ספר החינוך

ספר החינוך

geulaquiz.com

הקדמת המחבר

א הָאֱמֶת הַבָּרוּר בַּמִּין הָאֱנוֹשִׁי הוּא מָה שֶׁהִסְכִּימָה עָלָיו דַּעַת רֹב בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם וּכְבָר הִסְכִּימָה דַּעַת כֻּלָּם לְהַאֲמִין עֲדוּת אֲנָשִׁים, וּבְרִבּוֹת הַמְּעִידִים עַל הַדָּבָר שֶׁיָּעִידוּ עָלָיו אָז יִתְאַמֶּת הָעִנְיָן יוֹתֵר בְּעֵינֵי שׁוֹמְעָיו, וּבִהְיוֹת הַמְּעִידִים מוּעָטִים יִפֹּל קְצָת סָפֵק בַּדָּבָר לַפְּקֻחִים. וְהָעִנְיָן הַזֶּה נִתְחַזֵּק כָּל כָּךְ אֵצֶל בְּנֵי אָדָם עַד שֶׁקָּבְעוּ בְּנִימוּסֵיהֶם כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה לְהָמִית אִישׁ אֶחָד עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה. וְאִם מִן הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד גַּם תּוֹרַת מֹשֶׁה הַשְׁלְמָה צִוְּתָה כֵּן. וְגַם כֵּן הִסְכִּימָה דַּעַת הַכֹּל מִשַּׁעַם זֶה לְקַבֵּל מִפִּי אֲבוֹתֵיהֶם וְזִקְנֵיהֶם עֵדוּתָם בַּמֶּה שֶּׁמְּסַפְּרִים לָהֶם שֶׁאֵרַע בִּימֵיהֶם אוֹ בִּימֵי אֲבוֹתֵיהֶם אוֹ בִּימֵי אֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶם, וְאֵין סָפֵק כִּי בִּהְיוֹת אָבוֹת הַמְּעִידִים רַבִּים וְאוֹתָן שֶׁאֵרַע בִּימֵיהֶם הַמַּעֲשֶׂה וְרָאוּ אוֹתוֹ בְּעֵינֵיהֶם רַבִּים, יִתְחַזֵּק הַדָּבָר בְּלֵב הַבָּנִים הַשּׁוֹמְעִים. עַל כֵּן כְּשֶׁרָצָה הָאֱלֹהִים לָתֵת תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל נָתָנָהּ לָהֶם לְעֵינֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים מִלְּבַד טַף וְנָשִׁים וְרַבִּים, לִהְיוֹת כֻּלָּם עֵדִים נֶאֱמָנִים עַל הַדְּבָרִים. גַּם לְמַעַן תִּהְיֶה הָעֵדוּת יוֹתֵר חָזָק וְנֶאֱמָן זָכוּ כֻּלָּם לְמַעֲלַת הַנְּבוּאָה, לְפִי שֶׁאִין בְּמָה שֶׁיּוֹדַע מִצַּד הַנְּבוּאָה נוֹפֵל סָפֵק לְעוֹלָם. וְזֶה שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר הֵם וּבְנֵיהֶם לְעוֹלָם יַאֲמִינוּ בְּךָ וּבִנְבוּאָתְךָ כִּי אָז יֵדְעוּ יְדִיעָה נֶאֱמָנָה כִּי אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי, וְשֶׁכָּל נְבוּאָתְךָ אֱמֶת. וְלוּלֵי שֶׁזָּכוּ לִנְבוּאָה, בְּכָל הָאֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי פַּרְעֹה וּלְעֵינֵיהֶם הָיָה יָכוֹל בַּעַל דִּין לַחְלֹק וְלוֹמַר, מִי יוֹדֵעַ אִם עָשָׂה הַכֹּל בְּתַחְבּוּלוֹת חָכְמַת הַשֵּׁדִים אוֹ בְּכֹחַ שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים. וּאע״פ שֶׁחַכְמֵי מִצְרַיִם וְכָל חַרְטֻמֵּיהָ שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים בְּחָכְמַת הַשֵּׁדִים וְהַכְּשׁוּף יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הָעוֹלָם, הוֹדוּ בְּעַל כָּרְחָם לְמֹשֶׁה וְאָמְרוּ לְפַרְעֹה כִּי בְּכֹחַ הַשֵּׁם עָשָׂה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא, אעפ״כ הָרוֹצֶה לְהִתְעַקֵּשׁ יֹאמַר בְּיִתְרוֹן חָכְמָתוֹ מֵהֶם עָשָׂה וְהוֹדוּ לוֹ. אֲבָל אַחֲרֵי הַנְּבוּאָה לֹא נִשְׁאַר לָהֶם שׁוּם צַד פְּקָפּוּק בָּעִנְיָן, וְיָדְעוּ בְּבֵרוּר כִּי כָּל הַמַּעֲשִׂים נַעֲשׂוּ בְּמִצְוַת אֲדוֹן הָעוֹלָם וּמְיָדוֹ הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם הַכֹּל. וְהֵם שֶׁרָאוּ בְּעֵינֵיהֶם וְיָדְעוּ הַדָּבָר יְדִיעָה אֲמִתִּית שֶׁאֵין לִבְנֵי אָדָם אֱמֶת חָזָק יוֹתֵר מִזֶּה, הֵעִידוּ לִבְנֵיהֶם אֲשֶׁר יָלָדוּ אַחַר כֵּן, כִּי כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר קִבְּלוּ ע״י מֹשֶׁה מִבּ׳ בְּרֵאשִׁית עַד ל׳ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל אֱמֶת וּבְרוּר בְּלִי שׁוּם סָפֵק בָּעוֹלָם, וּבְנֵיהֶם הֵעִידוּ לִבְנֵיהֶם גַּם כֵּן וּבְנֵיהֶם לִבְנֵיהֶם עָדֵינוּ. נִמְצֵאת תּוֹרָתֵנוּ בְּיָדֵינוּ תּוֹרַת אֱמֶת מִפִּי שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף עֵדִים נֶאֱמָנִים, שֶׁהוּא חֶשְׁבּוֹן הַכּוֹלֵל כָּל דֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם מִלְּבַד טַף וְנָשִׁים. וְעַתָּה אִם יִטְעֹן עָלֵינוּ מֵסִית אֲשֶׁר לְבָבוֹ פּוֹנֶה מֵעִם יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְיֹאמַר, מָה לְּךָ אִישׁ יְהוּדִי וְקַבָּלָתְךָ, וּמָה לְּךָ לִשְׁאוֹל אָבִיךָ וּזְקֵנֶיךָ, חֲקֹר וּדְרוֹשׁ בְּדַעְתְּךָ הֵיטֵב וְהַעֲמֵד סְבָרוֹתֶיךָ, פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה בְּעוֹלָמְךָ, תְּנוּעַת הַגַּלְגַּל וְאַרְבַּע הַיְסוֹדוֹת שֶׁבָּאֲדָמָה, מֵהֶם תִּרְאֶה וְתָבִין תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה, וּבְשִׂכְלְךָ חֲקֹר וְתִלְמֹד הָאֶחָד אֵיךְ יֵחַד. נָשִׁיב אֵלָיו כִּי מִצַּד חֲקִירָתֵנוּ לֹא נוּכַל לְהַשִּׂיג לְעוֹלָם בְּדָבָר אֱלֹהִים כְּלוּם, כִּי גַּם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפָל לֹא יָכְלוּ כָּל חַכְמֵי הַטֶּבַע לָבוֹא עַד תַּכְלִית, כִּי מִי יְגַלֶּה בְּחָכְמַת הַמֶּחְקָר סְגֻלַּת הָעֲשָׂבִים וְהַפְּרוֹת וּסְגֻלַּת אֲבָנִים טוֹבוֹת וִיקָרוֹת וְסִבַּת תְּנוּעַת הַבָּרָזֶל בְּאֶבֶן תַּחְתִּיוֹת, כִּי שָׁם עָמְדוּ מַתְמִיהִים כָּל חַכְמֵי הַטֶּבַע וְכָל אַנְשֵׁי תְּבוּנוֹת, אַף כִּי נֹאמַר לְהָבִין מֵהֶם חָכְמוֹת נִכְבָּדוֹת וְדַעַת אֱלֹהִים נִמְצָא. חָלִילָה לָנוּ חָלִילָה לָבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ בְּגָבְהֵנוּ וּלְהָרִים יָד וְלַחְשֹׁב מַחְשָׁבוֹת מִמָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ וְאֵין צֹרֶךְ אֵלֵינוּ, כִּי הִנֵּה אֲבוֹתֵינוּ ז״ל הֵמָּה סִדְּרוּ שַׁלְשֶׁלֶת לָפָנֵינוּ, הֵם הֶעֱמִיקוּ שְׁאֹלָה וּבָאוּ אֶל תַּכְלִית הַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית, הִשִּׂיגוּ לָדַעַת כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי, וּמַה לָּנוּ אַחֲרֵי זֹאת לַחְקֹר וּלְחַטֵּט אַחַר דִּבְרֵיהֶם הָאֱמֶת אִתָּם, רַק לִשְׁתּוֹת בַּצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם. וְהַמֵּשִׂיל בָּזֶה, מִי שֶׁהֵעִידוּ לוֹ אַלְפֵי אֲלָפִים אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי נַחַל אֶחָד, לְפִי שֶׁרָאוּ אוֹתָן הַמַּיִם מִמְּיתִים שׁוֹתָיו, וְנִסּוּ דָּבָר זֶה אֶלֶף פְּעָמִים בִּזְמַנִּים שׁוֹנִים וּבְאִישִׁים מֻחְלָקִים בַּאֲרָצוֹת. וְאָמַר אֵלָיו חָכָם אֶחָד רוֹפֵא מֻבְהָק, אַל תַּאֲמֵן לְכֻלָּם כִּי אֲנִי מוֹדִיעֲךָ מִצַּד חָכְמָה שֶׁאֵין אוֹתָן הַמַּיִם רְאוּיִים לְהָמִית, לְפִי שֶׁהֵן זַכִּים וְקַלִּים וְהֶעָפָר שֶׁעוֹבְרִים עָלָיו טוֹב, שְׁתֵּה מֵהֶם כְּנַפְשְׁךָ שָׁבְעֶךָ. הֲטוֹב לָזֶה לְהַנִּיחַ עֲדוּת הַכֹּל הַמְפֻרָסָם וְלַעֲשׂוֹת כִּדְבַר הֶחָכָם? בֶּאֱמֶת לֹא טוֹב הַדָּבָר, וְאִישׁ מַשְׂכִּיל לֹא יִשְׁמַע אֵלָיו וְכִדְבָרָיו לֹא יַעֲשֶׂה. הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר הִקְדִּמְנוּ, כִּי אֲמִתַּת עִנְיְנֵי הָעוֹלָם נוֹדָע מִפִּי רִבּוּי בְּנֵי אָדָם הַמְּעִידִים אוֹתָם עַל אֱמֶת יוֹתֵר מֵהַמּוֹכִיחִים דִּבְרֵיהֶם מִצַּד שִׂכְלָם וַחֲקִירָתָם, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם חָסֵר הַשְׁלֵמוּת אֵין שִׂכְלוֹ מַשִּׂיג אֶל תַּכְלִית הַדְּבָרִים. וְעַל כֵּן הַדֶּרֶךְ הַנִּבְחָר לָאָדָם לַעֲשׂוֹת כְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַמְקֻבָּלֶת מִן הָעֵדִים הַנֶּאֱמָנִים אֲשֶׁר נָתַן אֲדוֹן הַחָכְמָה לִבְנֵי אָדָם, וּבָהּ נִכְלָל כָּל דַּעַת יָקָר וְכָל חָכְמָה מִפְּאֵרֶת.

ב וְאִם יִשְׁאַל שׁוֹאֵל, מַהוּ הָעִנְיָן שֶׁנָּתַן הַשֵּׁם תּוֹרָה יְקָרָה כָּזוֹ לִבְנֵי אָדָם, הֲלֹא לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא הַכֹּל וּלְמַעֲלָתוֹ וּלְכְבוֹדוֹ אֵין שִׁעוּר, וּבִידִיעַת בְּנֵי אָדָם כֹּחַ מַעֲשָׂיו אֵין תּוֹסֶפֶת לִכְבוֹדוֹ, כִּי לְתַכְלִית הַכָּבוֹד וְהַהוֹד לֹא יִהְיֶה תּוֹסֶפֶת וְגֶרָעוֹן בִּשְׁבִיל דָּבָר. תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל זֶה פְּשׁוּטָה, שֶׁאֵין דַּעַת בְּנֵי אָדָם מַשִּׂיג בְּדַרְכֵי יוֹצְרוֹ לָדַעַת טַעַם מַעֲשָׂיו לָמָּה, כִּי גָּבְהוּ דְּרָכָיו מִדַּרְכֵיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתָיו מִמַּחְשְׁבוֹתֵיהֶם. וּאע״פ שֶׁאֵין טַעַם הַדָּבָר נִגְלֶה לָנוּ, יֵשׁ לָנוּ לְהַאֲמִין כִּי אַב הַחָכְמוֹת אֲדוֹן הַכֹּל, כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְצֹרֶךְ עָשָׂה וּלְעִנְיָן מְחֻיָּב. וּמִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר לָנוּ לִמְצֹא בַּדָּבָר קְצָת טַעַם וְלוֹמַר, כִּי יְדִיעַת בְּנֵי אָדָם דַּרְכֵי הַשֵּׁם מְחֻיֶּבֶת לְמַעֲלָתוֹ ית׳, שֶׁאַחַר שֶׁעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לִפָּנָיו לִבְרֹאוֹת עוֹלָם רָאוּי לִהְיוֹתוֹ בְּתַכְלִית הַשְׁלֵמוּת, כִּי הַשָּׁלֵם כָּל מַעֲשָׂיו שְׁלֵמוּת, וְכֵן הוּא הָאֱמֶת כִּי ב״ה הִשְׁלִימוֹ בַּכֹּל כִּי לֹא חִסַּר מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה אָדָם יָכוֹל לוֹמַר עָלָיו, לָמָּה לֹא עָשָׂה בְּעוֹלָמוֹ כֵּן שֶׁיִּוָּדַע מִמֶּנּוּ יִתְרוֹן חָכְמָה. כִּי הִנֵּה בָּרָא בְּעוֹלָמוֹ שְׂכָלִים נִבְדָּלִים וְהֵם הַמַּלְאָכִים. וְכֵן בָּרָא שְׂכָלִים בְּגוּף קַיָּם וְהֵם הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם, וּבָרָא בָּאָרֶץ בְּרִיּוֹת גּוּפָנִיּוֹת בְּלִי שֵׂכֶל כְּלָל, וְהֵם הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת וּשְׁאָר הַמִּינִין שֶׁמַּיּוֹצֵא בָּם, וְעוֹד בָּרָא בָּאָרֶץ בְּרִיּוֹת גּוּפָנִיּוֹת בְּשֵׂכֶל וְהוּא מִין הָאָדָם, לְהוֹדִיעַ כִּי לֹא נִמְנַע לְפָנָיו כָּל דָּבָר. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַחֹמֶר וְהַשֵּׂכֶל הֲפָכִים גְּמוּרִים, עֵרְבָם יַחַד בְּגֹדֶל

חָכְמָתוֹ וְעָשָׂה בָּהֶם אֶת הָאָדָם. וְאִם כֵּן עַל כָּל פָּנִים יִתְחַיֵּב שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ שֶׁכָּל הַמִּעֹרָב בְּחֹמֶר, וְהוּא הָאָדָם, יוֹדֵעַ יוֹצְרוֹ וּמַכִּירוֹ כְּדֵי לְהַשְׂלִים הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאָתוֹ. וְאִם לֹא הַתּוֹרָה שֶׁנָּתַן לוֹ יִמָּשֵׁךְ הַשֵּׂכֶל אַחַר הַחֹמֶר בְּכָל תַּאֲוֹתָיו לְגַמְרֵי, וְנִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ, וּבְכֵן לֹא תִּשְׂלַם הַמְּלָאכָה, לְפִי שֶׁיִּהְיֶה גּוּף הָאָדָם וְגוּף הַבְּהֵמָה אֶחָד בָּעִנְיָן אע״פ שֶׁאֵינוֹ אֶחָד בַּצּוּרָה, וְנִמְצָא בַּיְצִירָה חָסְרוֹן. נִמְצָא לְפִי דְּבָרֵינוּ שֶׁנְּתִינַת הַתּוֹרָה לְהַשְׂכִּיל לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם מְחֻיֶּבֶת לְהַשְׂלִים הַיְצִירוֹת. וְאִם יִשָּׁאֵל עוֹד, אַחַר שֶׁהִיא תַּשְׁלוּם הַיְצִירוֹת, לָמָּה נִתְּנָה לְעַם אֶחָד מֵעַמֵּי הָעוֹלָם וְלֹא לְכֻלָּם. גַּם בָּזֶה הָיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ פְּשׁוּטָה לְהָשִׁיב, שֶׁאֵין דַּעַת הַנּוֹצָר מַשִּׂיג כַּוָּנַת יוֹצְרוֹ, אֲבָל מ״מ גַּם לָזֶה אֶפְשָׁר לְמְצוֹא בּוֹ קְצָת טַעַם לְפִי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם. הֲלֹא יָדוּעַ כִּי בְּכָל דִּבְרֵי הָעוֹלָם הַשָּׂפָל פְּסֹלֶת מֻרְכָּבָה בּוֹ עַל הָעִקָּר, גַּם בָּעִקָּר חֵלֶק מְמֻזָּג נִבְחָר בּוֹ מִן הַכֹּל, כְּאִלּוּ תֹּאמַר רֹב קַרְקַע שֶׁבָּעוֹלָם אֵינָם עִדִּית אֶלָּא מְעוּטָם, וְגַם בָּעִדִּית חֵלֶק מְמֻזָּג עִדֵּי עִדִּית. וְכֵן הַדָּבָר גַּם בְּפֵרוֹת הָעוֹלָם וּבְמִינֵי הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת. וא״כ גַּם בַּמִּין הָאֱנוֹשִׁי נִהְיָה הַדָּבָר כֵּן, לְדַמּוֹתוֹ לְמִינֵי הָעוֹלָם הַשָּׂפָל אַחַר שֶׁהוּא מְשֻׁתָּף עִמּוֹ בְּקִנְיָנוֹ, שֶׁהוּא בַּעַל גּוּף נִפְסָד כָּהֶם, אֵין תִּמַהּ בַּדָּבָר. וע״כ נִבְחַר מִמִּין הָאָדָם חֵלֶק א׳, וְהוּא יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַמְעֻלֶּה מִכָּל הָעַמִּים, וּבְרוּחַ הַשֵּׁם הַיּוֹדֵעַ כִּי הֵם מִבְחַר הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי, וּבְחָרָם לִהְיוֹת נִקְרָאִים עַמּוֹ, וְנָתַן לָהֶם כָּל עִקְרֵי הַחָכְמָה. וְאוּלָם גַּם לְכָל שְׁאָר מִין הָאָדָם נָתַן דֶּרֶךְ לְהַבְדִּילָם מִן הַבְּהֵמוֹת, וְהֵם ז׳ מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהֶם כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב עַל כָּל אֶחָד מֵהֶם בע״ה. וְגַם בְּעַם יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ חֵלֶק מֵהֶם נִבְחַר יוֹתֵר, וְהוּא שֵׁבֶט הַלֵּוִי שֶׁנִּבְחַר לַעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד. וְכֵן הַדָּבָר ג״כ בְּכַדּוּר הָאָרֶץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֵלֶק נִבְחָר מִן הַכֹּל, וְיָדַע הַשֵּׁם כִּי הַמֻּבְחָר שֶׁבָּהּ הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה רְצוֹנוֹ לְהוֹשִׁיב בָּהּ מִבְחַר מִין הָאָדָם, גַּם בְּאוֹתוֹ הַטּוֹב שֶׁבּוֹ הוּא יְרוּשָׁלַיִם, וע״כ נִבְחֲרָה לִהְיוֹת מִשְׁכַּן הַתּוֹרָה וּמְקוֹם הָעֲבוֹדָה, וּמִמֶּנָּה יִתְבָּרֵךְ כָּל כַּדּוּר הָאָרֶץ כִּי שָׁם צִוָּה י״י אֶת הַבְּרָכָה. וְאִם יִשָּׁאֵל עוֹד, אַחַר שֶׁאָמַרְתִּי עִקַּר הַכֹּל וְהַחֵלֶק הַנִּבְחָר הֵם עַם יִשְׂרָאֵל, אֵיךְ הַדָּבָר שֶׁהֵם סוֹבְלֵי הַגָּלוּת וְהַצָּרוֹת מֵעוֹלָם. הַתְּשׁוּבָה, יָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֻרְסָם בֵּין בְּנֵי הָעוֹלָם כִּי אֲדוֹן הַכֹּל בָּרָא ב׳ עוֹלָמוֹת, עוֹלַם הַגּוּפוֹת וְעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת. וְעוֹלַם הַגּוּפוֹת כְּאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשָׁב כְּנֶגֶד עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁזֶּה כְּצֵל עוֹבֵר וְזֶה קַיָּם לָעַדֵי עַד. וע״כ בְּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ עִקַּר הָאָדָם וְהַדָּבָר הַקַּיָּם שֶׁבּוֹ וְנִשְׁאָר לָעַדֵי עַד, וְהַגּוּף כְּלִי לַנֶּפֶשׁ מְשַׁמֵּשׁ אֵלֶיהָ זְמַן מוּעָט ואח״כ נִפְסָד וְנֶאֱלָח, הִנְחִיל הַשֵּׁם לְעַמּוֹ עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁהוּא עוֹלָם נִצְחִי, וְלַתַּעֲנוּג שֶׁבּוֹ אֵין שִׁעוּר.וְאִם יִשָּׁאֵל הַשּׁוֹאֵל עוֹד, וְלָמָּה לֹא נָתַן הָאֵל לְעַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר שְׁנֵי מָנוֹת תַּעֲנוּג, עוֹלַם הַגּוּפוֹת וְעוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת. הַתְּשׁוּבָה, כִּי יָדוּעַ לְכָל בַּעַל שֵׂכֶל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבַעַל חֹמֶר בָּעוֹלָם מִבְּלִי שֶׁיֵּחָטֵא, וּמִמִּדּוֹת הָאֵל ב״ה הַקְּבוּעוֹת עֲדֵי עַד הִיא מִדַּת הַדִּין, וְהִיא תְּחַיֵּב כָּל בַּעַל שֵׂכֶל לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַשֵּׂכֶל, וּבִנְטוֹתוֹ לְהִתְחַיֵּב לְמֶלֶךְ. וְאַחַר שֶׁחִיְּבָה מִדַּת הַדִּין, לְפִטּוֹר בְּלֹא כְלוּם אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר יָצָא חַיָּב מִבֵּית מִדַּת הַדִּין, וְעַל כֵּן מֵחַסְדֵי הַשֵּׁם עָלֵינוּ שָׂם חֶלְקֵנוּ לְצֶרֶף הַחֵטְא מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּפְסָד, לִהְיוֹת נַפְשׁוֹתֵינוּ נְקִיּוֹת וְקַיָּמוֹת לְעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁיָּפָה שָׁם שָׁעָה אַחַת מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְאוּלָם יֵשׁ לְהַאֲמִין שֶׁיַּגִּיעַ זְמַן שֶׁנִּזְכֶּה לִשְׁנֵי הַמָּנוֹת, וְהֵם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְהַטַּעַם כִּי אָז בַּיָּמִים הָהֵם לֹא נִהְיֶה צְרִיכִים לְצֵרוּף הַגּוּפִים כְּלָל, כִּי יִבְטַל מִמֶּנּוּ יֵצֶר הָרַע, כְּדִכְתִיב וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן וְגוֹ׳. וְאִם גַּם בָּעֵת הַהִיא מְעַט סִיג הַחֵטְא יִשָּׁאֵר, יִפּוֹל הַחִיּוּב עַל רֹאשׁ הַשָּׁעִיר כְּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אִם בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ אַנְחִיל אֶתְכֶם טוּב הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּלוֹמַר אִם תִּהְיוּ שְׁלֵמִים וְלֹא תִּהְיוּ צְרִיכִים לְצֵרוּף הַגּוּף, תִּזְכּוּ אַף לְטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ ע״ה שֶׁבֵּרְכוֹ הַשֵּׁם בַּכֹּל אַף בְּטוֹבַת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁלֹּא נִצְטָרֵךְ בָּעֵת הַהִיא לְצֵרוּף הַגּוּף כְּלָל. וְאַחֲרֵי זֹאת אֵין לְתִמַּהּ בְּצַעֲרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּיוֹת יוֹתֵר מִכָּל הָאֻמּוֹת, כִּי הַכֹּל לְטוֹבָתָם וּלְכִבּוֹדָם. וְאַתָּה הַשּׁוֹאֵל תֵּן עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ עַל זֶה, כִּי דָּבָר גָּדוֹל הוּא, לֹא יָבִינוּ אוֹתוֹ כָּל רְשָׁעִים, וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ, כִּי הַרְבֵּה מִן הַיְּהוּדִים עֲנִיִּים בְּרוֹב הַצָּרוֹת הַגְּדוֹלוֹת אֲשֶׁר תְּכָפוּם בַּגָּלוּיוֹת, וְהֵם לֹא יָדְעוּ וְלֹא הֵבִינוּ אֶת טוּב עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת, כִּמְעַט נָטְיוּ רַגְלֵיהֶם בְּרוֹב הַדְּאָגוֹת וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמָּם בְּרוֹב רַעֲיוֹנוֹת, הַשֵּׁם בַּחֲסָדָיו יַעֲבִיר מִלִּבֵּנוּ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן וְיַשְׁפִּיעַ עָלֵינוּ שֵׂכֶל טוֹב וְדֵעוֹת נְכוֹנוֹת לְהַשְׂלִים חֶפְצוֹ, אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה. וְאִם יִשָּׁאֵל עוֹד, אַחַר שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁעִקַּר הַכֹּל הוּא עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת וְסוֹף שְׂכַר הַמִּצְוֹת בּוֹ, לָמָּה לֹא יַזְכִּירֵנוּ בַּתּוֹרָה וְיֹאמַר בַּעֲשׂוֹתְכֶם מִצְוֹתַי אַנְחִילְכֶם הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְּשׁוּבָה, מִפְּנֵי שֶׁעִנְיַן הָעוֹלָם הַבָּא יָדוּעַ וְנִגְלֶה לְכָל בַּעַל שֵׂכֶל וּבָרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ, אֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שֶׁלֹּא יַסְכִּימוּ כִּי יֵשׁ לַנְּפָשׁוֹת הִשָּׁאֲרוּת אַחַר כְּלוֹת הַגּוּפִים, וְאֵין חוֹלֵק גַּם כֵּן כִּי לְפִי טוּבָתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ וְחָכְמָתָהּ וְכִשֶּׁר פְּעֻלֶּיהָ תַּעֲנוּגָהּ יוֹתֵר, כִּי מַחְצַב הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית מִמּוֹצָא הַשֵּׂכֶל, וְכָל הַמִּתְקָרֵב יוֹתֵר אֶל טִבְעוֹ מָקוֹם שֶׁחֵצַב מִמֶּנּוּ, תַּעֲנוּגוֹ יוֹתֵר. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֵין צְרִיכִין חִזּוּק בִּרְאָיוֹת וְעֵדִים, הֵן הֵן עֵדֵיהֶן וּרְאָיוֹתֵיהֶן מֻשְׂכָּל רִאשׁוֹן הֵן, וְעַל כֵּן לֹא תַאֲרִיךְ הַתּוֹרָה לְעוֹלָם בְּמָה שֶׁהוּא יָדוּעַ מִן הַסְּבָרָא הָאֱנוֹשִׁית, וְזֶהוּ אָמְרָם ז״ל בְּכָל מָקוֹם, סְבָרָא הוּא, כְּלוֹמַר וְאֵין צָרִיךְ קְרָא בַּמֶּה שֶׁהַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת. וְעַל כֵּן הִבְטִיחָתְנוּ הַתּוֹרָה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה לוֹמַר שֶׁלֹּא נִהְיֶה טְרוּדִים בִּמְזוֹנוֹת וּבְמִלְחָמוֹת הָאוֹיְבִים, וְנוּכַל לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוֹדוֹת הָאֵל וְנַשִּׂיג רְצוֹנוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ עוֹד וְלוֹמַר וּכְשֶׁתַּשִּׂיגוּ רְצוֹנוֹ תִּזְכּוּ לְתַעֲנוּג הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי יָדוּעַ הַדָּבָר מֵאֵלָיו שֶׁכָּל נִבְרָא אֲשֶׁר יַשִּׂיג רְצוֹן בּוֹרְאוֹ יִתְעַלֶּה יִתְקָרֵב אֵלָיו וְיִתְעַנֵּג בְּזִיוּוֹ. וְעוֹד טַעַם אַחֵר, שֶׁאִלּוּ הִבְטִיחָה הַתּוֹרָה בִּגְמוּל הָעוֹלָם הַבָּא וְלֹא בָּזֶה, לֹא תִּהְיֶה הַהַבְטָחָה נִרְאֵית בַּחַיִּים, וְהָיָה אוּלַי לֵב קְטַנֵּי אֱמָנָה נוֹקֵף בַּדְּבָרִים.

ג וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁנָּתַן הַשֵּׁם לְעַמּוֹ עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאוֹ, מֵעִקָּרֶיהָ לָדַעַת כִּי הַשֵּׁם הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל שֶׁנָּתַן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, הוּא הַמָּצוּי הָרִאשׁוֹן, שֶׁאֵין הַתְחָלָה וְתַכְלִית לְמְצִיאוּתוֹ ב״ה, וְשֶׁהוּא הִמְצִיא וּבָרָא בְּרְצוֹנוֹ וּבִיכָלְתּוֹ יֵשׁ מֵאַיִן כָּל הַנִּבְרָא, וְשֶׁיַּעֲמֹד קַיָּם כָּל מַה שֶּׁבָּרָא בִּזְמַן שֶׁיִּרְצֶה הוּא וְלֹא יוֹתֵר אֲפִלּוּ רֶגַע, וְשֶׁאֵין נִמְנָע לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר, וּלְהַאֲמִין כִּי הוּא אֶחָד בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף בָּעוֹלָם, וּלְהַאֲמִין כִּי בְּקִיּוּם הָאָדָם מַה שֶּׁכָּתוּב

בָּהּ תִּזְכֶּה נַפְשׁוֹ לְתַעֲנוּג גָּדוֹל לְעוֹלָמִים, וּלְהַאֲמִין כִּי הָאֵל מַשְׁגִּיחַ בְּמַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם וְיוֹדֵעַ כָּל פְּרָטֵי מַעֲשֵׂיהֶם וּמְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד כְּפִי פְּעֻלָּתוֹ. וּמֵעִקְרֵי הַתּוֹרָה גַּם כֵּן לְהַאֲמִין כִּי פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה הָאֲמִתִּי הוּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַקַּדְמוֹנִים, וְכָל שֶׁיְּפָרֵשׁ בָּהּ דָּבָר הֶפֶךְ כַּוָּנָתָם הוּא טָעוּת וְדָבָר בָּטֵל לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁחָכְמֵינוּ קִבְּלוּ פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁקִּבְּלוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁעָמַד בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּזְמַן מוֹעֵט מִזֶּה הָיָה אֶפְשָׁר לִלְמֹד בְּכֹחַ הַמִּלַּמֵּד, רָצָה הַשֵּׁם לִרְמֹז לַלּוֹמְדִים שֶׁיִּלְמְדוּ בְּמִתּוּן. וְהַפֵּרוּשׁ הָאֲמִתִּי שֶׁכָּתַבְנוּ הוּא הַפֵּרוּשׁ הַכָּתוּב בַּתַּלְמוּד הַבַּבְלִי וִירוּשַׁלְמִי שֶׁחִבְּרוּ חֲכָמֵינוּ הַקַּדְמוֹנִים, שֶׁקִּבְּלוּהוּ דּוֹר אַחַר דּוֹר מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. וְהַבַּבְלִי הוּא יוֹתֵר אָרֹךְ וּמְבֹאָר וְעָלָיו אָנוּ סוֹמְכִים יוֹתֵר, וְהוּא עָשׂוּי לְשִׁשָּׁה סְדָרִים, וְיֵשׁ בּוֹ ס׳ מַסֶּכְתּוֹת לְפִי חִלּוּק הָעִנְיָנִים, סִימָנָם שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת, ותקכ״ב פְּרָקִים. וְכֵן יִתְבָּאֵר פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה הָאֲמִתִּי מִפְּסָרִים אֲחֵרִים שֶׁחִבְּרוּ מֻחְכְּמֵינוּ הַקַּדְמוֹנִים, וְנִקְרָאִים סִפְרָא וְסִפְרֵי וְתוֹסֶפְתָּא וּמְכִילְתָּא, כָּל אֵלֶּה סְפָרִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מַאֲמִינִים בָּהֶם וְסוֹמְכִים עַל דִּבְרֵיהֶם בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם בְּלִי מַחְלֹקֶת, וּבְמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַחְלֹקֶת כְּבָר פֵּרְשׁוּ הֵם גַּם כֵּן הַהֶכְרֵעַ שֶׁנִּנְקַח מֵהֶם הַכֹּל מִבֹּאָר יָפֶה בְּלִי שׁוּם סָפֵק וְעֵרְבוּב לַמְּבִינִים. וְכָל מִי שֶׁלִּבּוֹ נוֹקְפוֹ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה אֵינֶנּוּ בְּכְלַל עַם הַקֹּדֶשׁ, לְפִי שֶׁמִּפְּשַׁט כְּתוּבֵי הַתּוֹרָה בִּלְתִּי פֵּרוּשֵׁיהֶם וְקַבָּלָתָם הָאֲמִתִּית לֹא נַסְכִּים אֶל הָאֱמֶת לְעוֹלָם, כִּי יֵשׁ כַּמָּה כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה נִרְאִים כְּסוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, וְיוֹדֵעַ פֵּרוּשָׁם יָבִין וְיִרְאֶה כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי הַשֵּׁם. חֲרֵי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳, וּמָצִינוּ בְּקֹהֶת בֶּן לֵוִי שֶׁהָיָה מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם, וְאִם אַתָּה מוֹנֶה כָּל יְמֵי חַיָּיו וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם בְּנוֹ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה בֶּן שְׁמוֹנִים בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה לְדַבֵּר אֵלָיו לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, לֹא יַעֲלוּ כֻּלָּם כִּי אִם ש״נ שָׁנָה, אֶלָּא שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה דִּמְשָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ מַתְחִיל חֶשְׁבּוֹן הת״ל שָׁנָה. וּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק כֵּן, וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם וּבְשְׁאָר אַרְצוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהִתְחִילוּ לִגְלוֹת, ת״ל שָׁנָה, דִּמְשָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ לְאַבְרָהָם כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ הִתְחִיל עָלָיו הַצַּעַר, וּמִשָּׁם הַתְחָלַת הַחֶשְׁבּוֹן. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ אוֹמְרוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ אַבְרָהָם נִקְרָא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמָה שֶׁאָמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ר״ל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהִתְחִיל הַצַּעַר לָאָב בִּכְשׁוֹרַת גְּלוּת הַבָּנִים הוֹצִיאוֹ הַכָּתוּב בְּלָשׁוֹן זֶה. וּמָה שֶׁאָמַר בְּמִצְרַיִם, גַּם כֵּן לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא כְּלוֹמַר בַּגָּלוּת. וּמָה שֶׁהוֹצִיא הַכֹּל בְּלָשׁוֹן מִצְרַיִם, לְפִי שֶׁשָּׁם הָיָה עִקַּר הַגָּלוּת, וְאַחַר הֶעָקֵר הַכֹּל הוֹלֵךְ וְעָלָיו נִקְרָא לְעוֹלָם. וְכֵן כְּתִיב בַּתּוֹרָה בִּשְׁבָעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה, וּכְשֶׁאָתָה מוֹנֶה פְּרָטָן תִּמְצָא ס״ט נְפָשׁוֹת. אֶלָּא שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ שֶׁיּוֹכֶבֶד נוֹלָדָה בֵּין הַחוֹמוֹת וְלֹא נֶחְשְׁבָה בִּפְרָט. וְכֵן כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת, וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר שֵׁשֶׁת יָמִים, וְכָאֵלֶּה רַבִּים לֹא יִתְבָּאֲרוּ לְעוֹלָם כִּי אִם בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה הַמְקֻבָּל בְּיָדֵינוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ.

ד וְעַתָּה דַּע לְךָ לְפִי מָה שֶׁקִּבְּלוּ מֻחְכָּמֵינוּ זַ״ל וּמִפֵּרוּשֵׁיהֶם, כִּי חֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת הַנּוֹהָגוֹת לְדוֹרוֹת שֶׁנִּכְלְלוּ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁנִּתַּן לָנוּ הַשֵּׁם עוֹלֶה תרי״ג מִצְוֹת, בֵּין אוֹתָן שֶׁצִּוָּה לָנוּ לַעֲשׂוֹת וְאוֹתָן שֶׁהִזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כִּי הַכֹּל נִקְרָאִים מִצְוָה. וְאוֹתָן שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת עוֹלֶה רמ״ח, וְשֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שס״ה. וּמֵהֶן שֶׁחַיָּבִין בָּהֶן כָּל יִשְׂרָאֵל בִּכְלָלָם, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּמֵהֶן שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן אֶלָּא יִשְׂרְאֵלִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְלֹא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן אֶלָּא לְוִיִּם בִּלְבַד. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶם אֶלָּא כֹּהֲנִים בִּלְבַד בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּב בָּהֶן אֶלָּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן יָחִיד לְבַד אֶלָּא הַצִּבּוּר כֻּלָּם. וּמֵהֶן מִצְוֹת שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּמָקוֹם יְדוּעַ וּבִזְמַן יָדוּעַ, וְהוּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁרוּבָּיו שָׁם. וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ זְמַן יֵשׁ חִלּוּק גַּם כֵּן בְּמִצְוֹת יְדוּעוֹת בֵּין אֲנָשִׁים לְנָשִׁים, וּבֵין יִשְׂרְאֵלִים לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם. וּמִן הַמִּצְוֹת אֵלּוּ יֵשׁ שֶׁאָדָם חַיָּב בָּהֶם לָקוּם לַעֲשׂוֹתָן בְּהַתְמָדָה, כְּגוֹן מִצְוַת אַהֲבַת הַשֵּׁם וְיִרְאָתוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְיֵשׁ שֶׁחַיָּב לָקוּם וְלַעֲשׂוֹתָן בִּזְמַן יָדוּעַ וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, כְּגוֹן מִצְוַת סֻכָּה וּלוּלָב וְשׁוֹפָר וּשְׁבִיתַת מוֹעֲדִים וּקְרִיאַת שְׁמַע וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זְמַן קָבוּעַ לַעֲשׂוֹתָן בַּשָּׁנָה אוֹ בַּיּוֹם. וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב לַעֲשׂוֹתָן לְעוֹלָם אֶלָּא אִם כֵּן תִּהְיֶה סִבָּה שֶׁתְּבֹא לְיָדוֹ עִנְיָן שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַעֲשׂוֹת בּוֹ אוֹתָהּ מִצְוָה הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ עִנְיָן, כְּאִלּוּ תֹּאמַר שֶׁנִּתְּנַת שְׂכַר שָׂכִיר בִּזְמַנּוֹ מִצְוָה אַחַת, וּבְוַדַּאי אֵין אָדָם חַיָּב לִשְׂכֹּר פּוֹעֲלִים כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ. וְכֵן קָצַת כַּיּוֹצֵא בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּבְרַר הַכֹּל בע״ה עַל כָּל מִצְוָה שֶׁנִּכְתֹּב. וְאַחַת מִן הַמִּצְוֹת, וְהִיא עִקָּר וְיסוֹד שֶׁכֻּלָּן נִשְׁעָנוֹת עָלָיו, הִיא מִצְוַת לְמוּד הַתּוֹרָה, כִּי בַּלְמוּד יֵדַע הָאָדָם אֶת הַמִּצְוֹת וְיקַיֵּם אוֹתָן. וְעַל כֵּן קָבְעוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל לִקְרוֹת חֵלֶק אֶחָד מִסֵּפֶר הַתּוֹרָה בְּמִקּוֹם קְבוּץ הָעָם, שֶׁהוּא בֵּית הַכְּנֶסֶת, לְעוֹרֵר לֵב הָאָדָם עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּכָל שַׁבּוּעַ וְשַׁבּוּעַ עַד שֶׁיִּגְמְרוּ כָּל הַסֵּפֶר. וּלְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְנוּ רֹב יִשְׂרָאֵל נוֹהֲגִים הַיּוֹם לִקְרוֹתוֹ כֻּלּוֹ בְּשָׁנָה אַחַת. וְעוֹד חִיְּבוּנוּ חֲכָמִים זַ״ל לִקְרוֹתוֹ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ בְּכָל שַׁבּוּעַ וְשַׁבּוּעַ כְּמוֹ שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ בְּמִקּוֹם הַקִּבּוּץ, וְזֶהוּ אָמְרָם זַ״ל לְעוֹלָם יַשְׁלִים אָדָם פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר, כְּדֵי שֶׁיַּשְׁכִּיל בַּדְּבָרִים יוֹתֵר בִּקְרוֹתוֹ אוֹתָם בְּבֵיתוֹ. וְעַתָּה בִּהְיוֹת תרי״ג מִצְוֹת שֶׁבַּסֵּפֶר מְפֻזָּרוֹת בְּתוֹכוֹ הֵנָּה וָהֵנָּה, בְּתוֹךְ סִפּוּרִים אֲחֵרִים שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּסֵּפֶר לְעִקַּר גְּדוֹל וּלְצֹרֶךְ שֶׁיֵּשׁ לַמִּצְוֹת בָּהֶם, אוּלַי לֹא יִתֵּן לִבּוֹ הַקּוֹרֵא בַּסֵּדֶר לִרְאוֹת כַּמָּה מִצְוֹת קָרָא בְּאוֹתוֹ שָׁבוּעַ, וְלֹא יָעִיר לִבּוֹ לְזָרֵז עַצְמוֹ בָּהֶן. עַל כֵּן רָאִיתִי טוֹב אֲנִי הַדַּל בְּאַלְפֵי, תַּלְמִיד הַתַּלְמִידִים שֶׁבַּזְּמַנִּי, אִישׁ יְהוּדִי מִבֵּית לֵוִי בַּרְצְלוֹנִי, לִכְתֹּב הַמִּצְוֹת עַל דֶּרֶךְ הַסְּדָרִים וְכַסֵּדֶר שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה זוֹ אַחַר זוֹ, לְעוֹרֵר לֵב הַנַּעַר בְּנֵי וְהַיְלָדִים חֲבֵרָיו בְּכָל שַׁבּוּעַ וְשַׁבּוּעַ אַחַר שֶׁיִּלְמְדוּ אוֹתוֹ הַסֵּדֶר בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וּלְהַרְגִּיל אוֹתָם בָּהֶם, וּלְהַתְפִּיס מַחְשַׁבְתָּם בְּמַחְשֶׁבֶת טָהֳרָה וְחֶשְׁבּוֹן שֶׁל עִקָּר, טֶרֶם שֶׁיַּכְנִיסוּ בְּלִבָּם חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל שְׁחוֹק וְשֶׁל מָה לְךָ וּמָה בְּכָךְ, וְגַם כִּי יַזְקִינוּ לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ. וַדַּעְתִּי לִכְתֹּב עַל כָּל אַחַת רֶמֶז אֶחָד מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, הַנִּגְלֶה בַּכָּתוּב אֶכְתֹּב כְּמוֹ שֶׁהוּא, וּבַסָּתוּם אַגִּיד מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי בּוֹ מִפִּי חֲכָמִים וּמָה שֶׁאָבִינָה בַּדְּבָרִים. וְאֵינֶנִּי חוֹשֵׁב וְגוֹזֵר

לְהַגִּיעַ אֶל הָאֱמֶת עַל כָּל פָּנִים, כִּי מִי כָּמוֹנִי תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ שֶׁלֹּא רָאָה מְאוֹרוֹת חָכְמָה כָּל הַיָּמִים לְהָרִים יָד בַּמֶּה שֶׁלֹּא הִשִּׂיגוּ חֲכָמִים מְחֻכָּמִים. אָמְנָם כִּי לֹא חָסַרְתִּי דַּעַת, כִּי הַנִּמְלִים לֹא יוּכְלוּן שְׁאֵת מַשָּׂא הַגְּמַלִּים, וְקָטָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין לֹא יִדְרֹשׁ מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה וְסוֹד חַשְׁמַלִּים, אֶלָּא שֶׁרֹב חִשְׁקִי לְטִבֹּל קְצֵה הַמַּשֶּׂה בְּיַעֲרַת דְּבַשׁ הַמִּצְוֹת דְּחָקַנִי לִכָּנֵס בְּיַעַר שֶׁאֵין לוֹ תְּחוּמִין, עִם דַּעְתִּי שֶׁהַרְבֵּה גְּדוֹלִים נִכְנְסוּ שָׁם וְהוֹצִיאוּ פֻּחָמִין. אַךְ אָמַרְתִּי מִי יִתֵּן וּתְהִי מַחְשַׁבְתִּי נִטְרֶדֶת בָּזֶה כָּל הַיָּמִים, וְלֹא תִּפָּסֵל וְלֹא תִּפָּגֵם בְּמִזְמוֹת עָמֶל וָאָוֶן כְּמוֹ רְשָׁעִים אֲשֶׁמִים, וּכְחוֹתָם עַל יַד יְמִינִי אָשִׂים אוֹתָן. וְכָל מַעְיָנַי אָשִׁית כָּל הַיּוֹם בַּעֲבוֹדָתָן, אֶעֱשֶׂה בִּלְבָבִי בַּיִת נֶאֱמָן מוֹשָׁב אֵיתָן, וְיֶתֶר מַעֲשַׂי כֻּלָּן אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְעֶסֶק אֲנָשִׁים וְנָשִׁים דַּיָּן שְׁעָתָן, הֲלֹא כֻּלָּן צְרוּפוֹת וּטְהוֹרוֹת, כָּל אֶבֶן יְקָרָה מְשׁוּכְתָן. וְאִם בַּמֶּה שֶׁיִּכָּתֵב בְּפֵרוּשָׁן פְּסֹלֶת נִמְצָא לְעִתִּים, יִתְבָּרֵר הָאֹכֶל מִתּוֹכוֹ לִשְׁמָן, וְהוּא חוֹזֵר לְבֵית הַבָּעָלִים, וְהָרוֹצֶה לִסְעֹד אֶצְלִי יֹאכַל הַבָּשָׂר וְיַנִּיחַ בַּשֶּׁלְחָן עֲצָמוֹת וּקְלִפִּין. וְרֹאשׁ דְּבָרַי אֲנִי מַזְכִּיר לִזְכוּת עָלַי מָה שֶּׁאָמְרוּ רִבּוֹתַי, כָּל פְּטָטָיָא בִּישִׁין וּפְטָטָיָא דְּאוֹרָיְתָא טָבִין. וְעוֹד דָּרְשׁוּ זַ״ל לְחַזֵּק לֵב הַלָּמֵד, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה, לְגִלּוּגוֹ עָלַי אַהֲבָה. וְאֵלֶּה סִדְרֵי הַשָּׁנָה שֶׁהַמִּצְוֹת בָּהֶן לְפִי חֶשְׁבּוֹן הָרַב הַגָּדוֹל נוֹדָע לְרוֹב חָכְמָה וּמַעֲלָה בְּעַמּוֹ, הָרַמְבַּ״ם זצ״ל:

איגרת המחבר

א אוּלַי יַחְשֹׁב מְעַיֵּן בְּסֵפֶר זֶה, שֶׁהַמְחַבְּרוֹ קִבֵּץ כָּל דִּינָיו בִּיגִיעוֹ וְטוּב עִיּוּנוֹ מִדִּבְרֵי הַתַּנָּאִים וְהָאָמוֹרָאִים. וְאֵלּוּ כֵּן הָיָה, יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת הַמְּחַבֵּר בָּקִי בְּכָל פִּנּוֹת גְּמָרְתֵנוּ בַּבְלִית יְרוּשַׁלְמִית וְסִפְרָא וְסִפְרֵי וְתוֹסְפְתָּא. לָכֵן הוּא הַיּוֹדֵעַ עַצְמוֹ וְחָכְמַת מָה לוֹ, רָאוּי לְפָרְסֵם הָאֱמֶת לְכָל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ, וְאַל יַעֲשֶׂה מְלֶאכֶת הַשֵּׁם תְּמִימָה, כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה בִּצְדָיָה וְעָרְמָה, כְּמִתְהַדֵּר בְּיִלְדֵי נָכְרִים, כְּחַלָּשׁ מִזְדַּיֵּן בְּשִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים, וְכִשְׁפַּל אֲנָשִׁים מִתְעַטֵּר בְּכִתְרֵי הַמְּלָכִים. הִנֵּה הוּא קוֹרֵא מִמְּקוֹמוֹ, מוֹדִיעַ וּמֵעִיד עֵדוּת נֶאֱמָנָה לְכָל קוֹרֵא בּוֹ, שֶׁרֹב דִּבְרֵי הַסֵּפֶר נִלְקָטִים מִסִּפְרֵי עַמּוּדֵי הָאָרֶץ הַמְפֻרָסָמִים בְּמַעֲלָה וְחָכְמָה בְּכָל הַגּוֹיִם, הָרַב רַבִּי יִצְחָק אַלְפָסִי וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה בַּר מַיְמוֹן, לְטוֹבָה זְכוּרִים. לָהֶם מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה הַהוֹד וְהַגְּדוּלָּה בְּחִבּוּר זֶה. וְאֵל הַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת, הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה בַּר נַחְמָן זַ״ל, הוּא חִבֵּר סֵפֶר נִכְבָּד מְאֹד בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, לְבַד כַּמָּה וְכַמָּה חִבּוּרִים יְקָרִים. אֵלֶּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם, שֶׁהוֹצִיאוּ רֹב זְמַנָּם לְבָרֵר דִּבְרֵי חֲכָמִים לִבְרָכָה זִכְרָם, צָלְלוּ בְּמַיִם אַדִּירִים וְהֶעֱלוּ מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא פְּנִינִים בְּיָדָם, וְיוֹם בּוֹאֵנוּ אֶל בֵּית מִקְדָּשָׁם וְאֶל חֶדֶר הוֹרָאָתָם, מָצָאנוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים, גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, גְּלוּסְקָאוֹת וּכְלֵי מֵילֶת לְפָנֵינוּ עֲרוּכִים. אָמַרְתִּי בַּמֶּה אֶתְרַצֶּה לָבוֹא לְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵי הַגִּבּוֹרִים, וּכְבָר בֵּרְרוּ לָנוּ הֵם כָּל הַדְּבָרִים, הֲלֹא בְּסֵדֶר תרי״ג מִצְוֹת עַל דֶּרֶךְ הַסְּדָרִים, אוּלַי יִתְעוֹרְרוּ יוֹתֵר בָּהֶן הַנֶּעָרִים, יָשִׂימוּ לֵב בָּהֶם בְּשַׁבָּתוֹת וּבַחַגִּים, וְיָשׁוּבוּ מֵהִשְׁתַּגַּע בִּרְחוֹב הֶעָרִים, לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים, אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הַיִּלְדִים רַכִּים, יִשְׁאֲלוּ מִצְוֹת שַׁבָּת זוֹ כַּמָּה, וּמָלְאָה הָאָרֶץ דַּעַת וּמִזְמָה. וְהִנֵּה פֵּרוּשׁ כָּל אַחַת נָכוֹן לִפְנֵיהֶם, וּמִבְּלִי יְגִיעָה יִמְצְאוּ דִּבְרֵי חֵפֶץ בְּסִימָנֵיהֶם, זֶרַע קֹדֶשׁ יִתְבָּרְכוּ מֵאֵל הֵם וּבְנֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם, בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם, וַאֲנִי בִּכְלַל הַבְּרָכָה עִמָּהֶם. וּמַשְׁבִּיעַ אֲנִי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לְכֹל מַעְתִּיקוֹ, שֶׁיִּכְתֹּב אִגֶּרֶת זוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְהַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם יִהְיוּ אִתּוֹ, לְמַעַן יִתְּנוּ הַכֹּל הוֹדוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ, לְיוֹלְדוֹ וּלְהוֹרָתוֹ. וְהַמְתַקֵּן בּוֹ כָּל שְׁגִיאָה אַחַר הָעִיּוּן הַמְכֻוָּן, מֵאֵל שַׁדַּי תִּהְיֶה שְׁלֵמָה מַשְׂכֻּרְתּוֹ, וְשָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל אָמֵן.

ב יֵשׁ מִצְוֹת הַנּוֹהָגוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה, וְהֵם בֵּין כֻּלָּם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְתִשְׁעָה. וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ הַנּוֹהָגוֹת שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בָּהֶן הָאָדָם כִּי אִם בְּסִבָּה, וּפְעָמִים שֶׁלֹּא תָּבֹא הַסִּבָּה לוֹ לָאָדָם בְּכָל יָמָיו וְנִמְצָא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ לְעוֹלָם, כְּגוֹן מִצְוַת נְתִינַת שְׂכַר בְּיוֹמוֹ, שֶׁיֵּשׁ מִבְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא יִשְׂכֹּר שָׂכִיר בְּיָמָיו, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְכֵן מִן הַלָּאוִין יֵשׁ קְצָת מֵהֶן שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶן הָאָדָם כִּי אִם מֵרְצוֹנוֹ וְעַל יְדֵי סִבַּת מַעֲשָׂיו, וּבְהִמָּנְעוֹ מֵאוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה לֹא יִהְיֶה עָלָיו חֵטְא וְלֹא יֶחְסַר אֵלָיו דָּבָר, כְּגוֹן מוֹצִיא שֵׁם רַע שֶׁלֹּא יִגָּרֵשׁ אִשְׁתּוֹ לְעוֹלָם, שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם עַל עַצְמוֹ לְהִתְחַיֵּב בְּלָאו הַזֶּה, כִּי הוּא הוֹצִיא שֵׁם רַע. וְכֵן לָאו דְּלֹא תְאַחֵר בִּנְדָרִים הוּא גַּם כֵּן גּוֹרֵם אוֹתוֹ, וּמִי שֶׁיְּחַדֵּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בּוֹ חֵטְא, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהֵם בֵּין כֻּלָּם תִּשְׁעָה וְתִשְׁעִים, מֵהֶן שְׁמֹנָה וְשִׁבְעִים עֲשֵׂה וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים לֹא תַעֲשֶׂה. אֲבָל אוֹתָם מִצְוֹת שֶׁחַיָּבִין בָּהֶם כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִבְּלִי שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ סִבָּה בָּעוֹלָם, הֵם בֵּין כֻּלָּם מָאתַיִם וְשִׁבְעִים, וְסִימָנָם אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵ״ר. מֵהֶם שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים עֲשֵׂה וּשְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים וּמָאתַיִם לָאוִין, וְתִמְצָא כָּל אַחַת בַּסֵּדֶר שֶׁלָּהּ בְּתוֹךְ הַסֵּפֶר. וְהַחִיּוּב שֶׁל אֵלּוּ לַעֲשׂוֹתָן אֵינוֹ בְּכָל עֵת, רַק בִּזְמַנִּים יְדוּעִים מֵהַשָּׁנָה אוֹ מִן הַיּוֹם, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מִצְוֹת מֵהֶן שֶׁחִיּוּבָן תָּמִידִי, לֹא יִפָּסֵק מֵעַל הָאָדָם אֲפִי׳ רֶגַע בְּכָל יָמָיו, וְאֵלּוּ הֵן. א׳ לְהַאֲמִין בַּשֵּׁם. ב׳ שֶׁלֹּא לְהַאֲמִין לְזוּלָתוֹ. ג׳ לְיַחֲדוֹ. ד׳ לְאַהֲבָה אוֹתוֹ. ה׳ לְיִרְאָה אוֹתוֹ. ו׳ שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם. סִימָנָם שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם.

מצוה א

א **מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה** – בְּרֵאשִׁית יֵשׁ בָּהּ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית א כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹלָם מְיֻשָּׁב (גיטין מא, ב במשנה), שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּיִשּׁוּבוֹ, כְּדִכְתִיב: (ישעיהו מה יח) לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ. וְהִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה שֶׁבְּסָפָתָהּ מִתְקַיְּמוֹת כָּל הַמִּצְוֹת בָּעוֹלָם, כִּי לִבְנֵי אָדָם נִתְּנוּ וְלֹא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת (ברכות כה, ב).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, מָתַי חַיָּב אָדָם לַעֲסֹק בָּהּ, וְכַמָּה בָּנִים יִהְיֶה לוֹ וְיִפָּטֵר, וּמֵאֵיזוֹ מִצְוֹת הוּא פָּטוּר בְּעִסְקוֹ בָּזוֹ, וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ מְבֹאָרִים בִּיבָמוֹת בְּפֶרֶק ו׳ (דף סא, ב וסב, ב) וּבִבְרָכוֹת (דף טז, א). (שו״ע אבן העזר סימן א ואו״ח סימן ע סעיף ג).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן (קדושין לו, ב) וְחַיָּב אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בָּהּ מִשֶּׁהוּא רָאוּי לָהּ, וְהוּא הַזְּמַן שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים ז״ל (אבות פ״ה מכ״א) לְשָׂא אִשָּׁה. וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מֻטֶּלֶת עַל הַנָּשִׁים, וְהַמְבַטְּלָה בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, (קדושין כט, ב) שֶׁמַּרְאֶה בְּעַצְמוֹ, שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁלִים חֵפֶץ הַשֵּׁם לְיַשֵּׁב עוֹלָמוֹ.

מצוה ב

א **מִצְוַת מִילָה** – לֶךְ לְךָ יֵשׁ בָּהּ מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא מִצְוַת מִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר. וְנִכְפְּלָה בְּסֵדֶר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ, דִּכְתִיב (ויקרא יב ג), וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ. וְהַרְבֵּה מִצְוֹת נִכְפְּלוּ בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן לְצֹרֶךְ כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּם חֲכָמֵינוּ ז״ל (שבת קלב, א קלה, א). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ, הוּא שֶׁחוֹתְכִין הָעָרְלָה הַמְחַפָּה רֹאשׁ הַגְּוִיָּה וּפוֹרְעִין קְרוּם רַךְ שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה, כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּלֶּה רֹאשׁ הָעֲטָרָה שֶׁבְּאוֹתוֹ אֵבֶר, כַּיָּדוּעַ לַמְּבִינִים שֶׁתַּשְׁלוּם צוּרַת הָאָדָם בְּהָסִיר מִמֶּנּוּ אוֹתָהּ עָרְלָה, שֶׁהִיא תּוֹסֶפֶת בּוֹ.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לִקְבַּע בָּעָם אֲשֶׁר הִבְדִּיל לִהְיוֹת נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, אוֹת קָבוּעַ בְּגוּפָם, לְהַבְדִּילָם מִשְּׁאָר הָעַמִּים בְּצוּרַת גּוּפָם, כְּמוֹ שֶׁהֵם מֻבְדָּלִים מֵהֶם בְּצוּרַת נַפְשׁוֹתָם, אֲשֶׁר מוֹצָאָם וּמוֹבָאָם אֵינֶנּוּ שָׁוֶה. וְנִקְבַּע הַהֶבְדֵּל בְּגַלַּת הַזָּהֳב, לְפִי שֶׁהוּא סִבָּה לְקִיּוּם הַמִּין, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁלוּם צוּרַת הַגּוּף, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהָעָם הַנִּבְחָר חָפֵץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהַשְׁלִים תְּכוּנָתוֹ, וְרָצָה לִהְיוֹת הַהַשְׁלָמָה עַל יְדֵי הָאָדָם וְלֹא בְּרָאוֹ שָׁלֵם מִבֶּטֶן, לְרַמֵּז אֵלָיו כִּי כַּאֲשֶׁר תַּשְׁלוּם צוּרַת גּוּפוֹ עַל יָדוֹ, כֵּן בְּיָדוֹ לְהַשְׁלִים צוּרַת נַפְשׁוֹ בְּהֶכְשֵׁר פְּעֻלּוֹתָיו.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה עַל מִי מֻטֶּלֶת מִילַת הַקְּטַנִּים, וְכֵן מִילַת הָעֲבָדִים, יְלִיד בַּיִת (עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁיְּלַדְתּוּ הַשִּׁפְחָה בְּבֵית יִשְׂרָאֵל) וּמִקְנַת כֶּסֶף (פי׳ עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁקָּנָאוֹ מִשֶּׁנּוֹלַד), וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם וּבְאֵיזֶה עִנְיָן דּוֹחִין בְּשַׁבִּילָהּ שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְאֵיזֶה קָטָן מַשְׁהִין מִילָתוֹ יוֹתֵר מִשְּׁמוֹנָה יָמִים, וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק י״ט מִשַּׁבָּת (דף קלז, ב) וּבְפֶרֶק ד׳ מִיְּבָמוֹת (דף עא, א). וְשָׂם בְּשַׁבָּת נִתְבָּאֵר כִּי הַמָּל מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה. וַאֲבִי הַבֵּן אוֹ בֵּית דִּין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אָב מְבָרְכִין בָּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְהָעוֹמְדִים שָׁם עוֹנִין, כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית, כֵּן יִזְכֶּהוּ הָאֵל לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. (י״ד מסי׳ ר״ס עד רס״ו).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִילַת בְּנֵיהֶן, (קדושין כט, א) אֶלָּא הָאָב, אוֹ בֵּית דִּין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אָב. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְלֹא מָל עַצְמוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ לְכְלַל עֶנֶשִׁין, שֶׁהוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד [בְּכָל יוֹם שֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו מִשֶּׁיִּגְדַּל, וְלֹא יָמוּל עַצְמוֹ מְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאִם מֵת וְהוּא עָרֵל, בְּמֵזִיד] חַיָּב כָּרֵת. אֲבָל אֵין לָאָב חִיּוּב כָּרֵת בְּמִילַת בְּנוֹ (שבת קלג, א), אֶלָּא שֶׁעוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאֵין בְּכָל הַתּוֹרָה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁחַיָּבִין עַל בִּטּוּלָהּ כָּרֵת. (כְּרִיתוּת ב, א), כִּי אִם זוֹ וּשְׁחִיטַת הַפֶּסַח.

מצוה ג

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה** – וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב יֵשׁ בָּהּ מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה אַחַת, וְהִיא אַזְהָרַת גִּיד הַנָּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית לב:לג) עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה. וְהַאי לֹא יֹאכְלוּ לֹא נֶאֱמַר עַל דֶּרֶךְ סִפּוּר, כְּלוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁאֵרַע דָּבָר זֶה בָּאָב, נִמְנָעִים הַבָּנִים מִלֶּאֱכֹל אוֹתוֹ הַגִּיד, אֶלָּא אַזְהָרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁתִּתְהֶיֶה רֶמֶז לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיִּסְבְּלוּ צָרוֹת רַבּוֹת בַּגָּלוּת מִיַּד הָעַמִּים וּמִיַּד בְּנֵי עֵשָׂו, יִהְיוּ בְּטוּחִים שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ, אֶלָּא לְעוֹלָם יַעֲמֹד זַרְעָם וּשְׁמָם, וְיָבֹא לָהֶם גּוֹאֵל וְיִגְאָלֵם מִיַּד צָר. וּבְזִכְרָם תָּמִיד עִנְיָן זֶה עַל יַד הַמִּצְוָה שֶׁתִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן, יַעֲמִדוּ בֶּאֱמֶנָתָם וּבְצִדְקָתָם לְעוֹלָם. וְרֶמֶז זֶה הוּא לְפִי שֶׁאוֹתוֹ מַלְאָךְ שֶׁנִּלְחָם עִם יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה (בר״ר עח) שֶׁהָיָה שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, רָצָה לְעָקְרוֹ לְיַעֲקֹב מִן הָעוֹלָם הוּא וְזַרְעוֹ וְלֹא יָכוֹל לוֹ, (שם לב כו) וְצִעֲרוֹ בִּנְגִיעַת הַיָּרֵךְ. וְכֵן זֶרַע עֵשָׂו מְצַעֵר לְזֶרַע יַעֲקֹב, וּלְבַסּוֹף תִּהְיֶה לָהֶם תְּשׁוּעָה מֵהֶם. וּכְמוֹ שָׁמָצִינוּ (שם שם לב) בָּאָב שֶׁזֵּרְחָה לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ לְרַפְאוֹתוֹ וְנוֹשָׁע מִן הַצַּעַר, כֵּן יִזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁל מָשִׁיחַ וְיִרַפְּאֵנוּ מִצַּעֲרֵנוּ וְיִגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אָמֵן.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה זוֹ מַהוּ הַגִּיד הָאָסוּר, וְהַחִטּוּט שֶׁאָנוּ חַיָּבִים לְחַטֵּט אַחֲרָיו, וּבְאֵי זוֹ בְּהֵמָה נוֹהֵג, וּמִי נֶאֱמָן עַל נִקּוּרוֹ וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק ז׳ מֵחֲלִין (פט, ב) (י״ד סי׳ ס״ה).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל גִּיד אֶחָד, אֲפִלּוּ הוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת אוֹ שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מִגִּיד הַנָּשֶׁה גָּדוֹל, לוֹקֶה. (עי׳ חולין צו, א)

ה מִכָּאן עַד סוֹף סֵפֶר בְּרֵאשִׁית אֵין בּוֹ מִצְוָה. נִשְׁלַם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית.

מצוה ד

א **מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ** – לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְעַבֵּר שָׁנִים בְּבֵית דִּין גָּדוֹל בְּחָכְמָה סָמוּךְ בָּאָרֶץ, וְלִקְבֹּעַ מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה עַל פִּי אוֹתוֹ קִדּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, כְּלוֹמַר כְּשֶׁתִּרְאוּ חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה, תְּקַבְּעוּ לָכֶם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ אֲפִלּוּ לֹא תִּרְאוּהָ, מִכֵּיוָן שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהֵרָאוֹת עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַמְקֻבָּל. וְכֵן תִּכְלֹל מִצְוָה זוֹ מִצְוַת עִבּוּר הַשָּׁנָה, לְפִי שֶׁיְּסוֹד מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל מוֹעֲדֵי הַשֵּׁם בְּמוֹעָדָם. וּכְמוֹ כֵן מִצְוַת עִבּוּר הַשָּׁנָה מִזֶּה הַיְּסוֹד הִיא. וְאוּלָם מִלְּבַד זֶה הַמִּקְרָא בָּאוּ הָעֲרוֹת בִּכְתוּבֵי הַתּוֹרָה יוֹרוּ עַל מִצְוַת הָעִבּוּר, וְהוּא מָה שֶּׁכָּתוּב (שם יג י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ. וְכֵן (דברים טז א) שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב.

ב וְעִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁבָּאִים שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים כְּשֵׁרִים לִפְנֵי הַבֵּית דִּין וּמְעִידִים לִפְנֵיהֶם שֶׁרָאוּ הַלְּבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ, וְקוֹבְעִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל פִּיהֶם, שֶׁאוֹמְרִים, הַיּוֹם מְקֻדָּשׁ. וְטַעַם שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ אֶלָּא בִּסְמוּכִין, לְפִי שֶׁבָּא בְּפֵרוּשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם גְּדוֹלִים וּסְמוּכִין כְּמוֹתָכֶם, (ר״ה כב, א) כִּי לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נֶאֱמַר. וְעוֹד דָּרְשׁוּ הַדָּבָר, מִדְּסָמַךְ לוֹ דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר שֶׁיְּהֵא לָהֶם לְאוֹתָן שֶׁיְּקַדְּשׁוּ הַחֹדֶשׁ, רְשׁוּת כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר חֲכָמִים גְּדוֹלִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. וְכֵן כָּל מִי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל וְנִסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַסְּמִיכוּת יָדוּעַ אֵיךְ עוֹשִׂין אוֹתוֹ, יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת מִצְוָה זוֹ אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהוּא שֶׁלֹּא הִנִּיחַ כְּמוֹתוֹ בָּאָרֶץ, וְכֵן מָצִינוּ (ברכות סג, א) שֶׁעָשׂוּ כֵּן חֲנַנְיָה בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שֶׁהָיוּ בְּעִנְיָן זֶה. אֲבָל בִּלְתִּי תְּנָאִים אֵלּוּ אֵין רְשׁוּת לְשׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְקַבֵּעַ חֳדָשִׁים וּלְעַבֵּר שָׁנִים. וְאִם תִּשְׁאַל, אִם כֵּן הֵיאַךְ אָנוּ עוֹשִׂין הַיּוֹם, שֶׁאֵין לָנוּ חֲכָמִים סְמוּכִין? דַּע שֶׁכְּבָר קִבְּלְנוּ שֶׁר׳ הִלֵּל הַנָּשִׂיא בְּנוֹ שֶׁל ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, שֶׁהָיָה גָּדוֹל בְּדוֹרוֹ וְנִסְמַךְ בָּאָרֶץ, וְהוּא הֶחָכָם שֶׁתִּקֵּן לָנוּ חֶשְׁבּוֹן הָעִבּוּר, הוּא קִדֵּשׁ חֳדָשִׁים וְעִבֵּר שָׁנִים הָעֲתִידִים לָבוֹא עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּה, וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין הַיּוֹם. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ הוּא עַל דַּעַת הָרַמְבַּ״ם ז״ל. וְהָרַמְבַּ״ן ז״ל (בספה״מ מ״ע קנג) יַחֲשֹׁב קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מִצְוָה אַחַת וְעִבּוּר שָׁנִים מִצְוָה אַחַת. וּרְאָיוֹתָיו בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ. וְכֵן בַּעַל הֲלָכוֹת גַּם כֵּן. וְהַפְּסוּק הַמּוֹרֶה עַל מִצְוַת הָעִבּוּר, כְּלוֹמַר שֶׁנְּחַשֵּׁב הַתְּקוּפוֹת כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה הַמּוֹעֲדִים בַּזְּמַן הַקָּבוּעַ לָהֶם, וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ (שמות יג י). וְכֵן שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב (דברים טז א). כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

ג מִשֶּׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל מוֹעֲדֵי הַשֵּׁם בִּזְמַנָּם, שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ צִוָּה לַעֲשׂוֹת פֶּסַח בִּזְמַן שֶׁהַתְּבוּאָה בָּאָבִיב כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח. וְחַג הַסֻּכּוֹת בִּזְמַן הָאָסִיף, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות לד כב) וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה. וְאִלּוּלֵי עִבּוּר הַשָּׁנִים, יָבֹאוּ הַמּוֹעֲדִים שֶׁלֹּא בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, לְפִי שְׁיִשְׂרָאֵל מְחַשְּׁבִים חָדְשֵׁיהֶם וּמוֹעֲדֵיהֶם לִימוֹת שְׁנַת הַלְּבָנָה, שֶׁהֵם שנ״ד יוֹם ח׳ שָׁעוֹת תתעו חֲלָקִים, וְהִיא חֲסָרָה מִשְּׁנַת הַחַמָּה י׳ יָמִים, כ״א שָׁעוֹת, ר״ד חֲלָקִים, סִימָן י׳ כ״א ר״ד. וּבְשׁוּל הַתְּבוּאוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּכֹחָהּ שֶׁל חַמָּה, נִמְצָא שֶׁאִלּוּלֵי הָעִבּוּר, שֶׁאָנוּ מְשַׁוִּים בּוֹ שְׁנוֹת הַלְּבָנָה בִּשְׁנוֹת הַחַמָּה, לֹא יָבֹא הַפֶּסַח בִּזְמַן הָאָבִיב וְהַסֻּכּוֹת בִּזְמַן הָאָסִיף. וְנִתְקַן הַדָּבָר לְהֵעָשׂוֹת בִּגְדוֹלֵי הַדּוֹר, לְפִי שֶׁהוּא עִנְיָן חָכְמָה גְּדוֹלָה, גַּם יֹאמְרוּ כִּי מִפְּנֵי יְדִיעַ מִקְרֶה הַשָּׁנָה בַּתְּבוּאוֹת, וְאֵין רָאוּי לְמָסְרוֹ אֶלָּא לִגְדוֹלִים וַחֲסִידִים.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן חֲקִירַת עֵדוּת הַחֹדֶשׁ, וְאֵיזוּם הָעֵדִים לִפְעָמִים, וְדִין חִלּוּל שַׁבָּת בְּעֵדוּת זוֹ כֵּיצַד, וְעַל מָה מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה וְעַל מָה אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ, וְאֵי זֶה חֹדֶשׁ הָיוּ מְעַבְּרִין וְהוּא אֲדָר, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ (שמות יג י) מְלַמֵּד, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד. וְעוֹד דָּרְשׁוּ ז״ל (סנהדרין י, ב) בְּפָסוּק זֶה מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם תַּלְמוּד לוֹמַר, מְיָמִים יָמִימָה. וְעוֹד דָּרְשׁוּ ז״ל (מגילה ה, א) לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לַשָּׁנָה וְאֵי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים. וְעוֹד אָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה (מגילה שם) חֹדֶשׁ יָמִים, יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לַחֹדֶשׁ וְאֵי אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כה, ב) וּבְפֶרֶק א׳ שֶׁל סַנְהֶדְרִין (יא, ב) וּבִבְרָכוֹת כְּמוֹ כֵן. (רמב״ם פ״א מהלכו׳ קדוש החדש).

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיִּהְיוּ לָנוּ חֲכָמִים סְמוּכִים בַּתְּנָאִים שֶׁכָּתַבְנוּ, וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂאָה, אִם הוּא חָכָם שֶׁרָאוּי לָהּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁגּוֹרֵם קִלְקוּל הַמּוֹעֲדוֹת, וְעַכְשָׁו, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין אָנוּ מְעַבְּרִין שָׁנִים עַל פִּי סְמוּכִים, אָנוּ סוֹמְכִים בְּחֶשְׁבּוֹנֵנוּ עַל הַחֶשְׁבּוֹן הַמְקֻבָּל מֵרַבִּי הִלֵּל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה ה

א **מִצְוַת שְׁחִיטַת הַפֶּסַח** – לִשְׁחֹט בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, אוֹ גְּדִי בִּבְית הַבְּחִירָה, וְזֶה נִקְרָא קָרְבַּן הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ו) וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא, שֶׁמִּתְקַבְּצִים אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל לַחֲבוּרוֹת וְלוֹקְחִין מִן הַשּׁוּק אוֹ מִבֵּיתָם גְּדִי אֶחָד אוֹ שֶׂה תָּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, וְשׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּעֶזְרַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיוֹם י״ד בְּנִיסָן בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְאַחַר כָּךְ לָעֶרֶב אוֹכְלִין אוֹתוֹ בֵּין כֻּלָּם אַחַר מַאֲכָלָם, שֶׁמִּצְוָתוֹ לְאָכְלוֹ עַל הַשֹּׂבַע. (פסחים ע, א)

ב מִשְּׁרָשֶׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּזְכְּרוּ הַיְּהוּדִים לְעוֹלָם הַנִּפִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן זְמַן שְׁחִיטָתוֹ בַּיּוֹם אֵימַת, (שם נח, א) וְשֶׁהוּא נִשְׁחָט בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת בָּעֲזָרָה, (שם סד, א) וְכִי דּוֹחִין שַׁבָּת עָלָיו, (שם סה, ב) וְדִינֵי מְנוּיָיו, וּקְרִיאַת הַהַלֵּל עָלָיו, וּתְקִיעַת חֲצוֹצְרוֹת, וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים. (עי׳ רמב״ם הלכות קרבן פסח א יב).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמֵזִיד וְלֹא עָשָׂה פֶּסַח, חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן, לְפִי שֶׁזֶּה הוּא אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה חֲטָאִים שֶׁבִּזְדוֹנָן כָּרֵת וְאֵין בִּשְׁגֶגְתָּן חַטָּאת, וְהֵן זֶה, מְגַדֵּף וּמְבַטֵּל מִילָה.

מצוה ו

א **מִצְוַת אֲכִילַת בְּשַׂר הַפֶּסַח** – לֶאֱכֹל בְּשַׂר הַפֶּסַח בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן עַל פִּי תְּנָאִים שֶׁבַּכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בִּשְׁחִיטָתוֹ (מצוה ה) כְּדֵי לִזְכֹּר הַנִּפִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה לָנוּ הָאֵל שֶׁהוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כַּמָּה חַיָּב כָּל אֶחָד לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ לְכָל הַפָּחוֹת, (פסחים סט, א) וְהַנִּמְנִין עָלָיו אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ עַד שֶׁיֹּאכְלוּהוּ, שֶׁלֹּא לָצֵאת מִן הַחֲבוּרָה (שם סו, א במשנה) וְשֶׁלֹּא יִשְׁנוּ (שם קכ, א) וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶ, מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (הלכות קרבן פסח פרק א׳).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּשֵׁל עֲשֵׂה. וּכְלָל גָּדוֹל בְּכָל הַתּוֹרָה לְכָל שֶׁאוֹמֵר שֶׁיְּבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם, עַד שֶׁיְּקַיְּמֶנָּה. (כתובות פו, א חולין קלב, ב)

מצוה ז

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַפֶּסַח נָא וּמְבֻשָּׁל** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר הַפֶּסַח נָא וּבָשֵׁל כִּי אִם צְלִי אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב – ט) אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמַּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ. הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁלֹּא יֹאכַל אוֹתוֹ קֹדֶם גְּמַר בִּשּׁוּלוֹ אֲפִילּוּ בְּצָלִי, וְזֶהוּ פִּרוּשׁ נָא, (פסחים מא, א) שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁהִתְחִיל בּוֹ מַעֲשֵׂה הָאוּר וְנִצְלָה מְעַט וְאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילַת אָדָם, עֲדַיִן נִקְרָא נָא. אֲבָל כְּשֶׁהוּא חַי לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ הָאוּר כְּלָל, אֵין בְּכְלַל לָאו זֶה לִלְקוֹת עָלָיו מִשּׁוּם אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא. אֲבָל אָסוּר מִדְּאוֹרַיְתָא, שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ צְלִי אֵשׁ, אָסְרָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל. וּפִרוּשׁ בָּשֵׁל שֶׁבִּשְּׁלוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּכָל מַשְׁקֶה אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל, רַבָּה הַכָּל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ, לִזְכֹּר נֵס יְצִיאַת מִצְרַיִם. וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱכֹלוֹ צְלִי דַּוְקָא, לְפִי שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים וְשָׂרִים לֶאֱכֹל בָּשָׂר צָלִי, שֶׁהוּא מַאֲכָל טוֹב וּמֻטְעָם, אֲבָל שְׁאַר הָעָם אֵינָם יְכוֹלִים לֶאֱכֹל מְעַט בָּשָׂר שֶׁתַּשִּׂיג יָדָם, כִּי אִם מְבֻשָּׁל, כְּדֵי לְמַלֹּא בִּטְנָם. וְאָנוּ שֶׁאוֹכְלִים הַפֶּסַח לִזְכְּרוֹן שֶׁיָּצָאנוּ לְחֵרוּת לִהְיוֹת מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ, וַדַּאי רָאוּי לָנוּ לְהִתְנַהֵג בַּאֲכִילָתוֹ דֶּרֶךְ חֵרוּת וְשִׂרוּת, מִלְבַד (עי׳ מורה נבוכים ח״ג פמ״ו) שֶׁאֲכִילַת הַצְּלִי יוֹרֶה עַל הַחָפָּזוֹן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְשָׁהוֹת עַד שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל בַּקְּדֵרָה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אִם עָשָׂהוּ צְלִי קְדֵרָה, אוֹ סָכוֹ בְּמַשְׁקִים, אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ בְּמַיִם, אוֹ בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה מָה דִּינוֹ וְיֵתֶר הַפְּרָטִים, מְבֹאָר בִּפְסָחִים (מ ב הל׳ קרבן פסח פ״ח).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְאָכַל נָא אוֹ מְבֻשָּׁל לוֹקֶה. וְכֵן אִם אָכַל שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד לוֹקֶה מַלְקוּת אַחַת, שֶׁשְּׁנֵיהֶם לָאו אֶחָד לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם ז״ל. (שם ה״ד וסהמ״צ שורש ט) וְהָרַמְבַּ״ן ז״ל (שם בשורש ט ד״ה המין השלישי) מָנָה אוֹתָן שְׁנֵי לָאוִין וְכָתַב, שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. דְּכֵיוָן דִּכְתִיב לֹא תֹאכְלוּ כִּי אִם צְלִי אֵשׁ ״נָא וּמְבֻשָּׁל״ לָמָּה לִי ? שְׁמַע מִנַּהּ, לִלְקוֹת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַפְּרָטִים. וְאָמְרוּ ז״ל כִּי בְּכָל הַמִּצְוֹת יִהְיֶה

הַמְּנֻיָּן כֵּן, שֶׁכָּל הַנִּפְרָטִים בַּתּוֹרָה אֶחָד אֶחָד וְהֵם דְּבָרִים חֲלוּקִים, נִמְנֶה כָּל אֶחָד לְמִצְוָה אַחַת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, כְּגוֹן זֶה דְּנָא וּמְבַשָּׁל, וְכֵן אֶתְנָן וּמְחִיר וּשְׂאוֹר וּדְבַשׁ וְזוּלָתָם.

ה וְאָמְנָם בְּעִנְיַן הַמַּלְקוֹת יֵשׁ חִלּוּק בָּהֶם, שֶׁכָּל הַנִּפְרָטִים בְּלָאו אֶחָד, אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא מַלְקוּת אֶחָד, כְּגוֹן אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב, וּשְׂאוֹר וּדְבַשׁ, מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן כֵּלֶן. אֲבָל הַלָּאוִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כָּלָל וּפְרָטָן בַּתְּחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף, כְּגוֹן זֶה הַלָּאו שֶׁפָּרַט נָא וּמְבַשָּׁל וְכוֹלֵל אַל תֹּאכְלוּ כִּי אִם צְלִי אֵשׁ, וְכֵן בְּנָזִיר כּוֹלֵל (במדבר ו ד) מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא יֹאכַל, וְאַחַר כָּךְ פּוֹרֵט חַרְצַנִּים וְזָג וַעֲנָבִים לַחִים וְיבֵשִׁים, בְּאֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם לוֹקִין עֲלֵיהֶן עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כִּי רִבּוּי הַפְּרָט שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ, יוֹרֶה עַל הַמַּלְקוֹת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהִרְבָּה הָרַב רְאָיוֹתָיו עַל זֶה בָּעִקָּר הַתְּשִׁיעִי בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין חֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין כְּחֶשְׁבּוֹן הַמַּלְקוֹת. וְזֶה שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁהָרַמְבַּ״ן ז״ל יִמְנֶה כָּל הַנִּפְרָטִים בִּשְׁמָם אֶחָד אֶחָד מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ דַּוְקָא כְּשֶׁהֵם חֲלוּקִים בָּעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, כְּגוֹן שְׂאוֹר וּדְבַשׁ, אֶתְנָן וּמְחִיר. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁהָעִנְיָן אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְרָטִין בְּשֵׁמוֹת חֲלוּקִים, לֹא נִמְנֶה זֶה כִּי אִם מִצְוָה אַחַת, כְּגוֹן (דברים טו יט) כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא צִוּוּי אַחַת לְהַקְדִּישׁ כָּל הַבְּכוֹר, וְהַפְּרָט אֵינוֹ אֶלָּא צִוָּאָה אַחַת. וְכֵן (ויקרא כז לב) כָּל מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא צִוּוּי אַחַת לְהַפְרִישׁ לָתֵת מַעֲשֵׂר מִבְּהֵמוֹת אֵלּוּ. וְכֵן (דברים טז יח) שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא שֶׁנַּעֲשֶׂה דִּין עַל פִּי אֲנָשִׁים אֵלֶּה וְצִוּוּי אֶחָד הוּא. וְכֵן (ויקרא יט לו) מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק. שֶׁהַכֹּל צִוּוּי אֶחָד, שֶׁלֹּא נִשְׁקַר הַמִּדּוֹת.

מצוה ח

א **שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר הַפֶּסַח** – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלוּם מִבְּשַׂר הַפֶּסַח לְמָחֳרָתוֹ, שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב י) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ לִזְכֹּר נִסֵּי מִצְרַיִם. וְזֶה שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִמֶּנּוּ, הָעִנְיָן הוּא כְּדֶרֶךְ מְלָכִים וְשָׂרִים, שֶׁאִינָם צְרִיכִין לְהוֹתִיר מִתַּבְשִׁילֵיהֶן מִיּוֹם אֶל יוֹם, וְעַל כֵּן אָמַר, שֶׁאִם יִוָּתֵר מִמֶּנּוּ, שֶׁיִּשָּׂרֵף כְּדָבָר שֶׁאֵין חֵפֶץ בּוֹ, כְּדֶרֶךְ מַלְכֵי אָדָמָה. וְכָל זֶה לִזְכֹּר וְלִקְבַּע בַּלֵּב, שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן גְּאָלָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְנַעֲשֵׂינוּ בְּנֵי חֹרִין וְזָכִינוּ לְמַלְכוּת וְלִגְדֻלָּה.

ג דִּין הַמִּצְוָה בִּפְסָחִים (הלכות קרבן פסח פרק ט׳)

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהוֹתִיר, עָבַר עַל לָאו. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה (רמב״ם שם י, יא), שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ. וַהֲלָכָה הִיא לָאו שֶׁנִּתָּק לַעֲשֵׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה ט

א **מִצְוַת הַשְׁבָּתַת הֶחָמֵץ** – לְהָסִיר כָּל לֶחֶם חָמֵץ מִמִּשְׁכְּנוֹתֵינוּ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב: טו) אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם. וּפֵרוּשׁוֹ ״הָרִאשׁוֹן״, קֹדֶם לְפֶסַח.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר הַנִּסִּים בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּקָרְבַּן פֶּסַח.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן שְׁעַת בִּעוּרוֹ מִן הַיּוֹם מָתַי, וּמָה הִיא הַשְׁבָּתָתוֹ, (פסחים כא, א) וּבְאֵי זֶה מָקוֹם צָרִיךְ לְחַפְּשׂוֹ, (שם ה, א) וּבְאֵי זֶה מָקוֹם אֵינוֹ צָרִיךְ, וּמֵאֵימָתַי מֻטֶּלֶת הַמִּצְוָה עָלָיו אִם יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, (שם ו, א) וְאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּשַׁבָּת אֵיךְ יִהְיֶה דִּינוֹ, (שם מט, א) וְהַבִּטּוּל בַּפֶּה (שם ו, ב) שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת נוֹסָף עַל הַבִּעוּר, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן (או״ח מסי׳ תל״א עד ת״מ).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִשְׁבִּיתוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה דְּתַשְׁבִּיתוּ. וְאִם יֵשׁ חָמֵץ בְּמִשְׁכְּנוֹתָיו עוֹבֵר גַּם כֵּן עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם. אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, אִם לֹא עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה, שֶׁהַלָּכָה הִיא, לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה י

א **מִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה** – לֶאֱכֹל לֶחֶם מַצָּה בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן הֶעָשׂוּי מִמִּין דָּגָן, (פסחים לה, א) שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יח) בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצוֹת. וּפֵרוּשׁוֹ לֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן בֵּין בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם פֶּסַח, אוֹ בִּזְמַן שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתוּב בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן שְׁמוּר הַצָּרִיךְ לַמִּצוֹת, (שם מ, א) וְעִנְיַן לִישָׁתָן, (שם מב, א) וּבְאֵיזֶה מַיִם נִלּוֹשׁוֹת, וְשִׁעוּר אֲכִילָתָן לְכָל הַפָּחוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן (אורח חיים תנ״ג עד תס״ו)

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בְּשֵׁל עֲשֵׂה. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁבֵּית דִּין כּוֹפִין עַל בְּטוּל עֲשֵׂה.

מצוה יא

א **שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ בְּפֶסַח** – שֶׁלֹּא יִמָּצֵא חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ כָּל יְמֵי הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יט) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם. וּבֵאֲרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים ה, ב) לָאו דַּוְקָא בֵּיתוֹ, אֶלָּא כָּל שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ. וְלָאו דַּוְקָא שְׂאוֹר שֶׁהוּא מְחַמֵּץ, דְּהוּא הַדִּין לְחָמֵץ. דִּשְׂאוֹר וְחָמֵץ חַד הוּא לְעִנְיַן אִסּוּרוֹ. (ביצה ז, ב)

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר לְעוֹלָם הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֵׁה הַפֶּסַח. וְנִזְכֹּר מָה שֶׁאֵרַע לָנוּ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁמִּתּוֹךְ חֻפְזוֹן הִיצִיאָה אָפִינוּ הָעִסָּה מַצָּה, כִּי לֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ עַד שֶׁיַּחְמִיץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות יב לט) וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק וְגוֹ׳.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אִם הִפְקִיד חֲמֵצוֹ בְּיַד אֲחֵרִים מָה דִּינוֹ אוֹ אֲחֵרִים מָה דִּינָם בְּיָדוֹ, וְכֵן חָמֵץ הֶקְדֵּשׁ בְּיָדוֹ, אוֹ שֶׁל גּוֹי בְּאַחֲרָיוּת וְשֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, וְדִין עַכּוּ״ם אַלָּם שֶׁהִפְקִיד לוֹ חָמֵץ, וְדִין תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ אִם עוֹבְרִים עָלָיו. וְהַפַּת שֶׁעִפְּשָׁה מָה דִּינָהּ, (שם מה, ב) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן (אורח חיים ת״מ תמ״א תמ״ב).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִמְצָא חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ בְּמֵזִיד, עָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין מִשּׁוּם בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא, וְלוֹקֶה כָּל זְמַן שֶׁעָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁחִמֵּץ עִסָּה וְהִנִּיחָהּ בְּבֵיתוֹ, אוֹ שֶׁלָּקַח חָמֵץ וְהִצְנִיעוֹ בְּבֵיתוֹ. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁאַר בַּבַּיִת מִקֹּדֶם הַפֶּסַח, אֵין לוֹקֶה עָלָיו, שֶׁהֲלָכָה הִיא (רמב״ם חו״מ א, ג), לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה יב

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָמֵץ** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חָמֵץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִקַּר הַדָּבָר חָמֵץ, כְּגוֹן כּוּתָּח הַמַּבְלִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב:כ) כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים מג, א) שֶׁעִנְיַן הַכָּתוּב הַזֶּה יוֹרֶה בָּזֶה, שֶׁכָּךְ קִבְּלוּ הַפְּרוּשׁ בּוֹ. וְדַעַת הָרַמְבָּ״ם ז״ל, (סהמ״צ ל״ת קצח) שֶׁאִם יֵשׁ בְּמַאֲכָלִים אֵלּוּ כַּזַּיִת חָמֵץ בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, אָסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּלָאו, כְּלוֹמַר לְמַלְקוּת אֲבָל לֹא לְכָרֵת, מִפְּנֵין שֶׁנִּתְעָרֵב בְּרוֹב. וְאִם לֹא יִהְיֶה בָּהֶם כַּזַּיִת חָמֵץ בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, לֹא יִהְיֶה בּוֹ מַלְקוּת, אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, וְכֵן כָּתוּב בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל. (חמו״מ פ״א ה״ו). וְאִם כֵּן לְדַעְתּוֹ יָבֹא הַלָּאו זֶה דְּכָל מַחְמֶצֶת לְהֵיכָא שֶׁנִּתְעָרֵב כַּזַּיִת חָמֵץ בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ לָאו. כְּלוֹמַר מַלְקוּת וְלֹא כָּרֵת. וְהָרַמְבָּ״ן ז״ל כָּתַב (בסהמ״צ שם) הֶפֶךְ מִזֶּה וְאָמַר, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה אֵינֶנּוּ נֶחְשָׁב בִּכְלַל הַלָּאוִין, אֶלָּא שֶׁהוּא מִן הַלָּאוִין הָרַבִּים שֶׁבָּא בֶּחָמֵץ וּבַשְּׂאוֹר. וְזֶה הַלָּאו בָּא לְהוֹרוֹת עַל מָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל בַּגְּמָרָא (פסחים כח, ב) אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנִּתְחַמֵּץ מֵאֵלָיו, חִמְּצוֹ עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר כָּל מַחְמֶצֶת. אֲבָל בְּעִנְיַן חָמֵץ שֶׁנִּתְעָרֵב, כָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס בָּזֶה אֵין צָרִיךְ לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, דַּהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ הוּא בְּעַיִן וְיֵשׁ בּוֹ כָּרֵת. כְּמוֹ בְּכָל חָמֵץ שֶׁהוּא בְּעַיִן. וְאִם לֹא יִהְיֶה בַּתַּעֲרֹבֶת כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, הָאוֹכְלוֹ פָּטוּר, אֲבָל אָסוּר, שֶׁהֲלָכָה כִּדְבָרֵי חֲכָמִים שֶׁאָמְרוּ (שם מג) עַל חָמֵץ דָּגָן גָּמוּר עָנוּשׁ כָּרֵת. וְכָל שֶׁהוּא כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, דָּגָן גָּמוּר נִקְרָא, וְעַל עֵרוּבוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, וְלֹא כְּלוּם. וּדְלָא כְּרַ׳ אֱלִיעֶזֶר דִּפְלִיג עֲלַיְהוּ בַּגְּמָרָא וְאָמַר עַל עֵרוּבוֹ בְּלָאו.

ב מִשְּׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּשֵׁאוֹר. וְאוּלָם לְחַזֵּק הַדָּבָר בְּלִבֵּנוּ, הִרְחִיקָתְנוּ הַתּוֹרָה כָּל כָּךְ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַדְּבָרִים שֶׁנִּכְלְלוּ בְּאִסּוּר זֶה, מָה הֵן, וּמָה שֵׁמָּם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶסָחִים (מב, א) (א״ח תמ״ו).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ לוֹקֶה, וּבִתְנַאי שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל אֵין בּוֹ כָּרֵת. לְדַעַת הָרַמְבָּ״ם ז״ל וּלְדַעַת הָרַמְבָּ״ן ז״ל יֵשׁ בּוֹ כָּרֵת. וְאִם אֵין בּוֹ כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, אֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת, אֶלָּא דִּינוֹ כְּדִין חֲצִי שִׁעוּר שֶׁאָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וּבָזֶה יוֹדוּ שְׁנֵיהֶם ז״ל.

מצוה יג

א **שֶׁלֹּא נַאֲכִיל מִן הַפֶּסַח לְיִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד** – שֶׁלֹּא נַאֲכִיל מִן הַפֶּסַח לְיִשְׂרָאֵל מוּמָר לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב מג) כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו, (מכילתא שם) בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְנַכְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁחִיטָתוֹ, לְזֵכֶר נִסֵּי מִצְרַיִם, וְעַל כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יֹאכַל בּוֹ מוּמָר (מְשֻׁמָּד), מֵאַחַר שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן שֶׁבָּאנוּ בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְנִכְנְסוּ בִּבְרִית הַתּוֹרָה וְהָאֱמוּנָה, אֵין רָאוּי שֶׁנַּאֲכִיל מִמֶּנּוּ לְמִי שֶׁהוּא הֵפֶךְ מִזֶּה שֶׁיָּצָא מִן הַכְּלָל וְכָפַר בָּאֱמוּנָה. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר בַּגְּמָרָא לְפָעָמִים: סְבָרָא הוּא, כְּלוֹמַר וְאֵין צָרִיךְ רְאָיָה אַחֶרֶת (פ״ט מהלכות קרבן פסח)

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם פֶּסַח. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָאֱכִיל מִמֶּנּוּ לְבֶן נֵכָר עוֹבֵר עַל לָאו. וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. (רמב״ם שם ה״ז).

מצוה יד

א **שֶׁלֹּא נַאֲכִיל מִן הַפֶּסַח לָגֵר וְתוֹשָׁב** – שֶׁלֹּא לְהַאֲכִיל מִבְּשַׂר הַפֶּסַח לְגֵר וּלְתוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יב מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל בּוֹ. וְהַתּוֹשָׁב הוּא אָדָם מִן הָאֻמּוֹת שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת. וְשָׂכִיר הוּא גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל. (יבמות עא א).

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּאֲחֵרוֹת לְזֵכֶר יְצִיאַת מִצְרַיִם. וּבַעֲבוּר שֶׁקָּרְבַן זֶה לְזֵכֶר חֵרוּתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ בִּבְרִית נֶאֱמָנָה עִם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רָאוּי שֶׁלֹּא יֵהָנוּ בּוֹ רַק אוֹתָם שֶׁהִשְׁלִימוּ בָּאֱמוּנָה, וְהֵם יִשְׂרְאֵלִים גְּמוּרִים וְלֹא אֵלּוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּאוּ עִמָּנוּ בִּבְרִית שָׁלֵם. וְעִנְיַן הַרְחָקַת הֶעָרֵל מֵאֲכִילָתוֹ, גַּם כֵּן מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ (שם).

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָאֱכִיל לְאֵלּוּ עוֹבֵר עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה טו

א **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח חוּצָה** – לֹא לְהוֹצִיא מִבְּשַׂר הַפֶּסַח מִמְּקוֹם הַחֲבוּרָה, (פסחים פה, ב) שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מו) לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְזֵכֶר נִסֵּי מִצְרַיִם. וּמִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי חֹרִין וַאֲדוֹנִים בָּאָה הַמִּצְוָה עָלָיו שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל בִּמְקוֹם הַחֲבוּרָה וְלֹא נוֹצִיאֵהוּ לַחוּץ, כְּדֶרֶךְ מַלְכֵי אֶרֶץ, שֶׁכָּל הַמּוּכָן לָהֶם נֶאֱכָל בְּהֵיכָלָם בְּרֹב עַם שֶׁלָּהֶם. וְדַלַּת הָאָרֶץ בְּעֵת יָכִינוּ סְעֻדָּה גְּדוֹלָה, יִשְׁלְחוּ מְמֶנָּה לַחוּץ מָנוֹת לְרֵעֵיהֶם, לְפִי שֶׁהוּא חִדּוּשׁ אֶצְלָם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן זֶה, מַה דִּינוֹ שֶׁל בָּשָׂר כְּשֶׁיּוֹצֵא חוּץ, (פסחים שם, א) וְהַהֶקֵּף שֶׁצְּרִיכָה הַחֲבוּרָה לַעֲשׂוֹת, (רמב״ם ק״פ ט, ג) וְדִין מְחִצָּה שֶׁנִּפְרְצָה בֵּין הַחֲבוּרוֹת, (פסחים ס, ב) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפִסְחִים (שם).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהוֹצִיא מִן הַבָּשָׂר לַחוּץ, עָבַר עַל לָאו וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ עֲקִירָה מִן הַבַּיִת וְהַנָּחָה לַחוּץ, כַּדִּין הַיָּדוּעַ בְּהוֹצָאָה שֶׁל שַׁבָּת (פסחים שם)

מצוה טז

א **שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִן הַפֶּסַח** – שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִכָּל עַצְמוֹת הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מו) וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִזְכֹּר נִסֵּי מִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בָּאֲחֵרוֹת. וְגַם זֶה גֶּזַע מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַנִּזְכָּר, שֶׁאֵין כָּבוֹד לִבְנֵי מְלָכִים וְיוֹעֲצֵי אֶרֶץ לִגְרֹר הָעֲצָמוֹת וּלְשַׁבְּרָם כִּכְלָבִים, לֹא יָאוּת לַעֲשׂוֹת כָּכָה, כִּי אִם לַעֲנֵיֵי הָעָם הָרְעֵבִים. וְעַל כֵּן בִּתְחִלַּת בּוֹאֵנוּ לִהְיוֹת סְגֻלַּת כָּל הָעַמִּים מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ (שם יט ו), וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים הַמֹּרָאִים בָּנוּ הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָלֵינוּ בָּהּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וּמִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה וְהַדִּמְיוֹן שֶׁאֲנַחְנוּ עוֹשִׂין, נִקְבַּע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ הַדָּבָר לְעוֹלָם. וְאַל תַּחְשֹׁב בְּנִי לְתָפֵשׂ עַל דְּבָרִי וְלוֹמַר וְלָמָּה יְצִוָּה אוֹתָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה לְזִכָּרוֹן אוֹתוֹ הַנֵּס, וַהֲלֹא בְּזִכָּרוֹן אֶחָד יַעֲלֶה הַדָּבָר בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ וְלֹא יִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעֵנוּ? דַּע, כִּי לֹא מֵחָכְמָה תִּתְפַּשֵּׂנִי עַל זֶה, וּמַחְשֶׁבֶת הַנַּעַר יַשִּׂיאֲךָ לְדַבֵּר כֵּן. וְעַתָּה בְּנִי, אִם בִּינָה שִׁמְעָה זֹאת, וְהַטֵּה אָזְנְךָ וּשְׁמַע (משלי כב יז), אֲלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת. דַּע, כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו, וְלִבּוֹ וְכָל מַחְשְׁבֹתָיו תָּמִיד אַחַר מַעֲשָׂיו שֶׁהוּא עוֹסֵק

בָּהֶם אִם טוֹב וְאִם רָע, וַאֲפִלּוּ רָשָׁע גָּמוּר בִּלְבָבוֹ וְכָל יֵצֶר מַחְשֶׁבֶת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם, אִם יַעֲרֶה רוּחוֹ וְיִשַּׁם הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ וְעִסְקוֹ בְּהַתְמָדָה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, מִיָּד יִנָּטֶה אֶל הַטּוֹב, וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, וּבְכֹחַ מַעֲשָׂיו יָמִית הַיֵּצֶר הָרַע, כִּי אַחֲרֵי הַפְּעֻלּוֹת נִמְשָׁכִים הַלְּבָבוֹת. וַאֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה אָדָם צַדִּיק גָּמוּר וּלְבָבוֹ יָשָׁר וְתָמִים, חָפֵץ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, אִם יַעֲסֹק תָּמִיד בִּדְבָרִים שֶׁל דֹּפִי, כְּאִלּוּ תֹּאמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהִכְרִיחוֹ הַמֶּלֶךְ וּמִנָּהוּ בְּאֻמָּנוּת רָעָה, בֶּאֱמֶת אִם כָּל עִסְקוֹ תָּמִיד כָּל הַיּוֹם בְּאוֹתוֹ אֻמָּנוּת, יָשׁוּב לִזְמַן מִן הַזְּמַנִּים מִצְדַּקַּת לִבּוֹ לִהְיוֹת רָשָׁע גָּמוּר, כִּי יָדוּעַ הַדָּבָר וֶאֱמֶת שֶׁכָּל הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים זַ״ל (מכות כג, ב) רָצָה הקב״ה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּדֵי לְהַתְפִּיס בָּהֶן כָּל מַחְשָׁבוֹתֵינוּ וְלִהְיוֹת בָּהֶן כָּל עֲסָקֵינוּ לְהֵטִיב לָנוּ בְּאַחֲרִיתֵנוּ. כִּי מִתּוֹךְ הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת אֲנַחְנוּ נִפְעָלִים לִהְיוֹת טוֹבִים וְזוֹכִים לְחַיֵּי עַד. וְרָמְזוּ ז״ל עַל זֶה (מנחות מג, ב), בְּאָמְרָם כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוּזָה בְּפִתְחוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדּוֹ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יֶחֱטָא, לְפִי שֶׁאֵלּוּ מִצְוֹת תְּמִידִיּוֹת, וְנִפְעָל בָּהֶן תָּמִיד.

ג לָכֵן אַתָּה רְאֵה גַּם רְאֵה, מָה מְלַאכְתְּךָ וְעִסְקֶךָ, כִּי אַחֲרֵיהֶם תִּמָּשֵׁךְ וְאַתָּה לֹא תִמְשְׁכֵם. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ לוֹמַר, אַחֲרֵי הֱיוֹת לִבִּי שָׁלֵם וְתָמִים בֶּאֱמוּנַת אֱלֹהִים, מָה הֶפְסֵד יֵשׁ כִּי אֶתְעַנֵּג לְפָעָמִים בְּתַעֲנוּגֵי אֲנָשִׁים, בַּשָּׁוְקִים וּבָרְחוֹבוֹת, לְהִתְלוֹצֵץ עִם הַלֵּצִים, וּלְדַבֵּר צָחוֹת, וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין מְבִיאִין עֲלֵיהֶן אֲשָׁמוֹת וְחַטָּאוֹת, הֲלֹא גַּם לִי לֵבָב כְּמוֹ הֵם, קָטְנִי עָבָה מִמֶּתְנֵיהֶם, וּמַדּוּעַ יִמְשְׁכוּנִי הֵם אַחֲרֵיהֶם? אַל בְּנִי, הִשָּׁמֵר מִפְּנֵיהֶם, פֶּן תִּלָּכֵד בִּרְשָׁתָם. רַבִּים שָׁתוּ מִתּוֹךְ כָּךְ כּוֹס תַּרְעֲלָתָם, וְאַתָּה אֶת נַפְשְׁךָ תַּצִּיל. וְאַחַר דַּעְתְּךָ זֶה, אַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מֵעַתָּה רִבּוּי הַמִּצְוֹת בְּעִנְיַן זְכִירַת נִסֵּי מִצְרַיִם, שֶׁהֵם עָמוּד גָּדוֹל בְּתוֹרָתֵנוּ, כִּי בִּרְבוֹת עִסְקֵנוּ בָּהֶם, נִתְפַּעֵל אֶל הַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן שׁוֹבֵר עֶצֶם מִמֶּנּוּ אֲפִלּוּ אַחַר זְמַן אֲכִילָתוֹ, וְדִין אִם יֵשׁ כַּזַּיִת בָּשָׂר עָלָיו מַה דִּינוֹ, וְדִין הַסְּחוּסִים וְגִידִים הֲרִכִּים שֶׁסּוֹפָם לְהִתְקַשּׁוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפָסָחִים (פד, א).

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשׁוֹבֵר עֶצֶם בְּפֶסַח טָהוֹר, לוֹקֶה.

מצוה יז

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל עֵרֶל מִן הַפֶּסַח** – שֶׁלֹּא יֹאכַל הֶעֵרֵל מִן הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מח) וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ. וְהוּא הֶעָרֵל שֶׁמֻּתּוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֲבָרָיו (מְשֻׁמָּד) לַעֲרֵלוּת, וּבוֹ הוּא דְּאֵינוֹ אוֹכֵל אֲבָל אוֹכֵל הוּא בְּמַצָּה וּמָרוֹר, וְכֵן תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר גַּם כֵּן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּתוֹשָׁב וְשָׂכִיר.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מִילַת בָּנָיו וַעֲבָדָיו אִם מְעַכְּבִין אוֹתוֹ לִשְׁחֹט וְלֶאֱכֹל הַפֶּסַח, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפָסָחִים (שם).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, כְּגוֹן עָרֵל שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ, לוֹקֶה.

מצוה יח

א **מִצְוַת קְדוּשׁ בְּכוֹרוֹת בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל** – לְקַדֵּשׁ הַבְּכוֹרוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַוְלָדוֹת הַנּוֹלָדִים בָּרִאשׁוֹנָה, כְּלוֹמַר יוֹצֵא רִאשׁוֹן מֵרֶחֶם הַנְּקֵבָה, בֵּין בָּאָדָם, בֵּין בַּבְּהֵמָה הַזְּכָרִים קְדֵשׁ לַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ב) קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא. וְדַוְקָא בְּהֵמָה, דְּהַיְנוּ שׁוֹר וְכֶבֶשׂ וְעֵז, אֲבָל לֹא חַיָּה. וּמִכָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה, חֲמוֹר לְבַד בִּמְצָוָה זוֹ. (בכורות י, א) וְעִנְיַן הַמִּצְוָה בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה כֵּן, שֶׁמִּצְוָה עַל הַבְּעָלִים לְהַקְדִּישׁוֹ וְלוֹמַר, הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ, וְחַיָּבִים לָתֵת אוֹתוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֲנִים, וְיַקְרִיבוּ חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְהֵם אוֹכְלִים הַבָּשָׂר בִּירוּשָׁלַיִם, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לוֹ מִיָּד שֶׁיִּוָּלֵד, אֶלָּא מְטַפֵּל בּוֹ בִּבְהֵמָה דַּקָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַגַּסָּה חֲמִשִּׁים יוֹם. (שם כו, ב) וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין לָנוּ מְקֻדָּשׁ נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנָיו וּמֵת מֵאֵלָיו, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, (מרדכי ע״ז פ״א בשם רבי אליעזר ממיץ, רמב״ם בכורות א י) וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁמַּמְתִּין לוֹ לְעוֹלָם. וְאִם נָפַל בּוֹ מוּם יֹאכְלֶנּוּ בְּכָל מָקוֹם וּלְכָל אָדָם שֶׁיִּרְצֶה הַכֹּהֵן לִתְּנוֹ, וּכְחֻלִּין (דִּכְחֻלִּין) הוּא נֶחְשָׁב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים טו כב) הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ן ז״ל בְּהִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת שֶׁלּוֹ (סוף פרק ה). וּבְכוֹר אָדָם וּפֶטֶר חֲמוֹר, נִפְרָשׁ עִנְיָנָם בְּמִצְוַת הַפְּדְיָה שֶׁבְּכָל אֶחָד, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְהֵם בְּסֵדֶר זֶה וּבְסֵדֶר וַיִּקְח קֹרַח.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְזַכּוֹתֵנוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה בְּרֵאשִׁית פְּרִיוֹ, לְמַעַן דַּעַת כִּי הַכֹּל שֶׁלּוֹ, וְאֵין לוֹ לְאָדָם דָּבָר בָּעוֹלָם רַק מָה שֶׁיְּחַלֵּק לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בַּחֲסָדָיו. וְיָבִין זֶה בִּרְאוֹתוֹ, כִּי אַחַר שֶׁיִּגַּע הָאָדָם כַּמָּה יְגִיעוֹת וְטָרַח כַּמָּה טְרָחִים בְּעוֹלָמוֹ, וְהִגִּיעַ לִזְמַן שֶׁעָשָׂה פְּרִי, וְחָבִיב עָלָיו רֵאשִׁית פְּרִיוֹ כְּבָבַת

עֵינוֹ, מִיָּד נוֹתְנוֹ לְהַקְבָּ״ה וּמִתְרוֹקֵן רְשׁוּתוֹ מִמֶּנּוּ וּמַכְנִיסוֹ לִרְשׁוּת בּוֹרְאוֹ. וְעוֹד לְזֵכֶר הַנֵּס הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בִּבְכוֹרֵי מִצְרַיִם, שֶׁהֵרָגָם וְהִצִּילָנוּ מִיָּדָם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּאֵי זֶה מָקוֹם נִשְׁחָט וְנֶאֱכָל, וְעַד אֵי זֶה זְמַן מִצְוָה לָהֶם לֶאֱכְלוֹ, וְעִנְיַן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בּוֹ, וְאֵי זֶה מוּם קָבוּעַ אוֹ מוּם עוֹבֵר, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם, וּמִי נֶאֱמָן עַל מוּמָיו, וְאִם נָפְלוּ בּוֹ אוֹ נַעֲשׂוּ בּוֹ לְדַעַת, וְאֵיזֶה חָכָם רָאוּי לְהוֹרוֹת בְּמוּמָיו, וְדִין בְּכוֹר הַשַּׁתָּפִים יִשְׂרְאֵלִים אוֹ שֻׁתָּף גּוֹי, וּבְאֵי זֶה עִנְיָן נִפְטָרָה הַבְּהֵמָה מִן הַבְּכוֹרָה אוֹ לֹא נִפְטָרָה, וּבְכוֹר סָפֵק מָה דִּינוֹ, וְעִנְיַן יֹצֵא דֹּפֶן, טַמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְיֶתֶר פְּרָטָיו, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (יט, א מא, א) (י״ד ש״ו עד ש״כ).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה שֶׁל קִדּוּשׁ בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה מִדְּאוֹרַיְתָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד בְּכָל זְמַן, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל (תמורה כא, ב) מִדִּכְתִיב (דברים יד כג, ועי׳ רמב״ם בכורות א, ה) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ, מַקִּישׁ וכו׳. וּמִדְּרַבָּנָן אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּבִזְמָרִים וּבִנְקֵבוֹת בֵּין יִשְׂרְאֵלִים, בֵּין כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם. (בכורות יג, א) וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד לְכֹהֵן שֶׁלּוֹ הוּא, מִכָּל מָקוֹם חַיָּב לְהַקְרִיב חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ וְיֹאכַל הַבָּשָׂר בְּתוֹרַת בְּכוֹר. וּבְכוֹר אָדָם וּפֶטֶר חֲמוֹר אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכֹהֲן וְלֵוִי, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁחִיּוּבָהּ בְּסִבַּת דָּבָר.

מצוה יט

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בַּפֶּסַח** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ בַּפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ג) וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁרֶשׁ מִצְוֹת הַפֶּסַח.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מָה הֵן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱסָר בָּהֶן מִשּׁוּם חָמֵץ, וְהֵן חֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן, וְדִין הַלָּשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת, וְדִין לְתִיתָה, וְתַבְשִׁיל שֶׁנִּמְצָא בּוֹ חָמֵץ, בְּחַמִּין אוֹ בְּצוֹנֵן, וְיֶתֶר פְּרָטָיוֹ מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (לה, א ב) (או״ח מסי׳ תמ״ו עד תס״ח).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאוֹכֵל כַּזַּיִת חָמֵץ בְּפֶסַח בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת. בִּשּׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה כ

א **שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לָנוּ חָמֵץ בְּפֶסַח** – שֶׁלֹּא יֵרָאֶה חָמֵץ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵינוּ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ז) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ שִׁבְעַת יָמִים. וְאֵין אֵלֶּה שְׁנֵי לָאוִין בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, אֲבָל הֵם בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז״ל (ביצה ז, ב) פָּתַח הַכָּתוּב בְּחָמֵץ וְסִיֵּם בִּשְׂאוֹר, לוֹמַר לְךָ הוּא חָמֵץ הוּא שְׂאוֹר, כְּלוֹמַר, אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הֶחָמֵץ עַצְמוֹ וּבֵין דָּבָר הַמְּחַמֵּץ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁרֶשׁ מִצְוֹת הַפֶּסַח. דִּינֶיהָ מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים (שם תל״ד).

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלָקַח חָמֵץ בְּפֶסַח וְהִנִּיחוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, לוֹקֶה. אֲבָל אִם לֹא הוֹצִיאוֹ מִקֹּדֶם הַפֶּסַח מִבֵּיתוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה כא

א **מִצְוַת סְפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם** – לְסַפֵּר בְּעִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵיל ט״ו בְּנִיסָן, כָּל אֶחָד כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ, וּלְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַנִּפִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ שָׁם. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים, (מכילתא בא שם) דִּמְצִוַת הַגָּדָה זוֹ הוּא בְּלֵיל ט״ו בְּנִיסָן בְּשָׁעַת אֲכִילַת מַצָּה. וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב לְבִנְךָ, לָאו דַּוְקָא בְּנוֹ, (פסחים קטז, א) אֶלָּא אֲפִלּוּ עִם כָּל בְּרִיָּה.

ב וְעִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁיְּזַכֵּר הַנִּפִּים וְהָעִנְיָנִים שֶׁאֵרְעוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, וְאֵיךְ לָקַח הָאֵל יִתְבָּרַךְ נִקְמָתֵנוּ מֵהֶם, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים, חַיָּב לְהוֹצִיא הַדְּבָרִים מִפִּיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִבּוֹ בַּדָּבָר, כִּי בַּדִּבּוּר יִתְעוֹרֵר הַלֵּב (עי׳ סהמ״צ להרמב״ם מ״ע קנז).

ג מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתוּב בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח. וְאֵין מִן הַתִּמְהָה אִם בָּאוּ לָנוּ מִצְוֹת רַבּוֹת עַל זֶה, מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, כִּי הוּא יְסוֹד גָּדוֹל וְעַמּוּד חָזָק בְּתוֹרָתֵנוּ וּבֶאֱמוּנָתֵנוּ. וְעַל כֵּן אָנוּ אוֹמְרִים לְעוֹלָם בְּבִרְכוֹתֵינוּ וּבִתְפִלּוֹתֵינוּ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם, לְפִי שֶׁהוּא לָנוּ אוֹת וּמוֹפֵת גָּמוּר בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, וְכִי יֵשׁ אֱלֹהַּ קַדְמוֹן חָפֵץ וְיָכוֹל, פּוֹעֵל כָּל הַנִּמְצָאוֹת הוּא וּבְיָדוֹ לְשַׁנּוֹתָם, כְּפִי שֶׁיַּחְפֹּץ בְּכָל זְמַן מִן הַזְּמַנִּים, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בְּמִצְרַיִם, שֶׁשִּׁנָּה טִבְעֵי הָעוֹלָם בִּשְׁבִילֵנוּ, וְעָשָׂה

לָנוּ אוֹתוֹת מְחֻדָּשִׁים גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים, הֲלֹא זֶה מְשַׁתֵּק כָּל כּוֹפֵר בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם וּמְקֻיָּם הָאֱמוּנָה בִּידִיעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְכִי הַשְׁגָּחָתוֹ וְיִכָלְתּוֹ בַּכְּלָלִים וּבַפְּרָטִים כֻּלָּם.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַסֵּדֶר שֶׁחַיָּבִין יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה בְּעִנְיַן סְעֻדָתָן, וְהַכּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן שֶׁחַיָּבִין לִשְׁתּוֹת, וְשִׁעוּרָן, וּמְזִיגָתָן, וְסִדּוּרָן. וְהִנֵּנִי כּוֹתֵב לְךָ בְּנִי הַסֵּדֶר בְּקִצָּרָה, כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתִּיו מִפִּי חֲכָמֵי הַדּוֹר בְּדִיּוּק. בַּתְּחִלָּה מְבִיאִין מַיִם וְנוֹטְלִין יָד אַחַת בְּשָׁבִיל כּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ שֶׁצְּרִיכִין לִטֹּל. וְהָכִי אִיתָא בִּבְרָכוֹת בְּפֶרֶק כֵּיצַד מְבָרְכִין, (ברכות מג, א) שֶׁבַּכּוֹס מַסְפִּיק נְטִילַת יָד אַחַת, וְאֵין מְבָרְכִין עַל נְטִילָה זוֹ. וְאִם רָצָה לִטֹּל שְׁתֵּי יָדָיו לַכּוֹס נוֹטֵל בְּלֹא בְּרָכָה. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וּמְקַדֵּשׁ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן לְאַחֲרָיו. וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו וּמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם, וּמְטַבֵּל בְּיָרָק (הַיָּרָק בִּדְפוּס וִילְנָא) וּמְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה לְפָנָיו, וּלְאַחֲרָיו אֵינוֹ מְבָרֵךְ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת וכו׳, לְפִי שֶׁיִּמְתִּין עַד שֶׁיֹּאכַל הַמָּרוֹר וְאָז יְבָרֵךְ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת עַל הַמָּרוֹר וְעַל הַיָּרָק. וְאֵין כָּל מָה שֶׁעָשָׂה בְּנָתִים הַפְסָקָה, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרֹשׁ. וְאַחַר שֶׁאָכְלוּ מִן הַיָּרָק בַּחֲרֹסֶת, מוֹזְגִין כּוֹס שֵׁנִי, וְקוֹרְאִין הַהַגָּדָה עִם שְׁנֵי פְּרָקִים מִן הַהַלֵּל, וְנוֹטְלִין הַיָּד אַחַת וּמְבָרֵךְ אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וכו׳ עַל כּוֹס הַשֵּׁנִי, וְשׁוֹתִין אוֹתוֹ, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו פְּרִי הַגָּפֶן, וְלֹא לְאַחֲרָיו עַל הַגָּפֶן. וְאַחַר שֶׁשָּׁתוּ כּוֹס שֵׁנִי, נוֹטְלִין לַיָּדַיִם וּמְבָרְכִין עַל נְטִילַת יָדַיִם, וְנוֹטְלִין חֲצִי מַצָּה וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ עַל הַשֻּׁלְחָן וּמְבָרְכִין עַל הַחֲצִי הַמּוּצִיא וְלֶאֱכֹל מַצָּה. וְנוֹטְלִין חַזֶרֶת וּמְבָרְכִין לֶאֱכֹל מָרוֹר, וְאוֹכְלִין מִמֶּנּוּ בְּטִבּוּל בַּחֲרֹסֶת, וְאֵין מְבָרְכִין עָלֶיהָ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁנִּפְטַר בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרְכוּ בְּיָרָק תְּחִלָּה, דְּהָכִי מוֹכַח בַּגְּמָרָא, (פסחים קג, ב) דְּלָא הָוֵי הַפְסָקָה לְעוֹלָם, שֶׁנִּצְטָרֵךְ לַחְזֹר וּלְבָרֵךְ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בַּדָּבָר שְׁנֵי עִנְיָנִים, שֶׁיַּעֲקֹר הָאָדָם דַּעְתּוֹ מִן הָעִנְיָן, כְּגוֹן דְּאָמְרִי הַב לָן וּנְבָרֵךְ, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן שֶׁלֹּא יְהֵא בְּאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי הַדְּבָרִים בְּיַחַד, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ ז״ל (חולין פז, א ורש״י שם) מְשִׁתֵּי וּבְרוֹכֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי לָא אֶפְשָׁר. וְאַחַר שֶׁאוֹכְלִין מִן הַמָּרוֹר בְּטִבּוּל, כּוֹרְכִין מִמֶּנּוּ עַל גַּבֵּי מַצָּה וְאוֹכְלִין. וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלִין סְעֻדָתָן. וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעַט מַצָּה, זֵכֶר לַפֶּסַח שֶׁהָיָה נֶאֱכָל עַל הַשֹּׂבַע, וְאֵין אוֹכְלִין עוֹד כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁלֹּא לְסַלֵּק טַעַם הַמַּצָּה מִן הַפֶּה. דִּכְתִיב (תהלים קיט קג) מִדְּבַשׁ לְפִי, אֲבָל מַיִם וַדַּאי שׁוֹתִין שֶׁאֵין הַמַּיִם מְפִיגִין הַטַּעַם. וְכֵן שׁוֹתִין גַּם כֵּן תְּרֵי כָּסֵי דְּמִצְוָה, כִּי לֹא נִדְחֲה מִצְוָה מִטַּעַם זֶה. וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם וְאֵין מְבָרְכִין עַל נְטִילַת יָדַיִם. וּמוֹזְגִין כּוֹס שְׁלִישִׁי, וּמְבָרֵךְ עָלָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וּבוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֲבָל לֹא לְאַחֲרָיו עַל הַגָּפֶן (עי׳ בעל המאור סוף ערבי פסחים). וְאַחַר כָּךְ מוֹזְגִין כּוֹס רְבִיעִי וְגוֹמְרִין עָלָיו אֶת הַהַלֵּל, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֲבָל אַחֲרָיו מְבָרְכִין עַל הַגָּפֶן, וְהוּא שֶׁלֹּא יְהֵא דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת עוֹד כּוֹס חֲמִישִׁי. נִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁאֵין מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֶלָּא תְּרֵי זִמְנֵי, עַל כּוֹס שֶׁל הַקִּדּוּשׁ, וְעַל כּוֹס הַבְּרָכָה. וְעַל הַגָּפֶן, פַּעַם אַחַת אַחַר כָּל הַכּוֹסוֹת. וְאַרְבַּע הַכּוֹסוֹת וּמַצָּה דְּמִצְוָה, צְרִיכִין הֶסְבָּה. וְיֵשׁ הַפְּרָטִים מְבֹאָרִים בְּסוֹף פְּסָחִים (א״ח מסי׳ תס״ט עד תפ״ב)

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת (פסחים לו, א קטו, ב) בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה כב

א **מִצְוַת פְּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר** – לְפִדּוֹת וְלַד חֲמוֹר זָכָר שֶׁנּוֹלַד רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יג) וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה. וְעִנְיָנָהּ הוּא שֶׁלּוֹקֵחַ הַיִּשְׂרְאֵל שֶׂה אֶחָד וְנוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן בִּפְדְיוֹן בְּכוֹר הַחֲמוֹר שֶׁהוּא לַשֵּׁם, מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, נָתַנוֹ לַכֹּהֵן. וּלְפִיכָךְ פּוֹדֵהוּ הַיִּשְׂרְאֵל מִמֶּנּוּ, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רָצָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פִּדְיוֹן בְּשֶׂה. וְאִם אֵין לוֹ שֶׂה, פּוֹדֵהוּ בִּדְמֵי שֶׂה. וּלְפִי שֶׁאֵין דְּמֵי הַשִּׂיוֹת שָׁוִין, אָמְרוּ רז״ל (בכורות יא, א) עַיִן יָפָה בְּסֶלַע, עַיִן רָעָה בַּחֲצִי סֶלַע, וּבֵינוֹנִית בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִין. וּזְמַן הַפְּדְיוֹן, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַשֶּׂה חֻלִּין בְּיַד כֹּהֵן, וְהַחֲמוֹר בְּיַד יִשְׂרָאֵל.

ב מִשְּׁרָשֶׁי מִצְוָה זוֹ. כְּדֵי שֶׁיִּזְכְּרוּ הַיְּהוּדִים לְעוֹלָם הַנֵּס שֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאֵל בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהָרַג כָּל בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַחֲמוֹרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן שֶׁתְּפוּת הַנָּכְרִי אוֹ מְקַבֵּל חֲמוֹר מִמֶּנּוּ לְהַטְפִּיל בּוֹ, וְדִין גּוֹי שֶׁהִפְרִישׁ פֶּטֶר חֲמוֹר מַה דִּינוֹ, וְדִין חֲמוֹר שֶׁיָּלְדָה כְּמִין סוּס, וְדִין לוֹקֵחַ חֲמוֹר מִגּוֹי, וְעִנְיַן סָפֵק אִם בְּכָרָה מַה דִּינוֹ, וְדִין נוֹתֵן הַחֲמוֹר בְּעַצְמוֹ לַכֹּהֵן, וְיֵשׁ פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ה, ב יא, א יב, א) (יו״ד סימן שכ״א).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת יִשְׂרְאֵלִים, וְלֹא בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה כג

א **מִצְוַת עֲרֵיפַת פֶּטֶר חֲמוֹר** – לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יג) וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ. עִנְיָנָהּ, שֶׁהוֹרֵג וְלַד הַחֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ, וְגָזַר הַשֵּׁם שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא פָּדָהוּ, וַאֲפִילּוּ הַנִּבְלָה אָסוּרָה לוֹ בַּהֲנָאָה.

ב מִשְּׁרָשֶׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתוּב בַּפְּרָיָה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ (בכורות יג, א) דְּמִצְוַת פְּדָיָה קוֹדֶמֶת לָעֲרִיפָה, וְשֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה אִם מֵת קֹדֶם פִּדְיוֹן וְיִקָּבֵר, וְכִי מִצְוָה לְהָרְגוֹ בְּקוֹפִיץ וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים גַּם כֵּן בִּבְכוֹרוֹת (שם בי״ד). וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּל כְּמוֹ הַפְּדָיָה.

מצוה כד

א וַיְהִי בְּשַׁלַּח יֵשׁ בָּהּ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אַחַת. **שֶׁלֹּא נָלַךְ בְּשָׁבָּת חוּץ לַתְּחוּם** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לָלֶכֶת בְּשַׁבָּת חוּץ לִגְבוּלִים יְדוּעִים שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז כט) אַל יֵצֵא אִישׁ מְמְקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו (רמב״ם שבת כז א ב) שֶׁמְּקוֹמוֹ נִקְרָא כָּל שֶׁאֵינוֹ מַרְחִיק יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת חוּץ לָעִיר. וְהַפַּרְסָה אַרְבָּעָה מִילִין. וְהַמִּיל אַלְפַּיִם אַמָּה. וּמוֹדְדִין מִשְּׁפַת הַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁבָּעִיר, אֲפִלּוּ הָיְתָה גְּדוֹלָה כְּנִינְוֵה. זֶהוּ לְדִין תּוֹרָה, אֲבָל שֶׁחֲכָמִים גָּדְרוּ גָּדֵר וְאָסְרוּ שֶׁלֹּא לֵילֵךְ יוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה חוּץ לָעִיר.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. שֶׁנִּזְכֹּר וְנֵדַע שֶׁהָעוֹלָם מְחֻדָּשׁ לֹא קַדְמוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בְּמִצְוַת שַׁבָּת (שם כ יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. עַל כֵּן לְזֵכֶר הַדָּבָר רָאוּי שֶׁנְּנוּחַ בְּמָקוֹם אֶחָד, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָחוֹק רַק דֶּרֶךְ טִיּוּל וְעֹנֶג. וּבַהֲלִיכַת שְׁנֵים עָשָׂר מִילִין אֵין בּוֹ טֹרַח רַב.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן שׁוֹבֵת בַּמִּדְבָּר אוֹ בַּמְּעָרָה מַה דִּינוֹ, (עירובין סא, ב) וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם, לְרַצּוֹתוֹ אוֹ לְאָנְסוֹ, אוֹ בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין, (שם נב, ב) וְאִם הֵקֵף בִּמְחִצָּה בְּשַׁבָּת מַה דִּינוֹ, (שם מב, א) וּבֵית הַיּוֹצֵא יוֹתֵר מִשְּׁאָר בָּתֵּי הָעִיר שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם, וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּירָה לַחַזָּנִין וּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּירָה לַכּוּמָרִים, וְאוֹצָרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דִּירָה, וְשָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה מָה דִּינָן עִם הָעִיר? (שם נה, ב) וְעִיר אֲרֻכָּה, מְרֻבַּעַת, עֲגֻלָּה, עֲשׂוּיָה כְּמִין גַּם אוֹ כְּקֶשֶׁת, מֵהֵיכָן מוֹדְדִין לָהּ, (שם א) וּבְאֵי זֶה חֵבֶל מוֹדְדִין, וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ שֶׁל חֵבֶל, (שם נג, ב) וְהִגִּיעַ לְגַיְא אוֹ לְהַר אוֹ לְכֹתֶל כֵּיצַד מוֹדֵד בָּהּ, וּבְמִי סוֹמְכִין בַּמִּדִּידָה, וּמִי נֶאֱמָן לְהָעִיד עַל הַתְּחוּמִין, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא עֵרוּבִין (שם) (א״ח).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהָלַךְ אַלְפַּיִם אַמָּה אַחַת יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת לוֹקֶה, וְכֵן אִם הָלַךְ אַלְפַּיִם אַמָּה אַחַת יוֹתֵר חוּץ לְאַלְפַּיִם אַמָּה סָמוּךְ לָעִיר, לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן. וְהָרַמְבַּ״ן ז״ל כָּתַב, (בסהמ״צ ל״ת שכא) כִּי מָה שֶׁאָמַר הָרַמְבַּ״ם ז״ל בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ, דְּאִסּוּר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְתָא הוּא בְּיוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה, וְכֵן מָה שֶׁאָמַר בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל, (שבת כז, א) שֶׁחֲזַר מִזֶּה וְכָתַב שֶׁהַשִּׁעוּר שֶׁל תּוֹרָה הוּא שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, כִּי הַכֹּל טָעוּת, שֶׁאֵין לָנוּ אִסּוּר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְתָא כְּלָל, וְכֵן מִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה מִן הַגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ, שֶׁהִיא גְּמָרַת בָּבֶל, שֶׁאָנוּ סוֹמְכִין עָלֶיהָ בְּכָל דְּבָרֵינוּ. וְהִרְבָּה הָרַב רְאָיוֹתָיו עַל זֶה בְּמִצְוַת שי״ג (צ״ל שכא) מִן הַלָּאוִין. וְהוּא יָפָרֵשׁ אַל יֵצֵא אִישׁ, כְּמוֹ אַל יוֹצִיא. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּמַסֶּכֶת עֵרוּבִין (יז, ב) מַאן דְּמַשְׁמַע לֵהּ הָכֵי.

מצוה כה

א **מִצְוַת הָאֱמָנָה בְּמְצִיאוּת הַשֵּׁם** – לְהַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ לָעוֹלָם אֱלֹהַּ אֶחָד, שֶׁהִמְצִיא כָּל הַנִּמְצָא וּמִפְּחוֹ וְחֻפְצוֹ הָיָה כָּל מָה שֶׁהוּא וְשֶׁהָיָה וְשֶׁיִּהְיֶה לָעַדִי עַד, וְכִי הוּא הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְחִלַּת נְתִינַת הַתּוֹרָה (שמות כ ב) אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ׳. וּפֵרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ אָמַר תִּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ שֶׁיֵּשׁ לָעוֹלָם אֱלֹהַּ, כִּי מִלַּת אָנֹכִי תּוֹרָה עַל הַמְּצִיאוּת. וַאֲשֶׁר אָמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ וכו׳ לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִפְתֶּה לְבַבְכֶם לָקַחַת עִנְיַן צֵאתָכֶם מֵעַבְדוּת מִצְרַיִם וּמַכּוֹת הַמִּצְרִים דֶּרֶךְ מִקְרֶה, אֶלָּא דְּעוּ שֶׁאָנֹכִי הוּא שֶׁהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם בְּחֹפֶץ וּבְהַשְׁגָּחָה, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחַ לַאֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ אֵין צָרִיךְ בֵּאוּר. יָדוּעַ הַדָּבָר וְנִגְלֶה לַכֹּל כִּי הָאֱמוּנָה הַזּוֹ יְסוֹד הַדָּת, וַאֲשֶׁר לֹא יַאֲמִין בָּזֶה כּוֹפֵר בָּעִקָּר וְאֵין לוֹ חֵלֶק וּזְכוּת עִם יִשְׂרָאֵל. וְעִנְיַן הָאֱמָנָה הוּא שֶׁיְּקֻבַּע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁהָאֱמֶת כֵּן וְשֶׁאִי אֶפְשָׁר חִלּוּף (בְּחִלּוּף) זֶה בְּשׁוּם פָּנִים. וְאִם נִשְׁאַל עָלָיו, יָשִׁיב לְכָל שׁוֹאֵל שֶׁזֶּה יַאֲמִין לִבּוֹ וְלֹא יוֹדֶה בְּחִלּוּף זֶה אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְהָרְגוֹ, שֶׁכָּל זֶה מַחְזִיק וְקוֹבֵעַ הָאֱמֶנֶת הַלֵּב כְּשֶׁמּוֹצִיא הַדָּבָר מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, רְצוֹנִי לוֹמַר כְּשֶׁיָּקִים בְּדִבְרֵי פִּיו מָה שֶׁלִּבּוֹ גּוֹמֵר. וְאִם יִזְכֶּה לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַחָכְמָה וּלְבָבוֹ (ישעיהו ו י) יָבִין וּבְעֵינָיו יִרְאֶה בְּמוֹפֵת נֶחְתָּךְ, שֶׁהָאֱמֶנָה הַזֹּאת שֶׁהָאֱמִין אֱמֶת וּבָרוּר, אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבָר בִּלְתִּי זֶה, אָז יִקְיֵם מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר.

ג דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּגוֹן מַה שֶּׁמְּחֻיָּב עָלֵינוּ לְהַאֲמִין עָלָיו שֶׁכָּל הַיְכֹלֶת וְכָל הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְכָל הַהוֹד וְכָל הַבְּרָכָה וְכָל הַקִּיּוּם בּוֹ, וְשֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ וְשֵׂכֶל לְהַשִּׂיג וּלְהַגִּיד גְּדֻלּוֹ וְטוּבוֹ, כִּי לְרֹב מַעֲלָתוֹ וְהוֹדוֹ לֹא יַשֵּׂג רַק לְעַצְמוֹ, וְלִשְׁלֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל כֹּחֲנוּ כָּל חֶסְרוֹן וְכָל מָה שֶׁהוּא הֶפֶךְ כָּל שְׁלֵמוּת וְכָל מַעֲלָה. וְהָעִנְיָנִים הַיּוֹצְאִים מִזֶּה, כְּגוֹן לָדַעַת שֶׁהוּא נִמְצָא שָׁלֵם, בִּלְתִּי גּוּף וְלֹא כֹּחַ בְּגוּף, כִּי הַגּוּפִים יַשִּׂיגוּם הַחֶסְרוֹנוֹת, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא לֹא יַשִּׂיגֵהוּ מִן מִמִּינֵי

הַחֶסְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּשְׁאָר דְּבָרִים רַבִּים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה, כֻּלָּם מְבֹאָרִים בְּסִפְרֵי יוֹדְעֵי חָכְמַת הָאֱלֹהוּת. אַשְׁרֵי הַזּוֹכִים אֵלֶיהָ, כִּי אָז יָקִימוּ מִצְוָה זוֹ עַל בֵּרְיָהּ (הל' יסודי התורה פ"א).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ, אֵין לוֹ חֵלֶק וּזְכוּת עִם יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין לָהֶם זְמַן יָדוּעַ, שֶׁכָּל יְמֵי הָאָדָם חַיָּב לִחְיוֹת בְּמַחְשָׁבָה זוֹ.

מצוה כו

א **שֶׁלֹּא נַאֲמִין בָּאֱלֹהַּ בִּלְתִּי ה' לְבַדּוֹ** – שֶׁלֹּא נַאֲמִין אֱלֹהִים זוּלָתִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי, וּפֵרוּשׁוֹ, לֹא תַּאֲמִין אֱלֹהַּ אַחֵר זוּלָתִי. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ן ז"ל (שם) לֹא תִּמְצָא לְעוֹלָם שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב אֱלֹהִים אֲחֵרִים רַק עַל הַאֲמָנַת הַלֵּב, אֲבָל עַל הָעֲשִׂיָּה לֹא יֹאמַר לְעוֹלָם לֹא תַעֲשֶׂה אֱלֹהִים אֲחֵרִים, כִּי לֹא תִּפֹּל בִּלְשׁוֹן עֲשִׂיָּה אֲחֵרִים. וְיָפֶה דִּקְדֵּק ז"ל (קהלת י יב) דִּבְרֵי פִי חָכָם חֵן. וְזֹאת הַמִּצְוָה הִיא הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהַכֹּל תָּלוּי עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ספרי במדבר טו כב) כָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, כְּאִלּוּ כָּפַר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְאֶחָד הַמְקַבֵּל בָּאֱלֹהַּ לְשׁוּם דָּבָר זוּלָתִי הַשֵּׁם לְבַדּוֹ, אוֹ הָעוֹבֵד אוֹתוֹ דָּבָר כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, כְּלוֹמַר כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹבְדִין אוֹתוֹ הַמַּאֲמִינִים בּוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, אִם יַעַבְדֻנּוּ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת יְדוּעוֹת שֶׁהֵן זְבִיחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָיָה, עָבַר עַל לֹא יִהְיֶה לְךָ. וְנִסּוּךְ וְזוֹרֵק דָּבָר אֶחָד הוּא, וּמִתְחַיְּבִין בִּזְרִיקָה כְּמוֹ בְּנִסּוּךְ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה וְיָדוּעַ. פְּרָטֶיהָ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁאִם קִבֵּל בֶּאֱלֹהַּ אֶחָד מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וַאֲפִלּוּ מוֹדֶה שֶׁהקב"ה שׁוֹלֵט עָלָיו וְעַל אֱלֹהוּתוֹ, עוֹבֵר עַל לֹא יִהְיֶה, וּמָה הַדָּבָר שֶׁנִּקְרָא דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ וְשֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ, וְאִם עָבְדָהוּ דֶּרֶךְ בִּזּוּי וַעֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ מַה דִּינוֹ, וְאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת הָאֲסוּרוֹת בְּכָל הָאֱלֹהוּת, עַד הֵיכָן מִתְפַּשֵּׁט אִסּוּרָן, כְּעִנְיָן מָה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ע"ז נא, א) דְּשׁוֹבֵר מַקֵּל לְפָנֶיהָ בִּכְלַל זוֹבֵחַ הוּא. וְכֵן מָה שֶׁאָסְרוּ ז"ל (שבת קמט, א) לִקְרוֹת בְּסִפְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַמְחֻבָּרִים בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדוֹתֶיהָ, אוֹ בִּדְבָרִים (בְּעִנְיָנִים) אֲחֵרִים שֶׁלָּהּ, כָּל שֶׁגּוֹרְמִין לְהַאֲמִין בָּהּ בְּשׁוּם צַד, וְאִסּוּר הִרְהוּר הַלֵּב אַחֲרֶיהָ, וְדִין יִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְדָהּ אַפִלּוּ פַּעַם אַחַת מַה דִּינוֹ, וְאִם קִבְּלוֹ לֵאלוֹהַּ וְחָזַר תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר, חַיָּב, (ב"ב קכט ב) שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּזֶה תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר כְּדִבּוּר, וְהוּא הַדִּין בְּעִנְיַן קִדּוּשִׁין. וְהָעוֹבְדָהּ מֵאַהֲבָה, שֶׁחִבֵּב אוֹתָהּ צוּרָה לְרֹב יָפְיָהּ אוֹ מִיְּרָאָה שֶׁלֹּא תָּרַע לוֹ וְלֹא שֶׁיְּקַבְּלָהּ בֶּאֱלֹהַּ, וְכֵן הָעוֹשֶׂה לָהּ כִּבּוּדִים, כְּגוֹן חִבּוּק, נְשׁוּק, סָךְ, מַלְבִּישׁ, מַנְעִיל מַהוּ דִּין אִסּוּרוֹ. (סנהדרין ס, ב סא, ב) וְדִינֵי בִּטּוּלֵי עֲבוֹדָה זָרָה כֵּיצַד, וְהַחִלּוּק בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה דְּיִשְׂרָאֵל לַע"ז דְּעוֹבֵד גְּלוּלִים בְּעִנְיַן בִּטּוּלָהּ, וְאִסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁל ע"ז עַד הֵיכָן, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין תָּלוּשׁ הַנֶּעֱבָד לִמְחֻבָּר מֵעִקָּרוֹ, וּמֵאֵימָתַי הִיא נַעֲשֵׂית ע"ז, וְדִין מְשַׁמְּשֵׁי ע"ז, וְאִם בְּטֵל הִיא מָה יְהֵא בְּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, (ע"ז נב, ב) וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ מַה דִּינוֹ (שם כט, ב), וַע"ז שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ, וְהַהַרְחָקָה מֵעוֹבְדֶיהָ בְּיוֹם עֲבוֹדָתָהּ וְסָמוּךְ לוֹ, וְהַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים לָנוּ לִמְכֹּר לָהֶם לְעוֹלָם מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ קְלוֹנָהּ, וְהַרְחָקַת עִיר שֶׁיֵּשׁ ע"ז בְּתוֹכָהּ, וְיֵתֶר רֹב פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא עֲבוֹדָה זָרָה. (ב, א י, ב)

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָבַד ע"ז כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ, אוֹ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ, בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָל, וּבִשְׁגָגָה חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְזֹאת הַמִּצְוָה הִיא מִכְּלַל הַשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָלָן. (סנהדרין נו, א) אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, חִלּוּקִין יֵשׁ בִּפְרָטֶיהָ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהַכֹּל מְבֹאָר שָׁם בַּעֲבוֹדָה זָרָה. וּמִן הַחִלּוּקִין שֶׁבֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת בְּעִנְיַן הַמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַכֹּל הוּא, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא יִתְחַיֵּב לְעוֹלָם בְּלֹא עֵדִים וְהַתְרָאָה, וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין צְרִיכִין הַתְרָאָה. לְפִי שֶׁאֵין חִלּוּק בָּהֶן בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. וְכֵן יִתְחַיְּבוּ גַּם כֵּן בְּהוֹנָאַת פִּיהֶם. מָה שֶׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁצָּרִיךְ עֵדִים. וְעוֹד יֵשׁ חִלּוּק אֶחָד, כִּי הָאֻמּוֹת בְּעָבְרָם עַל כָּל אַחַת מִמִּצְוֹתָם יִתְחַיְּבוּ לְעוֹלָם מִיתָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חז"ל (שם נז, א) אַזְהָרָתָן זוֹ הִיא מִיתָתָן, וְיִשְׂרָאֵל יִתְחַיֵּב פְּעָמִים קָרְבָּן, פְּעָמִים מַלְקוּת, פְּעָמִים מִיתָה, וּפְעָמִים אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּכָל אֵלֶּה, אֶלָּא שֶׁהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ וְנַעֲשֶׂה עָוֹנוֹ.

מצוה כז

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל** – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה צְלָמִים שֶׁיֵּעָבְדוּ, אֲפִלּוּ לֹא עֲבָדָם הָעוֹשֶׂה אוֹתָם, הֲעֲשִׂיָּה לְבַד אֲסוּרָה, לְהַרְחִיק הַמִּכְשׁוֹל. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּיָדוֹ אוֹ יְצַוֶּה לַעֲשׂוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ד) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה. וְהַמְצַוֶּה לַעֲשׂוֹתָהּ הוּא הַגּוֹרֵם הָעֲשִׂיָּה, וְזֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ם ז"ל. (סהמ"צ ל"ת ד) וְדַעַת הָרַמְבַּ"ן ז"ל (שם) שֶׁאֵין הָאַזְהָרָה בְּכָאן, אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה צְלָמִים עַל דַּעַת לְעָבְדָם. גַּם כָּתַב, שֶׁאֵין לָנוּ לִמְנוֹת לָאו זֶה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, כִּי לֹא יַזְהִיר בָּזֶה הַכָּתוּב רַק בְּאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהוּא בְּמִיתָה, וּבַעֲשִׂיַּת צְלָמִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא עֲבָדָם אֵינוֹ חַיָּב בַּדָּבָר אֶלָּא מַלְקוּת. וְהוּא ז"ל כָּתַב, שֶׁכָּל פָּסוּק זֶה דְּלָא יִהְיֶה לְךָ נֶחְשָׁב לְלָאו אֶחָד, יַזְהִיר שֶׁלֹּא נוֹדֶה הָאֱלֹהוּת לְזוּלָתוֹ בֵּין שֶׁיְּקַבְּלֵנוּ לֵאלֹהַּ, כְּלוֹמַר שֶׁיֹּאמַר לוֹ אֵלִי אַתָּה, אוֹ שֶׁיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ, אוֹ יַעַבְדֻנּוּ בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת אֲסוּרוֹת, אוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ. אֲבָל הַמְנִיעָה בַּעֲשִׂיַּת הַצְּלָמִים וְקִיּוּמָם, כָּתַב הוּא דְּנָפְקָא לָן מִפָּסוּק (ויקרא יט ד) דְּאַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים

וְאֹלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. וְתָמֵהַּ אֲנִי עַל הָרַמְבַּ״ם ז״ל שֶׁכָּתַב שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שֶׁיַּעֲשֶׂם בְּיָדוֹ אוֹ יְצַוֶּה לַעֲשׂוֹתָם, שֶׁהֲרֵי מְצַוֶּה מְשַׁלֵּחַ הוּא, וְקַיְמָא לַן מְשַׁלֵּחַ פָּטוּר.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ שֶׁהוּא לְהַרְחִיק הָאֱלִילִים (עֲבוֹדָה זָרָה).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הָעוֹשֶׂה צוּרוֹת, אֵי זוֹ צוּרָה אֲסוּרָה לַעֲשׂוֹת וְאֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְחִלּוּק שֶׁבֵּין בּוֹלֶטֶת לְשׁוֹקַעַת, וְדִין טַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (מג, ב) (י״ד קל״ט ק״מ קמ״א).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה צְלָמִים הַנֶּעֱבָדִים, בְּמִזִיד, לוֹקֶה.

מצוה כח

א **שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה, וַעֲבוֹדָה זָרָה הִיא כָּל שֶׁיַּעֲבֹד זוּלָתִי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם. וְאֵין פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה עַל מְנָת לַעֲבֹד שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנּוּ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה לְבַד, שֶׁלֹּא לְכַוָּנַת עֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא יְהֵא אָסוּר, שֶׁהֲרֵי בְּמָקוֹם אַחֵר נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם לד יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר, שֶׁאָסְרָה הַהִשְׁתַּחֲוָאָה לְבַד בְּשׁוּם צַד. וְאֶמְנָם סָמַךְ אֵלֶיהָ וְלֹא תָעָבְדֵם לוֹמַר, שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה הִיא אַחַת מִדַּרְכֵי הָעֲבוֹדָה. וְלָמַדְנוּ מִכָּאן עִם סִיּוּעַ כְּתוּבִים אֲחֵרִים שֶׁאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת הֵן שֶׁהַקְּפִידָה הַתּוֹרָה בָּהֶן בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ אֵין דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ חַיָּבִין עֲלֵיהֶן, וְאַחַת מֵהֶן הִשְׁתַּחֲוָאָה.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ. דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה הִיא הִשְׁתַּחֲוָאָה, אִם בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, אוֹ מִשָּׁעָה שֶׁיִּכְבֹּשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע (הוריות ד, א) וְהַרְחָקַת הָעִנְיָן, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁאִם יָשַׁב לוֹ קוֹץ בְּרַגְלוֹ אוֹ נִתְפַּזְּרוּ לוֹ מָעוֹת בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵין רַשַּׁאי לָשׁוּחַ וְלִטְלָם מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (שם יב, א)

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִשְׁתַּחֲוָה לְשׁוּם עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם, אוֹ זָבַח וְקִטֵּר וְנִסֵּךְ, אוֹ זָרַק בְּמִזִיד חַיָּב כָּרֵת, וּבְעֵדִים נִסְקָל, וּבִשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת. וּבֵאוּר מִשְׁפְּטֵי הָעִנְיָן בְּפֶרֶק ז׳ מִסַּנְהֶדְרִין.

מצוה כט

א **שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּמָה שֶׁדַּרְכָּהּ לְהֵעָבֵד** – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד שׁוּם עֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם בִּדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָהּ הַמַּאֲמִינִים בָּהּ. וְאע״פ שֶׁאֵין עֲבוֹדָתָהּ בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, מִכֵּיוָן שֶׁעֲבָדָהּ בְּמָה שֶׁדַּרְכָּהּ לְהֵעָבֵד חַיָּב. וְאע״פ שֶׁעֲבוֹדָתָהּ דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, כְּגוֹן הַפּוֹעֵר לְפְעוֹר, וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, וּמַעֲבִיר זַרְעוֹ לְכְמוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ה) וְלֹא תָעָבְדֵם, כְּלוֹמַר בְּמָה שֶׁדַּרְכָּן לְהֵעָבֵד, אֵיזוֹ עֲבוֹדָה שֶׁתִּהְיֶה.

ב שָׁרְשָׁהּ יָדוּעַ. דִּינֶיהָ, כְּגוֹן מִי שֶׁעָבְדָהּ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ לְכַוָּנַת בִּזָּיוֹן מֶה דִּינוֹ, (סנהדרין סד, א) וּשְׁאָר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת ע״ז (שם)

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמִזִיד וְיֵשׁ עֵדִים, נִסְקָל. וּמְבֹאָר דִּין זֶה גַּם כֵּן בְּפֶרֶק ז׳ מִסַּנְהֶדְרִין. שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלֶּה שָׁמָּנָה הָרַמְבַּ״ם ז״ל, שֶׁהֵן הִשְׁתַּחֲוָאָה לַע״ז וְכֵן שֶׁלֹּא לְעָבְדָהּ בְּמָה שֶׁדַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ יִכְלְלֵם הָרַמְבַּ״ן ז״ל בְּלָאו דְּלָא יִהְיֶה לְךָ וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (במצוה כז) נִמְצָא, שֶׁיִּסַּלֵּק שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּכָאן מֵחֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן ז״ל.

מצוה ל

א **שֶׁלֹּא לִשָּׁבַע לַשָּׁוְא** – שֶׁלֹּא נִשָּׁבַע לְבַטָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ז) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה׳ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, וְעִנְיַן הַבַּטָּלָה בְּאַרְבָּעָה צְדָדִין, כְּגוֹן (שבועות כט, א) שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ כֵּן, כְּגוֹן עַל עַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, הַצַּד הַשֵּׁנִי, כְּגוֹן [ירושלמי שבועות פ״ג ה״ח] שֶׁנִּשְׁבַּע עַל הַיָּדוּעַ שֶׁהוּא כֵּן, כְּגוֹן עַל הָאֶבֶן שֶׁהוּא אֶבֶן וְעַל הָעֵץ שֶׁהוּא עֵץ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ, הַצַּד הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁנִּשְׁבַּע לְבַטֵּל מִצְוָה זוֹ, אוֹ מִצְוֹת שֶׁחִיְּבָנוּ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁגַּם זֶה לְבַטָּלָה לְגַמְרֵי הוּא, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לִשָּׁבַע עַל מָה שֶׁכְּבָר חִיְּבוֹ הָאֵל, וּכְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע בְּדָבָר יָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ כֵּן הוּא. הַצַּד הָרְבִיעִי, שֶׁנִּשְׁבַּע לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹתוֹ, כְּגוֹן (שבועות כה א) שֶׁלֹּא יִישַׁן שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים, אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל שִׁבְעָה יָמִים רְצוּפִים, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. לָדַעַת בְּנֵי אָדָם וְלִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתָם וּלְחַזֵּק הָאֱמוּנָה בְּלִבּוֹתָם, כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְקַיָּם לָעַד, אֵין קִיּוּם כְּקִיּוּמוֹ, וְרָאוּי וּמְחֻיָּב עָלֵינוּ בְּזָכְרֵנוּ שְׁמוֹ הַגָּדוֹל עַל מַעֲשֵׂנוּ וְעַל דִּבּוּרֵינוּ לְזָכְרוֹ בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בֶּרֶתֶת וּבְזִיעַ, וְלֹא כְּמְהַתְּלִים וּמְדַבְּרִים בְּדָבָר קַל, כְּמוֹ הַדְּבָרִים הַהוֹוִים וְנִפְסָדִים וְאֵינָם נִשְׁאָרִים בְּקִיּוּמָם כָּמוֹנוּ אֲנַחְנוּ בְּנֵי אָדָם וּשְׁאָר דִּבְרֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל. עַל כֵּן (רְאוּי) [בִּכְדֵי] לִקְבֹּעַ הָעִנְיָן הַזֶּה בִּלְבָבֵנוּ וְלִהְיוֹת יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ לְחַיּוֹתֵנוּ וּלְזַכּוֹתֵנוּ חַיֵּינוּ בְּמִצְוָה הַזֹּאת לְבַל נַזְכִּיר שְׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ לְבַטָּלָה, וְעָנַשׁ מַלְקוּת עַל הַמַּקֵּל וְעוֹבֵר עָלֶיהָ.

ג וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ בְּעַצְמוֹ הוּא עִנְיַן שְׁבוּעַת שֶׁקֶר, כְּלוֹמַר נִשְׁבַּע לְקַיֵּם דָּבָר וְלֹא קִיְּמוֹ, שֶׁהֵיא נִקְרֵאת שְׁבוּעַת בְּטוּי, שֶׁבָּא עָלֶיהָ לָאו אַחֵר בְּפָנֵי עַצְמוֹ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר, כִּי הַנִּשְׁבָּע בַּשֵּׁם הַגָּדוֹל לֶאֱמֹר דָּבָר שֶׁהָיָה וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁשֶּׁקֶר בְּפִיו, הִנֵּה הוּא מֵקֵל בְּיִרְאַת אֱלֹהִים, כְּאוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵין אֱמֶת. תֵּאַלְמָנָה שְׂפָתָיו. (תהלים לא יט) וְכֵן הַנִּשְׁבָּע לַעֲשׂוֹת דָּבָר וְאַחַר כָּךְ לֹא יַעֲשֶׂנּוּ, הִנֵּה הוּא גַּם כֵּן בְּמוֹרְדֵי אוֹר מַכְחִישֵׁי הָאֱמֶת, כִּי פָּרוּשׁ נִשְׁבָּע הוּא לְפִי דַּעְתִּי, שֶׁגּוֹמֵר הָאָדָם בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר בְּפִיו לִהְיוֹת מְקַיֵּם אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו וְלֹא יְשַׁנֶּהוּ לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קַיָּם וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה לַעֲדֵי עַד. וְזֶהוּ שֶׁלְּשׁוֹן שְׁבוּעָה יָבֹא לְעוֹלָם בִּלְשׁוֹן נִפְעָל, כְּלוֹמַר שֶׁנִּפְעָל בִּדְבָרָיו לִהְיוֹתוֹ קַיָּם כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּקִיּוּמוֹ בָּרוּךְ הוּא.

ד וּבְעִנְיַן הַנֶּדֶר דֶּרֶךְ אַחֶרֶת יֵשׁ בּוֹ, שֶׁהוּא כְּמַכְנִיס דָּבָר הַמֻּתָּר בְּנֶדֶר הָאָסוּר, וּכְאִלּוּ יֹאמַר דָּבָר פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מֻתָּר יְהֵא אָסוּר עָלַי כְּקָרְבָּן שֶׁאָסַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְאָמְרוּ ז״ל, (נדרים יד, א) דִּדְוָקָא כְּשֶׁהוּא נוֹדֵר בְּדָבָר הַנִּדָּר יְהֵא חָל הַנֶּדֶר וְלֹא בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁאִם יֹאמַר חֲרֵי דָּבָר פְּלוֹנִי אָסוּר עָלַי כְּקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בָּזֶה יָחוּל הַנֶּדֶר, (שם א) אֲבָל אִם יֹאמַר כִּבְשֹׂר חֲזִיר, אֵין זֶה נֶדֶר, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה (במדבר ל ג) כִּי יִדֹּר נֶדֶר, כְּלוֹמַר, כִּי יִדֹּר בְּדָבָר הַנִּדּוּר. וְכֵן מִי שֶׁיֶּאְסֹר דָּבָר לַחֲבֵרוֹ אוֹ עַל עַצְמוֹ, כְּמוֹ הַדְּבָרִים שֶׁל קָרְבָּן שֶׁאָסַר לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּעִנְיָן זֶה הוּא, שֶׁהוּא כְּאִלּוּ אוֹמֵר דָּבָר פְּלוֹנִי יְהֵא אָסוּר עָלָיו, אוֹ עַל חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ הַדְּבָרִים שֶׁל קָרְבָּן שֶׁאָסַר לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְזֶה הָעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ בָּנוּ כֹּחַ לֶאֱסֹר הַמֻּתָּר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה לִמַּדְתָּנוּ בְּכָךְ, מִדִּכְתִיב (שם) לֶאֱסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ.

ה וְעִנְיָן זֶה דּוֹמֶה לְהֶקְדֵּשׁ, שֶׁמָּצִאנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בָּאָדָם לְהַקְדִּישׁ אֶת שֶׁלּוֹ בְּדִבְרֵי פִיו וְיִהְיֶה אָסוּר מֵיָּד לוֹ וּלְכָל הָעוֹלָם, כְּדִכְתִיב (ויקרא כז יד) וְאִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ, וּכְמוֹ כֵן יֵשׁ לוֹ כֹּחַ עַל עַצְמוֹ לֶאֱסֹר דְּבָרִים עַל גּוּפוֹ. וְזֶהוּ אָמְרָם ז״ל (נדרים טו, א) לְעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַנְּדָרִים, חֲרֵי עָלַי אוֹ פִּי לְדִבּוּר, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מַרְחִיק אוֹתוֹ דָּבָר מִמֶּנּוּ, וְכֹחַ יֵשׁ לוֹ לְקַשֵּׁר עַצְמוֹ בְּאִסּוּר אוֹתוֹ דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בִּנְכָסָיו לֶאֱסָרָם. וְזֶהוּ הַדִּין וְהַטַּעַם בְּעַצְמוֹ, שֶׁהַשְׁבָּעָה חָלָה (שם ב) עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ וְעַל שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, כִּי עַל גּוּף הָאָדָם תִּפֹּל הַשְׁבָּעָה, כְּלוֹמַר שֶׁגּוּפוֹ נִתְחַיֵּב לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ דָּבָר, וַחֲרֵי הַגּוּף יֵשׁ לוֹ מַמָּשׁ. אֲבָל הַנֶּדֶר אֵינוֹ חָל אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁהוּא כְּמַכְנִיס דָּבָר בְּגֶדֶר אִסּוּר שְׁאָר דְּבָרִים, כְּלוֹמַר דָּבָר פְּלוֹנִי יְהֵא אָסוּר עָלָיו כְּגֶדֶר קָרְבָּן שֶׁהוּא אָסוּר עָלָיו, וְאִם אֵין מַמָּשׁ בְּמָה שֶׁהוּא מַכְנִיס תּוֹךְ הַגֶּדֶר, לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם.

ו וְכֵן מִן הַטַּעַם הַזֶּה אֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה וְנֶדֶר חָל עַל נֶדֶר, שֶׁחֲרֵי בִּשְׁבוּעָה כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס הָאָדָם בְּעַצְמוֹ בְּמִחְיַצַּת הַקִּיּוּם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֲפִלּוּ יִכְפֹּל הַדָּבוּר אֶלֶף פְּעָמִים שֶׁהוּא נִכְנָס שָׁם, כְּנִיסַת גּוּפוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד בְּפַעַם אַחַת הִיא נַעֲשֵׂית, וְאֵין זֶה אַחַר מִכֵּן אֶלָּא כְּכוֹפֵל דְּבָרִים לְבַטָּלָה. אֲבָל הַנֶּדֶר שֶׁהוּא כְּמַקֵּבֵל עַל עַצְמוֹ לִהְיוֹת לוֹ דָּבָר הַמֻּתָּר כְּאִלּוּ נֶאֱסַר בְּכָל עֵת שֶׁהוּא שׁוֹנֶה בְּקַבָּלָתוֹ מוֹסִיף עַל עַצְמוֹ אִסּוּר אִם יִבַּטֵּל קַבָּלָתוֹ, וּלְפִיכָךְ הוּא חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְזֶהוּ הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ שֶׁהַשְׁבוּעָה (שם טז, א) אֵינָהּ חָלָה עַל דְּבַר מִצְוָה, וְהַנֶּדֶר חָל אֲפִלּוּ עַל דְּבַר מִצְוָה, שֶׁהַנִּשְׁבָּע מְדַבֵּר עַל גּוּפוֹ, וְגוּפוֹ כְּבָר נִתְחַיֵּב בְּאוֹתוֹ עִנְיָן מַהֵר סִינַי, אֲבָל בְּנֶדֶר אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא עַל הַדָּבָר שֶׁרוֹצֶה לְהַכְנִיס בְּגֶדֶר הָאִסּוּר, וְעַל אוֹתוֹ דָּבָר מַמָּשׁ לֹא נִתְחַיֵּב הוּא מֵעוֹלָם, וּלְפִיכָךְ חָל עָלָיו הָאִסּוּר, וְאֵין מַאֲכִילִין לוֹ לְאָדָם דָּבָר הָאָסוּר לוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ ז״ל (ר״ן נדרים ח, א ד״ה והלא מושבע) שֶׁהַנִּשְׁבָּע אָסַר נַפְשׁוֹ עַל הַחֻפָּץ, וְהַנּוֹדֵר אָסַר הַחֻפָּץ עַל נַפְשׁוֹ.

ז וְאִם תִּשְׁאַל מִי שֶׁנָּדַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּבָר שֶׁהוּא מְצֻוֶּה עָלָיו לֶאֱכֹלוֹ, אֵיךְ לֹא יֹאכְלֶנּוּ, שֶׁחֲרֵי אוֹתוֹ דְּבַר מִצְוֶה הוּא עָלָיו בַּעֲשֵׂה, וְיָבֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה לֹא תַעֲשֶׂה דְּלֹא יַחֵל, כִּי כֵן יֹאמְרוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם אָתֵי עֲשֵׂה וְדָחֵי לֹא תַעֲשֶׂה? תְּשׁוּבָתְךָ, שֶׁהַנֶּדֶר עֲשֵׂה וְלָאו יֵשׁ בּוֹ, לָאו דְּלֹא יַחֵל וַעֲשֵׂה דְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁעִם הַשְׁבוּעָה גּוּפוֹ נִפְעָל, אָמְרוּ (שבועות כ, א) הַמַּתְפִּיס בִּשְׁבֻעָה פָּטוּר, וּבִנְדָרִים חַיָּב, כֵּיצַד? שָׁמַע שֶׁנָּדַר חֲבֵרוֹ, וְאָמַר אַף אֲנִי כָּמוֹךָ, בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, חֲרֵי זֶה אָסוּר, לְפִי שֶׁכִּוַּנְתּוֹ שֶׁל זֶה לוֹמַר כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אָסוּר בָּזֶה הַדָּבָר כֵּן אֶהְיֶה אֲנִי אָסוּר בּוֹ, וּבְכָךְ יַסְפִּיק אֵלָיו. אֲבָל בִּשְׁבוּעָה שֶׁאָנוּ מְדַמִּים הָרִאשׁוֹן כְּאִלּוּ הִפְעִיל גּוּפוֹ בִּדְבָרָיו כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, לֹא שֶׁהִרְחִיק דָּבָר אַחֵר מִגּוּפוֹ, לֹא רָאוּ ז״ל, שֶׁיִּהְא זֶה הָאַחֲרוֹן בִּכְלַל הִפָּעֲלוּת זֶה, בְּאָמְרוֹ אַף אֲנִי כָּמוֹךָ, עַד שֶׁיּוֹצִיא בְּפִיו מַמָּשׁ לְשׁוֹן הִפָּעֲלוּת עַצְמוֹ. כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר אַף אֲנִי כָּמוֹךָ נִשְׁבָּע, אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מִפִּי אַחֵר שֶׁיַּפְעִילֵהוּ לְאוֹתוֹ דָּבָר, וְהוּא יָקִים וְיוֹרֶה שֶׁחָפֵץ בְּאוֹתוֹ הִפָּעֲלוּת, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם אַחֵר מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְהוּא יַעֲנֶה אָמֵן.

ח כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר לְשׁוֹן הַשְׁבוּעָה צָרִיךְ לוֹמַר בְּפִיו עַל עַצְמוֹ, אוֹ שֶׁיַּזְכִּירֶנּוּ אַחֵר עָלָיו מַמָּשׁ וְהוּא יְקַבֵּל, אֲבָל מִכֹּחַ הִפָּעֲלוּת אָדָם אַחֵר אֵינוֹ נִפְעָל, מִכֵּיוָן שֶׁגּוּפוֹ צָרִיךְ הִפָּעֲלוּת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּנֶדֶר. אוֹ אֶפְשָׁר לוֹמַר, כִּי מֵחֹמֶר הַנֶּדֶר, שֶׁהוּא חָמוּר מִן הַשְׁבוּעָה, שֶׁחֲרֵי דִּמּוּ (עי׳ רמב״ן עה״ת במדבר ל ג) אוֹתוֹ לְחַיֵּי

הַמֶּלֶךְ, הֻחְמְרוּ בּוֹ לִהְיוֹת נִתְפָּס בִּמְהֵרָה יוֹתֵר מִן הַשְּׁבוּעָה, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שָׁכָתַבְנוּ בִּשְׁבוּעָה שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא, שֶׁהָאָדָם גּוֹמֵר לְקַיֵּם דְּבָרָיו וּלְאַמֵּת כְּמוֹ שֶׁהוּא מַאֲמִין בְּקִיּוּם אֱלֹהִי, הָיָה לָנוּ לִלְמֹד שֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל שְׁבוּעָה בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא שֶׁהָיָה מֻחְסָרֵי הָאֵל עָלֵינוּ בְּדַעְתּוֹ חֶלְשַׁת בִּנְיַן גּוּפֵנוּ וּמְעוּט דֵּעוֹתֵינוּ וְהַתְמָדַת שִׁנּוּי רְצוֹנֵנוּ, לָתֵת לָנוּ עֵצָה לָצֵאת מִמַּאֲסַר הַשְּׁבוּעָה בְּהִתְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ הָרָצוֹן בְּכָל עֵת שֶׁאֶפְשָׁר לָנוּ לִטְעוֹן בְּעִנְיַן הַשְּׁבוּעָה טַעֲנַת אֹנֶס אוֹ שְׁגָגָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹמוֹ בִּשְׁבוּעוֹת (כו, א) וּנְדָרִים (כ, ב).

ט וְאוּלָם לֹא הֻרְשֵׁנוּ לָצֵאת מִמֶּנּוּ בִּשְׁאַט נָפֶשׁ, רַק בְּתַחְבּוּלָה וּבַעֲצַת חָכָם, שֶׁיָּבֹא הַנִּשְׁבָּע לִפְנֵי אִישׁ חָכָם (שם עא, א) וְנָבוֹן בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה וְיִתְוַדֶּה אֵלָיו, כִּי מֻחְסָרוֹן יְדִיעָתוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ בְּשָׁעָה שֶׁנִּשְׁבַּע דָּבָר שֶׁיֵּדַע אַחַר כָּךְ הוּא רוֹצֶה לְבַטֵּל מָה שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו. וְכִי הוּא מַכִּיר כִּי הַבִּטּוּל מְעוּט דַּעְתּוֹ וְחֶסְרוֹנוֹ גּוֹרֵם אוֹתוֹ, לֹא דָּבָר אַחֵר וּמַחֲשָׁבָה חִיצוֹנִית שֶׁיִּהְיֶה בְּלִבּוֹ, חָלִילָה. וְאַחַר הוֹדָאַת פִּיו עַל זֶה וְיַכִּיר הֶחָכָם וְיִרְאֶה, כִּי יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ אֵלָיו דָּבָר, שֶׁאִלּוּ הִסְכִּים עָלָיו בְּשָׁעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לֹא הָיָה נִשְׁבָּע, וְעַל כֵּן הוּא מִתְחָרֵט, יְקַבֵּל וְדִוּיוֹ וְיַתִּירֶנּוּ מִשְּׁבוּעָתוֹ. וְזֶהוּ אָמְרָם ז״ל (ברכות לב, א) הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל, אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ. עַל כֵּן לְעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר לְהַתִּיר שְׁבוּעָה, כִּי אִם בְּסִבַּת שׁוּם חִדּוּשׁ לַנִּשְׁבָּע, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ דָּבָר פְּלוֹנִי לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע מֵעוֹלָם, שֶׁזֶּה כְּעֵין אֹנֶס הוּא. אֲבָל אִם אוֹמֵר הַתִּירוּנִי מִשְּׁבוּעָתִי בְּלֹא טַעֲנָה, אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַתִּירוֹ. וּמִכֹּחַ זֶה הָעִנְיָן אָמְרוּ ז״ל (נדרים סד, א), שֶׁאֵין פּוֹתְחִין בִּנוֹלָד שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לְהֶדְיָא שֶׁהוּא נִחָם כְּשֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁנַּחְשְׁבֵהוּ כְּאָנוּס, אֶלָּא שֶׁרְצוֹנוֹ הַיּוֹם כְּמוֹ שֶׁהָיָה תְּחִלָּה, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה עַכְשָׁו בְּהֶתֵּר, כְּיַצַד? נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בְּפְלוֹנִי, וְנַעֲשָׂה סוֹפֵר הָעִיר אוֹ טַבָּח וְהוּא אוֹמֵר רְצוֹנִי קַיֶּמֶת, שֶׁלֹּא הָיִיתִי חָפֵץ לֵהָנוֹת בּוֹ, וְלֹא הָיִיתִי רוֹצֶה שֶׁיֵּעָשֶׂה סוֹפֵר, אוֹ טַבָּח, אֵין מַתִּירִין לוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר, אַחַר שֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁזֶּה הָאִישׁ נַעֲשָׂה סוֹפֵר, מִתְנַחֵם אֲנִי עַל שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי עַל הֲנָאָתוֹ לְעוֹלָם { ח }, וּמִי יִתֵּן שֶׁלֹּא נִשְׁבַּעְתִּי. בְּעִנְיָן זֶה מַתִּירִין לוֹ, שֶׁהֲרֵי מוֹדֶה שֶׁנִּשְׁתַּנָּה חֶפְצוֹ וּמִתְחָרֵט עַל מַעֲשָׂיו לְגַמְרֵי בְּחֶסְרוֹן יְדִיעָתוֹ, שֶׁאִלּוּ יָדַע בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה מָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הַיּוֹם, לֹא הָיָה נִשְׁבָּע מֵעוֹלָם וּכְאָנוּס הוּא, וְדָרְשִׁינַן (שבועות כו, א) הָאָדָם בִּשְׁבוּעָה, פָּרַט לְאָנוּס.

י וּמִזֶּה הַיְסוֹד גַּם כֵּן כְּשֶׁתּוֹלֶה שְׁבוּעָתוֹ בְּדַעַת אֲחֵרִים, קָשֶׁה לְהַתִּירוֹ דְּמִכֵּיוָן דְּסִלֵּק דַּעְתּוֹ מִן הַדָּבָר וְנִתְלָה בְּדַעַת אֲחֵרִים, אֵין טַעֲנַת אֹנֶס וּשְׁגָגָה מְצוּיָה אֶצְלוֹ אַחַר כֵּן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (גיטין לו, א) שֶׁהַנִּשְׁבָּע עַל דַּעַת אֲחֵרִים אֵין לוֹ הֶפֶרָה, וּמִכָּל מָקוֹם לִדְבַר מִצְוָה הִסְכִּימוּ חֲכָמִים לְהַתִּיר, לְפִי שֶׁכָּל שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם וְהוּא דָּבָר גּוֹרֵם לְבִטּוּל מִצְוָה, אוֹ שֶׁתַּעֲשֶׂה מִצְוָה בְּהֶמְנֵא אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, לֵב כָּל יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁיִּבְטַל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל הֶדְיוֹט וְתַעֲשֶׂה מִצְוָה, וְאָנוּ רוֹאִים כְּאִלּוּ בָּאוּ כָּל הָרַבִּים שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דַּעְתָּם עִמּוֹ לְפָנָיו וְאָמְרוּ שֶׁאִלּוּ יָדְעוּ הֵם בִּשְׁבוּעָתוֹ בִּטּוּל מִצְוָה לֹא תַּסְכִּים דַּעְתָּם עִמּוֹ, וַהֲרֵי יֵשׁ לָנוּ טַעֲנַת אֹנֶס וּשְׁגָגָה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ ז״ל (נדרים טז, ב) אֲבָל לְדָבַר מִצְוָה יֵשׁ לוֹ הֶפֶרָה.

יא וְאַל תַּחְשֹׁב לְהַקְשׁוֹת עָלַי עַל הַנַּחַת טַעַם זֶה שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁעִקַּר הַהֶתֵּר בְּהִתְחַדֵּשׁ בָּאָדָם דָּבָר שֶׁאִלּוּ הָיָה יוֹדֵעַ בּוֹ מִתְּחִלָּה, לֹא הָיָה נִשְׁבָּע, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּעֵין אָנוּס אוֹ מֻטְעֶה, וְתֹאמַר וַהֲרֵי מָצִינוּ לְגַבֵּי שְׁבוּעוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הֶתֵּר, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ ז״ל (ברכות לב, ב) בְּרִיחַל מֹשֶׁה (שמות לב יא) כִּבְיָכוֹל שֶׁהִתִּירוּ מִן הַשְּׁבוּעָה, וְעַל עִנְיַן זֶרֶבֶּל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל, שֶׁאָמְרוּ ז״ל (סנהדרין לח, א) שֶׁנִּשְׁאַל אֵל מִשְּׁבוּעָתוֹ, וְחָלִילָה לִהְיוֹת שִׁנּוּי רָצוֹן אִתּוֹ כִּי יֵשׁ לַהֲשִׁיבְךָ, וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, שֶׁכָּל מָה שֶׁבָּא בַּכְּתוּבִים כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה הַכֹּל נֶאֱמַר עַל צַד הַמְקַבְּלִים שֶׁהֵם בְּנֵי אָדָם, כִּי חָלִילָה לָאֵל וּמִלְּבָבֵנוּ לְהַאֲמִין שֶׁיִּצְטָרֵךְ אֲדוֹן הַכֹּל לְהִשָּׁבַע בְּדָבָר, אַף כִּי לְהִתִּירוֹ וּלְבַטְּלוֹ אַחֲרֵי כֵן. אֲבָל יֹאמַר אוֹתוֹ דָּבָר עַל צַד קַבָּלַת הָעִנְּשׁ הַנּוֹפֵל עַל הַנֶּעֱנָשׁ, שֶׁאִם נִתְחַיֵּב הָאָדָם לְגֹדֶל חֶטְאוֹ לְהֶעָנְשׁוֹ עַל כָּל פָּנִים עַד שֶׁאֵין רָאוּי לָתֵת לוֹ מָקוֹם לִתְשׁוּבָה, יִפֹּל עַל עִנְיַן הָאִישׁ הַלָּזֶה שְׁבוּעָה אֵצֶל הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר חִזֵּק עָנְשׁוֹ וּגְזָרָתוֹ עָלָיו, כְּאִלּוּ יֵשׁ שְׁבוּעָה בַּדָּבָר. וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, אִם זָכָה הָאָדָם לְרֹב חֲשִׁיבוּתוֹ לְקַבֵּל טוֹבָה הוּא וְזַרְעוֹ, יֹאמַר הַכָּתוּב גַּם כֵּן כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נִשְׁבַּע לְהֵטִיב לוֹ.

יב וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָמְרוּ ז״ל (מכילתא פ׳ יתרו) כְּדֵי (לְשַׁכֵּךְ ד״ו) לִשְׁבֹּר אֶת הָאָזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, שֶׁאֵין לְדַמּוֹת לִבְנֵי אָדָם חֹזֶק דָּבָר וְקִיּוּמוֹ, רַק בַּמֶּה שֶׁהֵם מַחֲזִיקִים וּמְקַיְּמִים דִּבְרֵיהֶם. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה בְּעַצְמוֹ דָּרְשׁוּ ז״ל הֶתֵּר עַל שְׁבוּעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. רְצוֹנָם לוֹמַר, כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וּמְכַפֵּר עַל הַחוֹטְאִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁגָּדַל חֶטְאָם וְחָזַק עַד שֶׁרָאוּי שֶׁאִם יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ כָּל כָּךְ, לִשָּׁבַע שֶׁלֹּא לִמְחֹל לְעוֹלָם. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אָמְרוּ ז״ל כִּי מֹשֶׁה הִתִּירוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁבִּזְכוּת תְּפִלָּתוֹ הַטּוֹבָה גָּרַם שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה סָלַח לַעֲוֹנָם. וְזֶהוּ שֶׁלֹּא תִּמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל, שֶׁיִּדְרְשׁוּ עִנְיַן הַהֶתֵּר אֵצֶל שְׁבוּעָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי אִם בְּחֵטְא גָּדוֹל, שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִגְזֹר, שֶׁאֵינוֹ נִתָּן לְכַפָּרָה כְּלוֹמַר, וְרָאוּי לִשָּׁבַע עָלָיו שֶׁלֹּא לְכַפֵּר אוֹתוֹ, וְרַחֲמָיו בָּרוּךְ הוּא גָּדְלוּ עַל כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ, וּמְכַפֵּר אֶל כָּל הַשָּׁבִים אֵלָיו בְּכָל לֵב. וְאִם רַב עֲוֹנָם מִנְּשֹׂא, לְפִי דַּעְתֵּנוּ.

יג וְהָרְאָיָה לִדְבָרֵינוּ אֵלֶּה, מָה שֶׁאָמְרוּ (בראש השנה יח, א) גַּבֵּי גְּזֵר דִּין שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁבוּעָה, דְּמַסִּיק רָבָא הָתָם, דִּבְזָבַח וּבְמִנְחָה אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוּא בִּדְבָרֵי תוֹרָה, וְאֵין זָכָר לָהֶם שָׁם, שֶׁיִּצְטָרֵךְ הָאֵל לִשְׁאֹל הֶתֵּר עָלֶיהָ, כִּי יְדוּעִים וּבְרוּרִים הַדְּבָרִים לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהַכֹּל נֶאֱמַר עַל צַד הַמָּשָׁל אֶל הַמְקַבְּלִים. וּמִפְּנֵי כֵן הֶאֱרַכְתִּי בָּזֶה עַד הֵנָּה, לְפַנּוֹת לְךָ הַדֶּרֶךְ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים.

יד וּמַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ, שֶׁכְּנוּי חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לְשׁוֹן הֶתֵּר בִּשְׁבוּעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, לֹא תִּמְצָא זֶה לְעוֹלָם, אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁכְּנוּ לוֹ הַשְּׁבוּעָה לְחַיֵּב בְּרִיָּה, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכְּנוּ לוֹ שְׁבוּעָה לִזְכוּת בְּרִיָּה, לֹא יִזְכְּרוּ שָׁם לְעוֹלָם הֶתֵּר, כִּי רַב חֶסֶד מַטֶּה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְלֹא יָשִׁיב דְּבָרוֹ הַטּוֹב רֵיקָם, רְצוֹנִי לוֹמַר, כִּי מֵאַחַר שֶׁנִּרְאֶה הָאָדָם שָׂעָה אַחַת זַכַּאי לִפְנֵי הַמָּקוֹם, רָאוּי לְקַבֵּל הַטּוֹבָה כָּל כָּךְ כְּאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִשְׁבַּע עָלָיו עַל הַגְּמוּל הַטּוֹב. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יא) נִשְׁבַּע הַשֵּׁם לְדָוִד, וְכֵיוָצֵא בוֹ, לֹא יָסוּר מִמֶּנּוּ מִזִּכְיוֹת עוֹד, גַּם כִּי יֵחֶטָא הַרְבֵּה, וְזֶה מִמִּדּוֹתָיו הַיְקָרוֹת בָּרוּךְ הוּא.

טו דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן כִּנּוּיֵי שְׁבוּעָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (נדרים ב, א) שֶׁהֵן כִּשְׁבוּעָה. וּפֵרוּשׁ כִּנּוּיֵי שְׁבוּעָה הוּא לְשׁוֹנוֹת הַרְבֵּה שֶׁהֵן בֵּין בְּנֵי אָדָם, לְפִי הַמְּקוֹמוֹת, כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (שם י, א) שְׁבוּתָה שְׁקוּקָה וכו׳. וְכֵן דִּין אָלָה וְאָרוּר (שבועות לו, א) אִם הֵן כִּשְׁבוּעָה, וְהָאוֹמֵר לָאו בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם, וְכֵן (נזיר ג, ב) יָמִין וּשְׂמֹאל, וְדִין (שבועות כו, ב) פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, וּמַה שֶּׁלָּמַדְנוּ מִדִּין זֶה שֶׁפִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין שֶׁנּוֹדְרִין לְהָרָגִין וּלְחָרָמִין, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר יֵאָסְרוּ כָּל פֵּרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם עָלַיּ אִם יִהְיֶה כֵּן וְכֵן, וְיִהְיֶה (נדרים כז, ב) בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יֵאָסְרוּ כִּי אִם הַיּוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַסְּתָם מַשְׁמַע לְעוֹלָם, וּכְגוֹן זֶה דַּוְקָא שֶׁאֵין דִּבְרֵי פִיו סוֹתְרִין לְגַמְרֵי מַחְשֶׁבֶת לִבּוֹ הֵפֵר לָנוּ שֶׁנִּדּוֹר לְהָרָגִין וּלְחָרָמִין וְלֹא בְּצַד אַחֵר. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, בִּשְׁבוּעוֹת וּבִנְדָרִים (י״ד רל״ו)

טז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִשְׁבַּע עַל עֲמוּד שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב אוֹ שֶׁל זָהָב שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, אוֹ לְבַטֵּל מִצְוָה זוֹ, אוֹ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵין כֹּחַ אָדָם יָכֹל לַעֲשׂוֹתוֹ, בְּמִזִּיד לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מַעֲשֶׂה, לְרֹב חֹמֶר הָעִנְיָן חִיַּבְתּוֹ הַתּוֹרָה (שבועות כז, ב) מַלְקוּת. וּבְשׁוֹגֵג פָּטוּר בְּזוֹ מִקָּרְבָּן, אֲבָל בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר, וְהוּא הַנִּקְרָא שְׁבוּעַת בִּטּוּי, חִיְּבָה הַתּוֹרָה קָרְבָּן לְשׁוֹגֵג, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב (מצוה קכג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה לא

א **מִצְוַת קִדּוּשׁ שַׁבָּת בְּדִבָּרִים** – לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּיוֹם שַׁבָּת בִּכְנִיסָתוֹ וְכֵן בִּיצִיאָתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם זֵכֶר גְּדֻלַּת הַיּוֹם וּמַעֲלָתוֹ וְהַבְדָּלָתוֹ לְשֶׁבַח מִשְּׁאָר הַיָּמִים שֶׁלְּפָנָיו וְאַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר, זָכְרֵהוּ זֵכֶר קְדֻשָּׁה וּגְדֻלָּה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ (פסחים קי, א) שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ מְצֻוִּים אָנוּ לְאָמְרָן עַל הַיַּיִן, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן. וְהָעִנְיָן הוּא שֶׁנּוֹתְנִין בַּכּוֹס רְבִיעִית יַיִן חַי אוֹ מָזוּג אוֹ יוֹתֵר מֵרְבִיעִית אֲבָל (שם קח, ב) לֹא פָּחוֹת מִזֶּה, וְהַמְּזִיגָה יְדוּעָה (שבת עז, א) שֶׁהִיא עַל חֵלֶק אֶחָד שֶׁל יַיִן חַי וְטוֹב שְׁלֹשָׁה חֶלְקֵי מַיִם, וּמְבָרְכִין עָלָיו קִדּוּשׁ שַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ הַנֹּסַח בֵּין הַיְּהוּדִים. וְכֵן בִּיצִיאַת שַׁבָּת גַּם כֵּן מְבָרְכִין עַל הַיַּיִן לְכְבוֹד הַיּוֹם, וְאוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת נִקְרֵאת (ברכות נב, א) הַבְדָּלָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁנִּתְעוֹרֵר מִתּוֹךְ מַעֲשֶׂה זֶה לִזְכֹּר גְּדֻלַּת הַיּוֹם וְנִקְבַּע בִּלְבָבֵנוּ אֱמוּנַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם (שמות כ יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ וְגוֹ׳. וְעַל כֵּן נִתְחַיַּבְנוּ לַעֲשׂוֹת הַמַּעֲשֶׂה עִם הַיַּיִן, לְפִי שֶׁטָּבַע הָאָדָם מִתְעוֹרֵר בּוֹ הַרְבֵּה (ברכות לה, ב) שֶׁהוּא סוֹעֵד וּמְשַׂמֵּחַ. וּכְבָר אָמַרְתִּי לְךָ, כִּי לְפִי הִתְעוֹרְרוּת הָאָדָם וּמַעֲשֵׂהוּ, יִתְפַּעֵל אֶל הַדְּבָרִים לְעוֹלָם. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא ז״ל (פסחים קו, ב) שֶׁאִם הַפַּת חָבִיב עַל הָאָדָם יוֹתֵר, שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַל הַפַּת, כִּי אָז מִתְעוֹרֵר טִבְעוֹ יוֹתֵר לְמָה שֶׁהוּא תָּאֵב, וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּיצִיאַת הַיּוֹם לֹא אָמְרוּ כֵּן, אֶלָּא שֶׁחִיְּבוּ לְהַבְדִּיל בַּיַּיִן, עַל כָּל פָּנִים, גַּם בָּזֶה צָדְקוּ, כִּי הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, גַּם הַתּוֹרָה הַשְׁלִמָה, יִבְחֲרוּ לְעוֹלָם בָּרֹב. וּבֶאֱמֶת, כִּי רֹב הָעוֹלָם יִתְאַוּוּ אֶל הַשְׁתִיָּה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת יוֹתֵר מִן הָאֲכִילָה, לְפִי שֶׁכְּבָר קָבְעוּ סְעוּדָה גְּדוֹלָה בַּיּוֹם לִכְבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאֵין צָרִךְ לָתֵת טַעַם עַל חַיְבָם אוֹתָנוּ שֶׁיִּהְיֶה בַּכּוֹס רְבִיעִית, דְּפָחוֹת מִזֶּה הַשִּׁעוּר אֵינוֹ רָאוּי וְלֹא תִּעוֹרֵר לֵב אָדָם עָלָיו. וַאֲשֶׁר חִיְּבוּנוּ (ברכות נא, א) בַּהֲדָחַת הַכּוֹס, וְשֶׁלֹּא לְטָעֵם כְּלוּם עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ (פסחים קה, א) וְשֶׁיְּקַדֵּשׁ (שם קא, א) בִּמְקוֹם סְעֻדָּה כָּל זֶה עִנְפֵי שֹׁרֶשׁ הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁאָמַרְתִּי.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן נֹסַח הַקִּדּוּשׁ וְהַהַבְדָּלָה, אֵי זֶהוּ, וְאֵי זֶה יַיִן רָאוּי לְקַדֵּשׁ עָלָיו, (ב״ב צז, א) וְאֵי זֶה אֵינוֹ רָאוּי, וְאִם מְקַדְּשִׁין אוֹ מַבְדִּילִין (פסחים קז, א) בְּשֵׁכָר, וְהָאוֹכֵל בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְקִדֵּשׁ עָלָיו שַׁבָּת (שם ק, א) אוֹ בְּשַׁבָּת וְיָצָא שַׁבָּת, וְכֵן נֹסַח קִדּוּשׁ יָמִים טוֹבִים וְהַבְדָּלָתָן. וְדִינֵי הַבְּרָכָה (ברכות מג, א) שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לְבָרֵךְ עַל הַגֶּפֶן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְדִינֵי הַבְּרָכָה שֶׁאָנוּ חַיָּבִים לְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים, וְאֵי זוֹ (שם נא, ב) בְּשָׂמִים הֵן הָרְאוּיִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁאֵינָם רְאוּיִין. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסוֹף פְּסָחִים וּבִמְקוֹמוֹת מִבְּרָכוֹת וְשַׁבָּת (א״ח רס״ב, רע״א).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, שֶׁכֵּן לְמִדּוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כ, ב) שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא קִדֵּשׁ הַשַּׁבָּת בְּדִבָּרִים, בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאִם קִדְּשׁוֹ בִּדְבָרִים בְּלֹא יַיִן אוֹ בְּלֹא פַּת, דִּיעֲבַד יָצָא יְדֵי תּוֹרָה.

מצוה לב

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת אֲנַחְנוּ, וְלֹא נַנִּיחַ לַעֲשׂוֹת לְבָנֵינוּ וַעֲבָדֵינוּ וּבְהֶמּוֹתֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ י) לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה וְגוֹ׳. וְאֵין סָפֵק כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב הוֹצִיא אִסּוּר הַמְּלָאכָה בָּנוּ וּבְבָנִים וּבְעֲבָדִים וּבַבְּהֵמוֹת בִּלְּאוֹ אֶחָד, שֶׁאֵין הָעִנְיָן שָׁוֶה, כִּי הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה

בְּגוּפוֹ יִתְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין אִם הוּא מְזִיד. וּבִמְלֶאכֶת אֲחֵרִים אַף עַל פִּי שֶׁמְּזָהָר עֲלֵיהֶם בְּלָאו לֹא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ מַלְקוּת, שֶׁאֵין מַלְקוּת לְעוֹלָם בְּמַעֲשֶׂה אֲחֵרִים. וּמִלְּשׁוֹן הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שבת כ א) מַשְׁמַע, שֶׁהוּא סוֹבֵר כִּי הַלָּאו הַזֶּה דְּלֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבְהֶמְתֶּךָ יָבֹא לִמְחַמֵּר אַחַר בְּהֶמְתּוֹ, וּכְגוֹן שֶׁחוֹרֵשׁ בָּהּ וּכְלֵי הַמַּחֲרֶשָׁה בְּיָדוֹ, דְּאִלּוּ בִּמְחַמֵּר לְבַד לְפִי דַּעְתּוֹ אֵין בּוֹ אֶלָּא אִסּוּר עֲשֵׂה. וְעַל כֵּן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שבת קנד, א) לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁזֶּה הַלָּאו דְּמְחַמֵּר הוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּלוֹמַר שֶׁאָדָם נֶהֱרָג עַל זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ שרש יד) יִתְפֹּשׂ עָלָיו הַרְבֵּה בְּפֵרוּשׁוֹ זֶה, וְאָמַר כִּי לָאו זֶה שֶׁל מְחַמֵּר אֵינוֹ אֶלָּא בְּהוֹלֵךְ אַחַר בְּהֶמְתּוֹ הַטְּעוּנָה מַשָּׂאוֹ, אֲבָל הָאָדָם לֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה בִּיָדָיו, וְלָכֵן לֹא יָבֹא עָלָיו לְעוֹלָם לֹא מַלְקוּת וְלֹא מִיתָה, וְכִדְקָיְמָא לַן כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת שם, ב) אַתָּה וּבְהֶמְתֶּךָ לִכְתֹּב קְרָא לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה וּבְהֶמְתֶּךָ אַתָּה לְמָה לִי, הוּא נִיהוּ דְּכִי עָבִיד מְלָאכָה מְחַיַּב, אֲבָל עַל מְלֶאכֶת בְּהֶמְתּוֹ לֹא מְחַיַּב, אֶלָּא שֶׁמְּזָהָר עָלֶיהָ בְּלָאו כְּמוֹ בְּמְלֶאכֶת בְּנוֹ הַקָּטָן וְעַבְדּוֹ הַכְּנַעֲנִי. אֲבָל בִּמְלֶאכֶת עַצְמוֹ מַמָּשׁ בָּזֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁחַיָּב, שֶׁהֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ (שמות לד ב) כָּל הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּלָאו דְּמְחַמֵּר שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, פֵּרוּשׁוֹ לְפִי דַּעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כִּי מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹלֵל שְׁאָר מְלָאכוֹת גַּם כֵּן, שֶׁהֵן בְּאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, אַף עַל גַּב דְּבִמְחַמֵּר וַדַּאי אֵין בּוֹ אֶלָּא לָאו גְּרִידָא דַּאֲפִילּוּ מַלְקוּת נָמֵי אֵין בּוֹ, אַף עַל פִּי כֵן נִקְרָא הַלָּאו הַזֶּה לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין מִפְּנֵי אוֹתָן דְּבָרִים שֶׁהוּא כּוֹלֵל, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין. וּכְעֵין זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּרֵאשׁוֹן שֶׁל עֵרוּבִין (יז, ב) בְּלָאו דְּאַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא כּוֹלֵל אַף מוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, כַּדְּרָשָׁה שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ אַל יוֹצִיא הָיְתָה מַעֲתָּה לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין בִּמְקֻצָּת עִנְיָנוֹ, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא אִית לָן לְמֵימַר בֵּהּ בְּכָל עִנְיָנָיו שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְעַל אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ בְּעַצְמוֹ נִפְרַשׁ בְּלָאו דְּמְחַמֵּר בְּכָאן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁנִּהְיָה פְּנוּיִם מֵעֲסָקֵינוּ לִכְבוֹד הַיּוֹם לְקַבֵּעַ בְּנַפְשֹׁתֵינוּ אֱמוּנַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם שֶׁהִיא חֶבֶל הַמּוֹשָׁכֶת כָּל יְסוֹדֵי הַדָּת, וְנִזְכֹּר בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יָמִים חֲלוּקִים, וּבַשְּׁבִיעִי לֹא נִבְרָא דָּבָר, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם נִבְרְאוּ עִנְיָנִים חֲלוּקִים, לְהוֹרוֹת עַל הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט, שֶׁלֹּא כְּדַעַת הַמִּתְפַּלְסְפִים הַנִּמְאָסִים לָנוּ בְּדַעְתָּם זֶה, שֶׁחוֹשְׁבִים לֵאמֹר, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ בָּרוּךְ הוּא הָיָה הַכֹּל. וּבִמְנוּחָתֵנוּ בַּשְּׁבִיעִי זֵכֶר לָנוּ בְּחִדּוּשׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי כְּשֶׁיִּשְׁבְּתוּ בְּנֵי אָדָם כֻּלָּם בְּיוֹם אֶחָד בַּשָּׁבוּעַ, וְיִשְׁאַל כָּל שׁוֹאֵל מָה עִלַּת זֹאת הַמְּנוּחָה? וְיִהְיֶה הַמַּעֲנֶה כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ וְגוֹ׳, כָּל אֶחָד יִתְחַזֵּק מִתּוֹךְ כָּךְ בָּאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית. וּמִלְּבַד זִכְרַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם יֵשׁ בּוֹ זִכְרַת נֵס מִצְרַיִם שֶׁהָיִינוּ עֲבָדִים שָׁם וְלֹא הָיִינוּ יְכוֹלִים לָנוּחַ בְּעֵת חֶפְצֵנוּ בִּמְנֻחָה, וְהָאֵל הִצִּילָנוּ מִיָּדָם וְצִוָּנוּ לָנוּחַ בַּשְּׁבִיעִי, וְעַל כֵּן זָכַר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה זֶה הַשֹּׁרֶשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בַּמְּנֻחָה, וְאָמַר שָׁם בְּמִצְוַת שַׁבָּת (דברים ה טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ׳ עַל כֵּן צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְרָאִים עִקַּר מְלָאכוֹת לְחַיֵּב בָּהֶן הָעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּגוֹן אַרְבָּעִים מְלָאכוֹת חָסֵר אַחַת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, וְהַמְּלָאכוֹת הַקְּלוֹת שֶׁאָסְרוּ הֵם ז״ל לְגָדֵר, וְהַדְּבָרִים גַּם כֵּן הַנִּקְרָאִין שְׁבוּתִין. וּמָה שֶׁלָּמְדוּ ז״ל (יומא פה א, ב) מִן הַכָּתוּב כִּי דּוֹחִין הַכֹּל לְהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, וְכִי הַזָּרִיז לְחַלֵּל שַׁבָּת בְּשָׁבִיל הַצָּלַת נְפָשׁוֹת הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁסִּבַּת עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה הוּא הָאָדָם, וְקִיּוּם הַסִּבָּה הוּא קִיּוּם הַכֹּל. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פג, א) שֶׁנֶּאֱמָן כָּל חוֹלֶה לוֹמַר צָרִיךְ אֲנִי שֶׁתְּחַלְּלוּ שַׁבָּת עָלַי, וְכָל חוֹלֶה בְּקַדַּחַת שׁוֹכֵב עַל עֶרֶשׂ דַּוִּי בְּכְלַל סַכָּנָה הוּא לְחַלֵּל שַׁבָּת עָלָיו. (ע״ז כח, א) וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִים בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב (א״ח סי שכח).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמֵזִיד נִסְקָל, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה. כְּלָל זֶה בְּיָדְךָ לְעוֹלָם, שֶׁאֵין מִיתָה אוֹ מַלְקוּת אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְהַהַתְרָאָה לְעוֹלָם לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. וְדַע זֶה הָעִקָּר בְּכָל מָקוֹם, וְלֹא תִּשְׁאַל מִפְּנֵי לְהַחְזִירוֹ. וְאִם עָשָׂה מְלֶאכֶת מַחְשֶׁבֶת בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה (ביצה יג, ב).

מצוה לג

א **מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם** – לְכַבֵּד הָאָב וְהָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יב) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ וְגוֹ׳. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (קדושין לא, ב) אִי זֶהוּ כִּבּוּד, מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה מַכְנִיס וּמוֹצִיא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָאוּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּכִּיר וְיִגְמֹל חֶסֶד לְמִי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה, וְלֹא יִהְיֶה נָבָל וּמִתְנַכֵּר וּכְפוּי טוֹבָה שֶׁזּוֹ מִדָּה רָעָה וּמְאוּסָה בְּתַכְלִית לִפְנֵי אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים. וְשֶׁיִּתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי הָאָב וְהָאֵם הֵם סִבַּת הֱיוֹתוֹ בָּעוֹלָם, וְעַל כֵּן בֶּאֱמֶת רָאוּי לוֹ לַעֲשׂוֹת לָהֶם כָּל כָּבוֹד וְכָל תּוֹעֶלֶת שֶׁיּוּכַל, כִּי הֵם הֱבִיאוּהוּ לָעוֹלָם, גַּם יָגִעוּ בּוֹ כַּמָּה יְגִיעוֹת בְּקָטְנוּתוֹ, וּכְשֶׁיְּקַבֵּץ זֹאת הַמִּדָּה בְּנַפְשׁוֹ יַעֲלֶה מִמֶּנָּה לְהַכִּיר טוֹבַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא סִבָּתוֹ וְסִבַּת כָּל אֲבוֹתָיו עַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְשֶׁהוֹצִיאוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם וְסִפֵּק צָרְכּוֹ כָּל יָמָיו וְהֶעֱמִידוֹ עַל מַתְכֻּנְתּוֹ וּשְׁלֵמוּת אֲבָרָיו, וְנָתַן בּוֹ נֶפֶשׁ יוֹדַעַת וּמַשְׂכֶּלֶת, שֶׁאִלּוּלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל, יִהְיֶה כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין, וְיַעֲרִיךְ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ כַּמָּה וְכַמָּה רָאוּי לְהַזְהֵר בַּעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן כְּבוֹד זֶה מְנַכְּסֵי מִי חַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ אִם מִשֶּׁל אָב אוֹ מִשֶּׁל עַצְמוֹ, וַהֲלָכָה (שם לב א) מִשֶּׁל אָב אִם אֵין לוֹ נְכָסִים לָאָב וְאִם לָאו יְחַזֵּר הַבֵּן אֲפִילּוּ עַל הַפֶּתַח (עי׳ ירושלמי קידושין א ז) וְיַאֲכִיל אֲבִיו, וְכִבּוּד אָב וְאֵם אֵי זֶה קוֹדֶם וְעַד הֵיכָן כִּבּוּד אָב, וְאִם מָחַל עַל כְּבוֹדוֹ אִם יְהֵיָה מָחוּל. וְאִם יִרְאֶנּוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בְּאֵיזֶה לָשׁוֹן יְמָנְעֵהוּ, וְאִם יְצַוֵּהוּ אֲבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁלֹּא יַאֲמִינֵהוּ בָּזֶה, וְכִי חַיָּב לְכַבְּדוֹ בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, וְכֵיצַד הוּא הַכִּבּוּד בְּמוֹתוֹ, וְיֵתֶר פְּרָטָיהָ, מְבֹאָרִים בְּקִדּוּשִׁין וּקְצָת מֵהֶן בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים מֵהַגְּמָרָא (יו״ד סימן ר״מ).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת (קידושין לא, א) כָּל זְמַן שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן, כְּלוֹמַר בְּכָל עֵת שֶׁלֹּא יִמְנְעוּ אוֹתָן בַּעֲלֵיהֶן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּשֵּׁל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמִתְנַבֵּר לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְאִם יֵשׁ כֹּחַ בְּבֵית דִּין כּוֹפִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (במצוה ו) שֶׁבְּבִטּוּל עֲשֵׂה כּוֹפִין בֵּית דִּין.

מצוה לד

א **שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָקִי** – שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תִרְצָח.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, יָדוּעַ וְנִגְלֶה לְכָל רוֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּרָא הָעוֹלָם וְצִוָּנוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כְּדֵי לְיַשְּׁבוֹ לְפָנָיו, וּמְנָעָנוּ שֶׁלֹּא נַחֲרִיבֵהוּ בְּיָדֵינוּ לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד הַבְּרִיּוֹת שֶׁהֵן הַמְיַשְּׁבוֹת הָעוֹלָם. וְאוּלָם הָרְשָׁעִים הַגְּמוּרִים כְּגוֹן הַמִּינִים וְהַמַּלְשִׁינִים אֵינָן מִיּשְׁבֵי הָעוֹלָם, וַעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב (משלי יא י) בַּאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה. לְפִי שֶׁהֵם לֹא יוֹשִׁיבוּ הָעוֹלָם, אֶלָּא יַחֲרִיבוּהוּ בְּכָל כֹּחָם. וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר חָכָם מֵחָכְמֵינוּ ז״ל בְּאִבּוּד הָרְשָׁעִים (בבא מציעא פג, ב) קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם, כְּלוֹמַר בְּאָבְדָן אֵלֶּה יִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁפְּרוֹת הַכֶּרֶם מִתְרַבִּים וְטוֹבִים יוֹתֵר בְּסִלּוּק הַקּוֹצִים מִמֶּנּוּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ ז״ל (סנהדרין פח א) שֶׁאָחַד הַהוֹרֵג אֶת הַבָּריא אוֹ אֶת הַחוֹלֶה נָטוּי לָמוּת, וַאֲפִילּוּ הַגּוֹסֵס בְּחֹלִי בִּידֵי שָׁמַיִם נֶהֱרָג עָלָיו. וְדִין מִשְׁפַּט הָרוֹצֵחַ כֵּיצַד, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין וְשֵׁנִי מִמַּכּוֹת (ח״ה תכה).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְרָצַח בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, הוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּסַיִף (שם עא, ב). בְּשׁוֹגֵג, לְמַטָּה נִכְתֹּב דִּינוֹ בְּעָזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר אֵלֶּה מַסְעֵי (מצוה תט).

מצוה לה

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אִישׁ** – שֶׁלֹּא לְבֹא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תִנְאָף. וּבָא הַפָּרוּשׁ שֶׁלְּשׁוֹן נאוף סְתָם מַשְׁמַע בְּאֵשֶׁת אִישׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז״ל (רש״י עה״ת שם) אֵין נאוף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ. וְנִכְפַּל זֶה הַלָּאו בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת שֶׁכָּתוּב שָׁם בְּפֵרוּשׁ (ויקרא יח כ) וְאֶל אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ וכו׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם כַּאֲשֶׁר חָפֵץ הַשֵּׁם, וְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא רָצָה שֶׁיִּהְיוּ כָּל עוֹלָמוֹ עוֹשִׂין פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְמִינֵהוּ וְלֹא שֶׁיִּתְעָרְבוּ מִין בְּמִין אַחֵר. וְכֵן רָצָה שֶׁיִּהְיֶה זֶרַע הָאֲנָשִׁים יָדוּעַ שֶׁל מִי הוּא וְלֹא יִתְעָרְבוּ זֶה עִם זֶה. וְעוֹד יִמָּצְאוּ כַּמָּה הֶפְסֵדִין בַּנְּאוּף שֶׁתִּהְיֶה סִבָּה לְבַטֵּל כַּמָּה מִמִּצְוֹת הָאֵל עָלֵינוּ שֶׁצִּוָּנוּ בְּכִבּוּד הָאָבוֹת וְלֹא יֵכְרוּ לַבָּנִים עִם הַנְּאוּף. וְעוֹד יִהְיֶה כִּשָּׁלוֹן בְּמָה שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לָבֹא עַל הָאָחוֹת וְעַל הַרִבָּה נָשִׁים, וְהַכֹּל יֵעָקֵר בְּסִבַּת הַנְּאוּף, שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בְּנֵי אָדָם קְרוֹבוֹתֵיהֶן, וְיֵשׁ צַד גָּזֵל שֶׁהוּא דָּבָר בָּרוּר שֶׁהַשֵּׂכֶל מַרְחִיקוֹ, גַּם כִּי סִבָּה לְאִבּוּד נְפָשׁוֹת, כִּי יָדוּעַ הָרִבָּה בְּטֶבַע בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּקַנְּאִין עַל נְאוּף בַּת זוּגָם עִם אֲחֵרִים וְיוֹרְדִין עִם הַנּוֹאֵף עַד לְחַיָּיו, וְכַמָּה תַּקָּלוֹת מִלְּבַד אֵלֶּה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַרְחָקַת הָעִנְיָן שֶׁלֹּא לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן, וּמִשְׁפַּט הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת גַּם כֵּן שֶׁגַּם הִיא בָּאִסּוּר וּבַדִּין, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וּבְמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא (ה׳ איסורי ביאה פ״ו). וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין (נא, א) מִתְבָּאֵר שֶׁהַנּוֹאֵף עִם אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה שְׁנֵיהֶם בְּחֶנֶק. וְהַנּוֹאֵף עִם נַעֲרָה מְאֹרָסָה שְׁנֵיהֶם בִּסְקִילָה, וְעִם בַּת כֹּהֵן הִיא תִּשָּׂרֵף וְהוּא יֵחָנֵק. וְאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ הוּא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין גּוֹי. אֲבָל יֵשׁ חִלּוּק קָצָת בָּעִנְיָן, שֶׁאֵין אִישׁוּת לַגּוֹי אֶלָּא עַל יְדֵי בְּעִילָה וְיִשְׂרָאֵל קוֹנָה אוֹתָהּ בְּקִדּוּשִׁין (שם נז, ב).

מצוה לו

א **שֶׁלֹּא לִגְנֹב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל** – שֶׁלֹּא לִגְנֹב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תִגְנֹב, וּבָא הַפָּרוּשׁ שֶׁבְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר (סנהדרין פו, א)

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה הוּא.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (הרמב״ם הלכות גנבה פ״ט הלכה ו׳) אֵין חִלּוּק בֵּין גָּדוֹל לְקָטָן וּבֵין אִישׁ לְאִשָּׁה, דְּנֶפֶשׁ מִכָּל מָקוֹם מַשְׁמַע. וְדִין הָאָב הַגּוֹנֵב בְּנוֹ אוֹ הָרַב אֶת תַּלְמִידוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק י״א מִסַּנְהֶדְרִין. וְאִסּוּרָהּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגָנַב נֶפֶשׁ, חַיָּב חֶנֶק, וְהוּא שֶׁמָּכַר אוֹתוֹ נֶפֶשׁ, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ (סנהדרין פ״ה ב׳) שֶׁאֵין הַחִיּוּב חָל עָלָיו עַד שֶׁיִּמָּכֵר, שֶׁכָּתוּב אַחַר מְגַלֶּה עָלָיו, דִּכְתִיב וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ מוֹת יוּמָת (שמות כא טז)

מצוה לז

א **שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר** – שֶׁלֹּא לְהָעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יג) לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר, וְנִכְפְּלָה בְּמָקוֹם אַחֵר בְּלָאו אַחֵר עֵד שָׁוְא.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה, כִּי הַשֶּׁקֶר נִמְאָס וְנֶאֱלָח לְעֵין כָּל מַשְׂכִּיל, גַּם כִּי בְּעֵדוּת אֱמֶת הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁכָּל דִּבְרֵי רִיבוֹת בְּנֵי אָדָם מִתְבַּטְּלִים בְּעֵדוּת אֲנָשִׁים. וְאִם כֵּן עֵדוּת שֶׁקֶר סִבָּה לְחָרְבַּן הַיִּשּׁוּב.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מִמִּי מְקַבְּלִין עֵדוּת (רמב״ם עדות ט א׳) וּמִמִּי אֵין מְקַבְּלִין, וּבַמֶּה יִפָּסְלוּ בְּנֵי אָדָם לְהָעִיד, וְכִיצַד קַבָּלַת הָעֵדוּת, וְכִי יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין מְעִידִין לְכָל אָדָם מֵרֹב מַעֲלָתָן, וּדְרִישַׁת הָעֵדוּת וְהַחֲקִירָה, וְהַחְלּוּקִין שֶׁבֵּין עֵדוּת מָמוֹן לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת, וְהַחְלּוּק שֶׁבֵּין דְּרִישָׁה לְבְדִיקָה, וְהַחְלּוּק שֶׁבֵּין עֵדוּת בִּשְׂטָר לְבַעַל פֶּה, וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּסַנְהֶדְרִין (יח א, לב א, מב א) וּבְמָקוֹמוֹת בגמ׳ (ח״ה לח).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים בְּתוֹרַת עֵדוּת, שֶׁהָעֵדוּת צָרִיךְ כִּוּוּן וְיִשּׁוּב הַדַּעַת הָרְבֵּה. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְהֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בַּחֲבֵרוֹ, שָׁם הַכָּתוּב (דברים יט יט) גְּבוּל עָנְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר חָשַׁב לַעֲשׂוֹת לַחֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ בּוֹ מַלְקוּת (מכות ב, א) כְּמוֹ כֵן. וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין גַּם כֵּן מִתְבָּאֵר.

מצוה לח

א **שֶׁלֹּא לַחְמֹד** – שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלָה לָקַחַת לָנוּ מָה שֶׁהוּא לְזוּלָתֵנוּ מֵאַחֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יד) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ וְגוֹ׳. וּכְבָר הוֹכִיחוּ ז״ל (מכילתא יתרו) מִפָּסוּק אַחֵר דִּכְתִיב (דברים ז כה) לֹא תַחְמֹד וְגוֹ׳ וְלָקַחְתָּ לָךְ. שֶׁאִסּוּר לָאו דִּלֹּא תַחְמֹד אֵינוֹ נִגְמָר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה. וַאֲפִילּוּ נָתַן הַדָּמִים לַחֲבֵרוֹ עַל הַחֶפְצָץ, עוֹבֵר גַּם כֵּן עַל לָאו דִּלֹּא תַחְמֹד, שֶׁאֵין לָאו דִּלֹּא תַחְמֹד נִתְקָן בִּנְתִינַת הַדָּמִים כָּל זְמַן שֶׁדֶּרֶךְ הֶכְרֵחַ לְקָחוֹ מִמֶּנּוּ, כֵּן הוּא הַפֵּרוּשׁ הָאֲמִתִּי לְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁמַּחְשָׁבָה רָעָה הִיא זוֹ וְגוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם תַּקָּלוֹת הַרְבֵּה, שֶׁאַחַר שֶׁיִּקְבַּע בְּמַחְשַׁבְתּוֹ לָקַחַת מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁחָמַד מִתּוֹךְ אוֹתָהּ תַּאֲוָה רָעָה לֹא יַשְׁגִּיחַ בְּשׁוּם דָּבָר, וְאִם לֹא יִרְצֶה חֲבֵרוֹ לְמָכְרוֹ יֶאֱנֹס אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, וְאִם יַעֲמֹד בְּנֶגְדּוֹ אֶפְשָׁר שֶׁיַּהַרְגֶנּוּ, כַּאֲשֶׁר מָצִינוּ בְּנָבוֹת שֶׁנֶּהֱרַג עַל כַּרְמוֹ שֶׁחָמַד מִמֶּנּוּ אַחְאָב (עיין הלכות גזילה ואבידה פ׳ א׳ ה׳ י״א).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, אֵיךְ רָאוּי לְהִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַמִּדָּה הָרָעָה הַזֹּאת, מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשׁוֹת (ח״ה סוף סימן שנט).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְחָמַד, וַאֲפִילּוּ עָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁנִּתָּן לְהִשָּׁבוֹן, שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ אֲנָסוֹ מִמֶּנּוּ לְהִשָּׁבוֹן נִתָּן. וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת הַמֶּלֶךְ יִתְעַלֶּה, וְכַמָּה שְׁלוּחִים יֵשׁ לַמֶּלֶךְ יִתְעַלֶּה לְטוֹל נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ.

מצוה לט

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרַת אָדָם אֲפִלּוּ לְנוֹי** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת צוּרַת אָדָם מִשּׁוּם דָּבָר, הֵן מִמַּתָּכוֹת הֵן מֵעֵץ וְאֶבֶן וְזוּלָתָם, וַאֲפִלּוּ לְנוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי, וְדָרְשׁוּ ז״ל (ר״ה כד ב) לֹא תַעֲשׂוּן אוֹתִי, כְּלוֹמַר לֹא תַעֲשׂוּן דְּמְיוֹן אוֹתָהּ צוּרָה דְּהַיְנוּ גּוּף אָדָם שֶׁכָּתַבְתִּי עָלֶיהָ בְּתוֹרָתִי (בראשית א כו) נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ, וְהַכַּוָּנָה בַּכָּתוּב מִצַּד הַשֵּׂכֶל שֶׁנָּתַן בּוֹ. וּמָה שֶּׁאָמַר בְּצַלְמֵנוּ עַל חֵלֶק הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׂכֶל כֻּלּוֹ הוּא בּוֹ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל אֵין שׁוּם דְּמְיוֹן אַחֵר בֵּינוֹ בָּרוּךְ הוּא וּבֵין שׁוּם בְּרִיָּה (שֶׁקָּדַם עִנְיָנוֹ) מִנִּבְרְאָיו חָלִילָה. וְלָאו דִּלֹּא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה שׁוּם צוּרָה שֶׁתִּתְעַבֵּד. וְזֶה הַלָּאו מְיֻחָד לְצוּרַת אָדָם שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ כְּלָל אֲפִילּוּ לְנוֹי, וְזֶה לְהַרְחִיק עֲבוֹדָה זָרָה.

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הָעוֹשֶׂה צוּרַת אָדָם חָסֵר אֵבֶר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר מַה דִּינוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵעֲבוֹדָה זָרָה (מג א) וּבְמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ז ב) אָמְרוּ שֶׁהַלָּאו הַזֶּה כּוֹלֵל עִנְיָנִים אֲחֵרִים. אָמְנָם עִקַּר הַלָּאו, בַּמֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ, וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא. (י״ד קמא סעיף ז).

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה צוּרַת אָדָם אֲפִלּוּ לְנוֹי, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ וְאֵין בָּהּ חִיּוּב מַלְקוּת.

מצוה מ

א **שֶׁלֹּא לִבְנוֹת אַבְנֵי גָּזִית** – שֶׁלֹּא נִבְנֶה מִזְבַּח אֲבָנִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן בַּרְזֶל. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ כב) לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית, פֵּרוּשׁ גָּזִית (רמב״ן שם) הוּא כְּשֶׁפּוֹסְלִין מִן הָאֶבֶן בִּכְלֵי בַּרְזֶל. וְאִם נִבְנָה בְּאַבְנֵי גָּזִית, פָּסוּל.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁנִּקְבַּע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מִיּוֹם עֲשׂוֹתוֹ שֶׁבְּסִבָּתוֹ תָּבֹא לָנוּ מְחִילַת הֶעָוֹן וְהַבְּרָכָה וְהַשָּׁלוֹם אַחֲרֵי כֵן, וְעַל כֵּן לְזֵכֶר זֶה הַדָּבָר נִצְטַוֵּינוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ דָּבָר בְּכֵלִים הַמּוּכָנִים לְהַשְׁחָתָה, וְזֶהוּ הַבַּרְזֶל שֶׁכּוֹרֵת וּמוֹכֶן תָּמִיד לִשְׁפֹּךְ דָּם. וּכְבָר הִקְדַּמְתִּי לְךָ בַּתְּחִלָּה כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו, וּמַחְשְׁבוֹתָיו הוֹלְכוֹת לְעוֹלָם אַחֲרֵי מַעֲשָׂיו, עַל כֵּן רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת דְּמְיוֹנוֹת הַפְּעֻלּוֹת כְּפִי כַּוָּנַת הַדְּבָרִים. וְהַסָּכָל הַמַּהְבִּיל הַשּׁוֹמֵעַ דְּבָרִים אֵלֶּה לֹא יֵדַע וְלֹא יָבִין.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מֵהֵיכָן הָיוּ מְבִיאִין אוֹתָן הָאֲבָנִים שֶׁבּוֹנִין בָּהֶן הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאָמְרוּ ז״ל (מדות ג ד) כִּי מִן בְּתוּלַת קָרְקַע אוֹ מִן הַיָּם הַגָּדוֹל הָיוּ מְבִיאִין אוֹתָן, וְדִין אִם נָגַע בַּרְזֶל בְּאֶבֶן אַחַת שֶׁנִּבְנֵית בַּמִּזְבֵּחַ אִם פּוֹסֶלֶת הַכֹּל אוֹ הִיא לְבַדָּהּ פְּסוּלָה, וּמָה שֶׁאָמְרוּ ז״ל (שם) כְּשֶׁמְּלַבְּנִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה שֶׁלֹּא יְלַבְּנוּהוּ בִּכְלִי שֶׁיְּהֵא בּוֹ בַּרְזֶל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגַּע הַבַּרְזֶל בָּאֶבֶן, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת. (ה׳ בית הבחירה פ״א).

ד וְנוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבָנָה אֶבֶן שֶׁנָּגַע בָּהּ בַּרְזֶל בַּמִּזְבֵּחַ אוֹ בַּכֶּבֶשׁ, לוֹקֶה.

מצוה מא

א **שֶׁלֹּא לְפַסֵּעַ עַל הַמִּזְבֵּחַ** – שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּמַדְרֵגוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת בַּעֲלוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ כג) וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו. אֶלָּא כְּשֶׁהוּא עוֹלֶה שָׁם מְהַלֵּךְ בְּנַחַת וּבְיִרְאָה, עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, וְכֵן נֶאֱמַר בַּמְּכִילְתָּא (יתרו שם).

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, לְקִבַּע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ יִרְאַת הַמָּקוֹם וַחֲשִׁיבוּתוֹ, וְעַל כֵּן הַזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לִנְהֹג שָׁם קַלּוּת רֹאשׁ בְּשׁוּם עִנְיָן. וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהָאֲבָנִים לֹא יַקְפִּידוּ בְּשׁוּם בְּזָיוֹן, שֶׁאֵינָן רוֹאוֹת וְלֹא שׁוֹמְעוֹת, אֶלָּא כָּל הָעִנְיָן לָתֵת צִיּוּר בְּלִבֵּנוּ בְּיִרְאַת הַמָּקוֹם וַחֲשִׁיבוּתוֹ וּכְבוֹדוֹ הַגָּדוֹל, כִּי מִתּוֹךְ הַפְּעֻלָּה הַלֵּב נִפְעָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כֵּיצַד עוֹשִׂין הַכֶּבֶשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאוֹ זֶה, וְצִוּוּתוֹ וְכָל עִנְיָנוֹ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמִּדּוֹת. (רמב״ם בית הבחירה ב יג)

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּפָסַע פְּסִיעָה גַּסָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁנִּגְלָה עֶרְוָתוֹ בְּמִזִּיד לוֹקֶה, וַעֲנָוִים יִשְׁכְּנוּ אָרֶץ (תהלים לז יא).

מצוה מב

א **מִצְוַת דִּין עֶבֶד עִבְרִי** – לָדוּן בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי וְגוֹ׳. כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ הַדְּבָרִים שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן, כְּגוֹן (קדושין יד, יז) לְשַׁלְּחוֹ בַּשְּׁבִיעִית, אוֹ בְּתוֹךְ שֵׁשׁ אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל, אוֹ בִּגְרָעוֹן כֶּסֶף, אוֹ בְּמִיתַת אָדוֹן שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן זָכָר. וְלַנִּרְצָע גַּם כֵּן כְּדִינוֹ הַכָּתוּב בּוֹ, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁלְּמְדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל מִתּוֹךְ הַכָּתוּב, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין (שם).

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָצָה הָאֵל שֶׁיִּהְיֶה עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר עַם קָדוֹשׁ מָלֵא וּמְעֻטָּר בְּכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת וּמַעֲלוֹת, כִּי מִתּוֹךְ כָּךְ תָּחוּל הַבְּרָכָה עֲלֵיהֶם, וְהַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים מִן הַמִּדּוֹת הַמְּשֻׁבָּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, וְעַל כֵּן הִזְהִירָנוּ לְרַחֵם עַל אֲשֶׁר הוּא תַּחַת יָדֵינוּ וְלִגְמֹל לוֹ חֶסֶד, כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, וּכְמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ גַּם כֵּן בַּקַּבָּלָה. (ספרא בהר).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַחִלּוּקִין שֶׁבֵּין מוֹכֵר עַצְמוֹ לְמִכְרוּהוּ בֵּית דִּין, וְהַדְּבָרִים שֶׁהוּא נִקְנֶה בָּהֶם, וְשֶׁהוּא יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵרוּת, וּשְׁאָר דִּינָיו, מְבֹאָרִין שָׁם בְּקִדּוּשִׁין. (טז א) (י״ד רסג)

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה קוֹנָה עֶבֶד עִבְרִי. (ב״מ עא א) וְדַוְקָא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (ערכין כט א) שֶׁאֵין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וּמְפֹרָשׁ הוּא (שם לב ב) שֶׁדִּין הַיּוֹבֵל אֵינוֹ אֶלָּא בָּאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה לָעֶבֶד מַה שֶּׁכָּתוּב בּוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְגַם מְלַמֵּד נַפְשׁוֹ לִהְיוֹת אַכְזָרִי, וְכִמְעַט שֶׁמְּעִיד עַל עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הֵם רַחְמָנִים בְּנֵי רַחְמָנִים (שבת צז א, יבמות עט א).

מצוה מג

א **מִצְוַת יִעוּד שֶׁל אָמָה הָעִבְרִיָּה** – לַיֵּעֵד אָמָה הָעִבְרִיָּה, כְּלוֹמַר שֶׁאוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה אָמָה הָעִבְרִיָּה שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה אוֹ יִתְּנֶנָּה לִבְנוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ח) אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יָעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ, וְאָמְרוּ ז״ל (רש״י שם) כָּאן רָמַז לְךָ שֶׁמִּצְוָה בְּיִעוּד. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ ז״ל (בכורות יט א) מִצְוַת יִעוּד קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת פְּדָיָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרִחֵם הָאֵל עַל הָעֲנָיָה הַנִּמְכֶּרֶת וְעַל אָבִיהָ שֶׁנִּצְטָרֵךְ לְמָכְרָהּ, וְצִוָּה אֶת הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ לְאִשָּׁה אוֹתָהּ לְאִשָּׁה וְלַעֲשׂוֹתָהּ גְּבֶרֶת, כִּי אֵל חַנּוּן וְרַחוּם הוּא. וְאִם אֵין הַקּוֹנֶה חָפֵץ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁיַּשִּׂיאֶנָּה לִבְנוֹ, כִּי גַּם עִם בֶּן אֲדוֹנֶיהָ תִּשְׂמַח וְתָגֵל, אוֹ שֶׁיִּגְרַע מִפְּדְיוֹנָהּ מִכָּל מָקוֹם וְיִסַּיְּעֶנָּה שֶׁתֵּצֵא מֵעֲבדוּת, וְלֹא שֶׁיִּגְרֹם עַל כָּל פָּנִים שֶׁתַּעֲמֹד תַּחַת יָדוֹ עַד זְמַן הַמֶּכֶר גַּם אִם יִשָּׂרֶה בְּעֵינָיו עֲבוֹדָתָהּ הַרְבֵּה. וְכָל זֶה מֵחַסְדֵי הָאֵל עַל בְּרוּאָיו וּמִמִּדּוֹתָיו הַמְּעֻלּוֹת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן עַד מָתַי הַבַּת נִמְכֶּרֶת, וְשֶׁאֵינָהּ נִמְכֶּרֶת עַל יְדֵי אָדוֹן, כְּלוֹמַר וַאֲפִלּוּ עָבַר וּמְכָרָהּ אֵין הַמְּכִירָה כְּלוּם, וְשֶׁהָאָב יָכוֹל לְמָכְרָהּ כַּמָּה פְּעָמִים, הַדְּבָרִים שֶׁהִיא נִקְנֵית בָּהֶן, וְשֶׁהִיא יוֹצֵאת בָּהֶן לְחֵרוּת, וּבְכַמָּה יְצִיאוֹת הִיא יְתֵרָה עַל הָעֶבֶד, וְדִינֵי הַבּוֹגֶרֶת, וּזְמַן הָאֵילוֹנִית, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מִבְּאָרִים בָּרִאשׁוֹן שֶׁל קִדּוּשִׁין (יד ב)

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג דַּוְקָא. (גיטין סה, א) וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ וְלֹא סִיַּע בְּפִדְיוֹנָהּ, לֹא קִיֵּם מִצְוָה זוֹ, אֲבָל אֵין לְכוֹפוֹ לְפִי הַדּוֹמֶה עַל קִיּוּם מִצְוָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב שָׁם בְּפֵרוּשׁ (שם יא) וְאִם שִׁלָּשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, מִכְּלָל שֶׁהַתּוֹרָה הִנִּיחָה הַדָּבָר בִּרְצוֹנוֹ. וְאִם נִשָּׂאָהּ לְאִשָּׁה אוֹ הִשִּׂיאָהּ לִבְנוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, עָשָׂה כָּרָאוּי וְתָבֹא עָלָיו בְּרָכָה, וּבָנִים טוֹבִים וּכְשֵׁרִים רְאוּיִים לָצֵאת מִזִּוּוגָם.

מצוה מד

א **מִצְוַת פִּדְיוֹן אָמָה הָעִבְרִיָּה** – לִפְדּוֹת אָמָה הָעִבְרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ח) וְהֶפְדָּהּ. וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר שֶׁיְּסַיֵּעַ הָאָדוֹן הַקּוֹנֶה אוֹתָהּ בְּפִדְיוֹנָהּ וְיִתֵּן לָהּ מָקוֹם לָשׁוּב לְבֵית אָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז״ל (קדושין יד ב) שֶׁמְּגָרֵעַ פִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, כְּלוֹמַר שֶׁאִם לְקָחָהּ בְּשִׁשִּׁים דִּינָרִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים וְעָבְדָה שֵׁשׁ וְקָמְצָה שְׁלֹשִׁים דִּינָרִים, שֶׁיְּקֻחֶם וְיִשַּׁלְּחֶנָּה וְלֹא יִטְעֹן עָלֶיהָ שֶׁהִשְׁלִים שְׁנוֹת עֲבוֹדָתָהּ עַל כָּל פָּנִים, אוֹ שֶׁיֹּאמַר מְעוֹתַי הָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלָהּ, תּוֹסִיף לִי רֶוַח אִם תִּרְצֶה לָצֵאת, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא רֹעַ לֵב, וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּנֵי מְלָכִים רַחְמָנִים בְּנֵי רַחְמָנִים, רְאוּיִ לָהֶם לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַבְּרִיּוֹת, אַף כִּי לַאֲשֶׁר עֲבָדוּם, וַאֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּיִעוּד, וּפָרָטֶיהָ גַּם כֵּן שָׁם בְּקִדּוּשִׁין.

מצוה מה

א **שֶׁלֹּא יִמְכֹּר אָמָה עִבְרִיָּה הַקּוֹנָה אוֹתָהּ מִיַּד הָאָב** – שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּקְנֶה אָמָה עִבְרִיָּה לֹא יִמְכְּרֶנָּה לְאָדָם אַחֵר לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ח) לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ וְגוֹ׳, וּפֵרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, לִגְבֵר אָחֳרָן. וּלְהַרְחִיק הַדָּבָר נֶאֱמַר בְּלָשׁוֹן זֶה, כְּלוֹמַר שֶׁדּוֹמָה לַעֲנָיָה הַקָּטַנָּה אִם מוֹכְרָהּ לָאָדָם אַחֵר שֵׁנִית כְּאִלּוּ יִמְכְּרֶנָּה לְעַם נָכְרִי.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁרָצָה הָאֵל לְזַכּוֹתֵנוּ וְצִוָּנוּ לְהִתְנַהֵג בְּמִדַּת הַחֶמְלָה הָאֲהוּבָה לְפָנָיו.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה מג) בְּמִצְוַת יִעוּד (ה׳ עבדים פ״ד).

מצוה מו

א שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ שֶׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה – שֶׁכָּל קוֹנֶה אָמָה הָעִבְרִיָּה וְיָעֲדָהּ שֶׁלֹּא יִגְרַע לָהּ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ וּפְרוּשׁ (כתובות מז ב) שְׁאֵר מָזוֹן, וּכְסוּת כְּמַשְׁמָעוֹ, וְעוֹנָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וּבְכָלַל לָאו זֶה כָּל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל (גַּם כֵּן) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ לָהֶן דָּבָר מֵאֵלֶּה. קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים, אִם לָזוֹ לֹא יִגְרַע, כָּל שֶׁכֵּן לַאֲחֵרוֹת בְּנוֹת חוֹרִין. וְזֶה שֶׁכָּתוּב (שמות כא ט) כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָהּ, אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) שֶׁהוּא בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד, שֶׁהַבָּנוֹת לְמֵדוֹת מִמֶּנָּה.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (כתובות נו א) הַמַּתְנֶה עִם אִשְׁתּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לָךְ עָלַי שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה מַה דִּינוֹ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם סא א) שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם הַבַּעַל וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת. וּלְפִיכָךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ וּכְסוּתָהּ לְפִי מַעֲלָתוֹ, וְעִנְיַן חִלּוּק הָעוֹנוֹת שֶׁהוּא לְפִי כֹּבֶד אֲמָנוּת הָאִישׁ, עַד שֶׁאָמְרוּ ז״ל (שם סב ב) שֶׁעוֹנַת הַסַּפָּן פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה, וְהַגַּמָּל פַּעַם בְּחֹדֶשׁ, וְתַלְמִיד חָכָם פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ וְרָאוּי לוֹ (שם) שֶׁתְּהֶיֶה לֵיל שַׁבָּת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר נָשִׁים בְּפִזּוּר.

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן בַּת חוֹרִין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגָרַע לְאִשְׁתּוֹ אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה מֵרְצוֹנוֹ עַל צַד שֶׁיִּכָּנֵס לְהַכְאִיבָהּ עָבַר עַל לָאו (רמב״ם סהמ״צ ל״ת רס״ב), וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל אַזְהָרַת מֶלֶךְ אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה מז

א מִצְוַת בֵּית דִּין לַהֲרֹג בְּחֶנֶק הַמְּחַיֵּב – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָמִית הָעוֹבְרִים עַל קֶצֶת מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא יב) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת. וְזוֹ שֶׁל מַכֵּה אִישׁ אַחַת מֵהֶן שֶׁמִּיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בּוֹ מוֹת יוּמָת, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ ז״ל (סנהדרין נב ב) כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק. לָמַדְנוּ לְחַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁאֵינָן בְּתַשְׁלוּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) אֵין כֹּפֶר מַכֵּה אִישׁ וָמֵת וְגוֹ׳ מְכִילְתָּא.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה לַכֹּל, כִּי (משלי כט ד) מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, שֶׁאִלּוּלֵי יִרְאַת הַמִּשְׁפָּט יַהַרְגוּ בְּנֵי אָדָם זֶה אֶת זֶה, עַל כֵּן צִוָּנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְהָמִית הָרוֹצֵחַ, וּבְחָכְמָתוֹ בָּרוּךְ הוּא רָאָה שֶׁרָאוּי לַעֲנֹשׁ אוֹתוֹ בְּמִיתַת חֶנֶק. וְהַדָּבָר נָאוֹת גַּם לְדַעְתֵּנוּ כִּי (ויקרא כד יט) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ, וְהָרוֹצֵחַ כַּוָּנָתוֹ לְהָמִית הַנִּרְצָח בְּמְהֵרָה כִּי מִפַּחְדּוֹ אֵלָיו יְמַהֵר מִיתָתוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וּכְמוֹ כֵן הַקֹּלָה הַתּוֹרָה בְּמִשְׁפָּטוֹ לַהֲמִיתוֹ בְּחֶנֶק (בשאר הדפוסים כתוב הָאֱמֶת כִּי הָרוֹצֵחַ מִיתָתוֹ בְּסַיִף וּמַכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק) שֶׁהִיא מִיתָה מְמַהֶרֶת, וְלֹא בִּשְׂרָפָה וּסְקִילָה שֶׁהֵן בְּצַעַר רַב. וְאוּלָם בְּמִשְׁפְּטֵי הַזִּמָּה שֶׁנֶּהֱנוּ הָעוֹבְרִים בָּעֲבֵרָה וְנִמְשְׁכָה הֲנָאָתָן קֶצֶת, תָּבֹא בָּהֶן פְּעָמִים שְׂרֵפָה, פְּעָמִים סְקִילָה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה כֵּיצַד, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פ״ז מ״ג) שֶׁמַּשְׁקִיעִין אֶת הַמְּחַיֵּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו וְכוֹרְכִין סוּדָר קָשֶׁה עַל צַוָּארוֹ, זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁנִּפְשׁוֹ יוֹצְאָה, וּשְׁאָר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (נב ב) (הלכות רוצח פרק א).

ד וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ. וּמִי שֶׁבְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת דִּין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל שֶׁאִלְמָלֵא (אבות ג, ב) מוֹרָאַת הַדִּין אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ (עיין אבות פ״ג מ״ב). הָרַמְבַּ״ן ז״ל (סהמ״צ שורש יד) לֹא יִמְנֶה זֹאת הַמִּצְוָה בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ, וְכֵן כָּל אַרְבַּע מִיתוֹת שֶׁל בֵּית דִּין, שֶׁהֵן סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וְחֶנֶק, שֶׁיִּמְנֶה הָרַמְבַּ״ם ז״ל לְאַרְבַּע מִצְוֹת, לֹא יִמְנֶה הוּא אוֹתָן, וְאָמַר כִּי בַּפָּסוּק שֶׁל (דברים יז ז) וּבִעַרְתָּ הָרַע מִקִּרְבֶּךָ צִוָּתָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל שֶׁנִּבְעַר כָּל עוֹשֵׂי הָרַע מִבֵּינֵינוּ, וּבוֹ נִכְלְלוּ כָּל הַדִּינִין, וּכְשֶׁיִּפָּרֵט הַכָּתוּב אַחַר כֵּן חִלּוּק הַמִּשְׁפָּטִים לְפִי הָעֲנָשִׁים אֵין זֶה נֶחְשָׁב לְמִצְוָה שֶׁאֵינוֹ כִּי אִם בֵּאוּר עִנְיָן, וְהֶחְכָּם יָבִר לוֹ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו (עפ״י אבות ב, א).

מצוה מח

א שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָב וָאֵם – שֶׁלֹּא יַכֶּה הַבֵּן הָאָב וְהָאֵם, וַאֲפִלּוּ אִם הֵם יַכּוּ אוֹתוֹ הַכָּאָה רַבָּה בְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא יִשְׁאוּ נַפְשָׁם לַהֲמִיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא טו) וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר הַכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ עַל זֶה שֶׁיֹּאמַר אַל תַּכּוּ הָאָבוֹת אֶלָּא שֶׁכָּתַב עֹנֶשׁ הַמַּכֶּה אוֹתָם, וְדֶרֶךְ הַגְּמָרָא לְעוֹלָם לִשְׁאֹל בְּעִנְיָן כָּזֶה וְלוֹמַר עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ אַזְהָרָה מִנַּיִן? גַּם בָּזֶה יֵשׁ לָנוּ אַזְהָרָה, שֶׁהֲרֵי אָנוּ מֻזְהָרִין (מכות ט א) עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, שֶׁכָּתוּב בְּמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת (דברים כה ג) אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף. וְכָל שֶׁכֵּן לְמִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב, וְהָאָב בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל הוּא וְאַזְהָרָתוֹ מֵהָכָא. וְאַף עַל פִּי שֶׁלָּאו זֶה דְּלָא יוֹסִיף נֶחְשָׁב לְלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי כְּלָל בְּיָדֵינוּ שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת אוֹ מִיתָה יֵשׁ בּוֹ לָאו חוּץ מִפֶּסַח וּמִילָה, וּבְהַכָּאַת אָב וָאֵם הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ כָּרֵת בְּלֹא עֵדִים וּמִיתָה בְּעֵדִים, וְעַל כֵּן יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר עַל כָּל פָּנִים שֶׁנִּלְמַד הָאַזְהָרָה בּוֹ מִקְּרָא דְּלָא יוֹסִיף אַחַר שֶׁלֹּא מְצָאנוּהָ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְתִהְיֶה עִקַּר הָאַזְהָרָה

לְיִשְׂרָאֵל וּבִכְלָלָהּ נִלְמַד לְמַכָּה אָב וָאֵם. וְעִנְיַן חִיּוּב הַמִּיתָה בַּמַּכָּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פה ב) שֶׁהוּא כְּשֶׁהוֹצִיא מֵהֶם דָּם דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר כָּל אָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ הוֹצִיא מֵהֶן דָּם נִתָּן לְחִיּוּב מָמוֹן.

ב מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה לְיַסֵּר הַנְּבָלִים וְהַמּוֹסְרִים שֶׁהֵרִימוּ יָד בְּמִי שֶׁהֵבִיאָם לָעוֹלָם בִּרְצוֹן הָאֵל וְעָשָׂה לָהֶם כַּמָּה טוֹבוֹת (משלי כט ד) וּמֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה כְּגוֹן מַכֵּהוּ לְאַחַר מִיתָה שֶׁפָּטוּר, וְהִכָּהוּ עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ שֶׁחַיָּב מִיתָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תֵּצֵא טִפַּת דָּם בִּפְנִים, וְהָעוֹשֶׂה בּוֹ חַבּוּרָה לִרְפוּאָה שֶׁפָּטוּר, וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ רְפוּאָה שֶׁמְּבִיאָה לְחַבּוּרָה אִם אֶפְשָׁר עַל יְדֵי אַחֵר, וְדִין שְׁתוּקִי (רמב״ם ממרים ה יד) שֶׁחַיָּב עַל אִמּוֹ וְלֹא עַל אָבִיו, וְדִין גֵּר שֶׁהוֹרְתוֹ שֶׁלֹּא בְּקִדֻּשָּׁה שֶׁאֵין חַיָּב בִּשְׁנֵיהֶן, וְדִין גֵּר שֶׁאָסוּר לוֹ לְהַכּוֹת אָבִיו גּוֹי [מַ]דְּרַבָּנָן, וְדִין מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים מְפֻרְסָמִים שֶׁפָּטוּר עַל הַכָּאָתָן עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, אֲבָל אָסוּר הוּא מִכָּל מָקוֹם אֲפִלּוּ קֹדֶם תְּשׁוּבָה, וְלַכֹּל אֵין נַעֲשָׂה הַבֵּן שְׁלִיחַ בֵּית דִּין לְיַסֵּר אָבִיו חוּץ מִמִּסִּית, וְיֻתַּר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין. (י״ד רמ״א)

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִכָּה אוֹתָם הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, וּבְלֹא חַבּוּרָה חַיָּב עֲלֵיהֶם כִּשְׁאַר כָּל אָדָם, שֶׁהַמַּכָּה חֲבֵרוֹ הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תַּשְׁלוּמִין שָׁוֶה פְּרוּטָה מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה. וְאִם אֵין בָּהּ תַּשְׁלוּמִין שֶׁל שָׁוֶה פְּרוּטָה, לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהֲלָכָה הִיא (כתובות לו ב) אֵין אָדָם מֵת וּמְשַׁלֵּם, וְכֵן אֵין לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם.

מצוה מט

א **מִצְוַת דִּינֵי קְנָסוֹת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ לְעָנְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת (שמות כא יח) וְכִי יְרִיבוּן אֲנָשִׁים, וְזֶה נִקְרָא דִּינֵי קְנָסוֹת. וּבְפָסוּק אַחֵר כּוֹלֵל מִשְׁפְּטֵי הַקְּנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא הַכָּתוּב (ויקרא כד יט) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ. יִרְצֶה לוֹמַר שֶׁיִּלָּקַח מִמָּמוֹנוֹ מָה שֶּׁיְּצַעֲרֵהוּ בִּכְדֵי מָה שֶּׁצִּעֵר הוּא אֶת חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה בּוֹ (ב״ק פ״ג ב) וַאֲפִילּוּ לֹא הִכָּהוּ אֶלָּא שֶׁבִּיְּשׁוֹ בִּלְבַד, יְצַעֲרוּהוּ בֵּית דִּין בְּמָמוֹנוֹ שֶׁיְּשַׁלֵּם לַמְּתַבֵּיֵשׁ כְּפִי הַשִּׁעוּר הַהוּא, וְאֵלֶּה הַדִּינִין שֶׁנִּקְרָאִין דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם, אוֹ שׁוֹר בְּשׁוֹר, וּבְהֵמָה בְּאָדָם, וְאָדָם בִּבְהֵמָה. אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שם פד א)

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, וּבִכְלָלָהּ כָּל מָה שֶּׁבָּא בַּתּוֹרָה בְּעִנְיַן הַדִּין, אֵינִי צָרִיךְ לְיַעֵץ אַחַר טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי דָּבָר מֻשְׂכָּל הוּא, שֶׁאִם אֵין מִשְׁפָּט לֹא יִתְיַשְּׁבוּ בְּנֵי אָדָם וְלֹא יַעַמְדוּ יַחְדָּו לְעוֹלָם, וְאִי אֶפְשָׁר לָאָרֶץ בְּלִתִּי הַמִּשְׁפָּט.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁחַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַיְדוּעִים, וְכֵיצַד מְחַשְּׁבִין אוֹתָן, וְדִין הַבּּשֶׁת שֶׁהַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ, וְדִין יָשָׁן שֶׁבִּיֵּשׁ אוֹ שֶׁבִּיְּשׁוּהוּ, וְאִם מֵת מִתּוֹךְ בָּשְׁתּוֹ מַה דִּינוֹ עִם יוֹרְשָׁיו, וּמְבַיֵּשׁ שׁוֹטֶה אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ קָטָן מָה דִּינֵיהֶם, (שם פו ב) וּמְבַיֵּשׁ גֵּר וְעֶבֶד, (שם פז א) וְהַמְבַיֵּשׁ בִּדְבָרִים, (שם צא א) וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין תַּלְמִיד חָכָם לְשְׁאָר בְּנֵי אָדָם מָה דִּינֵיהֶם (רמב״ם חובל ומזיק ג ה) וְדִין הַבּוֹעֵט בַּחֲבֵרוֹ בְּרַגְלוֹ אוֹ שֶׁתָּקְעוֹ בְּכַפּוֹ, אוֹ סְטָרוֹ עַל פָּנָיו, צָרַם אָזְנוֹ, תָּלַשׁ שְׂעָרוֹ, רָקַק וְהִגִּיעַ לוֹ הָרֹק, וְיֻתַּר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּבָבָא קַמָּא פֶּרֶק הַחוֹבֵל (בבא קמא פג, ב פד ב), וְשָׁם מִתְבָּרֵר שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בְּדִינֵי קְנָסוֹת בֵּין מִלְּתָא דְּשִׁכְיְחָא וְאֵית בַּהּ חֶסְרוֹן כִּיס דְּבָהָא עָבְדִינַן שְׁלִיחוּתַיְהוּ לְמִלְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא וְאַף עַל גַּב דְּאֵית בַּהּ חֶסְרוֹן כִּיס. אִי נָמֵי דְּשִׁכְיְחָא וְלֵית בַּהּ חֶסְרוֹן כִּיס, דִּבְהָנֵי לָא עָבְדִינַן שְׁלִיחוּתַיְהוּ. וְכָתַב רַבֵּנוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ריש פרק החובל) מִנְהָג שְׁתֵּי יְשִׁיבוֹת שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גּוֹבִין קְנָס מִנִּדִּין לֵהּ עַד שֶׁמְּפַיֵּס לְבַעַל דִּינֵהּ, וְכַד יְהֵיב לֵהּ שִׁעוּר מַאי דְּחָזֵי לֵהּ שָׁרוּ לֵיהּ לְאַלְתַּר בֵּין אְפַיֵּס לֵהּ מָרֵהּ דְּדִינָא בֵּין לָא אְפַיֵּס. (ח״ה מת״כ עד תכ״ד)

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָדוּן וְלַעֲנֹשׁ הַחוֹבֵל בִּזְכָרִים כִּי לָהֶם נִתַּן לַעֲשׂוֹת דִּין, וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, (ירושלמי סנהדרין ג ט) שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, אֲבָל הֵן מִכָּל מָקוֹם בִּכְלַל דִּין הַתַּשְׁלוּמִין, בֵּין שֶׁבִּיְּשׁוּ אוֹ נִתְבַּיְּשׁוּ. וְגַם שָׁם (כתובות סה ב) מִתְבָּרֵר תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק הָאִשָּׁה הַנִּשּׁוֹאָה הֵיאַךְ נֶחְלָקִים.

מצוה נ

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לְהָרֹג בְּסַיִף הַמְּחַיָּב** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָרֹג הָעוֹבְרִים עַל קֶצֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּסַיִף, וְזֶה הַדִּין נִקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ הֶרֶג, וְהִיא מִיתָה קַלָּה, וּמִכָּל מָקוֹם חֶנֶק קַלָּה יוֹתֵר מִמֶּנָּה. (סנהדרין מט ב) וְאֶחָד מִן הַמּוּמָתִין בְּמִיתָה זוֹ הַמַּכֶּה עַבְדּוֹ אֲפִלּוּ כְּנַעֲנִי, וְהוּא שֶׁמֵּת תַּחַת יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא כ) נָקוֹם יִנָּקֵם, וּבָא הַפְּרוּשׁ (שם נב ב) שֶׁיֵּהָרֵג מַכֵּהוּ בְּסַיִף. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה מו) שֶׁהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יִמְנֶה אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין לְאַרְבַּע מִצְוֹת כְּמוֹ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָצָה הָאֵל לַעֲקֹר מִתּוֹךְ אֱמָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה רַע הַלֵּב וְהָאַכְזָרִיּוּת הַגְּדוֹלָה, וְעַל כֵּן צִוּתָה שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּגְבֹּר עָלָיו כַּעַס גָּדוֹל כָּךְ שֶׁיַּכֶּה הַכָּאַת מָוֶת עַבְדּוֹ שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ וְאֵין לוֹ מוֹשִׁיעַ, שֶׁיּוּמַת הָעוֹשֶׂה זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶבֶד קָנְיַן כַּסְפּוֹ וְאִבֵּד אֶת מָמוֹנוֹ בְּמוֹתוֹ, אַף עַל פִּי כֵן יֵהָרֵג אַחַר שֶׁהִגְבִּיר כַּעֲסוֹ עַל נַפְשׁוֹ כָּל כָּךְ, וְדִין רָאוּי וְכָשֵׁר הוּא (תהלים יט י) מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן דִּין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּבָבָא קַמָּא (צא א) (ה׳ סנהדרין פ׳ י״ד) וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה בּוֹ דִּין אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ בְּשֵׁל עֲשֵׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, שֶׁגּוֹרֵם תַּקָּלוֹת לִבְנֵי אָדָם.

מצוה נא

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן נִזְקֵי בְּהֵמָה** – לָדוּן בְּדִין שׁוֹר הַמַּזִּיק בֵּין שֶׁהִזִּיק אָדָם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת (שמות כא כח) וְכִי יִגַּח, בֵּין שֶׁהִזִּיק מָמוֹן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת (שם לה) כִּי יִגּוֹף. וְעִקַּר פֵּרוּשׁוֹ (רש״י שם) שֶׁל יִגַּף יִדְחֹף. וּמִיהוּ בֵּין שֶׁהִזִּיקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּרַגְלָיו אוֹ נָשַׁךְ בְּשִׁנָּיו אוֹ אֲפִלּוּ הִזִּיק בְּקַרְנָיו כֻּלָּן בִּכְלַל לְשׁוֹן נְגִיפָה מַשְׁמַע, אֲבָל נְגִיחָה לָא מַשְׁמַע אֶלָּא בְּקֶרֶן (ב״ק ב, ב) וּכְבָר נִתְרַבּוּ נִזְקֵי שׁוֹר בְּאָדָם מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת כִּי יִגַּח וְהֵמִית דְּמַשְׁמַע (מכילתא שם) וְהֵמִית מִכָּל מָקוֹם בֵּין בִּנְגִיחָה בֵּין בִּשְׁאָר דְּבָרִים. וְלָאו דַּוְקָא שׁוֹר אֶלָּא (ב״ק נד, ב) אֲפִלּוּ כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף שֶׁהִזִּיקוּ חַיָּבִין אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בָּרָגִיל. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת הַבָּאוֹת לָנוּ עַל דִּבַּר הַמִּשְׁפָּט שׁוֹרֶשׁ אֶחָד לָהֶן, וְדָבָר מַשְׁכָּל הוּא, וְאֵינִי צָרִיךְ לַחְזֹר אוֹתוֹ בְּכָל אַחַת וְאַחַת.

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן (שם כג ב) אֵיזֶהוּ הַמּוּעָד וְהַתָּם וְהַחֲלוּק שֶׁבֵּינֵיהֶן, וּדְבָרִים שֶׁהַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לָהֶן בַּתְּחִלָּה (שם טו, ב) וְשֶׁאֵינָהּ מוּעֶדֶת בָּהֶן עַד שֶׁנִּרְאֶה אוֹתָהּ מַרְגֶּלֶת בָּהֶן. וְהֶרְגֵּל זֶה בְּאֵיזֶה עִנְיָן יִהְיֶה שֶׁנִּחְזִיקֶנָּה כְּמוּעֶדֶת, וּבְאֵיזֶה עִנְיָן תַּנִּיחַ הֶהֱרְגֵּל שֶׁתַּחְזֹר לְתַמּוּתָהּ, וַחֲמִשָּׁה מִינֵי חַיּוֹת הַמּוּעָדוֹת מִתְּחִלָּתָן וְחִלּוּק הָרְשׁוּיוֹת שֶׁתַּזִּיק בְּתוֹכָן, וּמָה שֶּׁנִּקְרָא אָבוֹת (שם ב, א) בְּנִזְיקִין וּמָה שֶּׁנִּקְרָא תּוֹלָדוֹת, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶן בְּאַחַת, וְדִינֵי הַשְׁמִירוֹת (שם מה, ב) שֶׁאָדָם חַיָּב לְשָׁמְרָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיקוּ, וְכֵיצַד יִתְחַיֵּב אוֹ יִפָּטֵר בָּהֶן, וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּשִׁשָּׁה פְּרָקִים רִאשׁוֹנִים מִן בָּבָא קַמָּא (ח״ה שצא). וְאֵלֶּה הַדִּינִין הַנִּקְרָאִין דִּינֵי קְנָסוֹת כְּבָר אָמַרְנוּ (במצוה מט) שֶׁאֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל הַמַּזִּיק חַיָּב לְשַׁלֵּם (ב״מ צא, א) בְּדִינֵי שָׁמַיִם בְּכָל מָקוֹם, וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק (ב״ק טו, ב) אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ בְּשׁוּם מָקוֹם.

מצוה נב

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל** – שֶׁלֹּא נֹאכַל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל, אֲפִלּוּ נִשְׁחַט כָּרָאוּי, מִכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר, כֵּן מְפֹרָשׁ בַּמְּכִילְתָּא (משפטים שם) שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא יח) וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְלָאו דַּוְקָא שׁוֹר אֶלָּא אַף כָּל הַמַּזִּיקִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בָּרָגִיל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדֵי לְהַסְכִּים בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁבָּאָה תַּקָּלָה עַל יָדוֹ, מְרֻחָק וְנִמְאָס עִם אֱלֹהִים וְעִם אֲנָשִׁים, וַאֲפִילּוּ שׁוֹגֵג, כְּמוֹ הַבְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ דַּעַת, וְכָל שֶׁכֵּן מֵזִיד. וּבְתִתֵּנוּ דַּעְתֵּנוּ עַל דָּבָר זֶה יְבִיאֵנוּ לְהִזָּהֵר הַרְבֵּה בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ עַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא תַּקָּלָה מִתַּחַת יָדֵינוּ לְעוֹלָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק מא א) שֶׁבֵּין תָּם בֵּין מוּעָד נִסְקָל עַל כָּל בְּרִיָּה שֶׁמֵּמִית, בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן אוֹ עֶבֶד, וְשֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ (סנהדרין עט ב) אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו אִם יֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, וְכֵן אָמְרוּ (שם מד א) שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין הָרַבֵּה שֶׁהַשּׁוֹר מֵמִית וְאֵינוֹ נִסְקָל, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּקַמָּא (הלכות מאכלות אסורות פ״ד).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת אִסּוּר בְּשָׂרוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא נוֹהֵג דִּין שׁוֹר הַנִּסְקָל עַל פִּי סְמוּכִין, וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִבְּשָׂרוֹ בְּמֵזִיד, לוֹקֶה.

מצוה נג

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּנִזְקֵי הַבּוֹר** – לָדוּן בְּדִינֵי הַפּוֹתֵחַ בּוֹר בִּמְקוֹם שֶׁהוּא כִּשְׁלוֹן לִבְנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא לג) כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. וְלָאו דַּוְקָא בּוֹר אֶלָּא אֲפִלּוּ שִׂיחַ וּמְעָרָה (ב״ק נ, ב) וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹר אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית דְּהַיְנוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים.

ב שֶׁרָשֶׁיהָ כְּבָר נִכְתַּב. דִּינֶיהָ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (שם נג ב) שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חָמוֹר וְלֹא כֵּלִים. חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ, שֶׁחַיָּב. הִפְקִיר בּוֹרוֹ גַּם כֵּן, פָּטוּר, לְפִי שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ חָפַר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵינוֹ חוֹפֵר בִּרְשׁוּת מִתְּחִלָּה, וּלְפִיכָךְ חַיָּב בּוֹ בְּכָל צַד, וְכֵן הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ סָמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים מַמָּשׁ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ וְאֵין שׁוּם דָּבָר מַפְסִיק בֵּין הַבּוֹר לִרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן אִלּוּ הַחוֹפְרִין לְאֻשְׁפִּין פֵּרוּשׁ יְסוֹדוֹת לְכָתְלֵיהֶן פָּטוּר.

וּמִפְּנֵי כֵן פָּטוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָרַבִּים לְהִשָּׁמֵר אַחַר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַדֶּרֶךְ כָּל כָּךְ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִישׁוּב הָאָרֶץ בִּלְתִּי שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּל אֶחָד יְסוֹדוֹת לְבָתֵּיהֶם, וְדִין הַמְגַלֶּה בּוֹר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָפָרוֹ, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק מט ב) שֶׁחַיָּב, דְּמִכָּל מָקוֹם בַּעַל הַתַּקָּלָה הוּא, וְחִלּוּק הַדִּינִין הַבָּאִים בְּעִנְיַן הַגִּלּוּי לְפִי כְּסוּיוֹ שֶׁל בּוֹר בְּחָלְשׁוֹ וְחָזְקוֹ, וְדִין (שם נא א) בּוֹר שֶׁל שְׁתָּפִין בְּעִנְיַן הַכְּסוּי, וְדִין (שם) בּוֹר שֶׁחָפְרוּהוּ שְׁנַיִם זֶה אַחַר זֶה עַל מִי מֵהֶן חִיּוּבוֹ, וְדִינֵי (שם לא א) חִיּוּב שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם בְּהַרְחָקַת הַנָּזָק כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא הַנָּזָק לִידֵי אָדָם בְּמִימָיו וְקוֹצָיו וּבְזִכּוּכִיּוֹתָיו, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וַחֲמִישִׁי מִקַּמָּא וּבָתְרָא [שם תי]

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין וְלֹא בִּנְקֵבוֹת שֶׁהֵן אֵינָן דָּנוֹת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם בִּכְלַל דִּין הַתַּשְׁלוּמִין הֵן, בֵּין הִזִּיקוּ אוֹ הֻזָּקוּ.

מצוה נד

א מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן גַּנָּב בְּתַשְׁלוּמִין אוֹ בְּמִיתָה – לָדוּן בְּדִינֵי הַגַּנָּב כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה (שמות כא לז) כִּי יִגְנֹב אִישׁ וְגוֹ׳. וְעִנְיַן הַגְּנֵבָה הוּא הַלּוֹקֵחַ דָּבָר [מִ]מְמוֹן חֲבֵרוֹ, מִבֵּיתוֹ אוֹ מִכִּיסוֹ, בְּעֵת שֶׁלֹּא יִרְאֶה בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא יֵדַע, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (ח״מ שמח).

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוַת הַמִּשְׁפָּט יָדוּעַ.

ג דִּינָיהּ כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְדִין לַהֲרֹג הַגַּנָּב הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת אוֹ לְמָכְרוֹ בִּגְנֵבָתוֹ, וְדִין הַגְּנֵבָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה בְּבֵית הַגַּנָּב מֵאֵלֶיהָ אוֹ מֵחֲמַת הוֹצָאָה, וְדִין גְּנֵבָה שֶׁהוּקְרָה שֶׁמְּשַׁלֵּם קֶרֶן כְּעֵין שֶׁגָּנַב וְתַשְׁלוּמֵי הַכֶּפֶל כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין. וְדִין גַּנָּב שֶׁגָּנַב מִיַּד הַגַּנָּב שֶׁאֵין מְשַׁלֵּם כֶּפֶל לְאֶחָד מֵהֶן אֲפִלּוּ קֹדֶם יֵאוּשׁ. וְדִין גַּנָּב שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ, אוֹ נִכְסֵי גּוֹי, אוֹ הַגּוֹנֵב עֲבָדִים וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת, וְהַגּוֹנֵב בְּשַׁבָּת וּבָא עָלָיו חִיּוּב חִלּוּל שַׁבָּת וּגְנֵבָה כְּאַחַת, מַה דִּינוֹ לְעִנְיַן הַתַּשְׁלוּמִין, וּמֵאֵיזֶה מִנְכָסָיו מַגְבִּין בֵּית דִּין מִמֶּנּוּ הַתַּשְׁלוּמִין, וְאִם נִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהִיוּ דָּמָיו כִּדְמֵי הַגְּנֵבָה אוֹ פָּחוֹת, אֲבָל הָיוּ יוֹתֵר אֵינוֹ נִמְכָּר, וְדִינֵי שׁוֹמֵר שֶׁגָּנַב אוֹ שֶׁגְּנָבוֹ מִבֵּיתוֹ, וְדִין אִסּוּר קְנִיַּת גְּנֵבָה מִיַּד הַגַּנָּב, וּמִי שֶׁקָּנָה מֵהֶן מַה דִּינוֹ עִם הַבְּעָלִים. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִקַּמָּא, (סב, ב) וּבְפֶרֶק שְׁמִינִי מִסַּנְהֶדְרִין, וּבַשְּׁלִישִׁי מִמְּצִיעָא (לג ב) וּבִמְקוֹמוֹת מְעַטִּים מִכְּתֻבוֹת (לא, א) וְקִדּוּשִׁין (יח, א) וּשְׁבוּעוֹת (מט, א) (ה, גניבה פ״א).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין סְמוּכִין בָּאָרֶץ מְחַיְּבִין לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וְאִם אֵין סְמוּכִין, אֵין לָהֶם כֹּחַ לְחַיֵּב אֶלָּא לְהַחְזִיר הַגְּנֵבָה אוֹ דָּמֶיהָ. אֲבָל מִכְירַת הַגַּנָּב עַצְמוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֲפִילּוּ בִּסְמוּכִין אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

מצוה נה

א מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בִּנְזְקֵי הֶבְעֵר – לָדוּן בִּנְזְקֵי שֵׁן וְרֶגֶל, כְּלוֹמַר מִי שֶׁהִזִּיק לַחֲבֵרוֹ נֶזֶק הַבָּא מֵחֲמַת הַשֵּׁן אוֹ מֵחֲמַת הָרֶגֶל, כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְאָכְלָה שָׁם אוֹ הִפְסִידָה יוֹנְקוֹתָיו בְּעָבְרָהּ שָׁם בְּרַגְלֶיהָ, שֶׁיֵּשׁ עָלֵינוּ לְחַיְּבוֹ בְּתַשְׁלוּמִין מִן הָעֲדִית שֶׁלּוֹ כָּל מָה שֶׁהִפְסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ד) כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה וְגוֹ׳ וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק ב, ב) דְּהַיְנוּ שֵׁן, וּמָה שֶּׁכָּתוּב אַחַר כֵּן וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וכו׳, פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דְּהַיְנוּ רֶגֶל, וְנֶאֱמַר עַל שְׁנֵיהֶם מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוַת הַמִּשְׁפָּט יָדוּעַ.

ג דִּינָיהּ כְּגוֹן (שם כד ב) מָה הֵם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁחַיָּבִין שָׁם עַל הַשֵּׁן וְהָרֶגֶל, וּמָה הֵן שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן, וְחִלּוּק הַדִּין (שם יט ב) בְּאוֹכֶלֶת מָה שֶּׁרָאוּי לָהּ לֶאֱכֹל לְמָה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, וְכֵן מָה שֶּׁרָאוּי לָהּ עַל יְדֵי הַדְּחָק, כְּגוֹן פָּרָה שֶׁאָכְלָה שְׂעוֹרִים, וַחֲמוֹר שֶׁאָכַל כַּרְשִׁינִין אוֹ דָּגִים, וַחֲזִיר שֶׁאָכַל בָּשָׂר, וְכֶלֶב שֶׁלִּקֵּק אֶת הַשֶּׁמֶן, וְחָתוּל שֶׁאָכַל תְּמָרִים, וְאִם נֶהֱנֵית שֶׁמְּשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהָ, בְּגִטִּין וּבְקַמָּא. וְהָתָם אָמְרוּ פֶּרֶק הַחוֹבֵל (בבא קמא פד, ב) כִּי קָא אָמַר רָבָא הַשּׁוֹר בְּשׁוֹר גּוֹבִין אוֹתוֹ, בְּשֵׁן וּבְרֶגֶל, דְּמוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן נִינְהוּ (חה״מ מ שצ״ט עד תו).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת הַדִּין. וּמִכָּל מָקוֹם הַנְּקֵבוֹת בִּכְלַל דִּין הַתַּשְׁלוּמִין בֵּין הִזִּיקוּ אוֹ הֻזָּקוּ, וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלָיהּ וְלֹא דָן דִּין זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה נו

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּנִזְקֵי הָאֵשׁ** – לָדוּן וּלְחַיֵּב לְשַׁלֵּם מִי שֶׁהִזִּיק חֲבֵרוֹ בָּאֵשׁ, כְּגוֹן שֶׁהִדְלִיק אֶת גְּדִישׁוֹ אוֹ שָׂרַף לוֹ שׁוּם דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ה) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ (ב"ק כב, ב) תֵּצֵא מַשְׁמַע אֲפִלּוּ יָצָאָה מֵעַצְמָהּ, וּבָא לְהַזְהִיר שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְיָצְאָה מֵעַצְמָהּ וְהִזִּיקָה שֶׁחַיָּב, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר גַּחֶלְתּוֹ, שֶׁהָאָדָם חַיָּב לְשַׁמֵּר אִשּׁוֹ שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתַזִּיק, שֶׁדֶּרֶךְ הָאֵשׁ לָלֶכֶת מֵעַצְמָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל חַיִּים.

ב שָׁרְשָׁהּ יָדוּעַ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ג דִּינֶיהָ כְּגוֹן שֶׁעוּר הַהַרְחָקָה שֶׁמַּרְחִיקִין בְּעֵרָה מִן הַמֻּצָּר, שֶׁהוּא לְפִי גָּבְהָהּ שֶׁל דְּלֵקָה, (שם סא, ב) וְדִין (שם נט, ב) הַשּׁוֹלְחָהּ בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אוֹ פִּקֵּחַ, וְדִין הָרַבִּים, שֶׁאֶחָד הֵבִיא הָאוּר וְאֶחָד הֵבִיא עֵצִים וְאֶחָד לִבָּה, וְלִבָּה וְלִבֵּתּוּ הָרוּחַ, וְדִין כֵּלִים טְמוּנִים בַּגֶּדִישׁ אוֹ טְמוּנִים בְּבִירָה, וְדִין (שם סב, ב) גָּמָל עוֹבֵר טָעוּן פִּשְׁתָּן וְדָלְקָה בִּגֵּר חֲנָנְיָנִי מַה דִּינוֹ, אוֹ בְּגֵר חַגָּבָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי וְשִׁשִּׁי מִן קַמָּא (ה' נזקי ממון פ' י"ד).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא דָן אֶת הַמַּזִּיק בְּתַשְׁלוּמִין כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה נז

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם** – לָדוּן בְּדִין שׁוֹמֵר חִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגוֹ', וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ב"מ צד, ב) שֶׁפָּרְשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה. וּפֵרוּשׁ חִנָּם הוּא שֶׁלֹּא קִבֵּל הַנִּפְקָד שׁוּם שָׂכָר עַל שְׁמִירַת הַפִּקָּדוֹן.

ב הַשֹּׁרֶשׁ יָדוּעַ. דִּינֶיהָ, כְּגוֹן (שם קח, א) הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ מַה דִּינוֹ, וְדִין (שבועות מט א) טוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה, וְדִין טוֹעֵן טַעֲנַת פִּקָּדוֹן מַה דִּינוֹ, וְדִין טוֹעֵן וְחָזַר וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְדִין (ב"ק קו, ב) טוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִן קַמָּא וּשְׁלִישִׁי מִמְּצִיעָא, וּשְׁמִינִי מִשְּׁבוּעוֹת [ח"ה רצא]

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה נח

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה דִּין לְכָל מִי שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּשׁוּם דָּבָר אוֹ שֶׁהֶלְוָהוּ אוֹ הִפְקִידוֹ אוֹ גְּזָלוֹ אוֹ עָשָׁקוֹ אוֹ חָמָסוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ח) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע וְגוֹ' אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ב"ק קו, ב) עַל לָשׁוֹן זֶה שֶׁל כִּי הוּא זֶה, שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֶה הַנִּתְבָּע בְּמִקְצָת הַהַלְוָאָה, אֲבָל אִם יֹאמַר לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, אוֹ הֶחֱזַרְתִּי הַכֹּל בְּמִלְוָה, וַאֲפִילּוּ בְּפִקָּדוֹן, פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה מִן הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (שם קז, א) דְּכִי כְּתִיב כִּי הוּא זֶה אַמְּלָוָה הוּא דִּכְתִיב, כְּלוֹמַר עַל טַעֲנַת מִלְוָה שֶׁהִיא פְּרַעְתִּיךָ אוֹ לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. אֲבָל עַל טַעֲנַת שׁוֹמְרִים שֶׁהִיא טַעֲנַת אֹנֶס אוֹ גְּנֵבָה אֲפִלּוּ אִם לֹא יוֹדֶה מִקְצָת אֶלָּא יֹאמַר הַכֹּל נֶאֱנַס, חַיָּב לִשָּׁבַע. וּבְפָסוּק זֶה נִכְלְלוּ כָּל הַתְּבִיעוֹת שֶׁבֵּין בְּנֵי אָדָם שֶׁיִּכָּנֵס בֵּינֵיהֶם הַהוֹדָאָה וְהַהֶכְחָשָׁה.

ב שֹׁרֶשׁ הַדִּינִין יָדוּעַ.

ג דִּינֶיהָ כְּגוֹן מוֹדֶה בְּמִקְצָת שֶׁנִּשְׁבַּע מִדְּאוֹרַיְתָא, פֵּרוּשׁ, (שבועות לט, ב) מוֹדֶה בְּפִרוּטָה וְכוֹפֵר בִּשְׁתֵּי מָעִין כֶּסֶף, דְּפָחוֹת מִכֵּן אֵינוֹ נִשְׁבָּע דְּאוֹרַיְתָא, אֶלָּא אִם כֵּן עֵד מֵעִיד כְּנֶגְדּוֹ שֶׁנִּשְׁבָּע אֲפִלּוּ כְּשֶׁכּוֹפֵר בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי מָעִין. אֲבָל בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה אֵינוֹ נִשְׁבָּע לְעוֹלָם אֶלָּא אִם כֵּן טָעָנוֹ כֵּלִים, שֶׁבְּכֵלִים אֲפִלּוּ טָעָנוֹ שְׁנֵי מְחָטִין וְהוֹדָה בְּאַחַת וְכָפַר בְּאַחַת נִשְׁבָּע. וּכְשֶׁנִּשְׁבָּע בְּהוֹדָאַת מִקְצָת כְּשֶׁטָּעָנוֹ בְּדָבָר שֶׁבִּמְדָּה אוֹ מִנְיָן אוֹ מִשְׁקָל, וְדִין כּוֹפֵר בַּכֹּל, וְהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה, וְהוֹדָאַת בַּעַל דִּין, וְדִינֵי שׁוֹמְרִים, וּמְחַיֵּב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא אוֹ דְּרַבָּנָן, וְדִינֵי נִשְׁבָּע וְנִפְטָר, וְנִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְדִין חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה, וְהַפּוֹסֵי הַשְּׁבוּעָה, וּבְאֵיזוֹ עֲבֵרָה נַעֲשֶׂה חָשׁוּד, וְאֵי זוֹ תְּשׁוּבָה יוֹצִיאֶנּוּ מִן הַחֶשְׁדּ וּמִי שֶׁלֹּא נוֹדַע שֶׁהוּא חָשׁוּד וְזָכָה בְּמָמוֹן בִּשְׁבוּעָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁחָשׁוּד הָיָה שֶׁחַיָּב לְהַחְזִיר הַמָּמוֹן. וּמְחַיֵּב (ב"ב לד, א) שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מַה דִּינוֹ, וְדִינֵי (כתובות יב, א) מִגּוֹ, וְדִינֵי (ב"ק קיח, א) בָּרֵי וְשֻׁמָּא, וְדִינֵי (שבועות מה, א) גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה בֵּין בָּרֵי עַל בָּרֵי אוֹ עַל שֻׁמָּא עַל שֻׁמָּא, בְּכָל עִנְיַן שְׁבוּעָה מְגַלְגְּלִין, וּבְכָל עִנְיַן שְׁבוּעָה יֵשׁ גִּלְגּוּל בֵּין דְּאוֹרַיְתָא אוֹ דְּרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ שֶׁהִיא תַּקָּנַת אַחֲרוֹנִים. וְדִינֵי (שם לא, ב) הַטְּעָנוֹת שֶׁאָנוּ דָנִים הַנִּתְבָּע כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה, וְהַדְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶם דִּין תּוֹרָה, וּפְרוֹת שֶׁהִגִּיעוּ לְכַתְּפִים אִם דִּינָן

כְּקַרְקַע לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, וְהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שְׁטַר בְּיָדְךָ וּזְכוּת יֵשׁ לִי בּוֹ, אִם כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיאוֹ, וְדִין הַבָּא לִפְרֹעַ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַמַּלְוֶה, וְדִין מַלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן וְאָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אִם חוֹלְקִין זֶה עַל זֶה בְּמִנְיַן מְעוֹת הַמַּלְוֶה, וְדִין הַמַּלְוֶה בְּיִשּׁוּב וְרָצָה לְפָרְעוֹ בַּמִּדְבָּר, וְדִין לוֹוֶה אוֹמֵר פָּרַעְתִּי מֶחֱצָה וְהָעֵדִים מְעִידִין שֶׁפָּרָעוֹ כֻּלּוֹ, וְדִין לוֹוֶה מוֹדֶה בִּשְׁטָר שֶׁכְּתָבוֹ וְטוֹעֵן שֶׁפָּרָעוֹ אִם צָרִיךְ לְקַיְּמוֹ הַמַּלְוֶה, וְדִין (כתובות פה, א) שְׁטָר שֶׁלָּוֶה בּוֹ וּפָרָעוֹ, וְדִין שׁוֹלֵחַ מָנָה בְּיַד שָׁלִיחַ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ וּבָא לַחְזֹר בּוֹ, וְדִין טַעֲנַת פָּרוּעַ בִּשְׁטָר שֶׁבְּיַד שָׁלִישׁ, וְדִין (שם קי, ב) שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ מָקוֹם אוֹ זְמַן אִם כָּשֵׁר, וְדִין (ב״מ טו, ב) אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר בְּכָל הַשְּׁטָרוֹת חוּץ מִשְּׁטְרֵי מַתָּנָה, וְדִין מְשַׁעְבֵּד מִטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ, וְהָעוֹשֶׂה (גיטין מא, א) שֶׁדֶּהוּ אוֹ עַבְדּוֹ אַפּוֹתִיקֵי סְתָם אוֹ מְפֹרָשׁ, וְדִין (שם מח, ב) טְרִיפַת שֶׁבַח וּפֵרוֹת בֵּין בְּנִגְזָל בֵּין בְּבַעַל חוֹב, וְדִין מִי שֶׁאָבַד שְׁטָרוֹ אוֹ נִמְחַק, וְדִין מִי נוֹתֵן שְׂכַר כְּתִיבַת הַשְּׁטָר, וְדִין (ב״מ לה, א) שׁוּמָא דְּהֶדְרָא לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן זַבְּנַהּ אוֹרְתַהּ אוֹ יַהֲבַהּ בְּמַתָּנָה, וְדִין הַדְּבָרִים שֶׁאֵין שְׁבוּעָה בָּהֶן אֶלָּא חֵרֶם סְתָם, וְשֶׁאֵין (שבועות לח, ב) נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְהַדִּינִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן עִם הַגְּדוֹלִים, וְשֶׁאֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין, וְקָטָן אֲפִלּוּ בְּפָנָיו כְּאִלּוּ אֵינוֹ וְהַסּוּמָא שֶׁהוּא כְּבָרִיא לְכָל דָּבָר חוּץ מֵעֵדוּת, וְדִין (שם מד, ב) חֶנְוָנִי עַל פִּנְקָסוֹ, וּמַעֲמָד (גיטין יג, ב) שִׁלְשְׁתָּן קוֹנֶה וְהִיא הִלְכְתָא בְּלֹא טַעְמָא וְכָל הַתָּלוּי בְּזֶה הָעִנְיָן.

ד וְדִינֵי (ב״ק ע, א) מֻרְשֶׁה עִם מִי שֶׁהֻרְשָׁה עָלָיו וְעִם מִי שֶׁהֻרְשָׁהוּ, וּלְשׁוֹן הַהַרְשָׁאָה שֶׁהוּא דּוּן וּזְכֵה וְאַפֵּק לְנַפְשָׁךְ, וְדִין (שבועות מא, ב) הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי כְּאוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי, וְדִינֵי (ב״מ יז, א) מִי שֶׁהֶחֱזִק כַּפָּרָן, וְדִין (ב״מ שם) מִי שֶׁאוֹמֵר לוֹ בֵּית דִּין צֵא תֵּן לוֹ וְאָמַר פָּרַעְתִּי, אוֹ חַיָּב אַתָּה לִתֵּן לוֹ, וְדִין הָאוֹמֵר אַל תִּפָּרֵעֵנִי אֶלָּא בְּעֵדִים, אוֹ בְּפָנַי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְאִם הָלְכוּ לְמִדִּינַת הַיָּם מַה יְהֵיהּ עָלָיו, וְדִין (שבועות מב, ב) הַמַּאֲמִין הַמַּלְוֶה בִּשְׁטָר כְּשָׁנֵי עֵדִים אִם יוֹעִילוּ לוֹ עֵדֵי פֵּרָעוֹן, וְדִין (סנהדרין כט, א) בְּאֵי זֶה עִנְיָן יָכוֹל אָדָם לוֹמַר מְשֻׁבָּח הָיִיתִי בְּךָ אוֹ אֵין אָדָם יָכוֹל לוֹמַר, וְדִין הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ, וְהַדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן חֲזָקָה שֶׁנִּקְרָא הַתּוֹבְעָן מוֹצִיא, וְדִינֵי (ב״ב כח, א) חֲזָקוֹת, וְדִינֵי גְּבִיּוֹת בְּאֵיזֶה עִנְיָן יוֹרְדִין לְנָכְסָיו, וְדִינֵי (שם קעו, ב) עֲרֻבּוֹת, וְדִינֵי (שם לח, ב) מְחָאוֹת, וְדִין הָאֲנָשִׁים שֶׁאֵין מַחְזִיקִין עֲלֵיהֶן וְלֹא הֵם עַל אַחֵר, וְכָל דִּינֵי (ב״מ קח, א) מַצְרְנוּת. וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּקַמָּא, וְעִקָּר בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי, וּבִמְצִיעָא, וְעִקָּר בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן, וּשְׁמִינִי דְּבָתְרָא, וּבִשְׁבוּעוֹת בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי וּשְׁבִיעִי, וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר קְצָת מִן הַדִּינִין. [ח״ה מפט עד צד וכו׳]

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָדוּן, בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הֵן בְּתוֹרַת דִּינִין לְתַשְׁלוּמִין וּלְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק קְצָת בְּטַעֲנוֹת הַנִּשּׂוּאוֹת בְּעִנְיָנִים יְדוּעִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ. וְגַם כֵּן נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה דִּין אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁגּוֹרֵם חֻרְבַּן לָאָרֶץ, שֶׁאֵין הָאָרֶץ מִתְיַשֶּׁבֶת אֶלָּא בַּדִּין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות א, יח) עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, וְאֶחָד מֵהֶן הוּא הַדִּין. וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָלָם, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם זוּלָתָהּ.

מצוה נט

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין נוֹשֵׂא שָׂכָר וְשׁוֹכֵר** – לָדוּן בְּדִין נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר, וּפֵרוּשׁ נוֹשֵׂא שָׂכָר, שׁוֹמֵר פִּקָּדוֹן בְּשָׂכָר שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ עַל הַשְּׁמִירָה, וְשׁוֹכֵר הוּא כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁשָּׂכַר בְּהֵמָה מֵחֲבֵרוֹ לִרְכֹּב אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה, אוֹ שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ מִטַּלְטְלִין, וְנָפַל מַחְלֹקֶת בֵּין הַשּׁוֹכֵר וְהַמַּשְׁכִּיר, אוֹ בֵּין בַּעַל הַפִּקָּדוֹן וְהַשּׁוֹמֵר אוֹתוֹ בְּשָׂכָר, שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לָדוּן בֵּינֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ (שמות כב ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וְגוֹ׳.

ב שֹׂרֶשׁ הַדִּינִין יָדוּעַ.

ג דִּינֵיהֶן כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ צג, א) שֶׁנִּשְׁבָּעִין עַל הָאֲנָסִין הַגְּדוֹלִים וּמְשַׁלְּמִין הַגְּנֵבָה וְהָאֲבֵדָה לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה קְצָת פְּשִׁיעָה וּקְצָת אֹנֶס, וּמִפְּנֵי הַשָּׂכָר שָׁנוּטְלִין עַל זֶה חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁפָּטוּר עַל הַכֹּל חוּץ מִפְּשִׁיעָה. וְדִינֵי (שם עה, ב) שְׁכִירוּת פּוֹעֲלִים וּשְׁכִירוּת בְּהֵמוֹת וּבָתִּים, וְדִין (ב״ק צח, ב) הָאֹמֵן שֶׁקִּלְקֵל, וּמַרְאֶה (שם צט, ב) דִּינָר לְחֶנְוָנִי וְנִמְצָא רַע, וְדִין (ב״מ ד, א) שׁוֹכֵר בִּבְעָלִים שֶׁפָּטוּר, וְדִין (שם מב, א) תְּחִלָּתוֹ בְּפִשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס, וְדִינֵי (שם לו, ב) שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר וְהוֹסִיף הַשֵּׁנִי אוֹ גָּרַע בַּשְּׁמִירָה, וְעִנְיַן כָּל הַמַּפְקִיד שֶׁעַל דַּעַת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הַגְּדוֹלִים הוּא מַפְקִיד (שם). וּמַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ כט, ב) שֶׁאֵין הַשּׁוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׁכִּיר. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שכירות ב ה) שֶׁלֹּא אָמְרוּ זֶה אֶלָּא בִּמְסַלְטְלִין לְפִי שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיְּהֵא פִּקָּדוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר, אֲבָל בְּשׁוֹכֵר בַּיִת וְרָצָה לְהַשְׁכִּירוֹ לְאַחֵר רַשַּׁאי, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ הָאַחֲרוֹנִים כְּמִנְיַן הָרִאשׁוֹנִים. וְכֵן בְּסִפְינָה, וְיֵשׁ חוֹלְקִין (דעת הראב״ד שם) עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי וּשְׁבִיעִי מִן קַמָּא, וּשְׁלִישִׁי וְשִׁשִּׁי מִמְּצִיעָא, וּבַשְּׁמִינִי מִשְּׁבוּעוֹת [שם מש״ג עד שי״ג].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְאִם עָבַר עָלֶיהָ וְלֹא דָּן אִם רָאוּי לְכָךְ בִּטֵּל עֲשֵׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ דֶּרֶךְ כְּלָל לָדוּן בְּדִין טוֹעֵן וְנִטְעָן, רִבְּתָה הַתּוֹרָה צִוּוּי בְּשׁוֹמְרִים בִּפְרָט לְפִי שֶׁהֵן עִנְיָנִים רְגִילִין בִּישׁוּבֵי בְּנֵי אָדָם.

מצוה ס

א מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹאֵל – לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹאֵל, כְּלוֹמַר אָדָם שֶׁשָּׁאַל מֵחֲבֵרוֹ שׁוּם חֵפֶץ אוֹ בְּהֵמָה, וְהַשְּׁאֵלָה הִיא בְּלֹא שָׂכָר כְּלָל אֶלָּא שֶׁנִּתְחַסֵּד עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ טוֹבָה זוֹ, וְאַחַר כָּךְ אִם נָפַל מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם עַל הַדָּבָר, שֶׁנָּדוּן בֵּינֵיהֶם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ (שמות כב יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְגוֹ'. וּבְדִין הַשּׁוֹאֵל חִיְּבָה הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ הָאֲנָסִין לְפִי שֶׁבְּאַחֲרָיוּתוֹ הִיא אַחַר שֶׁשְּׁאָלָהּ וְלֹא הוֹצִיא עָלֶיהָ דָּבָר מִשֶּׁלּוֹ, וַהֲרֵי זֶה כְּעֵין לוֶֹה מָעוֹת שֶׁאִם נֶאֱנְסוּ מִמֶּנּוּ לֹא יִפָּטֵר מִן הַמַּלְוֶה בְּטַעֲנַת אֹנֶס. וְעַל עִנְיַן שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים שֶׁפָּטוּר, נוֹכַל לוֹמַר לְפִי הַפְּשָׁט שֶׁהַתּוֹרָה לֹא חִיְּבָה הַשּׁוֹאֵל אַחַר שֶׁבַּעַל הַכְּלִי אוֹ הַבְּהֵמָה עִמּוֹ, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהוּא שָׁם יִשְׁמֹר הוּא אֶת שֶׁלּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשּׁוֹאֵל פָּטוּר אַף לְאַחַר שֶׁהָלְכוּ הַבְּעָלִים מִכֵּיוָן שֶׁהָיוּ שָׁם בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֶפְשָׁר לְתָרֵץ בָּזֶה שֶׁלֹּא רָצְתָה הַתּוֹרָה לָתֵת הַדְּבָרִים לִשְׁעוּרִין וְלוֹמַר אִם יִשְׁהוּ שָׁם הַבְּעָלִים הַרְבֵּה יְהֵא פָּטוּר הַשּׁוֹאֵל וְאִם מְעַט יְהֵא חַיָּב, וְצִוְּתָה הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ כְּלָל דְּכָל שֶׁהַבְּעָלִים שָׁם בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, יְהֵא פָּטוּר. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ צה, ב) שֶׁאִם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה פָּטוּר. אֲבָל הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה וְלֹא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה חַיָּב, כִּי בִּתְחִלַּת הַמַּעֲשֶׂה הָעִנְיָן תָּלוּי. וְזֶה הַטַּעַם בְּעַצְמוֹ מַסְפִּיק לָנוּ בִּשְׁכִירוּת הַבְּעָלִים שֶׁגַּם כֵּן פָּטוּר.

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ צו, ב) שֶׁאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה מֵחֲמַת מְלָאכָה וְכֵן אִם נִשְׁבַּר הַכְּלִי מֵחֲמַת הַמְּלָאכָה שֶׁפָּטוּר, וְאִם שִׁנָּה מִן הַדֶּרֶךְ שֶׁצִּוּוּהוּ הַבְּעָלִים אֲפִלּוּ מֵתָה מֵחֲמַת הַמְּלָאכָה שֶׁחַיָּב, וְאִם (שם פג, א) הוֹלִיכָהּ בְּמָקוֹם שֶׁהָרוֹאִים מְצוּיִים, חַיָּב לְהָבִיא רְאָיָה עַל טַעֲנָתוֹ שֶׁטָּעַן שֶׁמֵּחֲמַת מְלָאכָה מֵתָה, וּכְשֶׁמְּשַׁלֵּם מִי שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם שָׁמִין (שם צז, א) לוֹ תַּשְׁלוּמִין כְּמוֹ בִּנְזָקִין, וְשֶׁחַיָּב הַשּׁוֹאֵל בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ מִשֶּׁמְּשָׁכָהּ (כתובות לד, ב) עַד סוֹף הַשְּׁאֵלָה, וְדִין (שם) הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם פָּרָה שְׁאוּלָה וּמֵתָה, וְדִין הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ הַשְׁאִילֵנִי דָּבָר פְּלוֹנִי בְּטוֹבָתְךָ (ב״מ קג, א) שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְעוֹלָם וּמְחַזִּיר לוֹ שְׁבָרָיו. וְהַשּׁוֹאֵל סְתָם לְכַמָּה זְמַן מַשְׁמַע, וְהַחְלוּק שֶׁיֵּשׁ בִּדְבָרִים רַבִּים בְּעִנְיָן זֶה, וְאֵי זֶה רַב נִשְׁאַל לְתַלְמִידָיו (שם צז, א) וְאֵי זֶהוּ שֶׁהֵם שְׁאוּלִים לוֹ, וְדִין הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְהַשְׁאֵל עִם פָּרָתִי, וְהַשּׁוֹאֵל מִן הָאִשָּׁה וְנִשְׁאַל לְבַעְלָהּ, אוֹ הַשּׁוֹאֵל מֵאִשְׁתּוֹ, וְשֶׁתָּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ זֶה מִזֶּה אוֹ מֵאַחֵר וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶם, וְדִינֵי הַשּׁוֹאֵל פָּרָה וְשֻׁלְחָהּ הַמַּשְׁאִיל בִּמְצַוַּת הַשּׁוֹאֵל אוֹ שֶׁלֹּא בִּמְצַוָּתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֵין הַשּׁוֹאֵל רַשַּׁאי לְהַשְׁאִיל, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בִּמְצִיעָא פֶּרֶק שְׁמִינִי, וּבִשְׁבוּעוֹת גַּם כֵּן פֶּרֶק שְׁמִינִי [ח״ה ש״מ עד שמ״ו].

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא דָן, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה סא

א מִצְוַת בֵּית דִּין לָדוּן בְּדִין מְפַתֶּה – לָדוּן בְּדִין מְפַתֶּה, כְּלוֹמַר מִי שֶׁפִּתָּה בְּתוּלָה שֶׁנָּדוּן אוֹתוֹ כְּמִשְׁפָּטוֹ הַכָּתוּב עָלָיו בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה וְגוֹ'. וְעִנְיַן הַפִּתּוּי הוּא, שֶׁאוֹמֵר לָהּ דְּבָרִים שֶׁל שֶׁקֶר אוֹ שֶׁל אֱמֶת עַד שֶׁתִּתְרַצֶּה אֵלָיו. (עי׳ רמב״ן עה״ת שם)

ב שֹׁרֶשׁ הַדִּין יָדוּעַ. וְאַל תִּתְמַהּ כָּאן בִּהְיוֹת כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה (תהלים מה יד) נִמְכֶּרֶת לַבּוֹעֵל בַּחֲמִשִּׁים כֶּסֶף, בֵּין עֲשִׁירָה, בֵּין עֲנִיָּה, שֶׁאֵין הַקָּנָס רַק דְּמֵי הֲנָאַת הַשְׁכִּיבָה בִּלְבַד, אֲבָל מִצַּד אַחֵר חַיָּב הַשּׁוֹכֵב אוֹתָהּ לָתֵת בֹּשֶׁת וּפְגָם לְפִי יְחוּסָהּ וַחֲשִׁיבוּתָהּ, וְכָל מְצוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֱמוּנָה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, (נערה בתולה א ב) כָּל שֶׁבָּעִיר, בְּחֶזְקַת פִּתּוּי עַד שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא אֹנֶס, וְכָל שֶׁבַּשָּׂדֶה בְּחֶזְקַת אֹנֶס. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות לט, א) שֶׁנִּשּׂוּאֵי מְפַתֶּה תְּלוּיִים בִּרְצוֹן הָאָב וְהַבַּת וְהַמְּפַתֶּה. וְאִם כְּנָסָהּ, אֵין שָׁם קְנָס. וְדִין כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁפִּתָּה אוֹ אָנַס, וְדִין קְנָס בְּנִבְעָלָה כְּדַרְכָּהּ, וּזְמַן (שם כט, א) הַקְּנָס אֵינוֹ אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים עַד שֶׁתִּבְגַּר, וּמָה שֶׁכָּתַב לְאָבִיהָ דַּוְקָא לְאָבִיהָ, אֲבָל אֵין לָהּ אָב אֵין דִּין קְנָס עָלָיו, דְּפִתּוּי מִדַּעְתָּהּ הוּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאֹנֶס, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בִּמְקוֹמוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְהַנְּשִׁים שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס וְעֶשֶׂר הֵן, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי מִכְּתֻבּוֹת (ה׳ נערה בתולה א)

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין סְמוּכִין, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת אֶלָּא בִּסְמוּכִין. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂה דִּין זֶה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה סב

א שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת מְכַשֵּׁפָה – שֶׁלֹּא נְחַיֶּה מְכַשֵּׁפָה אֶלָּא נְמִיתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה, וְלָאו דַּוְקָא מְכַשֵּׁפָה, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁעוֹשֶׂה כִּשּׁוּף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בָּרֻגִיל, שֶׁהַנָּשִׁים כַּשְׁפָנִיּוֹת (סנהדרין סז, א) יוֹתֵר מִן הָאֲנָשִׁים.

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁיָּדוּעַ כִּי עִנְיַן הַכִּשּׁוּף דָּבָר רַע עַד מְאֹד וְגוֹרֵם כַּמָּה תַּקָּלוֹת לִבְנֵי אָדָם אֵינִי צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ שֶׁיְּדוּעִים הַדְּבָרִים, וְעַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לְסַלֵּק מִן הָעוֹלָם הַמִּשְׁתַּדֵּל בָּזֶה לְפִי שֶׁהוּא בָּא כְּנֶגֶד חֵפֶץ הַשֵּׁם שֶׁהוּא חָפֵץ בְּיִשּׁוּבוֹ וְשֶׁיִּתְנַהֵג הַכֹּל בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע שֶׁהֻטְבַּע בְּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה, וְזֶה בָּא לְשַׁנּוֹת הַכֹּל. וְעִנְיַן הַכִּשּׁוּף הוּא לְפִי דַּעְתִּי כֵּן, שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא שָׂם בְּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה לְכָל דָּבָר וְדָבָר מִדְּבְרֵי הָעוֹלָם טֶבַע לִפְעֹל פְּעֻלָּתוֹ טוֹבָה וְיִשָּׁרָה לְטוֹבַת בְּנֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא, וְצִוָּה כָּל אֶחָד לִפְעֹל פְּעֻלָּתוֹ לְמִינֵהוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (א יב) לְמִינֵהוּ עַל הַנִּבְרָאִים. וְגַם עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִמְשִׁיל כֹּחַ מִלְמַעְלָה לְהַכְרִיחוֹ עַל מַעֲשֵׂהוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה ו) אֵין לְךָ עֵשֶׂב מִלְמַטָּה שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל מִלְמַעְלָה, שֶׁאוֹמֵר לוֹ גְּדַל. וּמִלְבַד פְּעֻלָּתָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּטִבְעוֹ יֵשׁ לָהֶם פְּעֻלָּה אַחֶרֶת. בְּהִתְעָרֵב מִין מֵהֶם עִם מִין אַחֵר, וּבִמְלֹאכֶת הַתַּעֲרֹבֶת יֵשׁ בָּהּ צְדָדִין שֶׁלֹּא הֻרְשׁוּ בְּנֵי אָדָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹהִים שֶׁסּוֹף הַמַּעֲשֶׂה לְהֵיצֵא לִבְנֵי אָדָם בְּאוֹתָן צְדָדִין רַע לָהֶן, וּמִפְּנֵי זֶה מְנָעָם מֵהֶם. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דֶּרֶךְ כְּלָל (שבת סז ב) כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי. כְּלוֹמַר אֵין לְאָסְרוֹ מִפְּנֵי צַד כִּשּׁוּף אַחַר שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בּוֹ מָצוּי בְּנִסָּיוֹן בֶּאֱמֶת אֵין זֶה מִן הַצְּדָדִין הָאֲסוּרִין, כִּי לֹא נֶאְסְרוּ רַק מִצַּד הַנֶּזֶק שֶׁבָּהֶן. וְעוֹד יֵשׁ בְּאוֹתָן צְדָדֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת וְהַתַּחְבּוּלוֹת הָאֲסוּרוֹת לַעֲשׂוֹת עִנְיָן אַחֵר שֶׁנֶּאְסְרוּ בַּעֲבוּרוֹ לְפִי שֶׁכֹּחַ אוֹתוֹ הַתַּעֲרֹבֶת עוֹלֶה כָּל כָּךְ שֶׁמְּבַטֵּל מִפְּעֻלָּתוֹ לְפִי שָׁעָה כֹּחַ הַמַּזָּל הַמְמֻנֶּה עַל שְׁנֵי הַמִּינִים. וְהַמָּשָׁל עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה שֶׁהַמַּרְכִּיב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ יְחַדְּשׁוּ לִבְרֹא מִין שְׁלִישִׁי, נִמְצָא שֶׁבְּטֵלָה הַהַרְכָּבָה כֹּחַ שְׁנֵיהֶם, וְעַל כֵּן נִמְנַעְנוּ מִלְּהַעֲלוֹת עַל רוּחֵנוּ אַף כִּי נַעֲשֶׂה בְּיָדֵינוּ דָּבָר שֶׁמַּרְאֶה בָּנוּ רָצוֹן לְהַחֲלִיף דָּבָר בְּמַעֲשֵׂי הָאֵל הַשְּׁלֵמוֹת.

ג וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדֵינוּ מִזֶּה רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי כִּלְאֵי זְרָעִים וּבְהֵמָה וְשַׁעַטְנֵז, וּבִמְקוֹמָם נָאָרִיךְ בָּם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סז ב, חולין ז ב) לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם כִּשָּׁפִים שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה. כְּלוֹמַר שֶׁכֹּחָן עוֹלֶה לְפִי שָׁעָה יוֹתֵר מִכֹּחַ הַמְמֻנִּים עֲלֵיהֶם. וּרְאֵה כִּוּוּן דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאָמְרוּ פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וְלֹא אָמְרוּ גְּזֵרַת מַעְלָה, לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא גָּזְרוֹ וְרָצָה מִתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה לִהְיוֹת הַפְּעֻלָּה הַזֹּאת יוֹצֵאת מִבֵּין שְׁנֵיהֶם בְּהִתְעָרְבָם, וּבוֹ תּוֹכַחַת מְגֻלֶּה אֶל הַמְמֻנִּים עֲלֵיהֶם, אֲבָל אָמְרוּ שֶׁכֹּחַ הַפָּמַלְיָא נִכְחָשׁ מִכָּל מָקוֹם. וּמִי שֶׁקִּרְבַת שִׂכְלוֹ בְּאוֹר פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְכֹחַ זְכוּתוֹ יַעֲלֶה עַל כֹּחַ הַמְמֻנִּים, לֹא יִרָא מֵהַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה וְהַכְחָשׁוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (פא, סנהדרין סז ב) שֶׁאָמַר הֶחָכָם אֶל הַמְכַשֵּׁפָה.

ד וִידִיעַת חִלּוּק עִנְיָנִים אֵלֶּה, אִי זֶה תַּעֲרֹבֶת הֻתַּר לָנוּ וְאֵין בּוֹ צַד כִּשּׁוּף וְאִי זֶהוּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַד כִּשּׁוּף וְאָסוּר בְּחָכְמַת הַכִּשּׁוּף, יָדוּעַ. וְאַל תַּחְשֹׁב כִּי מְלֶאכֶת הַכִּשּׁוּף וְהַשֵּׁדִים דָּבָר אֶחָד, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) בְּלָטֵיהֶם זֶה מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, בְּלַהֲטֵיהֶם זֶה מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. מַשְׁמַע מִזֶּה שֶׁעִנְיַן הַכִּשּׁוּף אֶפְשָׁר לְהֵעָשׂוֹת בִּלְתִּי מַעֲשֵׂה שֵׁדִים, וְאָמְנָם גַּם עִם הַשֵּׁדִים יַעֲשׂוּ לִפְעָמִים אוֹתָן. וְאוֹתָן הַשֵּׁדִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן לִמְלֶאכֶת הַכִּשּׁוּף נִקְרָאִין מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, כֵּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְפִי שֶׁעִנְיַן הַכִּשּׁוּף לְעוֹלָם אֵינוֹ נַעֲשֶׂה רַק לְחַבֵּל. וּבִפְרָטֵי דִּינֵי הַכִּשּׁוּף בָּלָאו דִּמְכַשֵּׁף נֶאֱרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, כִּי שָׁם מְקוֹמוֹ, שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא אַזְהָרַת הַדִּין, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִמְחֹל לָהֶם אֲבָל נְמִיתֵם. (ה, סנהדרין פט״ו).

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, לַעֲשׂוֹת דִּין בַּמְכַשְּׁפִים, בִּזְכָרִים כִּי לָהֶם יָאוֹת וְנִתָּן לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, אֲבָל לֹא לִנְקֵבוֹת. וְדַוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִסְמוּכִין וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ אִם יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט עָבַר עַל לָאו זֶה, מִלְבַד שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהוּא לַעֲשׂוֹת דִּין בַּמְחֻיָּבִין דֶּרֶךְ כְּלָל, וְאֵין בָּזֶה מַלְקוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו חוּץ מִנִּשְׁבָּע וּמֵמֵר וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם (מכות טז א).

מצוה סג

א **שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּדְבָרִים** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּהוֹנוֹת הַגֵּר אֲפִלּוּ בְּדְבָרִים, וְהוּא אֶחָד מִן הָאֲמוֹת שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִכְנַס בְּדָתֵנוּ, שֶׁאָסוּר לָנוּ לְבַזּוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ב) וְגֵר לֹא תוֹנֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ מַזְהָרִים בָּזֶה בְּיִשְׂרָאֵל וְזֶה כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס בְּדָתֵינוּ חֲרִי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל, הוֹסִיף הַכָּתוּב לָנוּ אַזְהָרָה בּוֹ, וְגַם נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה עָלָיו דִּכְתִיב (ויקרא יט לג) ״לֹא תוֹנוּ״ פַּעַם אַחֶרֶת, לְפִי שֶׁעִנְיַן הַהוֹנָאָה אֵלָיו קָרוֹבָה יוֹתֵר מִבְּיִשְׂרָאֵל, כִּי הַיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ גּוֹאֲלִים שֶׁתּוֹבְעִים עֶלְבּוֹנוֹ. וְעוֹד טַעַם אַחֵר בּוֹ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשָׁשׁ שֶׁלֹּא יַחְזֹר לְסוּרוֹ מִכַּעַס הַבִּזָּיוֹנוֹת. וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (קדושים ח) שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, מִלְּבַד מָה שֶׁכָּתַבְנוּ, כְּדֵי לָכֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְעוֹלָם לְבַל נַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּכֹחֵנוּ לַעֲשׂוֹת לָרָעָה, עַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ בָּזֶה הָאִישׁ שֶׁהוּא בֵּינֵינוּ בְּלִי עוֹזֵר וְסוֹמֵךְ וְיֵשׁ כֹּחַ בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ עִם אוֹהֲבָיו עָלָיו לְבַל נַעֲבִיר עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ כְּלָל אֲפִלּוּ בְּדְבָרִים כְּאֵלּוּ הוּא כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ, וּמִתּוֹךְ גְּדָרִים כָּאֵלּוּ נִקְנֶה נֶפֶשׁ יָקָרָה וּמְסֻלָּלֶת וּמְעֻטֶּרֶת הַמִּדּוֹת הָרְאוּיָה לְקַבָּלַת הַטּוֹב, וְיִשְׁלַם בָּנוּ חֵפֶץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁחָפֵץ לְהֵטִיב.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן רֹב הָאַזְהָרוֹת שֶׁהִזְהִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו, וְהוֹדִיעוּנוּ לְהַזְהִירֵנוּ עוֹד בַּדָּבָר שֶׁבְּעָשְׂרִים וְאֶחָד (עי׳ דפוס לעמבערג שגרס בכ״ד) מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה הַתּוֹרָה עָלָיו (ב״מ, לט ב, ע״ש) וְכָתְבוּ גַּם כֵּן לְחַזּוּק הַמִּצְוָה שֶׁבְּאוֹתוֹ לָשׁוֹן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּאַהֲבַת הַמָּקוֹם, נִצְטַוִּינוּ בְּאַהֲבַת הַגֵּר, שֶׁבְּאַהֲבַת הַמָּקוֹם כְּתִיב וְאָהַבְתָּ אֶת יְיָ, וּבְגֵר כְּתִיב וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר. וְהִרְבֵּה דְּבָרִים כָּאֵלּוּ בַּמִּדְרָשִׁים וּבְקִצָּת מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא. (ח״ה סימן ש״ז)

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבְזָהוּ, עָבַר עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה סד

א **שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּמָמוֹן** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר בְּמָמוֹן, שֶׁאִם יִהְיֶה לָנוּ עִמּוֹ מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כ) וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ, וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) לֹא תִלְחָצֶנּוּ בְּמָמוֹנוֹ. וְזֶה הָלְאוֹ נוֹסָף עַל הָלָאו שֶׁיִּכְלְלֵהוּ עִם יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם, שֶׁהֵם בְּלָאו דְּאוֹנָאַת מָמוֹן, וְנִזְהַרְנוּ עָלָיו בִּדְבָרִים וּבְמָמוֹן מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ. כָּל מִשְׁפָּטָיו בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ. וּבְלָאו דְּאוֹנָאַת מָמוֹן בְּיִשְׂרָאֵל נִכְתַּב קָצָת פְּרָטֵי הַהוֹנָאָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (שם).

מצוה סה

א **שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת יָתוֹם וְאַלְמָנָה** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵהַכְבִּיד בְּמַעֲשֶׂה אוֹ אֲפִילּוּ בְּדִבּוּר עַל הַיְתוֹמִים וְהָאַלְמָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כא) כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן, אֲבָל כָּל מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל אָדָם עִמָּהֶם יִהְיֶה בְּנַחַת וּבְחֶסֶד וּבְחָכְמָה.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ בְּעִנְיַן הַגֵּר, לְפִי שֶׁאִלּוּ הֵן תַּשַׁ"י (תְּשׁוּשֵׁי) כֹּחַ שֶׁאֵין לָהֶם מִי שֶׁיִּטְעַן טַעֲנוֹתָם בְּכָל נֶפֶשׁ כְּמוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה אִישׁ הָאַלְמָנָה וַאֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים אִם הָיָה קַיָּם, וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה לִקְנוֹת מִדַּת חֶסֶד וְרַחֲמִים בְּנַפְשֵׁנוּ וְנִהְיֶה יְשָׁרִים בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ כְּאִלּוּ יֵשׁ כְּנֶגְדֵּנוּ טוֹעֵן בְּכֹחַ הַטַּעֲנָה בְּהֶפְכֵּנוּ, וְנָחוּשׁ וְנַחְמֹל עֲלֵיהֶם וְנִרְאֶה זְכוּתָם בְּכָל דָּבָר יוֹתֵר מִשֶּׁהֵיינוּ עוֹשִׂים אִם הָיָה הָאָב וְהַבַּעַל קַיָּם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב"ם דעות ו י) שֶׁאֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְיִתּוֹמָיו בְּאַזְהָרָה זוֹ, וְהֵיאַךְ נוֹהֲגִין עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא נְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת. וְלֹא יִנְהַג אָדָם בָּהֶם אֶלָּא מִנְהַג כָּבוֹד, וְלֹא יַכְאִיב גּוּפָן בַּעֲבוֹדָה, וְלֹא יַלְבִּינֵם בִּדְבָרִים, וְיָחוּשׂ עַל מָמוֹנָם יוֹתֵר מֵעַל מָמוֹן עַצְמוֹ. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות מה א) שֶׁהַבָּא לִפְרַע מִמָּמוֹנָם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁטָר מְקֻיָּם לֹא יִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאַחֵר. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב כג א) שֶׁאִם יֵשׁ לָהֶם רִיב עִם שׁוּם אָדָם, שֶׁבֵּית דִּין חַיָּבִים לִטְעֹן בִּשְׁבִילָם כְּנֶגֶד הַתּוֹבֵעַ אוֹתָם, וְטוֹעֲנִין לְתוֹעַלְתָּם כָּל מָה שֶׁיֵּחָשְׁבוּ שֶׁהָיָה יָכֹל אֲבִיהֶם לִטְעֹן. וְאִם יֵשׁ לָהֶם מָעוֹת שֶׁמַּכְרִיחִין בֵּית דִּין כָּל מִי שֶׁיִּמְצְאוּ שֶׁהוּא עָשִׁיר מִנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְאוֹהֵב שָׁלוֹם וְכָשֵׁר, וּמַפְקִידִין לוֹ מָעוֹת הַיְתוֹמִים לְהִתְעַסֵּק בָּהֶן בְּעִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לְשָׂכָר אֵצֶל הַיְתוֹמִים וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד, מֶה שֶּׁלֹּא הִתִּירוּ בְּאָדָם אַחֵר מִשּׁוּם אִסּוּר רִבִּית דְּרַבָּנָן. וּמַכְרִיחִים גַּם כֵּן כָּל אָדָם שֶׁהוּא טוֹב לָהֶם שֶׁיִּפְקַח עֵינָיו עַל נִכְסֵיהֶם אִם לֹא הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם שׁוּם אַפּוֹטְרוֹפּוֹס.

ד וְעוֹד אָמְרוּ בָּהֶן (גיטין נב א) שֶׁכָּל מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם עִם כָּל אָדָם יִהְיֶה יָדָם עַל הָעֶלְיוֹנָה כְּמוֹ הֶקְדֵּשׁ, וְיוֹתֵר מֵהֶקְדֵּשׁ בְּאַחַת. כֵּיצַד? יְתוֹמִים שֶׁמָּכְרוּ פֵּרוֹת וּמְשָׁכָן מֵהֶם הַלּוֹקֵחַ וְלֹא נָתַן לָהֶם הַדָּמִים עֲדַיִן וְהוּקְרוּ בֵּינְתַיִם, חוֹזְרִין בָּהֶן, שֶׁאֵין נִכְסֵיהֶן נִקְנִין אֶלָּא בִּכְסָף כַּהֶקְדֵּשׁ שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ. הוּזְלוּ הַפֵּרוֹת אֵין הַלּוֹקֵחַ יְכוֹלִין לַחְזֹר בָּהֶן, שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִכֹּחָם. וְכֵן אִם לָקְחוּ הֵם פֵּרוֹת וּמָשְׁכוּ אוֹתָם וְלֹא נָתְנוּ הַדָּמִים וְהוּקְרוּ אֵין הַמּוֹכֵר יָכוֹל לַחְזֹר, שֶׁלֹּא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט שָׁקוֹנֶה בִּמְשִׁיכָה גָּדוֹל מִכֹּחָם. וְאִם הוּזְלוּ הָיוּ יְכוֹלִין לַחְזֹר, אֲבָל מִפְּנֵי תַּקָּנָתָם אָמְרוּ שֶׁלֹּא יְהוּ יְכוֹלִין לַחְזֹר כְּדֵי שֶׁיִּמְצְאוּ מִי שֶׁיִּמְכֹּר לָהֶם פֵּרוֹת בְּהַקָּפָה. נָתְנוּ הֵם דָּמִים לַמּוֹכֵר בִּשְׁבִיל פֵּרוֹת וְלֹא מָשְׁכוּ הַפֵּרוֹת וְהוּזְלוּ הַפֵּרוֹת חוֹזְרִין בָּהֶן. וְזוֹ הָאַחַת שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁיְּתֵרִים הֵם עַל הַהֶקְדֵּשׁ, כִּי הַהֶקְדֵּשׁ אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ בָּזוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בְּכִיצָא בָּזֶה מִי שֶׁפָּרַע לְהֶדְיוֹט, לֹא רָצוּ חֲכָמִים לְהַטִּיל פְּחִיתוּת מִדָּה בִּשְׁבִיל מְעַט רֶוַח לְגַבֵּי הֶקְדֵּשׁ, אֲבָל לְגַבֵּי יְתוֹמִים דַּי לָהֶם לִהְיוֹת כְּשְׁאָר הָעָם, וְכֵיוָן שֶׁשְּׁאָר הָעָם יְכוֹלִין לַחְזֹר בָּהֶם מִן הַדִּין בָּזוֹ אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם דִּין מִי שֶׁפָּרַע, (יְתוֹמִים שֶׁאֵין לָהֶם מִי שֶׁפָּרַע) בְּדִין הוּא שֶׁיַּחְזְרוּ בָּהֶם. נָתְנוּ הַיְתוֹמִים דָּמִים וְלֹא מָשְׁכוּ הַפֵּרוֹת וְהוּקְרוּ, אִם רָצוּ הַמּוֹכְרִים לַחְזֹר בָּהֶם, חוֹזְרִים וּמְקַבְּלִים מִי שֶׁפָּרַע, וְזוֹ תַּקָּנָה הִוא לָהֶם, שֶׁאִם יִהְיֶה דִּינָם שֶׁיִּקְנוּ בִּנְתִינַת הַמָּעוֹת וְיִהְיוּ שֶׁלָּהֶם לְגַמְרֵי, שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹכֵר יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ, יֹאמַר לָהֶם הַמּוֹכֵר נִשְׁרְפוּ אוֹ אָבְדוּ בְּאֹנֶס. וְאִם שֶׁמָּא תֹּאמַר יִהְיוּ בִּרְשׁוּתָם לְכָל תּוֹעַלְתָּם, שֶׁאִם יִרְצוּ יְקַחוּ אוֹתָם עַל כָּל פָּנִים, וְאִם לֹא יִרְצוּ לֹא יִקְחוּ אוֹתָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעַן הַמּוֹכֵר דָּבָר זֶה, תְּשׁוּבָתְךָ כִּי כָּל זֶה אִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת לָהֶם, שֶׁאֵינוֹ בְּדִין שֶׁנִּתֵּן לָהֶם נִכְסֵי בְּנֵי אָדָם, דַּי לָהֶם כִּי אֲנַחְנוּ מַעֲמִידִים אוֹתָם זְמַנִּין אַדִּינָא דְּאוֹרַיְתָא זְמַנִּין אַדִּינָא דְּרַבָּנָן לְתוֹעַלְתָּם, אֲבָל לְפָנִים מִכָּל זֶה אֵינוֹ בְּדִין לָתֵת לָהֶם מִמּוֹן הָעוֹלָם. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ עֲלֵיהֶם בַּגְּמָרָא (ב"מ ע א) יַתְמֵי דְּאָכְלִי דְּלָאו דִּידְהוּ לֵיזְלוּ בָּתַר שָׁבְקֵיהוּ. לָקְחוּ הַיְתוֹמִים דָּמִים עַל פֵּרוֹתֵיהֶם וְלֹא מָשְׁכָם מֵהֶם הַלּוֹקֵחַ וְהוּזְלוּ, יְכוֹלִין הַלּוֹקְחִין לַחְזֹר בָּהֶן מִן הַדִּין וּמְקַבְּלִים מִי שֶׁפָּרַע, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר נַעֲמִידֵם עַל דִּין תּוֹרָה, וּמִכֵּיוָן שֶׁנָּתְנוּ הַלּוֹקְחִין הַמָּעוֹת זָכוּ בַּפֵּרוֹת וְלֹא יוּכְלוּ לַחְזֹר הַלּוֹקְחִין יִהְיֶה זֶה רָעָה לַיְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ לְעוֹלָם מִי שֶׁיַּקְדִּים לָהֶם מָעוֹת עַל פֵּרוֹתֵיהֶם. וְאוּלַי יִצְטָרְכוּ לְמָעוֹת לְפִי שָׁעָה וְנִמְצָא לָהֶם בְּתַקָּנָה זוֹ הֶפְסֵד גָּדוֹל לְפָעָמִים, וְעַל כֵּן עֵינוּ בְּכָל צְדָדֵי תּוֹעַלְתָּם שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר וְתִקְּנוּ לָהֶם.

ה וּלְעוֹלָם (שם עד, ב) אֵין הַיְתוֹמִים מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע בְּכָל שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס וְלֹא הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס גַּם כֵּן לְפִי שֶׁמִּפְּחָם הוּא חוֹזֵר בּוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּעָלְמָא לְעִנְיַן שֶׁלִּיחַ הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן לְדַעַת מְשַׁלְּחוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ בָּהֶם שֶׁמֻּתָּר לְעַנּוֹתָם קְצָת לְתוֹעַלְתָּם, כְּגוֹן הָרַב לְתַלְמִידוֹ שֶׁל

תּוֹרָה אוֹ שֶׁל אֻמָּנוּת, אֲבָל אֲפִלּוּ לְתוֹעֶלְתָּם מִצְוָה לְהָקֵל בָּהֶם יוֹתֵר מִשְּׁאָר כָּל אָדָם. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁבְּרִית כְּרוּתָה לָהֶם שֶׁנִּצְעָקִין מִצַּעֲקָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כב) שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ. וְשֶׁהֵם נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ עַד שֶׁלֹּא יְהוּ צְרִיכִין בְּעִסְקֵיהֶם לְאָדָם גָּדוֹל אֶלָּא עוֹשִׂין כָּל צָרְכֵי עַצְמָן כְּשְׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשׁוֹת (ה׳ דעות פ״ו).

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁחַיָּבִין בְּנֵי אָדָם לִנְהֹג עִמָּהֶם דֶּרֶךְ נַחַת וְכָבוֹד. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִכְעִיסָן אוֹ הִקְנִיטָן, אוֹ רָדָה בָּהֶם, אוֹ אִבֵּד מָמוֹנָם. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הִכָּה אוֹתָן, חֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין הָעִנּוּי דָּבָר מְסֻיָּם כְּדֵי לְהַלְקוֹת עָלָיו כִּי לְעוֹלָם יוּכַל הַמְעַנֶּה רָשָׁע לְטָעֹן בְּשֶׁקֶר כִּי מִן הַדִּין עִנָּם אוֹ לְטוֹבָתָם. הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא בּוֹחֵן לְבָבוֹת תּוֹבֵעַ צַעֲרָם, וַחֲרֵי עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב, כְּלוֹמַר מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁתִּהְיֶינָה נְשֵׁי הַמְעֻנִּים אַלְמָנוֹת וּבְנֵיהֶם יְתוֹמִים וְלֹא יִמְצְאוּ מְרַחֵם, (סוטה ח, ב) שֶׁבְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. וְאִם נִקְבָּה הִיא הַמְעֻנָּה, תָּמוּת וְאִישָׁהּ יִשָּׂא אַחֶרֶת שֶׁתְּעַנֶּה בָּנָיהָ. וְדַרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְהָיָה כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי, בֶּן קוֹבֵל לְאָבִיו, אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, אַלְמָנָה וְיָתוֹם אֵלַי, וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ל״ת רנו) יִמְנֶה אַזְהָרַת יָתוֹם וְאַלְמָנָה בִּשְׁנֵי לָאוִין מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. (מצוה ז).

מצוה סו

א **מִצְוַת הַלָּוָאָה לָעָנִי** – לְהַלְווֹת לָעָנִי כְּהַשָּׂגַת הַיָּד כְּפִי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ לְמַעַן הַרְחִיב לוֹ וּלְהָקֵל מֵעָלָיו אַנְחָתוֹ. וְזֹאת הַמִּצְוָה (רמב״ם ספר המצוות עשה קצז) שֶׁל הַלָּוָאָה הִיא יוֹתֵר חֲזָקָה וּמְחֻיֶּבֶת מִמִּצְוַת נְתִינַת הַצְּדָקָה, שֶׁמִּי שֶׁנִּתְגַּלָּה וְנוֹדַע דָּחְקוֹ בֵּין בְּנֵי אָדָם וְגִלָּה פָּנָיו לִשְׁאֹל מֵהֶם, אֵין דָּחְקוֹ וַאֲפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּא לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה וְיֵרֵא מֵהַכְּנֵס בָּהּ, וְאִם יִהְיֶה לוֹ מְעַט סַעַד שֶׁל הַלָּוָאָה בְּמָה שֶׁיַּרְוִיחַ מְעַט אוּלַי לֹא יִצְטָרֵךְ לָבוֹא לִשְׁאֵלָה לְעוֹלָם, וּכְשֶׁיִּרָחֲמֶנּוּ הָאֵל בְּרֶוַח יִשַּׁלֵּם נַפְשִׁיו וְיִחְיֶה בַּנּוֹתָר. וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה עַל זֶה לִסְעֹד הַמָּךְ בְּהַלָּוָאָה טֶרֶם יִצְטָרֵךְ לָבוֹא אֶל הַשְּׁאֵלָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמְּכִילְתָּא (שם) כָּל אִם וְאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁהֵם חוֹבָה, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם, וַיַּכְרִיחוּ הַדָּבָר מִדִּכְתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר דֶּרֶךְ צַוָּאָה (דברים טו ח) וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, שֶׁרָצָה הָאֵל לִהְיוֹת בְּרוּאָיו מְלֻמָּדִים וּמְרֻגָּלִים בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים כִּי הִיא מִדָּה מְשֻׁבַּחַת, וּמִתּוֹךְ הֱכְשֵׁר גּוּפָם בַּמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת יִהְיוּ רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁחָלוּת הַטּוֹב וְהַבְּרָכָה לְעוֹלָם עַל הַטּוֹב לֹא בְּהֶפְכּוֹ, וּבְהֵטִיב הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ לַטּוֹבִים יְשֻׁלַּם חֻפְצוֹ שֶׁחָפֵץ לְהֵטִיב לָעוֹלָם. וְאִם לָאו, מִצַּד שֹׁרֶשׁ זֶה, הֲלֹא הוּא בָּרוּךְ הוּא יַסְפִּיק לָעָנִי דֵּי מַחְסוֹרוֹ זוּלָתֵנוּ, אֶלָּא שֶׁהָיָה מֻחְסָרוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֵׂינוּ שְׁלוּחִים לוֹ לְזַכּוֹתֵנוּ. וְעוֹד טַעַם אַחֵר בַּדָּבָר, שֶׁרָצָה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְפַרְנֵס הֶעָנִי עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם מִגְּדֶל חֶטְאוֹ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַח בְּמַכְאוֹב בִּשְׂנֵי פָּנִים, בְּקַבָּלַת הַבּשֶׁת מֵאֲשֶׁר כְּגִילוֹ וּבְצִמְצוּם מְזוֹנוֹ. וּכְעִנְיָן זֶה שֶׁאָמַרְנוּ כְּדֵי לְזַכּוֹתֵנוּ הֵשִׁיב חָכָם מֵחָכְמֵינוּ לְמִין אֶחָד שֶׁשְּׁאָלוֹ אִם אֱלֹהִים אוֹהֵב עֲנִיִּים, שֶׁהֲרֵי צִוָּה עֲלֵיהֶם, לָמָּה אֵינוֹ מְפַרְנְסָם וכו׳, כְּמוֹ שֶׁבָּא (במסכת בבא בתרא י׳, א).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן אֵיזֶה עָנִי קוֹדֵם בְּמִצְוָה זוֹ וְהָאַזְהָרוֹת הַרְבֵּה שֶׁהִזְהִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלֶיהָ שֶׁאָמְרוּ (שָׁם י׳, א) שֶׁהָאָדָם מְרֻחָק וְנִמְאָס וְנִתְעָב וְנֶאֱלָח וּמְשֻׁקָּץ עַד שֶׁקָּרוֹב לִהְיוֹת מְאוּסוֹ כְּמֵאוּס עֲבוּדָה זָרָה אִם יֵשׁ לוֹ וּמוֹשֵׁךְ יָדוֹ מִמִּצְוָה זוֹ. וְכַמָּה נֶחְמָד וְנֶאֱהָב וּמְרֻחָם וּמִתְבָּרֵךְ בְּכַמָּה בְּרָכוֹת הַמַּחֲזִיק בָּהּ, הַכֹּל מְבֹאָר בְּמָקוֹמוֹת מְכֻתָּבוֹת וּבָתְרָא (שם ט, ב) וּבְמָקוֹמוֹת רַבִּים מִן הַגְּמָרָא. (ח״ה צז).

מצוה סז

א **שֶׁלֹּא נִתְבַּע חוֹב מֵעָנִי שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה לְפָרֵעַ** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ מִלִּתְבֹּעַ הַחוֹב מִן הַלָּוֶה בְּעֵת שֶׁנֵּדַע שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְפָרֵעַ חוֹבוֹ לְפִי שֶׁאֵין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כד) לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה. וְדַע כִּי זֹאת הַמְנִיעָה תִּכְלֹל גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לְהַלְווֹת בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לִקְבֹּעַ לָנוּ מִדַּת הַחֶסֶד וְהַחֶמְלָה, וּכְשֶׁיִּהְיוּ קְבוּעוֹת בָּנוּ אָז נִהְיֶה רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה וְיִשְׁלַם חֻפָּץ הַשֵּׁם בָּנוּ שֶׁחָפֵץ לְהֵטִיב בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ מה, ב) מִנַּיִן לְנוֹשֶׁה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ שֶׁאסוּר לַעֲבֹר לְפָנָיו (נֶגֶד בֵּיתוֹ), שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ גַּם כֵּן בַּמְּכִילְתָּא (שם) לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לוֹ בְּכָל זְמַן וּדְבָרִים אֲחֵרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה, בְּמִצְיעָא (עה, ב) וּבְמָקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא (ח״ד צז).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְתָבַע הַלְוָאָתוֹ מִחֲבֵרוֹ וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ וְתוֹבְעוֹ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ.

מצוה סח

א **שֶׁלֹּא נָשִׁית יָד בֵּין לוָֹה לְמַלְוָה בְּרִבִּית** – שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בְּמִלְוַת רִבִּית בֵּין הַלּוֶֹה וְהַמַּלְוֶה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה לָהֶם עֲרֻבוּת וְלֹא נָעִיד אֲלֵיהֶם וְלֹא נִכְתֹּב בֵּינֵיהֶם שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת רִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כד) לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ בְּמִצְיָא (עה, ב) שֶׁהַלָּאו הַזֶּה נֶאֱמַר עַל הַמִּתְעַסְּקִים בָּעִנְיָן כְּגוֹן עָרֵב וְעֵדִים וְסוֹפֵר. וְשָׁם נֶאֱמַר גַּם כֵּן שֶׁהַמַּלְוֶה נִכְלָל עִמָּהֶם בְּלָאו זֶה מִלְּבַד הַלָּאוִין הָאֲחֵרִים שֶׁמִּיַּחֲדִין בּוֹ. וּכְלָל הָעִנְיָן שֶׁאָמַר אַבַּיֵי שָׁם, שֶׁהַמַּלְוֶה עוֹבֵר עַל שִׁשָּׁה לָאוִין, וְהַלּוֶֹה בִּשְׁנַיִם, וְהַמִּתְעַסְּקִין בְּאֶחָד.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בִּישׁוּב עַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר, וְעַל כֵּן צִוָּה לְהָסִיר מִכְשׁוֹל מִדַּרְכָּם לְבַל יִבְלַע הָאֶחָד חֵיל חֲבֵרוֹ מִבְּלִי שֶׁיַּרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁיִּמְצָא בֵּיתוֹ רֵיקָן מִכָּל טוּב, כִּי כֵן דַּרְכּוֹ שֶׁל רִבִּית וְיָדוּעַ הַדָּבָר, וּמִפְּנֵי זֶה נִקְרָא נֶשֶׁךְ. וּבְהִמָּנַע מִן הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה עָרֵב וְסוֹפֵר וְעֵדִים יִמָּנְעוּ בְּנֵי אָדָם מִמֶּנּוּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמִצְיָא (י״ד קס).

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנַעֲשָׂה סוֹפֵר אוֹ עֵרֶב אוֹ עֵד בְּמִלְוָה עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּלְוֶה אֵינוֹ בְּמַלְקוּת, שֶׁהֲרֵי נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן, וְאֵינוֹ בַּדִּין דִּהָנֵי דְּאָתוּ מֵחֲמָתֵהּ יִתְחַיְּבוּ בְּמַלְקוּת.

מצוה סט

א **שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּן** – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (כב כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וּפְרוּשׁוֹ דַּיָּנִים, כְּמוֹ (שם ח) אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים. וְהוֹצִיאוֹ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן אֱלֹהִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִכְלָל עִם הַלָּאו אַחֵר, וְהוּא לָאו דִּבְרַכַת הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמְּכִילְתָּא וּבְסִפְרֵי, אַזְהָרָה לִבְרַכַת הַשֵּׁם מִדִּכְתִיב אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. וּמָה שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (ויקרא כד טז) וְנֹקֵב שֵׁם יְיָ מוֹת יוּמָת, זֶהוּ הָעֹנֶשׁ. אֲבָל הָאַזְהָרָה הִיא מִכָּאן, כִּי לֹא יַסְפִּיק לָנוּ אַזְכָּרַת הָעֹנֶשׁ בְּמִצְוָה בִּלְי אַזְהָרָה וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (סנהדרין נד, א) תָּמִיד, עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן. וְהָעִנְיָן הוּא מִפְּנֵי כֵן שֶׁאִם לֹא תָּבֹא לָנוּ בְּדָבָר מִנִיעַת הָאֵל אֶלָּא שֶׁיֵּאמַר עוֹשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי יֵעָנֵשׁ בְּכָךְ, הָיָה בַּמַּשְׁמָע שֶׁיִּהְיֶה רְשׁוּת בְּיַד כָּל הָרוֹצֶה לְקַבֵּל הָעֹנֶשׁ וְלֹא יָחוּשׁ לְצַעֲרוֹ לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוָה וְלֹא יָבֹא בָּזֶה כְּנֶגֶד חֵפֶץ הַשֵּׁם וּמִצְוָתוֹ, וַיַּחְזֹר דְּבַר הַמִּצְוָה כְּעֵין מִקֶּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי יִתֵּן כָּךְ וְכָךְ וְיַעֲשֶׂהוּ אוֹ יִתֵּן שִׂכְמוֹ לִסְבֹּל כָּךְ וְיַעֲשֶׂהוּ, וְאֵין הַכַּוָּנָה עַל הַמִּצְוֹת בְּכָךְ אֶלָּא שֶׁהָאֵל לְטוֹבָתֵנוּ מְנָעָנוּ בִּדְבָרִים וְהוֹדִיעָנוּ בְּמִקְצָתָן הָעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ לָנוּ מִיָּד, מִלְּבַד הָעֲבָרַת רְצוֹנוֹ שֶׁהִיא קָשָׁה מִן הַכֹּל. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פא, א) בְּכָל מָקוֹם לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, כְּלוֹמַר לֹא יוֹדִיעַ הָאֵל הָעֹנֶשׁ הַבָּא לָנוּ עַל הָעֲבָרַת הַמִּצְוָה אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעָנוּ תְּחִלָּה שֶׁרְצוֹנוֹ הוּא שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁהָעֹנֶשׁ בָּא עָלָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְהָסִיר מֵעַל הַדַּיָּנִין יִרְאַת הַנִּדּוֹן וְקִלְלָתוֹ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאוּ הַדִּין לַאֲמִתּוֹ. וְעוֹד הִזְהִיר עַל זֶה גַּם כֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר בַּתּוֹרָה. וְעוֹד נִמְצָא תּוֹעֶלֶת אַחֶרֶת בַּמִּצְוָה, כִּי בְּקִלְלַת הַדַּיָּן תַּקָּלוֹת רַבּוֹת, כִּי הֲמוֹן הָעָם בְּסִכְלוּתָם שׂוֹנְאִים אוֹתוֹ, וְאִם לֹא יִזָּהֲרוּ עַל קִלְלָתוֹ אוּלַי יְקַלְלוּהוּ וְיִתְעוֹרְרוּ מִתּוֹךְ כָּךְ לָקוּם עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הֶחָכָם לַמֶּלֶךְ עַל הֲמוֹן הָעָם הִזָּהֵר שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, שֶׁאִם יֹאמְרוּ יַעֲשׂוּ, וְיִהְיֶה בָּזֶה רָעָה רַבָּה, כִּי הוּא בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, בַּדַּיָּנִין, מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין חִיּוּב הַלָּאו אֶלָּא הַמְקַלֵּל הַדַּיָּן בְּשֵׁם מִשְּׁמוֹת הַשֵּׁם כְּגוֹן יְהֹ אוֹ שַׁדַּי וֵאלֹהִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ בְּכִנּוּי כְּגוֹן חַנּוּן אוֹ קַנָּא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל בְּלֹא שֵׁם וְכִנּוּי, כְּגוֹן אָרוּר פְּלוֹנִי, אוֹ אַל יְהִי בָּרוּךְ, אֵין בּוֹ חִיּוּב לָאו אֲבָל אָסוּר הוּא. וּמָה שֶׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהַחִיּוּב (רמב״ם סנהדרין כו, ג) אֵינוֹ בְּמְקַלְּלוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דַּוְקָא אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּכָל לָשׁוֹן, וְכִי צָרִיךְ עֵדִים וְהַתְרָאָה בָּזֶה כְּכָל חַיְּבֵי לָאוִין, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין (פ״ו מהלכות סנהדרין)

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִלֵּל הַדַּיָּן בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, לְפִי שֶׁהוּא כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל אִסּוּר זֶה וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רלא) וְאֶחָד מִפְּנֵי שֶׁהוּא דַּיָּן.

מצוה ע

א **לָאו דְּבִרַּת הַשֵּׁם** – וּמִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה בְּבִרַּת הַשֵּׁם, לְפִי שֶׁמִּתְרוֹקֵן הָאָדָם בַּמַּאֲמָר הָרַע הַהוּא מִכָּל טוֹבָה, וְכָל הוֹד נַפְשׁוֹ נֶהְפָּךְ לְמַשְׁחִית, וְהִנֵּה הוּא נֶחֱשָׁב כַּבְּהֵמוֹת, כִּי בְּאוֹתוֹ דָּבָר מַמָּשׁ שֶׁהִבְדִּילוֹ הַשֵּׁם לְטוֹבָה וּבוֹ נַעֲשָׂה אָדָם, וְהוּא הַדִּבּוּר, שֶׁנִּבְדַּל בּוֹ מִמִּינֵי הַבְּהֵמוֹת, מַבְדִּיל הוּא אֶת עַצְמוֹ לְרָעָה וּמוֹצִיא עַצְמוֹ לְמַמְרֵי מִכָּל גֶּדֶר הַדַּעַת וְנַעֲשָׂה כְּשֶׁרֶץ נִמְאָס וְנֶאֱלָח וּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה עַל זֶה, כִּי הָאֵל הַטּוֹב יַחְפֹּץ בְּטוֹבָתֵנוּ. וְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר הַגּוֹרֵם מְנִיעַת הַטּוֹבָה מִמֶּנּוּ יָבֹא כְּנֶגֶד חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה כְּגוֹן מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ שֶׁאֵין הַחִיּוּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם הַמְיֻחָד שֶׁהוּא יו״ד ה״א וי״ו ה״א אוֹ שֶׁל אל״ף דל״ת נו״ן יו״ד כְּדַעַת קְצָת מְפָרְשִׁים (רמב״ם ע״ז ב ז) וּמָה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין נו, א) שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ שׁוֹאֲלִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּי יַכֶּה יוֹסֵי אֶת יוֹסֵי, נִגְמַר הַדִּין מוֹצִיאִין כָּל אָדָם לַחוּץ, וְשׁוֹאֲלִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וְאוֹמְרִין לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ, בְּפִיךָ, וְהוּא אוֹמֵר, וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין. וְהָעֵד הַשֵּׁנִי אוֹמֵר אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ שָׁמַעְתִּי. וְאִם הָיוּ עֵדִים רַבִּים כֻּלָּם אוֹמְרִין כֵּן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים פז, א) שֶׁמְּגַדֵּף אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נִסְקָל, וּמִי שֶׁגִּדֵּף הַשֵּׁם בְּשֵׁם מֵעֲבוֹדָה זָרָה קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ, וְאִם לֹא פָּגְעוּ בּוֹ וּבָא לְבֵית דִּין, אֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בְּשֵׁם מִן הַשְּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין. וְהַטַּעַם שֶׁאֵינוֹ נִסְקָל, לְפִי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ מַכִּיר אֲפִלּוּ בְּעֵת הַכַּעַס שֶׁאֵין דְּבָרָיו אֶלָּא שְׁטוּת גָּמוּר, וּמִכָּל מָקוֹם פּוֹגְעִין בּוֹ קַנָּאִים מֵאַחַר שֶׁהִשְׁחִית וְהִתְעִיב וְהֵעֵז פָּנָיו לְדַבֵּר דְּבָרִים רָעִים כָּאֵלֶּה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם מִפִּי יִשְׂרָאֵל חַיָּב לִקְרֹעַ. אֲבָל הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַגּוֹי, אֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ, וְלֹא קָרְעוּ (סנהדרין ס, א) אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁרִבְשָׁקֵה מְשֻׁמָּד הָיָה. וְכָל הָעֵדִים וְהַדַּיָּנִים סוֹמְכִים יְדֵיהֶם אֶחָד אֶחָד עַל רֹאשׁ הַמְּגַדֵּף וְאוֹמְרִים לוֹ דָּמְךָ בְּרֹאשְׁךָ שֶׁאַתָּה גָּרַמְתָּ לְךָ. וְאֵין בְּכָל הָרוּגֵי בֵּית דִּין מִי שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו אֶלָּא מְגַדֵּף בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד יד) וְסָמְכוּ כָל הַשּׁוֹמְעִים וכו׳. וְיֵתֵר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק ז.

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבֵרַךְ הַשֵּׁם בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, נִסְקָל בְּאֶרֶץ עַל פִּי סְמוּכִין. וַעֲכְשָׁו בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאֵין לָנוּ סְמוּכִין, מַרְחִיקִין כָּל יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ וּמַחְרִימִין אוֹתוֹ. (בטור בחו״ה סי׳ תכה).

מצוה עא

א **שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא** – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶת הַנָּשִׂיא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כז) וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וּבָא הַפְּרוּשׁ (רמב״ם סנהדרין כו א) שֶׁהַנָּשִׂיא זֶה הַמֶּלֶךְ. וְאָמְנָם זֶה הַלָּאו כּוֹלֵל גַּם כֵּן הַנָּשִׂיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, וְהוּא רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁנִּקְרָא נָשִׂיא גַּם כֵּן, לְפִי שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב לְהַזְהִירֵנוּ עַל כָּל מִי שֶׁהוּא רֹאשׁ עֲדָרָה עַל יִשְׂרָאֵל בֵּין מֶמְשֶׁלֶת מַלְכוּת בֵּין מֶמְשֶׁלֶת הַתּוֹרָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם מִבְּלִי שֶׁיַּעֲשׂוּ אֶחָד מִבֵּינֵיהֶם רֹאשׁ עַל הָאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת מִצְוָתוֹ וּלְקַיֵּם גְּזֵרוֹתָיו מִפְּנֵי שֶׁדֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה וְלֹא יַסְכִּימוּ כֻּלָּם לְעוֹלָם לְדֵעָה אַחַת לַעֲשׂוֹת דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא מִבֵּינֵיהֶם הַבִּטּוּל וְהָאַסִיפָה בְּפְעֻלּוֹת, וְעַל כֵּן צְרִיכִין לְקַבֵּל דֵּעַת אֶחָד מֵהֶם אִם טוֹב וְאִם רָע לְמַעַן יִצְלְחוּ וְיַעַסְקוּ בְּעִסְקוֹ שֶׁל עוֹלָם, פַּעַם יִמְצָא בַּעֲצָתוֹ וְחֶפְצוֹ תּוֹעֶלֶת רַבָּה וּפַעַם הַהֶפֶךְ, וְכָל זֶה טוֹב מִן הַמַּחְלֹקֶת שֶׁגּוֹרֵם בִּטּוּל גָּמוּר. וּמֵאַחַר שֶׁהַמְּמֻנֶּה לְרֹאשׁ סִבָּה אֶל הַתּוֹעֶלֶת שֶׁאָמַרְנוּ, הֵן שֶׁהוּא גָּדוֹל לְהַדְרִיכֵנוּ בְּדַרְכֵי הַדָּת אוֹ גָּדוֹל בְּמַלְכוּת לִשְׁמוֹר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ שֶׁתַּקִּיף מִמֶּנּוּ, רָאוּי הַדָּבָר וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא נָקֵל בִּכְבוֹדוֹ, וְגַם שֶׁלֹּא לְקַלְּלוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְכָל שֶׁכֵּן בְּפְנֵי עֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא נָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לַחֲלֹק עִמּוֹ, לְפִי שֶׁהַהֶרֶגֶל הָרַע שֶׁהָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ הוּא סוֹף מַעֲשֵׂהוּ וְהַמַּחְלֹקֶת עָלָיו כְּבָר אָמַרְנוּ (במדבר רבה קרח יח) הַהֶפְסֵד הַנִּמְצָא בִּשְׁבִילוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה, ב) שֶׁאֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא הַמְקַלְּלוֹ בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי. וְשֶׁהַמְקַלְּלוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקוּיוֹת, מִשּׁוּם אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, וּמִשּׁוּם וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וּמִשּׁוּם לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ (ויקרא יט יד) שֶׁהוּא לָאו כּוֹלֵל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְיֵתֵר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין (שם).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בָּאָרֶץ וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנִּהְיֶה עִם מַלְכֵּנוּ אוֹ עִם רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִלְּלוֹ בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי, לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקוּיוֹת. וְאִם בֶּן הַנָּשִׂיא קִלְּלוֹ לוֹקֶה אַרְבַּע, שָׁלֹשׁ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאֶחָד מִשּׁוּם מְקַלֵּל אָבִיו.

מצוה עב

א **שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים חֻקֵּי הַתְּבוּאוֹת** – שֶׁלֹּא נַקְדִּים חֻקֵּי הַתְּבוּאוֹת קְצָתָם עַל קְצָתָם אֶלָּא שֶׁנּוֹצִיאֵם בַּסֵּדֶר. וּבֵאוּר עִנְיָן זֶה הוּא שֶׁהַחִטָּה כְּשֶׁתּוֹדֵשׁ וּתְנַקֶּה, הִיא טָבֶל, וּפְרוּשׁ טָבֶל הִיא תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הוּרְמָה, וְהַחִיּוּב עָלֵינוּ בָּהּ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה תְּחִלָּה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּמִן הַתּוֹרָה (קידושין כט ב) אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁהוּא חֵלֶק אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְאַחַר כָּךְ מִתָּה שֶׁנִּשְׁאַר הַחִיּוּב עָלֵינוּ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה מַעֲשֵׂר וְהוּא נִקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וְאַחַר כָּךְ מִתָּה

שֶׁנִּשְׁאַר יֵשׁ לָנוּ לְהוֹצִיא מֵעֲשֵׂר אַחֵר וְהוּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְתִנָּתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן, וּמֵעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁיֹּאכְלוּהוּ בְּעָלָיו בִּירוּשָׁלַיִם. וְעַל זֶה הַסֵּדֶר אָנוּ חַיָּבִים שֶׁנַּפְרִישׁ מִן הַתְּבוּאָה חֲלָקִים אֵלֶּה, וּבָאָה לָנוּ הַמְנִיעָה בָּזֶה שֶׁלֹּא נַקְדִּים (תרומות ג י) מִזֶּה מַה שֶּׁרָאוּי לְאַחֵר וְלֹא נְאַחֵר מָה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר, וְהוּא כְּאִלּוּ אָמַר מִמְּלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר מַה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי בְּהֵעָשׂוֹת הַדְּבָרִים עַל סִדְרָן לֹא יָבוֹא בָּהֶן הָעִרְבּוּב וְהַטָּעוּת, וּכְשֶׁאֵינָן נַעֲשִׂים כֵּן יִהְיֶה הַטָּעוּת נִמְצָא בָּהֶן תָּמִיד. וּבִהְיוֹת הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעַשְׂרוֹת דָּבָר גָּדוֹל בְּקִיּוּם הַדָּת, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר רְאֵה, וְשׁוֹפְטִים, צִוָּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהִזָּהֵר בָּהֶם הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לָבוֹא בְּחֶשְׁבּוֹנָן לִידֵי טָעוּת לְעוֹלָם. וּבְשֶׁמְּעָנוּ טוֹב מִזֶּה מִן הַמְּקֻבָּלִים, נְקַבֵּל.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תרומות שם) שֶׁאִם עָבַר וְהִקְדִּים בְּעִנְיָן זֶה מָה שֶּׁאֵין רָאוּי לְהַקְדִּים, מָה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְלֹא נִתְחַיְּבָנוּ לַחְזֹר וּלְעָרֵב הַכֹּל וְיַפְרִישֵׁם פַּעַם שְׁנִיָּה. וְכֵן מָה שֶּׁדָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמָה (שם ז) וּבַמְּכִילְתָּא (שם) מְלֵאָתְךָ, אֵלּוּ הַבְּכוּרִים הַנִּשָּׂלִים מִן הַמְּלַאי, כְּלוֹמַר קֹדֶם שֶׁנָּטַל מִן הַדָּבָר כְּלוּם, זֶהוּ לְשׁוֹן מְלַאי כְּלוֹמַר שֶׁהוּא כְּדָבָר מָלֵא לְגַמְרֵי. וְדִמְעֲךָ, זוֹ תְּרוּמָה. לֹא תְאַחֵר, שֶׁלֹּא תַקְדִּים תְּרוּמָה לִבְכוּרִים וְכוּלֵי. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת [פ״ג מה׳ תרומה]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם ז״ל (הל׳ תרומות א כו) שֶׁכָּתַב שֶׁמִּצְוַת תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה אֵינָהּ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּישׁוּבָהּ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִקְדִּים דְּבָרִים אֵלּוּ זוֹ לָזוֹ, דֵּינוֹ כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר שָׁם בִּתְרוּמָה (עי׳ תמורה ד א) שֶׁאֵין בְּזֶה הַלָּאו מַלְקוּת.

מצוה עג

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טְרֵפָה** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַטְּרֵפָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ל) וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ. וּמִשְּׁמָעוּת הַנִּגְלֶה בְּכָתוּב זֶה הוּא לְהַזְהִירֵנוּ עַל בְּהֵמָה שֶׁטְּרָפָהּ זְאֵב אוֹ אֲרִי בַּשָּׂדֶה, וְשֶׁטְּרָפָהּ בְּעִנְיָן שֶׁהִיא נְטוּיָה לָמוּת בַּטֶּרֶף הַהוּא, דְּוַדַּאי אֵין בַּמַּשְׁמָע שֶׁאִם נָגַע בְּרֹאשׁ אָזְנָהּ אוֹ תָּלַשׁ מִצַּמְרָהּ שֶׁתִּקָּרֵא טְרֵפָה בְּכָךְ, אֶלָּא וַדַּאי הַמַּשְׁמָעוּת הַנָּכוֹן וְהַקַּבָּלָה מְסַיַּעַת בְּכָךְ הוּא שֶׁנִּטְרְפָה בִּכְדֵי שֶׁתָּמוּת לְשָׁעָה אוֹ לִזְמַן קָרוֹב בִּשְׁבִיל הַטֶּרֶף הַהוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין נז ב) שֶׁזְּמַן זֶה הוּא שָׁנָה אַחַת. וְעוֹד יֵשׁ לְהָבִין לְכָל מֵבִין כִּי לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה כְּשֶׁהִגִּיעַ לָהּ טַרְפוּת זֶה עַל יְדֵי זְאֵב אוֹ אֲרִי אוֹ דֹּב, אֶלָּא שֶׁתֹּאסַר כָּל בְּהֵמָה הַמַּכָּה מַכָּה הַמְּבִיאָה אוֹתָהּ לִידֵי מָוֶת עַל כָּל פָּנִים, וְהֵם הַמַּכּוֹת שֶׁמָּנוּ אוֹתָן חֲכָמִים שֶׁהֵן מְמִיתוֹת, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּשְׁנָה (חולין מב א) זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁאֵין כָּמוֹהָ חַיָּה טְרֵפָה. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בַּשָּׂדֶה לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא שֶׁדֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְדַבֵּר לְעוֹלָם בַּהוֹוֶה, וּבַשָּׂדוֹת דֶּרֶךְ בְּהֵמוֹת לִטָּרֵף. וְכֵן הוּא בַּמְּכִילְתָּא (שם) דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. וְגַם כֵּן נִצְטָרֵךְ לִכְתֹּב בַּשָּׂדֶה כְּדֵי לְלַמֵּד בּוֹ עוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים רַבִּים, כִּי דִּבְרֵי הַתּוֹרָה נִדְרָשִׁין לְכַמָּה פָּנִים, יִתְלַבְּשׁוּ מִבְּחוּץ לְבוּשׁ מַלְכוּת שֵׁשׁ וָמֶשִׁי וְרִקְמָה טְהוֹרִים, וּמִבִּפְנִים יֵשׁ זָהָב וְרֶב פְּנִינִים. וּלְבוּשׁ זֶה הַפָּסוּק הַנִּגְלֶה וְהַנִּרְאֶה בּוֹ יוֹתֵר בְּתִחִלַּת הָעִיּוּן הוּא לְלַמֵּד עַל הַטְּרֵפָה לְבַד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וְעַל בָּשָׂר מִן הַחַי שֶׁבִּכְלַל בְּשַׂר טְרֵפָה הוּא. וּמַה שֶּׁבִּפְנִים כֵּן הוּא, שֶׁמְּלַמֵּד (חולין סח א) עַל כָּל בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ מִמְּחִצָּתוֹ שֶׁאָסוּר וְנַעֲשָׂה כִּטְרֵפָה, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁיָּצָא חוּץ לָעֲזָרָה, וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁיָּצָא חוּץ לַחוֹמָה, וּבְשַׂר הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא חוּץ לַחֲבוּרָה וְכֵן הָעֲבָר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְעֵי אִמּוֹ. וּמִשְּׁמָעוּתוֹ שֶׁל מִקְרָא יָבוֹא כֵּן כְּאִלּוּ אָמַר וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה הוּא, כְּלוֹמַר בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִצָּתוֹ, שֶׁזֶּהוּ לְשׁוֹן שָׂדֶה, שֶׁאֵין לוֹ מְחִצּוֹת, טְרֵפָה הוּא. וְכָל אֵלֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ יָצְאוּ חוּץ לִמְחִצָּתָן וְדִינָן כִּטְרֵפָה, וּמִי שֶׁאָכַל מֵהֶן כַּזַּיִת, לוֹקֶה.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁהַגּוּף כְּלִי לַנֶּפֶשׁ וּבוֹ תַּעֲשֶׂה פְּעֻלָּתָהּ, וְזוּלָתוֹ לֹא תִּשְׁלַם מְלַאכְתָּהּ לְעוֹלָם, וְעַל כֵּן בָּאָה בְּצִלּוֹ לְטוֹבָתָהּ וְלֹא לְרָעָתָהּ בֶּאֱמֶת כִּי הָאֵל לֹא יָרַע אֲבָל יֵיטִיב לַכֹּל, נִמְצָא כִּי הַגּוּף בֵּין יָדֶיהָ כְּמוֹ הַצֶּבֶת בְּיַד הַנַּפָּח אֲשֶׁר עִמּוֹ יוֹצִיא כְּלִי לְמַעֲשֵׂהוּ, וּבֶאֱמֶת כִּי בִּהְיוֹת הַצֶּבֶת חָזָק וּמְכֻוָּן לֶאֱחֹז בּוֹ הַכֵּלִים, יַעֲשֶׂה הָאֻמָּן טוֹבִים. וְאִם לֹא יִהְיֶה הַצֶּבֶת טוֹב, לֹא יָבוֹאוּ לְעוֹלָם הַכֵּלִים מְכֻוָּנִים וְנָאִים. וּכְמוֹ כֵן בִּהְיוֹת בַּגּוּף שׁוּם הֶפְסֵד מֵאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, תִּתְבַּטֵּל פְּעֻלַּת הַשֵּׂכֶל כְּפִי אוֹתוֹ הֶפְסֵד, וְעַל כֵּן הִרְחִיקָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְׁלֵמָה מִכָּל דָּבָר הַגּוֹרֵם בּוֹ הֶפְסֵד. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה לְפִי הַפְּשָׁט נֹאמַר שֶׁבָּא לָנוּ הָאִסּוּר בַּתּוֹרָה בְּכָל מַאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת. וְאִם יֵשׁ מֶהֶן שֶׁאֵין נוֹדָע לָנוּ וְלֹא לְחַכְמֵי הָרְפוּאָה נִזְקָן, אַל תִּתְמַהּ עֲלֵיהֶם, כִּי הָרוֹפֵא הַנֶּאֱמָן שֶׁהוֹרָנוּ בָּהֶן חָכָם יוֹתֵר מִפְּךָ וּמֵהֶם, וְכַמָּה נִסְכָּל וְנִבְהָל מִי שֶׁחָשַׁב שֶׁאֵין לוֹ בַּדְּבָרִים נֶזֶק אוֹ תּוֹעֶלֶת אֶלָּא בְּמַה שֶּׁהִשִּׂיג הוּא. וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי לְתוֹעַלְתֵּנוּ לֹא נִתְגַּלָּה סִבָּתָן וְנִזְקָן פֵּן יָקוּמוּ אֲנָשִׁים מַחְזִיקִים עַצְמָן כַּחֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיִתְחַכְּמוּ לוֹמַר, נֶזֶק פְּלוֹנִי שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בְּדָבָר פְּלוֹנִי אֵינֶנּוּ כִּי אִם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁטִּבְעוֹ כֵּן, אוֹ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁטִּבְעוֹ כֵּן וְכֵן, וּפֶן יִתְפַּתֶּה לְדִבְרֵיהֶם אֶחָד מִן הַפְּתָאִים, עַל כֵּן לֹא נִתְגַּלָּה טַעְמָן, לְהוֹעִיל לָנוּ מִן הַמִּכְשׁוֹל הַזֶּה.

ג וְיָדוּעַ הַדָּבָר מִדַּרְכֵי הָרְפוּאָה שֶׁבְּשַׁר כָּל הַטְּרֵפוֹת הָאֲסוּרוֹת לָנוּ מוֹלִיד הֶפְסֵד אֶל גּוּף אוֹכְלוֹ מֵחֲמַת שֶׁהַטְּרֵפוּת מוֹרָה חֹלִי בַּבְּהֵמָה. וְאַל תַּקְשֶׁה עָלֶיךָ לוֹמַר מָה הֶפְסֵד יוּכַל לִהְיוֹת בִּבְהֵמָה שֶׁנִּטְרְפָה מִיָּד וְנִשְׁחֲטָה, כִּי לֹא מֵחָכְמָה תַּקְשֶׁה עַל זֶה, הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי לְכָל דָּבָר הַתְחָלָה, וְאִם תּוֹדֶה אֵלַי כִּי בְּאֹרֶךְ הַזְּמַן יִמָּצֵא

הַהֶפְסֵד בָּהּ מֻחְמֶצֶת הַטַּרְפוּת, תִּתְחַיֵּב לְהוֹדוֹת כִּי בֶּרֶגַע הָרִאשׁוֹן הֻתְחַל הַהֶפְסֵד אֶלָּא שֶׁהוּא מוּעָט בַּהַתְחָלָה, וְאֵין סָפֵק כִּי מִן הַנֶּזֶק רַע אַפְלוּ מְעוּטוֹ. וְעוֹד שֶׁכָּל דִּינֵי הַתּוֹרָה וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַיְמָא, בְּגֶדֶר כָּזֶה יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת, שֶׁאִם תִּתֵּן דְּבָרֶיךָ לְשַׁעוּרִין לֹא יִתְקַיְּם דָּבָר בְּיָדְךָ לְעוֹלָם.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַטַּרְפֵּיוֹת שֶׁנִּמְסְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, וְהֵם (חולין מג א) שְׁמֹנָה אָבוֹת, דְּרוּסָה, נְקוּבָה, חֲסֵרָה, נְטוּלָה, פְּסוּקָה, קְרוּעָה, נְפוּלָה, שְׁבוּרָה. וְהַדְּרוּסָה הִיא הַטַּרְפוּת הַחֲמוּרָה מִכֻּלָּן, לְפִי שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שחיטה ה ג) שֶׁכָּל סָפֵק הַבָּא לָנוּ עָלָיו, אָסוּר. וּבִשְׁאָר הַטַּרְפֵּיוֹת יֵשׁ בָּהֶן סְפֵקִין מֻתָּרִין. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הָאָבוֹת יֵשׁ לוֹ כַּמָּה וְכַמָּה תּוֹלְדוֹת כְּמוֹ שֶׁבָּא פֻּרָטָן בַּגְּמָרָא. וְחֶשְׁבּוֹן כְּלַל הַטַּרְפֵּיוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצְאוּ בִּבְהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הָעוֹלֶה בְּיָדֵינוּ בְּפֻרָטָן לְפִי הַדּוֹמֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא הֵם שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם עִם טַרְפוּת אַחַת שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹף יָתֵר עַל הַבְּהֵמָה. וַעֲלֵיהֶן אֵין לְהוֹסִיף וּמֵהֶם אֵין לִגְרֹעַ, לְפִי שֶׁכָּל מַכָּה שֶׁתֶּאֱרַע לִבְהֵמָה אוֹ לְחַיָּה אוֹ לְעוֹף חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים וְהִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶם בָּתֵּי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל, אֶפְשָׁר שֶׁתִּתְחַיֶּה וַאֲפִלּוּ נוֹדַע לָנוּ מְדֻיָּק הָרְפוּאָה שֶׁאֵין סוֹפָהּ לִחְיוֹת. וְכָל אֵלּוּ הַמַּכּוֹת שֶׁמָּנוּ וְאָמְרוּ שֶׁהֵן טְרֵפוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה בְּדַרְכֵי הָרְפוּאָה שֶׁבְּיָדֵינוּ שֶׁמְּקָצָתָן אֵין מְמִיתִין וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְחַיֶּה מֵהֶן אֵין לְךָ אֶלָּא מַה שֶּׁמָּנוּ חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז יא) עַל פִּי הַתּוֹרָה. וְכָל אַחַת מִן שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם הַטַּרְפֵּיוֹת שֶׁאָמַרְנוּ, מְפֹרָשׁ בָּאֲרָכָה עִם כָּל תְּנָאָיו בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין.

ה וְכָל טַרְפֵּיוֹת אֵלּוּ שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף אֵין אָדָם צָרִיךְ לְחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן וְלִבְדֹּק אוֹתָן טֶרֶם שֶׁיֹּאכַל בְּשַׂר הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁכְּשֵׁרִים הֵם, כִּי רֹב בַּעֲלֵי חַיִּים בְּחֶזְקַת בְּרִיאִים אָנוּ מַחֲזִיקִין אוֹתָן, זוֹלָתֵי בְּאַחַת מֵהֶן שֶׁהִצְרִיכוּ חֲכָמִים לִבְדֹּק טֶרֶם שֶׁנֹּאכַל הַבָּשָׂר מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַטַּרְפוּת מָצוּי הַרְבֵּה, וְהִיא טַרְפוּת הָרֵאָה שֶׁמְּצוּיִין בָּהּ רִירִין הַנִּקָּרְאִים סִרְכוֹת, וְיֵשׁ לָחוּשׁ בָּהֶן שֶׁלֹּא יִמְשְׁכוּ קְרוּם הָרֵאָה וְיִנָּקְבוּהוּ, לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לִרְאוֹת לְעוֹלָם בְּאֵיזֶה צַד יִהְיוּ אוֹתָן רִירִין בְּרֵאָה טֶרֶם שֶׁיֹּאכַל מִן הַבְּהֵמָה, וְאִם יִמְצָא אוֹתָן בְּעִנְיָן שֶׁאֶפְשָׁר כִּי בִּתְנוּעָתָם יִנָּקְבוּ הָרֵאָה, טְרֵפָה, שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים כָּל הָעוֹמֵד לִנָּקֵב עַל כָּל פָּנִים כְּנָקוּב חָשְׁבִינַן לֵיהּ וּכְאִלּוּ מֻתָּה הִיא, אַחַר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְהִנָּצֵל מִן הַמָּוֶת, וְיָדוּעַ הוּא כִּי אוֹתוֹ הַחֹלִי הַגּוֹמֵל אוֹתָן רִירִין בַּמְּקוֹמוֹת הָעֲתִידִין לִנָּקֵב, הַתְחָלַת חֹלִי הַמֵּבִיא לִידֵי מָוֶת הוּא אַחַר שֶׁנִּבְאוֹתָן מְקוֹמוֹת נַעֲשׂוּ הָרִירִין.

ו וְאֵלּוּ הֵן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָרִירִין טוֹרְפִין לְפִי הַכְּלָל הָעוֹלֶה בְּיָדֵינוּ מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים כָּל מָקוֹם בָּעוֹלָם שֶׁהָאֻמָּה סְרוּכָה, טְרֵפָה וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת בִּבְדִיקָה, זוֹלָתֵי בְּעִנְיָן אֶחָד אִם סְרוּכָה לַדֹּפֶן וְיֵשׁ מַכָּה בַּדֹּפֶן וְהַסְּרָכָא כְּלָפֶיהָ יוֹצֵאת מִמְּקוֹם הַמַּכָּה, שֶׁבְּזוֹ נֹאמַר תִּבָּדֵק. וְיֵשׁ מַתִּירִין בְּלֹא בְּדִיקָה. וְיֵשׁ מוֹצִיאִין (רש״י חולין מו ב) מִכְּלָל זֶה אִם סְרוּכָה לָאֻנָּה שֶׁבְּצַדָּהּ מֵחִתּוּךְ לְחִתּוּךְ, וְכֵן מִנְהָגֵנוּ הַיּוֹם לְהַתִּיר. כָּל מָקוֹם בָּעוֹלָם שֶׁהָעִנּוּנִיתָא דְּוַרְדָּא שֶׁהִיא מִצַּד יָמִין סְרוּכָה, טְרֵפָה. וְאֲנוּת הָרֵאָה הֵן חֲמֵשׁ מִלְּבַד הָעִנּוּנִיתָא, וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁלֹּשׁ מִצַּד יָמִין הַבּוֹדֵק בְּשָׁעָה שֶׁהַבְּהֵמָה תְּלוּיָה בְּרַגְלֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹלִין אוֹתָהּ הַטַּבָּחִים, וּשְׁתַּיִם מִצַּד שְׂמֹאל. אִם סְרוּכוֹת אוֹ סְמוּכוֹת זוֹ אֲצֶל זוֹ וְהַסְּרָכָא יוֹצֵאת מֵחִתּוּךְ לְחִתּוּךְ, וְכֵן אִם סְרוּכוֹת אֶל צַלְעוֹת הַבְּהֵמָה שֶׁהֵן רְבוּצוֹת בְּתוֹכָן, וְהַסְּרָכָא יוֹצֵאת מִגַּב הָאֲנוֹת אֶל הַצְּלָעוֹת וְתוֹפֶשֶׁת בַּצְּלָעוֹת וּבַבָּשָׂר שֶׁבֵּין הַצְּלָעוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן בַּבָּשָׂר לְבַד, כָּל זֶה דָּנִין אוֹתוֹ לְהֶתֵּר. אֲבָל אִם הַסְּרָכָא יוֹצֵאת בֵּינֵיהֶן מֵחִתּוּךְ הָאֲנָה לְגַב חֲבֶרְתָּהּ אוֹ מִגַּב לְגַב, וְכֵן אִם יוֹצֵאת מִן הָאֲנוֹת אֶל הַצְּלָעוֹת וְאֵינָהּ תּוֹפֶשֶׁת כִּי אִם בַּעֲצָמוֹת לְבַד, וְכֵן בְּכָל מָקוֹם אַחֵר בָּעוֹלָם שֶׁבַּבְּהֵמָה שֶׁתִּהְיֶינָה הָאֲנוֹת סְרוּכוֹת שָׁם אוֹ סְמוּכוֹת, דָּנִין אוֹתוֹ לְאִסּוּר.

ז וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שחיטה יא ז) הוֹצִיא מִכְּלָל זֶה כָּל זְמַן שֶׁסְּרוּכוֹת לֶחָזֶה וּלְשַׁמְנוּנִית הֶחָזֶה וְדָן לְהֶתֵּר, וְלֹא כֵן אָנוּ נוֹהֲגִים. סִרְכָא הַתְּלוּיָה בְּכָל מָקוֹם בֵּין בָּאֲנוֹת בֵּין בָּאֻמָּה, כְּשֵׁרָה, וְיֵשׁ שֶׁטּוֹרְפָהּ, וְאָנוּ נוֹהֲגִין בָּהּ הֶתֵּר. נִמְצְאוּ הָאֲנוֹת שֶׁלֹּא כְּסֵדֶר זֶה אוֹ חֲסֵרוֹת מֵהֶחְשְׁבּוֹן זֶה, טְרֵפָה. וְהָעִנּוּנִיתָא דְּוַרְדָּא מַשְׁלֶמֶת חֶסְרוֹן אֶחָד. וְאִם נִמְצְאוּ יְתֵרוֹת מֵהֶחְשְׁבּוֹן זֶה הַרְבֵּה אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִמָּצֵא הַיִּתְרוֹן מִצַּד גַּבָּן, דְּאִלּוּ מִצַּד גַּבָּן אֲפִלּוּ אַחַת קְטַנָּה כַּעֲלֵה הֲדַס אוֹ יוֹתֵר קְטַנָּה, אוֹסֶרֶת. וְיֵשׁ מַתִּירִין (רמב״ם שחיטה ח ד) כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה יוֹתֵר מֵעֲלֵה הֲדַס.

ח וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין. וּבְפֶרֶק זֶה עַצְמוֹ כְּמוֹ כֵן. וּבְפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּכּוֹת וְרִאשׁוֹן מִבְּכוֹרוֹת יִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שְׁאָר הָאִסּוּרִין שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁנִּשְׁמָעִין בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב בְּפָנִים שֶׁלּוֹ (י״ד ה׳ טרפות). וְנִכְפְּלָה אַזְהָרָה זוֹ בַּנְּבִיאִים בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל (מד לא) בַּכֹּהֲנִים לְבַד שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶן כָּל נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים. וְהוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים (מנחות מה א) שֶׁמִּפְּנֵי כֵן נִכְפְּלָה בָּהֶן, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב צָנוּם לְאֶכֹל חַטָּאת הָעוֹף בְּמִלִּיקָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל כַּנִּבְלָה, וְאוּלַי תַּחְשֹׁב מִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁיֵּתֵר לָהֶן אֲפִילּוּ בְּחֻלִּין מְלִיקָה אוֹ שְׁחִיטָה נִפְסֶדֶת שֶׁלֹּא תַּקְפִּיד תּוֹרָה בָּהֶן, דְּמִכֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִן הַגָּדֵר בְּדָבָר אֶחָד, יָצְאוּ לְגַמְרֵי בְּכָל עִנְיַן הַשְׁחִיטָה, וּלְפִיכָךְ הִזְהִיר הַנָּבִיא בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ רַק בְּמִלִּיקָה לְבַד בְּקָרְבָּן. אֲבָל בְּחֻלִּין, נִשְׁאָרִים הֵם בְּאִסּוּרָן כְּמוֹ יִשְׂרְאֵלִים.

ט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִן הַטְּרֵפָה וּמִכָּל אֵלּוּ שֶׁנִּשְׁמָעִים בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לְמִחְיָצָתָן, לוֹקֶה. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ וְאֵיךְ לוֹקֶה, וְהָא קַיְמָא לַן אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, וַהֲרֵי זֶה [לָאו] שֶׁכָּלַל כַּמָּה דְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כִּי פֵּרוּשׁ עִנְיָן זֶה כְּבָר

בֵּאֲרוּהוּ בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת בָּעֲקָר הַתְּשִׁיעִי שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, וְהֵם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְהִרְחִיבוּ שָׁם פֵּרוּשֵׁיהֶם וּרְאָיוֹתֵיהֶם בָּזֶה לְבָרֵר הַדָּבָר יָפֶה, וְיַאֲרִיךְ הָעִנְיָן, עַל כֵּן הִנַּחְתִּיו כְּפִי מִנְהָגִי בַּסֵּפֶר. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי הָעוֹלֶה מִדִּבְרֵי שְׁנֵיהֶם, שֶׁאֵין זֶה מִכְלַל לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת.

מצוה עד

א שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ טַעֲנַת בַּעַל דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין חֲבֵרוֹ – שֶׁלֹּא יִשְׁמַע הַדַּיָּן טַעֲנַת הָאֶחָד שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁבְּנֵי אָדָם יְדַבְּרוּ דִּבְרֵי שָׁוְא שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינָם, וְצִוָּה הַדַּיָּן עַל זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכְנִיס בְּנַפְשׁוֹ כְּזָבָיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם. וְכֵן בָּא בַּמְּכִילְתָּא (שם) שֶׁאַזְהָרָה זוֹ שֶׁל לֹא תִשָּׂא וְגוֹ׳, עַל זֶה נֶאֱמְרָה. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, שֶׁהִיא אַזְהָרָה גַּם לְבַעַל הַדִּין שֶׁלֹּא יִטְעַן גַּם הוּא טַעֲנוֹתָיו לַדַּיָּן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, וַאֲפִלּוּ יִרְצֶה לִשְׁמֹעַ אוֹתָן הַדַּיָּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר גַּם כֵּן (שם ז) מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כג א) שֶׁזֶּה הַלָּאו כּוֹלֵל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, וּמְקַבְּלוֹ, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי הַשֶּׁקֶר נִתְעָב וְנֶאֱלָח בְּעֵינֵי הַכֹּל, אֵין דָּבָר מָאוּס מִמֶּנּוּ, וְהַמְּאֹרָה וְהַקְּלָלָה בְּבֵית כָּל אוֹהֲבָיו, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵל אֱמֶת וְכָל אֲשֶׁר אִתּוֹ אֱמֶת, וְאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה וְחָלָה אֶלָּא בַּמִּתְדַּמִּים אֵלָיו בְּמַעֲשֵׂיהֶם, לִהְיוֹתָם אֲמִתִּיִּים כְּמוֹ שֶׁהוּא אֵל אֱמֶת, וְלִהְיוֹתָם מְרַחֲמִים כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהוּא רַחוּם, וְלִהְיוֹתָם גּוֹמְלֵי חֲסָדִים כְּמוֹ שֶׁהוּא רַב הַחֶסֶד. אֲבָל כָּל מִי שֶׁמַּעֲשָׂיו בְּהֵפֶךְ מִדּוֹתָיו הַטּוֹבוֹת וְהֵם בַּעֲלֵי הַשֶּׁקֶר שֶׁהֵם בְּהֵפֶךְ מִדּוֹתָיו מַמָּשׁ, כְּמוֹ כֵן תָּנוּחַ עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם מָה שֶׁהוּא הֵפֶךְ מִדּוֹתָיו, וְהֵפֶךְ מִדַּת הַבְּרָכָה שֶׁהִיא בּוֹ הִיא הַמְּאֹרָה וְהַקְּלָלָה, וְהֵפֶךְ הַשִּׂמְחָה וְהַשָּׁלוֹם וְהַתַּעֲנוּג שֶׁהֵם אִתּוֹ, הוּא הַדְּאָגָה וְהַקְּטָטָה וְהַצַּעַר, כָּל אֵלֶּה (איוב כ כט) חֵלֶק אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים. וְעַל כֵּן הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה לְהַרְחִיק מִן הַשֶּׁקֶר הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְהִנֵּה הִזְכִּירָה בּוֹ לָשׁוֹן רִחוּק לְרֹב מֵאוּסוֹ מָה שֶׁלֹּא הִזְכִּירָה כֵּן בְּכָל שְׁאָר הָאַזְהָרוֹת. וּמִצַּד הָרִחוּק הִזְהִירָתְנוּ שֶׁלֹּא נִטֶּה אָזְנֵנוּ כְּלָל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁנֶּחְשָׁב שֶׁהוּא שֶׁקֶר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵרוּר שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁקֶר, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין מד ב) הַרְחֵק מִן הַכָּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ. וּבְאָמְרִי מִדּוֹת בְּהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי נִמְשָׁךְ בַּדָּבָר אַחַר דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז״ל שֶׁיִּחֲסוּ אֵלָיו בָּרוּךְ הוּא שֵׁם מִדּוֹת עַל צַד הַמְקַבְּלִים, אֲבָל הוּא בָּרוּךְ הוּא לְעַצְמוֹ אֵין לְיַחֵס אֵלָיו מִדּוֹת, כִּי הוּא וְחָכְמָתוֹ וְחֶפְצוֹ וְיִכָלְתּוֹ וּמִדּוֹתָיו אֶחָד בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף וּפֵרוּד בָּעוֹלָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות ל ב) שֶׁכָּל דַּיָּן שֶׁיּוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרֻמֶּה שֶׁחַיָּב לְהִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ, וְלֹא יֹאמַר אֶחְתֹּכֶנּוּ וְיִהְיֶה קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר הָעֵדִים. וְהַשְּׁבָחִים הַגְּדוֹלִים שֶׁמְּשַׁבְּחִין חֲכָמִים בְּבַקָּשַׁת הָאֱמֶת וְהַרְחָקַת הַשֶּׁקֶר בַּדִּין, וְיֶתֶר רַבֵּי הַפְּרָטִים, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וּבַמִּדְרָשִׁים כְּמוֹ כֵן (פכ״ה מה׳ סנהדרין)

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, וּלְכָךְ אֵינָן בִּכְלַל אַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל טַעֲנַת בַּעַל דִּין אֶחָד שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, מִכָּל מָקוֹם בִּכְלַל לָאו זֶה הֵן שֶׁלֹּא יִטְעֲנוּ טַעֲנוֹתָם לְדַיָּן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל הַדִּין. וְכֵן מַזְהָרוֹת לְהַרְחִיק מִכָּל שֶׁקֶר כְּמוֹ הָאֲנָשִׁים. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, חֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה עה

א שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה – שֶׁלֹּא נְקַבֵּל עֵדוּת אִישׁ חוֹטֵא וְלֹא נַעֲשֶׂה בִּשְׁבִיל עֵדוּתוֹ שׁוּם דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג א) אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (סנהדרין כז א) אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד, אַל תָּשֶׁת חָמָס עֵד, כְּלוֹמַר בַּעַל חָמָס, לְהוֹצִיא אֶת הַחַמְסָנִין וְאֶת הַגַּזְלָנִין שֶׁהֵם פְּסוּלִין לְעֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ (דברים יט טז)

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה, שֶׁכָּל מִי שֶׁעַל עַצְמוֹ לֹא חָס וְלֹא יָחוּס עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, לֹא יָחוּס עַל אֲחֵרִים, וְעַל כֵּן אֵין רָאוּי לְהַאֲמִינוֹ בְּדָבָר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם עדות ט א) שֶׁעֲשָׂרָה הֵן הַפְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: נָשִׁים, וַעֲבָדִים, וּקְטַנִּים, חֵרְשִׁים, שׁוֹטִים, סוּמִים, רְשָׁעִים, וַאֲנָשִׁים הַבָּזוּיִין בְּיוֹתֵר, וּקְרוֹבִים, וְנוֹגְעִין בְּעֵדוּת, הֲרֵי אֵלּוּ עֲשָׂרָה. וְטַעְמָם (רמב״ם שם ג) וְאַנְדְּרוֹגִינוּס בִּכְלַל נָשִׁים, וּמִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד בִּכְלַל עֲבָדִים. הַנִּכְפֶּה בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ בִּכְלַל שׁוֹטֶה. וְגַם שֶׁלֹּא בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ, צָרִיךְ הַדַּיָּן לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר אִם דַּעְתּוֹ מְכֻלְכֶּלֶת מִצַּד הַחֹלִי. וְכֵן הַפִּתָּאִים בְּיוֹתֵר שֶׁאֵינָם מְבִינִים דְּבָרִים הַסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, וְכֵן אֲנָשִׁים מְבֹהָלִים וְנֶחְפָּזִים בְּדַעְתָּן וּמִשְׁתַּגְּעִין בְּיוֹתֵר, כָּל אֵלּוּ בִּכְלַל שׁוֹטִים. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כד ב) אֵיזֶהוּ הַנִּקְרָא רָשָׁע שֶׁפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה, וְאֵיזֶהוּ רָשָׁע שֶׁפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן הָעוֹבֵר עַל גְּזֵל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁהוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, וּמִכָּלָם הוּא מִשְׁתַּחֵר בְּקַבָּא שֶׁאֵין לוֹ אֱמָנוּת אֶלָּא הוּא, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים בַּיִּשּׁוּב, וּמְגַדְּלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה, וַהֲחִלּוּק שֶׁהוּא בֵּין פָּסוּל מִדְּאוֹרַיְתָא לְפָסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁהַפָּסוּל

מִן הַתּוֹרָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כו ב) הֵעִיד, עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה אֲפִילּוּ קֹדֶם שֶׁהִכְרִיזוּ עָלָיו, וְהַפְסוּל מִדְּרַבָּנָן עֵדוּתוֹ קַיֶּמֶת עַד שֶׁיַּכְרִיזוּ עָלָיו, וְאֵיזוֹ תְּשׁוּבָה מַחֲזִירוֹ לְכַשְׁרוּתוֹ, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַב אִידִי בְּפֶרֶק זֶה בּוֹרֵר (סנהדרין כה א) דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין הֶחְשׁוּד עַל הַטָּרְפוֹת אֵינוֹ יוֹצֵא מֵחֲזָקָתוֹ עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחְזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב וּמְשֻׁלֶּשׁ, וּכְמוֹ כֵן נֶאֱמַר בְּחָשׁוּד עַל עֲבֵרָה אַחֶרֶת לְפִי הַדּוֹמֶה, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין [פ״א שם].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנָּשִׁים, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְקַבֵּל עֵדוּת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל עֵדוּת אִישׁ רָשָׁע וְעָשָׂה דָּבָר בִּשְׁבִיל עֵדוּתוֹ, עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה בְּכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה עו

א **שֶׁלֹּא לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּשְׁבִיל אֶחָד** – שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הַדַּיָּן אַחַר דַּעַת הָרוֹב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּשֶׁיִּהְיֶה הַתּוֹסֶפֶת אִישׁ אֶחָד לְבַד (עי׳ סהמ״צ להרמב״ם ל״ת רפ״ב). וּבֵאוּר זֶה כִּי כְּשֶׁתִּהְיֶה מַחְלֹקֶת בֵּין הַדַּיָּנִים בְּדִין אָדָם אֶחָד וְיֹאמְרוּ קָצָתָם שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה וּקְצָתָם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב, וְהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין אֶחָד, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַדַּיָּן בַּחוֹטֶא כְּדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ב) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לָרָעֹת, כְּלוֹמַר לֹא תֵּלֵךְ אַחַר הָרוֹב שֶׁיְּזַכֶּה לַחוֹטֵא מִשְׁפַּט מָוֶת, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁאָמַר לָרָעֹת, כְּלוֹמַר לְחַיֵּב מִיתָה, וְזֶהוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה רֹב מְצַמְצָם, כְּלוֹמַר שֶׁהַהֶכְרֵעַ אֵינוֹ אֶלָּא מֵחֲמַת אִישׁ אֶחָד. אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה הַהֶכְרֵעַ בִּשְׁנַיִם אֲפִלּוּ לָרָעוֹת מַטִּין עַל פִּיהֶם, וּבִמְכִילְתָּא הַטָּעָתָךְ לְטוֹבָה עַל פִּי עֵד אֶחָד, וּלְרָעוֹת עַל פִּי שְׁנַיִם.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְדַּמּוֹת בְּמַעֲשֵׂינוּ לְמִדּוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּמִמִּדּוֹתָיו שֶׁהוּא רַב חֶסֶד, כְּלוֹמַר שֶׁעוֹשֶׂה עִם בְּנֵי אָדָם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, וְגַם אֲנַחְנוּ נִצְטַוִּינוּ בְּכָךְ שֶׁיִּהְיֶה הַזְּכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת יוֹתֵר עַל הַחִיּוּב, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ תַּשְׁלוּמִין. וּמִשְׁפְּטֵי הַמִּצְוָה, בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְחִיֵּב בְּרֹב הַמַּכְרָע בְּאֶחָד, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁגּוֹרֵם לְאַבּוּד נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא כַּדִּין.

מצוה עז

א **שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת תְּחִלָּה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת** – שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים אַחַר דַּעַת דַּיָּן אֶחָד גָּדוֹל אוֹ אֲפִלּוּ אַחַר דַּעַת הָרוֹב עַל צַד שֶׁאַאֲמִינֵהוּ לְחִיּוּב אוֹ לְזַכּוּי מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר מוּבָן אֶצְלוֹ בְּשִׂכְלוֹ, וְאִם הוּא דִּין הַתָּלוּי בִּגְזֵרַת הַכָּתוּב אוֹ מִצַּד גְּזֵרָה שָׁוָה אוֹ הֶקֵּשׁ שֶׁיְּהֵא יוֹדֵעַ אוֹתוֹ הוּא, וְלֹא יִסְמֹךְ וְיִבְטַח עַל אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, וְלֹא עַל הָרֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ב) וְלֹא תַעֲנֶה עַל רָב לְנְטֹת, רוֹצֶה לוֹמַר לֹא תֹּאמַר עַל הָרִיב דָּבָר לְנְטוֹת, כְּלוֹמַר מִצַּד הַנְּטִיָּה לְבַד, אַחַר דִּבְרֵי דִּין אֶחָד גָּדוֹל אוֹ אַחַר הָרֹב וְלֹא מִצַּד הֲבָנָתְךָ, אוֹ שֶׁתִּרְצֶה לְהַחֲרִישׁ מִפְּנֵי שֶׁבִּלְבַּךְ עַל הַדִּין וּלְהַטּוֹת אַחַר דִּבְרֵיהֶם, לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (שם) לֹא תַעֲנֶה עַל רָב לְנְטֹת שֶׁלֹּא תֹּאמַר דַּי לִי שֶׁאֶהְיֶה כְּרַב פְּלוֹנִי אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ. יָכוֹל אַף דִּינֵי מָמוֹנוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת וּבָזֶה הַלָּאו בְּעַצְמוֹ נִכְלָל שֶׁהַמְלַמֵּד (סנהדרין לד א) זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לֹא יַחְזֹר וִילַמֵּד חוֹבָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר לֹא תַעֲנֶה עַל רָב לְנְטֹת, כְּלוֹמַר לֹא יִהְיֶה דִּבְרֶיךָ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וּכְמוֹ כֵן נִכְלָל בּוֹ אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה. וְיָבֹא הַפָּרוּשׁ כֵּן לֹא תַעֲנֶה עַל רָב לְנְטֹת כְּלוֹמַר לֹא יִהְיֶה פֶּתַח דְּבָרֶיךָ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה, כִּי עַל כָּרְחֵנוּ בְּתַחְלַת הַדִּין יֵשׁ לָנוּ לְפָרֵשׁ אוֹתוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבְּכָל הַדִּין יַזְהִיר שֶׁלֹּא תַעֲנֶה בּוֹ לְחוֹבָה שֶׁאִם כֵּן לֹא יִהְיֶה שׁוּם אָדָם נִדּוֹן לְעוֹלָם.

ב וּכְמוֹ כֵן שָׁמַעְנוּ מִזֶּה הַלָּאו שֶׁאֵין (שם לו א) מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל אֶלָּא שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנּוּ יַגִּיד תְּחִלָּה דַּעְתּוֹ, וְזֶהוּ לֹא תַעֲנֶה עַל רָב כְּמוֹ עַל רַב, כִּי בְּלֹא יו״ד הוּא נִכְתָּב, כְּלוֹמַר לֹא תַעֲנֶה עַל גָּדוֹל אֶלָּא הוּא יַעֲנֶה אֵלֶיךָ, שֶׁאַתָּה תְּדַבֵּר תְּחִלָּה. וְהָעִנְיָן הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְמְכוּ עַל דִּבְרֵי הַגָּדוֹל. כָּל אֵלֶּה הַדְּבָרִים לְמַדְנוּ מִלֹּא תַעֲנֶה עַל רָב לְנְטֹת. וְעִנְיָן זֶה מִפִּי חָכְמַת הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לְהָבִין מִדָּבָר אֶחָד מְמֻנֶּה כַּמָּה דְּבָרִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אותיות דרבי עקיבא) שִׁבְעִים פָּנִים יֵשׁ לַתּוֹרָה. וּלְפִי שֶׁיּוֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי הָעָם מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה בְּהִתְנַהֲגָם עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהּ יִהְיוּ נְכוֹנִים אֶל הַחָכְמָה וְאֶל הַתְּבוּנָה וְיָבִינוּ בָּהּ הַצָּרִיךְ לָהֶם אֶל הַנְּהָגַת הָעוֹלָם, סָתַם לָהֶם הַדְּבָרִים בִּמְקוֹמוֹת, וּמָסַר לָהֶם הַפֵּרוּשׁ עַל יַד הַסַּרְסוּר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶם וּבֵינוֹ וְלֹא נְתָנָהּ בִּמְלוֹת רְחָבוֹת יוֹתֵר, לְפִי שֶׁכָּל מִלּוֹתֶיהָ גְּזוּרוֹת וּמְחֻיָּבוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנָן וּבְצוּרָתָן לִהְיוֹת כָּכָה, כִּי מִלְּבַד מַשְׁמָעוּת מִצְוֹתֶיהָ הַיְקָרוֹת שֶׁאָנוּ מְבִינִין בָּהּ, נִכְלְלוּ בָּהּ חָכְמוֹת גְּדוֹלוֹת וּמְפֹאָרוֹת, עַד שֶׁהֶעֱלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גֹּדֶל הַחָכְמָה שֶׁהִנִּיחַ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹכָהּ שֶׁאָמְרוּ עָלֶיהָ (בראשית רבה א) שֶׁהִבִּיט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהּ וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם.

ג מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ תְּחִלָּה, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אֶחָד מִן הַדַּיָּנִין אַחַר חֲבֵרָיו אֶלָּא יָבִין הַדְּבָרִים מֵעַצְמוֹ. הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁאִפְשָׁר שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יָבֹא הַדִּין כֵּלוֹ לִפְעָמִים עַל דַּעַת אֶחָד מֵהֶם, הֶבֵן הַדָּבָר כִּי כֵן הוּא, וְלֹא רָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לִמְסֹר דִּין נֶפֶשׁ לְדַעַת אֶחָד. אֲבָל בְּדִין מָמוֹן שֶׁנִּתָּן לְהִשָּׁבוֹן אֵין חוֹשְׁשִׁין לְכָל זֶה, וַאֲפִלּוּ לִשְׁלֹשָׁה מוֹסְרִין אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה עַל סְמַךְ דְּאִי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָּא בְּהוּ חַד דִּגְמִיר, וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁנִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ כְּגוֹן מְלַמֵּד זְכוּת שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה, וְשֶׁאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה, וְאֵין מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, כָּל זֶה לְחֶמְלַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל בְּרִיּוֹתָיו כְּאָדָם הַחוֹמֵל עַל בָּנָיו, דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יד א) בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ׳. וְהַגַּע עַצְמְךָ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה, וּבָנָה לָהֶם עִיר וְהוֹשִׁיבָם שָׁם וְרָאָה שֶׁלֹּא יִתְקַיְּמוּ בַּיִּשּׁוּב אֶלָּא אִם כֵּן יִגְזֹר עֲלֵיהֶם שֶׁכָּל הַמַּכֶּה רֵעֵהוּ יֶעֱנַשׁ בְּמָמוֹנוֹ, וְאִם יְמִיתֶהוּ יוּמַת, וְקָם הָאֶחָד וְעָבַר עַל גְּזֵרָתוֹ, אִם יִמְחֹל לוֹ הֲרֵי הַיִּשּׁוּב בָּטֵל, שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר מוֹרָא עַל הַנִּשְׁאָרִים, מָה יֵּשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת וְאַל יִרְאֶה בְּמוֹת בְּנוֹ הַשֵּׁנִי, יַחֲזֹר עַל כָּל פָּנִים בְּכָל צַד שֶׁיּוּכַל לְפָטְרוֹ מִן הַדִּין. אִם יוּכַל מוּטָב, וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם צַד יְצַוֶּה לַהֲמִיתוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם יִשּׁוּב הָאֲחֵרִים, וְכֵן הַדָּבָר הַזֶּה וַהֲבִינֵהוּ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין יז א) שֶׁאִם פָּתְחוּ כֻּלָּם לְחוֹבָה שֶׁפְּטוּר, וְאִם הַמְזַכִּין וְהַמְחַיְּבִים שָׁוִים (שם מא א) שֶׁמּוֹסִיפִים עֲלֵיהֶם, וְעַד כַּמָּה מוֹסִיפִין, וְאִם אוֹמֵר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ מָה יְהֵא בְּכָךְ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁהַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה דַּוְקָא בְּשָׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן נֶאֱמַר, אֲבָל בִּגְמַר דִּין חוֹזֵר לְהִמָּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין. וְאִם פָּתַח אֶחָד וְאָמַר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד חוֹבָה וְנִשְׁתַּתֵּק אוֹ מֵת שֶׁהוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְהַמְזַכֶּה וּמֵת רוֹאִין אוֹתוֹ בִּגְמַר דִּין כְּאִלּוּ הוּא בְּמְקוֹמוֹ, וְתַלְמִיד הַבָּא לְלַמֵּד חוֹבָה מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, וְאִם אָמַר לְלַמֵּד זְכוּת מַעֲלִין אוֹתוֹ עִם סַנְהֶדְרִין, וְאִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו שׁוֹמְעִין לוֹ וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם, וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם דֶּרֶךְ מוּסָר, וְהַנִּדּוֹן בְּעַצְמוֹ שֶׁאָמַר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת שׁוֹמְעִין לוֹ, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין [פ״א שם]

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנָּשִׁים, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ לְמַעְלָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מָה שֶּׁכָּתוּב בִּדְבוֹרָה הַנְּבִיאָה (שופטים ד ד) וְהִיא שֹׁפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֶפְשָׁר לָנוּ לְתָרֵץ שֶׁלֹּא הָיָה הַדִּין נֶחְתָּךְ עַל פִּיהָ, אֲבָל הָיְתָה אִשָּׁה חָכְמָה וּנְבִיאָה וְהָיוּ נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִמָּהּ אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים שֶׁל אִסּוּר וְהֶתֵּר וְדִינִין גַּם כֵּן, וְלָכֵן כָּתוּב עָלֶיהָ וְהִיא שֹׁפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל וכו׳, אוֹ נֹאמַר שֶׁקִּבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְאַחֲרֵיהֶם כָּל אָדָם לָדוּן עַל פִּיהָ, דִּבְקִבָּלָה וַדַּאי הַכֹּל כְּשֵׁרִים, דְּכָל (כתובות נו א) תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם. וּמִכָּל מָקוֹם כָּל זֶה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵינָן דָּנוֹת, הוּא כְּדַעַת קָצַת הַמְפָרְשִׁים וּכְדַעַת הַיְרוּשַׁלְמִי (סנהדרין ג ט) שֶׁכֵּן נִמְצָא שָׁם מְפֹרָשׁ. אֲבָל לְדַעַת קָצַת מִן הַמְפָרְשִׁים, כְּשֵׁרוֹת הֵן לָדוּן. וְאָמְרוּ כִּי מִקְרָא מָלֵא הוּא שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיא שֹׁפְטָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (לד ב) דְּכָל שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְהָעִיד אֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן, וְנָשִׁים וַדַּאי אֵינָן כְּשֵׁרוֹת לְהָעִיד כִּדְמוּכָח שָׁם, אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמְרוּ לְפִי דַּעְתָּם זֶה לְפִי שֶׁאֵין לְמַדִּין מִן הַכְּלָלוֹת (עירובין כז א). וְהַנִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים וּמִן הַסְּבָרָא שֶׁאֵינָן בְּתוֹרַת דִּין, כִּדְאִיתָא בַּיְרוּשַׁלְמִי וְכִדְמַשְׁמַע לְפִי גְּמָרִין דֶּרֶךְ פְּשִׁיטוּת.

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא שָׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְלַמֵּד בַּדִּין מָה שֶּׁרוֹאֶה בְּדַעְתּוֹ וְסוֹמֵךְ עַל חֲבֵרָיו, אוֹ שֶׁפָּתַח לְחוֹבָה, אוֹ שֶׁחָזַר וְלִמֵּד חוֹבָה אַחַר הַזְּכוּת, אוֹ גָּדוֹל שֶׁפָּתַח תְּחִלָּה, עָבְרוּ עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה עח

א **מִצְוַת הֶשֵּׁיָה אֲחֲרֵי רַבִּים** – לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, וְהוּא כְּשֶׁיִּפֹּל מַחְלֹקֶת בֵּין הַחֲכָמִים בְּדִין מִדִּינֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וּכְמוֹ כֵן בְּדִין פְּרָטִי, כְּלוֹמַר בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה בֵּין רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁתִּהְיֶה הַמַּחְלֹקֶת בֵּין דַּיָּנֵי עִירָם שֶׁקָּצָתָם דָּנִין לְחִיּוּב וּקְצָתָם לְפָטוֹר, לִנְטוֹת אַחַר הָרוֹב לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג, ב) אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין יא א) רַבָּא דְּאוֹרָיְתָא. וּבְחִירַת רֹב זֶה לְפִי הַדּוֹמֶה הוּא בְּשִׁשְּׁתֵּי הַכִּתּוֹת הַחוֹלְקוֹת יוֹדְעוֹת בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה בְּשָׁוֶה, שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁכַּת חֲכָמִים מוּעֶטֶת לֹא תַּכְרִיעַ כַּת בּוּרִים מְרֻבָּה וַאֲפִלּוּ כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, אֲבָל בְּהַשְׁוָיַת הַחָכְמָה בְּקֵרוּב, הוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה שֶׁרִבּוּי הַדֵּעוֹת יַסְכִּימוּ לְעוֹלָם אֶל הָאֱמֶת יוֹתֵר מִן הַמְעוּט. וּבֵין שֶׁיַּסְכִּימוּ לָאֱמֶת אוֹ לֹא יַסְכִּימוּ לְפִי דַּעַת הַשּׁוֹמֵעַ, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁלֹּא נָסוּר מִדֶּרֶךְ הָרוֹב. וּמָה שֶּׁאֲנִי אוֹמֵר כִּי בְּחִירַת הָרוֹב לְעוֹלָם הוּא בְּשִׁשְּׁתֵּי כִּתּוֹת הַחוֹלְקוֹת שָׁוּוֹת בְּחָכְמַת הָאֱמֶת, כִּי כֵן נֶאֱמַר בְּכָל מָקוֹם חוּץ מִן הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁבָּהֶם לֹא נְדַקְדֵּק בִּהְיוֹתָם חוֹלְקִין אִי זוֹ כַּת יוֹדַעַת יוֹתֵר אֶלָּא לְעוֹלָם נַעֲשֶׂה כִּדְבְרֵי הָרוֹב מֵהֶם. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁהֵם הָיוּ בְּחֶשְׁבּוֹן מְחֻיָּב מִן הַתּוֹרָה, וְהוּא כְּאִלּוּ צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ אַחַר רֹב שֶׁל אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ כָּל עִנְיְנֵיכֶם, וְעוֹד שֶׁהֵם כֻּלָּם הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּזֶה לְחַזֵּק קִיּוּם דָּתֵנוּ, שֶׁאִלּוּ נִצְטַוִּינוּ קִיּוּמוּ הַתּוֹרָה כַּאֲשֶׁר תּוּכְלוּ לְהַשִּׂיג כַּוָּנַת אֲמִתָּתָהּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֹאמַר דַּעְתִּי נוֹתֶנֶת שֶׁאֲמִתַּת עִנְיָן פְּלוֹנִי כֵּן הוּא, וַאֲפִילּוּ כָּל הָעוֹלָם יֹאמְרוּ בְּהֶפְכּוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת הָעִנְיָן בְּהֶפֶךְ הָאֱמֶת לְפִי דַּעְתּוֹ, וְיֵצֵא מִזֶּה חֻרְבַּן שֶׁתִּתְעָשֶׂה הַתּוֹרָה כְּכַמָּה תּוֹרוֹת, כִּי כָּל אֶחָד יָדִין כְּפִי עֲנִיּוּת דַּעְתּוֹ. אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁבְּפֵרוּשׁ נִצְטַוִּינוּ לְקַבֵּל בָּהּ דַּעַת רֹב הַחֲכָמִים יֵשׁ תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּנוּ וְהוּא קִיּוּמֵנוּ גָּדוֹל בָּהּ וְאֵין לָנוּ לָזוּז מִדַּעְתָּם וְיִהְיוּ מָה. וּבְכֵן בַּעֲשׂוֹתֵנוּ מִצְוָתָם, אָנוּ מַשְׁלִימִין מִצְוַת הָאֵל, וַאֲפִלּוּ אִם לֹא יְכַוְּנוּ (יָבוֹאוּ) לְפָעָמִים הַחֲכָמִים אֶל הָאֱמֶת חָלִילָה,

עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַחַטָּאת וְלֹא עָלֵינוּ. וְזֶהוּ הָעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהוֹרָיוֹת (ב א) שֶׁבֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּהוֹרָאָה וְעָשָׂה הַיָּחִיד עַל פִּיהֶם, שֶׁהֵם בְּחִיּוּב הַקָּרְבָּן לֹא הַיָּחִיד כְּלָל, זוּלָתִי בְּצָדָדִים מְפֹרָשִׁים שָׁם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן הַחִלּוּקִים שֶׁיֵּשׁ בְּרוֹב זֶה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָרֹב יוֹתֵר נָכֹן, וְכַמָּה אֲנָשִׁים צְרִיכִים לְדִינֵי נְפָשׁוֹת מֵחֲמַת שֶׁאָנוּ מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי הָרֹב, וְאֵין רָאוּי לְהָמִית אִישׁ אֶחָד בְּשְׁנֵי דַּיָּנִים שֶׁהֵם רֹב כְּנֶגֶד אֶחָד. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לז א) שֶׁצְּרִיכִין גַּם כֵּן אֵלּוּ הָעוֹשִׂים רֹב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לִהְיוֹת סְמוּכִין, וְהַסְּמִיכָה עֲדוּת לָהֶם שֶׁהֵם חֲכָמִים וּנְבוֹנִים וּשְׁלֵמִים שֶׁרְאוּיִים לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר עַל יָדָם. וְלֹא נָמִית אֲנָשִׁים עַל פִּי אֲנָשִׁים חַסְרֵי חָכְמָה פֶּן יִטְעוּ בַּדִּין, וּלְמִיתָה אֵין תַּשְׁלוּמִין, וְשֶׁבְּדִינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמְּדִים זְכוּת אֵין חוֹזְרִין וּמְלַמְּדִין חוֹבָה, וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת אֵינוֹ כֵּן, וְשֶׁפּוֹתְחִין בִּזְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְהִנֵּה נִסְתַּלֵּק הַפּוֹתֵחַ בְּכָךְ מִכַּת הַמְחַיֶּבֶת, וְשֶׁהַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, בֵּין רַב בֵּין תַּלְמִיד, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נָטָה אַחֲרֵיהֶם, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהוּא הָעֲמוּד שֶׁהַתּוֹרָה נִסְמֶכֶת בּוֹ.

מצוה עט

א **שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל עָנְיֵ בַּדִּין** – שֶׁלֹּא יַחְמֹל הַדַּיָּן עַל הַחַלָּשׁ וְהַדַּל בִּשְׁעַת הַדִּין, אֶלָּא שֶׁיָּדִין דִּינוֹ לַאֲמִתּוֹ, לֹא עַל צַד הַחֶמְלָה עָלָיו, אֲבָל יַשְׁוֶה בֵּין הֶעָשִׁיר וְהַדַּל, לְהַכְרִיחוֹ לִפְרֹעַ מָה שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ג) וָדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ. וְנִכְפָּל זֶה הָעִנְיָן בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טו) לֹא תִשָּׂא פְנֵי דָל. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם) שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָנִי הוּא זֶה, וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר חַיָּבִים לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת, תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִשָּׂא פְנֵי דָל.

ב וְשׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁהַשִּׂכֶל מֵעִיד בְּהַשְׁוָיַת הַדִּין, שֶׁדָּבָר רָאוּי וְכָשֵׁר הוּא.

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִשְׁוָה הַדִּין לְחֶמְלָתוֹ עַל הַדַּל, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵין בָּהּ מַלְקוּת, שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה.

מצוה פ

א **מִצְוַת פָּרוֹק מַשָּׂא** – לְהָסִיר הַמַּשָּׂא מֵעַל הַבְּהֵמָה שֶׁיָּגְעָה בְּמַשָּׂאהּ בַּדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ה) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ׳. הַשּׁוֹנֵא זֶה, פְּרוּשׁוֹ יִשְׂרָאֵל. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב (ויקרא יט יז) לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ, דְּהַיְנוּ יִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ חֲכָמִים (פסחים קיג ב) שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ עוֹבֵר עֲבֵרָה בְּיָחִיד וְהִתְרָה בּוֹ וְלֹא חָזַר, שֶׁזֶּה מַתָּר לִשְׂנֹאתוֹ. וּמָה שֶׁאָמַר חֲמוֹר לָאו דַּוְקָא חֲמוֹר אֶלָּא כָּל בְּהֵמָה, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, שֶׁהַחֲמוֹרִים לְמַשָּׂא. וּכְתִיב (שמות כג ה) עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ, כְּלוֹמַר עָזְרֵהוּ, מִלְּשׁוֹן (נחמיה ג ח) וַיַּעַזְבוּ יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן חִזּוּק.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדַּת הַחֶמְלָה שֶׁהִיא מִדָּה מְשֻׁבַּחַת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁחוֹבָה עָלֵינוּ לַחְמֹל עַל הָאִישׁ הַמִּצְטַעֵר בְּגוּפוֹ, אֶלָּא אֲפִלּוּ (עַל) הַמִּצְטַעֵר בַּאֲבֵדַת מָמוֹנוֹ, מִצְוָה עָלֵינוּ לַחְמֹל עָלָיו וּלְהַצִּילוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן (ב״מ לב ב) אִם הַבְּהֵמָה שֶׁל גּוֹי וּמַשְׂאוֹי שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ בְּהֶפֶךְ, וְדִין הַפּוֹגֵעַ בְּאוֹהֲבוֹ יִשְׂרָאֵל וּבְשׂוֹנְאוֹ, שֶׁמִּצְוָה בַּשּׁוֹנֵא לָכֹף הַיֵּצֶר, וַאֲפִלּוּ אוֹהֵב לִפְרֹק וְשׂוֹנֵא לִטְעֹן. וְשׂוֹנֵא זֶה אֵינוֹ כַּשּׁוֹנֵא שֶׁזָּכַרְנוּ מֵחֲמַת עֲבֵרָה אֶלָּא שֶׁאֵין לִבּוֹ שָׁלֵם עִמּוֹ. וּפְרוּשׁ כִּי תִרְאֶה מֵאֵימָתַי הוּא הַחִיּוּב, וְשָׁעֲרוּ חֲכָמִים (רמב״ם הל׳ רוצח ושמירת נפש יג ו) שֶׁהוּא אֶחָד מִשִּׁבְעָה וּמֶחֱצָה בְּמִיל וְזֶהוּ רִיס. אֲבָל רָחוֹק מִזֶּה הַשִּׁעוּר, אֵין חַיָּב לְהַטּוֹת הַדֶּרֶךְ אֵלָיו, וְהָעוֹשֶׂה לְפָנִים מִן הַשּׁוּרָה, תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְדִין (שם ל ב) זָקֵן אוֹ נִכְבָּד וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ שֶׁהַכֹּל נִדּוֹן לְפִי מָה שֶׁיֵּהֵא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ, וְדִין (שם לב א) פְּרִיקָה בְּחִנָּם וּטְעִינָה בְּשָׂכָר, וְשֶׁמְּדֵדָה (שם לג א) עִמּוֹ עַד פַּרְסָה, וְנוֹטֵל שָׂכָר עַל הַלְוָיָה, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר הַכֹּל בְּפֶרֶק שְׁנֵי מִמְּצִיעָא [ח״ה סי׳ פד].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה, וּמַרְאֶה בְּעַצְמוֹ מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת שֶׁהוּא מִדָּה מְכֹעֶרֶת. וְכָל (שבת קנא ב) שֶׁאֵינוֹ מְרַחֵם, אֵין מְרַחֲמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין רָאוּי גּוּפוֹ לְקַבָּלַת הָרַחֲמָנוּת.

מצוה פא

א **שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט רָשָׁע** – שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁהוּא רָשָׁע בַּעַל עֲבֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ, וּפְרוּשׁוֹ שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת, שֶׁאֵין בְּמַשְׂמַע שֶׁיִּהְיֶה אֶבְיוֹן בְּמָמוֹן שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יַטּוּ עָלָיו הַדִּין לִגְזֹל מִמֶּנּוּ בְּעָנְיוֹ, אֶלָּא נִטְעֲוִינוּ שֶׁאַף עַל פִּי

שֶׁהוּא רָשָׁע לֹא יֹאמַר הַדַּיָּן הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא אַטֶּה עָלָיו אֶת הַדִּין, כִּי הַמִּשְׁפָּט בָּרְשָׁעִים לָאֱלֹהִים הוּא וְלֹא לְךָ. וְכֵן הוּא בַּמְּכִילְתָּא, רָשָׁע וְכָשֵׁר עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ בַּדִּין, שֶׁמָּא תֹּאמַר וכו׳.

ב שׁוֹרֶשׁ הַשְׁוָיַת הַדִּין בְּכָל אָדָם, דְּבָר מֻשְׂכָּל הוּא.

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן דָּנוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִטָּה הַדִּין עַל הָרָשָׁע עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ.

מצוה פב

א שֶׁלֹּא לַחְתֹּךְ הַדִּין בְּאֹמֶד הַדַּעַת – שֶׁלֹּא יַהַרְגוּ בֵּית דִּין הַנִּדּוֹן כִּי אִם בְּעֵדִים מְעִידִין עַל אוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁהוּא נֶהֱרָג עָלָיו שֶׁרָאוּהוּ שֶׁעָשָׂה אוֹתוֹ בְּעֵינֵיהֶם מַמָּשׁ [לֹא] שֶׁיְּעִידוּ עָלָיו מִצַּד אוֹתוֹת חֲזָקוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כג ז) וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג, כְּלוֹמַר הִזָּהֵר עַד מְאֹד לְבַל תַּהֲרֹג אָדָם שֶׁיִּהְיֶה בְּאֶפְשָׁרוּת שֶׁלֹּא עָשָׂה מָה שֶׁאָמְרוּ עָלָיו שֶׁעָשָׂה. וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּמְּכִילְתָּא שֶׁאָמְרוּ שָׁם רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעֱלִימוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא רָאוּ בְּהַכּוֹתוֹ אוֹתוֹ וּמְצָאוּהוּ מֵת הָרוּג וּמְפַרְפֵּר וְהַסַּיִף מְנַטֵּף דָּם מִיַּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד לוֹמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג הֲרֵי שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהֶעֱלִימוּ עֵינֵיהֶם בְּעֵת הַהַכָּאָה, נִפְטָר זֶה. וְכָשֵׁר הַדָּבָר וְרָאוּי לִהְיוֹת כֵּן, שֶׁאִלּוּ הַתּוֹרָה הִתִּירָה לְהָקִים גְּבוּלֵי הָעֹנֶשׁ בְּאֶפְשָׁרוּת הַקָּרוֹב, יֵצֵא מִן הָעִנְיָן לְפָעָמִים לְהָקִים גְּבוּלֵי הָעֹנֶשׁ בְּאֶפְשָׁרוּת רָחוֹק עַד שֶׁנִּמְית בְּנֵי אָדָם לִפְעָמִים עַל מָה שֶׁלֹּא עָשׂוּ, כִּי יֵשׁ לָאֶפְשָׁרוּת רֹחַב גָּדוֹל. וְדַע זֶה וַהֲבִינֵהוּ כִּי דָּבָר בָּרוּר הוּא. וּלְפִיכָךְ סָגַר יִתְעַלֶּה זֶה הַשַּׁעַר וְצִוָּה אוֹתָנוּ עַל זֶה, וְכָל פִּקּוּדֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְשָׁרִים (תהלים יט, ט). וְעוֹד נִכְלַל בִּכְלַל לָאו זֶה מִי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת כְּגוֹן שֶׁהָאֶחָד מֵעִיד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וְהָאֶחָד מֵעִיד שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁזֶּה אֵינוֹ נִדּוֹן בְּעֵדוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא), הָיָה אֶחָד מְעִידוֹ שֶׁרָאָהוּ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד לַלְּבָנָה שׁוֹמֵעַ אֲנִי יִצְטָרְפוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה, נִגְלֶה הוּא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ג דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ו ב) שֶׁאֵין עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת אֲפִלּוּ מְעִידִים בַּעֲבֵרָה אַחַת עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. וְעוֹד שֶׁיִּהְיוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה בִּשְׁעַת הַמַּעֲשֶׂה, לְהוֹצִיא אִם הָאֶחָד רָאָהוּ מֵחַלּוֹן זֶה וְהָאֶחָד מֵחַלּוֹן אַחֵר וְאֵין יְכוֹלִים לִרְאוֹת זֶה אֶת זֶה, וְשֶׁהַמַּתְרֶה מִצָּרְפָן אִם רוֹאֶה שְׁנֵיהֶם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְכָרִים, לְפִי שֶׁבָּהֶם הַמִּשְׁפָּט כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים, אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁאֵינָן דָּנוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְדָן עַל פִּי עֵדוּת שֶׁאֵינָהּ מְכֻוֶּנֶת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁגּוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ ל״ת ר״צ) חָשַׁב זֶה הַמִּקְרֶא בִּשְׁנֵי לָאוִין לְעִנְיָן אַחֵר, וְהוּא שֶׁנִּפְטַר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּצְדָדִין שֶׁנִּחַיֵּב בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת. וְסָמַךְ עַל מַה שֶּׁאָמְרוּ בִּגְמָרַת סַנְהֶדְרִין (לג ב) תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, שֶׁמַּחְזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג, כְּלוֹמַר וְזֶה נָקִי הוּא, דִּשְׁמָא זֶה יְלַמֵּד שֶׁהוּא נָקִי. וּמִנַּיִן לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, שֶׁאֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁכְּבָר יָצָא צַדִּיק. הִנֵּה יְדֻקְדָּקוּ הַמִּקְרָא לִשְׁנֵי לָאוִין. וְכָל עִנְיָנִים אֵלֶּה מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְתִּי, שֶׁרָצָה הָאֵל שֶׁנַּהֲפֹךְ בְּכָל זְכוּת הַנִּדּוֹן שֶׁמָּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִחַם עַל רָעָתוֹ שֶׁעָשָׂה וְיִהְיֶה מִמְּיַשְּׁבֵי עוֹלָם, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בִּישׁוּבוֹ.

מצוה פג

א שֶׁלֹּא לְקַח שֹׁחַד – שֶׁלֹּא יִקַּח הַדַּיָּן שֹׁחַד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אֲפִלּוּ לָדוּן דִּין אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ח) וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח. וְנִכְפָּל הַלָּאו בַּתּוֹרָה בְּזֶה הָעִנְיָן בְּמָקוֹם אַחֵר (דברים טז יט) וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי לֹא תִקַּח שֹׁחַד, אֲפִילּוּ לְזַכּוֹת זַכַּאי וּלְחַיֵּב חַיָּב.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱסַר עָלֵינוּ לְקַח הַשֹּׁחַד אֲפִלּוּ לָדוּן אֶת הַדִּין לַאֲמִתּוֹ. כְּדֵי לְהָסִיר מִבֵּינֵינוּ הַהֶרְגֵּל הָרַע פֶּן נָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לָדוּן בְּשֹׁחַד דִּינֵי שֶׁקֶר, וְדָבָר בָּרוּר הוּא, אֵין צָרִיךְ מוֹפֵת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם סנהדרין כג א ג), שֶׁהַנּוֹתֵן וְהַמְקַבֵּל עוֹבְרִין בְּלָאו. הַנּוֹתֵן מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר (ויקרא יט יד), וְהַמְקַבֵּלוֹ שֶׁהוּא בִּכְלַל אָרוּר, וְחַיָּב לְהַחְזִירוֹ, וְשָׁאסוּר לַדַּיָּן לְהַגְדִּיל מַעֲלָתוֹ לְכַוָּנָה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׁכָר לְסוֹפְרָיו, וְשֶׁאֲפִלּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים אָסוּר לִקַּח, אֶלָּא יִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵשִׂים לִבּוֹ כְּלָל אֶל הַדְּבָרִים אִם אוּלַי יְכַבְּדוּהוּ בַּעֲלֵי הַדִּין בִּדְבָרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, אָסוּר לַדַּיָּן לְקַבֵּל הֲנָאָה מִבַּעֲלֵי הַדִּין כְּלָל בִּשְׁבִיל דִּינָיו, אֲבָל

אִם הַדַּיָּן הוּא בַּעַל מְלָאכָה הִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים לִשְׁאֹל מִבַּעֲלֵי הַדִּין שֶׁכַּר בַּטָּלָתוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ בְּעוֹד שֶׁיַּעֲסֹק בְּדִינָם, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר נִכָּר שֶׁהוּא שְׂכַר הַבַּטָּלָה בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר, וְיִטֹּל מִשְּׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה, וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶן בְּסַנְהֶדְרִין [פכ״ג שם].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵם דָּנִים. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל שֹׂכַר, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵינוֹ לוֹקֶה לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן.

מצוה פד

א **מִצְוַת שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת** – לְהַפְקִיר כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִיא נִקְרֵאת מִפְּנֵי הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ בָּהּ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְיִזְכֶּה בִּפְרוֹתֶיהָ כָּל הָרוֹצֶה לִזְכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יא) וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא וַהֲלֹא הַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּכְלָל הָיָה, כְּלוֹמַר שֶׁרֹאשׁ הַפָּסוּק שֶׁאָמַר תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ יִכְלֹל כָּל מָה שֶׁיִּצְמַח בָּאָרֶץ, בֵּין פֵּרוֹת אִילָן אוֹ פֵּרוֹת אֲדָמָה, וְלָמָּה פָּרַט הַכָּתוּב שְׁנֵי אֵלֶּה ? לְהַקִּישׁ לְכֻלָּם שֶׁאָר מִינֵי אִילָן, לְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ בְּכֻלָּם עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ נִכְתַּב עָלָיו (ויקרא כה ה) וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר, כְּמוֹ כֵן כָּל שְׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן יֵשׁ בָּהֶן עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. וּלְפִיכָךְ פָּרַט כֻּלָּם וְזֵית, לְלַמֵּד עַל עִנְיָן זֶה, כִּי כְּנָגַד הַכָּתוּב דְּלָאו דַּוְקָא כֻּלָּם וְזֵית לְבַד, אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר פֵּרוֹת הָאִילָן, אֶלָּא שֶׁהִזְכִּיר אֶחָד מֵהֶם וְהוּא מְלַמֵּד לְכֻלָּן שֶׁזֶּה מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם. וּמִצְוָה זוֹ שֶׁהִיא לְהַפְקִיר כָּל פֵּרוֹתֶיהָ וְהַמִּצְוָה הָאֲחֶרֶת שֶׁצִּוָּנוּ הָאֵל לִשְׁבֹּת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּכִי תִשָּׂא (שמות לד כא) בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת, קֶשֶׁר אֶחָד לָהֶן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְקַבֵּעַ בְּלִבֵּנוּ וּלְצַיֵּר צִיּוּר חָזָק בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ עִנְיַן חִדּוּשׁ הָעוֹלָם כִּי (שמות כ יא) שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁלֹא בָּרָא דָּבָר, הִכְתִּיב מְנוּחָה עַל עַצְמוֹ. וּלְמַעַן הָסֵיר וְלַעֲקֹר וּלְשָׁרֵשׁ מֵרַעְיוֹנֵנוּ דְּבַר הַקֶּדֶמוּת אֲשֶׁר יַאֲמִינוּ הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה וּבוֹ יַהַרְסוּ כָּל פִּנּוֹתֶיהָ וְיִפְרְצוּ חוֹמוֹתֶיהָ, בָּאָה חוֹבָה עָלֵינוּ לְהוֹצִיא כָּל זְמַנֵּנוּ יוֹם יוֹם וְשָׁנָה שָׁנָה עַל דָּבָר זֶה לִמְנוֹת שֵׁשׁ שָׁנִים וְלִשְׁבֹּת בַּשְּׁבִיעִית, וּבְכֵן לֹא יִתְפָּרֵד לְעוֹלָם הָעִנְיָן מִבֵּין עֵינֵינוּ תָּמִיד, וְהוּא כָּעִנְיָן שֶׁאָנוּ מוֹנִין יְמֵי הַשָּׁבוּעַ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי עֲבוֹדָה וְהַשְּׁבִיעִי יוֹם מְנוּחָה. וְלָכֵן צִוָּה בָּרוּךְ הוּא לְהַפְקִיר כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ מִלְּבַד הַשְּׁבִיעִית בָּהּ כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר הָאָדָם כִּי הָאָרֶץ שֶׁמּוֹצִיאָה אֵלָיו הַפֵּרוֹת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה לֹא בְּכֹחָהּ וּסְגֻלָּתָהּ תּוֹצִיא אוֹתָם, כִּי יֵשׁ אָדוֹן עָלֶיהָ וְעַל אֲדוֹנֶיהָ, וּכְשֶׁהוּא חָפֵץ מְצַוֶּה עָלֶיהָ לְהַפְקִירָם. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת, נִמְצָא בַּדָּבָר לְקָנוֹת בָּזֶה מִדַּת הַוַּתְרָנוּת, כִּי אֵין נָדִיב כְּנוֹתֵן מִבְּלִי תִּקְוָה אֶל הַגְּמוּל. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת אַחֵר [ת], נִמְצָא בָּזֶה שֶׁיּוֹסִיף הָאָדָם בִּטָּחוֹן בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי כָּל הַמּוֹצֵא עִם לִבּוֹ לָתֵת וּלְהַפְקִיר לָעוֹלָם כָּל גִּדּוּלֵי קַרְקָעוֹתָיו וְנַחֲלַת אֲבוֹתָיו הַגְּדֵלִים בְּכָל שָׁנָה אַחַת וּמְלַמֵּד בְּכָךְ הוּא וְכָל הַמִּשְׁפָּחָה כָּל יָמָיו, לֹא תֶחֱזַק בּוֹ לְעוֹלָם מִדַּת הַכִּילוּת הָרְבֵּה וְלֹא מְעוּט הַבִּטָּחוֹן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה הֵן הַדְּבָרִים מֵעֲבוֹדוֹת הָאָרֶץ שֶׁהֵן לָנוּ בְּחִיּוּב שְׁבִיתָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן זְרִיעָה, זְמִירָה, קְצִירָה, בְּצִירָה, וַאֲשֶׁר הֵן אֲסוּרוֹת מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מְזַבֵּל וְחוֹפֵר, וַעֲבוֹדוֹת שֶׁבָּאִילָן כְּגוֹן חוֹתֵךְ מִמֶּנּוּ יַבֶּלֶת, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עָלִין אוֹ בַּדִּין יְבֵשִׁים, מְאַבֵּק בְּאָבָק, אוֹ מְעַשֵּׁן תַּחְתָּיו לְהָמִית הַתּוֹלַעַת, סָךְ הַנִּטְיעוֹת, קוֹטֵם, אוֹ מְפַסֵּג הָאִילָנוֹת, וּמָה שֶּׁהִתִּירוּ לַעֲשׂוֹת כְּגוֹן סוֹקְרִין בְּסִקְרָא, וְעוֹדֵר תַּחַת הַגְּפָנִים, וְדִין עֲבוֹדַת בֵּית הַשָּׁלְחִין, וְשֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׁדֵהוּ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן הַזִּבּוּל וְאַחַר כָּךְ שֶׁתִּהֶא גְּדוֹלָה וְלֹא יָהֵא נִרְאֶה כְּמִזְבֵּל, וְשִׁעוּרָהּ מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים סְאָה זֶבֶל וּלְמַעְלָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מוע״ק ג ב) שֶׁהַחִיּוּב לְהַמָּנַע מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ שִׁלְשִׁים יוֹם קֹדֶם שָׁנָה שְׁבִיעִית וְהִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְדִין שְׁדֵה אִילָן כַּמָּה זְמַן אָסוּר בַּעֲבוֹדָה מִשָּׁנָה שִׁשִּׁית, וּמַהוּ נִקְרָא שְׁדֵה אִילָן, וְאִסּוּר הַבְּרָכָה וְהַרְכָּבָה, [וְאִם עָבַר וְעָשָׂה] מָה יְהֵא בִּנְטִיעוֹתָיו, וּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מָה דִּינָן, דְּכָל שֶׁהוּא מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וּפֵרוֹת, אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רְטִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן לְאָכְלָה. וְשֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן קוֹצִים וְדַרְדָּרִים, עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא לְאָדָם וְלֹא לִבְהֵמָה. וְשֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְאָדָם וְלִבְהֵמָה, כְּגוֹן פּוּאָה וְאֵזוֹב וְקוֹרְנִית, הֲרֵי הוּא תָּלוּי בְּמַחְשֶׁבֶת הָאָדָם, חֶשְׁבָּן לַאֲכִילָה דִּינָן כְּמַאֲכָל, חֶשְׁבָּן לְעֵצִים דִּינָן כְּעֵצִים. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ כֻּלָּן מְבֹאָרִין בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית [פרק ד מהלכות שמיטה]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר עָלֶיהָ (ויקרא כה ב) כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ. וּמִדְּרַבָּנָן נוֹהֶגֶת אֲפִילּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה בָּאָרֶץ דַּוְקָא. וְכָל מָקוֹם (שביעית ו א) שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב וְלֹא כְּזִיב בִּכְלָל אָסוּר בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִין שָׁם אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה, כִּי הֵם קִדְּשׁוּ הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם כְּבָר לְעוֹלָם. וְהַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ מֵהֶם כְּבָר עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי בָבֶל, שֶׁהֵן מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין הַיּוֹם מִדְּרַבָּנָן בַּעֲבוֹדָה בִּשְׁבִיעִית שֶׁהֶחְמִירוּ בָּהֶן, הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין שָׁם מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, אַחַר שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ בְּעוֹלֵי בָבֶל. וּמִן הַנָּהָר וַאֲמָנָה וָהָלְאָה מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה. סוּרְיָא, וְהוּא מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד קֹדֶם שֶׁנִּכְבְּשָׁה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם תרומות א, ג ט) כִּבּוּשׁ יָחִיד, וְהָאָרֶץ הַזֹּאת הִיא כְּנֶגֶד אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה כָּל יַד פְּרָת עַד בָּבֶל, כְּגוֹן דַּמֶּשֶׂק וַאֲחָלָב וְחָמָת וּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים סְמוּכִין לָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה, גָּזְרוּ בָּהֶן שֶׁיִּהְיוּ אוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת אֲסוּרִין בַּעֲבוֹדָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל (ידים ד ג) עַמּוֹן וּמוֹאָב וּמִצְרַיִם וְשִׁנְעָר אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין נוֹהֶגֶת בִּשְׁאָר חוּצָה לָאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָעַל כַּרְמוֹ אוֹ שָׁדֵהוּ בִּשְׁבִיעִית אוֹ אָסַף כָּל פֵּרוֹתָיו

לְבֵיתוֹ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, בִּטֵּל עֲשֵׂה. וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לֶאֱסֹף מֵהֶן מְעַט מְעַט לְבֵית לֶאֱכֹל, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן כְּאִלּוּ אֵין לַקַּרְקַע בְּעָלִים יְדוּעִים.

מצוה פה

א **מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּשַׁבָּת** – לִשְׁבֹּת (רמב״ם סהמ״צ עשה קנד) מִמְּלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יב) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת. כָּל עִנְיָנָהּ כָּתוּב לְמַעְלָה בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה. וְנִכְפְּלָה מִצְוַת שַׁבָּת עַד י״ב פְּעָמִים.

מצוה פו

א **שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּת בְּעֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וַאֲפִילּוּ לְעוֹבְדֶיהָ, וְלֹא נַשְׁבִּיעַ לַגּוֹי בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יג) וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ. וּבִכְלָל הַהַזְכָּרָה שָׁמַעְנוּ בֵּין נִשְׁבָּע בֵּין מַשְׁבִּיעַ, וְיֵשׁ מְפָרְשִׁין שֶׁעִקַּר לָאו זֶה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא בְּעוֹסֵק עִם הַגּוֹי בְּיוֹם אֵידוֹ וּמַרְוִיחוֹ, דְּאָזֵל וּמוֹדֶה, וְקָא עָבֵר עַל לֹא תַזְכִּירוּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַזְכִּירוּם אֲחֵרִים עַל דֶּרֶךְ הָאֲסוּרָה לָהֶם, דְּהַיְנוּ עַל דַּעַת לְעָבְדָם, שֶׁהוּא אָסוּר אַף לָהֶם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁבְּנֵי נֹחַ מֻזְהָרִים עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹד הוֹסִיפוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַרְחָקָה וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (סג ב) שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה בֵּין בְּמַעֲשֶׂה בֵּין בְּדִבּוּר עַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה זִכְרָהּ בִּלְבָבֵנוּ לְעוֹלָם. וְהִשְׁגִּיחוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְאָמְרוּ שֶׁבְּאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת הִזְהִירַתְנוּ הַתּוֹרָה עָלֶיהָ לְרֹב מֵאוֹסָהּ, צֵא וַחֲשֹׁב.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֲפִלּוּ לְהַזְכִּיר שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ שְׁבוּעָה אָסוּר, וְשֶׁכָּל עֲבוֹדָה זָרָה הַכְּתוּבָה בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ מַתָּר לְהַזְכִּיר שְׁמָהּ, כְּגוֹן פְּעוֹר (במדבר כג כח) וּבֵל וּנְבוֹ (ישעיה מו א) וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְשֶׁאָסוּר לִגְרֹם לַאֲחֵרִים שֶׁיִּדְּרוּ וְשֶׁיְּקַיְּמוּ בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא הַנּוֹדֵר וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמָהּ, דְּהַיְנוּ הַנִּשְׁבָּע בְּעַצְמוֹ וְלֹא הַמַּשְׁבִּיעַ, וַאֲף עַל פִּי שֶׁהַמַּשְׁבִּיעַ כְּמוֹ כֵן בִּכְלַל הַלָּאו הוּא, לְפִי דַּעַת הָרַמְבַּ״ם ז״ל, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִשְׁבַּע בְּדָבָר מִכָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁיַּאֲמִינוּ בָּם הַכּוֹפְרִים הַסְּכָלִים עַל צַד הַגְּדֻלָּה, חַיָּב מַלְקוּת, כֵּן כָּתַב הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וַאֲף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה בָּזֶה, מֵרֹב חֻמֶר עֲבוֹדָה זָרָה הוּא.

מצוה פז

א **שֶׁלֹּא לְהַדִּיחַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא יִקְרָא אָדָם בְּנֵי אָדָם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְיַזְרֵז אוֹתָם עַל כָּךְ, וַאֲף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַקּוֹרֵא לֹא יַעֲבֹדֶנָּה וְלֹא יַעֲשֶׂה לָהּ פְּעֻלָּה מִן הַפְּעֻלּוֹת רַק הַקְּרִיאָה לְבַד, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַדִּיחַ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (סג ב) לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ אַזְהָרָה לְמַדִּיחַ, וְכֵן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ.

ג דִּינֶיהָ בְּפֶרֶק עֲשִׂירִי מִסַּנְהֶדְרִין. וּמִי שֶׁלֹּא הִדִּיחַ בְּעִנְיָן זֶה אֶלָּא אָדָם אֶחָד, אֵינוֹ נִקְרָא מַדִּיחַ אֶלָּא מֵסִית, וּבְסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי נִכְתַּב אַזְהָרַת מֵסִית בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. אֲבָל כְּשֶׁמַּדִּיחַ שְׁנֵי אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר נִקְרָא מַדִּיחַ. וְזֶה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כָּל הַרְחָקוֹת אֵלּוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְגֹדֶל הָעֹנֶשׁ בָּהּ עַד שֶׁנִּכְפְּלָה בְּאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, וְשֶׁתְּכַנָּה הַתּוֹרָה לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קַנָּא עַל עוֹבְדֶיהָ, אַל יַעֲלֶה בְּלִבְּךָ שֶׁקְּנָאַת הָאֵל וְהַרְחָקוֹת אֵלּוּ נִכְתְּבוּ זוּלָתִי מִצַּד הָעוֹבְדִים, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ בֵּין שֶׁיַּעַבְדוּ אוֹתוֹ בְּנֵי אָדָם אוֹ יַעַבְדוּ מַלְאָךְ אוֹ גַּלְגַּל אוֹ כּוֹכָב אוֹ אֶחָד מִכָּל בְּרוּאָיו אֵין שׁוּם צַד תּוֹסֶפֶת וְגֵרוּעַ נוֹפֵל בָּזֶה בִּכְבוֹדוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי תַּכְלִית הַכָּבוֹד וְהַהוֹד לֹא נוֹסַף וְלֹא נִגְרַע בִּשְׁבִיל דָּבָר, אַף כִּי בְּמַעֲשָׂיו אֲנַחְנוּ פְּעֻלּוֹתָיו אֲנַשֵּׁי הַגּוּפוֹת. אַף תֵּדַע בֶּאֱמֶת כִּי כָּל עִנְיָנִים אֵלֶּה נֶאֱמָרִים עַל צַד הַמְקַבְּלִים, יֹאמַר כִּי בְּעֵת שֶׁהָאָדָם מוֹצִיא עַצְמוֹ לְגַמְרֵי וּמִתְפַּשֵּׁט מֵאֱמוּנַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּמוֹלִיךְ גּוּפוֹ וּמַתְפִּיס מַחְשְׁבוֹתָיו אַחֲרֵי הַהֶבֶל, לֹא יִהְיֶה רָאוּי כְּלָל לְהַנִּיחַ בּוֹ שׁוּם בְּרָכָה וְשׁוּם טוֹבָה, אֲבָל יִהְיֶה רָאוּי לְהַנִּיחַ עָלָיו כָּל מָה שֶּׁהוּא הֵפֶךְ הַבְּרָכָה, וְהוּא הַקְּלָלָה וְהַמְּאֵרָה וְהֶחֳלָאִים וְכָל רָעוֹת, כִּי הוּא נִתְרַחֵק תַּכְלִית הָרְחוּק מִכָּל גְּבוּלֵי הַטּוֹב, וְעַל כֵּן לֹא תַּשִּׂיגֵהוּ כִּי אִם רַע מִכָּל צְדָדָיו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַמָּשָׁל יֵאָמֵר עָלָיו כְּאִלּוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא אֲדוֹן הַטּוֹבָה נַעֲשָׂה לוֹ לְאוֹיֵב וְעָצַר מִמֶּנּוּ כָּל הַטּוֹבוֹת, וּכְאִלּוּ הוּא מְקַנֵּא בּוֹ בְּהַנִּיחוֹ עֲבוֹדָתוֹ וְעוֹבֵד אֶת אֲחֵרִים. וְאוּלָם הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לֹא יְחַיֵּב לְכָל נִבְרָא וְלֹא יְקַנֵּא בְּכָל אָדָם כִּי בְיָדוֹ לְהַחֲזִירָם כֻּלָּם עִם כָּל שְׁאָר הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְתֹהוּ וָבֹהוּ בְּהַנָּחַת חֻפְצוֹ בְּבִטּוּל כַּאֲשֶׁר בְּרָאָם בְּהַנָּחַת חֻפְצוֹ בִּבְרִיאָה, אֲבָל יְכַוֵּן שְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּקַנֵּא עַל

דֶּרֶךְ מַעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם לְפִי שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם שִׂנְאָה גְּדוֹלָה כְּמִי שֶׁמְּקַנֵּא בְּאִישׁ עַל שׁוּם דָּבָר אוֹ מְקַנֵּא בְּאִשְׁתּוֹ בִּזְנוּתָהּ עִם אֲחֵרִים. וְעַל כֵּן נִכְתְּבוּ בַּתּוֹרָה דִּמְיוֹנוֹת אֵלּוּ אֶצְלוֹ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְאָזֶן הַשּׁוֹמֵעַ [פ״ד מהל׳ ע״א].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. אֲבָל דִּין הָעוֹבֵר עָלֶיהָ בֵּין אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהֵם בִּסְקִילָה, אֵינָן אֶלָּא בְּמָקוֹם הָרָאוּי לַמִּשְׁפָּט שֶׁהִיא הָאָרֶץ הַנִּבְחֶרֶת.

מצוה פח

א **מִצְוַת חֲגִיגָה בָּרֶגֶל** – לָחֹג בָּרֶגֶל, וְהוּא שֶׁנִּצְטַוּינוּ לַעֲלוֹת לָרֶגֶל לַמִּקְדָּשׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, וְהֵן סְמוּךְ לְפֶסַח וְשָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת, כְּדֵי שֶׁנָּחֹג שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה. וְעִנְיַן הַחֲגִיגָה הוּא שֶׁנַּעֲלֶה שָׁם בְּקָרְבָּן וְנַקְרִיבֵהוּ שְׁלָמִים לִכְבוֹד הֶחָג. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ פַּעֲמַיִם בַּתּוֹרָה, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה (ו ב), שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּרֶגֶל חֲגִיגָה, רְאִיָּה, שִׂמְחָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּדִין לָבֹא בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ דָּבָר מִיָּדֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים נ יב) אִם אֶרְעַב לֹא אֹמַר לָךְ, אַף עַל פִּי כֵן בִּדְמְיוֹן מַחְשַׁבְתֵּנוּ אֲנַחְנוּ רוֹאִים כְּאִלּוּ נַעֲמֹד לְפָנָיו. וְהָאֱמֶת שֶׁהַנְּפָשׁוֹת קְרוֹבוֹת אֶל הַטּוֹב בַּמָּקוֹם הַהוּא יוֹתֵר מִשָּׁאָר מְקוֹמוֹת וְאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ נוֹגֵהַּ עֲלֵיהֶם שָׁם. וְעַל כֵּן רָאוּי לָנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּן בָּעֵת הַהִיא, כִּי בִּפְעֻלַּת הַקָּרְבָּן נִתָּכֵן לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה וְתִתְעַלֶּה נַפְשׁוֹתֵינוּ מַעְלָה מַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה רפ״א) שֶׁקָּרְבָּנוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶן שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד יַסְפִּיק, בֵּין בְּהֵמָה בֵּין עוֹף, תּוֹר אוֹ גּוֹזָל, וְשֶׁחַיָּב לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם עַל כָּל פָּנִים בְּקָרְבָּן בְּיָדוֹ אוֹ בְּכֶסֶף שֶׁיִּקָּנֶה בּוֹ קָרְבָּן בִּירוּשָׁלַיִם, אֲבָל בִּשְׁוֶה כֶּסֶף אֵינוֹ פָּטוּר. וְאִם לֹא הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין (חגיגה ט א) כָּל שִׁבְעָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה הוּא שָׁם בְּיוֹם רִאשׁוֹן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה [פ״א מהלכות חגיגה]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, וְלֹא כָּל (שם ב א) הַזְּכָרִים, שֶׁחִגֵּר וְסוֹמֵא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו וְחוֹלֶה וְזָקֵן וְעָנֵג הַרְבֵּה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּרַגְלָיו כֻּלָּם פְּטוּרִין, וְכֵן טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס וַעֲבָדִים. אֲבָל כָּל שְׁאָר הַזְּכָרִים חַיָּבִים וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לָהֶם אֻמָּנוּת מְכֹעָר כְּגוֹן (שם ד א) מְקַמֵּץ וּמְצָרֵף וְעַבְּדָן מְסַתָּרִין גּוּפָן וּמַלְבּוּשָׁן וְעוֹלִין לְפָנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהֵם מְקֻבָּלִין לְפָנָיו כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, שֶׁטִּנּוּף הַנֶּפֶשׁ הוּא הַמַּמְאִיס בְּנֵי אָדָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְלֹא הָאֻמָּנוּת כָּל זְמַן שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ בְּנֶאֱמָנוּת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִרְאָה בָּעֲזָרָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג וְלֹא הֵבִיא קָרְבָּן בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְגַם עָבַר עַל לָאו, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה (שמות כג טו) וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם.

מצוה פט

א **שֶׁלֹּא נִשְׁחַט שֹׁה הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּעוֹד חָמֵץ בְּרְשׁוּתֵנוּ** – שֶׁלֹּא נִשְׁחַט שֹׁה הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּעוֹד שֶׁיִּהְיֶה חָמֵץ בִּרְשׁוּתֵנוּ עַד חֲצִי הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים ה א) אַךְ חִלֵּק, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יח) לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי, וּבָא הַפָּרוּשׁ בּוֹ לֹא תִּשְׁחַט שֹׁה הַפֶּסַח וְיִהְיֶה עֲדַיִן חָמֵץ קַיָּם בִּרְשׁוּתְךָ. וְנִכְפְּלָה זֹאת הַמִּנְיָעָה בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּתּוֹרָה. וְגַם כֵּן שָׁמַעְנוּ בִּכְלָל הַפָּרוּשׁ, שֶׁלֹּא (שם יג ב) יִהְיֶה חָמֵץ אֵצֶל הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְלֹא אֵצֶל הַזּוֹרֵק דָּמוֹ וְלֹא אֵצֶל הַמַּקְטִיר חֶלְבּוֹ וְלֹא אֵצֶל אֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה הַנִּמְנִין עָלָיו (שם סג ב).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁקִּבִּיעוּת זְמַן בְּכָל הָעִנְיָנִים הוּא קִיּוּם עֲשִׂיָּתָן, יְדוּעַ הַדָּבָר אֵצֶל כָּל אָדָם. וְעַל כֵּן בִּדְבַר הַפֶּסַח, שֶׁהוּא דָּבָר גָּדוֹל אֶצְלֵנוּ בְּקִיּוּם הַדָּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (במצוה כא), צִוָּה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֶׂה עִנְיָנוֹ בְּסֵדֶר וּבְקִבִּיעוּת זְמַן לְכָל דָּבָר וְדָבָר מִדְּבָרָיו, וְלֹא תָּבֹא מִצְוָה מִמִּצְוֹת עִנְיַן הַמּוֹעֵד הַזֶּה בִּגְבוּל חֲבֵרְתָּהּ. וְעַל כֵּן נִזְהַרְנוּ לְהַשְׁבִּית הֶחָמֵץ הַנִּמְצָא בְּעֵינֵינוּ לִשְׁעָתוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ לְהַתְחִיל בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח שֶׁהוּא הַתְחָלַת שִׁמְחַת הַמּוֹעֵד הַטּוֹב. וְעוֹד אִם שָׁמַעְנוּ טוֹב מִזֶּה נַחְזִיק בּוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ (שם סא א) שֶׁזְּמַן שְׁחִיטָתוֹ אַחַר חֲצוֹת, וְאִם שְׁחָטוֹ קֹדֶם חֲצוֹת שֶׁפָּסוּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁאַחַר חֲצוֹת הוּא זְמַנּוֹ, אֵינוֹ נִשְׁחָט לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם אַחַר שֶׁמַּקְטִירִין קְטֹרֶת שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, גַּם לְאַחַר שֶׁמֵּיטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפִסְחִים [פ״ק מהלכות קרבן פסח]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִנִּיחַ מִדַּעְתּוֹ כַּזַּיִת חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ בְּשָׁעַת הַקָּרְבָּתוֹ, אֶחָד שׁוֹחֵט אוֹ זוֹרֵק אוֹ מַקְטִיר הָאֵמוּרִין אוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד מִכָּל בְּנֵי הַחֲבוּרָה הַנִּמְנִין בַּאֲכִילָתוֹ לוֹקֶה, וְהַפֶּסַח כָּשֵׁר מִכָּל מָקוֹם.

מצוה צ

א **שֶׁלֹּא לָהַנִּיחַ אֲמוּרֵי הַפֶּסַח לְפֶסַח בְּלֵילָיָה** – שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֲמוּרִים שֶׁל פֶּסַח עַד הַבֹּקֶר שֶׁלֹּא יַקְרִיבוּ אוֹתָן וְהֵן נִפְסָלִין בִּשְׁהִיָּה זוֹ וְנִקְרָאִין נוֹתָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יח) וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר אֲמוּרִין וְלִשְׁאָר קָרְבָּנוֹת. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (שם) לֹא יָלִין חֵלֶב, בָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּד עַל הַחֲלָבִים שֶׁנִּפְסָלִין בְּלֵילָיָה. וּכְבָר נִכְפְּלָה זֹאת הַמִּנִיעָה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כה) וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי כְּבוֹד הַקָּרְבָּן לְהַקְרִיבוֹ בִּזְמַנּוֹ הַקָּבוּעַ אֵלָיו, וְהַמַּעֲבִיר הַמּוֹעֵד נִרְאֶה כְּמִתְאַוֵּשׁ וּמַשְׁלִיךְ הַדָּבָר אַחֲרֵי גַּוּוֹ וְאֵינֶנּוּ מִתְעוֹרֵר וּמַתְפִּיס כַּוָּנוֹתָיו אֶל הָעֲבוֹדָה יָפָה, וּמִפְּנֵי כֵן נִפְסָלִין בְּכָךְ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ (פסחים סד ב) שֶׁמִּצְוָה לְהַקְטִיר אֲמוּרֵי כָל זֶבַח וְזֶבַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מנחות עב א) שֶׁמִּצְוַת הַקְטָרָתָן אַחַר שְׁחִיטָה סָמוּךְ, וְאִם לֹא הִקְטִירָן כֵּן מַקְטִירָן כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְדַוְקָא כְּשֶׁחָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שֶׁחֶלְבֵי שַׁבָּת קְרֵבִין בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל אִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּחֹל אֵין מַקְטִירִין בַּלַּיְלָה, שֶׁאֵין מַקְטִירִין חֶלְבֵי חֹל בְּיוֹם טוֹב, דְּיוֹם טוֹב עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה וְדוֹחֶה לָאו דְּלֹא יָלִין, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפִסְחִים [שם]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים כְּהֲנִים. וְהָעוֹבֵר וְלֹא הִקְרִיבָן, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה צא

א **מִצְוַת חֲבָאַת בְּכוּרִים** – לְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא הַפְּרִי הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּתְבַּשֵּׁל בְּאֶילָן שֶׁחַיָּבִין אָנוּ לְהָבִיאוֹ שָׁם וְלִתְּנוֹ לַכֹּהֵן, וְלֹא כָּל הָאִילָנוֹת בְּמִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא שִׁבְעַת הַמִּינִים בִּלְבַד שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם חִטָּה, וּשְׂעוֹרָה, גֶּפֶן, וּתְאֵנָה, וְרִמּוֹן, זֵיתִים וּתְמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא וגו׳ וּבָא הַפָּרוּשׁ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל שִׁבְעָה פֵּרוֹת אֵלּוּ. וּלְפִי הַדּוֹמֶה כִּי בְּדֶרֶךְ זוֹ לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לוֹמַר כָּךְ, כִּי אַחַר שֶׁלֹּא הֻזְכְּרוּ כָּל פֵּרוֹת אֲחֵרִים חוּץ מֵאֵלּוּ בַּתּוֹרָה בְּשׁוּם מָקוֹם וְצִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא מֵאַרְצֵנוּ בִּכּוּרֵי פֵּרוֹת סְתָם, בֶּאֱמֶת יֵשׁ לָדוּן כִּי עַל הַפֵּרוֹת שֶׁהוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְשֶׁשִּׁבְחָהּ בָּהֶן, עַל אוֹתָם צִוָּנוּ. וְאֶפְשָׁר כִּי יֵשׁ לְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל עוֹד הֶכְרֵחַ הַכָּתוּב בָּעִנְיָן, אוֹ שֶׁמָּא דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵם. וְכֵן הָיָה דַּרְכָּם לְהָבִיא אוֹתָן (בכורים ג ג) הַסְּמוּכִין לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין אוֹתָן רַכִּים, וְהָרְחוֹקִין מְיַבְּשִׁין אוֹתָן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת דְּבַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתֵנוּ, וְנִזְכֹּר וְנֵדַע כִּי מֵאִתּוֹ בָּרוּךְ הוּא יַגִּיעוּ לָנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת בָּעוֹלָם. עַל כֵּן נִצְטַוֵּינוּ לְהָבִיא לִמְשָׁרְתֵי בֵּיתוֹ רֵאשִׁית הַפְּרִי הַמִּתְבַּשֵּׁל בָּאִילָנוֹת וּמִתּוֹךְ הַזְּכִירָה וְקַבָּלַת מַלְכוּתוֹ וְהוֹדָאָתֵנוּ לְפָנָיו, כִּי הַפֵּרוֹת וְיֶתֶר כָּל הַטּוֹבָה מֵאִתּוֹ יָבֹאוּ, נִהְיֶה רְאוּיִים לִבְרָכָה וְיִתְבָּרְכוּ פֵּרוֹתֵינוּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יט ב) שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַזָּר כִּתְרוּמָה מְשֻׁנְכְּנָסוּ לִירוּשָׁלַיִם, וּמֵאֵיזֶה פֵּרוֹת מְבִיאִין מֵהֶם בִּכּוּרִים מִדְּרַבָּנָן, וְשֶׁנִּתָּנִין הַבִּכּוּרִים לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וְשֶׁטְּעוּנִין כְּלִי וְהוּא לַכֹּהֵן אִם הוּא שֶׁל עֵץ, וְשֶׁלֹּא יְבִיאֵם אָדָם בְּעֵרְבוּב אֶלָּא דֶּרֶךְ נוֹי, כְּגוֹן שֶׁמְּשִׂים הוּצִין אוֹ עָלִין בֵּסַל בֵּין כָּל מִין וָמִין, וּמַקִּיף אֶשְׁכּוֹלוֹת עֲנָבִים עַל שְׂפָתוֹ, וּמְבִיאִין בִּידֵיהֶן תּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה לִכְבוֹד הַבִּכּוּרִים וְנוֹתְנִין אוֹתָם לַכֹּהֲנִים, וְכֵיצַד הָיוּ מַעֲלִין אוֹתָן, וְהַשְּׂמְחָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין עֲלֵיהֶן הַמְּבִיאִים אוֹתָם וְהַיּוֹצְאִים לִקְרָאתָם, וְהַמִּזְמוֹרִים שֶׁהָיוּ קוֹרְאִין סָמוּךְ לָעִיר, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים (פ״ג) [פ״ד מה׳ בכורים].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, וּבְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְסוּרְיָא וְעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, אֲבָל לֹא בְּפֵרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה צב

א **שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב** – שֶׁלֹּא נְבַשֵּׁל בְּשַׂר בְּהֵמָה בְּחָלָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט) לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וּבָא הַפָּרוּשׁ (חולין קיג, א), דְּלָאו דַּוְקָא גְּדִי, אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל בְּשַׂר בְּהֵמָה בַּמַּשְׁמָע, שֶׁאֵין לְשׁוֹן גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן בְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן גְּדִי, לְפִי שֶׁהַבָּשָׂר דָּבָר רַךְ כִּגְדִי. וְאֵיךְ אַתָּה לָמֵד כֵּן, מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בִּכְמָה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב גְּדִי, וְהַצָּרַךְ לְפָרֵשׁ גְּדִי עִזִּים, הָא לְמַדְתָּ, שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר גְּדִי סְתָם לָאו דַּוְקָא גְּדִי עִזִּים, אֶלָּא אַף כָּל בְּשַׂר בְּהֵמָה כַּיּוֹצֵא בּוֹ בַּמַּשְׁמָע.

ב מִשְּׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁהוּא כְּעִנְיָן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת מְכַשֵּׁפָה, כִּי יֵשׁ בָּעוֹלָם דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱסַר לָנוּ תַּעֲרֻבְתָּן בְּסִבַּת הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם. וְאֶפְשָׁר שֶׁתַּעֲרֹבֶת הַבָּשָׂר עִם הֶחָלָב בְּמַעֲשֵׂה הַבִּשּׁוּל יִהְיֶה סִבַּת אִסּוּרוֹ מִן הַיְסוֹד הַהוּא. וּקְצָת רְאָיָה לָזֶה לְפִי שֶׁבָּא הָאִסּוּר לָנוּ בְּמַעֲשֶׂה הַתַּעֲרֹבֶת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֹאכְלֵנוּ, שֶׁנִּרְאֶה בָּזֶה שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ מֻחְמַת נֶזֶק אֲכִילָתוֹ כְּלָל רַק שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה פְּעֻלַּת אוֹתָהּ הַתַּעֲרֹבֶת וּלְהַרְחָקַת אוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ. וְהִזְהִירָנוּ גַּם כֵּן בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁאִם אוּלַי נַעֲשֶׂה הַתַּעֲרֹבֶת לְבַל נֹאכְלֵהוּ וְלֹא נֶהֱנֶה בּוֹ לְהַרְחִיק הָעִנְיָן. וַאֲפִלּוּ (פסחים כה א) אֲכָלוֹ מִבְּלִי שֶׁנֶּהֱנָה מִמֶּנּוּ כְּלָל, לוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר כָּל אִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת, וְכָל זֶה מוֹרֶה שֶׁיְּסוֹד טַעְמוֹ הוּא מֻחְמַת הַתַּעֲרֹבֶת, וְכָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בְּכִשּׁוּף. זֶה נֹאמַר מִתּוֹךְ הַדְּחָק וַעֲדַיִן אָנוּ צְרִיכִים לְמוֹדָעֵי הַמְקֻבָּל. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בָּעִנְיָן טַעַם אַחֵר (מורה נבוכים ח״ג פמ״ח) אָמַר, כִּי יֵשׁ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה יַעַבְדוּהָ בְּמַעֲשֶׂה תַּעֲרֹבֶת בָּשָׂר עִם חָלָב, וְלָכֵן הִרְחִיקָה הַתּוֹרָה אוֹתָהּ הַתַּעֲרֹבֶת. וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה לִי (אסתר ה יג).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, נִכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּקִצּוּר כְּמִנְהָגֵנוּ בְּמִצְוַת אִסּוּר הָאֲכִילָה וְהַהֲנָאָה בְּסֵדֶר כִּי תִשָּׂא.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבִשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב, וַאֲף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָכָלוֹ, לוֹקֶה.

מצוה צג

א **שֶׁלֹּא לִכְרֹת בְּרִית לְשִׁבְעָה עַמְּמִים וְכֵן לְכָל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא נִכְרֹת בְּרִית, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַבְטִיחַ בְּאַהֲבָתֵנוּ אֶל הָעָם הָרַע הַכּוֹפְרִים שֶׁהֵם שִׁבְעָה עַמִּים שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהָיוּ מַחְזִיקִים בְּאַרְצֵנוּ טֶרֶם בּוֹאֵנוּ שָׁם, וְהֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וכו׳, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה עִמָּהֶם שָׁלוֹם וְנִנִּיחַ אוֹתָם לַעֲבֹד הָעֲבוֹדָה זָרָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ מִן הָעוֹלָם, וְאִלּוּ הַשִּׁבְעָה עַמְּמִין הָיוּ עִקַּר ע״ז וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, וְעַל כֵּן נֶעֱקְרוּ מֵאַרְצָם. וְנִצְטַוֵּינוּ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֵיהֶם וּלְאַבֵּד זִכְרָם לְעוֹלָם וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם בַּתּוֹרָה (דברים ז ב) הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה בְּסֵדֶר וָאֶתְחַנַּן (מצוה תכה) וְשָׁם אַאֲרִיךְ בַּמִּצְוָה בְּעֶזְרַת הָאֵל, וְנַגִּיד סִבַּת הֱיוֹת בָּעוֹלָם הָאֻמּוֹת הָרָעוֹת לָמָּה, וְכִי מִצְוָה זוֹ בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הַנּוֹהָגוֹת. וּמִן הָאַזְהָרָה בָּהֶם נִשְׁמַע אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לִכְרֹת בְּרִית לְכָל עוֹבְדֵי ע״ז. אֲבָל יֵשׁ חִלּוּק בֵּין שִׁבְעָה עַמְּמִים לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, (גיטין מה א) שֶׁשְּׁאָר הָאֻמּוֹת אִם אֵין נִלְחָמִים עִמָּנוּ אֵין מִצְוָה עָלֵינוּ לְהָרְגָם, אֶלָּא שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֵנוּ עַד שֶׁיַּעַזְבוּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְאִלּוּ הַשִּׁבְעָה עַמְּמִים נִצְטַוֵּינוּ לְהָרְגָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁנּוּכַל לָהֶם, אֶלָּא אִם כֵּן יַנִּיחוּ עֲבוֹדָה זָרָה. וְהָעִנְיָן לְפִי שֶׁהֵם הָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וְכָל מִי שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶם וְיָכוֹל לְהָרְגוֹ בְּלֹא סַכָּנָה וְלֹא הָרַג עוֹבֵר בְּלֹאו. וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּשֶׁאֵין נִלְחָמִים עִמָּנוּ שֶׁלֹּא נַהֲרֹג דַּוְקָא עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִן הָאֻמּוֹת אֲבָל יִשְׂרָאֵל עוֹבֵד ע״ז כְּגוֹן הַמִּינִין וְהַמְשַׁמְּדִין וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין מִצְוָה עָלֵינוּ לְהָרְגָם, לְפִי שֶׁהֵם מְצָרִים לְיִשְׂרָאֵל, וּמוּטָב יֹאבְדוּ אֶלֶף כַּיּוֹצֵא בָּם וְלֹא יִשָּׂרֵאל אֶחָד כָּשֵׁר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁמְּקַבְּלִין אוֹתָן אִם רָצוּ לַחְזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין [י״ד סי׳ קצא]

מצוה צד

א **שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ** – שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁנִּגְלֶה בַּכָּתוּב, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא נִלְמַד מִכְּפִירָתָם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז סד ב) שֶׁאִלּוּ רָצוּ לְהַנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אַף עַל פִּי שֶׁעֲבָדוּהָ מִתְּחִלָּתָן שֶׁמַּתָּרִים לִשְׁכֹּן בְּאַרְצֵנוּ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא גֵּר תּוֹשָׁב, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא גֵּר לְעִנְיַן שֶׁהַתֹּר לֵישֵׁב בְּאַרְצֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אִי זֶהוּ גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה שֶׁקִּבֵּל שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם לֹא הִנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹכְרִין לוֹ קַרְקַע שֶׁיְּשַׁכֵּן בְּאַרְצֵנוּ, אֶלָּא (שם כא א) אֲפִלּוּ לְהַשְׁכִּיר לוֹ בַּיִת, אָסוּר כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׁכֹּר לְדִירָה, לְפִי שֶׁמַּכְנִיס שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל לִסְחוֹרָתוֹ מֻתָּר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַשְׁכִּיר לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁשְּׁלֹשָׁה דִּבֵּר קִבְּיעוּת הוּא וְאֵין רָאוּי לְקֻבָּעָם. וְחִלּוּק הַדִּינִים שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה בֵּין בָּתִּים לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, וּבֵין סוּרְיָא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וַעֲבוֹדָה זָרָה [שם].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בָּאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּמָכַר לָהֶם קַרְקַע אוֹ הִשְׁכִּירוֹ לָהֶם בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי עָבַר עַל מִצְוַת מָלֵךְ, וְאֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לִמְכֹּר לָהֶם קַרְקַע אוֹ לְהַשְׁכִּיר בְּלֹא עֲשֵׂית מַעֲשֶׂה.

מצוה צה

א **מִצְוַת בִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה** – לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְיָ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּהְיֶה מַקְרִיבִים שָׁם קָרְבְּנוֹתֵינוּ אֵלָיו, וְשָׁם תִּהְיֶה הָעֲלִיָּה לָרֶגֶל וְקִבּוּץ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ. וְזֹאת הַמִּצְוָה כּוֹלֶלֶת עִמָּהּ הַכֵּלִים הַצְּרִיכִים בַּבַּיִת אֶל הָעֲבוֹדָה, כְּגוֹן הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמִּזְבֵּחַ וְכָל שְׁאָר הַכֵּלִים כֻּלָּם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, מָה שֶּׁתִּרְאֶה בְּסוֹף דְּבָרַי. וְאָכֵן מִירְאָתִי לְהִתְקָרֵב אֶל מִשְׁכַּן יְיָ, כִּי יָדַעְתִּי כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אִם לֹא יִתְקַדֵּשׁ לְמַדַּי לֹא יִרְאֶה הַבַּיִת וָחַי. גַּם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים לַעֲבוֹדָה יִתְקַדָּשׁוּ בְּבוֹאָם אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנִים, וְהַלְוִיִּם אַחַר הִטָּהֲרוּ וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה טֶרֶם יִתְּנוּ קוֹלָם בְּהֵיכַל ה׳. אָמַרְתִּי גַּם אֲנִי אַגִּיד עֲצָתִי, וְאֶעֱרֹךְ הִתְנַצְּלוּתִי נֶגֶד זְקֵנַי, וְאֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי טֶרֶם אַעֲלֶה בֵּית יְיָ.

ג יָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֹרָסָם בֵּינֵינוּ הָעָם מְקַבְּלֵי הַמִּצְוֹת כִּי שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה, וּבְכָל אֶחָד מֵהֶן שָׁרָשִׁים גְּדוֹלִים וְרַבִּים, וּלְכָל שֹׁרֶשׁ וְשֹׁרֶשׁ עֲנָפִים, כָּל אֶחָד יִשָּׂא אֶשְׁכֹּל גָּדוֹל שֶׁל פֵּרוֹת נֶחְמָדִים לְהַשְׂכִּיל לִבּוֹת, יוֹם יוֹם יוֹצִיאוּ פֶּרַח לַשּׁוֹקְדִים עֲלֵיהֶם, פִּרְחֵי חָכְמָה וְשֵׂכֶל טוֹב, כָּל עֵינַיִם מְאִירוֹת וְרָחֲבָה וְנָסְבָה עֲמֻק חָכְמָתָהּ עַד שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג תַּכְלִיתָהּ. כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַמֶּלֶךְ הֶחָכָם (קהלת ז כג) אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי, וְעִם כָּל זֶה אֵין לְהַרְפּוֹת יְדֵי הָעוֹסֵק בָּהּ, כִּי אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה מִמֶּנָּה יֹאכַל כַּלָּה מְתוּקָה, וְאִם יֵשׁ כַּמָּה אֲשֶׁר מִפְּרִי עֵץ הַגַּן לֹא תַּשִּׂיג יָדָם לָקַחַת יִקְחוּ לָהֶם עָלֶיהָ לִתְרוּפָה. וְאָנֹכִי עִם דַּעְתִּי, גֹּדֶל עֶרְכָּהּ וְרֹב עָמְקָהּ, וְכִי פְּלִיאָה מִמֶּנִּי נִשְׂגְּבָה, פָּעֲרְתִּי פִּי לְדַבֵּר בָּהּ וְאֶסְמְכָה בַּמֶּה שֶׁלִּמְּדוּנִי רַבּוֹתַי, (ע״ז יט א) לִגְרֹס אִינִישׁ וְאַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט כ) גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה.

ד דַּע בְּנִי, כִּי כָּל אֲשֶׁר יַגִּיעַ אֵצֶל הַשֵּׁם בַּעֲשׂוֹת בְּנֵי אָדָם כָּל מִצְוֹתָיו אֵינֶנּוּ רַק שֶׁחָפֵץ הַשֵּׁם לְהֵיטִיב לָנוּ, וּבְהִיוֹת הָאָדָם מֻכְשָׁר וּמוּכָן בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָן מִצְוֹת לְקַבֵּל הַטּוֹבָה אָז יֵיטִיב אֲלֵיו הַשֵּׁם, וְעַל כֵּן הוֹדִיעָם דֶּרֶךְ טוֹב לְהִיוֹתָם טוֹבִים, וְהִיא דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, כִּי בָּהּ יִהְיֶה הָאָדָם טוֹב. נִמְצָא שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם מִצְוֹתָיו הִשְׁלִים חֶפְצוֹ בַּאֲשֶׁר הוּא רָאוּי אָז לְקַבֵּל טוֹבָתוֹ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ מֵכִין עַצְמוֹ לְכָךְ, רָעָתוֹ רַבָּה, שֶׁיּוֹדֵעַ חֵפֶץ הַשֵּׁם בָּזֶה, וְהוּא יַעֲשֶׂה מַעֲשָׂיו כְּנֶגֶד חֶפְצוֹ. וּפָרָשָׁה אַחַת נִכְתְּבָה בַּתּוֹרָה לְהוֹדִיעֵנוּ עִקַּר זֶה לְבַד, וְהוּא מָה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵדֶר וְהָיָה עֵקֶב (דברים י יב יג) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ וְגוֹ׳ עַד לְטוֹב לָךְ. כְּלוֹמַר אֵינֶנּוּ שׁוֹאֵל מֵעִמְּךָ דָּבָר בַּעֲשׂוֹתְךָ מִצְוֹתָיו רַק שֶׁרָצָה בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְהֵטִיב לָךְ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו הֵן לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ. כְּלוֹמַר וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְמִצְוֹתֶיךָ רַק מֵאַהֲבָתוֹ אוֹתְךָ לְזַכּוֹתְךָ.

ה וְיֵשׁ בְּעוֹשֵׂי הַמִּצְוֹת יָשִׂימוּ מְגַמַּת פְּנֵיהֶם אֶל הַטּוֹבָה הַמְּעֻתֶּדֶת אֲלֵיהֶם בַּעֲשׂיָתָן לְבַד, כִּי יֵדְעוּ שֶׁבְּסִבָּתָן תָּנוּחַ עֲלֵיהֶם הַבְּרָכָה וְהַטּוֹב, וְאֶל הַכַּוָּנָה הַהִיא יִתְעַסְּקוּ בָּהֶן לְעוֹלָם, וְאֵלֶּה חֻלְקָם בַּחַיִּים וְזוֹכִים לְעֵדֶן גַּן אֱלֹהִים, וְאוּלָם לֹא הִגִּיעוּ אֶל תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הַטּוֹבָה. אֲבָל יֵשׁ אֲשֶׁר זָכוּ וְנָתַן לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֵב לָדַעַת וּלְהָכִיר בְּמִדּוֹתָיו הַמְּעֻלּוֹת, וּמִתּוֹךְ הַכָּרָתָם יִתְקַשְּׁרוּ מוֹרְשֵׁי לְבָבָם בְּאַהֲבָתוֹ קֶשֶׁר חָזָק וְאַמִּיץ עַד שֶׁיִּשְׂימוּ כָּל כַּוָּנַת הֲכָנַת גּוּפָם כְּדֵי לְהַשִּׂיל חֵפֶץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְרֹב חִשְׁקָם אוֹתוֹ, וְאֶל הַתּוֹעֶלֶת הַמְּעֻתֶּדֶת לָהֶם בָּעֵסֶק הַהוּא לֹא יָשִׂיתוּ לֵב, וְהִיא הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָלוּ אֵלֶיהָ הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַשְּׁלֹשָׁה וְהַרְבֵּה מִבְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, זֶכֶר כֻּלָּם לִבְרָכָה, וְזֹאת הִיא הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁאֶפְשָׁר לְבֶן אָדָם לַעֲלוֹת.

ו וּמֵעַתָּה בִּהְיוֹת הַנָּחַת דַּעְתֵּנוּ עַל זֶה בְּעִנְיַן מִצְוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא, תְּחַיֵּב אוֹתָנוּ לֵאמֹר כִּי בִּנְיַן בַּיִת לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹתֵנוּ בָּהּ תְּפִלּוֹת וְקָרְבָּנוֹת אֵלָיו, הַכֹּל לְהָכִין הַלְּבָבוֹת לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה, לֹא מֵהֶיוֹתוֹ צָרִיךְ לָשֶׁבֶת בֵּית אֲנָשִׁים וְלָבוֹא בְּצֵל קוֹרָתָם, וְאִם אַרְזֵי לְבָנוֹן יִבְנוּהוּ אוֹ בְּרוֹתִים, כִּי הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלֻהוּ וּבְרוּחוֹ יַעֲמִדוּ, אַף כִּי הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם צָרִיךְ לִכְבוֹדוֹ חָלִילָה, הֲלֹא יְדוּעִים הַדְּבָרִים וּבְרוּרִים שֶׁהַכֹּל לְהֶכְשֵׁר גּוּפוֹתֵינוּ, כִּי הַגּוּפוֹת יֶכְשְׁרוּ עַל יְדֵי הַפְּעֻלּוֹת וּבְרִבּוֹת הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת וְרֹב הַתְמָדָתָן מַחְשָׁבוֹת הַלֵּב מִשֻּׁהָרוֹת מִתְלַבְּנוֹת מִזְּדַקְּקוֹת, וְהַשֵּׁם חָפֵץ בְּטוֹבָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְעַל כֵּן צִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר וְנָקִי בְּתַכְלִית הַנְּקִיּוּת לְטַהֵר שָׁם מַחְשָׁבוֹת בְּנֵי אִישׁ וּלְתַקֵּן לְבָבָם אֵלָיו בּוֹ, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא בָּחַר אוֹתוֹ הַמָּקוֹם וְהֵכִינוֹ אֶל הַטּוֹבָה לִבְנֵי אָדָם אוּלַי מֵהֱיוֹתוֹ אֶמְצָעוּת הָעוֹלָם בְּכִוּוּן, וְהָאֶמְצָעוּת נִבְחַר מִן הַקְּצָווֹת, אוֹ מִן הַטַּעַם שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ הוּא הַיּוֹדֵעַ. וּמִתּוֹךְ הֱכְשֵׁר הַמַּעֲשֶׂה וְטַהֲרַת הַמַּחְשָׁבָה שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ שָׁם יַעֲלֶה שִׂכְלֵנוּ אֶל הַדְּבֵקוּת עִם הַשֵּׂכֶל הָעֶלְיוֹנִי.

ז וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט עַל הַצַּד הַזֶּה נִפְרַשׁ שְׁרִית הַשְּׁכִינָה בַּמָּקוֹם הַהוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כח א) קְדֻשָּׁתָן עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין, שֶׁמִּשְּׁמַע בְּזֶה שֶׁאֵין כָּל סִבַּת שְׁרִית הַשְּׁכִינָה שָׁם מִצַּד הָעוֹבְדִים, אֶפְשָׁר לוֹמַר כִּי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם בְּחָרוֹ הָאֵל לְבָרֵךְ בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר בָּרָא מֻכָנוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה חֶפְצוֹ לִשְׁלֹחַ לִבְנֵי אָדָם נָבִיא לְהוֹרוֹתָם דֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְיִזְכּוּ לְקַיֵּם נַפְשׁוֹתָם, כְּמוֹ כֵן חָפֵץ בַּחֲסָדָיו הַגְּדוֹלִים לְקַבֵּעַ לָהֶם מָקוֹם בָּאָרֶץ שֶׁיִּהְיֶה נָכוֹן אֶל טוֹבַת הַבְּרִיּוֹת וּזְכוּתָם, וְכָל זֶה מֻחְסָדָיו עַל בְּרִיּוֹתָיו. וּמִכָּל מָקוֹם, לְעוֹלָם תִּתְרַבֶּה שָׁם הַבְּרָכָה וְהַקְּדֻשָּׁה לְפִי הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ שָׁם בְּנֵי אָדָם, וְאָז עִם הַפְּעֻלּוֹת הַטּוֹבוֹת יִפְתְּחוּ מַעְיְנוֹת הַטּוֹב כְּנֶגְדּוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת אֵינָהּ דּוֹמָה קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם בְּחָרְבָּנוֹ לִקְדֻשָּׁתוֹ בְּיִשּׁוּבוֹ.

ח וְהִנֵּחַת הַטַּעַם הַזֶּה בְּעִנְיַן הַבַּיִת תְּחַיֵּב אוֹתָנוּ גַּם כֵּן לִסְמֹךְ אֶל הַטַּעַם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ לְפִי הַפְּשָׁט עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת וְשֶׁבֶט עוֹבֵד וְכֵלִים יְקָרִים יְדוּעִים. הֲלֹא אָמַרְנוּ כִּי עִקְרֵי הַלָּבָנוֹת תְּלוּיִין אַחַר הַפְּעֻלּוֹת, וְעַל כֵּן כִּי יֵחֶטָא אִישׁ, לֹא יִטְהַר לִבּוֹ יָפֶה בְּדִבֵּר שְׂפָתַיִם לְבַד, שֶׁיֹּאמַר בֵּינוֹ וְלַכֹּתֶל חָטָאתִי לֹא אוֹסִיף עוֹד, אֲבָל בַּעֲשׂוֹתוֹ מַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַל דְּבַר חֶטְאוֹ, לָקַחַת מִמְּכָלְאוֹתָיו עַתּוּדִים וְלִטְרֹחַ לַהֲבִיאָם אֶל הַבַּיִת הַנָּכוֹן אֶל הַכֹּהֵן וְכָל הַמַּעֲשֶׂה הַכָּתוּב בְּקָרְבְּנֵי הַחוֹטְאִים, מִתּוֹךְ כָּל הַמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַהוּא יִקָּבַע בְּנַפְשׁוֹ רֹעַ הַחֵטְא וְיִמָּנַע מִמֶּנּוּ פַּעַם אַחֶרֶת.

ט וּכְעֵין זֶה הַטַּעַם מָצָאתִי לְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה עַל צַד הַפְּשָׁט שֶׁכָּתַב (ויקרא א ט) בְּשֵׁם אֲחֵרִים, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁמַּעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם נִגְמָרִים בְּמַחֲשָׁבָה וּבְדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה, צִוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כִּי כַּאֲשֶׁר יֶחֱטָא קָרְבָּן וְיִסְמֹךְ עָלָיו יָדָיו כְּנֶגֶד הַמַּעֲשֶׂה, וְיִתְוַדֶּה בְּפִיו כְּנֶגֶד הַדִּבּוּר, וְיִשְׁרֹף בָּאֵשׁ הַקָּרֵב וְהַכְּלָיוֹת שֶׁהֵם כְּלֵי הַמַּחֲשָׁבָה וְהַתַּאֲוָה, וּכְרָעִים כְּנֶגֶד יָדָיו וְרַגְלָיו שֶׁל אָדָם הָעוֹשִׂים כָּל מְלַאכְתּוֹ, וְיִזְרֹק הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּנֶגֶד דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיַּחְשֹׁב אָדָם בַּעֲשׂוֹתוֹ כָּל אֵלֶּה כִּי חָטָא לֵאלֹהִים בְּגוּפוֹ וּבְנַפְשׁוֹ, וְרָאוּי לוֹ שֶׁיִּשָּׁפֵךְ דָּמוֹ וְיִשָּׂרֵף גּוּפוֹ, לוּלֵי חֶסֶד הַבּוֹרֵא שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ תְּמוּרָה וְכֹפֶר הַקָּרְבָּן, שֶׁיִּהְיֶה דָּמוֹ תַּחַת דָּמוֹ, נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ. וְרָאשֵׁי אֶבְרֵי הַקָּרְבָּן כְּנֶגֶד רָאשֵׁי אֵבָרָיו. וְהַמָּנוֹת לְהַחָיוֹת בָּהֶן מוֹרֵי הַתּוֹרָה שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ עָלָיו. וְקָרְבַּן הַתָּמִיד בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יִנָּצְלוּ הָרַבִּים מֵחֲטוֹא תָּמִיד. וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים מִתְקַבְּלִין מוֹשְׁכִין הַלֵּב כְּדִבְרֵי הַגָּדָה (שבת פז א), עַד כָּאן. וְהֶאָרִיךְ הוּא עוֹד בָּעִנְיָן, וְכָתַב, וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יֵשׁ בַּקָּרְבָּנוֹת סוֹד נֶעֱלָם וכו׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא.

י וְעוֹד נוֹסִיף דְּבָרִים עַל צַד הַפְּשָׁט, וְנֹאמַר כִּי מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ צָנְחוּ הָאֵל לְהַקְרִיב לְעוֹלָם מֵהַדְּבָרִים שֶׁלֵּב בְּנֵי אָדָם חוֹמֵד מֵהֶם כְּמוֹ הַבָּשָׂר וְהַיַּיִן וְהַפַּת כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר הַלֵּב יוֹתֵר עִם הָעֵסֶק בָּהֶם, וְלֶעָנְיִי חִיֵּב לְהָבִיא מִמַּעַט קָמְחוֹ אֲשֶׁר עֵינָיו וְלִבּוֹ עָלָיו כָּל הַיּוֹם. וְעוֹד יֵשׁ הִתְעוֹרְרוּת אַחֵר לַלֵּב בְּקָרְבַּן הַבְּהֵמוֹת מִצַּד הַדִּמְיוֹן שֶׁגּוּף הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה יִדְמוּ בְּכָל עִנְיְנֵיהֶם לֹא יִתְחַלְּקוּ, רַק שֶׁבָּזֶה נִתַּן הַשֵּׂכֶל וְלֹא בָּזֶה. וּבִהְיוֹת גּוּף הָאָדָם יֹצֵא מִגֶּדֶר הַשֵּׂכֶל בְּעֵת הַחֵטְא, יֵשׁ לוֹ לָדַעַת שֶׁנִּכְנָס בָּעֵת הַהִיא בְּגֶדֶר הַבְּהֵמוֹת אַחַר שֶׁלֹּא יְחַלְּקֵם רַק הוּא לְבַדּוֹ. וְעַל כֵּן נִצְטַוָּה לָקַחַת גּוּף בָּשָׂר כָּמוֹהוּ וְלַהֲבִיאוֹ אֶל הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר לְעִלּוּי הַשֵּׂכֶל וּלְשָׂרְפוֹ שָׁם, וּלְהַשְׁכִּיחַ זִכְרוֹ כָּלִיל יִהְיֶה לֹא יִזָּכֵר וְלֹא יִפָּקֵד תַּחַת גּוּפוֹ, כְּדֵי לְצַיֵּר בִּלְבָבוֹ צִיּוּר חָזָק שֶׁכָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל גּוּף בְּלִי שֵׂכֶל אָבֵד וּבָטֵל לְגַמְרֵי, וְיִשָּׁמַח בְּחֶלְקוֹ בַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל שֶׁהִיא קַיֶּמֶת לְעוֹלָם, וְגַם לַגּוּף הַשָּׁתָף עִמָּהּ יֵשׁ קִיּוּם בִּתְחִיָּה בְּסִבָּתָהּ בְּלֶכְתּוֹ בַּעֲצָתָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּשָּׁמֵר מִן הַחֵטְא, וּבְקָבְעוֹ בְּנַפְשׁוֹ צִיּוּר זֶה, יִזָּהֵר מִן הַחֵטְא הַרְבֵּה. וְהִבְטִיחָה הַתּוֹרָה שֶׁבְּמַעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה וּבְהַסְכָּמַת עוֹשֵׂהוּ שֶׁיִּתְנַחֵם עַל חֶטְאוֹ מִלֵּב וּמִנֶּפֶשׁ, תְּכַפֵּר אֲלָיו שִׁגְגָתוֹ. אֲבָל הַזְּדוֹנוֹת לֹא יַסְפִּיק לְכַפֶּרֶם דִּמְיוֹן זֶה, כִּי הַחוֹטֵא בְּמֵזִיד לֹא יוּכַח בְּדִמְיוֹנוֹת וּדְבָרִים, כִּי אִם שֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים (משלי כו ג).

יא וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ בְּהַנָּחַת טַעַם זֶה אֵיךְ נָבִיא קָרַבַן נְדָבָה לְעוֹלָם, כִּי טַעְמֵנוּ זֶה יִסְבֹּל גַּם הַנְּדָבוֹת. שֶׁאַחַר שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַקָּרְבָּן דִּמְיוֹן לְהַשְׁפָּלַת הַגּוּפוֹת וּלְעִלּוּי הַנְּפָשׁוֹת, אַף בְּלֹא חֵטְא יָדוּעַ יִמְצָא בּוֹ הַמַּקְרִיב תּוֹעֶלֶת לָקַחַת הַמּוּסָר.

יב וּבְקָרְבַּן עֲזָאזֵל שֶׁנִּשְׁלָח חַי אֶל מְקוֹם הַחֶרְבָּן וְהַכְּלָיוֹן נֹאמַר בִּפְשַׁט הָעִנְיָן לְבַל יִדָּמֶה הַחוֹטֵא הַגָּמוּר שֶׁאַחַר שֶׁתִּקַּבֵּל נַפְשׁוֹ עֹנֶשׁ עַל חֲטָאִים, תָּשׁוּב לַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַטּוֹבִים אוֹ תִּהְיֶה לָהּ הַשְׁאָרוּת וְטוֹבָה קְצָת וַאֲפִילּוּ תִּהְיֶה כְּיָרֳבְעָם בֶּן נְבָט וַחֲבֵרָיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא רוֹאֶה כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ שֶׁיֵּשׁ לְגוּף הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא לְדִמְיוֹן גּוּף הַחוֹטֵא הַשְׁאָרוּת קְצָת בֵּית הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּאֹפֶן שֶׁנִּשְׁאַר שָׁם בְּעֵת הַשְׁרָפָה לֹא יוֹצִיאוּהוּ מִן הַבַּיִת עַד אַחַר זְמַן הַרְבֵּה. עַל כֵּן בַּשָּׁעִיר הַחַי הַנּוֹשֵׂא כָּל הֲעֲוֹנוֹת יִרְאוּ רֶמֶז כִּי הַחוֹטֵא שֶׁעֲוֹנֹתָיו מְרֻבִּים כְּמוֹ הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְשֶׁכָּפְרוּ בַּתּוֹרָה וּבִתְחִיַּת הַמֵּתִים וְכָל הַמְּצֻרִים לְיִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, לֹא יִרְאוּ בַּטּוֹבָה לְעוֹלָם וְתוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה, כְּמַעֲשֶׂה הַשָּׁעִיר בְּנָשְׂאוֹ רִבּוּי עֲוֹנוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשְׁלַח לְגַמְרֵי אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה, לֹא יִמָּצֵא בְּבֵית יֵי לֹא לִשְׁחִיטָה וְלֹא לִזְרִיקָה, זִכְרוֹ יֹאבַד מִנִּי אָרֶץ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי יומא פ״ו ה״ג) כִּי בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְרֻצִּין, לֹא הִגִּיעַ לַחֲצִי הָהָר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה אֵבָרִים אֵבָרִים, לְהוֹדִיעָן דִּמְיוֹן הַחוֹטֵא הַגָּמוּר כִּי כֵּן יֹאבַד מְהֵרָה וְיִהְיֶה כֻּלָּה כְּלָיוֹן גָּמוּר, לְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִקָּחוּ מוּסָר וְיֵיטִיבוּ דַּרְכֵיהֶם. וְזֶהוּ הַסִּימָן הַטּוֹב לָהֶם, שֶׁאֵין מְלַמֵּד מוּסָר אֶלָּא הָאוֹהֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יג כד) וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר.

יג וּבְעִנְיַן חִלּוּק הַקָּרְבָּנוֹת בִּשְׁחִיטָתָן וּבְמַתְּנוֹת הַדָּם וּבְחֵלֶק הַכֹּהֲנִים וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶן רַבִּים, אִם נֹאמַר לְפִי הַפְּשָׁט שֶׁהָיָה כֵּן לִהְיוֹת מַחְשֶׁבֶת הָעוֹבֵד מְכֻוֶּנֶת אֶל הָעֲבוֹדָה הָרָבָּה, כִּי הַחִלּוּקִין יַכְרִיחוּ כִּוּוּן הַמַּחֲשָׁבָה בְּדָבָר, לֹא נַעֲלֶה בְּיָדֵינוּ רַק דִּבְרֵי נַעֲרוּת. וּכְלַל הַדְּבָרִים כִּי גַּם בַּפְּשָׁטִים לֹא נִמְצָא יָדֵינוּ וְרַגְלֵינוּ בִּלְתִּי סַעַד הַמְקֻבָּלִים, וַאֲלֵיהֶם נִכְרַע אַפַּיִם וְיִפְתְּחוּ לָנוּ בְּכָל אֵלֶּה הָעִנְיָנִים.

יד וְאוּלָם אֵין לְקָרוֹתֵנוּ מִכַּת הַכְּסִילִים בְּהוֹצִיאֵנוּ כָּל רוּחֵנוּ בִּדְבָרִים, כִּי בִּפְסֹלֶת רַב מְעַט אֹכֶל נִמְצָא לְעִתִּים. גַּם כִּי רָאִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרֵינוּ אוֹמְרִים שֶׁאָמְרוּ בְּקָרְבַּן סוֹטָה (סוטה יד א) הִיא עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה לְפִיכָךְ תַּקְרִיב שְׂעוֹרִים. וּבְקָרְבַּן מְצֹרָע (ויקרא רבה פט״ז), הוּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה פְּטִיט יַקְרִיב צִפֳּרִים (ערכין טז, ב). וּבְדוֹמֶה לָזֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן הַנְּדָה (נדה לא א), מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה לִשְׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים? שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלָיו בְּיוֹתֵר. וּבֶאֱמֶת שֶׁאֵין כָּל זֶה לַדַּעְתָּם תַּכְלִית הַכַּוָּנָה בַּדְּבָרִים רַק לְהוֹדִיעַ כִּי עִנְיַן הַמִּצְוָה יִסְבֹּל הַרְבֵּה רְמָזִים מִלֵּבַד עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַחֲזָקִים.

טו מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים קיב ב) שֶׁקֹּדֶם שֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת בִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת, אֲבָל מִשֶּׁנִּבְנָה הַבַּיִת נֶאֶסְרוּ כָּל הַמְּקוֹמוֹת לִבְנוֹת בָּם בַּיִת לַשֵּׁם וּלְהַקְרִיב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יד) זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד. וְאֵלּוּ הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהֵם עִקַּר בְּנְיַן הַבַּיִת עוֹשִׂין בּוֹ קֹדֶשׁ וְקֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ מָקוֹם אַחֵר וְהוּא הַנִּקְרָא אוּלָם, וּשְׁלָשְׁתָּן נִקְרָאִין הֵיכָל (מדות פ״ד מ״ו) וְעוֹשִׂין מְחִצָּה אַחַת סָבִיב לַהֵיכָל וְחוֹקָה מִמֶּנּוּ כְּעֵין קַלְעֵי הֶחָצֵר שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר, וְכָל הַמֻּקָּף בִּמְחִצָּה זוֹ שֶׁהִיא כְּעֵין חָצֵר אֹהֶל מוֹעֵד הוּא הַנִּקְרָא עֲזָרָה, וְהַכֹּל נִקְרָא מִקְדָּשׁ. וְעוֹשִׂין בַּמִּקְדָּשׁ הַכֵּלִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה שֶׁצְּרִיכִים שָׁם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (זבחים פח א) שֶׁכָּל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּנְקְבוּ אוֹ נִסְדְּקוּ שֶׁמַּיָּד מַתִּיכִין אוֹתָן וְעוֹשִׂין אוֹתָן חֲדָשִׁים, וְסַכִּין שֶׁנִּשְׁמַט מִקָּתוֹ אוֹ נִפְגַּם אֵין מְתַקְּנִין אוֹתוֹ אֶלָּא גּוֹנְזִין אוֹתוֹ מִיָּד, שֶׁאֵין עֲנִיּוּת בְּמִקּוֹם עֲשִׁירוּת. וְעוֹשִׂין בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה גְּבוּלִין עַד כָּאן לְיִשְׂרָאֵל, עַד כָּאן לַכֹּהֲנִים, וּבוֹנִין סָמוּךְ לָהּ בָּתִּים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כָּל צָרְכֵי הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל אַמַּת נִקְרֵאת לִשְׁכָּה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, כְּגוֹן בִּנְיַן הַבַּיִת כִּיצַד? וְתַבְנִיתוֹ וְכָל מִדּוֹתָיו, וּבִנְיַן הַמִּזְבֵּחַ וּמַשְׁפָּטָיו, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת. וְכֵן תַּבְנִית הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וּמִזְבַּח הַזָּהָב וּמְקוֹמָם בַּהֵיכָל, בְּגְמָרָא מְנָחוֹת (כח א צז א) וְיוֹמָא (לג ב).

טז וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁרֹב יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן. וְזוֹ מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן מֻטָּלוֹת עַל הַיָּחִיד כִּי אִם עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן, כְּשֶׁיִּבָּנֶה הַבַּיִת בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ יִתְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה.

מצוה צו

א שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בַּדֵּי הָאָרוֹן מִמֶּנּוּ – שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בַּדֵּי הָאָרוֹן מִתּוֹךְ הַטַּבָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה טו) בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ. וּמְבֹאָר הוּא שֶׁמִּצְוָה זוֹ בִּכְלַל מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת הִיא. שֶׁאֵין פֵּרוּשׁ נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת שֶׁלֹּא יִפָּסֵק מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲשֶׂה אוֹתָהּ מִצְוָה לְעוֹלָם בְּשׁוּם זְמַן, אֶלָּא כֵּן הוּא הָעִנְיָן, כָּל מִצְוָה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלֶיהָ לַעֲשׂוֹתָהּ רַק בִּזְמַן יָדוּעַ וְלֹא יוֹתֵר, כְּגוֹן מַה שֶּׁכָּתוּב (שמות יט טו) הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים, וּכְמוֹ כֵן אַזְהָרָה דְּסִינַי (שם לד ג) גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל יִרְעוּ אֶל מוּל הָהָר הַהוּא. וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁלֹּא הָיְתָה הַצַּוָּאָה אֶלָּא לְשָׁעָה בִּלְבַד, אֵלּוּ יִקָּרְאוּ מִצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לַדּוֹרוֹת. אֲבָל כָּל מִצְוָה שֶׁלֹּא נִצְטַוִּינוּ עָלֶיהָ לִזְמַן יָדוּעַ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶפְסֵק בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים מִצַּד גְּלוּתֵנוּ אוֹ בְּסִבַּת דָּבָר אַחֵר, כְּגוֹן עַכְשָׁו בַּעֲוֹנֹתֵינוּ שֶׁאֵין לָנוּ אָרוֹן מִצְוָה הַנּוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת נִקְרֵאת, לְפִי שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ אָרוֹן, חַיָּבִין אָנוּ לְבַל נָסִיר בַּדָּיו מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ בָּהֶם הַלְוִיִּם אִם נִצְטָרֵךְ לְהַבִּיאוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּסִבַּת מִלְחָמָה אוֹ מֵאֵיזֶה סִבָּה שֶׁתָּבוֹא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָרוֹן מִשְׁכַּן הַתּוֹרָה, וְהוּא כָּל עִקָּרֵנוּ וּכְבוֹדֵנוּ, וְנִתְחַיַּבְנוּ לִנְהֹג בּוֹ כָּל כָּבוֹד וְכָל הָדָר בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ, עַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לְבַל נָסִיר בַּדֵּי הָאָרוֹן מִמֶּנּוּ פֶּן נִהְיֶה צְרִיכִים לָצֵאת עִם הָאָרוֹן לְשׁוּם מָקוֹם בְּמְהִירוּת, וְאוּלַי מִתּוֹךְ הַטִּרְדָּה וְהַחְפָּזוֹן לֹא נִבְדֹּק יָפֶה לְהְיוֹת בַּדָּיו חֲזָקִים כָּל הַצֹּרֶךְ, וְשָׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם יִפֹּל מֵיָּדֵם וְאֵין זֶה כְּבוֹדוֹ. אֲבָל בִּהְיוֹתָם בּוֹ מוּכָנִים לְעוֹלָם וְלֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ נַעֲשֶׂה אוֹתָן חֲזָקוֹת הַרְבֵּה וְלֹא יֵאָרַע תַּקָּלָה בָּהֶן. וְעוֹד טַעַם אַחֵר, שֶׁכָּל כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ צוּרָתָן מְחֻיֶּבֶת לִרְמֹז עִנְיָנִים גְּדוֹלִים עֶלְיוֹנִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם נִפְעָל לְטוֹבָה מִתּוֹךְ מַחְשַׁבְתּוֹ בָּהֶן. וְרָצָה הָאֵל לְטוֹבָתֵנוּ שֶׁלֹּא תִּפְסַד אוֹתָהּ הַצּוּרָה אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה.

ג שְׁלֹשֶׁת מִצְוֹת סֵדֶר זֶה, אֵינָן נוֹהֲגוֹת הַיּוֹם.

מצוה צז

א מִצְוַת סִדּוּר לֶחֶם הַפָּנִים וּלְבוֹנָה – לְהָשִׂים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לִפְנֵי יְיָ לֶחֶם תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה ל) וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד (עי׳ ספר המצוות עשין כז).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא מִצְוָה תְּמִידִית בַּלֶּחֶם לְפִי שֶׁבּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, וְעַל כֵּן צָרִיךְ אָלָיו לִהְיוֹת הַבְּרָכָה מְצוּיָה בּוֹ תָּמִיד, וּמִתּוֹךְ עָסְקֵנוּ בּוֹ לְקַיֵּם עָלָיו מִצְוַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִהְיֶה הָרָצוֹן וְהַבְּרָכָה חָלִים עָלֵינוּ וְיִתְבָּרֵךְ בְּמַעֲיֵנוּ, כִּי בְּכָל שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ הָאָדָם רָצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בּוֹ הוּא מִתְבָּרֵךְ. וּלְפִי כָּל עִנְיָן וְעִנְיָן שֶׁיְּשִׁישִׁים מְגַמַּת פָּנָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו וַעֲסָקָיו בִּדְבַר מִצְוָה לְפִיהֶן מַעְיַן הַבְּרָכָה נוֹבֵעַ עָלָיו. וְכֵן מָצָאתִי לְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומה כה כד) וּכְעִנְיָן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה טז א) הָבִיאוּ לְפָנַי עֹמֶר בַּפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, נַסְכוּ לְפָנַי מַיִם בֶּחָג, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ לָכֶם גִּשְׁמֵי בְּרָכָה בַּשָּׁנָה הַבָּאָה, תִּקְעוּ לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, כְּדֵי לִזְכֹּר עֲקֵדַת יִצְחָק. וְעַל הַלֶּחֶם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ אָמְרוּ (מגילה כו ב) כִּי מִפְּנֵי שֶׁהוּא תַּשְׁמִישׁ הַמִּצְוָה וּבוֹ נַעֲשָׂה רָצוֹן הָאֵל, הָיְתָה הַבְּרָכָה דְּבֵקָה בּוֹ בְּיוֹתֵר. וְכָל אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ מִמֶּנּוּ כְּפוֹל הָיָה שָׂבֵעַ.

ג וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים כְּגוֹן שֻׁלְחָן וּמְנוֹרָה וְלֶחֶם הַפָּנִים וְהַקְּרָבָנוֹת בְּכֻלָּן נִצְטַוִּינוּ מִצַּד הַמְקַבְּלִים. וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי, אֵין סָפֵק וּפְקָפוּק לְכָל מֵבִין עִם תַּלְמִיד, שֶׁאֵין חֶסֶר תְּבוּנוֹת בָּעוֹלָם יַחְשֹׁב שֶׁבְּסִדּוּר לֶחֶם בַּבַּיִת עַל שֻׁלְחָן שֶׁנִּיחֲנוּ שָׁלֵם וְנִקָּחֲנוּ שָׁלֵם תְּקַבֵּל שׁוּם הֶנָאָה לְמַעְלָה חָלִילָה, לֹא בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּרֵיחַ וְלֹא בְּשׁוּם צַד, רַק שֶׁצִּוָּנוּ בְּכָךְ לְחָפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּתְבָּרֵךְ מִמֶּנּוּ מֹרֹב מִדַּת טוּבוֹ. גַּם הַלְּבוֹנָה הַבָּאָה עִם הַלֶּחֶם שֶׁנִּכְתַּב בָּהּ אִשֶּׁה לַיְיָ, וְאָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים (רש״י ויקרא כד ז) שֶׁאֵין מִן הַלֶּחֶם לַגְּבוֹהַּ כְּלוּם אֶלָּא הַלְּבוֹנָה שֶׁנִּקְטֶרֶת בְּכָל שַׁבָּת כְּשֶׁמְּסַלְּקִין הַלֶּחֶם, אֵין כַּוָּנָתָם חָלִילָה לִהְיוֹת חִלּוּק כְּלָל בֵּין הַלְּבוֹנָה וְהַלֶּחֶם לְמַעְלָה. וְקִיּוּם מִצְוַת הָאֵל בַּלֶּחֶם וּבַלְּבוֹנָה אֶחָד הוּא, כִּי כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְהַסְדִּיר הַלֶּחֶם לְפָנָיו וְנַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ וְסִדּוּרוֹ, כֵּן נַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ בַּלְּבוֹנָה שֶׁצִּוָּה לְהַקְטִיר וְהִקְטִירוּהָ, קֶצֶב אֶחָד לַכֹּל. אֲבָל כָּל אֵלֶּה הָעִנְיָנִים יִכָּתְבוּ עַל צַד הָעוֹסְקִים, כִּי הַלֶּחֶם שֶׁנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים אֵין לִכְתֹּב עָלָיו שֶׁכֻּלּוֹ לַשֵּׁם, כִּי הֵם יֹאכְלוּהוּ. נִמְצָא כִּי אֵין כֻּלּוֹ לַשֵּׁם, כִּי אֲחֵרִים יַחְלְקוּ בּוֹ. אֲבָל בְּכָל מָה שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ הָאָדָם כְּלָל אֶלָּא שֶׁעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ מִצְוַת בּוֹרְאוֹ וְכָלֶה לְגַמְרֵי בַּמִּצְוָה, בְּזֶה נוּכַל לוֹמַר עָלָיו כִּי כֻּלּוֹ לַיְיָ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּכְנָס כֻּלּוֹ בְּמִצְוָתוֹ לֹא אָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם וְלֹא נֶהֱנָה בּוֹ הֶנָאָה גּוּפָנִית כְּלָל. וְעַל שֶׁהֲרֵיחַ אֵינוֹ מִן הַהֶנְאוֹת שֶׁל הַגּוּף רַק מֵהֶנְאַת הַנֶּפֶשׁ, כִּי הַגּוּף לֹא יְקַבֵּל רַק הֶנְאַת הַמִּשּׁוּשׁ, יְכַנּוּ לְעוֹלָם עִנְיַן הָרֵיחַ אֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ אֵינֶנּוּ לְרֹב מַעֲלָתוֹ וְגָדְלוֹ בְּגֶדֶר עִנְיָנִים אֵלֶּה כְּלָל לְפִי שֶׁאֵינוֹ גּוּף וְלֹא כֹּחַ בְּגוּף, יָדוּעַ הוּא אֵצֶל כָּל מֵבִין. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש״י זבחים מו ב׳ ד״ה הנחת רוח) בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ט) רֵיחַ נִיחוֹחַ לַיְיָ שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, וְכֵן (בראשית ח כא) וַיָּרַח יְיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה. זֶהוּ שֶׁנִּרְאֶה לָנוּ בְּעִנְיַן סִדּוּר הַלֶּחֶם בְּבֵית הַשֵּׁם. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (מורה נבוכים ח״ג פמ״ה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אֲבָל הַשֻּׁלְחָן וְהֱיוֹת הַלֶּחֶם עָלָיו תָּמִיד לֹא אֵדַע לוֹ סִבָּה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה דָּבָר אֲיַחֵס אוֹתוֹ עַד הַיּוֹם.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים אמור פי״ח) שֶׁבְּכָל אַחַת מִן הַמַּעֲרָכוֹת הָיוּ נוֹתְנִין כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קֹמֶץ לִבּוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד ז) וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת. כְּלוֹמַר, עַל כָּל אַחַת מֵהֶן לִבּוֹנָה זַכָּה (ויקרא כד ז). וּכְלִי זֶה נִקְרָא בָּזֶךְ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כז א) שֶׁשְּׁנֵי הַסְּדָרִים מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וּשְׁנֵי הַבָּזְכִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וּמִיּוֹם שַׁבָּת לְיוֹם שַׁבָּת (שם צט ב) מוֹצִיאִין אֶת הַלֶּחֶם וּמְסַדְּרִין לֶחֶם אַחֵר מִיָּד. וְזֶה שֶׁמּוֹצִיאִין הוּא (יומא יז ב) שֶׁחוֹלְקִין שְׁתֵּי הַמִּשְׁמָרוֹת, הַנִּכְנֶסֶת וְהַיּוֹצֵאת, עִם כֹּהֵן גָּדוֹל וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ. וְכֵיצַד מְסַדְּרִין אוֹתוֹ, שֶׁאַרְבָּעָה נִכְנָסִין בַּלֶּחֶם וּבַבָּזְכִין וְאַרְבָּעָה מַקְדִּימִין לְפָנֵיהֶם לְטַל הַלֶּחֶם מֵעַל הַשֻּׁלְחָן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות צט ב) שֶׁהָיוּ מְכַוְּנִין בְּהַנָּחָתוֹ לִהְיוֹת טִפְחוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד טִפְחוֹ שֶׁל זֶה, לְקַיֵּם מָה שֶּׁנֶּאֱמַר לְפָנַי תָּמִיד. וְצוּרַת הַלֶּחֶם וְעִנְיַן הַנָּחָתוֹ כְּיֵצַד הָיָה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָאֲוִיר שׁוֹלֵט בּוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחַד עָשָׂר מִמְּנָחוֹת (צד, א) [פרק ה׳ מהלכות תמידין].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים הַכֹּהֲנִים, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה, וְלֹא לְנָשִׁים.

מצוה צח

א **מִצְוַת עֲרִיכַת נֵרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ** – לְהֵטִיב נֵרוֹת תָּמִיד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כז כא) יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו, כְּלוֹמַר יַעֲרֹךְ הַנֵּר לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזוֹהִי מִצְוַת הַטָּבַת נֵרוֹת הַנִּזְכֶּרֶת בַּגְּמָרָא (יומא יד ב).

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁצִּוָּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לִהְיוֹת נֵר דּוֹלֵק בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהַגְדֶּלֶת הַבַּיִת לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת בְּעֵינֵי הָרוֹאִים, כִּי כֵן דֶּרֶךְ בְּנֵי אִישׁ לְהִתְכַּבֵּד בְּבָתֵּיהֶם בְּנֵרוֹת דּוֹלְקִים, וְכָל עִנְיַן הַהַגְדָּלָה בּוֹ כְּדֵי שֶׁיַּכְנִיס הָאָדָם בְּלִבּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶהוּ מוֹרָא וַעֲנָוָה. וּכְבָר אָמַרְנוּ (במצוה טז) כִּי בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב תִּכְשַׁר הַנֶּפֶשׁ. וְכָל זֶה סוֹבֵב עַל הַיְסוֹד הַבָּנוּי לָנוּ כִּי הַכֹּל נִגְזַר מִצַּד הַמְקַבְּלִים עִם הֱיוֹתִי מַאֲמִין בֶּאֱמֶת כִּי יֵשׁ לַמְקַבְּלִים בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה חָכְמוֹת נִכְבָּדוֹת וְסוֹדוֹת נִפְלָאִים. וְאוּלָם גַּם אֲנַחְנוּ נִכְתֹּב הַנִּרְאֶה כְּפִשּׁוּטָן שֶׁל דְּבָרִים, וְהַכֹּל לְשֵׁם שָׁמַיִם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (תו״כ אמור יג יא) הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת דּוֹחָה שַׁבָּת כְּקָרְבָּנוֹת שֶׁקִּבּוּעַ לָהֶם זְמַן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ תָּמִיד, וְשָׁנִּתַּן (מנחות פט א) לְכָל נֵר חֲצִי לֹג שֶׁמֶן שֶׁנֶּאֱמַר מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר, וְשָׁעֲרוּ חֲכָמִים שֶׁזֶּה הַשִּׁעוּר יַסְפִּיק בְּלֵילֵי טֵבֵת, וְכֵן נוֹתְנִין בְּכָל הַלֵּילוֹת וְאִם יִוָּתֵר אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וּמֵעִנְיַן מִצְוַת הַהַטָּבָה הוּא הַדְּשׁוּן, וְדְשׁוּן הַמְּנוֹרָה וַהֲטָבָתָהּ מִצְוַת עֲשֵׂה בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם. וְהַדְּשׁוּן הוּא שֶׁכָּל נֵר שֶׁכָּבָה מֵסִיר הַפְּתִילָה וְכָל הַשֶּׁמֶן שֶׁכָּבָה וּמְקַנְּחוֹ וְנוֹתֵן בּוֹ פְּתִילָה אַחֶרֶת וְשֶׁמֶן אַחֵר, וְנֵר שֶׁלֹּא כָּבָה מְתַקְּנוֹ. וְנֵר אֲמְצָעִי (מַעֲרָבִי) אִם כָּבָה מַדְלִיקוֹ מֵאֵשׁ שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. וְהָאֲחֵרִים מַדְלִיקִין זֶה מִזֶּה, שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הַפְּתִילָה וּמַטֶּה אוֹתָהּ עַד שֶׁהָאוּר נִתְפָּשֶׂת בָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין כְּבוֹד הַמִּצְוָה לְהַדְלִיקָן מִגֵּר אַחֵר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִמְּנָחוֹת (פו א) וּמִפְּקוֹמוֹת מְתָמִיד.

ד זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תמידין ומוספין פ״ג) בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁהַטָּבַת הַנֵּרוֹת הִיא הַדְלָקָתָן כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ, אֲבָל דַּעַת מְפָרְשִׁים אֲחֵרִים (רש״י שמות ל ז) הִיא שֶׁהַהַטָּבָה הִיא הַדְּשׁוּן וְהַקְּנוּחַ וְתִקּוּן הַפְּתִילוֹת, וְזוֹ הִיא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְכֵן נִרְאֶה בְּפֶרֶק הַתְּכֵלֶת בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (מט ב נ, א) [פ״ג מהלכות

תמידין ומוספין]

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָרַךְ הַנֵּרוֹת בַּמְּצָוָה, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה צט

א **מִצְוַת לְבִישַׁת בִּגְדֵי כְּהֻנָּה** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים מְיֻחָדִים לְגֻדְלָה וְכָבוֹד וְאָז יַעַבְדוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח ד) וְעָשׂוּ בִגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקָּבוּעַ לָנוּ כִּי הָאָדָם נִפְעָל לְפִי פְּעֻלּוֹתָיו וְאַחֲרֵי מַחְשְׁבוֹתָיו וְכַוָּנוֹתָיו, וְהַשָּׁלִיחַ הַמְכַפֵּר צָרִיךְ לְהַתְפִּיס כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְכַוָּנָתוֹ אֶל הָעֲבוֹדָה, עַל כֵּן רָאוּי לִלְבֹּשׁ בְּגָדִים מְיֻחָדִים אֵלֶיהָ. שֶׁכְּשֶׁיִּסְתַּכֵּל בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפוֹ מִיָּד יִהְיֶה נִזְכָּר וּמִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ לִפְנֵי מִי הוּא עוֹבֵד. וְזֶה כְּעֵין תְּפִלִּין שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּל לְהָנִיחַ בְּקֶצֶת הַגּוּף שֶׁיִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן מַחְשֶׁבֶת הֶכְשֵׁר. וְאַף עַל פִּי שֶׁגַּם הַכֹּהֵן הָיָה מֵנִיחַ תְּפִלִּין, לְגֹדֶל עִנְיָנוֹ הָיָה צָרִיךְ גַּם זֶה.

ג וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה נֶאֱמַר (פסחים סה ב) שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִהְיוֹת אֹרֶךְ הַכֻּתֹּנֶת עַל כָּל גּוּפוֹ עַד לְמַעְלָה מִן הָעָקֵב מְעַט, וְאֹרֶךְ (יומא עב ב) בֵּית יָד שֶׁלָּהּ עַד פֵּס יָדוֹ, וְהַמִּצְנֶפֶת (רמב״ם מהל׳ כלי המקדש פ״ח הי״ט) אָרְכָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה וּמַקִּיפָה בְּרֹאשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּשָּׂא עֵינָיו, וְהָאַבְנֵט שֶׁחוֹגֵר בְּמָתְנָיו אָרְכּוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה וּמַקִּיפוֹ וּמַחֲזִירוֹ עַל גּוּפוֹ כֻּלּוֹ עַד כֻּלָּךְ וְנִמְצָא שֶׁמַּרְגִּישׁ בּוֹ בְּכָל עֵת בִּזְרוֹעוֹתָיו שֶׁמִּתּוֹךְ גָּבְהוֹ בְּרֹב הַהֶקֵּפִים, הַזְּרוֹעוֹת נוֹגְעוֹת בּוֹ עַל כָּל פָּנִים. וְכָל זֶה רְאָיָה לְמָה שֶׁאָמַרְתִּי לְמוֹדָה עַל הָאֱמֶת, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ בָּעִנְיָן כָּבוֹד לַבַּיִת וְלָעֲבוֹדָה בִּהְיוֹת הָעוֹבֵד מְלֻבָּשׁ בִּלְבוּשׁ מְיֻחָד לַעֲבוֹדָה. וּכְבָר כָּתַבְנוּ (במצוה צה) כִּי בְּהַגְדָּלַת הַבַּיִת וּבְמוֹרָאוֹ יִתְרַכְּזוּ שָׁם לִבּוֹת הַחוֹטְאִים וְיָשׁוּבוּ אֶל יי׳.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן בְּאוֹר הַמַּלְבּוּשִׁים שֶׁהֵם שְׁלֹשֶׁת מִינִין בִּגְדֵי כְּהֻנַּת הֶדְיוֹט מִין אֶחָד, וּבִגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל שְׁנֵי מִינִין, בִּגְדֵי זָהָב וּבִגְדֵי לָבָן. וְשֶׁל כֹּהֲנֵי הֶדְיוֹט הֵם אַרְבָּעָה כֵּלִים, וּשְׁמָם כֻּתֹּנֶת מִכְנָסַיִם וּמִגְבַּעַת וְאַבְנֵט. הַכֻּתֹּנֶת הִיא כְּעֵין חָלוּק רָחָב שֶׁל יִשְׂמְעֵאלִים, וְהַמִּכְנָסַיִם צוּרָתָן יְדוּעָה בְּכָל מָקוֹם, וְהָיוּ שֶׁלָּהֶם גְּדוֹלִים מִמָּתְנַיִם וְעַד יְרֵכַיִם, כְּלוֹמַר, עַד הַיְרֵכַיִם שֶׁהוּא הַנִּקְרָא גינו״י. אָמְנָם הַמִּגְבַּעַת הוּא כְּלִי שֶׁמַּנִּיחִין עַל הָרֹאשׁ עָשׂוּי כְּכוֹבַע. הָאַבְנֵט הוּא כְּמִין אֵזוֹר שֶׁחוֹגְרִין בּוֹ אֶלָּא שֶׁהֵם הָיוּ מַקִּיפִין בּוֹ הַרְבֵּה הֶקֵּפִין מָה שֶׁאֵין אָנוּ עוֹשִׂין כֵּן בְּאֵזוֹר. וְאַרְבַּעַת כֵּלִים אֵלֶּה שֶׁל פִּשְׁתָּן הָיוּ לְכָנִים וְחוּטָן (יומא עא ב) כָּפוּל שִׁשָּׁה, וְהָאַבְנֵט (שם יב ב) לְבַדּוֹ רָקוּם בְּצֶמֶר, וּבְאֵלּוּ הָיָה עוֹבֵד לְעוֹלָם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וּמֵתֶר (שם סט א) לְלָבְשָׁן בַּיּוֹם בֵּין בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, דְּמֵתֶר לֶהָנוֹת בָּהֶן, חוּץ מִן הָאַבְנֵט לְפִי שֶׁהוּא שַׁעַטְנֵז וּלְפִיכָךְ אָסוּר שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.

ה וְשֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל הֵם שְׁמוֹנָה וּשְׁמָם כֵּן, כֻּתֹּנֶת וּמִכְנָסַיִם וְאַבְנֵט כְּשֵׁם הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וּמִצְנֶפֶת לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּמָקוֹם מִגְבַּעַת לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁזֶּה וָזֶה עַל הָרֹאשׁ נָתוּן, אֶלָּא שֶׁהַמִּצְנֶפֶת הוּא עָשׂוּי כְּמִין בֶּגֶד אָרֹךְ שֶׁצּוֹנְפִין בּוֹ הַנָּשִׁים רֹאשָׁן, וְכֹהֵן גָּדוֹל צוֹנֵף בָּהּ, וְהַמִּגְבַּעַת עָשׂוּיָה כְּמִין כּוֹבַע, חֲרִי אַרְבָּעָה שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהָיוּ אַרְבַּעְתָּן שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבַדּוֹ לְבָנִים וְחוּטָן כָּפוּל שִׁשָּׁה, וּמַעֲשֶׂה רוֹקֵם הָיוּ עֲשׂוּיִין, אֲבָל לֹא הָיָה דּוֹמָה רְקִימָתָן לִרְקִימַת הָאַבְנֵט שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט. וְעוֹד הָיוּ לוֹ אַרְבָּעָה אֲחֵרִים שֶׁל זָהָב וּשְׁמָן, חֹשֶׁן, אֵפוֹד, מְעִיל, צִיץ. וּבְכָל הַשְּׁמֹנָה הָיָה עוֹבֵד עֲבוֹדַת חוּץ, אֲבָל בְּפָנִים שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת לֹא הָיָה עוֹבֵד לְעוֹלָם כִּי אִם בִּבְגְדֵי הַבַּד. וְאַחַר שֶׁעָבַד בָּהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶחָד, אֵינוֹ חוֹזֵר (יומא כד א) וְעוֹבֵד בָּהֶן לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ג) וְהִנִּיחָם שָׁם. וְכָל זְמַן שֶׁיַּעֲבֹד הַכֹּהֵן, בֵּין הֶדְיוֹט בֵּין גָּדוֹל, בְּפָחוּת מִבְּגָדָיו הַמְיֻחָדִין לַעֲבוֹדָה הַהִיא אוֹ בְּיוֹתֵר מֵהֶן עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה, וְגַם יִתְחַיֵּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ הַדָּבָר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פג ב, זבחים יז ב, יח א) מִוְּחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה (שמות כט ט). בִּזְמַן שֶׁבִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם, כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם. אֵין בִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם, אֵין כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם, וְיֵחָשְׁבוּ כְּזָר הָעוֹבֵד שֶׁהוּא בְּמִיתָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִזְּבָחִים וּבְמָקוֹמוֹת מְיוּמָּא (עא ב) וְסֵכָּה (ה א) [פ״י מה׳ כלי המקדש]

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָבַד מְחַסַּר בְּגָדִים אוֹ יוֹתֵר חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה ק

א **שֶׁלֹּא יַזִּיחַ הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד** – שֶׁלֹּא נָסִיר הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. וְעִנְיַן חֹשֶׁן וְאֵפוֹד כְּבָר זְכַרְנוּם לְמַעְלָה, שֶׁהֵם שְׁנַיִם מִשְּׁמוֹנָה בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהַחֹשֶׁן הָיָה נָתוּן כְּנֶגֶד לִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן לְפָנָיו, וְהָאֵפוֹד מֵאֲחָרָיו מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַחֹשֶׁן שֶׁלְּפָנָיו וְהָיָה בָּאֵפוֹד מִמַּעֲשֵׂה הָאֵפוֹד בְּעַצְמוֹ כְּמִין שְׁתֵּי יָדוֹת יוֹצְאוֹת מִמֶּנּוּ שֶׁחוֹגֵר עַצְמוֹ הַכֹּהֵן בָּהֶן וְהוּא נִקְרָא חֹשֶׁב הָאֵפוֹד. וְאוֹתוֹ חֹשֶׁב הָאֵפוֹד אַחַר שֶׁחָגַר עַצְמוֹ בּוֹ וְנָתַן הַחֹשֶׁן עַל לִבּוֹ, הָיָה עוֹמֵד תַּחַת הַחֹשֶׁן. וְצִוָּה הַכָּתוּב לְקָשֹׁר טַבָּעוֹת שֶׁהָיוּ קְבוּעוֹת בַּחֹשֶׁן עִם טַבָּעוֹת שֶׁהָיוּ קְבוּעוֹת בָּאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָתוּן הַחֹשֶׁן עַל הַחֹשֶׁב דֶּרֶךְ קְבִיעוּת וְהָדָר, שֶׁאִם לֹא יִקְשֹׁר אוֹתָם בְּאוֹתָן טַבָּעוֹת,

יִהְיֶה הַחֹשֶׁן נָד וְנִבְדָּל מֵחֹשֶׁב הָאֵפוֹד וְנוֹקֵשׁ עַל לוּחַ לִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כח כח) וְלֹא יַזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. כְּלוֹמַר, מֵעַל חֹשֶׁב הָאֵפוֹד, וְתַרְגּוּמוֹ לֹא יִתְפָּרֵק. וְהַמְפָרֵק חִבּוּרוֹ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה לוֹקֶה מִלְּאו זֶה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְטוֹבָתֵנוּ לְזַכּוֹתֵנוּ בְּהַגְדָּלַת אוֹתוֹ הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְלִהְיוֹת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מְכֻוָּן וְקָבוּעַ עַל מְכוֹנוֹ, בֵּין עִנְיַן כֵּלָיו שֶׁיִּהְיוּ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בֵּין עִנְיַן כְּלֵי הַמְּשָׁרְתִים, כְּגוֹן מַלְבּוּשִׁים אֵלֶּה שֶׁהֵן מְלֵבָּשִׁים בָּהֶן בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה נָכוֹן וְשָׁלֵם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת לֹא יֶחְסַר שׁוּם נוֹי בְּכָל הַדְּבָרִים, וּבֶאֱמֶת כִּי מִנּוֹי הָעִנְיָן הוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַחֹשֶׁן נָע וְנָד עַל לוּחַ לִבּוֹ אֶלָּא יַעֲמֹד שָׁם קָבוּעַ כְּמִין חֹמֶר. וְעַד שֶׁשָּׁמַעְנוּ טוֹב מִזֶּה נַחֲזִיק בָּזֶה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַעֲשֶׂה הַחֹשֶׁן וְהָאֵפוֹד וְסֵדֶר לְבִישָׁתָן וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמִדּוֹת (צ״ל מכות כב א).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא נָסִיר הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁאֶחָד אִישׁ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפֵּרַק חִבּוּרָם לוֹקֶה.

מצוה קא

א **שֶׁלֹּא לְקָרֵעַ הַמְּעִיל שֶׁל כֹּהֲנִים** – שֶׁלֹּא לְהַכְרִית פִּי הַמְּעִיל שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח לב) לֹא יִקָּרֵעַ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַקְּרִיעָה דָּבָר שֶׁל גְּנַאי אֶצְלֵנוּ וְעִנְיַן הַשְׁחָתָה, וְאַף כִּי בִּכְפִי הַבֶּגֶד, נִתְרַחֲקֵנוּ מִן הַדָּבָר וְהַזְהִרְנוּ עָלָיו בְּלָאו כְּדֵי שֶׁיִּלְבְּשֵׁהוּ הַלּוֹבְשׁוֹ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבְנַחַת וְדֶרֶךְ כָּבוֹד שֶׁיִּרְאֶה מִלְּקָרְעוֹ וּמִלְּהַשְׁחִית בּוֹ דָּבָר.

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁקָּרָעוֹ, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, אוֹ אֲפִלּוּ הִכְרִיתוֹ בְּמִסְפָּרִים בְּמֵזִיד לוֹקֶה.

מצוה קב

א **מִצְוַת אֲכִילַת בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָצַת מִן הַקָּרְבָּנוֹת, כְּגוֹן הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (שמות כט לג) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נט ב) כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים. וְעִנְיַן מַעֲשֶׂה הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם אֵיךְ הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן וּמְקוֹם וּזְמַן אֲכִילָתָן כְּסֵדֶר שֶׁלָּהֶם, נִכְתְּבוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וּכְלַל הַדָּבָר, שֶׁכָּל בְּשַׂר קָרְבַּן הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הָיָה נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה חוּץ מִן הָאֵמוּרִין שֶׁבָּהֶן, וְאֵין לַבְּעָלִים בָּהֶם כְּלוּם, וְשָׁם יִתְפָּרֵשׁ גַּם כֵּן מָה הֵן הָאֵמוּרִין וּבְכְלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה זֶה גַּם כֵּן שֶׁיֹּאכְלוּ חֶלְקָם הַמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם מִכְּלַל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁנִּקְרָאִין קָדָשִׁים קַלִּים, וְכֵן אֲכִילַת הַתְּרוּמָה בִּכְלַל הַמִּצְוָה. וְאוּלָם אֵין אֲכִילַת קָדָשִׁים קַלִּים וּתְרוּמָה כְּמוֹ אֲכִילַת בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁבַּאֲכִילַת חַטָּאת וְאָשָׁם, תִּשְׁלַם כַּפָּרַת הַמִּתְכַּפֵּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים שם) כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וַאֲכִילַת קָדָשִׁים קַלִּים וּתְרוּמָה, לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע בְּמִצְוַת הַמַּקְרִיב וְהַנּוֹתֵן.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקָּבוּעַ אֶצְלֵנוּ כִּי כָּל פְּעֻלּוֹת הַקָּרְבָּנוֹת לְהַכְשִׁיר מַחְשַׁבְתֵּנוּ וְכַוָּנָתֵנוּ לְטוֹב, וּלְהַשְׁפִּיל הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה אֲשֶׁר בָּנוּ וּלְהַגְדִּיל וּלְחַזֵּק נֶפֶשׁ הַשָּׂכֶל אֶל הַמִּצְוֹת. וְעַל כֵּן נִצְטַוֵּינוּ לְהִתְנַהֵג בְּכָל עִנְיְנֵי הַבַּיִת וְהַקָּרְבָּנוֹת דֶּרֶךְ מַעֲלָה וּגְדֻלָּה וְכָבוֹד לְמַעַן תָּנוּחַ בִּלְבָבֵנוּ יִרְאָה וַעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת הָרוּחַ בִּהְיוֹתֵנוּ שָׁם, גַּם בְּזָכְרֵנוּ אוֹתוֹ מִמְּקוֹמֵנוּ. וּבֶאֱמֶת כִּי מִן הַנְּהָגַת הַכָּבוֹד אֶל הַקָּרְבָּן שֶׁהַכַּפָּרָה תְּלוּיָה בּוֹ, לְהְיוֹתוֹ נֶאֱכָל אֶל הַמְּשָׁרְתִים בְּעַצְמָם וְלֹא שֶׁיִּתְּנוּהוּ לְעַבְדֵיהֶם וּלְכַלְבָּם אוֹ יִמְכְּרוּהוּ לְכָל קוֹנֶה, וְכֵן מִן הַכָּבוֹד הוּא שֶׁיֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ. וְכֵן שֶׁלֹּא יַשְׁהוּ אֲכִילָתוֹ הַרְבֵּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסְרִיחַ וְתִהְיֶה הַנֶּפֶשׁ קָצָה בּוֹ, הֲלֹא כָּל זֶה מֵרָאֶה בָּעִנְיָן גְּדֻלָּה וַחֲשִׁיבוּת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בִּמְקוֹמָן נַאֲרִיךְ בָּהֶן קָצָת כְּמִנְהָגֵנוּ.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא אָכַל חֶלְקוֹ הַמַּגִּיעַ מֵהֶן בַּזְּמַן הַמֻּגְבָּל לוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה וְנֶעֱנָשׁ עוֹד מִצַּד כַּפָּרַת הַבָּעָלִים שֶׁתְּלוּיָה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות שרש יב) לֹא יִמְנֶה מִצְוָה זוֹ, כִּי אָמַר שֶׁזֶּה חֵלֶק מֵחֶלְקֵי מִצְוַת הַקָּרְבָּנוֹת הוּא שֶׁצִּוָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּהֶם מִי יֹאכְלֵם וּלְמִי יִהְיוּ, וְהָאֱמֶת שֶׁהַכַּפָּרָה תְּלוּיָה בָּזֶה.

מצוה קג

א **מִצְוַת הַקְטָרַת קְטֹרֶת** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לְהַקְטִיר קְטֹרֶת סַמִּים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם עַל מִזְבַּח הַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ וכו׳. וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מִצְוָה עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה כְּדֵי לְהַקְטִיר בָּהּ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וַעֲשִׂיָּתָהּ וְהַמִּצְוָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בָּהּ בְּכָל יוֹם נֶחְשָׁב לְמִצְוָה אַחַת, לְפִי שֶׁסּוֹף מִצְוַת עֲשִׂיָּתָהּ אֵינָהּ אֶלָּא לְהַקְטִיר בָּהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵי כְּתוּבִים שֶׁל מִצְוָה מָצָאנוּ בֵּין הָעֲשִׂיָּה וְהַהַקְטָרָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵדֶר כִּי תִשָּׂא (שמות ל לד) קַח לְךָ סַמִּים וְגוֹ׳ עַל עֲשִׂיָּתָהּ, וְכָאן כָּתוּב וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן וְגוֹ׳, אַף עַל פִּי כֵן רָאִיתִי לִמְחַשְּׁבֵי הַמִּצְוֹת שֶׁחוֹשְׁבִין הַכֹּל מִצְוָה אַחַת, וְאֵין בָּזֶה מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶם כְּלָל. אֲבָל יַחְלְקוּ בָּהּ בְּעִנְיָן אַחֵר, כִּי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יִמְנֶה קְטֹרֶת שֶׁל שַׁחֲרִית וְשֶׁל עַרְבִית מִצְוָה אַחַת, וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסוף ספר המצוות) שֶׁהֵן נִמְנוֹת שְׁתַּיִם, וּרְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. גַּם כֵּן לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וְלִהְיוֹת מַעֲלָתוֹ וּמוֹרָאוֹ עַל פְּנֵי כָּל אָדָם. וְאִי אֶפְשָׁר לְהַגְדִּיל דָּבָר בְּלֵב בְּנֵי אָדָם וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, רַק בִּדְבָרִים שֶׁהוּא חוֹשֵׁב אוֹתָם לְגְדֻלָּה וְיִמְצָא בָּהֶם תַּעֲנוּג וְשִׂמְחָה. וְיָדוּעַ כִּי עִנְיַן הָרֵיחַ הַטּוֹב הוּא דָּבָר שֶׁנַּפְשׁ אָדָם נֶהֱנֵית בּוֹ וּמִתְאַוָּה אֵלָיו וּמוֹשֵׁךְ הַלֵּב הַרְבֵּה. וְרֵיחַ הַקְּטֹרֶת הָיָה הַטּוֹב שֶׁאֶפְשָׁר לֵעָשׂוֹת עַל יְדֵי אָדָם, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה (תמיד פ״ג מ״ח) כִּי מֵרֵיחוֹ הָיוּ מְרִיחִין בּוֹ בְּשָׁעַת הַקְטָרָה מִירִיחוֹ עַד יְרוּשָׁלַיִם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ בַּבָּרַיְתָא בִּכְרִיתוֹת (ו א) שֶׁפִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הָיְתָה אַחַד עָשָׂר סַמָּנִין, אַרְבָּעָה מֵהֶן מִפְּרָשִׁין בַּתּוֹרָה, וְהַשִּׁבְעָה קַבָּלָה, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יומא כו א, תמיד פ״ז מ״ג) שֶׁהַקְּטֹרֶת נַעֲשֵׂית בֵּין עַל יְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ הֶדְיוֹט. וְאָמְרוּ (מנחות מט א) שֶׁאִם לֹא הִקְטִיר בַּבֹּקֶר מַקְטִיר בֵּין הָעַרְבַּיִם כָּל הַשָּׁעוּר שֶׁל יוֹם אֶחָד שֶׁהוּא מִשְׁקָל (כריתות שם) מֵאָה דִּינָרִין, וּמִשְׁקַל הַדִּינָר יָדוּעַ. וּבְכָל יוֹם הָיָה מַקְטִיר חֶצְיָן בַּבֹּקֶר וְחֶצְיָן בָּעֶרֶב אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם קֹדֶם הַטָּבַת הַנֵּרוֹת כֻּלָּן, אַחַר הַטָּבַת חָמֵשׁ פְּתִילוֹת מֵהֶן, (יומא יד ב) כִּי לֹא הָיָה מַדְלִיקָן רְצוּפִין. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין עִנְיָן זֶה, (תמיד שם) כֹּהֵן שֶׁזָּכָה לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת נוֹטֵל כְּלִי מָלֵא קְטֹרֶת גְּדוּשׁ וּטְנִי שְׁמוֹ, וּפוֹרְשִׂין כָּל הָעָם (כלים פ״א מ״ט) מִן הַהֵיכָל וּמִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז יז) וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ׳, וּמַקְטִיר כְּדַרְכּוֹ שֶׁמְּפָרֶשׁ שָׁם בַּגְּמָרָא (תמיד פ״ו מ״ג) שֶׁמַּשְׁלִיךְ הַקְּטֹרֶת בְּנַחַת עַל הַגֶּחָלִים אֲשֶׁר בְּמַחְתַּת הַזָּהָב וּמִשְׁתַּחֲוֶה וְיוֹצֵא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ וְכֵיצַד הִיא נַעֲשֵׂית, וּמָה שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בִּשְׁחִיקַת הַסַּמָּנִים הֵיטֵב הֵיטֵב הֶדֵק הֶדֵק הֵיטֵב, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כויתות שם) כִּי הַקּוֹל יָפֶה לַסַּמָּנִין בְּעוֹד שֶׁשּׁוֹחֲקִין אוֹתָם, הַכֹּל בִּכְרִיתוֹת וּבְתָמִיד [פרק ג מהלכות תמידין ומוספין]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה, וְהַמַּקְטִיר כְּדִינוֹ קַיִּם עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קד

א **שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר וּלְהַקְרִיב עַל מִזְבַּח הַזָּהָב** – שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בְּמִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל כִּי אִם קְטֹרֶת שֶׁבְּכָל יוֹם, זוּלָתִי הַזָּאַת הַדְּמִים מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל ט) לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְכּוּ עָלָיו.

ב כְּבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה תְּשׁוּבָה לַשּׁוֹאֵל עַל צַד הַפְּשָׁט עַל עִנְיַן מִצְוַת בִּנְיַן בֵּית הַקֹּדֶשׁ לָאֵל בָּרוּךְ הוּא, וְעִנְיַן הֱיוֹת שָׁם כֵּלִים יְקָרִים לָעֲבוֹדָה וְשֻׁלְחָן וּמְנוֹרָה. וְאַחֲרֵי זֹאת אֵין לְיַגֵּעַ מַחְשַׁבְתֵּנוּ בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ וּלְחַפֵּשׂ טַעַם לָמָּה יְצַוֶּה הָאֵל לְבַל נַקְטִיר בְּמִזְבַּח הַזָּהָב קְטֹרֶת זָרָה, שֶׁאִם כֵּן יְחַיְּבֵנוּ לְחַפֵּשׂ לָמָּה צִוָּה אוֹתָנוּ לִהְיוֹת נֵרוֹת הַמְּנוֹרָה שִׁבְעָה וְלֹא שְׁמוֹנָה. וְאֶל הַפְּרָטִים אֵין חֵקֶר לָנוּ וְלֹא תַּשִּׂיג בָּהֶן הַמַּחְשָׁבָה לְעוֹלָם. וְאִם תִּלְחָצֵנִי לְהָשִׁיב בִּפְרָטִים עַל כָּל פָּנִים, אוֹמַר עַל צַד הַפְּשָׁט, אִם לֹא שֶׁהַקַּבָּלָה תַּכְרִיחַ לְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַקְּדוֹשִׁים הַמְקֻבָּלִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּפְּרָטִים טַעַם אַחֵר, אֶלָּא נֹאמַר שֶׁאַחַר שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִבְנוֹת בַּיִת וְלַעֲשׂוֹת כֵּלִים נִצְטַוּוּנוּ בָּהֶם עַל צַד אֶחָד מִן הַצְּדָדִין, וּבָא בְּהֶן אֶחָד מִן הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַמַּעֲשֶׂה בִּלְתִּי אֶחָד מֵהֶן. וְאוּלָם אַחַר שֶׁנִּצְטַוּוּנוּ בָּהֶן הַצָּוָאָה עֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוָה דֶּרֶךְ קֶבַע לְעוֹלָם, וְלֹא נוֹסִיף וְלֹא נִגְרַע כִּי הַתּוֹסֶפֶת וְהַגִּרוּעַ בַּמִּכְלָל בִּשְׁלֵמוּת קִלְקוּל, וְכָל מִצְוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא שְׁלֵמוֹת וּתְמִימוֹת. וְאוּלָם שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ לַמְקֻבָּלִים בְּכָל אֶחָד מִן הַפְּרָטִים טְעָמִים נִפְלָאִים וְסוֹדוֹת עֲמֻקִּים.

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בְּמִזְבַּח הַזָּהָב כִּי אִם קְטֹרֶת, בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב אוֹ זָרַק בּוֹ כִּי אִם דָּבָר הָרָאוּי לְהַקְרִיב בּוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה קה

א **מִצְוַת נְתִינַת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשָׁנָה** – שֶׁיִּתֵּן כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. שֶׁהוּא מִשְׁקַל עֲשָׂרָה גֵּרָה כֶּסֶף בְּכָל שָׁנָה לְיַד הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל, יג) זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים. וְהָיוּ מַנִּיחִין הַכֹּל בְּלִשְׁכָּה אַחַת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וּמִשָּׁם הָיוּ מוֹצִיאִין (שקלים פ״ד) לִקָּנוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין וְכָל קָרְבָּן הַקָּרֵב עַל הַצִּבּוּר וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ אֶת הַקָּרְבָּנוֹת, וַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֶחֶם הַפָּנִים וּשְׂכַר הָעוֹשֶׂה לֶחֶם הַפָּנִים, וְהָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבַת כָּל יִשְׂרָאֵל וּלְזִכּוּתָם שֶׁתְּהֶיֶה יַד כֻּלָּם שָׁוָה בִּדְבַר הַקָּרְבָּנוֹת הַקְּרֵבִים לְפָנָיו כָּל הַשָּׁנָה בְּהַתְמָדָה וּבְעִנְיָנִים אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים, וְשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, שָׁוִים בְּמִצְוָה אַחַת לְפָנָיו לְהַעֲלוֹת זִכְרוֹן כֻּלָּם עַל יְדֵי הַמִּצְוָה שֶׁהֵם כְּלוּלִים בָּהּ יַחַד לְטוֹבָה לְפָנָיו. וַעֲלַיִת הַזִּכָּרוֹן הַכֹּל נֶאֱמַר מִצַּד הַמְקַבֵּל עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים פ״א מ״א) שֶׁבְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים, וְשֶׁאֲפִלּוּ דַּל שֶׁבַּדַּלִּים חַיָּב בּוֹ, וְאִם אֵין לוֹ שׁוֹאֵל מֵאֲחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ שֶׁעָלָיו וְנוֹתְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל טו) וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט, וְאֵינוֹ נוֹתֵן בְּפָעָמִים הַרְבֵּה אֶלָּא הַכֹּל בְּפַעַם אַחַת, וְהוּא מִשְׁקַל שְׁמֹנִים גֵּרָעִינֵי שְׁעוֹרָה, שֶׁהַשֶּׁקֶל הָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה מִשְׁקַל מֵאָה וְשִׁשִּׁים שְׁעוֹרָה, וְהַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּנָם, (שקלים שם) כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִין אֲבָל לֹא נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, וְאִם נָתְנוּ מְקַבְּלִים מֵהֶן, אֲבָל לֹא מִן הַגּוֹיִם, חֵלֶק וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לָהֶם בְּתוֹכֵנוּ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים פ״א מ״ו) שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן חֲצִי שֶׁקֶל מַמָּשׁ שֶׁהָיָה מַטְבֵּעַ בְּאוֹתוֹ זְמַן, וְנוֹתֵן בַּעֲבוּרוֹ כֶּסֶף בְּמִשְׁקָלוֹ אוֹ פְּרוּטוֹת שֶׁמּוֹסִיף עַל מִשְׁקַל שִׁקְלוֹ זֶה מְעַט, וְאוֹתוֹ הַמְּעַט נִקְרָא קַלְבּוֹן (מטבע קטן). וְאוֹתוֹ הַמְּעַט הוּא שְׁכַר הַשַּׁלְחָנִי שֶׁמִּשְׁתַּכֵּר כְּשֶׁהוּא מַחֲלִיף חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהָיָה קָבוּעַ בְּשִׁבְיל פְּרוּטוֹת. וּלְפִיכָךְ שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ שֶׁקֶל שָׁלֵם בֵּין שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן, שֶׁאִלּוּ רָצוּ לְהַחֲלִיפוֹ צְרִיכִים הָיוּ לָתֵת הַקַּלְבּוֹן לַשַּׁלְחָנִי, וּכְמוֹ כֵן יִתְּנוּהוּ לַגִּזְבָּר, לְפִי שֶׁבַּחֲצִי שֶׁקֶל חִיְּבָם הַכָּתוּב, וְלָכֵן חַיָּבִים בּוֹ אוֹ בְּעֶרְכּוֹ בְּכִוּוּן. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים פ״ב מ״א) בְּמִי שֶׁאָבַד שִׁקְלוֹ בַּדֶּרֶךְ מַה דִּינוֹ, וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁקָלִים [פ״א מה׳ שקלים]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁחַיָּבִים לְתֵת אוֹתָהּ כָּל יִשְׂרָאֵל, בֵּין הָעוֹמְדִין בָּאָרֶץ אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ. וְשֶׁלֹּא בִּזְמַן הַבַּיִת, אֵין חַיָּב בָּהּ אָדָם וַאֲפִלּוּ הָעוֹמְדִים בָּאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נָתְנוּ בְּטֵל עֲשֵׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁפֵּרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר וְאֵינוֹ בִּכְלַל כַּפָּרָתָן. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ וְלֹא שְׁקָלִים, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל (מגילה כט א) לְזַכֵּר הַדָּבָר לִקְרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה פָּרָשָׁה זוֹ שֶׁל כִּי תִשָּׂא עַד וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים בְּשַׁבָּת שֶׁהוּא לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר לְעוֹלָם.

מצוה קו

א **מִצְוַת קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּשָׁעַת עֲבוֹדָה** – לְרָחְץ (סהמ״צ להרמב״ם עשה כד) הַיָּדַיִם וְרַגְלַיִם בְּכָל עֵת הִכָּנֵס לַהֵיכָל (עי׳ תוס׳ יומא ה ב בד״ה להביא) וְהַבָּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, וְזֹאת הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל יט) וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ׳ אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ׳.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקָּבוּעַ שֶׁאָמַרְנוּ לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וְכָל הַמְּלָאכוֹת הַנַּעֲשׂוֹת שָׁם, עַל כֵּן רָאוּי לְנַקּוֹת הַיָּדַיִם שֶׁהֵן הָעוֹשׂוֹת בַּמְּלָאכָה בְּכָל עֵת יִגְעוּ הַכֹּהֲנִים בְּעִנְיְנֵי הַבַּיִת. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים יט ב) שֶׁאֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יָדָיו בֵּין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה אֶלָּא פַּעַם אַחַת בַּבֹּקֶר, וְעוֹבֵד כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה, וְהוּא שֶׁלֹּא יִישַׁן וְלֹא יַטִּיל מַיִם וְלֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ. וְרָאָה מִכָּל זֶה שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בִּרְחִיצָה מִתְּחִלָּה אֶלָּא לְהַגְדָּלַת כְּבוֹד הַבַּיִת שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה טָהוֹר וְנָקִי בְּתְחִלַּת בֹּאוֹ שָׁם צָרִיךְ לִרְחֹץ. וּמִשֶּׁהִתְחִיל בָּעֲבוֹדָה, אֵין צָרִיךְ עוֹד לִרְחִיצָה בֵּין עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה זוּלָתִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְרֹב חֻמְרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁכָּל עֶסֶק עֲבוֹדַת הַבַּיִת אֲנוּ מַחְזִיקִין וְרוֹאִין בְּלִבֵּנוּ טָהוֹר, נָקִי וְקָדוֹשׁ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים כ ב) שֶׁהַיּוֹצֵא חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה טָעוּן קִדּוּשׁ יָדַיִם, וְאִם קִדֵּשׁ יָדָיו הַיּוֹם צָרִיךְ לַחְזֹר וּלְקַדֵּשׁ לְמָחָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁהַיָּדַיִם נִפְסָלוֹת בְּלִינָה. וְשֶׁמִּצְוָה לְכַתְּחִלָּה לִרְחֹץ בְּשַׁחֲרִית פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וְשֶׁמִּצְוָה לְקַדֵּשׁ בְּמֵי הַכִּיּוֹר (שם כב ב) וְאִם קִדֵּשׁ מֵאֶחָד מִכְּלֵי שָׁרֵת כָּשֵׁר דִּיעֲבַד, אֲבָל לֹא מִכְּלֵי חוֹל אֲפִלּוּ דִּיעֲבַד. וְשֶׁאֵין מַכְנִיסִין יְדֵיהֶן לְתוֹכוֹ אֶלָּא שׁוֹפְכִין מִמֶּנּוּ עַל יְדֵיהֶם, וְגַם זֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד, וְאֵין אָנוּ מַצְרִיכִין כֵּן בְּעִנְיַן נְטִילַת יָדַיִם בְּחֻלִּין לִטֹּל מִן הַכֵּלִי וְלֹא בְּתוֹכוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ מַצְרִיכִין כְּלֵי לִנְטִילַת חֻלִּין, וְיסוֹד הַדָּבָר הוּא מִפְּנֵי שֶׁמָּצָאנוּ כְּלֵי לִנְטִילָה בַּקֹּדֶשׁ, מִכָּל מָקוֹם בְּקֹדֶשׁ הוּא דְּמַעַט רַחֲמָנָא מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּתוֹכוֹ, אֲבָל בַּחֻלִּין אֵין לָנוּ מְעוּט. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּטְילַת הַחֻלִּין מִשּׁוּם סֵרָךְ הַקֳּדָשִׁים הִיא, וּכְמוֹ

שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קו א) מִשּׁוּם סֶרֶךְ תְּרוּמָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין לָנוּ לְהַשְׁווֹתָם לְגַמְרֵי בְּכָל דִּינֵיהֶם, וְדַי לָנוּ לְחַיֵּב בִּנְטִילָה וּבִכְלִי בְּחֻלִּין מִשּׁוּם סֶרֶךְ זֶה, וּלְהַנִּיחַ מְעוּטוֹ דְּמֻפְנֶה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בִּמְקוֹמוֹ. וַאֲפִלּוּ בִּתְרוּמָה עַצְמָהּ נְטִילַת יָדַיִם בָּהּ מִדְּרַבָּנָן הוּא, כִּי מִן הַתּוֹרָה לֹא נִמְצָא טַהֲרָה רַק בְּכָל הַגּוּף בְּבַת אַחַת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין שם) שֶׁהַנְּטִילָה מִדִּכְתִיב (ויקרא טו יא) וְיָדָיו לֹא שָׁטַף וְגוֹ׳, אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא, כֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁל הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. (עי׳ ספר המצוות שרש א בד״ה בתשובה השנית).

ד וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים כא ב) מַיִם צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּכִּיּוֹר אֵין פָּחוֹת מִשִּׁעוּר מַיִם הָרְאוּיִין לִנְטִילַת אַרְבָּעָה אֲנָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם וְהָיוּ אַהֲרֹן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר וּפִנְחָס עִמָּהֶם. וְכָל מַיִם כְּשֵׁרִין לְקִדּוּשׁ, בֵּין מֵי מַעְיָן אוֹ מֵי מְקֻוֶה, וְנִפְסָלִין בְּלִינָה. וְכֵיצַד מִצְוַת קִדּוּשׁ, (זבחים יט ב) מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית עַל רַגְלוֹ הַשְּׂמָאלִית, וְרוֹחֵץ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, לְפִי שֶׁמִּכְלַל הָעֲבוֹדָה הוּא קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְכָל עֲבוֹדוֹת הַמְקֻדָּשׁ מְעֻמָּד הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ה) לַעֲמֹד לְשָׁרֵת. וְכָל זֶה לְמַעֲלַת הַבַּיִת. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִזְּבָחִים (יט, ב).

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה בִּלְבַד. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא קִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו שַׁחֲרִית, אוֹ שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְהֵסִיחַ דַּעְתּוֹ וְחָזַר וְעָבַד בְּלֹא קִדּוּשׁ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וַעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה, בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ הֶדְיוֹט.

מצוה קז

א **מִצְוַת מְשִׁיחַת כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** – לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל הָעִנְיָן שֶׁצִּוְּתָה הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל כה) וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ וְגוֹ׳. שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לִמְשֹׁחַ בּוֹ כָּל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁיִּתְמַנֶּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כא י) וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר יוּצַק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וְכֵן מוֹשְׁחִין בּוֹ קְצָת הַמְּלָכִים, וְכֵן גַּם מָשְׁחוּ בּוֹ הַכֵּלִים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ לִמְשֹׁחַ לֶעָתִיד אֶלָּא בָּעֲבוֹדָה יִתְקַדֵּשׁוּ, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (שמות ל לא) יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם, כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (נשא ז א).

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁנַּעֲשֶׂה פְּעֻלָּה בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ בְּיוֹם שֶׁנִּגְעָלָה לְהִתְחַנֵּךְ בִּכְבוֹד עֲבוֹדָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה תּוֹרֶה בָּנוּ גְּדֻלָּה וְשָׂבַח, וְזֶהוּ מְשִׁיחַת הַשֶּׁמֶן, לְפִי שֶׁעִנְיַן הַמְּשִׁיחָה בַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב לֹא יַעֲשׂוּהוּ רַק לַמְּלָכִים וְהַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים. וְגַם מִיְּסוֹד הַמִּצְוָה לִהְיוֹתוֹ מוּכָן בַּבַּיִת לְעֵת הַצֹּרֶךְ לְמַעֲלַת הַמָּקוֹם, כִּי יָדוּעַ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כִּי מִמַּעֲלַת בַּעַל הַבַּיִת הַנִּכְבָּד לִהְיוֹת מוּכָן בַּבַּיִת כָּל הַצָּרִיךְ בָּהּ וְלֹא תִתְעַכֵּב שָׁם מְלָאכָה עַד הָכֵן הַצָּרִיךְ אֵלֶיהָ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן כֵּיצַד נַעֲשֶׂה, מֹר קְנָמוֹן קִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת שֶׁקֶל מִכָּל אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהַקִּנָּמוֹן נִשְׁקָל בֵּין שְׁתֵּי פְּעָמִים לְהַרְבּוֹת בּוֹ שְׁתֵּי הַכָּרָעוֹת, וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם שֶׁקֶל, וְכֻלָּם נִמְצָאִים בְּאֵיי הַהֹדּוּ, וְשֶׁמֶן זַיִת שִׁעוּר הִין, שֶׁהוּא שְׁנֵים עָשָׂר לֹג, וַאֲחַר זֶה שֶׁיִּתְבַּשֵּׁל הַכֹּל כְּדֵי צָרְכּוֹ חוֹזֵר הַכֹּל לְמִדַּת הַשֶּׁמֶן שֶׁהוּא שְׁנֵים עָשָׂר לֹג, וְסִימָן יִהְיֶה ״זֶה״ בְּגִימַטְרִיָא י״ב הֲוֵי, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִיתוֹת. (ה ב)

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהִיא מִמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כְּמוֹ בִּנְיַן הַבַּיִת וְכֵלָיהָ.

מצוה קח

א **שֶׁלֹּא יָסוּךְ זָר בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** – שֶׁלֹּא לִמְשֹׁחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אֶלָּא כֹּהֲנִים לְבַד. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לב) עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ. וְנִתְבָּאֵר בַּכָּתוּב שְׁמִי שֶׁמָּשַׁח בּוֹ בְּמֻזְיָד, חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג) וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר וְנִכְרַת. וְאִם נִמְשַׁח בּוֹ בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין חִלּוּק בּוֹ בֵּין הַדַּל וְהֶעָשִׁיר אֶלָּא דָּבָר קָבוּעַ הוּא לַכֹּל.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. גַּם כֵּן לְהַגְדִּלַת הַבַּיִת וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ, וְלָכֵן אֵין רָאוּי לְהֶדְיוֹטוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הַשֶּׁמֶן הַנִּכְבָּד שֶׁבַּבַּיִת רַק הַנִּבְחָרִים בָּעָם לְבַד, שֶׁהֵם כֹּהֲנִים וּמְלָכִים. וּבְכֵן בְּהִמָּנַע הֶהָמוֹן מִמֶּנּוּ, יִיקַר בְּעֵינֵיהֶם עַד מְאֹד וְיִתְאַוּוּ אֵלָיו, כִּי גֹּדֶל עֶרֶךְ הַדְּבָרִים בְּלֵב רֹב בְּנֵי אָדָם לְפִי מְעוּט הִמָּצְאָם אֶצְלָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ו ב) שֶׁחִיּוּב הַכָּרֵת וְהַקֻּרְבָּן אֵינוֹ עַד שֶׁיָּסוּךְ מִמֶּנּוּ שִׁעוּר כַּזַּיִת, וְשֶׁלֹּא חִיְּבָנוּ הַכָּתוּב (שם ה ב) אֶלָּא עַל אוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה וְלֹא עַל אַחֵר שֶׁיַּעֲשֶׂה שׁוּם אָדָם, וְקִבָּלָה בְּיָדֵינוּ (שם) שֶׁגַּם נַעֲשָׂה בּוֹ שֶׁיַּסְפִּיק לְעוֹלָם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין מוֹשְׁחִין בּוֹ לְדוֹרוֹת כָּל הַכֵּלִים הַמִּתְחַנְּכִים לַעֲבוֹדָה אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה וּמַלְכֵי בֵּית דָּוִד, וְכָל שְׁאָר מְלָכִים אֵינָם נִמְשָׁחִין בְּזֶה הַשֶּׁמֶן אֶלָּא בְּשֶׁמֶן אַפַּרְסְמוֹן, וְהַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂה מְשִׁיחַת הַמֶּלֶךְ לְמַעֲשֵׂה מְשִׁיחַת הַכֹּהֵן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עָלָיו מַחְלֹקֶת, וְעַל כֵּן נִמְשַׁח שְׁלֹמֹה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי [ראשון] מִכְּרִיתוֹת [פ״א ופ״ב מהלכות כלי המקדש]

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אִסּוּר מִשִּׁיחַת הַשֶּׁמֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּמָּצֵא וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְסָךְ מִמֶּנּוּ כַּדַּיִת בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קט

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּמַתְכֻּנֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לב) וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּאִסּוּר מִשִּׁיחָתוֹ (במצוה הקודמת). עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ה ב) כִּי מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשָׂה מִמֶּנּוּ אֶלָּא אוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, וְאָמְרוּ שֶׁגַּם נַעֲשָׂה בּוֹ שֶׁכֵּלוּ קַיָּם לֶעָתִיד לָבֹא, וּמָה שֶּׁהוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ לִמְשִׁיחַת הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו, הַבְּרָכָה הִשְׁלִימָה. וְשֶׁאֵין חַיָּבִין עַל עֲשִׂיָּתוֹ אֶלָּא כְּשֶׁעָשָׂאוּהוּ בְּסִכּוּם סַמְמָנָיו, וְזֶהוּ לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן כְּלוֹמַר, בְּחֶשְׁבּוֹן סַמְמָנָיו, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִיתוֹת [שם].

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אִסּוּר עֲשִׂיַּת הַשֶּׁמֶן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ בְּמֵזִיד, חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קי

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּמַתְכֻּנֶת הַקְּטֹרֶת** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת קְטֹרֶת בִּדְמוּת קְטֹרֶת, כְּלוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה הַרְכָּבָתוֹ עַל עִנְיַן אוֹתָם הַמִּשְׁקָלִים וְיִכָּוֵן לְהַקְטִיר לְעַצְמוֹ בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לז) בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. וְנֶאֱמַר עָלֶיהָ (שם לח) אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְכַּוֵּן בַּעֲשִׂיָּתָהּ לְהַקְטִיר עַצְמוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתוּב (במצוה קח) בְּאִסּוּר מִשִּׁיחַת הַשֶּׁמֶן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ה א) שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְהִתְלַמֵּד אוֹ לְמָכְרָהּ לַצִּבּוּר פָּטוּר, וְהָעוֹשֶׂה אֲפִלּוּ קֻצָּת מִמֶּנָּה כָּל זְמַן שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹתוֹ קֻצָּת לְפִי מִשְׁקָלָהּ הַקְּטֹרֶת שֶׁחַיָּב. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ו א) שֶׁהַקְּטֹרֶת הָיְתָה נַעֲשֵׂית בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְאִם חִסֵּר הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ אַחַת מִסַּמְמָנֶיהָ חַיָּב מִיתָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִיתוֹת [ה׳ כלי המקדש פ״ב]

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל אִסּוּר עֲשִׂיָּתָהּ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מִמֶּנָּה לְפִי מִשְׁקָלָהּ לְהָרִיחַ בָּהּ בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. אֲבָל הַמֵּרִיחַ בָּהּ לְבַד וְלֹא עָשָׂאָהּ, אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת אֶלָּא דִּינוֹ כְּדִין כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ.

מצוה קיא

א **שֶׁלֹּא לָאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת תְּקֻרְבַּת עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת תְּקֻרְבַּת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד יב טו) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וגו׳ וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיק וּלְסַלֵּק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל דָּבָר הַמְיֻחָס אֵלֶיהָ מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמַחְשַׁבְתֵּנוּ. וּבְיסוֹד רְחוּק הָעֲבוֹדָה זָרָה, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה כו ופו) מָה שֶּׁיֵּדָעְנוּ בּוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז נא ב) שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁעָשׂוּ מִמֶּנּוּ תְּקֻרְבַּת לַעֲבוֹדָה זָרָה אָסוּר, אֲפִלּוּ מַיִם וּמֶלַח. כְּלוֹמַר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּיִם וּמֶלַח הֵם דְּבָרִים קַלִּים וְאֶפְשָׁר לוֹמַר בָּהֶם שֶׁאֵינָם לְתִקְרֹבֶת וְלֹא הִנִּיחוּם לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְכַוָּנַת כָּבוֹד כְּלָל, אַף עַל פִּי כֵן אָסוּר. וְכֵן אָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כט ב) לְרֹב רְחוּק זֶה כָּל יֵין שֶׁל גּוֹי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ בּוֹ שֶׁנִּסְּכוּהוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא נִקְרָא לָהֶם סְתָם יֵינָם. אֶלָּא שֶׁחִלְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עד א) בֵּין הַנֶּסֶךְ הַיָּדוּעַ לְסָתָם יֵינָם, שֶׁהַיָּדוּעַ אִסּוּרוֹ בְּמַשֶּׁהוּ מִן הַתּוֹרָה, וְלוֹקִין עָלָיו, מִדִּכְתִיב (דברים יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. וּבְסָתָם יֵינָם שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם אֵין בְּחִיּוּב שְׁתִיָּתוֹ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת, וּבְשׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ רְבִיעִית. אֲבָל בְּפָחוֹת מֵרְבִיעִית אֵין בּוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר הוּא מִדִּבְרֵיהֶם אֲפִלּוּ בְּמַשֶּׁהוּ בַּהֲנָאָה. וּבְשֹׁאָר דְּבָרִים שֶׁבָּעוֹלָם חוּץ מִיַּיִן, לֹא הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֶאֱסֹר כָּל הַנִּמְצָא בְּיָדֵם בִּסְתָם מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ חֲשַׁשׁ עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ זוּלָתִי בִּדְבָרִים שֶׁבָּהֶם נִכָּר שֶׁהֵם עֲשׂוּיִם לְכָךְ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז מא א) בְּעִנְיַן צְלָמִים שֶׁסְּתָם הַצְּלָמִים לַעֲבוֹדָה זָרָה יַעֲשׂוּם, וּלְפִיכָךְ אָסְרוּ אוֹתָם. וַאֲפִלּוּ הַמּוֹצֵא אוֹתָם מֻשְׁלָכִים אֵינוֹ רַשַּׁאי לְטָלָם כִּי אִם בְּתִנְאִים יְדוּעִים כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא א). וְכֵן נִרְאֶה בְּוַדַּאי בְּכָל דָּבָר שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל חוֹשֵׁב שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ תִּקְרֹבֶת שֶׁאָסוּר לוֹ לְלָקְחוֹ מֵהֶם.

ד וְעוֹד עָשׂוּ הַרְחָקוֹת רַבּוֹת בְּעִנְיַן הַיַּיִן לְפִי שֶׁהָיָה עִקַּר שִׂמְחַת הַזֶּבַח לָהֶם, וְעוֹד שֶׁהַתּוֹרָה הִזְכִּירָה אִסּוּרוֹ בְּפֵרוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ (דברים לב לח) יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. וְעַל כֵּן הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בּוֹ וְאָמְרוּ (ע״ז נח א) לְהַרְחָקַת הָעִנְיָן שֶׁאֲפִלּוּ יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִיָּד שֶׁיִּגַּע בּוֹ גּוֹי יִהְיֶה אָסוּר אֲפִלּוּ בַּהֲנָאָה. וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ אֵיךְ יוּכַל הַגּוֹי לֶאֱסֹר יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהָא קָיְמָא לַן (חולין מ ב) אֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר זֶה אֶלָּא כְּגוֹן מִשְׁתַּחֲוֶה לְבֶהֱמַת חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הַדָּבָר, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הַדָּבָר וַאֲפִלּוּ מַעֲשֶׂה מוּעָט כִּי הַאי דִּנְגִיעָה יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לֶאֱסֹר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ מִדְּרַבָּנָן שֶׁהֶחְמִירוּ בַּדָּבָר, אֲבָל לֹא מִדְּאוֹרַיְתָא עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, כְּגוֹן שְׁחִיטַת בְּהֵמָה שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה גָּדוֹל. וְכֵן אִם נִסַּךְ הַיַּיִן לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ גַּם זֶה הוּא מַעֲשֶׂה גָּדוֹל. אֲבָל בִּנְגִיעָה בְּיַיִן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה מַעֲשֶׂה מוּעָט הוּא. וּמִכֵּיוָן שֶׁהוּא מוּעָט וְאֵין הָאִסּוּר אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז נט ב) לִטֹּל תַּשְׁלוּמֵי מַה שֶּׁאָסַר מִיָּד הָאוֹסֵר. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּגוּף הַדָּבָר הֶחְמִירוּ לְאָסְרוֹ בַּהֲנָאָה, בַּתַּשְׁלוּמִין לֹא הֶחֱמִירוּ לְפִי שֶׁאֵין הַתַּשְׁלוּמִין אֶלָּא כְּעֵין תַּשְׁלוּמֵי גֶּזֶל וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה מִדָּבָר הָאָסוּר אֶלָּא שֶׁלּוֹקֵחַ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ מִיָּד הָאוֹסֵר.

ה וְכֵן הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַרְבֵּה בְּרִחוּק יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ מִמֶּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא מֵעֲבוֹדָה זָרָה יוֹתֵר מִכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְעָרֵב בְּהֶתֵּר וְאֵינְנוּ נִכָּר, שֶׁלֹּא יְהֵא תַּקָּנָה בַּהֲנָאָתוֹ, וַאֲפִלּוּ לַח בְּלַח, עִם כָּמָה שֶׁאָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בַּגְּמָרָא (שם עד א) שֶׁיִּמָּכֵר כֻּלּוֹ לְגוֹיִם חוּץ מִדְּמֵי הָאִסּוּר שֶׁבּוֹ, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָן נִקָּחִין מִן הַגּוֹי כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהֶן שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּקָּחֵנּוּ מִן הַגּוֹי. אֲבָל בְּיֵין נֶסֶךְ גָּמוּר וּבְכָל דִּבְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה אֵין לָהֶם תַּקָּנָה בְּיִמְכֵּר כֻּלּוֹ לְגוֹי וכו׳, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה בְּיִילִיךְ הֲנָאָה לָיָם הַמֶּלַח. וּמֵיהוּ דַּוְקָא כְּשֶׁנִּתְעָרֵב יַיִן נֶסֶךְ מַמָּשׁ וַאֲפִלּוּ טִפָּה מִמֶּנּוּ בְּקַנְקַן מַחֲזִיק כַּמָּה סְאִין הוּא דִּין זֶה שֶׁאֵין תַּקָּנָה לַהֲנָאָתוֹ לְעוֹלָם. אֲבָל אִם נִתְעָרֵב מִמֶּנּוּ חֲבִית אַחַת בְּחָבִיּוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁל יַיִן כָּשֵׁר, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב גּוּף הָאִסּוּר מַמָּשׁ אֶלָּא כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא עוֹמֵד, יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּתַקָּנַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁיִּמָּכֵר כֻּלּוֹ לַגּוֹיִם וכו׳. וְכֵן בִּסְתָם יֵינָן יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּתַקָּנַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וַאֲפִלּוּ נִתְעָרֵב מַמָּשׁ, כְּדִין שְׁאָר אִסּוּרִין, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ יֵין נֶסֶךְ גָּמוּר.

ו וְעוֹד יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁאוֹסְרִין תַּעֲרֻבְתָּן בַּהֲנָאָה אֵין אוֹסְרִין אוֹתָן אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מִן הָאִסּוּר שֶׁנִּתְעָרֵב בַּהֶתֵּר בְּכְדֵי נְתִינַת טַעַם בַּהֶתֵּר, זוּלָתֵי אִם יִהְיֶה אוֹתוֹ אִסּוּר דָּבָר חָשׁוּב, כִּי כָּל דָּבָר חָשׁוּב כְּגוֹן חֲתִיכָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד וְכֵיצֵא בָּהּ אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן, אֲבָל כָּל שֶׁאֵינוֹ דָּבָר חָשׁוּב אֵינוֹ אוֹסֵר תַּעֲרֻבְתּוֹ בַּהֲנָאָה אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה בּוֹ בִּכְדֵי נְתִינַת טַעַם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ (ע״ז עג א) חוּץ מִיֵּין נֶסֶךְ, וְכָל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאוֹסְרִין בְּמַשֶּׁהוּ בַּהֲנָאָה כָּל שֶׁנִּתְעָרֵב עִמָּהֶם. וְאֵין שׁוּם דָּבָר אַחֵר בָּעוֹלָם יוֹצֵא מִכְּלָל זֶה חוּץ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם (וְעָרְלָה) וְחָמֵץ בְּפֶסַח לְדַעַת קְצָת מְפָרְשִׁין שֶׁהֵן אוֹסְרִין בַּהֲנָאָה תַּעֲרֻבְתָּן בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן, [וּתְרוּמָה] (ו)עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה. וּלְעִנְיַן הַתַּקָּנָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּבָר אָמַרְנוּ כִּי לְכָל הָאִסּוּרִין יֵשׁ תַּקָּנָה בְּתַקָּנַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חוּץ מִכָּל אִסּוּרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנִּתְרַבָּה גּוּף הָאִסּוּר מַמָּשׁ, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם תַּקָּנָה לְעוֹלָם, וְזֶהוּ מֻחְלָט עֲבוֹדָה זָרָה. וַהֲפֹךְ בַּגְּמָרָא כִּי כָּל זֶה תִּמְצָא בָּהּ מְבֹאָר עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים. וּשְׁמֹר הַדְּבָרִים כִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד תִּצְטָרֵךְ אֲלֵיהֶן, וְעַל כֵּן הֶאֱרַכְתִּי בָּהֶן שֶׁלֹּא כְּמִנְהָגִי בְּקַנְטְרִסִין אֵלּוּ.

ז וְעוֹד הִרְחִיקוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סב א) מֵאִסּוּר יֵין נֶסֶךְ לוֹמַר, שֶׁאֲפִלּוּ שֵׁכָר שֶׁל יֵין נֶסֶךְ יְהֵא אָסוּר בַּהֲנָאָה גַּם הִפְלִיגוּ בְּרִחוּקוֹ לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ הַנִּשְׁכָּר לְשַׁבֵּר חָבִיּוֹת יֵין נֶסֶךְ אִם יִהְיֶה שְׂכָרוֹ אָסוּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ זְמַן מוּעָט, כְּלוֹמַר, שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּהְיֶה קַיָּם הַיַּיִן בֶּחָבִיּוֹת עַד שֶׁיִּשְׁבְּרֵם הוּא כְּדֵי שֶׁיִּרְוִיחַ שְׂכָרוֹ עַל הַשְּׁבִירָה, כִּי הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה רָצוּ לַעֲקֹר מִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ שֶׁלֹּא נִהְיֶה חֲפֵצִים בְּקִיּוּמוֹ אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד לְרֹב מֵאוּסֵנוּ בְּכָל מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה יְשֻׁבַּר וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה שֶׁמְּמַעֵט אֶת הַתְּפִלָּה.

ח וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ הָרַבִּים, כְּגוֹן מִי עוֹשֶׂה יֵין נֶסֶךְ לְאָסְרוֹ אֲפִלּוּ בַּהֲנָאָה, וּמִי אוֹסְרוֹ בִּשְׁתִיָּה דַּוְקָא, וּמֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה יֵין נֶסֶךְ, וְדִינֵי מַגָּעוֹ שֶׁל גּוֹי בְּכַנָּנָה וְשֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְכַחוֹ וְכֹחַ כֹּחוֹ וְסִיּוּעַ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ, וְאֵי זוֹ שְׁמִירָה תַּסְפִּיק לָנוּ בְּיֵינֵנוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל גּוֹי אוֹ בְּבֵיתֵנוּ אִם יֵשׁ שָׁם גּוֹי, אוֹ בְּקָרוֹן וְהַנִּיחַ שָׁם גּוֹי, כְּגוֹן הַנִּכְנָס וְהַיּוֹצֵא, שֶׁמָּתָר הַיַּיִן, וְדִינֵי הָאִסּוּר שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בִּכְלֵי יֵינָן, וְדִינֵי הֶכְשֵׁרָן, וְרֻבֵּי הַפְּרָטִים שֶׁבָּאוּ לָנוּ גַּם כֵּן בִּכְלֵי בִּשּׁוּלֵיהֶן וְהוּא הָעִנְיָן הַנִּקְרָא גִּעוּלֵי גּוֹיִם, וְדִינֵי רְחוּקָנוּ שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּץ נַפְשֵׁנוּ גַּם כֵּן בָּעִנְיָנִין הַנִּגְרָרִים אַחַר דְּבָרִים אֵלּוּ הַמְּאוּסִים, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות טז, ב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בִּכְלִים מְאוּסִים, כְּגוֹן כְּלֵי הַשָּׁתָן וְהַצּוֹאָה וְקַרְנָא דְּאַמְנָא לְפִי שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר שִׁקּוּץ הַנֶּפֶשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ אֵלּוּ, מְבֹאָרִים בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וּקְצָת מֵהֶן בְּחֻלִּין.

ט וְנוֹהֶגֶת אַזְהָרָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כָּל שֶׁהוּא אוֹ שָׁתָה אֲפִלּוּ טִפַּת יַיִן נֶסֶךְ גָּמוּר בְּמֵזִיד לוֹקֶה. שֶׁאֵין דִּין דְּבָרִים אֵלּוּ כְּדִין שְׁאָר דִּינֵי אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שֶׁהֵן בְּכַזַּיִת וְדִין שְׁתִיָּה בְּרְבִיעִית, לְפִי שֶׁעַל עֲבוֹדָה זָרָה הַזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה (דברים יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, כְּלוֹמַר, וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא.

י בְּזֹאת הַמִּנְיָעָה שֶׁל יֵין נֶסֶךְ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות) וְהָרַמְבַּ״ן (בהשגותיו) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שְׁנֵיהֶם יוֹדוּ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לָאו וְשֶׁהוּא נִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין, אֲמָנָם נֶחְלְקוּ בּוֹ בְּעִנְיָן זֶה, (ספר המצוות ל״ת קצ״ד) כִּי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יוֹצִיא אִסּוּר יֵין נֶסֶךְ מִן הַמִּקְרָא שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הָאֲזִינוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב לח) יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם, וְאִסּוּר שְׁאָר תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה מִלֹּא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, וּמִלֹּא תָבִיא תוֹעֵבָה (דברים ז כו). וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, כִּי מִפָּסוּק זֶה דְּהַשְׁמֶר לְךָ נִלְמַד אִסּוּר כָּל תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה וְיֵין נֶסֶךְ בִּכְלָל. וַאֲנִי כָּתַבְתִּי זֶה הַמִּקְרָא כְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא כְּמִנְהָגִי בְּכָל הַסֵּפֶר, כִּי כֻּלָּם כְּתֻבִים כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל בְּכָאן רָאִיתִי שֶׁהַפָּסוּק הַזֶּה נָאֶה מְאֹד לְדָרֹשׁ מִמֶּנּוּ הָעִנְיָן, וְעוֹד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַזְהָרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין צו א) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה, וּבְפָסוּק יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם אֵין שָׁם אַזְהָרָה. וְגַם רָאִיתִי גְּדוֹלִים מִמְּחַשְּׁבֵי הַמִּצְוֹת שֶׁכָּתְבוּ כֵּן.

מצוה קיב

א **מִצְוַת שְׁבִיתַת הָאָרֶץ בְּשָׁנַת הַשְּׁמִטָּה** – לְבַטֵּל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת. וּבָא הַפֵּרוּשׁ, שֶׁעַל שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית נֶאֱמַר, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בָּהּ כְּלָל בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ. וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה הַזּוֹ בְּאָמְרוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר (ויקרא כה ה) שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ. וְכֵן וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיְיָ (שם ב). וּכְבָר כָּתַבְתִּי (לעיל מצוה פד) כָּל עִנְיָנָהּ מַשְׁלָם לְמַעְלָה בְּסֵדֶר אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי בְּמִצְוַת וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ. שֶׁבָּאָה לְצַוּוֹת עַל הֶפְקֵר פֵּרוֹת שָׁנָה זוֹ לַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּאן הָיָה מְקוֹמוֹ.

מצוה קיג

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כו) לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְזֶה הַכָּתוּב בָּא לֶאֱסֹר הָאֲכִילָה וְהַהֲנָאָה בְּבָשָׂר בְּחָלָב. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ, אִם כֵּן לָמָּה לֹא נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ אִסּוּרוֹ בְּלֹא תֹאכַל. וְהוֹצִיאוֹ בִּלְשׁוֹן בִּשּׁוּל שֶׁהַתְּשׁוּבָה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה אִסּוּר אֲכִילָתוֹ מֵאִסּוּר שְׁאָר אֲכִילַת אִסּוּרִין, שֶׁשְּׁאָר אִסּוּרִין אֵין חִיּוּבָן אֶלָּא אִם כֵּן נֶהֱנָה בַּאֲכִילָתָן, וְכָאן אֲפִלּוּ לֹא נֶהֱנָה בַּאֲכִילָתָן מִכְּיָן שֶׁבְּלָעוֹ וַאֲפִלּוּ יִבְלָעֶנּוּ חַם וְשׁוֹרֵף גְּרוֹנוֹ בּוֹ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה בּוֹ מִכָּל מָקוֹם לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִפְּסָחִים (כה א) לְהָכִי לָא כְּתַב רַחֲמָנָא אֲכִילָה בְּגוּפֵהּ לְמֵימְרָא שֶׁלּוֹקִין עָלָיו שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹקִין עָלָיו (חולין קח א) אֶלָּא דֶּרֶךְ בִּשּׁוּל כַּלָּשׁוֹן שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אִסּוּרוֹ.

ב וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קטו ב) שֶׁזֶּה שֶׁנִּכְתַּב בַּתּוֹרָה אִסּוּר הַבִּשּׁוּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שֶׁהוּא לְלַמֵּד אִסּוּר אֲכִילָה וְאִסּוּר בִּשּׁוּל וְאִסּוּר הֲנָאָה, אֵין רָאוּי לָנוּ לִמְנוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין אֶלָּא הַשְּׁנַיִם, לְפִי שֶׁאִסּוּר אֲכִילָה וַהֲנָאָה דָּבָר אֶחָד הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל, לֹא תֹאכְלוּ, אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִסּוּר הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע. כִּי הַתּוֹרָה תּוֹצִיא כָּל הַהֲנָאוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה, לְפִי שֶׁהִיא הֲנָאָה תְּמִידִית לָאָדָם וְצָרִיךְ אֵלֶיהָ, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שמות כד יא) וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. שֶׁיִּכְנֶה הַהֲנָאָה לַאֲכִילָה.

ג וְאִם תִּתְפֹּשׂ עָלַי, אִם כֵּן לָמָּה נִכְתְּבוּ שְׁלֹשָׁה לָאוִין, דִּשְׁנַיִם יַסְפִּיקוּ לְפִי זֶה שֶׁאָמַרְתִּי? יֵשׁ לַהֲשִׁיבְךָ, דְּוַדַּאי אִם נִכְתַּב בְּמָקוֹם אֶחָד לֹא תְבַשֵּׁל שֶׁיְּלַמֵּד עַל אִסּוּר בִּשּׁוּל, וּבְמָקוֹם אַחֵר לֹא תֹאכַל שֶׁיִּכְלֹל אִסּוּר הֲנָאָה וַאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הָיָה בְּדִין שֶׁלֹּא יִכְתֹּב הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁאֵין צֹרֶךְ עוֹד בּוֹ, שֶׁכְּבָר הָיִינוּ לְמֵדִים אֲכִילָה וַהֲנָאָה בְּלֹא תֹאכַל מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ דְּבִכְלַל אֲכִילָה הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע. אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁלֹּא הֻזְכְּרָה בּוֹ אֲכִילָה בְּשׁוּם מָקוֹם, לֹא הָיִינוּ לְמֵדִים הַהֲנָאָה אֶלָּא עִם הַלָּאו הַשְּׁלִישִׁי. וְאֵין לְךָ לִשְׁאֹל עוֹד וְלָמָּה לָא כָּתַב רַחֲמָנָא לֹא תֹאכַל בְּאֶחָד מֵהֶם וְיַסְפִּיק בִּשְׁנַיִם, שֶׁכְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי לְעִנְיָן נִצְטָרֵךְ שֶׁלֹּא יַזְכִּיר בּוֹ הַכָּתוּב לְשׁוֹן אֲכִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהַחִיּוּב בּוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ. לְמַדְנוּ מֵעַתָּה כִּי מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין שם) חַד לְאִסּוּר אֲכִילָה וְחַד לְאִסּוּר הֲנָאָה וְחַד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל אֵין הַכַּוָּנָה בָּהֶם שֶׁיִּהְיֶה הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי לְלָאו אַחֵר, אֶלָּא שֶׁנִּצְטָרֵךְ לִלְמֹד מִמֶּנּוּ הֲנָאָה, וּבְרוּךְ שֶׁבָּחַר בִּדְבְרֵיהֶם.

ד מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ (מצוה צב) בְּאִסּוּר הַבִּשּׁוּל בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים עַל צַד הַפְּשָׁט מָה שֶׁיִּכְלְנוּ.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קיג א) שֶׁאֵין אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּבְשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אֲבָל לֹא בִּבְהֵמָה טְמֵאָה וְלֹא בְּחַיָּה אֲפִלּוּ טְהוֹרָה, וְלֹא בְּעוֹף, בֵּין טָהוֹר בֵּין טָמֵא, וְנִסְמְכוּ בְּזוֹ בַּמֶּה שֶׁכָּתוּב שֵׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּתּוֹרָה גְּדִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן מִעוּט, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב בָּשָׂר, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה (חולין קיג א) גְּדִי וְלֹא בְּהֵמָה טְמֵאָה, גְּדִי וְלֹא חַיָּה, גְּדִי וְלֹא עוֹף. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כִּי שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה מַתָּר לְבַשְּׁלָם בְּחָלָב וּמֻתָּרִין בַּהֲנָאָה, אֲבָל בַּאֲכִילָה אֲסָרוּם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְגֵדֶר בְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁאָסוּר דְּבַר תּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף לִבְנֵי אָדָם בָּשָׂר בְּבָשָׂר, וּלְפִיכָךְ מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר קָרוֹב שֶׁבָּשָׂר בְּבָשָׂר מִתְחַלֵּף, הֶחְמִירוּ גַּם בְּגֵדֶר זֶה כְּמוֹ שֶׁהֶחְמִירוּ בִּבְשַׂר הַבְּהֵמָה מִמַּשׁ בְּקִצַּת עִנְיָנִים. שֶׁאָסְרוּ בָּהֶם שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹתָם עַל הַשֻּׁלְחָן כְּלָל. וּלְפִי דַּעַת

קְצָת הַמְּפָרְשִׁים חִיְּבוּ בָּהֶם גַּם כֵּן שֶׁהָיָה בֵּין אֲכִילָתָם לַאֲכִילַת הַגְּבִינָה כְּמוֹ בְּעִקָּר הָאִסּוּר דְּהַיְנוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה, אֲבָל בִּבְשַׂר דָּגִים וַחֲגָבִים לֹא גָּזְרוּ בָּהֶם כְּלָל, שֶׁאֵין בְּשָׂרָם דּוֹמֶה כְּלָל לִבְשַׂר בְּהֵמָה וְלֹא יָבוֹאוּ בְּנֵי אָדָם לִטְעוֹת בָּזֶה.

ו וְעוֹד הֶחְמִירוּ בְּעִנְיָן זֶה (שם קח א) גַּם שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר מְחֻדָּשׁ בָּזֶה יוֹתֵר מִשְּׁאָר אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת לְפִי קְצָת מִן הַפְּרוּשִׁים, שֶׁבְּעִנְיָן בָּשָׂר בְּחָלָב אִם נִתְעָרֵב חָלָב עִם הַבָּשָׂר וְאֵין בַּחֲתִיכַת הַבָּשָׂר שָׁנִּתְעָרֵב בּוֹ שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד הֶחָלָב אָנוּ רוֹאִין שְׁנֵיהֶם כַּחֲתִיכַת אִסּוּר, וְאִם נָפְלָה אוֹתָהּ חֲתִיכָה בִּקְדֵרַת בָּשָׂר אוֹ בִּקְדֵרַת חָלָב מְשַׁעֲרִין בְּכֻלָּהּ, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קח א) חֲתִיכָה עַצְמָהּ נַעֲשֵׂית נְבֵלָה וְהַשְּׁאָר מִפְּנֵי שֶׁתַּעֲרָבְתָן אוֹסַרְתָּם, וּלְפִיכָךְ אַחַר שֶׁנִּתְעָרְבוּ הֲרֵי הֵן כַּחֲתִיכַת נְבֵלָה. וּבְשֶׁאָר אִסּוּרִין אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאִסּוּר שֶׁנִּתְעָרֵב בַּחֲתִיכַת הֶתֵּר וְאֵין בַּחֲתִיכָה שִׁשִּׁים לְבַטֵּל הָאִסּוּר וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה לִקְדֵרָה, אֵין מְשַׁעֲרִין אֶלָּא בְּשִׁעוּר הָאִסּוּר שֶׁנָּפַל בָּהּ וְהֵיא בְּעַצְמָהּ תְּסַיַּע לְ[הַ]עָלוֹת הָאִסּוּר, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ חֲתִיכָה לֹא נַעֲשֵׂית נְבֵלָה וְנִמְצָא הַהֶתֵּר שֶׁבָּהּ כְּמוֹ שְׁאָר הַהֶתֵּר שֶׁבִּקְדֵרָה וּמְסַיֵּעַ לְהַעֲלוֹת הָאִסּוּר. וְאָמְנָם הַחֲתִיכָה עַצְמָהּ אִם הִיא נִכֶּרֶת, אֲסוּרָה לְעוֹלָם כְּדַעַת קְצָת מִן הַמְּפָרְשִׁים.

ז וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורד לג א) שֶׁאֶפְרוּ שֶׁל בָּשָׂר בְּחָלָב אָסוּר כְּאֶפֶר כָּל אִסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁטָּעוּנִין קְבוּרָה. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (חולין קיג ב) שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה בָּשָׂר בְּחָלָב אֶלָּא בְּחָלָב שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה, אֲבָל בְּחֵלֶב הַמִּתָּה אֵינוֹ נֶאֱסָר. וּלְפִיכָךְ הַכֹּחַל מֵתָּר מִן הַתּוֹרָה בַּחֲלָבוֹ, אֶלָּא שֶׁחֲכָמִים אֲסָרוּהוּ לְגָדֵר עַד שֶׁיְּמָרֵק חֲלָבוֹ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁנָּבְאֲר בִּמְקוֹמוֹ (שם קט ב). וְחֶלֶב הַנִּמְצָא בְּקֵבַת הַבְּהֵמָה יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי הֶתֵּרִין אֶחָד שֶׁהוּא בִּכְלַל חֶלֶב שֶׁל מֻתָּה, וְעוֹד שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּפֶרֶשׁ בְּעָלְמָא שֶׁכְּבָר נִתְעַכֵּל שָׁם, וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַנִּמְצָא שָׁם קָרוּשׁ מֻתָּר שֶׁהוּא וַדַּאי כְּפֶרֶשׁ, אֶלָּא אֲפִלּוּ הַצָּלוּל הִתִּירוּ הַגְּאוֹנִים. הַמְּבַשֵּׁל שָׁלִיל בְּחָלָב חַיָּב, וְכֵן הָאוֹכְלוֹ, אֲבָל הַמְּבַשֵּׁל שִׁלְיָה אוֹ עוֹר וְגִידִין וַעֲצָמוֹת וְעִקְּרֵי קְרָנַיִם וּטְלָפַיִם פָּטוּר. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מֵחֻלִּין (קג ב).

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִן הַבָּשָׂר וְהֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ יַחַד בְּמִזִיד לוֹקֶה. אֲבָל נֶהֱנֶה בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּתְּנוּ אוֹ מָכְרוּ, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאָפְשָׁר לַהֲנָאָה בְּלִי מַעֲשֶׂה. וְכָל שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלָיו, וַאֲפִלּוּ סָךְ מִמֶּנּוּ, אֶפְשָׁר דְּלָא לָקֵי לְפִי שֶׁהוּא שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ, שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לָסוּךְ, וְיֵשׁ לָדוּן בּוֹ גַּם כֵּן שֶׁיִּלְקֶה.

מצוה קיד

א **שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ בֵּית דִּין מִשְׁפַּט מָוֶת בַּשַּׁבָּת** – שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ הַדַּיָּנִין דִּינִים בְּשַׁבָּת, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין לֹא יְמִיתוּהוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לה ג) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו בָּזֶה (יבמות ו ב) שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ בֵּית דִּין בַּשַּׁבָּת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מִיתוֹת. וְיֵשׁ לָנוּ לִדְרֹשׁ מִפֶּנּוּ דָּבָר זֶה, שֶׁהֲרֵי לְגוּפֵהּ אֵינוֹ צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר (שמות כ י) לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה, וְהַבְעָרָה לְצֹרֶךְ מְלָאכָה הִיא, אֶלָּא לְלַמֵּד עִנְיָן בְּפָנֵי עַצְמוֹ נִכְתַּב, וּפֵרְשׁוּ בּוֹ שֶׁבָּא לְלַמֵּד אֶת זֶה שֶׁאָמַרְנוּ. וְזֶה לְשׁוֹן הַמְכִילְתָּא (ר״פ ויקהל) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ שְׂרֵפָה בִּכְלָל הָיְתָה וְיָצְאת לְלַמֵּד מָה שְׂרֵפָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא אַחַת מִמִּיתוֹת בֵּית דִּין, וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אַף כָּל שְׁאָר מִיתוֹת בֵּית דִּין לֹא יִדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְעִם כָּל זֶה שֶׁלָּמְדָנוּ בְּפָסוּק זֶה, יֵשׁ לִדְרֹשׁ בּוֹ מָה שֶּׁדָּרְשׁוּ בּוֹ עוֹד גַּם כֵּן הַבְעָרָה (יבמות ו ב) לְחַלֵּק יָצָאת. כְּלוֹמַר, שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת הַרְבֵּה אָבוֹת מְלָאכוֹת בְּבַת אַחַת בְּהֶעְלֵם אֶחָד, שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב חַטָּאת עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּבַגְּמָרָא דִּבְנֵי מַעֲרָבָא אָמְרוּ (ירושלמי סנהדרין פ״ד ה״ו) בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם רַבִּי אִילָא בְּשֵׁם רַבִּי יַנַּאי מִכָּאן לְבָתֵּי דִינִין שֶׁלֹּא יְהוּ דָּנִין בְּשַׁבָּת.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְכַבֵּד הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁיִּמְצְאוּ בּוֹ מְנוּחָה הַכֹּל, גַּם הַחוֹטְאִים וְהַחַיָּבִים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ גָּדוֹל שֶׁקָּרָא בְּנֵי הַמְּדִינָה יוֹם אֶחָד לַסְּעֻדָּה, שֶׁאֵינוֹ מוֹנֵעַ הַפָּתַח מִכָּל אָדָם, וְאַחַר יוֹם הַסְּעֻדָּה יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט. כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא צִוָּנוּ לְקַדֵּשׁ וּלְכַבֵּד יוֹם הַשַּׁבָּת לְטוֹבָתֵנוּ וּלְזַכּוֹתֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה לא, לב). וְזֶה גַּם כֵּן מִכְּבוֹדוֹ שֶׁל יוֹם הוּא.

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבֵּית בִּזְכָרִים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי הַמִּשְׁפָּט. וְחַיָּבִים לְהִזָּהֵר לְבַל יַעֲשׂוּ דִּין בְּשַׁבָּת. וְאִם עָבְרוּ וְצִוּוּ לִשְׂרֹף בְּרִיָּה בְּשַׁבָּת עָבְרוּ עַל לָאו זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו אִם לֹא עָשׂוּ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁשָּׂרְפוּהוּ הֵם בִּידֵיהֶם, אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָלִין, בְּשׁוֹגֵג מְבִיאִים חַטָּאת לְכַפָּרָה.

ד פָּרָשַׁת אֵלֶּה פְּקוּדֵי אֵין בָּהּ מִצְוָה

מצוה קטו

א **מִצְוַת מַעֲשֵׂה הָעֹלָה** – לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ג) אִם עוֹלָה קָרְבָּנוֹ וְגוֹ׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁכָּתַבְתִּי (מצוה צה) בְּמִצְוַת הַבַּיִת עַל עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת סָדֶר וְיִקָּחוּ לִי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַעֲשֵׂה הָעוֹלָה, שֶׁהָיְתָה נַעֲשֵׂית כֵּן, שׁוֹחֲטִין אֶת הַבְּהֵמָה בָּעֲזָרָה, וְהַשְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה אֲפִלּוּ בְּזָרִים. וּמְקַבֶּלֶת הַדָּם וְאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה, וְזוֹרֵק הַכֹּהֵן הַדָּם וּמַפְשִׁיט אוֹתָהּ וּמְנַתְּחָהּ אֲבָרִים שְׁלֵמִים, דִּכְתִיב לְנָתְחֶיהָ, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין יא א) וְלֹא נְתָחֶיהָ לְנָתְחִים. וּכְשֶׁמְּנַתֵּחַ מֵסִיר גִּיד הַנָּשֶׁה מִן הַיָּרֵךְ וּמַקְטִיר כָּל הַנְּתָחִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְצָמֵר שֶׁבְּרַאשֵׁי הַכְּבָשִׂים וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן הַתְּיָשִׁים, וְהָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם בִּזְמַן שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים מַקְטִירִים הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ט) וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל. פֵּרְשׁוּ לֹא יַעֲלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב כז) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם.

ד וְסֶדֶר הַנִּתּוּחַ כֵּיצַד הָיָה (עי׳ תמיד פ״ד) וַהֲדָחַת בְּנֵי הַמַּעַיִם כֵּיצַד, וּבְכַמָּה בְּנֵי אָדָם מוֹלִיכִין אֶת הָאֲבָרִים לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כו, ב) כִּי הַכֶּבֶשׂ בְּשִׁשָּׁה, וְהַשּׁוֹר בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים בְּעוֹלוֹת צִבּוּר, וְעוֹלוֹת (יומא שם במשנה) יָחִיד בְּפָחוֹת. וְעִנְיַן עוֹלַת הָעוֹף כֵּיצַד נַעֲשֵׂית, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּזְבָחִים (סד ב).

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְלֹא עָשָׂאהּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קטז

א **מִצְוַת קָרְבַּן מִנְחָה** – לַעֲשׂוֹת מְלֹאכֶת הַמִּנְחָה עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה בְּפָרָשִׁיּוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב א) וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה. וּכְתִיב (שם ה) וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת, וּכְתִיב עוֹד (שם ז) וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת.

ב וְעִנְיַן הַמְּנָחוֹת הוּא קָרְבָּן הַבָּא מִמִּינֵי הַקְּמָחִים וְלֹא מִבַּעֲלֵי חַיִּים. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (במצוה צה), כִּי הַקָּרְבָּן בִּבְעֲלֵי חַיִּים הוּא בֶּאֱמֶת דְּמְיוֹן חָזָק אֵצֶל הָאָדָם לְהַכְנִיעַ וּלְהַשְׁפִּיל הַנֶּפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה וְהַחוֹטֵאת כְּמוֹ שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁבַּעַל חַיּוּת כְּמוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂכֶל, נִשְׂרָף וְכָלֶה. וּכְמוֹ כֵן הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת מִצַּד חֶלְשַׁת הַשֵּׂכֶל תִּכְלֶה וְתֹאבַד גַּם כֵּן אִם תַּתְמִיד בְּפְעֻלּוֹת בְּהֵמִיּוֹת שֶׁהֵן הַחֲטָאִים, כִּי הַחֵטְא לֹא יָבוֹא רַק מִשֹּׁרֶשׁ בְּהֵמִי.

ג וְהַקָּרְבָּן בְּמָה שֶׁהוּא שֶׁאֵינוֹ בַּעַל חַיִּים אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא גַּם כֵּן לְהַכְנָעַת הַיֵּצֶר שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם כִּי בִּשְׁבִיל חֶטְאוֹ נִצְטָרֵךְ לִשְׁרֹף מָמוֹנוֹ וּלְכַלּוֹתוֹ, בֶּאֱמֶת אֵין דִּמְיוֹנוֹ חָזָק כְּמוֹ בְּבַעֲלֵי הַחַיִּים. וּמִן הַדּוֹמֶה לְפִי הַפְּשָׁט, כִּי עַל כֵּן יִקָּרֵא מִנְחָה מִפְּנֵי שֶׁעִנְיָנָהּ מְעַט מִקָּרְבַּן בַּעַל חַיִּים כְּמוֹ שֶׁמְּנֻחוֹת בְּנֵי אָדָם יִהְיוּ בְּמוּעָט בְּרֹב הַפְּעָמִים. וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁהַרְבֵּה מֵהֶן בָּאוֹת נְדָבָה, וּמָה שֶׁאֵינוֹ בְּחִיּוּב אֵצֶל בְּנֵי אָדָם יִקָּרֵא מִנְחָה.

ד וְאֵלּוּ הֵן כָּל מִינֵי הַמְּנָחוֹת שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בִּזְמַן הַבַּיִת הַבָּאוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינָן בָּאוֹת לְמִנְחַת נְסָכִים, רוֹצֶה לוֹמַר בִּגְרִירַת קָרְבָּן אַחֵר. שֶׁלֹּשׁ מְנָחוֹת הֵן שֶׁהֵן בָּאוֹת בִּשְׁבִיל כָּל הַצִּבּוּר וְהֵם (מנחות סח ב) עֹמֶר בַּפֶּסַח, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּעֲצֶרֶת, לֶחֶם הַפָּנִים בְּכָל שַׁבָּת, וּשְׁלָשְׁתָּן נִקְרָאוֹת מִנְחָה. וְתֵשַׁע שֶׁל יָחִיד וְאֵלּוּ הֵן א) מִנְחַת חוֹטֵא, וְהִיא הַמִּנְחָה שֶׁיַּקְרִיב הֶעָנִי כְּשֶׁיִּתְחַיֵּב חַטָּאת וְלֹא תַּגִּיעַ יָדוֹ. ב) מִנְחַת סוֹטָה, וְהִיא מִנְחַת הַקְּנָאוֹת הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא (במדבר ה טו). ג) הַמִּנְחָה שֶׁיַּקְרִיב כָּל כֹּהֵן כְּשֶׁיִּכָּנֵס לָעֲבוֹדָה שֶׁמַּקְרִיב אוֹתָהּ בְּיָדוֹ, וְהִיא הַנִּקְרֶאת מִנְחַת חִנּוּךְ. ד) הַמִּנְחָה שֶׁמַּקְרִיב כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם, וְהִיא נִקְרֶאת מִנְחַת חֲבִתִּין. ה) מִנְחַת הַסֹּלֶת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ו) מִנְחַת הַמַּחֲבַת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ז) מִנְחַת הַמַּרְחֶשֶׁת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ח) מִנְחַת מַאֲפֵה תַנּוּר וְהִיא חַלּוֹת, וְהִיא בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. ט) מִנְחַת מַאֲפֵה תַנּוּר וְהִיא רְקִיקִין, וּבָאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה. מְנָחוֹת אֵלּוּ, מֵהֶן סֹלֶת חִטִּים וּמֵהֶן שְׂעוֹרִים, מֵהֶן נֶאֱכָלוֹת לַכֹּהֲנִים חוּץ מִן הַקֶּמִיצָה, וּמֵהֶן שֶׁהֵן נִשְׂרָפוֹת כֻּלָּן, וְאֶחָד מֵהֶם חָמֵץ, וְהִיא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁמְּבִיאִין בְּיוֹם עֲצֶרֶת, שֶׁגַּם הֵן נִקְרָאוֹת מִנְחָה, וְאֵינָן קְרֵבוֹת לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ. וְעַל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אֵינוֹ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה כְּשֶׁאָסְרָה דֶּרֶךְ כְּלָל כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ. וְסָדֶר הֲבָאָתָן כָּךְ הִיא (סוטה יד ב) אָדָם מֵבִיא סֹלֶת מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ בִּכְלִי כֶּסֶף אוֹ זָהָב אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת וּמוֹלִיכָהּ אֵצֶל הַכֹּהֵן, וְהַכֹּהֵן מוֹלִיכָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וְקוֹמֵץ מִמֶּנָּה הַכֹּהֵן בָּרֹאשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו, וּמַקְטִיר הַקֹּמֶץ כֻּלּוֹ בַּמִּזְבֵּחַ וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים. זֶהוּ סֵדֶר הַנֶּאֱכָלוֹת וְסֵדֶר הַנִּשְׂרָפוֹת וְהַמְּלָאכוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת בַּמְּנָחוֹת עַל יְדֵי זָרִים וְהַנַּעֲשׂוֹת בָּהֶן עַל יְדֵי כֹּהֲנִים. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת מְנָחוֹת (מו א, נז א)

ה וְנוֹהֶגֶת עֲשִׂיַּת הַמְּנָחוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְשִׁנָּה מַעֲשֵׂה הַמִּנְחָה הַמְּפֹרָשׁ בָּהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קיז

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב שְׂאֹר וּדְבַשׁ** – שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב שְׂאוֹר וּדְבַשׁ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב יא) כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיְיָ. וְנִכְפְּלָה הַמִּנְיָעָה בְּרֹאשׁ הַפָּסוּק, שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ. וְהַדְּבַשׁ הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לַדְּבַשׁ הַיָּדוּעַ. וְכֵן דְּבַשׁ תְּמָרִים שֶׁהוּא סְתָם הַדְּבַשׁ שֶׁל תּוֹרָה, וְכֵן מוֹהַל הַיּוֹצֵא מִן הַפֵּרוֹת הַמְּתוּקִין וּבְכָלַל לֹא תַקְטִירוּ הוּא גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לָתֵת מִמֶּנּוּ בְּפִטּוּם הַקְּטֹרֶת, וּכְמוֹ שֶׁהַפַּטָּמִים אוֹמְרִים יָפָה הָיָה הַדְּבַשׁ לַקְּטֹרֶת אֶלָּא שֶׁאָסָרַתּוּ הַתּוֹרָה.

ב שָׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ נֶעֱלָמִים מְאֹד לְמִצֹא אֲפִילוּ רֶמֶז קָטָן מֵהֶם. וְאוּלָם מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הוֹדַעְתִּי בִּפְתִיחַת דִּבְרֵי שֶׁכִּוַּנְתִּי בְּאֵלּוּ הַטְּעָמִים שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב לְהַרְגִּיל הַנְּעָרִים וּלְהַטְעִים לָהֶם בִּתְחִלַּת בּוֹאָם לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי סֵפֶר, כִּי יֵשׁ לְדִבְרֵי תוֹרָה טְעָמִים וְתוֹעֲלוֹת, וְיַקְבִּלוּם עַל דֶּרֶךְ הַהֶרְגֵּל שֶׁלָּהֶם וּכְפִי חֶלְשַׁת שִׂכְלָם, וְאַל יִהְיוּ לָהֶם הַמִּצְוֹת בַּתְּחִלָּה כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם, פֶּן יִבְעֲטוּ בָּהֶם מִתּוֹךְ כָּךְ בְּנַעֲרוּתָם וְיַנִּיחוּם לְעוֹלָם וְיֵלְכוּ בַּהֶבֶל. עַל כֵּן אֶכְתֹּב בָּהֶם כָּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה בִּתְחִלַּת הַמַּחֲשָׁבָה, וְאַל יִתְפֹּשׂ עָלַי תּוֹפֵשׂ בְּשׁוּם דָּבָר אַחֲרֵי יֵדַע הַכַּוָּנָה.

ג וְאֹמַר עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּן כֻּלָּם לְעוֹרֵר מַחְשָׁבוֹת הַמַּקְרִיב, וּלְפִי הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא יִקַּח דִּמְיוֹנוֹתָיו בְּנַפְשׁוֹ, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר כָּתַבְנוּ בְּכָבָר (במצוה צה וקטז), וְעַל כֵּן בְּהַרְחִיק הֶחָמֵץ, שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה בִּשְׁהִיָּה גְּדוֹלָה, מְקָרְבָנוֹ יִקַּח דִּמְיוֹן לִקְנוֹת מִדַּת הַזְּרִיזוּת וְהַקְלוּת וְהַמְּהִירוּת בְּמַעֲשֵׂה הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ה מ״כ) חֲוֵי קַל כַּנֶּשֶׁר וְרָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת וכו׳. וְנִתְחַיֵּב הָעִנְיָן בְּמִנְחַת הַיְחִידִים יוֹתֵר מִמִּנְחַת הַצִּבּוּר, לְפִי שֶׁהֵיאוּשׁ וְהָעַצְלָה נִמְצָא בַּיָּחִיד יוֹתֵר כִּי הָרַבִּים יַזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה, וְלָכֵן לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה עַל זֶה בְּמִנְחַת הַצִּבּוּר הַבָּאָה מִזְּמַן לִזְמַן, כְּגוֹן שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת. אֲבָל בְּלֶחֶם הַפָּנִים אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִקְרָא גַּם כֵּן מִנְחַת צִבּוּר, מֵחֲמַת שֶׁהִיא מִנְחָה תְּמִידִית בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, תַּקְפִּיד הַתּוֹרָה בָּהּ, וְנִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן בָּהּ שֶׁתִּהְיֶה מַצָּה.

ד וּבְעִנְיַן הַרְחָקַת הַדְּבַשׁ נֹאמַר אֶל הַיְלָדִים רַכִּים כְּדֵי לְיַסְּרָם, שֶׁהוּא סִבָּה לְרִמְיוֹן שֶׁיִּמְעֹט הָאָדָם מִלְּרַדֵּף אַחַר הַמַּאֲכָלִים הַמְּתוּקִים לְחִכּוֹ כְּמִנְהַג הַזּוֹלְלִים וְהַסּוֹבְאִים יִמְשְׁכוּ לְעוֹלָם אַחַר כָּל מָתוֹק, וְלֹא יִתֵּן לִבּוֹ כִּי אִם אֶל הַמַּאֲכָלִים הַמּוֹעִילִים לְגוּפוֹ וּצְרִיכִים לְמִחְיָתוֹ וְשׁוֹמְרִים עַל בְּרִיאוּת אֲבָרָיו. וְלָזֶה רָאוּי לְכָל בַּעַל שֵׂכֶל לְכַוֵּן בְּמִזּוֹנוֹ וּשְׁתִיָּתוֹ לֹא לְכַוָּנַת הֲנָאַת מִשּׁוּשׁ הַגָּרוֹן. וְלוּ חָכְמוּ בְּנֵי אָדָם יַשְׂכִּילוּ זֹאת, כִּי כָּל עִנְיַן חוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ חֶרְפָּה הִיא לָהֶם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין רָאוּי לָהֶם לְכַוֵּן אֵלָיו וְלֶהֱנוֹת בּוֹ רַק הַצָּרִיךְ אֶל הַטָּבַע בְּהֶכְרֵחַ, וּמֵאַנְשֵׁי הַחָכְמָה כָּתְבוּ חוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ אֲשֶׁר חֶרְפָּה לָנוּ.

ה וְעוֹד שָׁמַעְתִּי טַעַם בְּאִסּוּר שְׁאוֹר וּדְבַשׁ, לְפִי שֶׁהַשְּׂאוֹר מַגְבִּיהַּ עַצְמוֹ, וְכֵן הַדְּבַשׁ מַעֲלֶה רְתִיחָתוֹ הַרְבֵּה, וְלָכֵן נִתְרַחֲקוּ לִרְמֹז כִּי תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב (משלי טז ה). וְעוֹד רָאִיתִי בְּפֵרוּשׁ הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) שֶׁכָּתַב כֵּן וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וּבַעֲבוּר שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת לְרָצוֹן לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד לֹא יוּבְאוּ מִן הַדְּבָרִים אֲשֶׁר לָהֶם הַיָּד הַחֲזָקָה לְשַׁנּוֹת הַטְּבָעִים, וְכֵן לֹא יָבְאוּ מִן הַדְּבָרִים הַמְּתוּקִים לְגַמְרֵי כְּמוֹ הַדְּבַשׁ, רַק מִן הַמְּזוּגִים, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה יב טו) בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם שִׁתֵּף מִדַּת הָרַחֲמִים בְּמִדַּת הַדִּין וּבָרָאוֹ, עַד כָּאן.

ו דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁכָּל הַמְּנָחוֹת (מנחות נב ב) הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ בָּאוֹת מַצָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן שִׁירֵי הַמְּנָחוֹת שֶׁאוֹכְלִין הַכֹּהֲנִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל אוֹתָם בְּכָל מַאֲכָל וּבִדְבַשׁ, אֵין אוֹכְלִים אוֹתָן חָמֵץ. שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו י) לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם. וְיֵשׁ בַּמַּשְׁמָע אֲפִלּוּ חֶלְקָם לֹא יַחְמִיצוּ. וְאִם הֶחְמִיץ שְׁרֵיָרֵיהּ לוֹקֶה. וְלוֹקִין עַל כָּל עֲשִׂיָּה שֶׁבָּהּ. כֵּיצַד? לָשָׂה חָמֵץ אוֹ עֵרָכָהּ חָמֵץ אוֹ קִטְּפָהּ חָמֵץ אוֹ אֲפָאָהּ חָמֵץ לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ, לְחַיֵּב עַל מַעֲשֶׂה יְחִידִי, שֶׁבַּעֲשָׂיָתָהּ חָמֵץ חַיָּב מַלְקוּת. וְאֵין לוֹתְתִין (רש״י פסחים לו א) חִטִּים שֶׁל מְנָחוֹת שֶׁמָּא יַחְמִיצוּ. וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות נה א) שֶׁהַמְּנָחוֹת הַנֶּאֱפוֹת הָיוּ נִלּוֹשׁוֹת בְּפוֹשְׁרִין, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָן שֶׁלֹּא יַחְמִיצוּ, שֶׁהַכֹּהֲנִים זְרִיזִים הֵן. וּשְׂאֹר וּדְבַשׁ אִסּוּרָן בְּכָל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ. כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא. וְאֵינוֹ חַיָּב (רמב״ם פ״ה איסורי מזבח ה״א) אֶלָּא אִם כֵּן הִקְטִירָן עִם הַקָּרְבָּן אוֹ לְשֵׁם הַקָּרְבָּן. וְאֶחָד הַמַּקְטִיר עַצְמָן אוֹ תַּעֲרָבְתָּן (מנחות נח א) לוֹקֶה. אֲבָל הִקְטִירָן בִּפְנֵי עַצְמָן לְשֵׁם עֵצִים (זבחים עו ב) פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ. לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה, אֲבָל אַתָּה מַעֲלֶה לְשֵׁם עֵצִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (נב ב נח ב).

ז הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל״ת צח ובהלכות אסורי מזבח פ״ה ה״א) חִשֵּׁב אִסּוּר שְׁאוֹר וּדְבַשׁ לְלָאו אֶחָד, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הִקְרִיב שְׁאוֹר וּדְבַשׁ שְׁנֵיהֶם יַחַד אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, וְכֵן אִם הִקְרִיב כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ לוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד מַלְקוּת אַחַת. וְנָתַן טַעַם לִדְבָרָיו, שֶׁזֶּהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, וּבְלָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת כֻּלָּם לוֹקִין מַלְקוּת אַחַת עַל שְׁנֵי דְּבָרִים. וְהָרַב רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בַּר נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו על ספר המצוות שס) חָלַק עָלָיו לְחַשֵּׁב שְׂאֹר וּדְבַשׁ שְׁנֵי לָאוִין, וְאָמַר שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה כָּאן לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּחָמֵץ מְיֻחָד לָאוֵהּ בְּפֵרוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ וְאִם כֵּן לָאו דְּדַבַשׁ אַף עַל גַּב דְּאִכָּא שְׂאוֹר בַּהֲדֵהּ יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר הַדְּבַשׁ נִדְרֹשׁ אוֹתוֹ לְחוּדֵהּ, וְנִמְצָא לָאו בְּכָל אֶחָד. וְיֶתֶר רְאָיוֹתֵיהֶם בְּסִפְרָם.

ח וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה.

מצוה קיח

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בְּלֹא מֶלַח** – שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּן אוֹ הַמִּנְחָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַקְרִיבוּ הַכֹּהֲנִים שׁוּם קָרְבָּן אוֹ שׁוּם מִנְחָה אֶלָּא אִם כֵּן יָשִׂימוּ בָּהֶן מֶלַח, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב יג) וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ, וְכָתוּב גַּם כֵּן (שם) עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כא א) שֶׁמִּצְוָה לִמְלֹחַ הַבָּשָׂר יָפֶה כְּעֵין מוֹלֵחַ הַבָּשָׂר לְצָלִי שֶׁמּוֹלְחוֹ מִשְּׁנֵי צְדָדִים. וּבְדִיעֲבַד (רמב״ם פ״ה איסורי מזבח הי״א י״ג) אֲפִלּוּ מָלַח כָּל שֶׁהוּא כָּשֵׁר. וּמֶלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ הַקָּרְבָּנוֹת הוּא מִשֶּׁל צְבוּר, כְּמוֹ הָעֵצִים. וְאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא מֶלַח אוֹ עֵצִים לְקָרְבָּנוֹת, וְכָל זֶה מֵהַגְּדֻלַּת הַבַּיִת דִּבְמְקוֹם עֲשִׁירוּת לֵיכָּא עֲנִיּוּת (שבת קב, ב). וּבִשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָיוּ נוֹתְנִין הַמֶּלַח, בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ. בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח הָיוּ מוֹלְחִין הָאֵבָרִים, וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ מוֹלְחִין הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וְהַמְּנָחוֹת הַנִּשְׁרָפוֹת וְעוֹלַת הָעוֹף. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִזְּבָחִים.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה כִּי לָהֶם לְהַשְׁלִים צָרְכֵי הַקָּרְבָּן. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִקְרִיב קָרְבָּן אוֹ מִנְחָה בְּלֹא מֶלַח כְּלָל, בְּשֵׁגֵג עָשָׂה וְגַם עוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְלוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂה יֵשׁ כָּאן כְּשֶׁהוּא מַקְרִיב הַבָּשָׂר הַתָּפֵל שֶׁהֻזַּהַר עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַקְרִיבוֹ בְּלֹא מֶלַח.

מצוה קיט

א **מִצְוַת מְלִיחַת הַקָּרְבָּן** – לְהַקְרִיב מֶלַח עַל כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתֵּן מֶלַח בִּכְשֵׁר הַקָּרְבָּן וְכֵן בְּקֶמַח הַמִּנְחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ב יג) עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח.

ב כְּבָר אָמַרְנוּ בְּמִצְוַת בִּנְיַן הַבַּיִת (מצוה צה), כִּי מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַקָּרְבָּן לְהַכְשִׁיר וּלְהַיְשִׁיר נֶפֶשׁ הַמַּקְרִיב אוֹתוֹ. וְעַל כֵּן לְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ שֶׁל מַקְרִיב נִצְטַוָּה בְּהַקְרֶבַת דְּבָרִים הַטּוֹבִים וְהָעֲרֵבִים וְהַחֲבִיבִים עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. וְהַמֶּלַח בּוֹ גַּם כֵּן מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אוֹתָהּ פְּעֻלָּה שְׁלֵמָה, לֹא תֶחְסַר

לְפִי הַנֶּהֱנֶה הָאָדָם דָּבָר, כִּי אָז יִתְעוֹרֵר לִבּוֹ אֵלָיו יוֹתֵר, כִּי כָּל דָּבָר מִבְּלִי מֶלַח לֹא יֵעָרֵב לְאִישׁ לֹא טַעְמוֹ וְלֹא אַף רֵיחוֹ. וּמִלְּבַד זֶה יֵשׁ בַּמֶּלַח עִנְיָן אַחֵר רוֹמֵז, כִּי הַמֶּלַח מְקַיֵּם כָּל דָּבָר וּמַצִּיל עַל הַהֶפְסֵד וְהָרֶקָבוֹן. וְכֵן בְּמַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּן יִנָּצֵל אָדָם מִן הַהֶפְסֵד, וְתִשָּׁמֵר נַפְשׁוֹ וְתִשָּׁאֵר קַיֶּמֶת לָעַד.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כ א) כִּי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת נִמְלָחִין קֹדֶם שֶׁיַּעֲלוּ לַמִּזְבֵּחַ. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁקָּרֵב לַמִּזְבֵּחַ בְּלֹא מֶלַח חוּץ מִן הַנְּסָכִים וְהַדָּם וְהָעֵצִים, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה וְאֵין לוֹ מִקְרָא. וְאִם עָבַר וְהִקְרִיב בְּלֹא מֶלַח הַקָּרְבָּן כָּשֵׁר וְנִרְצָה, חוּץ מִן הַמִּנְחָה שֶׁהַמֶּלַח מְעַכְּבָהּ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ בְּפֵרוּשׁ וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בַּסִּפְרָא וּבְמָקוֹמוֹת מְפֻזָּרוֹת (יח א, כא ב) [הל׳ איסורי מזבח פ״ד הי״א].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב מִנְחָה אוֹ קָרְבָּן בְּלֹא מֶלַח בְּשֵׁל עֲשֵׂה, וְעוֹד שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל לָאו, דִּכְתִיב (שם) וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח וְגוֹ׳.

מצוה קכ

א **מִצְוַת קָרְבַּן בֵּית דִּין אִם טָעוּ בְּהוֹרָאָה** – שֶׁיַּקְרִיבוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה קָרְבָּן אִם טָעוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה בַּעֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם כָּרֵת, וְעָשׂוּ הַקָּהָל אוֹ רֻבָּן עַל פִּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד יג) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר וְגוֹ׳.

ב כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) כִּי מִכְּוָנוֹת הַקָּרְבָּן לְהַכְנִעַת נֶפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה וּלְהַגְדִּיל נֶפֶשׁ הַשִּׂכְלִית, וְעַל כֵּן בְּהַגִּיעַ אֶל הַגְּדוֹלִים טָעוּת בְּדָבָר יָדוּעַ כִּי בְּחֶלְשַׁת הַשֵּׂכֶל אֵרַע לָהֶם, וּרְאוּיִים לְחַזְּקוֹ עַל כָּל פָּנִים, וְעַל כֵּן יָבוֹאוּ אֶל הַבַּיִת אֲשֶׁר שָׁפַע הַשֵּׂכֶל עָלָיו וְיַעֲשׂוּ מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּן וְיָשִׁיבוּ אֶל לִבָּם בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה גְּרִיעוּת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית הַטּוֹעָה וַחֲשִׁיבוּת הַשִּׂכְלִית הַמְיֻשֶּׁרֶת וְהַזֹּכָה, וּמִתּוֹךְ מַחֲשֶׁבֶת טָהֳרָה זוֹ יַשְׁגִּיחוּ וְיַשְׁכִּילוּ בְּכָל הוֹרָאוֹתָם לְעוֹלָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. (כְּגוֹן) מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות ד ב) שֵׁשׁ טָעוּת בְּהוֹרָאוֹת בֵּית דִּין שֶׁהַבַּיִת דִּין חַיָּבִין לְהָבִיא הַקָּרְבָּן וְלֹא (עַל) הָעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶם, וְיֵשׁ שֶׁהָעוֹשֶׂה חַיָּב וְלֹא הֵם. וְאֵלּוּ מִן הַתְּנָאִים הַצְּרִיכִים בַּדָּבָר שֶׁיִּהְיוּ בֵּית דִּין חַיָּבִין וְלֹא הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם שֶׁיִּהְיוּ הַמּוֹרִים שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְיִהְיֶה רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה עִמָּהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהוֹרוּ, וְיִהְיוּ כֻּלָּם רְאוּיִם לְהוֹרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו כד) אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם לְעֵינַיִם, כְּלוֹמַר רְאוּיִן לְהוֹרָאָה, וְיִטְעוּ רֻבָּם בְּדָבָר זֶה שֶׁהוֹרוּ בּוֹ, וְיוֹרוּ בְּפֵרוּשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ לָעָם מַתָּרִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת, וְיַעֲשׂוּ כָּל הַקָּהָל אוֹ רֻבָּם עַל פִּיהֶם, וְיִהְיוּ הָעוֹשִׂין שׁוֹגְגִין עַל פִּיהֶם וּמְדַמִּין שֶׁהַדָּבָר שֶׁהוֹרוּ בֵּית דִּין כַּדַּת הוֹרוּ, וְלֹא שֶׁיֵּדְעוּ אוֹתָן עוֹשִׂין שֶׁטָּעוּ וְעָשׂוּ אַף עַל פִּי כֵן. וְעוֹד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת מִצְוָה וּלְקַיֵּם קְצָתָהּ (הוריות ג ב). אֲבָל לֹא לַעֲקֹר כָּל מִצְוָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד יג) וְנֶעְלַם דָּבָר, וְלֹא כָּל הַגּוּף. וְזֶהוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב. וְאָפְשָׁר כִּי טַעַם הָעִנְיָן שֶׁשִּׁגְגַת עֲקִירַת כָּל גּוּף הַמִּצְוָה אֵין לָחוּשׁ שֶׁלֹּא תִתְגַּלֶּה בִּמְהֵרָה. וּכְשֶׁיְּדַע לָהֶם הַחַטָּאת, שֶׁיֵּדְעוּ גּוּפוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁהוֹרוּ בּוֹ בִּשְׁגָגָה וְלֹא שֶׁיִּסָּפְקוּ עַל אֵי זֶה דָּבָר אֳרָעָה לָהֶם הַשְׁגָּגָה וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּדְעוּ כִּי בְּוַדַּאי שָׁגְגוּ בְּאַחַת. וְאַף שֶׁהוֹדִיעוּם הַחוֹטְאִים וְאָמְרוּ לָהֶם בְּזוֹ שָׁגַגְתֶּם, כֵּיוָן שֶׁהֵם אֵינָם זוֹכְרִים אוֹתוֹ דָּבָר בְּכִוּוּן פְּטוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת. כְּלוֹמַר, לָהֶם וְלֹא שֶׁיּוֹדִיעוּם אֲחֵרִים. כָּל אֵלֶּה הַתְּנָאִים צְרִיכִין לִהְיוֹת בְּדָבָר שֶׁיִּתְחַיְּבוּ הַבַּיִת דִּין בְּקָרְבָּן וְלֹא הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם.

ד וְאָמְרִי שֶׁיִּתְחַיְּבוּ הַבַּיִת דִּין קָרְבָּן, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיָּבִיאוּ קָרְבָּן שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּנֶגְדָּם, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּהוֹרָיוֹת (ה, ב). וְאִם בְּהוֹרַאַת עֲבוֹדָה זָרָה שָׁגְגוּ מְבִיאִים שְׁנֵים עָשָׂר שְׂטָטִים שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים לְעוֹלָה וּשְׁנֵים עָשָׂר שְׂעִירִים לְחַטָּאת. וְאִם בְּהוֹרַאַת שְׁאָר כָּרֻתוֹת שֶׁחַיָּבִים עַל שִׁגְגָתָם חַטָּאת, מְבִיאִים שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים.

ה וְאִם חָסֵר אַחַת הָעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶם חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה, וְהֵן פְּטוּרִין, שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה בֵּית דִּין בְּקָרְבָּן זֶה אֶלָּא כְּשֶׁהֵם בִּשְׁלֵמוּתָם לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הוֹרָאָה לְחַטַּאת כָּל הָעָם שֶׁיִּשְׁגּוּ רָאשֵׁיהֶם וְהֵם בִּשְׁלֵמוּתָם.

ו וְיֶתֶר רַבֵּי הַצְּדָדִין שֶׁהַיְחִיד חַיָּב וְהֵם פְּטוּרִין, אוֹ הֵם חַיָּבִין וְהוּא פָּטוּר, וְחִלּוּק הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ט א) כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, הַיָּחִיד מֵבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְהַנָּשִׂיא שָׂעִיר, וְכֹהֵן מָשׁוּחַ וּבֵית דִּין מְבִיאִין פַּר, וְהוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, (שם יא ב). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, וּבִמְקוֹמוֹת מְזֻבָּחִים [הלכות שגגות פי״ד]

ז וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לָנוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה.

מצוה קכא

א **מִצְוַת קָרְבַּן חַטָּאת לְיָחִיד שֶׁשָּׁגַג בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת** – שֶׁיַּקְרִיב כָּל שׁוֹגֵג בְּחֵטְא מֵהַחֲטָאִים הַגְּדוֹלִים הַיְדוּעִים קָרְבַּן חַטָּאת. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד כז) וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ וְגוֹ׳. וְזֹאת הִיא הַנִּקְרֵאת חַטָּאת קְבוּעָה, כְּלוֹמַר שֶׁהִיא לְעוֹלָם קָרְבַּן בְּהֵמָה וְלֹא יַעֲלֶה וְיֵרֵד לְפִי עֹשֶׁר

הַמַּקְרִיב וְעָנְיוֹ. וְהַחַטָּאִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ עֲלֵיהֶם חַטָּאת (יבמות ט ב) הֵם לְעוֹלָם אוֹתָן שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָם כָּרֵת, וּבִתְנַאי שֶׁתִּהְיֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְיִהְיֶה בָּהּ מַעֲשֶׂה (מכות יג ב).

ב כְּבָר אָמַרְנוּ כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַקָּרְבָּן לְהַשְׁפִּיל הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת, כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם (ויקרא ז ו). אֵינֶנִּי צָרִיךְ לְהַחְזִירוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות ט א) שֶׁאֵין חִיּוּב הַשּׁוֹגֵג לְהָבִיא חַטָּאת אֶלָּא עַל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנָהּ כָּרֵת, וְיֵשׁ בַּתּוֹרָה שִׁלְשָׁה חֲטָאִים שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנָן כָּרֵת אֵין בִּשְׁגִגָתָן חַטָּאת. וְאֵלּוּ הֵן, מְגַדֵּף, וּמְבַטֵּל מִילָה, וְחָדַל מֵעֲשׂוֹת הַפֶּסַח, וְנָתְנוּ טַעַם בְּכָל אֶחָד וּמְפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ. כָּל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁזְּדוֹנָן כָּרֵת, שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, חוּץ מִטֻּמְאַ שֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְטָמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזְּדוֹנָן כָּרֵת אֵין מְבִיאִין חַטָּאת קְבוּעָה אֶלָּא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, שֶׁהוּא עוֹף אוֹ קֶמַח, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב (ויקרא ה ו יג). נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהַיָּחִיד מֵבִיא עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, שָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים הֵם. (רמב״ם פ״א מהל׳ שגגות ה״א) צֵא וַחֲשֹׁב, כִּי כֵן תִּמְצָאֵם, וְרַבָּם בָּעֲרָיוֹת. וְכֵן מֵעִנְיַן זֶה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קיב א) שֶׁאֵין חִיּוּב הַקָּרְבָּן עַד שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹגֵג מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף. וְחִלּוּקֵי הַיְּדִיעוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ לַשּׁוֹגֵג בִּשְׁגִגָתוֹ, רַבּוֹת. וְיֵתֵר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּהוֹרָיוֹת (יא א) וּבִכְרִיתוֹת (ב א), וּבִמְקוֹמוֹת מְשַׁבָּת (ע ב) וּשְׁבוּעוֹת (יט א) וּזְבָחִים.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְקָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קכב

א **מִצְוַת עֵדוּת** – לְהַגִּיד הָעֵדוּת בִּפְנֵי (בר״ד לִפְנֵי) הַדַּיָּנִים. בְּכָל מָה שֶּׁנֶּאֱמַר, בֵּין שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּעֵדוּת מִיתָה אוֹ מָמוֹן הַמּוּעָד עָלָיו אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַצָּלָתוֹ בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה א) וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. בְּכָל עִנְיָן, חוֹבָה (רמב״ם פ״א עדות ה״א) עָלֵינוּ לְהַגִּיד הָעֵדוּת לִפְנֵי הַבֵּית דִּין (ב״ק נה ב).

ב וְאוּלָם חִלּוּק יֵשׁ בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּשְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אֵין אָדָם חַיָּב לְהָעִיד עֲלֵיהֶם מֵעַצְמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן יִתְבָּעֲנוּ בַּעַל הַדָּבָר אוֹ בֵּית דִּין, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּשְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁרָאָה אֶחָד שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר, וְכֵן בְּעֵדוּת נְפָשׁוֹת, שֶׁרָאָה מִי שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ, אוֹ בְּעֵדוּת מַכּוֹת, שֶׁהִכָּה הָאֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ, בְּכָל זֶה חַיָּב הָאָדָם לָבֹא מֵעַצְמוֹ וּלְהַגִּיד הָעֵדוּת לִפְנֵי הַבֵּית דִּין כְּדֵי לְבַעֵר הָרַע וּלְהַפְרִישׁ הָאָדָם מֵאִסּוּר.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְוָה זוֹ תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה לִבְנֵי אָדָם, אֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם, כִּי יְדוּעִים הַדְּבָרִים לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַחִלּוּקִין שֶׁגִּלּוּ לָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהֵם בְּמִצְוָה זוֹ בֵּין אִישׁ לְאִישׁ שֶׁלֹּא כָּל הָאָדָם חַיָּב לָבֹא לִפְנֵי בֵּית דִּין לְהָעִיד לָהֶם, שֶׁאִם הָיָה הָעֵד חָכָם גָּדוֹל וְהַבֵּית דִּין פָּחוּת מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִמָּנַע אִם יִרְצֶה מִלְּהָעִיד לִפְנֵיהֶם, שֶׁעֲשָׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה הוֹחָה עֲשֵׂה דְּעֵדוּת, (כמבואר בשבועות לו ב). (רמב״ם שם ה״ג) וְכֹהֵן גָּדוֹל גַּם כֵּן אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד אֶלָּא עֵדוּת שֶׁהִיא לְמֶלֶךְ בִּלְבַד, וּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מְעִידִין עַל אֲחֵרִים וְלֹא אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (סנהדרין יט א). אֲבָל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מְעִידִין וּמְעִידִין עֲלֵיהֶם, וְדָנִין אוֹתָם. וְאֵין (שם כז ב) נִמְנָעִין מִלְּקַבֵּל עֵדוּת בִּשְׁבִיל אַהֲבָה וְשִׂנְאָה, כִּי שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה בְּעֵדוּתָם. אֲבָל לְעִנְיַן הַדִּין אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאֵין דָּנִין הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא, מִפְּנֵי שֶׁהַשּׂוֹנֵא אֵינוֹ רוֹאֶה זְכוּת, וְלֹא הָאוֹהֵב חוֹבָה.

ה וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם פ״ג ה״ד) שֶׁעִקַּר עֵדוּת שֶׁל תּוֹרָה הוּא מִפִּי הָעֵדִים וְלֹא מִפִּי כְּתָבָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ו) עַל פִּי וגו׳. אֶלָּא שֶׁחֲכָמִים מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם שֶׁיִּמְצְאוּ בְּנֵי אָדָם לְלֹוֹת תִּקְּנוּ שֶׁנַּחְתּוֹךְ הַדִּין בְּמָמוֹן עַל פִּי עֵדִים שֶׁבִּשְׁטָר כְּמוֹ מִפִּיהֶם. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ בסוף השורש השני) הִקְשָׁה עָלָיו בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת הַרְבֵּה עַל זֶה וְיֵאָרֵךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לִכְתֹּב כֻּלּוֹ. וּכְלָל הַדָּבָר, כִּי הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה סוֹבֵר שֶׁעֵדוּת שְׁטָר דְּאוֹרָיְתָא הוּא, דִּכְתִיב (ירמיהו לב מד) וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם.

ו וּמִדִּינֵי הַמִּצְוָה. גַּם כֵּן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות יח ב) כָּל אָדָם שֶׁהִגִּיד (שֶׁהֵעִיד) עֲדוּתוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וַחֲקָרוּהוּ כִּרְצוֹנָם אֵין יָכוֹל לַחְזֹר וְלִסְתֹּר דָּבָר מִכָּל מָה שֶׁהִגִּיד בִּפְנֵיהֶם וְלוֹמַר שֶׁמֻּטְעֶה אוֹ שׁוֹגֵג הָיָה אוֹ שֶׁנִּזְכַּר אַחַר כָּךְ שֶׁאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד. וַאֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְכָל עֵדוּת שֶׁבִּשְׁטָר חֲרֵי הוּא כְּעֵדוּת שֶׁחֲקָרוּהוּ בֵּית דִּין כִּרְצוֹנָם וְשׁוּב אֵין הָעֵדִים יְכוֹלִים לַחְזֹר בָּהֶם בְּשׁוּם דָּבָר שֶׁבִּשְׁטָר. וְדָנִין עַל פִּי הַחֲתוּמִין בְּכָל דָּבָר הַכָּתוּב בַּשְּׁטָר, וְהוּא שֶׁנִּהְיֶה בְּרִיאִים שֶׁאוֹתָם הַחֲתוּמִים הֵם שֶׁחָתְמוּהוּ אוֹתוֹ שְׁטָר לָא זִיָּפָם מְזִיף. וְזֹאת הַחֲקִירָה יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹתָהּ עַל פִּי אֲנָשִׁים שֶׁהִכִּירוּ אוֹתָן חֲתִימוֹת שֶׁהֵן כְּתִיבַת אוֹתָם הָאֲנָשִׁים הַחֲתוּמִים, וּצְרִיכִין אָנוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיַּכִּירוּ שְׁתֵּי הַחֲתִימוֹת, כָּל אַחַת מֵהֶן יַכִּירוּ שְׁנֵי הָעֵדִים. וְכֵן (שם כא ב) אִם שְׁנַיִם מִן הַדַּיָּנִים בְּעַצְמָן מַכִּירִין אוֹתָם דַּי לָנוּ בְּכָךְ, אוֹ (שם כ ב) אִם הַחֲתוּמִים בְּעַצְמָם לְפָנֵינוּ וְיָעִיד כָּל אֶחָד עַל חֲתִימָתוֹ דַּי בְּכָךְ, אֲבָל הָאֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְהָעִיד

עַל כְּתִיבָתוֹ וְעַל כְּתִיבַת חֲבֵרוֹ. וְכֵן אִם כְּתַב יָדָם יוֹצֵא מִפִּקּוֹם אַחֵר לְפָנֵינוּ מְקֻיָּמִין מִמֶּנּוּ. וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא (שם כ א) שֶׁאֵין מְקֻיָּמִין שְׁטָר אֶלָּא מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁל שְׁתֵּי שָׂדוֹת שֶׁאֲכָלוּם בַּעֲלֵיהֶן שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים אֲכִילָה גְּלוּיָה בְּלֹא שׁוּם יְרָאָה וּפַחַד מִן תְּבִיעַת בְּעָלִים, אוֹ מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁל כְּתֻבּוֹת, וְהוּא שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יְדֵי אַחֵר לֹא מִתַּחַת יְדֵי זֶה הָרוֹצֶה בְּקִיּוּם, דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא הַכֹּל זִיּוּף. וְכֵן מִשְׁטָר אַחֵר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר וְהַחְזַק בְּבֵית דִּין.

ז וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן (כתובות כח א) שֶׁבְּעֵדוּת שֶׁל חֲתִימָה נֶאֱמָן קָרוֹב לְהָעִיד עַל כְּתִיבַת קְרוֹבוֹ שֶׁהוּא מַכִּירָהּ, וּמִצְטָרֵף עִם אַחֵר לְקַיֵּם הַשְּׁטָר, וְשֶׁבְּעֵדוּת זֶה נֶאֱמָן אָדָם בְּגַדְלוֹ לְהָעִיד וְלוֹמַר כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן רָאִיתִי כְּתַב אָבִי אוֹ אָחִי, וּמַכִּירָהּ אֲנִי עַכְשָׁו שֶׁהִיא אוֹתָהּ שֶׁרָאִיתִי. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁעֲשָׂרָה בְּרִיּוֹת פְּסוּלוֹת לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּמִצְוַת (מצוה עה) אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. וְכֵן (וכמו) (קידושין מ ב) מִי שֶׁאֵינוֹ בַּמִּקְרָא וְלֹא בַּמִּשְׁנָה וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ שֶׁהוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁחָזְקָה עָלָיו שֶׁהוּא רָשָׁע, וַהֲרֵי כְּתִיב (שמות כג א) אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. אֲבָל אִם יֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְעוֹסֵק בְּקֶצֶת מִצְוֹת מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, כָּל תַּלְמִיד חָכָם בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר עַד שֶׁיִּפָּסֵל, וְעַם הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת פָּסוּל עַד שֶׁיֵּחָזֵק עִמָּנוּ לְטוֹב. וְכֵן הָאֲנָשִׁים הַבָּזוּיִים בְּיוֹתֵר פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן הָאוֹכְלִין בַּשּׁוּק בְּפְנֵי הַכֹּל, וְהַהוֹלְכִים עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק. וּמִכְּלַל הַבְּזוּיִים (סנהדרין כו ב) הָאוֹכְלִים צְדָקָה שֶׁל גּוֹיִם בְּפַרְהֶסְיָא. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת [הלכות עדות פ״א]

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנָּשִׁים, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים בְּתוֹרַת עֵדוּת לְקַלּוּת דַּעְתָּן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הֵעִיד בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת כְּשֶׁתְּבָעוּהוּ לְעֵדוּת בַּעַל דָּבָר אוֹ בֵּית דִּין, אוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת וּבְאִסּוּרִין שֶׁל תּוֹרָה מֵעַצְמוֹ, בְּטֶל עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי בְּכֹחַ הָעֵדוּת יִתְקַיְּמוּ הַיְשׁוּבִים, עַל כֵּן נִכְתַּב בּוֹ (ויקרא ה א) אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. וְאִם תִּהְיֶה הָעֵדוּת אֲשֶׁר כָּבַשׁ עֵדוּת מָמוֹן וְכֹחֵשׁ בָּהּ הָעֵד וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת, חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, וּבַתְּנָאִים הַיְדוּעִים בָּעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ בִּשְׁבוּעוֹת. (ל א) וְהוּא אֶחָד מִשִּׁלְשָׁה קָרְבָּנוֹת הַבָּאִין בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד. (כריתות ט א).

מצוה קכג

א מִצְוַת קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד – לְהַקְרִיב קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד עַל חֲטָאִים מְיֻחָדִים, וְהֵם, טֻמְאַת מִקְדָּשׁ. כְּלוֹמַר, אָדָם שֶׁהוּא טָמֵא בְּאַב הַטֻּמְאָה וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁגָגָה, וְטֻמְאַת קָדָשָׁיו גַּם כֵּן שֶׁהוּא טָמֵא וְאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה. וּשְׁבוּעַת בִּטּוּי. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר עַל דָּבָר לַעֲשׂוֹת אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, וּשְׁאָר צְדָדֵי שְׁבוּעַת בִּטּוּי הַיְדוּעִים, וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בִּשְׁגָגָה. וְכֵן שְׁבוּעַת הָעֵדוּת. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּשְׁבַּע לַחֲבֵרוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, עַל אֵלּוּ הַחֲטָאִים חַיָּב אָדָם לְהָבִיא קָרְבַּן עוֹלָה וְיוֹרֵד כְּלוֹמַר, לְפִי עָשְׁרוֹ וְעָנְיוֹ שֶׁל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּפָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה א) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה. כְּלוֹמַר, קוֹל שְׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ אִם יוֹדֵעַ עֵדוּת, אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, וְסוֹף הָעִנְיָן וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ, וְלֹא נֶאֱמַר שָׁם וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ, לְלַמֵּד שֶׁחַיָּב בְּקָרְבָּן בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד.

ב וּכְתִיב בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא וְגוֹ׳. וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְגוֹ׳. וְנֶאֱמַר עַל הַכֹּל בְּסוֹף הָעִנְיָן וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ. וְלֹא בָּא בַּכָּתוּב מְפֹרָשׁ שֶׁחִיּוּב הַטֻּמְאָה שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם יִהְיֶה בְּהִכָּנְסוֹ בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ בְּאָכְלוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ, אֶלָּא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ (שבועות ו ב) שֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל זֶה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר מִפִּי הַקַּבָּלָה, מָצָאנוּ בְּפֵרוּשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר חִיּוּב כָּרֵת לְטָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ אוֹ נִכְנַס בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז כ) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיְיָ וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה וְגוֹ׳. וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר בְּטָמֵא הַנִּכְנָס לַמִּקְדָּשׁ (במדבר יט כ) כִּי אֶת מִקְדַּשׁ יְיָ טִמֵּא וְנִכְרְתָה. וְאַחַר שֶׁנִּכְתַּב כָּרֵת בְּזִדּוֹנָן יֵשׁ קָרְבָּן בִּשְׁגֻגָתָן, עִם הַכְּלָל שֶׁלָּנוּ שֶׁכָּל שֶׁבִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת יֵשׁ בִּשְׁגֻגָתוֹ חַטָּאת. וּכְתִיב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי (ויקרא ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִּשְׂפָתַיִם וְגוֹ׳ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְגוֹ׳, וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁהַחִיּוּב בָּהּ (בם) בְּקָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, שֶׁכָּתוּב שָׁם בַּפָּרָשָׁה (שם ה יא) וְאִם לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ וְגוֹ׳.

ג מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּבָר אָמַרְנוּ (מצוה צה) כִּי עִנְיַן הַקָּרְבָּן לְהַזְכִּיר וּלְהַשִּׁיב הַחוֹשֵׁב אֶל לִבּוֹ בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה כִּי הֵרַע מַעֲשָׂיו, וְשָׁיְבַקֵּשׁ מְחִילָה לָאֵל עַל הֶעָשׂוּי, וְיִזָּהֵר עַל הֶעָתִיד. וּמֵחָכְמָתוֹ בָּרוּךְ הוּא וּבִידִיעָתוֹ, קַלּוּת שֵׂכֶל בְּנֵי אִישׁ וּמְעוּט הֶבְנָתָם וַדַּלּוּת כֹּחָם, הֵקֵל עֲלֵיהֶם הַכַּפָּרָה בַּחֲטָאִים הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים לְהִיוֹתָם כְּפִי עֹשֶׁר בְּנֵי אָדָם וְעָנְיָם, לְפִי שֶׁכְּשֶׁלּוֹנָם קָרוֹב אֵצֶל בְּנֵי אָדָם, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי (כָּל) חִטְא הַלָּשׁוֹן קָרוֹב וּתְמִידִי יוֹתֵר מֵחֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, וְזֶה יַסְפִּיק לְךָ עַל הַשְּׁבוּעוֹת.

ד גַּם עַל עִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו יָדוּעַ שֶׁהַכְּשָׁלוֹן מָצוּי בּוֹ, שֶׁעִנְיַן הַטָּהֳרָה קָשֶׁה מְאֹד עַל כָּל אָדָם לְשָׁמְרוֹ עַד שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִזָּהֵר לָאָדָם הַטָּהוֹר מֵהִתְקָרֵב אֵצֶל בְּנֵי אָדָם מֵחֲשַׁשׁ הַטֻּמְאָה, וְיַאֲרִיךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לִכְתֹּב מִכַּמָּה צְדָדִין הַכְּשָׁלוֹנוֹת הַמְּצוּיִין בּוֹ, וְאוּלָם יָדוּעַ הוּא לְכָל מֵבִין (עי׳ במורה נבוכים ח״ג פמ״א)

ה וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַכְּשָׁלוֹן קָרוֹב בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה הֵקֵל לָהֶם עוֹד בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת לִהְיוֹתָם מְבִיאִים כַּפָּרָה בֵּין עַל שׁוֹגֵג אוֹ מֵזִיד, לְפִי שֶׁעִנְיַן הָעֵדוּת הוּא תָּמִידִי בְּיוֹתֵר וְיֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע, וְתוֹלִין הַשֶּׁקֶר בִּשְׁכֵחָה וְלֹא יְכַוְּנוּ עֵדוּתָם. גַּם יֵשׁ מִן הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין כָּל כָּךְ בָּרָעָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעוֹשִׂין בְּהַטָּיַת כִּוּוּן הָעֵדוּת, אַחַר שֶׁבִּידֵיהֶם לֹא יִגְזְלוּ וְלֹא יַחְמְסוּ, אַף עַל פִּי שֶׁבְּסִבָּתָן אָדָם עָשׁוּק וְרָצוּץ, לֹא יִתְּנוּ לֵב עַל זֶה. וְעַל כֵּן מֵהַתְמָדַת הָעִנְיָן וְקַלּוּתוֹ בְּעֵינֵי הֲמוֹן הָעָם הָיָה מֻחְסָדָיו בָּרוּךְ הוּא לְהָיוֹת בּוֹ כַּפָּרָה, בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד.

ו וְאוּלָם הַמֵּבִין בִּבְנֵי אָדָם יוֹדֵעַ כִּי כָּל אֲשֶׁר יַרְחִיקֻנּוּ הָאֵל מִמֶּנּוּ אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַדָּבָר לְכַפָּרָה, רָאוּי לָנוּ לְהַרְחִיקוֹ תַּכְלִית הָרִחוּק. וְהָעִנְיָן הוּא כְּאִלּוּ יוֹדִיעַ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא אֶל בְּנֵי אָדָם דָּבָר פְּלוֹנִי אֵין רְצוֹנִי שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ בְּשׁוּם פָּנִים, וְאוּלָם הַנִּכְשָׁל מִכֶּם וְיַעֲבֹר עָלָיו יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּכָל כֹּחוֹ וְיִגְדֹּר עַצְמוֹ בְּהַרְבֵּה גְּדָרִים וְיָבִיא קָרְבָּן לְקֹבַע הַדָּבָר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בּוֹ עוֹד. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא נִצַּל הָאִישׁ הַהוּא שֶׁעָבַר עַל מִצְוַת בּוֹרְאוֹ.

ז מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. שֶׁכָּל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה חֲטָאִים אֵלֶּה מְחַיֵּב עוֹשֵׂהוּ לְהָבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה כִּדִין חַטָּאת קְבוּעָה הַיָּדוּעַ, וְאֵינוֹ נִפְטָר בְּעוֹף אוֹ בְּקֶמַח אֶלָּא אִם כֵּן הוּא עָנִי. וְאִם הוּא עָנִי וְהֵבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁאַחַר שֶׁרִחֵם הָאֵל בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וּפְטָרוֹ בְּכָךְ אֵינוֹ בְּדִין שֶׁיִּדְחַק עַצְמוֹ לְהָבִיא בְּיוֹתֵר מִמָּה שֶׁתַּשִּׂיג יָדוֹ. וּבָזֶה יִקָּנֶה כָּל מֵבִין עֵצָה לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת הוֹצָאוֹת בְּיוֹתֵר מִן הָרָאוּי לוֹ לְפִי מָמוֹנוֹ, יַעַן כִּי בּוֹ סִבָּה לִגְזֹל אֶת הַבְּרִיּוֹת כְּשֶׁמְּבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא. וְאָמְרוּ (כריתות כז ב) גַּם כֵּן שֶׁמִּי שֶׁהָיָה עָשִׁיר וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לְקַח בָּהֶם כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְהֶעֱנִי וְצָרִיךְ לְמָעוֹת, יִקַּח שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְיֹאמַר הֲרֵי מָעוֹת הַלָּלוּ מְחֻלָּלִין עַל עוֹפוֹת אֵלּוּ, וַאֲחַר כָּךְ יֶהֱנֶה בְּכָל הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם הִפְרִישׁ מָעוֹת לְעוֹפוֹת וְהֶעֱנִי וְצָרִיךְ לָהֶם, מְחַלְּלוֹ עַל עֲשִׂירִית אֵיפָה קֶמַח, וְנֶהֱנֶה בָּהֶן. וְכֵן עָנִי שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂרִית הָאֵיפָה וְהֶעֱשִׁיר, מוֹסִיף עֲלֵיהֶן וּמֵבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה. וְעָשִׁיר נִקְרָא לְעִנְיַן זֶה כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ. וְחִיּוּב קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ (שבועות לא ב) דַּוְקָא בְּשׁוֹגֵג, וּבִשְׁבוּעַת הָעֵדוּת אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד. אֲבָל בְּאָנוּס, אֵין בּוֹ חִיּוּב קָרְבָּן בְּאֶחָד מֵהֶם, שֶׁכָּל אָנוּס הַתּוֹרָה פְּטָרַתּוּ (פסחים עא ב) מִכָּל חִיּוּב.

ח וְהַצְּדָדִין שֶׁהֵן בִּשְׁבוּעוֹת, שֶׁהָאָדָם נִקְרָא אָנוּס וּפָטוּר אוֹ שׁוֹגֵג וְחַיָּב, וְהַצְּדָדִין שֶׁאֵינוֹ מִתְחַיֵּב בּוֹ אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד (שבועות שם) אֲפִלּוּ עַל כַּמָּה שְׁבוּעוֹת אוֹ קָרְבָּן אֶחָד עַל כָּל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה. וְכֵן בְּעִנְיַן קָרְבָּן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְטֻמְאַת קָדָשָׁיו הַצְּדָדִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן לְחִיּוּב וְלִפְטוּר, צַד הַחִיּוּב יִהְיֶה כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ לַחוֹטֵא יְדִיעַת הַטֻּמְאָה וְהַקֹּדֶשׁ אוֹ מִקְדָּשׁ תְּחִלָּה וְכֵן בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם. כֵּיצַד? נִטְמָא וְיָדַע שֶׁנִּטְמָא וּבָא לְיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ בָּא לִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא מִקְדָּשׁ, שֶׁעַכְשָׁו יֵשׁ לוֹ יְדִיעָה מִן הַטֻּמְאָה וּמִן הַקֹּדֶשׁ בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יֵשׁ הַעֲלָמָה שֶׁשָּׁכַח טֻמְאָתוֹ וְחָשַׁב שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכֵן נָמֵי שֶׁנֶּעֶלְמוּ מִמֶּנּוּ הֶקְדֵּשׁ אוֹ הַמִּקְדָּשׁ וַחֲשָׁבָן לְחֻלִּין וְאָכַל מִן הַקֹּדֶשׁ אוֹ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁזֶּהוּ הֶעְלֵם בֵּינְתַיִם, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁטָּמֵא הָיָה אוֹ שֶׁבְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ מִקְדָּשׁ הָיוּ, שֶׁזֶּהוּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, בְּעִנְיָן זֶה מֵבִיא קָרְבָּן וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב א) יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם.

ט וְצַד הַפָּטוּר הוּא (כגון) כְּשֶׁנִּטְמָא וְלֹא יָדַע שֶׁנִּטְמָא וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּעִנְיָן זֶה הוּא פָּטוּר מִקָּרְבָּן. וְדִין זֶה אֵינוֹ כִּשְׁאָר חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁבִּשְׁאָר הַכְּרֵתוֹת מִכֶּיוָן שֶׁיָּדַע בַּסּוֹף אַף עַל פִּי שֶׁבַּתְּחִלָּה לֹא יָדַע חַיָּב קָרְבָּן. וְהַכָּתוּב מַכְרִיעַ בְּכָאן לָדוּן כֵּן דִּכְתִיב בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו (ויקרא ה ב) וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ. מִכְּלָל שֶׁהָיְתָה לוֹ שָׁעַת יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה. וְנֶאֱמַר אַחֲרֵי כֵן וְהוּא יָדַע, הָא לְמַדְתָּ שֶׁצָּרִיךְ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וִידִיעָה בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם. אֲבָל בִּשְׁאָר חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת כְּתִיב (שם ד כז כח) בַּעֲשׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְגוֹ׳ אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ. כְּלוֹמַר מִכֶּיוָן שֶׁיָּדַע בַּסּוֹף אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בַּתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּתוּב שָׁם וְנֶעְלַם שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנּוּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה.

י וּמֵעִנְיַן הַמִּצְוָה גַּם כֵּן מָה שֶׁאָמְרוּ (שבועות שם) שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף, שֶׁאֵין יָכוֹל לְהָבִיא כַּפָּרָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁשָּׁעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעַצְמוֹ תּוֹלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא קָרְבָּן כַּפָּרָתוֹ. וְשֶׁאֵין לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אֲבָל יֵשׁ לוֹ יְדִיעָה בַּסּוֹף, שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן לְעוֹלָם, שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין עָלָיו. וְעַל שֶׁאֵין בּוֹ יְדִיעָה לֹא תְּחִלָּה וְלֹא סוֹף, שְׂעִירֵי הָרֶגֶל וּשְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עָלָיו. וְעַל זְדוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, פַּר כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אִם הַמְּזִיד מִן הַכֹּהֲנִים. וְאִם הָיָה מִיִּשְׂרָאֵל דַּם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין. שֶׁנֶּאֱמַר (שם טז טז) וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות ט א) כִּי בְּאַרְבָּעָה חֲטָאִים אֵלֶּה הַכֹּל שָׁוִין בָּהֶן בַּקָּרְבָּן, מֶלֶךְ וְכֹהֵן מָשִׁיחַ וְהֶדְיוֹט, שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּינֵיהֶם בְּקָרְבָּנָם אֶלָּא בַּמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, אֲבָל בְּאֵלּוּ שֶׁחִיּוּבָן עוֹלָה וְיוֹרֵד הַכֹּל שָׁוִין בָּהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בִּכְרֵתוֹת וּשְׁבוּעוֹת.

יא וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְקָרִים וּבִנְקֵבוֹת. חוּץ מִקָּרְבַּן שְׁבוּעַת הָעֵדוּת, שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן בְּתוֹרַת עֵדוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קכב). וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל אַחַת מֵאֵלֶּה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קכד

א **שֶׁלֹּא לְהַבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף** – שֶׁלֹּא יַפְרִיד הַכֹּהֵן מִן הָעוֹף הַבָּא לְקָרְבָּן וְהוּא הַנִּקְרָא חַטַּאת הָעוֹף הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף כְּשֶׁיִּמְלֹק אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה ח) וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל. וּפֵרוּשׁ מְלִיקָה הוּא (רש״י זבחים סה א) שֶׁנּוֹעֵץ הַכֹּהֵן צִפָּרְנָיו מִמּוּל עָרְפּוֹ דְּהַיְנוּ עֶצֶם הַנִּקְרָא עֶצֶם הַמַּפְרֶקֶת, וְחוֹתֵךְ הָעֶצֶם בְּצִפָּרְנָיו עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסִּימָנִין וְחוֹתֵךְ גַּם הַסִּימָנִין בְּצִפָּרְנוֹ אוֹ רֻבּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם, וְזֹאת הִיא שְׁחִיטָתוֹ שֶׁל חַטַּאת הָעוֹף, וְצָרִיךְ הַכֹּהֵן שֶׁלֹּא יְחַתֵּךְ הַכֹּל לְגַמְרֵי עַד שֶׁיְּהֵא נִפְרָד הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף. וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְלֹא יַבְדִּיל. כְּבָר אָמַרְנוּ בְּמִצְוֹת בְּנֵין הַבַּיִת שֶׁאֵין בָּנוּ יְכֹלֶת וְגַם לֹא לַאֲשֶׁר קָטְנוּ עָבָה מִפְּתְגֵינוּ לְמִצֹּא טַעֲנָה גַּם עַל צַד הַפְּשָׁט בִּפְרָטֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וְדַי לָנוּ לְמַלֵּאכְתֵּנוּ זֹאת לְהוֹדִיעַ בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל קְצָת טַעַם עַל צַד הַפְּשָׁט, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) מָה שֶּׁיַּדַּעְתִּי וְשָׂמַעְתִּי.

ב וְעִנְיַן הַמְּלִיקָה וְהָאֲזָהָרָה שֶׁלֹּא יַבְדִּיל גַּם זֶה מִפִּרְטֵי הַקָּרְבָּן הוּא. וְאַף אָמְנָה אֲשֶׁר לֹא יָחוּשׁ לְהוֹצִיא כָּל רוּחוֹ יוּכַל לְהָשִׁיב כִּי אוּלַי בִּדְבַר הַמְּלִיקָה הַנַּעֲשֵׂית בְּיַד הַכֹּהֵן בְּחַטַּאת הָעוֹף, שֶׁהוּא קָרְבָּן שֶׁל עָנִי, רָמְז שֶׁיְּמַהֵר כָּל אָדָם בְּתַכְלִית הַמְּהִירוּת צָרְכוֹ שֶׁל עָנִי, וְעַל כֵּן אֵינוֹ צָרִיךְ קָרְבָּנוֹ שְׁחִיטָה, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ הַכֹּהֵן לְחַזֵּר אַחַר הַסַּכִּין וּלְבָדְקוֹ, וְיִתְבַּטֵּל הֶעָנִי שָׁם מִמְּלַאכְתּוֹ בֵּינְתַיִם. גַּם לְהַפְלִיג הַמְּהִירוּת אָמַר שֶׁיִּתְחִיל מִמּוּל עָרְפּוֹ, כִּי הוּא הַמּוּכָן אֶל יָדוֹ וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְהַפֵּךְ הַצַּוָּאר אֶל צַד הַסִּימָנִין. וְעוֹד יֵשׁ רָמְז בְּעִנְיַן הַמְּלִיקָה שֶׁהִיא מִמּוּל הָעֹרֶף בְּתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, שֶׁנִּמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל בָּהֶן שֶׁלֹּא נִהְיֶה קַשֵּׁי עֹרֶף.

ג וְעִנְיַן אִסּוּר הַבְדָּלַת הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף דָּבָר רָאוּי לְהִדּוּר הַקָּרְבָּן, כִּי בֶּאֱמֶת כְּשֶׁרֹּאשׁ הָעוֹף דָּבֵק עִמּוֹ הוּא יוֹתֵר מְהֻדָּר, וְרָאוּי לָנוּ לְהַדֵּר קָרְבָּנוֹ שֶׁל עָנִי בְּכָל כֹּחֵנוּ, דַּי לָנוּ בַּעֲנִיּוּתוֹ, אֵין לָנוּ לְהוֹסִיף בְּדַלּוּתוֹ לִפְחוֹת תֹּאַר קָרְבָּנוֹ. וְכָל זֶה מִן הַיְסוֹד אֲשֶׁר בָּנִינוּ תְּחִלָּה כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַקָּרְבָּנוֹת לִקְנוֹת בְּנַפְשֵׁנוּ מִדּוֹת טוֹבוֹת וּמַעֲלוֹת, וּלְהַכְשִׁיר פְּעֻלּוֹתֵינוּ בְּכֹחַ הַדְּמְיוֹנוֹת שֶׁאָנַחְנוּ עֲסוּקִים בָּהֶם, כִּי מִהְיוֹת הָאָדָם בַּעַל חֹמֶר לֹא יְצַיֵּר וְיַקְבַּע הַדְּבָרִים צִיּוּר חָזָק בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי הַפְּעֻלּוֹת. וְעַד שֶׁשָּׁמַעְנוּ טַעַם אַחֵר נַחְזִיק בָּזֶה.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים סד ב) כֵּיצַד אוֹחֵז הַכֹּהֵן חַטַּאת הָעוֹף בִּשְׁעַת מְלִיקָה, אוֹחֵז שְׁתֵּי רַגְלֵי הָעוֹף בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו, וּשְׁתֵּי גַּפָּיהָ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו, וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ אֶל רֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו וּמוֹלֵק, וְזוֹ מֻעֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וְאִם שִׁנָּה וְאָחַז מִכָּל מָקוֹם כְּשֵׁרָה. וְכָל הַמָּקוֹם מִן הַמִּזְבֵּחַ כָּשֵׁר לַמְּלִיקָה. (שם סג א) פֵּרוּשׁ גַּם זֶה נֹאמַר שֶׁהוּא לְמַהֵר עִנְיָנוֹ שֶׁל עָנִי, וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹ מָקוֹם מְיֻחָד. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּזְבָחִים (סג א, ע ב) [הלכות מעשה הקרבנות פ״ו].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכֹהֲנִים וּבְכָל אָדָם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהִבְדִּיל בְּחַטַּאת עוֹף, לוֹקֶה.

מצוה קכה

א **שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן זַיִת בְּמִנְחַת חוֹטֵא** – שֶׁלֹּא יָשִׂים הַכֹּהֵן שֶׁמֶן בְּמִנְחַת חוֹטֵא עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה יא) לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן. וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּשְּׁאָר מִנְחוֹת הָיוּ נוֹתְנִין שֶׁמֶן. וּמִפְּנֵי כֵן אָמַרְתִּי חוֹטֵא עָנִי, כִּי חוֹטֵא עָשִׁיר אֵינוֹ מֵבִיא מִנְחַת קֶמַח לְעוֹלָם, כִּי אִם קָרְבַּן בְּהֵמָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֶּׁמֶן רָמְז לְמַעְלָה וּלְגֻדְלָה, שֶׁאִם אַתָּה מְעָרְבוֹ בְּכָל מַשְׁקִים הוּא צָף עַל כֻּלָּן, וְהוּא דָּבָר חָשׁוּב מְאֹד, וְיָדוּעַ הוּא חֲשִׁיבוּת שֶׁמֶן הַטּוֹב, וְלָכֵן יִמְשְׁחוּ בּוֹ הַמִּתְחַנְּכִים לְמַעֲלַת מַלְכוּת אוֹ כְּהֻנָּה, עַל כֵּן אֵין רָאוּי לָתֵת מִמֶּנּוּ בְּמִנְחַת הַחוֹטֵא הַצָּרִיךְ לְהֻרָּאוֹת בְּעַצְמוֹ דְּאָגָה וְשִׁפְלוּת עַל שֶׁבָּא דְּבַר עֲבֵרָה בְּיָדוֹ. וְעוֹד נֹאמַר שֶׁהוּא לְחֶמְלַת הֶעָנִי שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ יוֹתֵר מִדֵּי לְהָבִיא שֶׁמֶן כִּי הַשֶּׁמֶן בָּרוּךְ הוּא לֹא יַטְרִיחַ בְּרִיָּה. וּמִפְּנֵי זֶה גַּם כֵּן לֹא חִיְּבוּ רַק בִּמְעַט קֶמַח, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם אָדָם אֲפִלּוּ בְּדַלִּי דַּלּוּת בְּלֹא מְעַט קֶמַח. וְזֶה יַסְפִּיק לָנוּ גַּם עַל הַלְּבוֹנָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות עו ב) שֶׁמִּנְחַת חוֹטֵא הָיְתָה עֶשָּׂרוֹן אֶחָד לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְכָל הַמִּנְחוֹת (שם נט א) הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה וְלֹג שֶׁמֶן לְכָל עֶשָּׂרוֹן וְקֹמֶץ לְבוֹנָה לְכָל מִנְחָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה עֶשָּׂרוֹן אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ שִׁשִּׁים עֶשָּׂרוֹן, אֲבָל יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים אֵין מְבִיאִין מִנְחָה אַחַת, חוּץ מִמִּנְחַת קְנָאוֹת וּמִנְחַת חוֹטֵא, שֶׁאֵין בָּהֶן שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּמְנָחוֹת.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהֻנָּה, כִּי לָהֶם הֶעֱבוֹדָה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָתַן שֶׁמֶן בְּמִנְחָה זוֹ שֶׁל חוֹטֵא עָנִי לוֹקֶה.

מצוה קכו

א **שֶׁלֹּא לָתֵת לְבוֹנָה בְּמִנְחַת חוֹטֵא** – שֶׁלֹּא לָתֵת לְבוֹנָה בְּמִנְחָה זוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁל חוֹטֵא עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה יא) וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מנחות נט ב) וְחַיָּב עַל הַשֶּׁמֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל הַלְּבוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי לָאוִין בְּלִי סָפֵק. כָּל עִנְיַן הַלְּבוֹנָה כְּעִנְיַן הַשֶּׁמֶן שֶׁכְּתַבְנוּ, (מצוה קכה) אֵין לְהַאֲרִיךְ בּוֹ.

מצוה קכז

א **מִצְוַת תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ לְאוֹכֵל מִן הַהֶקְדֵּשׁ אוֹ מוֹעֵל בּוֹ** – לְשַׁלֵּם כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ (עי, סהמ״צ עשה קיח), אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי הַבַּיִת וְאַף בְּחֻרְמֵי כֹּהֲנִים וְכֵן בְּקָדָשִׁים קַלִּים, אוֹ אוֹכֵל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, כְּלוֹמַר הַתְּרוּמָה, כָּל מָה שֶׁאָכַל אוֹ נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, וְיָבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ אַיִל בִּשְׁנֵי סְלָעִים אוֹ יוֹתֵר, וְהוּא הַנִּקְרָא אָשָׁם מְעִילוֹת, וְהוּא אֶחָד מֵחָמֵשׁ אֲשָׁמוֹת וַדָּאוֹת הַיְדוּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה טו) נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְגוֹ׳, וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ וְגוֹ׳. וְנֶאֱמַר (שם טז) וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֵימָה וְיִרְאָה עַל כָּל אָדָם מֵהִתְקָרֵב בְּעִנְיְנֵי הַקֹּדֶשׁ. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה קא) תּוֹעֶלֶת הַיִּרְאָה וְהַהַגְדָּלָה בַּקֹּדֶשׁ אֶל בְּנֵי אָדָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין נד ב) שֶׁהַמּוֹעֵל אַחַר הַמּוֹעֵל אִם הָרִאשׁוֹן בִּשְׁגָגָה הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְחַלֵּל הַהֶקְדֵּשׁ אַחַר שֶׁהָרִאשׁוֹן נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין וּבְקָרְבָּן. וְאִם הָרִאשׁוֹן בְּמֵזִיד שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת קָרְבָּן הָאַחֲרוֹן בְּתוֹרַת מְעִילָה. וְאֵין (מעילה יט ב) מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל בְּמֻקְדָּשִׁים אֶלָּא בִּבְהֵמָה וּכְלֵי שָׁרֵת בִּלְבַד. וְהַנּוֹטֵל פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ עַל מְנָת שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ לֹא מָעַל, עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנָּה בַּחֲפָצָיו. נִתְּנָה לַחֲבֵרוֹ הוּא מָעַל וַחֲבֵרוֹ לֹא מָעַל, שֶׁאֵין מוֹעֵל אַחַר מוֹעֵל אֶלָּא בִּבְהֵמָה וְכֵלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ד וְדִינֵי הַמְּעִילָה בֵּין בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין בְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת. וְשִׁעוּר (שם יח א) מְעִילָה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. דְּבָרִים שֶׁהֻתִּרוּ בַּאֲכִילָה מִן הַקָּרְבָּנוֹת, כְּגוֹן בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם אַחַר זְרִיקַת דָּמָן אוֹ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אַחַר זְרִיקַת דַּם שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים, אֵין בָּהֶן מְעִילָה, אֲפִלּוּ אָכַל הַזָּר מֵאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, הוֹאִיל וְהֵן מֻתָּרִין לְמִקְצָת בְּנֵי אָדָם לְהָנוֹת בָּהֶן, כָּל הַנֶּהֱנֶה מֵהֶן לֹא מָעַל, וַאֲפִלּוּ נִפְסְלוּ וְנֶאֶסְרוּ בַּאֲכִילָה הוֹאִיל וְהָיְתָה לָהֶם שְׁעַת הֶתֵּר, אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה. נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם מָעַל אוֹ לֹא מָעַל, פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמִין וְקָרְבָּן. וְתַשְׁלוּמֵי הַקֶּרֶן וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּן מְעַכְּבִין הַכַּפָּרָה וְלֹא הַחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ, אַיִל וְאָשָׁם מְעַכְּבִין וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. וְאַחַר שֶׁהוֹסִיף הַמּוֹסִיף הַחֹמֶשׁ אִם נֶהֱנָה בַּחֹמֶשׁ אַחַר כָּךְ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ, דִּכְתִיב הַקֶּרֶשׁ הוּא חָשׁוּב. וְהַחֹמֶשׁ הוּא אֶחָד מֵאַרְבָּעָה עַל הַקֶּרֶן עַד שֶׁיְּהֵא הוּא וְחֻמְשׁוֹ חֲמִשָּׁה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּמְעִילָה וּבִתְמוּרָה.

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל אוֹ נֶהֱנָה בַּעֲשִׂיַּת מַעֲשֶׂה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמֵזִיד לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם מָה שֶׁחִסֵּר מִן הַהֶקְדֵּשׁ הַקֶּרֶן לְבַד, כִּי הַמֵּזִיד אֵינוֹ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ. וְאַזְהָרָה שֶׁל מְעִילָה לְהַלְקוֹתוֹ מִדִּכְתִיב (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעָזְרַת הַשֵּׁם בְּסִדְרָא רְאֵה. מָעַל בִּשְׁגָגָה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ וּמֵבִיא קָרְבָּן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה קכח

א **מִצְוַת קָרְבַּן אָשָׁם תָּלוּי** – לְהַקְרִיב קָרְבָּן מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא בְּחֵטְא מֵהַחֲטָאִים הַגְּדוֹלִים שֶׁאָדָם מִתְחַיֵּב בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָם בְּזָדוֹן כָּרֵת וּבִשְׁגָגָה חַטָּאת קְבוּעָה (כריתות כה א). וְיִתְחַדֵּשׁ עָלָיו הַסָּפֵק בְּעִנְיָן זֶה, כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת חֵלֶב וְאַחַת שֻׁמָּן כָּשֵׁר, וְאָכַל אַחַת מֵהֶן וְנֶאֱבְדָה הָאַחֶרֶת וְדוֹאֵג בְּנַפְשׁוֹ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם שֶׁל חֵלֶב אָכַל אוֹ שֶׁל שֻׁמָּן, זֶה הַקָּרְבָּן הַבָּא עַל הַסָּפֵק הַזֶּה נִקְרָא אָשָׁם תָּלוּי. וּמִלַּת תָּלוּי נֶאֱמֶרֶת עַל כָּל דָּבָר שֶׁרָאוּי לָבֹא אַחֲרָיו עִנְיָן שֶׁיִּגָּלֶה בּוֹ מָה שֶּׁלֹּא נוֹדַע בּוֹ מִקֹּדֶם, כְּגוֹן שֶׁאִם יִוָּדַע אֶל הַחוֹטֵא שֶׁחֵלֶב אָכַל, הֲרֵי נִגְלָה לוֹ שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא הִסְפִּיק לוֹ וְצָרִיךְ לְהָבִיא עוֹד קָרְבָּן אַחֵר הַנִּקְרָא חַטָּאת קְבוּעָה לְתַשְׁלוּם כַּפָּרָתוֹ. וְאִם נוֹדַע אֵלָיו שֶׁהַהֶתֵּר אָכַל, הֲרֵי נִגְלָה לוֹ שֶׁהָרִאשׁוֹן הִסְפִּיק לוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ עוֹד לְקָרְבָּן אַחֵר אַחֲרָיו. זֶהוּ פֵּרוּשׁ תְּלָיָתוֹ. וְצִוּוּי קָרְבָּן זֶה מִדִּכְתִיב (ויקרא ה יז-יח) וְאִם נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג וְהוּא לֹא יָדָע. כְּלוֹמַר עַל הֱיוֹתוֹ לֹא יָדַע אִם שָׁגַג אוֹ לֹא שָׁגַג. וְזֶה הָעִנְיָן יִקָּרֵאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים לֹא הוֹדַע.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם זָהִיר וְיִרָא חֵטְא וְיֵעִין בְּכָל מַעֲשָׂיו עִיּוּן טוֹב לְבַל יִכָּשֵׁל בִּדְבַר עֲבֵרָה. וְעַל כֵּן הִצְרִיכַתּוּ הַתּוֹרָה לְהָבִיא קָרְבָּן כְּשֶׁלֹּא נִזְהַר יָפָה בְּמַעֲשָׂיו עַד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִוָּלֵד עָלָיו סָפֵק זֶה. וְהָרָאָיָה שֶׁאֵינֶנּוּ בָּא רַק לְכַפֵּר עַל עֲצָלוּתוֹ בְּכָךְ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִשְׁתָּרֵשׁ אֵלָיו לְכַפֵּר עַל הַחֵטְא כְּלָל כְּשֶׁיִּוָּדַע אֵלָיו הַחֵטְא מִיָּד צָרִיךְ לְקָרְבָּן שָׁלֵם כְּמוֹ שֶׁהָיָה חַיָּב אִם לֹא הִקְרִיב הָרִאשׁוֹן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות יח א) שֶׁאֵין חִיּוּב קָרְבָּן זֶה לְעוֹלָם עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם אִסּוּר קָבוּעַ, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת וּבְוַדַּאי אַחַת מֵהֶן חֵלֶב, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ, וְאָכַל אַחַת מֵהֶן. וְכֵן נַמִּי אִם אָכַל בְּוַדַּאי חֵלֶב, אֲבָל הוּא מְסֻפָּק אִם הָיָה כַּזַּיִת שָׁלֵם אוֹ לֹא, (שם יז א) גַּם זֶה הוּא אִסּוּר קָבוּעַ. אֲבָל הָיְתָה לְפָנָיו אַחַת וְסָפֵק אִם הָיְתָה חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן וַאֲכָלָהּ, פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן, שֶׁאֵין כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ דְּשָׁמָּא אֵין כָּאן אִסּוּר כְּלָל. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה אָמְרוּ (כתובות כב ב) שֶׁהַבָּא עַל סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת חַיָּב בְּקָרְבָּן, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ שֶׁנַּעֲמִידֶנָּה בְּקִבְיעוּתָהּ שֶׁתִּהְיֶה נְשׂוּאָה. אֲבָל הַבָּא עַל סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן, שֶׁאֵין כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ וַהֲרֵי זֶה כַּחֲתִיכָה אַחַת וְסָפֵק אִם הוּא חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן שֶׁפָּטוּר מִקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּכְרִיתוֹת [הלכות שגגות פרק ח׳].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּן זֶה אִם אֵרַע לוֹ סָפֵק הַמְחַיֵּב בּוֹ בְּשֵׁל עֲשֵׂה.

מצוה קכט

א **מִצְוַת קָרְבַּן אָשָׁם וַדַּאי** – לְהַקְרִיב קָרְבָּן עַל חֲטָאִים יְדוּעִים כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ אוֹתָם, וְזֶה הַקָּרְבָּן נִקְרָא אָשָׁם וַדַּאי, וְהוּא קָרְבָּן שֶׁל אַיִל שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת שָׁוֶה שְׁתֵּי סְלָעִים (כריתות כב ב). וְיֵשׁ מִן הַחֲטָאִים אֵלּוּ שֶׁקָּרְבַּן זֶה בָּא עֲלֵיהֶן בֵּין חָטָא בָּהֶן בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ בָּא אֶלָּא בְּשׁוֹגֵג דַּוְקָא וְלֹא בְּמֵזִיד.

ב וְאֶחָד מֵחֲטָאִים אֵלֶּה הוּא מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מָמוֹן יִשְׂרָאֵל מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה שֶׁלֹּא כַּדִּין, כְּגוֹן שֶׁגְּזָלוֹ אוֹ גְּנָבוֹ אוֹ נִשְׁאַר בְּיָדוֹ מִפְּקָדוֹן שֶׁהַפְקַד לוֹ אוֹ נִשְׁאַר בְּיָדוֹ מֵחֲמַת הַלְוָאָה אוֹ שֶׁתָּפוּת. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל שֶׁאִלּוּ הוֹדָה לוֹ וְיִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם בַּדִּין, וּתְבָעוֹ מִמֶּנּוּ הַנִּגְזָל אוֹ הֶעָשׁוּק אוֹ יוֹרְשׁוֹ אוֹ הַבָּא מִכֹּחָם וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע עָלָיו לַשֶּׁקֶר, וְהָיָה כִּי יָשׁוּב וְנִחַם עַל חֶטְאוֹ וְיָשִׁיב הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו, חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן זֶה שֶׁאָמַרְנוּ עַל חַטָּאתוֹ, מִלְבַד הַחֹמֶשׁ שֶׁחַיָּב לְהוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן וּלְתִתּוֹ לַנִּגְזָל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כא) נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיְיָ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וגו׳. וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (ספרא ויקרא כב ד) מַה תַּלְמוּד לוֹמַר מַעַל בַּיְיָ? לְפִי שֶׁכָּל הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּעֵדִים, וּכְשֶׁהוּא מְכַחֵשׁ אֵינוֹ מְכַחֵשׁ אֶלָּא בְּעֵדִים, אֲבָל הַמַּלְוֶה שֶׁלֹּא בְּעֵדִים וּמְכַחֵשׁ בּוֹ [מְכַחֵשׁ בַּ]שְׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם, שְׁכִינָה, לְכָךְ נֶאֱמַר וּמָעֲלָה מַעַל בַּיְיָ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וגו׳. וּכְתִיב בָּתְרֵהּ (שם ה כג כה) וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם, כְּלוֹמַר שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שֶׁיַּחֲזִיק עַצְמוֹ בְּאָשֵׁם, וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וגו׳, וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשְׁתָּיו יֹסֵף עָלָיו וגו׳, וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לה׳ אַיִל וגו׳, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם גְּזֵלוֹת, וְזֶהוּ מִן הַבָּאִים בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד.

ג וּבְזֹאת הַפָּרָשָׁה לֹא נִזְכַּר מִן הָאֲשָׁמוֹת כִּי אִם זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל בַּפָּרָשָׁה שֶׁל מַעֲלָה הֻזְכַּר אָשָׁם וַדַּאי שֶׁהוּא מֵעֵין זֶה שֶׁנִּקְרָא גַּם כֵּן אָשָׁם וַדַּאי וְהוּא (הַנִּקְרָא) אָשָׁם מְעִילוֹת, כְּלוֹמַר מִי שֶׁמָּעַל וְנֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁוֹת, וּלְפִיכָךְ נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מְעִילָה לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר רַע מְאֹד וּכְעֵין מְסִירָה, מִי שֶׁפּוֹשֵׁט יָדוֹ לַהֲנוֹת בְּמָמוֹן שָׁמַיִם. וְזֶה הָאָשָׁם אֵינוֹ בָּא כִּי אִם עַל הַשּׁוֹגֵג, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּמְקוֹמוֹ (מצוה קכז).

ד וְעוֹד חִיְּבָה הַתּוֹרָה גַּם כֵּן קָרְבָּן זֶה שֶׁל אָשָׁם וַדַּאי, וְהוּא אַיִל מִשְּׁתֵּי סְלָעִים, לָנָזִיר שֶׁנִּטְמָא וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר נָשֹׂא (מצוה שעז), וְזֶה גַּם כֵּן יִהְיֶה בֵּין נִטְמָא בְּמֵזִיד אוֹ בְּשׁוֹגֵג. וְעוֹד חִיְּבָה הַתּוֹרָה גַּם כֵּן בְּקָרְבָּן זֶה לִמְצֹרָע כְּשֶׁיִּטָּהֵר מִצָּרַעְתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע (מצוה קעז), וְאֵין לְפָרֵשׁ בָּזֶה שׁוֹגֵג וּמֵזִיד, שֶׁאֵין נוֹפֵל כָּאן עִנְיַן שְׁגָגָה וְזָדוֹן.

ה וְעוֹד חִיְּבָה תּוֹרָה גַּם כֵּן בְּקָרְבָּן זֶה מִי שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה חֲרוּפָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כ כא) וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה וְגוֹ׳, וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה וְגוֹ׳, בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה וְגוֹ׳, וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֵיל אָשָׁם (ויקרא יט כ כא). וְזֶה מִן הַבָּאִים בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד (כריתות ט א). נִמְצְאוּ בֵּין כָּלָם הָאֲשָׁמוֹת וַדָּאוֹת חֲמִשָּׁה. וְכֵן מָנוּ אוֹתָן חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה שֶׁאָמְרוּ (זבחים פ״ה מ״ה) אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת: א. אָשָׁם גְּזֵלוֹת. ב. אָשָׁם מְעִילוֹת. ג. אָשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה, ד. אָשָׁם נָזִיר. ה. אָשָׁם מְצֹרָע. וְאָשָׁם תָּלוּי הַנִּמְנֶה שָׁם, שְׁמוֹ עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הָאֲשָׁמוֹת וַדָּאוֹת. וּמֵאֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה, שְׁלֹשָׁה מֵהֶן בָּאִין בֵּין עַל שׁוֹגֵג בֵּין עַל מֵזִיד, וְהֵן אָשָׁם גְּזֵלוֹת, אָשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה, אָשָׁם נָזִיר. וְאֶחָד מֵהֶן אֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל שׁוֹגֵג וְלֹא עַל מֵזִיד וְהוּא אָשָׁם מְעִילוֹת. וְהַחֲמִישִׁי שֶׁהוּא אָשָׁם מְצֹרָע, אֵין נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן שְׁגָגָה וְזָדוֹן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ו וְשִׁפְחָה חֲרוּפָה הוֹאִיל וַאֲתָא לִידֵי נִיסָּא בָּהּ מִלְּתָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ בְּסֵדֶר זֶה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מֻחְשָׁבוֹן הַמִּצְוֹת אֵין לִי מָקוֹם לְדַבֵּר בָּהּ כִּי אִם כָּאן. פְּרוּשׁ חֲרוּפָה מְיֻעֶדֶת, כְּלוֹמַר מְקֻדֶּשֶׁת. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּרִישׁ פֶּרֶק רִאשׁוֹן בְּקִדּוּשִׁין (ו א) שֶׁכֵּן בִּיהוּדָה קוֹרִין לָאֲרוּסָה חֲרוּפָה. וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר

שֶׁהִיא חֻצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֻצְיָהּ בַּת חוֹרִין, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בָּהּ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה, כְּלוֹמַר, פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וּכְגוֹן שֶׁפָּרָעָה לַאדוֹנֶיהָ חֲצִי דָּמֶיהָ וְנִתְקַדְּשָׁה (לְעֶבֶד עִבְרִי אוֹ) לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר (עי׳ רמב״ם איסורי ביאה פ״ג הי״ג), בָּזוֹ נֹאמַר שֶׁאִם בָּא עָלֶיהָ אָדָם אַחֵר, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, שֶׁחַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן זֶה שֶׁהוּא נִקְרָא אָשָׁם, וְהוּא אַיִל שָׁוֶה מִשְׁתֵּי סְלָעִים וּלְמַעְלָה. וּמִפְּנֵי זֶה מַסְפִּיק קָרְבַּן כַּפָּרָה לְמִי שֶׁבָּא עָלֶיהָ לְפִי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים כְּמוֹ אִם הָיְתָה בַּת חוֹרִין, שֶׁאִלּוּ בְּבַת חוֹרִין מְקֻדֶּשֶׁת חִיּוּב מִיתָה יֵשׁ לְמִי שֶׁבָּא עָלֶיהָ, אֲבָל בָּזוֹ אֵין קִדּוּשֶׁיהָ גְּמוּרִין מֵחֲמַת חֲצִי שִׁפְחוּת שֶׁבָּהּ עַדַיִן וּלְפִיכָךְ מַסְפִּיק קָרְבָּן לְכַפָּרָה אֶל הַנִּכְשָׁל בָּהּ. גַּם הֵקֵלָּה הַתּוֹרָה בְּבִיאָתָהּ לְפִטּוֹר בְּקָרְבָּן גַּם הַמְּזִיד מַה שֶּׁאֵין דֶּרֶךְ בִּשְׁאָר זְדוֹנוֹת לְפָטְרָן בְּקָרְבָּן, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה הַשִּׁפְחָה אַף עַל פִּי שֶׁחֻצְיָהּ פְּדוּיָה קַלָּה הִיא בְּעֵינֵי כָּל אָדָם, וְהַכִּשָּׁלוֹן קָרוֹב מְאֹד עָלֶיהָ לְפִי שֶׁאֵין לֵב הֶהָמוֹן חוֹשֵׁב בִּיאָתָהּ לְחֵטְא גָּדוֹל, וְעַל כֵּן יוֹסֵר עֲוֹנָם, וְחַשָּׁאתָם יְכַפֵּר עִם הַקָּרְבָּן. וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קו ב) בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים, אֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר בָּזֶה, רַחֲמָנָא לִבָּא בָּעֵי.

ז וּמִכָּל מָקוֹם הַשִּׁפְחָה חַיֶּבֶת מַלְקוּת, שֶׁאֵין לוֹמַר בָּהּ שֶׁתִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינֶיהָ וְשֶׁמִּפְּנֵי כֵן לֹא הִשְׁגִּיחָה בְּעַצְמָהּ לִזְנוֹת. וּמִיהוּ גַּם הִיא לֹא תִתְחַיֵּב מַלְקוּת אֶלָּא כְּשֶׁנִּבְעֲלָה כְּדַרְכָּהּ, וְהִיא גְּדוֹלָה וּמְזִידָה, וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר בִּקֶּרֶת תִּהְיֶה (ויקרא יט כ) כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (כריתות יא א) רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּקֶּרְאֵי תִּהֶא, כְּלוֹמַר בְּמַלְקוּת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא. וּמִפְּנֵי כֵן הוֹצִיא הַכָּתוּב הַמַּלְקוּת בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁל קְרִיָּה לְפִי שֶׁהָיוּ קוֹרְאִים עַל הַלּוֹקֶה פְּסוּקִים שֶׁל תּוֹכָחָה בְּעוֹד שֶׁהָיוּ מַלְקִין אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע וְיִקַּח מוּסָר, וְהֵם (דברים כח נט) וְהִפְלָא יְיָ וכו׳.

ח מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְבַל יַחְשֹׁב אָדָם שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעִנְיָן אִסּוּר גְּזֵלַת הַמָּמוֹן נִתָּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (ויקרא ה כג) וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה, שֶׁיִּלַּךְ כָּל אֶחָד וְיִגְזֹל מֵחֲבֵרוֹ מָה שֶׁיִּרְצֶה וִירַמֶּה בְּלִבָּבוֹ לֵאמֹר לְכְשֶׁיִּהְיֶה לוֹ וְיָשִׁיב גְּזֵלָתוֹ יְכַפֵּר עֲוֹנוֹ וְיִטְהַר מִמֶּנּוּ, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא עָשָׂאוֹ מֵעוֹלָם וְיִהְיֶה זֶה פֶּתַח לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, לָכֵן הוֹדִיעָה הַתּוֹרָה שֶׁאַף עִם הַהֶשְׁבָה בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ צָרִיךְ קָרְבָּן לְכַפָּרָה עַל שֶׁחָטָא. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קכג) בְּעִנְיָן זֶה כִּי מִכָּל מָקוֹם לֹא נִצַּל זֶה שֶׁעָבַר עַל רְצוֹן בּוֹרְאוֹ, וַחֲבָל עַל רֵישֵׁהּ דַּעֲבַר עַל רַעֲוָא דְּמָרֵהּ שְׁמַיָּא וְלוּ יַקְרִיב כַּמָּה אִמְּרִין (שְׁלֵמִים) [שַׁמִּינִין] לַעֲלָתָא. וְשָׁם כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן שֶׁהַקָּרְבָּן וְהַקֶּרֶן מְעַכְּבִין אֶת הַכַּפָּרָה וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב.

ט דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן בְּאֵיזֶה עִנְיָן יִתְחַיֵּב בִּשְׁבוּעָה זוֹ שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב עָלֶיהָ אָשָׁם זֶה, וּבְאֵי זֶה עִנְיָן יִהְיֶה פָּטוּר מִמֶּנּוּ, וְעַל אֵי זֶה דֶּרֶךְ יִתְחַיֵּב אַשָּׁמוֹת הַרְבֵּה כְּמִנְיַן חִיּוּב הַשְּׁבוּעוֹת וְעַל אֵי זֶה לֹא יִתְחַיֵּב אֶלָּא אָשָׁם אֶחָד, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּכֵרִיתוֹת וּבִשְׁבוּעוֹת (לו ב) [הלכות שגגות פ״ט]

י וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת חִיּוּב קָרְבָּן זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵשִׁיב גְּזֵלוֹ, לֹא נִתְכַּפֵּר חֶטְאוֹ. וְאוּלָם יֵשׁ לְהַאֲמִין שֶׁאֵין עָנְשׁוֹ חָזָק כְּמוֹ שֶׁהָיָה אִלּוּ לֹא הֵשִׁיב הַמָּמוֹן. וְהַמָּשָׁל עַל זֶה מִי שֶׁהִכָּה חֲבֵרוֹ וְנִתְחַיֵּב קְנָס לַמֶּלֶךְ וְנִתְפַּיֵּס עִם הַמַּכֶּה וְלֹא נִשְׁאֲרָה עָלָיו רַק תְּבִיעַת הַמֶּלֶךְ.

מצוה קל

א **מִצְוַת הָשָׁבַת גָּזֵל** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה בְּעֵין. (ב״ק סו א). כְּלוֹמַר שֶׁאִם הַדָּבָר מַמָּשׁ שֶׁגָּזַל הוּא אֶצְלוֹ וְלֹא נִשְׁתַּנָּה בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁחַיָּב לַהֲשִׁיבוֹ אֶל הַנִּגְזָל כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְלֹא שֶׁיְּקֻחֶנּוּ לְעַצְמוֹ וְיִתֵּן דָּמָיו לַנִּגְזָל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כג) וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל, וְאָמְרִינַן בְּקַמָּא בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל בָּתְרָא (ב״ק קיב א) תָּנוּ רַבָּנַן וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר אֲשֶׁר גָּזָל ? יָחְזִיר כְּעֵין שֶׁגָּזַל. וְאִם נִשְׁתַּנְּתָה הַגְּזֵלָה בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל גּוֹזֵל, חַיָּב לְהָשִׁיב דָּמֶיהָ וּפָטוּר בְּכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה (ב״ק סו ב). וְאִי זֶהוּ שִׁנּוּי הַפּוֹטֵר מֵהֲשָׁבַת אֶת הַגְּזֵלָה, כְּעֵין זֶה הַשִּׁנּוּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר אַחַר כָּךְ לִבְרִיָּתוֹ, כְּגוֹן הַגּוֹזֵל עֵצִים וּשְׂרָפָן אוֹ קֶצֶץ מֵהֶן קְצָתָן אוֹ שֶׁחָפַר בְּתוֹכָן חֲפִירוֹת, וְכֵן הַגּוֹזֵל צֶמֶר וּצְבָעוֹ אוֹ הַגּוֹזֵל מַטְוֶה וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ בֶּגֶד וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל הַגּוֹזֵל לוּחוֹת עֵץ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּנָה מֵהֶן תֵּבָה, אֵין זֶה שִׁנּוּי שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לִבְרִיָּתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵק אוֹתָם וְהֵן חוֹזְרִין לוּחוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ, וּלְפִיכָךְ חַיָּב לְהַחְזִיר אוֹתָם בְּעֵין, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ.

ג דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נז א) כַּמָּה תִּהְיֶה הַגְּזֵלָה שֶׁיִּתְחַיֵּב הַגּוֹזֵל לַהֲשִׁיבָהּ ? כָּל גְּזֵלָה שָׁוָה פְּרוּטָה. אֲבָל פָּחוֹת מִכָּאן, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר תּוֹרָה, אֵינָהּ בְּתוֹרַת הֶשְׁבוֹן. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּאֲרָכָה עַל לָאו דְּלֹא תִגְזֹל (מצוה רכט), לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב נְדִיבִים בְּנֵי נְדִיבִים הֵם, וְיָדוּעַ הַדָּבָר שֶׁכָּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מִכֵּיוָן שֶׁנִּגְזַל מִמֶּנּוּ מוֹחֵל אוֹתוֹ וְאֵין חָפְצוֹ אַחֲרָיו כְּלָל. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא קה א) שֶׁהַגּוֹזֵל שָׁלֹשׁ אַגֻּדּוֹת שֶׁשָּׁווֹת בְּשָׁעַת גְּזֵלָה שָׁלֹשׁ פְּרוּטוֹת וְהוּזְלוּ בְּיַד הַגַּזְלָן וְעָמְדוּ עַל שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיר הַשְּׁתַּיִם, חַיָּב לְהַחְזִיר הַשְּׁלִישִׁית, שֶׁאַחַר שְׁעַת גְּזֵלָה אָנוּ דָּנִין, וּכְבָר הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. גָּזַל שְׁתַּיִם שֶׁשָּׁווֹת פְּרוּטָה וְהֵשִׁיב אַחַת, גְּזֵלָה יֵשׁ כָּאן, הָשֵׁב גְּזֵלָה אֵין כָּאן.

ד וְדִינֵי יֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת רַבִּים. וּכְלָל הַדָּבָר כֵּן לְפִי הַנִּרְאֶה מִן הַגְּמָרָא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַגְּזֵלָה בְּיַד הַגַּזְלָן אוֹ אֲפִלּוּ בְּיַד בָּנָיו וְלֹא נִשְׁתַּנְּיוּת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּדַעְנוּ בְּוַדַּאי שֶׁהַגְּזֵלָה נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (בבא מציעא כג א) כְּגוֹן דְּשַׁמְעוּהּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיָה אוֹמֵר יַי לֵהּ לְחֶסְרוֹנֵהּ. כְּלוֹמַר שֶׁמַּסְכִּים בְּדַעְתּוֹ עַל אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁכְּבָר נֶאֱבַד מִמֶּנּוּ וְאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת שֶׁיִּרְאֶנּוּ עוֹד, אַף עַל פִּי כֵן דִּין תּוֹרָה (ב״ק קיא ב) שֶׁחַיָּבִין לְהַחְזִירָהּ לַגַּזְלָן כְּמוֹת שֶׁהִיא. אֲפִלּוּ הִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַגַּזְלָן הַשֶּׁבַח לַגַּזְלָן, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וּבָא הַפֵּרוּשׁ אִם הִיא כְּמוֹ שֶׁגְּזָלָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנְּיוּת יַחְזִירֶנָּה כְּמוֹת שֶׁהִיא, וַאֲפִלּוּ הִשְׁבִּיחָהּ כַּמָּה.

ה אֲבָל חֲכָמִים תִּקְּנוּ (ב״ק צד ב) מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים שֶׁכָּל מָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַגַּזְלָן אַחַר יֵאוּשׁ הַבְּעָלִים, יִהְיֶה שֶׁלּוֹ, וּכְשֶׁיָּבֹא לְהַחְזִירָהּ יְחַשֵּׁב עִם הַגַּזְלָן כַּמָּה הָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה וְיָשִׁיב לוֹ הַגַּזְלָן דְּמֵי מָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה וְיִקָּחֶנָּה. וְדָבָר זֶה יֵשׁ כַּמָּה בְּיַד חֲכָמִים לַעֲשׂוֹתוֹ, לְפִי שֶׁבְּכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן הֵם יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּחֶפְצָם וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד צִוּוּי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ (יבמות פט ב, גיטין לו ב) שֶׁהַפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר, וּלְפִיכָךְ גּוֹי שֶׁגָּזַל וְהִשְׁבִּיחַ בֵּין קֹדֶם יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ, אוֹ יִשְׂרָאֵל גַּזְלָן שֶׁמָּכַר לְגוֹי וְהִשְׁבִּיחַ הַגּוֹי [הַשֶּׁבַח לַגַּזְלָן. מְכָרָהּ (מנחת יצחק)] לִפְנֵי יֵאוּשׁ, הַדִּין עִם הַשֵּׁנִי כְּמוֹ עִם הָרִאשׁוֹן בְּשָׁוֶה, שֶׁאֵין שִׁנּוּי רְשׁוּת עוֹשֶׂה קִנְיָן אֶלָּא אַחַר יֵאוּשׁ. אֲבָל אַחַר יֵאוּשׁ בֵּין שֶׁהָיָה אוֹתוֹ יֵאוּשׁ אַחַר שֶׁבָּאת הַגְּזֵלָה לְיַד לוֹקֵחַ אוֹ בְּעוֹד שֶׁהָיְתָה בְּיַד גַּזְלָן, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בִּגְזֵלָה זוֹ יֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת, קָנָאָה הַלּוֹקֵחַ לְגוּפָהּ שֶׁל גְּזֵלָה. וְאִם אוֹתוֹ גַּזְלָן שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, תִּהְיֶה שֶׁלּוֹ לְגַמְרֵי וְאֵינוֹ חַיָּב לְהָשִׁיב כְּלוּם לַגַּזְלָן, אֶלָּא יֵלֵךְ לוֹ הַגַּזְלָן וְיַעֲשֶׂה דִּין עִם הַגַּזְלָן. וְאִם הוּא גַּזְלָן מְפֻרְסָם חַיָּב לְהָשִׁיב הַלּוֹקֵחַ דְּמֵי הַגְּזֵלָה לַגַּזְלָן, וְהוּא יַעֲשֶׂה דִּין עִם הַגַּזְלָן.

ו וְדִינֵי הַגְּזֵלָה עַד הֵיכָן הוּא חַיָּב לְטָרֵחַ וְלַהֲשִׁיבָהּ אֶל בְּעָלֶיהָ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא קג א) הַגּוֹזֵל מֵחֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה שֶׁחַיָּב לְהוֹלִיכָהּ אַחֲרָיו אֲפִלּוּ לְמָדַי, כְּלוֹמַר לְמָקוֹם רָחוֹק. וּכְדֵי לְהָקֵל טָרְחוּ אִם הַהוֹצָאָה מְרֻבָּה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיַּנִּיחֶנָּה בְּיַד בֵּית דִּין וְיוֹדִיעַם שֶׁאוֹתוֹ מָמוֹן הוּא שֶׁל פְּלוֹנִי וְהֵם יִתְּנוּהוּ לוֹ לִכְשֶׁיִּזְדַּמֵּן.

ז וְדִין גָּזַל קוֹרָה וּבְנָאָהּ בְּבֵירָה מַה יְהֵא עָלֶיהָ (גיטין נה א). וְדִין גָּזַל בְּיִשּׁוּב וְרָצָה לְהַחְזִיר בַּמִּדְבָּר (ב״ק קיח א). וְדִין גָּזַל וְהִקְדִּישׁ, וְגָזַל טָלֶה וְנַעֲשָׂה אַיִל מָה דִּינָן. וְדִין שֶׁבַח הַבָּא מֵחֲמַת יְקָר שֶׁאֵינוֹ מִן הַתַּקָּנָה, אֶלָּא חוֹזֵר לַגַּזְלָן, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לַגַּזְלָן אֶת הַשֶּׁבַח אַחַר יֵאוּשׁ אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁבַח גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת, אֲבָל שֶׁבַח הַיְקָר לֹא. וְדִין תּוֹקֵף עֶבֶד חֲבֵרוֹ וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וְדִין תּוֹקֵף סְפִינָתוֹ, וְדִין הַדָּר בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, וְיֶתֶר פְּרָטָיוּ, מְבֹאָרִין בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים מִן קַמָּא.

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגָזַל וְלֹא הֵשִׁיב, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד הַלָּאו שֶׁעָבַר בִּשְׁעַת גְּזֵלָה. וְאוֹי לוֹ לְמִי שֶׁבִּיְדוֹ לְתַקֵּן הַמְעֻוָּת וְאֵינוֹ מְתַקְּנוֹ טֶרֶם מוֹתוֹ (יומא פה ב).

מצוה קלא

א **מִצְוַת חֻקַּת הַדֶּשֶׁן** – שֶׁיְּסִיר הַכֹּהֵן הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם וְיוֹם מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, שֶׁהָיְתָה נַעֲשֵׂית בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ג) וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וְגוֹ׳, וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁפָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וּלְהַדְּרוֹ בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם. וְנוֹי הוּא לַמִּזְבֵּחַ לְפָנוֹת הַדֶּשֶׁן מִמָּקוֹם שֶׁרָאוּי לְהַדְלִיק בּוֹ הָאֵשׁ, וְעוֹד שֶׁהָאֵשׁ דּוֹלֶקֶת יָפֶה כְּשֶׁאֵין תַּחְתֶּיהָ דֶּשֶׁן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כג ב) שֶׁהַרַמַּת הַדֶּשֶׁן הִיא עֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדוֹת הַכְּהֻנָּה. וּבְגִדֵי הַכְּהֻנָּה שֶׁהָיוּ תּוֹרְמִין בָּהֶן הַדֶּשֶׁן, הָיוּ פְּחוּתִין מִן הַכֵּלִים שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהֶן שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד) וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁפָּסוּק זֶה נֶאֱמַר בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, מִכָּל מָקוֹם גַּם בִּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁמְּסַלֵּק אוֹתָהּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וּמוֹרִידָהּ לָרִצְפָּה שֶׁאָצֶל הַמִּזְבֵּחַ, יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד גַּם כֵּן שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ מְלָאכָה בְּאוֹתָן בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ. וְנֶאֱמַר בָּזֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל (שבת קיד א) בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן קְדֵרָה לְרַבּוֹ אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ.

ד וְאֵימָתַי תּוֹרְמִין הַדֶּשֶׁן בְּכָל יוֹם? מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וּבַמּוֹעֲדִים מִשֶּׁלִּישׁ (הָאַחֲרוֹן) [הָאֶמְצָעִי] (עי׳ יומא כ א) שֶׁל לַיְלָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מֵחֲצוֹת הַלַּיְלָה. וְכֵיצַד תּוֹרְמִין אוֹתָהּ, מִי שֶׁזָּכָה וּבָא גּוֹרָלוֹ לְהַסִּירָהּ, טוֹבֵל וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי חֻלִּין וְיָדָיו וְרַגְלָיו, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים הִזָּהֵר, שֶׁמָּא תִּגַּע בַּכֵּלִי עַד שֶׁתְּקַדֵּשׁ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ, וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמַּחְתָּה, וְשֶׁל כֶּסֶף הָיְתָה, נִתּוּנָה בְּמַקְצוֹעוֹת בֵּין כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ, וְנוֹטֵל אֶת הַמַּחְתָּה וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ מִפְּנֵּהּ אֶת הַגֶּחָלִים הֵילָךְ וְהֵילָךְ, וְחוֹתָהּ מִן הַגֶּחָלִים שֶׁנִּתְאַכְּלוּ בְּלֵב הָאֵשׁ וְיוֹרֵד לְמַטָּה לָאָרֶץ וְהוֹפֵךְ פָּנָיו לַצָּפוֹן וּמְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְמִזְרַח הַכֶּבֶשׁ כְּמוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת כְּלַפֵּי הַצָּפוֹן, וְצוֹבֵר אֶת הַגֶּחָלִים שֶׁחָתָה עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בְּמָקוֹם מֻרְאַת הָעוֹף וְדֹשֶׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי

וְהַמְּנוֹרָה. וַחֲתִיָּתָהּ זוֹ שֶׁחוֹתָהּ בַּמַּחְתָּה וּמוֹרִיד לָרְצָפָּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ הִיא הַמִּצְוָה שֶׁל כָּל יוֹם. וְאַחַר שֶׁיּוֹרֵד זֶה שֶׁתָּרַם רָצִים אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וּמְקַדְּשִׁין יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם בְּמֶהֱרָה וְנוֹטְלִין אֶת הַמַּגְרֵפוֹת וְהַצִּנּוֹרוֹת וְעוֹלִין לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹרְפִין אֶת הַדֶּשֶׁן מִכָּל צִדֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ עֲרֵמָה עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ, וְהוּא מָקוֹם מִן הַמִּזְבֵּחַ שֶׁנִּקְרָא כֵּן. וּכְשֶׁאוֹתוֹ תַּפּוּחַ הָיָה גָּדוֹל מוֹרִידִין מִמֶּנּוּ קְצָת לְמַטָּה בִּכְלִי גָּדוֹל מַחֲזִיק לֶתֶךְ שֶׁנִּקְרָא פְּסַכְתֵּר (עי׳ תמיד לג א), וְעוֹמֵד שָׁם עַד שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ כֻּלּוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד וְיוֹמָא (כא כד ב).

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְהֻנָּה. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הֶסִירָהּ כְּמִצְוָתָהּ בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קלב

א מִצְוַת הַדֶּלֶקֶת אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם – לְהַבְעִיר (י״ג לְהִיוֹת) אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ו) אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁל תָּמִיד, כְּלוֹמַר לְהָשִׂים בּוֹ עֵצִים בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם, וּבְבַאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כא ב) אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט. וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ לֵאמֹר מָה הִיא מִצְוָה זוֹ, וַהֲלֹא עַל כָּל פָּנִים הָיָה לָהֶם לְהַבְעִיר אֵשׁ לְצֹרֶךְ הַקָּרְבָּן שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לְהַקְרִיב, וּבְלֹא אֵשׁ אִי אֶפְשָׁר. כִּי מִצְוָה זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, כִּי מִלְּבַד אֵשׁ הַצָּרִיךְ לְקָרְבָּן הָיוּ נוֹתְנִים אֵשׁ לַמִּזְבֵּחַ בְּמִצְוָה זוֹ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מה א) שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל אֵשׁ מִן הַכְּתוּבִים, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בַּדִּינִין שֶׁל מִצְוָה זוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, יָדוּעַ הַדָּבָר בֵּינֵינוּ וְאֵצֶל כָּל חָכָם, כִּי נְסִים גְּדוֹלִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֵל אֶל בְּנֵי אָדָם בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל, לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה דֶּרֶךְ סֵתֶר, וְנִרְאִים הָעִנְיָנִים נַעֲשִׂים קְצָת כְּאִלּוּ הֵם בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע מַמָּשׁ אוֹ בְּקָרוֹב לְטֶבַע, כִּי גַּם בְּנֵס קְרִיעַת יַם סוּף שֶׁהָיָה נֵס מְפֹרָסָם כָּתוּב שָׁם (שמות יד כא) וַיּוֹלֶךְ יְיָ אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם. וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ כִּי עִנְיַן סֵתֶר זֶה לְמַעֲלַת הָאָדוֹן וְשִׂפְלוּת הַמְקַבֵּל. וּמִזֶּה הָעִנְיָן צָוָנוּ לְהַבְעִיר אֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁם יוֹרֵד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, כְּדֵי לְהַסְתִּיר הַנֵּס. לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁהָאֵשׁ הַיּוֹרֶדֶת לֹא הָיְתָה נִרְאֵית בִּירִידָתָהּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ חוּץ מִיּוֹם שְׁמִינִי שֶׁל מִלּוּאִים וְשֶׁל גִּדְעוֹן (שופטים ו כא) וּמָנוֹחַ (שם יג כ) (וְשֶׁל אֵלְיָהוּ) שֶׁהָיְתָה נִרְאֵית.

ג וַעֲדַיִן אָנוּ צְרִיכִין לוֹמַר מַהוּ עִנְיַן הַמִּצְוָה לְהַדְלִיק אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּבַד הָאֵשׁ הַצָּרִיךְ שָׁם לְקָרְבָּן. [וְנֹאמַר] (וְנִרְאֶה) עַל צַד הַפְּשָׁט שֶׁהוּא כְּעִנְיַן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת לֶחֶם הַפָּנִים (מצוה צז), שֶׁהָאָדָם מִתְבָּרֵךְ לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהֶם לִרְצוֹן בּוֹרְאוֹ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָמְרוּ שֶׁהַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּכָל לֶחֶם חוֹל מִתּוֹךְ עִסְקֵנוּ בְּמִצְוָה בְּלֶחֶם קֹדֶשׁ, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהַבְּרָכָה תִּתְפַּשֵּׁט בְּמִינָהּ. וּכְמוֹ כֵן הוּא עֵסֶק הַמִּצְוָה בָּאֵשׁ בְּכָל יוֹם שֶׁיִּתְבָּרֵךְ הָאָדָם בְּעִנְיַן הָאֵשׁ שֶׁבּוֹ.

ד וּמַהוּ אֵשׁ זֶה? הוּא הַטֶּבַע שֶׁבָּאָדָם, כִּי מִן הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת שֶׁבָּאָדָם הוּא אֵשׁ וְהוּא רֹאשׁ לְאַרְבָּעְתָּן, כִּי בּוֹ יִתְחַזֵּק הָאָדָם וְיִתְנוֹעֵעַ וְיִפָּעֵל, וְעַל כֵּן צְרִיכָה הַבְּרָכָה בּוֹ יוֹתֵר. וְעִנְיַן הַבְּרָכָה הוּא שְׁלֵמוּת. כְּלוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ חִסָּרוֹן וְלֹא מוֹתָר, וְכֵן הָאֵשׁ שֶׁבָּאָדָם צָרִיךְ לִבְרָכָה זוֹ שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנּוּ בָּאָדָם מָה שֶׁצָּרִיךְ אֵלָיו, לֹא פָּחוֹת כִּי יֵחָלֵשׁ כֹּחוֹ, וְלֹא יוֹתֵר כִּי יִשָּׂרֵף בּוֹ כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּתִּים בְּתוֹסֶפֶת הָאֵשׁ בָּהֶם יוֹתֵר מִדַּאי וְהוּא הַקַּדַּחַת. וּבְנֵי אַהֲרֹן הוֹסִיפוּ בָּאֵשׁ מִבְּלֵי שֶׁנִּצְטַוּוּ וְנוֹסַף גַּם בָּהֶם אֵשׁ וְנִשְׂרְפוּ, כִּי לְפִי פְּעֻלַּת בְּנֵי אָדָם יָבֹא עָנְשָׁם אוֹ תְּנוּחַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם [בּוֹ] (עֲלֵיהֶם).

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי מֹשֶׁה, מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ז) וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ וְגוֹ׳. וּבַבֹּקֶר (תמיד פ״ב) הָיוּ עוֹרְכִים עֵצִים וְעוֹשִׂים בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה שֶׁל עֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו ה) וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר. וּמִלְּבַד הָעֵצִים הָעֲרוּכִים עַל הַמַּעֲרָכָה מִצְוָה עַל הַכֹּהֵן לַעֲלוֹת לַמִּזְבֵּחַ בִּשְׁנֵי גְּזִירִין שֶׁל עֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים, וּמִעוּט עֵצִים שְׁנַיִם. וְכֵן מוֹסִיפִין גַּם כֵּן שְׁנֵי גְּזִירִין עִם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּמַעֲלִין אוֹתָם שְׁנֵי כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרְכוּ, וְשֶׁל שַׁחַר כֹּהֵן אֶחָד.

ו וְשָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת שֶׁל אֵשׁ הָיוּ עוֹשִׂים בַּמִּזְבֵּחַ בְּכָל יוֹם. (יומא מג ב) הָרִאשׁוֹנָה גְּדוֹלָה שֶׁעָלֶיהָ מַקְרִיבִין הַתָּמִיד עִם שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת, שְׁנִיָּה בְּצִדָּהּ קְטַנָּה מִמֶּנָּה שֶׁמִּמֶּנָּה לוֹקְחִין אֵשׁ בַּמַּחְתָּה לְהַקְטִיר קְטֹרֶת בְּכָל יוֹם, וּמַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית אֵין עָלֶיהָ כְּלוּם אֶלָּא לְקַיֵּם מִצְוַת הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד וכו׳ וּשְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים בָּעִנְיָן שֶׁהֵם מוֹרִים עַל שָׁלֹשׁ מַעֲרָכוֹת אֵלֶּה כְּמוֹ שֶׁלָּמְדָנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מה ב) עַל מוּקְדָּהּ זוֹ מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה, וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ זֶה מַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת, וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ זֶה מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית שֶׁל קִיּוּם הָאֵשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִיּוֹמָא וְשֵׁנִי מִתָּמִיד [שם].

ז וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְהֻנָּה, וְאִם לֹא הִבְעִירוּ הַכֹּהֲנִים מַעֲרָכָה שְׁלִישִׁית בַּמִּזְבֵּחַ, בְּטְלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ.

מצוה קלג

א **שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ** – שֶׁלֹּא לְכַבּוֹת אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ו) אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוַת הָאֵשׁ. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּאֵשׁ תּוּקַד, וְשֹׁרֶשׁ הַצִּוּוּי בָּאֵשׁ לְהַבְעִירָהּ וְשֶׁלֹּא לְכַבּוֹתָהּ אֶחָד הוּא, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַחְזִירוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא מו ב) שֶׁאֲפִלּוּ הוֹרִיד הָאֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְכִבָּהוּ לוֹקֶה. אֲבָל אֵשׁ מַחְתָּה וְאֵשׁ מְנוֹרָה שֶׁהֻכְינָה בַּמִּזְבֵּחַ לְהַדְלִיק מִמֶּנָּה אַף עַל פִּי שֶׁכִּבָּה אוֹתָהּ בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי נִתְּקָה מִן הַמִּזְבֵּחַ וְאֵין אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ. וְלֹא הֻזְהַרְנוּ אֶלָּא עַל כִּבּוּי אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה. וְאָמְרִינַן בְּסִפְרָא (צו ב ז) לֹא תִכְבֶּה מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְכַבֶּה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק עֲשִׂירִי מִזְּבָחִים (צא ב).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת אֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְכִבָּה אֲפִלּוּ גַּחֶלֶת אַחַת מֵאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ לוֹקֶה.

מצוה קלד

א **מִצְוַת אֲכִילַת שְׁיָרֵי מְנָחוֹת** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לֶאֱכֹל שִׁיָּרֵי מְנָחוֹת, כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנָּה מַה שֶּׁהָיוּ מַקְטִירִין בַּמִּזְבֵּחַ, שֶׁיֹּאכְלוּ הֵם כָּל הַשְּׁאָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו ט) וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל וכו׳. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (צו ב ט) מַצּוֹת תֵּאָכֵל, מִצְוָה. יָבְמָה יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כה ה), מִצְוָה, כְּלוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִצְוַת עֲשֵׂה, לֹא רְשׁוּת.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קב) בְּמִצְוַת וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם בְּוַאתָּה תְּצַוֶּה שֶׁכָּבוֹד הוּא לַקָּרְבָּן שֶׁיֹּאכְלוּהוּ מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּעַצְמָם וְלֹא שֶׁיִּתְּנוּהוּ לַפָּחוּתִים לְאָכְלָם, וכו׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות עב ב) שֶׁכָּל הַמְּנָחוֹת הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ נִקְמָצוֹת, וּמֻקְטִירִין הַקֹּמֶץ כֻּלּוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים, חוּץ מִמְּנָחַת זִכְרֵי כְּהֻנָּה שֶׁאֵינָהּ נִקְמֶצֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו טז) וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל. נִמְצָא שֶׁמִּנְחַת חִנּוּךְ וַחֲבִתִּין, וְכֹהֵן שֶׁהֵבִיא מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת נְדָבָה נִשְׂרָפוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא נִקְמָצוֹת. הַכֹּהֶנֶת (סוטה כג א) מִנְחָתָהּ נִקְמֶצֶת וּשְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, דְּכֹהֵן דַּוְקָא אָמְרִינַן וְלֹא כֹּהֶנֶת. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמִנְחוֹת [ה׳ מעשה הקרבנות פ״י]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה. עָבַר וְלֹא אֲכָלָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קלה

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שְׁיָרֵי מְנָחוֹת חָמֵץ** – שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל שִׁיָּרֵי מְנָחוֹת חָמֵץ וְהוּא חֵלֶק הַמְּנָחוֹת אֲשֶׁר לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו י) בְּמִנְחָה לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשַּׁי, וְהוּא כְּאִלּוּ אָמַר חֶלְקָם, שֶׁהוּא שִׁיָּרֵי הַמִּנְחָה, לֹא יֵאָפֶה חָמֵץ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה (מנחות נה א) וְחַיָּבִים עַל אֲפִיָּתָהּ חָמֵץ.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נו א) שֶׁהַמְּחַמֵּץ אַחַר הַמְּחַמֵּץ חַיָּב, וְהַמְּחַמֵּץ (שם נז א) מִנְחָה פְּסוּלָה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב יא) אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ, הַכְשֵׁרָה לַשֵּׁם וְלֹא הַפְּסוּלָה. חִמְּצָהּ בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיְיָ לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ, וְזוֹ כְּבָר קָרְבָה. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק ה׳ מִמְּנָחוֹת.

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. אֲפִלּוּ עָבַר יִשְׂרְאֵל אֶחָד וַאֲפָאָהּ חָמֵץ חַיָּב מַלְקוּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר כֹּהֵן.

מצוה קלו

א **מִצְוַת קָרְבַּן מִנְחָה שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם** – שֶׁנִּצְטַוּוּינוּ שֶׁיַּקְרִיב הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מִנְחָה בְּכָל יוֹם פַּעֲמַיִם בַּבֹּקֶר וּבֵין הָעַרְבַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו יג) זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיְיָ וגו׳, וְהִיא הַנִּקְרֵאת חֲבִתֵּי כֹהֵן גָּדוֹל, וְנִקְרֵאת גַּם כֵּן מִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ (כ״ה בסהמ״צ להרמב״ם עשה מ).

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הוּא הַשָּׁלִיחַ בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. כְּלוֹמַר, כִּי הוּא הַנּוֹשֵׂא תְּפִלָּה אֲלֵיו בַּעֲדָם, וְעַל יְדֵי תְּפִלּוֹתָיו וּמַעֲשֵׂה קָרְבְּנוֹתָיו הֵם מִתְכַּפְּרִין, וְלָכֵן רָאוּי לְאִישׁ כָּזֶה לִהְיוֹת לוֹ קָרְבָּן מְיֻחָד תְּמִידִי כְּמוֹ תְּמִידֵי הַצִּבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁהַתְּמִידִין שְׁנַיִם לַיּוֹם נִתְחַיֵּב הוּא גַּם כֵּן לְהַקְרִיב מִנְחָתוֹ פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם. וְכָל זֶה נִסְמַךְ אֶל הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ בַּקָּרְבָּן כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְיָשִׂים דַּעְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ אֵצֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּלְמַעַן זֹאת יוֹעִיל לוֹ וְלָהֶם, וְאֵין סָפֵק שֶׁאֵין דּוֹמָה הִתְעוֹרְרוּת הָאָדָם כְּשֶׁמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ הַמְיֻחָד לוֹ לִכְשֶׁהוּא מַקְרִיב קָרְבָּן שֶׁהוּא מִשֶּׁתֵּף עִמּוֹ, וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְנֻסֶּה בְּכָל אָדָם, כִּי לְמָה שֶׁמְּיֻחָד לוֹ לְבַדּוֹ מִתְעוֹרֵר יוֹתֵר, אֵין לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ. כֵּיצַד (מנחות נ ב) עֲשִׂיַּת חֲבִתֵּי כֹּהֵן גָּדוֹל? מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שֶׁלֵּם שֶׁל קֶמַח וְחוֹצֵהוּ בַּחֲצִי עִשָּׂרוֹן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמִּנְחַת הָעִשָּׂרוֹן קְרֵבָה לַחֲצָאִין, כְּלוֹמַר חֶצְיָהּ בַּבֹּקֶר וְחֶצְיָהּ בָּעֶרֶב, אֵינָהּ מִתְקַדֶּשֶׁת לַחֲצָאִין, כְּלוֹמַר שֶׁכְּלָהּ מְבִיאָהּ בְּיַחַד. וּמֵבִיא עִמָּהּ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין שֶׁמֶן, וּבוֹלֵל הַסֹּלֶת בַּשֶּׁמֶן וְחוֹלֵט אוֹתָהּ בְּרוֹתְחִין וְלָשׁ מִכָּל חֲצִי עִשָּׂרוֹן שֵׁשׁ חַלּוֹת, נִמְצָא שֶׁהֵם שִׁתִּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת, וְאַחַת אַחַת הָיוּ נַעֲשׂוֹת. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מְחַלֵּק הַשְּׁלֹשָׁה לֻגִּין בִּרְבִיעִית שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, רְבִיעִית לְכָל חַלָּה, וְאוֹפֶה הַחַלָּה מֵעֵט וְאַחַר כָּךְ קוֹלֶה אוֹתָהּ עַל הַמַּחֲבַת עִם הַשֶּׁמֶן שֶׁלָּהּ, וְאֵינוֹ מְבַשְּׁלָהּ הַרְבֵּה, וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵק כָּל חַלָּה לִשְׁתַּיִם כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיב הַחֲצִי בַּבֹּקֶר וְהַחֲצִי בָּעֶרֶב, וְלוֹקֵחַ הַחֲצָאִין וְכוֹפֵל כָּל אֶחָד מֵהֶם לִשְׁנַיִם וּפוֹתֵת עַד שֶׁתִּמְצָא כָּל פְּתִיתָה כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם. וּמַקְרִיב הַחֲצָאִין עִם חֲצִי קֶמֶץ לְבוֹנָה בַּבֹּקֶר, וְהַחֲצִי הַנִּשְׁאָר עִם חֲצִי קֶמֶץ לְבוֹנָה בָּעֶרֶב. וְהוּא כָּלִיל לָאִשִּׁים.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכֹהֵן גָּדוֹל. וּמִנְחַת הַבֹּקֶר וְהָעֶרֶב מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, אֵין חוֹלֵק בָּזֶה, כִּי גַּם הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסוף סהמ״צ בד״ה ואתה אם תבין) שָׁמָנָה שְׁנֵי תְּמִידִין שְׁתֵּי מִצְוֹת מוֹדֶה בָּזֶה.

מצוה קלז

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִנְחַת כֹּהֵן** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִמִּנְחַת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו טז) וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד שֶׁאָמַרְנוּ תְּחִלָּה כִּי כַּוָּנַת הַקָּרְבָּן לְעוֹרֵר לֵב הַמַּקְרִיב אוֹתוֹ, וְאִם יֹאכַל הַכֹּהֵן מִנְחָתוֹ לֹא יִתְעוֹרֵר לִבּוֹ עָלֶיהָ יָפָה שֶׁהִיא דּוֹמָה בְּעֵינָיו כְּאוֹפֶה פַּת לְצָרְכּוֹ וְאוֹכְלוֹ, וְאַף כִּי יֹאכְלוּ חֲבֵרָיו שֶׁלּוֹ וְהוּא שֶׁלָּהֶן, יַעֲלֶה הַכֹּל לְחֶשְׁבּוֹן אֶחָד, לָכֵן צִוָּה שֶׁתִּהְיֶה כָּלִיל לֹא תֵאָכֵל לְשׁוּם אָדָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות עב ב) כָּל הַמְּנָחוֹת הַקְּרֵבוֹת לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ נִקְמָצוֹת, וּמַקְטִירִין הַקֹּמֶץ כֻּלּוֹ לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים חוּץ מִמִּנְחַת זִכְרֵי כְּהֻנָּה שֶׁאֵינָהּ נִקְמֶצֶת אֶלָּא מַקְטִירִין אוֹתָהּ כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל. וְלָמַדְנוּ מַעֲתָּה שֶׁמִּנְחַת חִנּוּךְ וַחֲבִתִּין וְכֹהֵן שֶׁהֵבִיא מִנְחַת חוֹטֵא אוֹ מִנְחַת נְדָבָה כֻּלָּן נִשְׂרָפוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְאֵינָן נִקְמָצוֹת, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קלד) בְּסֵדֶר זֶה. וְעִנְיַן הַקֶּמִיצָה הִיא, שֶׁנּוֹטֵל הַכֹּהֵן מִן הַסֹּלֶת בְּקֶמֶצוֹ, כְּלוֹמַר בְּרֹאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹמֵץ כָּל אָדָם, שֶׁפּוֹשֵׁט פַּס יָדוֹ וְקוֹמֵץ בְּרֹאשֵׁי (מנחות יא א) אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּלוֹמַר שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו דְּבֵקִים עִם הַכַּף וְאֵינָם מַחְזִיקִים מִן הַסֹּלֶת הַרְבֵּה. וְאִם הוֹסִיף בַּקֹּמֶץ, כְּגוֹן שֶׁהִרְחִיק אֶצְבְּעוֹתָיו וְקָמַץ, פָּסַל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בִּמְנָחוֹת.

ד וְנוֹהֶגֶת אִסּוּר אֲכִילַת מִנְחַת כֹּהֵן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מִמֶּנָּה כַּזַּיִת לוֹקֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (צו ה ד) כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל, כָּל שֶׁהוּא בְּכָלִיל תִּהְיֶה, לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ.

מצוה קלח

א **מִצְוַת מַעֲשֵׂה הַחַטָּאת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים קָרְבַּן הַחַטָּאת עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּכָּתוּב אֵיזֶה חַטָּאת שֶׁיִּהְיֶה שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ עוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו יח) זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת.

ב כְּבָר אָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) כִּי בִּפְרָטֵי הַקָּרְבָּנוֹת, כְּלוֹמַר בְּסֵדֶר שְׁחִיטָתָן בְּאֵיזֶה מָקוֹם וְעִנְיַן הַקָּרְבָּתָן וְהַזָּאָתָן וּמְקוֹם וּזְמַן אֲכִילָתָן אוֹ שְׂרֵפָתָן בְּקֶצֶת מֵהֶן, אֵין לָנוּ לְיַגֵּעַ מַחְשְׁבוֹתֵינוּ אַחַר שָׁרְשֵׁי עִנְיָנִים אֵלֶּה שֶׁאֵין לָהֶם חֵקֶר, וְאֵין לָנוּ בַּשֵּׂכֶל הַקָּנוּי בָּזֶה קִנְיָן. אֶחָד מֵעִיר חָכָם מְקֻבָּל יִהְיֶה שֶׁיִּזְכֶּה לָדַעַת קֶצֶת רָאשֵׁי דְּבָרִים מִן הָעִנְיָן, וְדַי לָנוּ אַחֲרֵי כָּתְבֵנוּ מָה שֶּׁעָלָה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ מִן הַטַּעַם עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט בְּקָרְבָּנוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל. וּבְזֶה אֲנִי פּוֹטֵר עַצְמִי בְּקָרְבַּן הַחַטָּאת וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מִכְּתֹב בָּהֶן שֹׁרֶשׁ כְּמִנְהָגִי בַּשְּׁאָר, כִּי בִּכְלַל פְּרָטֵי הַקָּרְבָּן הֵם, שֶׁהַכְּלָל הוּא הַקְרֵבַת הַקָּרְבָּן, וְהַפְּרָטִים הֵם תּוֹרַת הַקָּרְבָּתוֹ כֵּיצַד.

ג וְהִנֵּה הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ שורש יב) לֹא יַחְשֹׁב תּוֹרַת הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם וְהָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים מֵהֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת מִיסוֹד זֶה שֶׁאָמַרְתִּי, לְפִי שֶׁעִקַּר הַצִּוּוּי יָבוֹא עַל חִיּוּב הַקְרֵבַת הַקָּרְבָּן, וְסֵדֶר עֲשִׂיָּתוֹ אַחַר כֵּן אֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיֵּחָשֵׁב מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כִּי עַל כָּל פָּנִים יִצְטָרֵךְ הַכָּתוּב לְלַמֵּד אוֹתָנוּ מַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד מֵהֶם אַחַר שֶׁחִיְּבָנוּ בָּהֶם, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, כָּל מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת מִצְוָה אַחַת וְנִצְטַוִּינוּ כָּל זֶרַע אַהֲרֹן בַּעֲבוֹדָתָם, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ז)

וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם, וּפְרוּשׁוֹ תַּעַבְדוּ בְּכָל עֲבוֹדַת הַכְּהֻנָּה כִּי הִיא עֲבוֹדָה וּמַתָּנָה לִי וּמַתָּנָה לָכֶם, שֶׁיֵּשׁ לָכֶם בָּהּ שָׂכָר כַּאֲשֶׁר תִּקְחוּ מִשֶּׁלְחַן גְּבוֹהַּ יִתְבָּרַךְ, עַד כָּאן. וְעִם כָּל זֶה מִדָּרְךְ חֶשְׁבּוֹן הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֲשֶׁר (תָּפַשְׁנוּ) [נִתְפַּשֵּׁט] בַּמִּצְוֹת לֹא נִטֶּה וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקָּשֶׁה, נִתְלֶה הַקֹּשִׁי בָּנוּ וְלֹא בּוֹ, כִּי הוּא בֶּאֱמֶת סְבָתֵנוּ בְּעֶסֶק זֶה, וּמִיָּדוֹ זָכִינוּ לוֹ, יָנוּחַ הַצַּדִּיק עַל מִשְׁכָּבוֹ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם מעשה הקרבנות פ״א ה״ט) שֶׁהַחַטָּאוֹת בָּאִין מֵחֲמִשָּׁה מִינִים, מִכְּבָשִׂים וְעִזִּים וּבָקָר, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וּקְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת שֶׁלָּהֶם נִפְרָשׁ עִנְיָנָם בַּשִּׁלְמִים (לקמן מצוה קמא) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּבָאִין גַּם כֵּן בֵּין מִן זָכָר אוֹ נְקֵבָה, וּמִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קכד) קְצָת דִּינִין בְּחַטַּאת הָעוֹף. וְיֵשׁ מִן הַחַטָּאוֹת שֶׁהָיוּ בָּאִין עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן, וְיֵשׁ שֶׁהֵן בָּאִין עַל הַיָּחִיד, וּמֵהֶן מִן הַצִּבּוּר וּמִן הַיָּחִיד שֶׁהָיוּ נִשְׂרָפוֹת כֻּלָּן עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, וּמֵהֶן שֶׁהָיוּ נֶאֱכָלוֹת כֻּלָּן חוּץ מִן הָאֵמוּרִין שֶׁבָּהֶן שֶׁהָיוּ נִשְׂרָפִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, שֶׁאֵין עוֹשִׂין בַּפְּנִימִי כָּל הַשָּׁנָה אֶלָּא הַקְּטֹרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קד).

ה וְאֵלּוּ הֵן הָאֵמוּרִין שֶׁל שׁוֹר אוֹ שֶׁל עֵז הַחֵלֶב שֶׁעַל הַקֶּרֶב וּבִכְלָלוֹ חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַקֵּבָה, וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת בַּחֵלֶב שֶׁעֲלֵיהֶן עִם הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים, וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד הַנִּקְרָא פוליגא״ר בְּלַעַז, וְנוֹטֵל מִן הַכָּבֵד מְעַט מִן הַיּוֹתֶרֶת. (ספרא ויקרא יד ח) וְהָאֵמוּרִין שֶׁל מִין בְּהֵמָה, הֵם אֵלּוּ בְּעַצְמָן וּמוּסָף עֲלֵיהֶן מִין הַבְּהֵמָה שֶׁנּוֹטְלִין עוֹד מִמֶּנּוּ הָאַלְיָה תְּמִימָה עִם חֲלָיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה עַד מְקוֹם הַכְּלָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ג ט) לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה, כְּלוֹמַר מִלְּעֻמַּת מְקוֹם הַכְּלָיוֹת, וְכִנּוּי הַמָּקוֹם הַהוּא כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סא א) שֶׁהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת. וְכֵן מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַעֲשֵׂה חַטַּאת הַנֶּאֱכֶלֶת בִּשְׁחִיטָה וּזְרִיקָה, וְיֶתֶר כָּל עִנְיָנָיו, וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה הַחַטָּאת הַנִּשְׂרֶפֶת גַּם כֵּן, וְאִם יַעֲשֶׂה בָּהֶם שׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁל הֶפְסֵד מָה דִּינָם, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ כֻּלָּם בִּזְבָחִים.

ו וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְהֻנָּה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר וְלֹא עָשָׂה הַחַטָּאת כַּמִּשְׁפָּט, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קלט

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנַּעֲשִׂין בְּפָנִים** – שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים מִבְּשַׂר הַחַטָּאוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּפָנִים. כְּלוֹמַר מֵאוֹתָן חַטָּאוֹת שֶׁהָיוּ מַדִּין מִדָּמָן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי שֶׁהָיָה בַּהֵיכָל. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו כג) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (צו ה ד) בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף כָּל שֶׁהוּא טָעוּן שְׂרֵפָה לַעֲבֹר עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ, וְכָל הַחַטָּאוֹת שֶׁדָּמָן טָעוּן הַזָּיָה בְּפָנִים, כְּלוֹמַר בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁהָיָה בַּהֵיכָל, הָיוּ נִשְׂרָפִין, יָדוּעַ הַדָּבָר [וּמִפָּרָשָׁם] וּמִפֹּרָשׁ בַּכְּתוּבִים. וְכָל הַחַטָּאוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מַדִּין מִדָּמָן אֶלָּא בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁבַּחוּץ, הָיוּ נֶאֱכָלִים וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם) מִקְרָא זֶה שֶׁכָּל חַטָּאת שֶׁדִּינָהּ בִּשְׂרֵפָה, לֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנָּה. וּפְרָטֵי הַחַטָּאוֹת אֵיזֶה מֵהֶן נִשְׂרָף וְאֵיזֶה נֶאֱכָל, מְפֹרָשׁ בַּכְּתוּב. וּמָה שֶּׁאֵינוֹ מְבֹאָר יָפֶה בַּמִּקְרָא, פֵּרְשׁוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּזְבָחִים (פא ב) כְּבָר אָמַרְנוּ (מצוה קלח) כִּי בִּפְרָטֵי הַקָּרְבָּנוֹת אֵין לָנוּ בָּהֶם עֶסֶק וְגַם זֶה מִפְּרָטֵיהֶם הוּא אִם נֶאֱכָל אִם לֹא נֶאֱכָל.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁנִּנְסַךְ דַּם חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת בְּאֹהֶל מוֹעֵד פָּסוּל, וְלָמְדוּ לוֹמַר כֵּן מִזֶּה הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וְגוֹ׳ לֹא תֵאָכֵל. וַדַּוְקָא שֶׁנִּנְסַךְ דֶּרֶךְ שַׁעַר הַהֵיכָל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב יוּבָא כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ בִּיאָה. אֲבָל הִכְנִיסוֹ בִּפְשִׁפָּשׁ אוֹ דֶּרֶךְ חַלּוֹן אוֹ גַּג, אֵינוֹ נִפְסָל, דְּלָאו דֶּרֶךְ בִּיאָה הוּא. וְהוּא הַדִּין לְחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת, שֶׁמִּזִּין דָּמָן בַּמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, שֶׁאִם הִכְנִיס דָּמָן לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת דְּזֶהוּ קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים שֶׁפְּסוּלִין, שֶׁגַּם בָּהֶן אֲנִי קוֹרֵא וְכָל חַטַּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ פְּנִימָה שֶׁמָּקוֹם זֶה פְּנִימָה לִמְקוֹמָן הוּא. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בִּזְבָחִים. (פב ב)

ג וְנוֹהֶגֶת אִסּוּר אֲכִילַת חַטַּאת פְּנִים בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, שֶׁדָּרְךְ כְּלָל נֶאֱמַר לֹא תֵאָכֵל. וְהָעוֹבֵר וְאָכַל מִמֶּנָּה כַּדִּין לוֹקֶה.

מצוה קמ

א **מִצְוַת מַעֲשֵׂה הָאָשָׁם** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים מְלֶאכֶת קָרְבַּן הָאָשָׁם עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז א) וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם וְגוֹ׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. הֲלֹא אָמַרְתִּי לָךְ (מצוה קלח), שֶׁאֵין לָנוּ לִכְתֹּב שׁוֹרֶשׁ בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ לְפִי שֶׁהֵן כְּעֵין פְּרָטֵי הַקָּרְבָּן, וְאֵין לַחֲזֹר אַחַר טַעְמָן כִּי סְתוּמִין הַדְּבָרִים וַחֲתוּמִים.

ב דִּינֵי הָאָשָׁם זָכַרְנוּ קְצָתָם לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא (מצוה קכט), וַעֲדַיִן נוֹדִיעַ שֶׁהָאָשָׁם אֵינוֹ בָּא לְעוֹלָם אֶלָּא מִזִּכְרֵי כְּבָשִׂים בִּלְבַד. יֵשׁ אָשָׁם בָּא מִגְּדוֹלֵי הַמִּין, וְיֵשׁ מִן הַקְּטַנִּים. מַעֲשֵׂהוּ בִּשְׁחִיטָה וּזְרִיקָה וּמְלִיחָה וְהָאֲמוּרִין וְהַתְּנוּפָה בַּאֲשָׁמוֹת שָׁוֶה, חוּץ מֵאָשָׁם מְצֹרָע, שֶׁיֵּשׁ שְׁנוּי קְצָת בְּקַבָּלַת דָּמוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בִּזְבָחִים.

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְהֻנָּה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב הָאָשָׁם כְּמִשְׁפָּטוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קמא

א מִצְוַת מַעֲשֶׂה זֶבַח הַשְּׁלָמִים – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁיַּעֲשׂוּ מַעֲשֶׂה (קָרְבָּן) הַשְּׁלָמִים כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ג א) וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ וְגוֹ׳, וְאָמַר עוֹד בְּהַשְׁלָמַת הַמְּלָאכָה (שם ז יא יב) וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ. וּבְאַרְבָּעָה שֵׁמוֹת נִכְלָלִים עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן, וְהֵם עוֹלָה, חַטָּאת וְאָשָׁם וּשְׁלָמִים, שֶׁכָּל קָרְבָּן שֶׁיַּקְרִיבוּ צִבּוּר אוֹ יָחִיד מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה יִהְיֶה לְעוֹלָם. כְּבָר כָּתַבְתִּי פַּעֲמַיִם (מצוה קלח) שֶׁאֵין לִכְתֹּב שָׂרְשִׁים בְּאֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות קז ב) שֶׁהַשְּׁלָמִים בָּאִים מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים וּמִן הַבָּקָר, מִן הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקֵבוֹת, מִן הַגְּדוֹלִים וּמִן הַקְּטַנִּים, וְאֵין הָעוֹף בָּא שְׁלָמִים. וּקְטַנִּים נִקְרָאִים מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים עַד שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם. נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה נִתְעַבְּרָה לוֹ, כְּלוֹמַר וְיִהְיֶה קָטָן עַד תַּשְׁלוּם הָעִבּוּר. וְגָדוֹל נִקְרָא בַּבָּקָר מִשָּׁנָה עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּבַצֹּאן מִשָּׁנָה עַד שְׁתֵּי שָׁנִים שְׁלֵמוֹת, יָתֵר עַל כֵּן הֲרֵי הוּא זָקֵן וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ. וְאַרְבָּעָה מִינִין הֵם הַשְּׁלָמִים הָאֶחָד שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְהַשְּׁלֹשָׁה שַׁלְמֵי יָחִיד. שַׁלְמֵי צִבּוּר נִקְרָאִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵין לַצִּבּוּר שְׁלָמִים כִּי אִם קָרְבָּן אֶחָד, וְהוּא שְׁנֵי כְּבָשִׂים הַבָּאִים עִם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בַּעֲצֶרֶת, אוֹתָן שְׁנֵי כְּבָשִׂים הֵם הַנִּקְרָאִים זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְנֶאֱכָלִים לַכֹּהֲנִים חוּץ מִן הָאֵמוּרִין כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם. הַמְּלָאכוֹת שֶׁלָּהֶן, כְּגוֹן שְׁחִיטָה זְרִיקָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וּמְלִיחָה וְהַקְטָרַת אֲמוּרִין, מְפֹרָשׁ בִּמְנָחוֹת (כ א). וְשַׁלְמֵי הַיָּחִיד נִקְרָאִים קָדָשִׁים קַלִּים. וּמְקוֹם שְׁחִיטָתָן וּמַעֲשֶׂה הַזְּרִיקָה וְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וּמְלִיחָה וְהַקְטָרַת אֲמוּרִין, מְפֹרָשׁ בִּמְנָחוֹת (סא א). וְהַשְּׁלֹשָׁה מִינִין אֵלּוּ שֶׁל שַׁלְמֵי יָחִיד, שָׁוִין הֵן בְּמְלָאכוֹת אֵלּוּ. אֲבָל יֵשׁ לְךָ לָדַעַת עִנְיַן הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם בְּקֶצֶת עִנְיְנֵיהֶן דֶּרֶךְ כְּלָל.

ג דַּע כִּי מִשְּׁלֹשָׁה מִינִין שֶׁל שַׁלְמֵי יָחִיד הָאֶחָד הוּא קָרְבַּן הַשְּׁלָמִים הַבָּא בְּלֹא לֶחֶם עִמּוֹ, וְהֵם שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְשִׂמְחָה, וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים שְׁלָמִים. וְהַשֵּׁנִי, שְׁלָמִים הַבָּאִים עִם הַלֶּחֶם הַיְדוּעַ, וְהוּא הַבָּא בִּנְדָבָה, וְאֵלּוּ הַשְּׁלָמִים נִקְרָאִים תּוֹדָה, וְהַלֶּחֶם הַבָּא עִמּוֹ נִקְרָא לֶחֶם תּוֹדָה. וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי שְׁלָמִים שֶׁמַּקְרִיב בְּיוֹם מִלֹּאת יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵם בָּאִים גַּם כֵּן עִם לֶחֶם, וְאֵלּוּ הַשְּׁלָמִים נִקְרָאִים אֵיל נָזִיר. וּבֵאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בַּגְּמָרָא (חולין קלד ב) חָזֶה וְשׁוֹק מֵהֶן הַנֶּאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים כַּמָּה שִׁעוּרָן, וְהַזְּרוֹעַ בְּשֵׁלָה מִן אֵיל נָזִיר הַנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים מִלְּבַד חָזֶה וְשׁוֹק גַּם כֵּן כַּמָּה שִׁעוּרוֹ, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם מִן הַבַּיִת מְבַשְּׁלִין אוֹתוֹ.

ד וְדִינֵי הַלֶּחֶם (מנחות עו ב) הַבָּא עִם שְׁנֵי מִינִין מִן הַשְּׁלָמִים וְהֵם תּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר מִכַּמָּה עֶשְׂרוֹנִים הוּא, וְאֵי זֶה מֵהֶן בָּא חָמֵץ וְאֵיזֶה בָּא מַצָּה לְבַד. וְהַבָּא חָמֵץ וּמַצָּה אֵיךְ יֵחָלֵק, וְכֵיצַד מְחַמְּצָן, וְחֶשְׁבּוֹן הַחַלּוֹת הַבָּאוֹת מַצָּה כַּמָּה מֵהֶן מַאֲפֵה תַּנּוּר וּרְקִיקִין וּמֵרָכָּכוֹת הַכֹּל בִּזְבָחִים (צ״ל מנחות עו ב).

ה וְעִנְיַן אוֹתָן הַבָּאוֹת מַצָּה בַּתּוֹדָה הָיְתָה כֵּן מַעֲשָׂרָה עֶשְׂרוֹנִים שֶׁל קֶמַח הָיוּ עוֹשִׂין שְׁלֹשִׁים חַלּוֹת, הָעֲשָׂרָה מֵהֶן הָיוּ נַעֲשׂוֹת מַאֲפֵה תַּנּוּר, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה נַעֲשֶׂה בָּהֶן דָּבָר רַק שֶׁהָיוּ מְשִׁימִין בְּעִסָּתָן בְּשָׁעַת לִישָׁה שְׁמִינִית לג שֶׁמֶן, שֶׁכֵּן הוּא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי וְאוֹפִין אוֹתָן. וְהָעֲשָׂרָה מֵהֶן נִקְרָאוֹת רְקִיקִין, וְאֵין חִלּוּק בֵּין הָעֲשָׂרָה שֶׁל רְקִיקִין לַעֲשָׂרָה שֶׁל מַאֲפֵה תַּנּוּר, אֶלָּא שֶׁבַּעֲשָׂרָה שֶׁל מַאֲפֵה תַּנּוּר הָיוּ מְעָרְבִין בָּהֶן שְׁמִינִית לג שֶׁל שֶׁמֶן בְּשָׁעַת לִישָׁה, וְהָעֲשָׂרָה שֶׁל רְקִיקִין הָיוּ מוֹשְׁחִין אוֹתָן בִּשְׁמִינִית הַלּג שֶׁמֶן אַחַר אֲפִיָּתָן בַּתַּנּוּר, וְהָעֲשָׂרָה מֵהֶן הָיוּ מֻרְכָּכוֹת, וּפֵרוּשׁ רְבִיכָה הוּא שֶׁחוֹלְטִין הַחַלָּה בְּמֵימֵי רוֹתְחִין וְאוֹפֶה אוֹתָהּ מְעַט וְאַחַר כָּךְ קוֹלֶהּ בְּשֶׁמֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלִין בְּנֵי אָדָם הַסֶּפֶּגְנִין בְּאֶלְפָּס, וּמְרַבֵּץ בְּשַׁמְנָן שֶׁל עֶשֶׂר הָרְבוּכוֹת כִּי הַשֶּׁמֶן שֶׁקָּלוּ בּוֹ הָיָה רְבִיעִית לג כְּשִׁעוּר כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁל הָעֶשְׂרִים חַלּוֹת, וְגַם שִׁעוּר זֶה שֶׁל שֶׁמֶן הָרְבוּכוֹת הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ הוּא פֵּרוּשׁ מֻרְכֶּכֶת בְּכָל מָקוֹם בַּתּוֹרָה. וְשָׁם מִתְבָּאֵר (מנחות עז ב) כַּמָּה חֵלֶק יֵשׁ לַכֹּהֵן בַּחַלּוֹת, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים. וְיֶתֶר כָּל פְּרָטֶיהָ שָׁם בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים.

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת הַשְּׁלָמִים בִּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה כִּי לָהֶם חִיּוּב הָעֲבוֹדָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשִׁנָּה אֶת סִדְרָן בִּצְדָדִין יְדוּעִין בַּגְּמָרָא בִּטֵּל עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין שֶׁהַקְּרָבָן פָּסוּל.

מצוה קמב

א שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִבְּשַׂר קָרְבַּן הַתּוֹדָה – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר שׁוּם דָּבָר מִקָּרְבַּן הַתּוֹדָה עַד הַבֹּקֶר. כְּלוֹמַר לְמָחֳרַת יוֹם זְבִיחָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז טו) בְּקָרְבַּן תּוֹדָה לֹא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. וּמִמֶּנּוּ לָמַדְנוּ לִשְׁאָר קָדָשִׁים גַּם כֵּן שֶׁכָּל מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר מֵהֶם אַחַר זְמַן אֲכִילָתוֹ, שֶׁהוּא נוֹתָר וְחַיָּב לִשָּׂרְפוֹ לְפִי שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה שֶׁיִּשָּׂרְפֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, (מצוה קמג) בְּסֵדֶר זֶה, וְשָׁם כָּתַבְנוּ רָמְזוֹ מִשָּׁרָשָׁיו וּקְצָת דִּינָיו כְּמִנְהָגֵנוּ.

מצוה קמג

א **מִצְוַת שְׂרֵפַת נוֹתָר הֶקְדֵּשִׁים** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרֹף הַנּוֹתָר, וְהוּא בְּשַׂר הַקָּדָשִׁים שֶׁנִּשְׁאַר אַחַר עֲבֹר זְמַן אֲכִילָתָן הַמֻּגְבָּל לָהֶן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יז) וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף. וְזֹאת הַשְּׂרֵפָה הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא גַּבֵּי פֶּסַח (שמות יב י) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וכו׳ וְהַנּוֹתָר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ וכו׳ בָּא הַכָּתוּב לִתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תַעֲשֶׂה, דְּמַשְׁמַע שְׂרֵפַת נוֹתָר עֲשֵׂה הוּא, וְדִין הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר שָׁוֶה בָּזֶה שֶׁיֵּשׁ מִצְוַת עֲשֵׂה גַּם כֵּן בִּשְׂרֵפָתוֹ, שֶׁמְּצִינוּ הַכָּתוּב מוֹצִיא הַפִּגּוּל בִּלְשׁוֹן נוֹתָר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁטֶּבַע כָּל בָּשָׂר (לְהִפָּסֵל) [לְהִפָּסֵל] בִּשְׁהִיָּה וְלָבֹא לִידֵי (סִרָחוֹן) [חֶסְרוֹן] וְעַל כֵּן לְהַגְדֵּלַת דְּבַר הַקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קב) נִצְטַוִּינוּ לִשָּׂרְפוֹ מִיָּד וּלְבַעֲרוֹ מִן הָעוֹלָם לְבַל יָקוֹץ אָדָם בּוֹ וּבְרֵיחוֹ. וְתַכְלִית הַכְּלָיוֹן הַגָּמוּר הוּא עַל יְדֵי הָאֵשׁ יוֹתֵר מִן הַפְּרוּד וּזְרִיָּה לָרוּחַ אוֹ לְכָל דָּבָר אַחֵר. גַּם מִלְּבַד זֶה יֵשׁ בַּדָּבָר רֶמֶז אֶל הַבְּטָחוֹן בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם חוֹנֵךְ עַצְמוֹ בְּמַאֲכָלוֹ יוֹתֵר מִדַּי לְהַצְנִיעוֹ לְיוֹם מָחָר, בְּרֹאותוֹ כִּי הָאֵל יְצַוָּה לְכַלּוֹת בְּשַׂר קֹדֶשׁ מִשֶּׁעָבְרָה שְׁעָתוֹ כְּלָיוֹן גָּמוּר וְלֹא רָצָה שֶׁיְּהֶנֶּה בּוֹ בְּרִיָּה אַחֶרֶת לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים פב ב) שֶׁבִּכְלַל הַנּוֹתָר וְהַפִּגּוּל הֵם כָּל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁכְּבָר נִשְׂרְפִין גַּם כֵּן. וְקָרְבַּן (רמב״ם פ׳ י״ט מפסולי המוקדשין ה״ב) שֶׁנִּפְסַל אוֹ נִתְפַּגֵּל בְּוַדַּאי מִיָּד נִשְׂרָף, וְאִם סָפֵק תְּעֻבַּר צוּרָתוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׂרָף, וְכָל בָּשָׂר (שקלים פ״ז ה״ב) הַנִּמְצָא בָּעֲזָרָה אֲבָרִים עוֹלוֹת. פָּרוּשׁ נָדִין אוֹתָן שֶׁהֵן עוֹלוֹת. וְאִם נִמְצָא חֲתִיכוֹת חַטָּאוֹת. וְהַנִּמְצָא בִּירוּשָׁלַיִם שְׁלָמִים. וְנָפְקָא מִנַּהּ לְעִנְיַן שֶׁאִם עָבַר אֶחָד וְאָכַל מֵהֶן, מֵבִיא עַל כָּל אֶחָד כַּפָּרָתוֹ כְּפִי חֲזָקָה זוֹ. וְעַל הַכֹּל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תִּעֲבַר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה שֶׁמָּא נוֹתָר הוּא. וְאֵין שׂוֹרְפִין אֶת הַנּוֹתָר אֶלָּא בַּיּוֹם. (פסחים ג א) שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁלָמִים אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִתְּחִלַּת לֵיל שֵׁנִי אֵין שׂוֹרְפִין אוֹתָם אֶלָּא בַּיּוֹם. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים וְסוֹף תְּמוּרָה [הלכות פסולי המוקדשין פי״ט]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה, כִּי לָהֶם הָעֲבוֹדָה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְלֹא שָׂרַף הַנּוֹתָר בְּטֵל עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תוֹתִירוּ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה קמד

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַפִּגּוּל. וּפִגּוּל הוּא קָרְבָּן שֶׁחָשַׁב עָלָיו הַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב מַחְשֶׁבֶת פְּסוּל בִּשְׁעַת זְבִיחָה אוֹ הַקְרָבָה. וּפְסוּל הַמַּחְשָׁבָה הוּא כְּגוֹן שֶׁהִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ בְּעֵת הַזְּבִיחָה אוֹ בְּעֵת הַהַקְרָבָה שֶׁיֹּאכַל מֵאוֹתוֹ קָרְבָּן אַחַר זְמַן הַמֻּגְבָּל לַאֲכִילָתוֹ, אוֹ יַקְטִיר מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁטָּעוּן הַקְטָרָה אַחַר זְמַן הַמֻּגְבָּל לְהַקְטָרָה, שֶׁאֲכִילַת הַמִּזְבֵּחַ וַאֲכִילַת אָדָם הַכֹּל נִשְׁמָע בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה. וּבְאֵר הַכָּתוּב, שֶׁהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּשָּׂא עָוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יח) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וכו׳ וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, וּנְשִׂיאַת הֶעָוֹן בְּכָאן הוּא כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁנִּלְמַד בַּגְּמָרָא (זבחים כח ב) בִּגְזֵרָה שָׁוָה.

ב וְאוּלָם אַזְהָרָתוֹ כְּלוֹמַר הַלָּאו הַמְפֹרָשׁ עַל זֶה מִלְּבַד הָעִנְיָן שֶׁנִּזְכַּר בְּכָאן, הוּא מָה שֶׁכָּתוּב בַּמִּלּוּאִים (שמות כט לד) לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כד א) שֶׁאוֹתוֹ הַכָּתוּב כּוֹלֵל בְּאַזְהָרָה כָּל מָה שֶּׁנִּפְסַד מִן הַקָּדָשִׁים וְאֵין רָאוּי לֶאֱכֹלוֹ כְּמוֹ הַנּוֹתָר וְהַפִּגּוּל. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז סו א) שֶׁנִּכְלְלוּ בְּאַזְהָרַת (דברים יד ג) לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה שֶׁדָּרְשׁוּ (חולין קיד ב) כֹּל שֶׁתִּעֲבָתִי לָךְ חֲרֵי הוּא בְּבַל תֹּאכַל. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, נֹאמַר שֶׁהָאֶחָד לְתוֹסֶפֶת לָאוִין, וְזֶה הַפָּסוּק שֶׁבְּכָאן יְדַבֵּר בְּעִנְיַן הָאוֹכְלוֹ שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ הַפֵּרוּשׁ עָלָיו. וְזֶה שֶׁאָמַר (ויקרא ז יח) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כְּלוֹמַר, שֶׁחָשַׁב עָלָיו לְאָכְלוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים כט א) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וכו׳ פִּגּוּל הוּא, כֹּף אָזְנְךָ לִשְׁמֹעַ בְּמַחֲשֵׁב עַל זִבְחוֹ שֶׁיֹּאכַל מִמֶּנּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהוּא נִפְסָד בְּזֹאת הַמַּחְשָׁבָה. וְהָאוֹכְלוֹ חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא. וְנֶאֱמַר בַּנּוֹתָר (שם יט ח) וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה, וְנֶמְרִינַן לֵיהּ בִּכְרֵיתוֹת בִּגְזֵרָה שָׁוָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם (ה א) אַל תְּהִי גְּזֵרָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁחֲרֵי פִּגּוּל אֶחָד מִגּוּפֵי הַתּוֹרָה וְלֹא לְמִדּוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא בִּגְזֵרָה שָׁוָה, דְּיָלֵף עָוֹן עָוֹן מִנּוֹתָר מָה לְהַלָּן כָּרֵת אַף כָּאן כָּרֵת.

ג מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. הַיְסוֹד אֲשֶׁר בָּנִינוּ תְּחִלָּה שֶׁאָמַרְנוּ כִּי עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּן לְהַכְשִׁיר מַחְשָׁבוֹת בְּנֵי אִישׁ וּלְצַיֵּר בְּנַפְשָׁם מִתּוֹךְ הַפְּעֻלָּה שֶׁבֵּין יָדָם רֹעַ הַחֵטְא וְטוּב דַּרְכֵי הַיֹּשֶׁר, עַל כֵּן מִהְיוֹת עִקַּר סִבָּתוֹ שֶׁל דָּבָר הַמַּחְשָׁבוֹת הָיָה רָאוּי לְהִפָּסֵל בְּמַחְשָׁבָה הַנִּטְוִיָּה בּוֹ מִן הַיֹּשֶׁר בְּכָל מַעֲשָׂיו. וְזֶה דָּבָר בָּרוּר קָרוֹב אֶל הַשֵּׂכֶל לְמוֹדָה עַל הָאֱמֶת.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים מג א) שֶׁאֵין חִיּוּב כָּרֵת אֶלָּא לְאוֹכֵל מִן הַקָּרְבָּן הַחֵלֶק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לָאָדָם אוֹ לַמִּזְבֵּחַ מִמֶּנּוּ. אֲבָל מִן הַחֵלֶק מִמֶּנּוּ שֶׁמַּתִּיר הַקָּרְבָּן אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת מִשּׁוּם פִּגּוּל. כֵּיצַד? הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן הַדָּם מִקָּרְבָּן שֶׁנִּתְפַּגֵּל אֵין חַיָּב עָלָיו כָּרֵת מִשּׁוּם פִּגּוּל שֶׁהֲרֵי הַדָּם הַחֵלֶק

הַמַּתִּיר הַקָּרְבָּן הוּא, שֶׁאַחַר זְרִיקַת הַדָּם הָאֵמוּרִין מַתָּרִין לִקָּרֵב וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן בְּשַׂר הַקָּרְבָּן אוֹ אָפָלוּ מִן הָאֵמוּרִין חַיָּב כָּרֵת מִשּׁוּם פִּגּוּל, שֶׁהַדָּם הוּא הַמַּתִּיר הָאֵמוּרִין לַמִּזְבֵּחַ, וְאַחַר מַתִּיר רִאשׁוֹן אָנוּ הוֹלְכִין בְּדִין זֶה לְחַיֵּב הָאוֹכֵל בְּכָל הַשְּׁאָר, וּלְפִיכָךְ חַיָּב הָאוֹכֵל אַף מִן הָאֵמוּרִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן גַּם כֵּן מַתִּירִין הַבָּשָׂר לָאָדָם אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁאַחַר הַדָּם שֶׁהוּא מַתִּיר רִאשׁוֹן אָנוּ הוֹלְכִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ה וְכֵן מִנְחָה שֶׁנִּתְפַּגְּלָה, הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִשְּׁיָרֶיהָ חַיָּב מִשּׁוּם פִּגּוּל, אֲבָל הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִן הַקֹּמֶץ שֶׁלָּהּ אוֹ מִן הַלְּבוֹנָה שֶׁהֵן הַמַּתִּירִין אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וּמִכָּל מָקוֹם לוֹקֶה עֲלֵיהֶן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל לְעוֹלָם, הַקֹּמֶץ וְהַלְּבוֹנָה וְהַדָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ וְהַיַּיִן וְהַמְּנָחוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת כֻּלָּן, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן קֹמֶץ לְהַתִּירָן, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין חוּץ מִמֶּנּוּ אֵין חַיָּבִין מִשּׁוּם פִּגּוּל עָלָיו. וְלֹא שֶׁמֶן שֶׁל מִצְרָע גַּם כֵּן אֵין חַיָּבִין עָלָיו. וְאִם תֹּאמַר וַהֲלֹא דַּם הָאָשָׁם מַתִּירוֹ? הַתְּשׁוּבָה שֶׁאֵין תָּלוּי בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אָדָם מֵבִיא אֲשָׁמוֹ הַיּוֹם וְלֹא אַחַר כַּמָּה יָמִים.

ו וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ גַּם כֵּן, שֶׁהַמַּקְרִיב הַמְחַשֵּׁב מַחְשֶׁבֶת פִּגּוּל עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ז יח) לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ (שם כט ב) שֶׁבִּכְלַל זֶה אַזְהָרָה לְמַקְרִיב שֶׁלֹּא יְחַשֵּׁב מַחְשֶׁבֶת פְּסוּל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נֶחְשָׁב מֵחֶשְׁבּוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה לָאוִין לְפִי שֶׁהוּא כְּעֵין סְנִיפִין לְלָאו אַחֵר שֶׁהוּא נֶחְשָׁב בַּלָּאוִין, וְהוּא מָה שֶׁכָּתוּב בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (ויקרא כב כא) כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות לג ב) מִשָּׁם לָאו לְמֵטִיל מוּם בַּקָּדָשִׁים. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רפז). וְגַם הָעִנְיָן גַּם כֵּן שֶׁל מְחַשֵּׁב פְּסוּל כְּעֵין הַמַּטִיל מוּם הוּא נֶחְשָׁב, וּלְפִיכָךְ לֹא חֻשְׁבְּנָהוּ מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ לוֹקֶה עַל זֶה לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶלָּא מַחְשָׁבָה בִּלְבַד. וְיֵתֵר דִּינֵי הַמַּחְשָׁבוֹת אֵי זוֹ מַחְשָׁבָה פּוֹסֶלֶת, כְּגוֹן מַחְשֶׁבֶת שִׁנּוּי הַשֵּׁם וּמַחְשֶׁבֶת מָקוֹם וּמַחְשֶׁבֶת זְמַן, וּבְאֵיזֶה קָרְבָּן וּבְאֵיזוֹ עֲבוֹדָה, כְּגוֹן שְׁחִיטָה, זְרִיקָה, קַבָּלָה, הוֹלָכָה, וְכָל פְּרָטֵי דִּינֵי הַפְּגוּל וְגַם נוֹתָר הַדּוֹמֶה לוֹ, מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים מִסֵּדֶר קָדָשִׁים.

ז וְנוֹהֵג אִסּוּר אֲכִילַת הַפְּגוּל בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְבָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים, שֶׁדֶּרֶךְ כָּלָל אֲסָרָתוּ הַתּוֹרָה לַכֹּל, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ פַּעֲמַיִם (מצוה קח, קכא) שֶׁקָּרְבַּן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה וְיוֹרֵד לְפִי עֲנִיּוּת וְעָשֶׁר נִקְרָא קָבוּעַ.

מצוה קמה

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמָא** – שֶׁלֹּא נֹאכַל בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יט) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל, וְהוּא הַדִּין אָדָם טָמֵא שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר טָהוֹר, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב (מצוה קסז) בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּבְפֶרֶק שֵׁנִי דִּפְסָחִים (כד ב) אָמְרוּ טֻמְאַת הַגּוּף בְּכָרֵת טֻמְאַת בָּשָׂר בְּלָאו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַגְדִּיל עִנְיְנֵי הַקָּרְבָּן בְּכָל עִנְיָן, וּבְוַדַּאי מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁלֹּא לְאָכְלוֹ כִּי אִם בְּטָהֳרָה וּבְגוּף נָקִי וּבְדִבֵּר הַגְּדָלָתוֹ מַה תּוֹעֶלֶת לָנוּ בּוֹ כְּבָר כָּתַבְנוּ טַעְמוֹ (מצוה קג).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יד ב) שֶׁאָסוּר לְטַמֵּא הַקָּדָשִׁים אוֹ לְסַבֵּב לָהֶם טֻמְאָה, אֲבָל הַמְּטַמְּאָן אֵינוֹ לוֹקֶה, אֶלָּא טָהוֹר הָאוֹכְלָן טְמֵאִים הוּא שֶׁלּוֹקֶה, מִדִּכְתִיב (שם) לֹא יֹאכֵל וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב זֶה בַּמְּלוּאִים, הוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ הָאוֹכֵל כַּזַּיִת מִלְּבוֹנַת הַמִּנְחָה שֶׁנִּטְמֵאת אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בַּכְּלִי לוֹקֶה. שֶׁגַּם הִיא חֵלֶק מֵהֶלְקֵי הַקָּרְבָּן. וְאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בְּטֻמְאַת אַב הַטֻּמְאָה אוֹ וְלַד הַטֻּמְאָה שֶׁל תּוֹרָה, אֲבָל מִפְּנֵי טֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם אֵינוֹ לוֹקֶה. אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְיֵתֵר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִזְבָּחִים.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְבָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת בְּמֵזִיד מִבְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא, לוֹקֶה.

מצוה קמו

א **מִצְוַת שְׂרֵפַת בְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרֹף קָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז יט) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּנוֹתָר (מצוה קמג).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים ח ו) שֶׁאִם נִטְמָא בִּפְנִים שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ בִּפְנִים, נִטְמָא בַּחוּץ שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ בַּחוּץ. וּבֵין שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה אוֹ בְּוֶלֶד הַטֻּמְאָה שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ. וְנוֹתָר שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ הַבְּעָלִים בְּבָתֵּיהֶם, וְכָל עַצְמוֹת הַקָּדָשִׁים שֶׁאֵין בָּהֶן מֹחַ אֵינָן טְעוּנִין שְׂרֵפָה, חוּץ מֵעַצְמוֹת הַפֶּסַח. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יְחַזֵּק קְצָת טַעֲנוֹתֵינוּ בְּהֶפְסֵד הַבָּשָׂר שֶׁאָמַרְנוּ, וְעַל כֵּן הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵינָם בָּאִים לִידֵי הֶפְסֵד, אֵינָן טְעוּנִין שְׂרֵפָה חוּץ מֵעַצְמוֹת

הַפֶּסַח לְפִי שֶׁהֵם בְּאַזְהָרַת (שמות יב מו) וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ, תִּשָּׁאֵר בָּהֶם בְּרֹב מְעַט בָּשָׂר עָלָיו מִפְּנֵי אֵימַת הַשְּׁבִירָה, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ עֲלֵיהֶם דֶּרֶךְ כְּלָל בְּכֻלָּן שֶׁיִּהְיוּ טְעוּנִין שְׂרֵפָה. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין. בְּשַׂר קֹדֶשׁ שֶׁנִּטְמָא אוֹ נוֹתָר אוֹ קָרְבָּן שֶׁנִּפְסַל, וְכֵן הַמִּנְחָה שֶׁנִּטְמֵאת אוֹ נִפְסְלָה אוֹ נוֹתְרָה, וְאָשָׁם תָּלוּי שֶׁנּוֹדַע לוֹ לְבָעָלָיו שֶׁלֹּא חָטָא (אַחַר) [קֹדֶם] שֶׁנִּזְרַק דָּמָן, וְחַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל הַסָּפֵק, וּשְׂעַר נָזִיר טָהוֹר, וְהָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם. [כ״מ ברוב כתה״י] חֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ. וְאַגַּב גְּרָרָא נִכְתֹּב הַנִּקְבָּרִין, וְאֵלּוּ הֵן קָדָשִׁים שֶׁמֵּתוּ בֵּין קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְקָדָשִׁים שֶׁהִפְּילוּ יִקֵּבֵר הַנֹּפֶל, הִפִּילָה שִׁלְיָא תִּקָּבֵר וְשׁוֹר הַנִּסְקָל, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּשְׂעַר נָזִיר טָמֵא, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְחֵלֶב שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה וְיֶתֶר פָּרְטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בִּפְסָחִים וְסוֹף תְּמוּרָה. (שם לב לד)

ד וְנוֹהֶגֶת שְׂרֵפַת הַקָּדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים וּבְיִשְׂרְאֵלִים. כֵּיצַד? קָדָשִׁים שֶׁטְּעוּנִין שְׂרֵפָה בַּמִּקְדָּשׁ שְׂרָפָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַכֹּהֲנִים. וְהַנִּשְׂרָפִין בְּכָל הָעִיר, כְּגוֹן קָדָשִׁים קַלִּים הַבָּעָלִים שׁוֹרְפִין אֶת חֶלְקָם אִם נִטְמָא אוֹ נוֹתַר בְּטָהֳרָתָן. וְהָעוֹבֵר עָלָיהָ וְלֹא שָׂרַף בָּשָׂר טָמֵא אוֹ נוֹתָר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קמז

א **שֶׁלֹּא נֹאכַל חֶלְבָּם** – שֶׁלֹּא נֹאכַל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז כג) כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ.

ב כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר טְרֵפָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה עג) כִּי מִהְיוֹת הַגּוּף כְּלִי לַנֶּפֶשׁ וּבוֹ תִּפְעַל כְּשֶׁר פְּעֻלּוֹתֶיהָ, וּלְפִי זְכוּתוֹ וְטוּב מִזְגּוֹ יָבִין דֶּרֶךְ הַנֶּפֶשׁ הַחֲכָמָה הַנְּתוּנָה בּוֹ, וְיֵאָמֵין לַעֲצָתָהּ וְיֵלֵךְ אַחֲרֶיהָ, מִפְּנֵי זֶה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל עַל כָּל פָּנִים בְּמַהוּת גּוּפוֹ לְהַעֲמִידוֹ עַל יָשְׁרוֹ וּבֵרְיוֹ וְכֹחוֹ. וְיָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֻרְסָם בֵּין בְּנֵי אָדָם כִּי לְפִי הַמַּאֲכָלִים יִתְפַּעֵל הַגּוּף בִּבְרִיאוּת אוֹ בְּחֹלִי, כִּי בְּשַׂר הַגּוּף הַזֶּה נִפְסָד בְּכָל יוֹם וְיוֹם, וּלְפִי הַמְּזוֹנוֹת הַטּוֹבִים יִתְהַוֶּה בְּהֶפְךָ. וְעַל כֵּן הָיָה מֵחַסְדֵי הָאֵל הַגְּדוֹלִים עָלֵינוּ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר וְהִרְחִיק מִמֶּנּוּ כָּל מַאֲכָל מַזִּיק אֶל הַגּוּף וּמוֹלִיד בּוֹ לֵחוֹת רָעוֹת. וְזֶה הַכְּלָל שֶׁיֵּשׁ לִי לְפִי הַפְּשָׁט בְּכָל אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְיָדוּעַ כִּי הַחֵלֶב דָּבֵק וּמוֹלִיד לֵחוֹת רָעוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּגוֹן מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ד ב) שֶׁאֵין אִסּוּר חֵלֶב אֶלָּא בְּשָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת שֶׁבַּתָּוֹרָה שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז, וְאוֹתָן שָׁלֹשׁ בֵּין כְּשֵׁרוֹת אוֹ טְרֵפוֹת וּנְבֵלוֹת, חַיָּב עַל חֶלְבָּן, אֲבָל שְׁאָר מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה, חֶלְבָּהּ כִּבְשָׂרָהּ. וְכֵן עֵבֶר הַנֶּקְרָע שְׁלִיל הַנִּמְצָא בִּמְעֵי שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת הַנִּזְכָּרוֹת אֵין בּוֹ גַּם כֵּן אִסּוּר חֵלֶב, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ (חולין עד א) הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ שְׁלִיל כָּל חֶלְבּוֹ מֻתָּר וַאֲפִלּוּ מְצָאוֹ חַי. וְאִם שָׁלְמוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וּמְצָאוֹ חַי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִיס עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְאֵינוֹ טָעוּן שְׁחִיטָה חֶלְבּוֹ אָסוּר, וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וַהֲרֵי דִּינוֹ כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת בְּעִנְיַן חֶלְבּוֹ. וּלְפִיכָךְ יֵשׁ לָנוּ לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל הַחוּטִין וְכָל הַקְּרוּמוֹת הָאֲסוּרִין זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מאכלות אסורות ז ג) בִּשְׁלִיל שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב כָּרֵת בְּחֶלְבּוֹ אֲבָל רַבֵּי הַמְפָרְשִׁים חוֹלְקִים בָּזֶה וְאָמְרוּ דְּחֶלְבּוֹ מֻתָּר, וְדִבְרֵי הַגְּמָרָא (שם צב ב) מַכְרַעַת כְּמוֹתָן, דְּהָא אַשְׁכְּחַן רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה דְּפְלִיגִי בְּחֶלְבּוֹ, וְרַבִּי יְהוּדָה דְּקָיְמָא לַן כְּוָתֵהּ הוּא דְּשָׁרֵי לֵיהּ.

ד וְעוֹד לְמִדּוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עה א) בְּדִין שְׁלִיל שֶׁאֲרָבָעָה סִימָנִין אַכְשַׁר בֵּהּ רַחֲמָנָא. שֶׁאִם נִטְרְפָה אִמּוֹ שׁוֹחֲטָהּ וְהַשְּׁלִיל מֻתָּר, דְּלָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם (עמוד ב׳) שֶׁאִם הִפְרִיס עַל גַּבֵּי קַרְקַע דְּבָעֵי שְׁחִיטָה, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן לְבַד הוּא דְּבָעֵינַן לְמִשְׁחַטֵּהּ, וּלְפִיכָךְ לָא מִפְּסִיל בִּשְׁהִיָּה וּדְרָסָה וּשְׁאָר מִינֵי טְרֵפוֹת. וּשְׁלֹשָׁה חֲלָבִים הֵם בַּבְּהֵמָה, שֶׁהֵן בְּחִיּוּב כָּרֵת שֶׁעַל הַקֶּרֶב וְשֶׁעַל הַכְּלָיוֹת וְשֶׁעַל הַכְּסָלִים. וּפֵרוּשׁ שְׁלָשְׁתָּן בְּבֵאוּר רָחָב בִּמְקוֹמוֹ בַּגְּמָרָא (שם צג א), וּבְכָלָל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֵלִין (שם) חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ מֻתָּר, שֶׁעַל הַכְּסָלִים אָמַר רַחֲמָנָא (ויקרא ג ד), וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּסָלִים.

ה וְעוֹד יֵשׁ בַּבְּהֵמָה מִלְּבַד אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה חוּטִין וּקְרוּמוֹת שֶׁאֲסוּרִין מִשּׁוּם חֵלֶב. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פט ב), שֶׁהַטַּבָּחִים הַבְּקִיאִים בְּנִקּוּר הַחֵלֶב, נֶאֱמָנִין עַל הַדָּבָר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָצְאוּ מֵחֶזְקַת בְּקִיאוּתָן וְכִשְׁרוּתָן. וְחֵלֶב הַלֵּב וְחֵלֶב הַמֵּעַיִם וְהֵן הַדַּקִּים הַמְלֻפָּפִים מֻתָּרִין וַהֲרֵי הוּא כְּשֵׁמֶן, חוּץ מֵרֹאשׁ הַמֵּעַיִם הַסָּמוּךְ לַקֵּבָה, שֶׁהוּא תְּחִלַּת בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְגָרֵר הַחֵלֶב שֶׁעָלָיו, וּמִמֶּנּוּ אָמְרוּ ז״ל בַּגְּמָרָא (שם צג א) רֵישׁ מַעְיָא בְּאַמְתָא בָּעֲיָא גְּרִירָא (רש״י כשהדקין יוצאין מן הקיבה צריך לגרר חלב שעליהן אורך אמה). וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם שם טו) שֶׁזֶּה הַמֵּעִי הוּא הַמֵּעִי שֶׁיּוֹצֵא בּוֹ הָרְעִי. שֶׁהוּא סוֹף הַמֵּעַיִם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מֵחֻלִּין [י״ד סימן ס״ד].

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת חֵלֶב בְּמִזִיד לוֹקֶה. בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קמח

א **שֶׁלֹּא נֹאכַל דָּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף** – שֶׁלֹּא נֹאכַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, (כריתות כ ב) שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ז כו) וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ. וְנֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה, וְחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה (חולין עא א). וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בַּדָּם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה.

ב כְּבָר כָּתַבְתִּי מָה שֶּׁאֲנִי חוֹשֵׁב עַל צַד הַפְּשָׁט בְּאִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה (מצוה עג) וְחֵלֶב (מצוה קמז). וְאֶפְשָׁר לוֹמַר בַּדָּם עוֹד כִּי מִלְּבַד רֹעַ מִזְגּוֹ, שֶׁהוּא רַע הַמֶּזֶג, יִהְיֶה בַּאֲכִילָתוֹ קְצָת קִנְיָן בְּמִדַּת אַכְזָרִיּוּת שֶׁיִּבְלַע הָאָדָם מִבַּעֲלֵי חַיִּים כְּמוֹתוֹ בַּגּוּף, אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁבָּהֶן, שֶׁהַחַיּוּת מַמָּשׁ תָּלוּי עָלָיו, וְנַפְשָׁם נִקְשֶׁרֶת בּוֹ, כִּי יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לַבְּהֵמוֹת נֶפֶשׁ, יְכִנּוּהָ הַחֲכָמִים נֶפֶשׁ חִיּוּנִית, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינָהּ שִׂכְלִית. גַּם נִרְאֶה אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לַנַּפְשׁוֹתָם בְּחִינָה לְהִשָּׁמֵר מִנֶּפֶל בְּאֶחָד הַפְּחָתִים וּבְקָצָת דְּבָרִים אֲחֵרִים. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (ויקרא יז יא) בְּטַעַם הַדָּם, כִּי יָדוּעַ שֶׁהַנֶּאֱכָל יָשׁוּב בַּגּוּף הָאוֹכֵל, וְאִם יֹאכַל אָדָם הַדָּם תִּהְיֶה עֲבִי וְגַסּוּת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמָה עָבָה וְגַסָּה, וְכָתַב עוֹד כְּעֵין זֶה שֶׁאָמַרְתִּי אֲנִי אֵין רָאוּי שֶׁתֹּאכַל הַנֶּפֶשׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות כא א) שֶׁדַּם דָּגִים וַחֲגָבִים, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, וְדַם הָאָדָם אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם דָּם, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ שֶׁדַּם דָּגִים וַחֲגָבִים מֻתָּרִין, שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכֹל דָּמָן וַאֲפִלּוּ כְּנָסוֹ בִּכְלִי, וְהוּא שֶׁיְּהֵא נָקֹר לַכֹּל שֶׁהוּא דָּם דָּגִים. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם ע׳ ב) שֶׁיְּהֵיֶה בַּכְּלִי קְצָת מִקְשְׁקְשֵׁי הַדָּג, אֲבָל דַּם הַדָּגִים הָאָסוּרִין אָסוּר, לְפִי שֶׁהוּא כַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאָסוּר מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ, שֶׁמַּאֲכַל הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה בֵּיצַת הַיַּעֲנָה לְפִי שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַטָּמֵא.

ד וְדַם הָאָדָם אֲסָרוּהוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ (שם כב א) דָּם שֶׁבֵּין הַשִּׁנַּיִם מוֹצְצוֹ וּבוֹלְעוֹ, וְשֶׁעַל הַפַּת גּוֹרְרוֹ מֵעָלָיו וְאוֹכֵל הַפַּת. וְכֵן דַּם בֵּיצִים מֻתָּר, שֶׁאֵין אֲנִי קוֹרֵא בוֹ דַּם עוֹף, וְלֹא מִין בָּשָׂר הוּא וַאֲפִלּוּ הִתְחִיל לְהִתְרַקֵּם, וְכֵן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַתּוֹסָפוֹת (חולין סד ב, ד״ה והוא) וְכִדְמַשְׁמַע בִּפְשָׁטָא דְּבָרֵיהֶם בִּכְרֵיתוֹת (כא א). וְזֶהוּ דִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ בֵּיצָה שֶׁ [נ] רִקְּמָה, וְסָמְכוּ הַדָּבָר לְקֻרְא דְּשֶׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ (שם יא מב). וְלָכֵן אָסְרוּ דַּם בֵּיצִים מְשׁוּם סָפֵק רָקוּם, אֲבָל כָּל שֶׁאֵין בּוֹ סָפֵק רָקוּם, לֹא אֲסָרוּהוּ אֶלָּא מְשׁוּם מַרְאִית הָעַיִן, וְלָכֵן דַּם בֵּיצִים הַנִּמְצָא בַּחֲלָבוֹן, זוֹרֵק הַדָּם וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר, וְיֵשׁ מַחְמִירִין בְּנִמְצָא בַּקֻּשֶׁר וְחוּץ לַקֻּשֶׁר לֶאֱסֹר כָּל הַבֵּיצָה.

ה וְהַדָּם הָאָסוּר מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ שֶׁאִסּוּרוֹ בִּכְרֵת וְיֵשׁ מִמֶּנּוּ בִּלְאוֹ. דַּם הַנֶּפֶשׁ הוּא בִּכְרֵת, שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁבָּא בַּתּוֹרָה הַכָּרַת בַּדָּם נֶאֱמַר שָׁם נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז יא) כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא. וּמֵה שֶּׁאֵינוֹ דַּם הַנֶּפֶשׁ אֶלָּא דַּם הָאֲבָרִים אֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא בִּלְאוֹ, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר סְתָם וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ. וּלְפִיכָךְ בְּאֵרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְאָמְרוּ (שם כב א) שֶׁחַיָּבִין כָּרֵת בְּדַם הַיּוֹצֵא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וּנְחִירָה אוֹ הַתָּזַת הָרֹאשׁ כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמִימוּת, וְכֵן בְּדַם הַכָּנוּס בְּתוֹךְ הַלֵּב, וְדַם הַקָּזָה כָּל זְמַן שֶׁמְּקַלֵּחַ וְיוֹצֵא, שֶׁגַּם הוּא דַּם הַנֶּפֶשׁ כְּשֶׁהוּא מְקַלֵּחַ, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו. וְדָוְקָא מְקַלֵּחַ לְהוֹצִיא הַשּׁוֹתֶת בִּתְחִלַּת הַקָּזָה וּבְסוֹפָהּ שֶׁאֵינוֹ דַּם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. וְכֵן דַּם הַמַּתְמִצִּית. כְּלוֹמַר אוֹתוֹ הַדָּם שֶׁמִּתְמַצֶּה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה מְעַט מְעַט אַחַר שֶׁיָּצָא הַדָּם הַנּוֹבֵעַ. וְכֵן דַּם הָאֲבָרִים, כְּגוֹן דַּם הַטְּחוֹל וְדַם הַכְּלָיוֹת וְדַם שֶׁבַּבֵּיצִים וְדָם שֶׁמִּתְכַּנֵּס לַלֵּב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת אֶלָּא מַלְקוּת. וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת.

ו דָּם הַבָּלוּעַ בִּשְׂאָר הַבָּשָׂר שֶׁנִּקְרָא גַּם כֵּן דַּם הָאֲבָרִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ מֵהֶם לֶאֱכֹל הַבָּשָׂר עִם הַדָּם הַבָּלוּעַ לְתוֹכוֹ, שֶׁאוֹתוֹ דָּם כְּבָשָׂר נֶחְשָׁב לָנוּ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ מִן הַבָּשָׂר. וּלְפִיכָךְ הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֶאֱכֹל בָּשָׂר חַי בְּלֹא מְלִיחָה כָּל זְמַן שֶׁהַדַּח יָפֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה עַל פָּנָיו דָּם בְּעַיִן. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁפֵּרַשׁ הַדָּם הַבָּלוּעַ בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר וְיָצָא לַחוּץ חַיָּבִין עָלָיו בְּלָאוֹ כְּמוֹ בְּדַם הָאֲבָרִים שֶׁמָּנִינוּ לְמַעְלָה שֶׁהֵן בְּלָאו.

ז וּלְפִיכָךְ הָרוֹצֶה לֶאֱכֹל בָּשָׂר מְבֻשָּׁל בִּקְדָרָה חִיְּבוּהוּ חֲכָמִים לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ הַדָּם [שֶׁלֹּא] (ש) יִהְיֶה פּוֹרֵשׁ מִתּוֹכוֹ וְיוֹצֵא לְתוֹךְ הַמָּרָק בַּבִּשּׁוּל, וְלֹא מָצְאוּ תַּחְבּוּלָה לְהוֹצִיאוֹ כִּי אִם בְּמֶלַח, שֶׁהוּא שׁוֹאֵב הַדָּם וּמְיַבְּשׁוֹ בְּטֶבַע וְכֹחוֹ רַב וְנִכְנָס בַּבָּשָׂר, וַאֲפִלּוּ בַּחֲתִיכָה עֲבָה בְּיוֹתֵר יֵשׁ כֹּחַ בּוֹ לְהוֹצִיא הַדָּם מִתּוֹךְ הָעֹבִי. וְכֵן הַדָּבָר יָדוּעַ וּמְנֻסֶּה, שֶׁאִם יִמְלַח אָדָם חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר יָפָה כִּשְׁעוּר שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים לִמְלִיחָה יִמְצָא טַעַם הַמֶּלַח בְּכָל הַבָּשָׂר, וַאֲפִלּוּ בַּחֲתִיכָה גְּדוֹלָה שֶׁל שׁוֹר הַפָּטוּם. וְאַחַר שֶׁהַדָּבָר כֵּן בְּבֵרוּר וְנִרְאֶה לָעַיִן, מֻתָּר לָתֵת כָּל בָּשָׂר שֶׁנִּמְלַח כִּשְׁעוּרוֹ בִּקְדָרָה, בֵּין שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם רוֹתְחִים אוֹ פּוֹשְׁרִים וְצוֹנְנִים, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִין הַבָּשָׂר אַחַר מְלִיחָה כַּשְּׁעוּר לְכָל דָּבָר כְּאִלּוּ נִתְמַצָּה מִמֶּנּוּ כָּל דָּם הָאָסוּר. וְאִם גַּם אַחַר מְלִיחָה אָנוּ רוֹאִין שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם אֵין לוֹ תּוֹרַת דָּם אֶלָּא כְּמַהַל אָדָם הוּא חָשׁוּב, וְעַל כֵּיוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר בַּגְּמָרָא (חולין קיב א) רַבִּי פְּלוֹנִי קָרֵי לֵהּ חֲמַר בָּשָׂר וּמַתִּירוֹ.

ח וְיֵשׁ בַּבְּהֵמָה קְצָת אֲבָרִים שֶׁל רִבּוּי דָּם שֶׁבָּהֶם נֶהֱגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא הַדָּם שֶׁבָּהֶם בְּכֹחַ הָאֵשׁ טֶרֶם שֶׁיְּבַשְּׁלוּם בִּקְדָרָה וְלֹא רָצוּ לִסְמֹךְ בָּהֶם בְּמְלִיחָה לְבַד, וְהֵם הַמֹּחַ וְהַכָּבֵד, צוֹלִים אוֹתָם מֵעַט עַל הָאֵשׁ וְאַחַר כָּךְ מְבַשְּׁלִין אוֹתָן, בֵּין שֶׁיִּרְצוּ לְבַשְּׁלָם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ עִם בָּשָׂר אַחֵר, וּמִנְהָגָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה הִיא. עָבַר וּבִשְּׁלָן בְּמְלִיחָה לְבַד עִם הַבָּשָׂר הַכֹּל מֻתָּר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵנֵּן אָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן לְכַתְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּב הַדָּבָר עָלָיו בְּדִיעֲבַד אַחַר הַבִּשּׁוּל, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה כֵּן בְּאִסּוּרִין אוֹסְרִין עָלָיו הַכֹּל כְּמוֹ בַּתְּחִלָּה, וַאֲנִי קוֹרֵא עָלָיו (קהלת י ח) וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכְּנֶנּוּ נָחָשׁ.

ט וְסֵדֶר מְלִיחָה כָּךְ הִיא, מַדִּיחַ הַבָּשָׂר יָפֶה מִדָּם שֶׁעָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מַנִּיחַ עָלָיו מֶלַח בֵּינוֹנִי לֹא עָבָה בְּיוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁיִּדְבַּק בּוֹ קְצָת, וְלֹא דַּק בְּיוֹתֵר, (כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְבַּק בּוֹ יוֹתֵר מִדַּי. ד״ו) וּמַנִּיחוֹ בְּמִלְחוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל, וַאֲפִלּוּ לִכְשַׁר שׁוֹר עָבֶה, דַּי בְּכָךְ. וְאַחַר שֶׁיַּעֲמֹד בְּמִלְחוֹ שִׁעוּר זֶה בִּמְקוֹם מִדְרוֹן שֶׁיּוֹכַל הַדָּם לָזוּב יָפֶה אוֹ בִּכְלִי מְנֻקָּב, לוֹקֵחַ הַבָּשָׂר בְּיָדָיו וּמַגְבִּיהוֹ, וּמְנַפֵּץ הַמֶּלַח מֵעָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מְדִיחוֹ יָפֶה בְּמַיִם שְׁבִכְלִי פַּעֲמַיִם שָׁלֹשׁ אוֹ יוֹתֵר עַד שֶׁיּוֹסֵר הַמֶּלַח וְיִשָּׁאֲרוּ הַמַּיִם שֶׁמְּדִיחַ הַבָּשָׂר בָּהֶם זַכִּים. וְאִם נִשְׁתַּהָה הַבָּשָׂר בְּמִלְחוֹ יוֹתֵר מִן הַשִּׁעוּר הָרָאוּי לִמְלִיחָה אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא חָזַר הַבָּשָׂר וּבָלַע מִדָּם שֶׁעַל פְּנֵי הַמֶּלַח, לְפִי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁהַבָּשָׂר אַחַר שֶׁפָּלַט דָּמוֹ הָאָסוּר פּוֹלֵט צִירוֹ, כְּלוֹמַר מֹחַל הַבָּשָׂר וְהוּא הַלַּחוּת שֶׁבַּבָּשָׂר, וְכָל זְמַן שֶׁיִּפְלֹט הַבָּשָׂר אוֹתוֹ הַצִּיר אֵין בְּטִבְעוֹ שֶׁיּוּכַל לִבְלֹעַ דָּם, לְפִי שֶׁהַדָּם חָלָק בְּטִבְעוֹ הַרְבֵּה וְאֵינוֹ נִבְלָע כִּי אִם בְּמָתוֹן, רְצוֹנוֹ לוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִפְלֹט הַבָּשָׂר שׁוּם דָּבָר, לֹא דָּם וְלֹא צִיר.

י וְכַמָּה יִהְיֶה שִׁהוּי זֶה שֶׁנַּחְזִיק הַבָּשָׂר שֶׁיִּפְלֹט עֲדַיִן צִיר, אָמְרוּ הָרַבָּנִים שֶׁהוּא עַד שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת. נִשְׁתַּהָא יוֹתֵר מִכֵּן בְּמִלְחוֹ אָסוּר לְאָכְלוֹ עַד שֶׁיְּקַלֵּף פְּנֵי הַבָּשָׂר כֻּלּוֹ, וּמֵיהוּ בְּקִלִּיפָה סַגִּי לְפִי שֶׁאָנוּ מַחְזִיקִין מְלִיחַ דְּצָלִי, וּבְאָסוּר הַנּוֹגֵעַ בְּצָלִי קַיְמָא לַן קְלִיפָה, בְּשֶׁאֵין שָׁם אִסּוּר מְפַעְפְּעַ, וְדָם אֵינוֹ מְפַעְפְּעַ. וְאִם לֹא רָצָה לְקַלֵּף הַבָּשָׂר מֵתָר לְאָכְלוֹ בְּצָלִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁאֵין כֹּחַ בַּמֶּלַח לְהוֹצִיא דָּם הַבָּא לַבָּשָׂר מִמָּקוֹם אַחֵר, כֹּחַ הָאֵשׁ חָזָק מִן הַמֶּלַח לְהוֹצִיאוֹ, וּלְפִיכָךְ בָּשָׂר שֶׁנִּשְׁתַּהָא בְּמִלְחוֹ יוֹתֵר מִדַּאי, מֵתָר לְאָכְלוֹ בְּצָלִי בְּלֹא קְלִיפָה, וּבְקְלִיפָה אֲפִלּוּ בְּקֵדֵרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

יא וְיֵתֶר רַבֵּי דִּינֵי מְלִיחָה, כְּגוֹן דָּגִים וְעוֹפוֹת שֶׁמְּלָחָן זֶה עִם זֶה, וְדָג טָהוֹר שֶׁמְּלָחוֹ עִם דָּג טָמֵא, וְכֵלִים שֶׁל חֶרֶס אוֹ שֶׁל עֵץ שֶׁמְּלָחוּ בָּהֶם מָה דִּינָם, וְהַמֶּלַח עַצְמוֹ שֶׁמְּלָחוּ בוֹ מַה דִּינוֹ, וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי הַמְּלִיחָה, מְבֹאָרִים בְּחֵלֶק פֶּרֶק כָּל הַבָּשָׂר [י״ד סימן ס״ט], וּבְפֶרֶק חֲמִישִׁי מִכְּרִיתוֹת יִתְבָּאֵר גַּם כֵּן דִּינֵי הַדָּם וְחִלּוּקֵי דַּם הַנֶּפֶשׁ וְדַם הָאֲבָרִים.

יב וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת דַּם הַנֶּפֶשׁ, בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם אָכַל כַּזַּיִת מִדַּם הָאֲבָרִים בְּמֵזִיד לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

מצוה קמט

א **שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר** – שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ הָאֲבֵלִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יְגַדְּלוּ שַׂעֲרוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ו) רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ. וְאָמַר הַתַּרְגּוּם לֹא תְרַבּוּן פֻּרְעָנֵי. וְיֶחְזְקֵאל הַנָּבִיא בָּאַר וְאָמַר (מד כ) וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ, וּכְמוֹ כֵן בַּמְּצֹרָע (ויקרא יג מה) וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ, וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (תזריע ה יב) יְגַדֵּל פֶּרַע.

ב וּכְבָר נִכְפְּלָה מִנִיעָה זוֹ בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר (שם כא י) אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע. וְאוּלָם נִכְפְּלָה כְּדֵי שֶׁלֹּא נַחְשֹׁב מָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ שֶׁיִּהְיֶה מְצֻוֶּה בִּלְבַד, וּכְשֶׁיַּעֲשׂוּ זֶה שֶׁלֹּא עַל צַד הָאֵבֶל שֶׁתַּחְשֹׁב שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר, עַל כֵּן נִתְבָּאֵר בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁזֶּה בִּשְׁבִיל הֶעָבוֹדָה הוּא שֶׁיְּצֻוֶּוהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהִסְתַּפֵּר (עי׳ בסהמ״צ להרמב״ם ל״ת קס״ג).

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הוּא הַגְדָּלַת הַבַּיִת, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַגְדִּילוֹ בְּכָל כֹּחֵנוּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ. וְעַל כֵּן רָאוּי לָנוּ שֶׁלֹּא נָבֹא שָׁם מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר כְּדֶרֶךְ הָאֲבֵלִים, וּכְעֵין מָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּמְגִלַּת אֶסְתֵּר (ד ב) כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק, כְּלוֹמַר אֵין רָאוּי לָבוֹא אֶל בֵּית מַלְכוּת רַק דֶּרֶךְ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה וְתַעֲנוּג, לֹא דֶּרֶךְ אֵבֶל וְצַעַר. וְכָל זֶה יִחְזֹק הַיְסוֹד הַבָּנוּי בְּרֹאשׁ הַבִּנְיָן כִּי כָּל עִנְיְנֵי הַבַּיִת וּמַעֲשָׂיו לְחַזֵּק וּלְצַיֵּר בְּלֵב הָעוֹשִׂים מַעֲשֵׂה הַכָּשֵׁר, וּלְהָרְחִיק מִלִּבָּם וּמִמַּחְשְׁבוֹתָם כָּל כִּעוּר וְכָל חֵטְא. וְעַל כֵּן בִּהְיוֹת כַּוָּנַת הַבַּיִת בָּזֶה, רָאוּי לָנוּ לָבוֹא שָׁם דֶּרֶךְ כָּבוֹד וְיִרְאָה וּגְדֻלָּה וְשִׂמְחָה, וּמִתּוֹךְ קְבִיעוּת מַחְשַׁבְתֵּנוּ עַל חֲשִׁיבוּת הַמָּקוֹם וְגָדְלוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ וְהוֹדוּ יִתְרַכְּכוּ לְבָבֵנוּ שָׁם וְנִהְיֶה רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹב.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כב ב) שֶׁאִסּוּר גִּדּוּל פֶּרַע בְּכֹהֲנִים הֶדְיוֹטִים אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת בִּיאָה לַמִּקְדָּשׁ, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס לַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ בְּאִסּוּר גִּדּוּל פֶּרַע כְּלָל, אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל לְפִי שֶׁהוּא תָּמִיד בַּמִּקְדָּשׁ אָסוּר בְּגִדּוּל פֶּרַע לְעוֹלָם, כְּאִלּוּ תֹּאמַר שֶׁאִם יִהְיֶה לוֹ דֶּרֶךְ אֹנֶס לַעֲמֹד חוּץ לַמִּקְדָּשׁ קְצָת יָמִים, מִן הַחִיּוּב עָלָיו אַף עַל פִּי כֵן שֶׁלֹּא יְגַדֵּל פֶּרַע. וְכַמָּה הוּא גִּדּוּל פֶּרַע? שְׁלֹשִׁים יוֹם, כִּנְזִירוּת, שֶׁסְּתָם נְזִירוּת, אֵינוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרֵי כְּהֻנָּה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ פְּרוּעַ רֹאשׁ, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁיְּגַדֵּל שְׁעָרוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְעָבַד שָׁם חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ו) רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ וְלֹא תָמוּתוּ, וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה נוֹטָרִיקוֹן הֵם, כְּלוֹמַר הָא אִם יִפְרָעוּ רָאשֵׁיהֶם יָמוּתוּ וּמִכָּל מָקוֹם אֵין עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וּמִי שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם וְלֹא עָבַד הוּא בְּאַזְהָרָה, כְּלוֹמַר שֶׁעָבַר עַל לָאו, וְלוֹקֶה, אֲבָל אֵינוֹ בְּמִיתָה אֶלָּא אִם כֵּן עָבַד, שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ הַפְּרוּשׁ. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסהמ״צ ל״ת קסג) כִּי פְּרוּעַ הָרֹאשׁ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מַעֲלָה הִיא מִדִּבְרֵיהֶם וְלֹא מִדְּאוֹרַיְתָא, וּרְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ. וְאָמַר שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב לֶאֱסֹר אֶלָּא

קְרֵיבָה לַעֲבוֹדָה, וְהוּא בִּכְלַל לָאו דְּבַעַל מוּם שֶׁעָבַד. וְכָתַב עוֹד שֶׁאַף חֲכָמִים לֹא אָסְרוּ אֶלָּא הַמָּקוֹם הַנִּקְרָא בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, אֲבָל כְּנֶגֶד הַמִּזְבֵּחַ עַצְמוֹ שֶׁהוּא שִׁשִּׁים וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (מדות פ״ג מ״א, מ״ו) הַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה, בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים לֹא אָסְרוּ.

מצוה קנ

א שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעֵי בְּגָדִים – שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעֵי בְּגָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ו) וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ, פֵּרוּשׁ אַל תִּקְרְעוּ בִּגְדֵיכֶם. וְנִכְפְּלָה מִנְיָעָה זֹאת בְּכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (שם כב י) וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. וְכָפַל הַמִּנְיָעָה בּוֹ מִפְּנֵי תּוֹסֶפֶת דָּבָר שֶׁבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרֹעַ עַל מֵת שֶׁיָּמוּת, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה. וְאָמְרוּ בְּסִפְרָא (אמור ב ג) רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם עַל מֵתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם פּוֹרְעִין וּפוֹרְמִין עַל מֵתֵיהֶם הָא כֵיצַד כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹרֵם מִלְמַטָּה וְהֶדְיוֹט מִלְמַעְלָן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתוּב בְּפָרִיעַת הָרֹאשׁ הַקּוֹדֵם לָזֶה (מצוה קמט). וְדִין פְּרוּעֵי רֹאשׁ וּקְרוּעֵי בְּגָדִים, שָׁוִים בְּכָל דִּינֵיהֶם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא שם) שֶׁחִיּוּב קְרִיעָה זוֹ הוּא שֶׁתִּהְיֶה כְּמוֹ קְרִיעָה שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַמֵּתִים, וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהִיא טֶפַח, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (כב ב) שֶׁאֵין קְרִיעָה פְּחוּתָה מִטֶּפַח. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים קְרוּעַ בְּגָדִים וְעָבַד חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאִם לֹא עָבַד חֲרֵי הוּא בְּאַזְהָרָה וְלוֹקֶה. וְזֶהוּ לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל׳ ביאת מקדש פ״א הט״ו), אֲבָל לְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספהמ״צ שם) אֵין מַלְקוּת בְּנִכְנָס לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעַ בְּגָדִים, שֶׁאֵין אִסּוּר הַכְּנִיסָה בִּלֹא עֲבוֹדָה אֶלָּא מֵעֲלָה מִדִּבְרֵיהֶם אֲבָל אִם עָבַד וְהוּא קְרוּעַ בְּגָדִים לוֹקֶה, לְפִי מָה שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם בַּעַל הַלָּכוֹת.

מצוה קנא

א שֶׁלֹּא יֵצְאוּ הַכֹּהֲנִים מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה – שֶׁלֹּא יֵצְאוּ הַכֹּהֲנִים מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ז) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ. וְנִכְפְּלָה מִנְיָעָה זוֹ כְּמוֹ כֵן בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְאָמַר (שם כא יב) וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני מכילתא דמילואים פיסקא מב) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יָכוֹל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל, הֲרֵי אוֹמֵר בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. כִּי שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְיָ עֲלֵיכֶם אֵין לִי אֶלָּא אַהֲרֹן וּבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁאִם יָצְאוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה חַיָּבִים מִיתָה. מִנַּיִן לְכָל הַכֹּהֲנִים שֶׁבַּדּוֹרוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר כִּי שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְיָ עֲלֵיכֶם.

ב וְכָתַב הַמַּעֲתִיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ל״ת קסה) דַּע שֶׁיֵּשׁ בַּכֹּהֵן הַגָּדוֹל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא לֹא יֵלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה, וְזֶהוּ נִגְלֶה בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא, וְכָךְ נִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק שְׁנֵי מִסַּנְהֶדְרִין (יח א) שֶׁהוּא אִם מֵת לוֹ מֵת אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה עַל זֶה מֵאָמְרוֹ וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא. וְלָמְדוּ מִזֶּה שֶׁמֻּתָּר לוֹ לַעֲבֹד בְּיוֹם שֶׁיָּמוּת לוֹ מֵת וְכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (פד א) וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל הָא אַחֵר שֶׁעָבַד [שֶׁלֹּא יָצָא] חִלֵּל. כְּלוֹמַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁאֵין הָעֲבוֹדָה מֻתֶּרֶת לוֹ וְהוּא אוֹנֵן, הוּא מַזְהָר עַל זֶה. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹנֵן. וְכָךְ נִתְבָּאֵר בְּסוֹף הוֹרָיוֹת (יב ב) זֶה הָעִקָּר, שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט אוֹנֵן לֹא יַעֲבֹד, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד וְהוּא אוֹנֵן. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁאָמְרוּ הֵנָּה וְלֹא יְחַלֵּל שָׁמוּהוּ שְׁלִילוּת לֹא מְנִיעָה, לוֹמַר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ חֻלִּין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹנֵן.

ג וּמִן הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הוּא סוֹבֵר כִּי לֹא יְחַלֵּל אֵינוֹ שְׁלִילוּת, אֲבָל הוּא מְנִיעָה לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּצְטַוָּה שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי מֵתוֹ וְלֹא יְחַלֵּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי חִלּוּל יִהְיֶה לָעֲבוֹדָה שֶׁיַּנִּיחֶנָּה הַמְּשֻׁרֶת הַגָּדוֹל בִּשְׁבִיל שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם וְהוּא יִפְרֹשׁ כָּל עִנְיָן זֶה בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַחֻמָּשׁ (שם כא יב).

ד מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַבָּנוּי לָנוּ בְּהַגְדָּלַת הַבַּיִת וְהָעֲבוֹדוֹת הַנַּעֲשׂוֹת שָׁם, וְעַל כֵּן רָאוּי עַל כָּל פָּנִים שֶׁלֹּא לָצֵאת וּלְהַנִּיחַ הָעֲבוֹדָה הַיְקָרָה בְּשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם, כִּי בֶּאֱמֶת אִם יַנִּיחוּהָ יִהְיֶה זִלְזוּל בָּהּ וְיִהְיוּ מְרֵאִים בְּעַצְמָם שֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹלָם דָּבָר גָּדוֹל מֵעֲבוֹדַת הַשֵּׁם אַחַר שֶׁתִּהְיֶה נִדְחֵית אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה בִּשְׁבִיל שׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְעַל כֵּן הֻזְהֲרוּ עַל זֶה בְּמִיתָה.

ה דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם י ז) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן תָּמֻתוּ, מִכָּל מָקוֹם אִם מֵת לוֹ מֵת שֶׁהוּא רָאוּי לְהִתְאַבֵּל עָלָיו אֵינוֹ עוֹבֵד, לְפִי שֶׁהוּא אוֹנֵן, וְאוֹנֵן אָסוּר בָּעֲבוֹדָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, הֻזְהַר שֶׁלֹּא לָצֵאת מִשָּׁם, עַד שֶׁתִּגָּמֵר הָעֲבוֹדָה שֶׁהָיָה הוּא עָסוּק בָּהּ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ לְכִבּוֹד הַדָּבָר, שֶׁלֹּא יְהֵא דּוֹמֶה כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי עַרַאי. וְיֶתֶר עָלָיו כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא חַיָּב שֶׁלֹּא יֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ וְגַם שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ כְּלָל בִּשְׁבִיל אֲנִינוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא יב) וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל

וגו׳. וּבָא הַפָּרוּשׁ בָּזֶה הַמִּקְרָא כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יֵצֵא אֶלָּא יַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ וְלֹא תְּהֵא עֲבוֹדָתוֹ מְחֻלֶּלֶת בִּשְׁבִיל אֲנִינוּתוֹ. וְיֵתֶר פָּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּזְבָחִים [הל׳ ביאת מקדש פ״ב]

ו וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִי כְּהַנָּה. וְאִם עָבַר וְיָצָא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה לוֹקֶה.

מצוה קנב

א **שֶׁלֹּא לְהַכְנֵס שְׁתוּיֵי יַיִן בַּמִּקְדָּשׁ וְכֵן שֶׁלֹּא יוֹרֶה שָׁתוּי** – שֶׁלֹּא לְהִכָּנֵס שָׁתוּי בַּמִּקְדָּשׁ. וְכֵן שֶׁלֹּא לְהוֹרוֹת. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נָדוּן בְּדָבָר מִדִּינֵי הַתּוֹרָה בְּעוֹד שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם שִׁכּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י ט) יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְגוֹ׳ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. וּלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד (עירובין סד א) שָׁתָה רְבִיעִית אַל יוֹרֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני א ב) יַיִן אַל תֵּשְׁתְּ אֵין לִי אֶלָּא יַיִן, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר הַמְשַׁכְּרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר וְשֵׁכָר. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר יַיִן? עַל הַיַּיִן בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר הַמְשַׁכְּרִין בְּלָאו. וְשָׁם נֶאֱמַר מִנַּיִן שֶׁאֵין חַיָּב אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) אַתָּה וּבָנֶיךָ וְלֹא תָּמֻתוּ אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּמִיתָה וְאֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין מִיתָה עַל הַהוֹרָאָה.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְעַסֵּק בַּדְּבָרִים הַיְקָרִים בְּתַכְלִית הַיֹּקֶר כְּמוֹ עִנְיְנֵי הַמִּקְדָּשׁ וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה רַק בְּעֵת שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ וּמְכֻוָּן בְּכָל מַעֲשָׂיו, אֵין לְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מֶה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁכָּל כֹּהֵן הַכָּשֵׁר לַעֲבוֹדָה, אִם שָׁתָה יַיִן חֲרֵי זֶה אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס מִן הַמְּזִבֵּחַ וְלִפְנִים, וְאִם נִכְנַס וְעָבַד עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (סנהדרין כב ב) שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָמוּתוּ. וְכֵן אָסוּר לְכָל אָדָם, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ מִתְּחִלַּת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי יַיִן אוֹ שֵׁכָר אוֹ פְּרוּעַ רֹאשׁ דֶּרֶךְ נְוִול, כְּלוֹמַר, שֶׁשַּׂעָרוֹת רֹאשׁוֹ גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, אוֹ קָרוּעַ בְּגָדִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בְּאַזְהָרָה, אָסוּר יֵשׁ בַּדָּבָר, וְהָאסוּר אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבַּיִת. וּלְפִיכָךְ יִשְׂרָאֵל מֻתָּר לְכָנֵס שָׁם בִּשְׁעָרוֹת רֹאשׁוֹ מְגֻדָּלוֹת יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁאֵין זֶה נְוִול אֶצֶל בְּנֵי אָדָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּהֲנִים הַזְּהִירוּ בָּזֶה לְגַדֵּל קְדֻשָּׁתָן וְקָרְבָּתָן בַּבַּיִת הַקָּדוֹשׁ שֶׁרָאוּי שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶם דָּבָר יָתֵר כְּלָל, רַק שֶׁיִּהוּ כֻּלָּם יָפִים וּמוּם אֵין בָּם אֵין שְׁאָר כָּל אָדָם בַּגֶּדֶר שֶׁלָּהֶם רַק שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שָׁם בִּשְׁעָרוֹת גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ד וְשִׁעוּר הַיַּיִן (כריתות יג ב) שֶׁיִּשְׁתֶּה הָאָדָם וְיִהְיֶה אָסוּר לְכָנֵס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לְהוֹרוֹת הוּא רְבִיעִית לוג שֶׁהוּא בֵּיצָה וּמֶחְצָה וְשֶׁיִּשְׁתֶּה אוֹתוֹ חַי וּבְבַת אַחַת, וּבְתַנאי שֶׁעָבְרוּ עַל הַיַּיִן אַרְבָּעִים יוֹם מִשֶּׁנַּעֲשָׂה. חֶסֶר אֶחָד מֵאֵלּוּ פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, וְאֵינוֹ מְחַלֵּל עֲבוֹדָה בְּכָךְ. שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית מִן הַיַּיִן אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מָזוּג וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיק וְשָׁתָה מְעַט מְעַט חַיָּב מִיתָה וּפוֹסֵל הָעֲבוֹדָה. הָיָה שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר הַמְשַׁכְּרִים אָסוּר לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ. וְאִם נִכְנַס וְעָבַד וְהוּא שִׁכּוֹר מִשְּׁאָר הַמְשַׁכְּרִים, אֲפִלּוּ מִן הֶחָלָב אוֹ מִן הַדְּבֶלָה חֲרֵי זֶה לוֹקֶה עַבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁאֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְאֵין מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא בְּשִׁכּוֹר מִן הַיַּיִן.

ה וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְכֹהֵן לָבוֹא לַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַשִּׁכְרוּת, כָּךְ אָסוּר לְכָל אָדָם בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהוֹרוֹת כְּשֶׁהוּא שָׁתוּי אֲפִלּוּ שָׁתָה דְּבַשׁ תְּמָרִים אוֹ חָלָב וְנִתְבַּלְבְּלָה דַּעְתּוֹ אַל יוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ, וּלְהוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִם הוֹרָה בְּדָבָר שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה עַד (שֶׁיּוֹדוּ) [שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ] בּוֹ הַצְּדוּקִין מֵתָר. כְּגוֹן שֶׁהוֹרָה שֶׁהַשֶּׁרֶץ טָמֵא וְהַדָּם אָסוּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וּמֵתָר לִשְׁכּוֹר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה. וַאֲפִלּוּ הֲלָכוֹת וּמִדְרָשׁוֹת. וְהוּא שֶׁלֹּא יוֹרֶה. וְאִם הָיָה חָכָם קָבוּעַ לְהוֹרָאָה, לֹא יִלְמַּד שֶׁלְּמוּדוֹ הוֹרָאָה הִיא. שָׁתָה כְּדֵי רְבִיעִית בִּלְבַד וְהָיָה בָּהּ מַיִם כָּל שֶׁהוּא, אוֹ יָשָׁן מְעַט אוֹ [אִם] הָלַךְ כְּדֵי מִיל, כְּבָר עָבַר הַיַּיִן וּמֻתָּר לַעֲבֹד. אֲבָל אִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אֲפִלּוּ מָזוּג, אִם יָשָׁן שִׁנָּה מְעַט אוֹ הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ מוֹסִיפִין בְּשִׁכְרוּתוֹ, אֶלָּא יִשְׁהֶה לְפִי הַשִּׁכְרוּת עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מִשִּׁכְרוּתוֹ שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם. אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מֻתָּרִין לִשְׁתּוֹת יַיִן בַּלֵּילוֹת אֲבָל לֹא בִּימֵי שַׁבַּתָּן (תענית טו ב) וַאֲפִלּוּ שְׁאָר בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁל מִשְׁמָר שֶׁאֵין עֲבוֹדָתָן אוֹתוֹ הַיּוֹם אֲסוּרִין, שֶׁמָּא תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה עַל אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם וְיִצְטָרְכוּ לַאֲחֵרִים מֵאַנְשֵׁי מִשְׁמָרָן לְסַיְּעָן. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם אֲסוּרִין לִשְׁתּוֹת בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה בַּלַּיְלָה וְיִשְׁכֹּים לַעֲבוֹדָתוֹ וַעֲדַיִן לֹא סָר יֵינוֹ מֵעָלָיו.

ו כֹּהֵן שֶׁיּוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה בֵּית אָב הוּא וְיוֹדֵעַ שֶׁבְּתֵי אָבוֹתָיו קְבוּעִים הֵם בַּעֲבוֹדַת הַיּוֹם, אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הָיָה יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מִשְׁמָר הוּא וְאֵינוֹ מַכִּיר בֵּית אָב שֶׁלּוֹ, אָסוּר לִשְׁתּוֹת כָּל אוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁמִּשְׁמַרְתּוֹ עוֹבֶדֶת בָּהּ. לֹא הָיָה מַכִּיר מִשְׁמַרְתּוֹ וְלֹא בֵּית אֲבוֹתָיו, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם, אֲבָל תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ וְהֲרֵי הוּא מֻתָּר לִשְׁתּוֹת תָּמִיד, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲבֹד עַד שֶׁיְּקַבֵּץ בְּבֵית אָב שֶׁלּוֹ וּבְמִשְׁמַרְתּוֹ.

ז וְנוֹהֶגֶת אִסּוּר בִּיאַת מִקְדָּשׁ בְּשִׁכְרוּת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וּמְנִיעַת הַהוֹרָיָה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וְכֵן בְּאִשָּׁה חֲכָמָה הָרְאוּיָה לְהוֹרוֹת. וְכָל מִי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל שֶׁבְּנֵי אָדָם סוֹמְכִין עַל הוֹרָאָתוֹ, אָסוּר לוֹ לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו וְהוּא שָׁתוּי, שֶׁהַלִּמּוּד שֶׁלּוֹ כְּמוֹ הוֹרָאָה הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ח וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס שְׁתוּי יַיִן מִבֵּין הָאוּלָם וְלִמְזִבֵּחַ וְלִפְנִים חַיָּב מַלְקוּת. וְאִם עָבַד עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְאִם שָׁתָה מִשְּׁאָר הַמְשַׁכְּרִין וְעָבַד חַיָּב מַלְקוּת לְבַד, לֹא מִיתָה. וְכֵן כָּל מִי שֶׁהוֹרָה וְהוּא שָׁתוּי, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל עָבַר עַל לָאו, בֵּין שָׁתוּי מִן הַיַּיִן אוֹ שָׁתוּי מִשְּׁאָר הַמְשַׁכְּרִין. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסהמ״צ ל״ת עג) כִּי מַעֲלָה הִיא מִדִּבְרֵיהֶם שֶׁלֹּא לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ שְׁתוּי יַיִן. וְאֵין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲבֹד שָׁתוּי.

מצוה קנג

א **מִצְוַת בְּדִיקַת סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשֶׁנִּרְצָה לֶאֱכֹל מֵהֶם. וְהֵן מַעֲלַת גֵּרָה וְשִׁסְעַת שֶׁסַע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ב ג) זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני ג א) אוֹתָהּ תֹּאכְלוּ אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה, וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה, כְּלוֹמַר וְנִלְמַד מִזֶּה לָאו לִבְהֵמָה טְמֵאָה, וְלָאו כָּזֶה נִקְרָא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה וְנֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר (שם כ כה) וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וכו׳ וְכָתוּב עוֹד (שם יא מז) לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וכו׳.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי מִצְוֹת אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כָּתַבְנוּ בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה (מצוה עג) וְחֵלֶב (מצוה קמג) מָה שֶּׁיַּדָּעְנוּ, וְהוּא הַשֹּׁרֶשׁ הַמַּסְפִּיק כְּפִי הַפִּשָּׁט בְּכֻלָּן. וְעִנְיַן הַצִּוּוּי לִבְדֹּק סִימָנֵיהֶם הוֹלֵךְ אַחַר טַעַם אִסּוּרָן, שֶׁכָּל מָה שֶּׁבָּא לָנוּ אִסּוּר עָלָיו רָאוּי וּמְחֻיָּב עָלֵינוּ לְבָרְקוֹ יָפֶה. וְהִנְנִי לֹא חָשַׁכְתִּי עֵטִי מִכְּתֹב דִּבְרֵי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּכָאן (בסהמ״צ עשה קמט) שֶׁחָשַׁב הַמִּקְרֶא הַזֶּה לְמִצְוֹת עֲשֵׂה מִפְּנֵי שֶׁיַּעַדְתִּי בְּרֹאשׁ דְּבָרַי לִכְתֹּב הַמִּצְוֹת עַל הַסֵּדֶר שֶׁחָשַׁבְתָּם הוּא, עִם הֱיוֹת לִבִּי נֶאֱחָז בְּעִנְיָן זֶה בִּסְבָרַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁכָּתַב (בהשגותיו לבהמ״צ שורש ו) שֶׁאֵין רָאוּי שֶׁנִּמְנֶה בִּדְיקַת סִימָנֵי טָהֳרָה בַּבְּהֵמוֹת מִצְוָה, כִּי בֶּאֱמֶת אַחַר שֶׁאָסְרָה לָנוּ הַתּוֹרָה קְצָת הַבְּהֵמוֹת עַל כָּל פָּנִים יִתְחַיֵּב לְהוֹדִיעֵנוּ סִימָנֵי הַטְּהוֹרוֹת לְהַפְרִישֵׁנוּ מִן הָאִסּוּר, וְאֵין זֶה רָאוּי כְּלָל לְהֶחָשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן מִצְוָה. וְהוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם גַּם כֵּן בִּבְדִיקַת עוֹפוֹת וְדָגִים וַחֲגָבִים שֶׁיַּחְשֹׁב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לִשְׁלֹשָׁה, וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יַחְשְׁבֵם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. שֶׁכָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁמַּעֲלַת גֵּרָה אֵין לָהּ שְׁנַיִם בַּלֶּחִי הָעֶלְיוֹן, וְכָל בְּהֵמָה בָּעוֹלָם מַעֲלַת גֵּרָה הִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה חוּץ מִן הַגָּמָל, וְכָל שֶׁמַּפְרֶסֶת פַּרְסָה הִיא מַעֲלַת גֵּרָה חוּץ מִן הַחֲזִיר. וַעֲשָׂרָה מִינִים הֵם בֵּין בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת הַמְּתֻרִין, שְׁלֹשָׁה בְּהֵמוֹת הַיְדוּעוֹת וְהֵן שׁוֹר כֶּבֶשׂ וְתַיִשׁ, וְשִׁבְעָה מִינֵי חַיָּה הַמְּפֹרָשִׁין בַּכָּתוּב (דברים יד ה) אַיָּל וּצְבִי וכו׳. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ צְרִיכִין לָדַעַת סִימָנֵי הַכְּשֵׁרוֹת לְהַבְדִּילָן מִן הַטְּמֵאוֹת, כְּמוֹ כֵן אָנוּ צְרִיכִין לֵדַע אֵיזוֹ הִיא מִין בְּהֵמָה וְאֵיזוֹ מִין חַיָּה מִצַּד הַחֵלֶב, שֶׁחֵלֶב בְּהֵמָה אָסוּר וְחֵלֶב חַיָּה מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאַזְהָרַת הַחֵלֶב לְמַעְלָה, וְעוֹד שֶׁדַּם הַחַיָּה טָעוּן כִּסּוּי וְלֹא דַּם בְּהֵמָה. וְסִימָנֵי הַחַיָּה בַּמֶּה הִיא חֲלוּקָה מִן הַבְּהֵמָה לֹא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ (חולין נט ב) שֶׁהִיא נִבֶּרֶת בְּקַרְנֶיהָ, שֶׁקַּרְנֵי הַחַיָּה עֲשׂוּיוֹת כְּן כְּרוּכוֹת, חֲדוּקוֹת כְּרוּכוֹת כְּקַרְנֵי הַשּׁוֹר, חֲדוּקוֹת כְּקַרְנֵי הָעֵז וְיִהְיֶה הַחֶדֶק מֻבְלָע בָּהֶן, וַהֲדוּרוֹת כְּקַרְנֵי הַצְּבִי. לְפִיכָךְ כָּל שֶׁאֵין לָהּ סִימָנִים אֵלֶּה בְּקַרְנֶיהָ חַיָּב אָדָם לִנְהֹג אִסּוּר בְּחֶלְבָּהּ. וְהַמּוֹצֵא חַיָּה בְּלֹא קַרְנַיִם שֶׁאֵין יָכוֹל לְבָרְקָהּ בְּקַרְנֶיהָ, אִם מַכִּירָהּ בְּצוּרָתָהּ יָפָה, כְּגוֹן שֶׁהֻרְגַּל בָּהֶם, מֻתָּר לוֹ לִבְטֹחַ בְּהַכָּרָתוֹ וְלֹא נֶאֱמַר שֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ לִבְדֹּק בַּקַּרְנַיִם עַל כָּל פָּנִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּחֻלִּין (שם א).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְאִם עָבַר עָלֶיהָ וְלֹא בָּדַק אֶלָּא שָׁרָאָה בָּהּ הַסִּימָן הָאֶחָד וְסָמַךְ עָלָיו וְאָכַל מִמֶּנָּה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא אַחַר כֵּן שֶׁהֻתַּר אָכַל, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה שֶׁל בְּדִיקַת הַסִּימָנִין.

מצוה קנד

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ד ז) אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה אֶת הַגָּמָל וְהַחֲזִיר וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן. וּמִינֵי שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא בָּא עֲלֵיהֶם לָאו בְּבֵאוּר, אֲבָל מִכְּיוָן שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה כָּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וּמַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכְלוּ. נָדַע שֶׁכָּל מָה שֶּׁאֵין בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִין יַחַד הוּא נִמְנָע מִלְּאָכְלוֹ, וְזֶה לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וְהָעִקָּר אֲצֻלֵנוּ לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

ב וְאָמְנָם נֶאֶסְרוּ לָנוּ גַּם כֵּן שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה מִקַּל וָחֹמֶר שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים הַחֲזִיר וְהַגָּמָל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה אֶחָד אָנוּ לוֹקִין עָלָיו קַל וָחֹמֶר שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין לָהֶן סִימַן טָהֳרָה כְּלָל, שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שמיני ג א ב) אֹתָהּ תֹּאכְלוּ אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, בְּלֹא תַעֲשֶׂה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וכו׳. אֵין לִי אֶלָּא אִלּוּ בְּלֹא שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנַּיִן? וְדִין הוּא וּמָה אִלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה חֲרֵי הֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהֶם סִימַן טָהֳרָה אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא לֹא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן? נִמְצָא הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר מִן הַכָּתוּב, וּשְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִקַּל וָחֹמֶר. וְאָמְנָם הוּא לְגִלּוּי מִלְּתָא בְּעָלְמָא, כְּלוֹמַר שֶׁקַּל וָחֹמֶר בְּזֶה הָעִנְיָן מְבֹאָר בַּכָּתוּב הוּא, שֶׁאִם הִזְהִיר עַל אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן סִימָן אֶחָד שֶׁל טָהֳרָה, כָּל שֶׁכֵּן עַל שֶׁאֵין לָהֶם סִימַן טָהֳרָה כְּלָל, וְלֹא שַׁיָּךְ בְּכָאן כְּלָל לוֹמַר אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין. וּלְפִיכָךְ כָּל מִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת

מִבְּהֵמָה טְמֵאָה מֵאֵי זֶה מִין שֶׁיִּהְיֶה לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא. וּפְרוּשׁ מַפְרֶסֶת פַּרְסָה הוּא שֶׁפַּרְסוֹתֶיהָ סְדוּקוֹת. וּפְרוּשׁ שׁוֹסַעַת שֶׁסַע כְּלוֹמַר שֶׁתְּהֵא הַפַּרְסָה מֻבְדֶּלֶת לְגַמְרֵי מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה. אֲבָל אִם הָיְתָה סְדוּקָה לְמַטָּה וּמְחֻבֶּרֶת לְמַעְלָה אוֹ בְּהֶפֶךְ טְמֵאָה הִיא. וּפְרוּשׁ מַעֲלַת גֵּרָה, שֶׁמְּקִיאָהּ הָאֹכֶל מִן הַמַּעַיִם וּמְשִׁיבָה אוֹתוֹ לְפִיהָ לְכָתְּשׁוֹ וּלְטָחֲנוֹ הֵדֵק.

ג מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים, כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי כָּל הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁהִרְחִיק מֵעֲמוֹ אֲשֶׁר בָּהֶם, יֵשׁ בָּהֶם נְזָקִים מְצוּיִים לַגּוּפִים שֶׁהֵם כֵּלִים לַנְּפָשׁוֹת לִפְעֹל בָּהֶם וּלְהִתְעַלּוֹת עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים. וְעַל כֵּן הִרְחִיקָנוּ מֵהֶם לְמַעַן יִפְעֲלוּ הַנְּפָשׁוֹת פְּעֻלָּתָן וְלֹא יִנָּעֲלוּ [דָּלֶת] בְּפְנֵיהֶם רֹעַ מֶזֶג הַגּוּפוֹת וְטִמְטוּם הַלְּבָבוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים ע א) שֶׁלֹּא חָלַק הַכָּתוּב בִּבְהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה בֵּין בְּשָׂרָהּ לְחֶלְבָּהּ, שֶׁהַכֹּל אָסוּר. וּבְשַׂר אָדָם אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרָא הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְאֵינוֹ מַעֲלֶה גֵּרָה וְשׁוֹסֵעַ שֶׁסַע, אֵין בְּשָׂרוֹ בִּכְלַל אִסּוּר בְּהֵמָה טְמֵאָה לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאו, וּלְפִיכָךְ הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ אוֹ שׁוֹתֶה מֵחֶלְבוֹ, בֵּין חַי בֵּין מֵת, אֵין לוֹקִין עָלָיו, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אָסוּר הוּא בַּעֲשֵׂה, שֶׁהֲרֵי מָנָה הַכָּתוּב שִׁבְעַת מִינֵי חַיָּה וְאָמַר בָּהֶן (דברים יד ד) זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ, מִכְּלָל שֶׁכָּל שֶׁהוּא חוּץ מֵאֵלּוּ לֹא תֹּאכְלוּ, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה וְהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. (משנה תורה, מאכלות אסורות ב ג) אֲבָל הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (ויקרא יא ג) שֶׁבְּשַׂר הָאָדָם אַפִּלּוּ עֲשָׂה אֵין בּוֹ, וְהֵבִיא רְאָיָה מִמָּה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות כא ב) דַּם מְהַלְכֵי שְׁתַּיִם וְחֶלְבָּם, אַפִּלּוּ מִצְוָת פְּרִישָׁה אֵין בּוֹ. וְכָתַב הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה דְּהוּא הַדִּין לַבָּשָׂר שֶׁמֵּתָר כְּמוֹ הַדָּם, שֶׁאִם לֹא כֵן, אֵיךְ יִהְיֶה מֻתָּר הַדָּם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כד א) דָּם שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם מוֹצְצוֹ וּבוֹלְעוֹ, וְהָא קָיְמָא לַן (בכורות ה א) כָּל הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא. וּמִכָּל מָקוֹם, בְּשַׂר (יִשְׂרָאֵל) מֵת, אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְיֶתֶר רְאָיוֹתָיו בְּסִפְרוֹ. וּשְׁאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [משנה תורה, הלכות מאכלות אסורות פ״ב].

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ שָׁתָה רְבִיעִית מֵחֻלָּבָהּ בְּמֵזִיד, לוֹקֶה, וּבְשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

מצוה קנה

א **מִצְוַת בְּדִיקַת סִימָנֵי דָּגִים** – לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָּגִים, כְּלוֹמַר שֶׁהָרוֹצֶה לֶאֱכֹל מִן הַדָּגִים שֶׁיִּבְדֹּק תְּחִלָּה בָּהֶן יָפֶה הַסִּימָנִין שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בָּהֶן, וְהֵן סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא ט) אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם וכו׳ כְּבָר כָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לְזוֹ ((מצוה קנג) במצות בדיקת סימני בהמה וחיה) שֶׁהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יַחְשֹׁב בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת בְּדִיקַת סִימָנִין בַּמִּינִין שֶׁהִתּוֹרָה הַתּוֹרָה, וְכִי הָאֱמֶת אִתּוֹ בָּזֶה לְפִי הַנִּרְאֶה לָנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ בַּגְּמָרָא (חולין סו ב) בְּפֵרוּשׁ בְּקָצָתָן זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, הַכַּוָּנָה בָּעִנְיָן לְחַיֵּב בְּמִינִים הַטְּמֵאִים בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה עִם הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה. וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב גַּם כֵּן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּמִצְוַת הַלְוָאַת הַנָּכְרִי (מצוה קעג), שֶׁחָשְׁבָה הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְמִצְוָה (בסהמ״צ עשין קצח), וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לְפִי הַדּוֹמֶה רַק לְחַיֵּב בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה בְּהַלְוָאַת יִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה כְּתַבְתִּיו גַּם כֵּן לְמַעְלָה בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה, וְהוּא כְּלָל לְאַרְבַּעַת הַמִּינִין.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין נט א) שֶׁסְּנַפִּיר הוּא מָה שֶּׁבַּדָּג שֶׁהוּא לוֹ כְּעֵין כְּנָפַיִם שֶׁפּוֹרֵחַ בָּהֶן, וְקַשְׂקֶשֶׂת הִיא אוֹתָהּ קְלִפָּה שֶׁעָלָיו הַדְּבוּקָה בְּכָל גּוּפוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִמְצָא הַקַּשְׂקֶשֶׂת כִּי אִם בְּמִקְצָת גּוּפוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַת לְבַד, דַּיּוֹ וְכָשֵׁר. וְאָמְרוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (חולין פ״ג ה״ט) וְהוּא שֶׁתְּהֵא תַּחַת לֶחְיוֹ אוֹ תַּחַת זְנָבוֹ אוֹ תַּחַת סְנַפִּירָיו, אֲבָל בִּשְׂאָר גּוּפוֹ, לָא סַגִּי לָן בְּפָחוֹת מִשְּׁתַּיִם. וְכָל שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קַשְׂקֶשֶׂת אֲפִלּוּ אַחַת בַּמִּקּוֹמוֹת הַנִּזְכָּרִים, אֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אִם יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר, כִּי בְּוַדַּאי יֵשׁ לוֹ, אֲבָל כְּשֶׁיִּמָּצֵא בּוֹ סְנַפִּיר, צָרִיךְ לִבְדֹּק אִם יֵשׁ בּוֹ קַשְׂקֶשֶׂת, כִּי יֵשׁ דָּגִים טְמֵאִים הַרְבֵּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סְנַפִּיר. וְכָל דָּג שֶׁבְּטִבְעוֹ יֵשׁ לוֹ קַשְׂקֶשִׂים (שם סו א) אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאִין בּוֹ בְּעוֹדוֹ קָטָן עַד שֶׁגָּדֵיל, כְּגוֹן הַסַּלְתָּנִית וְהָאָפְיָן, חֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַשְׂקַשִּׂים בְּעוֹדוֹ בַּיָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשִּׁיר אוֹתָן בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֶה מִן הַיָּם כְּגוֹן אֲקוּנָס וַאֲפוּנָס בְּסַפְּ(תְּ)יס אֶפְּנָסְתִּיס וְאַטוּנְאָס הַנִּקְרָא בירט בְּלַעַז, חֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא תַּקְפִּיד הַתּוֹרָה רַק בְּמִין בַּעַל קַשְׂקֶשֶׂת וּסְנַפִּיר, כִּי הוּא הַנָּאוֹת אֶל טֶבַע בְּנֵי אָדָם, וּמִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת לְפִי הַפְּשָׁט.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא בָּדַק יָפֶה, כְּגוֹן שֶׁרָאָה סִימָן אֶחָד לְבַד בְּדָג וְסָמַךְ עַל הָאַחֵר בְּלֹא בְּדִיקָה אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצָא אַחַר כֵּן כָּשֵׁר, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קנו

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא יא) מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ. וְסִימָנֵי דָּגִים כְּשֵׁרִים כְּתַבְנוּם לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה (מצוה קנה) שֶׁהִיא לְבָדְּקָ בְּסִימָנֵי דָּגִים שֶׁחָשַׁבְנוּ מִן הַמִּנְיָן לְכִבּוּד הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה עג) בְּעִנְיַן אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא הִרְחִיק מֵעָמּוֹ כָּל מָה שֶׁנֶּזֶק נִמְצָא בּוֹ, הֵן בְּהֵמָה אוֹ עוֹף אוֹ דָּגִים, מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה גַּם כֵּן, וְהֵם בְּחֵלֶק פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [י״ד סי, פ״ג]

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִדָּג טָמֵא בְּמֵזִיד, לוֹקֶה. בְּשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

מצוה קנז

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא יג) וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת (מצוה עג, וקמז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין נט א) סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה נֶאֶמְרוּ מִן הַתּוֹרָה, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה, וְהֵן פָּרְסָה חֲלוּקָה לְגַמְרֵי, כְּמוֹ הַשּׁוֹר וְהַכֶּבֶשׂ, וּמַעֲלֶה גֵּרָה. וְסִימָנֵי הָעוֹף לֹא נֶאֶמְרוּ לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה פֵּרְשָׁה לָנוּ בְּשֵׁם כָּל הַטְּמֵאִים שֶׁבָּעוֹלָם, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, אֵין צֹרֶךְ לִכְתֹּב סִימָנֵיהֶן, כִּי כָּל עוֹף הַנִּמְצָא בָּעוֹלָם חוּץ מֵהֶם, הוּא כָּשֵׁר. וּמִכָּל מָקוֹם מִפְּנֵי שֶׁכָּל אוֹתָן מִינִין שֶׁהוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה אֵין כָּל אָדָם בָּקִי בָּהֶן, הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים סִימָנִין בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר אוֹתָן כָּל אָדָם וְיוּכַל לֶאֱכֹל מִן הָעוֹפוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר אֲפִלּוּ אֶחָד מִכָּל הַמִּינִין הַטְּמֵאִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב.

ד נִמְצָא לְפִי דִּבְרֵינוּ, שֶׁכָּל הַמַּכִּיר יָפֶה כָּל הַמִּנּוּיִן בַּתּוֹרָה שֶׁהֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינִין, יָכוֹל לֶאֱכֹל מִכָּל עוֹף אַחֵר שֶׁיִּמְצָא, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל עוֹף שֶׁלֹּא נִזְכַּר בְּמִנְיַן הַטְּמֵאִים בַּתּוֹרָה, כָּשֵׁר. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סג ב) גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁעוֹפוֹת טְהוֹרִים מְרֻבִּים עַל הַטְּמֵאִים לְפִיכָךְ פֵּרַט הַטְּמֵאִים. כְּלוֹמַר פֵּרַט כָּל הַטְּמֵאִים שֶׁבָּעוֹלָם, כֵּן הוּא הַפֵּרוּשׁ לְפִי דַּעַת רֹב הָרַבָּנִים. כִּי כָּל הַטְּמֵאִין שֶׁבָּעוֹלָם הֻזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָן אָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נט א) שֶׁאֲפִלּוּ סִימָנֵיהֶם כָּל עוֹף הַדּוֹרֵס, בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מִמִּינֵי הַטְּמֵאִים שֶׁבַּתּוֹרָה וּפֵרוּשׁ דּוֹרֵס כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹעֵץ הַצִּפָּרְנַיִם עַל עוֹף אַחֵר וּמֵטִיל בּוֹ אֵרֶס כְּמִנְהָג הַנֵּץ וּשְׁאָר הָעוֹפוֹת שֶׁצָּדִין בָּהֶן בְּנֵי אָדָם. וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס וְהוּא גַּם כֵּן מִמִּינֵי הַטְּמֵאִים.

ה וְאָמְרוּ לָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סב א) דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ בְּגוּפוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֲצֵבַע יְתֵרָה, וְהוּא הָאֲצְבַּע הַגְּדוֹל שֶׁיּוֹצֵא יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָאֲצְבָּעוֹת, וְזֶפֶק, הוּא מָקוֹם רָחָב בְּסוֹף הַוֵּשֶׁט, שֶׁמִּקַּבֵּץ הָעוֹף שָׁם הַמַּאֲכָל בִּתְחִלַּת הָאֲכִילָה, וְקֻרְקְבָן נִקְלָף, וְהוּא הַמָּקוֹם הַטּוֹחֵן בּוֹ הָעוֹף הַמַּאֲכָל הַנִּקָּרָא בְּלַעַז ונטראי, וְיֵשׁ לוֹ עוֹר דַּק בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר לִפְנִים, וְאוֹתוֹ הָעוֹר נִקְלָף מִמִּקְצָת הָעוֹפוֹת, מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָעוֹף שְׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הַטְּמֵאִים וּמֻתָּר. שְׁנֵי כְּלָלִים אֵלּוּ שֶׁכָּלָלְנוּ, אֶחָד לְאִסּוּר וְאֶחָד לְהֶתֵּר כָּל עוֹף שֶׁהֵן בּוֹ אֵין צָרִיךְ שׁוּם אָדָם לִשְׁאֹל עָלָיו לְבָקְרֵי בְּעוֹפוֹת, אֶלָּא יֵאָסֵר הָאָסוּר וְיֻתַּר הַמֻּתָּר. שְׁנֵי כְּלָלִים אֵלּוּ שֶׁכָּלָלְנוּ, אֶחָד לְאִסּוּר וְאֶחָד לְהֶתֵּר כָּל עוֹף שֶׁהֵן בּוֹ אֵין צָרִיךְ שׁוּם אָדָם לִשְׁאֹל עָלָיו לְבָקְרֵי בְּעוֹפוֹת, אֶלָּא יֵאָסֵר הָאָסוּר וְיֻתַּר הַמֻּתָּר.

ו וְנִמְצָא לְפִי כְּלָל זֶה, שֶׁאַרְבָּעָה סִימָנֵי טָהֳרָה הֵן בָּעוֹפוֹת, וְאֵלּוּ הֵן אֵינוֹ דּוֹרֵס, וְאֲצֵבַע יְתֵרָה, וְזֶפֶק, וְקֻרְקְבָן נִקְלָף. וּכְבָר כְּלַלְנוּ שֶׁכָּל עוֹף שֶׁנִּמְצָא חָסֵר אֶחָד מֵהֶם וְהוּא הַמְיֻחָד שֶׁבָּהֶן, דְּהַיְנוּ אֵינוֹ דּוֹרֵס, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה דּוֹרֵס, שֶׁהוּא טָמֵא לְעוֹלָם וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדֹּק בּוֹ דָּבָר אַחֵר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם חָסֵר מִכֻּלָּן. שֶׁאֵין בּוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד מִסִּימָנֵי טָהֳרָה אֵלּוּ שֶׁאָסוּר. שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ הָאֶחָד הַמְיֻחָד לְבַד יֶאְסַר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כָּל שֶׁכֵּן אִם חָסֵר מִכֻּלָּן. וְהַנֶּשֶׁר הוּא גַּם כֵּן שֶׁאֵין בּוֹ אֶחָד מִכָּל סִימָנֵי טָהֳרָה. נִמְצָא עוֹף חָסֵר מִן הַשְּׁנַיִם, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנֵי טָהֳרָה לְבַד וַיַּחְסְרוּ מִמֶּנּוּ הַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים. וְהָאֶחָד מִן הַשְּׁנַיִם שֶׁל טָהֳרָה שֶׁיִּמָּצְאוּ בּוֹ יִהְיֶה שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס, כָּל עוֹף שֶׁהוּא כֵּן, הוּא טָהוֹר לֶאֱכֹל לְכָל מִי שֶׁמַּכִּיר עוֹרֵב וְכָל מִין עוֹרֵב, לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל מִין הַטְּמֵאִים שֶׁיִּהְיֶה כֵּן כִּי אִם עוֹרֵב וּמִינוֹ שֶׁהוּא כֵּן שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס וְיֵשׁ לוֹ סִימָן אֶחָד בְּגוּפוֹ מִסִּימָנֵי הַטָּהֳרָה, וְסִימָן זֶה שֶׁל טָהֳרָה אֵינוֹ קָבוּעַ בְּכָל מִין הָעוֹרֵב אֶלָּא יֵשׁ בְּמִין הָעוֹרֵב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה וְאֵינוֹ דּוֹרֵס, וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֶפֶק וְאֵינוֹ דּוֹרֵס, וְיֵשׁ שֶׁקֻּרְקְבָנוֹ נִקְלָף וְאֵינוֹ דּוֹרֵס. כְּלָל הַדָּבָר, כִּי בְּמִינוֹ יִמָּצְאוּ שְׁנֵי הַסִּימָנִים אֵלּוּ שֶׁל טָהֳרָה וְלֹא בְּמִין אַחֵר, כֵּן פֵּרְשׁוּ קָצָת מִן הַמְפָרְשִׁים. וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ כִּי לָעוֹרֵב שְׁנֵי סִימָנֵי טָהֳרָה בְּגוּפוֹ מִלְּבַד שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס.

ז נִמְצָא עוֹף חָסֵר הַשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי טָהֳרָה וְלֹא יִשָּׁאֵר לוֹ כִּי הָאֶחָד הַמְיֻחָד, וְהוּא שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס, טָהוֹר לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּגוּפָם אֶחָד מִכָּל סִימָנֵי הַטָּהֳרָה אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס חוּץ מִפֶּרֶס וְעָזְנִיָּה שֶׁהֵן כֵּן. וְהֵן אֵינָם מְצוּיִין בַּיְּשׁוּב, וּמִכֵּיוָן שֶׁאֵינָן מְצוּיִין בַּיְּשׁוּב, אֵין לְסַפֵּק בָּהֶן. וְיֵשׁ

מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, כִּי לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא הָיוּ מְצוּיִין, אֲבָל עַכְשָׁו מְצוּיִין הֵן, וְקוֹרֵא אֲנִי עֲלֵיהֶן (קהלת ז טז) אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה. כִּי הֵם אָמְרוּ דְּלָא שְׁכִיחִי בַּיְשׁוּב, כְּלוֹמַר שֶׁמַּרְחִיקִין הֵם לְעוֹלָם מִמְּקוֹמוֹת הַיְשׁוּב, וּמִכֵּיוָן שֶׁטִּבְעָם כֵּן, הָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת (שם א ד), וְהַדִּין שָׁוֶה בְּכָל זְמַן. נִמְצְאוּ בְּגוּפוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי הַטָּהֳרָה, וְהֵם אֶצְבַּע יְתֵרָה וְזֶפֶק וְקֻרְקְבָן נְקֻלָּף, בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא כָּשֵׁר, וְגַם הָרְבִיעִי הוּא [בּוֹ] (כֵּן). כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס, שֶׁאֵין בָּעוֹלָם עוֹף בִּשְׁלֹשָׁה סִימָנִים אֵלּוּ שֶׁיִּהְיֶה דּוֹרֵס, וְאֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרָיו כְּלָל, אֶלָּא שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ מִיָּד. אֲבָל נִמְצְאוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻהֳרָה וְיִהְיֶה אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁאֵינוֹ דּוֹרֵס בָּזֶה וַדַּאי יֵשׁ לְסַפֵּק, כִּי רֹב הַטְּמֵאִים הֵם כֵּן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻהֳרָה כָּאֵלּוּ, וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לִשְׁאֹל עַל עוֹף כָּזֶה אִם אֵינוֹ מַכִּיר כָּל (הַטְּמֵאִים) הַמְּנוּיִים בַּתּוֹרָה. נִמְצָא לְפִי דִּבְרֵינוּ, שֶׁכָּל עוֹף שֶׁיְּסַפֵּק עָלֵינוּ אִם טָמֵא אוֹ טָהוֹר, יִהְיֶה עַל כָּל פָּנִים בִּשְׁנֵי צְדָדִים שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻהֳרָה, וְהָאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ דּוֹרֵס, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ לְסַפֵּק בְּרֹב מִינֵי הַטְּמֵאִים, אוֹ שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִימָנֵי טֻהֳרָה וְאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ דּוֹרֵס שֶׁיֵּשׁ לְסַפֵּק בָּעוֹרֵב וּמִינָיו, אֲבָל כָּל שְׁאָר הַצְּדָדִין אֵינוֹ בָּא לִידֵי הַסָּפֵק אֶלָּא נָדִין אוֹתוֹ אוֹ בְּטָהוֹר אוֹ בְּטָמֵא מִיָּד. שִׁית דַּעְתְּךָ בַּדָּבָר כִּי כֵן הוּא לְפִי כְּלָלֵנוּ זֶה. וּכְלָל זֶה כָּתַבְנוּ אוֹתוֹ לְפִי סְבָרַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, כִּי הַרְבֵּה פֵּרוּשִׁים נִתְפָּרְשׁוּ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁל עוֹפוֹת, וְכָל הָעוֹפוֹת הַמְסֻפָּקִים אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סד ב) שֶׁהֵן נֶאֱכָלִים בְּמָסֹרֶת, כְּלוֹמַר שֶׁאִם קִבְּלוּ בְּנֵי הַמָּקוֹם וְנָהֲגוּ בִּפְשִׁיטוּת לְאָכְלוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר, שֶׁאֵין לְסַפֵּק עָלָיו כְּלָל וְאֵין צָרִיךְ לְבָדְקוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין [י״ד סימן פ״ב].

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מֵעוֹף טָמֵא בְּמֵזִיד לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר.

מצוה קנח

א **מִצְוַת בְּדִיקַת סִימָנֵי חֲגָבִים** – לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים, וְהֵם הַסִּימָנִים שֶׁכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה (ויקרא יא כא) אֲשֶׁר לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו וְגוֹ׳, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְעִנְיַן שָׁרְשָׁהּ כְּמוֹ בְּשְׁאָר הַמִּינִים.

ב דִּינֶיהָ. פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סה א) שֶׁשְּׁמֹנָה מִינֵי חָגָב טָהוֹר הֵם. וְאֵלּוּ הֵן אֶחָד שֶׁנִּקְרָא חָגָב, שֵׁנִי שֶׁנִּקְרָא [ז] דְּבָנִית וְהוּא מִין חָגָב, שְׁלִישִׁי שֶׁנִּקְרָא חַרְגֹּל, רְבִיעִי עַרְצוּבְיָא וְהוּא מִין חַרְגֹּל, חֲמִישִׁי אַרְבֶּה, שִׁשִּׁי צִפֹּרֶת כַּרְמִים, וְהוּא מִין אַרְבֶּה שְׁבִיעִי סָלְעָם, שְׁמִינִי יוֹחָנָה יְרוּשַׁלְמִית, וְהוּא מִין סָלְעָם. מִי שֶׁהוּא בָּקִי בּוֹדֵק בָּהֶן לְפִי בְּקִיאוּתוֹ וּבִשְׁמוּתֵיהֶן וְאוֹכֵל, וְהַצַּיָּד יִשְׂרָאֵל נֶאֱמָן עֲלֵיהֶם וּבָעוֹף. וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בּוֹדֵק בַּסִּימָנִים שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בָּהֶן. וּשְׁלֹשָׁה סִימָנִין הֵן. וְאֵלּוּ הֵן אַרְבַּע כְּנָפַיִם שְׁחוּפוֹת רֹב בְּאֹרֶךְ וְרֹב הֶקֵּף גּוּפוֹ, וְאַרְבַּע רַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי כְרָעַיִם לְנַתֵּר בָּהֶן עַל הָאָרֶץ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁצְּרִיךְ לָדַעַת שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ חָגָב. וְיֶתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵחֻלִּין [י״ד סימן פה]

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל וְלֹא בָּדַק יָפֶה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קנט

א **מִצְוַת טֻמְאַת שְׁמֹנָה שְׁרָצִים** – לְהִיוֹת שְׁמֹנָה שְׁרָצִים טְמֵאִים וּמְטַמְּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא כט) וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקַּדָּמָה, לֹא יִסְפֹּק כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה, שֶׁלֹּא הָיָה אָדָם מֵעוֹלָם שֶׁהִשִּׂיג לָדַעַת כָּל הַחָכְמָה עַד סוֹפָהּ, שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם לוֹ מִמֶּנָּה. שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע״ה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה כא ב) חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִינָה הֵן, וְכֻלָּן נִמְסְרוּ לְמֹשֶׁה חוּץ מֵאֶחָד, וְכֵן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הֶחְכָּם אָמַר עַל עַצְמוֹ (קהלת ז כג) אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי. וְכֵן לֹא יִסְפֹּק כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֹחַ בְּקֶרְקֳדוֹ כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא אַב הַחָכְמָה, וּמֵאִתּוֹ נִמְצֵאת בּוֹ נִכְלֶלֶת כַּלָּה. וְאֵין שׁוּם סָפֵק גַּם כֵּן כִּי אַב כָּל הַטּוֹבוֹת לֹא יְצַוֶּה דָּבָר [אֶת] (אֶל) בְּרִיּוֹתָיו רַק לְטוֹבָתָם וּלְתוֹעַלְתָּם וּלְהַרְחִיק כָּל נֶזֶק מֵעֲלֵיהֶם. וְעַל כֵּן בַּאֲשֶׁר נַשִּׂיג בְּחָכְמָתֵנוּ מִן הַמִּצְוֹת לָדַעַת הַתּוֹעֶלֶת הַמַּגִּיעַ לָנוּ בָּהֶן נִשְׁמַח בּוֹ. וְכַאֲשֶׁר אֵין אֲנַחְנוּ מַשִּׂיגִים מֵהֶם בְּחָכְמָתֵנוּ הַתּוֹעֶלֶת שֶׁלָּנוּ בָּהֶן, יֵשׁ לָנוּ לַחְשֹׁב עַל כָּל פָּנִים כִּי בְּיִתְרוֹן הַחָכְמָה אֲשֶׁר לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל בְּרִיָּה יֵדַע הַתּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר לָנוּ בְּאוֹתָהּ מִצְוָה וְעַל כֵּן צִוָּנוּ עָלֶיהָ.

ג וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא ב) לָמָּה לֹא נֵדַע הַטַּעַם בְּכָל הַמִּצְוֹת, וְאָמְרוּ שֶׁהָיָה הַדָּבָר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָנוּ כִּשָּׁלוֹן בָּזֶה, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה, שֶׁהֲרֵי שְׁלוֹשָׁה מֵהֶן נִתְגַּלָּה טַעְמָן וְנִכְשַׁל בָּהֶן גְּדוֹל הָעוֹלָם. וְאַל יַחְשֹׁב תּוֹפֵשׂ לְבוּא עָלַי עַל הַמָּשָׁל שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כח א) כַּפָּא דְּחַק נַגָּרָא בֵּה נִשְׁרוֹף חַרְדָּלָא, בְּמַה שֶׁאָמַרְתִּי עַכְשָׁו שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הֶעֱלִים מִמֶּנּוּ טַעֲמֵי הַמִּצְוֹת, וְאָנֹכִי חֲרִימוֹתִי יָדִי לְדַבֵּר בָּהֶן דָּבָר אֶל נְעָרִי, כִּי כְּבָר קָדָמוּנִי רַבּוֹתַי לְדַבֵּר בָּהֶן כַּמָּה דְּבָרִים בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים עַל צַד פְּשָׁטָן, וְעֹמֶק חָכְמָתָן וְחֹזֶק בִּינָתָן וְרֹב קְדֻשָּׁתָן הַגָּנוּז בְּתוֹכָן, וַאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם לֹא יָזִיזוּ

אוֹתָן. וְכָל הַמַּעֲמִיק עֵצָה בִּפְשָׁטֵיהֶן וְיִשְׁתַּדֵּל לְחַדֵּשׁ דָּבָר בַּנִּגְלֶה שֶׁבָּהֶן כִּי יִכְסֹף לְהַצִּיץ מִן הַחֲרָכִים לְהִתְעַנֵּג בְּזֹהַר מַרְאֵיהֶן וְלִלְקֹט מֵעֲלֵיהֶן לַחְגֹּר בָּהֶן, אֵין רָאוּי לָתֵת בָּזֶה עָלָיו אָשָׁם אַךְ לְבָרְכוֹ וּלְהַזְכִּירוֹ לִשְׁבָח בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם.

ד וַעֲתָה אַחֲרֵי הַקְדָּמָתֵנוּ זֹאת, שֶׁחָכְמַת הָאֵל גְּדֹלָה עַל כָּל חָכְמָה וְכִי לֹא יִצְוֶה דָּבָר רַק לְטוֹבָה לָנוּ וּלְתוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה, אֵין לָנוּ קַשְׁיָא וְלֹא שְׁאֵלָה בְּכֹל אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת וְהָרְחָקַת הַטֻּמְאָה בְּכָל אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה הַתּוֹעֶלֶת לָנוּ יְדוּעָה וּמֻשָּׂג בַּחֲקִירָה, כִּי יָדַעְנוּ בֶּאֱמֶת שֶׁהַכֹּל לְטוֹב. וְאַל תִּתְמַהּ בְּנִי עַל עִנְיְנֵי הַטֻּמְאָה אִם הוּא נֶעֱלָם הַרְבֵּה עַל כָּל בְּרִיָּה, כִּי אִפְשָׁר שֶׁהַטֻּמְאָה תַּזִּיק אֶל הַנֶּפֶשׁ וְתַחְלִיאֶהָ קְצָת, וְכֵן שָׁמַעְתִּי הַדָּבָר מִפִּי חֲכָמִים, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא לט א) וְנִטְמְאתֶם בָּם וְנִטְמְתֶם כְּתִיב כְּלוֹמַר שֶׁמַּעֲינוֹת הַשֵּׂכֶל שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הַעֶיֶמֶת מִתְקַלְקְלִים קְצָת בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה.

ה וְאַל תִּתְמַהּ בְּהִתְקַלְקֵל הַשֵּׂכֶל בָּעִנְיָנִים הַנַּשְׁמִיִּים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כִּי מִפְּנֵי שִׁתּוּפָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ עִם הַגּוּף יֵאָרַע לָהּ כֵּן עַל כָּל פָּנִים. וְאִם כֵּן אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ בַּעֲנִיוּת דַּעְתֵּנוּ לֹא נֵדַע הַנֶּפֶשׁ וּמַהוּתָהּ וְאֵיךְ נִלְאֶה לָדַעַת רְפוּאָתָהּ אוֹ מַחֲלָתָהּ מִדֶּרֶךְ הַחֲקִירָה הֲלֹא לְרוֹפְאִים אֵין תַּחְבּוּלָה בִּרְפוּאָה עַד הַכִּירָם עִקַּר הַמַּחֲלָה, וְעַל כֵּן בְּכָל הַרְחָקוֹת הַטֻּמְאָה שֶׁיָּבוֹאוּ בַּתּוֹרָה, אֵין לָנוּ לְחַטֵּט אַחַר שָׁרְשֵׁיהֶן, עַד בּוֹאֵנוּ אֶל תַּכְלִית הַיְדִיעָה בְּעִנְיְנֵי הַנֶּפֶשׁ לָדַעַת מַהוּתָהּ מוֹצָאָהּ וּמוֹבָאָהּ וְהֶבֵן זֶה וְדָעֵהוּ, כִּי בּוֹ נִמְצָא קְצָת תְּשׁוּבָה עַל כָּל שָׁרְשֵׁי מִצְוֹת הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה עַד אֲשֶׁר כִּמְעַט יִהְיֶה מַסְוֶה עַל פָּנֵינוּ בְּחִדּוּשׁ פָּרָה אֲדֻמָּה שְׁמִטַּמְאָה הַטָּהוֹר וּמְטַהֶרֶת הַטָּמֵא, וְגַם שָׁם (מצוה קצז) נַאֲרִיךְ בָּעִנְיָן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם לְקַבֵּל שָׂכָר בִּיגִיעָה דִּבְרֵי חֵפֶץ.

ו דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלים פ״א מ״א) שֶׁשִּׁמְּנָה שָׁרָצִים הֵם נִקְרָאִים אַב הַטֻּמְאָה כְּלוֹמַר שֶׁמִּטַּמְּאִין אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע, וְאִם הַכֵּלִים שֶׁל חֶרֶס מְטַמְּאִין אוֹתָן מִכֵּיוָן שֶׁיִּכָּנְסוּ בְּתוֹךְ אֲוִירוֹ. וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה בֵּין מָה שֶׁנִּקְרָא אָב לְמָה שֶׁנִּקְרָא וָלָד, שֶׁהַנִּקְרָא אָב מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, וְהַנִּקְרָא וָלָד אֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים. וְהַשְּׁרָצִים אֵינָם מְטַמְּאִין עַד שֶׁיְּמוּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם לא) הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא. וּשְׁמִנָּה שְׁרָצִים אֵלּוּ דַּוְקָא הֵם שֶׁמְּטַמְּאִין, אֲבָל כָּל שְׁאָר שְׁרָצִים נָחָשׁ וְעַקְרָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵינָם מְטַמְּאִין כְּלָל. וְדִין הַשְּׁרָצִים הוּא שֶׁאֵינָם מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא בְּלִי מַגָּע, וְהַנּוֹגְעָן שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים שֶׁעָלָיו בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ בָּהֶן, וְשִׁעוּר טֻמְאַת הַשֶּׁרֶץ בְּכַעֲדָשָׁה שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה טִמְּאָתַן סְתָם. וְיֵשׁ מֵהֶן שְׁרָצִים שֶׁאֵינָן אֶלָּא כַּעֲדָשָׁה. וְכָל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין לְכַעֲדָשָׁה, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ מְעַט מִזֶּה וּמְעַט מִזֶּה מִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה לְטַמֵּא, שֶׁלֹּא תֹּאמַר אֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בְּכַעֲדָשָׁה מֵאֶחָד לְבַד (מעילה טו ב).

ז וְדִין (חולין קכח ב) בָּשָׂר חַי הַפּוֹרֵשׂ מִן הַשֶּׁרֶץ, וְאֵבֶר אֶחָד שָׁלֵם, וְהַכּוֹלְיָא וְהַכָּבֵד וְהַלָּשׁוֹן, וְדִין (מעילה יז א) דָּמָן וְגִידָן וְצִפָּרְנָן וְעוֹרָן וּבֵיצָתָן. וְדִין כָּל שֶׁנִּטְמָא בָּהֶן שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים וְלִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ עַד שֶׁיִּטְבֹּל, וְעִנְיַן טְבִילָה הוּא כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּמִצְוָתוֹ (מצוה קעה) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְאַף לְאַחַר טְבִילָתוֹ אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה עַד הָעֶרֶב שֶׁמֶשׁ וְאַחַר כָּךְ טָהוֹר וְאוֹכֵל תְּרוּמָה, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר טָהֳרוֹת וּבָרוּב בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים וּטְהָרוֹת [הלכות אבות הטומאה פ״ד].

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. לְעִנְיַן שֶׁכָּל שֶׁנִּטְמָא בִּשְׁרָצִים נִקְרָא טָמֵא, וְלֹא יַעֲלֶה מִטֻּמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל בַּמַּיִם כְּדִינוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם, עַכְשָׁו שְׁאֵין לָנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא טָהֳרוֹת. אֵין לָנוּ לִמְנוֹתָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן מִצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת. וּמִי שֶׁמְּטַמֵּא אֲפִילּוּ לְרַעַת בְּכָל זְמַן, אֵין עָלָיו חַטָּא בָּזֶה, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִגַּע בְּקָדָשִׁים עַד שֶׁיִּטְהַר. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לָכָל מֵבִין לְהַרְחִיק הַטֻּמְאָה, כִּי הַנֶּפֶשׁ מִתְעַלָּה בְּטָהֳרָה.

ט וְכָתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁאֵין לָנוּ לַחְשֹׁב בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת כָּל דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת. וּבְסֵפֶר הַמִּצְוֹת שָׂלוֹ (בסהמ״צ עשה צו) כָּתַב טַעַם נָכוֹן לְדִבָרָיו, וְהַדַּעַת נוֹטָה אַחֲרָיו, וּמֵחָפְצֵי בַּקְצוּר בְּחִבּוּר זֶה, לֹא רָצִיתִי לִכְתֹּב כָּל טַעֲנוֹתָיו. הִנֵּה בְּמִצְוֹת צ״ו בְּסִפְרוֹ תִּמְצָא הָעִנְיָן בַּאֲרֻכָּה. וּבְסוֹף הָעִנְיָן אָמַר, שֶׁהַשֵּׁם מְנָעָנוּ מֵעֲשׂוֹת הַדְּבָרִים בְּטֻמְאָה וְנִשְׁאַר עָלֵינוּ לְהוֹדִיעֵנוּ אֵיזֶה דָּבָר הוּא הַטֻּמְאָה, וְאָמַר שֶׁהִיא נִגְיעַת הַמֵּת וְהַשְּׁרָצִים וְזוּלָתָם כָּל הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה. וְשֶׁאֵין לָנוּ לִמְנוֹתָן בֶּאֱמֶת מִצְוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן. וְזֶהוּ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהַקְּרֻבַת בַּעַל מוּם נִמְנַעַת, וְנִשְׁאַר עָלֵינוּ לָדַעַת אֵיזֶה דָּבָר הֵן הַמּוּמִין, וּבֶאֱמֶת לֹא נִמְנָה כָּל מוּם וּמוּם מֵהֶם מִצְוָה.

מצוה קס

א **מִצְוַת עְנְיַן טֻמְאַת אֳכָלִין** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּשְׁמִירַת טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, וּלְהִתְנַהֵג בָּעִנְיָן עַל פִּי הַתּוֹרָה שֶׁהוֹדִיעָתְנוּ אֵיךְ נָדִין בְּכָל עִנְיַן טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין וְהַכֵּלִים הַמִּטַּמְּאִין עַל יָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא לד) מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה, בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת תִּרְאֶה לַמַּגִּיהַ אֵין צֹרֶךְ לְהַחְזִירוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא ט א) שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם) מִכֹּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל, פֵּרוּשׁוֹ שֶׁיֵּאָכֵל לָאָדָם. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (טהרות פ״ח מ״ו) שֶׁכָּל אֹכֶל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לָאָדָם אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּלָל. וּפֵרְשׁוּ גַּם כֵּן, שֶׁאֵינוֹ נִקְרָא אֹכֶל לְעִנְיַן קַבָּלַת הַטֻּמְאָה עַד שֶׁיֵּעָקֵר מִן הַקַּרְקַע, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְחֻבָּר אֲפִלּוּ בְּשֹׁרֶשׁ קָטָן שֶׁיָּכוֹל לִחְיוֹת, אֵינוֹ נִקְרָא אֹכֶל לְקַבָּלַת הַטֻּמְאָה, וַאֲפִלּוּ נָגְעוּ בּוֹ כָּל הַטֻּמְאוֹת טָהוֹר הוּא.

ד וְכֵן אֵין כָּל אֹכֶל שֶׁבָּעוֹלָם נִקְרָא אֹכֶל לְקַבֵּל טֻמְאָה, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלָיו מַיִם מֵאַחַר שֶׁנֶּעֱקַר מִן הַקַּרְקַע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם וְגוֹ׳ (דו״א), וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ שֶׁזֶּה גִּזְרַת הַכָּתוּב הוּא, יֵשׁ לְסָמְכוֹ קְצָת אֶל הַטַּעַם לְפִי מָה שֶּׁיַּעֲלֶה בִּתְחִלַּת הַמַּחְשָׁבָה וְלוֹמַר, כִּי הָעִנְיָן לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תַּחְשֹׁב שׁוּם דָּבָר לִהְיוֹת רָאוּי לְדִינִין שֶׁבּוֹ עַד שֶׁעַת גְּמַר מְלַאכְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ בְּדִינֵי הַפֵּרוֹת לְעִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, וְכֵן הַחַלָּה שֶׁאֵין עוֹנָתָהּ עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל הַקֶּמַח, וְזֶהוּ שֶׁהַמַּפְרִישׁ חַלָּתוֹ קֶמַח אֵינָהּ חַלָּה וְגָזַל הִיא בְּיַד הַכֹּהֵן.

ה וְעַל כֵּן גַּם בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה נֹאמַר שֶׁאֵין דִּינֵי טֻמְאַת הַפֵּרוֹת וְטַהֲרָתָן עַד גְּמַר מְלַאכְתָּן, וּלְפִי שֶׁדַּרְךְ בְּנֵי אָדָם בְּקָצַת פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת לַהֲדִיחָן מֵעֲפָרָן טֶרֶם שֶׁיֹּאכְלוּ אוֹתָן, הָיָה הָעִנְיָן לוֹמַר עַל כֵּלָּן דֶּרֶךְ כְּלָל שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִקְרָאִים אֹכֶל עַד שֶׁיֵּכְשְׁרוּ בַּמַּיִם. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ אָמְרוּ שֶׁהֻכְשְׁרָן הוּא כְּשֶׁהוּדְחוּ בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים. כְּלוֹמַר שֶׁהַבְּעָלִים חָשְׁבוּ מַשְׁקֶה הַמַּיִם שֶׁהֻדְּחוּ בָּהֶן כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁיְּדִיחוּ יַרְקוֹתֵיהֶם בְּמַשְׁקֶה, וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ רָצוֹן וְאֹנֶס הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּעִנְיָן זֶה, לְפִי הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים. וְאִם לֹא יַחְשְׁבוּהוּ לְמַשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּעַצְמָן נִתְנוּהוּ עַל הַפֵּרוֹת, אֵין זֶה לְרָצוֹן, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פ״א מ״ו) שֶׁהַטּוֹמֵן פֵּרוֹתָיו בַּמַּיִם מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים לֹא הֻכְשְׁרוּ, לְפִי שֶׁאֵין הַמַּיִם חֲשׁוּבִין לַבְּעָלִים לְמַשְׁקֶה שֶׁלֹּא נִתְנוּם בָּהֶם מֵחֲמַת מַשְׁקֶה אֶלָּא לְהַטְמִינָם כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מַטְמִינִין אוֹתָם גַּם כֵּן בְּתוֹךְ גִּזֵּי צֶמֶר אוֹ בְּדָבָר אַחֵר. וּמֵעִנְיַן זֶה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכשירין פ״ד מ״ג), שֶׁהַכּוֹפֶה קְעָרָה עַל הַכַּתֶּל בְּיוֹם מָטָר, אִם בִּשְׁבִיל שֶׁתּוּדַּח הַקְּעָרָה הוּא עוֹשֶׂה, מִי הַמָּטָר רָאוּי לְהַכְשִׁיר, מִפְּנֵי שֶׁעַכְשָׁו נָדִין מַיִם אֶלּוּ לְמַשְׁקֶה לְדַעַת הַבְּעָלִים, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם לְהָדִיחַ הַדְּבָרִים בְּמָה שֶׁהוּא מַשְׁקֶה, וְאִם הִנִּיחָהּ שָׁם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלָּקֶה הַכֹּתֶל אֵינָם מַכְשִׁירִין.

ו וְדִינֵי יְדוֹת הָאֲכָלִים רַבִּים, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת טְהָרוֹת וְעֻקְצִים וּמַכְשִׁירִין [הלכות טומאת אוכלין פ״א].

ז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת שֶׁנִּדִּין בְּעִנְיָן זֶה טֻמְאַת הָאֲכָלִין וְהֶכְשֵׁרָן. וּמִכָּל מָקוֹם עַכְשָׁו בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאֵין לָנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ מִקְדָּשׁ וְקָדָשִׁים, דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת בְּטֵלִים אֶצְלֵנוּ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָצָה לִנְהֹג בָּהֶם בְּעַצְמוֹ מִנְהַג קְדוֹשִׁים כְּאִלּוּ הָיָה בָּאָרֶץ וּלְהִזָּהֵר בָּאֲכָלִין לְאָכְלָן בְּטָהֳרָה, כָּזֶה רָאוּי לָדוּן בָּהֶם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת דַּעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּדִינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהוּא מִתְיַשֵּׁב בְּלֵב שׁוֹמְעוֹ, וְאֵינִי צָרִיךְ לְהַחְזִירוֹ בְּכָל אַחַת וְאַחַת.

מצוה קסא

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת נְבֵלָה** – לִהְיוֹת הַנְּבֵלָה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא לט) וְכִי יָמוּת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִיא לָכֶם לְאָכְלָה וְגוֹ׳. כְּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּמִּצְוָה הַזֹּאת, (מצות עשה צו) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וַאֲנִי אַזְכִּיר לְךָ הֵנָּה עַתָּה הַקְּדָמָה יֵאוֹת לְךָ שֶׁתִּזְכְּרֶהָ בְּכָל מָה שֶׁנִּזְכַּר מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וְהִיא שֶׁזֶּה שֶׁאָנוּ מוֹנִים כָּל מִין וּמִין מֵהַטֻּמְאוֹת מִצְוָת עֲשֵׂה, אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב לְהִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה זוֹ וְלֹא כְּמוֹ כֵן אָנוּ נִמְנָעִין מֵהִטָּמֵא בָּהּ וְתִהְיֶה מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה. וְאוּלָם הֱיוֹת הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁמִּי שֶׁקָּרַב בָּזֶה הַמִּין נִטְמָא אוֹ זֶה הַדָּבָר יִטַּמֵּא עַל עִנְיָן כָּךְ לְמִי שֶׁקָּרַב אֵלָיו הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר זֶה הַמְּצֻוֶּה בּוֹ הוּא הַמִּצְוָה, וְהוּא אָמְרֵנוּ שֶׁמִּי שֶׁקָּרַב בְּכָךְ עַל עִנְיָן כָּךְ נִטְמָא, וּמִי שֶׁהָיָה עַל עִנְיָן כָּךְ לֹא יִטְמָא. וּבְהִטָּמֵא בְּעַצְמוֹ הָרְשׁוּת בְּיַד כָּל אָדָם כִּי אִם רָצָה יִטַּמֵּא וְאִם רָצָה לֹא יִטַּמֵּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ד י) וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ, יָכוֹל אִם נָגַע אָדָם בִּנְבֵלָתָם יִלָּקֶה אַרְבָּעִים? תַּלְמוּד לוֹמַר וּלְאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ. יָכוֹל אִם רָאָה אָדָם נְבֵלָה יֵלֵךְ וְיִטָּמֵא לָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבִנְבֵלָתָם לֹא תִגָּעוּ, הָא כֵּיצַד? הֲרֵי אוֹמֵר רְשׁוּת. וְהַמִּצְוָה הוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר לָנוּ בְּאֵלֶּה הַדִּינִין, שֶׁמִּי שֶׁקָּרַב לָזֶה נִטְמָא וְיִהְיֶה טָמֵא וְיִתְחַיֵּב מָה שֶׁנִּתְחַיְּבוּ הַטְּמֵאִים לָצֵאת חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְשֶׁלֹּא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וְלֹא יִקְרַב אֵלָיו, וְזוּלַת זֶה. וְזֹאת הִיא הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר הֱיוֹתוֹ טָמֵא בָּזֶה הַמִּין, כְּשֶׁקָּרַב אֵלָיו אוֹ כְּשֶׁהָיָה אֶצְלוֹ עַל עִנְיָן כָּךְ. וּזְכוֹר זֶה הָעִנְיָן בְּכָל מִין וּמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְעִם כָּל זֶה, לֹא יִתְיַשֵּׁב יָפֶה עִם הַלֵּב שֶׁנַּחְשֹׁב עִנְיָן זֶה מִצְוָה, וְאָכֵן לֹא נָסוּר מִדֶּרֶךְ רַבֵּינוּ בְּחֶשְׁבּוֹנֵנוּ יָמִין וּשְׂמֹאל כַּאֲשֶׁר יָעַדְנוּ בַּתְּחִלָּה.

ב הַשֹּׁרֶשׁ כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה קנט).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלים א ב) שֶׁהַנְּבֵלָה אָב מְאָבוֹת הַטֻּמְאָה, וְכַזַּיִת מִבְּשָׂרָהּ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע וּכְלֵי חֶרֶס בָּאֲוִיר, וּמְטַמֵּא אָדָם בְּמַשָּׂא לְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה הַמֻּתָּרוֹת אוֹ הָאֲסוּרוֹת שֶׁמֻּתוּ, כֻּלָּן בְּשָׂרָם מְטַמֵּא בְּכַזַּיִת, וּשְׁחִיטַת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְהוֹרָה מְטַהֶרֶת אוֹתָן וְאֵינָן מְטַמְּאוֹת אַחַר כֵּן, וַאֲפִלּוּ שְׁחִיטַת חֻלִּין בָּעֲזָרָה וְקָדָשִׁים בַּחוּץ מְטַהֶרֶת אוֹתָן מִיַּד נְבֵלָה. וְכָל שֶׁמֻּתָּה מֵאֵלֶיהָ אוֹ שֶׁאֵרַע פְּסוּל בִּשְׁחִיטָתָהּ הֲרֵי הִיא נְבֵלָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֻלִּין (לב א) זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ נְבֵלָה וְכָל שֶׁשְּׁחִיטָתָהּ כָּרָאוּי וְדָבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ לְהִפָּסֵל, טְרֵפָה. אֲבָל

בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה אֵין הַשְּׁחִיטָה מְטַהֶרֶן מִידֵי נְבֵלָה, וּלְפִיכָךְ בְּכָל עִנְיָן שֶׁיְּמוּתוּ נְבֵלוֹת הֵן. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין מְטַמְּאוֹת לֹא הֵן וְלֹא הַטָּהוֹרוֹת עַד שֶׁיְּמוּתוּ לְגַמְרֵי וְלֹא בְּעוֹד שֶׁמְּפַרְכְּסוֹת. וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר טְהָרוֹת בְּפִזּוּר, וּבָרֹב בְּמַסֶּכֶת כֵּלִים וּבְמַסֶּכֶת טְהָרוֹת [הלכות טומאת אוכלין פ״א]

מצוה קסב

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מא) וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. עִם כָּל מָה שֶּׁבָּא בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קנט) מָה שֶּׁיַּדַּעְתִּי, אֵין צֹרֶךְ לְהַחְזִירוֹ בְּכָל אַחַת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַחִלּוּק שֶׁחִלְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה מִשְּׁאָר שְׁרָצִים, שֶׁהֵם נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים חִפּוּשִׁית וְנָמָל וְכֵיצָא בָּהֶן, שֶׁאָמְרוּ, שֶׁשְּׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, שִׁעוּר חִיּוּב אֲכִילָתָן כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן שֶׁהִיא כַּעֲדָשָׁה, וְשִׁעוּר הָאֲחֵרִים בְּכַזַּיִת, וְכָל הַשִּׁעוּרִין (עירובין ד א) הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין [י״ד סימן פד]

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת מִתּוֹלָעִים שֶׁבָּאָרֶץ בְּמֵזִיד לוֹקֶה. וְאִם אָכַל מִשְּׁמֹנָה שְׁרָצִים אֲפִלּוּ כַּעֲדָשָׁה לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר.

מצוה קסג

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִינֵי שְׁרָצִים דַּקִּים הַנּוֹלָדִים בְּזֶרַע וּבְפֵרוֹת** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִינֵי שְׁרָצִים דַּקִּים הַנּוֹלָדִין בִּזְרָעִים וּבְפֵרוֹת מֵעֵת שֶׁיֵּצְאוּ וְיִשְׁרְצוּ בָּאָרֶץ (חולין סז א). וְהוּא הַדִּין כָּל זְמַן שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּפְּרִי בְּעוֹדוֹ מְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצְאוּ וְשָׁרְצוּ עַל הָאָרֶץ, שֶׁשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ נִקְרָא, מִכֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה בַּפְּרִי בְּעוֹדוֹ [בַּהְיוֹתוֹ] מְחֻבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מב) לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם. וְאִם יָצְאוּ עַל הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ אַחַר כָּךְ לְתוֹךְ הַפְּרִי שׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ נִקְרָא גַּם כֵּן מִכֵּיוָן שֶׁיָּצָא. וְכֵן הוּא בְּסִפְרָא (וְלֹא תְטַמְּאוּ) [אַל תְּשַׁקְּצוּ] אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ. לְהָבִיא אֶת שֶׁפָּרְשׁוּ עַל הָאָרֶץ וְחָזְרוּ. כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהֵם עַכְשָׁו בַּחוֹרִים שֶׁלָּהֶם, מִכֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ עַל הָאָרֶץ, נֶאֶסְרוּ, וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ נִקְרָאִין.

ב בְּזֶה הַפָּרוּשׁ שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב בְּכָאן, כִּי חִיּוּב מִינֵי הַשְּׁרָצִים דַּקִּים הוּא מֵעֵת שֶׁיֵּצְאוּ בָּאָרֶץ וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, אֲנִי מַעֲלִים עַיִן מִמָּה שֶׁכָּתַב בּוֹ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּעַדְתִּי לֶאֱחֹז דַּרְכּוֹ, כִּי הוּא כָּתַב כָּאן בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ (ל״ת קעט) שֶׁהַלָּאו הַזֶּה הוּא מִכֵּיוָן שֶׁיֵּצְאוּ לַאֲוִיר אוֹ הָלְכוּ עַל שֶׁטַח הַפְּרִי. וְיֵשׁ לְתְמֹהַּ עָלָיו הַרְבֵּה בְּכָךְ, כִּי בְּפֵרוּשׁ מָצָאנוּ בְּחֻלִּין (סז ב) שֶׁנִּשְׁאַר שָׁם עִנְיָן זֶה בְּתֵיקוּ, כְּמוֹ שֶׁבָּא שָׁם בָּעֵי רַב יוֹסֵף, פְּרִשָׁה לַאֲוִיר הָעוֹלָם מַהוּ? עַל גַּבֵּי תְּמָרָה מַהוּ? וְגַם הָרַב בְּעַצְמוֹ כָּתַב בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל (מאכלות אסורות ב יד טז) שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא סָפֵק וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, וְעַל כֵּן הִנַּחְתִּי פֵּרוּשׁוֹ בְּכָאן, וּכְתַבְתִּיו עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְגַם כֵּן מָצָאתִי אַחַר כָּךְ שֶׁהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו לסהמ״צ שורש ט) יִתְמַהּ עָלָיו הַרְבֵּה בִּשְׁגָגָה זוֹ.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קנט).

ד דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין שם) הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ לְהוֹצִיא זִיזִין שֶׁבָּעֲדָשִׁים וְתוֹלָעִים (שֶׁבַּכְּלוּסִים) [שֶׁבַּכְּלוּסִים] וְהוּא מִן קִטְנִית, וְתוֹלָעִים שֶׁבִּתְמָרִים וּגְרוֹגָרוֹת, וְהוּא הַדִּין לְכָל הַתּוֹלָעִים הַנַּעֲשִׂים בַּפֵּרוֹת בְּתוֹכָן אַחַר שֶׁנֶּעְקְרוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ מִתּוֹכָן שֶׁאֵינָן בְּלָאוֹ זֶה דְּשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ וְהָיוּ מֻתָּרִין מִן הַדִּין, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בְּאֹכֶל אוֹתָן שִׁקּוּץ לַנֶּפֶשׁ קְצָת. וְאִם יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק אִם נַעֲשׂוּ הַתּוֹלָעִים בַּפֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁנֶּעְקְרוּ אוֹ אַחַר כֵּן, יִבְדֹּק אוֹתָם יָפֶה. וְאִם הֵם דַּקִּים מְאֹד עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִבְדֹּק, יַשְׁהֶה אוֹתָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וַאֲחַר כָּךְ מֻתָּרִין לֶאֱכֹל לְכַתְּחִלָּה בְּלֹא בְּדִיקָה, מֵהַכְּלָל שֶׁיְּדוּעַ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם חולין נח א) שֶׁכָּל אוֹתָן תּוֹלְעֵי הַפֵּרוֹת אֵין מִתְקַיְּמִין שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, פֵּרוּשׁ אֵינוֹ מִתְקַיֵּם כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ הֲרֵי הוּא כְּעָפָר גָּמוּר. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם שם ב) הָנֵי תַּמְרֵי דְּכַדָּא בָּתַר תְּרֵי עֲשַׂר יַרְחֵי שַׁתָּא שָׁרְיָן, וְאִם פֵּרְשׁוּ תּוֹלְעֵי הַפֵּרוֹת בַּאֲוִיר וְלֹא נָגְעוּ בָּאָרֶץ, כְּגוֹן שֶׁיָּצְאוּ מִן הַפְּרִי וְנָפְלוּ לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אוֹכֵל, וְכֵן אִם פֵּרְשׁוּ וְרָחֲשׁוּ עַל גַּב הַפְּרִי, אִם נָדִין גַּב הַפְּרִי כְּמוֹ הָאָרֶץ, וְכֵן אִם פֵּרְשָׁה הַתּוֹלַעַת מִן הַפְּרִי וְנָפְלָה לָאָרֶץ אַחַר שֶׁמָּתָה, כָּל זֶה אָסוּר מִסָּפֵק אִם נָדִין וְנֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה כְּשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ אוֹ לֹא.

ה וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סז ב) תּוֹלָעִים הַנִּמְצָאִים בִּמְעֵי הַדָּגִים אֲסוּרִים מִשּׁוּם שֶׁרֶץ, כִּי מִבַּחוּץ הֵם בָּאִים, אֲבָל הַנִּמְצָאִים בָּהֶם בֵּין עוֹר לְבָשָׂר אוֹ בְּתוֹךְ הַבָּשָׂר, מֻתָּרִין. וְהַנִּמְצָאִים בִּמְעֵי הַבְּהֵמָה אֲסוּרִין, שֶׁמִּבַּחוּץ הֵם בָּאִים. וְאַף הַנִּמְצָאִים בְּמֹחַ הַבְּהֵמָה וּבְתוֹךְ בְּשָׂרָהּ, אֲסוּרִין, לְפִי שֶׁאֵין שׁוּם דָּבָר בַּבְּהֵמָה שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בְּלֹא שְׁחִיטָה וְהֵן אֵינָן בְּנֵי שְׁחִיטָה, וְעוֹד שֶׁהַתּוֹרָה רִבְּתָה אוֹתָן לְאִסּוּר, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְאֶת נִבְלָתָם תְּשַׁקְּצוּ לְרַבּוֹת דְּרָנִין (פי׳ תולעים הנמצאים בין העור לבשר) שֶׁבַּבְּהֵמָה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁלֵּיל אֵיךְ הוּא מֻתָּר בְּלֹא שְׁחִיטָה? מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה אוֹתוֹ וְכִדְדָרְשִׁינַן

בַּגְּמָרָא (שם סט א) מִבַּבְּהֵמָה תֹּאכְלוּ. וְכֵן הִתִּירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סו ב) בְּמַיִם שֶׁבְּכֵלִים שֶׁהִתְלִיעוּ אוֹ אֲפִלּוּ בְּבוֹרוֹת שִׁיחִים וּמְעָרוֹת, כְּלוֹמַר כָּל מַיִם מְכֻנָּסִין. וְאָמְרוּ (שם סו ב) שֶׁאָדָם שׂוֹחֶה וְשׂוֹתֶה מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרְשׂוּ הַתּוֹלָעִים לְמָקוֹם אַחֵר וַאֲפִילּוּ פֵּרְשׂוּ לְדָפְנֵי הַכְּלִי אוֹ הַבּוֹר מִכֵּיוָן שֶׁחָזְרוּ לְתוֹכוֹ שׂוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, דְּמִקּוֹם רְבִיתָיְהוּ הוּא. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֲפִלּוּ מְשׂוּם אַל תְּשַׁקְּצוּ אֵין בָּהֶם, וְזֶהוּ אוֹמְרָם שׂוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע. וְנִרְאֶה שֶׁהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁמָּצְאוּ לָהֶם הֶתֵּר מְפֹרָשׁ מִן הַכָּתוּב, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סו ב) בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶכֶל וְאֶת שֶׁאֵין לוֹ אַל תֹּאכַל. אֲבָל בְּכֵלִים וְדוֹמֶה לְכֵלִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּין שֶׁאֵין לוֹ, מֻתָּר.

ו וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (שם סז א) דְּלָא לִשְׁפֵּי אִינִישׁ שִׁכְרָא בְּצַבְתָּא בְּאוּרְתָּא מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ תּוֹלַעַת שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּצַּבְתָּא וְאַחַר כָּךְ יִפֹּל לַכּוֹס. וּפֵרוּשׁ צַבְתָּא הוּא תֶּבֶן שֶׁעַל פְּנֵי הַכְּלִי, וּמִכֵּיוָן שֶׁשָּׁרֶץ בַּצַּבְתָּא דֵּינוֹ כְּשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ.

ז וְדִינֵי בְּרִיָּה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צו ב) שֶׁאֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ נִפְלָה בְּאֶלֶף חֲלָקִים כָּמוֹהָ שֶׁל הֶתֵּר אֵינָהּ בְּטֵלָה בָּהֶם וַהֲכֹל אָסוּר, דְּכִי הֵיכִי דַּחֲשִׁיבָא לְעִנְיַן מַלְקוּת דְּלוֹקִין עָלֶיהָ בְּכָל שֶׁהִיא כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג א) חֲשִׁיבָא נָמֵי לְעִנְיַן אִסּוּרִין דְּלָא בָּטְלָה לְעוֹלָם. וְאַף עַל גַּב דְּבִירוּשַׁלְמִי דִּתְרוּמוֹת פֶּרֶק בָּצָל אָמְרוּ, אוֹרִי ר׳ יוֹסֵי בַּר בּוֹן בְּחַד עַכְבְּרָא חַד לְאֶלֶף גְּמָרָא דִּילַן עֲדִיפָא לָן דְּאָמַר וַאֲפִילּוּ בְּאֶלֶף לֹא בָּטְלָא.

ח וּפֵרוּשׁ בְּרִיָּה כְּלוֹמַר, שׁוּם בַּעֲלֵי חַיִּים וַאֲפִלּוּ תּוֹלַעַת כָּל שֶׁהוּא, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת, זֶהוּ עִקַּר פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל בְּרִיָּה. וְכֵן נָמֵי אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁנִּקְרָא בְּרִיָּה, לְעִנְיַן דְּלָא בָּטֵיל לְעוֹלָם וַאֲפִילּוּ בְּאֶלֶף, כָּל דָּבָר שֶׁמִּתְחִלַּת בְּרִיָּתוֹ הוּא אָסוּר וְהוּא שָׁלֵם כַּלּוֹ כִּבְרִיָּתוֹ, לְאַפּוֹקֵי חָסֵר אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא, שֶׁאֵין לוֹ דִּין בְּרִיָּה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא בְּכַזַּיִת, וְהוּא מִשֶּׁל בַּעַל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל זֶה לְאַפּוֹקֵי כָּל פְּרִי שֶׁאֵינוֹ בְּרִיַּת בַּעַל חַיִּים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

ט וּבְגֶרֶרָה דִּבְרִיָּה דְּאָמְרִינַן דַּחֲשִׁיבָא וְלָא בָּטְלָה נֹאמַר מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ערלה פ״ג מ״ז) שֶׁכָּל דָּבָר חָשׁוּב גַּם כֵּן לָא בָּטֵיל, כְּגוֹן אֱגוֹזֵי פֶּרֶךְ וְרִמּוֹנֵי בָּאדָן וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת וְחִלְפֵי תְּרָדִין וְקִלְחֵי כְּרוּב וּדְלַעַת יְוָנִית וְכַכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְהָרַמְבַּ״ם זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, (מאכלות אסורות טז ט) דְּלָאו דַּוְקָא שִׁבְעָה דְּבָרִים אֵלֶּה, אֶלָּא כָּל דָּבָר חָשׁוּב, אֲבָל אִלּוּ הָיוּ הַחֲשׁוּבִים בִּזְמַן חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה.

י וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ דִּבְרִיָּה לָא בָּטְלָא וְהַכַּוָּנָה לוֹמַר, בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה, דַּוְקָא בְּרִיָּה שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ, כְּגוֹן בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ שֶׁרֶץ טָמֵא, וְכֵן גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁגַּם הוּא אָסוּר מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֲבָל בְּהֵמָה כְּשֵׁרָה מִתְּחִלָּתָהּ דַּוְקָא בְּעוֹדָהּ חַיָּה הוּא דְּאֵינָהּ בְּטֵלָה מִשּׁוּם דְּבַעֲלֵי חַיִּים חֲשִׁיבֵי וְלָא בָּטְלֵי (זבחים עג א), אֲבָל אַחַר שֶׁמֵּתָה וַדַּאי בְּטוּל יֵשׁ לָהּ, וַאֲפִלּוּ שׁוֹר גָּדוֹל מֵת אָמְרִינַן שֶׁהוּא בָּטֵל, וְזֶה יִהְיֶה אַלְבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּהִלְכְתָא כְּוָתֵהּ, דְּאָמַר בַּגְּמָרָא (ביצה ג ב) גַּבֵּי דְּבָרִים חֲשׁוּבִים דְּלָא בְּטֵילִי אֶת שֶׁדַּרְכָּן לְמָנוֹת שָׁנִינוּ, כְּלוֹמַר הַדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת לְמָנוֹת דֶּרֶךְ חֲשִׁיבוּת תָּמִיד, שָׁנִינוּ שֶׁאֵין בְּטֵלוֹת, כְּגוֹן אוֹתָן שִׁבְעָה הַמְּנוּיוֹת לְמַעְלָה, אֲבָל שׁוֹר אֶחָד אֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת לְהַחְשִׁיבוֹ בְּלִבָּם תָּמִיד לְפִי שֶׁאֵין רָאוּי לְפִי שָׁעָה וְלֹא קֵרוֹבָה הֲנָאָתוֹ לְלֵב בְּנֵי אָדָם כְּמוֹ אוֹתָן שִׁבְעָה דְּבָרִים.

יא וְאַל תִּתְפַּלֵּא לוֹמַר חֲתִיכָה אַחַת מִמֶּנּוּ הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד בִּפְנֵי הָאוֹרְחִים תֵּחָשֵׁב וְלֹא תִּבָּטֵל, וְכֵלּוֹ בְּיִחַד יִבָּטֵל, כִּי הָאֱמֶת כֵּן הוּא שֶׁחֲתִיכָה אַחַת מִמֶּנּוּ הֲנָאָתָהּ קְרוֹבָה וְלֵב בְּנֵי אָדָם קְרוֹבָה אֵלֶיהָ וּמַחְשִׁיבָהּ וְעַל כֵּן אָמְרוּ בָהּ שֶׁלֹּא תִּבָּטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ מִתְבַּטֵּל. וְדַע זֶה וַהֲבִינֵהוּ.

יב וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, (יו״ד סי׳ קא ג) שֶׁדִּין חֲתִיכָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד דְּלָא בָּטְלָא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בִּמְבֻשָּׁלֶת כִּי אָז רְאוּיָה לְהִתְכַּבֵּד בָּהּ. וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ (שם), שֶׁאֲפִלּוּ בְּחַיָּה נֶאֱמַר. וּמִן הַמְּפָרְשִׁים (רא״ש ורשב״א ביו״ד שם ס״ב) גַּם כֵּן שֶׁאָמְרוּ, דְּלָא נֶאֱמַר חֲתִיכָה הָרְאוּיָה שֶׁאֵינָהּ בְּטֵלָה, אֶלָּא כְּשֶׁהִיא אֲסוּרָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ, אֲבָל אִם נָפַל אִסּוּר בְּתוֹכָהּ וְנָתַן בָּהּ טַעַם בְּטֵלָה הֲוָיָא מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִסּוּר שֶׁבָּהּ רָאוּי לְהִתְכַּבֵּד. וְאַף עַל גַּב דְּאַשְׁכְּחַן שֶׁאֲפִלּוּ בַּחֲתִיכַת בָּשָׂר שֶׁנָּפַל בָּהּ חָלָב אָמְרוּ בַּעֲבוּדָה זָרָה (עד ב) שֶׁאֵינָהּ בְּטֵלָה, שָׁאנֵי בָּשָׂר בְּחָלָב, דִּתְעָרְבְתָן עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ. וְיֵשׁ רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה בְּחֵלֶק וּבַעֲבוֹדָה זָרָה [י״ד סי׳ ק״ה]

יג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל בְּמִזִּיד בְּרִיָּה שְׁלֵמָה לְגַמְרֵי טְמֵאָה בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה, וַאֲפִלּוּ פְּחוּתָה מִן הַחַרְדָּל וַאֲפִלּוּ הָיְתָה סְרוּחָה, וּבֵין שֶׁהָיְתָה עַל יְדֵי זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ מִכָּל הָעִפּוּשִׁין שֶׁבָּעוֹלָם וְשָׁרְצָה בָּאָרֶץ, מִי שֶׁאָכָלָהּ כֻּלָּהּ, לוֹקֶה עָלֶיהָ, אֲבָל חֲסֵרָה אֲפִלּוּ רֶגֶל אַחַת, אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת מִמֶּנָּה.

מצוה קסד

א שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מג) אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם. וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם יָדוּעַ עִנְיָנוֹ, שֶׁהוּא מִבְּרִיּוֹת דַּקּוֹת הַשָּׁטוֹת בַּמַּיִם וְהֵם נִקְרָאִים שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְזֶה הַלָּאו מְיֻחָד בָּהֶם מִלְּבַד הַלָּאו הַמְיֻחָד לְדָג טָמֵא, שֶׁאֵין אִלּוּ בִּכְלַל

דָּגִים כְּלָל, כִּי מִין אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא לְגַמְרֵי. וְזֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל׳, ת קע״ט) בַּמִּקְרָא הַזֶּה שֶׁעַל זֶה בָּא לְלַמֵּד. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ שורש ט בד״ה וראיתי לרב ז״ל) חוֹלֵק עָלָיו בָּזֶה, וְכָתַב כִּי הַלָּאו הַזֶּה אֵינֶנּוּ לָאו מְיֻחָד עַל שׁוּם שֶׁרֶץ אֶלָּא שֶׁהוּא מִן הַלָּאוִין הַכּוֹלְלִים שֶׁאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה הַכָּתוּב בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים יד ג) בִּתְחִלַּת הַפָּרָשִׁיוֹת שֶׁל אִסּוּר בַּעֲלֵי הַחַיִּים. וְכֵן בְּכָאן אָמַר בְּסוֹף כֻּלָּן אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל מְהַלְּכֵי הָאֲדָמָה שֶׁאָסַרְתִּי, וְיִכָּנְסוּ בָּזֶה אִסּוּר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְאִסּוּר עוֹף טָמֵא וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ, כִּי כָּל הָאָסוּר וְהַמְּרֻחָק נִכְלָל בְּשִׁקּוּץ כְּמוֹ כִּי לֹא בָזֶה וְלֹא שִׁקֵּץ עֱנוּת עָנִי (תהלים כב כה). וְהֶאֱרִיכוּ עַל הַלָּאו הַזֶּה שְׁנֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָרַבֵּה, וְגִלְגְּלוּ בּוֹ מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּגְמָרַת מַכּוֹת (טז ב) אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה חֲמִשׁ, צְרָעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ, וְכָל אֶחָד יְפָרֵשׁ בָּהּ הַנִּרְאֶה אֵלָיו בָּעִנְיָן.

ב וְאִם בָּאתִי לִכְתֹּב כָּל טַעֲנוֹתָם בַּדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהֵן, יֵאָרֵךְ הָעִנְיָן עַד שֶׁלֹּא יְכִילֻנּוּ קֶלֶף גָּדוֹל וְאֵצֵא מִלְּאַכְתִּי זֹאת. וְאוּלָם לְפִי דַּעְתִּי עִקַּר מַחֲלָקְתָּם בָּעִנְיָן תָּלוּי אִם לוֹקִין בְּאִסּוּר אֶחָד שְׁנֵי מַלְקוּיוֹת אִם לֹא, שֶׁהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (שורש ט) בְּעִקְרֵי הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה וְקָבַע בָּהּ מַסְמְרִים שֶׁלֹּא נִלְקֶה לְעוֹלָם עַל עֲבֵרָה אַחַת שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וַאֲפִלּוּ יָבוֹאוּ עָלָיהּ בַּכָּתוּב כַּמָּה לָאוִין, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁיָּבוֹאוּ בַּתּוֹרָה בְּחָמֵשׁ מִקְרָאוֹת אוֹ אֲפִלּוּ בְּמֵאָה לֹא תֹאכַל חֲזִיר, אִם אָכָלוֹ, לֹא יִלְקֶה לְעוֹלָם בַּאֲכִילָה אַחַת אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתָן הַלָּאוִין לֹא יָבוֹאוּ לִדְרֹשׁ מֵהֶן שׁוּם דָּבָר רַק לְתוֹסֶפֶת לָאוִין, אַף עַל פִּי כֵן לֹא יִלְקֶה לְעוֹלָם אָדָם עַל אִסּוּר אֶחָד לְבַד רַק מַלְקוּת אַחַת.

ג וּמִצַּד הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה הַקָּבוּעַ אֵלָיו הָיָה לוֹ לִדְחֹק בְּפֵרוּשׁ אוֹתָהּ שְׁמוּעָה דִּגְמָרַת מַכּוֹת (שם) הָרְבֵּה וּלְפָרְשָׁהּ שֶׁלֹּא כְּפֵרוּשׁ כָּל הַמְפָרְשִׁים שֶׁקָּדְמוּהוּ, וְהוּא בְּעַצְמוֹ כָּתַב, שֶׁלֹּא רָאָה פֵּרוּשׁ אָדָם שֶׁקָּדַם לוֹ שֶׁיְּפָרְשָׁהּ כָּמוֹהוּ. וּכְלָל פֵּרוּשׁוֹ בַּדָּבָר הוּא שֶׁיַּחְזֹר לְעוֹלָם, כִּי מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאָדָם לוֹקֶה בַּאֲכִילַת בְּרִיָּה אַחַת הָרְבֵּה לָאוִין שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתָהּ בְּרִיָּה תּוֹסֶפֶת עִנְיָן שֶׁיִּתְיַחֵד הַלָּאו בְּאוֹתָהּ תּוֹסֶפֶת וְלֹא שֶׁיִּלָּקֶה לְעוֹלָם מֵאִסּוּר אֶחָד לְבַדּוֹ שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וַאֲפִלּוּ נֶאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה אֶלֶף לָאוִין כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְלָכֵן יֹאמַר הוּא שֶׁהַבְּרִיָּה שֶׁיִּחְיְבוּ עָלֶיהָ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָרְבֵּה מַלְקוּיוֹת הִיא כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה בְּרִיָּה שֶׁיִּתְחַבְּרוּ בְּגוּפָהּ הָרְבֵּה מִינִין, כְּגוֹן שֶׁתֹּאמַר שֶׁתִּהְיֶה תְּכוּנָתָהּ בְּעִנְיָן שֶׁאָפְשָׁר לְקָרוֹתָהּ שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְשֶׁרֶץ הָעוֹף כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ לָהּ כְּנָפַיִם, וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם שֶׁתְּשׁוּט גַּם כֵּן בַּמַּיִם עִם הֱיוֹתָהּ מִתְעוֹפֶפֶת בָּאֲוִיר. כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה כֵּן לִפְעָמִים בִּקְצָת מִינֵי הַשְּׁרָצִים. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה עִם קְצָת דִּחַק שֶׁיִּדְחַק בְּפֵרוּשׁוֹ יְפָרֵשׁ שְׁמוּעָה זוֹ דִּגְמָרַת מַכּוֹת, אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, נְמָלָה לוֹקֶה חֲמֵשׁ, וכו׳. וְיָגַע לִמְצֹא בְּגוּף בְּרִיָּה אַחַת שִׁשָּׁה עִנְיָנִים חֲלוּקִים.

ד וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא נִצְטָרֵךְ לְכָל זֶה, כִּי הוּא יִסְבֹּר שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לִלְקוֹת עַל אִסּוּר אֶחָד כַּמָּה מַלְקוּיוֹת אִם יִתְרַבּוּ עָלָיו הַלָּאוִין בַּתּוֹרָה וְלֹא יִצְטָרְכוּ לָנוּ לְדָרְשׁוֹת אֲחֵרוֹת, וְהִרְבָּה רְאָיוֹתָיו עַל זֶה רְאָיוֹת חֲזָקוֹת כִּרְאֵי מוּצָק לְפִי הַדּוֹמֶה. וּפֵרוּשׁ הַשְּׁמוּעָה דִּגְמָרָא מַכּוֹת כְּפֵרוּשׁ הָרִאשׁוֹנִים יָפֶה. וְלָאו דְּשֶׁרֶץ הַמַּיִם דָּרֵשׁ לֵהּ הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה מִמָּה שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אִסּוּר דָּגִים וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת וְגוֹ׳ מִכָּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וְגוֹ׳ שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם. וְזֶה בָּאֱמֶת יִהְיֶה דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, שֶׁבְּפָרָשָׁה זוֹ יְדֻבַּר בְּאִסּוּר דָּגִים שֶׁגְּדֵלִים בַּמַּיִם, וְשָׁם יְדֻבַּר גַּם כֵּן מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם. שִׁמְעֶנָּה בְּנִי, וְאִם תִּזְכֶּה בְּחַר לְךָ לְדַעְתְּךָ, אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים הֵם.

ה מִשָּׁרְשֵׁי אִסּוּר הַמַּאֲכָלִים, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה עג, וקנה).

ו דִּינֵיהָ קְצָרִים. וּכְלַל הָעִנְיָן כִּי כָּל אוֹתָן הַבְּרִיּוֹת קַטָּנוֹת, כְּמוֹ הַתּוֹלָעִים וְהָעֲלוּקָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁגְּדֵלִים בַּמַּיִם נִקְרָאִים שֶׁרֶץ הַמַּיִם.

ז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל בְּרִיָּה אַחַת שְׁלֵמָה מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ קַטָּנָה בְּיוֹתֵר לוֹקֶה, וְאִם אֵינָהּ שְׁלֵמָה, אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיֹּאכַל מֵהֶן כַּזַּיִת. וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן דָּבָר תּוֹרָה אֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. שֶׁחֲצִי שִׁעוּר דְּאוֹרָיְתָא הוּא אָסוּר, אֲבָל אֵין חִיּוּב מַלְקוּת אֶלָּא עַל אֲכִילַת הַשִּׁעוּר הַמְקֻבָּל.

מצוה קסה

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַשְּׁרָצִים הַמִּתְהַוִּים מִן הָעִפּוּשׁ** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הַשְּׁרָצִים הַמִּתְהַוִּים מִן הָעִפּוּשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מִין יָדוּעַ וְלֹא יִתְהַוֶּה מִזֶּכֶר וּנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יא מד) וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פר׳ שמיני יב ד) הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ פָּרֶה וְרָבֶה. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כִּי בְּשֶׁרֶץ הַנּוֹלָד מִזֶּכֶר וּנְקֵבָה נֶאֱמַר שׁוֹרֵץ וַאֲשֶׁר הוּא נַעֲשֶׂה מִן הָעִפּוּשׁ נֶאֱמַר עָלָיו רוֹמֵשׂ. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ שורש ט דה והפירוש) הִקְשָׁה עָלָיו מִן הַמִּקְרָאוֹת דִּכְתִיב וְכָתַב כִּי בְּכֻלָּן נֶאֱמַר רוֹמֵשׂ וְשׁוֹרֵץ.

ב הַשֹּׁרֶשׁ יָדוּעַ.

ג דִּינֶיהָ קְצָרִים. שֶׁכָּל פְּרָטֶיהָ יִכָּנְסוּ בִּכְלָל אֶחָד, שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָנוּ כָּל שִׁרְצֵי הָעִפּוּשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם הָרוֹמְשִׂים בָּאָרֶץ, חוּץ מִשִּׁרְצֵי עִפּוּשֵׁי הַפֵּרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ שָׁם אַחַר שֶׁנֶּעֶקְרוּ, וְשִׁרְצֵי עִפּוּשֵׁי הַמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קסג).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל בְּרִיָּה מִכָּל הָעִפּוּשִׁים שֶׁבָּאַשְׁפּוֹת וּבְכָל הַמְּקוֹמוֹת, אֲפִלּוּ קְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, מִכֵּיוָן שֶׁאָכְלָהּ וְהִיא שְׁלֵמָה, לוֹקֶה עָלֶיהָ, וְאִם אֵינָהּ שְׁלֵמָה, שִׁעוּרָהּ בְּכַזַּיִת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה קסו

א **מִצְוַת עִנְיַן טָמְאַת יוֹלֶדֶת** – לְטַמֵּא הַיּוֹלֶדֶת. כְּלוֹמַר הָאִשָּׁה כְּשֶׁתֵּלֵד שֶׁתִּהְיֶה טְמֵאָה לְבַעְלָהּ וְכָל שֶׁכֵּן לִטְהָרוֹת שִׁבְעָה יָמִים כְּשֶׁתֵּלֵד זָכָר, וּשְׁבוּעַיִם כְּשֶׁתֵּלֵד נְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ב ה) אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים וְגוֹ', וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם וְגוֹ'.

ב מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, אֵין סָפֵק כִּי חֶלְיֵי בְּנֵי אָדָם יָבוֹאוּ אוֹ מִפְּנֵי מוֹתָר שֶׁבַּגּוּף אוֹ מִפְּנֵי חִסָּרוֹן אוֹ מִצַּד הֶפְסֵד שֶׁיְּקַבֵּל מֵאֵיזוֹ סִבָּה שֶׁתִּהְיֶה, כִּי בֶּאֱמֶת כָּל זְמַן שֶׁהַטֶּבַע יָשָׁר בְּתַכְלִית הַיֹּשֶׁר, וְלֹא קִבֵּל הֶפְסֵד דָּבָר, לֹא יֶחֱלֶה הַגּוּף, וְחֹטֶא בְּנֵי אָדָם יְבִיאֵם לְהַעֲדִיף אוֹ לְהַחְסִיר בַּמֶּה שֶׁצָּרִיךְ לְטִבְעָם וְיֶחֱלוּ.

ג וּכְבָר אָמַרְנוּ בְּאַזְהָרַת טְרֵפָה (מצוה עג) וְאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת (מצוה קמז קמח) כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא רָחֵק עִמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר מִכָּל הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים אֶת הַגּוּף בַּעֲבוּר חֶיּוֹתוֹ כְּלִי לַנֶּפֶשׁ הַיּוֹדַעַת יוֹצְרָהּ. וּכְמוֹ כֵן מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה הִרְחִיקָנוּ מִן הַיּוֹלֶדֶת וּמִן הַנִּדָּה וְהַזָּבָה יָמִים מִסְפָּר עַד שֶׁיִּתְנַקּוּ מֵאוֹתוֹ הַמּוֹתָר שֶׁבָּהֶן שֶׁהוּא דָּבָר רַע וּמַחְלִיא, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כִּי כָּל מוֹתַר מִשֹּׁרֶשׁ מַחֲלָה הוּא. עַל כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש"י ויקרא שם), שֶׁאֵין אִשָּׁה רוֹאָה דָּם שֶׁלֹּא יְהוּ רֹאשָׁהּ וְאֶבְרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ, וְאֵין סָפֵק כִּי בְּאוֹתוֹ הַמּוֹתָר מַחֲלָה לָהֶן וּלְכָל הַקָּרֵב בָּהֶן שׁוּם קִרְבָּה, וְכָל שֶׁכֵּן בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה שֶׁהוּא תַּכְלִית הַקִּרְבָּה הַחָמְרִית, וְגַם הַוָּלָד הַנּוֹלָד בָּעוֹד שֶׁאוֹתוֹ הַמּוֹתָר מִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ מְעַתָּד לַחֲלָאִים רָעִים. וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ מִצַּד הַמּוֹתָר, צִוְּתָה הַתּוֹרָה לִהְיוֹת טְמֵאָה מִן הַזָּכָר שִׁבְעָה, וּמִן הַנְּקֵבָה שְׁבוּעַיִם, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי מוֹתְרֵי הַיּוֹלֶדֶת נְקֵבָה גְּדוֹלִים מִן הַיּוֹלֶדֶת זָכָר, לְפִי שֶׁהֶרְיוֹן הַזָּכָר יוֹרֶה חֹם בַּנְּקֵבָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה כה ב) אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר, אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר, וְיָדוּעַ כִּי הַחֹם מוֹתָרָיו הֵם מְעַטִּים וִימַהֵר פְּעֻלָּתוֹ לְעוֹלָם, דָּבָר מֻשְׂכָּל הוּא, וְעַל כֵּן יַסְפִּיק לָנוּ בְּהֶרְיוֹן הַזָּכָר נְקִיּוֹן שֶׁל שִׁבְעָה יָמִים.

ד וְהֶרְיוֹן הַנְּקֵבָה תּוֹרֶה עַל קְרִירוּת טֶבַע הַנְּקֵבָה, וּבְקְרִירוּת יְרִבּוּ הַמּוֹתָרוֹת, וְלָכֵן תִּצְטָרֵךְ שִׁבְעִים לְנִקְיוֹן גּוּפָהּ. וְכֵן מָצָאתִי הָעִנְיָן אַחֲרֵי כָּתְבִי זֶה לְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ויקרא יב ד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, בַּעֲבוּר כִּי טֶבַע הַנְּקֵבָה קַר וְלַח, וְהַלֵּחָה בְּרֻחַם הָאֵם רַבָּה מְאֹד וְקָרָה, וְעַל כֵּן יָלְדָה נְקֵבָה, וּלְפִיכָךְ הִיא צְרִיכָה נְקִיּוֹן גָּדוֹל מִפְּנֵי רִבּוּי הַלֵּחוֹת וְהַדָּם הַמְּעֻפָּשׁ שֶׁבָּהֶן וּמִפְּנֵי קְרִירוּתָן, וּבְיָדוּעַ כִּי הֶחָלָאִים הַקָּרִים צְרִיכִים בְּנִקְיוֹנָם אֲרִיכוּת זְמַן יוֹתֵר מִן הַחַמִּים. עַד כָּאן.

ה וּבְדוֹמֶה לָזֶה יִהְיֶה הָעִנְיָן גַּם כֵּן בִּנְדָּה וְזָבָה, כִּי הַנִּדָּה תִּטְהַר לְשִׁבְעַת יָמִים וַאֲפִלּוּ שׁוֹפַעַת כָּל שִׁבְעָה, וּבִלְבַד שֶׁתִּפְסֹק בַּשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם מִדִּין תּוֹרָה, וְהַזָּבָה צְרִיכָה שִׁבְעָה נְקִיִּים, לְפִי שֶׁהַזִּיבָה תּוֹרֶה עַל רֹב מוֹתְרֵי הָאִשָּׁה וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הָרֶקֶת דָּמִים יָמִים רַבִּים אַחַר יָמִים הַנְּהוּגִים בְּרֹב הַנָּשִׁים. וְאֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר שֶׁחֹלִי הָרֶקֶת הַדָּמִים בַּנָּשִׁים מֻחְדָּשׁ לְחַדֵּשׁ הָיָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּזוּחַ דַּעְתָּן הַקַּלָּה עֲלֵיהֶן אוֹ כְּדֵי לְהַרְחִיק קִרְבָתָן קָצָת מִן הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא רָץ אַחֲרֵיהֶן כָּל הַיָּמִים, כִּי יִתְגַּנּוּ בְּעֵינָיו קָצָת בִּדְבַר הַלִּכְלוּךְ הַהוּא שֶׁיֵּדַע בָּהֶן וְלֹא יִשְׁגֶּה תָּמִיד בְּאַהֲבָתָן.

ו וְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ בְּנִדָּה (לא ב) עַל צַד הַפְּשָׁט. רְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁכִּוְּנוּ לְגַלּוֹת אֶחָד מִן הַתּוֹעֲלוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְוָה מִלְּבַד רֹב עִקָּרֶיהָ הַגְּדוֹלִים וְהַחֲזָקִים. וְכָתְבוּ שֶׁיֵּשׁ תּוֹעֶלֶת בְּהַרְחָקַת הָאִשָּׁה קָצָת זְמַן כְּדֵי שֶׁתִּתְחַבֵּב עַל בַּעְלָהּ יוֹתֵר בַּזְּמַן הַמַּכְשָׁר וְלֹא יָקוּצוּ זֶה מִזֶּה לְרֹב הַתְמָדַת קִרְבָתָן וְיִתְּנוּ עֵינֵיהֶם בְּגוּפִים אֲחֵרִים, וּכְמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ רַב הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָם גְּדוּרִים בִּגְדֵרֵינוּ הַחֲמוּרִים, וּכְמוֹ כֵן יַסְפִּיק טַעְמָם זֶה עַל צַד הַפְּשָׁט בְּיוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא יִתְנַוֵּל בָּהּ מִיָּד, וְשָׁמָּא תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו וְיָקוּץ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּנִדָּה (שם).

ז מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סו א) שֶׁכָּל הַיּוֹלְדוֹת טְמֵאוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאוּ דָּם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הָרֶחֶם בְּלֹא דָּם, וְאֶחָד הַיּוֹלֶדֶת חַי אוֹ מֵת וַאֲפִלּוּ נֶפֶל, וְהוּא שֶׁתִּגָּמֵר צוּרָתוֹ טְמֵאָה טַמְאַת לֵדָה, וַאֲפִלּוּ הִפִּילָה שִׁלְיָא אוֹ שַׁפִּיר מָלֵא מַיִם אוֹ דָּם, חֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, דְּקַיְמָא לַן אֵין שִׁלְיָא בְּלֹא וָלָד. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹצְאִים עַכְשָׁו הַוָּלָד בַּשִּׁלְיָא, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא נִמּוֹק בְּתוֹכוֹ, וְתֵשֵׁב מִפָּפֵק יְמֵי טֻמְאָה שֶׁל נְקֵבָה שֶׁהֵם שְׁבוּעַיִם, וִימֵי טֹהַר שֶׁל זָכָר שֶׁהֵם שִׁלֹּשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם וְלֹא יוֹתֵר, דְּמִסְפֵּק אָזְלִינַן הָכָא וְהָכָא לְהַחְמִיר. וְזֶה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁצְּרִיכָה לָחוּשׁ לְוָלָד, דַּוְקָא שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים יוֹם מִשֶּׁנִּתְעַבְּרָה, אֲבָל לֹא עָבְרוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים יוֹם, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, וַאֲפִילּוּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים מַמָּשׁ, שֶׁיּוֹם אַרְבָּעִים כְּלַפְנֵי אַרְבָּעִים הוּא חָשׁוּב. וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, כְּלוֹמַר וְלֹא יִהְיוּ לָהּ יְמֵי טֹהַר כְּמוֹ בְּיוֹלֶדֶת, חוֹשֶׁשֶׁת הִיא מִכָּל מָקוֹם לְטַמְאַת נִדָּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּלְדָה לֵדָה יְבֵשָׁה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא רָאֲתָה דָּם כְּלָל, אָנוּ אוֹמְרִים, מִכֵּיוָן שֶׁיָּלְדָה אִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הָרֶחֶם בְּלֹא דָּם, וְשָׁמָּא הָיָה מוּעָט וְנֶאֱבַד, וְכָל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ יְמֵי טַמְאַת לֵדָה, יֵשׁ לָהּ

יְמֵי טׇהַר מִדִּין תּוֹרָה, וִימֵי הַטׇהַר הֵם שִׁלְשָׁה וּשְׁלֹשָׁה לְזָכָר וְשִׁשָּׁה וְשִׁשָּׁה לִנְקֵבָה. וְהָעִנְיָן הוּא כֵּן, דִּין תּוֹרָה, שֶׁהָאִשָּׁה אַחַר שֶׁיָּלְדָה מוֹנָה שִׁבְעָה יָמִים מִיּוֹם שֶׁיָּלְדָה, וּבֵין שֶׁיָּלְדָה מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה אוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ אֲפִלּוּ סָמוּךְ לְשִׁקִיעַת הַחַמָּה, מוֹנָה אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל לֵדָה יוֹם אֶחָד וּמַשְׁלִים עָלָיו שִׁשֶּׁת יָמִים, וּבֵין רוֹאָה קְצָת יָמִים מִן הַשִּׁבְעָה אוֹ כָּל הַשִּׁבְעָה, לָעֶרֶב שֶׁל שְׁבִיעִי שֶׁהוּא לֵיל שְׁמִינִי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ, וַאֲפִילּוּ שׁוֹפַעַת דָּם בְּאוֹתוֹ לֵיל שְׁמִינִי, טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ, שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה כָּל הַדָּמִים שֶׁתִּרְאֶה הַיּוֹלֶדֶת אַחַר שִׁבְעָה יָמִים לְזָכָר בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם, וְאַחַר אַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה בְּתוֹךְ שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה יוֹם.

ח וְעַל זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לה ב), כִּי מַעְיָן אֶחָד הוּא וְהַתּוֹרָה טִמְּאַתּוּ וְהַתּוֹרָה טִהֲרַתּוּ. כְּלוֹמַר שֶׁדְּמֵי הַלֵּדָה שֶׁטִּמְּאָה הַתּוֹרָה וּדְמֵי הַטׇהַר שֶׁטִּהֲרָה הַתּוֹרָה מִמָּקוֹם אֶחָד הוּא וְהוּא מִן הַמָּקוֹר, שֶׁהוּא מָקוֹם טָמְאָה יוֹצְאוֹת שְׁנֵיהֶן, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה תִּתְלֶה הָעִנְיָן בַּזְּמַן, וּתְטַמֵּא הַדָּם הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה בִּזְמַן אֶחָד וּתְטַהֵר בַּזְּמַן הַשֵּׁנִי, וּבְרוּךְ הַיּוֹדֵעַ כָּל הַחָכְמָה כִּי הַכֹּל עָשָׂה בְּטַעַם נָכוֹן וּמְחֻיָּב, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא יָדַע אוֹתוֹ הַזְּמַן, הַדָּמִים מַזִּיקִין וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ לֹא יַזִּיקוּ.

ט וְעַכְשָׁו נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְנָדְרוּ עַצְמָן לִנְהֹג טֻמְאָה בְּדָמֵי טׇהַר כְּמוֹ בְּדָמֵי טֻמְאָה. וּכְלַל הָעִנְיָן שֶׁאֵין הָאִשָּׁה עַכְשָׁו עוֹלָה מִטֻּמְאָתָהּ לְעוֹלָם עַד שֶׁתַּעֲמֹד שִׁבְעָה יָמִים שְׁלֵמִים נְקִיִּים מִכָּל דָּם וְתַתְחִיל לִמְנוֹתָן מִבָּעֶרֶב, זֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל וְעַד הַיּוֹם נוֹהֲגִים כֵּן בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים, וּבָזֶה נִצַּלְנוּ מִכַּמָּה סְפֵקוֹת. וְדִינֵי הַסְּפֵקוֹת הַמִּתְחַדְּשׁוֹת לִפְעָמִים עַל הַיּוֹלֶדֶת, כְּגוֹן אִם תִּתְחַיֵּב לְשֵׁב עַל טֻמְאַת זָכָר אוֹ עַל טֻמְאַת נְקֵבָה, שִׁפְעָמִים תִּצְטָרֵךְ מִתּוֹךְ הַסָּפֵק לְשֵׁב לְזָכָר וְלִנְקֵבָה וְגַם לְנִדָּה. וְדִין הַמַּפֶּלֶת כְּמִין בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף מָה דִּינָהּ, וְאִם פָּנִים כְּפָנֵי אָדָם אוֹ אֵין פָּנֶיהָ כְּפָנֵי אָדָם מָה דִּינָהּ וְהַמַּפֶּלֶת כְּמִין יַבְחוּשִׁין, כְּמִין שְׁעָרוֹת. וְהַמַּפֶּלֶת דְּמוּת אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּנָפַיִם שֶׁל בָּשָׂר, וְכֵן הַמַּפֶּלֶת דְּמוּת אָדָם בְּעֵין אַחַת וְיָרֵךְ אַחַת. וְהַמַּפֶּלֶת זָכָר וְסַנְדָּל עִמּוֹ, וְהִיא הַבְּרִיָּה שֶׁאֵינָהּ נִכֶּרֶת אִם זָכָר אוֹ נְקֵבָה. וְדִין הָאִשָּׁה שֶׁיּוֹצֵאת מְלֵאָה וּבָאָה רֵיקָנִית וְהִיא טוֹעָה בְּחֶשְׁבּוֹנָהּ. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ בְּעִנְיְנֵי טֻמְאָתָהּ, הַכֹּל בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (י״ד סי׳ קצ״א). וְעִנְיַן דִּינֵי קָרְבָּנוֹת, מְפֻזָּרִין בְּהַרְבֵּה מַסֶּכְתּוֹת. וּמֵהֶן הַרְבֵּה בִּזְבָחִים וַעֲרָכִין וּכְרִיתוֹת וְקִנִּין וּנְגָעִים (י״ד ס׳ קכג).

י וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן לְעִנְיַן שֶׁהַיּוֹלְדוֹת טְמֵאוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּבָא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַמְּגֻבָּל לְאִסּוּר אוֹ אֲפִלּוּ אַחַר זְמַן הַמְּגֻבָּל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טָבְלָה בְּשֵׁל עֲשָׂה זֶה, וְגַם עָבַר עַל לָאו כְּמוֹ בְּנִדָּה, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב (ויקרא יב ב) כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא. וְחַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבִּיאָה.

מצוה קסז

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל טָמֵא מִן הַקָּדָשִׁים** – שֶׁלֹּא יֹאכַל טָמֵא מִן הַקֳּדָשִׁים עַד שֶׁיִּטְבֹּל וְיַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאִם הוּא טָמֵא שֶׁצָּרִיךְ כַּפָּרָה עַד שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ד) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תזריע א ח) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא, מָה מִקְדָּשׁ הַנִּכְנָס בּוֹ בְּטֻמְאָה עָנוּשׁ כָּרֵת, אַף הָאוֹכֵל קָדָשִׁים בְּטֻמְאָה עָנוּשׁ כָּרֵת. וְאָמְרִינַן בְּמַכּוֹת (יד ב) בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע, אַזְהָרָה לָאוֹכֵל, אַתָּה אוֹמֵר לָאוֹכֵל אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לַנּוֹגֵעַ, וכו׳ כְּדְאִיתָא הָתָם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) לִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ יִרְאַת הַמִּקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, וְלָכֵן אֵין רָאוּי שֶׁיֹּאכְלוּם רַק הַטְּהוֹרִים, כִּי הַטָּהֳרָה מַעֲלָה וְכָבוֹד בָּאָדָם, כַּיָּדוּעַ לְכָל מֵבִין.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים לג ב) שֶׁהַטֻּמְאָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ הִיא שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה דְּאוֹרָיְתָא שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת, פֵּרוּשׁ עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קכג). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (זבחים לד א) שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילַת קֹדֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין עַד שֶׁיִּקָּרְבוּ מַתִּירָיו כְּלוֹמַר הָאֱמוּרִין, וּכְמוֹ כֵּן הוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מעילה י א) שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל אוֹ נוֹתָר אוֹ מִשּׁוּם טָמֵא עַד שֶׁיִּקָּרְבוּ מַתִּירָיו כְּהִלְכָתָן, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין כֵּן שֶׁקֹּדֶשׁ בַּכְּלִי חַיָּבִין עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִזְּבָחִים [הלכות פסולי המוקדשין פי״ח]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְאָכַל כַּזַּיִת בְּשַׂר קֹדֶשׁ טָהוֹר, אוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ טָמֵא בְּעוֹדָנוּ טָמֵא טֻמְאָה דְּאוֹרָיְתָא, בְּמֵזִיד קֹדֶם שֶׁיִּטְבֹּל, חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג, מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה. וְאִם אָכַל אַחַר שֶׁטָּבַל קֹדֶם שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ כְּמוֹ הַיּוֹלֶדֶת שֶׁצְּרִיכָה לְהָבִיא קָרְבָּן. וְכֵן כָּל הַצָּרִיךְ לְכַפָּרָה לוֹקֶה וְאֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיַן כָּרֵת זֶה (ויקרא ז כ) וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַד שֶׁתִּהְיֶה כָּל טֻמְאָתוֹ עָלָיו. וְאִם הָיָה טָמֵא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, אֵינוֹ לוֹקֶה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין חַיָּב כָּרֵת, אֶלָּא מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה קסח

א **מִצְוַת קָרְבַּן יוֹלֶדֶת** – שֶׁתַּקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת קָרְבָּן כְּשֶׁיִּשְׁלְמוּ יְמֵי הַטֹּהַר לְבֵן אוֹ לְבַת, וְהוּא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת. וְאִם הִיא עֲנִיָּה, תַּקְרִיב שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ו) וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא וְגוֹ׳, וְהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה עַד שֶׁתַּקְרִיב קָרְבָּנָהּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁתִּתְעוֹרֵר מִתּוֹךְ הַפְּעֻלָּה לָתֵת הוֹדָאָה לָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁהִצִּילָהּ מֵחֶבְלֵי יוֹלְדָה שֶׁהוּא דָּבָר גָּס. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לא ב), שֶׁהָאִשָּׁה קוֹפֶצֶת וְנִשְׁבַּעַת בְּעֵת צִירֶיהָ שֶׁלֹּא תִּזְקֹק עוֹד לְאִישׁ, וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה כַּפָּרָה, וְעַל כֵּן יִקָּרֵא קָרְבָּנָהּ חַטָּאת, וְנֶאֱמַר בָּהּ (שם ח) וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן.

ג מִדִּינֶיהָ. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין הַיּוֹלֶדֶת מְבִיאָה קָרְבָּנָהּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים לְזָכָר וּבְיוֹם שְׁמֹנִים לִנְקֵבָה אֶלָּא לְמָחָר, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעִים וְאֶחָד, וְכֵן בְּיוֹם שְׁמֹנִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו) וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֵמִים לְגַמְרֵי. וְאִם הֶבִיאַתּוּ בְּתוֹךְ יְמֵי מִלֹּאת, (זבחים קיב ב) לֹא יָצָאת יְדֵי חוֹבָתָהּ. עָבַר זְמַן זֶה וְלֹא הֵבִיאָה כַּפָּרָתָהּ, מְבִיאָהּ לְאַחַר זְמַן, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הֵבִיאָה, אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים פ״ד מ״ג) הֵבִיא כַּפָּרָתוֹ, אוֹכֵל בַּקֳּדָשִׁים. וְכָל מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, דִּינָם שָׁוֶה בָּזֶה. וְכָל מְחֻיְּבֵי קָרְבָּן, אֵין מַקְרִיבִין קָרְבָּנָן אֶלָּא מִדַּעְתָּן חוּץ מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה (נדרים לה ב) שֶׁאֵין צְרִיכִין דַּעַת בְּעָלִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נִדָּה [הל׳ מחוסרי כפרה פ״א]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֶרֶת עַל זֶה וְלֹא קָרְבָה קָרְבָּנָהּ בְּטֵלָה עֲשֵׂה, וְהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה וַאֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים, וְאוֹי לָהּ אִם תָּמוּת קֹדֶם שֶׁתַּקְרִיבֶנּוּ, וְתִשָּׂא עֲוֹנָהּ עַל נַפְשָׁהּ.

מצוה קסט

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת מְצֹרָע** – לְטַמֵּא אָדָם מִצָּרַע. כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה הִיא עָלֵינוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּהְיֶה מְצֹרָע שֶׁיָּבוֹא אֶל הַכֹּהֵן לִשְׁאֹל עַל צָרַעְתּוֹ וְהַכֹּהֵן יְטַמְּאֶנּוּ אוֹ יְטַהֲרֶנּוּ, וְהוּא יִתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה, כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּנּוּ הַכֹּהֵן, וְלֹא יִקַּח הַדָּבָר כְּחֹלִי הַבָּא בְּמִקְרֶה, אֶלָּא יִתֵּן לֵב עָלָיו וְיֵדַע כִּי גִּדֵּל עֲוֹנוֹ גָּרַם אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג ב) אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ׳ וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל מִשְׁפְּטֵי צָרַעַת אָדָם מָה שֶּׁמְּמֻנֶּה טָמֵא וּמָה שֶּׁמְּמֻנֶּה טָהוֹר, וּמָה שֶּׁמְּמֻנֶּה צָרִיךְ הֶסְגֵּר וּמָה שֶּׁאֵינוֹ צָרִיךְ הֶסְגֵּר, וּמָה שֶּׁצָּרִיךְ עִם הֶהָסְגֵּר גִּלּוּחַ אוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ גִּלּוּחַ, כְּלוֹמַר תִּגְלַחַת הַנֶּתֶק, וּמִלְּבַד זֶה דִּינִין הַרְבֵּה.

ב וְעִנְיַן הַצָּרַעַת הוּא שֶׁיִּלָּבֵין מָקוֹם אֶחָד אוֹ הַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בְּעוֹר בְּשַׂר הָאָדָם וְיִהְיוּ אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת לְבָנִים הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּדְמֶה הַלָּבָן שֶׁלָּהֶם לְלֹבֶן קְרוּם בֵּיצָה וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּלַבְנִינוּת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיִּהְיֶה כֵּהֶה לְמַטָּה מִמַּרְאֵה קְרוּם בֵּיצָה, אֵין זֶה צָרַעַת אֶלָּא בֹּהַק הוּא, כְּלוֹמַר חֹלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ מִמִּין הַצָּרַעַת כְּלָל אֶלָּא כְּמִינֵי הַגָּרָב וּשְׂאָר מִינֵי נְגָעִים הַנַּעֲשִׂים בָּאָדָם. וְאַרְבַּע מַרְאוֹת לְבָן שֶׁל צָרַעַת הֵם בְּעוֹר בְּשַׂר הָאָדָם, הַשְּׂתֵּים הֵן אָבוֹת וְהֵן שְׂאֵת וּבֶהָרֶת, וְהַשְּׂתַּיִם תּוֹלְדוֹת לָהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן לְמַטָּה בַּלָּבָן מֵאֵלּוּ הַשְּׂתַּיִם שֶׁנִּקְרָאוֹת אָבוֹת. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים פ״א מ״א) מַרְאוֹת נְגָעִים שְׂתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, בַּהֶרֶת וְסַפַּחְתָּהּ, שְׂאֵת וְסַפַּחְתָּהּ, וּפֵרוּשׁ סַפַּחְתָּהּ כְּלוֹמַר תּוֹלְדָתָהּ, שֶׁאֵין לְשׁוֹן סַפַּחַת אֶלָּא לְשׁוֹן טְפֵלָה. וְאַרְבַּע הַמַּרְאוֹת אֵלּוּ דְּמוּ אוֹתָן חֲכָמִים אַחַת לְצֶמֶר לָבָן נָקִי וְזֶהוּ שְׂאֵת, וְאַחַת לְשֶׁלֶג וְזֶהוּ בַּהֶרֶת, וְאַחַת לְסִיד הַהֵיכָל וְהִיא תּוֹלֶדֶת בַּהֶרֶת (מדות פ״ג מ״ד) וְאַחַת לִקְרוּם בֵּיצָה וְהִיא תּוֹלֶדֶת שְׂאֵת. אַרְבַּע מַרְאוֹת אֵלֶּה הֵם הַטְּמֵאִים וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא (נגעים שם מ״ג). וְכָל שֶׁאֵין מַכִּיר אוֹתָן בְּחִלּוּקֵיהֶן וּשְׁמוֹתֵיהֶן (שבועות ו א) אֵינוֹ דָּן אֶלָּא עַל פִּי מַכִּיר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה בְּדִינֵי הַמִּצְוָה.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא פְּרָטִית עַל כָּל אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, וְכִי עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל כָּל דַּרְכֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב לד כא) כִּי עֵינָיו עַל דַּרְכֵי אִישׁ וְכָל צְעָדָיו יִרְאֶה. וְלָכֵן הֻזְהַרְנוּ לָתֵת לֵב אֶל הַחֹלִי הָרַע הַזֶּה וְלַחְשֹׁב כִּי הַחֹטְא גָּרַם אוֹתוֹ, וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז ב), כִּי בְּחֹטְא לָשׁוֹן הָרַע יְבֹא בָּרֹב וְלֹא נִקְחֲנוּ דֶּרֶךְ מִקֶּרֶה, וְיֵשׁ לָנוּ לָבוֹא אֶל הַכֹּהֵן, שֶׁהוּא הָעוֹמֵד לְכַפָּרַת הַחוֹטְאִים, וְעִם חֶבְרַת הַמְכַפֵּר אוּלַי יְהַרְהֵר בִּתְשׁוּבָה וְיִסְגַּר קְצָת יָמִים כְּדֵי שֶׁיָּשִׁיב אֶל לִבּוֹ עִנְיָנִי בְּמִתּוּן וִיפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו (ברכות ה א), וְלִפְעָמִים יַסְגֵּר שְׁנֵי הֶסְגֵּרִים שֶׁמָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה וְלֹא תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְגַמְרֵי, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁחָשַׁב לְהַחְזִיר מַחֲצִית גְּזֵלָתוֹ, וְאָז יְחַדֵּשׁ בּוֹ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קְצָת סִימָנִין שֶׁיַּסְגֵּר שְׁנִית אוּלַי יַשְׁלִים תְּשׁוּבָתוֹ וְיִטְהַר לְגַמְרֵי.

ד וְכָל עִנְיַן הֶסְגֵּרִין אֵלּוּ יוֹרֶה הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל דַּרְכֵי הָאָדָם אַחַת לְאַחַת. וּלְפִי שֶׁהַדֵּעוֹת רַבּוֹת בְּהַשְׁגָּחַת הָאֵל עַל כָּל בְּרוּאָיו, יָבוֹאוּ בָּהּ הַרְבֵּה פְּסוּקִים בַּמִּקְרָא וְהַרְבֵּה מִצְוֹת לְהוֹרוֹת עַל הָעִנְיָן מֻהֱיוֹתוֹ פִּנָּה גְּדוֹלָה בְּתוֹרָתֵנוּ. שֶׁיֵּשׁ כְּתוֹת בְּנֵי אָדָם יַחְשְׁבוּ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ [עַל כָּל הַמִּינִין בִּפְרָט

בֵּין אֲנָשִׁים אוֹ כָּל שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְיֵשׁ מֵהֶן כְּתוֹת יַחְשְׁבוּ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא] עַל כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בֵּין בַּעֲלֵי חַיִּים אוֹ כָּל שְׁאָר דְּבָרִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְנוֹעֵעַ דָּבָר אֶחָד קָטָן בְּעוֹלָם הַזֶּה רַק בְּחֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא וּבִגְזֵרָתוֹ עַד שֶׁיַּחְשְׁבוּ כִּי בִּנְפֹל עָלֶה אֶחָד מִן הָאִילָן הוּא גָּזַר עָלָיו שֶׁיִּפֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְאַחֵר אוֹ יֻקְדַּם זְמַן נְפִילָתָהּ אֲפִלּוּ רֶגַע, וְזֶה דַּעַת רָחוֹק הַרְבֵּה מִן הַשֵּׂכֶל. וְיֵשׁ כִּתוֹת רָעוֹת יַחְשְׁבוּ שֶׁלֹּא יָשִׂים הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא כְּלָל בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַשָּׁפָל, בֵּין בַּאֲנָשִׁים אוֹ בִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְהוּא דַּעַת הַכּוֹפְרִים, רַע וָמָר. וַאֲנַחְנוּ בַּעֲלֵי הַדָּת הָאֲמִתִּית לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי נָשִׂים הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים בִּכְלָל, שֶׁכָּל מִין מִן הַמִּינִים הַנִּבְרָאִים בָּעוֹלָם, יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם, לֹא יִכְלֶה וְיֹאבַד כֻּלּוֹ, כִּי בְּהַשְׁגָּחָתוֹ יִמָּצֵא קִיּוּם לְכָל דָּבָר. וּבְמִין הָאָדָם נַאֲמִין כִּי הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְרָט, וְהוּא הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם (תהלים לג טו). וְכֵן קִבַּלְנוּ מִגְּדוֹלֵינוּ, וְגַם נִמְצָא עַל זֶה הַרְבֵּה כְּתוּבִים יוֹרוּ כִּי הָעִנְיָן כֵּן. וְלָכֵן הִזְהִירָתְנוּ הַתּוֹרָה כִּי בְּהַגִּיעַ אֶל הָאָדָם הַחֹלִי הָרַע, וְהוּא הַצָּרַעַת, שֶׁלֹּא יְקָחֶנּוּ דֶּרֶךְ מִקֶּרֶה, רַק יַחְשֹׁב מִיָּד כִּי עֲוֹנֹתָיו גָּרְמוּ וְיַרְחִיק מֵחֶבְרַת בְּנֵי אָדָם כְּאָדָם הַמֻּרְחָק מִרֹעַ מַעֲשָׂיו, וְיִתְחַבֵּר אֶל הַמַּכְפִּיר הַמַּרְפֵּא שֶׁבֶר הַחֵטְא וְיַרְאֶה אֵלָיו נִגְעוֹ, וּבְעָצְתּוֹ וּבְדִבְרָיו וּבְפִשְׁפּוּשׁ מַעֲשָׂיו יוּסַר מֵעָלָיו הַנֶּגַע, כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁמַּשְׁגִּיחַ עָלָיו תָּמִיד יִרְאֶה מַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָתוֹ וִירַפְּאֵהוּ, וְזֶהוּ עִנְיַן הַהֶסְגֵּרִין כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות שם) שֶׁאֵין מַרְאוֹת נְגָעִים אֶלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ מִטַּמְּאִין עַד שֶׁיֵּרָאוּ עֲמֻקִּין מִן הָעוֹר, וְלֹא שֶׁיִּהְיוּ עֲמֻקִּים מַמָּשׁ בְּמִשּׁוּשׁ אֶלָּא שֶׁיֵּרָאוּ בּוֹ בִּרְאִיַּת הָעַיִן, כְּעֵין מַרְאֵה הַחַמָּה שֶׁנִּדְמֵית לָרוֹאִים עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (נגעים פ״ו מ״א) שֶׁשְּׂעוֹר הַצָּרַעַת הוּא כִּגְרִיס הַקִּלְקִי, כְּלוֹמַר שֶׁאִם יֵרָאוּ בְּעוֹר בְּשַׂר הָאָדָם מֵאוֹתָן מַרְאוֹת כְּשִׁעוּר זֶה נִקְרָא צָרַעַת, אֲבָל פָּחוֹת מִזֶּה הַשִּׁעוּר אֵין זֶה צָרַעַת. וְהַשִּׁעוּר הַזֶּה הוּא מָקוֹם מְרֻבָּע בָּעוֹר מַחְזִיק שֵׁשׁ שְׂעָרוֹת רֹחַב וְשֵׁשׁ אֹרֶךְ שֶׁהוּא בְּתִשְׁבֹּרֶת מְקוֹם שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ שְׂעָרוֹת. הָיָה בְּרָחְבּוֹ חָמֵשׁ שְׂעָרוֹת אֲפִלּוּ אָרְכּוֹ אַמָּה, אֵין זֶה צָרַעַת, דְּרֹחַב שֵׁשׁ שְׂעָרוֹת בְּעֵינַן.

ו כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בַּהֶרֶת הוּא הַדִּין לְאַרְבַּע הַמַּרְאוֹת. וּשְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה הֵן, שֵׂעָר לָבָן, מִחְיַת בָּשָׂר חַי, וּפְשִׂיוֹן. כֵּיצַד? מִי שֶׁנּוֹלַד בּוֹ שְׁאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַּהֶרֶת וּבָהּ שֵׂעָר לָבָן אוֹ מִחְיַת בָּשָׂר חַי, כְּשֶׁיִּרָאֶנּוּ הַכֹּהֵן יֹאמַר לוֹ מִיָּד שֶׁטֻּמְאָ מֻחְלָט הוּא. לֹא הָיָה בּוֹ שֵׂעָר לָבָן וְלֹא מִחְיָה, יַסְגִּירֶנּוּ שִׁבְעַת יָמִים. וְאִם פָּשָׂה הַנֶּגַע, יַחְלִיטֶנּוּ מִיָּד גַּם כֵּן, שֶׁגַּם הַפְּשִׂיוֹן הוּא סִימָן טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. לֹא נוֹלַד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה בְּשָׁעַת רִאשׁוֹן, יַסְגִּירֶנּוּ בְּשָׁבוּעַ שֵׁנִי. וְאִם נוֹלַד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה אֵלּוּ, יַחְלִיטֶנּוּ לְטֻמְאָה וְאִם לָאו, יְטַהֲרֶנּוּ, שֶׁאֵין הֶסְגֵּר לְצָרַעַת עוֹר בָּשָׂר יוֹתֵר מִשְּׁנֵי שָׁבוּעוֹת. וְאִם אַחַר כָּךְ שֶׁטָּהַר אוֹתוֹ יִוָּלֵד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנֵי הַטֻּמְאָה, יְטַמְּאֶנּוּ מִיָּד גַּם כֵּן, שֶׁאוֹתָם שְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה לְעוֹלָם מְטַמְּאִין בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין אַחַר הַהֶסְגֵּרִין. נֶגַע הַצָּרַעַת שֶׁהָיְתָה לְבָנָה הַרְבֵּה כְּמוֹ הַצֶּמֶר הַלָּבָן וְהַשֵּׂעָר וְאַחַר כָּךְ כֵּהָה וְחָזְרָה כְּמַרְאֵה קְרוּם הַבֵּיצָה וְסִיד הַהֵיכָל אֵין זֶה סִימָן טָהֳרָה כְּלָל אֶלָּא הֲרֵי הִיא בְּטֻמְאָתָהּ מַמָּשׁ כְּמוֹ בַּתְּחִלָּה, עַד שֶׁיַּכְהֶה לְמַטָּה מִלְּבָן קְרוּם בֵּיצָה, וְאָז הוּא נִקְרָא בֹּהַק וְטָהוֹר.

ז וְאִם תִּשְׁאַל אִם כֵּן מַהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (ויקרא יג ו) וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן? תְּשׁוּבָתְךָ, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בְּשֶׁכָּהָה הַנֶּגַע לְמַטָּה מִקְּרוּם בֵּיצָה, אֲבָל בִּקְרוּם בֵּיצָה וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ אֵין זֶה כְּהוּי שֶׁעֲדַיִן מִכְּלָל מַרְאוֹת הַטְּמֵאִים הוּא. וּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְלֹא פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ יוֹרֶה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָשָׂה כְּלָל וְלֹא נוֹלַד בּוֹ אֶחָד מִשְּׁאָר סִימָנֵי הַטֻּמְאָה שֶׁאָמַרְנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כָהָה אֶלָּא עָמַד בְּעֵינָיו, מִכֵּינָן שֶׁלֹּא פָשָׂה, טָהוֹר הוּא.

ח וְדִינֵי הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבָּאָדָם שֶׁאֵין מִתְטַמְּאִין מִשּׁוּם צָרַעַת, וְדִינֵי שְׁעוּרֵי מִחְיָה וּפְשִׂיוֹן וְשִׁעוּר לָבָן גַּם כֵּן בְּכַמָּה מְטַמֵּא, וְדִינֵי נִגְעֵי רֹאשׁ וְהַזָּקָן, וְעִנְיָנוֹ שֶׁהוּא נִפְעָל הַשֵּׁעָר שֶׁבָּהֶם מֵעִקָּרוֹ וְיִשָּׁאֵר מָקוֹם פָּנוּי וְזֶהוּ נָתָק, וְאֵין נָתָק פָּחוּת מִכִּגְרִיס. וְדִינֵי כֵּיצַד מְגַלְּחִין אוֹתָן, וְסִימָנֵי טֻמְאָתוֹ וְטָהֳרָתוֹ. וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַכֹּל מִתְטַמְּאִין בִּנְגָעִים וַאֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ וְהָעֲבָדִים, אֲבָל לֹא גּוֹיִם וְלֹא גֵּר תּוֹשָׁב. וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַכֹּל כְּשֵׁרִים לִרְאוֹת הַנְּגָעִים, אֲבָל הַטֻּמְאָה וְהַטָּהֳרָה בְּיַד הַכֹּהֵן, כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִרְאוֹת חָכָם יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ וְאוֹמֵר לוֹ לַכֹּהֵן אֱמֹר טָמֵא וְהוּא אוֹמֵר טָמֵא, אוֹ אֱמֹר טָהוֹר וְהוּא אוֹמֵר טָהוֹר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים (פרקים א ד ו) [הלכות טומאת צרעת פ״י].

ט וְנוֹהֲגִין דִּינֵי צָרַעַת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל זְמַן שֶׁיִּהְיוּ כֹּהֲנִים בְּקִיאִין רוֹאִין אוֹתָן. כֵּן נִרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (טומאת צרעת יא ו). וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהָבִיא קָרְבָּן עַכְשָׁו, לִכְשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְיִהְיֶה אֶפְשָׁר לְהָבִיא קָרְבָּן בְּטָהֳרָתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ, יָבִיא קָרְבָּן. וְכָל מִי שֶׁנִּצְטָרַע וְלֹא הִתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה בַּמִּצֹרָע אֶלָּא שָׁלַקַח הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ מִקֶּרֶה וְלֹא חָשׁ לָבוֹא אֶל הַכֹּהֵן וּלְהַרְאוֹתָהּ לוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וּמִן הָאֱמֶת שֶׁיִּהְיֶה עָנְשׁוֹ שֶׁתִּדְבַּק בּוֹ הַצָּרַעַת לְעוֹלָם. וְלַטּוֹבִים יֵיטִיב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיִרַפֵּא. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה סֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּטֻמְאַת שִׁכְמָנָה שְׂרָצִים מִצְוָה קנ״ט, שֶׁהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יָמְנָה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן, כְּגוֹן טֻמְאַת נְבֵלוֹת וּשְׁרָצִים וְאֻכָלִים וּמַשְׁקִין, נִדָּה וְיוֹלֶדֶת וְזָבָה וְזָב וְשִׁכְבַת זֶרַע וְצָרַעַת אָדָם וּבַיִת וּבֶגֶד וְטֻמְאַת מֵת וְטֻמְאַת מֵי נִדָּה וְטָהֳרָתָן, וְהוּא כָּתַב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ (עשין צו) רְאָיוֹת בְּרוּרוֹת בְּזֶה הָעִנְיָן מוֹשְׁכוֹת כָּל לֵב שׁוֹמְעָן. וְעִם כָּל זֶה, מִדֶּרֶךְ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא נִטָּה בַּמִּנְיָן, כַּאֲשֶׁר יָעַדְתִּי בִּתְחִלַּת הַמִּנְיָן (ברוב הדפוסין הָעִנְיָן).

מצוה קע

א שֶׁלֹּא לְגַלֵּחַ שְׂעַר הַנֶּתֶק – שֶׁלֹּא לְגַלֵּחַ שְׂעַר הַנֶּתֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג לג) וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ, כְּלוֹמַר אוֹתוֹ שֵׂעָר שֶׁעַל מְקוֹם הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא ט ז) מִנַּיִן לְתוֹלֵשׁ סִימָנֵי טֻמְאָה מִתּוֹךְ נִתְקוֹ שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ. וְהָעִנְיָן כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר הַכֹּהֵן סִימָנֵי הַטֻּמְאָה בַּשְּׂעָרוֹת.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְרַמֵּז שֶׁיִּסְבֹּל כָּל אָדָם אֵיזֶה צַעַר וְאִי זֶה עֹנֶשׁ שֶׁיְּעַנִּישֵׁהוּ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וְלֹא יִבְעַט בָּהֶם. וְאַל יַחְשֹׁב שֶׁיִּהְיֶה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לְבַטֵּל אוֹתָם וּלְהַעֲלִימָם מִן הַבְּרִיּוֹת, רַק יֵשׁ לוֹ לְבַקֵּשׁ תְּחִנָּה מֵאֵת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּרְפָּא מַחַץ מַכּוֹתָיו. וְזֶה הַשֹּׁרֶשׁ יַסְפִּיק גַּם כֵּן לָלָאו דְּלֹא יָקוֹץ בַּהַרְתּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקפד).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים י ה) כֵּיצַד מְגַלְּחִים אֶת הַנֶּתֶק? מְגַלֵּחַ חוּצָה לוֹ וּמַנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָמוּךְ לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מַכִּיר הַפְּשִׁיוֹן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ גַּם כֵּן (בספרא שם ד) שֶׁהַתַּגְלַחַת כְּשֵׂרָה בְּכָל אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְגַּלָּח וּמִן הַסְּתָם מַשְׁמָע בְּכָל אָדָם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֵין חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלֵּחַ כָּל הַנֶּתֶק בְּתַעַר, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים [הל׳ טומאת צרעת פ״י]

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ [בַּדּוֹר] כֹּהֵן חָכָם לִרְאוֹת הַנְּגָעִים. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגִלַּח אֶת הַנֶּתֶק, לוֹקֶה.

מצוה קעא

א הַנְהָגַת הַמְּצֹרָע וְכָל מְטַמְּאֵי אָדָם בִּפְרִיעָה וּפְרִימָה – שֶׁיִּתְנַהֵג הַמְּצֹרָע כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג מה) בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ, וְכֵן כָּל שְׁאָר הַטְּמֵאִים גַּם כֵּן צְרִיכִים לְהוֹדִיעַ אֶת עַצְמָן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא יב ט) טְמֵא מֵת וּבוֹעֵל נִדָּה וְכָל הַמְּטַמְּאִין אֶת הָאָדָם מִנַּיִן תַּלְמוּד לוֹמַר וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא. וְהַקְּרִיאָה הִיא שֶׁיְּצַוֶּה בְּגוּפוֹ עִנְיָן שֶׁיֵּרֵא לִבְנֵי אָדָם בּוֹ שֶׁהוּא טָמֵא וְיָסוּרוּ מִמֶּנּוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּקַּח דִּמְיוֹן בְּנַפְשׁוֹ בְּהַרְחָקָתוֹ מִבְּנֵי אָדָם כִּי בְּסִבַּת הַחֵטְא יִרְחַק הָאָדָם מִכָּל טוּב, לְמַעַן יָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז ב) הוּא הִבְדִּיל בְּלָשׁוֹן הָרָע בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וּלְפִיכָךְ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶהֱלוֹ. וְלָכֵן רָאוּי שֶׁיִּקָּרֵא לְכָל אָדָם שֶׁיָּסוּרוּ מִמֶּנּוּ. וּכְלָל גָּדוֹל בְּכָל הַדְּבָרִים בִּמְדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִים לוֹ (סוטה ח ב). וּפֵרוּשׁ דָּבָר זֶה לֹא יָדַעְתִּיהוּ רַבִּים, כִּי יַחְשְׁבוּ לְפָרֵשׁ דָּבָר זֶה אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּדֶרֶךְ גְּמוּל בְּכָל הַדְּבָרִים בִּמְדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִים לוֹ (סוטה ח ב). וּפֵרוּשׁ דָּבָר זֶה לֹא יָדַעְתִּיהוּ רַבִּים, כִּי יַחְשְׁבוּ לְפָרֵשׁ דָּבָר זֶה אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּדֶרֶךְ גְּמוּל בְּנֵי אָדָם, שֶׁכָּל אֶחָד יְשַׁלֵּם אֶת חֲבֵרוֹ גְּמוּל כְּפִי הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ אוֹ כְּפִי הָרָעָה, וְלֹא כֵן הָעִנְיָן אֵצֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָלִילָה כִּי אֵין עִם הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא כִּי אִם טוֹבָה וְחֶסֶד וְרַחֲמִים לְעוֹלָם, וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה טוּבוֹ מוּכָן אֶל כָּל הָרְאוּי לְקַבְּלוֹ וְלֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא ד). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שוטה שם) אֶצְלוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, הַכַּוָּנָה לוֹמַר כִּי לְפִי מַעֲשֵׂה הָאָדָם אִם לְטוֹבָה אִם לְהֶפֶךְ, יִתֵּן לְקַבָּלַת הַגְּמוּל, כִּי לְעוֹלָם בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁיַּשִּׂים כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְיַעֲשֶׂה מַעֲשָׂיו, בְּדֶרֶךְ מַמָּשׁ תִּמָּשֵׁךְ עָלָיו הַבְּרָכָה אוֹ הַהֶפֶךְ.

ג וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב (איכה ג לג) כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיְגֶה בְּנֵי אִישׁ. וּכְתִיב גַּם כֵּן (תהלים ה ה) כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה וגו׳. כְּלוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יַחֵיב בְּרִיָּה מֵהֶפְצוֹ בְּחִיּוּב, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בַּטּוֹב לְעוֹלָם. אֲבָל הָאָדָם הוּא שֶׁמְּחַיֵּב אֶת עַצְמוֹ בִּנְטוֹתוֹ מִן הַיֹּשֶׁר וְיָסִיר מִגּוּפוֹ הַהֲכָנוֹת הַמַּכְשִׁירוֹת אוֹתוֹ לְקַבֵּל הַטּוֹבָה. וְהַמָּשָׁל עַל זֶה, הַהֹלֵךְ עַל דֶּרֶךְ יָשָׁר וּפָנוּי מֵאֲבָנִים וּמִכָּל דָּבָר הַמַּכְשִׁיל וְיֵשׁ לַדֶּרֶךְ גֶּדֶר קוֹצִים מִכָּאן וּמִכָּאן וְעָבַר אֶחָד וְנִתְחַכֵּךְ בַּגֶּדֶר וְנִכְוָה, בְּאֶמֶת אֵין לוֹמַר עַל הָאִישׁ הַזֶּה שֶׁהַשֵּׁם חָפֵץ בִּכְוִיָּתוֹ, אֲבָל הוּא הַגּוֹרֵם כִּי לֹא נִזְהַר לָלֶכֶת בְּיֹשֶׁר. וּכְמוֹ כֵן בַּעַל הַחֵטְא מִדַּת הַדִּין תְּחַיְּבֵנוּ עַל חֶטְאוֹ עַל כָּל פָּנִים, וְאֵין לוֹמַר עָלָיו שֶׁהָאֵל הַטּוֹב יַחְפֹּץ בְּחִיּוּבוֹ, אֲבָל בְּהִמָּנַע מִמֶּנּוּ הַטּוֹב מִצַּד חֶטְאוֹ [יִמָּשֵׁךְ] יִמְצָא אֵלָיו הָרַע, וּכְעֵין דָּבָר זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ר פנ״א ג) אֵין דָּבָר רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה.

ד וּכְלָל דְּבָרֵינוּ כִּי כָּל הַמִּקְרֶה הָרַע הַמִּתְחַדֵּשׁ בָּאָדָם, הוּא פְּעֻלָּה הַמִּתְחַדֶּשֶׁת בָּאָדָם בְּהִסְתָּרַת פְּנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִן הָאִישׁ, כְּלוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵסִיר שְׁמִירָתוֹ מֵעָלָיו מִצַּד חֶטְאוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל הָעֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ לְפִי הַחֵטְא, וְאָז יְצַוֶּה מַלְאָכָיו לְשָׁמְרוֹ כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לא יז) וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לְאֵכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי וְגוֹ׳ (דברים לא יז). וְכָתַב חָכָם אֶחָד (כוזרי ד ג) יָדַעְנוּ כִּי הַשֵּׁם אֶחָד, וְהַשִּׁנּוּי יָבוֹא מֵהַמְקַבְּלִים, וְהַשֵּׁם לֹא יְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו, כִּי כֻּלָּם הֵם בְּחָכְמָה.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה ח ב) אֵין בֵּין מְצֹרָע מֻסְגָּר לִמְצֹרָע מֻחְלָט אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה וְתִגְלַחַת רֹאשׁ וְצִפָּרִים, כְּלוֹמַר שֶׁהַמֻּסְגָּר אֵינוֹ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם. וּפֵרוּשׁ פּוֹרֵעַ גִּדּוּל הַשֵּׂעָר, וּפוֹרֵם שֶׁיִּקָּרַע בְּגָדָיו. וְהַטָּהוֹר מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר פָּטוּר מִתִּגְלַחַת וְצִפָּרִים, וְהַטָּהוֹר מִתּוֹךְ הֶחְלֵט חַיָּב בְּתִגְלַחַת

וְצִפֳּרִים, אֲבָל טֻמְאַת שְׁנֵיהֶם שָׁוָה לְכָל דָּבָר. וְעִנְיְנֵי טֻמְאָתָן בַּמֶּה וְכֵיצַד, וְאֵם אֲסוּרִין בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְאִם הֵן מַתָּרִין לִשְׁנוֹת בְּעוֹדָן בְּטֻמְאָתָן, וְאִם אֲסוּרִין לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס, וְאִם מַתָּרִין בִּרְחִיצָה וּבְסִיכָה וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְדִין הַמְצֹרָעַת כֵּיצַד דִּינָהּ וְהַנְּהָנָתָהּ, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּנְגָעִים [שם].

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל זְמַן שֶׁיִּהְיוּ לָנוּ כֹּהֲנִים וַחֲכָמִים שֶׁיּוֹדְעִים הַנְּגָעִים שֶׁרְאוּיִין לְטַהֵר וּלְטַמֵּא. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא עָשָׂה בְּעַצְמוֹ כַּמַּשְׁפָּט הַזֶּה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה קעב

א **מִצְוַת עִנְיַן נִגְעֵי הַבָּתִּים** – לַעֲשׂוֹת בִּנְגְעֵי בְּגָדִים כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג מו) וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע וְגוֹ׳. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל דִּינֵי צָרַעַת בְּגָדִים אֵיךְ יִטַּמְּאוּ וְאֵיךְ לֹא יִטַּמְּאוּ, וּמָה מֵהֶם צָרִיךְ הֶסְגֵּר אוֹ קְרִיעָה אוֹ שְׂרֵפָה וּרְחִיצָה וְטָהֳרָה.

ב מִשְׁרָשֶׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הָאֵל בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְיַסְּרֵנוּ כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ (דברים ח ה). כִּי זֶה הָעִנְיָן אֵינֶנּוּ בְּטֶבַע, אֲבָל מוֹפֵת הוּא בָּאֱמֶת הַקָּדוֹשָׁה לְמַעַן יִלְמְדוּ וְיִקְחוּ מוּסָר בְּהִשְׁתַּנּוּת הַכֵּלִים הַמְּיֻחָדִים לְתַשְׁמִישָׁם, וְהֵם הַבְּגָדִים שֶׁל צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, כִּי בָּהֶם רֹב תַּשְׁמִישׁ בְּנֵי אָדָם, וְיָשׁוּבוּ מִתּוֹךְ כָּךְ מִדַּרְכָּם הָרָעָה טֶרֶם תִּזְרַח הַצָּרַעַת גַּם בְּגוּפָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא תזריע יג א) שֶׁאֵין מְטַמֵּא בַּנְּגָעִים אֶלָּא בִּגְדֵי צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בִּלְבַד וְשִׁעוּר טֻמְאָתָן כִּגְרִיס כַּשְּׁעוּר בָּאָדָם. וּשְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה יֵשׁ בָּהֶם (נגעים ג ז) יְרַקְרַק, אַדַמְדַּם, פִּשְׁיוֹן. פִּרוּשׁ יְרַקְרַק יָרֹק שֶׁבַּיְרָקִין כִּכְנַף הַטָּוָס. וַאֲדַמְדַּם אָדֹם שֶׁבָּאֲדַמִּים כְּמוֹ הַזְּהוֹרִית. וְדִינֵי הַפִּשְׁיוֹן (שם יא ז) וְדִין יָרֹק שֶׁפָּשָׂה אָדֹם, אוֹ אָדֹם שֶׁפָּשָׂה יָרֹק, וְדִין כָּל כְּלֵי הָרָאוּי לְהִתְטַמֵּא שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא) שֶׁהוּא מִטַּמֵּא בַּנְּגָעִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּמִדְרַס הַזָּב, כְּמוֹ קְלָעִים שֶׁל סְפִינָה וְהַפָּרֹכֶת (וּשְׁבָכִים) [וְשֶׁבִיס] שֶׁל שְׁבָכָה וּמִטְפָּחוֹת סוֹפְרִים וְהָאֲבָנֵט וּרְצוּעוֹת מְנַעֲל וְסַנְדָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רֹחַב כִּגְרִיס וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָר הַכֵּלִים כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בִּטְהָרוֹת. וְהָרֹב מֵהֶן בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים [הלכות טומאת צרעת פי״ב].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּבְגְדֵי זְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִתְנַהֵג בְּעִנְיָן זֶה כַּדִּין הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קעג

א **מִצְוַת הַטָּהֳרָה מִן הַצָּרַעַת שֶׁתִּהְיֶה בְּמִינִים יְדוּעִים** – לִהְיוֹת הַטָּהֳרָה מִן הַצָּרַעַת בֵּין צָרַעַת אָדָם אוֹ בֶּגֶד אוֹ בַּיִת, בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וּשְׁתֵּי צִפֳּרִים וּמַיִם חַיִּים, וְשֶׁיֵּעָשֶׂה בָּהֶן כָּל מָה שֶׁכָּתוּב בָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יב ב) זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע וְגוֹ׳ כָּל הַפָּרָשָׁה. וּשְׁלֹשֶׁת מִינִין שֶׁל טָהֳרָה הֻזְכְּרוּ בַּתּוֹרָה. וְאֵלּוּ הֵן מַיִם, וְזֶה הַמִּין שֶׁל מַיִם יִכְלֹל טַהֲרַת כָּל טָמֵא, כְּלוֹמַר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכָל טָמֵא לַעֲלוֹת מִטֻּמְאָה כִּי אִם בַּמַּיִם. וְהַמִּין הַשֵּׁנִי מֵי נִדָּה, וְהוּא הַמִּין שֶׁל הַטָּהֳרָה הַמְיֻחָד בְּטֻמְאַת מֵת. וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי, עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וּשְׁתֵּי צִפֳּרִים וּמַיִם חַיִּים. וְזֶה הַמִּין מְיֻחָד לַצָּרַעַת. קְצָת רֶמֶז בְּעִנְיְנֵי טָהֳרָתוֹ שֶׁל מְצֹרָע בִּדְבָרִים אֵלּוּ הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים עַל צַד הַפְּשָׁט. שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסיקתא דרב כהנא יד) שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְקֻבַּע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל מְצֹרָע, שֶׁאִם הָיָה טָרֹם בָּא עָלָיו הַחֹלִי גְּבֹהַּ לֵב כְּמוֹ הָאֶרֶז עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהוּא אֵילָן גָּבוֹהַּ, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב, וְאָמְרוּ בְּטַעַם צִפֳּרִים (ערכין טז ב) הוּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה פָּטִיט, כְּלוֹמַר שֶׁהִרְבָּה דְּבָרִים בְּלָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ יַקְרִיב צִפֳּרִים שֶׁהֵם מְצַפְצְפִים תָּמִיד. וּבִשְׁנֵי הַתּוֹלַעַת אֵינִי יוֹדֵעַ וְנִזְקַק שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו דָּבָר. וְאָפְשָׁר גַּם כֵּן שֶׁהוּא רֶמֶז שֶׁיַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וְיִהְיֶה הָרֶמֶז מִצַּד הַשֵּׁם שֶׁל תּוֹלַעַת.

ב וּבְטַעַם הַמַּיִם שֶׁיִּטָּהֲרוּ כָּל טָמֵא אֶחְשֹׁב עַל צַד הַפְּשָׁט כִּי הָעִנְיָן הוּא כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ אַחַר הַטְּבִילָה כְּאִלּוּ נִבְרָא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם טֶרֶם הָיוֹת בּוֹ אָדָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית א ב) וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם. וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ בַּדִּמְיוֹן כִּי כְּמוֹ שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בְּגוּפוֹ יְחֻדַּשׁ גַּם כֵּן פְּעֻלּוֹתָיו לְטוֹב, וְיַכְשִׁיר מַעֲשָׂיו וְיַדַּקְדֵּק בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא. וְעַל כֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא תִּכְשַׁר הַטָּהֳרָה בַּמַּיִם שֶׁבִּכְלֵי רַק בְּמַיִם חַיִּים אוֹ מְכֻנָּסִין שֶׁהֵן עַל קַרְקַע וְלֹא בִּכְלִי. מִכָּל מָקוֹם כְּדֵי לָתֵת אֶל לִבּוֹ בְּמַחְשָׁבָה כְּאִלּוּ הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מַיִם, וְהוּא נִתְחַדֵּשׁ בַּעֲלוֹתוֹ מֵהֶן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאִם יִהְיוּ הַמַּיִם בִּכְלִי אוֹ אֲפִלּוּ עָבְרוּ עַל כְּלִי, לֹא יִתְּכֵן הָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ אֶל מַחְשֶׁבֶת הַטּוֹבֵל. כִּי יֵשׁ גְּבוּל אֶל כָּל אֲשֶׁר הוּא בִּכְלִי שֶׁהוּא מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם, וְעַל כֵּן לֹא יַחְשֹׁב בְּטָבְלוֹ בַּכְּלִי כְּאִלּוּ כָּל הָעוֹלָם מַיִם כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, וְשֶׁהוּא נִתְחַדֵּשׁ לִשְׁעָתוֹ. וְהַשּׁוֹמֵעַ יִשְׁמַע וְהֶחָדֵל יֶחְדַּל (יחזקאל ג כז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים יד א) כֵּיצַד מְטַהֲרִין אֶת הַמְּצֹרָע? מֵבִיא מִזְרָק שֶׁל חֶרֶשׁ שֶׁהוּא חָדָשׁ וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ רְבִיעִית מַיִם חַיִּים הָרְאוּיִין לְקַדֵּשׁ אוֹתָם לְמֵי חַטָּאת. וְשִׁעוּר זֶה (סוטה טז ב) מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּמֵבִיא שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת לְשֵׁם טָהֳרַת הַמְּצֹרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד ד) וְלָקַח לַמְּטַהֵר. וְשׁוֹחֵט אֶת הַבְּרוּרָה (פי, מובחרת) שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן עַל הַמַּיִם שֶׁבִּכְלִי חֶרֶשׁ וּמְמַצֶּה עַד שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם נִכָּר בַּמַּיִם, וְחוֹפֵר וְקוֹבֵר הַצִּפּוֹר הַשְּׁחוּטָה

בְּפָנָיו, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְנוֹטֵל עֵץ אֶרֶז, וּמְצָנְתוֹ שֶׁיִּהְיֶה אָרְכּוֹ אַמָּה וְעָבְיוֹ כִּרְבִיעַ כֶּרַע מִכְּרֵעֵי הַמִּטָּה. וְאֵזוֹב שֶׁאֵין לוֹ שֵׁם לְיַי לֹא יִהְיֶה פָּחוֹת מִטֶּפַח. וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת מִשְׁקָלוֹ שֶׁקֶל, וְאִם טְעָמוֹ פְּסָלוֹ כִּצְבִיעַת הַתְּכֶלֶת שֶׁנִּפְסָל בִּטְעִימָה. וְכָל הַשְּׁעוּרִין (עירובין ד א) הֲלָכָה. וְלוֹקֵחַ עִם שְׁלָשְׁתָּן הַצִּפּוֹר הַחַיָּה. וְאַרְבַּעַת מִינִין אֵלֶּה מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה (מנחות כז א). וְעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב שֶׁנִּתְקַלְּפוּ פְּסוּלִין, וְכוֹרֵךְ הָאֵזוֹב עִם הָאֶרֶז בְּלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית, וּמַקִּיף לָהֶם רֹאשֵׁי אֲגַפִּים וְרֹאשׁ הַזָּנָב שֶׁל [הַ]צִּפּוֹר הַחַיָּה, וְטוֹבֵל אַרְבַּעְתָּן בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי וּבַדָּם שֶׁעֲלֵיהֶן, וּמַזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים עַל גַּב יָדוֹ שֶׁל מִצֹּרָע וּמְשַׁלֵּחַ הַצִּפּוֹר. וְכֵיצַד מְשַׁלְּחָהּ? (קידושין נז ב) עוֹמֵד בָּעִיר וְזוֹרְקָהּ חוּץ לַחוֹמָה וְאֵינוֹ הוֹפֵךְ פָּנָיו לָאֹהָלִים וְלֹא לָעִיר אֶלָּא לַמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד נג) אֶל מִחוּץ לָעִיר אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. שִׁלְּחָהּ וְחָזְרָה חוֹזֵר וּמְשַׁלְּחָהּ, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים.

ד וְאַחַר כָּךְ מְגַלֵּחַ הַכֹּהֵן אֶת הַמְּצֹרָע, וְכֵיצַד מְגַלְּחוֹ? מַעֲבִיר תַּעַר עַל בְּשָׂרוֹ הַנִּרְאֶה, וַאֲפִלּוּ בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֲרָוָה וּשְׁאָר כָּל הַגּוּף עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כִּדְלַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם ט) אֶת כָּל שְׂעָרוֹ. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו? לְרַבּוֹת כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן וּלְמַעֵט שֵׁעָר שֶׁבְּתוֹךְ הַחֹטֶם לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה. וְאַחַר כָּךְ מְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטוֹבֵל וְיִטְהַר כְּבָר מִלְּטַמֵּא בְּבִיאָה וּמִלְּטַמֵּא בְּמִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וְיִכָּנֵס לִפְנִים מִן הַחוֹמָה. וּמוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים, וְהוּא אָסוּר בְּשִׁבְעַת הַיָּמִים אֵלּוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר מִחוּץ לְאָהֳלוֹ מִלַּמֵּד שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, אֲבָל מְצֹרַעַת מֻתֶּרֶת בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים אֵלּוּ עֲדַיִן הוּא אַב הַטֻּמְאָה וּמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שם ט) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ׳ וְכִבֶּס בְּגָדָיו, מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה מְטַמֵּא בְּגָדִים. וּכְשֶׁם שֶׁהָיָה מְטַמֵּא בְּגָדִים בְּמַגָּע, כָּךְ מְטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע, שֶׁכָּל הַמְּטַמֵּא אָדָם מְטַמֵּא בְּגָדִים, וְשֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים (כלים א א). וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְגַלְּחוֹ הַכֹּהֵן תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה כְּתִגְלַחַת רִאשׁוֹנָה, וּמְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטוֹבֵל וְיִטְהַר מִלְּטַמֵּא אֲחֵרִים, וַהֲרֵי הוּא כְּכָל טְבוּלֵי יוֹם וְאוֹכֵל בַּמַּעֲשֵׂר, הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, הֵבִיא כַּפָּרָתוֹ אוֹכֵל בָּקָדָשִׁים. שְׁחִיטַת הַצִּפּוֹר וְהַתִּגְלַחַת וְהַהַזָּאָה בַּיּוֹם, וּשְׁאָר כָּל מַעֲשָׂיו בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְאִלּוּ בָּאֲנָשִׁים וְכָל הַשְּׁאָר אֲפִילּוּ נָשִׁים, וְאֵלּוּ בַּכֹּהֲנִים וְכָל הַשְּׁאָר אֲפִילּוּ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְאוֹתוֹ כֹּהֵן שֶׁטִּמְּאוֹ מִצְוָה לְטַהֲרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג נט) לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים.

ה וְנוֹהֶגֶת טַהֲרָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן חָכָם בִּנְגָעִים, כֵּן פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְכֵן רָאִיתִי בַּסִּפְרָא. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא עָשָׂאָהּ כַּמִּשְׁפָּט, בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה קעד

א **מִצְוַת תִּגְלַחַת מְצֹרָע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** – שֶׁיְּגַלֵּחַ הַמְּצֹרָע אֶת כָּל שְׂעָרוֹ וְהִיא הַטַּהֲרָה הַשְּׁנִיָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּנְגָעִים (יד ג) שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ וְגוֹ׳, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ד) שְׁלֹשָׁה מְגַלְּחִין וְתִגְלַחְתָּן מִצְוָה הַנָּזִיר וְהַמְּצֹרָע וְהַלְוִיִּם. וּלְוִיִּם צְרִיכִים תִּגְלַחַת כְּמִצֹּרָע, וְזֶה הָיָה בַּמִּדְבָּר.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. קֻצַּת מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קעג) בַּמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם כְּאִלּוּ הַיּוֹם נִבְרָא וְהַיּוֹם מַתְחִיל שְׂעָרוֹ לְצָמֹחַ וְיִחַדֵּשׁ מַעֲשָׂיו לְטוֹב, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם מְנֻוָּל מִכָּל שֶׁעָר אָז יִנָּקֶה יָפֶה מִכָּל לִכְלוּךְ, וְלָכֵן רָאוּי לוֹ לַעֲלוֹתוֹ מִטֻּמְאַת צָרַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ מַעֲשֶׂה הַנְּקִיּוּת בְּכָל כֹּחוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּנֻקֶּה מַעֲשָׂיו גַּם כֵּן בְּכָל כֹּחוֹ וְיַהְפְּכֵם מֵרָעָה לְטוֹבָה וּלְהֶכְשֵׁר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה טז א) כֵּיצַד הוּא הַגִּלּוּחַ? מַעֲבִיר תַּעַר עַל כָּל בְּשָׂרוֹ הַנִּרְאֶה, וַאֲפִלּוּ בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֲרָוָה וְכָל שְׁאָר הַגּוּף עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כִּדְלַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר אֶת כָּל שְׂעָרוֹ. וּכְשֶׁהוּא מְגַלֵּחַ בִּשְׁתֵּי הַתִּגְלָחוֹת אֵינוֹ מְגַלֵּחַ אֶלָּא בְּתַעַר, וְאִם גִּלַּח שֶׁלֹּא בְּתַעַר אוֹ שֶׁהִנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, לֹא עָשָׂה כְּלוּם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים [הלכות טומאת צרעת פ״י]

ד וְאָמַר הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּזוֹ הַמִּצְוָה (עשה קיא) וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַמַּעְתִּיק וַאֲבָאֵר עַתָּה מַה הַסִּבָּה אֶצְלֵנוּ בְּתִגְלַחַת מְצֹרָע מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלֹא עָשִׂינוּ כֵּן בְּנָזִיר (מצוה שעז), אֲבָל שַׁמְנוּ תִּגְלָחְתּוֹ וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה אַחַת, וְזֶהוּ שֶׁהַמְּצֹרָע אֵין קֶשֶׁר לְתִגְלַחְתּוֹ עִם הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְתַכְלִית הַמַּגַּעַת מִתִּגְלָחְתּוֹ בִּלְתִּי הַתַּכְלִית הַמַּגַּעַת מֵהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו. וְזֶהוּ שֶׁהַמְּצֹרָע טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בְּתִגְלָחְתּוֹ, וּבְפֶרֶק שִׁשִּׁי מִנָּזִיר (מד ב) אָמְרוּ מָה בֵּין נָזִיר לִמְצֹרָע? אֶלָּא שֶׁזֶּה טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בִּיָמָיו, כְּלוֹמַר הַנָּזִיר, וּמְצֹרָע טָהֳרָתוֹ תְּלוּיָה בְּתִגְלָחְתּוֹ, וּכְשֶׁיְּגַלֵּחַ הַמְּצֹרָע וְתִשְׁלַם תִּגְלָחְתּוֹ הַשְּׁנִיָּה טָהֵר מִלְּטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּסוֹף נְגָעִים (יד ג) וְיִשָּׁאֵר מְחֻסָּר כִּפּוּרִים עַד שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו כִּשְׁאָר מְחֻסְּרֵי כִּפּוּרִים כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם.

ה וְהוּא תַּכְלִית תִּגְלַחְתּוֹ טָהֳרָתוֹ מִלְּטַמֵּא כְּשֶׁרֶץ, הֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו אוֹ לֹא הֵבִיא, וְתַכְלִית הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו תַּשְׁלוּם כַּפָּרָתוֹ כִּשְׁאָר מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, כְּלוֹמַר זָב וְהַזָּבָה וְיוֹלֶדֶת. וּכְבָר קָדַם לָנוּ לְשׁוֹן מַאֲמָרָם (כריתות ח ב) אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁהַנָּזִיר אֵינוֹ מְחֻסָּר כַּפָּרָה, אֲבָל הַמְּלָאכָה הַהִיא בִּכְלָלָהּ כְּמוֹ

הַתִּגְלַחַת וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּן יַתִּירוּ לוֹ שְׁתֵּית הַיַּיִן, וְלֹא יַסְפִּיק הָאֶחָד מֵהֶם בִּלְתִּי הָאַחֵר, וְתִגְלַחַת קְשׁוּרָה בַּקָּרְבָּן וְהַקָּרְבָּן תָּלוּי בַּתִּגְלַחַת, וּבְקִבּוּצָם תַּגִּיעַ הַתַּכְלִית בְּאַחַת וְהוּא שֶׁיִּתְּרוּ לוֹ הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ נִמְנָעִים מִמֶּנּוּ בִּימֵי נִזְרוֹ. וּבְפֶרֶק שִׁשִּׁי מִנְּזִירוּת (מו ב) אָמְרוּ, גִּלַּח עַל הַזֶּבַח וְנִמְצָא פָּסוּל תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ. וְהִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁהַתִּגְלַחַת הִיא מִתְּנָאֵי הַזֶּבַח, וְהַזֶּבַח מִתְּנָאֵיהָ.

ו וּבַתּוֹסֶפְתָּא (נזיר פ״ב) נִתְבָּאֵר כְּמוֹ כֵן שֶׁהַנָּזִיר שֶׁפָּלוּ לוֹ יָמָיו אָסוּר לְגַלֵּחַ וְלִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְטַמֵּא לְמֵתִים עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמְּלָאכָה הַהִיא כֻּלָּהּ, וְהִיא תִּגְלַחַת טָהֳרָה כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מִנְּזִיר (מה א ב) וְהוּא שֶׁיְּגַלֵּחַ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְיִשְׁלֹךְ שְׂעָרוֹ תַּחַת הַדּוּד, וְיַקְרִיב הַקָּרְבָּנוֹת כְּפִי מַה שֶּׁבָּא בַּכָּתוּב, וְאַתָּה תִּמְצָאֵם בְּסוֹף הַמִּצְוֹת (עשין קיא) יִקָּרְאוּ חֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת תִּגְלַחַת וּבְבֹאוּר אָמְרוּ בְּמִצְוַת הַמִּשְׁנָה (שם יא ב) חֲרִינִי נָזִיר וְעָלַי לְגַלֵּחַ נָזִיר, יְרֻצֶּה לוֹמַר בָּזֶה שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹת נָזִיר וְיַקְרִיבֵם בַּעֲדוֹ. הִנֵּה הִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַתִּגְלַחַת נוֹפֶלֶת עַל חֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת. וְהַטַּעַם בָּזֶה, חֶיּוּתָהּ חֵלֶק מֵהֶם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּבְקִבּוּצָם יוּסַר דִּין הַנְּזִירוּת וְיִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן, אָמְנָם תִּגְלַחַת טָמְאָה הִיא מִדְּקְדּוּק, פֵּרוּשׁ מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה וְלֹא מִצְוָה בִּכְנֵי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמָה שֶׁקָּדַם, עַד כָּאן.

ז וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֲנִים חֲכָמִים גְּדוֹלִים רְאוּיִים לְהוֹרוֹת בְּצָרַעַת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא גִּלַּח בְּטֵל עֲשֵׂה, וְהוּא טָמֵא.

מצוה קעה

א **מִצְוַת טְבִילָה לְטָמֵאִים** – שֶׁנִּטְבַּל בְּמֵי מִקְוֶה וְאָז נִטְהַר מֵאֵיזֶה מִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאוֹת שֶׁנִּטְמְאנוּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד ט) וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ. וּבָאָה הַקַּבָּלָה מַיִם שֶׁכָּל בְּשָׂרוֹ עוֹלֶה בָּהֶן, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים (עירובין ד ב) שֶׁהֵן אַרְבָּעִים סְאָה, וְזֶהוּ שִׁעוּר מִקְוֶה. וּמִן הַתּוֹרָה בֵּין שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם שְׁאוּבִין אוֹ שֶׁהִמְשִׁיכוּ אוֹתָן מִן הַמַּעְיָנוֹת אוֹ מִן הַגְּשָׁמִים הַכֹּל כָּשֵׁר, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה מִקְוֶה מַיִם מִכָּל מָקוֹם, אֲבָל חֲכָמִים פָּסְלוּ כָּל מִקְוֶה שֶׁמֵּימָיו שְׁאוּבִין, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרוּ בִּכְלִי שֶׁלֹּם בְּעֵת שֶׁמַּמְשִׁיכִין אוֹתָן לְתוֹךְ הַחֲפִירָה, פְּסָלוּהוּ. וְזֶה הַשִּׁעוּר שֶׁל אַרְבָּעִים סְאָה, בָּעֵינַן בְּמֵי מִקְוֶה אֲפִלּוּ לְהַטְבִּיל בּוֹ מַחַט, לְדַעַת קְצָת מְפָרְשִׁים אֲבָל בְּמַיִם נוֹבְעִין, כְּלוֹמַר מַיִם הַיּוֹצְאִים מִמַּעְיָנוֹת, אֵין לָהֶם שִׁעוּר כְּלָל, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּתְכַּסֶּה הָאָדָם כָּל גּוּפוֹ בָּהֶן בְּיַחַד אוֹ שֶׁיִּתְכַּסּוּ בּוֹ הַכֵּלִים הַטְּמֵאִים בְּיַחַד, רָאוּי לְטָבֵל בּוֹ.

ב וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ עשה קט) וְאֵין כַּוָּנָתֵנוּ בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהַטְּבִילָה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁיִּהְיֶה מִצְוָה עַל כָּל טָמֵא שֶׁיִּטָּהֵר עַל כָּל פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁחַיָּב כָּל מִי שֶׁיִּתְכַּסֶּה בְּכִסּוּת שֶׁיֵּעָשֶׂה צִיצִית, וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּג שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹת לוֹ מַעֲקֶה, אֲבָל הָעִנְיָן הוּא שֶׁהוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה שֶׁמִּי שֶׁיִּרְצֶה לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאָה לֹא יִתָּכֵן לוֹ זֶה אֶלָּא בְּטְבִילָה בְּמַיִם, וְצִוָּתְנוּ לְקַבֵּל הָעִנְיָן וְלַעֲשׂוֹתוֹ כֵּן כְּשֶׁנִּרְצֶה לְהִטַּהֵר, אֲבָל אִם יִרְצֶה לְהִשָּׁאֵר בְּטֻמְאָתוֹ וְלֹא יִכָּנֵס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה זְמַן רַב, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. תּוֹסֶפֶת: וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה מִמִּדַּת הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לִהְיוֹתָם מִטַּמְּאִים בְּטֻמְאָתָם, כִּי הַטֻּמְאָה מְאוּסָה, וְהַטַּהֲרָה אֲהוּבָה, וְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְעַלָּה וּמִזְדַּכֶּכֶת בְּטָהֳרָה, עַד כָּאן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אחרי מות ה ג) וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ, יָכוֹל גְּזֵרַת מֶלֶךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאַחַר יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין הָאָדָם מְצֻוֶּה לְהִטַּהֵר, אֲבָל כְּשֶׁיִּרְצֶה לְהִטַּהֵר, מִצְוָה עָלָיו לַעֲשׂוֹת זֶה הַמַּעֲשֶׂה לְטָהֳרָתוֹ.

ג מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה הַזּוֹ שֶׁל טָהֳרַת הַמַּיִם מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה קעג) לְהָשִׁיב אֶת הַיְלָדִים כִּפְשָׁטָן שֶׁל דְּבָרִים כְּדַרְכְּךָ הַפְּשָׁטָנִים עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וְיָבִינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִינוּ. וְעוֹד נֹאמַר בָּעִנְיָן, שֶׁיֵּשׁ בַּטְּבִילָה רֶמֶז אֶל הַטּוֹבֵל שֶׁיִּנָּקֶה נַפְשׁוֹ מִכָּל חֵטְא, כְּמוֹ שֶׁטָּבַע הַמַּיִם לְנַקּוֹת כָּל דָּבָר הַמִּתְכַּבֵּס בָּהֶן.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מקואות א ח) שֶׁמִּי מִקְוֶה רְאוּיִים לְהִטָּהֵר בָּהֶם מִכָּל טֻמְאָה, כְּגוֹן נִדָּה וְזָבָה וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁל אָדָם וְכֵלִים חוּץ מִטֻּמְאַת זָב לְבַד, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב פֵּרֵשׁ בּוֹ לְבַד מַיִם חַיִּים לְטָהֳרָתוֹ, פֵּרוּשׁ מַיִם נוֹבְעִים. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עד ב) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁטְּבִילַת קְצָתָם בַּיּוֹם לֹא תִּשְׁלַם טָהֳרָתָם עַד הָעֶרֶב הַשֶּׁמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם יא לב) בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר, וְשֶׁצָּרִיךְ לְטָבֵל גּוּפוֹ מְגֻלֶּה, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹגֵעַ לְשֶׁטַח הַמַּיִם כֻּלּוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יְהֵא שׁוּם דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין כָּל הַגּוּף וְהַמַּיִם, וְאִם טָבְלוּ בְּבִגְדֵיהֶם בְּדִיעֲבַד עָלְתָה לָהֶם טְבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם בָּאִין בָּהֶן, וְגַם הַנִּדָּה בְּדִין זֶה דִּיעֲבַד וּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַבְּגָדִים מֵהַדְּקִים יוֹתֵר מִדַּאי. וְכָל חַיְבֵי טְבִילוֹת טְבִילָתָן בַּיּוֹם חוּץ מִנִּדָּה וְיוֹלֶדֶת שֶׁטְּבִילָתָן בַּלַּיְלָה, וּבַעַל קֶרִי טוֹבֵל וְהוֹלֵךְ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד הָעֶרֶב הַשֶּׁמֶשׁ.

ה וְדִינֵי חֲצִיצָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין ד ב) כִּי דִּבַּר תּוֹרָה אִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ חוֹפֶה אֶת רֹב הָאָדָם אוֹ רֹב הַכְּלִי, לֹא עָלְתָה לָהֶם טְבִילָה, וְהוּא שֶׁיַּקְפִּיד הָאָדָם בַּדָּבָר, אֲבָל אִם אֵינוֹ מַקְפִּיד, עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, וְאִם הַדָּבָר הַחוֹצֵץ אֵינוֹ אֶלָּא עַל מְעוּטוֹ, אֲפִלּוּ מַקְפִּיד עָלְתָה לוֹ טְבִילָה דִּין תּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁכָּל דָּבָר הַחוֹצֵץ וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא אִם מַקְפִּיד עָלָיו לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, גְּזֵרָה מְעוּטוֹ מִשּׁוּם רֻבּוֹ שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה כְּשֶׁמַּקְפִּיד, וְאִם הָיָה דָּבָר הַחוֹצֵץ חוֹפֶה רֻבּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד, לֹא עָלְתָה לוֹ טְבִילָה, גְּזֵרָה רֹב שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד מִשּׁוּם רֹב מַקְפִּיד שֶׁאָסוּר דִּבַּר תּוֹרָה. נִמְצָא לְפִי זֶה שֶׁאִם הָיָה דָּבָר חוֹצֵץ עַל מְעוּטוֹ וְאֵינוֹ מַקְפִּיד, עָלְתָה לוֹ טְבִילָה אֲפִלּוּ מִדִּרַבָּנָן, דְּהַשְׁתָּא יֵשׁ בַּדָּבָר תַּרְתֵּי לְטִיבוּתָא.

ו וְדִינֵי מִקְוָאוֹת רַבִּים, וְדִין מַיִם שְׁאוּבִין בְּכַמָּה פּוֹסְלִין הַמִּקְוֶה, וְכֵיצַד, וּבְאֵיזֶה כְּלִי יִקָּרְאוּ הַמַּיִם שְׁאוּבִין, שֶׁאִלּוּ שְׁאָבוּהָ בִּכְלִי נָקוּב כְּמוֹצִיא רִמּוֹן, אֵין אֵלּוּ נִקְרָאִים מַיִם שְׁאוּבִין, שֶׁאֵין עָלָיו תּוֹרַת כְּלִי מֵעַתָּה. וַאֲפִלּוּ סָתְמוּ הַנֶּקֶב סְתִימָה שֶׁאֵינָהּ רָפָה כְּגוֹן שֶׁנָּתְנוּ בּוֹ אֶבֶן אוֹ פְּרִי לְפִי שָׁעָה שֶׁאֵינוֹ סוֹתְמוֹ סְתִימָה רָפָה שֶׁעֲדַיִן יִשָּׁאֲרוּ בּוֹ נְקָבִים וּסְדָקִים בְּכוֹנֵס מַשֶּׁהוּ, גַּם בְּזֶה שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי שֶׁלֹּא תִקָּרֵא שְׁאוּבָה וּרְאוּיָה לִטְבֹּל בָּהּ.

ז וְדִין חָקק הַכְּלִי עַד שֶׁלֹּא קִבְּעוֹ אוֹ קִבְּעוֹ וְאַחַר כָּךְ חָקַק רָאוּי לִפְסֹל, וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין כְּלִי חֶרֶס לִשְׁאָר כֵּלִים, שֶׁכְּלִי חֶרֶס אֵינוֹ פּוֹסֵל עַד שֶׁיִּהְיֶה הַחָקָק כְּדֵי לְקַבֵּל רְבִיעִית, וּכְלִי עֵץ פָּסוּל בְּכָל שֶׁהוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שבת יד א) שֶׁאֵין הַמִּקְוֶה נִפְסָל לֹא בְּשִׁנּוּי הֶרְיחַ וְלֹא בְּשִׁנּוּי הַטַּעַם אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה בִּלְבַד, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין בּוֹ מִקְוֶה, לְכַתְּחִלָּה פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁנּוּי מַרְאֶה, כְּגוֹן הַיַּיִן וְהֶחָלָב וְהַדָּם וּמֵי כָל פֵּרוֹת גַּם כֵּן, אֲבָל נִפְלוּ מֵהֶם לְמִקְוֶה וְלֹא שִׁנּוּ מַרְאָיו, אֵינָם פּוֹסְלִין, דְּדַוְקָא בְּמַיִם שְׁאוּבִין גָּזְרוּ וְאָמְרוּ דְּשָׁלְשָׁה לֻגִּין מֵהֶן פּוֹסְלִין, אֲבָל לֹא מֵי פֵּרוֹת עַד שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה מַרְאֵה הַמַּיִם בַּעֲבוּרָן (עי׳ מקואות ז ה).

ח וְדִינֵי חֲצִיצוֹת רַבִּים. וְסוֹף הַדְּבָרִים, הַכְּלָל הַצָּרִיךְ אֵלֵינוּ זֶהוּ, מִדִּין תּוֹרָה (ב״ק פב א) הָיְתָה צְרִיכָה כָּל אִשָּׁה לְעַיֵּן כָּל גּוּפָהּ סָמוּךְ לְטְבִילָתָהּ שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בְּגוּפָהּ וְדַיָּהּ, וְעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּ שֶׁתְּהֵא חוֹפֶפֶת בְּכָל מָקוֹם שֵׂעָר שֶׁבָּהּ בְּמַיִם חַמִּים וּמְסָרֶקֶת אוֹ מְפַסְפֶּסֶת שַׂעֲרוֹתֶיהָ בְּיָדֶיהָ אוֹ בְּמִסְרֵק אִם יֵשׁ לָהּ יָפֶה יָפֶה, כְּדֵי שֶׁאִם הָיוּ שַׂעֲרוֹתֶיהָ נִקְשָׁרִים תַּתִּיר אוֹתָם, וּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן לִשְׁטֹחַ כָּל גּוּפָן בְּחַמִּין, וְכָל הַמְּשַׁנֶּה מִמִּנְהָגָן יִמָּתַח עַל הָעַמּוּד (עי׳ מכות כב ב).

ט וַחֲפִיפָה זוֹ צְרִיכָה סָמוּךְ לַטְּבִילָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תִּתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר בֵּינְתַיִם. וּמִכָּל מָקוֹם אִם נִזְדַּמְּנָה לְאִשָּׁה טְבִילָה בְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב הִתִּירוּ אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה שֶׁתְּהֵא חוֹפֶפֶת בַּיּוֹם וְטוֹבֶלֶת בַּלַּיְלָה, וְכֵן מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ שֶׁיִּכָּנְסוּ הַמַּיִם בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפָהּ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה סז א), שֶׁצְּרִיכָה הָאִשָּׁה לַעֲמֹד בִּשְׁעַת טְבִילָה בְּעֶנְיָן שֶׁתְּהֵא נִרְאֵית כְּאוֹרֶגֶת וּכְמֵינֶקֶת אֶת בִּנָּהּ שֶׁעוֹמֵד תַּחַת הַדֵּד, וּצְרִיכָה לְהַזָּהֵר גַּם כֵּן בַּטְּבִילָה שֶׁבְּיָדָהּ וְהַצְּמִידִים אִם הֵם מְהַדְּקִים לְטֹלֶם מְיֻדֶּיהָ בִּשְׁעַת טְבִילָה, וְכֵן הָרְצוּעוֹת שֶׁבִּרְאִשָּׁהּ לְהַתִּירָן, וְתָדִיחַ אֶת פִּיהָ וְשִׁנֶּיהָ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבְּבֵית הַסְּתָרִים אֵין צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶם מַיִם, צְרִיכִין הֵם לְהְיוֹתָם רְאוּיִים לְבִיאַת מַיִם, וּמַעֲשֶׂה הָיָה (שם סו ב) בְּאִשָּׁה שֶׁטָּבְלָה וְנִמְצָא לָהּ עֵצֶם בֵּין שִׁנֶּיהָ וְהִצְרִיכוּהָ חֲכָמִים טְבִילָה אַחֶרֶת. טְבִילָה וְנִמְצָא עָלֶיהָ שׂוּם דָּבָר חוֹצֵץ כְּגוֹן בָּצֵק אוֹ דָּם יָבֵשׁ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים שֶׁחוֹצְצִין אֲפִילּוּ כְּטִפַּת חַרְדָּל, כָּל זְמַן שֶׁמַּקִּפֶדֶת עָלָיו וְדַרְכָּהּ לְהַעֲבִירוֹ, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַדָּבָר הַחוֹצֵץ תַּחַת הַצִּפֹּרֶן וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר, מִכֵּיוָן שֶׁמַּקִּפֶדֶת, חוֹצֵץ. וּלְפִיכָךְ נֶהֱגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִטֹּל צִפָּרְנָן בְּשַׁעַת טְבִילָה. וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֵיהֶן שֶׁל דִּינֵי חֲצִיצוֹת וְדִינֵי מִקְוָאוֹת וּטְבוּל יוֹם, מִבְּאָרִים בְּמַסֶּכֶת מִקְוָאוֹת וּבְמַסֶּכֶת טְבוּל יוֹם.

י וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁל טְבִילָה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁמִּצְוָה עֲלֵיהֶם כְּשֶׁיִּרְצוּ לְהִטָּהֵר מִטֻּמְאָתָן שֶׁיִּטְבְּלוּ בַּמַּיִם כְּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בְּמַיִם רְאוּיִין, וְשֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶן דָּבָר חוֹצֵץ, וְיֵתֶר הָעִנְיָנִים שֶׁכָּתַבְנוּ. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין הַמִּצְוָה שֶׁיִּטַּהֲרוּ עַצְמָן עַל כָּל פָּנִים אִם רָצוּ לְהִשָּׁאֵר בְּטֻמְאָתָן, אֶלָּא אִם כֵּן בָּא לִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ לֶאֱכֹל קָדָשִׁים, וְזֶהוּ בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז בִּזְמַן הַהוּא אִם עָשָׂה כֵּן, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד הַחִיּוּב שֶׁעָלָיו בְּאָכְלוֹ קֹדֶשׁ בְּטֻמְאָה וְהִכָּנְסוֹ לַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קסז).

מצוה קעו

א **מִצְוַת קָרְבַּן מְצֹרָע כְּשֶׁיִּתְרַפֵּא מְצָרַעְתּוֹ** – שֶׁיַּקְרִיב כָּל מְצֹרָע קָרְבָּן כְּשֶׁיִּרָּפֵא מֵחָלְיוֹ, וְהוּא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת אַחַת לְעוֹלָה וְאַחַת לְחַטָּאת וְאַחַת לְאָשָׁם וְעוֹד לֹג שֶׁמֶן. וְאִם הוּא עָנִי, כֶּבֶשׂ אֶחָד לְאָשָׁם וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת וְלֹג שֶׁמֶן וּשְׁתֵּי תֹּרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, הָאֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד י) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי כְבָשִׂים תְּמִימִים וְכִבְשָׂה אַחַת, וְכָתַב בַּפָּרָשָׁה שֶׁאַחַר זֶה (שם כא) וְאִם דַּל הוּא וְגוֹ׳. וְזֶה הַמְּצֹרָע נִקְרָא מְחֻסַּר כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּקְרִיב זֶה הַקָּרְבָּן. וְאַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה הֵן (כריתות ח ב) זֶה שֶׁאָמַרְנוּ וְזָב, וְזָבָה, וְיוֹלֶדֶת. וְהָעִנְיָן שֶׁנִּקְרְאוּ מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה הוּא לוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם אַף עַל פִּי שֶׁטָּהַר מִטֻּמְאָתוֹ וְטָבַל וְהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עֲדַיִן הוּא חָסֵר כַּפָּרָה זוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל בְּקָדָשִׁים עַד שֶׁיַּקְרִיבֶנָּה בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ לָמָּה אָנוּ מוֹנִין קָרְבַּן כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּע אֵלֶּה מִצְוָה אַחַת וְלֹא נִכְלְלוּ כֻּלָּן בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁנֹּאמַר שֶׁיַּקְרִיבוּ אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה וְאַחַר כָּךְ יִהְיוּ מְכֻפָּרִין, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּטָהֳרַת מֵי מִקְוֶה שֶׁיִּטְבֹּל כָּל טָמֵא וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר, וְאֵין אָנוּ מְחַלְּקִים בְּעִנְיָנֵי הַטֻּמְאוֹת לַחְשֹׁב טַהֲרַת כָּל אַחַת מִצְוָה, כִּי הָעִנְיָן הוּא מִפְּנֵי שֶׁקָּרְבְּנוֹת אַרְבָּעָה אֵלֶּה אֵינָם שָׁוִים, וְנִמְצָא שֶׁהַדָּבָר שֶׁיַּשְׁלִים כַּפָּרַת שֶׁל אֶחָד מֵהֶם לֹא יַשְׁלִים כַּפָּרַת הָאַחֵר, וְלָכֵן יִמָּנוּ כָּל אֶחָד מִצְוָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמֵי מִקְוֶה שֶׁהַטָּהֳרָה שָׁוָה בְּכֻלָּם, כֵּן תֵּרֵץ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות עשה עז).

ב מִשְׁרְשֵׁי עִנְיַן הַקָּרְבָּן, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה) עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי בּוֹ דִּמְיוֹן לְהַשְׁפִּיל יֵצֶר הַגּוּף הַחוֹטֵא וּלְהַגְדִּיל מַעֲלַת הַנֶּפֶשׁ, וְלָכֵן הַמְּצֹרָע חַיָּב בּוֹ, כִּי הַצָּרַעַת לֹא יִהְיֶה בָּאָדָם רַק מִצַּד הִמָּשְׁכוֹ אַחַר תַּאֲוֹת הַגּוּף אוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה, וְרָאוּי לְהִתְיַסֵּר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים לה ב) שֶׁכָּל מְחַיְּבֵי קָרְבָּן אֵין מַקְרִיבִים אֲחֵרִים קָרְבָּנָן אֶלָּא מִדַּעְתָּן, חוּץ מִמְּחַסְּרֵי כַּפָּרָה שֶׁאֵין צְרִיכִים דַּעַת בְּעָלִים, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ (שם) שֶׁאָדָם מֵבִיא קָרְבָּן עַל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים אִם הָיוּ מְחַסְּרֵי כַּפָּרָה וּמַאֲכִילָן בַּזְּבָחִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, וְעִקַּר בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי, וַעֲרָכִין פֶּרֶק שֵׁנִי, וּבְסוֹף נְגָעִים וְקִנִּין [ה׳ מחוסרי כפרה פ״ד].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזָכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ בִּזְמַנּוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קעז

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת בַּיִת שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ נֶגַע** – לְטַמֵּא בַּיִת מְנֻגָּע. כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲשֶׂה בַּבַּיִת שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ צָרַעַת כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד לה) וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְגוֹ׳. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, וְשֶׁנַּחְזִיק מִי שֶׁנִּכְנַס לַבַּיִת בְּטָמֵא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה (שם מו) וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת יִטְמָא וְגוֹ׳. וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל עִנְיְנֵי טֻמְאַת הַבַּיִת אֵיזֶה צָרִיךְ הֶסְגֵּר אוֹ הֲרִיסָה בְּקֶצֶת הַקֵּירוֹת אוֹ בְּכֻלָּן. וְזֶה הָעִנְיָן שֶׁל צָרַעַת הַהוֹוָה בָּאֲבָנִים שָׁמַעְתִּי שֶׁאֵינֶנּוּ דָּבָר טִבְעִי, אֲבָל הוּא עִנְיָן מוּפְתִּי (עי׳ רמב״ן עה״ת שם יד לה), יָבֹא לְפָעָמִים לָבָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְהוֹכִיחָם כִּי מֵאַהֲבַת הַשֵּׁם אוֹתָם יוֹדִיעֵם מוּסָרוֹ בְּמָה שֶׁהוּא חוּץ לְגוּפָם כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה טֶרֶם יִתְחַיְּבוּ לַעֲנֹשׁ אוֹתָם בְּגוּפָם. וְכֵן הָיָה הָעִנְיָן שֶׁאִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה יִתְפַּשֵּׁט הַנֶּגַע גַּם בִּבְגָדָיו, לֹא הִרְגִּישׁ עֲדַיִן, יִתְפַּשֵּׁט גַּם בְּגוּפוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק״ר פי״ז ו) כִּי בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁכָּבְשׁוּ הָאָרֶץ הֵבִיא הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ בְּקֶצֶת בָּתִּים נֶגַע צָרַעַת לְטוֹבָתָם כְּדֵי שֶׁיַּהַרְסוּ הַבַּיִת וְיִתְגַּלֶּה לָהֶם מַטְמוֹן שֶׁטָּמְנוּ שָׁם הָאֱמוֹרִיִּים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעָם זֶה עַל יְדֵי נָבִיא מִבְּלִי נֶגַע, יָדוּעַ הוּא שֶׁהָאֵל יַעֲשֶׂה נִסִּים לִבְנֵי אָדָם דֶּרֶךְ סֵתֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים יד ג) שֶׁשִּׁשָּׁה נִגְעֵי בָּתִּים כִּשְׁנֵי גְּרִיסִין זֶה בְּצַד זֶה, וּשְׁלֹשָׁה סִימָנֵי טֻמְאָה בַּבַּיִת יֶרְקְרַק אֲדַמְדַּם וּפִשְׁיוֹן, וְכֻלָּן מְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב. וּשְׁנֵי הַמַּרְאוֹת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְשִׁשָּׁה שְׁנֵי גְּרִיסִין, וְכָל הַשִּׁשָּׁה סִימָנִין הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּכְשֶׁיֵּרָאֶה נֶגַע בַּבַּיִת, אֲפִלּוּ חָכָם שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶגַע, לֹא יִגְזֹר וְיֹאמַר נֶגַע נִרְאָה לִי אֶלָּא כְּנֶגַע כִּי לַכֹּהֵן נִתַּן לְטַמֵּא וּלְטַהֵר נְגָעִים וְלֹא לְאָדָם אַחֵר. וְאֵין בַּיִת אָפֵל מִטַּמֵּא בְּנֶגַע לְפִי שֶׁאֵין פּוֹתְחִין בּוֹ חֲלוֹנוֹת לְרְאוֹת בּוֹ נֶגַע, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לה) נִרְאָה לִי, וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא מצורע ה יא) לִי וְלֹא לְאוֹרִי. שֶׁמָּא תֹּאמַר יִרְאֶה אֶת הַנֶּגַע בְּנֵר, הָרְאִיָּה בַּנֵּר אֵינָהּ שְׁלֵמָה, וּלְפִיכָךְ בַּיִת אָפֵל אֵינוֹ מִטַּמֵּא לְעוֹלָם בְּנֶגַע.

ג וְכֵן אֵין הַבַּיִת מִטַּמֵּא בְּנֶגַע עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר, שֶׁאֵין קָרוּי בַּיִת בְּפָחוֹת מִכֵּן, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה בַּיִת, וְכֵן בָּעִינַן שֶׁיְּהֵא לוֹ אַרְבָּעָה כְּתָלִים וּבָנוּי עַל הָאָרֶץ בַּאֲבָנִים וְעֵצִים וְעָפָר. שֶׁנֶּאֱמַר (שם מה) אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֵצָיו וְאֵת כָּל עֲפַר, וְהַלְּבֵנִים וְהַשִּׁישׁ אֵינָן חֲשׁוּבִים כַּאֲבָנִים. וִירוּשָׁלַיִם וְחוּצָה לָאָרֶץ גַּם כֵּן אֵין בָּהֶם דִּין טֻמְאַת בָּתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לד) בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם. וְחוּצָה לָאָרֶץ אֵינָהּ אֲחֻזָּה, וִירוּשָׁלַיִם גַּם כֵּן לֹא נִתְחַלְּקָה לַשְּׁבָטִים, וּלְפִיכָךְ אֵינָהּ בִּכְלַל אֲחֻזַּתְכֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בִּנְגָעִים [הלכות טומאת צרעת פי״ד].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּבֵית שֵׁל זָכָר אוֹ נְקֵבָה בָּאָרֶץ, וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֲנִים רְאוּיִים לַדָּבָר. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ, בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קעח

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת זָב לִהְיוֹת טָמֵא וּמְטַמֵּא** – שֶׁיְּהֵא הַזָּב טָמֵא וּמְטַמֵּא אֶת אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו ב ג) אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ וְגוֹ׳ וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ וְגוֹ׳. וּבָא הַפֵּרוּשׁ מִבְּשָׂרוֹ כְּלוֹמַר, זָב מִפִּי הָאֻמָּה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כִּי יִהְיֶה זָב (עפ״י ד״ו) יָכוֹל זָב מִכָּל מָקוֹם יְהֵא טָמֵא? תַּלְמוּד לוֹמַר מִבְּשָׂרוֹ וְלֹא כָּל בְּשָׂרוֹ. אַחַר שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין בָּשָׂר לְבָשָׂר זָכִיתִי לָדוּן דִּין טִמְּא בְּזָב וְטִמֵּא בְּזָבָה, מָה זָבָה מִן הַמָּקוֹם שֶׁהִיא מְטַמְּאָה, וכו׳.

ב וְעִנְיַן זִיבָה הוּא שֶׁיּוֹצֵא מִן הָאָדָם מִפִּי הָאֻמָּה כְּעֵין לֵחָה וְאֵין לוֹ בִּיצִיאָתוֹ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לה ב) שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְמֵי בָּצֵק שֶׁל שְׂעוֹרִים, וּכְמוֹ כֵן דּוֹמֶה לְלֶבֶן בֵּיצָה הַמּוּזָּרֶת, וְשִׁכְבַת זֶרַע אֵינוֹ כֵן, כִּי הוּא יְדָמֶה לְלֶבֶן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזֶּרֶת, וְזֶהוּ הַחִלּוּק בָּהֶן לְהַכִּיר בֵּין זֶה לָזֶה.

ג וְצִוָּה הַכָּתוּב שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּקָּרֶה בּוֹ עִנְיָן זֶה שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ זִיבָה שֶׁיִּהְיֶה טָמֵא וּמְטַמֵּא עַד שֶׁיִּטְהַר, וּבָא הַפֵּרוּשׁ, שֶׁאֵינוֹ טָמֵא מִשּׁוּם רְאִיַּת פַּעַם אַחַת לְבַד אֶלָּא בִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁיָּזוּב מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ עִנְיָן שְׁתֵּי פְּעָמִים בֵּין סְמוּכִין אוֹ חֲלוּקִין, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ בְּיוֹם אֶחָד וְשֶׁלֹּא יָזוּב בְּפַעַם אַחַת מַמָּשׁ, וְאֵין לוֹ שִׁעוּר (שם מ א) אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא. וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה ח א) מָנָה הַכָּתוּב שְׁתַּיִם וְקָרָא טָמֵא, שָׁלֹשׁ וְקָרָא טָמֵא, הָא כֵּיצַד? שְׁתַּיִם לְטַמְאָה וְשָׁלֹשׁ לְקָרְבָּן, כְּלוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא בִּשְׁתַּיִם, לֹא יְתַחֵיב לְהָבִיא קָרְבָּן בְּטַהֲרָתוֹ עַד שָׁלֹשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָאָה רְאִיָּה אַחַת אֲרֻכָּה כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת שֶׁנִּמְצָא מִתְחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ כְּשִׁתֵּי טְבִילוֹת וּשְׁנֵי סְפוּגִין, חֲרֵי זוֹ נֶחְשֶׁבֶת כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת וּמֵבִיא קָרְבָּן.

ד מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא הִרְחִיקָנוּ מִאֹד מִן הַמּוֹתָרוֹת וְצִוָּנוּ לִהְיוֹת קְדוֹשִׁים וִישָׁרִים בְּעִנְיָן הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וּבְכָל שְׁאָר עִנְיְנֵי הָאָדָם, וְאֵין סָפֵק כִּי עִנְיַן הַזִּיבָה יִקָּרֶה בָּאָדָם בְּצֵאתוֹ מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר בְּהַתְמָדָה בְּמַאֲכָלָיו וְשִׁקּוּיָיו, וְיִגְדַּל בְּגוּפוֹ מִתּוֹךְ כָּךְ אוֹתוֹ הַמּוֹתָר הַסָּרוּחַ הַמָּאוּס וְהַטָּמֵא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין ב ב) דַּרְכָּא דְּמִיכְלָא יַתִּירָא לְאָתוֹיֵי לִידֵי זִיבָה. וְהוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כֵּן, נִקְרָא טָמֵא, וְהַטֻּמְאָה שֵׁם כּוֹלֵל כָּל דָּבָר נִמְאָס וְנֶאֱלָח. וּבְהַרְחִיקֵנוּ מִזֶּה, נִקְנֶה בְּנַפְשֵׁנוּ מִדַּת הַיֹּשֶׁר וְהַהַשְׁוָיָה בְּכָל דַּעְתֵּנוּ וּבְכָל כֹּחֵנוּ. וּמִזֶּה הָעִנְיָן הוּא שֶׁאֵינוֹ טָמֵא בִּרְאִיָּה אַחַת, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַזְּקָה בְּגוּפוֹ אוֹתָהּ הַלֵּחָה כָּל כָּךְ, וְהַמְּעוּט הַזֶּה אֵינֶנּוּ הוֹרֶאָה, לִהְיוֹתוֹ מֻרְגָּל הַרְבֵּה לָצֵאת מִדֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, אֵין רָאוּי לְטַמְּאוֹ בַּמּוּעָט, כִּי הָאָדָם בָּנוּי בְּעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם צַד לְהִנָּצֵל שֶׁלֹּא לָצֵאת מִקּוֹ הַיֹּשֶׁר כְּלוּם, אֲבָל בְּצֵאתוֹ הַרְבֵּה אָז יִקָּרֵא אָשֵׁם וְרָאוּי לִהְיוֹתוֹ טָמֵא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב ב) בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, בְּקִפִּיצָה, בְּמַשָּׂא, בְּחֹלִי, בְּמַרְאֶה, בְּהִרְהוּר. כְּלוֹמַר, וְאִם אֵרַע לוֹ מִפְּנֵי זֶה אֵינוֹ טָמֵא, לֹא תִּפְתֵּר טַעֲנָתֵנוּ זֹאת בָּזֶה, כִּי הָעִנְיָן הוּא שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לִבְדֹּק אִם נִהְיְתָה הַזִּיבָה בּוֹ בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה שֶׁל פַּעַם אַחַת וְאֵין לְטַמְּאוֹ בָּהּ, אוֹ נִהְיְתָה בּוֹ חֲזָקָה בְּגוּפוֹ מִתּוֹךְ הֶרְגֵּל רַע שֶׁהֶרְגַּל פְּעָמִים רַבּוֹת וְרָאוּי לְטַמְּאוֹ. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי׳ לתורה ויקרא טו יא) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וְטַעַם טֻמְאַת הַזּוֹב מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ חֹלִי כָּבֵד מִן הֶחֳלָאִים הַנִּדְבָּקִים, עַד כָּאן. וְאִלּוּ נִהְיָה מִצַּד הַמִּקְרֶה, כְּלוֹמַר מֵאַחַת מִן הַדְּרָכִים הַיְדוּעִים, לֹא יִהְיֶה חֹלִי נִדְבָּק וְאֵין רָאוּי לְטַמְּאוֹ. וְזֹאת הַבְּדִיקָה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ כִּי אִם בִּרְאִיָּה שְׁנִיָּה, לְפִי שֶׁאֵין טֻמְאַת זִיבָה אֶלָּא בִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ הַפֵּרוּשׁ הָאֱמֶתִי.

ה דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהַזָּב מְטַמֵּא הַמִּשְׁכָּב וְהַמּוֹשָׁב וְהַמֻּרְכָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים, וְאֵלּוּ הֵן עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה, נִשְׁעָן. וּפֵרוּשׁ מֻרְכָּב הוּא אוֹתוֹ הַלּוּחַ שֶׁהוּא כְּכְלֵי הֶעָשׂוּי לְרָכִיבָה הַנִּקְרָא ארצו״ן (רש״י ויקרא טו ט) שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ שֶׁיּוֹשְׁבִין עָלָיו, דְּאִם כֵּן, הַיְנוּ מוֹשָׁב וְזֶה דָּבָר בָּרוּר. וְיֵשׁ פְּרָטִים רַבִּים מִבְּאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת זָבִים [הלכות מטמאי משכב ומושב פ״ז]

ו וְנוֹהֵג עִנְיַן זֶה, שֶׁבַּעַל זִיבָה נִקְרָא טָמֵא, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֲבָל עַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ וְלֹא טָהֳרוֹת, אֵין לָנוּ לַחְשֹׁב טֻמְאַת הַזָּב בְּמִצְוָה נוֹהֶגֶת, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לַעֲשׂוֹת בְּעִנְיַן הַזִּיבָה שׁוּם דָּבָר, וּבִזְמַן הַבַּיִת נוֹהֵג לְהָבִיא עָלָיו קָרְבָּן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ קֹדֶם שֶׁיִּטְהַר, בִּטֵּל עֲשֵׂה מִלִּבַּד שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֹנֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה קסז).

מצוה קעט

א **מִצְוַת קָרְבַּן זָב כְּשֶׁיִּתְרַפֵּא מִזּוֹבוֹ** – לְהַקְרִיב הַזָּב קָרְבָּן אַחַר שֶׁיִּתְרַפֵּא מִזּוֹבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז יג יד) וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְגוֹ׳ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים וְגוֹ׳. וְהַקָּרְבָּן הַהוּא הוּא שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה, וְהוּא נִקְרָא מְחֻסָּר כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּקְרִיבֵהוּ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה צה), כִּי עִנְיַן הַקָּרְבָּן לְרַמֵּז לְהַשְׁפָּלַת יֵצֶר הַגּוּף הַמִּתְאַוֶּה וְלַעֲלוֹת נֶפֶשׁ הַשֵּׂכֶל, וְלָכֵן כְּשֶׁנִּתְרַפֵּא הַזָּב רָאוּי לוֹ לְהַכִּיר רֹעַ תַּאֲוָתוֹ, וּלְהַיְשִׁיר גּוּפוֹ בְּכָל כֹּחוֹ וּבְעִנְיַן הַקָּרְבָּן יַתְחִיל לָקַחַת מִוֹסָר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים לה ב) שֶׁקָּרְבַּן מְחֻסָּר כַּפָּרָה אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קעו). וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ מְבֹאָרִים בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּקָרְבַּן מְצֹרָע.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִקְרִיב קָרְבָּן בִּטֵּל עֲשֵׂה, וְהוּא מְחֻסָּר כַּפָּרָה, וַחֲבָל עַל רֵישֵׁהּ אִי מָאֵית וְיִשָּׂא עֲוֹנוֹ בְּגוּפוֹ.

מצוה קפ

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהוּא טָמֵא וּמְטַמֵּא** – לִהְיוֹת שִׁכְבַת זֶרַע טָמֵא וּמְטַמֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו טז) וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יִקָּרֶה רַק מִצַּד מַחְשָׁבוֹת הַתַּאֲוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת, הוֹדִיעָתְנוּ הַתּוֹרָה הַשְׁלֵמָה כִּי הַגּוּף נִקְרָא טָמֵא בָּהֶן, כִּי עִקַּר הֱיוֹתוֹ בָּעוֹלָם אֵינוֹ רַק לְהָבִין בַּמֻּשְׂכָּלוֹת וְלַעֲבֹד בּוֹרְאוֹ, לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּקָּרֶה בּוֹ אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁמְּרָאֶה בּוֹ הַטָּיָתוֹ אֶל הַתַּאֲוָה הַחֻמְרִית רָאוּי לַעֲמֹד יוֹם אֶחָד בְּטֻמְאָתוֹ כְּדֵי שֶׁתִּתְנַקֶּה מַחְשַׁבְתּוֹ יָפֶה וְאַחַר כָּךְ יִטְהַר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה מג ב) שֶׁשִּׁעוּרוֹ לַנּוֹגֵעַ בְּכַעֲדָשָׁה וּלְרוֹאֶה הַקֳּרִי בְּכָל שֶׁהוּא, וְאֶחָד רוֹאֶה קֳרִי בְּאֹנֶס אוֹ בְּרָצוֹן טָמֵא, וְזֶרַע שֶׁל קָטָן אֵינוֹ מְטַמֵּא, וְזֶרַע אָדוֹם אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לָבָן, וְכָל זֶרַע שֶׁאֵין הָאָדָם מַרְגִּישׁ בּוֹ לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף, אֵינוֹ טָמֵא, וְהַמְּהַרְהֵר בַּלַּיְלָה וְרָאָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּחֲלוֹם וְעָמַד וּמָצָא בְּשָׂרוֹ חַם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה שִׁכְבַת זֶרַע, טָמֵא. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת זָבִים [ה׳ מחוסרי כפרה פ״א]

ד וְנוֹהֶגֶת טֻמְאַת שִׁכְבַת זֶרַע בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֲבָל עַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא קָדָשִׁים, אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְהִזָּהֵר בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה. וְאַף עַל פִּי כֵן עֶזְרָא תִּקֵּן טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרָיִין כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים וּטְהוֹרִים יוֹתֵר בְּמַחְשַׁבְתָּן וְלֹא יִהְיוּ בְּנֵי אָדָם מְצוּיִין עִם נְשׁוֹתֵיהֶן כְּתַרְנְגוֹלִין. וּבִזְמַנּוֹ לֹא הָיָה אָדָם מִתְפַּלֵּל וְשׁוֹנֶה בַּתּוֹרָה עַד אַחַר טְבִילָה. וּבִזְמַן הַזֶּה פָּסְקוּ בַּגְּמָרָא (ברכות כב א) דִּבְטְלוּהָ חֲכָמִים לִטְבִילוּתָא. וְאֵין אָדָם נִמְנָע מֵעַתָּה מִלְּהִתְפַּלֵּל וְלִשְׁנוֹת גַּם לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בִּשְׁבִיל קֶרִי, וַאֲפִלּוּ לִנְטִילוּתָא, דְּהַיְנוּ הֶדַחַת הַגּוּף בְּתִשְׁעָה קַבִּין מַיִם, גַּם כֵּן בְּטָלוּ, וְעַכְשָׁו לֹא יִטְבְּלוּ וְלֹא יָדִיחוּ כְּלָל. וְאָמְנָם בַּעַל נֶפֶשׁ הַמְּטַהֵר לְקְרְיוֹ גַּם הַיּוֹם מִדָּה טוֹבָה וּמְשֻׁבַּחַת הִיא לוֹ וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְיוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַטָּהֳרָה וְרוֹב טוּבָהּ, יַחֲזִיק בָּהּ.

מצוה קפא

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת נְדָּה שֶׁטֻּמְאָה וּמְטַמְּאָה** – לִהְיוֹת הַנִּדָּה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה אֲחֵרִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו יט) וְכָל הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד הָעָרֶב.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה וּקְצָת פְּרָטֶיהָ, נִכְתַּב כְּמִנְהָגֵנוּ בְּלָאו דְּנִדָּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה רז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הִתְנַהֵג עִמָּהּ בְּטֻמְאָה, וְכֵן הִיא שֶׁנְּהֻגָה בְּעַצְמָהּ מִנְהַג טָהֳרָה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה מִלְּבַד הָעִנְּשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה קפב

א **מִצְוַת עִנְיַן טֻמְאַת זָבָה שֶׁטֻּמְאָה וּמְטַמְּאָה** – לִהְיוֹת הַזָּבָה טְמֵאָה וּמְטַמְּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו כה) וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים וְגוֹ'. רֶמֶז שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה כְּתַבְתִּיו בְּיוֹלֶדֶת (מצוה קסו) כִּי עִנְיַן הָרַחוּק מֵהֶן וְטֻמְאָתָן, מִפְּנֵי הַמַּחֲלָה שֶׁבָּהֶן שֶׁמַּזֶּקֶת הָרוֹבֶה בְּנֵי אָדָם וְכָל שֶׁכֵּן הַשּׁוֹכֵב אוֹתָן, כִּי לְפִי רֹב קִרְבָתוֹ עִמָּהֶן, הַהֶזֵּק יוֹתֵר.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה עב ב) שֶׁאַחַד עָשָׂר יוֹם הֵם שֶׁהֵם בֵּין נִדָּה לְנִדָּה. כְּלוֹמַר שֶׁהָאִשָּׁה נַעֲשֵׂית בָּהֶם זָבָה, כָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וּפֵרוּשׁ הַדָּבָר כָּךְ הוּא שֶׁכָּל אִשָּׁה בְּעֵת שֶׁתִּרְאֶה דָּם בִּתְחִלַּת רְאִיָתָהּ תִּקָּרֵא נִדָּה. וְעִנְיַן הַנִּדּוּת כָּךְ הֵינוּ שֶׁאִם תִּרְאֶה יוֹם אֶחָד דָּם, אוֹ אֲפִלּוּ שִׁבְעָה יָמִים רְצוּפִים, כָּל זְמַן שֶׁתִּפְסֹק הַדָּם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם, טוֹבֶלֶת לָעֶרֶב, דְּהַיְנוּ הַלַּיְלָה שֶׁמֻּחֶרֶתּוֹ יוֹם שְׁמִינִי לִתְחִלַּת רְאִיָתָהּ. וְאַחַר טְבִילָתָהּ טְהוֹרָה לְבַעְלָהּ. וְאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי הַנִּדּוּת אִם תִּרְאֶה דָּם בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם אַחַר הַשִּׁבְעָה, יִקָּרֵא אוֹתוֹ הַדָּם דַּם זִיבָה, וְדֵינוֹ כֵּן, שֶׁאִם תִּרְאֶה מִמֶּנּוּ יוֹם אֶחָד, בֵּין שֶׁתִּרְאֶה בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה אוֹ בְּסוֹף הַיּוֹם, מְשַׁמֶּרֶת יוֹם אֶחָד כְּנֶגְדּוֹ וְטוֹבֶלֶת, וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ לָעֶרֶב. וּטְבִילָתָהּ אֲפִילּוּ בַּיּוֹם מִשֶּׁתָּנַץ הַחַמָּה, וְזֹאת הִיא זִיבָה קְטַנָּה. וְכֵן אִם תִּרְאֶה דָּם שְׁנֵי יָמִים וְתִפְסֹק בַּשְּׁלִישִׁי, דִּינָהּ כְּמוֹ כֵן לְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד, וּבְכֵן יַסְפִּיק לָהּ אֲפִלּוּ לִשְׁנֵי יָמִים וְתִטְהָר. וְזֹאת גַּם כֵּן תִּקָּרֵא זָבָה קְטַנָּה. וְאִם תִּרְאֶה דָּם בְּתוֹךְ אַחַד עָשָׂר יוֹם אֲלוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים רְצוּפִים, תִּקָּרֵא זָבָה גְּדוֹלָה וּצְרִיכָה לִשְׁב שִׁבְעָה יָמִים וְאַחַר כָּךְ טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ. וְאַחַר אַחַד עָשָׂר יוֹם אֲלוּ אִם תִּרְאֶה, חוֹזֶרֶת לִתְחִלַּת נִדּוּת וְיֵשׁ לָהּ שִׁבְעָה יָמִים כְּדִין נִדָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְכֵן יִהְיֶה הַדָּבָר לְעוֹלָם, שֶׁאַחַר הַנִּדּוּת יֵשׁ לָהּ אַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁבָּהֶן נַעֲשֵׂית זָבָה. וְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אוֹתָן הָאֶחָד עָשָׂר יוֹם אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זָבָה לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ שִׁבְעָה יְמֵי נִדּוּת.

ג וּמִפְּנֵי שֶׁכָּבָר טָעוּ בָּזֶה אֲחֵרִים וְחָשְׁבוּ שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הוּא שֶׁתִּמְנֶה שִׁבְעָה יָמִים שֶׁל נִדּוּת וְאַחַד עָשָׂר יוֹם שֶׁל זִיבוּת, וְשֶׁבַע שֶׁל נִדּוּת, וְאַחַד עָשָׂר שֶׁל זִיבוּת, וְכֵן לְעוֹלָם, הֶאֱרַכְתִּי בָּעִנְיָן לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין יְמֵי זִיבָה אֶלָּא אֶחָד עָשָׂר יוֹם אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל נִדּוּת וְלֹא אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל נִדּוּת עַד שֶׁתַּחְזֹר לִתְחִלַּת הַנִּדּוּת. רְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁאִם תַּעֲמֹד וְלֹא תִּרְאֶה אַחַר הָאֶחָד עָשָׂר יוֹם אֲפִלּוּ שָׁנָה, אֵין לָהּ דִּין זָבָה עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ שִׁבְעַת יְמֵי נִדּוּת.

ד וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת זָבִים וּבְמַסֶּכֶת נִדָּה גַּם כֵּן קְצָת מִדִּינֵי זִיבָה [י״ד סימן קפ״ג]. וּבְלָאו דְּנִדָּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה רז) נִכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם מָה שֶּׁנָּהוּג הַיּוֹם בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְהוּא מֻקָּל בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ וּבְעִנְיַן טֻמְאָתָהּ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד הָעִנְּשׁ שֶׁהַשּׁוֹכֵב עִמָּהּ הוּא בְּכָרֵת, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּלָאו דְּנִדָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה קפג

א **מִצְוַת קָרְבַּן זָבָה כְּשֶׁתִּתְרַפֵּא מִזּוֹבָהּ** – שֶׁתַּקְרִיב הַזָּבָה קָרְבָּן כְּשֶׁתִּתְרַפֵּא מִזּוֹבָהּ, וְהוּא שְׁתֵּי תוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו כח כט) וְאִם טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְגוֹ'. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. וּקְצָת פְּרָטֶיהָ כְּעֵין מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּקָרְבַּן הַזָּב. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצוות עשה עה) כִּי מִפְּנֵי כֵן נַחְשֹׁב לִשְׁתֵּי מִצְוֹות שְׁתֵּי קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ שֶׁל זָב וְשֶׁל זָבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָרְבָּן אֶחָד מַמָּשׁ, מָה שֶּׁלֹּא עָשִׂינוּ כֵּן בִּשְׁאָר קָרְבָּנוֹת הַרִבּה, שֶׁאֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין לְמִנּוֹת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כָּל קָרְבָּן וְקָרְבָּן בִּשְׁבִיל חִלּוּק הַמְּבִיאִים אוֹתָן כָּל זְמַן שֶׁהַקָּרְבָּן אֶחָד, לְפִי שֶׁטַּעֲמָאתָן שֶׁל אֵלּוּ אֵינָהּ שָׁוָה כְּלָל, שֶׁהָאִישׁ מִטַּמֵּא בַּלֹּבֶן וְהָאִשָּׁה מִטַּמְּאָה בְּאָדֹם, וּבְהֶפֶךְ לֹא יִטַּמֵּא זֶה וְלֹא זֶה. וְכֵיוָן שֶׁהֵם חֲלוּקִים כָּל כָּךְ רָאוּי לְמָנוֹתָם לִשְׁתֵּי מִצְוות. וְאֵין דּוֹמֶה עִנְיָן זֶה כְּלָל לְעִנְיַן מְצֹרָע וּמְצֹרַעַת שֶׁהוּא נֶחְשָׁב לְמִצְוָה אַחַת, שֶׁהַצָּרַעַת דָּבָר שָׁוֶה בְּכֻלָּן. וְהֵבִיא רְאָיָה קָצַת לְדָבָרָיו מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּכֹרִיתוֹת (ח ב) אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, וְאֵלּוּ הֵן הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע, הֲרֵי שֶׁחָשְׁבוּ זָב וְזָבָה בִּשְׁנַיִם לִפְי שֶׁחֲלוּקִים בְּחָלְיָן, וּמְצֹרַעַת וּמְצֹרָע כְּאַחַת לְפִי שֶׁהַחֹלִי שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם.

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֶרֶת וְלֹא תַקְרִיב קָרְבָּנָהּ כְּשֶׁתִּתְרַפֵּא מִזּוֹבָהּ, בְּטֻלָה עֲשֵׂה זוֹ, מִלְּבַד שֶׁהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה.

מצוה קפד

א **שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָל עֵת בַּמִּקְדָּשׁ וְכָל שֶׁכֵּן זָרִים** – שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָל עֵת אֶל הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא בְּעֵת הָעֲבוֹדָה. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ב) וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת. וַיַּזְהִיר בְּכָאן כֹּהֵן גָּדוֹל מֵהִכָּנֵס בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וַאֲפִילּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה, [וְכֵן יִכָּנֵס בְּאַזְהָרָה [זוֹ] כֹּהֵן הֶדְיוֹט מֵהִכָּנֵס בַּהֵיכָל כָּל הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּזְמַן הָעֲבוֹדָה ע״פ ד״ו] וַיִּהְיֶה בְּאוֹר עִנְיַן הַמְּנִיעָה לוֹמַר שֶׁכָּל כֹּהֵן לֹא יִכָּנֵס בְּמָקוֹם שֶׁהוּא רָאוּי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא רָאוּי לְהִכָּנֵס בּוֹ, דְּהַיְנוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא, וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶל הַקֹּדֶשׁ לְרַבּוֹת שְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, מִבַּיִת לַפָּרֹכֶת לְהַזְהִיר עַל כָּל הַבַּיִת. יָכוֹל כָּל הַבַּיִת בְּמִיתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת, הָא כֵיצַד? אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת בְּמִיתָה, וְעַל שְׁאָר כָּל הַבַּיִת בְּאַזְהָרָה. וּבִגְמָרָא מְנָחוֹת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כז, ב) עַל הַהֵיכָל בְּאַרְבָּעִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּקְבְּעוּ הַמִּשְׁרָתִים בְּנַפְשׁוֹתָם גְּדֻלַּת הַמָּקוֹם וּמַעֲלָתוֹ וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ תָּמִיד עַל פְּנֵיהֶם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלים פ״א מ״ט) שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶלָּא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁנִּכְנָס אַרְבַּע פְּעָמִים וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁאִם נִכְנַס חֲמִישִׁית חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וְכֹהֵן הֶדְיוֹט נִכְנָס בַּהֵיכָל לָעֲבוֹדָה בְּכָל יוֹם, וְכָל הַנִּכְנָס לַהֵיכָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ עֲבוֹדָה בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט כְּגוֹן שֶׁיִּכָּנֵס אֲפִילּוּ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לוֹקֶה, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת וְלֹא יָמוּת, עַל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים בְּמִיתָה וְעַל שְׁאָר הַבַּיִת בְּלָאו. זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם (ביאת מקדש פ״ב ה״ד) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּלָּאו הַזֶּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קמט, קנ) דַּעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁאָמַר, שֶׁהַכְּנִיסָה בַּבַּיִת הָרַמְבַּ״ם (ביאת מקדש פ״ב ה״ד) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּלָּאו הַזֶּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קמט, קנ) דַּעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁאָמַר, שֶׁהַכְּנִיסָה בַּבַּיִת שֶׁלֹּא לַעֲבוֹדָה בְּפֵרוּעַ רֹאשׁ וּקְרוּעַ בְּגָדִים מַעֲלָה הִיא מִדִּבְרֵיהֶם, וְאִם כֵּן לְדַעְתּוֹ כָּל שֶׁנִּכְנַס לְהִשְׁתַּחֲוֹת אֶפְשָׁר שֶׁאֵינוֹ בְּמַלְקוּת כְּלָל, וְאִסּוּר זֶה דְּאַל יָבֹא יִהְיֶה בִּכְיאָה רִיקָנִית לְגַמְרֵי, לְפִי שֶׁזֶּה זְלִזּוּל לִכְבוֹד הַבַּיִת לְהִכָּנֵס בּוֹ חִנָּם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמְנָחוֹת וּבַסִּפְרָא [הלכות ביאת מקדש פ״ב].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. וַאֲפִלּוּ עַכְשָׁו שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַבַּיִת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כח א) שֶׁמְּזַהֲרִים אָנוּ שֶׁלֹּא לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ, וְדָרְשׁוּ הַדָּבָר מִדִּכְתִיב (שם כו לא) וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. וְלֹא אָמַר מִקְדָּשֵׁיכֶם אֲשִׁים שְׁמָמָה, דְּמַשְׁמַע קְדֻשָּׁתָן עֲלֵיהֶן אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לִי לִמְנוֹת אִסּוּר זֶה בִּכְלַל אִסּוּרִין הַנּוֹהֲגִין הַיּוֹם.

מצוה קפה

א **מִצְוַת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים** – שֶׁיַּעֲשֶׂה כֹּהֵן גָּדוֹל כָּל מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים עַל סֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת וְהַדִּדּוּיִין וְשִׁלּוּחַ הַשָּׂעִיר וּשְׁאָר הָעֲבוֹדָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ג) בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ וְגוֹ׳ כָּל הַפָּרָשָׁה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָיָה מֵחַסְדֵי הָאֵל עַל בְּרִיּוֹתָיו לְקַבֵּעַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה לְכַפָּרָה עַל הַחֲטָאִים עִם הַתְּשׁוּבָה שֶׁיְּשׁוּבוּ שֶׁאִלּוּ יִתְקַבְּצוּ עֲוֹנוֹת הַבְּרִיּוֹת שָׁנָה בְּשָׁנָה, תִּתְמַלֵּא סְאָתָם לְסוֹף שְׁנָתַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ יוֹתֵר וְיִתְחַיֵּב הָעוֹלָם כְּלָיָה, וְעַל כֵּן רָאָה בְּחָכְמָתוֹ בָּרוּךְ הוּא לְקַיְּמָם הָעוֹלָם לְקַבֵּעַ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה לְכַפָּרַת חֲטָאִים לַשָּׁבִים. וּמִתְּחִלַּת בְּרִיאַת הָעוֹלָם (ב״ר פ״ב ג) יָעְדוּ וְקִדְּשׁוּ לְכָךְ, וְאַחַר שֶׁיָּעְדוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לְכַפָּרָה נִתְקַדֵּשׁ הַיּוֹם וְקִבֵּל כֹּחַ הַזִּכּוּת מֵאֵותוֹ יִתְעַלֶּה עַד שֶׁהוּא מְסַיֵּעַ בַּכַּפָּרָה, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (יומא פה ב) וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ לְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעַצְמוֹ לְכַפֵּר בַּעֲבֵרוֹת קַלּוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא ע, א) שֶׁבְּיוֹם הַזֶּה הָיוּ מַקְרִיבִין תָּמִיד בַּשַּׁחַר וְתָמִיד בֵּין הָעַרְבַּיִם כְּסִדְרָן כָּל יוֹם וְיוֹם, וּמַקְרִיבִין מוּסַף הַיּוֹם פַּר וְאַיִל וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים הַכֹּל עוֹלוֹת, וְשָׂעִיר לְחַטָּאת וְנַעֲשֶׂה בַּחוּץ וְהוּא נֶאֱכָל לָעֶרֶב. וְעוֹד מַקְרִיבִין יָתֵר עַל זֶה פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְהוּא נִשְׂרָף

וְאַיִל לְעוֹלָה וּשְׁנֵיהֶם מִשֶּׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאַיִל הַבָּא מִשֶּׁל צִבּוּר הָאָמוּר בְּפָרָשָׁה זוֹ הוּא הָאַיִל הָאָמוּר בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים בִּכְלַל הַמּוּסָף, וְהוּא הַנִּקְרָא אֵיל הָעָם. וְעוֹד מְבִיאִין מִשֶּׁל צִבּוּר שְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים, אֶחָד הָיוּ מַקְרִיבִין חַטָּאת וְהוּא הַנִּשְׂרָף וְהַשֵּׁנִי שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ. נִמְצְאוּ כָּל הַבְּהֵמוֹת הַקְּרֵבִין בְּיוֹם הַצּוֹם, מִלְּבַד שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ שֶׁהוּא אֵינוֹ קָרֵב, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה, שְׁנֵי תְּמִידִין וּפַר, וּשְׁנֵי אֵילִים, וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים כֻּלָּן עוֹלוֹת, וּשְׁנֵי שְׂעִירֵי חַטָּאת, אֶחָד נַעֲשֶׂה בַּחוּץ וְנֶאֱכָל לָעֶרֶב וְהַשֵּׁנִי נַעֲשֶׂה בִּפְנִים וְנִשְׂרָף. וְעוֹד פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת. עֲבוֹדַת כָּל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה בְּהֵמוֹת אֵלּוּ הַקְּרֵבוֹת בְּיוֹם זֶה אֵינָהּ אֶלָּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד, אֶחָד כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוֹ הַמְּרֻבֶּה בִּבְגָדִים. וְאִם הָיְתָה שַׁבָּת אַף מוּסָף אֵין מַקְרִיב אוֹתוֹ אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל. וְכֵן שְׁאָר הָעֲבוֹדוֹת שֶׁל יוֹם כִּפּוּר הַקְּטֹרֶת שֶׁל כָּל יוֹם וַהֲטָבַת הַנֵּרוֹת הַכֹּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל נָשׂוּי שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ, בֵּיתוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ.

ד וְיֵתֶר כָּל הָעֲבוֹדוֹת וַחֲלִיפַת בְּגָדִים מִבִּגְדֵי זָהָב וּמִבִּגְדֵי לָבָן לְבִגְדֵי זָהָב לְבִגְדֵי לָבָן, וְחָמֵשׁ טְבִילוֹת שֶׁהָיָה טוֹבֵל בְּיוֹם זֶה וְעָשָׂה פְּעָמִים שֶׁמְּקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְעִנְיַן הַהַפְרָשָׁה שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתוֹ לְקֹדֶם לְיוֹם הַצּוֹם שִׁבְעָה יָמִים, וְהַכָּבוֹד שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ, וְהַזְּהִירִין שֶׁהָיָה אוֹמֵר, וְכָל שְׁאָר דִּינֵי יוֹם זֶה הַכֹּל בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת יוֹמָא [הלכות עבודת יוה״כ פ״א].

ה וְנוֹהֶגֶת כָּל מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבֵּית. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין לָנוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל וְלֹא בִּגְדֵי שְׁרָד וְלֹא קָרְבָּנוֹת, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד בְּיוֹם זֶה בִּתְפִלּוֹת וּבְתַחֲנוּנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (הושע יד ג) וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ.

מצוה קפו

א **שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה** – שֶׁלֹּא לִזְבֹּחַ קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה וְזֶה יִקָּרֵא שׁוֹחֵט בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז ג ד) אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז וְגוֹ׳ וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ וְגוֹ׳ דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת. וְאֵין הָאַזְהָרָה לָנוּ מִזֶּה הַכָּתוּב כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה לֹא יָפָרֵשׁ כִּי אִם הָעֹנֶשׁ, וְקַיְמָא לַן (סנהדרין נו ב) לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהָאַזְהָרָה בָּזֶה נִלְמְדָה בְּהֶקֵּשׁ כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא זְבָחִים שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם (קו, א) הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה בַּחוּץ חַיָּב עַל הַשְּׁחִיטָה וְחַיָּב עַל הָעֲלִיָּה. פְּרוֹשׁ עֲלֶיהָ שְׁרָפָה בָּאֵשׁ. וְהִקְשׁוּ שָׁם, בִּשְׁלָמָא הַעֲלָאָה כְּתִיב עֹנֶשׁ וּכְתִיב אַזְהָרָה, עֹנֶשׁ וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ וְנִכְרַת, אַזְהָרָה הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ (דברים יב יג), כִּדְרַבִּי אָבִין דְּאָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָא כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה, אֶלָּא שְׁחִיטָה בִּשְׁלָמָא עֹנֶשׁ כְּתִיב וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ׳, אֶלָּא אַזְהָרָה מְנָא לַן? וְאַחַר יְגִיעָה רַבָּה אָמְרוּ שָׁם, כִּי הַכָּתוּב אָמַר שָׁם תַּעֲלֶה וְשָׁם תַּעֲשֶׂה, מַקִּישׁ עֲלִיָּה לַעֲשִׂיָּה (כריתות ג, ב) מָה עֲלִיָּה עָנַשׁ וְהִזְהִיר אַף עֲשִׂיָּה עָנַשׁ וְהִזְהִיר. פְּרוֹשׁ עֲשִׂיָּה תִּכְלֹל הַכֹּל בֵּין זְבִיחָה בֵּין שְׂרֵפָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא קָבַע מָקוֹם לְיִשְׂרָאֵל לְהָבִיא שָׁם קָרְבְּנוֹתָם וּלְהָכִין שָׁם לְבָבָם אֵלָיו, וּמִתּוֹךְ קְבִיעוּת הַמָּקוֹם וְהַגְּדָלָתוֹ וְיִרְאָתוֹ אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם, נַפְשָׁם מִתְפַּעֶלֶת שָׁם לְטוֹב, וְהַלְּבָבוֹת מִתְרַכְּכִים וְנִכְנָעִים לְקַבֵּל שָׁם מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה, עַל כֵּן מְנָעָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מֵעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת רַק בַּמָּקוֹם הַהוּא כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה כַּפָּרָה שְׁלֵמָה לָנוּ. וּכְלַל הַדְּבָרִים כִּי כָּל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְטוֹב לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, כִּי הָאֵל חָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל, וְאָמַר כִּי מִי שֶׁיַּקְרִיב חוּץ לְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר דָּם יֵחָשֵׁב לוֹ. וְהָעִנְיָן הוּא כִּי הַשֵּׁם לֹא הִתִּירוֹ לִבְנֵי אָדָם בְּשַׂר בַּעֲלֵי חַיִּים רַק לְכַפָּרָה אוֹ לְצָרְכֵי בְּנֵי אָדָם, כְּגוֹן מָזוֹן אוֹ רְפוּאָה אוֹ כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שׁוּם צֹרֶךְ בְּנֵי אָדָם, אֲבָל לַהֲמִיתָם מִבְּלִי שׁוּם תּוֹעֶלֶת כְּלָל יֵשׁ בַּדָּבָר הַשְׁחָתָה וְנִקְרָא שׁוֹפֵךְ דָּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כִּשְׁפִיכוּת דַּם הָאָדָם לְמַעֲלַת הָאָדָם וּפְחִיתוּת הַבְּהֵמָה, מִכָּל מָקוֹם שְׁפִיכוּת דָּם יִקָּרֵא, מֵאַחַר שֶׁלֹּא הִתִּירוֹ הַכָּתוּב לְשָׁפְכוֹ לְלֹא תּוֹעֶלֶת, וְעַל כֵּן אָמַר סְתָם שֶׁהוּא כִּשְׁפִיכוּת דָּם אַחַר שֶׁהוּא שׁוֹפֵךְ דָּמָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה לְשָׁחֲטָה, וְאֵין בְּאוֹתָהּ שְׁחִיטָה תּוֹעֶלֶת כְּלָל, אֲבָל יֵשׁ בַּדָּבָר נֶזֶק שֶׁעָבַר עַל מִצְוַת בּוֹרְאוֹ, וְלָכֵן עָנְשׁוֹ הַכָּתוּב בְּכָרֵת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים שם) שֶׁאִם שָׁחַט בַּחוּץ אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱלָה בִּפְנִים חַיָּב, לְפִי שֶׁהַשְׁחִיטָה וְהָעֲלִיָּה בְּכָל אֶחָד לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָאו דַּעֲלִיָּה בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תלט). וְאֵין אָדָם חַיָּב אֶלָּא עַל שְׁחִיטַת קָדָשִׁים הָרְאוּיִים לִקָּרֵב עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֲבָל הַשּׁוֹחֵט בַּחוּץ אֶחָד מֵאִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ הֲרֵי זֶה פָּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז ד) לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְיָ, כָּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָבוֹא אֶל מִשְׁכַּן הַשֵּׁם, אֵין חַיָּבִין עָלָיו. וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִזְּבְחֵי [ה׳ מעשה הקרבנות פרק י״ט].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זְבִיחָה בַּחוּץ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאֲפִלּוּ שַׁחַט בְּהֵמָה הַיּוֹם לְשֵׁם קָדָשִׁים חַיָּב, וְהָכִי אָמְרִינַן בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים (קז, ב) בְּמַעֲלֶה בַּחוּץ בַּזְּמַן הַזֶּה רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר חַיָּב, וְכֵן הֲלָכָה. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁחַט קָדָשִׁים בַּחוּץ בְּמִזִּיד חַיָּב כָּרֵת. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱלָה אוֹתָן, מֵעֵת שֶׁשְּׁחָטָן חַיָּב, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קו ב) חַיָּב עַל הַשְׁחִיטָה וְחַיָּב עַל הָעֲלִיָּה. וְאִם עָבַר וְשָׁחַט בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בְּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה קפז

א **מִצְוַת כִּסּוּי הַדָּם** – לְכַסּוֹת הַדָּם אַחַר זְבִיחַת חַיָּה אוֹ עוֹף. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז יג) אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בַּדָּם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּאִסּוּר דָּם (מצוה קמח), וְלָכֵן רָאוּי לָנוּ לְכַסּוֹת הַנֶּפֶשׁ וּלְהַסְתִּירוֹ מֵעֵין רוֹאָיו טֶרֶם נֹאכַל הַבָּשָׂר כִּי גַּם בָּהּ נִקְנֶה קְצָת אַכְזָרִיּוּת בְּנַפְשֵׁנוּ לֶאֱכֹל הַבָּשָׂר, וְהַנֶּפֶשׁ נִשְׁפָּךְ לְפָנֵינוּ. וּבִבְהֵמוֹת לֹא נִצְטַוִּינוּ כָּךְ, לְפִי שֶׁדַּם הַבְּהֵמוֹת נִתַּן לְקָרְבָּן לְכַפָּרָה עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ וְאִי אֶפְשָׁר לְכַסּוֹתוֹ. וְאַחַר שֶׁכֵּן לֹא רָצְתָה הַתּוֹרָה לְחַלֵּק לָנוּ בֵּין מְקֻדָּשִׁין לְחֻלִּין. וְאִם גַּם בְּמִין הָעוֹפוֹת יֵשׁ מֵהֶן קָרֵב לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ מוּעָט הוּא, וּלְדָבָר מוּעָט לֹא תָּחוּשׁ הַתּוֹרָה לְעוֹלָם, וּמִפְּנֵי כֵן חִיְּבַתְנוּ בְּכִסּוּי דַּם הָעוֹפוֹת בְּכֻלָּן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פג, ב) שְׁכִסּוּי הַדָּם נוֹהֵג בְּכָל עוֹף וּבְכָל חַיָּה בִּמְזֻמָּן וּבְשֶׁאֵינוֹ מְזֻמָּן, וְלֹא נֶאֱמַר אֲשֶׁר יָצוּד אֶלָּא בַּהוֹוֶה וכו׳. וְנוֹהֵג בְּחֻלִּין אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין, וְנוֹהֵג בְּכוֹי מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק אִם מִן חַיָּה אוֹ בְּהֵמָה וְאֵין מְבָרְכִין בְּכִסּוּיוֹ מִסָּפֵק. וְדָם הַנִּתָּז וְשֶׁעַל הַסַּכִּין חַיָּב לְכַסּוֹת בְּשֶׁאֵין דָּם אֶלָּא הוּא, אֲבָל יֵשׁ דָּם כְּלָל שֶׁלֹּא הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ דִּכְתִיב וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר, פֵּרוּשׁוֹ וַאֲפִלּוּ מְקֻצָּת דָּמוֹ (שם פג ב). וְצָרִיךְ הַמְכַסֶּה לִתֵּן עָפָר לְמַטָּה וּלְמַעְלָה וְכָל עָפָר בָּעוֹלָם שֶׁהוּא דַּק בִּכְדֵי שֶׁאֵין הַיּוֹצֵר צָרִיךְ לְכָתְשׁוֹ (שם כח, א) רָאוּי לְכַסּוֹת. וְכֵן כָּל מָה שֶּׁנִּקְרָא עָפָר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עָפָר מַמָּשׁ, מְכַסִּין בּוֹ כְּגוֹן זֶהֶב שֶׁחוּק שֶׁנִּקְרָא עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כח ו) וְעִפְרוֹת זָהָב לוֹ. וּמִי שֶׁרָאָה חֲבֵרוֹ שֶׁשָּׁחַט וְלֹא כִּסָּה חַיָּב הוּא לְכַסּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְוָה זוֹ (ויקרא יז יד) וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פו, פז א) מִצְוָה זוֹ עַל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּחֻלִּין בְּפֶרֶק כִּסּוּי הַדָּם [י״ד סי׳ כ״ח].

ד וְנוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא כִּסָּה דַּם חַיָּה וָעוֹף בִּטֵּל עֲשֵׂה.

מצוה קפח

א **שֶׁלֹּא לְהִתְעַדֵּן בְּאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת** – שֶׁלֹּא לְהִתְעַדֵּן [נִתְעַדֵּן] בְּאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת. וְהֵן קְרוֹבוֹת וְאֵשֶׁת אִישׁ וְנִדָּה, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא בִּיאָה כְּגוֹן חִבּוּק וְנִשּׁוּק וְכָל הַדּוֹמֶה לְאֵלּוּ הַפְּעֻלּוֹת הָרָעוֹת שֶׁמְּעַמְּיקִין בָּהֶן בְּעֲלֵי הַזִּמָּה הַהוֹלְכִים אַחֲרֵי הַהֶבֶל וְיֵהָבְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ו) אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וּפֵרְשׁוּ, כְּאִלּוּ אָמַר לֹא תַּעֲשׂוּ שׁוּם קְרִיבָה שֶׁהִיא הַגּוֹרֶמֶת וְהַמְּבִיאָה הָאָדָם לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וְכֵן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא אחרי יג טו וכא) לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יִגַּלֶּה מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְקָרֵב? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב, אֵין לִי אֶלָּא נִדָּה בְּבַל [תִּקְרַב וּבַל] תְּגַלֶּה, מִנַּיִן לְכָל הָעֲרָיוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת, וְשָׁם נֶאֱמַר (שם כט) וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת, שֶׁמָּא תֹּאמַר יִהְיוּ חַיָּבִים כָּרֵת עַל הַקְרִיבָה לַבַּד? תַּלְמוּד לוֹמַר הָעוֹשׂוֹת וְלֹא הַקְּרֵבוֹת.

ב וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּאִסּוּר זֶה בְּאָמְרוֹ (שם כו) וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת, שֶׁיִּכְלֹל כָּל עִנְיָנִים אֵלֶּה שֶׁהֵם תּוֹעֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּלוֹמַר שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָן יִרְחַק מִן הַטּוֹבָה וּמֵסִיר מֵעָלָיו הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ תִּעוּב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכָל מָקוֹם לְפִי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי. וְגַם כֵּן מָה שֶּׁכָּתוּב בְּסוֹף הָעִנְיָן כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם (יח כז) וָאֶקֹץ בָּם (כ כג). הָעִנְיָן לוֹמַר, שֶׁהַמִּדָּה מְגֻנָּה מְאֹד, וְכָל דָּבָר רַע וּמָאוּס בְּיוֹתֵר יְכֻנֶּה הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שׂוֹנֵא אוֹתוֹ, וְהַכֹּל עַל עִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא יתרו יט יח) בְּכָל מָקוֹם כְּדֵי לְשַׁבֵּר (לְשַׁכֵּךְ) אֶת הָאָזֶן מָה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם ח ח) כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן וְגוֹ, יָכוֹל לֹא יִבְנוּ בִּנְיָנִים כְּמוֹתָם? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּחֻקִּים הַחֻקּוּקִים לָהֶם וְלֹא בִּנְיָנוֹתֵיהֶם. וְשָׁם נֶאֱמַר מָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָאִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְאִשָּׁה נוֹשֵׂאת אִשָּׁה, וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לְשָׁנֵי אֲנָשִׁים.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַרְחָקַת הַזִּמָּה כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ בְּלָאו דְּלֹא תִּנְאָף (מצוה לה) מָה שֶּׁיֵּדַעְתִּי. וְזֹאת הַמִּצְוָה גַּם כֵּן מֵאוֹתוֹ הַשֹּׁרֶשׁ הִיא, שֶׁנִּמְנָעְנוּ מֵהִתְקָרֵב עִם הָעֲרָוָה שׁוּם קֵרְבָה, לְפִי שֶׁיָּדוּעַ כִּי הַקֵּרְבָה סִבָּה אֶל גִּלּוּי עֶרְוָה, יִמָּשְׁכוּ (יִמָּצְאוּ) כַּמָּה תַּקָּלוֹת וְכַמָּה הֶפְסֵדִין כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם. וְאָמְנָם אוֹתוֹ הַטַּעַם יַסְפִּיק בְּאֵשֶׁת אִישׁ, אֲבָל בִּקְרוֹבוֹת עֲדַיִן צְרִיכִין אָנוּ לְטַעַם אַחֵר, וּבְאַזְהָרַת עֶרְוַת אֵם (לקמן מצוה קצ) נִכְתֹּב בּוֹ מָה שֶּׁנִּדַּע בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָסְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ג, יג ואבות דרבי נתן פ״ב) בָּזֶה לְגָדֵר, וְהוּא שֶׁלֹּא יִקְרֹץ אָדָם בְּיָדָיו וְיִרְמֹז בְּעֵינָיו לְאַחַת מִן הָעֲרָיוֹת, וְשֶׁלֹּא לִשְׂחֹק עִמָּהֶם כְּלָל, וַאֲפִלּוּ לְהָרִיחַ בְּשָׂמִים שֶׁעֲלֵיהֶם אָסְרוּ, וְשֶׁלֹּא לְהַבִּיט בַּנָּשִׁים כְּלָל וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי כַּלָּה בְּכִנּוּנַת הֲנָאָה, וַאֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁלָּהֶן אָסְרוּ לְהִסְתַּכֵּל, חוּץ מֵאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמֻּתָּר לוֹ לְהַבִּיט בְּיָפְיָהּ וַאֲפִלּוּ בְּעוֹדָהּ נִדָּה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר זְמַן, וַחֲזָקָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּצְרוֹ מְסוּר בְּיָדוֹ בִּכְגוֹן דָּבָר זֶה שֶׁתְּלוּי בַּזְּמַן. וְדַוְקָא בִּמְקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁבָּהּ הִתִּירוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּעוֹדָהּ נִדָּה, אֲבָל לֹא בַּמְכֻסֶּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְבְּשׁוּ יֵצֶר הָרַע.

ה וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן, (ברכות כד, א) שֶׁאָסוּר לְהִסְתַּפֵּל אֲפִילּוּ בִּשְׂעָרָהּ שֶׁל אִשָּׁה הָאֲסוּרָה לוֹ וַאֲפִילּוּ לִשְׁמֹעַ קוֹלָהּ לְכַוָּנָה שֶׁיְּהֵנֶה בָּהּ אָסוּר, וַאֲפִלּוּ לְהִסְתַּפֵּל בְּבִגְדֵי צֶבַע שֶׁל אִשָּׁה, כְּלוֹמַר בִּבְגָדִים נָאִים שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹתָן מִבְּגָדִים צְבוּעִים אָסוּר לְהִסְתַּפֵּל בָּהֶן כָּל זְמַן שֶׁמַּפִּיר הָאִשָּׁה הַלּוֹבֶשֶׁת אוֹתָן, לְפִי שֶׁמִּתּוֹךְ רְאִיַּת הַמַּלְבּוּשׁ יָבוֹא לְהַרְהֵר בָּהּ. וְהִרְחִיקוּ גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹם אֵשֶׁת אִישׁ כְּלָל וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי בַּעְלָהּ (קידושין ע ב ובתוס׳ שם ד״ה אין שואלין).

ו וְרַבּוּי (וְרַבּוּי) פְּרָטֵי הָרְחוּקִין שֶׁהִזְהִירוּ עֲלֵיהֶן בְּעִנְיָן זֶה. אֲבָל כְּלַל הַדָּבָר הוּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הָאָדָם שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם הַמְּבִיאוֹ לִידֵי הִרְהוּר בַּנָּשִׁים, לֹא בְּמַעֲשֶׂה וְלֹא בְּדִבּוּר וְלֹא שׁוּם רֶמֶז לְקָרֵב דַּעַת הָאִשָּׁה הַקַּלָּה עִם דַּעְתּוֹ, אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ לְבַד. וּכְעִנְיָן זֶה הָיָה מוֹכִיחַ הַנָּבִיא אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ בְּאָמְרוֹ לָהֶם (ירמיהו ה ח) אִישׁ אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצָּהָלוּ. כְּלוֹמַר, לְפִי דַּרְכָּם שֶׁנִּרְאֶה כְּאִלּוּ אֵינָם מִתְכַּוְּנִים לְכָךְ יִרְמְזוּ לִנְשֵׁי רֵעֵיהֶם רְמִיזוֹת שֶׁל נָאוּף וּמַגְבִּיהִים קוֹלָם בְּעִנְיָן שֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָן הַנָּשִׁים וְיִתְעוֹרֵר יִצְרָם אֶל אַהֲבַת הַנּוֹאֵף. וְאֵין בְּאֶפְשָׁר לְהַגִּיד פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁיֵּדַע הָאָדָם לַעֲשׂוֹת לְקָרֵב אֵלָיו דַּעַת הָאִשָּׁה שֶׁהִיא קַלָּה, וְלָכֵן הִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵהֶם קְצָת, וּבַשְּׁאָר יִזָּהֵר כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְשַׁמֵּר עַצְמוֹ לְפִי מָה שֶׁיִּמְצָא אֶת גּוּפוֹ, כִּי הַשֵּׂם יִרְאֶה לַלֵּבָב (שמואל א טז ז).

ז וּמִכָּל מָקוֹם, לְפִי הַדּוֹמֶה מִכָּל מָה שֶׁהִזְהִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֵין אָדָם רַשַּׁאי לָזוּז מִמּוּסָרָם הַטּוֹב, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוֹצֵא עַצְמוֹ חֲשׁוּף הַמַּאֲוֶה קְצָת, לֹא יֹאמַר כֵּיוָן שֶׁאֲנִי מוֹצֵא עַצְמִי כֵּן מָה אִכְפַּת לִי אִם אֶסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁים, כִּי יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁלֹּא יִתְעוֹרֵר יִצְרִי בְּכָךְ, שֶׁהַרְבֵּה אָמְרוּ כֵּן וְנִכְשְׁלוּ. וְעַל זֶה רָמְזוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה נב, א) בְּאָמְרָם כִּי הַיֵּצֶר בַּתְּחִלָּה חַלָּשׁ מְאֹד, וְהוֹלֵךְ וּמִתְחַזֵּק עַל הָאָדָם הַרְבֵּה. וְאַתָּה בְּנִי הִזָּהֵר עַל זֶה מְאֹד וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ, וְאִם אֶלֶף עֲרָבִים יִתֵּן לְךָ. וְזֶה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא קְצָת מַעֲשִׂים בַּגְּמָרָא מַרְאִים סוֹתְרִים דְּבָרֵי אֱלֹהֶ, כְּלוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ בַּמֶּה שֶׁאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּנָּשִׁים לֹא הָיוּ קְצָת מֵהֶן חוֹשְׁשִׁין אֵין זֶה סְתִירָה כְּלָל לִדְבָרֵי, דִּבְמָקוֹם מִצְוָה הוּא דַּוְקָא שֶׁהָיוּ מְקִלִּין קְצָת, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (ברכות כ, א) בְּרַבִּי יוֹחָנָן דַּהֲוָה יָתֵיב אַשַּׁעֲרֵי טְבֶילָה כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּכְּלוּ בּוֹ הַנָּשִׁים וְיֵלְדוּ בָּנִים נָאִים כְּמוֹתוֹ, וְהוּא לֹא הָיָה מִסְתַּכֵּל בָּהֶן חָלִילָה. וְרַבִּי (כתובות יז, א) וְרַב אַחָא דַּהֲוָה נָקִיט כַּלְתָּא אַכְּתְפֵהּ לְמִצְוָה שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה כֵּן כְּדֵי לְשַׂמְּחָהּ, וּקְצָת עִנְיָנִים כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

ח וְעוֹד שֶׁהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָיוּ כְּמַלְאָכִים שֶׁלֹּא הָיָה עִסְקָם אֲפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה כִּי אִם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְהָיְתָה מְפֻרְסֶמֶת כַּוָּנָתָם לְכָל הָעוֹלָם כַּשֶּׁמֶשׁ וְלֹא הָיוּ מַרְגִּישִׁים הֶרְגֵּשׁ רַע בְּשׁוּם דָּבָר מֵרֹב דְּבֵקוּתָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, אֲבָל אֲנַחְנוּ עַכְשָׁו אֵין לָנוּ לִפְרֹץ אֲפִלּוּ גָּדֵר קָטָן בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ כְּלָל, אֶלָּא לִשְׁמֹר כָּל הַהֶרְחֵקִים שֶׁהוֹדִיעוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּפְרָט, וּבַמֶּה שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ הֵם יֵשׁ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לַעֲשׂוֹת כְּפִי מַה שֶׁיִּמְצָא אֶת גּוּפוֹ מוּכָן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאִם הוּא מוֹצֵא אֶת עַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ גָּדֵר אַף עַל הַמֻּתָּר יִגְדֹּר עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (קדושין פא, ב) אֶחָד מִן הַחֲכָמִים שֶׁאָמַר הִזָּהֲרוּ בִּי מִפְּנֵי בִתִּי. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְאָדָם לְהִתְיַחֵד עִם בִּתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, לְפִי שֶׁעִנְיָן זֶה קָשֶׁה מְאֹד וְיֵצֶר הָרַע חָזָק בּוֹ.

ט עַל כֵּן צָרִיךְ כָּל אָדָם לְהַרְבּוֹת בִּשְׁמִירָה. וְאִם יַחְשֹׁב הָאִישׁ בְּפָגְעוֹ בְּאִשָּׁה נָאָה כִּי גִּיהִנָּם פָּתוּחַ בֵּין רֵיסֵי עֵינֶיהָ, וּבְאֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד כָּל הַקָּרֵב אֵלֶיהָ וְיַחְזִיר כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו אֶל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֹא תִּהְיֶה לוֹ לְפוּקָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ה, א) שֶׁאִם אֵין כֹּחַ בְּיָדוֹ לְהָמִית הַיֵּצֶר וּלְהַרְחִיק מַחְשַׁבְתּוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע אוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וְהוֹדִיעוּנוּ שֶׁעַל כָּל פָּנִים יָמוּת בְּקָנְיוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא א), שֶׁאִם אֶבֶן הוּא נִמּוֹחַ, וְאִם בַּרְזֶל הוּא מִתְפּוֹצֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו כג כט) הֲלֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ וְגוֹ׳.

י וְעוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פ, ב) בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם כָּל הָעֲרָיוֹת דְּבַר תּוֹרָה, בֵּין זְקֵנָה בֵּין יַלְדָּה, שֶׁהַיִּחוּד לְגַלּוֹת עֶרְוָה הוּא גּוֹרֵם, חוּץ מִן הָאֵם עִם בְּנָהּ וְהָאָב עִם בִּתּוֹ וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה שֶׁמַּתָּרִין, חוּץ מֵחָתָן שֶׁפָּרְסָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה קֹדֶם שֶׁיִּבְעֹל, וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם הַזָּקֵן וְעִם הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ. כְּשֶׁאֵרַע מַעֲשֶׂה אַמְנוֹן וְתָמָר (ע״ז לו, ב) גָּזַר דָּוִד וּבֵית דִּינוֹ עַל יִחוּד דְּפְנוּיָה. שַׁמַּאי וְהִלֵּל גָּזְרוּ עַל יִחוּד גּוֹיִים. וְהִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מא, א) לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי פְּנוּיָה לְמִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בָּהּ לְדַעַת שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה אִם תִּהְיֶה נָאָה בְּעֵינָיו. וְגַם אָמְרוּ שָׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִגְרֹשָׁהּ אַחַר כֵּן אִם תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו. וְיֵשׁ פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר [א״ה סימן כא].

יא וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁגַּם לָהֶן אָסוּר לְהִרְהֵר אַחַר הָאֲנָשִׁים זוּלָתִי בְּבַעְלֵיהֶן, שֶׁעֲלֵיהֶם רָאוּי לָהֶן לְהַמְשִׁיךְ כָּל חִשְׁקָן וְחֶפְצָן, וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקָרֵב אֶל הָעֶרְוָה קָרוֹב בָּשָׂר כְּדֵי שֶׁיֵּהֶנֶה מִמֶּנָּה, בְּמֵזִיד וּבְהַתְרָאָה לוֹקֶה. וְאִם עָבַר עַל שְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהַרְחָקָה, כְּגוֹן הַשְׂחָק וְקַלּוּת רֹאשׁ, וְהִתְרוּ בּוֹ וְלֹא נִמְנַע, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בספר המצות ל״ת שנג) שֶׁלֹּא נִמְנָה לָאו זֶה דְּקְרִיבָה בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, שֶׁכָּל הַרְחָקַת הַקְּרִיבָה, דִּרַבָּנָן הִיא. וְהָרְאָיָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי סנהדרין ז ז), אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי בּוּן הֵיא בַּל תְּקָרֵב הֵיא בַּל תְּגַלֶּה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בַּקְּרִיבָה לָאו, אֶלָּא לָאו דְּגִלּוּי. וְיֵתֶר רְאָיוֹתָיו רַבּוֹת בְּסִפְרוֹ בְּמִצְוָה שמ״ז (עי׳ ל״ת שנג).

מצוה קפט

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָב** – שֶׁלֹּא יְגַלֶּה אָדָם עֶרְוַת אָבִיו. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּב אוֹתוֹ מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ז) עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה. וְזֹאת הָאַזְהָרָה נוֹסֶפֶת בְּשׁוֹכֵב אֶת אָבִיו עַל הָאַזְהָרָה הַכּוֹלֶלֶת מִשְׁכַּב זְכוּר בְּכָל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמְרָה (לקמן מצוה רט) בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב) וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (נד, א) עֶרְוַת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה, אָבִיךָ מַמָּשׁ. וְשָׁאֲלוּ שָׁם הַאי מְוָאֵת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב נָפְקָא, וְהֵשִׁיב הַמֵּשִׁיב כְּדֵי לְחַיְבוֹ שְׁתַּיִם, וְכִדְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה גּוֹי הַבָּא עַל אָבִיו חַיָּב שְׁתַּיִם. וְשָׁם בְּאֵרוּ וְאָמְרוּ, מִסְתַּבְּרָא מִלְּתֵהּ דְּרַב יְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבְשׁוֹגֵג וּבְקָרְבָּן. וְהַאי דְּקָאָמַר גּוֹי, לִשָּׁנָא מְעַלְיָא נָקֵט, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא רָצָה לְהַזְכִּיר הָעִנְיָן הַמְגֻנֶּה בְּיִשְׂרָאֵל כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לְהַעֲמִידוֹ בְּגוֹי בְּעַרְיוֹת, אֲבָל הוּא הַדִּין בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁחַיָּב שְׁתַּיִם בְּאָבִיו. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם שָׁכַב אוֹתוֹ בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב לְהָבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. עִנְיַן הָאַזְהָרָה זוֹ נִגְלֶה הוּא, אֵין לְהַאֲרִיךְ בְּשָׁרְשָׁהּ, כִּי הַכְּעוּר הַגָּדוֹל הַזֶּה רָאוּי לְהַרְחִיקוֹ מִבְּנֵי אָדָם וְלַעֲנֹשׁ עָלָיו הָעוֹבֵר עֹנֶשׁ גָּדוֹל, וְלָכֵן יְחַיְּבֵנוּ בְּסִקִילָה.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות, נג, ב) שֶׁהַחִיּוּב הוּא בְּהַכְנָסַת הָעֲטָרָה מִיָּד וְלֹא קֹדֶם לָכֵן. וְהוּא הַדִּין בְּכָל הָעֲרָיוֹת שֶׁהַחִיּוּב בָּהֶן בְּהַכְנָסַת הָעֲטָרָה מִיָּד, חוּץ מִן הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה שֶׁהַחִיּוּב בָּהּ בְּגוֹמֵר בִּיאָתוֹ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף הַסֵּדֶר נוֹדִיעַ מְקוֹמָן עִם פְּרָטֵי שְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם [א״ה שם].

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב אֶת אָבִיו, מִכֵּיוָן שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָל, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. אֶחָד מִשּׁוּם לָאו דְּאָבִיו וְאֶחָד מִשּׁוּם לָאו דְּזָכָר.

מצוה קצ

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵם** – שֶׁלֹּא יְגַלֶּה הַבֵּן עֶרְוַת הָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ז) אִמְּךָ הִיא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ. בְּטַעַם אִסּוּר הַקְּרוֹבוֹת כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מורה נבוכים ח״ג מט) שֶׁהָעִנְיָן הוּא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה תַּרְחִיק הַמִּשְׁגָּל מִבְּנֵי אָדָם לְבַד מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה אוֹ לַמִּצְוָה, וְלָכֵן אָסְרָה לָנוּ הַתּוֹרָה הַקְּרוֹבוֹת, לְפִי שֶׁהַכִּשָּׁלוֹן יִמְצָא בָּהֶן יוֹתֵר מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְצוּיוֹת אֶצְלוֹ תָּמִיד. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי׳ עה״ת אחרי יח ו) אָמַר כִּי הַטַּעַם הַזֶּה חָלוּשׁ מְאֹד שֶׁיִּחַיֵּב הַכָּתוּב כָּרֵת עַל אֵלֶּה מִפְּנֵי הִמָּצְאָם אֶצְלוֹ תָּמִיד, וְיִתְּיר מִצַּד אַחֵר שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אֶחָד מֵאָה נָשִׁים אִם יִרְצֶה אוֹ אֶלֶף, וְאָמַר הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אֲבָל כְּפִי הַסְּבָרָא כִּי יֵשׁ בָּעִנְיָן סוֹד מְסוּדוֹת הַיְצִירָה דָּבוּק בַּנֶּפֶשׁ, וְהוּא מִכְּלַל סוֹד הָעִבּוּר שֶׁכְּבָר רָמַזְנוּ לוֹ, עַד כָּאן. וַאֲנִי רָאִיתִי לְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) שֶׁכָּתַב עוֹד טַעַם אַחֵר בָּעִנְיָן, עַל צַד הַפְּשָׁט לְדַעְתִּי אָמַר, כִּי תּוֹרַת הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יַעֲזֹו פָּנָיו הָאָדָם לָבוֹא עַל הָאִשָּׁה שֶׁרָאוּי לִנְהֹג בָּהּ כָּבוֹד, וְיִדְחֹק לְפָרֵשׁ רֶבֶן עַל הַצַּד הַזֶּה, כְּלוֹמַר, מִטַּעַם מִדַּת הַבֹּשֶׁת, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסִפְרוֹ, יַאֲרִיךְ הָעִנְיָן אִם בָּאנוּ לִכְתֹּב הַכֹּל.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נד, א), שֶׁאִסּוּר הָאֵם הוּא אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲנוּסַת אָבִיו, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם אִמּוֹ הִיא, וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם נג, א) שֶׁהַבָּא עַל אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲנוּסָתוֹ חַיָּב שְׁתַּיִם מִשּׁוּם אִמּוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו, וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּחַיֵּי אָבִיו אוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, דְּלְעוֹלָם אֵשֶׁת אָבִיו נִקְרֵאת, וְחַיָּב בָּהּ שְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן מָה שֶּׁאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כא, א), לְגַדֵּר אִסּוּר זֶה שֶׁל אֵם, אֵם אִמּוֹ, כְּלוֹמַר זְקֵנָתוֹ, וְכֵן אֵם זְקֵנָתוֹ, עַד מַעְלָה מַעְלָה אֲפִלּוּ אֶלֶף דּוֹר אִם יִהְיֶה בְּאֶפְשָׁר לִרְאוֹתָן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן אָסְרוּ לְגַדֵּר הָאֵם אֵם אָבִיו שֶׁהִיא זְקֵנָתוֹ מִצַּד אָב, וְכֵן אֵם זְקֵנָתוֹ עַד מַעְלָה מַעְלָה לְעוֹלָם, וְכֵן אָסְרוּ לְגַדֵּר זֶה שֶׁל אֵם אֵם אָבִיו אֵם אָבִיו בִּלְבַד, וְאֵם אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ (רש״י יבמות שם ד״ה ד׳ נשים), שֶׁגַּם אֵלּוּ אֲסוּרוֹת לְמַעְלָה לְעוֹלָם. וְאִם תִּשְׁאַל לָמָּה יִתְפַּשֵּׁט הָאִסּוּר עַד לְמַעְלָה בָּרִאשׁוֹנוֹת כְּדַעַת הָרִאשׁוֹן יוֹתֵר מִבִּשְׁתֵּי אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת? הַטַּעַם לְפִי שֶׁהָרִאשׁוֹנוֹת תִּקְרַבְנָה אֶל אִסּוּר הָאֵם, שֶׁהוּא עִקַּר הָאִסּוּר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהֶן זְקֵנָה אֲסוּרָה, דְּהַיְנוּ אֵם הָאֵם וְאֵם הָאָב, וְעַל כֵּן רָאוּי לִגְזֹר בָּהֶן אֲפִלּוּ עַד לְמַעְלָה, אֲבָל בִּשְׁתֵּי אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת אֵין בָּהֶן זְקֵנָה אֲסוּרָה, וְכֵיוָן שֶׁאֵין הָעִנְיָן מִתְקָרֵב לָאֵמוֹת שֶׁהוּא עִקַּר הָאִסּוּר, רָאוּ (אָמְרוּ) זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כִּי דַּי לָנוּ שֶׁנִּגְזֹר בִּשְׁתֵּי אֵלּוּ לְבַד וְדִבְרֵי פִּי חֲכָמִים חֵן (קהלת י יב). וְאֵלּוּ שֶׁאֲסוּרוֹת מִדְּרַבָּנָן נִקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לְאוֹתָן עֲרָיוֹת שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה.

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב עִם אִמּוֹ, בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וּבְעֵדִים נִסְקָל. בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְאִם שָׁכַב עִם אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּטְּעוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל חִלּוּק יֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת בָּעִנְיָן הַשְּׁנִיּוֹת, כִּי יִשְׂרָאֵל גָּדְרוּ גָּדֵר בָּעִנְיָן הַשְּׁנִיּוֹת, אֲבָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין אִסּוּר עֲלֵיהֶן אֶלָּא הָאֵם לְבַד.

מצוה קצא

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אָב וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֵשֶׁת אָב וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ח) עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתְבנוּ בְּעִנְיַן הַקְּרוֹבוֹת (לעיל מצוה קצ). וְעוֹד יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר, כִּי הַטַּעַם בָּזֶה לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּבָר קָלוֹן אֵצֶל אָבִיו. וּכְבָר כָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת כִּבּוּד אָב (מצוה לג) הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָנוּ בִּכְבּוּד הָאָבוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נג, א), שֶׁאֵשֶׁת אָבִיו אֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה בֵּין מִן הָאֵרוּסִין פָּרוּשׁ מִן הַקִּדּוּשִׁין, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו וַאֲפִילּוּ גֵּרְשָׁהּ, בֵּין אַחֲרֵי מוֹתוֹ. וְכֵן מָה שֶּׁאָסְרוּ (יבמות כא, א) לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה, אֵשֶׁת אֲבִי אָבִיו. כְּלוֹמַר אֵשֶׁת זְקֵנוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ זְקֵנָתוֹ. וְכֵן אָסְרוּ גַּם כֵּן אֵשֶׁת אֲבִי זְקֵנוֹ, וְכֵן אֵשֶׁת אֲבִי אֵם זְקֵנוֹ. וְכֵן עַד מַעְלָה אֲפִלּוּ עַד יַעֲקֹב. וְאָסְרוּ גַּם כֵּן לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה אֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁעִקַּר אִסּוּר זֶה הוּא מִצַּד אָבוֹת דְּהַיְנוּ אֵשֶׁת אָב, עַל כֵּן הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה יוֹתֵר בְּצַד הָאָבוֹת, וְאָמְרוּ שֶׁיֵּהֵא אָסוּר לְמַעְלָה עַד לְעוֹלָם. וּבְצַד הָאֵם לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ לִבַד, וְהוּא כְּעֵין הַחלּוּק שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּאִסּוּר הָאֵם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ הֵם בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) [א״ה שם]. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל חִלּוּק יֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁבִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין נִקְרֵאת אֵשֶׁת אָבִיו אֶלָּא עַל יְדֵי בְּעִילָה, וּבְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּקִדּוּשִׁין, וְכֵן בְּעִנְיַן הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁאֵין אִסּוּר שְׁנִיּוֹת בָּאֻמּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אָבִיו בְּמִזִּיד חַיָּב כָּרֵת, וּבְעֵדִים וּבְהַתְרָאָה נִסְקָל, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְאִם שָׁכַב עִם אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה קצב

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ בְּכָל צַד שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹת, בֵּין שֶׁהִיא אֲחוֹת מֵאָב לְבַד לְבֵין שֶׁהִיא אֲחוֹת מֵאֵם לְבַד, וּבֵין שֶׁהִיא אֲחוֹת מֵאֲנוּסַת אָבִיו וּבֵין שֶׁהִיא אֲחוֹת מֵאֵם מִן הַזְּנוּת, בְּכָל צְדָדִין אִלּוּ נִקְרֵאת אֲחוֹת, וְחַיָּבִין עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח ט) עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ אוֹ בַת אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ. וְאִם תֹּאמַר אִם כֵּן מָה זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם יא) עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה וְלָמָּה הָיָה צָרִיךְ זֶה הַמִּקְרָא, וַהֲלֹא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ חַיָּב עָלֶיהָ? בֶּאֱמֶת זֶה הַמִּקְרָא לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁים בַּת אֵשֶׁת הָאָב כְּשֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתוֹ עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בִּמְקוֹמוֹ (לקמן מצוה קצו). וְנִמְצָא (יבמות כב, ב) שֶׁהַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו שְׁחַיָּב שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. וְאִם בָּא עָלֶיהָ בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת.

ב מִשָּׁרְשֵׁי אִסּוּר הַקְּרוֹבוֹת. כָּתַבְנוּ בְּעֶרְוַת אֵם (לעיל מצוה קצ) מָה שֶּׁיַּדְעֵנוּ בָּהֶם [א״ה שם].

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מג, ב), דְּדַוְקָא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהוֹלִידָהּ אָבִיו, הִיא אֲסוּרָה עָלָיו, אֲבָל בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אֲחוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֵשֶׁת אָבִיו הָיָה [הָיְתָה] לָהּ בַּת מֵאִישׁ אַחֵר, זוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה כְּלָל אֶלָּא מֻתָּר לוֹ לָאָדָם לִשָּׂא אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה, וְלָא גְּזְרִינַן אַטּוּ אֲחוֹתוֹ שֶׁאֵין כָּאן מָקוֹם לִגְזֵרָה כְּלָל.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֲחוֹתוֹ בְּמִזִּיד חַיָּב כָּרֵת לְבַד. כְּלוֹמַר [שֶׁאֵין בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה בֵּית דִּין מַלְקִין אוֹתָן כְּדִין כָּל חַיָּבֵי כְּרֻתוֹת שֶׁלּוֹקִין] (שֶׁאֲפִלּוּ בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה אֵין בַּדָּבָר אֶלָּא חִיּוּב כָּרֵת לְבַד), וּבְשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְזֹאת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל חִלּוּק יֵשׁ בָּהּ בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁבִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵין אִסּוּר עֲלֵיהֶם אֶלָּא אֲחוֹתָם מֵאֵם לְבַד, וּבְיִשְׂרָאֵל בֵּין מֵאֵם בֵּין מֵאָב.

ה וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ בְּכָל מָה שֶׁנִּצְטַוּוּ הָאֻמּוֹת שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם תַּחַת יָדֵינוּ, עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת דִּין בָּהֶם בְּעֶבְרָם עַל מִצְוָתָם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו) בָּלָאו דְּלֹא יִהְיֶה שֶׁהַדִּין שֶׁלָּהֶם לְעוֹלָם הִיא מִיתָה בֵּין מְזִידִין בֵּין שׁוֹגְגִין, וְשֶׁאֵין צְרִיכִין הַתְרָאָה, אֲבָל שְׁנֵי עֵדִים אוֹ הוֹדָאַת פִּיהֶם צְרִיכִין. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֵינָם כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עַל יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים הֵם לְהָעִיד זֶה עַל זֶה, וְכֵן הוֹרָה זָקֵן (רמב״ם פ״ט הל׳ מלכים הי״ד).

מצוה קצג

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבֵּן** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח י) עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ וְגוֹ׳ לֹא תְגַלֶּה. וּלְפִי הַדּוֹמֶה כִּי הָאִסּוּר הוּא בֵּין שֶׁהַבֵּן כָּשֵׁר אוֹ אֲפִלּוּ מַמְזֵר בְּנוֹ הוּא מִכָּל מָקוֹם, וּבֵין שֶׁבַּת הַבֵּן גַּם כֵּן כְּשֵׁרָה אוֹ אֲפִלּוּ מַמְזֶרֶת.

ב שֹׁרֶשׁ אִסּוּר הַקְּרוֹבוֹת, כְּתַבְתִּיהוּ בְּאִסּוּר עֶרְוַת אֵם (מצוה קצ).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כב, א) לְגַדֵּר אִסּוּר זֶה, וְהִיא בַּת בַּת בְּנוֹ בִּלְבַד, וְכֵן בַּת בֶּן בְּנוֹ בִּלְבַד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין הֶפְסֵק לְאִסּוּרִים אֵלּוּ לְעוֹלָם כִּי כָּל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ שֶׁל אָדָם אָסְרוּ עָלָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְיֵשׁ לְהַאֲרִיךְ בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) תִּרְאֶה הֵיכָן הֵם [א״ה שם].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלָיו וְשָׁכַב אֶת בַּת בְּנוֹ בְּמַזִּיד וְיֵשׁ עֵדִים חַיָּב שְׂרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (עה, א) וְאִם אֵין עֵדִים חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בְּזְמַן הַבַּיִת, וְאִם שָׁכַב אֶת בַּת בַּת בְּנוֹ וְכֵן כָּל שְׁאָר הַשְּׁנִיּוֹת לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה קצד

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבַּת** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת הַבַּת. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח י) אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה. כָּל דִּינֶיהָ כְּדִין בַּת הַבֵּן, וּשְׁנִיּוֹת לָהּ גַּם כֵּן בַּת בַּת בִּתּוֹ, וְכֵן בַּת בֶּן בִּתּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁאוֹמְרִין, שֶׁאֵין לָהֶם הֶפְסֵק לְעוֹלָם.

מצוה קצה

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת הַבַּת** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת הַבַּת, וְזֹאת לֹא נִתְבָּאֲרָה בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב עֶרְוַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה. וּמִפְּנֵי כֵן לֹא בָּא עָלֶיהָ כָּתוּב מְפֹרָשׁ לְפִי שֶׁאֵין צָרִךְ בּוֹ, דְּכֵיוָן שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה בַּת הַבֵּן וּבַת הַבַּת שֶׁהֵן רְחוֹקוֹת מִמֶּנָּה, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהִיא אֲסוּרָה דְּקַל וָחֹמֶר הוּא. וְעוֹד לְמָדוּהָ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִגְּזֵרָה שָׁוָה, דְּאִי מִקַּל וָחֹמֶר גְּרִידָא הֲוָה יָלְפִינַן לָהּ לֹא הָיָה אָדָם נִדּוֹן עָלֶיהָ, דְּקַיְמָא לַן (סנהדרין עו, א) אֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצ) מָה שֶּׁיָּכְלְנוּ דֶּרֶךְ כְּלָל בְּכָל הָעֲרָיוֹת.

ג דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר, אֵיךְ לְמָדוּהָ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וּמֵאַי זֶה כָּתוּב? בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת הוּא, שֶׁאָמְרוּ שָׁם (ג, א) בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ עִקַּר אִסּוּרָא מִדְּרָשָׁא אָתְיָא, דְּאָמַר רָבָא אָמַר לֵהּ רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי אָתְיָא הֵנָּה הֵנָּה אָתְיָא זִמָּה זִמָּה כְּלוֹמַר, שֶׁהַכָּתוּב אָמַר בְּבַת הַבֵּן וּבְבַת הַבַּת עֶרְוָתְךָ הֵנָּה, וְאָמַר בְּאִסּוּר אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ לְשׁוֹן הֵנָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה (ויקרא יח יז) שַׁאֲרָהּ הֵנָּה, מָה לְהַלָּן מִפְּרָשׁ שֶׁנֶּאֱסָרָה בִּתָּהּ, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ נִכְתְּבָה שָׁם, אַף כָּאן שֶׁאָסַר הַכָּתוּב בַּת בְּנוֹ, הוּא הַדִּין לְבִתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשָׁהּ הַכָּתוּב, דְּגָמְרִינַן לַהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה זוֹ. וְעוֹד לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִכַּח גְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ בְּאֵי זוֹ מִיתָה נִדּוֹן הַבָּא עַל בִּתּוֹ אוֹ עַל בַּת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִשְׁפַּט הַמִּיתָה כָּתוּב בַּמִּקְרָא שֶׁל עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, לְמָדוּהָ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִמָּנוּ אַחַר שֶׁנִּלְמַד בּוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר, וּמֵאֵי זֶה מָקוֹם אַחֵר נִלְמַד בּוֹ? מִמָּה שֶׁכָּתוּב (שם כ יד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִיא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עה, ב) מָה הָתָם בְּאִשָּׁה וְאִמָּהּ, דִּכְתִיב בֵּהּ זִמָּה בִּשְׂרָפָה, אַף הָכָא בְּאִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, דִּכְתִיב בֵּהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִיא נִדּוֹן בִּשְׂרָפָה. וּמַעֲתָּה אַחַר שֶׁמָּצָאנוּ כִּי מִשְׁפַּט אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ בִּשְׂרָפָה מִכַּח גְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ דְּזִמָּה זִמָּה, יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד גַּם כֵּן כִּי מִשְׁפַּט הַבָּא עַל בִּתּוֹ וּבַת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ בִּשְׂרָפָה, לְפִי שֶׁקִּבֵּל לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּר עַל בִּתּוֹ בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּהֵנָּה הֵנָּה, וְכֵיוָן שֶׁלָּמַדְנוּ מִמֶּנּוּ דָּבָר אֶחָד, נִלְמַד מִמֶּנּוּ עוֹד כָּל שְׁאָר הַדִּינִין שֶׁבּוֹ, וְנֹאמַר שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּא עַל בִּתּוֹ גַּם כֵּן בִּשְׂרָפָה. וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה, יֹאמְרוּ בַּגְּמָרָא (יבמות עח, ב) דּוּן מִנַּהּ וּמִנַּהּ אֶחָד, נִלְמַד מִמֶּנּוּ עוֹד כָּל שְׁאָר הַדִּינִין שֶׁבּוֹ, וְנֹאמַר שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּא עַל בִּתּוֹ גַּם כֵּן בִּשְׂרָפָה. וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה, יֹאמְרוּ בַּגְּמָרָא (יבמות עח, ב) דּוּן מִנַּהּ וּמִנַּהּ כְּלוֹמַר, כְּשֶׁנִּלְמַד כָּתוּב אֶחָד מֵחֲבֵרוֹ, לֹא לְדָבָר אֶחָד שֶׁבּוֹ לְבַד נִלְמְדֵהוּ אֶלָּא לְכָל מִשְׁפָּטָיו נִלְמְדֵהוּ מִמֶּנּוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתָן מִשְׁפָּטִים שֶׁבּוֹ אֵינָם כְּמַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁל כָּתוּב בְּעַצְמוֹ אֶלָּא שֶׁנִּלְמְדֵם מִכְּתוּבִים אֲחֵרִים, אַף עַל פִּי כֵן כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּין מִגּוּפֵהּ דִּקְרָא בֵּין שֶׁנִּלְמַד בּוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר נִלְמַד מִמֶּנּוּ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא כְּרֵיתוֹת (ה, א) אַל תְּהִי גְּזֵרָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ, אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה הִיא וְלֹא לְמִדָּהּ הַכָּתוּב אֶלָּא בִּגְזֵרָה שָׁוָה, אָתְיָא הֵנָּה הֵנָּה אָתְיָא זִמָּה זִמָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁבִּשְׁתֵּי גְּזֵרוֹת שָׁווֹת אֵלּוּ לָמַדְנוּ אִסּוּרָהּ וּמִשְׁפָּטָהּ, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. אֲבָל בִּתּוֹ מִנְּשׁוּאָתוֹ מְפֹרָשׁ הוּא בַּמִּקְרָא מִדִּכְתִיב (שם יח יז) עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ וְאֵין חִלּוּק בֵּין שֶׁהִיא בִּתּוֹ וּבִתָּהּ אוֹ מֵאִישׁ אַחֵר, וְזֶה מְדַבֵּר בִּנְשׂוֹאָה מִדִּכְתִיב אִשָּׁה דְּמַשְׁמַע לְשׁוֹן אִשּׁוּת, וּכְתִיב נָמֵי (שם) לֹא תִקַּח, וְקִיחָה מַשְׁמַע גַּם כֵּן דֶּרֶךְ אִשּׁוּת, אֲבָל גַּבֵּי בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ וּבַת בְּנוֹ וּבַת בִּתּוֹ לָא כְּתִיב אֶלָּא לֹא תְגַלֶּה, וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל״ת שלו) הַבֵּט אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא לִמְּדָהּ הַכָּתוּב, וְלֹא אָמְרוּ וְלֹא לְמַדְנוּהָ, לְפִי שֶׁאֵלֶּה הָעִנְיָנִים כֻּלָּם הֵם קַבָּלָה מֵהַשָּׁלִיחַ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁמָּסַר הַפֵּרוּשׁ אֶל הַזְּקֵנִים, וְזֶה אָמְרָם עַל זֶה גּוּף תּוֹרָה. וֶהֱבִיאוֹ לָרֹב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לִכְתֹּב דָּבָר זֶה הָעִקָּר הַקָּבוּעַ לוֹ, שֶׁאֵין בְּחֶשְׁבּוֹן תַּרְיַ״ג הַמִּצְוֹת אֶלָּא מָה

שֶׁמִּפְּרָשׁ בַּפָּתוּב, אוֹ מַה שֶּׁיֹּאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלָיו בְּפֵרוּשׁ שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל לֹא כָּל מָה שֶׁנִּלְמַד בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת. וּכְבָר סָתַר הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בשרשיו לספר המצוות שרש ב׳) עִנְיָן זֶה בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) נִכְתֹּב מְקוֹמָן עִם כָּל הָעֲרֵיוֹת בִּכְלָל [א״ה שם].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב אֶת בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים נִדּוֹן בִּשְׂרֵפָה, בְּלֹא עֵדִים חַיָּב כָּרֵת. בְּשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת בִּתּוֹ מִנְּשׂוּאָתוֹ חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, אַחַת מִשּׁוּם בִּתּוֹ, וְאַחַת מִשּׁוּם עֶרְוַת אִשָּׁה וּבְתָהּ, שֶׁאֵין חִיּוּב עֶרְוַת אִשָּׁה וּבְתָהּ אֶלָּא בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ כָּתַב בָּהֶן לֹא תְקַח, בֵּין בִּמְקוֹם הָאַזְהָרָה עֲלֵיהֶן בֵּין בִּמְקוֹם הָעֹנֶשׁ, וּלְשׁוֹן קִיחָה מַשְׁמַע לָן לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות צז, א) כִּי מִדֵּין הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁאִם אָנַס אָדָם אִשָּׁה מֵתָר הָיָה לִשָּׂא בִּתָּהּ, אֶלָּא שֶׁחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גָּזְרוּ גְּזֵרַ וְאָסְרוּ הַדָּבָר, וְאָמְרוּ (שם) שְׁמִי שֶׁנָּאַף אִשָּׁה אָסוּר לִשָּׂא אַחַת מִן הַשְּׁבַע נָשִׁים קְרוֹבוֹתֶיהָ הַיְדוּעוֹת כָּל זְמַן שֶׁהַזּוֹנָה קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַזּוֹנָה בָּאָה לְבַקֵּר אוֹתָן, וְהוּא מִתְיַחֵד עִמָּהּ וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ וְיָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה שֶׁיִּבְעֹל הָעֶרְוָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ נִטְעַן (פי׳ נחשד) עַל אִשָּׁה חֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂא אַחַת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת זוֹ שֶׁנִּטְעַן עָלֶיהָ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם כְּנָסָהּ לָזוֹ שֶׁקְּרוֹבָה לְאוֹתָהּ שֶׁזָּנְתָה עִמּוֹ אֵין מַצְרִיכִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיאָהּ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין יב, ב) בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּטְעַן עַל עֶרְוָה אוֹ שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם רַע עִמָּהּ, לֹא יָדוּר עִמָּהּ בְּמָבוֹי אֶחָד וְלֹא יֵרָאֶה בְּאוֹתָהּ הַשְׁכוּנָה. אָנַס אָבִיו אוֹ בְּנוֹ אוֹ אָחִיו אִשָּׁה אוֹ פִּתָּה אוֹתָהּ, חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ לִשָּׂא אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא נֶאֶסְרוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ אִישׁוּת, וְלֹא הֶחֱמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן לַעֲשׂוֹת גְּדֵר לְאַחֵר מִשּׁוּם זְנוּת שֶׁל קְרוֹבוֹ.

מצוה קצו

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ מִן הָאָב וְהִיא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיו כְּשֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתוֹ. כְּלוֹמַר שֶׁהִיא בַּת אָבִיו, שֶׁאִלּוּ בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁאֵינָהּ אֲחוֹתוֹ כְּבָר אָמְרוּ לְמַעְלָה (מצוה קצב) שֶׁמֻּתָּר לִשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה אֶלָּא פֵּרוּשׁוֹ, בַּת אֵשֶׁת אָבִיו וְהִיא אֲחוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יא) עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּעֶרְוַת אָחוֹת, שֶׁהַלָּאו הַזֶּה בָּא כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂים אֲחוֹתוֹ מִנְּשׂוּאַת אָבִיו עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּכְעֵין מַה שֶּׁאָמַרְנוּ בְּאִמּוֹ (מצוה קצ), שֶׁאִם הִיא אֵשֶׁת אָב חַיָּב בָּהּ שְׁתַּיִם מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב. וְהָרְאָיָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּיבָמוֹת (כב, ב) תָּנוּ רַבָּנָן הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ, וְהִיא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו, חַיָּב מִשּׁוּם אֲחוֹת וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ בִּלְבַד. מַאי טַעְמַיְהוּ דְּרַבָּנָן אָמְרִי מִכְּדֵי כְּתִיב עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ וְגוֹ׳, עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ לָמָּה לִי, שְׁמַע מִנַּהּ לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו. נִמְצָא שֶׁהַשּׁוֹכֵב עִם אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא מֵאֲנוּסַת אָבִיו אֵין בָּהּ אֶלָּא לָאו אֶחָד, וְהַשּׁוֹכֵב עִם אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא מִנְּשׂוּאַת אָבִיו יִתְחַיֵּב שְׁנֵי לָאוִין, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת. וּמִשְׁפְּטֵי הַשֵּׁם צַדְּקוּ, כִּי אַחַר שֶׁתַּרְחִיק הַתּוֹרָה קְרֻבַת הָאָחוֹת רָאוּי לְהַחְמִיר בְּאוֹתָהּ שֶׁהִיא אָחוֹת גְּמוּרָה, רוֹצֶה לוֹמַר מִן הַנְּשׂוּאִין, כִּי הִיא נִקְרֵאת אֲחוֹת אֵמֶּת. וּכְעִנְיָן זֶה כָּתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (אחרי מות יח ט).

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּסוֹף הַסֵּדֶר (מצוה ריא) תִּרְאֶה הֵיכָן הֵם [א״ה שם].

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב אֶת אֲחוֹתוֹ מִנְּשׂוּאַת אָבִיו בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה קצז

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחוֹת אָב** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֲחוֹת הָאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יב) עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הָעֲרָיוֹת כָּתַבְנוּ מָה שֶּׁיְּדַעְנוּ (לעיל קצ).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נד, ב) שֶׁאִסּוּר אֲחוֹת אָב, בֵּין שֶׁהִיא אֲחוֹת לְאָבִיו מִן הָאָב בִּלְבַד אוֹ מִן הָאֵם לְבַד, וּבֵין שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מִן הַנְּשׂוּאִין בֵּין מִן הַזְּנוּת, שֶׁכָּל אַחַת מֵאֵלּוּ מִכָּל מָקוֹם אֲחוֹת אָבִיו נִקְרֵאת. וְאֵין כָּאן מָקוֹם לִשְׁנִיּוֹת.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּסוֹף הַסֵּדֶר תִּרְאֶה מְקוֹמָן [א״ה שם].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֲחוֹת אָבִיו בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה קצח

א **עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֲחוֹת אֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יג) עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה וְגוֹ׳. כָּל עִנְיָנָהּ, כְּמוֹ אֲחוֹת אָב (מצוה קצז).

מצוה קצט

א **עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֲחִי הָאָב וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שֶׁיִּהְיֶה אֲחִי אָבִיו מִן הָאָב אוֹ מִן הָאֵם, בֵּין מִן הַנִּשּׂוֹאִין בֵּין מִן הַזְּנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יד) עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה, וַאֲחִי אָבִיו נִקְרָא מִכָּל מָקוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבָּא עַל כָּל זָכָר חַיָּב מִשּׁוּם וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב וְגוֹ׳, זֶה הַלָּאו הוּא נוֹסָף בְּמִי שֶׁבָּא עַל אֲחִי אָבִיו, וְאִם יִהְיֶה שׁוֹגֵג יִתְחַיֵּב עָלָיו שְׁתֵּי חַטָּאוֹת מִשּׁוּם לָאו דְּבָא עַל הַזָּכָר, וְלָאו דְּבָא עַל אֲחִי אָבִיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ גַּם כֵּן בְּאָבִיו (במצוה קפט). וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נד, א) הַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו חַיָּב שְׁתַּיִם לְדִבְרֵי הַכֹּל.

ב וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלָיהָ וְשָׁכַב עִם אֲחִי אָבִיו שְׁנֵיהֶם נִסְקָלִים, הַשּׁוֹכֵב וְהַנִּשְׁכָּב, אִם שְׁנֵיהֶם מְזִידִין וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְאִם אֵין עֵדִים שְׁנֵיהֶם בְּכָרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב הָאֶחָד שְׁתֵּי חַטָּאוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַבָּא עַל אֲחִי אָבִיו שֶׁחַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, וְהָאֶחָד חַטָּאת אֶחָד.

מצוה ר

א **עֶרְוַת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב, וְזֹאת נִקְרֵאת בַּכָּתוּב דּוֹדָתוֹ לְפִי שֶׁהִיא אֵשֶׁת דּוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יד) אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרַב דֹּדָתְךָ הִיא. וַאֲזָהָרָה זוֹ הִיא מִכְּיוָן שֶׁנִּתְאָרְסָה לְדוֹדוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לוֹ, וּבֵין בְּחַיֵּי דּוֹדוֹ וַאֲפִילּוּ גֵּרְשָׁהּ, וּבֵין אַחַר מִיתָתוֹ (יבמות צז א).

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצ).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נד, ב), שֶׁאֲחִי אָבִיו נִקְרָא לְעִנְיַן אִסּוּר זֶה שֶׁל אִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהוּא אֲחִי אָבִיו מִצַּד אָב, אֲבָל אֲחִי אָבִיו מִצַּד אֵם אֵינוֹ בְּאִסּוּר זֶה שֶׁל אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרַב מִדִּין תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁחֲכָמִים גָּדְרוּ וְאָסְרוּ אֲפִלּוּ אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אֵם, כְּדֵי לְהַרְחִיקֵנוּ הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לִגַּע לְאִסּוּר תּוֹרָה. וְכֵן אָסְרוּ גַּם כֵּן אֵשֶׁת אֲחִי אִמּוֹ, בֵּין שֶׁהוּא אָחִיהָ מִצַּד אָב לְבַד אוֹ מִצַּד אֵם לְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵשֶׁת אֲחִי אִמּוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה כְּלָל דְּבַר תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אָב שֶׁנִּקְרָא דּוֹדוֹ, הוֹסִיפוּ הֵם בְּאִסּוּר לְגֶדֶר כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הַדּוֹמִים לוֹ.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אָב בְּחַיֵּי דּוֹדוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים, מִיתַת שְׁנֵיהֶם בְּחֶנֶק, שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ בְּחֶנֶק, וְאִם שָׁכַב אוֹתָהּ אַחֲרֵי מוֹת דּוֹדוֹ, בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וְאִם יֵשׁ עֵדִים לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ לָנוּ דְּכָל שֶׁבִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת בִּשְׁגִגָתוֹ חַטָּאת. וְאִם שָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִצַּד אֵם, אוֹ אֶת אֵשֶׁת אֲחִי אִמּוֹ, בֵּין מִצַּד אָב אוֹ מִצַּד אֵם, בְּמֵזִיד מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר.

מצוה רא

א **עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֵשֶׁת הַבֵּן, שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ מִן הָאֵרוּסִין, וְכָל שֶׁכֵּן מִן הַנִּשּׂוֹאִין, בֵּין בְּחַיָּיו וַאֲפִילּוּ גֵּרְשָׁהּ, בֵּין אַחַר מוֹתוֹ, בְּכָל עִנְיָן זֶה נִקְרֵאת אֵשֶׁת בְּנוֹ, וַאֲסוּרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח טו) עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהַחִיּוּב אֲפִלּוּ בְּבֶן מַמְזֵר, בְּנוֹ הוּא מִכָּל מָקוֹם, אֲבָל בֶּן שִׁפְחָה וְנָכְרִית אֵין זֶה נִקְרָא בְּנוֹ לְשׁוּם דָּבָר.

ב שׁוֹרֶשׁ אִסּוּר הָעֲרָיוֹת, כְּתַבְנוּהוּ (מצוה קצ).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כא, ב) לְגֶדֶר זֶה כַּלַּת בְּנוֹ, וְכֵן כַּלַּת בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, וְאָסְרוּ גַּם כֵּן כַּלַּת בְּתוֹ בִּלְבַד. וְהַטַּעַם כְּעֵין מַה שֶּׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁהָאִסּוּר בָּא בַּכָּתוּב בְּכִלְּתוֹ גָּזְרוּ הֵם בְּכָל הַכַּלּוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת הַבֵּן, וְגָזְרוּ (מֵחֲמַת) [בְּכַלַּת] בִּתּוֹ בִּלְבַד, וְדֵי לָנוּ בְּכָךְ, וְאֵלּוּ נִקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת כַּלָּתוֹ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה בִּסְקִילָה, וְאִם אֵין עֵדִים בְּכָרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת כַּלַּת בְּנוֹ אוֹ בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם אוֹ כַּלַּת בִּתּוֹ, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה רב

א **עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אֵשֶׁת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח טז) עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה. וְאֶחָד אָחִיו מֵאָבִיו לְבַד אוֹ מֵאִמּוֹ לְבַד, וּבֵין מִן הַנְּשׂוּאִין וּבֵין מִן הַזְּנוּת אִשְׁתּוֹ עֶרְוָה עָלָיו, שֶׁאָחִיו נִקְרָא מִכָּל מָקוֹם. וּמִכֵּיוָן שֶׁאֶרְסָהּ נִקְרֵאת אֵשֶׁת אָח וַאֲסוּרָה, וְכָל שֶׁכֵּן אַחַר שֶׁנִּשָּׂאָהּ, וּבֵין בְּחַיֵּי אָחִיו וּבֵין אַחַר מוֹתוֹ הִיא אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, חוּץ מֵאֵשֶׁת אָח שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה עַל זוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה הָאָח, וְזֹאת הִיא מִצְוַת יִבּוּם כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקצח).

ב וְנוֹהֶג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלָיהָ וְשָׁכַב אֶת אֵשֶׁת אָחִיו חַיָּב כָּרֵת אִם הָיָה מֵזִיד, וְאִם שָׁגַג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְזֶה יִהְיֶה אַחַר מוֹת אָחִיו וְנִשְׁאֲרוּ לוֹ בָּנִים, אוֹ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ, שֶׁאִלּוּ בְּחַיָּיו בְּעוֹדָהּ תַּחְתָּיו, יָדוּעַ הוּא שֶׁדִּין הַשּׁוֹכֵב אֶת אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק. וְאֵין בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח מָקוֹם לְאִסּוּר שְׁנִיּוֹת.

מצוה רג

א **עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יז) עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא הָאַחַת תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁבָּא עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא מִתְחַיֵּב, אֲבָל אִם לֹא נָשָׂא אַחַת מֵהֶן לֹא יִתְחַיֵּב עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁכָּתוּב בָּהֶן לְשׁוֹן אִישׁוּת וְקִיחָה, דְּמַשְׁמַע עַל יְדֵי נִשּׂוּאִין דְּהָכִי מַשְׁמַע לָן לְשׁוֹן קִיחָה בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ גְּדֵר וְאָמְרוּ, שֶׁאִם נֹאַף אָדָם עִם אִשָּׁה אָסוּר לִשָּׂא בִּתָּהּ כָּל הַשֶּׁבַע נָשִׁים קְרוֹבוֹתֶיהָ כָּל זְמַן שֶׁהַזּוֹנָה קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַזּוֹנָה בָּאָה לְבַקֵּר אוֹתָן וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ וְשָׁמָּא יָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה.

ב וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אֶת אִשָּׁה וְאֶת בִּתָּהּ שְׁנֵיהֶם נִשְׂרָפִין, הוּא וְאוֹתָהּ שֶׁשָּׁכַב אַחֲרוֹנָה, שֶׁאֵין לָרִאשׁוֹנָה חַטָּא שֶׁהֲרֵי בְּהֶתֵּר נִשָּׂאָה, וְאִם בָּא עַל הַשְּׁנִיָּה אַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה חֲרֵי אֵלּוּ בְּכָרֵת, וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (כ יד) בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן. וּפֵרֵשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּסַנְהֶדְרִין (סו, ב) בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אוֹתוֹ וְאַחַת מֵהֶן, דְּהַיְנוּ הָאַחֲרוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְדַוְקָא כְּשֶׁשְּׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ אֲבָל כְּשֶׁאֵין שְׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת אֵין שָׁם שְׂרֵפָה, אֶלָּא שֶׁהֵן בְּחִיּוּב כָּרֵת בְּמֵזִיד, וּבְשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא מְפָרֵשׁ שָׁם, אוֹתוֹ וּשְׁתֵּיהֶן, וּכְגוֹן שֶׁנָּשָׂא הַשְּׁתַּיִם בְּאִסּוּר, וְיָמְצָא זֶה כְּשֶׁנָּשָׂא הַבַּת וְאִמָּהּ וְאִם אִמָּהּ. וְשָׁם מִתְבָּאֵר בְּמַאי פְּלִיגִי.

מצוה רד

א **עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁאִסּוּר זֶה הוּא לְעוֹלָם בִּנְשׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יז) אֶת בַּת בִּנָּהּ לֹא תְגַלֶּה.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כא, א) לְגַדֵּר זֶה בַּת בֶּן בִּנָּהּ, וְהִיא מִכְּלַל הַשְּׁנִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁכָּל שֶׁאָסוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים תִּקָּרֵא שְׁנִיָּה. וְכֵן אָסְרוּ אֵם אַב אֲבִי אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד.

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אִשָּׁה וּבַת בִּנָּהּ בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, שְׁנֵיהֶם נִשְׂרָפִים בְּחַיֵּי הָרִאשׁוֹנָה, וְאִם מֵתָה הָרִאשׁוֹנָה שְׁנֵיהֶם בְּכָרֵת בְּמֵזִיד, בְּשׁוֹגֵג מְבִיאִים חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת הַשְּׁנִיָּה לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן.

מצוה רה

א **שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ** – שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁאִסּוּר זֶה בִּנְשׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יז) וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תְגַלֶּה וכו׳. וּלְשׁוֹן קִיחָה מַשְׁמַע לָן לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְגֶדֶר זֶה בַּת בַּת בִּתָּהּ בִּלְבַד, וְאֵם אֵם אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד, וְאֵם אַב אֵם אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. כְּלַל הָעִנְיָן שֶׁל אִסּוּר אִשָּׁה וּבִתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ, כִּי הַתּוֹרָה תֶּאֱסֹר לָאָדָם מִלְּשָׁא שֵׁשׁ קְרוֹבוֹת שֶׁל אִשְׁתּוֹ מִלְּבַד הָאֲחוֹת, שָׁלֹשׁ לְמַעְלָה, דְּהַיְנוּ אִמָּהּ וּשְׁתֵּי זְקֵנוֹתֶיהָ, וְשָׁלֹשׁ לְמַטָּה דְּהַיְנוּ בִּתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בִּנָּהּ, וַחֲכָמִים הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן לְגֶדֶר שֵׁשׁ אֲחֵרוֹת, אַרְבַּע לְמַעְלָה וּשְׁתַּיִם לְמַטָּה, כִּי כֵן יֵאוֹת הָעִנְיָן לִהְיוֹת בְּהֶכְרֵחַ, כִּי שְׁתֵּי הַזְּקֵנוֹת גּוֹרְרוֹת אַרְבַּע אֲחֵרוֹת לְגֶדֶר לָהֶן, אֲבָל בַּת בִּנָּהּ וּבַת בִּתָּהּ אִי אֶפְשָׁר לָהֶן לִגְדֹּר אֶלָּא שְׁתַּיִם כְּמוֹתָן, וְהָאֵם וְהַבַּת אֵין לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן לְגֶדֶר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ נָשִׁים אֲסוּרוֹת מִן הַתּוֹרָה לְמַטָּן וּלְמַעְלָן עַיֵּן בַּדָּבָר כִּי כֵן הוּא בְּהֶכְרֵחַ.

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ שְׁנֵיהֶם נִשְׂרָפִים בְּחַיֵּי רִאשׁוֹנָה, וְאִם מֵתָה רִאשׁוֹנָה שְׁנֵיהֶם בְּכָרֵת בְּמֵזִיד, וּבְשׁוֹגֵג מְבִיאִין חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב אֶת הַשְּׁנִיּוֹת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה רו

א **עֶרְוַת אִשָּׁה וַאֲחוֹתָהּ** – שֶׁלֹּא לְבוֹא עַל שְׁתֵּי אֲחָיוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם שְׁתֵּי אֲחָיוֹת בְּיַחַד וְלֹא אֲפִלּוּ זוֹ אַחַר זוֹ בְּחַיֵּי הָרִאשׁוֹנָה וַאֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ לָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יח) וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ. פֵּרוּשׁ, וְאִשָּׁה עִם אֲחוֹתָהּ בְּיַחַד, לֹא תִקַּח, לִצְרֹר לְשׁוֹן צָרָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תֵּעָשֶׂה הָאַחַת צָרָה לַחֲבֶרְתָּהּ. בְּחַיֶּיהָ, בָּא וְלִמֵּד שֶׁאֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ לָרִאשׁוֹנָה לֹא יִשָּׂא אֲחוֹתָהּ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן בְּחַיֶּיהָ כְּלוֹמַר, כָּל זְמַן שֶׁהִיא בַּחַיִּים אֲבָל אַחַר מוֹת הָאַחַת אֵין סָפֵק שֶׁמֻּתָּר לִשָּׂא הָאַחֶרֶת, וְהַיְנוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן הַשּׁוֹכֵב דֶּרֶךְ זְנוּת עִם הָאָחוֹת אַחַר שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹנָה אוֹ קִדְּשָׁהּ, גַּם כֵּן בִּכְלַל הָאִסּוּר, כִּי בְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה הִקְפִּידָה תּוֹרָה (יבמות צז א).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, עִנְיַן הָעֲרָיוֹת כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קצ) מָה שֶּׁיַּדְעֵנוּ. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי בְּעִנְיָן זֶה שֶׁאָסַר הַכָּתוּב לִשָּׂא שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, כִּי אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם יַחְפֹּץ בִּשְׁלוֹם כָּל בְּרִיּוֹתָיו, וְכָל שֶׁכֵּן בִּשְׁלוֹם אוֹתָן בְּרִיּוֹת שֶׁהַטֶּבַע וְהַשֵּׂכֶל מְחַיְּבִין לִהְיוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְלֹא קְטָטָה וְתַחֲרוּת תָּמִיד כָּל הַיּוֹם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נד, ב) שֶׁאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ נִקְרֵאת בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין מִן הַזְּנוּת. וּפֵרְשׁוּ גַּם כֵּן, שֶׁהָאִסּוּר יָחוּל מִכֵּיוָן שֶׁיְּקַדְּשֶׁנָּה, וְכִדְמַשְׁמַע לַן לְשׁוֹן קִיחָה בְּאִשָּׁה לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן מָה שֶּׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ, פֵּרוּשׁ זְקוּקָתוֹ כְּגוֹן מִי שֶׁהָיָה לוֹ אָח וּמֵת וְלֹא הִנִּיחַ בָּנִים, שֶׁהוּא חַיָּב לִשָּׂא אִשְׁתּוֹ מִן הַתּוֹרָה אוֹ לַחֲלֹץ לָהּ, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַמִּצְוָה בַּכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ (מצוה תקצז תקצט) וְזֹאת הָאִשָּׁה שֶׁהִיא זְקוּקָה לְאָח, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא בִּרְשׁוּת הָאָח לִשָּׂא אוֹתָהּ אִם יִרְצֶה, כִּי מִן הַשָּׁמַיִם הִקְנוּהָ לוֹ, תִּקְרֵא זְקוּקָתוֹ. וְאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא, א) מִלְּשָׂא אֲחוֹתָהּ, מִכֵּיוָן שֶׁהִיא זְקוּקָה אֵלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ שׁוּם עִנְיָן.

ד וְכֵן אָסְרוּ עָלָיו (שם מ, א) גַּם כֵּן לְגֶדֶר זֶה אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ, אָסְרוּ עָלָיו מִלִּשָּׂא אֲחוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָסַר הַכָּתוּב אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, כֵּן אָסְרוּ גַּם כֵּן אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ, שֶׁהַחֲלִיצָה כְּעֵין גֵּט הִיא. וּמִכָּל מָקוֹם אִסּוּר אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ וַאֲפִילּוּ אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ קַיְמָא לַן אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא דְּמִדְּרַבָּנָן הוּא, כִּי הַתּוֹרָה לֹא אָסְרָה כִּי אִם אֲחוֹת נְשׂוּאָתוֹ אוֹ אֲרוּסָתוֹ אֲבָל הַזְּקוּקָה לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם הִקְנוּהָ לוֹ אֵין אֲחוֹתָהּ בִּכְלַל אִסּוּר תּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָסְרוּהָ לוֹ שֶׁלֹּא לִגַּע לְאִסּוּרָא דְּאוֹרָיְתָא. וּמִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר זֶה הוּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הֵקֵלּוּ בָּעִנְיָן קָצַת לְפָעָמִים, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא, א) כִּי אֶחָד מִן הַיְּבָמִין שֶׁקִּדֵּשׁ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ שֶׁאוֹמְרִים לוֹ, הַמְתֵּן אַל תִּגָּרְשֶׁנָּה וְאַל תִּשָּׂאֶנָּה עַד שֶׁיְּיַבֵּם אָחִיךָ אוֹ יַחֲלֹץ לִיבָמָה זוֹ הַזְּקוּקָה לְכֻלְּכֶם. חָלַץ לָהּ אָחִיו אוֹ יִבְּמָהּ אוֹ שֶׁמֵּתָה הַיְּבָמָה חֲרֵי זֶה יִכְנֹס אֲרוּסָתוֹ. אֲבָל אִם מֵתוּ הָאַחִים כֻּלָּם מוֹצִיא אֶת אֲרוּסָתוֹ בְּגֵט וִיבִמְתּוֹ בַּחֲלִיצָה. וְאִם מֵתָה אֲרוּסָתוֹ, בֵּין שֶׁמֵּתָה קֹדֶם מִיתַת הָאַחִין בֵּין שֶׁמֵּתָה לְאַחַר מִיתָתָם, חָזְרָה הַיְּבָמָה לְהֶתֵּרָהּ, רָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם. וּבְמִצְוֹת יִבּוּם נִכְתֹּב עוֹד מְעַט בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה (מצוה תקצח), כְּמִנְהָגֵנוּ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמָן.

ה וְנוֹהֶגֶת אַזְהָרָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁכַב עִם הָאָחוֹת, בֵּין עַל יְדֵי נִשּׂוּאִין, בֵּין דֶּרֶךְ זְנוּת, בְּחַיֵּי הָרִאשׁוֹנָה בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, וְאִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה לוֹקֶה, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם שָׁכַב עִם אֲחוֹת זְקוּקָתוֹ אוֹ אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵין אִשְׁתּוֹ דְּהַיְנוּ הָאָחוֹת שֶׁנָּשָׂא רִאשׁוֹנָה אֲסוּרָה עָלָיו מִפְּנֵי נִשּׂוּאֵי שְׁנִיָּה אוֹ (זַמָּתָהּ) מִפְּנֵי שֶׁזְּנָתָהּ, אֶלָּא אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ, וְזֹאת הַשֵּׁנִית תֵּלֵךְ לָהּ (יבמות צד א). וַאֲפִלּוּ נִשָּׂאָהּ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת לְהַצְרִיכָן גֵּט, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם מִתְחַיֵּב הָעוֹשֶׂה בָּהֶן מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה לֹא תַקֵּח, וּמַשְׁמַע לְשׁוֹן קִדּוּשִׁין, וְאַף עַל גַּב דְּאִם עָבַר וְלָקַח, כְּלוֹמַר, שֶׁקִּדֵּשׁ, לָא מְהַנֵּי לֵיהּ כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינָהּ לְקוּחָתוֹ לְשׁוּם דָּבָר וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, מִכָּל מָקוֹם נִתְחַיֵּב בְּכָךְ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ו וְזֶה הַדִּין אֵינוֹ בַּאֲחָיוֹת לְבַד, אֶלָּא אַף בְּכָל שְׁאָר הָעֲרָיוֹת הוּא, שֶׁאִם נָשָׂאן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר וְנִמְצְאוּ עֲרָיוֹת שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת. וְכֵן אִם נָשָׂא אוֹ עָבַר וְנָאַף עִם אַחַת מִן הַשֵּׁשׁ נָשִׁים שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רב) שֶׁהֵן עֲרָיוֹת עָלָיו מִן הַתּוֹרָה מֻחֶמֶת אִשְׁתּוֹ, אֵינָן אוֹסְרוֹת אִשְׁתּוֹ עָלָיו אֶלָּא יֵלְכוּ לָהֶן בְּלֹא גֵּט וְתִשָּׁאֵר אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, זוּלָתִי בַּאֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים וְאָסְרוּ אַף הָרִאשׁוֹנָה מִפְּנֵי הַשְּׁנִיָּה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צד, ב) שֶׁאִם אֵרַס אָדָם אִשָּׁה, כְּלוֹמַר, שֶׁקִּדְּשָׁהּ וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אֲחוֹתָהּ, שֶׁשְּׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עָלָיו וּצְרִיכוֹת מִמֶּנּוּ גֵּט (עי׳ רמב״ם גירושין פ״י הל׳ ט, י). וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ כֵּן וְלֹא אָמְרוּ שֶׁיִּשָּׂא הָרִאשׁוֹנָה וְהַשֵּׁנִית תֵּלֵךְ לָהּ בְּלֹא גֵּט כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁחָשְׁשׁוּ חֲכָמִים שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת אַחַר שֶׁלֹּא הָיָה בָּרִאשׁוֹנָה אֶלָּא קִדּוּשִׁין לְבַד, כִּי בְּאוֹתָן קִדּוּשִׁין הָיָה שׁוּם תְּנַאי, וְעַל כֵּן נָשָׂא הַשֵּׁנִית וּבְדִין נָשָׂאָה, וּלְפִיכָךְ הִצְרִיכוּ בָּהּ גֵּט, וְאַחַר שֶׁהִצְרִיכוּ בָּאַחֲרוֹנָה גֵּט מִפְּנֵי זֶה הַחֶשְׁשׁ שֶׁאָמַרְנוּ, הָיוּ צְרִיכִים לְאֻסָּר גַּם כֵּן אֲרוּסָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת נָשָׂא אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ.

מצוה רז

א **שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אִשָּׁה נִדָּה** – שֶׁלֹּא לְבוֹא עַל אִשָּׁה בְּעֵת שֶׁהִיא נִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יט) וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב. וּזְמַן נִדּוּתָהּ נִמְשָׁךְ שִׁבְעָה יָמִים, דִּכְתִיב (שם טו יט) שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ. וּבֵין שֶׁתִּרְאֶה פַּעַם אַחַת בָּהֶן אוֹ שׁוֹפַעַת כָּל הַשִּׁבְעָה נִדָּה הִיא (נדה עג א). וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא תִּטְבֹּל אַף אַחַר הַשִּׁבְעָה הִיא נִדָּה לְעוֹלָם, כִּי בְּיָמִים וּטְבִילָה תֶּלָה הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר בַּטְּמֵאִים וְרָחַצוּ בַמַּיִם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בִּנְיַן אָב לְכָל טָמֵא, שֶׁהוּא בְּטֻמְאָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל (עי׳ רבינו בחיי מצורע טו יט בשם הגאונים). וְכֵן גַּם כֵּן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת סד, ב) תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ תִּהֶא בְּנִדָּתָהּ עַד שֶׁתָּבוֹא בַּמַּיִם.

ב וְעִנְיַן הַנִּדּוּת הוּא, כִּי יֵשׁ בַּנָּשִׁים עִנְיָן שֶׁיָּזוּב דָּם מֵהֶן דֶּרֶךְ עֶרְוָתָן בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ יוֹתֵר עַד שִׁבְעָה. וְצִוָּה הַכָּתוּב, דְּבֵין שֶׁיָּזוּב הַדָּם מְמֻנֶּה יוֹם אֶחָד לְבַד אוֹ אֲפִלּוּ כָּל הַשִּׁבְעָה יִהְיֶה הַדִּין שָׁוֶה בָּהֶן, שֶׁאִם זָב כָּל שִׁבְעָה וּפָסַק מִבְּעוֹד יוֹם בַּשְּׁבִיעִי, טוֹבֶלֶת לָעֶרֶב שֶׁהוּא לֵיל שֶׁמֻּחֶרֶתוֹ יוֹם שְׁמִינִי וּטְהוֹרָה. וְכֵן אִם לֹא זָב אֶלָּא יוֹם אֶחָד מִכָּל הַשִּׁבְעָה וַאֲפִלּוּ דָּם טִפָּה כַּחַרְדָּל מְצַפָּה שִׁבְעַת יָמִים, וְלָעֶרֶב שֶׁהוּא לֵיל שְׁמִינִי טוֹבֶלֶת וּטְהוֹרָה לְבַעְלָהּ.

ג מִשֶּׁרָשֵׁי הַנִּדָּה. כְּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת זֹאת תִּהְיֶה עַל עִנְיַן זָבָה (מצוה קסו קפב) מָה שֶּׁיְּדַעְתִּי. וּכְלַל הָעִנְיָן כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יַרְחִיק מֵעֲמוֹ אֲשֶׁר בָּחַר כָּל טֻמְאָה וְכָל לִכְלוּךְ וְכָל גֶּזֶל, גַּם כֵּן אָמַרְתִּי שָׁם מָה יִהְיֶה הָעִנְיָן לְפִי הַדּוּמֶה שֶׁהֶחֱלִיאָן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַנָּשִׁים בְּחֹלִי זֶה.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לב, א) שֶׁהָאִשָּׁה מִטַּמְּאָה בַּנִּדָּה וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם לֵדָתָהּ, מַה שֶּׁאֵין הַדִּין כֵּן בְּזָבָה שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִטַּמְּאָה בְּזִיבָה עַד עֶשְׂרָה יָמִים, וְדָבָר זֶה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְכָל הַנָּשִׁים בִּכְלַל אִסּוּר זֶה וַאֲפִילּוּ שְׁפָחוֹת כְּנַעֲנִיּוֹת, מִכְּיוָן שֶׁהֵן בִּכְלַל הַמִּצְוֹת חֲבֵרוֹת הֵן יִשְׂרְאֵלִיּוֹת לְעִנְיַן זֶה (ספרא מצורע ה א). אֲבָל (שם לד, א) הַנָּשִׁים שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִן הַתּוֹרָה אֵינָן בִּכְלַל אִסּוּר נִדּוּת וְזִיבוּת, אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, שֶׁגָּזְרוּ עֲלֵיהֶן בֵּין בִּזְכָרִים בֵּין בִּנְקֵבוֹת שֶׁיִּהְיוּ כְּזָבִין לְכָל דִּבְרֵיהֶם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (עבודה זרה לו, ב), שֶׁהַבָּא עַל הַגּוֹיָה חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם נשג״ז, פְּרוּשׁ, נִדָּה, שִׁפְחָה, גּוֹיָה, זוֹנָה. וְזֶה הַחִיּוּב אֵינוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן בְּאִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּאִישׁ כֹּהֵן (תמורה כט, ב) חַיָּב עָלֶיהָ מִדְּאוֹרַיְתָא מִשּׁוּם זוֹנָה, וְלוֹקֶה עָלֶיהָ.

ה וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן (נדה יט, א) שֶׁחֲמִשָּׁה מַרְאוֹת דָּמִים הֵן שֶׁטְּמְאָה הַתּוֹרָה, וּשְׁאָר מַרְאוֹת הַדָּמִים טְהוֹרִים, הָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁחֲכָמִים יָדְעוּ בְּחָכְמָתָן שֶׁכָּל דָּם שֶׁאֵינוֹ מֵאוֹתָן חֲמִשָּׁה מַרְאוֹת, אֵינוֹ בָּא מִמָּקוֹם טָמֵא, כִּי מָקוֹם יָדוּעַ בָּאִשָּׁה שֶׁהַדָּם הַבָּא מִמֶּנּוּ בִּלְבַד טָמֵא הוּא הַנִּקְרָא מָקוֹר, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים קְרוּי חֶדֶר. וּבִימֵיהֶם שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים בְּכָל חָכְמָה, הָיוּ הַנָּשִׁים מַרְאוֹת דָּמָן לַחֲכָמִים וּמְטַהֲרִין אוֹתָן אוֹ מְטַמְּאִין לְפִי מָה שֶׁהֵן, וּבְאוֹתָן הַיָּמִים הָיוּ כָּל הַנָּשִׁים נוֹהֲגוֹת בְּדִין תּוֹרָה לְנִדּוּת וּלְזִיבוּת, שֶׁהַזָּבָה הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים, וְהַנִּדָּה טוֹבֶלֶת בְּלֵיל שְׁמִינִי, וַאֲפִלּוּ שׁוֹפַעַת כָּל שִׁבְעָה, מִכְּיוָן שֶׁפָּסַק הַדָּם בַּשְּׁבִיעִי מִבְּעוֹד יוֹם. וּמִשֶּׁרַבּוּ הַצָּרוֹת נִתְמַעֵט לִבָּן שֶׁל חֲכָמִים וְיוֹדְעֵי הַתּוֹרָה וְלֹא רָצוּ לִסְמֹךְ בְּדַעְתָּן לָדוּן מַרְאוֹת הַדָּמִים בִּכְלָל, וּלְפִיכָךְ עָכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַרְאָה אַדְמוּמִית כְּלָל אוֹ מַרְאָה שַׁחֲרוּרִית, בֵּין שֶׁהוּא עָמֹק הַרְבֵּה אוֹ כֵּהֶה, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ עָמֹק טָמֵא, אֲבָל הַיָּרוֹק וְהַלָּבָן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָבֶה כְּמוֹ דָּם חֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְנֶאֱמָנֶת (שם כ, ב) אִשָּׁה לוֹמַר כְּמַרְאֶה זֶה רָאִיתִי וְאַבְּדָתִיו וְאִם אָמְרָה יָרוֹק אוֹ לָבָן הָיָה מְטַהֲרִין לָהּ.

ו וּכְשֶׁבָּא רַבִּי וְרָאָה שֶׁנִּתְמַעֲטָה הַחָכְמָה בָּעוֹלָם וְאֵין הַחֲכָמִים בְּקִיאִין בְּמַרְאוֹת הַדָּמִים, וְכִי הַנָּשִׁים הָיוּ נוֹהֲגוֹת בְּדִין תּוֹרָה שֶׁהָיוּ מוֹנוֹת יְמֵי הַנִּדָּה לְנִדָּה, וִימֵי זִיבָה לְזִיבָה, חָשַׁשׁ לַדָּבָר שֶׁמָּא לִפְעָמִים תִּרְאֶה הָאִשָּׁה דָּם שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה טָהוֹר, וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא תִּמְצָא חָכָם שֶׁיַּכִּיר בּוֹ, תָּחוּשׁ לוֹ מִן הַסָּפֵק וְתֵשֵׁב עָלָיו, וְאִם אַתָּה מַנִּיחָהּ בְּדִין תּוֹרָה חֲרֵי שֶׁתִּהְיֶה מוֹנָה מֵאוֹתוֹ יוֹם שֶׁתַּתְחִיל לִרְאוֹת שִׁבְעָה יָמִים, וּבְלֵיל שְׁמִינִי אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁפְעָה כָּל שִׁבְעָה, אִם פָּסְקָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי, טוֹבֶלֶת לָעֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְנִמְצָא לִפְעָמִים שֶׁבָּאִים עָלֶיהָ לִידֵי אִסּוּר כָּרֵת, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא כָּל הַדָּם שֶׁרָאֲתָה כָּל שִׁשָּׁה יָמִים הוּא דָּם טָהוֹר וְשֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי הָיָה דָּם טָמֵא, וְהִיא הִתְחִילָה לִמְנוֹת שִׁבְעַת יְמֵי נִדּוּת מִיּוֹם רִאשׁוֹן שֶׁרָאֲתָה וְהָיָה לָהּ לְהַתְחִיל וְלִמְנוֹתָם מִיּוֹם שְׁבִיעִי כִּי הוּא הַתְּחָלַת נִדּוּתָהּ, שֶׁהָיָה דָּם טָמֵא. וְעַל יְדֵי טָעוּת זוֹ בָּאָה לִטְעוֹת הַרְבֵּה פְּעָמִים מִנִּדָּה לְזָבָה וּמִזָּבָה לְנִדָּה, שֶׁתְּהֵא סְבוּרָה לְהְיוֹת בִּימֵי נִדּוּת וּתְהֵא בִּימֵי זִיבוּת. לְפִיכָךְ עָמַד רַבִּי וְתִקֵּן (שם סו, א) שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁרוֹאָה יוֹם אֶחָד תֵּשֵׁב שִׁשָּׁה יָמִים נְקִיִּים, וְכֵן אִם רָאֲתָה שְׁנֵי יָמִים תֵּשֵׁב גַּם כֵּן שִׁשָּׁה נְקִיִּים. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה יוֹתֵר מִשְּׁנֵי יָמִים, כְּשֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עֲלֵיהֶן שִׁשָּׁה יָמִים נְקִיִּים אֵין בָּהֶן מִקּוֹם סָפֵק מֵעַתָּה, שֶׁאִם אוֹתָן הַיָּמִים שְׁנֵיהֶם בִּימֵי נִדָּה הֵם לְסוֹף שִׁבְעָה טְהוֹרָה הִיא, וְאִם שְׁנֵיהֶן בִּימֵי זִיבָה הֵם לֹא הָיְתָה צְרִיכָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וַאֲפִלּוּ הָרִאשׁוֹן בִּימֵי זִיבָה וְהַשֵּׁנִי בִּימֵי נִדָּה אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי הִיא יוֹשֶׁבֶת אַחַר מִכֵּן שִׁשָּׁה נְקִיִּים, וְהָאֶחָד מֵאוֹתָן שִׁשָּׁה נְקִיִּים עוֹלֶה לְאוֹתוֹ יוֹם שֶׁל זִיבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן בִּימֵי נִדָּה הֵן, שֶׁהֲלָכָה הִיא יְמֵי נִדָּה שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה בָּהֶן עוֹלִים לִימֵי זִיבָה. וְאִם רָאֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, תִּקֵּן הוּא שֶׁתְּהֵא יוֹשֶׁבֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁכָּל הַשְּׁלֹשָׁה בִּימֵי זִיבָה הָיוּ, וַהֲרֵי הִיא זָבָה גְּדוֹלָה שֶׁצְּרִיכָה לֵשֶׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים מִדִּין תּוֹרָה.

ז זֹאת הָיְתָה תַּקָּנָתוֹ שֶׁל רַבִּי. וְעִם תַּקָּנָה זוֹ לֹא נִשְׁאַר שׁוּם סָפֵק בָּעִנְיָן. וְאַחַר תַּקָּנָה זוֹ הוֹסִיפוּ עוֹד בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְהֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן (שם סו, א) שֶׁאֲפִלּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כַּחַרְדָּל, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בִּרְאִיָּה אַחַת, הָיוּ יוֹשְׁבוֹת שִׁבְעָה נְקִיִּים, שֶׁלֹּא רָצוּ לְחַלֵּק בֵּין רוֹאָה דָּם יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם לִרוֹאָה שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְאֵין

עִנְיַן הַחֵמָרָא שֶׁהֶחְמִירוּ הֵם מִשּׁוּם דָּם מוּעָט כַּחַרְדָּל, כִּי מִדִּין תּוֹרָה אֵין חִלּוּק לְעִנְיַן יְמֵי נִדּוּת בֵּין דָּם מוּעָט לְדָם מְרֻבֶּה, כִּי לְעוֹלָם צְרִיכָה לֵישֵׁב שִׁבְעַת יָמִים רְצוּפִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל הַחֵמָרָא הִיא שֶׁעָשׂוּ עַצְמָן כְּזָבוֹת אֲפִלּוּ בִּרְאִיָּה אַחַת. וְחֵמָרָא זוֹ שֶׁקִּבְּלוּ עַל עַצְמָן הִיא מֻזְכֶּרֶת בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד. וְנִרְאֶה מִתּוֹךְ כָּךְ, שֶׁחֲכָמִים רָאוּ חֶמְרָתָן טוֹבָה וּצְרִיכָה, וְהוֹדוּ לִדְבָרֵיהֶם.

ח וְנִמְצָא שֶׁכָּל הַנָּשִׁים הַיּוֹם, אֲפִלּוּ בִּרְאִיָּה אַחַת דַּיָּנָן כְּזָבוֹת גְּדוֹלוֹת וּצְרִיכוֹת לִסְפֹּר שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים, וְכֵן כָּל אִשָּׁה שֶׁמָּצְאָה כֶּתֶם בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי לָחוּשׁ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּתָמִים מִדְּרַבָּנָן (שם נח ב), כִּי מִן הַתּוֹרָה אֵין אִשָּׁה מִתְטַמְּאָה עַד שֶׁתַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ דַּם טֻמְאָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו יט) דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ. כְּלוֹמַר, שֶׁתַּרְגִּישׁ אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי כֵן כְּבָר הֶחְמִירוּ חֲכָמִים עַל הַכְּתָמִים וְהִצְרִיכוּ סְפִירַת שִׁבְעָה עֲלֵיהֶם וְהֶפְסֵק טָהֳרָה. וּלְפִיכָךְ אִם מָצְאָה כֶּתֶם כַּשְּׁעוּר הָאוֹסֵר בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי לָחוּשׁ בּוֹ, צְרִיכָה לֵישֵׁב עָלָיו גַּם כֵּן שִׁבְעָה נְקִיִּים. וּמֵאֵימָתַי הָאִשָּׁה מוֹנָה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים? מִמְּחֳרַת יוֹם שֶׁפָּסַק הַדָּם לְגַמְרֵי. כֵּיצַד, רָאֲתָה שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תָּדִיר, אִם פָּסַק הַדָּם בְּיוֹם שֵׁנִי אוֹ בְּיוֹם שְׁלִישִׁי אֲפִילּוּ בְּשַׁחֲרִית, אֵינָהּ מוֹנָה שִׁבְעָה מֵאוֹתוֹ יוֹם שֶׁפָּסַק הַדָּם בּוֹ, אֶלָּא לְמָחָר בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ פַּעַם אַחֶרֶת וּמַתְחֶלֶת לִסְפֹּר שִׁבְעָה מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁרָאֲתָה שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ עוֹד, אֲבָל אִם לֹא רָאֲתָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד אַף עַל פִּי שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בָּדְקָה עַצְמָהּ וְהִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה אֵינָהּ מוֹנָה מִיּוֹם הַמֻּחֶרֶת, שֶׁחֶזְקַת הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן כְּלוֹ טָמֵא, וְהֶחָזֵק מַעְיָן פָּתוּחַ כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְחוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא דָּמֶיהָ חָזְרוּ לָהּ לְאַחַר בְּדִיקָתָהּ וְשָׁפְעָה כָּל הַלַּיְלָה, וְאֵין יוֹם שֵׁנִי זֶה לִרְאִיָּתָהּ מִן הַמִּנְיָן, וַאֲפִילּוּ בָּדְקָה עַצְמָהּ מִבָּעֶרֶב חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עִם סְלוּק יָדֶיהָ רָאֲתָה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ יָדֶיהָ בֵּין עֵינֶיהָ כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (עי׳ רמב״ם איסורי ביאה פ״ו ה״כ), כְּלוֹמַר, שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְהִנִּיחָהּ הָעֵד בִּפְנִים מִבְּעוֹד יוֹם וְעָמַד שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת עַד הַלַּיְלָה וְלֹא מָצְאָה עָלָיו דָּם כְּלָל, בְּעִנְיָן זֶה אֶפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר שֶׁתַּתְחִיל לִמְנוֹת מִיּוֹם הַמֻּחֶרֶת.

ט וְהַמּוֹצְאָה כֶּתֶם, אֵין מַחְמִירִין בָּהּ כָּל כָּךְ שֶׁנַּצְרִיךְ אוֹתָהּ יוֹם הֶפְסֵק טָהֳרָה מִלִּבַּד הַיּוֹם שֶׁמָּצְאָה בּוֹ הַכֶּתֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּרוֹאָה יוֹם אֶחָד לְבַד, אֶלָּא וַדַּאי מִכֵּיוָן שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ אַחַר שֶׁמָּצְאָה הַכֶּתֶם וּמָצְאָה טָהוֹר, מוֹנָה שִׁבְעָה נְקִיִּים חוּץ מֵאוֹתוֹ יוֹם שֶׁמָּצְאָה הַכֶּתֶם, כְּלוֹמַר, שֶׁמַּתְחֶלֶת מִנְיָנָהּ לְמֶחֱרַתּוֹ שֶׁל יוֹם שֶׁמָּצְאָה בּוֹ הַכֶּתֶם, כְּדִין אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דָּם שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. כָּל שִׁבְעָה יָמִים (שם סח, ב) צְרִיכָה הָאִשָּׁה בְּדִיקָה לְכַתְּחִלָּה בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וּבְדִיעֲבַד אִם בָּדְקָה יוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא מֻחֶרֶת יוֹם שֶׁהִפְסִיקָה, וְשׁוּב לֹא בָּדְקָה אֲפִלּוּ עָבְרוּ עָלֶיהָ כַּמָּה יָמִים אַחַר הַשִּׁבְעָה בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ בִּשְׁעַת טְבִילָה וְדַיָּהּ, שֶׁכְּבָר הִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה קֹדֶם לָכֵן. לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן אֶלָּא בְּיוֹם הַפְסָקָה בִּלְבַד, לְיוֹם שִׁבְיעִי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ וְדַיָּהּ וְטוֹבֶלֶת בְּלֵיל שְׁמִינִי. לֹא בָּדְקָה עַצְמָהּ לֹא בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְלֹא בְּיוֹם שְׁבִיעִי, אֲפִלּוּ בָּדְקָה בְּלֵיל שְׁמִינִי, אַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיקָה בְּטָהֳרָה מִקֹּדֶם לָכֵן, אֵין עוֹלִין לָהּ כְּלָל אוֹתָן שִׁבְעָה יָמִים שֶׁעָבְרוּ, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא בָּדְקָה בָּהֶן לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף. וּצְרִיכָה לִמְנוֹת מֵעֵת שֶׁבָּדְקָה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים. וְאֶפְשָׁר שֶׁעִקַּר דָּבָר זֶה מִכֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה (שם כח) וְסָפְרָה לָהּ וְאַחַר תִּטְהָר. וּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא בָּדְקָה לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף אֵין כָּאן סְפִירָה.

י וּבְדִיקָה זוֹ צְרִיכָה הָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּצָמֶר גֶּפֶן נָקִי הַנִּקְרָא בְּלַעַז קוטו״ן אוֹ בְּצֶמֶר לָבָן נָקִי וְרַךְ אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתָּן יָשָׁן שֶׁמִּחֲמַת יָשְׁנוֹ הוּא רַךְ, וְכֻלָּן יִהְיוּ לְבָנִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר יָפֶה בָּהֶן כָּל מַרְאֶה אַדְמִימוּת (נדה יז א). וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן, נִקְרָא בַּתַּלְמוּד עֵדִים. וּכְשֶׁבּוֹדֶקֶת, צְרִיכָה לְהַכְנִיס הָעֵד בְּכָל חוֹרִין וּסְדָקִין שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְאִם מָצְאָה עָלָיו אַחַר כֵּן שׁוּם מַרְאֶה אָדֹם טְמֵאָה. כָּל בְּדִיקָה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה כָּךְ אֵינָהּ בְּדִיקָה, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָה הָעֵד בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וְלֹא בָּדְקָה בַּחוֹרִין וּבַסְּדָקִין, אֵינָהּ בְּדִיקָה יָפָה, שֶׁאֵין זֶה קְרוּי אֶלָּא קִנּוּחַ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין שִׁנּוּי חִלּוּקָה עוֹלֶה לָהּ לַבְּדִיקָה. שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים אֵלּוּ מָקוֹם וְלֹא בָּדְקָה בַּחוֹרִין וּבַסְּדָקִין, אֵינָהּ בְּדִיקָה יָפָה, שֶׁאֵין זֶה קְרוּי אֶלָּא קִנּוּחַ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין שִׁנּוּי חִלּוּקָה עוֹלֶה לָהּ לַבְּדִיקָה. שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים אֵלּוּ צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ רְצוּפִים שֶׁלֹּא תִּפְסֹק טֻמְאָה בֵּינֵיהֶם, אֲפִלּוּ יָשְׁבָה לָהּ כָּל הַיָּמִים וְלֹא רָאֲתָה, וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי אֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב רָאֲתָה, הֲרֵי זוֹ סוֹתֶרֶת כָּל מִנְיָנָהּ וּצְרִיכָה לִסְפֹּר אַחַר כָּךְ שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים רְצוּפִים.

יא וְדִינֵי שְׁעוּרֵי הַכֶּתֶם (שם נח, ב) וּבְאֵיזֶה עִנְיָן תּוֹלָה בַּכֶּתֶם אוֹ אֵינָהּ תּוֹלָה, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לָהּ מַכָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם אִם תּוֹלָה בָּהּ דָּמֶיהָ עַד שֶׁתִּתְחֶיהָ הַמַּכָּה, וְעִנְיַן קְטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה וְהַדָּם שׁוֹתֶת מִמֶּנָּה מָה דִּינָהּ (שם סד ב), וְדַם בְּתוּלִים שֶׁדָּנוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים כְּדַם נִדָּה (שם סה ב), וְדִינֵי הַוָּסָתוֹת רַבִּים, וְדִין פְּרִישָׁה מִן הָאִשָּׁה סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ שֶׁהִיא הָעוֹנָה, כְּלוֹמַר, אוֹתוֹ הַיּוֹם אוֹ אוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁהִיא רְגִילָה לִרְאוֹת בָּהֶן אֲסוּרָה בְּתַשְׁמִישׁ, מִדִּכְתִיב (שם לח) וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, וּבָא הַפָּרוּשׁ, שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנְּשׁוֹתֵיהֶן סָמוּךְ לְוִסְתָּן, אֲבָל אַחַר שֶׁעָבְרָה עוֹנַת הַוֶּסֶת מֻתָּרִין לְשַׁמֵּשׁ. וְעִנְיַן הַהַרְחָקָה מִן הָאִשָּׁה שֶׁצִּוּוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת יא, א) בְּעִנְיַן הַנִּדּוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל אָדָם בַּעֲבֵרָה, וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה בְּקֵעָרָה אַחַת, וְלֹא יוֹשִׁיט דָּבָר מִיָּדוֹ לְיָדָהּ (שם יג א), וְלֹא יְדַבֵּר עִמָּהּ דְּבָרִים שֶׁל הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

יב וְעִנְיַן טְבִילָתָן שֶׁהִצְרִיכוּ אוֹתָן חֲכָמִים לִטְבֹּל בַּלַּיְלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁטְּבִילַת הַזָּבָה אֲפִילּוּ בַּיּוֹם מִדִּין תּוֹרָה, וְהֵן כֻּלָּן הַיּוֹם כְּזָבוֹת, אַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁטְּבִילַת כֻּלָּן בַּלַּיְלָה מִשּׁוּם סְרָךְ בִּתָּה, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ הָעִנְיָן בַּגְּמָרָא (נדד סז, ב). וּבִמְקוֹם דְּחַק, כְּגוֹן שֶׁדַּלְתוֹת מְדִינָה נִנְעָלוֹת בַּלַּיְלָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הִתִּירוּ לִטְבֹּל אֲפִילּוּ בַּיּוֹם, וּמִכָּל מָקוֹם אֲסוּרָה לְשַׁמֵּשׁ עַד הַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּרְאֶה וְתִסְתֹּר כָּל מִנְיָנָהּ וְנִמְצָא שֶׁבָּא עַל הַטֻּמְאָה, לְפִי שֶׁטָּהֳרָתָהּ תְּלָה הַכָּתוּב בְּיָמִים וּטְבִילָה.

יג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלָיו וְשָׁכַב אֶת הַנִּדָּה בְּמֵזִיד, מִכֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּבֶן הַנִּדָּה אֵינוֹ נִקְרָא מַמְזֵר אֶלָּא וָלָד פָּגוּם. וּבְלָאוּ דִּלֹא יָבֹא מַמְזֵר נִכְנָאר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תסה).

מצוה רח

א **שֶׁלֹּא נִתֵּן מְזָרְעֵנוּ לְמֹלֶךְ** – שֶׁלֹּא נִתֵּן קֶצֶת מִבָּנֵינוּ לְהַעֲבִירָם לְפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם בִּזְמַן תּוֹרָה, שֶׁהָיָה שְׁמוֹ מֹלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כא) וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ כְּלוֹמַר מִקֶּצֶת זַרְעֲךָ. וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּמָקוֹם אַחֵר, דִּכְתִיב (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין, הָאָב מוֹסְרוֹ לַכּוּמְרִים לְשֵׁם שִׁקּוּצָם כְּעֵין מָה שֶׁכָּתוּב בְּקָרְבָּנוֹת כְּשֵׁרִים, (ויקרא טו יד) וּנְתָנָם אֶל הַכֹּהֵן. וְאֶפְשָׁר שֶׁהַכּוּמְרִים עוֹשִׂין בּוֹ תְּנוּפָה אוֹ הַגָּשָׁה לִפְנֵי הַמֹּלֶךְ, וְאַחַר כָּךְ מַחְזִירִין אוֹתוֹ לְאָב, וּמַבְעִירִין אֵשׁ גְּדוֹלָה לִפְנֵי הַמֹּלֶךְ, וְהָאָב הָיָה לוֹקֵחַ בְּנוֹ וּמַעֲבִירוֹ בְּלַהַב הָאֵשׁ. וְכָךְ אָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (סנהדרין ז, י) אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּמְסֹר לַכּוּמָרִים וְיִטְּלֶנּוּ וְיַעֲבִירֶנּוּ. וְדַעַת הָרַב רַשׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סנהדרין סד, ב ד״ה שרגא) וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עכו״ם ו, ג) שֶׁלֹּא הָיָה שׁוֹרְפוֹ אֶלָּא הָעֲבוֹדָה הָיְתָה לְהַעֲבִירוֹ לְבַד, וּמִכֵּיוָן שֶׁהֶעֱבִירוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיָה דַּרְכָּם לְהַעֲבִירוֹ חַיָּב. וְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי׳ לתורה ויקרא יח כא) שֶׁהָיָה מַעֲבִירוֹ בְּלַהַב עַד שֶׁנִּשְׁמָתוֹ יוֹצֵאת, וּרְאָיוֹתָיו בְּפֵרוּשׁ הַחֻמָּשׁ שֶׁעָשָׂה.

ב רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי רחוּק עֲבוֹדָה זָרָה דֶּרֶךְ כְּלָל כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בּוֹ מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו). וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה זוֹ שֶׁל מֹלֶךְ, לְפִי שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָה רָעָה בְּיוֹתֵר וְהָיוּ אֲדוּקִין בָּהּ הַרְבֵּה בְּאוֹתוֹ זְמַן, נִתְיַחֲדָה בָּהּ אַזְהָרָה מִלְבַד כָּל אַזְהָרוֹת עֲבוֹדָה זָרָה הַרְבֵּה בַּתּוֹרָה, וְזֶה נֶאֱמַר לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל לְפִי הַנִּרְאֶה לְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ויקרא כ ה) לֹא נִצְטָרֵךְ לָזֶה, כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁעִנְיָן מְחֻדָּשׁ יֵשׁ בַּעֲבוֹדָה זוֹ שֶׁל מֹלֶךְ מִכָּל שְׁאָר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁבְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה לֹא יִתְחַיֵּב הָעוֹבְדָהּ בְּשֶׁלֹּא כִּדְרָכָהּ אֶלָּא בְּאַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת הַיְדוּעוֹת, אֲבָל בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל מֹלֶךְ יִתְחַיֵּב הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁל מֹלֶךְ בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה, וּלְפִיכָךְ נִתְיַחֲדָה הָאַזְהָרָה בּוֹ. וּלְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, הֶחְמִירָה הַתּוֹרָה בּוֹ כָּל כָּךְ לְחַיֵּב הָעוֹשֶׂה כֵּן בְּכָל עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דַּרְכָּהּ בְּכָךְ. זֶהוּ הַנִּרְאֶה לִי מִכְּלַל דְּבָרָיו. וְזֶה הָעִנְיָן (עי׳ סמ״ג ל״ת מ) שֶׁאֵין הַחִיּוּב בָּא אֶלָּא בְּמִקֶּצֶת הַזֶּרַע וְלֹא בְּכֻלּוֹ (סנהדרין סד ב), אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מִפְּנֵי שֶׁהַכּוּמָרִים הַשַּׁקְרָנִים הָיוּ מַבְטִיחִין אֲבִי הַבֵּן כִּי עַל יְדֵי תַּקְרֹבֶת בֵּן זֶה, יַצְלִיחַ שְׁאָר זַרְעוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה, וְתִהְיֶה הַבְּרָכָה וְהַטּוֹבָה מְצוּיָה בְּבֵיתוֹ, וּלְרֹב תַּרְמִיתָם, לֹא רָצוּ מִתְּחִלָּה לְקַבֵּעַ הַחֹק רַק בְּמִי שֶׁיִּשָּׁאֵר לוֹ זֶרַע מִלְּבַד אוֹתוֹ שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהֶם, פֶּן יְמָאֲנוּ מִלִּשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם, הֵן לְשָׁרְפוֹ לְגַמְרֵי, הֵן לְהַעֲבִירוֹ בְּתוֹךְ הַלַּהַב, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, וּלְמַעַן יַבְטִיחוּ גַּם כֵּן עַל הַבְּרָכָה וְהַטּוֹבָה בַּנִּשְׁאָרִים וְיִתְפַּתּוּ אֲלֵיהֶם מִתּוֹךְ כָּךְ הַפְּתָאִים, וְלָכֵן לֹא חִיְּבָה הַתּוֹרָה בָּעִנְיָן, רַק כְּשֶׁהוּא כְּעֵין עֲבוֹדָתָן וְלֹא בְּצַד אַחֵר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סד א) מָסַר וְלֹא הֶעֱבִיר, הֶעֱבִיר וְלֹא מָסַר פָּטוּר וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲבִיר מִקֶּצֶת זַרְעוֹ וְיַנִּיחַ מִקֶּצֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְשֶׁחַיָּב בֵּין עַל זַרְעוֹ כָּשֵׁר, בֵּין עַל זַרְעוֹ פָּסוּל, וְשֶׁחַיָּב עַל כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ, בָּנִים אוֹ בָּנוֹת, בֵּין בָּנִים אוֹ בְּנֵי בָּנִים, עַד לְעוֹלָם, אֲבָל אִם הֶעֱבִיר אֶחָיו אוֹ אֲחִיוֹתָיו אוֹ אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר עַצְמוֹ פָּטוּר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין. (ה׳ ע״א פ״ו).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת (ספרא קדושים ד א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהִתְרָאָה, נִסְקָל בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאִם אֵין עֵדִים וְהִתְרָאָה חַיָּב כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה כו), שֶׁאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה הוּא עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּכְלָל.

מצוה רט

א **שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל הַזְּכָרִים** – שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כב) וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִיא. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת שנ) וְנִכְפַּל זֶה הַלָּאו בְּזֶה הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר דִּכְתִיב (דברים כג יח) וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. נִרְאֶה כִּי לֹא הִסְפִּים הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּכָאן עִם מָה שֶׁתִּרְגֵּם אֲנְקְלוֹס (שם) וְלָא יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּתָא אָמָה. פֵּרוּשׁ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, אֶלָּא דַּעְתּוֹ דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ לֹא יָבוֹא רַק לְתוֹסֶפֶת לָאוִין לְמִשְׁכַּב זְכוּר, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה אַזְהָרוֹת בַּתּוֹרָה כְּפוּלוֹת בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת. וְרָאִיתִי לְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (דברים שם) שֶׁלֹּא יַסְפִּים גַּם הוּא בַּלָּאו הַזֶּה עִם הַתַּרְגּוּם, אֲבָל יֹאמַר כִּי לָאו דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ יָבוֹא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא נַנִּיחַ לִהְיוֹת בֵּינֵינוּ עַם הַקֹּדֶשׁ קָדֵשׁ, וְהוּא הָאִישׁ הַמְּזַמָּן לִהְיוֹת נִשְׁכָּב מִן הַזְּכָרִים כַּיָּדוּעַ מֵהֶם בְּאַרְצוֹת הַיִּשְׁמְעֵאלִים עַד הַיּוֹם, וּמִפְּנֵי כֵן אָמַר (שם) מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לוֹמַר, שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ מֵזְּהָרִים מִזֶּה בָּאֻמּוֹת, שֶׁאִם הָיָה אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת קָדֵשׁ, וַאֲפִלּוּ בֵּינֵינוּ, לֹא הֻזְהַרְנוּ עָלָיו, לְפִי שֶׁלֹּא הֻזְהַרְנוּ בַּאֲחֵרִים זוּלָתֵנוּ אֶלָּא בְּעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְבַד.

ב וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ אִם כֵּן מֵאי זֶה מִקְרָא נִלְמַד לָאו לְנוֹשֵׂא שִׁפְחָה, אִם לֹא נֹאמַר כְּדִבְרֵי הַמְתַרְגֵּם? וְשֶׁמָּא תֹּאמַר מִדִּכְתִיב (שם ז ג) לֹא תִתְחַתֵּן בָּם, זֶה אֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא דִּלְשִׁבְעָה עַמְמִין הוּא דַּאֲתָא, וַעֲלֵיהֶם הוּא דִּכְתִיב, וְדַוְקָא בִּגֵּרוּתָן, דְּאִלּוּ בְּגַיּוּתָן לָא שַׁיָּךְ בְּהוּ לְשׁוֹן חִתּוּן, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּעִזְרַת הַשֵּׁם בְּמִקּוֹמוֹ בְּסֵדֶר וָאֶתְחַנַּן (מצוה תכז). אֲבָל אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁנִּלְמַד אִסּוּר לִשְׁפִחָה בִּכְלַל אִסּוּר כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָם יִשְׂרְאֵלִים שֶׁאָסוּר לְהִדָּבֵק בָּהֶן, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ עֲלֵיהֶם חֲכָמִים (קידושין סח, ב), מִדִּכְתִיב (שם ד) כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי. לְרַבּוֹת כָּל הַמְסִירִים. וּכְמוֹ כֵן שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית. מִכֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ יִשְׂרְאֵלִית גְּמוּרָה בִּכְלַל מְסִירִין הִיא, שֶׁהֲרֵי קְצָת מִצּוֹת יֵשׁ שֶׁהִיא אֵינָהּ חַיֶּבֶת בָּהֶן, וְהֵן אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶם בִּפְרוּשׁ בַּפָּרָשָׁה (ויקרא יח ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעוֹטֵי כָּל שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמִּפֹּרָשׁ בַּגְּמָרָא בְּמִקְצָת מְקוֹמוֹת, וּבִכְלַל מְסִירִין הוּא בְּכָךְ.

ג נִמְצָא לְפִי דְּבָרֵינוּ, כִּי פֵּרוּשׁ הַמְתַרְגֵּם אֶמֶת, כִּי יֵשׁ בַּשִּׁפְחָה לָאו, אֶלָּא שֶׁאָנוּ לְמֵדִים אוֹתוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) יַחְשֹׁב לָאו דְּלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ, לְבַל נַנִּיחַ בֵּינֵינוּ אִישׁ מְזַמָּן לִזְנוּת כְּדֶרֶךְ הַיִּשְׁמְעֵאלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְלָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֵין לוֹ בָּזֶה לָאו, וְלָכֵן כָּתַב, כִּי לֹא בָּא הַפָּסוּק רַק לְחִזּוּק אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל הַזְּכָרִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, שֶׁכָּתַב בְּזֶה הָעִנְיָן, וְזֶהוּ הַדַּעַת הָאֱמִתִּית שֶׁזֶּה הַלָּאו נִכְפָּל לְחִזּוּק, לֹא שֶׁיִּהְיֶה אַזְהָרָה לַנִּשְׁכָּב, שֶׁמֵּאֶמְרוֹ לֹא תִשְׁכַּב נִלְמַד אַזְהָרָה לְשׁוֹכֵב וְנִשְׁכָּב. וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (נד, ב) נִתְבָּאֵר, שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הוּא שֶׁיָּשִׁים לֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ אַזְהָרָה לַנִּשְׁכָּב, וּלְדַעְתּוֹ הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְהֶבִיא זָכוּר עָלָיו בִּידִיעָה אַחַת חַיָּב שְׁתַּיִם. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ חֲרֵי הוּא אוֹמֵר וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה, קְרִי בֵּהּ לֹא תִשָּׁכֵב, וּלְפִיכָךְ הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְהֶבִיא זָכָר עָלָיו בִּידִיעָה אַחַת, אֶצְלוֹ אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, וְאָמְרוּ בְּטַעַם הַהוּא לֹא תִשְׁכַּב וְלֹא תִשָּׁכֵב חֲדָא הִיא, עַד כָּאן.

ד מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בִּישׁוּב עוֹלָמוֹ אֲשֶׁר בָּרָא וְלָכֵן צִוָּה לְבַל יַשְׁחִיתוּ זַרְעָם בְּמִשְׁכְּבֵי הַזְּכָרִים, כִּי הוּא בֶּאֱמֶת הַשְׁחָתָה שֶׁאֵין בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת פְּרִי וְלֹא מִצְוַת עוֹנָה, מִלְּבַד שֶׁעִנְיַן אוֹתוֹ טִנּוּף נִמְאָס וּמְכֹעָר הוּא מְאֹד בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל שֵׂכֶל. וְהָאִישׁ שֶׁנִּבְרָא לַעֲבֹדַת בּוֹרְאוֹ לֹא רָאוּי (י׳, ג לְהִתְגָּאֵל) לְהִתְעַוֵּל בְּמַעֲשִׂים מְכֹעָרִים כָּאֵלֶּה. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עו, ב), שֶׁאָסוּר לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְקָטָן, דִּכְעֵין זְנוּת הוּא, וְכֵן שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם זְקֵנָה וַעֲקָרָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיֹלֶד (עי׳ יבמות סח ב).

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נד, א), שֶׁהַבָּא עַל הַזָּכוּר אוֹ הֶבִיא זָכוּר עָלָיו אִם שְׁנֵיהֶם גְּדוֹלִים נִסְקָלִין, וְאִם הָיָה הָאֶחָד גָּדוֹל וְהָאֶחָד קָטָן עַד תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין מִדְּאוֹרַיְתָא, וּמַכִּין הַגָּדוֹל מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן, וְאִם הָיָה הָאֶחָד קָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְכְלַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם הוּא מִתֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וּלְמַעְלָה, הַגָּדוֹל נִסְקָל בֵּין שֶׁבָּא עָלָיו אוֹ הֶבִיאוֹ עַל עַצְמוֹ, וְהַקָּטָן פָּטוּר מִדְּאוֹרַיְתָא וּמַכִּין אוֹתוֹ מִדְּרַבָּנָן (עי׳ רמב״ם גניבה פ״א ה״י). וְאֶחָד הַבָּא עַל הַזָּכוּר אוֹ הַבָּא עַל אַנְדְּרוֹגִינוס דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ חַיָּב (יבמות פג ב), דֶּרֶךְ נְקֵבוּתוֹ פָּטוּר מִדְּאוֹרַיְתָא וּמַכִּין אוֹתוֹ מִדְּרַבָּנָן. הַשָּׁמְטוּם סָפֵק יֵשׁ בּוֹ, וּלְפִיכָךְ אָסוּר מִדְּרַבָּנָן (עי׳ רמב״ם מאכלות אסורות פ״ה ה״ח). וְאַנְדְּרוֹגִינוס מֻתָּר לְשָׂא אִשָּׁה. וּמִפְּנֵי חֲשַׁשׁ מִשְׁכַּב זָכוּר אָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז טו ב), שֶׁלֹּא לִמְסֹר תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל לְגוֹי לְלַמְּדוֹ סֵפֶר אוֹ לְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, מִפְּנֵי שֶׁכֵּלָן חֲשׁוּדִין עַל מִשְׁכַּב זָכוּר. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף הַסֵּדֶר כָּתוּב מְקוֹמָן.

ו וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלָיו, מִכֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָה, כְּלוֹמַר שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה בִּלְבַד, חַיָּב סְקִילָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב כָּרֵת בִּמְזִיד, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת. וְזֹאת מִן הָעֲרֵיוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלֶיהָ כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, בֵּין יִשְׂרָאֵל אוֹ שְׁאָר כָּל הָאֻמּוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (איסורי ביאה יד, יח) שֶׁנִּרְאֶה בְּעֵינָיו כִּי אֲפִלּוּ עֲבָדִים כְּנַעֲנִיִּים יֶשְׁנָם בִּכְלַל אִסּוּר זֶה שֶׁל זְכוּר, וְנֶהֱרָגִין עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בִּכְלַל אִסּוּר עֲרָיוֹת שֶׁל קָרְבָה, שֶׁהֵם מֻתָּרִין אֲפִלּוּ בְּאִמָּם וַאֲחוֹתָם, לְפִי שֶׁהֵם יָצְאוּ מִכְּלַל גּוֹיִם וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ, אַף עַל פִּי כֵן אָסוּר, וְכֵן אִסּוּר בְּהֵמָה שָׁוֶה בְּכָל אָדָם.

מצוה רי

א **שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם בְּהֵמָה** – שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם הַבְּהֵמוֹת, בֵּין שֶׁבָּא הָאִישׁ עַל הַבְּהֵמָה אוֹ שֶׁהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו הַכֹּל בַּכְּלָל (סנהדרין נד ב), וּבִכְלַל הַבְּהֵמָה חַיָּה גַּם כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כג) וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ.

ב מִשֹּׁרֶשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמִּינִין שֶׁבָּרָא בְּעוֹלָמוֹ עוֹשִׂין פֵּרוֹת לְמִינֵיהֶן, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה שֶׁכָּתוּב בְּכָל מִין וּמִין לְמִינֵהוּ. וּמֵהֶיוֹת חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה, לֹא תִּמְצָא הַבְּרָכָה וְהַגְּדֻלָּה בְּמָה שֶׁהוּא בְּהֶפֶךְ. כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ לָנוּ בַּפְּרִדוֹת שֶׁבָּאוֹת מִתַּעֲרֹבֶת שְׁנֵי מִינִין, שֶׁאֵינָן פֹּרוֹת וְרָבוֹת. וְכֵן כָּל אִילָן הַמֻּרְכָּב מִשְּׁנֵי אִילָנוֹת, לֹא יִצְלַח לַעֲשׂוֹת פְּרִי כָּמוֹהוּ וְכָל שֶׁכֵּן בְּמִין הָאָדָם שֶׁהוּא מֻבְחָר מִכָּל הַמִּינִים שֶׁאֵין רָאוּי שֶׁיִּתְעָרֵב בְּמִין הַבְּהֵמָה הַפָּחוּת וְהַגָּרוּעַ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) שֶׁאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין בְּהֵמָה גְּדוֹלָה לִקְטַנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וּבְכָל בְּהֵמָה, כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בְּיוֹם לֵדָתָהּ, וְאֵין חִלּוּק בֵּין הַבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ בְּכָל עִנְיָן, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה אוֹ שֶׁהֶעֱרַת הַבְּהֵמָה בּוֹ, שְׁנֵיהֶן נִסְקָלִים, הוּא וְהִיא, אִם הוּא גָּדוֹל, כְּלוֹמַר שֶׁהִגִּיעַ לְכְלַל עֲנָשִׁין, וְהוּא מֵזִיד. אֲבָל בְּשׁוֹגֵג אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִתֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ וְהוּא פָּטוּר עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְכְלַל עֲנָשִׁין וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְיִסָּרוֹ. וְאִם הוּא פָּחוּת מִתֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד אֲפִלּוּ הַבְּהֵמָה אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסוֹף הַסֵּדֶר נִכְתֹּב מְקוֹמָן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּמֵזִיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה נִסְקָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אֵין עֵדִים, בְּכָרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה בִּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה ריא

א **שֶׁלֹּא תִשְׁכַּבְנָה הַנָּשִׁים עִם הַבְּהֵמוֹת** – שֶׁלֹּא תִשְׁכַּבְנָה הַנָּשִׁים עִם הַבְּהֵמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כג) וְאִשָּׁה לֹא תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספהמ״צ לא תעשה שמט) שֶׁזּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת וְאֵינָהּ נִכְנֶסֶת בִּכְלַל הַמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, לְפִי שֶׁאִסּוּר הַזָּכָר לָבוֹא עַל הַבְּהֵמָה וְאִסּוּר הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תָּבִיא הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ שְׁנֵי אִסּוּרִין חֲלוּקִין הֵן, וְלוּלֵי הַלָּאו שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּפֵרוּשׁ, לֹא הָיוּ נִלְמָדִים זֶה מִזֶּה. וְהֵבִיא רְאָיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרִתוֹת (ב א) שִׁלְשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרֵיתוֹת יֵשׁ בַּתּוֹרָה, וּמָנוּ אוֹתָם וּמָנוּ בִּכְלָלָן הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה לְאֶחָד, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה הַבְּהֵמָה עַל עַצְמָהּ לְאַחֵר, עִם הֱיוֹתָם מוֹנִים שָׁם כְּלָלֵי הָעִנְיָנִים.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בִּכְלָל.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נה, א) שֶׁהָאִשָּׁה גְּדוֹלָה, כְּלוֹמַר שֶׁהִגִּיעָה לְכְלַל עֲנָשִׁין שֶׁהִיא בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיאָה בְּהֵמָה עָלֶיהָ, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרַת בָּהּ, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ שְׁתֵּיהֶן נִסְקָלוֹת, הִיא וְהַבְּהֵמָה. וְאִם הָאִשָּׁה קְטַנָּה, כְּלוֹמַר פְּחוּתָה מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת וְהִיא פְּטוּרָה וְרָאוּי לְיַסְּרָהּ. וְאִם הִיא פְּחוּתָה מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ הַבְּהֵמָה אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עַל יָדָהּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ עִם פְּרָטֵי כָּל הָעֲרָיוֹת הַכְּתוּבִים בְּסֵדֶר זֶה, בֵּין עִנְיַן הָאִסּוּר שֶׁבָּהֶן וְחִלּוּקֵיהֶן בֵּין חִלּוּקֵי מִשְׁפְּטֵי הָעוֹבְרִים, הַכֹּל בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וּבְמַסֶּכֶת כְּרֵיתוֹת וּבִמְקוֹמוֹת מִן יְבָמוֹת וּכְתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין.

ד וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ ל״ת שנב) שֶׁאֵלֶּה הָעֲרָיוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ בָּהֶן שֶׁהֵן בִּכָּרֵת, בָּא עֲלֵיהֶן הַכָּרֵת בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה מְבֹאָר, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר מִנְיָנָם, כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם. וּכְמוֹ כֵן כָּל אֲשֶׁר כָּתַבְנוּ בָּהֶן שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין, הוּא כְּמוֹ כֵן לְשׁוֹן הַתּוֹרָה. אָמְנָם הִתְחַלֵּף הַמִּיתָה וְאָמְרִנוּ בִּקְצָתָן סְקִילָה וּבִקְצָתָן חֶנֶק וּבִקְצָתָם שְׂרֵפָה, יֵשׁ מֵהֶן מִן הַכָּתוּב וְיֵשׁ מֵהֶן בְּקַבָּלָה. וְכָל הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן שֶׁהָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן הַגָּדוֹל חַיָּב וְהַקָּטָן פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וְכֵן אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם גְּדוֹלִים וְהָאֶחָד יָשַׁן הַיָּשֵׁן פָּטוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנִּזְהֲנָה קֹצֶת בְּעוֹדוֹ יָשֵׁן. וּבְכָל הָעֲרָיוֹת, וְכֵן בְּכָל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹא עֲלֵיהֶם חִיּוּב בֵּית דִּין צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים אוֹ יוֹתֵר מַתְרִין בָּעוֹבֵר, וְרוֹאִין אוֹתוֹ בְּעֵינֵיהֶם עוֹבֵר עַל הָעֲבֵרָה (עי׳ סנהדרין לז א). וּמִכָּל מָקוֹם בְּעִנְיַן אִסּוּר הָעֲרָיוֹת הוֹרוּנוּ חֲכָמִים (מכות ז א) שֶׁאֵין צָרֵךְ שֶׁיִּרְאוּ הָעֵדִים עִנְיַן הַנְּאוּף לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר שֶׁיִּרְאוּ אֶת הַמַּעֲשֶׂה הָרַע כְּמַכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָם כִּמְנָאָפִים, כְּלוֹמַר זֶה בָּזֶה כְּדַרְכּוֹ כָּל הַבּוֹעֲלִין חֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין בִּרְאִיָּה זוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא לֹא הֶעֱרָה, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקַת צוּרָה זוֹ שֶׁהֶעֱרָה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין פ, א) בָּעִנְיָן גַּם כֵּן, שֶׁכָּל מִי שֶׁהַחֶזֶק בִּשְׂאֵר

בָּשָׂר, נֶהֱרָג עַל פִּי הַחֲזָקָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה בְּרוּרָה עַל הַקָּרְבָּה אֶלָּא חֲזָקָה לָבַד, שֶׁבְּנֵי אָדָם אוֹמְרִים, פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִית הוּא אוֹ אֲחִי פְּלָנִיתָא אוֹ אָבִיהָ וּמַלְקִין וְשׁוֹרְפִין וְסוֹקְלִין וְחוֹנְקִין עַל זוֹ הַחֲזָקָה.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֶרֶת עָלָיו וְהֵבִיאָה בְּהֵמָה עָלֶיהָ חַיֶּבֶת סְקִילָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה הִיא בְּכָרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיֶּבֶת לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁבְּכָל שׁוֹגֵג אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת, וַאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נד, ב) בְּטַעַם סְקִילַת הַבְּהֵמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּנֵי אָדָם זוֹ הִיא שֶׁנִּכְשַׁל בָּהּ פְּלוֹנִי, זֶה לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּמֵזִיד, כִּי הוּא הַכְּשָׁלוֹן הַגָּדוֹל, אֲבָל שׁוֹגֵג קָצַת אַף יֵשׁ בּוֹ.

ו נִמְצָא לְפִי דְּבָרֵינוּ, שֶׁאֵין אָסוּר עַל הַגּוֹיִם מִשּׁוּם עֶרְוָה, אֶלָּא אִם וְאִשֶּׁת אָב וְאָחוֹת מֵאֵם וְאִשֶּׁת אִישׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה לה). וְזָכוּר וּבְהֵמָה, וְהָעֲבָדִים אֵינָם בִּכְלַל אִסּוּר עֲרָיוֹת שֶׁל קָרְבָה, וּמֻתָּרִין אֲפִלּוּ בְּאִמָּם וַאֲחוֹתָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רט) לְפִי שֶׁכְּבָר יָצְאוּ מִכְּלַל גּוֹיִם וְלִכְלַל יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ.

ז וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּטַעַם זֶה (יבמות סב, ב), שֶׁהָעֶבֶד הַכְּנַעֲנִי אֵין לוֹ חַייס, כְּלוֹמַר שֶׁהֲרֵי הוּא כִּבְהֵמָה לְעִנְיָן זֶה, וְהַכָּתוּב מוֹרֶה עַל זֶה מִדִּכְתִיב (בראשית כב ה) שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר, וְהֵם הָיוּ עֲבָדִים שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּאִסּוּר זְכוּר וּבְהֵמָה הֵן, כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְטַעַם נָכוֹן הוּא דְּלָא שַׁיְּךְ לוֹמַר בְּזֶה אֵין לוֹ חַייס. וַאֲסוּרִין גַּם כֵּן מִלְּבוֹא עַל אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁל יִשְׂרָאֵל דְּלָא שַׁיְּךְ בָּהֶם גַּם כֵּן אֵין לוֹ חַייס. וְכֵן הֵם אֲסוּרִים מִן הַנִּדָּה, וַאֲפִילּוּ שִׁפְחָה, שֶׁחַיָּבִין הֵן בְּכָל עֲנָשִׁים שֶׁבַּתּוֹרָה. וּבְפֵרוּשׁ דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא מצורע מכילתא דזבים פרשתא ה׳ פסקא א) וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה (ויקרא טו יט) בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין שִׁפְחָה בֵּין גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת.

ח וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב, א) שֶׁאִם נִתְגַּיֵּר אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת, וְכֵן עֶבֶד שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר הֲרֵי הֵן כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד וְכָל שְׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהָיָה לָהֶן מִתְּחִלָּה בְּגִיּוּתָן אוֹ בְּעַבְדוּתָן אֵינָן שְׁאֵר בָּשָׂר לָהֶן כְּלָל, וּמֻתָּר לָהֶן לִשָּׂא אוֹתָן אֲפִלּוּ הֵן אִמָּם אוֹ אֲחוֹתָם, וְהוּ מִדִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ הַדָּבָר כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁבָּאוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לְקְדֻשָּׁה קַלָּה. וְתִקְּנוּ הַדָּבָר כֵּן שֶׁאִם הָיָה נָשׂוּי כְּשֶׁהוּא גּוֹי אוֹ עֶבֶד לְאִמּוֹ אוֹ לַאֲחוֹתוֹ מַפְרִישִׁין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵלּוּ הָיוּ אֲסוּרוֹת אֲפִלּוּ בְּגִיּוּת, אֲבָל אִם הָיָה נָשׂוּי לִשְׁאָר הָעֲרָיוֹת וְנִתְגַּיְּרוּ הוּא וְהֵן אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתָן לְפִי שֶׁאֵין כָּאן חֲשָׁשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ וְכוּלְּי, שֶׁהֲרֵי שְׁאָר הָעֲרָיוֹת מֻתָּרוֹת הָיוּ בְּגִיּוּתָן. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה לֹא גָּזְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּגֵר אֶלָּא בְּשֶׁאֵר הָאֵם אֲבָל לֹא בְּשֶׁאֵר הָאָב, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צז, ב), שֶׁגֵּר מֵתָר לִשָּׂא בִּתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרָה, וְכֵן אֶשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו אֲבָל לֹא מֵאִמּוֹ, וְכֵן מֵתָר בְּאֶשֶׁת בְּנוֹ, וּמֻתָּר לוֹ לִשָּׂא שְׁתֵּי אֲחָיוֹת מִן הָאָב אֲבָל לֹא מִן הָאֵם. וְכֵן הַשְּׁנִיּוֹת כֻּלָּן לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם בְּגֵרִים. וְהָעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ הֲרֵי הֵן כְּגֵרִים, וְכָל מָה שֶׁמֻּתָּר לָהֶן מֻתָּר לָהֶן וְהוּא הַדִּין בָּאסוּר.

מצוה ריב

א **מִצְוַת יְרֵאַת אָב וְאֵם** – לירא מֵהָאָבוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁיִּתְנַהֵג הָאָדָם עִם אִמּוֹ וְאָבִיו הַנְהָגָה שֶׁאָדָם נוֹהֵג עִם מִי שֶׁיָּרֵא מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ג) אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים א י, קדושין לא ב) אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת כִּבּוּד הָאָבוֹת בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה לג).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא, א) עַד הֵיכָן מוֹרָאַת אָב וְאֵם? שֶׁאֲפִלּוּ הִכּוּהוּ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו לֹא יַכְלִים אוֹתָם, וְאַף עַל פִּי כֵן צִוּוּ חֲכָמִים (מו״ק יז, א וברש״י שם שמא מיבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו) לָבַל יַכֶּה אָדָם אֶת בְּנוֹ הַגָּדוֹל, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל (מצוה רלב), וּמְנַדִּין עַל כָּךְ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין שם ב) בְּחֹמֶר מִצְוָה זוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ נִטְרְפָה דַּעַת הָאָב וְהָאֵם שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל הַבֵּן לִנְהֹג עִמָּהֶם דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְפִי דַּעְתָּם, אֲבָל אִם נִשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר, יָכוֹל לְהַנִּיחָם וְיִצְוֶה אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי אִם יֵשׁ לוֹ. וְהַמַּמְזֵר חַיָּב בִּכְבוֹד הָאָבוֹת וּמוֹרָאָם (יבמות כב, ב) אַף עַל פִּי שֶׁפָּטוּר מִן הַמִּשְׁפָּט עַל מַכָּתָם וְקִלְלָתָם. וְהוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ לב, א) בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁאִם יְצִוּוּ הָאָבוֹת לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת דִּרַבָּנָן, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמִקּוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, וְהָרֹב בְּקִדּוּשִׁין לְפִי דַּעְתִּי (יו״ד סי׳ ר״מ).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהֵקֵל בְּיִרְאָתָם בִּשֵּׁל עֲשֵׂה זֶה אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה מִדַּעַת הָאָב וּבִמְחִילָתוֹ, שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

מצוה ריג

א **שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדַת אֱלִילִים לֹא בְּמַחְשָׁבָה וְלֹא בְּדִבּוּר וְלֹא בְּהַבָּטָה** – שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה בְּמַחְשָׁבָה אוֹ בְּדִבּוּר וְלֹא אֲפִלּוּ בִּרְאִיָּה לְבַד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לַעֲבֹד אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ד) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (קדושים א יא) אִם פּוֹנֶה אַתָּה אַחֲרֵיהֶם אַתָּה עוֹשֶׂה אוֹתָן אֱלֹהוּת, כְּלוֹמַר אִם אַתָּה מִתְעַסֵּק בְּעִנְיָנֵיהֶ כְּלוֹמַר, לְהַרְהֵר אַחֲרֵי הַשִּׂגְעוֹנוֹת אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הַמַּאֲמִינִים בָּהּ, שֶׁמַּזָּל פְּלוֹנִי אוֹ כּוֹכָב פְּלוֹנִי יַעֲשֶׂה פְּעֻלָּה כֵּן, וְכֵן בִּקְטֹרֶת פְּלוֹנִית אוֹ בַּעֲבוֹדָה פְּלוֹנִית, אוֹ תַּבִּיט תָּמִיד בַּצּוּרוֹת שֶׁעוֹשִׂין עוֹבְדֶיהָ כְּדֵי לָדַעַת אֵיכוּת עֲבוֹדָתָהּ, מִכָּל זֶה יִהְיֶה סִבָּה, שֶׁתִּהְיֶה נַפְתֶּה אַחֲרֶיהָ וְתַעַבְדֶהָ.

ב וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר שָׁם בַּסִּפְרָא, שֶׁאָמְרוּ שָׁם רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַל תִּפְנֶה לִרְאוֹתָן. וְהָעִנְיָן מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהוּא סִבָּה לִרְאוֹת אוֹתָהּ וְלִטְעוֹת אַחֲרֶיהָ, וְכֵן כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטֵּל חֵלֶק מֵהַזְּמַן וְיִתְעַסֵּק בְּאוֹתָם הַהֶבְלִים, וְהָאָדָם אֵינֶנּוּ נִבְרָא רַק לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּת פֶּרֶק שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵרוֹ (קמט, א) וּדְיוֹקְנֵי עַצְמָהּ אֲפִלּוּ בַּחוֹל אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. מַאי תַּלְמוּדָא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אַל תִּפְנוּ אֶל מִדַּעְתְּכֶם.

ג וְנִכְפָּל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר בְּאִסּוּר הַמַּחְשָׁבָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא טז) הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם וְגוֹ'. כְּלוֹמַר שֶׁאִם יַרְבֶּה לִבְךָ לַחְשֹׁב בָּהּ, יִהְיֶה סִבָּה לִנְטוֹתְךָ מִן הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה וּלְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדָתָהּ, וְעוֹד נֶאֱמַר בְּזֶה הָעִנְיָן (שם ד יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ וְגוֹ'. שֶׁאֵין הָעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשָּׂא הָאָדָם רֹאשׁוֹ וְיַבִּיט בַּשָּׁמַיִם, אֲבָל הַכַּוָּנָה בַּדָּבָר שֶׁלֹּא יַבִּיט בָּהֶם בְּעֵין הַלֵּב לָדַעַת כֹּחָן וְעִנְיָנָן, כְּדֵי לְעָבְדָן, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר (שם יב ל) וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי וְגוֹ'. שֶׁיִּמְנָעֵנוּ הַכָּתוּב מִלִּשְׁאֹל עַל אֵיכוּת עֲבוֹדָתָהּ, לְפִי שֶׁכָּל זֶה הוּא סִבָּה לִטְעוֹת בָּהּ.

ד שֹׁרֶשׁ רִחוּק עֲבוֹדָה זָרָה יָדוּעַ לְכָל אָדָם.

ה דִּינֵי הַמִּצְוָה וּפְרָטֶיהָ, יִתְבָּאֲרוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר, שֶׁהִזְהִירוּנוּ בּוֹ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יב ב) שֶׁלֹּא לְהַרְהֵר בְּמַחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא מַחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה בִּלְבַד אָסוּרָה, אֶלָּא כָּל מַחְשָׁבָה הַגּוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם לַעֲקֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה. וּבְפֵרוּשׁ הִזְהִיר הַכָּתוּב עַל זֶה דִּכְתִיב (במדבר טו לט) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין מ, א) שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַשֵּׁב לְיִשְׂרָאֵל מַחֲשֶׁבֶת עֲבֵרָה כְּמַעֲשֶׂה, חוּץ מִמַּחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיא נֶחְשֶׁבֶת לוֹ לָאָדָם כְּמַעֲשֶׂה [הלכות ע"א פ"ב].

ו וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלָיו וּפָנָה אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה בְּדֶרֶךְ שֶׁיִּהְיֶה עוֹשֶׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה לוֹקֶה (עי' רמב"ם סנהדרין יט ד).

מצוה ריד

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת אֱלִילִים לֹא לְעַצְמוֹ וְלֹא לְזוּלָתוֹ** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה זָרָה לְמִי שֶׁיַּעַבְדֶהָ, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְזוּלָתוֹ, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה הַמְצַוֶּה לַעֲשׂוֹתָהּ גּוֹי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ד) וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (קדושים א יב) אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים. וְשָׁם נֶאֱמַר הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה לְעַצְמוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת, כְּלוֹמַר מִשּׁוּם לֹא תַעֲשׂוּ, וּמִשּׁוּם לֹא לָכֶם וְגוֹ'.

ב שֹׁרֶשׁ רִחוּק עֲבוֹדָה זָרָה יָדוּעַ.

ג דִּינֶיהָ כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז נא, ב) מַה בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי? עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וְגוֹ'. מִשֶּׁפָּסְלוֹ נַעֲשָׂה לוֹ אֱלוֹהַּ, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כז טו) וְשָׂם בַּסֵּתֶר, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר, שֶׁהֵן עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין שֶׁל גּוֹי אוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֲסוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְהָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה שְׁכָרוֹ מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ עָשָׂאהּ לְגוֹי, שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִשֶּׁנִּגְמְרָה אֲפִילּוּ קֹדֶם שֶׁתֵּעָבֵד, מִכָּל מָקוֹם אֵינָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּגָּמֵר, וּמַכּוֹשׁ אַחֲרוֹן שֶׁגּוֹמְרָהּ אֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה [י"ד סימן קמ"א].

ד וְנוֹהֶגֶת אִסּוּרָהּ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר וְעָשָׂה עֲבוֹדָה זָרָה לְזוּלָתוֹ, בֵּין עֲשָׂאהּ לְגוֹי אוֹ לְיִשְׂרָאֵל, לוֹקֶה מַלְקוּת אַחַת וְאִם עָשָׂה לְעַצְמוֹ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּשְׁנֵיהֶם מִשּׁוּם הֲעָשָׂיָה לְבַד לְכַוָּנַת עֲבוֹדָה וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבָדָהּ.

מצוה רטו

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נוֹתָר** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נוֹתָר, וְהוּא מָה שֶׁנִּשְׁאַר מִבְּשַׂר הַקָּדָשִׁים מִקָּרְבָּן שֶׁקָּרַב כְּמִצְוָתוֹ אַחַר זְמַן הֶרְאוּי לְאָכְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּלּוּאִים (שמות כט לג) לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הֵם. וּבָא הַפְּרוּשׁ עַל זֶה (מעילה יז, ב) כָּל שֶׁבַּקְּדָשׁ פָּסוּל לְתֵּן לֹא תַּעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתוֹ, וְזֶה יִרְמֹז הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ כִּי קֹדֶשׁ הֵם, זֶה הַנִּסְתָּר שֶׁהוּא הֵם, הוּא כּוֹלֵל כָּל מָה שֶׁנִּפְסַל מִן הַקָּדָשִׁים. וְאֵין לָנוּ לִלְמֹד בְּכָךְ שֶׁנַּחְשֹׁב הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר לְלָאו אֶחָד, כִּי שְׁנֵי שֵׁמוֹת הֵן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאִסּוּר הַפִּגּוּל בְּסֵדֶר צַו (מצוה קמד). וּמָצִינוּ שֶׁבָּאוּ בָּהֶם שְׁנֵי כְּתוּבִים לְגַבֵּי הָעֹנֶשׁ, דִּכְתִיב בְּפִגּוּל בְּסֵדֶר צַו (ויקרא ז יח) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וְגוֹ׳, וּכְתִיב בָּתְרֵהּ וְהַנֶּפֶשׁ הָאוֹכֶלֶת עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, וּנְשִׂיאוּת עָוֹן זֶה הוּא כָּרֵת כְּמוֹ שֶׁנִּלְמַד בִּגְזֵרָה שָׁוָה מִנּוֹתָר, וּכְתִיב הָכָא גַּבֵּי נוֹתָר (שם יט ו ח) וְהַנּוֹתָר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה וְגוֹ׳. וְעַל כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאַזְהָרַת שְׁנֵיהֶם מִמִּקְרָא אֶחָד, לֹא נִמְנַע מִפְּנֵי כֵן לְחַשְׁבָם שְׁנֵי לָאוִין. וְכֵן אָמְרוּ בְּמְעִילָה (יז, ב) הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת וכו׳ כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם, שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין בָּהֶן וְיֵשׁ שֶׁמִּצְטָרְפִין בָּהֶן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר פִּגּוּל מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי.

ג מִדִּינֵי הַנּוֹתָר. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים לה, א) אָכַל מִן הָעוֹר אוֹ מִן הַמָּרָק אוֹ מִן הַתְּבָלִין אוֹ מִן הָאָלָל אוֹ מִן הַמֶּרְאָה אוֹ מִן הַגִּידִים וּמִן הַקְּרָנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם וּמִן הַצִּפָּרְנַיִם וּמִן הַחַרְטֹם, מִבֵּיצֵי הָעוֹף, מִן הַנּוֹצָה אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת. וְכֵן בְּדָם (שם מה, ב) אֵין חַיָּב בּוֹ מִשּׁוּם נוֹתָר, וְכֵן בַּלְּבוֹנָה וְהַקְּטֹרֶת וְהָעֵצִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפִגּוּל. אֲבָל מִן הַשָּׁלִיל אוֹ מִן הַשִּׁלְיָא חַיָּב כָּרֵת. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם א) כִּי קָדְשֵׁי הַגּוֹיִם, כְּלוֹמַר נְדָרִים וּנְדָבוֹת שֶׁמְּקַבְּלִין מֵהֶן אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם נוֹתָר וּפִגּוּל. וְיֵתֶר פְּרָטֵי אִסּוּר הַנּוֹתָר וְגַם הַפִּגּוּל, יִתְבָּאֲרוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מִסֵּדֶר קָדָשִׁים [הלכות פסולי המוקדשין פרק א].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלָיו וְאָכַל כַּזַּיִת נוֹתָר בְּמֵזִיד חַיָּב כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה, וְכֵן הַדִּין אִם אָכַל כַּזַּיִת מִנּוֹתָר וּפִגּוּל בְּיַחַד, דְּלִעְנְיַן אֲכִילָה מִצְטָרְפִים הֵן (עי, מעילה יז ב).

מצוה רטז

א **מִצְוַת פֶּאָה** – לְהַנִּיחַ פֵּאָה מִן הַתְּבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אַחַר שֶׁזָּכַר לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ. וּפֵרוּשׁ גֵּר, זֶה גֵּר צֶדֶק (עי׳, ספרא ג ד), וְכֵן כָּל גֵּר הָאָמוּר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בְּמַעֲשַׂר עָנִי (דברים כו יב) לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה. וְזֶה וַדַּאי גֵּר צֶדֶק הוּא מִן הַסְּתָם, שֶׁעֲדָיו בְּצִדּוֹ, וְהוּא הַדִּין לְכָל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים. וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין נט, ב) שְׁאֵין מוֹנְעִין אוֹתָן מֵעֲנֵיֵּי גוֹיִם מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְעִנְיַן הַפֵּאָה הוּא שֶׁיִּנִּיחַ הָאָדָם בְּעֵת שֶׁיְּקַצֵּר תְּבוּאָתוֹ מְעַט מִן הַתְּבוּאָה בִּקְצֵה הַשָּׂדֶה, וְאֵין לְשִׁיעוּר זֶה שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר בַּדָּבָר (פאה א, ב) וְהוּא חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא רָצָה לִהְיוֹת עִמּוֹ אֲשֶׁר בָּחַר, מְעֻטָּרִים בְּכָל מִדָּה טוֹבָה וּיְקָרָה וְשֶׁיִּהְיֶה לָהֶם נֶפֶשׁ בר[וּ]כָה וְרוּחַ נְדִיבָה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה טז) כִּי מִתּוֹךְ הַפְּעֻלּוֹת, תִּתְפַּעֵל הַנֶּפֶשׁ וְתִהְיֶה טוֹבָה וְתָחוּל בִּרְכַּת הַשֵּׁם בָּהּ. וְאֵין סָפֵק כִּי בְּהוֹתִיר הָאָדָם חֵלֶק אֶחָד מִפְּרוֹתָיו בְּשָׂדֵהוּ וְיַפְקִירֵם שֶׁיְּהֵנוּ בּוֹ הַצְּרִיכִים, תֵּרֶאֶה בְּנַפְשׁוֹ שֹׂבַע רָצוֹן וְרִוּחַ נָכוֹן וּמְבֹרָךְ, וְכִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הִשְׁפִּיעוֹ בְּטוּבוֹ וְגַם נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין, וְהַמַּאֲפֵךְ הַכֹּל אֶל הַבַּיִת וְלֹא יַשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה שֶׁיְּהֵנוּ בָּם הָאֲבִיוֹנִים אֲשֶׁר רָאוּ הַשָּׂדֶה בְּקָמוֹתֶיהָ יַיְתְאַוּוּ תַּאֲוָה אֵלֶיהָ לְמַלֵּא נַפְשָׁם בָּהּ כִּי רָעֲבוּ, יוֹרֶה בְּנַפְשׁוֹ בְּלִי סָפֵק רֹעַ לֵב וְנֶפֶשׁ רָעָה וְגַם רָעָה תְּבוּאָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ח, ב) בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד, בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. וְזֶה הָעִנְיָן יַסְפִּיק לָנוּ עַל צַד הַפְּשָׁט גַּם בְּלֶקֶט וְשִׁכְחָה וּפֵרָט הַכֶּרֶם וְעוֹלֵלוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלז, א), שֶׁאֶחָד הַקּוֹצֵר אוֹ הַתּוֹלֵשׁ חַיָּב בְּפֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר וּבְקֻצְרְכֶם קוֹצֵר לָאוֹ דַּוְקָא, וְאִם עָבַר וְקָצַר הַכֹּל (ב״ק צד, א) נוֹתֵן מְעַט מִן הַקָּצוּר לַעֲנִיִּים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלא, א), שֶׁאֵין בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֶלָּא טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים אֶלָּא הֵם נוֹטְלִין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָם. וְדִין מֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בָּהֶם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלד, ב), שֶׁאִם אֵין עֲנִיִּים שֶׁיִּטְלוּ הַפֵּאָה שֶׁמַּתָּר לְבַעַל הַשָּׂדֶה לִטְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר לֶעָנִי וְלַגֵּר, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא לָעוֹרְבִים וְלָעֲטַלֵּפִים. וּכְלָל זֶה נָתְנוּ ז״ל בְּחִיּוּב הַפֵּאָה, בֵּין בְּפֵאָה שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ שֶׁל אִילָן, כָּל אֹכֶל שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְנִשְׁמָר וְנִלְקָט כֻּלּוֹ כְּאֶחָד וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם, כְּגוֹן הַתְּבוּאָה וְהַקְּטָנִית וְהֶחָרוּבִין וְהָאֱגוֹזִים וּשְׁקֵדִים וַעֲנָבִים וְזֵיתִים וּתְמָרִים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חָמֵשׁ דְּרָכִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ חַיָּב בְּפֵאָה, אֲבָל אֹסְטֵס וּפוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן פְּטוּרִין מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל, וְכֵן כְּמֹהִין וּפִטְרִיּוֹת פְּטוּרִין לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָר, וְכֵן תְּאֵנִים אֵינָן חַיָּבִין לְפִי שֶׁאֵין לְקִיטָתָן כְּאֶחָד, וְכֵן הַיָּרָק פָּטוּר לְפִי שֶׁאֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם (עי׳ שבת סח, א).

ד וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי פאה פ״ד ה״ד), שֶׁאֵין חִיּוּב הַפֵּאָה אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהֵבִיאוּ הַפֵּרוֹת שָׁלִישׁ, וְשֶׁאֵין מַנִּיחִין הַפֵּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעֲנִיִּים מְקוֹמָהּ (שבת כג א). וְדִין הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ הַשָּׂדֶה מָה דִּינָם (פאה ג ה) בְּפֵאָה, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁחָלְקוּ, וְדִין הַמּוֹכֵר מְקוֹמוֹת מִשָּׂדֵהוּ לַאֲנָשִׁים, וְדִין (שם ד א) עָנִי אֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק הַפֵּאָה בֵּינֵיהֶם וַחֲבֵרָיו אוֹמְרִים לָבֹז, שֶׁשּׁוֹמְעִין לְאֶחָד, וַאֲפִלּוּ כְּנֶגֶד כַּמָּה לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר כַּהֲלָכָה, וְדִין (שם שם ה) בְּאֵיזֶה עוֹנוֹת בַּיּוֹם מְחַלְּקִין הַפֵּאָה, וְדִין (שם שם ג) עָנִי שֶׁנָּטַל מִקְצָת פֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ, וְדִין עֲנִיִּים הָעוֹמְדִים עַל הַפֵּאָה שֶׁאִם בָּא עָנִי וּנְטָלָהּ זָכָה בָּהּ. לְפִי שֶׁאֵין עָנִי זוֹכֶה בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וְלָא כָּל אָדָם בְּסֶלַע שֶׁל מְצִיאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדוֹ (עי׳ ב״מ קיח א), וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם א, ב) שֶׁאָדָם חַיָּב לְהוֹסִיף בְּפֵאָה לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים וּלְפִי בִּרכַּת הַזֶּרַע, וְיֶתֶר רַבִּי פְּרָטֶיהָ, בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת פֵּאָה.

ה וְנוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בֵּין בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין בְּכֹהֵן וְלֵוִי, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם כַּתְּרוּמָה וְכַמַּעֲשְׂרוֹת, כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומות א, כו) שֶׁאָמַר כִּי תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בָּאָרֶץ וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת הַפְּרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה (מצוה תקז), וּמִדְּרַבָּנָן נוֹהֶגֶת אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכָתַב הוּא זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מתנות עניים א, יד) שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ דְּהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מַתָּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁהֵן כֵּלָן נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן וְלֹא הִנִּיחַ פֵּאָה בָּאָרֶץ בִּזְמַן שֶׁהִיא בִּישׁוּבָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה וְחַיָּב לָתֵת מִן הַפֵּרוֹת שֶׁעוּר הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאִם אָבְדוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ כָּל הַפֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן מֵהֶם כְּלוּם לָעֲנִיִּים לוֹקֶה מִשּׁוּם לָאו דְּלֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ (לקמן מצוה ריז) וְגוֹ׳, מִכְּיוָן שֶׁאֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְתַקֵּן הַלָּאו, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִן הַפֵּרוֹת, נוֹתֵן מֵהֶן וּפָטוּר בְּכָךְ, לְפִי שֶׁהַלָּאו הַזֶּה הוּא לָאו הַנִּתָּק לַעֲשֵׂה, וְכֵן לָאו דְּלֶקֶט (מצוה ריט), כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּפֵאָה וּבְמַכּוֹת [י״ד סי׳ של״ב].

מצוה ריז

א **שֶׁלֹּא לְכַלּוֹת הַפֵּאָה בַּשָּׂדֶה** – שֶׁלֹּא לְקַצֵּר כָּל הַזָּרוּעַ, אֲבָל יַעֲזֹב מִמֶּנּוּ שְׁאֵרִית לָעֲנִיִּים בְּקֻצַּה הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כב) לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ. וְזֶה הַלָּאו נִתַּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם וגוֹ׳ כְּלוֹמַר, שֶׁאִם עָבַר וְקָצַר כָּל הַשָּׂדֶה, שֶׁיִּתֵּן לָעֲנִיִּים מִן הַקָּצוּר שִׁעוּר פֵּאָה, וְהוּא חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מִדְּרַבָּנָן שֶׁחִיְּבוּנוּ כֵּן, אֲבָל מִן הַתּוֹרָה, אֵין לָהּ שִׁעוּר, כְּדִתְנַן (פאה א א): אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וכו׳.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְדִינֶיהָ וְכָל עִנְיָנֶיהָ. כְּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רטז) מָה שֶׁיָּדַעְתִּי בָּהּ.

מצוה ריח

א **מִצְוַת לֶקֶט** – לַעֲזֹב הַלֶּקֶט לָעֲנִיִּים, וְהוּא מָה שֶׁנּוֹפֵל מִתּוֹךְ הַמַּגָּל בְּשָׁעַת קְצִירָה אוֹ מִתּוֹךְ הַיָּד בְּשָׁעַת תְּלִישָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּלֶקֶט (ויקרא יט י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַפֵּאָה (מצוה רטז) מָה שֶׁיָּדַעְתִּי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ו, ה): שִׁבֹּלֶת אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם לֶקֶט, שָׁלֹשׁ אֵינָם לֶקֶט, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם נָפְלוּ שָׁלֹשׁ שִׁבֳּלִים אוֹ יוֹתֵר בְּיַחַד מִיַּד הַקּוֹצֵר שִׁלְשְׁתָּן לְבַעַל הַשָּׂדֶה, שֶׁאֵין דִּין לֶקֶט אֶלָּא בְּמוּעָט וְדַוְקָא שֶׁנָּפַל הַלֶּקֶט מִן הַקּוֹצֵר בְּלֹא אֹנֶס (שם ד, י), אֲבָל הִכָּהוּ קוֹץ בְּיָדוֹ וְנָפַל, אֵין זֶה לֶקֶט, וּסְפֵק לֶקֶט לֶקֶט שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב ג) עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ, צַדֵּק מִשֶּׁלְּךָ וְתֵן לוֹ. וְדִין (שם) תְּבוּאָה הַנִּמְצֵאת בְּחוֹרֵי הַנְּמָלִים, וְדִין (שם ה, ב) שִׁבֹּלֶת שֶׁל לֶקֶט שֶׁנִּתְעָרְבָה בַּגְּדִישׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וּלְעִנְיַן בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּמִי חַיָּב בָּהּ וְעֹנֶשׁ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ, הַכֹּל כְּמוֹ בְּפֵאָה.

מצוה ריט

א **שֶׁלֹּא לְקַחַת שִׁבֳּלִים הַנּוֹפְלִים בִּשְׁעַת הַקָּצִיר** – שֶׁלֹּא לְקַחַת שִׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר, אֲבָל נַעֲזֹב אוֹתָם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ט) וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט, וְזֶה גַּם כֵּן נִתַּק לַעֲשֵׂה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֵאָה (מצוה ריז). וְכָל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ גַּם כֵּן תִּמְצָא לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל לֶקֶט (מצוה ריח).

מצוה רכ

א **מִצְוַת הַנָּחַת פְּאַת הַכָּרֶם** – לְהַנִּיחַ פְּאָה בַּכֶּרֶם, וּפְאָה זוֹ שֶׁל כֶּרֶם הוֹצִיאָהּ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן עוֹלְלוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁנַּשְׁאִיר כָּל הָעוֹלְלוֹת בַּכֶּרֶם לְפֵאָה, וְזֶהוּ דִּכְתִיב (ויקרא יט י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם. אַחַר שֶׁזָּכַר וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִלְּלוֹת הַכֶּרֶם שֶׁהֵם בִּמְקוֹם פֵּאָה שֶׁבִּשְׁאָר אִילָנוֹת. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, לֹא פֵּרֵשׁ כֵּן. וּבְלָאו דְּוַכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל שֶׁהוּא בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רכא), אָכְתֹּב עִקַּר מַחְלָקְתָּם בַּאֲרֻכָּה. וְעוֹד אֲבָאֵר שָׁם, פֵּאָה בְּכָל הָאִילָנוֹת מִנַּיִן, וְכָל עִנְיְנֵי הַמִּצְוָה כְּמִנְהָגִי, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה רכא

א **שֶׁלֹּא לְכַלּוֹת פְּאַת הַכָּרֶם** – שֶׁלֹּא לְכַלּוֹת כָּל פֵּרוֹת הַכֶּרֶם בְּעֵת הַבָּצִיר, אֲבָל יַנִּיחַ מֵהֶם פֵּאָה לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט י) וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וְזֶהוּ פְּאַת הַכֶּרֶם, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְעוֹד אָמַר כִּי מָה שֶׁכָּתוּב (דברים כד כ) לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ בְּזֵיתֶיךָ, יוֹרֶה גַּם כֵּן עַל פְּאַת הַזַּיִת, כִּי פְּאַת הַזֵּיתִים נִקְרָאִים פֹּארוֹת, וּפְאַת הַכֶּרֶם עוֹלְלוֹת. וּמִשְּׁנֵיהֶם נִלְמַד לְכָל הָאִילָנוֹת. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהקדמתו לפרטי המצוות) הִשִּׂיג עָלָיו בָּזֶה וְאָמַר, כִּי כֻּלּוֹ טָעוּת, וְאָמַר כִּי לָאו דְּוַכַרְמְךָ מְיֻחָד דַּוְקָא בְּכֶרֶם, וְהוּא שֶׁנִּנּוּחַ בָּהּ כָּל הָעֲנָבִים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין לָהֶם כָּתַף וְנָטֶף, וּפֵרוּשׁ כָּתַף פְּסִיגִין (אשכולות) זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, נָטֶף, תְּלוּיוֹת כֻּלָּן וְיוֹרְדוֹת. וְנִמְצָא לְפִי זֶה שֶׁעוֹלְלוֹת הֵן הָעֲנָבִים הַקְּטַנִּים הַנִּמְצָאִים בַּכְּרָמִים לִפְעָמִים, הַנִּקְרָאִין בְּלַעַז גטימא״ש, וְזֶהוּ דָּבָר מוּעָט בְּוַדַּאי לְפִי הַנִּרְאֶה בַּכְּרָמִים שֶׁלָּנוּ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ז, ד) אֵיזֶהוּ עוֹלֵלוֹת? כָּל שֶׁאֵין לוֹ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֶף.

ב וּמִלְבַד חִיּוּב זֶה שֶׁל עוֹלְלוֹת, יֵשׁ עָלֵינוּ חִיּוּב לְהַנִּיחַ פֵּאָה. וּבְפֵאַת הַכֶּרֶם לֹא בָּא עָלֶיהָ כָּתוּב מִבֹּאָר אֶלָּא דְּגָמְרִינַן אַחֲרֶיךָ אַחֲרֶיךָ מִזֵּיתֶיךָ, וְכִדְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא חֻלִּין (קלא, א) בְּפֵרוּשׁ אַרְבַּע מַתָּנוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם הַפֵּרָט וְהָעוֹלְלוֹת הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה. שְׁנַיִם שֶׁבָּאֵילָן הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה. וְנָמַר שָׁם פֵּאָה בְּכֶרֶם מִדִּכְתִיב בָּהּ (שם כא) לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ, וְאָמַר רַבִּי לֵוִי: אַחֲרֶיךָ זוֹ שִׁכְחָה, כְּלוֹמַר מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר אַחֲרֶיךָ דְּהַיְנוּ שִׁכְחָה וּפֵאָה גָּמְרִינַן אַחֲרֶיךָ אַחֲרֶיךָ (שם כ) מִזֵּיתֶיךָ, דִּכְתִיב בְּזַיִת כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ, וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁלֹּא תִטֹּל תִּפְאַרְתּוֹ מִמֶּנּוּ, דְּהַיְנוּ פֵּאָה. וְיִלְמַד הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, פֵּאָה בְּכָל הָאִילָנוֹת מִזַּיִת, שֶׁחִיֵּב הַכָּתוּב בָּהּ פֵּאָה בְּפֵרוּשׁ, וּמִכֶּרֶם שֶׁלְּמַדְנוּהוּ מִלְּשׁוֹן אַחֲרֶיךָ. וְאָמַר הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב הָעִנְיָן בְּתִקּוּן בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל (הלכות מתנת עניים ד יז). וּמִכְּלַל מַחְלָקְתָּם זֶה אֵין לָנוּ תּוֹסֶפֶת וְגֵרוּעַ בְּחֶשְׁבּוֹן הַלָּאוִין, שֶׁאֵין הַמַּחְלֹקֶת אֶלָּא שֶׁהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יְפָרֵשׁ לֹא תְעוֹלֵל לְפֵאָה, וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה מְפָרֵשׁ אוֹתוֹ לְעוֹלְלוֹת מַמָּשׁ, וְיִלְמַד מִלְּשׁוֹן אַחֲרֶיךָ פֵּאָה בְּכֶרֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ דְּגָמְרִינַן אַחֲרֶיךָ מִזֵּיתֶיךָ. וְזֶה הַלָּאו גַּם כֵּן נִתָּק לַעֲשֵׂה, שֶׁאִם עָבַר וְכִלָּה הַכֹּל, שֶׁחַיָּב לָתֵת הָעוֹלְלוֹת לָעֲנִיִּים [מתנות עניים פ״ד].

ג מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְדִינֶיהָ. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת פֵּאָה (מצוה רטז) בְּקִצָּת, וְשָׁם כָּתוּב בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת הִיא וְכָל שְׁאָר מַתָּנוֹת עֲנִיִּים, וְשֶׁפְּרָטֵי מִצְוַת פֵּאָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה. וְעוֹד יֵשׁ לָנוּ לִכְתֹּב כָּאן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ז ז) בָּעוֹלְלוֹת. שֶׁאִם הָיָה הַכֶּרֶם כֻּלּוֹ עוֹלְלוֹת כֻּלּוֹ הוּא לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲפִלּוּ כֻּלָּהּ עוֹלְלוֹת. וְאֵין הָעֲנִיִּים זוֹכִים לְקַח הָעוֹלְלוֹת עַד שֶׁיַּתְחִיל בַּעַל הַכֶּרֶם לִבְצֹר כַּרְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד כא) כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל.

מצוה רכב

א **מִצְוַת הַנָּחַת פֶּרֶט הַכָּרֶם** – לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם לָעֲנִיִּים וְהוּא מָה שֶׁיִּתְפָּרֵד וְיִפֹּל מִן הָעֲנָבִים בִּשְׁעַת בְּצִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט י) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אַחַר שֶׁזָּכַר וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט.

ב וּבְלָאו דְּלֹא תְלַקֵּט (מצוה רכג) שֶׁלְּאַחַר זֶה אֶכְתֹּב כָּל עִנְיְנֵי הַמִּצְוָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה רכג

א **שֶׁלֹּא לְלַקֵּט פֶּרֶט הַכָּרֶם** – שֶׁלֹּא לְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם אֲבָל נַעֲזֹב אוֹתָם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט י) וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט. וְהוּא הַגַּרְעִינִים הַנּוֹשְׁרִין בִּשְׁעַת קְטִיפַת הָעֲנָבִים, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת הַדּוֹמִין לַכֶּרֶם, שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ שֶׁלֹּא לְלַקֵּט הַגַּרְעִינִים הַנּוֹשְׁרִין. (ריש מ״ע).

ב רֶמֶז מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֵאָה (מצוה רטז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ו, ה) אֵיזֶהוּ פֶּרֶט? זֶה גַּרְגֵּר אֶחָד אוֹ שְׁנֵי גַּרְגְּרִים הַנִּפְרָטִים מִן הָאֶשְׁכּוֹל בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה, אֲבָל שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִין שֶׁנָּפְלוּ בְּבֵית אַחַת אֵינוֹ פֶּרֶט. הָיָה בוֹצֵר וּמַשְׁלִיךְ לָאָרֶץ כְּשֶׁמְּפַנֶּה הָאֶשְׁכּוֹלוֹת אֲפִלּוּ חֲצִי אֶשְׁכּוֹל הַנִּמְצָא שָׁם פֶּרֶט, וְכֵן אֶשְׁכּוֹל שֶׁלֵּם שֶׁנִּפְרַט שָׁם הֲרֵי הוּא פֶּרֶט. וְהַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּלְכָּלָה תַּחַת הַגֶּפֶן בְּשָׁעָה שֶׁבּוֹצֵר הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים (פאה ז ה). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה [יו״ד סימן שלב].

ד וְעִנְיַן הַמִּצְוָה בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְמִי, כָּתוּב לְמַעְלָה בְּמִצְוַת פֵּאָה (מצוה רטז רכ).

מצוה רכד

א **שֶׁלֹּא לִגְנֹב שׁוּם מָמוֹן** – שֶׁלֹּא לִגְנֹב שׁוּם מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יא) לֹא תִגְנֹבוּ, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פו א), שֶׁזֶּה אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן. וְעִנְיַן הַגְּנֵבָה הוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה נד).

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי הִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיְּבָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ סא, ב) שֶׁאָסוּר מִן הַתּוֹרָה לִגְנֹב אֲפִלּוּ עַל מְנָת לְהַחְזִיר אוֹ עַל מְנָת לְמֵקַט, כְּלוֹמַר לְהַכְעִיס בַּעַל הַגְּנֵבָה וּלְהַבְהִילוֹ לְשָׁעָה וּלְהַחְזִיר לוֹ הַדָּבָר אַחַר כָּךְ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרָא (קדושים ב א ב) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּגְנֵבָה (שמות כב ג) שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם לָמָּדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִגְנֹבוּ. לֹא תִגְנֹבוּ אֲפִילּוּ עַל מְנָת לְמֵקַט, לֹא תִגְנֹבוּ עַל מְנָת לְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

ד וְדִין הַגּוֹנֵב סָלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ מִבֵּיתוֹ וְהֶחְזִיר הַדָּבָר הַגָּנוּב לִמְקוֹמוֹ לְדַעַת בְּעָלָיו אוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ מַה דִּינוֹ, וּבְאֵי זֶה צַד מִנְיָן פּוֹטְרוֹ, וְהַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה בֵּין דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, כְּגוֹן בְּהֵמוֹת לְמָה שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּכְמוֹ שֶׁבָּא בְּבָבָא קַמָּא פֶּרֶק עֲשִׁירִי (קיח, א). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ב) שֶׁאָסוּר לִקְנוֹת מִיַּד גַּנָּב מִפְּנֵי שֶׁמְּחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב, אָסוּר לִקַּח אוֹתוֹ, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים צֶמֶר, חָלָב וּגְדָיִים, וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי עֵצִים אוֹ פֵּרוֹת אֶלָּא בְּמָקוֹמוֹת יְדוּעִים, וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים אֶלָּא דְּבָרִים יְדוּעִים, וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ, וְכֻלָּם שֶׁאָמְרוּ הַטְמֵן, אָסוּר לִקַּח מֵהֶם.

ה וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם קטו, א) כִּי לְגַנָּב מְפֻרָסָם לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק, וּמַחְזִיר הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ הַכְּלִי בְּלֹא דָּמִים, וְהוּא יַעֲשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, אֲבָל אִם אֵינוֹ מְפֻרְסָם יֵשׁ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק, וּמַחְזִיר בַּעַל הַגְּנֵבָה מְעוֹתָיו לַלּוֹקֵחַ וְנוֹטֵל כֵּלָיו, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה הוּא דִּין עִם הַגַּנָּב. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (גניבה א א) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, כָּל הַגּוֹנֵב מִשֶּׁוָּה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה, עוֹבֵר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִגְנֹבוּ, וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן גּוֹי וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן, עַד כָּאן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּקַמָּא פֶּרֶק עֲשִׁירִי וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [ח״מ סי׳ שמח].

ו וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְגָנַב חַיָּב לְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב (שמות כא לז, כב ג). אִם גָּנַב דִּינָר אוֹ כְּסוּת אוֹ חֲמוֹר אוֹ גָּמָל מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בִּדְמֵיהֶם, וְנִמְצָא מַפְסִיד כַּשָּׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר חֲבֵרוֹ. וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בְּכָל דָּבָר חוּץ מִשּׁוֹר וְשֶׂה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן צְדָדִין שֶׁמְּשַׁלְּמִין עֲלֵיהֶן אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁטָּבַח וּמָכַר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב מִבְּאָר. וּכְשֶׁמְּשַׁלֵּם כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בְּשׁוֹר וָשֶׂה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים וְשִׁלֵּם עַל פִּיהֶם בְּבֵית דִּין אֲבָל מוֹדֶה מֵעַצְמוֹ (שם עה, א) פָּטוּר עִם תַּשְׁלוּמִים הַקֶּרֶן לְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ח) אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֶן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סד ב) פֶּרֶט לְמַרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ. וְהוּא הַדִּין לְכָל קְנָסוֹת, שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה מט) שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

מצוה רכה

א **שֶׁלֹּא נְכַחֵשׁ עַל מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לַאֲחֵר בְּיָדֵינוּ** – שֶׁלֹּא נְכַחֵשׁ בַּמֶּה שֶׁהַפְקֵד בְּיָדֵינוּ וּבְכָל מָה שֶׁיֵּשׁ לְזוּלָתֵנוּ עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יא) לֹא תְכַחֲשׁוּ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ (שבועות לז ב), שֶׁבְּמָמוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ב ג) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר. לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תְכַחֲשׁוּ. גַּם זֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד בָּהֶן.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ ה ב) שֶׁהַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא וַדַּוְקָא דְּאָמְרִי סָהֲדֵי דַּהֲהִיא שַׁעְתָּא הֲוָה פְּקָדוֹן בְּבֵיתֵהּ. פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִין בִּמְקוֹמוֹת מִמַּסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (לז, ב) [ח״מ סימן צ״ד].

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוֹת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת.

מצוה רכו

א **שֶׁלֹּא לִשָּׁבַע עַל כְּפִירַת מָמוֹן** – שֶׁלֹּא נִשָּׁבַע עַל הַהִכְחָשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יא) וְלֹא תְשַׁקְּרוּ, כְּלוֹמַר שֶׁאִם כָּפַר אִישׁ בְּפִקָּדוֹן, עָבַר עַל לֹא תְכַחֲשׁוּ. וְאִם נִשְׁבַּע לוֹ עַל הַכְּפִירָה אַחַר כָּךְ עָבַר עַל וְלֹא תְשַׁקְּרוּ, שֶׁכֵּן בָּא לָנוּ פְּרוּשׁ זֶה הַכָּתוּב שֶׁהוּא לְהַזְהִיר עַל הַנִּשְׁבָּע בִּכְפִירַת מָמוֹן, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּסִּפְרָא (קדושים ב ג) וְלֹא תְשַׁקְּרוּ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה כב) וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר, לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תְשַׁקְּרוּ. וְנִתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (כא, ב), שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּשָּׁבַע שְׁבוּעַת שֶׁקֶר עַל כְּפִירַת מָמוֹן, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין מִשּׁוּם (שם יט יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר, וּמִשּׁוּם וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ.

ב מִשְּׁרָשֵׁי אִסּוּר הַשְּׁבוּעָה לַשָּׁקֶר, כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ בְּמִצְוַת לֹא תִשָּׂא (מצוה ל).

ג וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי מִשְּׁבוּעוֹת.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשִׁקֵּר וְנִשְׁבַּע עַל הַכְּפִירָה בְּמֵזִיד לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה מֵחֲמַת הַשְּׁבוּעָה חִיַּבְתּוֹ הַתּוֹרָה מַלְקוּת.

מצוה רכז

א **שֶׁלֹּא לִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר** – שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע לַשָּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יב) וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות כא, א) שֶׁזֶּה הַכָּתוּב יַזְהִיר עַל שְׁבוּעַת בִּטּוּי. וּשְׁבוּעַת בִּטּוּי הִיא מָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (שם ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִּשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב. וְהִיא נֶחְלֶקֶת לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים שְׁתַּיִם לְהַבָּא וּשְׁתַּיִם לְשָׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹ לֹא נַעֲשָׂה, וְעַל דָּבָר שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ אוֹ לֹא יַעֲשֶׂה. וְאֵין שְׁבוּעַת בִּטּוּי נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹתָם בֵּין לְהַבָּא אוֹ לְשֶׁעָבַר. כֵּיצַד לְשֶׁעָבַר? אָכַלְתִּי אוֹ לֹא אָכַלְתִּי, וְכֵן זָרַקְתִּי אוֹ לֹא זָרַקְתִּי אֶבֶן לַיָּם. וְכֵיצַד לְהַבָּא? אֹכַל אוֹ לֹא אֹכַל, אוֹ אֶזְרֹק אוֹ לֹא אֶזְרֹק. אֲבָל בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מוֹנֵעַ מִן הַתּוֹרָה אֵין שְׁבוּעַת בִּטּוּי נוֹהֶגֶת בָּהֶן, שֶׁאֵין הַשְּׁבוּעָה חָלָה אֶלָּא עַל דְּבַר הָרְשׁוּת שֶׁאִם רָצָה עוֹשֶׂהוּ וְאִם רָצָה לֹא יַעֲשֶׂהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב, אֲבָל בְּכָל דְּבַר מִצְוָה, חִיּוּב עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, לְפִיכָךְ אֵין שְׁבוּעַת בִּטּוּי חָלָה עָלָיו בֵּין לְהַבָּא בֵּין לְשֶׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְלֹא קִיְּמָהּ, וְכֵן אִם נִשְׁבַּע שֶׁקִּיֵּם מִצְוָה וְהוּא לֹא קִיְּמָהּ, דִּכְמוֹ שֶׁאֵין חִיּוּב חָל בִּדְבַר מִצְוָה לְהַבָּא, כֵּן אֵינוֹ חָל עָלָיו לְשֶׁעָבַר. וְכֵן מִתְבָּאֵר הָעִנְיָן בִּמְקוֹמוֹ בִּשְׁבוּעוֹת (כז, א).

ב וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁאֵין חִיּוּב הַשְּׁבוּעָה חָל אֶלָּא בְּמָה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ לַעֲשׂוֹת, פָּטְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן מִשְּׁבוּעַת בִּטּוּי כָּל הַנִּשְׁבָּע לְהָרַע לַאֲחֵרִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה שֶׁלֹּא לְהָרַע לַחֲבֵרוֹ. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שבועות ה, טז) כִּי יֵרָאֶה לוֹ שֶׁהוּא לוֹקֶה מִכָּל מָקוֹם מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא. וְהַנִּשְׁבָּע לְהָרַע לְעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי אִם לֹא הֵרַע. נִשְׁבַּע לְהֵיטִיב לַאֲחֵרִים בְּדָבָר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשָׂה, חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי. וְיֵתֵר רַבֵּי פְּרָטֵי הַשְּׁבוּעוֹת וְעִנְיַן הֶתֵּרָן, יִתְבָּאֵר הַכֹּל יָפֶה בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת. וּכְבָר כָּתַבְתִּי יוֹתֵר מִזֶּה בְּעִנְיַן מִצְוָה זוֹ וְהֶאֱרַכְתִּי בְּמִצְוַת לֹא תִשָּׂא בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה ל).

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ אִם הָיָה מֵזִיד, לוֹקֶה, וְדַוְקָא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ בְּכָל הַמִּצְוֹת, וְאִם הוּא שׁוֹגֵג, חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד. וְכֵן אָמְרוּ שָׁם בִּשְׁבוּעוֹת (שם ב) זוֹ הִיא שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַלְקוּת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ ״זוֹ הִיא״, אֵין שָׁם חִדּוּשׁ אַחַר אֶלָּא מִצַּד שֶׁהַקָּרְבָּן הוּא עוֹלָה וְיוֹרֵד.

מצוה רכח

א **שֶׁלֹּא לַעֲשֹׂק** – שֶׁלֹּא נַחְזִיק בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדֵינוּ מִזּוּלָתֵנוּ דֶּרֶךְ דְּחִיָּה וְרַמָּאוּת, כְּמוֹ אַנְשֵׁי אֶוֶן שֶׁדּוֹחִים בְּנֵי אָדָם לֵאמֹר לָהֶם לֵךְ וָשֹׁב כְּדֵי לְסַבֵּב שֶׁיִּשָּׁאֵר לָהֶם מָה שֶׁבְּיָדָם מִזּוּלָתָם. וְזֹאת הִיא מִדָּה רָעָה בְּיוֹתֵר, וְהִרְחִיקָתָנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה מִמֶּנָּה וְהִזְהִירָה בְּכָךְ בְּזֶה הַמָּקוֹם, דִּכְתִיב (ויקרא יט יג) לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ. כִּי מַחְזִיק מָמוֹן מִזּוּלָתוֹ בְּזֶה הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, נִקְרָא עוֹשֵׁק. וּבִכְלַל עוֹשֵׁק הוּא גַּם כֵּן כָּל חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָמוֹן מְעֻיָּן וְעוֹשֶׁק אוֹתוֹ, כְּגוֹן כּוֹבֵשׂ שְׂכַר שָׂכִיר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, דְּלָא בָּעֵינַן שֶׁיָּבוֹא מַמָּשׁ מָמוֹן מִיָּד הֶעָשׁוּק לְיַד הָעוֹשֵׁק, אֲבָל כָּל שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ תְּבִיעַת מָמוֹן מְעֻיָּן וְהוּא דּוֹחֶה אוֹתוֹ מֵחֲמַת אַלְמוּת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹ כָּל צַד רַמָּאוּת, נִקְרָא עוֹשֵׁק. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֹשֶׁק וְהַגְּזֵלָה וְהַגְּנֵבָה עִנְיָן אֶחָד הוּא עִם הֱיוֹת שֶׁהַמַּעֲשֶׂה חָלוּק זֶה מִזֶּה, כִּי כְּוָנַת שִׁלְשָׁתָן שֶׁלֹּא יִקַּח הָאָדָם מָמוֹן מִזּוּלָתוֹ מְשׁוּם צַד, לְפִי שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים אֵלּוּ יַחְמְסוּ בְּנֵי אָדָם זֶה אֶת זֶה, פָּרְטָן הַכָּתוּב כֻּלָּן וְהִזְהִיר בְּכָל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצִיעָא פֶּרֶק הַמַּקַּבֵּל (בבא מציעא קיא, א) רָבָא אָמַר זֶהוּ עֹשֶׁק זֶהוּ גָּזֵל וְלָמָּה חִלְּקָן הַכָּתוּב? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין.

ב וּפֵרוּשׁ עִנְיָן זֶה וְעִקָּר הַטַּעַם לְפִי דַּעְתִּי הוּא מִשְּׁנֵי צְדָדִין. הָאֶחָד, שֶׁכָּל מַה שֶּׁרָצָה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ לְטוֹבָתֵנוּ רְחוּק גָּדוֹל, הִרְבָּה לָנוּ בּוֹ אַזְהָרוֹת רַבּוֹת. וְעוֹד לָנוּ תּוֹעֶלֶת נִמְצָא בְּרִבּוּי הָאַזְהָרוֹת. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כג, ב), שֶׁרָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, וּלְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹת. וְהַכַּוָּנָה לָהֶם בְּאָמְרָם מִצְוֹת גַּם עַל הָאַזְהָרוֹת, שֶׁהִרְבָּה לָהֶם אַזְהָרוֹת הַרְבֵּה בַּמֶּה שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ בְּאַזְהָרָה אַחַת, כְּמוֹ בְּכָאן שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְהַזְהִירֵנוּ דֶּרֶךְ כְּלָל לֹא תִקְחוּ מֵמוֹן מִזּוּלָתְכֶם שֶׁלֹּא כַּדִּין, וְנִתְרַבּוּ הָאַזְהָרוֹת לָנוּ בַּדָּבָר, כְּדֵי שֶׁנִּזָּקֵק שָׁכָר הַרְבֵּה עַל הַפְּרִישָׁה מִן הָעֲבֵרָה. וּכְמוֹ כֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לַעֲבֹר עָלָיו בְּהַרְבֵּה לָאוִין, כֵּן נִפְרֹשׁ הַדָּבָר, שֶׁאֵין לְפָרֵשׁ חָלִילָה שֶׁיִּרְצֶה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לָבוֹא בַּעֲלִילָה עַל בְּרִיּוֹתָיו, וְלָכֵן שֶׁיַּרְבֶּה הַנָּקָם עֲלֵיהֶם, כִּי חָפֵץ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ לִזַּכּוֹת בְּרִיּוֹתָיו, לֹא לְחַיֵּב, אֲבָל יְזָרֵז אוֹתָם זֵרוּז אַחַר זֵרוּז לְמַעַן יִלְמְדוּ יִקְחוּ מוּסָר וְיִזְכּוּ בְּהִתְרַחֲקָם מִן הָעֲבֵרָה זְכוּת רַב. וְזֶה הַטַּעַם לְיוֹדְעֵי דַּעַת דְּבַשׁ וְחָלָב.

ג שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. יָדוּעַ, כִּי הִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּבָבָא קַמָּא, וְעִקָּר בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי וּבְפֶרֶק עֲשִׂירִי [ח״מ סימן שנט].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְעָשָׂק אֶת חֲבֵרוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא לָאו הַנִּתָּק לַעֲשֵׂה, כְּלוֹמַר שֶׁיְּשִׁיב הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו וְיַרְצֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל שֶׁהִקְנִיטוֹ וְהִכְעִיסוֹ. וּכְבָר הוֹדִיעוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לב א) שֶׁגְּדוֹל כֹּחַ בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. וְהָרַב הַצָּרְפָתִי (סמ״ג לרבינו משה מקוצי ל״ת קנו) כָּתַב בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת מִכְּיוָן דְּאַשְׁכְּחַן דְּאָמַר רָבָא דְּעֹשֶׁק וְגָזֵל חַד הוּא, לֹא נִמְנָה לָאו דְּעֹשֶׁק בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, וְהוּא יִמְנֶה בִּמְקוֹם זֶה וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַחְזִיק בְּמַחְלֹקֶת. וּלְדַעְתֵּנוּ אָנוּ אֵין כַּוָּנַת רָבָא שֶׁלֹּא יִמָּנוּ בִּשְׁנֵי לָאוִין אֶלָּא לַעֲבֹר בְּגָזֵל בִּשְׁנֵי לָאוִין, וּבְעֹשֶׁק גַּם כֵּן, וּמִכְּיוָן שֶׁנִּמְנָן חָלוּק נִמְנֶה אוֹתָם בִּשְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ הַגְּזֵלָה וְהַגְּנֵבָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְנָן שְׁנֵיהֶם הוּא שֶׁלֹּא נִקַּח מֵמוֹן מִזּוּלָתֵנוּ אֵין סָפֵק כִּי לִשְׁנֵי לָאוִין הֵן נֶחְשָׁבִין בְּתַרְיַ״ג מִצְוֹת.

מצוה רכט

א **שֶׁלֹּא לִגְזֹל** – שֶׁלֹּא לִגְזֹל. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִטֹּל מָה שֶּׁאֵין לָנוּ זְכוּת בּוֹ בְּכֹחַ וּבִזְרֹעַ בִּפְרִסּוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יג) וְלֹא תִגְזֹל, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו, (ב״ק עט ב) שֶׁלְּשׁוֹן גְּזֵלָה נוֹפֵל עַל הַחוֹטֵף דָּבָר מִיַּד חֲבֵרוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ דֶּרֶךְ אֹנֶס וּבִפְרִסּוּם כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כג כא) וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל מַרְחִיקוֹ הַרְבֵּה, וְרָאוּי לְהַרְחִיקוֹ, כִּי יוֹדֵעַ הַגּוֹזֵל הַחַלָּשׁ מִמֶּנּוּ כִּי בְּבֹא עָלָיו תַּקִּיף מִמֶּנּוּ יִהְיֶה גַּם הוּא נִגְזָל וכו׳, וְהוּא סִבָּה לְחֻרְבַּן הַיִּשּׁוּב.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נז א) שֶׁאָסוּר דְּאוֹרָיְתָא לִגְזֹל אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא. אֲבָל לָאו דְּלֹא תִגְזֹל אֵינוֹ חָל אֶלָּא בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תְחַיֵּב אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא מָמוֹן, וּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵינוֹ נִקְרָא מָמוֹן. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אָסוּר הוּא דְּבַר תּוֹרָה, כְּמוֹ חֲצִי שִׁעוּר שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו וְהוּא אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (גזילה ואבידה א, ב) אֲפִלּוּ גּוֹי וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִגְזֹלוֹ אוֹ לְעָשְׁקוֹ, וְאִם גְּזָלוֹ אוֹ עֲשָׁקוֹ יַחְזִיר. וּבְגְמָרָא (ב״ק קיט, א) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֲפִלּוּ אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתָר לְאַבֵּד גּוּפָם, כְּגוֹן הַמִּינִין, אָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹנָם וְלִגְזֹל אוֹ לִגְנֹב לָהֶם. וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה, שֶׁמָּא יֵצֵא מֵהֶן זֶרַע רָאוּי וְיִהְיֶה מָמוֹנָם לָהֶם. וְעוֹד אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁכַּוָּנָתָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַרְחִיקָם זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּיל הָאָדָם טִבְעוֹ בְּכָךְ, כִּי גְּרִיעוּת יִהְיֶה בַּנֶּפֶשׁ בְּהַרְגִּילָהּ בַּמִּדּוֹת הַפְּחוּתוֹת וְהָרָעוֹת, וְהוּא חֶבֶל חָזָק לִמְשֹׁךְ הֶעָוֹן (עפ״י ישעיהו ה יח).

ד וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק צח ב), שֶׁהַגּוֹזֵל חַיָּב לְהַחְזִיר הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה כג) הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) יַחְזִיר כְּעִין שֶׁגָּזַל. וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ, כִּי בַּדִּין הוּא שֶׁאֲפִלּוּ גָּזַל מָרִישׁ פְּרוּשׁ קוֹרָה וּבִנָּאָהּ בְּבִירָה, מְקַעְקֵעַ כָּל הַבִּירָה וּמַחְזִיר מָרִישׁ לְבָעָלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים תִּקְּנוּ (גיטין נה, א וברש״י ד״ה מפני), נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָ וְיִפָּטֵר. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה קל), אֵיךְ יֵשׁ כֹּחַ בְּיַד חֲכָמִים בָּזֶה. וְדִין הַגּוֹזֵל חֲבֵרוֹ בַּיְּשׁוּב וְרָצָה לְהַחְזִיר לוֹ בְּמִדְבָּר מַה דִּינוֹ, וְדִין הַגּוֹזֵל חֲבֵרוֹ וְהִבְלִיעַ לוֹ בַּחֶשְׁבּוֹן, שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּכָךְ, וְאִם הֶחְזִיר לְכִיסוֹ יָצָא, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מָעוֹת, דְּקִיְמָא לַן כְּרַבִּי יִצְחָק דְּאָמַר (ב״ק קיח, ב) אָדָם עָשׁוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ וְיִמְנֶה מְעוֹתָיו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא מִדַּעַת פּוֹטֵר בְּמֶה שֶׁאֵינוֹ בַּעַל חַיִּים. וְדִין הַגּוֹזֵל וּמֵת, בֵּין שֶׁהֶאֱכִיל הַגְּזֵלָה לַבָּנִים קֹדֶם יֵאוּשׁ אוֹ אַחַר יֵאוּשׁ, אִם הִנִּיחַ קַרְקַע, חַיְּבִין הַבָּנִים לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַגְּזֵלָה, אֲבָל מִן הַמַּטַּלְטְלִין לֹא יִהְיוּ חַיָּבִין הַיְתוֹמִים לְשַׁלֵּם, אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַגְּאוֹנִים שֶׁתִּקְּנוּ כֵּן שֶׁאֲפִילּוּ בְּמִלְוָה עַל פֶּה יִשְׁתַּעְבְּדוּ מִטַּלְטְלֵי דְּיַתְמֵי מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. וְדִין הַלּוֹקֵחַ מִן הַגַּזְלָן כְּדִין הַלּוֹקֵחַ מִן הַגַּנָּב שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין מְפֹרָסָם לְשֶׁאֵינוֹ מְפֹרָסָם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם קיט, א) שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת מֵאָדָם שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַגָּזֵל, אֲבָל אִם הָיָה קָצַת מַה שֶּׁבְּיָדוֹ

שֶׁלֹּא מִן הַגָּזֵל אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּעָט, מֻתָּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיֵּדַע בְּבֵרוּר שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר מַמָּשׁ שֶׁהוּא נֶהֱנֶה בּוֹ גָּזוּל. וְיֵשׁ דִּינֵי גְּזֵלָה וְדִינֵי יֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת וּשְׁאָר פְּרָטֵיהֶן מְבֹאָרִים בְּפָרָקִים תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי מִקַּמָּא [שם], וּקְצָת מֵהֶן כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא (במצוה קל).

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְגָזַל מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה, עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה דַּהֲשָׁבָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְגוֹ' וַאֲפִלּוּ בִּטֵּל עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּלוֹמַר, שֶׁשָּׁרַף אֶת הַגְּזֵלָה אוֹ הִשְׁלִיכָהּ לַיָּם הַגָּדוֹל, מָקוֹם שֶׁאֵינָהּ נִמְצֵאת לְעוֹלָם, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין שֶׁיְּשַׁלֵּם מָה שֶּׁהָיְתָה שָׁוָה. וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר יוֹסִיף חֹמֶשׁ וַיַּקְרִיב אָשָׁם כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּקַמָּא וּבְסוֹף מַכּוֹת (טז א).

מצוה רל

א **שֶׁלֹּא לְאַחֵר שְׂכַר שָׂכִיר** – שֶׁלֹּא נֶאֱחַר שְׂכַר שָׂכִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יג) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. וְזֶה הַכָּתוּב אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ קי, ב) שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׂכִיר יוֹם, וְהֶאֱרִיכָה הַתּוֹרָה זְמַן פְּרָעוֹנוֹ כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) עַד בֹּקֶר, וּבִשְׂכִיר לַיְלָה לָמַדְנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁזְּמַן פְּרָעוֹנוֹ כָּל הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁזֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּשְׂכִיר לַיְלָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (שם), שְׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם. וַאַף עַל פִּי שֶׁבָּאוּ בְּמִצְוָה זוֹ שְׁנֵי כְּתוּבִים, אֵינָם אֶלָּא מִצְוָה אַחַת, וְהָאֶחָד נֶאֱמַר לְהַשְׁלִים דִּין הַמִּצְוָה, וְאֵין לָנוּ לִמְנוֹת מָה שֶׁיָּבוֹא בַּתּוֹרָה לְהַשְׁלִים דִּין הַמִּצְוָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ, שֶׁלֹּא נֶאֱחַר לַשָּׂכִיר פְּרָעוֹנוֹ, אֲבָל נִפְרָעֵהוּ תּוֹךְ זְמַן קָצוּב, זֶהוּ יְסוֹד הַמִּצְוָה, וְעִם שְׁנֵי הַלָּאוִין אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בָּהּ, יֵדָעְנוּ זְמַן הַפֶּרְעוֹן בַּשָּׂכִירִין, בֵּין שְׂכִיר יוֹם בֵּין שְׂכִיר לַיְלָה, מָתַי הוּא. וּזְכֹר זֶה הָעִקָּר בְּכָל הַמִּצְוֹת, כִּי עִקָּר גָּדוֹל הוּא בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְהוּא הָעִקָּר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו שְׁנֵי עַמּוּדֵי הָעוֹלָם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות ל״ת רלח) וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּקִיּוּם הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָא, וְיָדוּעַ כִּי בְּאִחוּר הַמְּזוֹנוֹת, יֹאבַד הַגּוּף וְעַל כֵּן צִוָּנוּ לָתֵת שְׂכַר שָׂכִיר, כִּי אֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ לְהִתְפַּרְנֵס בּוֹ. וּלְפִי הַנִּרְאֶה, עַל כֵּן שָׂם גְּבוּל זְמַנּוֹ יוֹם אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, כִּי דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְעַנּוֹת יוֹם אֶחָד לְפָעָמִים. וּבְפֵרוּשׁ הוֹדִיעַ הַכָּתוּב טַעַם הַדָּבָר בְּאָמְרוֹ (שם טו) וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וַאַף עַל פִּי שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיב א) בְּעִנְיָן אַחֵר, פַּשְׁטֵהּ דִּקְרָא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ מַשְׁמַע.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיא, א), שֶׁאֶחָד שְׂכַר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים, יֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וּמִשּׁוּם בַּל תָּלִין. וְכֵן מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁשְּׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, שְׂכִיר חֹדֶשׁ שְׂכִיר שַׁבָּת שְׂכִיר שָׁנָה שְׂכִיר שָׁבוּעַ יָצָא בַּיּוֹם גּוֹבֶה שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם, יָצָא בַּלַּיְלָה גּוֹבֶה שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה. וְדִין נָתַן טַלִּיתוֹ לָאֻמָּן, גְּמָרָהּ וְהוֹדִיעוֹ, כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד אֻמָּן, אֵינוֹ עוֹבֵר, נִתָּנָהּ לוֹ וְלֹא פֵּרְעוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּתָּנָהּ לוֹ, עוֹבֵר, שֶׁהַקַּבָּלָנוּת כִּשְׂכִירוּת, כֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

ד וְדִין שָׁלִיחַ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים מִי עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תָּלִין הוּא אוֹ בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ לְפִי הַלָּשׁוֹן שֶׁאָמַר לַפּוֹעֲלִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁאֵין הַשּׁוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר וְלֹא נָתַן לוֹ, אֲבָל אִם לֹא תְּבָעוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר. תּוֹסֶפֶת: אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ מַה שֶּׁיִּתֵּן לוֹ [וְאֵינוֹ מוֹצֵא מִי שֶׁיַּלְוֶהוּ] אֵינוֹ עוֹבֵר, עַד כָּאן. וְכֵן אִם הִמְחָה לַפּוֹעֵל אֵצֶל אַחֵר שֶׁיִּפְרַע לוֹ הַשָּׂכָר וְקִבֵּל הַפּוֹעֵל, פָּטוּר הַשּׁוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּרַע הָאַחֵר אַחַר כֵּן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קי, ב), שֶׁהַמַּשֶּׂהָ שְׂכַר שָׂכִיר עַד אַחַר זְמַנּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁכָּבָר עָבַר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, חַיָּב לִתֵּן לוֹ מִיָּד שֶׁיִּתְבָּעֵהוּ, וְכָל זְמַן שֶׁיִּשְׂהֶה פְּרִעוֹנוֹ אֲפִלּוּ אַחַר הַזְּמַן, עוֹבֵר עוֹד עַל לָאו שֶׁל דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְסָמְכוּ לָזֶה הַמִּקְרָא שֶׁכָּתוּב (משלי ג כח) אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב וְגוֹ. וְדִין הַשָּׂכִיר שֶׁנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל זְמַן שֶׁתָּבַע שְׂכָרוֹ תּוֹךְ זְמַנּוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשָּׂכִיר קָטָן, גַּם הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְנָתְנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיב ב) טַעַם בָּזֶה לְפִי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִמְּצִיעָא [ח״מ סימן שלט].

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעִכֵּב שְׂכַר שָׂכִיר עַד אַחַר הַזְּמַן הַמֻּגְבָּל, בִּטֵּל עֲשֵׂה וְעוֹבֵר עַל לָאו וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה לְפִי שֶׁנִּתָּן לְהִשָּׁבוֹן, שֶׁהֲרֵי חַיָּב הוּא לְשַׁלֵּם שְׂכָרוֹ בְּכָל עֵת. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיא, א) בְּכוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר עַל דֶּרֶךְ הָאַזְהָרָה, שֶׁעוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּעֲשֹׁק וּבַל תִּגְזֹל וּבַל תָּלִין, וּמִשּׁוּם לֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ. וְאָמְרוּ (שם) בְּגֵר תּוֹשָׁב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, אֲבָל אֵין עוֹבְרִין בּוֹ מִשּׁוּם בַּל תָּלִין וְזֶה הַדִּין דְּגֵר תּוֹשָׁב מְפֹרָשׁ בַּמִּשְׁנָה פֶּרֶק הַמְקַבֵּל וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, דְּהוּא הַדִּין לְבֶן נֹחַ.

מצוה רלא

א **שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה** – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הַקְּלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יד) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וּבָא הַפָּרוּשׁ עָלָיו מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ קְלָלָתְךָ, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ב יג) אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כב כז) בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ? מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לְרַעַת בְּאֵי זֶה עִנְיָן תְּנוּחַ הַקְּלָלָה בְּמִקְלֵל וְאֵי זֶה כֹּחַ בַּדִּבּוּר לַהֲבִיאָהּ עָלָיו, יָדַעְנוּ דֶּרֶךְ כְּלָל מִכָּל בְּנֵי הָעוֹלָם שֶׁחוֹשְׁשִׁין לִקְלָלוֹת, בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְיֹאמְרוּ שֶׁקְּלָלַת בְּנֵי אָדָם גַּם קְלָלַת הֶדְיוֹט תַּעֲשֶׂה רֹשֶׁם בַּמִּקְלֵל וְתַדְבִּיק בּוֹ הַמְּאֵרָה וְהַצַּעַר. וְאַחַר דַּעְתֵּנוּ דָּבָר זֶה מִפִּי הַבְּרִיּוֹת נֹאמַר כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, שֶׁמְּנָעָנוּ הַשֵּׁם מֵהַזִּיק בְּפִינוּ לְזוּלָתֵנוּ כְּמוֹ שֶׁמְּנָעָנוּ מֵהַזִּיק לָהֶם בְּמַעֲשֶׂה, וּכְעִין עִנְיָן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מו״ק יח א) בְּרִית כְּרוּתָה לַשְּׁפָתַיִם. כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּדִבְרֵי פִּי אָדָם.

ב וְאֶפְשָׁר לָנוּ לוֹמַר, לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתֵּנוּ, כִּי בִּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ הַמְדֻבֶּרֶת שֶׁבָּאָדָם חֵלֶק עֶלְיוֹנִי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית ב ז) וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים. וְתִרְגֵּם לְרוּחַ מְמַלְּלָא, נִתַּן בָּהּ כֹּחַ רַב לִפְעֹל אֲפִילּוּ בְּמָה שֶׁהוּא חוּץ מִמֶּנָּה, וְעַל כֵּן יָדַעְנוּ וְנִרְאֶה תָּמִיד כִּי לְפִי חֲשִׁיבוּת נֶפֶשׁ הָאָדָם וּדְבֵקוּתָהּ בָּעֶלְיוֹנִים כְּנֶפֶשׁ הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים יְמַהֲרוּ דִּבְרֵיהֶם לִפְעֹל בְּכָל מָה שֶׁיְּדַבְּרוּ עָלָיו, וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ וּמְפֻרְסָם בֵּין יוֹדְעֵי דַּעַת וּמְבִינֵי מַדָּע. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר עוֹד, כִּי הָעֲנָיָן לְהַשְׁבִּית רִיב בֵּין בְּנֵי אָדָם וְלִהְיוֹת בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם, כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל, וְאוּלַי יָבוֹאוּ דִּבְרֵי הַמְקַלֵּל בְּאָזְנֵי מִי שֶׁקִּלֵּל. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אָמַר (בסהמ״צ ל״ת שי״ז) בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָגִיעַ נֶפֶשׁ הַמְקַלֵּל אֶל הַנְּקָמָה וְלֹא יַרְגִּילֶנָּה לִכְעֹס. וְעוֹד הֶאֱרִיךְ בָּעִנְיָן בְּסִפְרוֹ. וְנִרְאֶה לִי מִדְּבָרָיו, שֶׁלֹּא יִרְאֶה הוּא בְּדַעְתּוֹ נֶזֶק אֶל הַמְקַלֵּל בַּקְּלָלָה, אֶלָּא שֶׁתַּרְחִיק הַתּוֹרָה הָעִנְיָן מִצַּד הַמְקַלֵּל, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל נַפְשׁוֹ אֶל הַנְּקָמָה וְכַעַס וְאֶל פְּחִיתוּת הַמִּדּוֹת. וְכָל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ נִקַּבֵּל עִם הֱיוֹת לְבָבֵנוּ נֶאֱחָז בַּמֶּה שֶׁכָּתַבְנוּ יוֹתֵר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה, א) שֶׁאָסוּר לְקַלֵּל בְּשׁוּם עִנְיָן, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא הַמְקַלֵּל בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת כְּגוֹן יָהּ, שַׁדַּי וֶאֱלוֹהַּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ וּבְכָל כִּנּוּי מִן הַכִּנּוּיִין, כְּגוֹן חַנּוּן, קַנּוֹא, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וּבְכָל לָשׁוֹן שֶׁקִּלֵּל בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי חַיָּב, שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן הַגּוֹיִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַכִּנּוּיִין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לו, א) שֶׁאֲפִלּוּ הַמְקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד ט) הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (עי׳ סנהדרין סו א) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ בְּאַמְלְלִין שֶׁבָּאָדָם. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם כְּשֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (שמות כב כז) וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר וְגוֹ׳. אֶחָד דַּיָּן וְאֶחָד נָשִׂיא בַּמַּשְׁמָע, וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל? לְחַיֵּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ יֵשׁ מְדַבֵּר דָּבָר אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים, בֶּן נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אָבִיו חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם הָאָב וּמִשּׁוּם דַּיָּן וּמִשּׁוּם נָשִׂיא וּמִשּׁוּם בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר [ח״מ סי׳ כו].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִלֵּל בְּשֵׁם אוֹ בְּכִנּוּי אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּמִזִּיד וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה, לוֹקֶה, שֶׁזֶּהוּ אֶחָד מִשִּׁלְשָׁה לָאוִין (תמורה ג א), שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן מַעֲשֶׂה וְלֹא נֶאֱמַר בָּהֶן בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה מַלְקוּת לוֹקִין עֲלֵיהֶן, וְהַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים הֵם נִשְׁבָּע וּמֵמַר, שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין.

מצוה רלב

א **שֶׁלֹּא לְהַכְשִׁיל תָּם בְּדַרְכּוֹ** – שֶׁלֹּא לְהַכְשִׁיל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָתֵת לָהֶם עֵצָה רָעָה, אֲבָל יַיְשִׁיר אוֹתָם כְּשֶׁיִּשְׁאָלוּ עֵצָה, בַּמֶּה שֶׁנִּאֲמַיִן שֶׁהוּא יָשָׁר וְעֵצָה טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יד) וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ב יד) לִפְנֵי סוּמָא בְּדָבָר וְהָיָה נוֹטֶל מִמְּךָ עֵצָה, אַל תִּתֵּן לוֹ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אַל יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח חֲמוֹר, וְהוּא עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ. וְזֶה הַלָּאו כּוֹלֵל כְּמוֹ כֵן מִי שֶׁיַּעֲזֹר עוֹבֵר עֲבֵרָה, שֶׁהוּא מֵבִיא אוֹתוֹ שֶׁיִּתְפַּתֶּה בְּזוּלַת זֶה לַעֲבֹר פְּעָמִים אֲחֵרִים עוֹד, וּמִזֶּה הַצַּד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ עה ב), בְּמַלְוֶה וְלוֶה בְּרִבִּית שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹבְרִים בְּלִפְנֵי עִוֵּר וְגוֹ׳.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. יָדוּעַ, כִּי תִּקּוּן הָעוֹלָם וְיִשּׁוּבוֹ הוּא לְהַדְרִיךְ בְּנֵי אָדָם וְלָתֵת לָהֶם בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם עֵצָה טוֹבָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (יד א) דְּאַלְפָנֵי מִפַּקְּדִינַן אֲבָל אַלְפָנֵי דְּלִפְנֵי לָא מִפַּקְּדִינַן, וּמִפָּנֵי כֵן פֵּרְשׁוּ שָׁם (ו א), דְּכִי אֲבַעְיָא לַן בְּגִמָּרָא טַעְמָא דְּמַתְנִיתִין אִי מִשּׁוּם דְּאָזֵל וּמוֹדָה אִי מִשּׁוּם לִפְנֵי עִוֵּר, דְּלָא הֲוָה מִסְתַּפֵּק בְּטַעְמָא דְּמַתְנִיתִין אֶלָּא בְּלָשֵׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם, דְּיֵהֵיב לֵיהּ יִשְׂרָאֵל לְגוֹי מִדֵּי דְּחָזֵי לְתַקְּרֹבֶת, וּבְכִי הַאי גַּוְנָא אֶפְשָׁר דְּאִכָּא בֵּהּ מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר, אֲבָל שְׁאָר מַתְנִיתִין כֵּלַּהּ, כְּגוֹן לְהַלְווֹתָן וּלְקָרְעָן וּלְהַשְׁאִילָן מִשּׁוּם דְּאָזֵל וּמוֹדֶה הוּא אִסּוּרָא, דְּמִשּׁוּם לִפְנֵי עִוֵּר לָא לְמֵימַר, דִּשְׁאֵלָה בְּעֵינָהּ הָדְרָא, וּלְהַלְווֹתָן וּלְקָרְעָן נָמֵי, זוּזֵי יָהֲבִינַן לְהוּ וְזוּזֵי לָא חָזוּ לְתַקְּרֹבֶת, מַאי אֲמַרְתְּ,

דִּלְמָא זָבִין בְּהוּ תִּקְרֹבֶת, הֲוָה לֵיהּ לְפָנֵי דְּלִפְנֵי וּבְכִי הַאי גַּוְנָא לָא מִפַּקְדִינַן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם טו ב), שֶׁאָסוּר לִמְכֹּר כָּל כְּלֵי מִלְחָמָה וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לָרַבִּים, אֶלָּא אִם כֵּן מוֹכְרָן כִּי הֵיכִי דְּמַגְנוּ עֲלַן. וְכֵן אָסוּר לְמָכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַמּוֹכְרוֹ לְגוֹי, וְכֵן לְיִשְׂרָאֵל לִסְטִים, וְאָסְרוּ הַכֹּל מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ בִּמְקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד בְּפִזּוּר [הלכות רוצח פי״א].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִשִּׁיא אֶת חֲבֵרוֹ לְדַעַת עֲצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ אוֹ סִיַּע אוֹתוֹ בְּדָבָר עֲבֵרָה, כְּגוֹן הַמּוֹשִׁיט כּוֹס יַיִן לְנָזִיר וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה עָבַר עַל לָאו זֶה, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מָלֶךְ, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה רלג

א **שֶׁלֹּא לַעֲוֹל הַמִּשְׁפָּט** – שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַדַּיָּן עָוֶל בַּדִּין וְהָעָוֶל יִהְיֶה בְּכָל עֵת שֶׁיַּעֲבֹר עַל מָה שֶׁצִּוְּתָה לָנוּ הַתּוֹרָה בְּעִנְיַן הַדִּין, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה בִּרְצוֹן בַּעֲלֵי הַדִּין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט טו) לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי בְּמִשְׁפַּט צֶדֶק, יִתְקַיֵּם יִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות קה, א), שֶׁהַמְּעַנֶּה אֶת הַדִּין בְּכָלַל מְעַוֵּל הַמִּשְׁפָּט הוּא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (אבות א א) הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְעַוֵּל הַמִּשְׁפָּט. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות קט ב) שָׁרָאוּי לְמִי שֶׁדָּן לְהִתְלַךְ עִם גָּדוֹל מִמֶּנּוּ אִם הוּא אָצְלוֹ, וְאָמְרוּ (אבות ד, ז) בְּאַזְהָרַת עִנְיָן זֶה כָּל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִן הַדִּין מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא, וְכָל זֶה לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ מִתּוֹן וְיִשּׁוּב הַדַּעַת הַרְבֵּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בַּדִּין, כִּי הַרְבֵּה דְּבָרִים יֵשׁ בַּדִּינִים, וְחָכָם גָּדוֹל צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּדִּין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב קעה, ב) הָרוֹצֶה לְהִתְחַכֵּם יַעֲסֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין מִקְצַע בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן, שֶׁהֵם כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ. וְהִזְהִירוּנוּ גַּם כֵּן (סנהדרין ח, א) שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֵינוּ דִּין שֶׁל מֵאָה מָנֶה לָדוּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וּמִפְּנֵי חֹמֶר הַדִּין, שִׁבְּחוּ הַרְבֵּה מִי שֶׁיָּכוֹל לְהַטִּיל פְּשָׁרָה בֵּין בַּעֲלֵי הָרִיב, וְעָלָיו נֶאֱמַר (זכריה ח טז) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ, שֶׁזֶּהוּ מִשְׁפָּט שֶׁל שָׁלוֹם, וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (שמואל ב ח טו) וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ, אִי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ צְדָקָה? הֱוֵי אוֹמֵר זֶהוּ מִצּוּעַ. וְיֵשׁ רַבִּי הָאַזְהָרוֹת שֶׁהִזְהִירוּנוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַשְׁוָיַת הַדִּין, וּשְׁאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, הֵם בְּפִזּוּר בְּסֵדֶר נְזִיקִין, וְהָעִקָּר בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין [ח״מ סי׳ יז].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, כְּלוֹמַר, שֶׁדָּן שֶׁלֹּא כְּדִין תּוֹרָה לְדַעַת עָבַר עַל לָאו זֶה אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶלָּא דִּבּוּר לְבַד, אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ מֵאוֹתָן שֶׁמָּנִינוּ לְמַעְלָה (מצוה רלט), וְעוֹד שֶׁהֲרֵי כָּל הַדָּן שֶׁלֹּא כְּדִין תּוֹרָה דִּינוֹ חוֹזֵר, וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלָיו, וְכִדְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת (סנהדרין לג א), שֶׁכָּל הַטּוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה, לְעוֹלָם חוֹזֵר. וְהָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁכָּל הַטּוֹעֶה לָדוּן בְּמָה שֶׁהוּא הֵפֶךְ כַּוָּנַת הַתּוֹרָה, בְּלִי סָפֵק דִּינוֹ בָּטֵל לְגַמְרֵי, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא נֶאֱמַר, וְשָׁם יִתְבָּאֵר שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין. שֶׁאִם דָּן הַדִּין בְּהֶפֶךְ הָאֱמֶת שֶׁדִּינוֹ דִּין וְחַיָּב לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ לְמִי שֶׁעִוְּתוּ לוֹ דִּינוֹ, וּמִכָּל זֶה לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה, וּכְגוֹן שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בַּיָּד, מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ שֶׁכָּל לָאו שֶׁנִּתָּן לְתַשְׁלוּמִין, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

ה וְאִם לֹא שֶׁיֵּאָרֵךְ הָעִנְיָן וְנֵצֵא מִגֶּדֶר מְלַאכְתֵּנוּ בָּאנוּ לְפָרֵשׁ בַּאֲרֻכָּה כָּל הַצְּדָדִין שֶׁהַדִּין חוֹזֵר, וְהַצְּדָדִין שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וְחַיָּב הַבַּיִת דִּין לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ, וְהַצְּדָדִין שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּפָטוּר הַבַּיִת דִּין לְשַׁלֵּם. וּמִכְּלָלָא דְּמִלְתָא לְפִי הַנִּרְאֶה, דְּכָל הֵיכָא שֶׁדָּנוּ בְּלֹא קַבָּלָה וְאִבָּא בָּעִיר גָּדוֹל מֵהֶם וְטָעוּ וַאֲפִלּוּ בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת דִּינָם חוֹזֵר, וְהוּא שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בְּיָד שֶׁאִלּוּ נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בַּיָּד אֵין דִּינָם חוֹזֵר, אֲבָל חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, בְּעִנְיָן אַחֵר אֵין דִּינָם חוֹזֵר. וְהֵיכָא שֶׁדָּנוּ בִּרְשׁוּת דְּלֵכָא לְמֵימַר דְּהָווּ פּוֹשְׁעִים כְּשֶׁבָּאוּ לָדוּן פְּטוּרִים מִלְּשַׁלֵּם. וְהֵיכָא דְּלָאו בִּרְשׁוּת, אִי נָמֵי בְּכָל צַד דְּאִבָּא לְמֵימַר דְּהָווּ פּוֹשְׁעִים כְּלָל כְּשֶׁבָּאוּ לָדוּן חַיָּבִים לְשַׁלֵּם. וְכָל הֵיכָא דְּאָמְרִי דִּינָם חוֹזֵר, אֲפִלּוּ אָבַד אוֹ נֶאֱכַל הַדָּבָר שֶׁדָּנוּ עָלָיו פְּטוּרִים מִלְּשַׁלֵּם, אֶלָּא אִם כֵּן נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ בְּיָדָם מַמָּשׁ, דְּכֵיוָן שֶׁכֵּן מִדִּין מַזִּיקִין מִיהַת חַיָּבִים לְשַׁלֵּם, הָא לָאו הָכִי פְּטוּרִין. וְהָא דְּאָמְרִינַן לְעֵיל דְּכָל שֶׁטּוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה לְעוֹלָם חוֹזֵר, פֵּרֵשׁ לָנוּ מוֹרִי יִשְׁמְרוֹ אֵל, דְּלָאו דַּוְקָא מִשְׁנָה מַמָּשׁ, אֶלָּא אַף כָּל שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּתַּלְמוּד בְּדִבְרֵי הָאֲמוֹרָאִין שֶׁהוּא הֲלָכָה וְטָעָה בָּהּ הַדִּין גַּם זֶה טוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה יִקָּרֵא. וְעוֹד הִפְרִיזוּ עַל מִדּוֹתָם לוֹמַר עוֹד, שֶׁאֲפִלּוּ הַטּוֹעֶה בְּדָבָר אֶחָד שֶׁפָּסַק אֶחָד מִן הַגְּאוֹנִים אוֹ מִן הַחֲכָמִים הַמְּפֹרָסָמִים בֵּינֵינוּ בְּחָכְמָה טְטוֹעֶה בִּדְבַר מִשְׁנָה מְשַׁוִּינַן לֵיהּ, אֶלָּא אִם כֵּן יֹאמַר אוֹתוֹ הַבַּיִת דִּין שאע״פ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ וְנִזְכָּר הַדַּעַת אוֹתוֹ הַגָּאוֹן אוֹ הֶחָכָם לֹא יִהְיֶה דָּן כְּמוֹהוּ וְלֹא יָשׁוּב בִּשְׁבִילוֹ מִלָּדוּן דִּינָיו כְּדַעְתּוֹ, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְכָךְ.

מצוה רלד

א **שֶׁלֹּא לְכַבֵּד גָּדוֹל בַּדִּין** – שֶׁלֹּא יְכַבֵּד הַדַּיָּן אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הָרִיב, וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל וְנִכְבָּד וּנְשׂוּא פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טו) וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד ג) שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא אֲכַבֵּד אוֹתוֹ יוֹתֵר מִבַּעַל דִּינוֹ שֶׁאֵינוֹ גָּדוֹל כָּמוֹהוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, וּכְתַבְתִּיו בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה רלה).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות ל, א) שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד יוֹשֵׁב וְאֶחָד עוֹמֵד אֶלָּא שְׁנֵיהֶם עוֹמְדִין, כִּי בִּהְיוֹתָם לִפְנֵי הַבַּיִת דִּין רָאוּי לָהֶם לַעֲמֹד כְּאִלּוּ הֵם לִפְנֵי שְׁכִינָה, כִּי רוּחַ אֱלֹהִים שׁוֹכֶן בְּתוֹךְ עֲדַת דִּינֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב א) אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב), שֶׁאִם רָצוּ לְהוֹשִׁיב בַּעֲלֵי הַדִּין הָרְשׁוּת בְּיָדָם, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן, אֲבָל בִּגְמַר דִּין, מִן הַחִיּוּב הוּא בַּעֲמִידָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח יג) וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה. אֶלָּא שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָל בָּתֵּי דִּינֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחַר הַתַּלְמוּד לְהוֹשִׁיבָם מִפְּנֵי הַמַּחְלֹקֶת, וַאֲפִלּוּ הָעֵדִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם (דברים יט יז) וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים נָהֲגוּ גַּם כֵּן הַיּוֹם לְהוֹשִׁיב (רמב״ם סנהדרין כא ה). וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת מִסַּנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת [שם].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְכִבֵּד בַּעַל דִּין אֶחָד יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ בְּמֵזִיד עָבַר עַל לָאו זֶה וּבִטֵּל עֲשֵׂה שֶׁכָּתוּב (ויקרא יט טו) בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. וּמָה שֶּׁהִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה בִּיתְרוֹן הֶחְכֵּם עַל עַם הָאָרֶץ עִם קֶצֶת שְׁאָר דִּינֵי הַמִּצְוָה, נִכְתֹּב לְקַמָּן בַּמִּצְוָה הַבָּאָה בְּסָמוּךְ (מצוה רלה).

מצוה רלה

א **מִצְוָה שֶׁיִּשְׁפֹּט בְּצֶדֶק** – לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טו) בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ, וּבָא הַפְּרוּשׁ שֶׁנִּצְטַוּוּ הַדַּיָּנִין לְהַשְׁוֹת בַּעֲלֵי הָרִיב, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יְכַבֵּד הַדַּיָּן אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין יוֹתֵר מִן הָאַחֵר, וְכֵן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד ד) שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ, וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ קַצֵּר דְּבָרֶיךָ. וְכֵן בְּפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (שבועות ל א), תָּנוּ רַבָּנַן בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ, שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ קַצֵּר דְּבָרֶיךָ. וְכֵן בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, שֶׁכָּל אִישׁ שֶׁהוּא חָכָם בְּדִינֵי הַתּוֹרָה וְיָשָׁר בִּדְרָכָיו, שֶׁהוּא מְצֻוֶּה שֶׁיָּדִין דִּין תּוֹרָה בֵּין בַּעֲלֵי הָרִיב אִם יֵשׁ פֹּחַ בְּיָדוֹ, וַאֲפִלּוּ יָחִיד יָכוֹל לָדוּן מִדִּין תּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ג, א) אֶחָד דָּן אֶת חֲבֵרוֹ דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. וַחֲכָמִים הִזְהִירוּ (אבות ד ח), שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם דָּן יְחִידִי. וְעוֹד יֵשׁ בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם לָדוּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת וְלֹא יִפְרֹשׁ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו אֶלָּא לְטוֹב.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה הוּא, כִּי בְּהַשְׁוָיַת הַדִּין יִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם, וְאִם יְכַבֵּד הַדַּיָּן אֶת הָאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין עַל הָאַחֵר יִפְחַד בַּעַל הָרִיב מִלְּהַגִּיד כָּל טַעֲנוֹתָיו לְפָנָיו, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא הַמִּשְׁפָּט מְעֻקָּל. וּבְמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁמִּצְוָה עַל הֶחָכָם בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְהוּא אִישׁ יָשָׁר לָדוּן בֵּין הַחוֹלְקִים, שֶׁזֶּהוּ בִּכְלַל הַמִּצְוָה, כְּמוֹ כֵן, גַּם בָּזֶה תּוֹעֶלֶת, כִּי הֶחָכָם וְהַיָּשָׁר, יָדִין דִּין אֱמֶת. וְאִם הוּא הַיּוֹדֵעַ לֹא יִרְצֶה לִשְׁפֹּט יִשְׁפְּטוּם שְׁאָר בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם חֲכָמִים וְיָשׁוּ הַדִּין עַל הָאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בְּלִי יְדִיעָה. גַּם בְּמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁכָּל אָדָם חַיָּב לָדוּן חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת, שֶׁהוּא בִּכְלַל הַמִּצְוָה, יִהְיֶה סִבָּה לִהְיוֹת בֵּין אֲנָשִׁים שָׁלוֹם וְרֵעוּת, וְנִמְצָא שֶׁעִקַּר כָּל כַּוָּנַת הַמִּצְוָה לְהוֹעִיל בְּיִשּׁוּב בְּנֵי אָדָם עִם יֹשֶׁר הַדִּין וְלָתֵת בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם עִם סִלּוּק הַחֲשָׁד אִישׁ בְּאִישׁ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לא א) שֶׁשְּׁנֵי בַּעֲלֵי דִּין שֶׁהָיָה הָאֶחָד לָבוּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים וְהַשֵּׁנִי בְּגָדִים בְּלוּיִים, אוֹמְרִים לַמְכֻבָּד הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ נָדִין בֵּינֵיכֶם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ שָׁוִין, וַעֲכְשָׁו בִּזְמַנֵּנוּ לֹא רָאִינוּ בֵּית דִּין שֶׁעָשָׂה כֵּן. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם סנהדרין כא ג) שֶׁמִּצְוָה לְהוֹשִׁיבָם בְּשָׁוֶה, וְלֹא הָאֶחָד לְמַעְלָה מֵחֲבֵרוֹ אוֹ הָאֶחָד בִּישִׁיבָה וְהָאַחֵר בַּעֲמִידָה, רַק בְּתַלְמִיד חָכָם וְעַם הָאָרֶץ שֶׁאָמְרוּ בָּהֶם מוֹשִׁיבִין הֶחָכָם וְאוֹמְרִים לְעַם הָאָרֶץ שֵׁב, וְאִם לֹא יָשַׁב אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ (שם ה״ד). וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ה״ו) שֶׁאִם בָּאוּ לְפָנֶיךָ הַרְבֵּה דִּינִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן דִּין יָתוֹם וְאַלְמָנָה, שֶׁמִּצְוָה לְהַקְדִּימָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו א יז) שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה. כְּלוֹמַר, שֶׁבְּדִינָם נִצְטַוִּינוּ לָזָרֵז יוֹתֵר מִבְּדִין אֲחֵרִים. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות קה ב), שֶׁדִּין תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ, וְדִין אִשָּׁה קוֹדֵם לְדִין אִישׁ, לְפִי שֶׁבִּשֶׁת הָאִשָּׁה מְרֻבָּה, וְכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ בִּכְלַל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט הוּא. וְעִנְיָנִים אֵלּוּ עִם יֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד, וּמֵהֶן הַרְבֵּה בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת [ח״מ סימן יז].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵן חַיָּבִין לָדוּן וְלֹא הַנְּקֵבוֹת. וְאוּלָם גַּם הַנְּקֵבוֹת חַיָּבוֹת בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁהוּא בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, וְהוּא לָדוּן הֶחָבֵר לְכַף זְכוּת.

מצוה רלו

א **שֶׁלֹּא לָרַגֵּל** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵרְכִילוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טז) לֹא תֵלֵךְ רָכִיל. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁאִם נִשְׁמַע אָדָם מְדַבֵּר רַע בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא נֵלֵךְ אֵלָיו וּנְסַפֵּר לוֹ פְּלוֹנִי מְדַבֵּר כָּךְ וְכָךְ, אֶלָּא אִם כֵּן תִּהְיֶה כַּוָּנָתֵנוּ לְסַלֵּק הַנִּזָּקִין וּלְהַשְׁבִּית רִיב. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות מו, א) בְּפֵרוּשׁ רָכִיל רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, דָּבָר אַחֵר לֹא תִּהֶא כְּרוֹכֵל, מַטְעִין דְּבָרִים וְהוֹלֵךְ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם חָפֵץ בְּטוֹבַת הַבְּרִיּוֹת אֲשֶׁר בָּרָא וְצִוָּנוּ בָּזֶה כְּדֵי לִהְיוֹת שָׁלוֹם בֵּינֵינוּ כִּי הָרְכִילוּת מֵבִיא לְרִיב וּמַצָּה.

ג פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְרֹב הָאַזְהָרוֹת שֶׁהַזְהִירונוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הָרְכִילוּת וְעַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁתָּפוּ, יִתְבָּאֲרוּ בְּמִקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד וּבַמִּדְרָשׁוֹת בְּפִזּוּר [ה׳ דעות פ״ז]. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ערכין טו ב) בְּלָשׁוֹן הָרַע. שֶׁמִּמִּית הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו, וְהַמְקַבְּלוֹ יוֹתֵר מִכֻּלָּן, וְהִזְהִירוּ הָרַבֶּה עָלָיו עַד שֶׁאָמְרוּ דֶּרֶךְ מָשָׁל (ב״מ נט ב): מַאן דְּאִית [לֵיהּ] זְקִיפָא בְּדֶקֶתֵּיהּ, לָא לֵימָא זְקוֹף בִּינְיָתָא. וְאָמְרוּ (ערכין טז א) כִּי בִּכְלַל אֲבַק לָשׁוֹן הָרַע הוּא הַמְשַׁבֵּחַ חֲבֵרוֹ בְּפְנֵי שׂוֹנְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כז יד) מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ וְגוֹ׳.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְרָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ עוֹבֵר עַל לָאו, וְהוּא כְּעוֹבֵר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכַמָּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם לְהַלְקוֹת מִלְבַד רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל וְשֶׁל פָּרוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּלָּאו הַזֶּה מַלְקוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, פְּעָמִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲפִלּוּ חִיּוּב מִיתָה, כְּיִדּוּעַ בְּדִין הִתְּירוּ חֲכָמִים לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ לְתִקּוּן הָעוֹלָם, מוּטָב יָמוּת אִישׁ אֶחָד וְלֹא יַזִּיק וְיאַבֵּד לְרַבִּים גּוּפָם אוֹ אֲפִלּוּ מָמוֹנָם.

ה וְאֶכְתֹּב לְךָ בְּנֵי מְעַט מִמָּה שֶׁיֵּשׁ בַּגְּמָרָא בְּעִנְיָן זֶה, וְאִם תִּזְכֶּה לָדַעַת תִּרְאֶה הַכֹּל בִּמְקוֹמוֹ. גְּרְסִינַן בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל בָּתְרָא (ב״ק קטז ב) הַהוּא גַּבְרָא דַּאֲחָוֵי כַּרְיָא דְּחִטֵּי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, חַיְּבֵיהּ רַב נַחְמָן לְשַׁלּוֹמֵיהּ, וְטַעְמָא מִשּׁוּם דִּינָא דְּגַרְמֵי (שם קיז ב). וְדַוְקָא שֶׁהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ אֲבָל מִתּוֹךְ הָאֹנֶס, פָּטוּר, וְכִדְתַנְיָא (שם קיז, א) יִשְׂרָאֵל שֶׁאָנְסוּהוּ גּוֹיִם וְהֶרְאָה מָמוֹן חֲבֵרוֹ פָּטוּר. וּפֵרְשׁוּ מוֹרֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּלֹא סוֹף דָּבָר אֲנָסוּהוּ בְּגוּפוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ אֲנָסוּהוּ בְּמָמוֹן שֶׁיִּקְחוּ לוֹ מָמוֹן אִם לֹא יַרְאֶה מָמוֹן חֲבֵרוֹ וְהֶרְאָהוּ פָּטוּר, דְּכָל מַרְאֶה עַל יְדֵי אֹנֶס פָּטוּר וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּמַרְאֶה מֵעַצְמוֹ. וְכֵן כָּתַב הָרַב רַבִּי אַבְרָהָם בַּר רַבִּי דָּוִד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד חַיָּב, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֹנֶס נְפָשׁוֹת. וְאִם תֹּאמַר אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, יֵשׁ לוֹמַר מִי אָמְרִינַן לֵיהּ יָמוּת? יִתֵּן וִישַׁלֵּם קָאָמְרִינַן לֵיהּ, וְלֹא יַצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, וַאֲפִילּוּ בִּנְרָדָף שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִפְּנֵי רוֹדֵף וְשִׁבֵּר כֵּלִים חַיָּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁבְּרָן כְּכַוָּנָה אֶלָּא בְּלֹא כַּוָּנָה, וּבְשָׁעָה שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ לְהַנָּצֵל, וְכָל שֶׁכֵּן נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד שֶׁחַיָּב בַּהַשְׁלוּמִין.

ו וְאִם לְאַחַר שֶׁהֶרְאָה מִתּוֹךְ הָאֹנֶס נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד, מִשָּׁעָה שֶׁהֶרְאָה רוֹאִין אֶת הַדָּבָר כְּאִלּוּ נִשְׁרַף וְשׁוּב אֵינוֹ מִתְחַיֵּב עָלָיו מִשּׁוּם נָשָׂא וְנָתַן, וּמִשּׁוּם שֶׁהֶרְאָה נָמֵי אֵינוֹ חַיָּב כֵּיוָן שֶׁהֶרְאָה מִתּוֹךְ הָאֹנֶס כְּדִכְתִיבְנָא. וְהָכִי אָמְרִינַן הָתָם הַהוּא גַּבְרָא דְּאַחְוֵי חֲמָרָא דְּרַב מָרִי וְרַב פִּנְחָס בְּנֵי דְּרַב פַּפָּא, פֵּרוּשׁ מִתּוֹךְ הָאֹנֶס. אָמְרִי לֵיהּ דְּרֵי וְאַמְטִי, דָּרָא וְאַמְטִי. וְאַפֵּיקְנָא, דְּכֵיוָן דְּאוֹקְמִינְהוּ עִלָּוֵהּ, מִקְלָא קַלְיָא וְשׁוּב אֵינוֹ מִתְחַיֵּב עָלָיו. וְהֵיכָא דְּהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ בְּלֹא טַעֲנַת אֹנֶס חַיָּב מִיתָה וְתַשְׁלוּמִין, דְּגָרְסִינַן הָתָם הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה בָּעֵי דְּנַחֲוֵי בֵּי תִּבְנָא דְּחַבְרֵהּ אֲתָא לְקַמֵּהּ דְּרַב, אֲמַר לֵהּ רַב לָא תַּעֲבֵד הָכֵי כְּלוֹמַר הִתְרָה בּוֹ לָא הֲוָה צָאֵת הֲוָה יָתֵב רַב כָּהֲנָא קַמֵּהּ דְּרַב, קָם רַב כָּהֲנָא שַׁמְטֵהּ לְקוֹעֵהּ כְּלוֹמַר הֲרָגוֹ וְהָכִי מוּכָח הָא דַּאֲמַר לֵהּ רַב לְרַב כָּהֲנָא הָאִדָּנָא מַלְכוּתָא דְּפָרְסָאֵי הִיא וְקָפְדֵי אַשְׁפִּיכוּת דָּמִים. וְאָמְרִינַן נָמֵי בַּגְּמָרָא (שם קיט א), גַּבֵּי מַאן דְּאַבַּעְיָא לָן מָמוֹן מוּסֶר אִם מֻתָּר לְאַבְּדוֹ, וּמְהַדְּרִינַן לֵיהּ, לֹא יְהֵא מָמוֹנוֹ חָמוּר מִגּוּפוֹ, אַלְמָא דְּגוּפוֹ מֻתָּר לְאַבְּדוֹ, מִיהוּ דַּוְקָא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה וְעַל יְדֵי הַתְרָאָה, וּכְמַעֲשֶׂה דְּרַב כָּהֲנָא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו הַתְרָאָה כִּשְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת. וּמִי שֶׁמַּחְזִק לְמֻסָּר, נִרְאֶה שֶׁהוּא כְּמֻתָּרָה וְעוֹמֵד, וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ בְּכָל שָׁעָה.

ז וְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (חובל ומזיק ח י יא), שֶׁכָּתַב בְּדִין מוֹסֵר כָּךְ הוּא, כֵּיוָן שֶׁאָמַר הֲרֵנִי מוֹסֵר פְּלוֹנִי בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ וַאֲפִלּוּ מָמוֹן קַל הֲרֵי זֶה הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה, וּמַתִּרִין בּוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ אַל תִּמְסֹר, אִם הֵעִיז פָּנָיו וְאָמַר לֹא כִּי אֶלָּא אֶמְסֹר מִצְוָה לְהָרְגוֹ, וְכָל הַקּוֹדֵם לְהָרְגוֹ זָכָה. עָשָׂה הַמּוֹסֵר אֲשֶׁר זָמַם וּמָסַר, יֵרָאֶה לִי שֶׁאָסוּר לְהָרְגוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הֶחְזִק לְמֹסֶר הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג שֶׁמָּא יִמְסֹר אֲחֵרִים, עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרַב. הִצְרִיךְ הַתְרָאָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ מֻחְזָק לְמֹסֶר וְשֶׁיְּקַבֵּל הַתְרָאָה, וּלְמִי שֶׁהוּא מֻחְזָק לְמֹסֶר נִרְאֶה מִתּוֹךְ דְּבָרָיו שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה. וְאֵין הַמּוֹסֵר יָכוֹל לוֹמַר בִּשְׁבִיל שֶׁפְּלוֹנִי מֵצֵר לִי אֲנִי מוֹסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִם, שֶׁאֵין זֶה פּוֹטְרוֹ מֵעָנְשׁוֹ, אֲבָל הַמֵּצֵר לְצַבּוּר, מֻתָּר לַצַּבּוּר לְמָסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִם, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם הי״א). וְאָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹן מוֹסֵר, מִשּׁוּם (איוב כז יז) רָשָׁע יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ. כְּדַאֲסֵיקְנָא בְּפֶרֶק הַגּוֹזֵל (בבא קמא קיט א).

מצוה רלז

א **שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל דַּם רֵעִים** – שֶׁלֹּא נִמָּנַע מִלְּהַצִּיל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֶׁנִּרְאֶהוּ בְּסַכָּנַת הַמִּיתָה וְהָאֲבֵדָה וְיִהְיֶה לָנוּ יְכֹלֶת לְהַצִּילוֹ בְּשׁוּם צַד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טז) לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (עג א) תַּנְיָא מִנַּיִן לָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁטּוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ חַיָּה גּוֹרַרְתּוֹ אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו שֶׁהוּא חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וְלָא מִבָּעְיָא אֲצוֹלֵי בְּנַפְשֵׁהּ דְּמַחַיֵּב, אֶלָּא מִטָּרַח וּמִיגַר נָמֵי אֲגִירֵי חַיָּב, וְעוֹד כָּלְלוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל בְּאַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא לִכְבֹּשׁ עֵדוּת כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָבֵד חֲבֵרוֹ מָמוֹן. וְכֵן הוּא בַּסִּפְרָא (סדר קדושים ד ח) מִנַּיִן שֶׁאִם נוֹדַע לוֹ עֵדוּת שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִשְׁתֹּק עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וּמִנַּיִן שֶׁאִם רְאִיתוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר וכו׳. וּמִנַּיִן לְרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲמֹד וְגוֹ׳.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי כְּמוֹ שֶׁיַּצִּיל הָאֶחָד אֶת חֲבֵרוֹ כֵּן חֲבֵרוֹ יַצִּיל אוֹתוֹ וְיִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם בְּכָךְ, וְהָאֵל חָפֵץ בִּישׁוּבוֹ כִּי לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ, וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (עג א).

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנִמְנַע מִלְּהַצִּיל וְיֵשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ עָבַר עַל לָאו, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, דְּקַיְמָא לַן אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה רלח

א **שֶׁלֹּא לִשְׁנֹא אַחִים** – שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא שִׂנְאַת הַלֵּב אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יז) לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ (קדושים ד ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא שִׂנְאָה שֶׁהִיא בַּלֵּב. וּכְמוֹ כֵן בַּעֲרָכִין (טז ב) בְּשִׂנְאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אֲבָל כְּשֶׁיִּרְאֶה לוֹ שִׂנְאָה וְיֵדַע שֶׁהוּא שׂוֹנְאוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר עַל זֶה הַלָּאו, אָמְנָם הוּא עוֹבֵר עַל לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר, וְעוֹבֵר כְּמוֹ כֵן עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. וּמִכָּל מָקוֹם שִׂנְאַת הַלֵּב הִיא קָשָׁה מִכָּל הַשִּׂנְאָה הַגְּלוּיָה, וְעָלֶיהָ תַּזְהִיר הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ. כִּי שִׂנְאַת הַלֵּב גּוֹרֶמֶת רָעוֹת גְּדוֹלוֹת בֵּין בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת תָּמִיד חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, וְהִיא סִבָּה לְכָל הַמְּסִירוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בֵּין אֲנָשִׁים, וְהִיא הַמִּדָּה הַפְּחוּתָה וְהַנִּמְאֶסֶת תַּכְלִית הַמֵּאוֹס בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל שֵׂכֶל.

ג פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְרַבֵּי הָאַזְהָרוֹת שֶׁהִזְהִירוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל נַפְשֵׁנוּ בְּמִדָּה רָעָה זוֹ, מְבֹאָרִים בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשִׁים.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּץ שִׂנְאָה בְּלִבּוֹ לְאֶחָד מִכָּל יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל בְּשִׂנְאַת הָרְשָׁעִים, אֵין בּוֹ אִסּוּר, אֶלָּא מִצְוָה לִשְׂנֹאתָם אַחַר שֶׁנּוֹכִיחַ אוֹתָם עַל חֶטְאָם הָרַבֶּה פְּעָמִים וְלֹא רָצוּ לַחְזֹר בָּהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט כא) הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא וּבְתַקּוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט.

מצוה רלט

א **מִצְוַת תּוֹכָחָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה** – לְהוֹכִיחַ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ מִתְנַהֵג כַּשּׁוּרָה, בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אוֹ בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יז) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד ח) מִנַּיִן אִם הוֹכִיחָתּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים וְלֹא חָזַר, שֶׁאַתָּה חַיָּב לַחְזֹר וּלְהוֹכִיחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב״מ לא א) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים. וְאָמְרוּ שָׁם בַּסִּפְרָא יָכוֹל מוֹכִיחוֹ וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. וְזֶה מְלַמֵּד שֶׁבִּתְחִלַּת הַתּוֹכֵחָה שֶׁרְאוּי לָאָדָם, לְהוֹכִיחַ בַּסֵּתֶר וּבְלָשׁוֹן רַכָּה וְדִבְרֵי נַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ, וְאֵין קֶפֶץ שֶׁאִם לֹא חָזַר בּוֹ בְּכָךְ, שֶׁמַּכְלִימִין הַחוֹטֵא בָּרַבִּים וּמְפָרְסְמִין חֶטְאוֹ וּמְחָרְפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּחְזֹר לַמּוּטָב.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שָׁלוֹם וְטוֹבָה בֵּין אֲנָשִׁים, כִּי כְּשֶׁיֶּחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וְיוֹכִיחֶנּוּ בְּמִסְתָּרִים יִתְנַצֵּל לְפָנָיו וְיִקַּבֵּל הִתְנַצְּלוּתוֹ וְיִשָּׁלֵם (י״ג וְיִשָּׁלִים) עִמּוֹ, וְאִם לֹא יוֹכִיחֶנּוּ יִשְׂטְמֶנּוּ בְּלִבּוֹ וְיִזְדַּיֵּק אֵלָיו לְפִי שָׁעָה אוֹ לִזְמַן מִן הַזְּמַנִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים (שמואל ב יג כב) וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן. וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה דַּרְכֵי נֹעַם וּנְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז ב) שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ עַד הַכָּאָה, כְּלוֹמַר שֶׁחַיָּב הַמּוֹכִיחַ לְהַרְבּוֹת תּוֹכְחוֹתָיו אֶל הַחוֹטֵא עַד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב הַחוֹטֵא לְהַכּוֹת אֶת הַמּוֹכִיחַ. וּמִכָּל מָקוֹם, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גַּם כֵּן, שֶׁאִם יִרְאֶה הַמּוֹכִיחַ שֶׁאֵין בְּדִבְרֵי תּוֹכְחוֹתָיו שׁוּם תּוֹעֶלֶת נִמְצָא, מִתּוֹךְ גֹּדֶל רִשְׁעַ הַחוֹטֵא, אוֹ שֶׁהוּא אָלָם וְרָשָׁע בְּיוֹתֵר וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יַעֲמֹד עָלָיו וְיַהַרְגֶנּוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמִצְוָה זוֹ בְּאִישׁ כָּזֶה, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות

סה ב) כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁתֹּק בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַדָּבָר נִשְׁמָע, לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בָּעִנְיָן קָלוֹן לַמּוֹכִיחַ וְלֹא תּוֹעֶלֶת לָאֲשֶׁר הוֹכַח. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְהִתְיַשֵּׁב לְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ וּלְהַשְׁגִּיחַ הַרְבֵּה בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה, וְלַחְשֹׁב וְלִרְאוֹת אִם יִהְיֶה תּוֹעֶלֶת בְּדָבָרָיו אֶל הַחוֹטֵא, שֶׁיּוֹכִיחֵנּוּ וְיִבְטַח בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא יַעְזְרֵנּוּ בְּהִלָּחֲמוֹ עִם שׂוֹנְאָיו, וְאַל יֵרַךְ לְבָבוֹ וְלֹא יִירָא, כִּי הַשֵּׁם שׁוֹמֵר אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֶת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד, וְאִם יָשׁוּב הַחוֹטֵא יִהְיֶה לוֹ בָּזֶה שָׂכָר גָּדוֹל, וּמִי שֶׁבְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבוֹ וְלִמְחוֹת בּוֹ וְלֹא מָחָה הוּא נִתְפָּשׂ עַל חֶטְאוֹ, וְזֶה דָּבָר בָּרוּר מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (שבת נה א), גַּם מִן הַכָּתוּב (ישעיהוג יד). וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֲפִילּוּ הַקָּטָן חַיָּב לְהוֹכִיחַ הַגָּדוֹל אִם יִרְאֶה הַגָּדוֹל הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב. וְיֵתֶר פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, נִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד [הל׳ דעות פ״ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא הוֹכִיחַ בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בִּשֵּׁל עֲשֵׂה, וְעוֹד שֶׁהוּא מִכַּת הָרְשָׁעִים שֶׁעוֹשִׂים כֵּן.

מצוה רמ

א **שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פְּנֵי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל** – שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְזֶה הֶעָוֹן יִקָּרֵאוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ג טו) מַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים. וְהַלָּאו הַבָּא עַל זֶה הוּא מָה שֶׁכָּתוּב (ויקרא יט יז) הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדשים ד ח) מִנַּיִן שֶׁאִם הוֹכַחְתּוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה פְּעָמִים חָזוֹר וְהוֹכֵחַ שֶׁנֶּאֱמַר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. יָכוֹל אֲפִלּוּ פָּנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, לְפִי שֶׁהַבּוּשֶׁת צַעַר גָּדוֹל לַבְּרִיּוֹת אֵין גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְעַל כֵּן מְנָעָנוּ הָאֵל מִלְּצַעֵר בְּרִיּוֹתָיו כָּל כָּךְ, כִּי אֶפְשָׁר לְהוֹכִיחָם בְּיִחוּד וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ הַחוֹטֵא כָּל כָּךְ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פו ב), שֶׁלֹּא בְּכָל הַדְּבָרִים הֵזַהַרְנוּ בְּכָךְ, אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בִּדְבָרֵי שָׁמַיִם אִם לֹא חָזַר מִן הַתּוֹכָחָה שֶׁבַּסֵּתֶר מִצְוָה לְהַכְלִימוֹ בָּרַבִּים וּלְפָרְסֵם חֶטְאוֹ וּלְבַזּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ עַד שֶׁיַּחְזֹר לַמּוּטָב, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשׂוּ הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות מג ב) עַל דֶּרֶךְ אַזְהָרָה בָּעִנְיָן זֶה נוֹחַ לוֹ לְאָדָם, שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, מִנָּא לָן? מִתָּמָר, שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהַלְבִּין פְּנֵי חָמִיהָ לֵאמֹר בְּפַרְסוּם שֶׁמִּמֶּנּוּ הִיא הָרָה, וְלוּלֵא שֶׁמָּצְאָה הָעֵרָבוֹן וְהוֹדִיעָה הַדָּבָר בְּרֶמֶז הָיְתָה נִדּוֹנֶת בִּשְׂרֵפָה וְלֹא הִלְבִּינָה פָּנָיו. וּשְׁאָר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בִּמְקוֹמוֹת מֻהֻגְמָרָא בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשׁוֹת.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים בְּמֵזִיד שֶׁלֹּא מֵחֲמַת עֲבֵרָה עַל הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, עָבַר עַל מִצְוַת מֶלֶךְ, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכַמָּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם לְהָפֵרַע מֵעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ.

מצוה רמא

א **שֶׁלֹּא לִנְקֹם** – שֶׁלֹּא לִנְקֹם. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּקַחַת נְקָמָה מִיִּשְׂרָאֵל, הָעִנְיָן הוּא, כְּגוֹן יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵרַע אוֹ צִעֵר לַחֲבֵרוֹ בְּאֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים, וְנֹהַג רֹב בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם הוּא שֶׁלֹּא יָסוּרוּ מִלְּחַפֵּשׂ אַחֲרֵי מִי שֶׁהֵרַע לָהֶן, עַד שֶׁיִּגְמְלוּהוּ כְּמַעֲשֵׂהוּ הָרַע אוֹ יַכְאִיבוּהוּ כְּמוֹ שֶׁהִכְאִיבָם, וּמִזֶּה הָעִנְיָן מְנָעָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּאָמְרוֹ (ויקרא יט יח) לֹא תִקֹּם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ד י) עַד הֵיכָן כִּחֲהּ שֶׁל נְקָמָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ וְלֹא הִשְׁאִילוֹ, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתָּ לִי מַגָּלְךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר, לֹא תִקֹּם. וְעַל כְּגוֹן זֶה הַקֵּשׁ כָּל הַדְּבָרִים.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיֵּדַע הָאָדָם וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי כָּל אֲשֶׁר יִקְרֵהוּ מִטּוֹב עַד רַע, הוּא סִבָּה שֶׁתָּבוֹא עָלָיו מֵאֵת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא. וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו לֹא יִהְיֶה דָּבָר בִּלְתִּי רְצוֹן הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן כְּשֶׁיְצַעֲרֵהוּ אוֹ יַכְאִיבֵהוּ אָדָם יֵדַע בְּנַפְשׁוֹ כִּי עֲוֹנֹתָיו גָּרְמוּ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ גָּזַר עָלָיו בְּכָךְ, וְלֹא יָשִׁית מַחְשְׁבוֹתָיו לִנְקֹם מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא אֵינוֹ סִבַּת רָעָתוֹ, כִּי הֶעָוֹן הוּא הַמְסַבֵּב, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמואל ב טז יא) הַנַּח לוֹ וִיקַלֵּל כִּי אָמַר לוֹ יְיָ. תָּלָה הָעִנְיָן בְּחֶטְאוֹ וְלֹא בְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא. וְעוֹד נִמְצָא בְּמִצְוָה זוֹ תּוֹעֶלֶת רַבָּה לְהַשְׁבִּית רִיב וּלְהַעֲבִיר הַמַּשְׁטֵמוֹת מִלֵּב בְּנֵי אָדָם, וּבִהְיוֹת שָׁלוֹם בֵּין אֲנָשִׁים יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שָׁלוֹם לָהֶם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, כְּבָר זָכַרְנוּ רֻבָּן לְפִי הַנִּרְאֶה.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְקִבֵּל בִּלְבּוֹ לִשְׂנֹא חֲבֵרוֹ עַל שֶׁהֵרַע לוֹ עַד שֶׁיִּגְמְלֵהוּ כְּרָעָתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, וְרָעָתוֹ רַבָּה כִּי הוּא סִבָּה לְתַקָּלָה מֻרֶבָּה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל זֶה הַלָּאו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדְךָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלָיו,

שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו מִפְּנֵי כֵן, מִכֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עַל הַלָּאוִ מִבְּלִי מַעֲשֶׂה. וְתִזְכֹּר דָּבָר זֶה בְּכֻלָּן, כִּי דָּבָר בָּרוּר הוּא, אֵין צָרִךְ לְשָׁנוֹתוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר.

מצוה רמב

א **שֶׁלֹּא לִנְטֹר** – שֶׁלֹּא לִנְטֹר, כְּלוֹמַר שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלִּנְטֹר בִּלְבָבֵנוּ מָה שֶׁהֵרַע לָנוּ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּסְפִּים בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּל עַל מַעֲשָׂיו, אֲפִלּוּ בִּזְכִירַת חֶטְאוֹ בַּלֵּב לְבַד נִמְנָעְנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט יח) לֹא תִטֹּר. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ד יא) עַד הֵיכָן כֹּחָהּ שֶׁל נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ וְלֹא הִשְׁאִילוֹ, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ הֵילָךְ, וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי מַגָּלְךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תִטֹּר.

ב כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּמִצְוַת הַנְּקִימָה הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה רמג

א **מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל** – לֶאֱהֹב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אַהֲבַת נֶפֶשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּחְמֹל עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל מָמוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁאָדָם חוֹמֵל עַל עַצְמוֹ וּמָמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יח) וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת לא א) דַּעֲלָךְ סְנִי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵד. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (קדושים ד יב) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה, כְּלוֹמַר, שֶׁהָרִבּוּי מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה תְּלוּיוֹת בְּכָךְ, שֶׁהָאוֹהֵב חֲבֵרוֹ כְּנַפְשׁוֹ לֹא יִגְנֹב מָמוֹנוֹ וְלֹא יִנְאַף אֶת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא יוֹנֵהוּ בְּמָמוֹן וְלֹא בִּדְבָרִים, וְלֹא יַסִּיג גְּבוּלוֹ, וְלֹא יַזִּיק לוֹ בְּשׁוּם צַד, וְכֵן כַּמָּה מִצְוֹת אֲחֵרוֹת תְּלוּיוֹת בָּזֶה. יָדוּעַ [גָּלוּי] הַדָּבָר לְכָל בֶּן דַּעַת.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּעָשֶׂה הוּא בַּחֲבֵרוֹ, כֵּן יֵעָשֶׂה חֲבֵרוֹ בּוֹ, וּבָזֶה יִהְיֶה שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת.

ג וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוּלִים הֵם בְּתוֹךְ הַמִּצְוָה, שֶׁכְּלַל הַכֹּל הוּא שֶׁיִּתְנַהֵג הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּתְנַהֵג עִם עַצְמוֹ לִשְׁמֹר מָמוֹנוֹ וּלְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ כָּל נֶזֶק. וְאִם יִסָּפֵר עָלָיו דְּבָרִים יִסָּפֵרֶם לְשֶׁבַח וְיָחוּס עַל כְּבוֹדוֹ וְלֹא יִתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹנוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי חגיגה פ״ב ה״א) הַמִּתְכַּבֵּד בְּקִלְקוֹל חֲבֵרוֹ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְהַמִּתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ אַהֲבָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת וּמְבַקֵּשׁ תּוֹעַלְתָּם וְשָׂמֵחַ בְּטוּבָם עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (ישעיהו מט ג): יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נִזְהַר בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ לְשָׁמְרוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הִזִּיק אוֹתוֹ בְּמָמוֹן אוֹ צִעֲרוֹ בְּשׁוּם דָּבָר לְדַעַת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה מִלִּבַּד הַחִיּוּב שֶׁבּוֹ לְפִי הָעִנְיָן שֶׁהִזִּיקוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּמְקוֹמוֹ.

מצוה רמד

א **שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה מִין עִם שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ** – שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַרְכִּיב הַזָּכָר עַל שׁוּם מִין בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יט) בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם. וּבְבֹאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ צא א), שֶׁאֵין הַחִיּוּב עַד שֶׁיַּכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת וְאָז יִלָּקֶה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת, וְעָשָׂה וְצִיֵּר כָּל הַצּוּרוֹת לְפִי מַה שֶּׁהָיָה צָרָךְ עִנְיָנוֹ רָאוּי לִהְיוֹת מִכַּוָּנוֹת כִּוּוּן הָעוֹלָם, וּבָרוּךְ הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית (בראשית א לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד. וּרְאִיָתוֹ בָּרוּךְ הוּא הִיא יְדִיעָתוֹ וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בַּדְּבָרִים, כִּי הוּא בָּרוּךְ הוּא לְגַדֶּל מַעֲלָתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְאִיַּת הָעַיִן אֶל הַדְּבָרִים אַחַר מַעֲשֶׂה, כִּי הַכֹּל נִגְלֶה וְיָדוּעַ וְנִרְאֶה לְפָנָיו קֹדֶם מַעֲשֶׂה כְּמוֹ אַחַר מַעֲשֶׂה, אֲבָל הַתּוֹרָה תְּדַבֵּר לִבְנֵי אָדָם בְּמִלּוֹת מְכֻוָּנוֹת אֲלֵיהֶם, וּתְכַנֶּה בַּשֵּׁם דְּבָרִים כַּדְּבָרִים הַמְּכֻנִּים בָּהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר עִם בְּרִיָּה אֶלָּא בְּמָה שֶׁיָּדוּעַ אֵלֶיהָ, כִּי מִי יָבִין מָה שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לְהָבִין? וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא שמות יט יח) כְּדֵי לְשַׁבֵּר [לְשַׁכֵּךְ] אֶת הָאָזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. וּבִהְיוֹת יוֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה הוּא מְכֻוָּן בִּשְׁלֵמוּת לְעִנְיָנוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ בְּעוֹלָמוֹ, צִוָּה לְכָל מִין וּמִין לִהְיוֹת עוֹשֶׂה פֵּרוֹתָיו לְמִינֵהוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית, וְלֹא יִתְעָרְבוּ הַמִּינִין, פֶּן יֶחְסַר שְׁלֵמוּתָן וְלֹא יְצַוֶּה עֲלֵיהֶן בִּרְכָתוֹ. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ, לְפִי הַנִּרְאֶה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ, נִמְנַעְנוּ מֵהַרְבִּיעַ הַבְּהֵמוֹת כִּלְאַיִם, וּכְמוֹ כֵן הֻזְהַרְנוּ בְּכָךְ מִזֶּה הַטַּעַם בְּצִרּוּף טַעַם אַחֵר, שֶׁכָּתַבְנוּ כְּבָר עַל מִינֵי הַזְּרָעִים וְהָאִילָנוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק נד ב), דְּלָאו דַּוְקָא בְּהֵמָה לְבַד הוּא בְּאִסּוּר זֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חַיָּה וְעוֹף, כָּל שֶׁהִרְבִּיעָן בְּשֶׁאֵינָן מִינָן לוֹקֶה, וַאֲפִלּוּ הִרְבִּיעַ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה בִּמִינֵי חַיָּה שֶׁבָּיָם לוֹקֶה עֲלֵיהֶן, וְאֶחָד בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (ב״מ צא ב) שֶׁמַּתָּר לְהַכְנִיס שְׁנֵי מִינִין לְסַהַר אֶחָד, וְאִם רָבְעוּ זֶה אֶת זֶה, אֵין זָקוּק לְהַפְרִישָׁן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם צ א) שֶׁאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַרְבִּיעַ בְּהֶמְתּוֹ כִּלְאַיִם עַל יְדֵי גּוֹי, וְכֵן

מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁמִּי שֶׁעָבַר וְהִרְכִּיב בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, הַנּוֹלָד מֵהֶן הוּא מֵתֵר בַּהֲנָאָה וּבַאֲכִילָה, וּבִלְבַד שֶׁשְּׁתֵּיהֶן בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת, וְכָל שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין בִּכְלַל אִסּוּר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, וְכָל שֶׁהֵן מִין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִדְּבָרִי וְהָאֶחָד יְשׁוּבִי מֻתָּרִין. אֲבָל אַוָּז הַיְשׁוּב וְאַוָּז הַבָּר אֵינָן בְּהֶתֵּר זֶה, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין, שֶׁהַיְשׁוּבִי בֵּיצָיו מִבְּפָנִים, וְהַמִּדְבָּרִי בֵּיצָיו מִבַּחוּץ. וְכוֹי כִּלְאַיִם עִם הַבְּהֵמָה וְחַיָּה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

ד וּבְעִנְיַן אִסּוּר זֶה הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָאָם, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב כְּלָל, לְפִי הַנִּרְאֶה מִפְּסַק הָרַב אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים אֲחֵרִים שֶׁפָּסְקוּ (חולין עט, א תוס׳ ד״ה עייל) כִּי מִפְּנֵי שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ בְּעִנְיָן זֶה בַּגְּמָרָא אִם חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב אוֹ אֵין חוֹשְׁשִׁין אָזְלִינַן בֵּהּ לְחֻמְרָא לְעוֹלָם. וּלְעִנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב וְאֵין שׁוֹחֲטִין הָאָב עִם הַבֵּן אִם אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, וּלְעִנְיַן הַרְבָּעָה וַחֲרִישָׁה וְהַנְהָגָה זֶה עִם זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב לִהְיוֹת נֶחְשָׁב מִין אֶחָד עִם הַבֵּן כָּל זְמַן שֶׁהָאֵם מִין אַחֵר. זֶהוּ הָעֹלֶה מִן הַשְּׁמוּעָה עִם הַפֵּרוּשׁ הַטּוֹב בְּחֵלְיִן פֶּרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (שם). וְשָׁם הִזְכִּירוּ לָנוּ בַּגְּמָרָא סִימָנִים לְהַכִּיר מִין הַפְּרָדִים, שֶׁיִּהְיוּ מֵאֵם אַחַת בְּאָזְנַיִם וְזָנָב וְקוֹל, וְאֵין סָפֵק כִּי בִּהְיוֹת מִין אִמָּן שֶׁל פְּרָדִים שָׁוֶה, מִין אֲבִיהֶם שָׁוֶה גַּם כֵּן, זֶה יָדוּעַ לְכָל אָדָם. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם [עי״ד סי׳ רצ״ז].

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִרְכִּיב כִּלְאַיִם, וְהוּא שֶׁהִכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וְאִם הֶעֱלָם זֶה עַל זֶה אוֹ שֶׁעָזָרָן בְּקוֹל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה רמה

א **שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ כִּלְאֵי זְרָעִים וְלֹא נַרְכִּיב אִילָן בְּשׁוּם מָקוֹם בָּאָרֶץ** – שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים כְּגוֹן חִטָּה וּשְׂעוֹרָה אוֹ פּוֹל וַעֲדָשָׁה בְּיַחַד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יט) שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו (קידושין לט א) שֶׁבְּשָׁדֶה שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ בָּאָרֶץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (מצוה סב).

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה כְּתַבְתִּי מָה שֶׁיְּדַעְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וְכֵן בְּמִצְוַת מְכַשֵּׁפָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סב).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מו״ק בב) שֶׁאֶחָד הַזּוֹרֵעַ וְאֶחָד הַמְנַכֵּשׁ אוֹ הַמְחַפֶּה בְּעָפָר כֻּלָּן בִּכְלַל זְרִיעָה הֵן לִלְקוֹת עֲלֵיהֶן, וּבֵין שֶׁחִפָּה אוֹתָן בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ אוֹ אֲפִלּוּ בִּכְלִי עַל כֻּלָּן לוֹקֶה. וְהַזּוֹרְעָן בְּעָצִיץ נָקוּב כְּזוֹרֵעַ בָּאָרֶץ מַמָּשׁ הוּא (כלאים ז ח). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (ירושלמי כלאים פ״א ה״א) שֶׁאֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים אֶלָּא זְרָעִים הָרְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם, אֲבָל זְרָעִים הַמָּרִים, אֲפִלּוּ עוֹמְדִים לִרְפוּאַת בְּנֵי אָדָם, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים. וְכִלְאֵי אִילָנוֹת, חֲרֵי הֵן בִּכְלַל לָאו זֶה שֶׁל שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. וְאָמְנָם אֵין הָאִסּוּר בִּכְלִאֵי הָאִילָנוֹת אֶלָּא דֶּרֶךְ הַרְכָּבָה, כְּגוֹן שֶׁהִרְכִּיב יְחוּר שֶׁל תַּפּוּחַ בְּאָתְרוֹג וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין, אֲבָל דֶּרֶךְ זְרִיעָה כְּגוֹן לִזְרֹעַ זֶרַע אִילָן עִם זְרָעִים, דָּבָר זֶה מֻתָּר אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה, חוּץ מִן הַכְּרֵם, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקמט) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ד וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלאים ח, א) שֶׁהַזּוֹרֵעַ זְרָעִים כִּלְאַיִם וְכֵן הַמַּרְכִּיב אִילָנוֹת כִּלְאַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מַלְקוּת בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא זְרִיעָתָן בִּלְבַד. וְכֵן הִתִּירוּ לִטַּע יְחוּר שֶׁל אִילָן שֶׁהֻרְכַּב כִּלְאַיִם אוֹ לִזְרֹעַ מִזֶּרַע שֶׁנִּזְרַע כִּלְאַיִם, וְהַזְּרָעִים נֶחְלָקִים לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת, וְאֵלּוּ הֵן תְּבוּאָה קִטְנִית וְזֶרְעוֹנֵי הַגִּנָּה קָצָתָם שֶׁנִּקְרָאִין מִינֵי יֶרֶק. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָנוּ לְעָרֵב כָּל שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִשֵּׁם אֶחָד, כְּגוֹן חִטָּה וּשְׂעוֹרָה שֶׁשְּׁנֵיהֶן נִקְרָאִין תְּבוּאָה, וְכֵן פּוֹל וַעֲדָשָׁה אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן נִקְרָאִין קִטְנִית, מִכָּל מָקוֹם חִלּוּק יֵשׁ בָּהֶן קְצָת בְּשִׁנּוּי הַשֵּׁם, כֵּיצַד? שֶׁאִם נִתְעָרֵב שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה חִטָּה עִם שְׂעוֹרָה חֵלֶק אֶחָד בְּיֶתֶר מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אֵין צָרִיךְ לָבֹר אוֹתָן, בְּפָחוֹת מִכֵּן יָבֹר אוֹתָן. וְאִם נִתְעָרֵב בְּאֶחָד מִזַּרְעוֹנֵי גִּנָּה שְׁעוּרָן אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה מִמַּה שֶּׁזּוֹרְעִין בְּבֵית סְאָה מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁל זַרְעוֹנֵי גִּנָּה. וּתְבוּאָה וְקִטְנִית לְעִנְיָן זֶה, כְּמִין אֶחָד הוּא, וְשִׁעוּרָן בְּעֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה בַּתְּבוּאָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים א א) שֶׁבְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים וְעַל הַכִּלְאַיִם, וְכָל אֶחָד יֹצֵא לִגְנָתוֹ וּלְשָׂדֵהוּ וּמְנַקֶּה אוֹתוֹ מֵהֶם וְכָל שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹמִין בְּצוּרָתָן, אֲסוּרִין מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, וְכֹל שֶׁהוּא מִין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשֻׁנִּין בְּצוּרָתָן מֻחְמַת שִׁנּוּי הַמְּקוֹמוֹת אוֹ שִׁנּוּי עֲבוֹדַת הָאָרֶץ הֲרֵי הוּא כְּמִין אֶחָד.

ה וְדִינֵי שְׁעוּרֵי הַהַרְחָקָה הַצְּרִיכָה בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין רַבִּים (כלאים ב, י), וְשִׁעוּר הַרְחָקַת שְׁנֵי מִינֵי יֶרֶק שֶׁלֹּא יִינָקוּ זֶה מִזֶּה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש״י שבת פד ב ד״ה ואחת באמצע) שֶׁהוּא טֶפַח וּמֻחֱצָה לְכָל אֶחָד, שֶׁנִּמְצָא רֶוַח שְׁנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה בִּכְלַאֲיִם פֶּרֶק ג׳ (מ״א), וְהֶבִיאוּ אוֹתָהּ גַּם כֵּן בְּשַׁבָּת פֶּרֶק אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (משנה שבת ט ב) שֶׁעֲרוּגָה שֶׁהִיא שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים, זוֹרְעִים לְתוֹכָהּ חֲמִשָּׁה זְרָעוֹנִים, וּלְפִי דְּבָרֵינוּ הָיָה לָהֶם לוֹמַר תִּשְׁעָה, שְׁמֹנָה בְּאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ וְאֶחָד בָּאֶמְצַע, אֵין זֶה קָשֶׁה, שֶׁכְּבָר תֵּרְצוּ אוֹתָהּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (שבת ט ב) כִּי בַּעֲרוּגָה שֶׁבַּעֲרוּגוֹת הִיא מִתַּנְיָא.

ו וְהַכֹּל הָעוֹלֶה בְּיָדֵינוּ מִדִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּעִנְיָן כֹּלְאֵי הַזְּרָעִים הוּא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי הַמִּינִין הַרְחָקָה הָרְאוּיָה וְהוּא טֶפַח וּמֶחֱצָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲפִילּוּ נִתְעָרְבוּ הֶעָלִים אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם, וְכֵן כָּל זְמַן שֶׁיֵּרָאוּ מְבֻדָּלִים זֶה מִזֶּה שֶׁהִטָּה עָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה הָאַחַת לְצַד אֶחָד וְעָלִין שֶׁבַּעֲרוּגָה שֶׁבְּצִדָּהּ לְצַד אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יוֹנְקִין זֶה מִזֶּה אֵין חוֹשְׁשִׁין לִינִיקָתָן, דִּבְשְׁנֵיהֶם יַחַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה שֶׁיִּינָקוּ זֶה מִזֶּה וְתֵרָאֶה יְנִיקָתָן לְעֵינֵי הָרוֹאִים לְהַדְיָא. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁצָּרִיךְ הַרְחָקָה אוֹ דָּבָר הַמַּבְדִּיל, כְּשֶׁזָּרַע בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲבָל אִם הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה חִטִּים מֵתָּר לַחֲבֵרוֹ לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ שְׂעוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. כְּלוֹמַר, שָׂדְךָ דַּוְקָא, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר הָאָרֶץ לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם. וְעוֹד לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין לט א) שָׂדְךָ לוֹמַר, דַּוְקָא בָּאָרֶץ הוּא שֶׁנּוֹהֵג אִסּוּר כִּלְאֵי זְרָעִים, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְאַף עַל גַּב דִּלְעִנְיַן הַרְכָּבַת אִילָן דְּנָפְקָא לֵהּ גַּם כֵּן מִשָּׂדְךָ לֹא אָמְרוּ כֵּן, אֶלָּא שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם, וְכִדְאָמַר שְׁמוּאֵל בְּפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין, דְּמַקִּישׁ הַרְכָּבַת אִילָן לְהַרְבָּעַת בְּהֵמָה שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם, כְּבָר תֵּרְצוּ הַדָּבָר זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בְּקִדּוּשִׁין, וְאִם חֻפְצָךְ בְּנֵי לָדַעַת תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכְתָּ כִּלְאַיִם.

ז וְנוֹהֵג אִסּוּר כִּלְאֵי זְרָעִים, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ מֵתָּר לְעָרֵב הַזְּרָעִים לְכַתְּחִלָּה וּלְזָרְעָן, וַאֲפִלּוּ בָּאָרֶץ אֵין הָאִסּוּר אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לַגּוֹי לְזָרֵעַ לוֹ כִּלְאַיִם, וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לְקַיְּמָן לְכְשֶׁיִּגְדְּלוּ בְּשָׂדֵהוּ. וְכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, דַּוְקָא בִּכְלְאֵי זְרָעִים, אֲבָל כִּלְאֵי הָאִילָנוֹת, כְּלוֹמַר הַמַּרְכָּבָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה בָּהֶן, נוֹהֶגֶת אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחַ הַגּוֹי לְהַרְכִּיב אִילָנוֹ, אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְזָרַע כִּלְאֵי זְרָעִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, חַיָּב מַלְקוּת, וְהַמַּרְכִּיב אִילָן בְּאִילָן שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, אוֹ יָרָק בְּאִילָן אוֹ אִילָן בְּיָרָק, אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכָל שֶׁכֵּן בָּאָרֶץ, חַיָּב מַלְקוּת גַּם כֵּן.

מצוה רמו

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עָרְלָה** – שֶׁלֹּא נֹאכַל מִפֵּרוֹת הָאִילָן תּוֹךְ זְמַן עָרְלָתוֹ (ספרא קדושים ג ג) וְהֵן שָׁלֹשׁ שָׁנִים רִאשׁוֹנוֹת לִנְטִיעָתוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ נְטִיעָה אוֹ יִחוּר מִן הָאִילָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כג) שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת נֶטַע רְבָעִי (מצוה רמז) בְּזֶה הַסֵּדֶר בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערלה א, א) שֶׁהַנּוֹטֵעַ לִסְיָג וּלְקוֹרוֹת פָּטוּר מִן הָעָרְלָה דְּעֵץ מַאֲכָל כָּתוּב, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַטַּע אוֹתוֹ לְדַעַת שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה הָאִילָן סְיָג סְבִיב גִּנָּתוֹ, אוֹ לְדַעַת שֶׁיַּעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ קוֹרָה לְבֵיתוֹ. נָטַע לִסְיָג אוֹ לְקוֹרָה וְחָזַר וְחָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכָל חַיָּב בָּעָרְלָה, כֵּיוָן שֶׁעָרַב בּוֹ מַחְשֶׁבֶת חִיּוּב חַיָּב. וְשׁוֹמֵר הַפֵּרִי חַיָּב בָּעָרְלָה. וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (ברכות לו ב): אֶת פִּרְיוֹ אֶת הַטָּפֵל לְפִרְיוֹ. כְּלוֹמַר, שׁוֹמֵר הַפֵּרִי. וּבַתְּנָאִים הַיְדוּעִים לָרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוּא שֶׁיֵּאָסֵר הַשּׁוֹמֵר הָעוֹמֵד בַּפֵּרִי עַד שָׁעָה שֶׁיַּגִּיעַ הַפֵּרִי לְכְלַל אִסּוּר עָרְלָה. וְעוֹד שֶׁיִּהְיֶה הַפֵּרִי צָרִיךְ אֵלָיו כָּל כָּךְ, דְּאִי שָׁקְלַתְּ לֵהּ לַשּׁוֹמֵר מָאִית פֵּירָא. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהַצָּלָף חַיָּב בְּעָרְלָה מִן הָאֲבִיּוֹנוֹת בִּלְבַד, אֲבָל הַקַּפְרִיסִין מַתִּרִין מִזֶּה הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ, כִּי יָדוּעַ הוּא, דְּאִי שָׁקְלַתְּ לֵהּ לְקַפְרָס מִקַּמֵּי דְּמָטֵי פֵּירָא לְאִסּוּר עָרְלָה לָא מָאִית פֵּירָא. וְדִין הַנּוֹטֵעַ לָרַבִּים (ערלה שם ב) וְהַנּוֹטֵעַ לְמִצְוָה, וְהַנּוֹטֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, שֶׁחַיָּב בְּעָרְלָה, וְדִין יַלְדָּה שֶׁסִּפְּכָה בִּזְקָנָה (נדרים נז, ב) וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מִבֹּאָרִין בְּמַסֶּכְתָּ עָרְלָה.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספהמ״צ ל״ת קצב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, דְּאִסּוּר עָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. אָמְנָם לְשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא בָּאָרֶץ בִּלְבַד, עַד כָּאן. לְפִי שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם. דְּמַשְׁמַע דְּדַוְקָא בָּאָרֶץ, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן הָעָרְלָה (קדושין לט, א) כִּי בָּךְ נֶאֱמְרָה עָלֶיהָ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי דַּדַּאי אָסוּר, סְפֵקָהּ מֻתָּר, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין עִנְיַן אִסּוּרָהּ כְּמוֹ שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ סָפֵק בְּדָבָר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לָנוּ לֶאֱסֹר אוֹתוֹ מִסָּפֵק, דְּקַיְמָא לַן סָפֵק אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא אָסוּר, וּכְמוֹ כֵן בְּאַרְנוּ עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים, שֶׁסְּפֵק הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי לְחֻמְרָא. וּבְעִנְיַן אִסּוּר עָרְלָה קִבַּלְנוּ כִּי בְּפֵרוּשׁ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה, שֶׁיִּהְיֶה סְפֵקָהּ מֻתָּר. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא שֶׁאֵין אִסּוּר עָרְלָה חָל כְּלָל בִּסְפֵקָא, יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִילָן שֶׁל עָרְלָה בְּגִנָּתוֹ וּבָא חֲבֵרוֹ וְאָכַל מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ נִזְקָק לְהוֹדִיעוֹ כְּלָל כִּי הוּא עָרְלָה. וּבְעִנְיַן זֶה מָצָאנוּ בַּגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם). סָפֵק לִי וַאֲנָא אֲכוּל כְּלוֹמַר שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָדַע הָאָדָם בְּוַדַּאי שֶׁהִיא עָרְלָה, שְׁרִי לֵהּ לְמֵיכַל מִגֵּיהּ. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְאָכַל כַּזַּיִת מִפֵּרוֹת הָאִילָן תּוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה, אוֹ אֲפִלּוּ מִשּׁוֹמֵר הַפֵּרִי אוֹתוֹ הַיָּדוּעַ שֶׁנֶּאֱסַר עִמּוֹ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רמז

א **מִצְוַת נֶטַע רְבָעִי** – לִהְיוֹת נֶטַע רְבָעִי כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ כָּל פֵּרוֹת הַיּוֹצְאִים בְּאִילָן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִנְטִיעָתוֹ, הֵם קֹדֶשׁ. כְּלוֹמַר, שֶׁהֵם נֶאֱכָלִים לַבְּעָלִים כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, וְזוֹ הִיא קְדֻשָּׁתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כג כד) וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ

שֶׁהֵם לַבְּעָלִים, וּפֵרוּשׁ הִלּוּלִים הוּא שֶׁיֹּאכְלוּהוּ הַבְּעָלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְזֶהוּ הַהִלּוּל, וְזֶהוּ יִקָּרְאוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם נָטַע רְבָעִי. וּבְסִפְרֵי (נשא ו) דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּטַע רְבָעִי הוּא לַבְּעָלִים, מִדִּכְתִיב (במדבר ה י) וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ שֶׁאָמְרוּ שָׁם אִישׁ אֶת קָדָשָׁיו וְגוֹ׳, מָשָׁל כָּל הַקָּדָשִׁים וּנְתָנָם לַכֹּהֲנִים וְלֹא שֶׁיֵּר מֵהֶם אֲלָא תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וּפֶסַח וּמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי שֶׁיִּהוּ לַבְּעָלִים.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הָאֵל לִהְיוֹת הָאָדָם מִתְעוֹרֵר לְהַלֵּל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בִּתְחִלַּת מִבְחַר פֵּרוֹת אִילָנוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁיָּנוּחַ עָלָיו נֹעַם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבִרְכָתוֹ וְיִתְבָּרְכוּ פֵּרוֹתָיו, כִּי הָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ בְּטוּב בְּרִיּוֹתָיו, לָכֵן צִוָּנוּ לְהַעֲלוֹתָן וְלֶאֱכֹל אוֹתָן בְּמָקוֹם שֶׁבָּחַר מִימֵי קֶדֶם לַעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת הַבְּרָכָה. וּמִבְחַר פֵּרוֹת הָאִילָן הֵם הַיּוֹצְאִים בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת לָאָדָם בִּהְיוֹתוֹ מְצֻוֶּה לֶאֱכֹל בַּמָּקוֹם הַהוּא קְצָת פֵּרוֹתָיו, כְּגוֹן זֶה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְגַם מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה, כִּי מִתּוֹךְ כָּךְ, יִקָּבַע מוֹשָׁבוֹ אוֹ מוֹשַׁב קְצָת מִבָּנָיו בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לִלְמֹד תּוֹרָה שָׁם, כִּי שָׁם מוֹרֵי הַתּוֹרָה וְעִקַּר הַחָכְמָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי (מצוה תעג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (קדושים יט כג) כָּתַב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ בְּפֵרוּשָׁיו, כְּדֵי לְכַבֵּד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֵנוּ וְלֹא נֹאכַל מֵהֶם עַד שֶׁנְּבִיא כָּל פְּרִי שָׁנָה אַחַת הִלּוּלִים לַיְיָ. וְהִנֵּה אֵין הַפְּרִי בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים רָאוּי לְהַקְרִיבוֹ, לְפִי שֶׁהוּא מוּעָט, גַּם שֶׁאֵין נוֹתֵן בְּפִרְיוֹ טַעַם אוֹ רֵיחַ טוֹב, גַּם כִּי רֹב הָאִילָנוֹת לֹא יוֹצִיאוּ פֵּרוֹת כְּלָל עַד שָׁנָה רְבִיעִית לִנְטִיעָתָן, וּלְכָךְ נִמְתִּין לָכֶלֶן. וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת דּוֹמָה לַבִּכּוּרִים. וְעוֹד כָּתַב כִּי אֶמֶת הַדָּבָר עוֹד, שֶׁהַפְּרִי בִּתְחִלַּת נְטִיעָתוֹ עַד הַשָּׁנָה הָרְבִיעִית, רַב הַלַּחוּת דָּבֵק מְאֹד, מַזִּיק לַגּוּף וְאֵינֶנּוּ טוֹב לַאֲכִילָה, כְּדָג שֶׁאֵין לוֹ קַשְׁקֶשֶׁת, וְהַמַּאֲכָלִים הַנֶּאֱסָרִים בַּתּוֹרָה שֶׁהֵם רָעִים גַּם לַגּוּף.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לה, א) שֶׁהָרוֹצֶה לִפְדּוֹת נָטַע רְבָעִי, פּוֹדֵהוּ כְּמוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁהוּא נִפְדֶּה. כְּלוֹמַר, שֶׁפּוֹדֶה הַפֵּרוֹת בְּכֶסֶף וּמַעֲלֶה הַכֶּסֶף לִירוּשָׁלַיִם. וְאִם פּוֹדֵהוּ לְעַצְמוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ, שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִדִּכְתִיב בֵּהּ (ויקרא כז לא) וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ. אֲבָל הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לַאֲחֵרִים, אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם יט כה) לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא קדושים ג ו) עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּבוּאָה, כְּלוֹמַר, שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת מַעֲשֵׂר, וְהוּא שְׁלִישׁ בְּשׁוּלוֹ. וְאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ בְּמְחֻבָּר כְּמוֹ מַעֲשֵׂר, לְרַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מעשר שני פ״ט ה״ב). וַאֲחֵרִים פֵּרְשׁוּ (ר״ש ערלה ה ה) דַּאֲפִילּוּ בְּמְחֻבָּר פּוֹדִין אוֹתוֹ. וְהוּא נִקְרָא מָמוֹן גָּבוֹהַּ כְּמוֹ מַעֲשֵׂר, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ נִקְנֶה בְּמַתָּנָה אֶלָּא אִם כֵּן נָתְנוֹ בְּעוֹדוֹ בְּסֹר שֶׁעֲדַיִן לֹא חָל עָלָיו הַחִיּוּב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְדִינוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים כְּגוֹן אֲכִילָה, שְׁתִיָּה וְסִיכָה כְּמַעֲשֵׂר. וּבְמִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּפָרָשַׁת רְאֵה אָנֹכִי נַאֲרִיךְ עוֹד בָּזֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ה וְהַפּוֹדֶה כֶּרֶם רְבָעִי, רָצָה פּוֹדֵהוּ עֲנָבִים, רָצָה פּוֹדֵהוּ יַיִן, וְכֵן הַזֵּיתִים, אֲבָל שְׁאָר הַפֵּרוֹת, פּוֹדֶה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ מִבְּרִיָּתָן. וְהַפְּדְיוֹן הוּא שֶׁאוֹמֵר פֵּרוֹת אֵלּוּ יִהְיוּ מְחֻלָּלִין עַל כֶּסֶף זֶה, וַהֲרֵי הֵן מְחֻלָּלִין בְּכָךְ, וּמַעֲלֶה הַכֶּסֶף וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם. וְאָמַר שְׁמוּאֵל בַּגְּמָרָא (קידושין יא ב), שֶׁהֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחֻלָּל, אֲבָל לֹא בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, שֶׁאֵין לוֹ דִּין כֶּסֶף לְשׁוּם דָּבָר. וְהוּא הַדִּין לְפֵרוֹת רְבָעִי. וְכֶרֶם רְבָעִי אֵין לוֹ שִׁכְחָה וּפֵאָה (מעשרות ה, ג) וְלֹא פֶּרֶט וְעוֹלֵלוֹת, וְאֵין מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת אֶלָּא כֻּלּוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם אוֹ נִפְדֶּה וְיַעֲלוּ הַדָּמִים וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם. וְדִין מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה ט, ב) מֵאֵימָתַי מוֹנִין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָרְבָעִי, וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (ירושלמי ערלה פ״א ה״א) שֶׁכָּל שֶׁהוּא חַיָּב בָּעָרְלָה חַיָּב בָּרְבָעִי. וּבְמִצְוַת עָרְלָה (מצוה רמו) נַאֲרִיךְ בָּזֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְנִכְתֹּב אֵיזֶה אִילָן חַיָּב בָּהּ וְאֵי זֶה דָּבָר שֶׁבָּאִילָן, וּמִמֶּנָּה נִלְמַד לָרְבָעִי. וְיֶתֶר כָּל פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי [הלכות מעשר שני ונטע רבעי פ״ט].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בָּאָרֶץ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּסוּרְיָא, כָּךְ אֵין נֶטַע רְבָעִי בְּסוּרְיָא, עַד כָּאן. וְכָל שֶׁכֵּן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ (ברכות לה א תוס׳ ד״ה ולמאן) שֶׁהוֹרוּנוּ, הַיּוֹם שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ הִיא אֲפִלּוּ עַכְשָׁו בָּאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ נוֹהֵג כֶּרֶם רְבָעִי מִדְּרַבָּנָן, וּלְפִי זֶה צָרִיךְ כָּל אָדָם עַכְשָׁו לְפְדּוֹת פֵּרוֹת כֶּרֶם רְבָעִי שֶׁלּוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר. גַּם אָמְרוּ, שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַפְּדְיָה וְאַחַר כָּךְ מַשְׁלִיךְ הַפְּדְיוֹן לַיָּם הַמֶּלַח, כְּלוֹמַר לְמָקוֹם הָאָבֵד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ בְּרִיָּה לְפִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ הַיּוֹם מִדְּרַבָּנָן, וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל פֵּרוֹת כַּרְמוֹ. אֲבָל נֶטַע רְבָעִי אֵינוֹ נוֹהֵג כְּלָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִלּוּ מִדְּרַבָּנָן. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְלֹא הֶעֱלָה הַפֵּרוֹת לִירוּשָׁלַיִם אוֹ פְּדְיוֹנָן בִּזְמַן הַבַּיִת, אוֹ שֶׁלֹּא פָּדָן בָּאָרֶץ כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים אֲפִלּוּ עַכְשָׁו בִּשֵּׁל עֲשֵׂה זֶה, וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה, וּמְקֻיָּמָה יִהְיֶה בָּרוּךְ.

מצוה רמח

א שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת כְּרָךְ זוֹלֵל וְסוֹבֵא – שֶׁלֹּא לְהַרְבּוֹת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בִּימֵי הַנַּעֲרוּת בַּתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה בַּכָּתוּב עִם מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ בּוֹ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין. וְהָאַזְהָרָה לָנוּ עַל זֶה מִדִּכְתִיב (ויקרא יט כו) לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם. שֶׁכֵּן אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ בְּסַנְהֶדְרִין (סג, א) אַזְהָרָה לְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם. כְּלוֹמַר, לֹא תֹאכְלוּ אֲכִילָה שֶׁהִיא מְבִיאָה לִשְׁפִּךְ דָּם, וְהִיא אֲכִילַת זוֹלֵל וְסוֹבֵא, שֶׁחַיָּב עַל אוֹתָהּ

אֲכִילָה רָעָה מִיתָה. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת קצ״ה). וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַלָּאו הוּא לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בָּעֵקֶר הַתְּשִׁיעִי, אֵינוֹ רָחוֹק כִּי כְּשֶׁיִּהְיֶה הָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ, כְּלוֹמַר עֹנֶשׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, דְּהַיְנוּ מִשְׁפָּטוֹ שֶׁהוּא בְּסִקִילָה מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, אֵינִי חוֹשֵׁשׁ עַל הָאַזְהָרָה אִם הִיא מִן לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, וְנָתַן טַעַם לִדְבָרָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִפְרוֹ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה קצ״ה וּבָעֵקֶר הַתְּשִׁיעִי. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם), תָּפַשׂ עָלָיו הַרְבֵּה בְּכָאן. וְאוּלָם שְׁנֵיהֶם מוֹדִים, כִּי זֶה הַלָּאו דְּלֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁכּוֹלֵל דְּבָרִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב כָּאן, וְאֵין עִנְיָנָם וְטַעַם אִסּוּרָן שָׁוֶה, אֶלָּא שֶׁהַכָּתוּב אָסָרָם כֻּלָּם בְּלָאו אֶחָד וְשֵׁם אֶחָד, כִּי לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת הוּא נִקְרָא, וְהַלָּכָה הִיא לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת אֵין לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יֹאמַר, כִּי מִפְּנֵי כֵן יֵעָנֵשׁ הַבֵּן מִיתָה בַּאֲכִילָה זוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאַזְהָרָה מִזֶּה הַלָּאו, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב גִּלָּה בְּפֵרוּשׁ שֶׁעָנְשׁוֹ בִּסְקִילָה בְּמָקוֹם אַחֵר, וְהוּא בֶּאֱר בְּהַקְדָּמַת סִפְרוֹ (סהמ״צ שורש יד בסופו) שֶׁכָּל מָה שֶׁיִּתְחַיֵּב הַכָּתוּב בּוֹ כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, הוּא מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, חוּץ מִפֶּסַח וּמִילָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כָּרֵת וְהֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִן הַכְּלָל הַזֶּה יָצָא לוֹ לָרַב, שֶׁאַזְהָרַת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא לְמוּדָה מִלָּאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, דִּינָהּ כִּשְׁאָר אַזְהָרוֹת, מִכְּיוָן שֶׁהַכָּתוּב פֵּרֵשׁ בּוֹ עֹנֶשׁ מִיתָה.

ב וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, לֹא יַחֲזִיק בְּזֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא יִטֶּה אֵלָיו, וּלְעוֹלָם יְחַזֵּר לִהְיוֹת הָאַזְהָרָה מְפֹרֶשֶׁת עַל הַלּוֹקֶה אוֹ עַל הַמּוּמָת וְלֹא מִלָּאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, וַאֲפִילּוּ יְפֹרֵשׁ הַכָּתוּב מִיתָתוֹ מֵאָה פְּעָמִים, עַדַיִן יֹאמַר הָרַב לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, וְלָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת לֹא יַחְשְׁבֵהוּ לְאַזְהָרָה בִּמְקוֹם מַלְקוּת מִמָּה שֶׁבְּיָדֵינוּ הַלָּכָה רוֹוַחַת, אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת. וְעַל כֵּן אָמַר הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי כְּבָר הֵעִירוּ בַּגְּמָרָא מֵאֵי זֶה מִקְרָא לָמַדְנוּ לְהַלְקוֹת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (עא, ב) מַלְקוּת בְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֵיכָא כְּתִיבָא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, דְּדָרְשִׁי אַבָּהוּ לָמַדְנוּ מַלְקוּת בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע דִּכְתִיב בֵּהּ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ מִוְיַסְּרוּ דִּכְתִיב בְּבֶן סוֹרֵר, וּבֶן מִבֶּן, וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע. וְעוֹד בָּזֶה קָשְׁיָא לְרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּעֵקֶר הַשֵּׁנִי, שֶׁאֵין מַלְקִין מִכֹּחַ גְּזֵרָה שָׁוָה. וְעוֹד הִקְשָׁה עַל הָרַב מַאֲמָרוֹ, כִּי הַבֵּן הַסּוֹרֵר יִתְחַיֵּב מִיתָה עַל רִבּוּי הָאֲכִילָה, וְלֹא חִלֵּק כְּלָל לַהֲמִיתוֹ בֵּין אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה לַשְּׁנִיָּה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (שם, א) שֶׁאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אֵין עוֹנְשִׁין מִיתָה אֶלָּא מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם, ב) מַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וּמַלְקִין אוֹתוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, חָזַר וְנִתְקַלְקֵל, נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְעוֹד כָּתַב הוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְהָרָאוּי לְהַעֲלוֹת מִזֶּה שֶׁאֲכִילָה רִאשׁוֹנָה נִמְנַעַת, וְעָנְשָׁהּ מַלְקוּת, וְהַשְּׁנִיָּה עָנְשָׁהּ מִיתָה, וְהֵן שְׁתֵּי מְנִיעוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְנִכְלְלוּ בְּלֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם, עַד כָּאן.

ג וְהִנֵּה אַזְכִּיר לְךָ מִן הַדְּבָרִים שֶׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סג, א), שֶׁנִּכְלָלִין בַּלָּאו הַזֶּה: אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַזְהָרָה לְאוֹכֵל מִבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ וְכֵן לְאוֹכֵל בְּשַׂר קֳדָשִׁים קֹדֶם זְרִיקַת הַדָּם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם) לֹא תֹאכְלוּ הַבָּשָׂר בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי דָּם בַּמִּזְרָק, וְכֵן לָמְדוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵין מַבְרִין עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְכֵן סַנְהֶדְרִין שֶׁהָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵין טוֹעֲמִין כְּלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְשֶׁלֹּא יִטְעַם אָדָם כְּלוּם עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל (ברכות י ב), וְכֵן אַזְהָרָה לְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ד מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁרֹב חַטֹּאות בְּנֵי אָדָם יֵעָשׂוּ בְּסִבַּת רִבּוּי הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לב טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט. וְכֵן שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וְגוֹ׳. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לב, א) מִי גָּרַם לָךְ שֶׁתִּבְעֲטִי בִּי? כַּרְשִׁינַיִן שֶׁהֶאֱכַלְתִּיךְ. וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ מְלֵי כְּרֵיסָא זְנֵי בִּישָׁא, כְּלוֹמַר אַחַר מִלּוּי הַכֶּרֶס, יָבֹא בֶּן אָדָם לַעֲשׂוֹת חֲטָאִים רָעִים. וְהָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁהַמְּזוֹנוֹת הֵם עִסַּת הַחֹמֶר, וְהִתְבּוֹנְנוּת בַּמַּשְׁכָּל וּבְיִרְאַת אֱלֹהִים וּבְמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת, הוּא עִסַּת הַנֶּפֶשׁ, וְהַנֶּפֶשׁ וְהַחֹמֶר, הֲפָכִים גְּמוּרִים הֵם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר. וְעַל כֵּן בְּהִתְגַּבֵּר עִסַּת הַחֹמֶר תֶּחֱלֶשׁ קְצָת עִסַּת הַנֶּפֶשׁ, וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ הָיוּ מִן הַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא הָיוּ נֶהֱנִין בַּמְּזוֹנוֹת רַק לְמָה שֶׁצָּרִיךְ, לְהַחֲיוֹת נַפְשָׁם לְבַד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יג כה) צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ. וְעַל כֵּן תְּמָנְעֵנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה לְטוֹבָתֵנוּ מֵהַרְבּוֹת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה יוֹתֵר מִדַּאי, פֶּן יִתְגַּבֵּר הַחֹמֶר עַל הַנֶּפֶשׁ הַרְבֵּה עַד שֶׁיַּחֲלִישֶׁהּ וְיֹאבֵד אוֹתָהּ לָנֶצַח. וְלָכֵן לְהַרְחִיק הָעִנְיָן עַד תַּכְלִית, הֵזְהִרָנוּ עַל זֶה בְּעִנְיַן חָזָק, וְהוּא עִנְיַן הַמִּיתָה. זֶה הַנִּרְאֶה לִי בָּעִנְיָן. וְהֵזַהר הָאָדָם עַל זֶה בְּתִחִלַּת תִּקֶּף חֹם בַּחֲרוּתוֹ וּבְרֹאשִׁית בּוֹאוֹ בְּחִיּוּב שְׁמִירַת נַפְשׁוֹ, וְהֵם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים מִשֶּׁהִתְחִיל לְהָבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת עַד שֶׁיַּקִּיף כָּל הַגִּיד. וּמֵאוֹתוֹ הַזְּמַן יִקַּח מוּסָר לְכָל יָמָיו, כִּי מִהְיוֹת דִּבְרֵי הַמָּזוֹן עִנְיָן תָּמִידִי בָּאָדָם אִי אֶפְשָׁר לוֹ זוּלָתוֹ, לֹא חִיַּבְתּוֹ הַתּוֹרָה עָלָיו בְּכָל עֵת, רַק שִׁחֲרוֹ מוּסָר בִּזְמַן אֶחָד, לְהוֹעִילוֹ לְכָל הַזְּמַנִּים.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ע, א) שֶׁאֵין בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה חַיָּב עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל, אוֹתָן חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּם רֵיקָנִין וּפְחוּתִין, וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים, וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג וְאֵינוֹ מָזוּג כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים שׁוֹתִין, וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָר מִבָּשָׂר זֶה בְּלֻגְמָא אַחַת וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג מַיִן זֶה בְּבַת אַחַת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכְעֶרֶת מִבָּשָׂר אָסוּר אוֹ בְּיוֹם שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וַאֲפִילּוּ תַּעֲנִית דְּרַבָּנָן שֶׁאֵינוֹ חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כ) אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ, מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בְּאוֹתָהּ אֲכִילָה אֶלָּא עַל קוֹלָם, יָצָא זֶה שֶׁעוֹבֵר בָּהּ אַף עַל דִּבְרֵי תוֹרָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאִם אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן פָּטוּר, וְהַטַּעַם מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁאֵין הַטֶּבַע נִמְשָׁךְ אַחַר שׁוּם דָּבָר כָּל כָּךְ כְּמוֹ בְּאֵלּוּ. וְעִנְיַן כֵּיצַד דָּנִין אוֹתוֹ, וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ, (שם עא, א) וְכֵיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם) שֶׁאֵין נַעֲשֶׂה דִּין סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֶלָּא כְּשֶׁהָאָב וְהָאֵם שְׁנֵיהֶם רוֹצִים בְּקָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יט) וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּדֵּם אוֹ אִלֵּם אוֹ

סוֹמֵא אוֹ חֵרֵשׁ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר וְתָפְשׂוּ בוֹ וְלֹא גִּדְּמִין, וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ וְלֹא חִגְּרִין, וְאָמְרוּ וְלֹא אִלְּמִין, בְּנֵנוּ זֶה וְלֹא סוֹמִין, אֵינֵנוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ וְלֹא חֵרְשִׁין. וּמִפְּנֵי כָּל עִנְיָנִים אֵלֶּה הַצְּרִיכִים בּוֹ, הָיוּ מִן הַחֲכָמִים שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא כִּי מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשָׂה דִּין סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהֵעִיד שֶׁרָאָה אוֹתוֹ וְגַם יָשַׁב עַל קִבְרוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) כִּי בַּתְּחִלָּה מַלְקִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיִסְרוּ אֹתוֹ וּפָרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה וְיִסְרוּ אוֹתוֹ זֶה מַלְקוּת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסַּנְהֶדְרִין.

ו וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא שָׁם, וּבְבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לְכָל הַפָּחוֹת; וְאֵין דִּין זֶה נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּמוֹ הָאֲנָשִׁים, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וְלֹא בַּת, וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוּס, וַאֲפִלּוּ טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע וְנִמְצָא זָכָר אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְׁעַת הֲוָיָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנַעֲשָׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל פִּי כָּל הַדְּבָרִים שֶׁפֵּתַבְנוּ נִסְקָל, וַהֲרֵי הוּא כְּכָל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, שֶׁמָּמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו.

מצוה רמט

א **שֶׁלֹּא לְנַחֵשׁ** – שֶׁלֹּא נֵלֵךְ אַחֲרֵי נְחָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כו) לֹא תְנַחֲשׁוּ וְנִכְפַּל בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְּךָ וגו׳ וּמְנַחֵשׁ. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי שׁוֹפְטִים: מְנַחֵשׁ כְּגוֹן הָאוֹמֵר נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפַל מַקֵּל מִיָּדִי עָבַר נָחָשׁ מִימִינִי וְשׁוּעָל מִשְּׂמֹאלִי, וְיִמָּנַע מִפְּנֵי כֵּן מֵעֲשׂוֹת שׁוּם מַעֲשֶׂה. וּבִסְפְרָא אָמְרוּ (קדושים ו ב) לֹא תְנַחֲשׁוּ כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בְּחֻלְדָּה וּבְעוֹפוֹת וּבְכוֹכָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, עַד כָּאן. וּכְגוֹן מַה שֶּׁיֹּאמְרוּ הֲמוֹנֵי הָעַמִּים הַסְּכָלִים כֵּיוָן שֶׁשָּׁב מִדַּרְכּוֹ שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, אוֹ צְבִי הִפְסִיקוֹ אוֹ עוֹרֵב צוֹעֵק עוֹבֵר עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ כֵּיוָן שֶׁרָאָה דָּבָר פְּלוֹנִי בְּתְחִלַּת הַיּוֹם לֹא יַרְוִיחַ הַיּוֹם, אוֹ שׁוּם מִקְרֶה רַע יְבוֹאֲהוּ. וְכָל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֵם בִּכְלַל לָאו זֶה.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיָנִים אֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי שִׁגָּעוֹן וְסִכְלוּת גְּמוּרָה, וּלְעַם קָדוֹשׁ אֲמִתִּי אֲשֶׁר בָּחַר הָאֵל לֹא יֵאוֹת לָהֶם שֶׁיִּשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר. וְעוֹד שֶׁהֵם סִבָּה לְהַדִּיחַ הָאָדָם מֵאֱמוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמִתּוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה וְלָבוֹא מִתּוֹכָם לִכְפִירָה גְּמוּרָה שֶׁיַּחְשֹׁב כָּל טוֹבָתוֹ וְרָעָתוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרֵהוּ שֶׁהוּא דָּבָר מִקְרִי, לֹא בְּהַשְׁגָּחָה מֵאֵת בּוֹרְאוֹ, וְנִמְצָא יוֹצֵא בְּכָךְ מִכָּל עִקְרֵי הַדָּת, עַל כֵּן כִּי חָפֵץ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּטוֹבָתֵנוּ צִוָּנוּ לְהָסִיר מִלִּבֵּנוּ מַחְשָׁבָה זוֹ וְלִקְבֹּעַ בִּלְבָבֵנוּ, כִּי כָּל הָרָעוֹת וְהַטּוֹבוֹת מִפִּי עֶלְיוֹן תֵּצֶאנָה לְפִי מַעֲשֵׂה הָאָדָם אִם טוֹב וְאִם רָע, וְהַנַּחֲשִׁים אֵינָם מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר כג כג), כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִשַּׁבָּת [בפ״ו מסנהדרין] וּבְתוֹסֶפְתָּא דְּשַׁבָּת (פ״ח).

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה עַל פִּי הַנַּחַשׁ בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה לוֹקֶה, וַדַּוְקָא בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בְּכָל מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמֶּה שֶׁקָּדַם. וּבְמָה שֶׁנִּכְתַּב לוֹקֶה, הַכַּוָּנָה הִיא בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁהִיא מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא בְּמוֹסֵר לְבַד, לְפִי שֶׁמִּיתָתוֹ הַצָּלָה וּתְחִיָּה לַאֲחֵרִים טוֹבִים מִמֶּנּוּ.

מצוה רנ

א **שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן** – שֶׁלֹּא לְעוֹנֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כו) וְלֹא תְעוֹנְנוּ. וּפֵרוּשׁ הֶעְנֵן כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (ו ב) שֶׁהוּא לְשׁוֹן עוֹנָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִקְבַּע עוֹנוֹת לוֹמַר, שָׁעָה פְּלוֹנִית, טוֹבָה לַעֲשׂוֹת בָּהּ מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי, וְיִצְלַח כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּשָׁעָה פְּלוֹנִית, לֹא יַצְלִיחַ, כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ הַמַּהְבִּילִים בַּעֲלֵי הַכִּשּׁוּף. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּזֶה הֶעְנֵן בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים דִּכְתִיב שָׁם (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְּךָ וגו׳ מְעוֹנֵן. וּבִכְלַל לָאו זֶה דִּמְעוֹנֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סה, ב), שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אֲחִיזַת עֵינַיִם שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּנֵי אָדָם. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מְעוֹנֵן זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. וְעִנְיָן זֶה הוּא מִין גָּדוֹל מֵהַתַּחְבּוּלָה יְחֻבַּר אֵלֶיהָ קַלּוּת הַיָּד וּגְבוּרַת מְהִירוּתָהּ עַד שֶׁיֵּרָאֶה לִבְנֵי אָדָם שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּתְחַבֵּל עִנְיָנִים שֶׁל פֶּלֶא, כְּלוֹמַר שֶׁהֵם חוּץ מִן הַטֶּבַע, כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ תָּמִיד הַמִּשְׁתַּדְּלִים בָּזֶה, שֶׁיְּקַחוּ חֶבֶל וְיָשִׂימוּ אוֹתוֹ בִּכְנַף בִּגְדָּם לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים, וְאַחֲרֵי כֵּן יוֹצִיאוּ נָחָשׁ, וְכֵן יַשְׁלִיכוּ טַבַּעַת בָּאֲוִיר, וְאַחַר כֵּן יוֹצִיאוּהוּ מִפִּי אֶחָד מֵהָעוֹמְדִים לְפָנֵיהֶם, וְכַיּוֹצֵא בָּעִנְיָנִים אֵלּוּ רַבִּים. וְכָל אֶחָד מֵהַמַּעֲשִׂים הָרָעִים אֵלּוּ, הוּא אָסוּר, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ נִקְרָא אוֹחֵז הָעֵינַיִם, וְהוּא בִּכְלַל לָאו דִּמְעוֹנֵן וְלוֹקִין עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר מְעוֹנֵן אֵצֶל מְכַשֵּׁף בְּכָתוּב אֶחָד אֵינוֹ מִין כְּשׁוּף מַמָּשׁ, שֶׁאִלּוּ הָיָה הָאִסּוּר בּוֹ מִשּׁוּם לָאו דִּמְכַשֵּׁף לֹא הָיִינוּ מַלְקִין עָלָיו, מִשּׁוּם דְּלָאו דִּמְכַשֵּׁף נִתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה. וְקַיְמָא לַן (עירובין יז ב) דְּכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּלָאו דִּמְנַחֵשׁ בְּסָמוּךְ. וְעוֹד הֶפְסֵד גָּדוֹל מְאֹד נִמְצָא בָּזֶה, לְפִי שֶׁיִּשּׁוּבוּ אֵצֶל הֶהָמוֹן וְהַנָּשִׁים וְהַנְּעָרִים הָעִנְיָנִים הַנִּמְנָעִים בְּתַכְלִית הַמְּנִיעָה אֶפְשָׁרִיִּים, וְיֵעָרֵב לְדַעוֹתָם לְקַבֵּל הַנִּמְנָע, וְהֵיוֹתוֹ אֶפְשָׁר מִבְּלְתִּי הֱיוֹת הָעִנְיָן נַס מֵאֵת הַבּוֹרֵא, וְאוּלַי יֵצֵא לָהֶם מִזֶּה סִבָּה רָעָה לִכְפֹּר בָּעִקָּר

וְהִכְּרֵת נַפְשָׁם, וְהֵבֵן זֶה. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה שָׁם בַּסִּפְרָא וּבְמִקּוֹמוֹת בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשׁוֹת (ס״ו שם).

ג וְנוֹהֶגֶת אִסּוּרָהּ זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּמַגִּיד לִבְנֵי אָדָם עוֹנוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ מַעֲשֵׂיהֶם בָּהֶן כְּדֵי שֶׁיַּצָּלִיחוּ, וְגַם הוּא עוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו לְפִי הָעוֹנוֹת חַיָּב מַלְקוּת, וְהָאִישׁ הַשּׁוֹאֵל אֶל הַיּוֹדֵעַ, אֵין עָלָיו חִיּוּב מַלְקוּת בִּשְׁאֵלָה לְבַד, עַד שֶׁיְּכַוֵּן פְּעֻלָּתוֹ אֶל הָעֵת הַיָּדוּעַ וְיַעֲשֶׂה מְלַאכְתּוֹ בָּהּ, וְאָז יִלְקֶה בַּעֲבוּרוֹ מִכֵּיוָן שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה.

מצוה רנא

א **שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פְּאַת רֹאשׁ** – שֶׁלֹּא לְהַקִּיף פַּאֲתֵי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כז) לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהָעִנְיָן הוּא שֶׁאָסוּר לְיִשְׂרְאֵל לְגַלַּח וּלְהַשְׁווֹת שְׂעָרוֹת רֹאשׁוֹ לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו וּלְפַדַּחְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים גַּם הַיּוֹם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכוֹמָרֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (כ, ב) אֵיזֶהוּ פְּאַת רֹאשׁ? זֶה הַמַּשְׁוֶה צְדָדָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו וּלְפַדַּחְתּוֹ.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ וּלְהַשְׁכִּיחַ מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמִכָּל מַעֲשֵׂינוּ כָּל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִפֹּרֶשֶׁת בְּדָבָר שֶׁיַּעֲשׂוּ לָהּ בְּנֵי אָדָם בְּגוּפוֹתָם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא לְמַזְכֶּרֶת עָוֹן תָּמִיד אַחַר שֶׁהוּא דָּבָר קָבוּעַ בַּגּוּף. וּמִפְּנֵי שֶׁזֶּה מֵעִקְּרֵי טַעַם הַמִּצְוָה, הָיוּ צְרִיכִין זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁיְּבָאֲרוּ כִּי הַקָּפַת כָּל הָרֹאשׁ גַּם כֵּן בִּכְלַל הַלָּאו, שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁתַּכְלִית מָה שֶׁנֶּאֱסַר כְּדֵי שֶׁלֹּא נִדְמֶה לָהֶם, וְהֵם לֹא יְגַלְּחוּ כָּל הָרֹאשׁ כֻּלּוֹ, לְמִדּוּנוּ שֶׁגַּם זֶה בִּכְלַל הָאִסּוּר הוּא, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּיִבָמוֹת (ה, א) שֶׁאָמְרוּ שָׁם הַקָּפַת כָּל הָרֹאשׁ שְׁמָהּ הַקָּפָה. וְאֶפְשָׁר כִּי הַתּוֹרָה אָסְרָה הַכֹּל מִשּׁוּם דּוֹמֶה לְדוֹמֶה (עי סהמ״צ ל״ת מג).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַכּוֹת (כ, ב), שֶׁאֶחָד הַמְּגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ כָּל זְמַן שֶׁסִּיַּע, שְׁנֵיהֶם חַיָּבִים, אֲבָל לֹא סִיַּע, אֵין חַיָּב אֶלָּא הַמְּגַלֵּחַ, וְהַמִּתְגַּלֵּחַ אֶת הַקָּטָן חַיָּב. וּבְשִׁעוּר פְּאַת הָרֹאשׁ לֹא נָתְנוּ חֲכָמִים שִׁעוּר. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל׳ ע״ז יב ו) שֶׁמַּעְנוּ מִזְּקֵנֵינוּ, שֶׁאֵין מַנִּיחִין פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים שְׂעָרוֹת, זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ. וּמֵהֵיכָן לָמְדוּ הַפֵּאָה בְּמִסְפָּרַיִם, שֶׁלֹּא אָסְרָה הַתּוֹרָה אֶלָּא הַשְׁחָתָה שֶׁל תַּעַר אוֹ מַשְׁוֶה צְדָדָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו, וְשָׁמַעְתִּי דִּבְפֵאַת הָרֹאשׁ אַף בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, אָסוּר (כ״ז בדפוס וניציאה ראשון) וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ בְּסוֹף מַכּוֹת [יו״ד סימן קפ קפא].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, בֵּין גִּלְּחוּ בֵּין נִתְגַּלְּחוּ פְּטוּרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין לה, ב) לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בִּכְלַל תַּשְׁחִית וְגוֹ׳. וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לָהֶן לְגַלַּח הַזָּכָר וַאֲפִלּוּ קָטָן. וְהָעֲבָדִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּגֶדֶר הַנָּשִׁים בְּהַרְבֵּה מִצְוֹת בָּזוֹ חַיָּבִים הֵם בָּהּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן. וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס הֲרֵי הֵם סָפֵק וְנוֹתְנִין עֲלֵיהֶם חֻמְרֵי זָכָר וּנְקֵבָה בְּזוֹ וּבְכָל מָקוֹם וְחַיָּבִין בַּכֹּל; אֲבָל אִם עָבְרוּ אֵינָם לוֹקִין מִסָּפֵק. וּבְגֶדֶר עִנְיָן זֶה אֶכְתֹּב הַכְּלָל שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצְוֹת הַנָּשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁדִּרְכִּי לְכָתְבוֹ בִּפְרָט בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה, כִּי מִתּוֹךְ הַכְּלָל יִזְכְּרֵהוּ הַקּוֹרֵא, וְזֶהוּ כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חַיָּבִין, חוּץ מִבַּל תַּקִּיף וּבַל תַּשְׁחִית וּבַל תְּטַמֵּא לְמֵתִים. וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא נָשִׁים פְּטוּרוֹת, חוּץ מִקִּדּוּשׁ וּמַצָּה וַאֲכִילַת פֶּסַח וְהַקְהֵל וְשִׂמְחָה. וְהֵם אָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאֵין לְמַדִּין מִן הַכְּלָלוֹת, וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן חוּץ, כִּי הַכּוֹלֵל כְּדֵי לְקַצֵּר כְּלָלָיו לֹא יָחוּשׁ לִדְבָרִים מְעַטִּים הַיּוֹצְאִין מִן הַכְּלָל לְהַעֲלוֹתָן עַל סֵפֶר. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּגְלַח פֵּאָה אַחַת מִן הָרֹאשׁ חַיָּב מַלְקוּת אַחַת, וְאִם גִּלַּח שְׁנֵי צְדָעָיו וַאֲפִלּוּ בִּבַת אַחַת וְהִתְרָאָה אַחַת חַיָּב שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת (עי׳ מכות כ א). וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת מג) וְהָרָאוּי שֶׁלֹּא נִמְנֶה אוֹתָן לִשְׁתֵּי מִצְוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּתוּבִים תַּחַת לָאו אֶחָד, שֶׁאָלוּ אָמַר לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם מִיָּמִין וּפְאַת רֹאשׁ מִשְּׂמֹאל וּמָצָאנוּ אוֹתָם מְחַיְּבִין עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם, אָז הָיָה רְשׁוּת לוֹמַר שֶׁנִּמְנֶה אוֹתָם שְׁתֵּי מִצְוֹת. אָמְנָם בִּהְיוֹתוֹ מִלָּה אַחַת וְעִנְיָן אֶחָד בֶּאֱמֶת שֶׁהוּא מִצְוָה אַחַת, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּא בְּפֵרוּשׁ שֶׁמִּנִיעָה זוֹ הִיא כּוֹלֶלֶת חֲלָקִים מִשְׁתַּנִּים מֵהַגּוּף וְשֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל חֵלֶק מֵהֶם לְבַד, עִם כָּל זֶה לֹא יִתְחַיֵּב שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

מצוה רנב

א **שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית פְּאַת זָקָן** – שֶׁלֹּא לְגַלַּח פְּאַת הַזָּקָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כז) וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ. וְחָמֵשׁ פֵּאוֹת יֵשׁ בַּזָּקָן, וּבְכָל אַחַת יֵשׁ בָּהּ חִיּוּב מַלְקוּת, אֲפִלּוּ נָטָלָן כֻּלָּן כְּאַחַת וּבְהַתְרָאָה אַחַת, וְאֵלּוּ הֵן, לְחִי הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן מִיָּמִין, וְהָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן מִשְּׂמֹאל הֲרֵי אַרְבָּעָה, וְשִׂבְלֶת הַזָּקָן. וְהוּא מְקוֹם חִבּוּר הַלְּחָיַיִם לְמַטָּה הַנִּקְרָא בְּלַעַז מונטו״ן הֲרֵי חֲמִשָּׁה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מכות כ, א) וְעַל הַזָּקָן חֲמֵשׁ שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְּמַטָּן. וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ׳, צ ל״ת מד) וּבָאָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה בְּאֵלֶּה הַמִּלּוֹת וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ, וְלֹא אָמַר וְלֹא תַשְׁחִית אֶת זְקָנֶךָ

וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל יִקָּרֵא זָקָן, יִרְצֶה לוֹמַר בָּזֶה שֶׁלֹּא תִּגַּלַּח אֲפִלּוּ פֵּאָה אַחַת מִכְּלַל הַזָּקָן, וְלוֹקִין עַל כָּל אַחַת מַלְקוּת אַחַת, וַאֲפִלּוּ גִּלְּחָם בְּבַת אַחַת כֻּלָּן חַיָּבִין עָלֶיהָ חֲמֵשׁ מַלְקוּיוֹת.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתְבָנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה וְזֶה גַּם כֵּן הָיָה מִנְהַג כּוּתְּרֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְהַשְׁחִית פְּאַת זְקָנָם. וְעוֹד כָּתַב בָּזֶה, וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּעְתִּיק, וַאֲשֶׁר יְחַיֵּב שֶׁלֹּא יִמְנוּ חֲמֵשׁ פֵּאוֹת שֶׁבַּזָּקָן חֲמֵשׁ מִצְוֹת, הוּא בַּעֲבוּר שֶׁבָּאָה הַמְּנִיעָה בְּמִלָּה נִפְרֶדֶת, וְהוּא עִנְיָן נִפְרָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד כָּאן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כא, א), שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בְּגִלּוּחַ שֶׁל תַּעַר, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַשְׁחִית גִּלּוּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה דַּוְקָא, וְזֶהוּ תַּעַר, כֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ע״ז יב ז) וְאִם גִּלַּח בְּמִסְפָּרַיִם, פָּטוּר. [נִרְאֶה מִדְּבָרָיו דְּדַוְקָא פָּטוּר הוּא אֲבָל אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן בְּמִגַּלֵּחַ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר], וּכְמוֹ שֶׁנִּרְאֶה הָעִנְיָן כֵּן בְּמִסֶּכֶת נָזִיר. שֶׁאָמְרוּ שָׁם (נח ב) אָמַר רַב מֵקֵל אָדָם כָּל גּוּפוֹ בְּתַעַר, וְאוֹקְמוּהָ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, חוּץ מִבֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה דְּאַף כֵּן אָסוּר (עפ״י ד״ר) [וְהַשָּׁפָם מֻתָּר לְגַלְּחוֹ בְּתַעַר שֶׁאֵין שָׁם חֲשַׁשׁ פֵּאָה כְּלָל]. וְיֵשׁ מִן הַגְּדוֹלִים שֶׁהֶחְמִירוּ שֶׁלֹּא לְהַעֲבִיר תַּעַר עַל כָּל בָּשָׂר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּסוֹף מַכּוֹת (שם).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, אֲבָל הַנְּקֵבוֹת מֻתָּרוֹת הֵן בְּהַשְׁחָתַת זָקָן אִם יֵשׁ לָהֶן שֵׂעָר בָּהֶן, [גַּם אִם הִשְׁחִיתָה הָאִשָּׁה זְקַן הָאִישׁ פְּטוּרָה וְהָעֲבָדִים חַיָּבִים בְּהַשְׁחָתַת זָקָן]. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רנא). וְכֵן טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אֲסוּרִין מִפְּקַ.

מצוה רנג

א שֶׁלֹּא נִכְתֹּב בִּכְשָׂרֵנוּ כְּתֹבֶת קַעֲקַע – שֶׁלֹּא לִכְתֹּב בִּכְשָׂרֵנוּ כְּתֹבֶת קַעֲקַע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט כח) וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם. וְהָעִנְיָן הוּא כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין הַיּוֹם יִשְׂמְעֵאלִים, שֶׁכּוֹתְבִים בִּכְשָׂרָם כְּתָב מְחֻקֶּה וְתָקוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם. וְאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בִּכְתָב חָקוּק וְרָשׁוּם בִּדְיוֹ אוֹ בִּכְחוֹל אוֹ בִּשְׁאָר צִבְעוֹנִין הָרוֹשְׁמִים. וְכֵן אָמְרוּ בְּמַכּוֹת (כא, א) קַעֲקַע וְלֹא כָּתַב, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא רְשָׁמוֹ בְּצֶבַע, כָּתַב וְלֹא קַעֲקַע, כְּלוֹמַר שֶׁרָשַׁם בְּשָׂרוֹ בְּצֶבַע, אֲבָל לֹא עָשָׂה שְׂרִיטָה בִּבְשָׂרוֹ אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וְיקַעֲקֵעַ בִּדְיוֹ אוֹ בִּכְחוֹל וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּהַקֶּפֶת הָרֹאשׁ וּבְהַשְׁחָתַת זָקָן שֶׁהִיא לְהַרְחֶקֶת כָּל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִגּוּפֵנוּ וּמִבֵּין עֵינֵינוּ. וְגַם זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה בְּעַצְמוֹ שֶׁהָיָה מִנְהַג הַגּוֹיִם שֶׁרוֹשְׁמִים עַצְמָן לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא עֶבֶד נִמְכָּר לָהּ וּמְרֻשָּׁם לַעֲבוֹדָתָהּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם ע״ז י״ב י״א), שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנִּגּוּף, בֵּין מְכֵּשָׁה בְּבָגְדִים, בִּכְלַל אִסּוּר זֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְכָתַב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפוֹ בְּעִנְיָן זֶה שֶׁאָמְרנוּ, שֶׁיִּהְיֶה חָקוּק וְרָשׁוּם בְּאֶחָד מִמִּינֵי הַצְּבָעִים הָרוֹשְׁמִין לוֹקֶה. וְאִם רָשְׁמוּ בּוֹ אֲחֵרִים אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אִם כֵּן סִיֵּעַ, מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה רנד

א מִצְוַת הַיִּרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ – לִירֹא מִן הַמִּקְדָּשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁנַּעֲמִידֵהוּ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מְקוֹם הַפַּחַד וְהַיִּרְאָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְרַכְּכוּ לְבָבֵינוּ בְּבוֹאֵנוּ שָׁם לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ל) וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (קדושים ז ט) וּבְבָרְכוֹת (נד, א) כְּמוֹ כֵן אֱזֵהוּ מוֹרָא? לֹא יִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו וּבְמָעוֹת הַצְּרוּרִים לוֹ בְּסִדִינוֹ, וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפַּנְדְּרְיָא, כְּלוֹמַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח אֶחָד וְיֵצֵא מִפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקַצֵּר הַדֶּרֶךְ לְבַד, וּרְקִיקָה מִקֵּל וָחֹמֶר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר הַמָּקוֹם בִּרְקִיקָה. וּבְאֵרוּ גַּם כֵּן בְּסַנְהֶדְרִין (קא, ב) שֶׁאֵין רָאוּי כְּלָל לָשֶׂבֶת בָּעֲזָרָה, כִּי אִם לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז יח) וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְיָ. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (שם ז) לֹא מִן הַמִּקְדָּשׁ אַתָּה יָרֵא אֶלָּא מִמִּי שֶׁפָּקַד עַל הַמִּקְדָּשׁ.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) בְּמִצְוַת וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ סֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כח, ב) שֶׁאֵין אָדָם נִכְנָס בְּכָל הַר הַבַּיִת אֶלָּא לְדִבַּר מִצְוָה. וְכָל מִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָה בַּבַּיִת וְנִסְתַּלֵּק מְהַלֵּךְ אַחוֹרַנִּית מִעַט מִעַט, וְכֵן אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד וּלְוִיִּם מִדּוּכָנָם כָּךְ הֵם יוֹצְאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סא, ב) אָסוּר לָאָדָם

שֶׁיִּפָּנֶה אוֹ יֵישֵׁן לְעוֹלָם בֵּין מִזְרָח לְמַעֲרָב, מִפְּנֵי שֶׁהַהֵיכָל הוּא בַּמַּעֲרָב, וְכֵן אָסוּר לְאָדָם לִבְנוֹת בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל, וְאַכְסַדְרָא תַּבְנִית אוּלָם, וְחָצֵר תַּבְנִית הָעֲזָרָה, וְכָל זֶה לְמוֹרָאַת הַמָּקוֹם וְיֶתֶר פְּרָטֵי כְּבוֹד הַבַּיִת וּמוֹרָאוֹ, בְּמִדּוֹת וְתָמִיד [הלכות בית הבחירה פרק ז].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּקְדָּשׁ חָרֵב הַיּוֹם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חַיָּב כָּל אָדָם בְּמוֹרָאוֹ, וְלֹא יִכָּנֵס אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהוּא מָתָר לְהִכָּנֵס בּוֹ בְּבִנְיָנוֹ, וְלֹא יֵשֵׁב אֲפִלּוּ בָּעֲזָרָה, וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט ל) אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (שם ח) מָה שְׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, אַף מוֹרָא מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה רנה

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אוֹב** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה אוֹב, וְלֹא נִפָּנֶה אַחֲרָיו. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁאַל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לא) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וְעוֹשִׂין מַעֲשִׂים יְדוּעִים, וּבְאוֹתָם הָעִנְיָנִים יִדְמֶה לָאָדָם שֶׁיִּשְׁמַע דִּבּוּר מִתַּחַת הַשֶּׁחִי שֶׁיַּעֲנֶה לוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּשְׁאַל, זֶהוּ מִין אֶחָד מִמִּינָיו. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ז י) אוֹב זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתְבְנוּ בְּאִסּוּר מְנַחֵשׁ וּמְעוֹנֵן (מצוה רמט), וּמִכֵּיוָן שֶׁכָּל אֵלּוּ הַהֲבָלִים גּוֹרְמִין לוֹ לָאָדָם לְהַנִּיחַ דָּת הָאֱמֶת הָעִקָּרִית וֶאֱמוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיִפְנֶה אַחַר הַהֶבֶל וְיַחְשֹׁב כִּי כָּל אֲשֶׁר יִקָּרֵהוּ יִהְיֶה עָלָיו דֶּרֶךְ מִקָּרֶה, וְשֶׁיִּהְיֶה בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לְעַצְמוֹ וּלְסַלֵּק מֵעָלָיו כָּל נֶזֶק בְּאוֹתָן שְׁאֵלוֹת וְתַחְבֻּלוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה, וְכָל זֶה אֱינֶנּוּ שָׁוֶה לוֹ, כִּי הַכֹּל נִגְזָר מֵאֵת אֲדוֹן הָעוֹלָם, וּלְפִי מַעֲשֵׂה הַכֹּשֵׁר אוֹ הַחֵטְא אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם יִתְחַדְּשׁוּ עָלָיו מַעֲשִׂים אִם טוֹב וְאִם רָע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב לד יא) כִּי פֹעַל אָדָם יְשַׁלֶּם לוֹ. וְעַל זֶה רָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהָכִין כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּלְכַוֵּן כָּל דְּרָכָיו, וְזוֹ הִיא מַחְשֶׁבֶת כָּל אָדָם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַטּוֹבִים. וְעוֹד שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי צַד עֲבוֹדָה זָרָה. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין [הלכות עבודה זרה פ״ו].

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה הָאוֹב בְּמֵזִיד וְעֵדִים נִסְקָל, וְאִם אֵין עֵדִים וְהַתְרָאָה בְּכָרֵת, בְּשׁוֹגֵג מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה, וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶן בְּלָאו וְאִם כִּוֵּן מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה כְּמַאֲמָרָן לוֹקֶה.

מצוה רנו

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה יִדְּעוֹנִי** – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה הַיִּדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לא) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים. וּפֵרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ ל״ת ט), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁהָעִנְיָן הוּא שֶׁיִּקַּח עֶצֶם עוֹף שֶׁשָּׁמוֹ יַדּוּעַ וִישִׁימֵהוּ בְּפִיו וְיַקְטֵר לוֹ בְּמִינֵי קְטֹרֶת וְיַשְׁבִּיעַ הַשְּׁבָעוֹת וְיַעֲשֶׂה פְּעֻלּוֹת עַד שֶׁיִּתְחַבֵּר לוֹ עִנְיָן מֵחֹלִי הַנּוֹפֵל, כְּמוֹ הַחֹלִי הַנִּקְרָא סובא״ת וְיִדַּבֵּר בָּעֲתִידוֹת. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סה, א) יְדִיעוֹנִי מַנִּיחַ עֶצֶם בְּתוֹךְ פִּיו וְהוּא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁזֶּה הוּא לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, שֶׁהוּא כְּבָר הִפְרִישָׁם כְּשֶׁזָּכַר הָעִנְיָן שֶׁאָמַר אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי, וְחִיֵּב עַל כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם סְקִילָה וְכָרֵת לְמֵזִיד, וְהוּא אוֹמְרוֹ (שם כ כז) וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים י א) לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה וְגוֹ׳, עִנְיָן שָׁמַעְנוּ אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים. כָּל עִנְיַן יִדְּעוֹנִי יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ אוֹב שֶׁכָּתַבְנוּ (מצוה רנה). וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק שִׁשִּׁי יִתְבָּאֲרוּ דִּינָיו גַּם כֵּן.

מצוה רנז

א **מִצְוַת כִּבּוּד חֲכָמִים** – לְכַבֵּד הַחֲכָמִים וְלָקוּם מִפְּנֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לב) מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם. וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: מִן קֳדָם דְּסָבַר בְּאוֹרָיְתָא תְּקוּם. וְהָדְרַתְּ פְּנֵי זָקֵן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לב, ב) אֵין זָקֵן אֶלָּא מִי שֶׁקָּנָה חָכְמָה, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב הֶחָכָם בִּלְשׁוֹן זָקֵן, הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁהַבָּחוּר הֶחָכָם רָאָה בְּחָכְמָתוֹ מַה שֶּׁרָאָה הַזָּקֵן בְּרֹב שָׁנָיו.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִקַּר הֱיוֹת אָדָם נִבְרָא בָּעוֹלָם הוּא מִפְּנֵי הַחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר בּוֹרְאוֹ, עַל כֵּן רָאוּי לְכַבֵּד אָדָם לְכַבֵּד מִי שֶׁהִשִּׂיג אוֹתָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִתְעוֹרְרוּ הָאֲחֵרִים עָלֶיהָ. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ פֵּרֵשׁ בֶּן יְהוּדָה בַּגְּמָרָא בְּקִדּוּשִׁין שֶׁאֲפִלּוּ זָקֵן אַשְׁמַאי, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חָכָם, הוּא בִּכְלַל הַמִּצְוָה שֶׁרָאוּי לְכַבְּדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁבְּרֹב שָׁנָיו רָאָה וְהֵבִין קְצָת בְּמַעֲשֵׂי הַשֵּׁם וְנִפְלְאוֹתָיו, וּמִתּוֹךְ כָּךְ רָאוּי לְכָבְדוֹ, וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן שָׁם בְּקִדּוּשִׁין הֲלָכָה כְּאִיסִי בֶּן יְהוּדָה, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין פה, א) בְּתַנַּאי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּעַל עֲבֵרוֹת, שֶׁאִם כֵּן מָנַע עַצְמוֹ מִכָּבוֹד.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁמִי שֶׁאֵינוֹ חָכָם חַיָּב בִּכְבוֹד הֶחָכָם, אֶלָּא אֲפִלּוּ הֶחָכָם חַיָּב בִּכְבוֹד הֶחָכָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ לג, א) תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל עוֹמְדִים זֶה מִפְּנֵי זֶה. וּמָה שֶּׁבָּאֲרוּ גַּם כֵּן כִּי בִּכְבוֹד הָרַב עַל הַתַּלְמִיד יֵשׁ תּוֹסֶפֶת גָּדוֹל עַל הַכָּבוֹד שֶׁחַיָּב לְכָל חָכָם אַחֵר, וְהִפְלִיגוּ בָּזֶה עַד שֶׁאָמְרוּ (אבות דטו) מוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם. וּבְבָאוּר אָמְרוּ אָבִיו וְרַבּוֹ, רַבּוֹ קוֹדֵם בְּכִבּוּד וּבַאֲבֵדָה וּבְמַשָּׂא וּבְשִׁבְיָה, אֲבָל אִם הָיָה אָבִיו חָכָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁקוּל כְּרַבּוֹ אָבִיו קוֹדֵם. וּבְפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קי, א) אָמְרוּ כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כו ט) בְּהַצּוֹתָם עַל יְיָ. וְשָׁם הֶאֱרִיכוּ בָּעִנְיָן הָרַבֵּה.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא, ב), בְּמוֹרָאַת רַבּוֹ, שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יַכְרִיעַ דְּבָרָיו וְלֹא יִסְתֹּר דְּבָרָיו וְלֹא יוֹרֶה בְּפָנָיו לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר מִיל עִמּוֹ אָסוּר לְהוֹרוֹת, וְאִם רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, כֵּיצַד יִמְנָעֶנּוּ? וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין רַבּוֹ מֻבְהָק, כְּלוֹמַר שֶׁרֹב חָכְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, לְרַבּוֹ שֶׁאֵין רֹב חָכְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, וּמֵאֵימָתַי חַיָּב לַעֲמֹד מִפְּנֵי רַבּוֹ וּמִפְּנֵי חָכָם אַחֵר, וּבְאֵי זֶה מָקוֹם וּבְאֵי זֶה עִנְיָן פָּטוּר מִן הַקִּיָּמָה. וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה בִּקְדוּשִׁין פֶּרֶק רִאשׁוֹן וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [יו״ד סי׳ רמד].

ה וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה הָעִנְיָנִים שֶׁפִּטּוּרִין מֵהֶן הַחֲכָמִים מִצַּד כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם, כְּגוֹן בְּנְיָנִים וַחֲפִירוֹת הַמְּדִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן הַמִּפְּיִן שֶׁמַּטִּילִין הַמְּלָכִים עַל אַנְשֵׁי הָאָרֶץ, בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל בְּנֵי הָעִיר יַחַד אוֹ שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ אוֹ שֶׁאֵינוֹ קָצוּב כְּלָל, מִכָּל זֶה הֵם פְּטוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ח י) גַּם כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ וְשָׂרִים.

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּשֵׁגָג עֲשֵׂה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, לְמַעַן כִּי זֶה יְסוֹד חָזָק בַּדָּת.

מצוה רנח

א **שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת בַּמִּדּוֹת וְכָל הַמִּדּוֹת בְּכְלָל** – שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת בְּמִדּוֹת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ וְלֹא בַּמֹּאזְנַיִם, וּבִכְלַל מִדּוֹת הוּא גַּם כֵּן מְדִידַת הַקַּרְקָעוֹת, וְכָל דָּבָר הַנִּמְדָּד בֵּין בְּנֵי אָדָם, כְּגוֹן בְּגָדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לה) לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ סא, ב) כִּי מְשׂוּרָה הִיא מִדַּת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ, וְהִיא מִדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁהִיא אֶחָד מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה בַּלֹּג. וְלָמְדְנוּ מִכָּאן, כִּי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא כְּלוֹמַר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁאָר גְּזֵלוֹת לֹא תַקְפִּיד הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּפְרוּטָה, בְּעִנְיַן הַמִּדּוֹת הִקְפִּידָה בְּכָל שֶׁהוּא.

ב וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב כֵּן לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, וּמַהוּ הַמִּשְׁפָּט שֶׁשָּׁנוּי כָּאן? הוּא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְּשׂוּרָה. וְלָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא קדושים ח ה) מִזֶּה שֶׁהַזְכִּיר הַכָּתוּב בְּכָאן מִשְׁפָּט שֶׁהַמִּדָּה נִקְרָא דִּין, וְאִם שִׁקֵּר בַּמִּדָּה הֲרֵי הוּא כְּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין וְקָרוּי עָוֶל וּמְשַׁקֵּץ חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, וְגוֹרֵם לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּדִּין מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ, וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, וּמַפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּמְגַלֶּה אוֹתָם מֵאַרְצָם. וְעוֹד הִפְלִיגוּ בְּחֹמֶר מִצְוָה זוֹ וְאָמְרוּ (ב״ב פח, ב) כִּי גָּדוֹל עָנְשָׁהּ מֵעֹנֶשׁ עֲרָיוֹת שֶׁזֹּה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְזֶה בֵּינוֹ לַחֲבֵרוֹ.

ג שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רנט).

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ (ב״מ סא, ב) שֶׁהַמּוֹדֵד אוֹ הַשּׁוֹקֵל בְּעָוֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוֹנֵב בְּלִי סָפֵק אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אֶלָּא מְשַׁלֵּם לוֹ מָה שֶּׁחִסֵּר מִן הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נב, א) לְמִשְׁמֶרֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁפָּלַע שְׁנִפְגְּמָה מִן הַצַּד לֹא יַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל, שֶׁמָּא יִפָּגֵם מִפְּנֵי יוֹתֵר וְיִהְיֶה הַמִּשְׁקָל חָסֵר, וְלֹא יַנִּיחֶנָּה בְּמָקוֹם שֶׁיּוּכְלוּ אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ מִשְׁקָל. וּמָה שֶּׁהֶאֱרִיכוּ בָּזֶה לוֹמַר שֶׁאִם חָסְרָה וְעָמְדָה עַל מֶחְצָה בְּכִוּוּן יְקָרִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ עוֹשֶׂה אָדָם מִדּוֹתָיו סְאָה וַחֲצִי סְאָה, וכו׳, אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה קַבִּים, שֶׁלֹּא תִתְחַלֵּף בְּרֹבַע הַסְּאָה שֶׁהוּא קַב וּמֶחֱצָה, וְכֵן בְּמִדּוֹת הַלַּח עוֹשֶׂה הִין וַחֲצִי הִין וכו׳, כִּדְאִיתָא בְּבָרַיְתָא בְּבָבָא בָּתְרָא (פט, ב).

ה וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁהַמּוֹדֵד אֶת הַקַּרְקַע בְּחֶבֶל לֹא יָמֹד לְאֶחָד בִּימוֹת הַחַמָּה וּלְאֶחָד בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶבֶל מִתְקַצֵּר בִּימוֹת הַחַמָּה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם קיז ב) שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לְדַקְדֵּק הַרְבֵּה בְּמִשְׁיחַת הַקַּרְקַע, לְפִי שֶׁיֵּשׁ חִלּוּקִין הַרְבֵּה בְּמִשְׁיחַת הַקַּרְקַע בֵּין הָהָר וְהַגַּיְא, וְיֵשׁ לְעַיֵּן בּוֹ גַּם כֵּן בֵּין הָעִגּוּלִים וְהָרִבּוּעִים וְהָאֲלַכְסוֹנִין. וְעוֹד הַרְבֵּה עִנְיָנִים הַמִּתְבָּאָרִים בְּסִפְרֵי חָכְמַת הַחֶשְׁבּוֹן וְגֵימֶטְרִיָאוֹת שֶׁיְּחַלְּקוּ בֵּין זָוִית נִצָּבָה לְזָוִית נִרְוַחַת וְזָוִית חַדָּה, וְאֵלּוּ שְׁלֹשׁ צוּרוֹתֵיהֶן כְּסֵדֶר ⌊ ∠ ⌒ וּבֵין מְשֻׁלָּשׁ שָׁוֶה הַצְּלָעוֹת וְהַמְשֻׁלָּשׁ אֲשֶׁר שְׁתֵּי הַצְּלָעוֹת בִּלְבַד שָׁווֹת, וְהוּא נִקְרָא מְשֻׁלָּשׁ שָׁוֶה הַשּׁוֹקַיִם וּבֵין מְשֻׁלָּשׁ שֶׁאֵין צֶלַע מִכָּל צַלְעוֹתָיו שָׁוֹוֹת הַנִּקְרָא מִתְחַלֵּף הַצְּלָעוֹת, וּבֵין מְרֻבָּע רִבּוּעַ שָׁוֶה לְמְרֻבָּע אָרֹךְ, וּמְרֻבָּע מְעֻיָּן כָּזֶה ◊ וּמְרֻבָּע דּוֹמֶה לְמְעֻיָּן כָּזֶה ▱, וְכַמָּה צְדָדִין כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ לֹא יָכִיל קֻלָּף גָּדוֹל לְרֹב הַצּוּרוֹת שֶׁעָשׂוּ בָּזֶה בַּעֲלֵי חָכְמַת הַתִּשְׁבֹּרֶת וְהַשִּׁעוּרִין הַנִּקְרָאִין אַלְהַנְדָּסָה בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה. וּמִכָּל צַד צְרִיכִין אָנוּ לְהִזָּהֵר הַרְבֵּה בְּמִדְיַת הַקַּרְקָעוֹת.

ו וְתִזְכֹּר עִם זֶה כִּי הַכְּלָלִים שֶׁכָּלְלוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיְנֵי הַחֶשְׁבּוֹן, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (עירובין נז, א) כָּל אַמְּתָא בְּרִבּוּעָא אַמְּתָא וּתְרֵי חֲמְשֵׁי בַּאֲלַכְסוֹנָא, וְכֵן כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּהֶקֵּפוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים יֵשׁ בּוֹ רֹחַב טֶפַח, וְכֵן כַּמָּה מֵרֻבָּע יָתֵר עַל הָעִגּוּל, וְכַיּוֹצֵא בְּכָלָלִים אֵלּוּ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הַכִּוּוּן הַגָּמוּר כִּי אִם בְּקֵרוּב, וְלָכֵן אַל תִּסְמֹךְ בָּזֶה בַּחֲלֻקַּת הַדְּבָרִים בֵּין בְּנֵי אָדָם. וְאַל תִּתְמַהּ אֵיךְ יִכְתְּבוּ דָּבָר בִּלְתִּי מְכֻוָּן וְהֵם אַנְשֵׁי אֱמֶת, אֲשֶׁר אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדָתָם, כִּי הֵם לֹא נִצְרְכוּ אֶל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת כִּי אִם בְּחֶשְׁבּוֹן תְּחוּמֵי שַׁבָּת אוֹ בִּזְרִיעַת הַכִּלְאַיִם וּנְטִיעָתָם וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים, וּבָזֶה מָה שֶּׁלֹּא כִּוְּנוּ בּוֹ מֵבִיא אוֹתָנוּ לִידֵי חֵמָרָא וְאֵינוֹ מַזִּיק לְשׁוּם אָדָם בְּמָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן הֵעִידוּ בְּרֹב מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, שֶׁאֵין הַחֶשְׁבּוֹן מְדֻקְדָּק שָׁם, שֶׁאָמְרוּ בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם כְּפִי הֶרְאוּי בּוֹ, הֵינוּ דְּלָא דָּק וּלְחֵמָרָא לָא דָּק, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁהוֹדִיעוּנוּ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁלֹּא נִתְלֶה בָּהֶם מְעוּט הַשְׁגָּחָה וִידִיעָה בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמְּצָוָה בְּבָתְרָא וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [ח״מ סימן רל].

ז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשִׁקֵּר בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבְמִשׁוֹרָה עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא נִתָּן לְתַשְׁלוּמִין. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם (גניבה ז, ח) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁאִם שִׁקֵּר בַּמִּדּוֹת אֲפִילּוּ לְגוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה וְחַיָּב לְהַחְזִיר, וְכֵן אָסוּר לְהַטְעוֹת הַגּוֹיִם בְּחֶשְׁבּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה נ) וְחִשַּׁב עִם קוֹנֵהוּ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֶיךָ, קַל וָחֹמֶר לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֶיךָ, וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים כה טז) כִּי תוֹעֲבַת יְיָ כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל מִכָּל מָקוֹם.

מצוה רנט

א **מִצְוַת צְדוּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלִים וְהַמִּדּוֹת** – לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלִים וְהַמִּדּוֹת וּלְיַשֵּׁר אוֹתָם וּלְהַשְׁמֵר מְאֹד בָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט לו) מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ח ז) מֹאזְנֵי צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הַמֹּאזְנַיִם יָפֶה יָפֶה, כְּלוֹמַר שֶׁתִּהְיֶינָה הַמֹּאזְנַיִם מְיֻשָּׁרוֹת. וְיֵשׁ בְּעִנְיַן הַמֹּאזְנַיִם כִּוּוּנִין גְּדוֹלִים, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כַּמָּה מִינֵי שְׁקָרִים, יָדוּעַ הַדָּבָר. אַבְנֵי צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הַמִּשְׁקָלוֹת יָפֶה יָפֶה, גַּם בַּמִּשְׁקָלוֹת, גַּם כֵּן אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בָּהֶן הַרְבֵּה מִינֵי שֶׁקֶר, וּכְעֵין מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ סא, ב) אֲנִי עָתִיד לְפָרֵעַ מִמִּי שֶׁטָּמַן מִשְׁקָלוֹתָיו בְּמֶלַח. אֵיפַת צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הָאֵפוֹת יָפֶה יָפֶה, וְהִין צֶדֶק, צַדֵּק אֶת הַהִינִין יָפֶה. וְהָאֵיפָה הִיא מִדַּת הַיָּבֵשׁ, וְהִין מִדַּת הַלַּח, וְהִזְהִירַתְנוּ הַתּוֹרָה בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִדְּבָרִים אֵלּוּ בִּפְרָט לְחֹמֶר הָעִנְיָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל נִכְלָל בִּכְלָל וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם י) עַל תְּנַאי כָּךְ הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוַת מִדּוֹת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ שם): אֲנִי שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר אֲנִי עָתִיד לְפָרַע מִמִּי שֶׁטָּמַן מִשְׁקָלוֹתָיו בַּמֶּלַח כְּדֵי לְהוֹנוֹת הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַכִּירִין בָּהֶן.

ב שֹׂרֶשׁ מִצְוַת הַיֹּשֶׁר וְהָרְחָקַת הַגֶּזֶל וְהַתַּרְמִית מִבֵּין בְּנֵי אָדָם יָדוּעַ לְכָל בֶּן דַּעַת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב פט, א) שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִשְׁקָלוֹת שֶׁל בְּדִיל וְעֹפֶרֶת וְכָל שֶׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲלִין חֲלֻדָּה וּמִתְחַסְּרִין, אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל אֶבֶן וּזְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְהַדְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ בִּמְדִידַת הַקַּרְקַע, וּמָה שֶּׁלִּמְּדוּנוּ בְּצוּרַת הַמַּחַק שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז רשור״א, וְאָמְרוּ (שם ב) גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יַרְתִּיחַ בְּמִדַּת הַלַּח בְּעֵת שֶׁמּוֹדֵד, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מִדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ, שֶׁהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה, וְהַמְּשׂוּרָה הִיא מִדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר שֶׁהִיא חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים בְּלֹג. וְהַשְּׁעוּרִים שֶׁנָּתְנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאֹרֶךְ קָנֶה הַמֹּאזְנַיִם וּבְאֹרֶךְ הַחוּטִים, וְהַחִלּוּקִים שֶׁאָמְרוּ בֵּין מֹאזְנַיִם הָעֲשׂוּיִין לִשְׁקֹל מִין אֶחָד לְמֹאזְנַיִם שֶׁל מִין אַחֵר, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁחַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם לִהְיוֹת מְחַזְּרִין לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת לְקָנֵס בְּמָמוֹנוֹ גַּם בְּגוּפוֹ כָּל שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל חָסֵר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי מִבָּתְרָא [ח״מ סימן רלא].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּטֵל עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּאוֹנָאָה וּגְזֵלָה וּגְנֵבָה אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה. וּמָה שֶּׁיִּקְשֶׁה בָּעִנְיָן יוֹתֵר, כִּי הַמְשַׁקֵּר בַּמִּדּוֹת, לֹא יִתֵּן לֵב לָקַל הַלּוֹקְחִים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי גָּזַל שֶׁיַּחְזִיר אֵלָיו גְּזֵלָתוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב פח ב) קָשָׁה מְאֹד עָנְשָׁן שֶׁל מִדּוֹת.

מצוה רס

א **שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם** – שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָב וָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ ט) אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וגו׳. וְהָאֱמֶת שֶׁעִקַּר הָאַזְהָרָה בְּקִלְלַת אָב וָאֵם אֵינָהּ מִן הַמִּקְרָא, כִּי בְּכָאן לֹא יָזִכִּיר רַק הָעֹנֶשׁ בַּמְקֻלָּל, וְכֵן מָה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (שמות כא יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת. שָׁם גַּם כֵּן לֹא דִּבֵּר אֶלָּא בָּעֹנֶשׁ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (משפטים פ״ה מי״ז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ וגו׳, עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל (שם כב כז)

אִם נָשִׂיא הוּא חֲרֵי הוּא בִּכְלַל וְנָשִׂיא בָּעַמְּךָ לֹא תָאֹר, וְאִם בּוּר הוּא חֲרֵי הוּא בִּכְלַל לֹא תִקַּלֵּל חֵרֵשׁ. חֲרֵי אַתָּה דָּן בְּנִין אָב מִשִּׁלְשָׁתָן וכו׳, עַד הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁהֵם בְּעַמְּךָ וְאַתָּה מֻזְהָר עַל קִלְלָתָן, אַף אָבִיךָ שֶׁבְּעַמְּךָ אַתָּה מֻזְהָר עַל קִלְלָתוֹ. וְכֵן אָמְרוּ גַּם כֵּן בַּסִּפְרָא (קדושים י ז) אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל, עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ וכו׳, כְּמוֹ הַלָּשׁוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכִּילְתָּא בְּשָׁוֶה, וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין לְאַזְהָרָה זוֹ לָאוֹ מְיֻחָד אֶלָּא שֶׁהוּא יוֹצֵא מִכְּלַל שִׁלְשָׁה לְאוִין כְּתָבְתִּיו עַל מִקְרָא זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בָּעֹנֶשׁ, וּכְמוֹ כֵן כְּתָבוֹ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת שיח), בְּמִקַּלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת שֶׁהוּא מְדַבֵּר בָּעֹנֶשׁ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה (מצוה סט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ (סנהדרין פה, ב) שֶׁחִיּוּב קִלְלַת הָאָב וְהָאֵם הוּא בֵּין בְּחַיֵּיהֶם אוֹ אַפְלוּ אַחַר מוֹתָם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּהַכָּאָה, שֶׁאֵין הַחִיּוּב בָּהּ כִּי אִם בְּחַיֵּיהֶם, אֲבָל לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר עַל הַכָּאָתָם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבועות לה, א) שֶׁאֵין חִיּוּב מִיתָה לַבַּן עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, אֲבָל הַמְקַלְּלָן בִּכְנוּי פָּטוּר מִסְּקִילָה, וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קִלְלַת אָדָם כָּשֵׁר. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מכות סב) שֶׁהַמְקַלֵּל אֲבִי אָבִיו אוֹ אֲבִי אִמּוֹ, דִּינוֹ כִּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקְּהָל, וְהָאָב שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה אֵין הַבֵּן מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה, וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאָסוּר לְבַזּוֹתוֹ כְּלָל, שֶׁלֹּא עַל הַקְּלָלָה הִקְפִּידָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַבִּזָּיוֹן, וְהַמְבַזֵּהוּ חֲרֵי הוּא בְּאָרוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כז טז) אָרוּר מַקֶּלֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת הָעוֹשֶׂה זֶה וּלְעָנְשׁוֹ כְּפִי הָרְאוּי. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין [יו״ד סימן רמא].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְכֵן בְּטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וּשְׁתּוּקֵי חַיָּב עַל אִמּוֹ וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה אִמּוֹ וְאָמְרָה בֵּן פְּלוֹנִי הוּא. וּלְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁמַּמְזֵר חַיָּב עַל קִלְלַת אָבִיו וְאִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לִירֵשׁ אוֹתָם מִדִּין תּוֹרָה, וְדִין בֵּן כָּשֵׁר יֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן לְעָנְיַן אֲבֵלוּת וּלְכָל דָּבָר, אֲבָל הַבֵּן מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית, אֵינוֹ חַיָּב עַל קִלְלָתָן, וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בְּקִדֻּשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בִּקְדֻשָּׁה כְּגוֹן שֶׁנִּתְגַּיְּרָה אִמּוֹ כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת אֵינוֹ חַיָּב עַל קִלְלַת אָבִיו, וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל קִלְלַת אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל קִלְלַת אִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה יְהוּדִית כְּשֶׁיְּלָדַתּוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו חַיָּב עַל אִמּוֹ וְגוֹ׳. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת עַל דְּרָשָׁה זוֹ מִשְּׁתּוּקֵי, שֶׁחַיָּב עַל אִמּוֹ לְבַדָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין הָאָב יָדוּעַ וְנִכָּר. וְהַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הַגּוֹי מִדְּרַבָּנָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בָּא מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לְקַלָּה (עי׳ יבמות כב א). אֲבָל הָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס, וַהֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר, וְאַף לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְקִלְלָם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת נִסְקָל, וְהוּא שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה כְּמוֹ שֶׁיְּדוּעַ בְּכָל הַמִּצְוֹת; וְאִם קִלְלָם בְּאֶחָד מִן הַכִּנּוּיִין לוֹקֶה.

מצוה רסא

א מִצְוָה שֶׁיִּשָּׁרְפוּ מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב שְׂרֵפָה – לִהְיוֹת בֵּית דִּין שׁוֹרְפִין בָּאֵשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁנִּצְטַוּוּ הַבֵּית דִּין לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט בִּשְׂרֵפָה בְּמִקְצָת עֲבֵרוֹת, וְאַחַת מֵהֶן הִיא הַבָּא עַל אִשָּׁה וְאִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ יד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִיא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֹתָהֶן וגו׳. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לָבוֹא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ (מצוה רג) בְּאֵי זֶה עִנְיָן יִתְחַיֵּב אֲשֶׁר יִקַּח אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וְשָׁאֵין בְּכָלָל הַחִיּוּב אֶלָּא אַחַת, וְהִיא הָאַחֲרוֹנָה, וּמָה שֶּׁכָּתוּב וְאֹתָהֶן שְׂרֹפוּ אַחַת מֵהֶן, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (עו, ב), וְאָמְרוּ שָׁם שֶׁכֵּן בְּמִקּוֹם פְּלוֹנִי קוֹרִין לְאַחַת הֵן, וכו׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם.

ב מִשְׁרְשֵׁי אִסּוּר הָעֲרָיוֹת, כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאַחֲרֵי מוֹת (מצוה קצ) מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי וְשָׁמַעְתִּי בָּעִנְיָן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נב, א) מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִים שֶׁהָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַל אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה בְּתוֹךְ סוּדָר רַךְ, וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ, וּשְׁנֵי עֵדָיו זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו, וּמַתִּיכִין אֶת הַבְּדִיל וְהָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן וְזוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, כִּי הִיא מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט. וּבֵית דִּין שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ וְלֹא דָנוּ הַחַיָּב כְּדִינוֹ בִּטְלוּ עֲשֵׂה וְעָנְשָׁם גָּדוֹל, כִּי בְּמִשְׁפָּט יִתְיַשֵּׁב הָעוֹלָם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ (מצוה מז) כִּי הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת בַּסֵּפֶר שֶׁלּוֹ אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְשָׁם הֵבֵאתִי קְצָת הַטַּעַם שֶׁכָּתַב הוּא בָּעִנְיָן.

מצוה רסב

א שֶׁלֹּא לָלֶכֶת בְּחֻקַּת הַגּוֹיִם – שֶׁלֹּא לָלֶכֶת בְּחֻקַּת הָאֱמוֹרִי וְכֵן בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ כג) וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי אֲשֶׁר אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם. וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר הַגּוֹיִם, כִּי הָעִנְיָן מִפְּנֵי שֶׁהֵם סָרִים מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם וְעוֹבְדִין עֲבוֹדָה זָרָה. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא שֶׁלֹּא נִתְנַהֵג כָּהֶם בְּמַלְבּוּשֵׁינוּ וְעִנְיָנֵנוּ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ

בַּסִּפְרָא (יג ח) וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ, שֶׁלֹּא תֵלְכוּ בַּנִּמּוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בִּדְבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן טִיטָרְאוֹת וְקִרְקָסָאוֹת וְהָאַסְטְרִיָאוֹת, וְכָל אֵלּוּ הֵם מִינֵי שְׁחוֹק שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּקִבּוּצֵיהֶם כְּשֶׁמִּתְקַבְּצִין לַעֲשׂוֹת שִׂגְעוֹנוֹת וּזְנוּת וַעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים. וְאָמְרוּ שָׁם (עי׳ שבת סז א) בְּחֻקַּת הַגּוֹי רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר שֶׁלֹּא תְגַדֵּל צִיצַת הָרֹאשׁ כָּהֶם וְלֹא תְסַפֵּר קוֹמִי, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִגָּלַח מִן הַצְּדָדִין וְיִנִּיחַ שֵׂעָר בָּאֶמְצַע, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בְּלוּרִית. וְנִכְפָּל זֶה הַלָּאו בְּמָקוֹם אַחֵר בְּמִלּוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב ל) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (ראה שם) הִשָּׁמֶר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, פֶּן בְּלֹא תַעֲשֶׂה, תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם שֶׁמָּא תִּדַּמֶּה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְהֵן יוֹצְאִים בְּאַרְגָּמָן, אַנִי אֵצֵא בְּאַרְגָּמָן הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בִּכְלוּסִין אַנִי אֵצֵא בִּכְלוּסִין וְהוּא מִן מִמִּינֵי כְּלֵי זַיִן הַפָּרָשִׁים. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבוּאָה (בצפניה א ח) וְעָל כָּל הַלְּבֻשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מֵהֶם וּלְגַנּוֹת כָּל הַנְּהָגוֹתֵיהֶם וַאֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשׁ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַבְנוּ קָצָתָם, וְהֵבִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵאֵלּוּ קָצַת עִם יֶתֶר פְּרָטֶיהָ פֶּרֶק שְׁבִיעִי מִשַּׁבָּת וּבְתוֹסָפְתָּא דְּשַׁבָּת (פ״ח) [י״ד סימן קע״ז].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה דָּבָר מֵאֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ לְהַדְּמוֹת אֲלֵיהֶם חַיָּב מַלְקוּת. וְהַמִּתְרַחֵק מִכָּל הַנְּהָגוֹתֵיהֶם וּמִכָּל נִמּוּסֵיהֶם וְיָשִׁים כָּל לִבּוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ (תהלים כה יג).

מצוה רסג

א **שֶׁלֹּא יִסָּמֵא כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּמֵת זוּלַת בַּקְּרוֹבִים הַמְּבֹאָרִים בַּכָּתוּב** – שֶׁלֹּא יִסָּמֵא כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּמֵת זוּלָתִי בַּקְּרוֹבִים הַמְּבֹאָרִים בַּכָּתוּב. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא א) לֹא יִסַּמָּא בְּעַמָּיו, כְּלוֹמַר כָּל אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים לֹא יִסַּמֵּא לְנֶפֶשׁ מֵת, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּפֶשׁ טוֹבָה לֹא תָּמוּת, יְכַנֶּה הַכָּתוּב הַגּוּף בְּשֵׁם הַנֶּפֶשׁ, כִּי הוּא הָעִקָּר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַכֹּהֲנִים נִבְחְרוּ לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב קְדוֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם, עַל כֵּן הִרְחִיקָם מִן הַמֵּת, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קנט), שֶׁעִנְיַן הַטֻּמְאָה דָּבָר נִמְאָס וְנֶאֱלָח, וְגוּף הָאָדָם הַמֵּת פָּרְשׁוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא אֲבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ טֻמְאָה חֲזָקָה עַד מְאֹד לְמַעְלָה מִכָּל טֻמְאָה. וְהָעִנְיָן הוּא כִּי בְּהִפָּרֵד מֵעָלָיו צוּרַת הַשֵּׂכֶל הַחַיָּה הַטּוֹבָה וְיִשָּׁאֵר הוּא לְבַדּוֹ, בְּשֶׁגַּם הוּא בָּשָׂר פָּחוּת וְגָרוּעַ וּמִשְׁתּוֹקֵק אֶל הָרָעוֹת, וְגַם בְּרָעָתוֹ רַבָּה הֶחֱטִיא הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה בְּעוֹדָהּ שׁוֹכֶנֶת אֶצְלוֹ, עַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּטַּמֵּא כָּל סְבִיבָיו בְּהִתְפַּשֵּׁט מֵעָלָיו כָּל הוֹדוֹ שֶׁזֶּהוּ נַפְשׁוֹ וְלֹא נִשְׁאַר בּוֹ כִּי אִם הַחֹמֶר הָרַע, וְרָאוּי בֶּאֱמֶת לְמִשָּׁרְתֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, זוּלָתִי לַקְּרוֹבִים שֶׁהַתּוֹר לָהֶם, כִּי אֲחֵיהֶם בְּשָׂרָם הוּא, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה דַּרְכֵי נֹעַם וּנְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם וְלֹא רָצְתָה לְצַעֲרָם כָּל כָּךְ כִּי יֵחַם לְבָבָם עַל הַקָּרוֹב הַמֵּת שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהִתְקָרֵב תּוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר הוּא בְּתוֹכוֹ וּלְשַׁפֵּךְ אֶת רוּחָם וּלְהַשְׁבִּיעַ נַפְשָׁם בִּבְכִי עָלָיו. וְרָאִיתִי רֶמֶז אֶל הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּטֻמְאַת הַמֵּת, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי ברכות פ״ג ה״א) כִּי הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם מְטַמְּאִין, וּלְפִי הַדּוֹמֶה כִּי הַכַּוָּנָה לְפִי שֶׁגּוּפָם טָהוֹר וְנָקִי וְלֹא הֶחֱטִיא נַפְשָׁם, אֲבָל סִיָּעָם לְזַכּוֹתָהּ, וְעַל כֵּן תַּעֲלֶה נַפְשָׁם בִּנְשִׁיקָה, וְעַל גֶּנֶם יִשְׁכֹּן אוֹר זָרוּעַ לְעוֹלָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם טומאת מת פ״א ה״א), שֶׁהַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, וְטֻמְאַת מַשָּׂא לְמָדוּהָ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִקַּל וָחֹמֶר מִטֻּמְאַת נְבֵלָה. וְטֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בַּמֵּת בֵּין בְּשְׂאָר הַמְּטַמְּאִין, עִנְיָנָהּ הוּא, שֶׁיִּגַּע הָאָדָם בַּטֻּמְאָה עַצְמָהּ, בֵּין בְּיָדוֹ, בֵּין בְּרַגְלוֹ, אוֹ בִּשְׂאָר גּוּפוֹ, אֲפִילּוּ בִּלְשׁוֹנוֹ נְגִיעָה הִיא. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (טומאת מת א ג) שֶׁאֲפִלּוּ נְגִיעָה בַּצִּפָּרֶן אוֹ בַּשִּׁנַּיִם נְגִיעָה הִיא, וְכַגּוּף הֵם נֶחְשָׁבִים. וְטֻמְאַת מַשָּׂא הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, הוּא שֶׁיִּשָּׂא אָדָם הַטֻּמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ, אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ כַּמָּה כֵּלִים, הוֹאִיל וּנְשָׂאָהּ נִטְמָא. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא אוֹתָהּ בְּיָדוֹ אוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁבְּגוּפוֹ חֲרֵי זֶה בִּכְלַל נוֹשֵׂא וְטָמֵא.

ד וּמֵסִיט בִּכְלַל נוֹשֵׂא הוּא גַּם כֵּן. וְכֵיצַד הוּא הַהֶסֵּט? כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּרֹאשׁ קוֹרָה טֻמְאָה, מִכֵּינָן שֶׁהֵנִיעַ הָאָדָם הַקּוֹרָה בְּשׁוּם צַד הוֹאִיל וּמִכֹּחוֹ הֱנִידָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּרֹאשׁ הָאֶחָד שֶׁל קוֹרָה, וְהָאָדָם הֱנִידָהּ בָּרֹאשׁ הָאַחֵר, חֲרֵי זֶה מֵסִיט וְטָמֵא, וְטֻמְאָה זוֹ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ הִיא טֻמְאַת הֶסֵּט הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם. וְטֻמְאַת בֵּית הַסְּתָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְטַמְּאָה מְשׁוּם נְגִיעָה שֶׁאֵין בֵּית הַסְּתָרִים בִּכְלַל נוֹגֵעַ, מְטַמְּאָה הִיא מְשׁוּם דִּין נוֹשֵׂא, שֶׁהַנּוֹשֵׂא בְּבֵית הַסְּתָרִים נוֹשֵׂא נִקְרָא וְטָמֵא. וְאֵין מִתְטַמֵּא בְּמַשָּׂא בְּלֹא נְגִיעָה אֶלָּא הָאָדָם בִּלְבַד, וְלֹא הַכֵּלִים. וְטֻמְאַת אֹהֶל אֵינָהּ זוּלָתִי בְּטֻמְאַת מֵת בִּלְבַד וְלֹא בְּשְׂאָר הַטֻּמְאוֹת, וְהַצָּרַעַת אַף עַל פִּי שְׁמְטַמְּאָה בְּבֵיאָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וְהַמֵּת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים אוֹ אֹכָלִין וּמַשְׁקִין, וְאֶחָד הָאָדָם שֶׁנִּכְנַס כֻּלּוֹ בְּאֹהֶל הַמֵּת אוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכְנִיס שָׁם יָדוֹ אוֹ רֹאשׁוֹ אֲצְבְּעוֹתָיו אוֹ חָטְמוֹ, חֲרֵי זֶה נִטְמָא כֻּלּוֹ (עי׳ נזיר מג א). וְהַנִּפָּלִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אִבְרֵיהֶם מְטַמְּאִין, וְכַזַּיִת בָּשָׂר מִן הַמֵּת, וְאֵבֶר אֶחָד שֶׁלֵּם שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת בָּשָׂר, כָּל אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. וְאֵבֶר נִקְרָא כָּל אֶחָד מִמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם, שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם יֵשׁ בָּשָׂר גִּידִים וַעֲצָמוֹת. וְאֵין הַשִּׁנַּיִם מִן הַמִּנְיָן. עַצְמוֹת הַמֵּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר, אִם הָיְתָה נִכֶּרֶת בָּהֶן צוּרַת הָאָדָם מְטַמְּאִין אֲפִלּוּ בְּאֹהֶל. וְאֵלּוּ הֵן הָעַצְמוֹת, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שְׁמְטַמְּאִין אֲפִלּוּ בְּאֹהֶל, הַשִּׁדְרָה, וְהַגַּלְגֹּלֶת, וְרֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל

גּוּף וְרֹב מִנְיָנוֹ, כְּלוֹמַר רֹב מִנְיַן הָעֲצָמוֹת וְשִׁדְרָה וְגַלְגֹּלֶת שֶׁאָמְרוּ דַּוְקָא כְּשֶׁהֵן שְׁלֵמוֹת, אֲבָל חֶסְרָה שִׁדְרָה אֲפִלּוּ חֲלָיָא אַחַת, וְגַלְגֹּלֶת כְּסֶלַע אֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, וּשְׁתֵּי שׁוֹקָיו שֶׁל אָדָם וְיֶרֶךְ אַחַת, זֶהוּ רֹב בִּנְיָנוֹ. חֶסֶר כָּל שֶׁהוּא אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וְרֹב מִנְיָנוֹ הוּא מֵאָה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עֲצָמוֹת מִן מָאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֵבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם, וּשְׁאָר עֲצָמוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב בִּנְיָן וְרֹב מִנְיָן אִם יֵשׁ בָּהֶן רֶבַע קַב עֲצָמוֹת מְטַמְּאִין אֲפִלּוּ בְּאֹהֶל, וְאִם לָאו אֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. וְטֻמְאַת הַמֵּת הִיא שִׁבְעַת יָמִים. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסֵדֶר טָהֳרוֹת, וּבָרֹב בְּמַסֶּכֶת אׇהֳלוֹת [יו״ד סימן שעב].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בַּכֹּהֲנִים הַזְּכָרִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֲבָל לֹא בַּנְּקֵבוֹת, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו, בְּנֵי אַהֲרֹן דַּוְקָא וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִטְמָא לְשׁוּם מֵת חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה בְּמִזִּיד לוֹקֶה.

מצוה רסד

א **מִצְוַת עֲנִין טֻמְאַת הַכֹּהֲנִים לְקְרוֹבֵיהֶם, וּבְכְלָלָהּ שֶׁיִּתְאַבְּלוּ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עַל שִׁשָּׁה מְקְרוֹבֵיהֶם הַיְדוּעִים** – שֶׁיִּטַּמְּאוּ הַכֹּהֲנִים לַמֵּתִים (הַקְּרוֹבִים) הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ג) לָהּ יִטַּמָּא, וְזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ עָלָיו, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּסִּפְרָא (אמר א יב) לָהּ יִטַּמָּא מִצְוָה, לֹא רָצָה לְטַמֵּא מְטַמְּאִין אוֹתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ. וְלוּלֵי שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵהֶחָכְמִינוּ הַפְּרוּשׁ כֵּן, הָיִיתִי סָבוּר לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה רְשׁוּת אִם רָצָה מְטַמֵּא, וְאִם לֹא רָצָה אֵינוֹ מְטַמֵּא, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב מְנָעוֹ מִלְּטַמֵּא לִשְׁאָר הַקְּרוֹבִים, וְהָיִיתִי אוֹמֵר, שֶׁבְּאֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בַּפָּרָשָׁה, הִרְשָׁהוּ לְהִטַּמֵּא אִם יִרְצֶה, עַל כֵּן בָּא לָנוּ הַפְּרוּשׁ עָלָיו, שֶׁאֵין זֶה רְשׁוּת אֶלָּא מִצְוָה. וְהִזְכִּירוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים ק, א), מַעֲשֶׂה שֶׁבָּא בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח וְלֹא רָצָה לְטַמֵּא, וּפְחָפוּהוּ חֲכָמִים וְטִמְּאוּהוּ עַל כָּרְחוֹ. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ עשה לז) וְזֹאת בְּעִצְמָהּ הִיא מִצְוַת אָבוֹת. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבוֹ, כְּלוֹמַר שִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב. וְהַמְקֻרָא שֶׁהֵבִיא הָרַב (אבל א א) עַל מִצְוַת אָבוֹת, הוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַהֲרֹן (שם י יט), וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְיָ, וְאָמְרוּ וּמֵחֹזֶק הַחוֹבָה הַזֹּאת, בֵּאֲרוּ בַּכֹּהֵן שֶׁהוּא מֻזְהָר עַל הַטֻּמְאָה שֶׁיִּטַּמֵּא עַל כָּל פָּנִים כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יֵחָלְשׁוּ מִשְׁפְּטֵי הָאֲבֵלוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר, שֶׁאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן מִדְּאוֹרַיְתָא, וְהוּא יוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה. וּבְבֹאוּר אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יד, ב) אָבֵל אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּתוֹ בָּרֶגֶל אָתֵי עֲשֵׂה דְּרַבִּים, וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּיָחִיד. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁחִיּוּב הָאֲבֵלוּת דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲבָל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, וְנִשְׁאֲרוּ הַשִּׁשָּׁה דְּרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ הַכֹּהֵן יִנָּהֵג אֲבֵלוּתוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁמְּטַמֵּא לִקְרוֹבָיו, וְהֶבֵן זֶה, עַד כָּאן.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי פְּעָמִים הַרְבֵּה בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה, כִּי מֻהֲיוּתוֹ בַּעַל חֹמֶר לֹא יִתְפַּעֵל לְדָבָר בְּכֹחַ עַד שֶׁיּוֹצִיא הָעִנְיָנִים מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, עַל כֵּן בְּבוֹא אֵלָיו עִנְיָן מִקְרֶה מָוֶת בְּאֶחָד מִקְרוֹבָיו אֲשֶׁר הַטֶּבַע מְחַיֵּב הָאַהֲבָה לָהֶם, תְּחַיֵּבְנוּ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים בְּעַצְמוֹ אֲשֶׁר יְעוֹרְרוּהוּ לְקַבֵּץ מַחְשַׁבְתּוֹ עַל הַצַּעַר שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו, וְאָז יֵדַע וְיִתְבּוֹנֵן בְּנַפְשׁוֹ כִּי עָוֹנֹתָיו גָּרְמוּ לוֹ לְהַגִּיעַ אֵלָיו הַצַּעַר הַהוּא, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא יְעַנֶּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֵּה בְּנֵי אִישׁ (איכה ג לג) כִּי אִם מִצַּד חֲטָאִים, וְזֹאת הִיא אֱמוּנָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה אֲנַחְנוּ בַּעֲלֵי דָּת יְהוּדִית הַיְקָרָה, וּבְתֹת הָאָדָם אֶל לִבּוֹ עִנְיָן זֶה בְּמַעֲשֶׂה הָאֲבֵלוּת, יָשִׁית דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְיַכְשִׁיר מַעֲשָׂיו לְפִי כֹּחוֹ. וְהִנֵּה מָצָאנוּ עִם זֶה בְּמִצְוֹת הָאֲבוּל תּוֹעֶלֶת רַב לִבְנֵי אָדָם. וְהַמִּתְחַכְּמִים הַכּוֹפְרִים הַמַּהְבִּילִים עַל דִּבְרֵי הָעוֹלָם וּמַעֲשֵׂי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הַנּוֹרָאִים, יָשִׁיתוּ אוֹן בְּלִבָּם הָרַע, יִתְלוּ מוֹת בְּנֵי אִישׁ לְמִקְרֶה הַזְּמַן וְיַחְשְׁבוּ בְּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם הָרָעִים כִּי מִקְרֶה הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה מִקְרֶה אֶחָד לָהֶם, וּכְמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה, וְעַל כֵּן כָּתְבוּ בְּסִפְרֵיהֶם שֶׁיִּשָּׂרְפוּ, הָאֻמְלָל מִי שֶׁיִּדְאַג כְּלָל. וְלַעֲקֹר וּלְשָׁרֵשׁ מִלְּבֵבֵנוּ אֱמוּנָתָם זֹאת הָרָעָה, חִיְּבָתְנוּ הַתּוֹרָה בְּמִצְוָה זוֹ, מִלְּבַד הַתּוֹעֶלֶת בַּמֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רי״ף רמב״ן ורשב״א במועד קטן שם) שִׁיּוּם רִאשׁוֹן הוּא דְּאוֹרַיְתָא וְהַשִּׁשָּׁה דְּרַבָּנָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה (בראשית נ י), וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים, נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה הֲלָכָה. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם אבל א, א) כִּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כז, א) שֶׁאֵין חִיּוּב הָאֲבֵלוּת חָל עַד שֶׁיִּפְּתֵם הַגּוֹלֶל, כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁכִּסּוּ גּוּפוֹ שֶׁל מֵת בַּקֶּבֶר, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר אֵין הָאֵבֶל אָסוּר בְּדָבָר מִכָּל דִּבְרֵי הָאֲבֵלוּת, וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ דָּוִד הַמֶּלֶךְ וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד קֹדֶם שֶׁנִּקְבַּר. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שבת קלו, א) שֶׁכָּל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם בָּאָדָם אֵין מִתְאַבְּלִים עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא סָפֵק. וּבַגְּמָרָא (שם) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם יָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁשִּׁלְמוּ לוֹ חֲדָשָׁיו שֶׁדִּינוֹ כְּשְׁאָר מֵתִים לְעִנְיַן אֲבֵלוּת, וְכֵן לְכָל שְׁאָר הַדְּבָרִים דִּינוֹ כְּאָדָם שָׁלֵם.

ד וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם אבל שם י), שֶׁהַפּוֹרְשִׁים עַצְמָם מִכָּל דַּרְכֵי צִבּוּר, וְכֵן הַמִּינִים וְהַמְּשַׁמְּדִים וְהַמָּסוֹרוֹת, כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִים עֲלֵיהֶם כְּלָל, שֶׁמִּיתָתָן שִׂמְחָה הִיא לָעוֹלָם וְאֵין זֶה עֹנֶשׁ לַקְּרוֹבִים אֲבָל זְכוּת הוּא לָהֶם, וְכָל זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְתִּי, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (תהלים קלט כא) הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא. וְכֵן הַמִּמִית עַצְמוֹ לְדַעַת, אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו, וּבְמָקוֹמוֹ מִתְבָּרֵר כֵּיצַד נֵדַע שֶׁלְּדַעַת הִכָּה אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה הַדְּבָרִים שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מוע״ק כא, א) שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר הַיָּמִים דְּרַבָּנָן, וְדִין שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים, וְדִין שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בַּאֲבֵלוּת אָב וָאֵם,

וְדִין קְרִיעָה, מִי הֵם הַקְּרוֹבִים שֶׁקּוֹרְעִין וְאֵיזֶה זְמַן, וְכֵיצַד עַל הַקְּרוֹבִים, וְכֵיצַד עַל אָב וָאֵם, וְעַל מִי מִקְּרוֹבָיו וּמִמְּלַמְּדָיו וּמִגְּדָלָיו, וְעַל אֵיזֶה מְקוֹמוֹת בְּחֻרְבָּנָן, וְדִינֵי הַקְּרָעִים שֶׁשּׁוֹלְלִין אֹתָן מִיָּד אוֹ לְאַחַר זְמַן, וְדִין הָאִשָּׁה שֶׁשּׁוֹלֶלֶת מִיָּד כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְבַּזֶּה, וְדִין הָרַגְלִים שֶׁמַּפְסִיקִין וְאֵינָן עוֹלִין. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יט, א), שֶׁכָּל הַקּוֹבֵר מֵתוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל, בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְאִם עָבְרוּ שִׁבְעָה קֹדֶם הָרֶגֶל וְנִכְנַס אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת תּוֹךְ שְׁלוֹשִׁים, בָּטְלוּ מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלוֹשִׁים, וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים דִּינָם כְּרַגָּלִים שֶׁל פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם כד ב) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בְּחֹלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵעַ אָדָם עַל מֵתוֹ שֶׁחָיָב לְהִתְאַבֵּל, וְדִין שְׁמוּעָה רְחוֹקָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי מָנִי דְּאָמַר הָכִי בַּגְּמָרָא מַשְׁקִין (שם כ ב); אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קוֹרֵעַ אֲפִלּוּ בִּשְׁמוּעָה רְחוֹקָה לְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בתורת האדם עמ׳ סא ב), [וְלֹא] לְדַעַת הָרַב רַבִּי אַבְרָהָם בְּרַבִּי דָּוִד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ה וְעִנְיַן הַהֶסְפֵּד עַל מִי מַסְפִּידִין, וְכֵיצַד, וְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְחֹלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים מָה הֵן בְּהֶסְפֵּד, וְעַל מִי מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה בְּמוֹתָן. וְעִנְיַן צִדּוּק הַדִּין וְהַבְּרָכוֹת וְהַנֶּחָמוֹת שֶׁעוֹשִׂין בְּבֵית הָאֵבֶל, וְעִנְיַן לְקוּט עֲצָמוֹת שֶׁל קְרוֹבִים וְכֵן לְקוּט עֲצָמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַקְּרוֹבִים שֶׁמִּתְאַבְּלִים עֲלֵיהֶם, מִתְאַבְּלִים עִמָּהֶם בִּפְנֵיהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [לַכְבוֹדָם] וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁמִּתְאַבֵּל אָדָם עַל אִשְׁתּוֹ, וְהִיא עַל בַּעְלָהּ, וְעַל אַחִים מִן הָאֵם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּבְנוֹ אוֹ אָחִיו מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַנָּכְרִית אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן אֲפִילּוּ נִתְגַּיְּרוּ, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לְאִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֲבֵלוּת אָדָם עַל אִשְׁתּוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּמֵת מִצְוָה, וּמֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֶל, אֵין מִטַּמֵּא כֹּהֵן עוֹד. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁחִיּוּב אֲבֵלוּת בִּשְׁלֹשָׁה קְרוֹבִים דְּרַבָּנָן וְאֵלּוּ הֵם אָח אוֹ אָחוֹת מֵאֵם, וַאֲחוֹת נְשׂוּאָה אוֹ אֲרוּסָה, בֵּין מֵאָב בֵּין מֵאֵם, וּבֶן אֲנוּסָה וּמְפֻתָּה, וּלְפִיכָךְ אֵין כֹּהֵן מִטַּמֵּא בְּאֵלּוּ. וְאֵלּוּ הָעִנְיָנִים עִם יֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַשְׁקִין (מועד קטן) וּבִמְקוֹמוֹת מִבְּרָכוֹת וּכְתֻבּוֹת וְיָבָמוֹת וּבַסִּפְרָא בְּפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים [יו״ד סימן שעב שעג שעד].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁל חִיּוּב הַטֻּמְאָה בַּמֵּת הַקָּרוֹב, בְּכֹהֵן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וְכֵן בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה, אֲבָל הַנָּשִׁים הַכֹּהֲנוֹת, אַחַר שֶׁלֹּא נִמְנְעוּ מִלְּהִטַּמֵּא בְּמֵת, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמְקוֹמוֹ (מצוה רסג), כְּמוֹ כֵן לֹא נִצְטַוּוּ לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים עַל כָּל פָּנִים, אֲבָל מִתְאַבְּלוֹת הֵן מִכָּל מָקוֹם, וְלָהֶן הַבְּחִירָה לְהִטַּמֵּא אִם יִרְצוּ, וְדַע זֶה וְזָכְרֵהוּ. וּמִצְוַת חִיּוּב הָאֲבֵלוּת, הַנִּגְרֶרֶת עִם מִצְוָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וּבְכָל אָדָם בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבִזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא לִשְׁשָׁה הַקְּרוֹבִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב, וְכֵן כֹּהֵן אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא רָצוּ לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבֵיהֶם בִּדְבָרִים שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים בְּחִיּוּב עִקַּר הָאֲבֵלוּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּטֵלוּ עֲשֵׂה זֶה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה ו), שֶׁבֵּית דִּין כּוֹפִין עַל בְּטוּל עֲשֵׂה. וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ שֶׁאֵין מִצְוַת אִבּוּל נֶחְשֶׁבֶת לְמִצְוָה דְּאוֹרָיְתָא, אוּלַי דַּעְתָּם לוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאוֹנֵן אָסוּר בַּקָּדָשִׁים דְּאוֹרָיְתָא, כָּל עִנְיַן אֲבֵלוּת מִיהָא דְּרַבָּנָן הוּא.

מצוה רסה

א **שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ כֹּהֵן טָבוּל יוֹם עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ** – שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ כֹּהֵן טְבוּל יוֹם, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל וְטָהַר, צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. לְפִי שֶׁהוּא כְּשֵׁנִי לַטֻּמְאָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויקרא יא לב) בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר (רמב״ם אבות הטומאה פ״י ה״א) הַכָּתוּב קָרָא לְטְבוּל יוֹם טָמֵא, אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל, עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ טָמֵא כְּמוֹ שֶׁהָיָה קֹדֶם טְבִילָה, כִּי מִתְּחִלָּה הָיָה רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, וְאַחַר הַטְּבִילָה נִקְרָא שֵׁנִי לְטֻמְאָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם כא ו) וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁכֵּן בָּא עָלָיו הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, וְכֵן הוּא בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (פג, ב), שֶׁאָמְרוּ שָׁם קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם, אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְטֻמְאָה שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֵר (במצוה רעח), תְּנֵהוּ עִנְיָן לִטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ, וְיָלִיף לָהּ הָתָם מֵחִלּוּל חִלּוּל.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַכֹּהֵן הוּא הַשָּׁלִיחַ (עפ״י יומא יח ב) בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּמִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו וְקָרְבְּנוֹתָיו יִתְרָצֶה הָאָדָם לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ וְיִכַּפֵּר עֲוֹנוֹ, עַל כֵּן חוֹבָה עָלָיו לִהְיוֹת נְקִי הַגּוּף בְּתַכְלִית בְּעֵת הָעֲבוֹדָה, וְאוּלַי רוּחַ הַטֻּמְאָה לֹא יַעֲבֹר לְגַמְרֵי מֵעָלָיו עַד הֶעֱרֵב הַשֶּׁמֶשׁ, וּבְרוּחַ אֲדוֹן הַחָכְמָה כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ וְלֹא אֲנַחְנוּ עַד אֵיזֶה עֵת יִכְשַׁר לְמִי שֶׁנִּטְמָא לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְהוֹדִיעָנוּ כִּי הוּא עֵת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ לְקֻצַּת הַטֻּמְאוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֶחָד טְבוּל יוֹם מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה, כְּגוֹן שֶׁטָּבַל מִטֻּמְאַת מֵת וְזִיבוּת וְצָרַעַת, אוֹ מִטֻּמְאָה קַלָּה, כְּגוֹן טֻמְאַת שֶׁרֶץ וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, טָעוּן הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא בֵּין בְּאָדָם בֵּין בִּכְלִים בֵּין בְּטֻמְאָה דְּאוֹרָיְתָא אוֹ אֲפִלּוּ בְּטֻמְאָה דְּרַבָּנָן צָרִיךְ הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ. וּפְרוּשׁ טְבוּל יוֹם כְּלוֹמַר, מִי שֶׁטָּבַל וְלֹא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, זֶה פֵּרוּשׁוֹ בְּכָל מָקוֹם. וְאִם נָגַע בָּאֳכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁל תְּרוּמָה פּוֹסֵל אוֹתָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן שְׁלִישֵׁי לְטֻמְאָה, לְפִי שֶׁהוּא כְּשֵׁנִי לְטֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, נָגְעוּ הֵן אַחֵר כֵּן בָּאֳכָלִין אֲחֵרִים אֵינָם פּוֹסְלִין אוֹתָם שֶׁאֵין שְׁלִישֵׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַּתְּרוּמָה, וְאִם נָגַע טְבוּל יוֹם בְּאָכְלֵי קֹדֶשׁ אוֹ בְּמַשְׁקִין עַשָּׂאן רְבִיעִי, כְּלוֹמַר, שֶׁפְּסָלָן, אֲבָל אֵין חוֹזְרִין הֵם לְטַמֵּא אֲחֵרִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁלִישֵׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בְּקֹדֶשׁ, טֻמְאַת טְבוּל יוֹם אֵינָהּ חֲמוּרָה כָּל כָּךְ

שֶׁתִּטַּמֵּא לָרְבִיעִי. אֲבָל אִם נָגַע טְבוּל יוֹם בְּאָכְלֵי חֻלִּין אוֹ בְּמַשְׁקִין חֲרֵי הֵן טְהוֹרִים, שֶׁאֵין שְׁנֵי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, כָּךְ קִבַּלְנוּ הַדְּבָרִים מֵחֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כט א). וְהִנֵּה יִתְבָּאֵר מִזֶּה, שֶׁאֵין שְׁלִישִׁי שֶׁמְּבַקְּשׁ מְטַמְּאִין מַשְׁקֶה אַחַר וְאֹכֶל אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְטַמְּאִין כֵּלִים, שֶׁאָדָם וְכֵלִים אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה. וְכָל הַמְּטַמְּאִין, בֵּין חֲמוּרִין בֵּין קַלִּים מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן, כְּגוֹן רֹק וּמֵימֵי רַגְלֵיהֶם דֵּינָן כְּמַשְׁקִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן. וְיֵתֵר פְּרָטֵיהֶ בְּמַסֶּכֶת טְבוּל יוֹם [הלכות ביאת מקדש].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בַּכֹּהֲנִים הַזְּכָרִים בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהֵם הֲזָהָרוּ עַל הָעֲבוֹדָה וּלְהִזָּהֵר מֵהַטֻּמְאָה, וְלֹא הַכֹּהֲנוֹת. וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְשִׁמֵּשׁ טְבוּל יוֹם חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְלֹא בָּא עַל חִיּוּב זֶה כָּתוּב מִבֹּאר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁלָּמְדוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָעִנְיָן שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין (פג, ב) בִּגְזֵרָה שָׁוָה דְּחִלּוּל חִלּוּל.

מצוה רסו

א **שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן אִשָּׁה זוֹנָה** – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן, בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט, אִשָּׁה זוֹנָה לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ז) אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ. וּלְשׁוֹן קִיחָה מַשְׁמַע דֶּרֶךְ אִישׁוּת, עַל כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו אֶלָּא כְּשֶׁנִּשָּׂאָה וּבָעָלָהּ, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ, שֶׁאֵין הַחִיּוּב, עַד שֶׁיִּבְעָלֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הָאֵל.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכֹּהֲנִים נִבְחְרוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּמִיד וְלָכֵן רָאוּי וּמְחֻיָּב לִהְיוֹתָם קְדֹשִׁים וּנְקִיִּים יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הָעָם בְּכָל עִנְיְנֵיהֶם, אַף כִּי בְּעִנְיַן הַזִּוּוּג שֶׁהוּא דָּבָר עִקָּרִי בָּאָדָם, וּקְצָת מַחְשָׁבוֹת הָאָדָם עַל בַּת זוּגוֹ תָּמִיד, לָכֵן נִתְחַיֵּב שֶׁלֹּא לִשָּׂא הַזּוֹנָה שֶׁמִּזְּגָהּ רַע וָמָר, פֶּן תְּסִירֶנּוּ וְתַטֶּנּוּ בְּרֹב לִקְחָהּ מִדַּרְכּוֹ הַטּוֹב וְכַוָּנָתוֹ הָרְצוּיָה. גַּם הִיא בֹּשֶׁת וּפְגָם אֶל כָּל הַקָּרֵב אֵלֶיהָ, שֶׁכָּל הָעָם מְרַנְּנִים אַחֲרֶיהָ בְּטֻמְאָתָהּ אֲשֶׁר בְּשׁוּלֶיהָ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות סא א) שֶׁהַזּוֹנָה הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא, כָּל שֶׁאֵינָהּ בַּת יִשְׂרָאֵל, דְּכָלָן בִּכְלַל זוֹנוֹת הֵן, וְעוֹד שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן זִמָּה הִיא. וְכֵן תִּקָּרֵא זוֹנָה כָּל בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְעָלָה לְאָדָם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לִנָּשֵׂא לוֹ אִסּוּר הַשָּׁוֶה בְּכֹל, לְאַפּוֹקֵי אַלְמָנָה שֶׁנִּבְעָלָה לְכֹהֵן גָּדוֹל אוֹ גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, שֶׁאֵין אִסּוּר זֶה שָׁוֶה בְּכָל אָדָם וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה בְּכָךְ. וְכֵן נָמֵי תִּקָּרֵא זוֹנָה, כָּל שֶׁנִּבְעָלָה לְכֹהֵן חָלָל וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לוֹ, שֶׁאֵין הֶיּוֹתָהּ זוֹנָה תָּלוּי בִּבְעִילָה שֶׁל אִסּוּר, אֶלָּא בִּפְגִימָה. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ, שֶׁאֵינָהּ פְּגוּמָה אֶלָּא מֵאָדָם הָאָסוּר לָהּ שֶׁתִּנָּשֵׂא לוֹ אוֹ מִכֹּהֵן חָלָל.

ד וְלָמַדְנוּ מֵעַתָּה, שֶׁהַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּסְקִילָה לֹא נַעֲשֵׂית זוֹנָה, דְּדַוְקָא בְּעִילַת אָדָם הוּא שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ זוֹנָה (שם נט ב). וְכֵן אִם נִבְעֲלָה בְּעוֹדָהּ נִדָּה לְמִי שֶׁרְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לוֹ אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה בְּכָךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּכְרֵת. וְכֵן הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה אֲפִלּוּ הָיְתָה קְדֵשָׁה, כְּלוֹמַר שֶׁהִפְקִירָהּ עַצְמָהּ לַכֹּל, אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה לְמִי שֶׁאָסוּר לְהִנָּשֵׂא לוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא עֲרָוָה עָלָיו, וַאֲפִילּוּ מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ אֲפִלּוּ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בִּכְלַל אִסּוּר זֶה. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ, שֶׁגּוֹי אוֹ עֶבֶד אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר אוֹ גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אוֹ מִצְרִי וַאֲדוֹמִי רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אוֹ פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה, שֶׁבָּא אֶחָד מֵהֶן עַל יְהוּדִית עֲשָׂאָהּ זוֹנָה וְנִפְסֶלֶת לַכְּהֻנָּה. וְאִם הִיא פְּצוּעַת נִפְסֶלֶת מִן הַכְּהֻנָּה. וְכֵן הַנִּבְעֶלֶת לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ זוֹנָה בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בִּרְצוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ נִפְסְלָה מִשּׁוּם זוֹנָה, וּבִלְבַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה, וְיִהְיֶה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (נדרים צ, ב) בְּאִשָּׁה כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ נֶאֱנַסְתִּי, וַאֲפִלּוּ עֵד אֶחָד מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ שֶׁכֵּן הוּא כִּדְבָרֶיהָ שֶׁזְּנָתָה שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה עָלָיו בְּכָךְ, דְּאָמְרִינַן שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר. וּמִכָּל מָקוֹם אֲסוּרָה לְכָל כֹּהֵן אַחֲרֵי מוֹת אִישָׁהּ, דְּשַׁוְּיֵיתַהּ חֲתִיכָה דְּאִסּוּרָא, וְאִם הָיְתָה נֶאֱמֶנֶת לוֹ אוֹ הָעֵד נֶאֱמָן לוֹ חֲרֵי זֶה יוֹצִיאֶנָּה עַל כָּל פָּנִים לָצֵאת יְדֵי סָפֵק. וְהוֹרוּנוּ מוֹרֵינוּ (עי׳ שו״ת הרשב״א סי׳ אלף רלח), יִשְׁמְרֵם אֵל, דְּדַוְקָא שֶׁבָּאת לוֹמַר כֵּן בֵּין הִיא אוֹ הָעֵד, מִתּוֹךְ שָׁלוֹם שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, אֲבָל אָמְרָה כֵּן בֵּין הִיא בֵּין עֵד, מִתּוֹךְ קְטָטָה שֶׁיֵּשׁ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, יֵשׁ לָדוּן בַּדָּבָר שֶׁאֵינוֹ זָקוּק לְהוֹצִיאָהּ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁחֲזָקָה הִיא דְּשַׁקּוֹרֵי מְשַׁקֶּרֶא, וְאֵין רָאוּי לְהַאֲמִינָהּ בְּדִבּוּרָהּ בְּעֵד אֶחָד אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת בִּדְבָרֶיהָ אוֹ בְּדִבְרֵי הָעֵד הַרְבֵּה, רָאוּי לוֹ לָחוּשׁ מִלְּבוֹא עָלֶיהָ. וְיֵתֵר רֵבִי פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בִּיבָמוֹת וּבְקִדּוּשִׁין [ה׳ איסורי ביאה פי״ח].

ה וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָשָׂא אִשָּׁה זוֹנָה מֵאֵלּוּ שֶׁבֹּאַרְנוּ דֶּרֶךְ אִישׁוּת וּבְעָלָהּ לוֹקֶה.

מצוה רסז

א **שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן אִשָּׁה חֲלָלָה** – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט חֲלָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ז) אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ. וַחֲלָלָה תִּקָּרֵא שֶׁנּוֹלְדָה מִפְּסוּלֵי כְּהֻנָּה, כְּגוֹן בַּת אַלְמָנָה מִכֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ בַּת גְּרוּשָׁה מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט, אוֹ שֶׁנִּתְחַלְּלָה עַל יְדֵי בִּיאַת אֶחָד מִן הַפְּסוּלִין לַכְּהֻנָּה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר זוֹנָה הַקֹּדֶם לָזֶה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין עח א), שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת לְכֹהֵן הַנּוֹשֵׂא חֲלָלָה עַד שֶׁיִּבְעַל, אֲבָל נְשָׂאָהּ וְלֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁאֵין חִיּוּב הַמַּלְקוּת אֶלָּא בִּבְעִילָה. וְהוּא וְהִיא לוֹקִין. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פד, ב) לֹא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לִנָּשֵׂא לְפְסוּלִין אֵינוֹ מֵעִנְיָן זֶה כְּלָל, וּלְמַטָּה בְּדַרְךְ זֶה נִפְרַשׁ הַדָּבָר, דְּוַדַּאי זוֹ אַחַר שֶׁהִיא נִבְעֶלֶת לְמִי שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בְּלָאו, בִּכְלַל הַחִיּוּב הִיא גַּם כֵּן, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין אִשָּׁה לְאִישׁ בְּכָל עֲנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה, חוּץ מִשִּׁפְחָה חֲרוּפָה, שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא בְּמִצְוֹת קָרְבַּן אָשָׁם וַדַּאי (מצוה קכט).

ד וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כג, א) שֶׁהַכֹּהֵן עַצְמוֹ שֶׁעוֹבֵר הֲעֲבָרָה שֶׁהוּא בָּא עַל הַחֲלָלָה אֵין גּוּפוֹ מְחֻלָּל בְּכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁזֹּרְעוֹ מְחֻלָּל. וּבֵין שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה, בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְמַעְלָה, וְהִיא מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְמַעְלָה נִתְחַלְּלָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (יבמות נו, ב) שֶׁאֵינָהּ נַעֲשֵׂית חֲלָלָה אֶלָּא בִּבְעִילָה, אֲבָל בְּקִדּוּשִׁין לְבַד לֹא נִתְחַלְּלָה, אֲבָל בְּנִשּׂוּאִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה נַעֲשֵׂית חֲלָלָה, מִפְּנֵי שֶׁכָּל נְשׂוּאָה בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצֵאת בְּתוּלָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם ס, א) שֶׁכֹּהֵן שֶׁבָּא עַל הַנִּדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּכָרֵת לֹא חִלְּלָהּ שֶׁאֵין עִנְיָן הַחִלּוּל אֶלָּא בְּאִסּוּר הַמְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים כְּמוֹ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה, אוֹ הַנִּבְעֶלֶת לְאָחִד מִן הַפְּסוּלִין לַכְּהֻנָּה כְּמוֹ הַחֲלָלִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פה, א) שֶׁיֵּשׁ חֲלָלִים מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁבָּעַל חֲלוּצָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדְּרַבָּנָן וְשֶׁהִיא חֲלָלָה מִדְּרַבָּנָן וְזַרְעָהּ חֲלָלִים מִדְּרַבָּנָן. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת אֵין זַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים אֲפִילּוּ דְּרַבָּנָן, לְפִי שֶׁהוּא אִסּוּר הַשָּׁוֶה בַּכֹּל וְאֵינוֹ מְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה.

ה כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל סְפֵק זוֹנָה כְּגוֹן סְפֵק גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת, אוֹ עַל סְפֵק גְּרוּשָׁה, וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל סְפֵק אַלְמָנָה הֲרֵי זוֹ סְפֵק חֲלָלָה וְהַוָּלָד סְפֵק חָלָל. נִמְצְאוּ הַחֲלָלִים שְׁלֹשָׁה, חָלָל מִן הַתּוֹרָה, חָלָל מִדִּבְרֵיהֶם, וּסְפֵק חָלָל. וְכָל סְפֵק חָלָל אוֹ חָלָל מִדִּבְרֵיהֶם נוֹתְנִין עָלָיו חֲמֻרֵי כֹּהֲנִים וְחֲמֻרֵי יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא לַמֵּתִים, וְצָרִיךְ לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁרְאוּיָה לְכֹהֵן, וְאִם אָכַל תְּרוּמָה אוֹ נִטְמָא אוֹ נָשָׂא גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. אֲבָל חָלָל שֶׁל תּוֹרָה הַוַּדַּאי הֲרֵי הוּא כְּזָר, וְנוֹשֵׂא גְּרוּשָׁה, וּמִטַּמֵּא לַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּנֵי אַהֲרֹן, עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּכְהוּנָם. וְעוֹד קִבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא אמור א א) בְּפֵרוּשׁ זֶה הַכָּתוּב, בְּנֵי אַהֲרֹן וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן, מִכָּאן שֶׁלֹּא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לַפְּסוּלִין, וְעַל כֵּן הַכֹּהֶנֶת מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְחָלָל וּלְגֵר וְלִמְשֻׁחְרָר. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין עג, א) שֶׁהַגֵּר מֻתָּר לִשָּׂא כֹּהֶנֶת וּמַמְזֶרֶת, כֹּהֶנֶת מִפְּנֵי טַעַם זֶה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁלֹּא הֻזְהֲרוּ לְהִנָּשֵׂא לַפְּסוּלִין, מַמְזֶרֶת מִשּׁוּם דְּקָהַל גֵּרִים לָא אִקְּרִי קָהָל, וּבְאִסּוּר מַמְזֵר כְּתִיב (דברים כג ג) לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְיָ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם עז, א) שֶׁחָלָל שֶׁנָּשָׂא כְּשֵׁרָה כָּל זַרְעוֹ חֲלָלִים וּפְסוּלִים לַכְּהֻנָּה, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא חֲלָלָה כָּל זַרְעוֹ מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים לַכְּהֻנָּה, שֶׁהַוָּלָד בְּעִנְיָן זֶה הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר א יח) וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחוֹתָם. וּמִשְׁפָּחָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק חָלָל כָּל אַלְמָנָה מֵאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה, אֲסוּרָה לְכֹהֵן לְהִתְחַלֵּל, וְאִם נִשֵּׂאת לֹא תֵּצֵא, לְפִי שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁנֵי סְפֵקוֹת, וּבִסְפֵק סְפֵקָא אֲפִלּוּ בִּדְאוֹרַיְתָא לֹא חָיְשִׁינַן. אֲבָל נִתְעָרֵב בַּמִּשְׁפָּחָה וַדַּאי חָלָל, כָּל אִשָּׁה מֵהֶן אֲסוּרָה לְכֹהֵן עַד שֶׁיִּבְדֹּק. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּקִדּוּשִׁין וּבִיבָמוֹת.

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָשָׂא חֲלָלָה וַדַּאִית וּבְעָלָהּ חַיָּב מַלְקוּת. נָשָׂא סְפֵק חֲלָלָה אוֹ חֲלָלָה מִדִּבְרֵיהֶן מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְזֶה יִהְיֶה בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין מַלְקִין, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקצד) בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּמַלְקוּת.

מצוה רסח

א **שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גְּרוּשָׁה** – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט, גְּרוּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ז) וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ.

ב מִשֹּׁרֶשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר זוֹנָה הַקּוֹדֵם לָזֶה (מצוה רסו).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נט, א), שֶׁגְּרוּשָׁה הִיא נִקְרֵאת אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַנִּשּׂוּאִין, אֲבָל הַמְאֹרָסֶת (שם קח, א) אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ בְּגֵט וְהֶחְזִירָהּ וּמֵאֲנָה בּוֹ הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן. וְהַחֲלוּצָה, כְּלוֹמַר, אִשָּׁה שֶׁיָּצְאָה מִתַּחַת יַד יָבָם בַּחֲלִיצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדְּרַבָּנָן (שם כד א), מִפְּנֵי שֶׁנִּתְנוּ לָהּ דִּין גְּרוּשָׁה. וְכֹהֵן שֶׁכָּנַס סְפֵק גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה וַחֲלָלָה מוֹצִיאָהּ בְּגֵט. אֲבָל כָּנַס סְפֵק חֲלוּצָה אֵין מוֹצִיאָהּ, שֶׁלֹּא גָּזְרוּ חֲכָמִים אֶלָּא עַל חֲלוּצָה וַדַּאִית. וְכָל שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַחֲלֹץ, אִם נֶחְלְצָה לֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא חֲלוּצָה אֵין חוֹשְׁשִׁין לְאוֹתוֹ קוֹל, שֶׁהַחֲכָמִים הֵם שֶׁגָּזְרוּ עַל הַחֲלוּצָה לִהְיוֹת כִּגְרוּשָׁה וְהֵם הֵקֵלּוּ בָּהּ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּקִדּוּשִׁין וּבִיבָמוֹת.

ד וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְנָשָׂא גְּרוּשָׁה וּבָעַל חַיָּב מַלְקוּת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּעַל אֵינוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוּת, וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחַיָּב שְׁנֵי לָאוִין מִשּׁוּם לֹא יִקַּח וּמִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְמַטָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רעד), וְלוֹקֶה עַל שְׁנֵיהֶם, אֵינוֹ לוֹקֶה לְעוֹלָם עַל אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא אַחַר

שֶׁבָּעַל, אֲבָל לֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם לֹא יִקַּח, דְּלָא יִקַּח אָגוּד הוּא בְּלָאו דְּלֹא יְחַלֵּל (רמב״ם אסורי ביאה יז ד). וּפְעָמִים שֶׁיִּתְחַיֵּב כֹּהֵן גָּדוֹל אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת בְּבִיאָה אַחַת, וּכְגוֹן שֶׁהִיא אַלְמָנָה וְנַעֲשֵׂית גְּרוּשָׁה וְנַעֲשֵׂית חֲלָלָה וְנַעֲשֵׂית זוֹנָה, וְעַל כֻּלָּם יֹאמְרוּ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין עז ב) אִסּוּר מוֹסִיף, שֶׁחֲרֵי בַּתְּחִלָּה הָאַלְמָנָה הָיְתָה מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וּכְשֶׁנִּתְגָּרְשָׁה נִתּוֹסַף בָּהּ אִסּוּר שֶׁנֶּאֶסְרָה לְהֶדְיוֹט, וַעֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה, וּכְשֶׁנִּתְחַלְּלָה נִתּוֹסַף בָּהּ אִסּוּר שֶׁנֶּאֶסְרָה מִלֶּאֱכֹל בַּתְּרוּמָה, וַעֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרְאֵל, וּכְשֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה נִתּוֹסַף בָּהּ אִסּוּר לְגַבֵּי יִשְׂרְאֵל, שֶׁחֲרֵי מָצִינוּ אִסּוּר בְּיִשְׂרְאֵל בְּזוֹנָה, שֶׁהַמְּזַנָּה בְּרָצוֹן תַּחַת בַּעְלָהּ אֲסוּרָה לַבַּעַל וְלַבּוֹעֵל. אֲבָל אִם נִשְׁתַּנָּה סֵדֶר זֶה וּכְגוֹן שֶׁנַּעֲשֵׂית תְּחִלָּה זוֹנָה וכו׳ אֵין חַיָּבִין עַל בִּיאָתָהּ אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אִסּוּר מוֹסִיף, וּכְלָל גָּדוֹל בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת, אוֹ שֶׁהָיָה הָאֶחָד מוֹסִיף דְּבָרִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל.

מצוה רסט

א מִצְוַת קְדוּשׁ זֶרַע אַהֲרֹן – לְקַדֵּשׁ זֶרַע אַהֲרֹן. כְּלוֹמַר, לְקַדְּשָׁם וּלְהַכְנִיסָם לְקֶרְבָּן, וְזֶהוּ עִקַּר הָעֲשֵׂה. וְכֵן לְהַקְדִּימָם לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, וְאִם מֵאֲנוּ בָּזֶה, לֹא נִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. וְזֶה כֻּלּוֹ לִכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה, אַחַר שֶׁהוּא לְקָחָם וּבְחָרָם לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ח) וְקִדַּשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן, וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (א יג) וְקִדַּשְׁתּוֹ עַל כָּרְחוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁזֹּאת הַמִּצְוָה אֲנַחְנוּ נִצְטַוִּינוּ בָּהּ, וְאֵין זֶה בִּבְחִירַת הַכֹּהֵן. וְעוֹד אָמְרוּ קְדוֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם עַל כָּרְחָם, וְהָיוּ קֹדֶשׁ לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין שֶׁלֹּא נֹאמַר אַחַר שֶׁזֶּה אֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם, לָמָּה זֶה נַקְדִּימֵהוּ וּנְכַבְּדֵהוּ? עַל כֵּן אָמְרוּ וְהָיוּ קֹדֶשׁ, כְּלוֹמַר הַזָּרַע הוּא מְיֻחָס כֻּלּוֹ, תָּמִים וּבַעַל מוּם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיְּדוּעַ כִּי מִכְּבוֹד הָאָדוֹן לְכַבֵּד מְשָׁרְתָיו, וּבְכָל עֵת כַּבְּדָנוּ הַכֹּהֲנִים, נִזְכֹּר וְנִקְבַּע בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ כְּבוֹדוֹ בָּרוּךְ הוּא וְגָדְלוֹ, וּבִזְכוּת הַמַּחְשָׁבָה הַזֹּכָּה וְהַמְּעֻלָּה וְהָרָצוֹן הַטּוֹב, תָּחוּל בִּרְכָתוֹ בָּרוּךְ הוּא וְטוּבוֹ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ וְהוּא חָפֵץ בְּבִרְכָה כַּאֲשֶׁר הוֹדַעְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גטין נט, א), שֶׁסֵּדֶר קְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּצִבּוּר זֶהוּ, שֶׁכֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן לְעוֹלָם, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרְאֵל, וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן נִתְפָּרְדָה חֲבִילָה, וְאִם אֵין שָׁם לֵוִי כֹּהֵן קוֹרֵא שְׁנֵי פְּעָמִים, וְכֹהֵן אַחַר כֹּהֵן לֹא יִקְרָא, מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, וְלֵוִי אַחַר לֵוִי לֹא יִקְרָא, מִשּׁוּם פְּגַם שְׁנֵיהֶם, וְכָבוֹד זֶה נַעֲשָׂה לָהֶם, כְּשֶׁרָאוּיִין לְכָךְ אֲבָל אִם הָיוּ בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת נִמְנָעִים מִכָּבוֹד. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יג, א) שֶׁמַּמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, וַעֲכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה לֹא רָאִינוּ מִי שֶׁהִקְדִּים עַצְמוֹ לְשׁוּם כֹּהֵן מִפְּנֵי חָכְמָתוֹ, וְעֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְיָ (משלי כב ד). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, נִתְבָּאֲרוּ בִּמְקוֹמוֹת חֲלוּקִים מִן גְּמָרָא מַכּוֹת וְחֻלִּין וּבְכוֹרוֹת וְשַׁבָּת וְזוּלָתָם (ה׳ כלי המקדש פ״ח).

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שְׁמִצְוָה עַל כֻּלָּן לְכַבֵּד זֶרַע אַהֲרֹן. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא כִּבְּדָם בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּי וְכֹהֵן הָרָאוּי לְכִבּוּד בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה רע

א שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאֹהֶל הַמֵּת – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאֹהֶל הַמֵּת וַאֲפִלּוּ לְשִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יא) וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא. כְּלוֹמַר לֹא יָבוֹא בְּתוֹךְ הַבַּיִת עִמָּהֶם, דִּלְשׁוֹן לֹא יָבוֹא בֵּיאַת בַּיִת מַשְׁמַע.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוָה רס״ו (רסג) בְּסֵדֶר זֶה, שֶׁעִנְיַן הַטֻּמְאָה רָאוּי לְהִתְרַחֵק מִן הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים עוֹשֵׂי מְלֶאכֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּמִיד, וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לִהְיוֹת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, עִם הֱיוֹתוֹ בַּעַל גּוּף נַפְשׁוֹ תִּשְׁכֹּן תָּמִיד בְּתוֹךְ הַמִּשְׁרָתִים הָעֶלְיוֹנִים, עַל כֵּן לֹא תָּחוּשׁ הַתּוֹרָה עָלָיו לְהַתִּיר לוֹ טֻמְאָה לְעוֹלָם, וַאֲפִילּוּ בַּקְּרוֹבִים כְּמוֹ לְכֹהֲנִים הֶדְיוֹטִים שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה רסג) דְּחָס רַחֲמָנָא עֲלֵיהֶם, שֶׁיִּשְׁפְּכוּ נַפְשָׁם בְּבֵית הַמֵּת כִּי יֵחַם לְבָבָם עַל קְרוֹבֵיהֶם, מָה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן בַּכֹּהֵן הַגָּדוֹל, כִּי מֵרֹב דְּבֵקוּת נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה יִתְפַּשֵּׁט לְגַמְרֵי מִשְׁבַּע בְּנֵי אִישׁ וְיִשְׁכַּח מִלִּבּוֹ כָּל עֵסֶק עוֹלָם הַזֶּה הַנִּפְסָד, וְעַל חֻבְרַת הַקְּרוֹבִים לֹא תִבְכֶּה נַפְשׁוֹ, כִּי כְּבָר הוּא נִפְרָד מִמֶּנּוּ בְּעוֹדָנוּ בַּחַיִּים. וּבְדִינֵי טֻמְאַת הַמֵּת וְאֹהֶל הַמֵּת דִּבַּרְתִּי מְעַט כְּמִנְהָגִי בְּסֵדֶר זֶה, אֵין רָאוּי לְהַחְזִירוֹ פֶּן יִכְבַּד עַל הַקּוֹרֵא. [הלכות אבל פ״ג].

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה, וַאֲפִלּוּ אִם הָיָה מִקְרֶה שֶׁיָּצָא לְחוּצָה לָאָרֶץ מַזְהָר מֵהִכָּנֵס בְּאֹהֶל הַמֵּת. וְאִם עָבַר וְנִכְנַס שָׁם בְּמֵזִיד וַאֲפִלּוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ מֵתִים בַּבַּיִת לוֹקֶה.

מצוה רעא

א **שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּשׁוּם טֻמְאָה בְּמֵת** – שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל אֲפִלּוּ בְּמֵת מִקְרוֹבָיו, וְכָל שֶׁכֵּן בְּכָל שְׁאָר הַמֵּתִים שֶׁבָּעוֹלָם, בְּמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה בֵּין בִּנְגִיעָה בֵּין בְּמַשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יא) לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ לְאֵלּוּ שֶׁהֵם קְרוֹבָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּרֹאשׁ הַפָּסוּק אָסַר עָלָיו מֵהַטַּמֵּא עַל כָּל הַנְּפָשׁוֹת, זֶהוּ טֻמְאַת בִּיאָה לְאֹהֶל הַמֵּת, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ שָׁם (מצוה רע) שֶׁהֲרֵי כָּתוּב שָׁם לֹא יָבֹא דְּמַשְׁמַע בִּיאָה בְּאֹהֶל, וְכָאן יֵאָסֵר עָלָיו כָּל שְׁאָר מִינֵי הַטֻּמְאָה בִּכְלָל. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְגוֹ'. הוּא פֵּרוּשׁ לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר וְעַל כָּל נַפְשֹׁת וְגוֹ'. שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֲבָל הֵם שְׁנֵי לָאוִין לֹא יָבֹא וְלֹא יִטַּמָּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ב ד) חַיֵּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיֵּב בְּלֹא יִטַּמָּא. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרא שם) שֶׁחַיֵּב כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּלֹא יָבֹא וְלֹא יִטַּמָּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ, מִדִּין גְּזֵרָה שָׁוָה, כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם נֶאֱסְרוּ מֵהִטַּמֵּא בַּנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא. וְאָמְנָם אֵין לִמְנוֹת בִּמְנִין הַלָּאוִין לֹא יָבֹא וְלֹא יִטַּמָּא בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט לִשְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ שֶׁמָּנִינוּ אוֹתָן בְּכֹהֵן גָּדוֹל, לְפִי שֶׁבְּכֹהֵן גָּדוֹל נִכְתְּבוּ בְּפֵרוּשׁ, וּבְהֶדְיוֹט נִלְמַד הָאֶחָד בִּגְזֵרָה שָׁוָה, וּכְבָר הוֹרָה זָקֵן הוּא הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ שורש ב), שֶׁאֵין לָנוּ לִמְנוֹת בִּמְנִין תַּרְי״ג מִצְוֹת אֶלָּא הַמְּפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב, אֲבָל לֹא הַנִּלְמָדוֹת בִּמְדוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁהִתְבָּנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ, וְהוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם, כִּי כַּוָּנַת שְׁתֵּיהֶן בְּלֹא יָבֹא וּבְלֹא יִטַּמָּא עִנְיָן אֶחָד הוּא.

ג וּבְדִינֵי טֻמְאַת הַמֵּת, כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה רסג קָצָת מֵהֶן.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת כִּי אָז יִהְיֶה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהַכֹּהֵן שָׁם, גַּם כֵּן נוֹהֵג אִסּוּר זֶה, וְאִם עָבַר וְנִטְמָא וַאֲפִלּוּ לִקְרוֹבָיו בְּמִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רעב

א **מִצְוַת כֹּהֵן גָּדוֹל לִשָּׂא נַעֲרָה בְּתוּלָה** – שֶׁיִּשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל נַעֲרָה בְּתוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יג) וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה נֶחְשָׁב מִכְּלַל מִצְוֹת עֲשֵׂה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות ל, א): עוֹשֶׂה הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַמְזֵר אֲפִלּוּ מֵחַיְבֵי עֲשֵׂה, וּבֵאֲרוּ זֶה, כְּשֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בָּא עַל אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בַּעֲשֵׂה, שֶׁהָעָקָר הוּא אָצְלָנוּ, לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יא, ב) מַזְהָר עַל הָאַלְמָנָה, וּמְצַוֶּה עַל הַבְּתוּלָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָעָקָר הַטּוֹב שֶׁבָּאָדָם הוּא שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַחְשֶׁבֶת טָהֳרָה וּנְקִיּוּת, כִּי אַחֲרֵי הַמַּחְשָׁבוֹת יִמָּשֵׁךְ מַעֲשֵׂה הַגּוּפוֹת, עַל כֵּן רָאוּי לוֹ לַמְּשָׁרֵת הַגָּדוֹל לְהִדָּבֵק בְּאִשָּׁה שֶׁלֹּא קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאִישׁ אַחֵר זוּלָתִי בּוֹ שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִמֶּנָּה טָהוֹר וְנָקִי רָאוּי לַעֲבֹד בְּקָדְשָׁה. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר וּמִי יוֹדֵעַ אִם גַּם הַבְּתוּלָה קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאִישׁ זוּלָתִי בּוֹ וְנִתְּנָה עֵינֶיהָ בְּאַחֵר, הַתְּשׁוּבָה בָּזֶה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָצְאָה מַחְשַׁבְתָּהּ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל אֵינָהּ נִפְסֶלֶת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁנִּבְעֲלָה נִפְסְלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נט, א), דְּמֹשֶׁתְּבְּגַר אֲסוּרָה עָלָיו, הָעִנְיָן הוּא, דְּמִכְּיָן שֶׁהִיא גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, יֵצֶר מַחְשֶׁבֶת לִבָּהּ רַק רַע, וְאוּלַי קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאָדָם אַחֵר, וּמַחְשַׁבְתָּהּ רָעָה מִכְּיָן שֶׁהִיא גְּדוֹלָה, נֶחְשֶׁבֶת לָהּ כְּמַעֲשֶׂה. וְכֵן מִזֶּה הַטַּעַם אָמְרוּ גַּם כֵּן (שם), שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין, אֲפִלּוּ בְּעוֹדָהּ קְטַנָּה, אֲסוּרָה הִיא לְכֹהֵן, דְּמִכְּיָן שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהּ מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, כְּבָר קָבְעָה מַחְשַׁבְתָּהּ בְּאִישׁ אַחֵר מִתּוֹךְ מַעֲשֵׂה הָאֵרוּסִין וְנִפְסְלָה, דְּמַעֲשֶׂה פּוֹסֵל אֲפִלּוּ בִּקְטַנּוֹת, וּמַחְשָׁבָה בִּגְדוֹלוֹת, וְכֵן אָמְרוּ (שם), שֶׁאִם נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ גַּם כֵּן פְּסוּלָה, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה בָּהּ מַעֲשֵׂה רַב, אַף עַל פִּי שֶׁבְּתוּלֶיהָ קַיָּמִין. וְכֵן אָמְרוּ (שם) שֶׁאַף מֵכַּת עֵץ פְּסוּלָה, וְהַטַּעַם בָּהּ לְפִי הַדּוֹמֶה לְפִי שֶׁאֵינָהּ קוֹבַעַת עוֹד מַחְשַׁבְתָּהּ הַרְבֵּה בְּכֹהֵן גָּדוֹל, דְּמִכְּיָן שֶׁנֶּאֱבְדוּ בְּתוּלֶיהָ אֵינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית חָזָק לְעוֹלָם לְאִישׁ, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כב, ב) כִּי אֵין אִשָּׁה כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעָשָׂאָהּ כְּלִי, וַהֲרֵי זוֹ לֹא עָשָׂאָהּ שׁוּם אָדָם כְּלִי, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאִלּוּ הַרְבֵּה, וְאָמְרוּ (יבמות ס, א) שֶׁאִם נָשָׂא בּוֹגֶרֶת אוֹ מֵכַּת עֵץ דִּיעֲבַד יְקַיֵּם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יב, ב) שֶׁאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוֹ הַמְּרֻבֶּה בִּבְגָדִים, וְאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעוֹבֵד אוֹ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמִּנּוּהוּ וְעָבַר, וְכֵן כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה כֻּלָּם מְצַוִּין עַל הַבְּתוּלָה וַאֲסוּרִין בָּאַלְמָנָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (יבמות נח, ב) שֶׁאֲפִלּוּ אֶרֶס הַקְּטַנָּה וּבָגְרָה תַּחְתָּיו קֹדֶם נִשּׂוּאִין הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס, וְאִם כָּנַס אֵינוֹ מוֹצִיא, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם נט, א) שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים בְּיַחַד לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח, דַּוְקָא אִשָּׁה אַחַת, אֲבָל לֹא שְׁתַּיִם, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם סא, א), שֶׁאִם כָּנַס הָאַלְמָנָה בְּעוֹדוֹ הֶדְיוֹט וְנִתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיאָה, וַאֲפִלּוּ אֵרְסָה קֹדֶם שֶׁנִּתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹנֶסֶת לְאַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שִׁשֶּׁי מִיבָמוֹת וּבִמְקוֹמוֹת מִכְּתֻבוֹת וְקִדּוּשִׁין [ה' איסורי ביאה פי״ז].

ד וְנוֹהֵג בָּאָרֶץ בִּזְמַן הַבַּיִת וְהָעֲבוֹדָה, כִּי אָז יִתְמַנֶּה הַכֹּהֵן גָּדוֹל, לֹא בְּמָקוֹם אַחֵר. וְכֹהֵן גָּדוֹל הָעוֹבֵר עַל זֶה וְנָשָׂא בְּעַלַת אִישׁ שֶׁאֵינָהּ לֹא אַלְמָנָה וְלֹא גְּרוּשָׁה בְּטֵל עֲשֵׂה וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט.

מצוה רעג

א **שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה** – שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל לְבַד אַלְמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יד) אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת אֵלֶּה לֹא יִקָּח. וְלֹא הָיָה צָרִיךְ הַכָּתוּב לַחְזֹר אִסּוּר גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁהֲרֵךְ כְּלָל נֶאֶסְרוּ עַל כָּל כֹּהֵן, וְהוּא רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים, וְעַל כֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין עז א), כִּי לְלַמֵּד לָנוּ עִנְיָן זֶה, בָּא כְּפֶל הָאַזְהָרָה בִּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (שם), שֶׁבָּא לְלַמֵּד, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּקָּרֶה שֶׁיִּהְיוּ כָּל אִסּוּרִין אֵלּוּ בְּאִשָּׁה אַחַת כַּסֵּדֶר הַזֶּה שֶׁבְּתְחִלָּה תִּתְאַלְמֵן וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ וְאַחַר כָּךְ תִּתְחַלֵּל וְאַחַר כָּךְ תֵּעָשֶׂה זוֹנָה, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחַיָּב עַל בִּיאָה אַחַת אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, וְהוּא שֶׁהֻזְהַר בְּאַרְבָּעָה לָאוִין, וְאִם בָּא עָלֶיהָ כֹּהֵן הֶדְיוֹט לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וְהַטַּעַם שֶׁיִּתְחַיְּבוּ עָלֶיהָ הַרְבֵּה מַלְקוּיוֹת כְּשֶׁהִיא כַּסֵּדֶר הַזֶּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּעִנְיָן זֶה אִסּוּר מוֹסִיף, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רסח) סָמוּךְ בְּמִצְוַת אִסּוּר גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה אִסּוּר מוֹסִיף אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל אוֹ אִסּוּר בְּבַת אַחַת, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת כְּרִתוֹת (יד, ב). וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם בָּעַל אַרְבַּע נָשִׁים וְאַחַת מֵהֶן אַלְמָנָה וְאַחַת גְּרוּשָׁה וְאַחַת חֲלָלָה וְאַחַת זוֹנָה, וְהֻתְרָה עַל כֻּלָּן שֶׁחַיָּב אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, בֵּין שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ כַּסֵּדֶר אוֹ שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר, הוֹאִיל וְהֵן גּוּפִין מֻחְלָקִין.

ב וְאִם תִּשְׁאַל וְתֹאמַר וְאֵיךְ יִלָּקֶה הַרְבֵּה מַלְקוּיוֹת בֵּין בְּאִשָּׁה אַחַת בֵּין בְּהַרְבֵּה, וְהָא קָיְמָא לַן אֵין לוֹקִין עַל לָאוִ שֶׁבַּכְּלָלוֹת, שֶׁהֲרֵי זֶה לָאוִ שֶׁבַּכְּלָלוֹת הוּא, שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּן בָּאָה הַמְנִיעָה בְּלָאוִ אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה ז) לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. הַתְּשׁוּבָה דַּע שֶׁכְּבָר בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עִנְיָן זֶה, וְזֶהוּ אָמְרָם בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (עז, ב) בַּמֶּה שֶׁכָּתוּב בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ, שֶׁמִּפְּנֵי כֵן נִפְרְדָה הַגְּרוּשָׁה בְּלָאוִ, לְלַמֵּד שֶׁמַּלְקִין עַל הַגְּרוּשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּכְמוֹ שֶׁמַּלְקִין עַל הַגְּרוּשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כָּךְ מַלְקִין עַל הַחֲלָלָה וְעַל הַזּוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְאָמְרוּ שָׁם כְּשֵׁם שֶׁחֲלוּקָה גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה וְזוֹנָה בִּכֹהֵן הֶדְיוֹט כָּךְ חֲלוּקָה בִּכֹהֵן גָּדוֹל, וּלְלַמֵּד דְּבָרִים אֵלּוּ נִכְפְּלָה הַמְנִיעָה בִּכֹהֵן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ג מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בִּנְשׂוּאֵי הָאַלְמָנָה מַחְשָׁבוֹת זָרוֹת, כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קיב, א), שֶׁבַּחוּר שֶׁנָּשָׂא הָאַלְמָנָה שָׁלֹשׁ דֵּעוֹת יֵשׁ בַּמִּטָּה וכו׳.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות נט, א) שֶׁאַלְמָנָה הִיא נִקְרֵאת אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת אָחִיו אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין, הֲרֵי זֶה לֹא יְיַבֵּם אֶלָּא חוֹלֵץ. הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת סָפֵק קִדּוּשִׁין וּמֵת אָרוּסָהּ הֲרֵי זוֹ סָפֵק אַלְמָנָה וַאֲסוּרָה, שֶׁכָּל סָפֵק בִּדְאוֹרָיְתָא אָסוּר הוּא מִן הַתּוֹרָה, וְעַל כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכָל מָקוֹם, שֶׁסְּפֵקָא דְּאוֹרָיְתָא, לְחֻמְרָא. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, בִּיבָמוֹת וְקִדּוּשִׁין. וְכֹהֵן גָּדוֹל הָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִדֵּשׁ אַלְמָנָה וּבְעָלָהּ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת: אַחַת, מִשּׁוּם אַלְמָנָה לֹא יִקָּח, וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ, שֶׁהוּא לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב אוֹתוֹ בְּסָמוּךְ (מצוה רעד), אֲבָל קִדֵּשׁ אוֹתָהּ וְלֹא בְּעָלָהּ אַחַר כָּךְ אֵינוֹ לוֹקֶה כְּלָל וַאֲפִילּוּ מִשּׁוּם לֹא יִקָּח, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם בְּקִדּוּשִׁין (עח, א) בָּעַל לוֹקֶה, לֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה, דְּמָה טַעַם קָאָמַר לֹא יִקָּח? מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל. אֲבָל בָּעַל הָאַלְמָנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ לוֹקֶה אַחַת מִשּׁוּם לָאו דְּלֹא יְחַלֵּל שֶׁהֲרֵי חִלְּלָהּ לָאַלְמָנָה וַעֲשָׂאָהּ זוֹנָה, וְהוּא מַזְהָר שֶׁלֹּא יְחַלֵּל כְּשֵׁרִים, דִּבְכְלַל לָאו דְּלֹא יְחַלֵּל מַשְׁמַע, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְלֹא יְחַלֵּל לֹא לָהּ וְלֹא זַרְעוֹ, וְכֵן אָמְרוּ שָׁם בְּקִדּוּשִׁין וּמוֹדֶה רָבָא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה שֶׁאִם בָּעַל וְלֹא זַרְעוֹ, וְלֹא קִדֵּשׁ לוֹקֶה, מַאי טַעְמָא? וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ אָמַר רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי חִלֵּל, כְּלוֹמַר דִּבְכְלַל וְלֹא יְחַלֵּל מַשְׁמַע דְּלֹא יְחַלֵּל כְּשֵׁרִים וְלֹא זַרְעוֹ.

מצוה רעד

א **שֶׁלֹּא יְבָעֵל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה** – שֶׁלֹּא יִבְעֹל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה וַאֲפִלּוּ בְּלֹא קִדּוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא טו) וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו, וְאָמְרוּ בְּקִדּוּשִׁין (עח, א) כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם לֹא יִקָּח, וּמִשּׁוּם וְלֹא יְחַלֵּל, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם נִשָּׂאָהּ וּבְעָלָהּ לוֹקֶה שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וְאִם בְּעָלָהּ מִבְּלִי שֶׁקִּדְּשָׁהּ לוֹקֶה אַחַת מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רָבָא שָׁם, וּמוֹדֶה רָבָא בְּאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁאִם בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ לוֹקֶה, מַאי טַעְמָא? וְלֹא יְחַלֵּל אָמַר רַחֲמָנָא, וַהֲרֵי חִלֵּל. קִדְּשָׁהּ וְלֹא בְּעָלָהּ אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם לֹא יִקָּח, דְּהָא אָמְרִינַן הָתָם דְּמָה טַעַם קָאָמַר מָה טַעַם לֹא יִקָּח? מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל. מַשְׁמַע דְּכָל זְמַן שֶׁלֹּא חִלֵּל אֵינוֹ לוֹקֶה.

ב וְזֶה הַטַּעַם לְמַדְנוּהוּ אַף בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט בַּנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב זֶה דְּלֹא יְחַלֵּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל הוּא וּבְאַלְמָנָה, לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין הַהֶדְיוֹט גַּם כֵּן חַיָּב מַלְקוּת בַּנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ וְיִבְעֹל, דְּוַדַּאי לֹא הֻחְמַר הֶדְיוֹט מִגָּדוֹל, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ שָׁם בְּקִדּוּשִׁין בָּעַל לוֹקֶה לֹא בָּעַל אֵינוֹ לוֹקֶה, וְאָמְרוּ שָׁדִין זֶה גַּם כֵּן בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִבְעֹל. אֲבָל בָּעַל זוֹנָה אוֹ גְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי

שֶׁזֶּה אָסוּר לוֹ וּפְסָלוֹ לַכְּהֻנָּה אֵינוֹ לוֹקֶה, מִכַּיָּן שֶׁלֹּא נִתְבָּאֲרָה הַמְּנִיעָה בּוֹ מִזֶּה בְּפֵרוּשׁ, דְּלֹא יְחַלֵּל בְּפָרָשַׁת כֹּהֵן גָּדוֹל הוּא כָּתוּב וּבְאַלְמָנָה דַּוְקָא. אֲבָל בְּזוֹנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה אַף הַכֹּהֵן גָּדוֹל גַּם כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת כְּשֶׁנָּשָׂא אוֹתָן וְאַחַר כָּךְ בְּעָלָן, אֲבָל בְּעָלָן בִּלֹּא קִדּוּשִׁין אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר לוֹ וּפְסָלוֹ מִן הַכְּהֻנָּה אֵין לוֹ בָּזֶה חִיּוּב מַלְקוּת, אֶלָּא דִּינוֹ בָּזֶה כְּמוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט בְּשֶׁוֶּה, שֶׁלְּעִנְיַן הָאַלְמָנָה דַּוְקָא הוּא שֶׁנִּתְיַחֵד הַלָּאו בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְחַיְבוֹ בִּלֹּא יְחַלֵּל, כְּלוֹמַר בְּבָעִילָה בִּלֹּא קִדּוּשִׁין, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֲבָל לֹא בַּשָּׁלוֹשׁ הָאֲחֵרוֹת, שֶׁלֹּא נִכְפְּלוּ הַשָּׁלֹשׁ הָאֲחֵרוֹת בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶלָּא לְאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רעג) לְחַלֵּק, כְּלוֹמַר לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְעוֹד יֵשׁ טַעַם אַחֵר בַּדָּבָר, שֶׁבָּאַלְמָנָה יֵשׁ בָּהּ חִלּוּל בְּבָעִילָה, שֶׁהָיְתָה כְּשֵׁרָה לְהֶדְיוֹט וְנִפְסְלָה בַּבְּעִילָה, וְעַל כֵּן יֵשׁ לְחַיְבוֹ מַלְקוּת עָלֶיהָ מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, אֲבָל בַּשָּׁלֹשׁ הָאֲחֵרוֹת אֵין לְחַיְבוֹ מַלְקוּת בְּבָעִילָה מִבְּלִי קִדּוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי אֵין לָנוּ לוֹמַר בָּהֶן חִלּוּל, שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּלוֹת וְעוֹמְדוֹת הֵן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט קֹדֶם בְּעִילָה.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. בַּקּוֹרֶמֶת לָהּ, וּקְצָת דִּינֶיהָ גַּם כֵּן.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁהָיָה לָנוּ כֹּהֵן גָּדוֹל. עָבַר וּבָעַל אַלְמָנָה אֲפִלּוּ בִּלֹּא קִדּוּשִׁין לוֹקֶה מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל, שֶׁהֲרֵי חִלֵּל לְאַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְעַכְשָׁו אָסוּרָה לוֹ, וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁהוּא חַיָּב שֶׁלֹּא יְחַלֵּל לֹא לָהּ וְלֹא לְזַרְעוֹ, וְחִלּוּל זַרְעוֹ שַׁיָּךְ לוֹמַר כְּשֶׁבָּא עַל גְּרוּשָׁה חֲלָלָה זוֹנָה שֶׁהֵן מְחֻלָּלוֹת, וּכְשֶׁהוּא בָּא עֲלֵיהֶן, אֵינוֹ מְחַלְּלָן, שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּלוֹת וְעוֹמְדוֹת הֵן, אֲבָל זַרְעוֹ הוּא שֶׁמְּחַלֵּל, שֶׁזַּרְעוֹ בְּמִקּוֹם חִלּוּל. וְחִלּוּל הָאִשָּׁה שַׁיָּךְ לוֹמַר, בְּבָא עַל הָאַלְמָנָה שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה עֲדַיִן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט וּבְבִיאָה זוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל נַעֲשֵׂית זוֹנָה, וַהֲרֵי חִלְּלָהּ מִכַּשְׁרוּתָהּ, וְאֵין סָפֵק כִּי גַּם הַזֶּרַע מְחֻלָּל בָּהּ מִמֵּילָא, אֲבָל הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בֵּין הַחִלּוּל שֶׁבָּהּ לְחִלּוּל הַזֶּרַע שֶׁהִיא מְחֻלֶּלֶת בְּהַעֲרָאָה וְהַזֶּרַע בְּגוֹמֵר בִּיאָתוֹ, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (קדושין שם).

מצוה רעה

א **שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם בַּמִּקְדָּשׁ** – שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם בַּעֲבֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא יז) אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו. כְּלוֹמַר לֹא יִקְרַב לַעֲבֹדָה, כִּי כָּל עִנְיְנֵי מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (עי׳ רש״י בראשית לא נד). וּמוּם זֶה עִנְיָנוֹ מוּם קָבוּעַ, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ בַּסִּפְרָא (אמור ג ה) אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לֹא יִקְרַב אֵין לִי אֶלָּא מוּם קָבוּעַ, מוּם עוֹבֵר מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּאוֹתָהּ פָּרָשָׁה כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב. וּמוּם קָבוּעַ הוּא, כְּגוֹן גָּרַב אוֹ יַלֶּפֶת וְהִיא הַחֲזָזִית.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁרֹב פְּעֻלּוֹת בְּנֵי אָדָם רְצוּיוֹת אֶל לֵב רוֹאֵיהֶם לְפִי חֲשִׁיבוּת עוֹשֵׂיהֶן, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם חָשׁוּב בְּמַרְאֵהוּ וְטוֹב בְּמַעֲשָׂיו, יִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּעֵינֵי כָּל רוֹאָיו, וְאִם יִהְיֶה בְּהֶפֶךְ מִזֶּה פָּחוּת בְּצוּרָתוֹ וּמְשֻׁנֶּה בַּאֲבָרָיו, וְאִם אֵינוֹ יָשָׁר בִּדְרָכָיו לֹא יֵאוֹתוּ פְּעֻלּוֹתָיו כָּל כָּךְ אֶל לֵב רוֹאָיו, עַל כֵּן בָּאֱמֶת רָאוּי לִהְיוֹת הַשָּׁלֵם שֶׁהַכַּפָּרָה תְּלוּיָה עָלָיו אִישׁ חֵן יָפֶה תֹּאַר וִיפֵה מַרְאֶה נָאֶה בְּכָל דְּרָכָיו, לְמַעַן יִתְפַּשְׁטוּ מַחֲשָׁבוֹת בְּנֵי אִישׁ אַחֲרָיו. וּמִלְּבַד זֶה, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁלֵמוּת צוּרָתוֹ, רֶמֶז לְעִנְיָנִים, שֶׁמִּתּוֹךְ מַחְשָׁבוֹת הָאָדָם בָּהֶן, תִּטְהַר נַפְשׁוֹ וְתִתְעַלֶּה, וְלָכֵן אֵין רָאוּי בְּשׁוּם צַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שִׁנּוּי צוּרָה מִכָּל צוּרוֹתָיו, פֶּן תִּתְפַּזֵּר נֶפֶשׁ הַמְּחַשֵּׁב מִצַּד הַשִּׁנּוּי וְתָנוּד מִן הַחֻפָּץ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות מג, א) שְׁשָׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין הֵן, יֵשׁ מוּמִין שֶׁפּוֹסְלִים הַכֹּהֵן מִלַּעֲבֹד, וְאִם הֵן בִּבְהֵמָה פּוֹסְלִין אוֹתָהּ מִלִּקָּרֵב, וְיֵשׁ מוּמִין אֲחֵרִים שֶׁפּוֹסְלִים הָאָדָם בִּלְבַד מִלַּעֲבֹד וְלֹא הַבְּהֵמָה מִלִּקָּרֵב. וְיֵשׁ מוּמִין שֶׁאֵין פּוֹסְלִין לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה, אֶלָּא מְשׁוּם מַרְאִית הָעַיִן. וְכָל כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִינֵי מוּמִין אֵלּוּ אֵינוֹ עוֹבֵד. אֵין פּוֹסְלִין בָּאָדָם אֶלָּא מוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי, אֲבָל מוּמִין שֶׁבַּחֲלַל הַגּוּף כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל כֶּלְיָתוֹ אוֹ טְחָל שֶׁלּוֹ אוֹ נִקְּבוּ מֵעָיו, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּעָשֶׂה בָּהֶן טְרֵפָה עֲבֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד מָה אֵלּוּ בְּגָלוּי, אַף כָּל שֶׁהוּא בְּגָלוּי. וּמָנוּ חֲכָמִים (רמב״ם ביאת מקדש ז ח) שֶׁהַמּוּמִין שֶׁהֵם פּוֹסְלִין בֵּין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה הֵם חֲמִשִּׁים, מִלְּבַד שֶׁיֵּשׁ מוּמִין מְיֻחָדִים בַּבְּהֵמָה וְהֵם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְנִמְצְאוּ בַּבְּהֵמָה שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה, וְיֵשׁ גַּם כֵּן מוּמִין מְיֻחָדִים בָּאָדָם וְהֵם תִּשְׁעִים, נִמְצְאוּ הַפּוֹסְלִין בָּאָדָם מֵאָה וְאַרְבָּעִים. וְזֶהוּ כְּלַל הַתִּשְׁעִים הַמְּיֻחָדִים בָּאָדָם, שְׁמוֹנָה יֵשׁ בָּרֹאשׁ, וּשְׁנַיִם בַּצַּוָּאר, אַרְבָּעָה בָּאָזְנַיִם, וַחֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים אַרְבָּעָה בְּרִיסֵי הָעֵינַיִם, אַחַד עָשָׂר בָּעֵינַיִם. שִׁשָּׁה בַּחֹטֶם, שִׁלְשָׁה בַּשְּׂפָתַיִם, וּשְׁלֹשָׁה בַּפֶּטֶן, וּשְׁלֹשָׁה בְּגַבּוֹ שֶׁל אָדָם, וְשִׁשָּׁה בְּיָדַיִם, אַרְבָּעָה בְּאֶבְרֵי הַזֶּרַע, חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשּׁוֹקַיִם וּבָרַגְלַיִם, אַרְבָּעָה בְּכָל הַגּוּף, שְׁמֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר. וְעוֹד אַרְבָּעָה מוּמִין גְּדוֹלִים מְיֻחָדִים בָּאָדָם וְאֵינָם בְּגָלוּי, וְאֵלּוּ הֵן, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְנִכְפֶּה וַאֲפִילּוּ לְיָמִים, וּמִי שֶׁרוּחַ רָעָה מְבַעַתְתּוֹ אֲפִלּוּ בְּעִתִּים יְדוּעִים. וּמִלְּבַד אֵלֶּה, יֵשׁ עוֹד שְׁנַיִם שֶׁפּוֹסְלִין מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן, מִי שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַשֵּׂעָר בְּעִקָּרָן וּמִי שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנָיו.

ד וְזֶהוּ כְּלַל הַחֲמִשִּׁים שֶׁפּוֹסְלִין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה חֲמִשָּׁה בָּאָזֶן, וּשְׁלֹשָׁה בָּרִיס שֶׁל עַיִן, וּשְׁלֹשָׁה אֵלּוּ בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, שְׁמֹנָה בָּעַיִן, שְׁלֹשָׁה בַּחֹטֶם, שִׁשָּׁה בַּפֶּה, שְׁנַיִם עָשָׂר בְּאֶבְרֵי הַזֶּרַע, שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם וּבָרַגְלַיִם, אַרְבָּעָה רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן גָּרָב, וְהוּא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. ב) יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם, וְזֶהוּ יַבֶּלֶת הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. ג) מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲזָזִית הַמִּצְרִית כָּל שֶׁהוּא וְזוֹ הִיא יַלֶּפֶת הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. ד) כָּל עֶצֶם שֶׁבַּגָּלוּי שֶׁנִּחְרַץ בּוֹ חֶרֶץ, וְהוּא בִּכְלַל חָרוּץ

הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, וְאֵין הַצָּלָעוֹת בִּכְלַל עֲצָמוֹת שֶׁבַּגָּלוּי. וְעוֹד שִׁלְשָׁה אֲחֵרִים הַזָּקֵן שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת רוֹתֵת וְרוֹעֵד כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד. ב) הַחוֹלֶה שֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן כֹּחוֹ, אֲבָל הַטְּרֵפָה, כְּשֵׁר בָּאָדָם וּפָסוּל בַּבְּהֵמָה, וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן, כָּשֵׁר בָּאָדָם וּפָסוּל בַּבְּהֵמָה. ג) הַמְּוֻהָם חֲרֵי חֲמִשִּׁים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת פֶּרֶק שְׁבִיעִי.

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים, וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד, וְהוּא בַּעַל מוּם, אִם הוּא מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד עֲבֹדָתוֹ פְּסוּלָה, וְאִם הָיָה מֵזִיד חַיָּב מַלְקוּת. וְכֵן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (אמור ג יא) אֵין בַּעַל מוּם בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה. וְאִם הוּא מִן הַתִּשְׁעִים מוּמִין הַמְיֻחָדִים בָּאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה לֹא חִלֵּל עֲבֹדָתוֹ. וְאִם הוּא מִן הַמּוּמִין שֶׁפְּסִלוּתָן אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן אֵינוֹ לוֹקֶה, וַעֲבֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה.

מצוה רעו

א **שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר** – שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם עוֹבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא כא) כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ, כָּל רִבּוּיָא הוּא, וּמְרַבֶּה אֲפִלּוּ מוּם עוֹבֵר, כִּי בַּתְּחִלָּה יָזְהִיר עַל מוּם קָבוּעַ, וְהָיִיתִי סָבוּר שֶׁהוּא מֻתָּר לַעֲבֹד בְּמוּם עוֹבֵר שֶׁהוּא קַל מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ הִזְהִיר גַּם עַל הָעוֹבֵר, וְהוּא הַגָּרֵב וְהַיַּלֶפֶת.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין סו ב) שֶׁאֶחָד מוּם קָבוּעַ אוֹ מוּם עוֹבֵר פּוֹסֵל הָעֲבֹדָה וְלוֹקֶה הַכֹּהֵן עָלָיו אִם עָבַד בְּמֵזִיד. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (מדות ה ד) שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְעִקַּר מַעֲשֵׂיהֶן בְּהַתְמָדָה שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין הַכֹּהֲנִים בַּיֶּחֱסִין וּבַמּוּמִין, וְכָל כֹּהֵן שֶׁנִּמְצָא פָּסוּל בַּיֶּחֱסִין לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא מִן הָעֲזָרָה, וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שָׁלֵם וְכָשֵׁר לוֹבֵשׁ לְבָנִים וְנִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים. וּמִי שֶׁנִּמְצָא כָּשֵׁר בְּיִחוּסוֹ וְנִמְצָא בּוֹ מוּם יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הָעֵצִים וּמְתַלֵּעַ עֵצִים לַמַּעֲרָכָה, וְחוֹלֵק בַּקָּדָשִׁים עִם אַנְשֵׁי בֵּית אָב שֶׁלּוֹ וְאוֹכֵל, שֶׁנֶּאֱמַר לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל. וְיֶתֶר דִּינֵי כָּל הַמּוּמִין בִּכְכוֹרוֹת פֶּרֶק שְׁבִיעִי.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים. עָבַר וְעָבַד בְּמוּם עוֹבֵר, בְּמֵזִיד לוֹקֶה. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת עא) לֹא יִמְנֶה זֶה הַלָּאו שֶׁל מוּם עוֹבֵר לְלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְכָתַב, דִּבְכְלַל לָאו דְּמוּם קָבוּעַ הוּא, וְהוּא כְּמוֹ חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמִּצְוָה, וּכְבָר הִסְכִּימוּ הוּא וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, (בסהמ״צ שורש יא) וְדָבָר בָּרוּר הוּא שֶׁאֵין לַחְשֹׁב חֵלֶק הַמִּצְוָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

מצוה רעז

א **שֶׁלֹּא יִקָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל כָּלָּו** – שֶׁלֹּא יִקָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל בִּכְלָלוֹ, כְּלוֹמַר אֶל הַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ וְכָל שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא כג) אַךְ אֶל הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ. וְנִתְבָּאֵר בַּסִּפְרָא (אמור ג י) שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלֶּה שֶׁל הַפָּרֹכֶת וְהַמִּזְבֵּחַ, לֹא יַסְפִּיק אֶחָד מֵהֶם בִּלְתִּי חֲבֵרוֹ, וּשְׁנֵיהֶם בָּאוּ לְהַשְׁלִים הַדִּין בְּעִנְיָן אֶחָד, וְהוּא לְהַרְחִיק הַמָּקוֹם הָאָסוּר עֲלֵיהֶם לְהִכָּנֵס בּוֹ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַבַּיִת וַהֲדָרָה עַל כֵּן אֵין רָאוּי לָבוֹא שָׁם בַּעַל מוּם, כִּי הוּא מְקוֹם הַשְּׁלֵמוּת, אֵינוֹ בַּדִּין לַעֲמֹד שָׁם מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שׁוּם חִסָּרוֹן. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה צה) הַרְבֵּה פְּעָמִים הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָנוּ בְּהַגְדִּילֵנוּ מַעֲלַת הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְתִפְאַרְתּוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוֹמַר מָה הֵן הַמּוּמִין שֶׁבִּשְׁבִילָן יִמָּנַע הַכֹּהֵן מִלְּקָנֵס, זַכַּרְתִּים לְמַעְלָה (במצוה רעה) בְּסָמוּךְ בְּרֶמֶז בְּאַזְהָרַת בַּעַל מוּם קָבוּעַ, וְשָׁם הוֹדַעְתִּי מְקוֹמָן בַּגְּמָרָא וְכָל הָעִנְיָן כְּמִנְהָגִי. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת ס״ט) שֶׁאֵין לָנוּ לַחְשֹׁב זֶה הַלָּאו בְּמִנְיַן הַלָּאוִין, שֶׁאִסּוּר הִכָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל וְגַם פְּרוּעַ רֹאשׁ וּקְרוּעַ בְּגָדִים וּשְׁתוּי יַיִן אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲלָה מִדְּבָרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא בָּא הַכָּתוּב הַזֶּה אֶלָּא לֶאֱסֹר מֵהֶם קְרִיבָה לַעֲבוֹדָה, וְזֶה בִּכְלַל לָאו דְּבַעַל מוּם שֶׁלֹּא יַעֲבֹד הוּא. וְכָתַב עוֹד, שֶׁאַף הֵם לֹא אָסְרוּ אֶלָּא הַמָּקוֹם הַנִּקְרָא בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שֶׁהוּא עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אַמָּה, אֲבָל כְּנֶגֶד הַמִּזְבֵּחַ עַצְמוֹ שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה לֹא אָסְרוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (מצוה קמט) בְּאַזְהָרַת פְּרוּעַ רֹאשׁ בְּשֵׁם הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה [הלכות בביאת מקדש פ״ו].

מצוה רעח

א **שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן טָמֵא** – שֶׁלֹּא יְעַבֵּד כֹּהֵן בְּעוֹדוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב ב) וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִסַּנְהֶדְרִין (פג, ב) מִנַּיִן לְטָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ שֶׁהוּא בְּמִיתָה כְּלוֹמַר מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם? דִּכְתִיב דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ. וּכְתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתְבְנוּ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים, כִּי לִכְבוֹד הַבַּיִת וּמַעֲלַת הָעֲבוֹדָה נִתְרַחֵק מִמֶּנָּה כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּמַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ, וּמַעֲלַת הָאָדָם בְּטָהֳרָה יָדוּעַ לְכָל מֵבִין.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה הֵן הַטַּמְאוֹת הַמְטַמְּאוֹת מִדְּרַבָּנָן וּבְאֵיזֶה עִנְיָן יִטְהַר הַטָּמֵא מִטֻּמְאָתוֹ, וְאֵיזוֹ טֻמְאָה צְרִיכָה הַזָּאָה וְקָרְבָּן לְטַהֲרָתָהּ, וְאֵיזוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה אֶלָּא טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, וּמִכְּלַל הָעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת מִשּׁוּם טֻמְאָה כִּי אִם בִּטְבִילָה, וְאֵיזוֹ טֻמְאָה צְרִיכָה שִׁבְעָה יָמִים לְטָהֳרָתָהּ, וְאֵיזוֹ יַסְפִּיק לָהּ יוֹם אֶחָד. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה אֲשֶׁר רָבוּ לְמַעְלָה יִתְבָּאֲרוּ כֻּלָּם בְּסֵדֶר טְהָרוֹת [שם].

ד וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בִּזְמַן הַבַּיִת, וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָבַד בְּטֻמְאָה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (עי׳ רמב״ם הל׳ ביאת מקדש פ״ד ה״א).

מצוה רעט

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה** – שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב ד) אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְגוֹ׳ בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר. וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יד, ב) אַזְהָרָה לִתְרוּמָה מִנַּיִן, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנָּה טָמֵא? שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ אִישׁ וְגוֹ׳ אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהוּא שָׁוֶה בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, כְּלוֹמַר שֶׁיֹּאכְלֶהוּ הַזָּרַע כֻּלּוֹ זְכָרִים וּנְקֵבוֹת? תֵּדֵי אוֹמֵר זוֹ תְּרוּמָה. וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּזֶה הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פג, א) גַּבֵּי מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁיִּלְמְדוּ שָׁם טָמֵא הָאוֹכֵל תְּרוּמָה מִוְּשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַגְדִּיל וּלְיַקֵּר בְּלֵב כָּל אָדָם כָּל אֲשֶׁר בַּקֹּדֶשׁ. וּכְבָר זָכַרְתִּי פְּעָמִים רַבּוֹת הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָנוּ בַּדָּבָר, וּמִמַּעֲלוֹת הַקֹּדֶשׁ לְאָכְלוֹ בְּטָהֳרָה יָדוּעַ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם הל׳ תרומה פ״ז ה״א), שֶׁכֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה הוּא בְּמִיתָה וְלוֹקֶה עָלֶיהָ, אֲבָל אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלָאו אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ קֹדֶשׁ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (ברכות ב, א) שֶׁהַטְּמֵאִים אוֹכְלִים בַּתְּרוּמָה בְּהֶעֱרֵב הַשֶּׁמֶשׁ וְיֵרָאוּ בָּרָקִיעַ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים בֵּינוֹנִיִּים, וְזֶה הָעֵת הוּא כְּמוֹ שְׁלִישׁ שָׁעָה אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה מ, א) בְּמִי שֶׁהָיָה אוֹכֵל תְּרוּמָה וְהִרְגִּישׁ שֶׁנִּזְדַּעְזְעוּ אֵבָרָיו לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בְּרוֹכְבֵי גְּמַלִּים וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (בכורות כז, א) בִּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן שֶׁאֵין טֻמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ, כְּגוֹן קָטָן שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא פֵּרְסָה נִדָּה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (חולין קל, ב) שֶׁכָּל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, וְעַל כֵּן אֵין נוֹתְנִין הַתְּרוּמָה אֶלָּא לְכֹהֲנִים הַיּוֹדְעִים לִשְׁמְרָהּ בְּטָהֳרָה. וְדִינֵי הַטֻּמְאוֹת זָכַרְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קנט) גַּם כֵּן קְצָתָן בִּכְלָל וּבִפְרָט.

ד וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בָּאָרֶץ וּבִזְמַן שֶׁהִיא בִּישׁוּבָהּ, כִּי אָז שָׁם חִיּוּב הַתְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומות א כו). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל תְּרוּמָה בְּמֵזִיד וְהוּא טָמֵא חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁנִּזְכָּר בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פג א) שָׁמְנוּ שָׁם מְחַיְּבֵי מִיתָה וּמִכְּלָלָם מָנוּ כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה. וּבַזְּמַן הַזֶּה אִסּוּר דְּרַבָּנָן בְּפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [יו״ד סימן שלא].

מצוה רפ

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל שׁוּם זָר תְּרוּמָה** – שֶׁלֹּא יֹאכַל שׁוּם זָר תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב י) וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וּבָא הַפָּרוּשׁ הַמְקַבָּל (פסחים כג א), שֶׁזֶּה הַקֹּדֶשׁ הוּא הַתְּרוּמָה לְבַד וְכָל מָה שֶּׁנִּקְרָא תְּרוּמָה, אֲבָל לֹא בָּא לְהַזְהִיר בְּכָאן עַל קָדָשִׁים אֲחֵרִים, וּמָה שֶּׁנִּקְרָא תְּרוּמָה גַּם כֵּן אֵלּוּ הַבְּכוּרִים, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִן הַקַּבָּלָה (שם לו, ב) וּתְרוּמַת יָדֶיךָ (דברים יב יז) אֵלּוּ הַבְּכוּרִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת. וּמִמַּעֲלוֹת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁיֹּאכְלוּהָ מִשָּׁרְתֵי הַשֵּׁם וּנְשִׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְעַבְדֵיהֶם אֲשֶׁר קָנוּ לָהֶם, וְיִתְּנוּהוּ לִבְהֵמְתָּם וּלְכָל חַיָּתָם וְלֹא לַאֲחֵרִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין יב, ב) שֶׁעֶבֶד כֹּהֵן שֶׁבָּרַח אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, דְּקְנְיָן כַּסְפּוֹ הוּא מִכָּל מָקוֹם, וְכֵן אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁמֵּרָדָה, חֲרֵי הִיא אוֹכֶלֶת, וְכָל אִשֶּׁת כֹּהֵן אוֹכֶלֶת, אֲפִלּוּ הִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְגַם הָאֲרוּסָה לוֹ הָיְתָה רְאוּיָה לֶאֱכֹל אֶלָּא שֶׁחֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל, עַד שֶׁתִּנָּשֵׂא, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּרִישׁ פֶּרֶק חֲמִישִׁי דִּכְתֻבּוֹת (צ״ל פ״ה נז ב). עֶבֶד עִבְרִי שֶׁל כֹּהֵן, אֵינוֹ אוֹכֵל, שֶׁחֲרֵי אָסְרָה הַתּוֹרָה שְׂכִיר עוֹלָם וּשְׂכִיר שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב י) תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. אֲבָל עֶבֶד כְּנַעֲנִי אוֹכֵל, דְּקְנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא, וְגַם אִם קָנָה הָעֶבֶד עֲבָדִים גַּם הֵם אוֹכְלִים עַל יָדוֹ, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שם יא) כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן, שֶׁיֵּשׁ בַּמַּשְׁמָע, שֶׁהַנֶּפֶשׁ יַעֲשֶׂה קִנְיָן, אֲבָל אִם הָעֶבֶד הַשֵּׁנִי קָנָה שְׁלִישִׁי אֵינוֹ אוֹכֵל, דְּכִי יִקְנֶה הַנֶּפֶשׁ, קִנְיָן אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא קִנְיַן הַקִּנְיָן. וְכָל כֹּהֶנֶת שֶׁנִּבְעֲלָה לִפְסוּלֵי כְּהֻנָּה אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה לְעוֹלָם (יבמות סה א), וְגַם אַנְדְּרוֹגִינוֹס גַּם כֵּן בֵּין שֶׁנִּבְעַל דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ אוֹ דֶּרֶךְ נְקֵבוּתוֹ, וְאַף מָשׁוּחַ וְהוּא מִי שֶׁנִּמְשְׁכָה עָרְלָתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה כְּאִלּוּ לֹא מָל אָסוּר לֶאֱכֹל מִדְּרַבָּנָן עַד שֶׁיְּמוֹל פַּעַם שְׁנִיָּה (שם עב א), וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, רַבִּים, יִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר אֲכִילַת הַתְּרוּמָה לָזָרִים בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא, דְּהַיְנוּ בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ, כִּי אָז חִיּוּב הַתְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקז) בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּבִזְמַן הַזֶּה נוֹהֵג אִסּוּרָהּ מִדְּרַבָּנָן בְּפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב שָׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל תְּרוּמָה וְהוּא זָר, כְּגוֹן יִשְׂרְאֵל שֶׁהוּא זָר, אוֹ אֲפִלּוּ כֹּהֵן אוֹ כֹּהֶנֶת שֶׁנִּתְחַלְּלוּ מִן הַכְּהֻנָּה בְּאֶחָד מִמִּינֵי הַחִלּוּל הַיְדוּעִים שֶׁהוֹרוּנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פג, ב), מִדִּכְתִיב (שם ט) וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ, וְאַחֲרָיו וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ.

מצוה רפא

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר תְּרוּמָה** – שֶׁלֹּא יֹאכַל תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר תְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב י) תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ נִכְלָל בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, כִּי טַעַם אִסּוּרָן מִפְּנֵי שֶׁנִּחְשְׁבוּ כְּמוֹ זָר אַחַר שֶׁאֵינָן קִנְיַן כַּסְפּוֹ, כִּי הַתּוֹשָׁב הוּא שָׂכִיר עוֹלָם, וְהַשָּׂכִיר הוּא שְׂכִיר שָׁנִים (עי׳ יבמות ע א).

מצוה רפב

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה** – שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה, כְּלוֹמַר כֹּהֵן שֶׁלֹּא נִמּוֹל, בֵּין שֶׁהוּא מֻזִיד, אוֹ שׁוֹגֵג, אוֹ אָנוּס וּכְגוֹן שֶׁמֵּתוּ אֶחָיו מֵחֲמַת מִילָה שֶׁיִּרְאַת הַמָּוֶת מְנַעַתּוּ מִלִּמּוֹל, בְּכָל עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא עָרֵל אָסוּר לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה, וְהוּא הַדִּין שֶׁאָסוּר בִּשְׁאָר קָדָשִׁים. וּמִנִּיעָה זוֹ לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב, אֶלָּא נִלְמְדָה בִּגְזֵרָה שָׁוָה. וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת קלה). וּבְאֵרוּ הַמְקַבְּלִים עִם זֶה, שֶׁזֶּה הָאִסּוּר הוּא מִדְּאוֹרַיְתָא לֹא מִדְּרַבָּנָן. וּלְשׁוֹן יְבָמוֹת (ע, א) מְנַיִן לְעֵרֶל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל תְּרוּמָה? נֶאֱמַר (שמות יב מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בַּפֶּסַח, וְנֶאֱמַר (ויקרא כב י) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בַּתְּרוּמָה, מָה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בַּפֶּסַח עֵרֶל אָסוּר בּוֹ אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בַּתְּרוּמָה עֵרֶל אָסוּר בָּהּ, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים. וְזֶה כְּמוֹ כֵן לְשׁוֹן סִפְרָא (כאן ד יח), וְשָׁם נֶאֱמַר רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אִישׁ אִישׁ לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל. וְשָׁם נִתְבָּאֵר כְּלוֹמַר בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת (עב א) שֶׁדִּבֵּר תּוֹרָה מָשׁוּחַ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וּמִדִּבְרֵיהֶם גָּזְרוּ עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעֵרֶל, וּמָשׁוּחַ הוּא שֶׁנִּמְשְׁכָה הָעֵרְלָה בְּעִנְיָן שֶׁנִּרְאֶה כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מָהוּל אַחַר שֶׁנִּמּוֹל. הִנֵּה כְּבָר הִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעֵרֶל אָסוּר בַּתְּרוּמָה מִן הַתּוֹרָה, וְהַמָּשׁוּחַ אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וְהֶבֵן זֶה, וְשָׁם נֶאֱמַר מָשׁוּחַ צָרִיךְ שֶׁיְּמוֹל מִדְּרַבָּנָן, עַד כָּאן.

ב וּלְפִי הַדּוֹמֶה כָּל אֲרִיכוּת דְּבָרָיו כָּאן הוּא מִפְּנֵי שֶׁכָּתוּב בָּעִקָּר הַשֵּׁנִי בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין כָּל מָה שֶׁיִּלְמַד בְּאַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן אוֹ בְּרִבּוּי רָאוּי לִמְנוֹתוֹ בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת, וְהִנֵּה הַגְּזֵרָה שָׁוָה אַחַת מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הִיא, וְהִנֵּה הוּא בְּעַצְמוֹ, יִמְנֶה אִסּוּר הֶעָרֵל בַּתְּרוּמָה בְּאַחַת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִלְמַד כֵּן וְלָכֵן יִתְנַצֵּל בְּאוֹמְרוֹ כִּי הַמְקַבְּלִים בֵּאֲרוּ שֶׁזֶּה הָאִסּוּר מִדְּאוֹרַיְתָא, לֹא מִדְּרַבָּנָן. וְנִרְאֶה כִּי כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁכָּל זְמַן שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ שֶׁהָעִנְיָן מִדְּאוֹרַיְתָא לֹא מִדְּרַבָּנָן נִמְנֶה אוֹתוֹ לִמְצָוָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִלְמַד בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת, אַחַר שֶׁחֲכָמִים יָעִידוּ עַל הַדָּבָר שֶׁהוּא דְּאוֹרַיְתָא, וְאִם לֹא שֶׁרָאוּי לְהִזָּהֵר מְאֹד בְּגַחֶלֶת הָרַב וְאֵירָא, הָיִיתִי אוֹמֵר כִּי מִדְּחַק גָּדוֹל נִכְנַס לְזֹאת הַפָּרָשָׁה. וּכְבָר תָּפַשׂ עָלָיו בָּזֶה הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ בָּעִקָּר הַשֵּׁנִי וְהִרְבָּה עָלָיו רְאָיוֹת מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא וּמִן הַמִּדְרָשׁוֹת, כַּמָּה רַבּוּ הַדְּבָרִים עַד שֶׁלֹּא יְכִילוּם שִׁבְעָה דַּפִּין גְּדוֹלִים. וְסוֹף דָּבָר אָמַר הָרַב כִּי סֵפֶר מִצְוֹת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, עִנְיָנָיו מַמְתִּקִים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים, מִלְּבַד הָעִקָּר הַזֶּה שֶׁהוּא עוֹקֵר הָרִים.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָעֵרֶל כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁב אַחַר שֶׁלֹּא נִכְנַס עִם יִשְׂרָאֵל בִּבְרִית הַמִּילָה שֶׁהוּא עִנְיָן גָּדוֹל, וְהַרְחָקַת זָר מִן הַתְּרוּמָה וְהַטְּמֵאִים מִן הַקֹּדֶשׁ, שֹׁרֶשׁ אֶחָד לָהֶם, וְכָתוּב לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (מצוה רעט).

ד וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת (מצוה רפא). וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְאָכַל תְּרוּמָה בֵּין טְהוֹרָה בֵּין טְמֵאָה, וְהוּא עֶרֶל חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רפג

א **שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֻלָּה מִן הַקֹּדֶשׁ** – שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֻלָּה מִן הַקֹּדֶשׁ. כְּלוֹמַר מִן הַתְּרוּמָה וְחֻזֶה וְשׁוֹק שֶׁרָאוּיוֹת בְּנוֹת אַהֲרֹן הַכְּשֵׁרוֹת לְאָכְלָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב יב) וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִיא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל. וְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת (סח, א) כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ שֶׁפְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה. וּמֵאֲשֶׁר כָּתוּב בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב) בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל, כְּלוֹמַר מֵחֻזֶה וְשׁוֹק, וְשָׁם נֶאֱמַר לִכְתוּב קְרָא בַּקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכַל, מַאי בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים? שְׁמַעַת מִנַּהּ תַּרְתֵּי, חָדָא שֶׁהִיא כְּשֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל נִפְסְלָה מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה וְחֻזֶה וְשׁוֹק, וְעוֹד אַחֶרֶת, שֶׁהִיא כְּשֶׁתִּהְיֶה נְשׂוּאָה לַזָּר וּמֵת בַּעְלָהּ שֶׁחוֹזֶרֶת לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחֻזֶה וְשׁוֹק. וְנִמְצָא שֶׁיִּהְיֶה בִּכְלַל זֶה הַלָּאו אַזְהָרַת הַחַלָּה מִלֶּאֱכֹל הַקֹּדֶשׁ, וְאַזְהָרַת כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר שֶׁלֹּא תֹאכַל חֻזֶה וְשׁוֹק אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ אוֹ גֹּרְשָׁהּ, מָה שֶּׁלֹּא נָדִין כֵּן בִּתְרוּמָה, שֶׁכֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר וּמֵת בַּעְלָהּ חוֹזֶרֶת הִיא לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה. וּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב כֵּן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכַל. כְּלוֹמַר כְּשֶׁתִּבָּעֵל לְאִישׁ זָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא פָּסוּל לָהּ, וְזֶהוּ זָרוּתוֹ לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים, דְּהַיְנוּ תְּרוּמָה וְחֻזֶה וְשׁוֹק כִּדְפָרֵשִׁית. וְעוֹד יֵשׁ גַּם כֵּן בְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר לְמִי שֶׁאֵינוֹ כֹּהֵן, וְכֵן כָּתַב רַשׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְאִישׁ זָר לְלֵוִי אוֹ לְיִשְׂרְאֵל, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא זָר מִן הַכְּהֻנָּה בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בְּעֵת הֱיוֹתָהּ לוֹ, אֲבָל אַחַר מוֹתוֹ אוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי יָצְאת מִתַּחַת יְדֵי הַזָּר לֹא תֹאכַל בְּחֻזֶה וְשׁוֹק, דְּמִכְּיָון שֶׁנִּשֵּׂאת לַזָּר נִפְסְלָה בְּחֻזֶה וְשׁוֹק לְעוֹלָם. וְאוּלָם תֵּדַע, כִּי אִסּוּר אֲכִילַת כֹּהֶנֶת בַּתְּרוּמָה בְּעוֹדָהּ תַּחַת בַּעְלָהּ יִשְׂרְאֵל לֹא לְמַדְנוּהוּ מִזֶּה הַכָּתוּב כְּלָל, שֶׁלֹּא בָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ לִדְרֹשׁ בּוֹ כָּךְ אֶלָּא מָה שֶׁכָּתַבְנוּ, אֲבָל זֶה הָאִסּוּר לְמָדוּהוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה מִמָּקוֹם אַחֵר, מִדִּכְתִיב וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, שֶׁבָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָאִשָּׁה תַּחַת בַּעְלָהּ דְּהַיְנוּ בַּעְלָהּ הַיִּשְׂרְאֵל שֶׁהוּא זָר מִן הַכְּהֻנָּה לֹא תֹאכַל קֹדֶשׁ, כִּי אֵשֶׁת הַזָּר נֶחְשֶׁבֶת כְּזָר, וַהֲרֵי הִיא כְּמוֹ אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו. וְדַע זֶה וְקַבְּלֵהוּ, כִּי כֵן הָאֱמֶת הַמְקֻבָּל.

ב וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם תְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. עֻבְּרָה הַכֹּהֶנֶת וְאָכְלָה תְּרוּמָה אוֹ חֻזֶה וְשׁוֹק וְהִיא חֲלָלָה כְּלוֹמַר, שֶׁנִּבְעֲלָה לְמִי שֶׁפּוֹסְלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה, וְכֵן אִם עֻבְּרָה וְאָכְלָה חֻזֶה וְשׁוֹק אַחַר שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ הַיִּשְׂרְאֵל אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ, וְכֵן אִם עֻבְּרָה וְאָכְלָה תְּרוּמָה אוֹ חֻזֶה וְשׁוֹק בְּעוֹדָהּ תַּחַת בַּעְלָהּ הַיִּשְׂרְאֵל, בְּכָל צְדָדִין אֵלּוּ חַיֶּבֶת מַלְקוּת.

מצוה רפד

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טָבֶל** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טֶבֶל, בֵּין יִשְׂרְאֵל בֵּין כֹּהֵן, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלֹּא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב טו) וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל עַל זֶה (סנהדרין פג א), שֶׁבְּאוֹכֵל טֶבֶל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְעִנְיַן הַכָּתוּב לוֹמַר, שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ הַקֳּדָשִׁים בְּעוֹדָם מְעֹרָבִים עִם הַחֻלִּין, וְזֶהוּ לְשׁוֹן אֶת אֲשֶׁר יָרִימוּ שֶׁהוּא לְשׁוֹן עָתִיד, כְּלוֹמַר שֶׁעֲדַיִן לֹא הוּרְמוּ. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (פג א) מְנַיִן לְאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁהוּא בְּמִיתָה? שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ בָּעֲתִידִים לְהָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּיָלִיף חִלּוּל חִלּוּל מִתְּרוּמָה שֶׁכָּתוּב עָלֶיהָ וְאֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלֵּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ (במדבר יח לב). וְהִיא בְּמִיתָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה רפ), מִדִּכְתִיב (ויקרא כב ט) וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ, וּסְמִיךְ לֵהּ וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (טז, ב) בְּעִנְיַן זֶה, יָכוֹל לֹא יְהוּ חַיָּבִין אֶלָּא עַל הַטֶּבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ כָּל עִקָּר, אֲבָל נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְלָא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וַאֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי מִנַּיִן כְּלוֹמַר, מִנַּיִן שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּבָר חִיּוּב? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שם כו יב) וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ, מָה לְהַלָּן מַעֲשֵׂר עָנִי אַף כָּאן מַעֲשֵׂר עָנִי, וַאֲמַר רַחֲמָנָא לֹא תוּכַל.

ב אָמְנָם זֶה הַחִיּוּב הוּא לְמַלְקוּת, אֲבָל עָוֹן מִיתָה אֵינוֹ אֶלָּא עַל הַטֶּבֶל שֶׁלֹּא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְכֵן נָמֵי בְּאוֹכֵל מַעֲשֵׂר קֹדֶם שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּצֵאתָם הַלְוִיִּם (במדבר יח לב) כְּשֶׁצָּוָם לְהוֹצִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר וְאֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ, שֶׁזּוֹ הִיא מִנְיָעָה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּטָבְלוֹ, כֵּן פֵּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פו, א) וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת דְּמַאי. נִמְצָא מִכְּלַל דְּבָרֵינוּ, שֶׁהָאוֹכֵל הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּכְמוֹ כֵן קֹדֶם שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר הוּא בְּמִיתָה, וְאִם אָכַל מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְנִטְּלָה מִמֶּנּוּ גַּם כֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּכְגוֹן שֶׁהִקְדִּים לִטּוֹל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר קֹדֶם מַעֲשֵׂר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֲדַיִן טָבוּל לִשְׁנֵי הַמַּעֲשְׂרוֹת, דְּהַיְנוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, אוֹ מַעֲשֵׂר עָנִי, אֵינוֹ בְּחִיּוּב מִיתָה, אֲבָל הוּא בְּחִיּוּב מַלְקוּת, וְכֵן כָּל זְמַן שֶׁהוּא טָבוּל אֲפִלּוּ לְאֶחָד מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת בְּמַלְקוּת. וְאַזְהָרוֹתֶיהָ מִלֹּא

תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ׳, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב לְקַמָּן בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי וּשְׁמֹר עִנְיָן זֶה (מצוה תעג ד), כִּי כֵן תִּמְצָא הָאֱמֶת אִם תִּזְכֶּה לִלְמֹד דִּבְרֵי חֲכָמֵינוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה וְכִרְוֹנָם לִבְרָכָה.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה סָמוּךְ בְּלָאו דְּכֹהֵן טָמֵא בִּתְרוּמָה (מצוה רעט).

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז עג, ב) בְּאִסּוּר הַטָּבָל, שֶׁאוֹסֵר תַּעֲרָבְתּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, מָה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן בִּשְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, חוּץ מִיֵּין נֶסֶךְ וְחָמֵץ בְּפֶסַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ (מצוה קיא). וְנָתְנוּ טַעַם בַּטֶּבֶל, מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּרוֹ כְּמוֹ הֶתֵּרוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין לַתְּרוּמָה שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת כְּרִי גָּדוֹל שֶׁל חִטִּים, אַף אִסּוּרוֹ כְּמוֹ כֵן בְּכָל שֶׁהוּא, וְנִמְצָא שֶׁאִם נִתְעָרְבוּ מְעַט חִטִּים שֶׁל טֶבֶל בְּכַמָּה שֶׁל חֻלִּין, שֶׁכֻּלָּן אֲסוּרִין. וּבְסֵדֶר זְרָעִים וּבְמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת יִתְבָּאֵר אֵי זֶה דָּבָר חַיָּב בַּתְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת וְהֵן טוֹבְלִין הַפֵּרוֹת, וְאֵי זֶה דָּבָר פָּטוּר, וְאֵי זֶה דָּבָר חַיָּב מִן הַתּוֹרָה, וְאֵי זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְיֵתֵר מִשְׁפְּטֵי הַטֶּבֶל שָׁם, וּבְמִקּוֹמוֹת מִן מַסֶּכֶת דְּמַאי [יו״ד סי׳ של״א].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה שֶׁל טֶבֶל בְּכָל יִשְׂרָאֵל בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם (רמב״ם הל׳ מעשר א ג) אַף עַל פִּי שֶׁהֵם הָאוֹכְלִים הַתְּרוּמוֹת וַאֲפִילּוּ בְּדָגָן שֶׁלָּהֶם, וְכֵן נוֹהֵג הָאִסּוּר בְּכָל מָקוֹם, כְּלוֹמַר, שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל הַטֶּבֶל שֶׁל פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם, אֲבָל חִיּוּב תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת מִן הַפֵּרוֹת, יָדוּעַ הוּא שֶׁלֹּא חִיְּבָתְנוּ הַתּוֹרָה בָּהֶם אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּתְּרוּמָה (במדבר טו ב) בְּבוֹאֲכֶם וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות כה, א): בִּיאַת כֻּלְּכֶם וְלֹא בִּיאַת מִקְצַתְכֶם. וְכֵן פָּסַק הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (תרומות א, כו) וּלְפִיכָךְ אֵין אִסּוּר הַטֶּבֶל מִדְּאוֹרַיְתָא אֶלָּא בְּפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְדָגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה).

ו וּכְבָר כָּתַבְתִּי קְצָת חִלּוּקִין בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁסְּבִיב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן שְׁבִיעִית בְּסֵדֶר אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה, וּתְחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יְדוּעִים הֵם. וְעוֹד אֶכְתֹּב בַּאֲרָכָה כָּל עִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וְחִלּוּק הַמְּקוֹמוֹת וּמָה שֶּׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא אוֹ מִדְּרַבָּנָן בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים (תקז) בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְקָחֻנוּ מִשָּׁם. וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ שָׁם מַחְלֹקֶת הַמְפָרְשִׁים בְּעִנְיַן תְּרוּמָה אִם הִיא מִדְּאוֹרַיְתָא אוֹ דְּרַבָּנָן הַיּוֹם אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ, וּמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה מְסֻפָּק עָלָיו אִם הוּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִם לֹא, בְּזֶמֶן שֶׁהָאָרֶץ בִּישׁוּבָהּ רָאוּי לְהַחְמִיר בַּדָּבָר עַל כָּל פָּנִים לְפִי שֶׁזֶּהוּ סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְתָא, וְקַיְמָא לַן סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְתָא לְחֵמְרָא (ביצה ג ב). וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁחָכְמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ו, ב) הָיוּ מַחְמִירִין אֲפִלּוּ בְּפֵרוֹת שֶׁהַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶם דְּרַבָּנָן בַּמְּקוֹמוֹת הַמְסֻפָּקִים לָהֶם אִם הֵם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ אַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת מִדְּאוֹרַיְתָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִן הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְכֵן קֹדֶם שֶׁהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, וְאִם אָכַל כַּזַּיִת טֶבֶל שֶׁנִּטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, אֲבָל עֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְקָדָשִׁים קַלִּים, וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בּוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר עָנִי חַיָּב מַלְקוּת, וְאִם הוּא טֶבֶל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, כְּלוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵין חִיּוּב הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשְׂרוֹת בּוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן כָּל שְׂאָר פֵּרוֹת חוּץ מִדָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ, אוֹ אֲפִלּוּ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן הַבַּיִת מִכֵּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וּמַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִפֵּרוֹת שֶׁהֵן טֶבֶל אֲסוּרִין כְּמוֹתָן. וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִים מִן הַתּוֹרָה אֵין חִיּוּב הַמַּלְקוּת עַל הַמַּשְׁקִין אֶלָּא עַל גּוּף הַפֵּרוֹת, חוּץ מִיַּיִן וְשֶׁמֶן שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקִין עַל הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים, וְהַטַּעַם לְפִי הַדּוֹמֶה, מִפְּנֵי שֶׁעִקָּרָן שֶׁל אוֹתָן פֵּרוֹת, לְמַשְׁקִין הוּא לַבְּרִיּוֹת.

מצוה רפה

א **שֶׁלֹּא נַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לַמִּזְבֵּחַ** – שֶׁלֹּא נַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִים לְהַקְרִיבָם לַמִּזְבֵּחַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִקְרִיבָם, בַּהֶקְדֵּשׁ לְבַד יֵשׁ אִסּוּר לָאו, וְעַל הַהֶקְדֵּשׁ לְבַד נֶאֱמַר (ויקרא כב כ) כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ, מְשׁוּם בַּל תַּקְדִּישׁ (תמורה ו א).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רעז) בְּלָאו שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בַּעַל מוּם בַּהֵיכָל כֻּלּוֹ, וְעַיֵּן בְּמִצְוַת הַקָּרְבָּן (מצוה רפו) לִהְיוֹת תָּמִים וּמָצָאתָ שָׁם כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ.

ג וְדִינֵי הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר, מָה הֵן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין וּמָה אֵינָן פּוֹסְלִין, כָּתַבְתִּי מֵהֶן קְצָת מִזֶּה לְמַעְלָה (מצוה רעה) בְּלָאו שֶׁלֹּא יַעֲבֹד כֹּהֵן בַּעַל מוּם בַּעֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ. וְהַכֹּל בַּאֲרָכָה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת [ה׳ איסורי מזבח פ״א].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. כָּל הָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה עָבַר עַל לָאו זֶה. וּמִן הַנִּרְאֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּזֶה מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל רָאִיתִי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (איסורי מזבח א ב) שָׁכָתַב הַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לוֹקֶה, וְאוּלַי יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה כְּמֵמִיר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַלְקוּת וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה וְזֶה הֶקְדֵּשׁ הוּא, וְאֶלְיוֹ נִשְׁמַע וְתוֹרָה נְבַקֵּשׁ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְיָ צְבָאוֹת הוּא (מלאכי ב ז).

מצוה רפו

א **מִצְוַת הַקָּרְבָּן לִהְיוֹת תְּמִים** – שֶׁיִּהְיֶה כָּל קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיבֵהוּ שָׁלֵם בְּמִינוֹ מִן הַמּוּמִין שֶׁבָּאוּ בַּכָּתוּב וּמֵאוֹתָן שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם מוּמִין, וְהוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה (ויקרא כב כא) תְּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן, וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (אמור ז ט) תְּמִים יִהְיֶה מִצְוַת עֲשֵׂה וְהֶבִיאוּ רְאָיָה (מנחות פז א) עַל הֱיוֹת הַנְּסָכִים וְסָלְתָּם וְשַׁמְנָם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת מֵהֶהָפְסֵד, מִדְּכְתִיב (במדבר כח לא) תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה, עִם מָה שֶׁהִקְדַּמְנוּ לְמַעְלָה, בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת עַל צַד הַפְּשָׁט, שֶׁהֵם לְעוֹרֵר וּלְכַוֵּן מַחְשֶׁבֶת בְּנֵי אִישׁ אֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, כִּי הָאָדָם מִתְפַּעֵל בְּכֹחַ מַעֲשָׂיו, עַל כֵּן רָאוּי עַל כָּל פָּנִים לִהְיוֹת הַקָּרְבָּן בְּלִי מוּם, כִּי מְזוּמוֹת בֶּן אָדָם לֹא יָנוּחוּ וְלֹא יִתְפַּשְּׁטוּ בַּמִּין הַפָּחוּת כְּמוֹ בֶּחָשׁוּב, כִּי הַלְּבָבוֹת יִתְעוֹרְרוּ בֶּחָשׁוּב וּבַשָּׁלֵם בְּמִינוֹ יוֹתֵר, וְזֶה דָּבָר יָדוּעַ לְכָל מֵבִין.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. הַמּוּמִין שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם איסורי מזבח א ב) שֶׁפּוֹסְלִין בַּקָּרְבָּן, שֶׁהֵם שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה, חֲמִשִּׁים מֵהֶם, בֵּין בָּאָדָם בֵּין בַּבְּהֵמָה, וְהָעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מְיֻחָדִים בַּבְּהֵמָה וְאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת בָּאָדָם. וּכְמוֹ כֵן יֵשׁ מוּמִין שֶׁהֵם מְיֻחָדִים בָּאָדָם שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לִהְיוֹת בַּבְּהֵמָה וְהֵן תִּשְׁעִים, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רעה) גַּבֵּי מוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּכֹהֵן. וְכֵן מָה שֶׁחִלְקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קל, א) בֵּין מוּם קָבוּעַ לְמוּם עוֹבֵר, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (זבחים קטז, א) שֶׁאֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בְּקָרְבַּן עוֹף, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן תְּמִים זָכָר. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין קְטַנִּים, אֲבָל עוֹף שֶׁיָּבֵשׁ גַּפּוֹ אוֹ נִסְמֵית עֵינוֹ אוֹ נִקְטְעָה רַגְלוֹ אָסוּר לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְיֶתֶר פְּרָטָיו מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִמְּנָחוֹת (ה׳ איסורי מזבח פ״א).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשָׁחַט אוֹ זָרַק הַדָּם אוֹ הִקְטִיר הָאֲמוּרִין מִבְּהֵמָה בַּעֲלַת מוּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, בִּשֵּׁל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רפח רצ), וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם א ד) נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וּשְׁחָטוֹ וְזָרַק דָּמוֹ וְהִקְטִיר אֲמוּרָיו עַל הַמִּזְבֵּחַ לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, וְעַל מָה שֶׁאָמַר שֶׁאִם הִקְדִּישׁ לוֹקֶה צָרִיךְ עִיּוּן.

מצוה רפז

א **שֶׁלֹּא נִתֵּן מוּם בַּקָּדָשִׁים** – שֶׁלֹּא נִתֵּן מוּם בַּקָּדָשִׁים. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה בִּבְהֵמָה שֶׁהִיא קְדוּשָׁה לַמִּזְבֵּחַ שׁוּם חַבּוּרָה אוֹ שׁוּם שֶׁבֶר שֶׁיִּפְסְלָהּ לְהַקְרָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כא) וְכָל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות נו, ב) קְרֵי בֵּהּ לֹא יִהְיֶה בּוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ז ט) כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ אַל תִּתֵּן בּוֹ מוּם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה בִּזָּיוֹן הַקָּדָשִׁים, וּכְבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים (מצוה צה) הַתּוֹעֶלֶת הַנִּמְצֵאת בְּהִתְיַקֵּר כְּבוֹד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמְשָׁרְתָיו וְקָרְבְּנוֹתָיו אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֶחָד הַמַּטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים עַצְמָן אוֹ בִּתְמוּרָתָן, עוֹבֵר בְּלָאו וְלוֹקֶה, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהַמַּטִּיל מוּם בִּתְמוּרָתָן, אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין רְאוּיִין לְקָרְבָּנוֹת כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר בִּתְמוּרָה (כא א). וְיֶתֶר פְּרָטָיו, מְבֹאָרִים בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים מִזְּבָחִים וּתְמוּרָה.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל אֵין חִיּוּב הַמַּלְקוּיוֹת כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם שֶׁרְאוּיָה הַבְּהֵמָה לְקָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יג, ב).

מצוה רפח

א **שֶׁלֹּא נִזְרֹק דַּם בַּעַל מוּם עַל הַמִּזְבֵּחַ** – שֶׁלֹּא נִזְרֹק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כב) עִוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיְיָ, וּבָאָה הַקַּבָּלָה שֶׁזֶּה הַלָּאו הוּא מוֹנֵעַ מִזְּרִיקַת דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין, וְזֶהוּ דַּעַת תַּנָּא קַמָּא בַּגְּמָרָא תְּמוּרָה (ו, ב), וְכֵן הֲלָכָה, שֶׁאָמַר שָׁם וְתַנָּא קַמָּא הַאי לֹא תַקְרִיבוּ לַיְיָ לְמָה לִי? מִבְּעֵי לֵהּ לְזְרִיקַת דָּמִים. כָּל עִנְיַן אַזְהָרָה זוֹ כְּאַזְהָרַת נְתִינַת מוּם בְּקָדָשִׁים (מצוה רפז) וּשְׁחִיטַת בַּעַל מוּם (מצוה רפט) וְהַקְטָרַת אֲמוּרִין (מצוה רצ). אֲבָל אֵין לְחָשְׁבוֹ עִם הָאִסּוּרִים הַנּוֹהֲגִים הַיּוֹם, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִזְבֵּחַ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ.

מצוה רפט

א שֶׁלֹּא נִשְׁחַט בַּעַל מוּם לְשֵׁם קָרְבָּן – שֶׁלֹּא נִשְׁחַט בַּעֲלֵי מוּמִים לְשֵׁם קָרְבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כב) לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיְיָ; וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ז א) לֹא תַקְרִיבוּ מִשּׁוּם בַּל תִּשְׁחַט. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, מְפֹרָשׁ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ. אֲבָל אֵין לַחְשֹׁב אִסּוּר זֶה עִם הַנּוֹהָגִים הַיּוֹם, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ לִשְׁחֹט שָׁם קָרְבְּנוֹתֵינוּ.

מצוה רצ

א שֶׁלֹּא נַקְטִיר אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין – שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר אֲמוּרֵי בַּעֲלֵי מוּמִין, פֵּרוּשׁ אֲמוּרִין, כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר צַו בְּמִצְוֹת מַעֲשֵׂה הַחַטָּאת (מצוה קלח). וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כב כב) וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ. עִנְיַן הַמִּצְוָה זוֹ גַּם כֵּן וּבְאוֹר מְקוֹם דִּינֶיהָ, כָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לַחֲבֶרְתָּהּ. אֲבָל אֵין לַחְשֹׁב אִסּוּר זֶה עִם הַנּוֹהָגִים הַיּוֹם, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ לְהַקְטִיר בּוֹ.

מצוה רצא

א שֶׁלֹּא לָסָרַס אֶחָד מִכָּל הַמִּינִים – שֶׁלֹּא לְסָרֵס אֶחָד מִכָּל הַמִּינִים לֹא אָדָם וְלֹא בְּהֵמָה וְלֹא עוֹף שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כד) וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ. אַחַר שֶׁזָּכַר הַכָּתוּב וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק שֶׁהוּא נֶאֱמַר עַל כְּלֵי הַמַּשְׁמִישׁ, אָמַר וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו (חגיגה יד, ב) כָּל שֶׁבְּאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ. כְּלוֹמַר, לֹא יֵעָשֶׂה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל, אוֹ פֵּרוּשׁוֹ מִכָּל מִין שֶׁבְּאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ, וְכָל שֶׁבְּאַרְצֵנוּ, יִכְלֹל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְכָל בַּעֲלֵי הַחַיִּים. וְאֵין עִנְיַן הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה אִסּוּר הַסֵּרוּס אֶלָּא בָּאָרֶץ, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּת פֶּרֶק שְׁמֹנָה שְׁרָצִים (שבת קי, ב) תַּנְיָא, מִנַּיִן לַסֵּרוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ בָּכֶם לֹא תַעֲשׂוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בָּרָא עוֹלָמוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, לֹא חָסֵר וְלֹא יָתֵר בּוֹ דָּבָר מִכָּל הָרְאוּי לִהְיוֹת בּוֹ לִשְׁלֵמוּתוֹ, וְהָיָה מִרְצוֹנוֹ לְבָרֵךְ בַּעֲלֵי הַחַיִּים לִהְיוֹתָם פָּרִים וְרַבִּים, וְגַם צִוָּה אֶת הַזְּכָרִים מִמִּין הָאָדָם עַל זֶה לְמַעַן יַעְמְדוּ, שֶׁאִם לֹא כֵן, יִהְיֶה הַמִּין כָּלֶה, אַחַר שֶׁהַמָּוֶת מְכַלֶּה בָּהֶם, וְעַל כֵּן הַמַּפְסִיד כְּלֵי הַזֶּרַע, מַרְאֶה בְּנַפְשׁוֹ כְּמִי שֶׁהוּא קָץ בְּמַעֲשֵׂה הַבּוֹרֵא, וְרוֹצֶה בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָמוֹ הַטּוֹב.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ צ, ב) שֶׁאֲפִלּוּ לוֹמַר לַגּוֹי לְסָרֵס בְּהֵמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אָסוּר, אֲבָל אִם לְקָחָהּ הַגּוֹי מֵעַצְמוֹ וְסֵרַס אוֹתָהּ מֻתָּר לְלָקְחָהּ מִיָּדוֹ וְלֶאֱכֹל אוֹתָהּ, וְאִם הֶעֱרִים הַיִּשְׂרָאֵל כְּגוֹן שֶׁאָמַר דְּבָרִים בְּפָנֵי הַגּוֹי מַרְאִים חֶפְצוֹ בְּכָךְ וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין הַמַּעֲרִימִין הַפְּחוּתִין קוֹנְסִין אוֹתוֹ שֶׁיּוֹצִיאֶנָּה מִתַּחַת יָדוֹ וְיִמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר, וַאֲפִלּוּ לִבְנוֹ הַגָּדוֹל הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לָמֶכֶרֶת, שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא שֶׁתֵּצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וְיִמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר אֲבָל לִבְנוֹ קָטָן אֵינוֹ מוֹכְרָהּ וְלֹא נוֹתְנָהּ.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבת קיא, ב) גַּם כֵּן שֶׁהַמְסָרֵס אַחַר הַמְסָרֵס חַיָּב, וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הַכֹּל מוֹדִים בִּמְחַמֵּץ אַחַר מְחַמֵּץ שֶׁהוּא חַיָּב שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו י) לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ. וְלֹא תֵּעָשֶׂה חָמֵץ (שם ב יא) בִּמְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָתוּת אִם עַל כָּרוּת חַיָּב, עַל נָתוּק לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת שֶׁהוּא חַיָּב כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁבָּא אֶחָד וְכָרַת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר וְכָרַת הַבֵּיצִים אוֹ נִתְקָן חַיָּב גַּם הָאַחֲרוֹן, וְכֵן אִם בָּא אֶחָד וּמִעֵךְ אֶת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר וְנִתְקוֹ כֻּלָּם לוֹקִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאַחֲרוֹן אֵינוֹ מְסָרֵס, שֶׁכְּבָר מְסָרֵס הוּא. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קיא א), שֶׁהַמְסָרֵס אֶת הַנְּקֵבָה, בֵּין בָּאָדָם בֵּין בִּשְׂאָר מִינִין פָּטוּר. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם קי א), שֶׁהַמַּשְׁקֶה כּוֹס שֶׁל עִקָּרִין לָאָדָם אוֹ לִשְׂאָר בְּרִיּוֹת כְּדֵי לְסָרְסָן אָסוּר, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל זֶה. וְכֵן הַמּוֹשִׁיב חֲבֵרוֹ בַּמַּיִם אוֹ בַּשֶּׁלֶג עַד שֶׁיִּבָּטֵל מִמֶּנּוּ כֹּחַ אֲבְרֵי הַזֶּרַע אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּסָרֵס בַּיָּד, אֲבָל רָאוּי לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לִשְׁתּוֹת כּוֹס שֶׁל עִקָּרִין שֶׁמְּסָרְסִין אוֹתָהּ שֶׁלֹּא תֵלֵד, שֶׁהַנָּשִׁים אֵינָן מְצוּוֹת עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבַּסֵּפֶר. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמִקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת וּבִיבָמוֹת [א״ה סי׳ ה].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאָסוּר גַּם לָהֶם לְסָרֵס הַזְּכָרִים, אֲבָל לֹא עַצְמָן בְּכוֹס שֶׁל עִקָּרִין, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְסֵרַס אֶחָד מִכָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים, בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה וְעוֹף, בֵּין טְהוֹרִים בֵּין טְמֵאִים לוֹקֶה.

מצוה רצב

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בַּעַל מוּם מִיַּד הַנָּכְרִי** – שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב בַּעֲלֵי מוּמִין מִיַּד הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כה) וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה, שֶׁלֹּא נֹאמַר, אַחַר שֶׁהוּא גּוֹי נַקְרִיב בַּעֲדוֹ בַּעַל מוּם. וְהֶאֱזְהָרָה בָּזֶה עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁכְּבָר הִתְּירַתְנוּ הַתּוֹרָה לְקַבֵּל מִיָּדָם קָרְבָּנוֹת תְּמִימִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם. וּבָא הַפְּרוּשׁ עַל (מנחות עג, ב חולין יג, ב) "אִישׁ", לְרַבּוֹת הַגּוֹיִם שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת, וּמְקַבְּלִין אוֹתָן מֵהֶם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּבוֹד הַבַּיִת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּלָאו שֶׁלֹּא יִנָּתֵן מוּם בַּקָּדָשִׁים בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רפז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה ז א) שֶׁכָּל מוּם מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּקָרְבְּנוֹתֵינוּ כְּגוֹן הַשִּׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה מוּמִין הַיְדוּעִים פּוֹסְלִין גַּם כֵּן בַּמֶּה שֶׁנִּקְבַּל מֵהֶם, וְלֹא נֹאמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוּם בְּקָרְבְּנוֹתָם אֶלָּא מָה שֶּׁהֵם מְחַשְּׁבִים אוֹתוֹ מוּם כְּמוֹ מְחֻסָּר אֵבָר. וּקְצָת יֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְפֻזָּרִים בִּמְקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד.

ד וְנוֹהֶגֶת בַּכֹּהֲנִים בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, כִּי אָז הוּא זְמַן הַהַקְרָבָה. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר עַל זֶה וְהִקְרִיב בַּעַל מוּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִבֶּן נָכָר לוֹקֶה.

מצוה רצג

א **מִצְוַת הַקָּרְבָּן שֶׁיִּהְיֶה מִשְּׁמָנָה יָמִים וּלְמַעְלָה** – שֶׁיִּהְיֶה כָּל קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיב מִן הַבְּהֵמָה מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים וָמַעְלָה, לֹא פָּחוֹת מִזֶּה, וְזֹאת הִיא מִצְוַת מְחֻסַּר זְמַן בְּגוּפוֹ, וְהַמַּקְרֵא הַמַּזְהִירֵנוּ בְּזֶה הוּא שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב כז) שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה. וְדִבְרֵי הַתּוֹרָה נוֹטָרִיקוֹן הֵם, וּמוֹרֶה הַכָּתוּב, שֶׁקֹּדֶם לָכֵן לֹא יֵרָצֶה הַקָּרְבָּן, וְזֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ יִקָּרְאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה. וּלְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֵלֶק פֶּרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם (פ, ב) לְעִנְיַן מַלְקוּת הַנַּח לַמְחֻסַּר זְמַן שֶׁהַכָּתוּב נִתְקוֹ לַעֲשֵׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁהִקְדִּימָנוּ בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה, יִתְעוֹרֵר הָאָדָם לְהַכְשִׁיר מַעֲשֵׂהוּ, וְלָכֵן נִצְטַוָּה לִהְיוֹת פְּעֻלַּת הַדְּבָרִים שֶׁבָּהֶן הֻכְשַׁר הַמַּעֲשֶׂה שְׁלֵמָה בְּכָל כֹּחוֹ. וּמִשְּׁלֵמוּת הַקָּרְבָּן, שֶׁיִּהְיֶה מִבֶּן שְׁמֹנַת יָמִים וָהָלְאָה כִּי קֹדֶם לָכֵן, אֵינֶנּוּ רָאוּי לְכָל דָּבָר וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אוֹתוֹ לְאָכְלָה לְסְחוֹרָה וְלִתְשׁוּרָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב א), שֶׁתּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן שֶׁהֵן אֲסוּרִין לְקָרְבָּן כְּמוֹ בְּהֵמָה שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּהּ, וְכֵן בְּנֵי יוֹנָה גְּדוֹלִים הָרְבֵּה אֲסוּרִים. וְהַטַּעַם בָּהֶם, שֶׁהַגְּדלוּת בָּהֶן נֶחְשָׁב כְּמוּם, וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה (שם), בְּתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, שֶׁתְּחִלַּת הַצְּהוּב שֶׁבָּזֶה וְשֶׁבָּזֶה, פָּסוּל, לְפִי שֶׁהוּא גְּדלוּת בְּיוֹנִים וְקַטְנוּת לְתוֹרִים. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה הַמִּקְרָא (שם לח, ב) כִּי יִוָּלֵד פָּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן, שֶׁפָּסוּל לְקָרְבָּן, תַּחַת אִמּוֹ פָּרָט לְיָתוֹם, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ. וּמִן הַדּוֹמֶה, שֶׁבְּכָל זֶה אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁאֵין הַשְּׁלֵמוּת בָּהֶן כְּמוֹ בַּגּוֹלָדִים כְּדַרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה רפו) כִּי הַחִיּוּב לִהְיוֹת הַקָּרְבָּן בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת מִכָּל צַד. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מִתְבָּאֲרִים בַּסִּפְרָא וְסוֹף מַסֶּכֶת זְבָחִים [פ"ג מ"ה איה"מ].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּזִכְרֵי כְּהֻנָּה, כִּי לָהֶם מִצְוַת הַקָּרְבָּן וְעַל יָדָם יִתְקָרְבוּ, וְהֵם הֻזְהֲרוּ מִן הַדּוֹמֶה בָּעִנְיָן, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, רָאִיתִי לָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁכָּתַב, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ מְחֻסַּר זְמַן חֵרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, עַד כָּאן. נִרְאֶה מִדְּבָרָיו שֶׁהוּא סוֹבֵר, שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ אַף עַל הַיִּשְׂרָאֵל הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, וְכֵינָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לָנוּ לוֹמַר לְדַעְתּוֹ שֶׁחִיּוּב מִצְוָה זוֹ בֵּין בְּכֹהֲנִים בֵּין בְּיִשְׂרְאֵלִים וּבִזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב מְחֻסַּר זְמַן אוֹ הִקְדִּישׁוֹ לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּטֵל עֲשֵׂה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה רצד

א **שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט בְּהֵמָה וּבְנָהּ בְּיוֹם אֶחָד** – שֶׁלֹּא נִשְׁחַט בְּהֵמָה וּבְנָהּ בְּיוֹם אֶחָד, בֵּין בְּקָדָשִׁים בֵּין בְּחֻלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב כח) אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ כִּי הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים בְּכְלָל, וְעִם הַשְׁגָּחָתוֹ עֲלֵיהֶם יִתְקַיְּמוּ לְעוֹלָם, כִּי הַשְׁגָּחָתוֹ בַּדְּבָרִים וֶהוּ קִיּוּמָם, וְעַל כֵּן לֹא יִבְטַל מִן הַמִּינִין לְגַמְרֵי כָּל יְמֵי עוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְׁגָּחָתוֹ עַל מִין הָאָדָם בִּפְרָט, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ" (מצוה קסט), לֹא כֵן מִינֵי שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, אֶלָּא דֶּרֶךְ כְּלָל בַּמִּין יָשִׁים הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל כֵּן נִמְנְעִנוּ מִלְּכַלּוֹת הָאֵילָן וַעֲנָפָיו בְּיַחַד, לְרַמֵּז זֶה.

וְעוֹד נוֹכַל לוֹמַר בָּעִנְיָן עַל צַד הַפְּשָׁט כְּמוֹ כֵן, שֶׁהוּא לְקַבֵּעַ בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ מִדַּת הַחֶמְלָה וּלְהַרְחִיק מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת שֶׁהִיא מִדָּה רָעָה, וְלָכֵן אַף עַל פִּי שֶׁהִתִּיר לָנוּ הָאֵל מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים לְמִחְיָתֵנוּ, צִוָּנוּ לְבַל נַהֲרֹג אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, וְלִקְבֹּעַ בְּנַפְשֵׁנוּ מִדַּת הַחֶמְלָה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פב, א) שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּין אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, אוֹ בְּנוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הָאֵם, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם פג, א) דִּבְאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה, הַמּוֹכֵר בְּהֵמָה לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ, אִמָּהּ מָכַרְתִּי לִשְׁחֹט, לְפִי שֶׁבְּאַרְבָּעָה זְמַנִּים אֵלּוּ, כָּל הַקּוֹנִים מִן הַסְּתָם לְשָׁחֳטָן לְשָׁעָה קוֹנִים, וְאֵלּוּ הֵן עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְעֶרֶב עֲצֶרֶת, וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּכְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אַף בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּגָּלִיל. וְהָא דִּתְנַן צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ דַּוְקָא הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ הַדָּבָר, אֲבָל הַלּוֹקֵחַ אֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִשּׁוּם דִּסְפֵק סְפֵיקָא הוּא עָלָיו שֶׁמָּא אֵין לָהּ אֵם, וְאִם יֵשׁ לָהּ שֶׁמָּא לֹא מְכָרָהּ לִשְׁחֹט. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם פב א) דִּשְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ פָּרָה וּבְנָהּ, שֶׁזֶּה שֶׁלָּקַח רִאשׁוֹן יִשְׁחֹט רִאשׁוֹן, וְאִם קָדַם הַשֵּׁנִי וְשָׁחַט שֶׁלֹּא כַּדִּין אָסוּר הָרִאשׁוֹן לִשְׁחֹט. וְדִין הַשּׁוֹחֵט פָּרָה וּשְׁנֵי בָּנֶיהָ אוֹ שְׁנֵי בָּנֶיהָ וְאַחַר כָּךְ הִיא, וְכֵן הִיא וּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ. וּמֵתָר לִשְׁחֹט הָאֵם עִם בַּת בִּתָּהּ, שֶׁלֹּא אָסַר הַכָּתוּב אֶלָּא אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאִם שָׁחַט הָאֵם וּבַת בִּתָּהּ וְאַחַר כָּךְ הַבַּת שֶׁאֵין סוֹפֵג אֶלָּא אַרְבָּעִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁחִיטַת בַּת זוֹ עוֹבֵר שְׁנֵי לָאוִין מִשּׁוּם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, וּבְנוֹ וְאוֹתוֹ, מִכָּל מָקוֹם חַד מַעֲשֶׂה הוּא.

ה וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, (שם עח, ב) שֶׁאִסּוּר אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ בְּנוֹ, מִי שֶׁבְּנוֹ כָּרוּךְ אַחֲרָיו דְּהַיְנוּ הַנְּקֵבָה. וּמִכָּל מָקוֹם הָכִי אַסְיְקֵנָא בְּחֵלֶק (עט א) עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים, שֶׁאִם נִתְבָּרֵר לָנוּ הַדָּבָר שֶׁהוּא אָבִיו וַדַּאי, שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ עִם בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, מִשּׁוּם דְּפָסְקִינַן שָׁם הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יְהוּדָה לְפִי הַנִּשְׁמָע מִדְּבָרָיו סָפוֹק מְסַפְּקָא לֵהּ אִי חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב אִם לֹא, מִדְּקָאָמַר לְעִנְיַן כִּלְאַיִם בִּפְרָדוֹת אֵין מַרְבִּיעִין עָלֶיהָ לֹא סוּס וְלֹא חֲמוֹר אֶלָּא מִינָהּ, וְאִי הֲוָה סְבִירָא לֵהּ דְּאֵין חוֹשְׁשִׁין וַדַּאי לְזֶרַע הָאָב לֹא הָיָה אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא הָכִי הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, אֵין מַרְבִּיעִין עָלֶיהָ אֶלָּא מִינָהּ, מִצַּד אֵם, אֶלָּא וַדַּאי לְרַבִּי יְהוּדָה סָפוֹק מְסַפְּקָא לֵהּ, וְכִי קָאָמַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב, כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁלֹּא נָחוּשׁ לְזֶרַע הָאָב לְהָקֵל בַּדָּבָר, אֲבָל לְהַחְמִיר, וַדַּאי נָחוּשׁ לְזֶרַע הָאָב. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה חֵמְרָא כְּשֶׁנֹּאמַר שֶׁלֹּא נָחוּשׁ, אָז נֹאמַר שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ, דְּכֵינָן דְּסַפּוֹקֵי מְסַפְּקָא לֵהּ אָזְלִינַן לְחֵמְרָא בְּכָל מָקוֹם. וּלְפִי זֶה, הֵיכָא שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין וַדַּאי הַזָּכָר נָחוּשׁ לוֹ בְּעִנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ. וְיֵתֵר פְּרָטֵיהֶ, בְּחֵלֶק פֶּרֶק שְׁמִינִי [י״ד סי׳ ט״ז].

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד אוֹ בְּנוֹ וְאוֹתוֹ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רצה

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁיִּתְחַלֵּל בּוֹ שֵׁם שָׁמַיִם בֵּין בְּנֵי אָדָם** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ מֵחִלּוּל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוּא הֵפֶךְ קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ בּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּצְוָה שֶׁאַחַר זֶה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב לב) וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וְכָתַב הַמַּעְתִּיק בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת סג) וְהֶעָוֹן הַזֶּה יֵחָלֵק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים הַשָּׁנַיִם עַל הַכְּלָל, וְהָאֶחָד עַל הַפְּרָט. וְהַחֵלֶק הָאֶחָד הַכְּלָלִי שֶׁכָּל מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹר עַל מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת בִּשְׁעַת הַשְׁמָד וְהָיָה הָאוֹנֵס מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר, בֵּין מִצְוֹת קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, אוֹ מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹר עַל עֲבוֹדָה זָרָה גִּלּוּי עֲרָיוֹת אוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְׁמָד הוּא חַיָּב שֶׁיִּמְסֹר נַפְשׁוֹ וְיֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, וְאִם עָבַר וְלֹא נֶהֱרַג כָּבָר חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, וְעָבַר עַל אָמְרוֹ וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְחָטְאוֹ עָצוּם מְאֹד, אָמְנָם אֵינוֹ לוֹקֶה, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא אָנוּס, לְפִי שֶׁאֵין לְבֵית דִּין יְכֹלֶת שֶׁיְּקִימוּ גְּבוּל מַלְקוּת אוֹ הֶרֶג, אֶלָּא בְּמֵזִיד, בְּרָצוֹן, בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (קדושים ד יג) בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַהוּא וְלֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג, וְלֹא מֻטְעֶה. וּכְבָר הִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, וְכָל שֶׁכֵּן מִיתַת בֵּית דִּין, וְאָמְנָם עָבַר עַל חִלּוּל הַשֵּׁם.

ב וְהַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הַכְּלָלִי, שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם עֲבֵרָה, אֵין תַּאֲוָה בָּהּ וְלֹא עֲרֵבוּת, אֲבָל בִּפְעָלָתוֹ יְכַוֵּן לְהַכְעִיס, וְזֶהוּ כְּמוֹ כֵן מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם וְיִלְקֶה, וּלְפִיכָךְ אָמַר וְלֹא תְשָׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ. שֶׁזֶּה יֵרָאֶה הַכְעָסָה בְּזֶה הַדָּבָר וְאֵין עֲרֵבוּת גַּשְׁמִי בָּזֶה. וְהַחֵלֶק אֲשֶׁר עַל הַפְּרָט, שֶׁיַּעֲשֶׂה אִישׁ מְפֻרְסָם בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁיֵּרָאֶה לְרַבִּים שֶׁהוּא עֲבֵרָה, וּכְגוֹן הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא אֵינוֹ רָאוּי לְכָמוֹ הָאִישׁ הֶחָסִיד הַהוּא שֶׁיַּעֲשֵׂהוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה הֶתֵּר חֵלֶל הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פו, א) הֵיכִי דָּמֵי חִלּוּל הַשֵּׁם? כְּגוֹן אֲנָא דְּשָׁקְלָנָא בִּשְׁרָא מִבֵּי טַבָּחָא, וְלָא יָהֲבָנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. רַבִּי פְּלוֹנִי אוֹמֵר כְּגוֹן אֲנָא דְּמִסַּגֵּינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין. וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ עַד כָּאן.

ג שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וּקְצָת דִּינֶיהָ וְכָל עִנְיָנֶיהָ אֶכְתֹּב כְּמִנְהָגִי בְּמִצְוַת קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁבְּסָמוּךְ.

מצוה רצו

א מִצְוַת קִדּוּשׁ הַשֵּׁם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב לב) וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כְּלוֹמַר שֶׁנִּמְסַר נַפְשֵׁנוּ לָמוּת עַל קִיּוּם מִצְוֹת הַדָּת. וּכְבָר בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה וּמִן הַכְּתוּבִים בְּאֵי זֶה עִנְיָן וּבְאֵיזוֹ מִצְוָה נִצְטַוִּינוּ בָּזֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וָחַי בָּהֶם, דְּמַשְׁמַע וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם כְּבָר קִבְּלוּ הֵם, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה בְּכָל עִנְיָן וּבְכָל עֲבֵרָה. וּמִפִּי הַקַּבָּלָה אָנוּ חַיִּין בְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עד, א), כִּי שָׁלֹשׁ מִצְוֹת הֵם שֶׁחָיַב הָאָדָם שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר בָּהֶם לְעוֹלָם, וְהֵם עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל אַבְזָרֵהָא. כְּלוֹמַר, כָּל עִנְיָן שֶׁלָּהּ, הָאָסוּר לָנוּ מִפִּי הַלָּאוִין הַמְיֻחָדִין בָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ לְמַטָּה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְכֵן גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְכָל אַבְזָרֵהָא, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים: שֶׁאִם יֹאמְרוּ לוֹ לָאָדָם עְבֹד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ נַהֲרֹג אֵי זֶה מֵהֶם וְאַל יַעֲבָדֶנָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלִּבּוֹ תָּמִים בֶּאֱמוּנָתוֹ בְּיִרְאַת הַשֵּׁם, אַף עַל פִּי כֵן נִצְטַוָּה שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הַהוּא וְלֹא יִתֵּן מָקוֹם אֶל הַמַּעֲבִיר לַחְשֹׁב שֶׁהוּא כָּפַר בַּשֵּׁם, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אמור ח ו) עַל מְנָת כֵּן הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁתְּקַדִּישׁוּ אֶת שְׁמִי בְּרַבִּים. וּכְמוֹ כֵן בַּשְּׁתַּיִם שֶׁזָּכַרְנוּ, יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, יָדוּעַ כִּי הָאָדָם לֹא נִבְרָא רַק לַעֲבֹד בּוֹרְאוֹ וּמִי שֶׁאֵינוֹ מוֹסֵר גּוּפוֹ עַל עֲבֹדַת אֲדוֹנָיו אֵינֶנּוּ עֶבֶד טוֹב, וַהֲרֵי בְּנֵי אָדָם יִמְסְרוּ נַפְשׁוֹתָם עַל אֲדוֹנֵיהֶם, קַל וָחֹמֶר עַל מִצְוֹת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), שֶׁבְּאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ, חַיָּב הָאָדָם לִמְסֹר נַפְשׁוֹ בְּכָל עִנְיָן בֵּין בְּשַׁעַת שְׁמָד אוֹ שֶׁלֹּא בְּשַׁעַת שְׁמָד, וּבֵין בְּפַרְהֶסְיָא אוֹ אֲפִלּוּ בְּצִנְעָא, וּבֵין שֶׁיִּתְכַּוֵּן הַגּוֹי לְהַעֲבִירוֹ אוֹ אֲפִלּוּ לְהַנָּאַת עַצְמוֹ, אֲבָל בִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת אָמְרוּ, דְּשֶׁלֹּא בְּשַׁעַת שְׁמָד וּבְצִנְעָא יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, וַאֲפִלּוּ יִתְכַּוֵּן הַגּוֹי לְהַעֲבִירוֹ, אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא, כְּלוֹמַר, בִּפְנֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אִם לְהַנָּאָתוֹ מִתְכַּוֵּן מֻתָּר יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג וְאִם לְהַעֲבִירוֹ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, בְּשַׁעַת שְׁמָד, אֲפִילּוּ בְּצִנְעָה וַאֲפִלּוּ לְהַנָּאָתוֹ וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוָה קַלָּה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, וּמִצְוָה קַלָּה הִיא כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲפִילּוּ אַעֲרָקְתָא דְּמָסָאנָא כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל צוּרַת מִנְעָלוֹ כְּמוֹ הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁלֹּא יִדְמֶה לִהְיוֹת עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה כָּהֶם.

ד וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ אַבְזָרֵהָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, הָעִנְיָן הוּא לוֹמַר, כָּל מָה שֶׁנֶּאֱסַר לָנוּ מִכָּל לָאוִ מַהַמְיֻחָד בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כה, א) בַּכֹּל מִתְרַפְּאִין בְּמָקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲצֵי אֲשֵׁרָה, וְאָמְרוּ עָלָהּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (שבת פי״ד ה״ד) לֹא סוֹף דָּבָר בְּשֶׁאָמַר לוֹ רוֹפֵא הֶבֵא לִי עָלִין שֶׁל אֲשֵׁרָה פְּלוֹנִית, דְּמֻחֲזֵי כְּמַאן דְּמוֹדֶה בָּהּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר לוֹ, הָבֵא לִי עָלִין שֶׁל אֵילָן פְּלוֹנִי סְתָם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא אֶלָּא שֶׁל אֲשֵׁרָה יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. וְאַף עַל גַּב דְּהַשְׁתָּא כִּי מִתַּסֵּי בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה לָאו עֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ הִיא, דְּהָא לָא פָּלַח לַהּ, אֶלָּא מִכָּל מָקוֹם דְּמִתְהֲנֵי מִנָּהּ וְאֵיכָא בְּמִלְתָא לָאו דִּלָּא יְדַבֵּק בְּיָדֵךְ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם (דברים יג יח), דְּהוּא לָאו הַמְיֻחָד בַּעֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל אִסּוּרִין טוּבָא דְּאִיכָּא בַּעֲבוֹדָה זָרָה דְּיָלְפִינַן בְּהוּ מִלָּאו דְּלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל לֵיתַנְהוּ בִּכְלַל אַבְזָרֵהָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה לֵהָרֵג עֲלֵיהֶם, כֵּיוָן דְּלָאו דְּלִפְנֵי עִוֵּר אֵינוֹ מְיֻחָד בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ, דִּכְכֻלְּהוּ מִצְוֹת נָמֵי אִיתְּהוּ.

ה אַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי זֶה מָצָאתִי בְּמִקָּצַת מַחְדּוּשֵׁי מוֹרִי יִשְׁמְרוֹ אֵל שֶׁכָּתַב כִּי בַּיְרוּשַׁלְמִי דַּעֲבוֹדָה זָרָה (פ״ב ה״ב) מַשְׁמַע, דְּכָל שֶׁאָמַר לוֹ הָרוֹפֵא עָלָיו סְתָם יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג.

ו וְעִנְיַן שְׁפִיכוּת דָּמִים, לָמְדוּ הָעִנְיָן זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) מִדֶּרֶךְ הַסְּבָרָא וְאָמְרוּ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מַאי חֲזִית דְּדָמָא דִּידָךְ סָמֵק טְפֵי, דִּלְמָא דְּמָא דַּהֲהוּא גַּבְרָא סָמֵק טְפֵי, כְּלוֹמַר, הַנִּרְצָח יִהְיֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ שֶׁהָרָגוֹ, וְעַל כֵּן אֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיֵּהָרֵג שׁוּם אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וַאֲפִלּוּ יֵהָרֵג הוּא עַל זֶה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי תרומות פ״ח ה״ד), שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ כַּמָּה אֲלָפִים יִשְׂרְאֵלִים וְאָמְרוּ לָהֶם אֲנָסִים תְּנוּ לָנוּ אֶחָד מִכֶּם, וְאִם לָאו, נַהֲרֹג כֻּלְּכֶם יֵהָרְגוּ כֻּלָּם, וְאַל יִמְסְרוּ נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְדַוְקָא כְּשֶׁאָמְרוּ לָהֶם אֶחָד סְתָם, אֲבָל יְחַדּוּהוּ לָהֶם בְּפֵרוּשׁ, שֶׁאָמְרוּ תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי וְאִם לָאו נַהֲרֹג כֻּלְּכֶם רַשָּׁאִין לִתְּנוֹ, כָּעִנְיָן הַיָּדוּעַ בְּשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי, וְכֵן הַדִּין בְּנָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶן גּוֹיִם תְּנוּ לָנוּ אַחַת מִכֶּם וכו׳ כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת פֶּרֶק שְׁמִינִי (מי״ב).

ז וְעִנְיַן עֲרָיוֹת שֶׁנֶּהֱרָגִין עֲלֵיהֶם לָמְדוּ אוֹתָן חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) לְפִי שֶׁהַקִּשָּׁה נַעֲרָה מְאֹרָסָה לְרוֹצֵחַ, מָה רוֹצֵחַ יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ כֵּן נַעֲרָה מְאֹרָסָה, יֵהָרֵג אָדָם וְלֹא יִבְעַל אוֹתָהּ, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תְמַשֵּׁל מְשָׁלִים חִנָּם, רַק לְלַמֵּד עִנְיָן. וְעוֹד יֵשׁ לָהֶם בָּזֶה סֶמֶךְ מִן הַקַּבָּלָה, שֶׁהִיא חוֹמַת בַּרְזֶל לְכָל דִּבְרֵיהֶם. וְכָתְבוּ הָרִאשׁוֹנִים דְּלָא אָמְרִינַן יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר לְעוֹלָם, אֶלָּא לַעֲבֹר עֲבֵרָה, אֲבָל לְהִבָּטֵל מִמִּצְוָה יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג וְאַל יַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם) בְּאֶסְתֵּר קַרְקַע עוֹלָם הָיְתָה, כְּלוֹמַר, וְהוּא כְּעֵין שַׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי הָאִשָּׁה עַל כָּרְחָהּ נִבְעֶלֶת, וַאֲפִלּוּ סִיְּעָה הָאִשָּׁה בַּתַּשְׁמִישׁ לְאַחַר שֶׁהִלְבִּישָׁה הַיֵּצֶר לֹא תִתְחַיֵּב בְּכָךְ, שֶׁאֵין אֹנֶס גָּדוֹל מִמֶּנּוּ. וּמָה שֶׁמָּצִינוּ מַעֲשִׂים לַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנֶּהֱרָגִין אֲפִלּוּ עַל בִּטּוּל מִצְוָה, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא שמות כ ו) מָה לְךָ יוֹצֵא לִסָּקֵל? עַל שֶׁמִּלְתִּי אֶת בָּנַי, מָה לְךָ יוֹצֵא לִצָּלֵב? עַל שֶׁנִּטַּלְתִּי אֶת הַלּוּלָב, מִדַּת

חֲסִידוּת עָשׂוּ הֵם וְרָאוּ שֶׁהַדּוֹר הָיָה צָרִיךְ לְכָךְ, וְהָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים רְאוּיִין לְכָךְ לְהוֹרוֹת עַל זֶה, שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים וַחֲכָמִים, לֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לִמְסֹר נַפְשָׁם לָמוּת, שֶׁלֹּא לְכָל אָדָם יֵשׁ רְשׁוּת לְהָרֵג בְּמָה שֶׁלֹּא חִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהָרֵג עָלָיו, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ (רמב״ם יסודי התורה ה ד).

ח וְעוֹד רָאִיתִי בְּעִנְיַן מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי מוֹרֵי יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁבְּכָל אִשָּׁה שֶׁקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר, שֶׁאֵינָן בִּכְלַל עֲרָיוֹת לַהֲרֵג עֲלֵיהֶן, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם לְהוֹרוֹת לְשׁוּם אָדָם לָבוֹא עַל אִשָּׁה וַאֲפִלּוּ פְּנוּיָה אֵין מוֹרִין, אֶלָּא יָמוּת מֻחָלִּיוֹ אִם הֶעֱלָה לִבּוֹ טִינָא וְאַל תִּבָּעֵל לוֹ וְלֹא יְסַפֵּר עִמָּהּ וכו׳, בְּסַנְהֶדְרִין פֶּרֶק בֶּן סוֹרֵר (סנהדרין עה א) וּבְסֵפֶר מַדָּע (שם ט), וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בפ״ח מִסַּנְהֶדְרִין וּבִפְסָחִים וְיוֹמָא וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים [י״ד סי׳ קנז].

ט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא קִדֵּשׁ הַשֵּׁם בְּמָקוֹם שֶׁחַיָּב לְקַדְּשׁוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דִּלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (מצוה רצה). וַעֲוֹן חִלּוּל הַשֵּׁם גָּדוֹל וְחָמוּר עַד מְאֹד, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בִּתְשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין לְכַפֵּר, אֶלָּא בְּמִיתָה, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִיּוֹמָא (פו, א).

מצוה רצו

א **מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח** – לִשְׁבֹּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ויקרא כג ז) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ, וּבְכָל מָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִקְרָא קֹדֶשׁ פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא יב ד) קְדֻשָּׁה, וְעִנְיַן קְדֻשָּׁתוֹ הוּא שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה אֶלָּא מָה שֶּׁהוּא מְיֻחָד בָּאֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שמות יב טז) אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם. וְהָרְאָיָה שֶׁשְּׁבִיתַת יוֹם טוֹב נִחְשֶׁבֶת עֲשֵׂה, אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כה, א): הַאי שַׁבָּתוֹן עֲשֵׂה הוּא, וְלָמְדְנוּ מֵעִנְיַן שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה שַׁבָּתוֹן גַּבֵּי יוֹם טוֹב הוּא עֲשֵׂה, וּכְבָר בָּא הַרְבֵּה בַּתַּלְמוּד גַּם כֵּן יוֹם טוֹב עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁנַּחְשֹׁב בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד בַּנֶּפֶשׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה לָנוּ בּוֹ, וּנְהַלֵּל וּנְפָאֵר בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ מָה שֶּׁצִּוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וְעָשָׂה לָנוּ נִסִּים בַּזְּמַן הַהוּא, וְאִם יִהְיֶה הָאָדָם טָרוּד בְּמְלַאכְתּוֹ, לֹא יִהְיֶה לוֹ פְּנַאי לַחְשֹׁב בְּשׁוּם דָּבָר. וְעוֹד נַאֲרִיךְ בְּשָׁרְשָׁהּ וּבִדְיָנֶיהָ בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רחצ) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בִּמְקוֹמוֹ.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. מִתְבָּאָרִים בְּיוֹם טוֹב [הלכ׳ יו״ט פי״א].

מצוה רצח

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח** – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַפֶּסַח שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב ז) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. וּכְבָר הִזְהִיר עַל זֶה הַכָּתוּב בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה בְּצִוּוּי חַג הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (שמות יב טז) כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם. וְזֶה הַמִּקְרָא הֵבִיא הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת שכג) בְּמִנְיָנוֹ. אֲבָל אֲנִי כָּתַבְתִּי זֶה הָאַחֲרוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמּוֹעֲדוֹת סְדוּרִים בְּסֵדֶר אֶחָד, וְהַכֹּל עוֹלֶה לְעִנְיַן אֶחָד.

ב וְאָמַר הַכָּתוּב כָּאן מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה וְלֹא אָמַר כָּל מְלָאכָה לְפִי שֶׁצָּרְכֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ הֻתְּרוּ לַעֲשׂוֹת בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (שמות יב טז) אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, כְּלוֹמַר מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וּבְכָל עֲבוֹדָה בַּשָּׂדֶה (שמות א יד). וְכֵן ״קֶיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה״ (בראשית ד ב), ״מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד״ (קהלת ה ח), ״עֹבֵד אַדְמָתוֹ״ (משלי יב יא), אֲבָל הַמְּלָאכָה שֶׁהִיא לְאֹכֶל נֶפֶשׁ כְּמוֹ הַבִּשּׁוּל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מְלֶאכֶת חֲנָאָה הִיא, לֹא מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, כֵּן פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ויקרא שם). וְכָתַב עוֹד שֶׁזֶּה הַפֵּרוּשׁ מִתְבָּאֵר בַּתּוֹרָה כִּי בְּחַג הַמַּצּוֹת שֶׁאָמַר תְּחִלָּה כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם, וּבִשְׁאָר כָּל יָמִים טוֹבִים, יְקַצֵּר, וְיֹאמַר כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תֵעָשׂוּ, לֶאֱסֹר כָּל מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ אֹכֶל נֶפֶשׁ וּלְהוֹדִיעַ שֶׁאֹכֶל נֶפֶשׁ מֻתָּר בָּהֶן, וְלֹא יֹאמַר הַכָּתוּב לְעוֹלָם בְּאֶחָד מִכָּל שְׁאָר יָמִים טוֹבִים כָּל מְלָאכָה וְלֹא יְפָרֵשׁ בָּהֶן הֻתַּר אֹכֶל נֶפֶשׁ, כִּי מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה יִלַּמֵּד עַל זֶה. אֲבָל בִּפְרָשַׁת כָּל הַבְּכוֹר בְּחַג הַמַּצּוֹת אָמַר (דברים טז ח) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיָי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה. וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הִתִּיר בּוֹ בְּחַג זֶה בְּפֵרוּשׁ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וְאַחַר כָּךְ בְּסֵדֶר זֶה הִזְכִּיר

מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה דְּמַשְׁמַע בּוֹ גַּם כֵּן הֶתֵּר אֹכֶל נֶפֶשׁ, וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁחָזַר וְהִזְכִּירוֹ פַּעַם אַחֶרֶת בְּפָרָשַׁת כָּל הַבְּכוֹר לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר בּוֹ עוֹד בֵּאוּר, וְהִזְכִּיר מְלָאכָה סְתָם, וְסָמַךְ עַל הַיָּדוּעַ. וּמִכָּל מָקוֹם, לֹא אָמַר כָּל מְלָאכָה כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל אָמַר מְלָאכָה כְּלוֹמַר, הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר הִזְהַרְתִּיךְ עָלֶיהָ.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּזְכְּרוּ הַנְּסִים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם וִידַבְּרוּ בָּם וְיוֹדִיעוּם לִבְנֵיהֶם וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם, כִּי מִתּוֹךְ הַשְׁבִּיתָה מֵעִסְקֵי הָעוֹלָם, יִהְיוּ פְּנוּיִים לַעֲסֹק בָּזֶה, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מֻתָּרִין בִּמְלָאכָה, וַאֲפִלּוּ בִּמְלָאכָה קַלָּה, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד פּוֹנֶה לְעִסְקוֹ, וּכְבוֹד הֶרֶגֶל יִשָּׁכַח מִפִּי עוֹלָלִים גַּם מִפִּי הַגְּדוֹלִים. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֲלוֹת רַבּוֹת בַּשְּׁבִיתָה, שֶׁמִּתְקַבְּצִין כָּל הָעָם בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי סֵפֶר, וְרָאשֵׁי הָעָם יַדְרִיכוּם וּילַמְּדוּם דַּעַת. וּכְעֵין מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה לב, א) מֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ דוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח בְּפֶסַח, וְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת [וְהִלְכוֹת חָג בֶּחָג].

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ביצה כח, ב), שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתִּיר הַכָּתוּב הַמְּלָאכוֹת לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, דַּוְקָא אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֲבָל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב כְּגוֹן לִישָׁה, שְׁחִיטָה, אֲפִיָּה, בִּשּׁוּל, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת נִפְסָלוֹת קָצַת בִּשְׁהִיָּתָן. וּכְמוֹ כֵן מִזֶּה הַטַּעַם הִתִּירוּ לָדוּךְ סַמָּנִים בְּיוֹם טוֹב מִשּׁוּם דִּמְפִיגֵי טַעֲמֵיהוּ, בִּשְׁהִיָּה, אַחַר שֶׁהֵן נִדּוֹכִין, אֲבָל הַמְּלָאכוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְאֵינָן מְקַבְּלוֹת בְּזֶה שׁוּם הֶפְסֵד, כְּגוֹן קְצִירָה, דִּישָׁה, בְּרִירָה, טְחִינָה, רְקִידָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן בְּיוֹם טוֹב, וְאֵינָן בִּכְלַל צָרְכֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ כְּלָל, וְלוֹקִין עֲלֵיהֶם כַּחֲרִישָׁה שֶׁהִיא מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה בֶּאֱמֶת. וְעוֹד בְּאָרוּ הַמְּפָרְשִׁים הָאַחֲרוֹנִים עִנְיָן זֶה וְאָמְרוּ כֵּן, דְּלֹא נִקְרָא צֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֶלָּא מָה שֶּׁנַּעֲשֶׂה לְיוֹמוֹ. כְּלוֹמַר לִזְמַן מוּעָט כְּמוֹ בְּשׁוּל וַאֲפִיָּה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכֵן מָה שֶּׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם סוֹמֶכֶת בּוֹ לַהֲכִינוֹ לְשָׁעָתוֹ, לְאַפּוֹקֵי צִידָה שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם עָלֶיהָ, דְּשָׁמָּא לֹא תִזְדַּמֵּן לוֹ צִידָה הַיּוֹם. וְעוֹד אָמְרוּ, דְּכִי שָׁרִינַן אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּמֶה שֶּׁנַּעֲשָׂה לְשָׁעָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ דַּוְקָא כְּשֶׁאָדָם מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה, אֲבָל אִם מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסִלּוּקָהּ שֶׁל מְלָאכָה אָסוּר. וְזֶהוּ שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב, א) לְכַבּוֹת הַבְּקֵעַת, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ לְכַבּוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְעַשֵּׁן הַקְּדֵרָה. וּלְעִנְיַן צְלִיַּת בָּשָׂר עַל הַגֶּחָלִים דְּהַיְנוּ, בִּשְׁרָא אַגַּמְרֵי הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא (שם כג, א), אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ מִתְכַּבָּה בְּלַחוּת הַבָּשָׂר אֵין זֶה נִקְרָא מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסִלּוּקָהּ שֶׁל מְלָאכָה, כִּי צֹרֶךְ הַצְלָיָה לַעֲשׂוֹתָהּ כֵּן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּגוּפָהּ שֶׁל מְלָאכָה הוּא וְשָׁרֵי.

ה וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יב, א), שֶׁאֵין בְּכְלַל הֶתֵּר צָרְכֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ דַּוְקָא מָה שֶּׁהוּא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה לְבַד, אֶלָּא אַף כָּל דָּבָר הַצָּרִיךְ לוֹ לָאָדָם בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁהוּא דְּבַר מִצְוָה, כְּגוֹן קָטָן לְמוּלוֹ, וְלוּלָב לָצֵאת בּוֹ, וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת בּוֹ, דְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא זְמַן תּוֹרָה הוּא, וּבֵין שֶׁאֵינוֹ דְּבַר מִצְוָה אֶלָּא צָרְכֵי הַגּוּף לְבוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן רְחִיצַת רַגְלַיִם בְּמַיִם חַמִּין שֶׁהֻחַמּוּ בְּיוֹם טוֹב אוֹ לַעֲשׂוֹת מְדוּרָה לְהִתְחַמֵּם בָּהּ, כָּל דְּבָרִים אֵלּוּ מֻתָּרִין, וּבִכְלַל הֶתֵּר דְּאֹכֶל נֶפֶשׁ נִינְהוּ. כֵּן פֵּרְשׁוּ הַדָּבָר חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם הל׳ יום טוב א טז).

ו וּמִיהוּ דַּוְקָא דְּבָרִים הַשָּׁוִים בְּכָל גּוּף אָדָם הוּא שֶׁנַּתִּיר וְנֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הֶתֵּר זֶה שֶׁל אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּגוֹן רְחִיצַת רַגְלַיִם, דִּכְלֵי עָלְמָא רָחֲצֵי הָכִי לִפְעָמִים, אֲבָל מָה שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה לְכָל אָדָם, כְּגוֹן מַגְמָר דְּלָאו כֻּלֵּי עָלְמָא מִגַּמְרֵי כִּדְאָמְרִינַן בִּכְתֻבּוֹת (ז, א) וַדַּאי אָסוּר הוּא וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְדַוְקָא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ בְּעֵינַן שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן שָׁוֶה בְּכָל אָדָם, אֲבָל לְעִנְיַן אֲכָלִין, אֲפִלּוּ מַאֲכָל שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא הַמְּלָכִים וְהַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ כָּל אָדָם, דִּמְכָּל מָקוֹם, עִקַּר אֲכִילָה, דָּבָר הַשָּׁוֶה בְּכָל נֶפֶשׁ הִיא. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (ביצה ב, ב) בְּאִסּוּר הֲכָנָה, דְּאֵין יוֹם טוֹב מֻכִין לְשַׁבָּת, וְלֹא שַׁבָּת מֻכִין לְיוֹם טוֹב, וְלֹא מִשְׁתַּכְחָא אִסּוּר הֲכָנָה מִדְּאוֹרַיְתָא לְדַעְתִּי כִּי מְעִינַתְּ שַׁפִּיר בְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא כִּי אִם בְּבֵיצָה בִּלְבַד, וְעִקַּר אִסּוּרָהּ הוּא בְּשֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת אוֹ בְּשַׁבָּת שֶׁלְּאַחַר יוֹם טוֹב, בְּהָכִי מִתּוֹקְמָא הֲכָנָה דְּרַבָּה בְּבֵיצָה, וּבְהָכִי אֲסִירָא אִסּוּרָא דְּאוֹרַיְתָא וְלָא בְּעִנְיָן אַחֵר, דְּהָא אָסְרִינַן לַהּ כְּשֶׁנּוֹלְדָה בְּשַׁבָּת לְיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחַר יוֹם טוֹב, אוֹ בְּנוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב לְשַׁבָּת שֶׁאַחֲרָיו, וְכֵן בְּשֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב עַצְמוֹ מִדְּרַבָּנָן הוּא אִסּוּרָא, וְהַכֹּל מִשּׁוּם גְּזֵרָה דְּנוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת כִּדְאָמְרִן. וְיַאֲרִיךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לְכָתְבוֹ בְּבֵאוּר רָחָב וּבִמְקוֹמוֹ בְּרֵישׁ בֵּיצָה (שם) הֶאֱרַכְתִּי בּוֹ כַּאֲשֶׁר לִמְּדוּנִי רַבּוֹתַי, יִשְׁמְרֵם אֵל.

ז וְדִין מַכְשִׁירֵי אֹכֶל נֶפֶשׁ שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שמות יב טז) הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא מַכְשִׁירָיו, וְדִין זִמּוּן הַגּוּפִים (שם כא, ב) בְּיוֹם טוֹב שֶׁאָסוּר, דִּכְתִיב לָכֶם וְלֹא לַגּוּפִים, וְכֵן אֵין אוֹפִין שׁוּם דָּבָר לַכְּלָבִים, דִּכְתִיב לָכֶם וְלֹא לִכְלָבִים, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ד, ב), בִּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל גְּלוּיוֹת דְּבֵיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בָּזֶה מֻתֶּרֶת בָּזֶה, וּמָה שֶּׁנִּתְלַשׁ מִן הַקַּרְקַע בָּזֶה מֻתָּר בָּזֶה, דִּשְׁתֵּי קְדֻשּׁוֹת הֵן, מָה שֶּׁאֵינוֹ כֵּן בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ רַבִּים יִתְבָּאֲרוּ כֻּלָּן בַּאֲרֻכָּה בַּמַּסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת יוֹם טוֹב [א״ח סימן תצה].

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה מְלָאכָה מִמְּלָאכוֹת הָאֲסוּרוֹת בְּיוֹם טוֹב בְּמֵזִיד חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה רצט

א מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ח) וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ שִׁבְעַת יָמִים. וְהוּא קָרְבַּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים הַכֹּל עוֹלוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרוּשׁ עַל כֻּלָּן בְּסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כח יט) אִשֶּׁה עֹלָה וּמִשְׁפַּט הָעוֹלָה כְּבָר פֵּרַשְׁתִּיו לְמַעְלָה (מצוה קטו) [וְשָׁעִיר אֶחָד לְחַטָּאת וְהִיא נֶאֱכֶלֶת].

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן, כִּי הָאָדָם נִפְעָל כְּפִי מַעֲשֵׂהוּ, כִּי מֻהֱיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר, אֵין מַחְשַׁבְתּוֹ נִדְבֶּקֶת כִּי אִם עַל יְדֵי הַמַּעֲשֶׂה. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת פְּעֻלָּה מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם הַיּוֹם לְמַעַן נִתְפַּעֵל מִתּוֹךְ כָּךְ לָתֵת אֶת לִבֵּנוּ לְגֹדֶל הַיּוֹם וּקְדֻשָּׁתוֹ וְהַנִּפְּיִם וְהַטּוֹבוֹת שֶׁגְּמָלָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּנָחוֹת (מט, א) דִּתְמִידִין אֵינָן מְעַכְּבִין אֶת הַמּוּסָפִין וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד, ב) הַפָּרִים וְהָאֵילִים וְהַכְּבָשִׂים אֵינָם מְעַכְּבִים זֶה אֶת זֶה. הַפָּר וְהָאַיִל וְהַכְּבָשִׂים אֵינָם מְעַכְּבִים אֶת הַלֶּחֶם. כְּלוֹמַר, מִנְחַת הַסֹּלֶת שֶׁזֶּהוּ הַלֶּחֶם וְלֹא הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס לֹא כִּי אֶלָּא הַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, שֶׁכֵּן מָצִינוּ, שֶׁכְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה קָרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם, אַף כָּאן יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֶּן נַנָּס, אֲבָל אֵין הַסַּעַם כִּדְבָרָיו, שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּחֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים, כְּלוֹמַר בְּסֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי קָרְבוּ בַּמִּדְבָּר, וְהָאָמוּר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, כְּלוֹמַר, בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא לֹא קָרְבוּ בַּמִּדְבָּר, מִשֶּׁבָּאוּ לָאָרֶץ קָרְבוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ. וּמִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם? שֶׁהַכְּבָשִׂים מַתִּירִין אֶת עַצְמָן, וְלֶחֶם בְּלֹא כְּבָשִׂים אֵין לוֹ מִי שֶׁיַּתִּירֶנּוּ. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (פט, א) מְעָרְבִין נִסְכֵּי פָרִים בְּנִסְכֵּי אֵילִים, אֲבָל אֵין מְעָרְבִין נִסְכֵּי כְּבָשִׂים בְּנִסְכֵּי פָרִים וְאֵילִים. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (פז, ב) גַּם כֵּן שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁל לַח הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ הֵין וַחֲצִי הֵין וכו׳ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר שְׁנָתוֹת הָיוּ בַהֵין, עַד כָּאן לַפָּר, עַד כָּאן לָאַיִל וְעַד כָּאן לַכֶּבֶשׂ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים שָׁם וּבְמִקּוֹמוֹת מְקֻדָּשִׁים [הלכות תמידין פ״ד].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה. וְאִם עָבְרוּ הַכֹּהֲנִים עַל זֶה וְלֹא הִקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּן מוּסָף בְּמוֹעֲדוֹ בִּטְּלוּ עֲשֵׂה זֶה וְחֶטְאָם יִשָּׂאוּ, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים, כִּי עֲלֵיהֶם מוּטָל חִיּוּב הַקָּרְבָּנוֹת בְּיוֹתֵר. וְאִם אוּלַי הִרְגִּישׁוּ יִשְׂרָאֵל בַּדָּבָר גַּם עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַפֶּשַׁע, כִּי כָּל עִנְיַן הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְכָל שֶׁכֵּן תְּמִידִין וּמוּסָפִין עַל הַצִּבּוּר וְעַל כֻּלָּן הוּא מוּטָל.

מצוה ש

א מִצְוַת שְׁבִיתָה בְּשֶׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח – לִשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁל חַג הַפֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ח) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה רצז) סָמוּךְ לְמִצְוָה זוֹ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִקְרָא קֹדֶשׁ עִנְיָנוֹ לוֹמַר, קַדְּשֵׁהוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְגַם שָׁם כָּתוּב רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה עַל צַד הַפְּשָׁט. וּקְצָת דִּינֶיהָ, כְּמִנְהָגֵנוּ נִכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רחצ), וְכָל עִנְיַן שְׁבִיתַת הַשְּׁבִיעִי כִּשְׁבִיתַת יוֹם רִאשׁוֹן, וּשְׁנֵיהֶם כְּרֶגֶל אֶחָד הֵם חֲשׁוּבִים לְעִנְיַן שֶׁאֵין אוֹמְרִים זְמַן בַּשְּׁבִיעִי, וְכֵן לְכָל דָּבָר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁהוּא חָג בִּפְנֵי עַצְמוֹ (יומא ב, ב). וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב בִּמְקוֹמוֹ (מצוה שכג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שא

א שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד וְעֶשְׂרִים בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ח) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ, כָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת (מצוה רחצ) דְּהַיְנוּ יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח. וְאוּלָם רָאוּי שֶׁאַבָאֵר לְךָ בְּנֵי כָאן, עִנְיַן שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד, וְתוֹרָתֵנוּ לֹא חִיְּבַתְנוּ כִּי אִם בְּיוֹם טוֹב אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב מְפֹרָשׁ בְּפֶסַח בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְכֵן בַּעֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְסֻכּוֹת.

ג וְהָאֱמֶת כִּי הָעִנְיָן הוּא עַכְשָׁו מִנְהָג לָבַד לֹא חִיּוּב אַחַר, רְצוֹנִי לוֹמַר, שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ הַיּוֹם מִפְּנֵי הַסָּפֵק, כִּי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּקִיאִין עַכְשָׁו בִּקְבִיעַת הֶחֳדָשִׁים וְיוֹדְעִים יוֹם הַמּוֹעֵד מְכֻוָּן עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַמְקֻבָּל בְּיָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה בְּמִצְוָה ד. וְנִקְבַּע הַמִּנְהָג מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחִלָּה כְּשֶׁהָיוּ אֲנָשִׁים סְמוּכִים בָּאָרֶץ הָיוּ קוֹבְעִין הַחֹדֶשׁ עַל פִּי הָרְאִיָּה כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם; וְעַל כֵּן, כָּל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל הָרְחוֹקִים מִן הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר

שֶׁהַקְּבַע שָׁם שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין שְׁלוּחִים לְהַגִּיעַ שָׁם לְהוֹדִיעָם יוֹם הַקִּבּוּעַ הָיָה לָהֶם סָפֵק בְּאֵיזֶה יוֹם קָבְעוּ הַחֹדֶשׁ, אִם בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אוֹ בְּשֶׁלֹשִׁים וְאֶחָד, וְהָיוּ עוֹשִׂים הַמּוֹעֵד שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי סָפֵק זֶה. וְאוּלָם לֹא הָיָה סָפֵק לָהֶם לְעוֹלָם בְּיוֹתֵר מִיּוֹם אֶחָד, לְפִי שֶׁלְּעוֹלָם הָיוּ קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים אוֹ בְּשֶׁלֹשִׁים וְאֶחָד, בֵּין בְּעֵדִים בֵּין שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, כִּי יָדוּעַ הַדָּבָר וּבָרוּר שֶׁאֵין חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה מִתְאַחֵר יוֹתֵר, וְעַל כֵּן, בֵּין יָבוֹאוּ עֵדִים אוֹ לֹא יָבוֹאוּ, הָיוּ קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד. וּמִפְּנֵי הַסָּפֵק הַזֶּה (ביצה ד, ב) שֶׁיֵּשׁ לָרַחוֹקִים מִירוּשָׁלַיִם, קָבְעוּ לָהֶם בַּתְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים יוֹם טוֹב, וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נב א) תִּקְּנוּ גַּם עַכְשָׁו לָרַחוֹקִים מִן הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים כְּדָת שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בַּזְּמַן הַהוּא, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּקִיאִים בְּקִבּוּעַ הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל הַקְּרוֹבִים וְכָל שֶׁכֵּן הַדָּרִים בָּאָרֶץ מַמָּשׁ אֵין רָאוּי שֶׁיַּעֲשׂוּ כִּי אִם יוֹם אֶחָד כְּמִנְהַג אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם מֵעוֹלָם, וְכֵן נָהֲגוּ לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְנוּ.

ד וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַדָּבָר הוּא תַּקָּנַת חֲכָמִים לֹא סָפֵק, אָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁלֹּא נֹאמַר עַכְשָׁו בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת נוֹלָדָה בָּזֶה מֵהֶרֶת בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא (ביצה ד ב) דִּבְזְמַן שֶׁהָיָה הַדָּבָר סָפֵק הָיוּ אוֹמְרִים כֵּן, אֲבָל עַכְשָׁו, מִכֵּיוָן שֶׁמִּתַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא וְלֹא מִתּוֹרַת סָפֵק כְּלָל לֹא נֹאמַר כֵּן, אֶלָּא דִּינָם כְּקִדֵּשָׁה אַחַת. וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ דְּמִחֲמַת הַסָּפֵק הָרִאשׁוֹן תִּקְּנוּם חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא נַחְמִיר בָּהֶם יוֹתֵר מִבָּרִאשׁוֹנָה. וְעוֹד דְּכִי אִתְּמַר בַּגְּמָרָא (שם) נוֹלָדָה בָּזֶה מֵהֶרֶת בָּזֶה, כְּבָר הָיָה בָּטֵל הַקִּבּוּעַ עַל פִּי הָרְאִיָּה לְפִי הַדּוֹמֶה וְכֵן נָהֲגוּ הַיּוֹם. וְכָל מַה שֶׁאָמַרְנוּ דַּוְקָא בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה, חוּץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּאִלּוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּכָל מָקוֹם כְּקִדֵּשָׁה אַחַת הִיא, וְנוֹלָדָה בָּזֶה אֲסוּרָה בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁגַּם בְּבֵית הַוַּעַד הָיוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ לְפָעָמִים שְׁנֵי יָמִים יוֹם טוֹב שֶׁלֹּא מִתּוֹרַת סָפֵק, וּכְגוֹן שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה שֶׁנּוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מִתַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים בְּכָל מָקוֹם, אַחַר שֶׁאָנוּ בְּקִיאִין בְּקִבּוּעָא דְּיַרְחָא (רמב״ם קידוש החודש ה יב).

מצוה שב

א **מִצְוַת קָרְבַּן הָעֹמֶר שֶׁל שְׂעוֹרִים** – שֶׁנִּקְרִיב בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח יָתֵר עַל הַמּוּסָף שֶׁל שְׁאָר יְמֵי הַפֶּסַח כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה, וְעֹמֶר אֶחָד שֶׁל שְׂעוֹרִים הַנִּקְרָא עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג י יא) כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹ׳ וַהֲבֵאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם וְגוֹ׳ וְהֵנִיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי ה׳ מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת. וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא. כְּלוֹמַר, בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהֲרֵי בַּפֶּסַח אֵירֵי בַּפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִזֶּה, וְנֶאֱמַר שָׁם וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן שְׁנָתוֹ וְגוֹ׳. וְקָרְבָּן זֶה שֶׁל עֹמֶר נִקְרָא מִנְחַת בִּכּוּרִים, וְאֵלֶיהָ הוּא הָרֶמֶז בְּאָמְרוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיְיָ, אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ וְגוֹ׳ (ויקרא ב יד). וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (משפטים סי׳ קפב) כָּל אִם וְאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת וכו׳. חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁהֵם חוֹבָה וְזֶה אֶחָד מֵהֶם. וְאָמְרוּ שָׁם, אַתָּה אוֹמֵר חוֹבָה אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ חוֹבָה וְלֹא רְשׁוּת. וְעִנְיַן הַמִּנְחָה כֵּן (מנחות סג, ב) שֶׁהָיוּ מְבִיאִין שְׁלֹשָׁה סְאִין שְׂעוֹרִים וּמוֹצִיאִין מִן הַכֹּל עִשָּׂרוֹן אֶחָד שֶׁהוּא מְנֻפֶּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה, וְהַשְּׁאָר נִפְדֶּה וְנֶאֱכָל לְכָל אָדָם, וְחַיָּב בַּחַלָּה וּפְטוּר מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, וְלוֹקְחִין זֶה הָעִשָּׂרוֹן שֶׁל סֹלֶת הַשְּׂעוֹרִים וּבוֹלְלִין אוֹתוֹ בְּלֹג שֶׁמֶן וְנוֹתְנִין עָלָיו קֹמֶץ לְבוֹנָה כִּשְׁאָר הַמְּנָחוֹת וּמְנִיפוֹ הַכֹּהֵן בַּמִּזְרָח, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וּמַגִּישׁוֹ כְּנֶגֶד חֲזִיתוֹ שֶׁל קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית כִּשְׁאָר הַמְּנָחוֹת, וְקוֹמֵץ וּמַקְטִיר, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים כִּשְׁיָרֵי כָּל הַמְּנָחוֹת (שם סז ב).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁנִּתְבּוֹנֵן מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה הַחָסֶד הַגָּדוֹל שֶׁעוֹשֶׂה הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא עִם בְּרִיּוֹתָיו לְחַדֵּשׁ לָהֶם שָׁנָה שָׁנָה תְּבוּאָה לְמִחְיָה, לָכֵן רָאוּי לָנוּ שֶׁנַּקְרִיב לוֹ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנָּה לְמַעַן נַזְכִּיר חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ הַגָּדוֹל טֶרֶם נֶהֱנֶה מִמֶּנָּה, וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּהְיֶה רְאוּיִין לִבְרָכָה בְּהֶכְשֵׁר מַעֲשֵׂינוּ לְפָנָיו, תִּתְבָּרֵךְ תְּבוּאָתֵנוּ וְיִשְׂלַם חֵפֶץ הַשֵּׁם בָּנוּ, שֶׁחָפֵץ מֵרֹב טוּבוֹ בִּבְרַכַת בְּרִיּוֹתָיו. וְנִצְטַוֵּינוּ בָּזֶה בַּשֵּׁנִי שֶׁל פֶּסַח וְלֹא בָּרִאשׁוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא נְעָרֵב שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, כִּי הָרִאשׁוֹן נָכוֹן לְזֵכֶר הַנֵּס הַגָּדוֹל שֶׁהוֹצִיאָנוּ בָּרוּךְ הוּא מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת וּמִגָּלוּת לְשִׂמְחָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סח ב) שֶׁמִּצְוָתוֹ שֶׁל עֹמֶר לַהֲבִיאוֹ מִן הַשְּׂעוֹרִים, וְלֹא מִן הַחִטִּים, וְלֹא מִכֻּסְּמִין וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפּוֹן, וּמִן הַקָּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם שֶׁבִּכֵּר תְּחִלָּה. לֹא בִּכֵּר הַקָּרוֹב, הָיוּ מְבִיאִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמִצְוָתוֹ לְהַקְצֹר בַּלַּיְלָה בְּלֵיל שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, בֵּין בַּחֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת, וּמִצְוָתוֹ לַהֲבִיאוֹ מִן הַלַּח, פֵּרוּשׁ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה וְנִכָּר יוֹתֵר לָעַיִן בְּכוּרוֹ, וְכָל הָעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְשָׁם מִתְכַּנְּסוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִקְצָר בְּעֶסֶק גָּדוֹל. וְכָל זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְנוּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְּנוּ לִבָּם לִדְבַר הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה וְהַשִּׂמְחָה.

ד וְשָׁלֹשׁ סְאִין אֵלּוּ הָיוּ קוֹצְרִין אוֹתָן בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וְשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת וְשָׁלֹשׁ מַגָּלוֹת (שם סג ב, סה א). וְכֵיוָן שֶׁחָשְׁכָה, אוֹמֵר הַקּוֹצֵר לָעוֹמְדִים שָׁם בָּא הַשֶּׁמֶשׁ? אוֹמְרִים לוֹ הֵן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, מַגָּל זוֹ? אוֹמְרִים הֵן, וְכֵן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. קֻפָּה זוֹ? אוֹמְרִים הֵן, וְכֵן, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אֶקְצֹר? אוֹמְרִים לוֹ קְצֹר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְכָל כָּךְ לָמָּה מִפְּנֵי הַטּוֹעִין שֶׁיָּצְאוּ מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שֵׁנִי, וְהָיוּ אוֹמְרִים, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת, שֶׁהוּא שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מִתְבָּאֲרִים מֻשְׁלָם בְּפֶרֶק עֲשִׂירִי מִמְּנָחוֹת [הלכות תמידין ומוספין פ״ז].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, וַאֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים חַיָּבִין לְהִשְׁתַּדֵּל בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין יוֹצְאִין וְעוֹשִׂין כְּרִיכוֹת בַּשָּׂדוֹת מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם בְּמִנְחוֹת (סה א), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַחִיּוּב הִיא הַהַקְרָבָה וְהַהַנָּפָה וְהַהַגָּשָׁה וְהַקְּמִיצָה וְהַהַקְטָרָה, וְכָל זֶה בְּכֹהֲנִים. וּמִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֵלֶק לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְיסוֹד הַמִּצְוָה הוּא מִפְּנֵי חִדּוּשׁ הַתְּבוּאָה שֶׁהוּא הַדָּבָר הַצָּרִיךְ לַכֹּל יֵשׁ לָנוּ לְכָתְבָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַמּוּטָלוֹת עַל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מצוה שג

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם כְּלוֹת שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם כְּלוֹת יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג יד) וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִקַּר מִחְיָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, הִיא בַּתְּבוּאוֹת, וְעַל כֵּן רָאוּי לְהַקְרִיב מֵהֶן קָרְבָּן לַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתָנָם טֶרֶם יֵהָנוּ מֵהֶן בְּרִיּוֹתָיו, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לה, א) בְּדוֹמֶה לָזֶה, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה מָעַל, וְכָל זֶה, לְהַכְשִׁיר עַצְמֵנוּ שֶׁנִּהְיֶה רְאוּיִין לְקַבֵּל מְטוּבוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵפֶר זֶה פְּעָמִים רַבּוֹת. וּבְיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, הָיינוּ מַקְרִיבִין בַּזְּמַן הַבַּיִת קָרְבַּן הָעֹמֶר מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה מִן הַשְּׁעוֹרִים, כִּי הִיא הַתְּבוּאָה הַמְבַכֶּרֶת יוֹתֵר מִן הַחִטִּים, וְהִיא מַתֶּרֶת כָּל הַתְּבוּאוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות ע א) שֶׁחָמֵשׁ תְּבוּאוֹת לְבַד הֵן, שֶׁהֵן בִּכְלַל אִסּוּר הֶחָדָשׁ, וְהֵן, חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְכֻסֶּמֶת שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפּוֹן. וּבְזַמַּן הַבַּיִת מִשֶּׁקָּרַב הָעֹמֶר בְּיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, הָיָה מֻתָּר הֶחָדָשׁ בִּירוּשָׁלַיִם. וּמְקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים מֻתָּרִין אַחַר חֲצוֹת, לְפִי שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְעַצְּלִין בּוֹ עַד אַחַר חֲצוֹת, וְעַל כֵּן הָיָה מֻתָּר לָהֶם בְּכָל מָקוֹם לִסְמֹךְ עַל חֲזָקָה זוֹ. וְהַיּוֹם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ, אָסוּר מִן הַתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם. וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים אָסוּר כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר עַד לָעֶרֶב מִדְּרַבָּנָן. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ בִּמְנָחוֹת פֶּרֶק עֲשִׂירִי (עי׳ סהמ״צ להרמב״ם ל״ת קצא) וּבִמְקוֹמוֹת (משבועות) מִשְּׁבִיעִית וּמַעֲשְׂרוֹת וְחַלָּה.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִפַּת חָדָשׁ קֹדֶם יוֹם הַקָּרַבַת הָעֹמֶר חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שד

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה עַד הַיּוֹם הַהוּא** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה קֹדֶם הַזְּמַן הַנִּזְכָּר, כְּלוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה פַּת מִן הַתְּבוּאָה וְלֹא טְחָנָהּ וְלֹא רִקְּדָה אֶלָּא שֶׁקָּלָה מִן הַשְּׁעוֹרִים בָּאוּר וְאָכַל מֵהֶן חַיָּב גַּם עֲלֵיהֶם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כג יד) וְקָלִי וְגוֹ׳. כָּל עִנְיָנָהּ, בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וְחַיָּב הָאוֹכֵל גַּם כֵּן מַלְקוּת עַל כַּזַּיִת מִן הַקָּלִי.

מצוה שה

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה עַד הַיּוֹם הַהוּא** – שֶׁלֹּא נֹאכַל כַּרְמֶל חָדָשׁ קֹדֶם הַזְּמַן הַנִּזְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ. וְהַכַּרְמֶל נִקְרָא תְּבוּאָה קְלוּיָה בְּשִׁבֳּלִים גראני״ש בְּלַעַז. וְחַיָּבִין עַל הַכַּרְמֶל גַּם כֵּן בְּכַזַּיִת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כריתות ה, א) אָכַל מִן הֶחָדָשׁ לֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן קָלִי לֹא הָיָה צָרִיךְ לֶאֱמֹרוֹ, אֲבָל הִזְכִּירוֹ הַכָּתוּב, לְחַלֵּק, שֶׁמִּתְחַיֵּב עַל קָלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל כַּרְמֶל וְלֶחֶם. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם) עַל צַד הַדְּחִיָּה, אוּלַי יִתְחַיֵּב עַל קָלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְכֵן עַל כַּרְמֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ אַחַר שֶׁהוּא מְיֻתָּר, וְיִהְיֶה חַיָּב עַל לֶחֶם וְכַרְמֶל מַלְקוּת אַחַת? וְהָיְתָה הַתְּשׁוּבָה לְמַאי הִלְכְתָא כַּתְּבֵהּ רַחֲמָנָא לְקָלִי בָּאֶמְצַע לוֹמַר לֶחֶם כִּי קָלִי, וְכַרְמֶל כִּי קָלִי, וְיִהְיֶה חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. כָּל עִנְיָנָהּ, בִּשְׁתֵּי מִצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת חַבְרוֹתֶיהָ.

מצוה שו

א **מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר** – לִסְפֹּר תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם מִיּוֹם הֲבָאַת הָעֹמֶר שֶׁהוּא יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג טו) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה. וַהַמְנֵן הַזֶּה חוֹבָה, וְעָלֵינוּ לְמָנוֹת בּוֹ הַיָּמִים יוֹם יוֹם, וְכֵן הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁהַכָּתוּב אָמַר תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. וְאָמַר גַּם כֵּן (דברים טז ט) שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ, וּבְפֵרוּשׁ אָמַר אַבַּיֵי בַּגְּמָרָא בִּמְנָחוֹת (סו, א) מִצְוָה לְמִמְנֵי יוֹמֵי וּמִצְוָה לְמִמְנֵי שָׁבוּעֵי (עי׳ סהמ״צ להרמב״ם עשין קסא). וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים (עי׳ סוף ר״ן פסחים), שֶׁהָיָה דַּעְתָּם, כִּי כַּוָּנַת הַכָּתוּב לִמְנוֹת הַשָּׁבוּעוֹת דַּוְקָא כְּשֶׁהֵן שְׁלֵמִים, אֲבָל לְהַזְכִּיר בְּכָל יוֹם וְלוֹמַר שֶׁהֵם כָּךְ

וְכָךְ יָמִים וְכָךְ וְכָךְ שָׁבוּעוֹת אֵין צָרִךְ. וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ (רא״ש בתשובה כלל כד סי׳ יג), כִּי הַדֶּרֶךְ הַנִּבְחָר לְהַזְכִּיר מִנְיַן הַשָּׁבוּעוֹת עִם הַיָּמִים תָּמִיד בְּכָל יוֹם וִירֵא שָׁמַיִם יִבְחַר דַּרְכָּם לְהוֹצִיא מִכָּל סָפֵק, וְלֹא יָחוּשׁ לְתִפְאֶרֶת הַמִּלּוֹת, וְכֵן נָהֲגוּ הַיּוֹם בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁשָּׁמַעְנוּ.

ב וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ שם) וְאַל יַטְעֶה אוֹתְךָ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִצְוָה לְמִמְנֵי יוֹמֵי וּמִצְוָה לְמִמְנֵי שָׁבוּעֵי. וְתַחְשֹׁב שֶׁהֵם שְׁתֵּי מִצְוֹת, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בָּזֶה לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֲבָל הוּא חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמִּצְוָה. וְאָמְנָם הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, אִלּוּ אָמְרוּ מִנְיַן הַיָּמִים מִצְוָה וּמִנְיַן הַשָּׁבוּעוֹת מִצְוָה, וְזֶה מָה שֶׁלֹּא נֶעְלַם מִמִּי שֶׁיְּדַקְדֵּק בַּדָּבָר וְיָבִאֲרֵהוּ, שֶׁאַתָּה כְּשֶׁתֹּאמַר יִתְחַיֵּב שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, לֹא יִתְחַיֵּב מִן הַמַּאֲמָר הַזֶּה שֶׁהֶעְנִין הַהוּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְהָרְאָיָה הַמְּבֹאֶרֶת עַל זֶה, הֱיוֹתֵנוּ מוֹנִין הַשָּׁבוּעוֹת כְּמוֹ כֵן בְּכָל לַיְלָה בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהֵם כָּךְ וְכָךְ שָׁבוּעוֹת וְכָךְ וְכָךְ יָמִים, וְאִלּוּ הָיוּ הַשָּׁבוּעוֹת מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לֹא סִדְּרוּ מִנְיָנָם אֶלָּא בְּלֵילֵי הַשָּׁבוּעוֹת בִּלְבַד, וְהָיוּ לָהֶן שְׁתֵּי בְּרָכוֹת אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת יְמֵי הָעֹמֶר, וְעַל סְפִירַת שָׁבוּעֵי הָעֹמֶר, וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֲבָל הַמִּצְוָה הִיא סְפִירַת הָעֹמֶר יָמָיו וְשָׁבוּעוֹתָיו כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, עַד כָּאן.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עַל צַד הַפְּשָׁט, לְפִי שֶׁכָּל עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ אֶלָּא הַתּוֹרָה, וּמִפְּנֵי הַתּוֹרָה נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיהו לג כה) אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה וְגוֹ׳, וְהִיא הָעִקָּר וְהַסִּבָּה שֶׁנִּגְאֲלוּ וְיָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁיְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה בְּסִינַי וְיִקַּיְמוּהָ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה (שמות ג יב) וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה. וּפְרוּשׁ הַפָּסוּק הוֹצִיאֲךָ אוֹתָם מִמִּצְרַיִם, יִהְיֶה לְךָ אוֹת שֶׁתַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה, כְּלוֹמַר, שֶׁתְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה שֶׁהִיא הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה הֵם נִגְאָלִים וְהִיא תַּכְלִית הַטּוֹבָה שֶׁלָּהֶם, וְעִנְיַן גָּדוֹל הוּא לָהֶם יוֹתֵר מִן הַחֵרוּת מֵעַבְדוּת, וְלָכֵן יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה אוֹת בְּצֵאתָם מֵעַבְדוּת לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, כִּי הַטָּפֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ אוֹת לְעוֹלָם אֶל הָעִקָּר.

ד וּמִפְּנֵי כֵן, כִּי הִיא כָּל עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבַעֲבוּרָהּ נִגְאֲלוּ וְעָלוּ לְכָל הַגְּדֻלָּה שֶׁעָלוּ אֵלֶיהָ, נִצְטַוִּינוּ לִמְנוֹת מִמֻּחֶרֶת יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח עַד יוֹם נְתִינַת הַתּוֹרָה לְהַרְאוֹת בְּנַפְשֵׁנוּ הַחֵפֶץ הַגָּדוֹל אֶל הַיּוֹם הַנִּכְבָּד הַנִּכְסָף לִלְבֵּנוּ כְּעֶבֶד יִשְׁאַף צֵל, וְיִמְנֶה תָּמִיד מָתַי יָבוֹא הָעֵת הַנִּכְסָף אֵלָיו שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת, כִּי הַמְּנְיָן מַרְאֶה לָאָדָם כִּי כָל יִשְׁעוֹ וְכָל חֶפְצוֹ לְהַגִּיעַ אֶל הַזְּמַן הַהוּא. וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ מוֹנִין לָעֹמֶר, כְּלוֹמַר, כָּךְ וְכָךְ יָמִים עָבְרוּ מִן הַמְּנְיָן וְאֵין אָנוּ מוֹנִין כָּךְ וְכָךְ יָמִים יֵשׁ לָנוּ לַזְּמַן, כִּי כָּל זֶה מַרְאֶה לָנוּ הָרָצוֹן הֶחָזָק לְהַגִּיעַ אֶל הַזְּמַן, וְעַל כֵּן לֹא נִרְצֶה לְהַזְכִּיר בְּתִחְלַת חֶשְׁבּוֹנֵנוּ רִבּוּי הַיָּמִים שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְהַגִּיעַ לְקָרְבַּן שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת. וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ לוֹמַר אִם כֵּן אַחַר שֶׁעָבְרוּ רֹב הַיָּמִים שֶׁל שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת אֵלּוּ, לָמָּה לֹא נַזְכִּיר מִעוּט הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים? לְפִי שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹת מַטְבֵּעַ הַחֶשְׁבּוֹן בְּאֶמְצָעוֹ. וְאִם תִּשְׁאַל אִם כֵּן לָמָּה אָנוּ מַתְחִילִין אוֹתוֹ מִמֻּחֶרֶת הַשַּׁבָּת, וְלֹא מִיּוֹם רִאשׁוֹן? הַתְּשׁוּבָה כִּי הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן נִתְיַחֵד כֻּלּוֹ לְהַזְכָּרַת הַנֵּס הַגָּדוֹל, וְהוּא יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא אוֹת וּמוֹפֵת בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם וּבְהַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל בְּנֵי אָדָם, וְאֵין לָנוּ לְעָרֵב בְּשִׂמְחָתוֹ וּלְהַזְכִּיר עִמּוֹ שׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְעַל כֵּן נִתְקַן הַחֶשְׁבּוֹן מִיּוֹם שֵׁנִי מִיָּד. וְאֵין לוֹמַר הַיּוֹם כָּךְ וְכָךְ יָמִים לְיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֶשְׁבּוֹן רָאוּי לוֹמַר לְיוֹם שֵׁנִי, וְעַל כֵּן הַתִּקֵּן לִמְנוֹת הַמִּנְיָן מִמָּה שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ, וְהוּא קָרְבַּן הָעֹמֶר, שֶׁהוּא קָרְבָּן נִכְבָּד, שֶׁבּוֹ זֵכֶר שֶׁאָנוּ מַאֲמִינִים, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בְּהַשְׁגָּחָתוֹ עַל בְּנֵי אָדָם רוֹצֶה לְהַחֲיוֹתָם וּמְחַדֵּשׁ לָהֶם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה זֶרַע תְּבוּאוֹת לִחְיוֹת בּוֹ.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות סו, א), שֶׁמִּצְוָה לְמִנּוֹתָן מְבֻעָרֶב כְּדֵי שֶׁיִּהוּ תְּמִימוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת בִּזְמַן שֶׁמַּתְחִיל מִבָּעֶרֶב. וּמִכָּל מָקוֹם פֵּרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים (תוס׳ מנחות שם בד״ה זכר בשם בה״ג) שֶׁאִם שָׁכַח וְלֹא מָנָה מִבָּעֶרֶב מוֹנֶה לְמָחָר כָּל הַיּוֹם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שָׁם, שֶׁמִּי שֶׁשָּׁכַח וְלֹא מָנָה יוֹם אֶחָד שֶׁאֵין יָכוֹל לִמְנוֹת עוֹד בְּאוֹתָהּ שָׁנָה, לְפִי שֶׁכֻּלָּן מִצְוָה אַחַת הֵם. וּמִכֵּיוָן שֶׁשָּׁכַח מֵהֵן יוֹם אֶחָד, חֲרֵי כָּל הַחֶשְׁבּוֹן בָּטֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא הוֹדוּ מוֹרֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ לִסְבָרָא זוֹ, אֶלָּא מִי שֶׁשָּׁכַח יוֹם אֶחָד יֹאמַר אֶמֶשׁ הָיוּ כָּךְ בְּלֹא בְּרָכָה, וּמוֹנֶה הָאֲחֵרִים עִם כָּל יִשְׂרָאֵל. וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר (רמב״ם תמידין ומוספין ז כג) לִמְנוֹת מְעֻמָּד, וּמְבֻרָךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וכו׳. וּמִי שֶׁמָּנָה בְּלֹא בְּרָכָה יָצָא, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְזֹר וְלִמְנוֹת בִּבְרָכָה (שם הכ״ה). וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת [או״ח סימן תעט].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר מִדְּאוֹרַיְתָא בְּכָל מָקוֹם בִּזְכָרִים [בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֹמֶר וּמִדְּרַבָּנָן בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִלּוּ שֶׁאֵין עֹמֶר קָרֵב], וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא סָפַר יָמִים אִלּוּ בְּטֵל עֲשֵׂה.

מצוה שז

א מִצְוַת קָרְבַּן מִנְחָה חֲדָשָׁה מִן הַחִטִּים בְּיוֹם עֲצֶרֶת – לְהַקְרִיב בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת לֶחֶם חָמֵץ מִן חִטָּה חֲדָשָׁה, וְזֶהוּ נִקְרָא בַּכָּתוּב מִנְחָה חֲדָשָׁה, וְהֵם שְׁתֵּי כְּכָרוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כג טז יז) מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים. וְהָעִנְיָן הָיָה כֵּן, (מנחות עו א ב) שֶׁהָיוּ מְבִיאִין שָׁלֹשׁ סְאִין חִטִּים כְּכָרוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כג טז יז) מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים. וְהָעִנְיָן הָיָה כֵּן, (מנחות עו א ב) שֶׁהָיוּ מְבִיאִין שָׁלֹשׁ סְאִין חִטִּים חֲדָשׁוֹת וְשָׁפִין אוֹתָן וּבוֹעֲטִין בָּהֶן כְּדֶרֶךְ כָּל הַמְּנָחוֹת, וְטוֹחֲנִין אוֹתָם וּמְנִיפִין מֵהֶן שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה נָפָה, וְלוֹקְחִין אוֹתָן וְעוֹשִׂין מֵהֶן שְׁתֵּי חַלּוֹת וּמֵבִיא שְׁאוֹר (שם נב, ב) וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הָעִשָּׂרוֹן, וְאֹרֶךְ כָּל חַלָּה (שם צו, א) שִׁבְעָה טְפָחִים, וְרָחְבָּהּ אַרְבָּעָה, וְגָבְהָהּ אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת, וּמְרֻבָּעוֹת הָיוּ, וְאוֹפִין

אוֹתָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, וּלְמָחָר אַחַר הֲנָפָתָן הָיוּ נֶאֱכָלוֹת לַכֹּהֲנִים כָּל אוֹתוֹ יוֹם וַחֲצִי הַלַּיְלָה (שם ק ב), וְאוֹתָהּ מִנְחָה הִיא רִאשׁוֹנָה לְכָל הַמִּנְחוֹת הַבָּאוֹת מִן הַחִטִּים. וּמַקְרִיבִים עִם הַלֶּחֶם, שִׁבְעָה כְּבָשִׂים תְּמִימִים וּפַר בֶּן בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנַיִם לְעוֹלָה, וְשָׂעִיר לְחַטָּאת, וּשְׁנֵי כְּבָשִׂים לִשְׁלָמִים, וְאֵלּוּ הֵן הַקָּרְבָּנוֹת הָאֲמוּרִים בְּחֻמָּשׁ הַפְּקוּדִים כָּל זֶה הָיָה קָרֵב עִם הַלֶּחֶם, מִלְּבַד קָרְבַּן מוּסַף הַיּוֹם שֶׁהוּא שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים לְעֹלָה, וּשְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת, וְאֵלּוּ הֵן הַקָּרְבָּנוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא. וּבְפֵרוּשׁ נִתְבָּאֵר כֵּן בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּנָחוֹת (מה, ב) שֶׁזֶּה הַקָּרְבָּן, יָבֹא עִם הַלֶּחֶם, חָלוּק מִמּוּסַף הַיּוֹם, וְאַחַר הֲנָפַת הַלֶּחֶם, הָיָה נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים עִם כִּבְשֵׁי הַשְּׁלָמִים.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּמִצְוֹת הָעֹמֶר (מצוה שב) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, מָה שֶּׁמַּסְפִּיק גַּם לִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם עַל צַד הַפְּשָׁט. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי בָּעִנְיָן כִּי מִפְּנֵי זֶה הָיְתָה הַמִּצְוָה בְּחִטִּים לִהְיוֹת הַמִּנְחָה בְּכַפָּרוֹת שֶׁל לֶחֶם, וּבְמִנְחַת שְׂעוֹרִים בְּקֶמַח, לְפִי שֶׁהַחִטִּים לְמַאֲכַל אָדָם, וְעַל כֵּן רָאוּי לַהֲכִינָם בְּעִנְיַן שֶׁהָאָדָם נֶהֱנֶה וְנִזּוֹן מֵהֶם, וְכָל זֶה מִן הַשֹּׁרֶשׁ אֲשֶׁר נָטַעְנוּ בַּתְּחִלָּה בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה, תִּתְעוֹרֵר מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם אֶל הַדְּבָרִים, וְעַל כֵּן, כְּפִי חֻשִּׁיבוּת הַקָּרְבָּן וַהֲכָנָתוֹ הַטּוֹבָה לֵב אָדָם מִתְעוֹרֵר אֵלָיו יוֹתֵר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם פג, ב) שֶׁאִם לֹא מָצְאוּ חָדָשׁ יָבִיאוּ מִן הָעֲלִיָּה, וְחִטִּין שֶׁיָּרְדוּ בָּעָבִים לֹא יָבִיא לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סָפֵק אִם אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן מִמּוֹשְׁבוֹתֵיכֶם אוֹ לָאו וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר. לִישָׁנָן שֶׁל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וַעֲרֵיכָתָן בַּחוּץ, וַאֲפִיָּתָן בִּפְנִים כְּכָל הַמִּנְחוֹת, וְאֵין אֲפִיָּתָן דּוֹחָה יוֹם טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב טז) יֵעָשֶׂה לָכֶם וְלֹא לְגָבוֹהַּ. הֲנָפַת הַלֶּחֶם עִם שְׁנֵי כִּבְשֵׁי הַשְּׁלָמִים הָיְתָה נַעֲשֵׂית בְּעוֹדָן חַיִּים. וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל אַחַת מִן הַכַּפָּרוֹת, וְהַשְּׁנִיָּה מִתְחַלֶּקֶת לְכָל הַמִּשְׁמָרוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִתְבָּאֲרִים בְּמִנְחוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי, חֲמִישִׁי, שְׁמִינִי וְאַחַד עָשָׂר [ה׳ תמידין ומוספין פ״ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וכו׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמִצְוַת הָעֹמֶר.

מצוה שח

א **מִצְוַת שְׂבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם עֲצֶרֶת** – לִשְׁבֹּת מִכָּל מְלָאכָה זוּלָתִי מָה שֶּׁמֻּתָּר לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם שִׁשָּׁה בְּסִיוָן, שֶׁזֶּהוּ הַנִּקְרָא חַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כא) וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת שְׂבִיתַת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁבַּסֵּדֶר הַזֶּה (מצוה רצז) שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה מִקְרָא קֹדֶשׁ עִנְיָנוֹ לוֹמַר קָדֵשׁוּהוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה.

ב וְגַם שָׁם כָּתוּב רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁמַּסְפִּיק עַל צַד הַפְּשָׁט בְּכָל הַיָּמִים טוֹבִים. וּבְמֵי נוֹהֶגֶת, וּקְצָת דִּינֶיהָ נִכְתַּב בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה דְּיוֹם טוֹב (מצוה רחצ) שֶׁלְּאַחַר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם [או״ח סימן תצז].

מצוה שט

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם חַג שָׁבוּעוֹת** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם עֲצֶרֶת, שֶׁזֶּהוּ יוֹם שִׁשִּׁי בְּסִיוָן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג טו טז) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת וגו׳ תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וגו׳. וּפֵרוּשׁ מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת כְּלוֹמַר, מֵחֳרַת יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁבּוֹ דִּבֵּר תְּחִלָּה, דְּאִי בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית אִם כֵּן לֹא יוֹדִיעֲנוּ אֵיזֶהוּ. וְנִמְצָא, שֶׁחֲמִשִּׁים יוֹם כָּלִים בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן, כֵּיצַד? חֲמִשָּׁה עָשָׂר יָמִים מִנִּיסָן שֶׁהוּא מָלֵא לְעוֹלָם, וְעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה מֵאִיָּר שֶׁהוּא חָסֵר לְעוֹלָם, וְשִׁשָּׁה מִסִּיוָן, הֲרֵי חֲמִשִּׁים. וְיוֹם הַחֲמִשִּׁים זֶה, שֶׁהָיָה יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה, הוּא חַג הָעֲצֶרֶת, וְנִקְרָא גַּם כֵּן חַג הַשָּׁבוּעוֹת. וְכָתוּב בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה עַל זֶה הַיּוֹם הַנִּכְבָּד כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. כְּבָר כָּתַבְנוּ כִּי מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה נִקְרֵאת כָּל מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַמּוֹעֵד הַזֶּה רָמוּז בְּמִצְוַת סְפִירַת הָעֹמֶר שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה שו), וְקָחֻנוּ מִשָּׁם.

ג וְדִינֶיהָ כָּתַבְתִּי קְצָתָם כְּמִנְהָגִי בְּמִצְוַת שְׂבִיתַת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בִּשְׁאָר יְמֵי מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה, כִּי שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמּוֹעֲדִים הַיְדוּעִים, וְהֵם, רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח וְרִאשׁוֹן וּשְׁמִינִי שֶׁל חָג, וַעֲצֶרֶת וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דִּין אֶחָד לְכֻלָּם לְכָל הֶתֵּרָן וּלְכָל אִסּוּרָן. וּבְאוּר כָּל דִּינֶיהָ בַּאֲרֻכָּה בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת בֵּיצָה [א״ח סימן תצו].

מצוה שי

א **מִצְוַת שְׂבִיתָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – לִשְׁבֹּת מִכָּל מְלָאכָה חוּץ מִמַּה שֶּׁמֻּתָּר לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כד) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן, וְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הוּא חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, לְפִי שְׁנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לֶחֳדָשִׁים, וְרִאשׁוֹן יִקָּרֵא בַּכָּתוּב, וְכָתַבְתִּי בְּמִצְוַת שְׂבִיתַת

יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, (מצוה רצז) מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה ב, א) הַאי שַׁבָּתוֹן עֲשֵׂה הוּא, וְכָל שְׁאָר עִנְיַן הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם.

מצוה שיא

א שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּתִשְׁרֵי – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כד-כה) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ וְגוֹ׳ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. וְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי יִקָּרֵא תִּשְׁרֵי, כִּי הוּא שְׁבִיעִי לְנִיסָן, שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לֶחָדָשִׁים. וְזֶה הַיּוֹם שֶׁל אֶחָד בְּתִשְׁרֵי אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה ב, א) שֶׁנִּקְרָא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ שָׁנִים וּשְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וְכֵן מוֹנִין מִמֶּנּוּ לַנְּטִיעָה וְלַיְרָקוֹת. וּבִגְמָרָא דְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (שם ח יב א) בְּאָרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרָם שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְעִנְיָנִים אֵלֶּה לְמַאי הִלְכְתָא. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (טז, א), שֶׁבְּיוֹם זֶה נִדּוֹנִין כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם עַל מַעֲשֵׂיהֶם. וְאָמְרוּ עַל דֶּרֶךְ הַמְּלִיצָה לְבָאֵר שֶׁהַשְׁגָּחָתוֹ עַל מַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד (וּלֹא) וְעַל כָּל הַמִּין דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁעוֹבְרִין כָּל בְּנֵי אָדָם לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן כְּלוֹמַר, אֶחָד אֶחָד וְלֹא בְּעִרְבּוּב.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַמּוֹעֵד הַזֶּה, שֶׁהָיָה מֵחַסְדֵי הָאֵל עַל בְּרוּאָיו לִפְקֹד אוֹתָם וְלִרְאוֹת מַעֲשֵׂיהֶם יוֹם אֶחָד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַבּוּ הָעֲוֹנוֹת כָּל כָּךְ, וְיִהְיֶה מָקוֹם לְכַפָּרָה, וְהוּא רַב חֶסֶד מַשָּׂה כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְכֵינָן שֶׁהֵם מוּעָטִים מַעֲבִיר עֲלֵיהֶן. וְאִם אוּלַי יֵשׁ בָּהֶם עֲוֹנוֹת שֶׁצְּרִיכִין מֵרוּק נִפְרָע מֵהֶן מְעַט מְעַט. וּכְעִין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז ד, א) אוֹהֲבוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט. וְאִם לֹא יִפָּקְדֵם עַד זְמַן רַב יִתְרַבּוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיִּתְחַיֵּב הָעוֹלָם כְּמַעַט כְּלָיָה חָלִילָה.

ג נִמְצָא שֶׁהַיּוֹם הַנִּכְבָּד הַזֶּה הוּא קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְלָכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ יוֹם טוֹב וְלִהְיוֹת בְּמִנְיַן מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה הַיְקָרִים. וּמִצַּד שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין לָדוּן כָּל חַי רָאוּי לַעֲמֹד בּוֹ בִּירְאָה וָפַחַד יוֹתֵר מִבְּכָל שְׁאָר מוֹעֲדֵי הַשָּׁנָה. וְזֶהוּ עִנְיַן זִכְרוֹן תְּרוּעָה הַנִּזְכָּרִים בּוֹ, כִּי הַתְּרוּעָה קוֹל שָׁבוּר, לְרַמֵּז שֶׁיִּשְׁתַּבֵּר כָּל אֶחָד תִּקֵּף יִצְרוֹ הָרַע וְיִתְנַחֵם עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּמִצְוַת שׁוֹפָר בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר פִּנְחָס (מצוה תה) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁלֹּא קָבְעוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לוֹמַר הַלֵּל בַּמּוֹעֵד הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לוֹמַר שִׁירָה וְהוּא עוֹמֵד בַּדִּין; וְכִדְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (לב, ב) אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִפְּנֵי מָה אֵין יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים הַלֵּל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים? וכו׳ כִּדְאִיתָא הָתָם.

ד מִדִּינֵי הַשְּׁבִיתָה בְּיוֹם טוֹב, כָּתַבְתִּי קְצָתָם כְּמִנְהָגֵי בְּמִצְוַת מוֹעֵד הַפֶּסַח, וְעוֹד רָאוּי לְכָתֹב כָּאן מְעַט מִן הָעִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם שֶׁאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵן, בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וְלָרְגָלִים, פְּרוּשׁ רְגָלִים כִּלּוֹמַר רֶגֶל שֶׁבּוֹ תְּחִלָּה לָרְגָלִים, כֵּן פִּתְרוֹנוֹ בַּגְּמָרָא (שם ד, א), בְּאֶחָד בֶּאֱלוּל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמָה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. בְּאֶחָד בִּשְׁבָט רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאִילָנוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִין, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ, וְשָׁם מִתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא, רָאשֵׁי שָׁנִים אֵלּוּ, לְאֵיזֶה עִנְיָן הֵם.

ה וְשָׁם אָמְרוּ, (טז, ב) שֶׁאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְקֻרָּעִין גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם צְדָקָה, צְעָקָה, שִׁנּוּי הַשֵּׁם וְשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה. וְעִנְיַן שִׁנּוּי הַשֵּׁם הוּא לְפִי הַדּוֹמֶה, כְּדֵי שֶׁיִּחָשֵׁב הָאָדָם כְּאִלּוּ הוּא אָדָם אַחֵר (עי׳ רמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ד), וַיְכַשִּׁיר כָּל דְּרָכָיו, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּקָּרֵא, יִזְכֹּר זֶה וְיִתֵּן לִבּוֹ אֶל הָעִנְיָן. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה סְפָרִים נִפְתָּחִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְאֶחָד שֶׁל רְשָׁעִים גְּמוּרִים, וְאֶחָד שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים, וְעִנְיַן פְּתִיחַת הַסְּפָרִים נֶאֱמַר לְפִי הַדּוֹמֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל בְּעִנְיַן הַשְׁגָּחָתוֹ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי הַשּׁוֹמְעִים יְדַבְּרוּ רַבּוֹתֵינוּ לְעוֹלָם בַּמֶּרְגָּל בִּבְנֵי אָדָם. צַדִּיקִים גְּמוּרִים נִכְתָּבִין וְנֶחְתָּמִין לְאַלְתַּר לְחַיִּים, פֵּרֵשׁ מוֹרִי, צַדִּיק גָּמוּר בְּכָאן שֶׁכֻּלּוֹ זַכַּאי, וְכֵן רָשָׁע גָּמוּר בְּכָאן שֶׁכֻּלּוֹ חַיָּב, וּלְפִיכָךְ נֶחְתָּם מִיָּד לְמִיתָה, אַחַר שֶׁאֵין לוֹ זְכוּת בָּעוֹלָם שֶׁיְּגֵן עָלָיו. בֵּינוֹנִיִּים תְּלוּיִין עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים וְאָז גָּמַר דִּין שֶׁלָּהֶם נֶחְתָּם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם בְּסָמוּךְ לָזֶה בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שָׁלֹשׁ כְּתוֹת לְיוֹם הַדִּין, כְּלוֹמַר, אַחַר הַמָּוֶת שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, שֶׁזֶּה קָרוּי יוֹם הַדִּין כַּת אֶחָד שֶׁל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, וְכַת שֶׁל רְשָׁעִים, וְכַת שֶׁל בֵּינוֹנִיִּים, בְּכָאן פֵּרְשׁוּ צַדִּיק גָּמוּר וְרָשָׁע גָּמוּר בְּדִינָם. וּבְזֶה הַפֵּרוּשׁ, תִּסְתַּלֵּק קֻשְׁיָא גְּדוֹלָה מִן הָעִנְיָן, אִם תִּזְכֶּה, בְּנִי, תַּרְגִּישׁ בָּהּ וְנַיַּח לְךָ עָמְלִי זֶה.

ו וּמָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם, שֶׁהַצַּדִּיק גָּמוּר בְּדִינוֹ נֶחְתָּם לְאַלְתַּר לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אַל תַּחְשֹׁב, שֶׁחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא דָּבָר הַשָּׁוֶה לְכָל צַדִּיק, כִּי יֵשׁ בְּאוֹתָם הַחַיִּים, מַעֲלוֹת אֵין מִסְפָּר, וְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק עוֹלֶה בָּהֶן עַד מָקוֹם הָרָאוּי לוֹ לְפִי שְׂכָרוֹ (עי׳ שבת קנב א). וְיֶתֶר פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, שָׁם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, פֶּרֶק רֹאשׁוֹן [או״ח סימן תרב תרג].

ז וְנוֹהֵג אִסּוּר מְלָאכָה בְּיוֹם זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ חַיָּב מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בִּשְׁאָר יְמֵי הַמּוֹעֲדִים.

מצוה שיב

א **מִצְוַת עֲקֵדַּת מוּסָף בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – לְהַקְרִיב עֲקֵדַּת מוּסָף בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כד כה) וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ וְגוֹ׳ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ וְגוֹ׳ וּבְסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כט ב ה) מַזְכִּיר הַקְרָבָן בַּאֲרָכָה. וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמוּסָף הַפֶּסַח בְּמִצְוַת עֲקֵדַּת מוּסָף שֶׁל כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רצט).

מצוה שיג

א **מִצְוַת תַּעֲנִית בְּיוֹם עֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי** – לָצוּם בְּיוֹם הָעֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא הַנִּקְרָא יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כז) אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְגוֹ׳ וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם. וּבָא הַפָּרוּשׁ בַּסִּפְרָא (אחרי מות ז ג) עִנּוּי שֶׁהוּא אֲבוּד נֶפֶשׁ, וְאֵיזֶהוּ? זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וּכְמוֹ כֵן פֵּרְשׁוּהוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (יומא עד, ב). וְעוֹד בָּאָה הַקַּבָּלָה עָלָיו, שֶׁהוּא אָסוּר בִּרְחִיצָה, וּבְסִיכָה, וּבְנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם ח ג) מִנַּיִן שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים אָסוּר בָּרְחִיצָה וּבְסִיכָה [וּבְנְעִילַת הַסַּנְדָּל] וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן. כְּלוֹמַר, כִּי כָּל הַשְּׁבִיתָה, יוֹרֶה עַל שְׁבִיתָה מְהֻעָסָקִים אֵלּוּ וּשְׁבִיתָה מִמְּזוֹן הַגּוּף.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָיָה מֵחְסְדֵי הַשֵּׁם עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו לְקַבֵּעַ לָהֶם יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה לְכַפֵּר עַל הַחֲטָאִים עִם הִתְּשׁוּבָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפה) בְּמִצְוַת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְיֶתֶר הֲנָאוֹת חוּשׁ הַמִּשּׁוּשׁ, יְעוֹרְרוּ הַחֹמֶר לְהִמָּשֵׁךְ אַחַר הַתַּאֲוָה וְהַחֵטְא, וְיִבָּטְלוּ צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַחֲכָמָה מֵחַפֵּשׂ אַחַר הָאֱמֶת שֶׁהוּא עֲבוֹדַת הָאֵל וּמוּסָרוֹ הַטּוֹב וְהַמְּתֻקָּן לְכָל בְּנֵי הַדֵּעָת. וְאֵין רָאוּי לָעֲבֹד בְּיוֹם בּוֹאוֹ לַדִּין לִפְנֵי אֲדוֹנָיו לָבוֹא בְּנֶפֶשׁ חֲשׁוּכָה וּמְעֻרְפֶּלֶת מִתּוֹךְ הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה בְּמַחְשָׁבוֹת הַחֹמֶר אֲשֶׁר הִיא בְּתוֹכוֹ, שֶׁאֵין דָּנִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה, עַל כֵּן טוֹב לוֹ לְהַגְבִּיר נַפְשׁוֹ הַחֲכָמָה וּלְהַכְנִיעַ הַחֹמֶר לְפָנֶיהָ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הַנִּכְבָּד, לְמַעַן תִּהְיֶה רְאוּיָה וּנְכוֹנָה לְקַבֵּל כַּפָּרָתָהּ, וְלֹא יִמָּנַע מִמֶּנָּה מָסַךְ הַתַּאֲוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פ, א), שֶׁשִּׁעוּר הָאֲכִילָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְחַיֵּב עָלֶיהָ דְּאוֹרָיְתָא מֵאֲכָלִין הָרְאוּיִין הוּא כְּכוֹתֶבֶת הַגַּפָּה. וְהַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שִׁעוּר הָאֲכִילָה דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִשִּׁעוּר שְׁאָר אֲכִילַת אֲסוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהֵן כְּכַזַּיִת, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה הָאֲכִילָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בִּלְשׁוֹן עִנּוּי, וְלֹא נֶאֱמַר עָלֶיהָ לֹא תֹאכְלוּ כְּמוֹ בְּשְׁאָר אִסּוּרִין, וּפֵרְשׁוּ חֲכָמִים, שֶׁקִּבְּלוּ הַדְּבָרִים מֵאֲשֶׁר קָדְמוּ לָהֶם, שֶׁאֲכִילָה נִקְרֵאת בְּכַזַּיִת, אֲבָל עִנּוּי הוּא בָּאָדָם, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא אָכַל עַד כַּכּוֹתֶבֶת, שֶׁאֵין דַּעַת בֶּן אָדָם מִתְיַשֶּׁב בְּפָחוֹת.

ד וְשִׁעוּר כּוֹתֶבֶת הוּא יוֹתֵר מִגְּרוֹגֶרֶת וּפָחוֹת מִכַּבֵּיצָה, וּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה (נ״א מִשְּׁנֵי) זֵיתִים גַּם כֵּן, שֶׁשְּׁלֹשָׁה (נ״א שְׁנֵי) זֵיתִים הֵן כַּבֵּיצָה. כְּלַל הָעִנְיָן כְּבָר דִּקְדֵּק מִי שֶׁהוּא בָּקִי וְשָׁקֵל בַּפֶּלֶס, שֶׁאֵין בְּמִשְׁקָל י״ב ארגינ״ן וְעוֹד שִׁעוּר כַּכּוֹתֶבֶת, וְדִינוֹ כַּחֲצִי שִׁעוּר. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (יומא עג א פ ב) שֶׁשִּׁעוּר הַשְׁתִיָּה הוּא מְלֹא לֶגְמָיו שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא כַּבֵּיצָה שֶׁכְּבָר שִׁעֲרוּ כִּי בֵּיצָה מַחְזִיקָה מְלֹא לֶגְמָיו שֶׁל אָדָם וּבְפָחוֹת מִכֵּן אֵין בּוֹ אִסּוּר כָּרֵת אֶלָּא דִּינוֹ כַּחֲצִי שִׁעוּר, וּלְפִיכָךְ מִי שֶׁהוּא חוֹלֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה גְּמוּרָה, אִם יִהְיֶה חָלוּשׁ הַרְבֵּה רָאוּי לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ מְעַט מְעַט מִכַּשִּׁעוּר שֶׁאָמַרְנוּ, וְנוֹתְנִין רֶוַח בֵּין אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁל פַּעַם אַחַת לְפַעַם אַחֶרֶת כְּדֵי שִׁעוּר אֲכִילַת פָּרָס, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ בֵּיצִים כְּדַעַת רֹב הַמְפָרְשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְפוּ הָאֲכִילוֹת וְתִהְיֶה נֶחְשֶׁבֶת כַּאֲכִילָה אַחַת וְשִׁעוּר אֶחָד, אֲבָל בֵּין הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִיָּה אֵין צָרִיךְ לְהַפְסִיק, שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה לְעִנְיָן זֶה. וְשִׁעוּר שֶׁבֵּין שְׁתִיָּה לִשְׁתִיָּה כְּדֵי שְׁתֵּית רְבִיעִית. וּמֻתָּר לִשְׁקֹל וּלְשַׁעֵר דְּבָרִים אֵלּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְעֵת הַצֹּרֶךְ, וּמוּטָב נָחוּשׁ וְנַרְחִיק שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שִׁעוּר, וְלֹא נָחוּשׁ לֶאֱסֹר הַמִּשְׁקָל שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עז ב) כִּי אֵלּוּ הָעִנּוּיִין שֶׁהֵן דְּרַבָּנָן, כְּגוֹן רְחִיצָה וְסִיכָה, לֹא גָּזְרוּ בָּהֶן רַק שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָן שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, אֲבָל כָּל שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָן לְצֹרֶךְ לֹא גָּזְרוּ, כְּגוֹן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁפָּךְ כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, וַאֲפִילוּ לְנַטּוֹרֵי פֵּירֵי אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), שֶׁמֻּתָּר לְעַבֵּר בַּמַּיִם עַד הַצַּוָּאר, וְכָל שֶׁכֵּן לִדְבַר מִצְוָה, בֵּין בַּהֲלִיכָה בֵּין בַּחֲזָרָה.

ה וּבְעִנְיַן הַסַּנְדָּל פֵּרְשׁוּ לָנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁסַּנְדָּל הוּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁל עוֹר, וְזֶהוּ שֶׁאָסוּר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲבָל לֹא שֶׁל מִין אַחֵר, וּכְלָלָא דְּמִלְתָא לְפִי קְצָת הַפֵּרוּשִׁים דְּכָל שֶׁהוּא רָאוּי לְעִנְיַן חֲלִיצָה, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא שֶׁל עוֹר הוּא אָסוּר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמֻתָּר לָצֵאת בּוֹ בְּשַׁבָּת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַחֲלִיצָה, כְּגוֹן שֶׁל שַׁעַם וְגֶמִי וְהוּצִי (עי׳ יומא עח ב דהוא סנדל של עשבים) וּשְׁאָר מִינֵי עֲשָׂבִים מֻתָּרִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא בָּהֶם לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְעֹרָב דְּמַשְׁאוֹי חֶשְׁבִּינַן לְהוּ. וּמִן הַמְפָרְשִׁים רַבִּים וְנִכְבָּדִים, מַתִּירִין לָצֵאת בְּכֻלָּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

ו וְדִין חוֹלֶה (יומא פג, א) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי רוֹפֵא בָּקִי, אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ וַאֲפִלּוּ רוֹפֵא אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ וְדִין עֻבָּרָה (שם פב א פג א) שֶׁהֵרִיחָה, וְדִין מִי שֶׁאָחֲזוֹ בֶּלְמוֹס, וְדִין קְטַנִּים בֵּין תִּינוֹק בֵּין תִּינֹקֶת מֵאֵיזֶה זְמַן מְעַנִּין אוֹתָן כָּל הַיּוֹם מִדְּרַבָּנָן, וְכֵן מֵאֵיזֶה זְמַן מְחַנְּכִין אוֹתָן לְשָׁעוֹת, וּכְלָלָא

דִּמלְתָא לְפִי קָצָת מִן הַמְּפָרְשִׁים, דִּשְׁתֵּי שָׁנִים קֹדֶם גְּדֻלּוּת בְּבָרִיא מַשְׁלִימִין מִדְּרַבָּנָן, וּשְׁתֵּי שָׁנִים קֹדֶם לָכֶךְ מְחַנְּכִין אוֹתָם לְשָׁעוֹת. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ שָׁנָה אַחַת קֹדֶם גְּדֻלּוּת מַשְׁלִימִין מִדְּרַבָּנָן בֵּין תִּינוֹק בֵּין תִּינֹקֶת, וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַשְׁלִימִין מִדְּרַבָּנָן רַק בְּתִינֹקֶת לְבַד שָׁנָה אַחַת קֹדֶם גְּדֻלּוּת, אֲבָל תִּינוֹק אֵינוֹ מַשְׁלִים כְּלָל מִדְּרַבָּנָן, וְגְּדֻלּוּת הוּא בְּתִינוֹק, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וּבְתִינֹקֶת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד. וְהַמֵּלֵךְ וְהַכַּלָּה בִּרְחִיצָה בְּיוֹם זֶה מָה דִּינָן (יומא עג ב).

ז וְעוֹד אַזְכִּיר לְךָ כָּאן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן בְּעִנְיַן תַּעֲנִית תִּשְׁעָה בְּאָב הַיְדוּעַ שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁרְחוֹקִים מְאֹד שְׁנֵי הַיָּמִים אֵלֶּה בְּטַעְמָן וּבְכָל עִנְיָנָם, לְפִי שֶׁשָּׁם תַּעֲנִית כּוֹלְלָם נָדְבֵּר בּוֹ מְעַט. וְאוֹדִיעֲךָ שֶׁהֶחְמִירוּ בּוֹ חֲכָמִים בְּכָל עִנְיָנוֹ כְּמוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם, וּבְסִיכָה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְעֲבֵרוֹת וּמְנִיקוֹת שֶׁמִּתְעַנּוֹת בּוֹ כִּשְׁאָר הָעָם, מָה שֶׁאֵין עוֹשׂוֹת כֵּן בְּכָל שְׁאָר תַּעֲנִיּוֹת, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת שֶׁל עֲצִירַת מָטָר, כְּמוֹ שֶׁנִּזְכַּר בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית בְּסוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן (יד, א), דְּאַסִּיק רַב אַשֵׁי הָתָם, נָקֹט מִצִּיעָתָא בִּידָךְ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא [א״ח סי׳ תריב].

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשִׁעוּר הַכּוֹתֶבֶת בִּשֵּׁל עֲשָׂה, וְעָבַר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה. אָכַל אוֹ שָׁתָה כְּשִׁעוּר זֶה בִּשְׁגָגָה חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה.

מצוה שיד

א מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כז) אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְגוֹ׳ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיְיָ. וּבְסֵדֶר פִּנְחָס פֵּרֵשׁ הַקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם (במדבר כט ח) וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיְיָ רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה וְגוֹ׳. וְזֶה הַכָּתוּב שֶׁבְּפִנְחָס, הֵבִיא הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּמִנְיָנוֹ (סהמ״צ עשין מח), וַאֲנִי כָּתַבְתִּי הַקּוֹדֶם בַּתּוֹרָה, וְהַכֹּל עוֹלֶה לְעִנְיַן אֶחָד.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוַת קָרְבַּן הַמּוּסָף וּקְצָת דִּינָיו, כְּבָר כָּתַבְתִּי מָה שֶׁיַּדְעְתִּי בְּמוּסָף הַפֶּסַח שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה רצט), וְקָשֶׁר אֶחָד לְכֻלָּם לְפִי הַדּוֹמֶה.

מצוה שטו

א שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא יוֹם עֲשִׂירִי לְחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ׳ וּכְתִיב בָּתְרֵהּ וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם. וּמִלַּת כִּי, הוּא נְתִינַת טַעַם לְבִטּוּל הַמְּלָאכָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאֶכְתֹּב לְקַמָּן בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דִּשְׁבִיתָה דְּכִפּוּרִים (מצוה שיז), וְגַם כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ שָׁם תִּמְצָאֶנּוּ, וְלֹא אֶכְתֹּב לְךָ תּוֹסֶפֶת בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ.

מצוה שטז

א שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג כט) כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה שי״ג, עַיֵּן שָׁם כִּי קָרוֹב הוּא.

מצוה שיז

א מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים – לִשְׁבֹּת מִכָּל מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לב) שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה רצז) מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כה, א) הַאי שַׁבָּתוֹן עֲשֵׂה הוּא, כְּלוֹמַר, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ יֹאמַר שִׁבְתוּ בְּיוֹם זֶה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה טְרוּדִים בְּשׁוּם דָּבָר וְנַעֲשִׂים כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וְכָל כַּוָּנָתֵנוּ לְבַקֵּשׁ מְחִילָה וּסְלִיחָה מֵאֵת אֲדוֹן הַכֹּל בְּיוֹם זֶה, שֶׁהוּא נָכוֹן לִסְלִיחַת הָעֲוֹנוֹת מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּ״אַחֲרֵי מוֹת״ בְּמִצְוַת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים (מצוה קפה).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה ז, ב) שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה גְּמוּרָה אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא שֶׁזִּדּוֹן מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת בִּסְקִילָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּכָרֵת. וּמִכָּל מָקוֹם הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קטו, א) לְקַנֵּב הַיֶּרֶק בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁנִּמְצָא אוֹתוֹ מוּכָן לָעֶרֶב מִיָּד, מָה שֶׁאֵינוֹ מֻתָּר בְּשַׁבָּת. וְנָהֲגוּ הָעָם לְהַחְמִיר בַּדָּבָר וְלִנְהֹג בּוֹ אִסּוּר כְּשַׁבָּת לְכָל דָּבָר. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְעָשָׂה מְלָאכָה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה רטו).

מצוה שיח

א **מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת** – לִשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרֵכָה אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לה) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַשְּׁבִיתָה בְּשַׁבָּת וּבְיָמִים טוֹבִים, כָּתַבְתִּי בָּהֶן כְּבָר מָה שֶׁיֵּדַעְתִּי, וְטַעַם אֶחָד לְכֻלָּן. וּקְצָת דִּינֶיהָ, כָּתַבְתִּי (מצוה רחצ) בְּלָאו דְּאִסּוּר מְלָאכָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ בְּטֵל עֲשֵׂה מִלְבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו.

מצוה שיט

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּתִשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לד לה) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ׳ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. עִנְיַן אִסּוּר מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב כְּתַבְתִּיו לְמַעְלָה בְּפֶסַח בְּסֵדֶר זֶה (מצוה רחצ), וְעִנְיָנָן שָׁוֶה בְּכָל דָּבָר.

מצוה שכ

א **מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל יוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַסֻּכּוֹת** – לְהַקְרִיב קָרְבָּן בְּחַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה. וְזֶהוּ מוּסַף הֶחָג, וּבְסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כט יג לה) מַאֲרִיךְ בּוֹ יוֹתֵר וּמְפָרֵשׁ בְּמוּסָף שֶׁל כָּל יוֹם וְיוֹם כַּמָּה בְּהֵמוֹת הָיוּ מַקְרִיבִין, כִּי כָּל יוֹם וָיוֹם חָלוּק מֵחֲבֵרוֹ, שֶׁהַשְּׁבוּעַ הַפָּרִים מִתְמַעֲטִים בְּכָל יוֹם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עי׳ רש״י עה״ת במדבר כט יח) שֶׁבִּזְכוּת מִצְוָה זוֹ יִתְמַעֲטוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהַפָּרִים מִתְמַעֲטִין בְּכָל יוֹם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּקָרְבַּן מוּסַף הַפֶּסַח (מצוה רצט) שֹׁרֶשׁ מַסְפִּיק לְכָל הַמּוּסָפִין לְפִי דַּעְתִּי עַל צַד הַפְּשָׁט. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ מ״ע נ) הֵבִיא בְּמִנְיָנוֹ הַכָּתוּב שֶׁבְּסֵדֶר פִּנְחָס, וַאֲנִי הֵבֵאתִי הַבָּא רִאשׁוֹן בַּתּוֹרָה, וְהַכֹּל עוֹלֶה לְטַעַם אֶחָד.

מצוה שכא

א **מִצְוַת שְׁבִיתָה מִמְּלָאכָה בְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל סֻכּוֹת** – לִשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרֵכָה אֹכֶל נֶפֶשׁ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, וְהוּא יוֹם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים בְּתִשְׁרֵי.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת שְׁבִיתַת הֶרֶגֶל, כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה רצז) וְעוֹד נִכְתֹּב בָּעִנְיָן בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, בְּאִסּוּר מְלָאכָה שֶׁבְּיוֹם זֶה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שכג), וְשָׁם נָבֹאר שֶׁיּוֹם טוֹב זֶה, הוּא יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

ג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁבִיתַת הֶרֶגֶל מִמְּצוֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא, אַף עַל פִּי כֵן מִכֵּיוָן שֶׁבַּעֲשַׂיַּת הַמְּלָאכָה יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן אִסּוּר לָאו, הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ, מִן הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ (קידושין לה א) אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם (במדבר ה ו) הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עֲנָשִׁים שֶׁבַּתּוֹרָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה מְלָאכָה בְּיוֹם זֶה בְּטֵל עֲשֵׂה, מִלְבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שכב

א **מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל סֻכּוֹת שֶׁהוּא נִקְרָא שְׁמִינִי עֲצֶרֶת** – לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מֵחַג הַסֻּכּוֹת, וְזֶהוּ מוּסַף שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִיא וְגוֹ׳, וּבְסֵדֶר פִּנְחָס (במדבר כט לג לח) מְפֹרָשׁ אוֹתוֹ בַּאֲרָכָה. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא ב, ב), שֶׁהוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְקָרְבַּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל כֵּן, יֵשׁ לָנוּ לִמְנוֹת מוּסָף זֶה, מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת מוּסָף וּמִכָּל עִנְיָנָהּ, כָּתַבְתִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים לְמַעְלָה, מָה שֶׁהִשִּׂיגָה יָדִי.

מצוה שכג

א **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת** – שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּיוֹם שְׁמִינִי שֶׁל חָג, וְהוּא יוֹם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים בְּתִשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ, וְזֶה נִקְרָא חַג הָעֲצֶרֶת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רש״י עה״ת שם), שֶׁהוּא נִקְרָא כֵּן, לְפִי שֶׁהוּא סוֹף הַמּוֹעֲדִים, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הוּא, כְּאִלּוּ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל עַכְּבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד שֶׁקָּשֶׁה עָלַי פְּרִדַתְכֶם.

ב כְּבָר אָמַרְנוּ הַרְבֵּה פְּעָמִים, שֶׁאִסּוּר מְלָאכָה בְּכָל הַמּוֹעֲדִים שָׁוֶה, אָמְנָם יֵשׁ לִי לְהַרְחִיב הַמַּאֲמָר בְּכָאן וּלְהוֹדִיעֲךָ בְּנֵי בְּעִנְיַן יוֹם טוֹב זֶה מָה שֶּׁהוֹדִיעוּנוּ בּוֹ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא ב ב), שֶׁהוּא יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵינוֹ מִכְלַל חַג הַסֻּכּוֹת, וַאֲף עַל פִּי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים בְּסֻכּוֹתֵיהֶם יוֹם אֶחָד מִשְּׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל חַג הָעֲצֶרֶת זֶה, אֵין הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁיִּהְיֶה מִכְּלַל הֶחָג, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ אָנוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכוֹתָיו אֶת יוֹם שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת, וְאֵין זֵכֶר לְחַג הַסֻּכּוֹת בּוֹ כְּלָל, אֲבָל מִפְּנֵי תַּקָּנַת שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת אָנוּ צְרִיכִין לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה שְׁמֹנָה יָמִים וְלֹא יַסְפִּיקוּ לָנוּ שִׁבְעָה כְּדִין הַתּוֹרָה וְעַל כֵּן אָנוּ יוֹשְׁבִים בַּסֻּכָּה בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה מז, א) מֵיתָב יָתְבִינַן בְּסֻכָּה, כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה. אַחַר שֶׁחִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהוֹסִיף יוֹם אֶחָד בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד הוֹסִפְנוּ גַּם כֵּן בְּסֻכּוֹת וְעָשִׂינוּ יְמֵי סֻכָּה שְׁמֹנָה יָמִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, בָּרוּכִי לֹא מְבָרְכִינַן עַל הַסֻּכָּה בְּיוֹם זֶה, אַחַר שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת יוֹם מוֹעֵד אַחֵר, שֶׁהַשְׁתָּא בְּקִיאִין אָנוּ בְּקִבּוּעָא דְיַרְחָא. וְיוֹתֵר רָאוּי שֶׁנְּבָרֵךְ עַל יוֹם טוֹב הָעֲצֶרֶת שֶׁהוּא הָאֲמִתִּי, וְלֹא עַל הָאַחֵר שֶׁהוּא מִפְּנֵי הַתַּקָּנָה. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר, לָמָּה לֹא תִקְּנוּ לְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם, וְנֹאמַר בְּיוֹם חַג הַסֻּכּוֹת וְחַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה, כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וּמוֹעֵד שֶׁאָנוּ זוֹכְרִים אֶת שְׁנֵיהֶם? הָא לֵיתָא, דְּאִלּוּ שַׁבָּת וּמוֹעֵד שְׁנֵיהֶם כְּיוֹם אֶחָד הֵן, אֲבָל שְׁנֵי מוֹעֲדִים אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ בְּיַחַד, וְעַל כֵּן אֵין רָאוּי לָנוּ לְבָרֵךְ כֵּן, אֲבָל לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה רָאוּי לָנוּ, שֶׁיְּשִׁיבַת הַסֻּכָּה לָא גְּרָעָא מִידֵי בְּחַג הָעֲצֶרֶת, וְיֵשׁ בַּדָּבָר מִצַּוֹת הַתַּקָּנָה שֶׁל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת שֶׁתִּקְּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכָל מוֹעֵד, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה (מצוה שא).

ג וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ בְּנִי מְעַט בַּמֶּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְהֵם הַיָּמִים הָאֶמְצָעִיִּים שֶׁבְּפֶסַח וְסֻכּוֹת שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה מִן הַתּוֹרָה, וְאוּלָם לֹא בָּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה אֵיזוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה בָּהֶם אוֹ מֻתֶּרֶת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַתּוֹרָה אָסְרָה בָּהֶם מְלָאכָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ חֲכָמִים הַדָּבָר מִן הַכָּתוּב בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִמַּסֶּכֶת חֲגִיגָה (יח, א). יֵשׁ מֵהֶם שֶׁלָּמְדוּ הַדָּבָר מִמִּקְרָא (שמות כג טו) דְּאֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר, וְהוּא רַבִּי יְאשִׁיָּה, דְּמַשְׁמַע לֵיהּ, כָּל יְמֵי חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר מֵעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, אֲבָל לֹא שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שָׁוִין בַּמְּלָאכוֹת. וְרַבִּי יוֹנָתָן אָתְיָא לֵיהּ בְּקַל וָחֹמֶר הָתָם מֵרֹאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי, שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם וכו׳.

ד וְאִיתָא הָתָם דְּיָלִיף לַהּ (ויקרא כג ז) מִכָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ, וְהוּא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, וְהָכִי פָּרֵשְׁנָא לֵיהּ לִקְרָא אַלְבֶּה. כְּלוֹמַר, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הוּא אָסוּר כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, חוּץ מִצֹּרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֲבָל בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, לֹא כָּל מְלָאכוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה אֲסוּרוֹת בּוֹ, אֲבָל יֵשׁ אֲסוּרוֹת וְיֵשׁ מֻתָּרוֹת וּמִסָּרָן הַכָּתוּב לַחֲכָמִים. וְרַבִּי עֲקִיבָא יָלִיף לֵיהּ מֵאֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ (שם ד) דְּמוֹקֵם לָהּ אַחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד וּמִדִּכְתִיב בֵּהּ מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ מְלַמֵּד שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, וְאֶפְשָׁר דְּאַלְבֶּהּ הַמְּלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת בּוֹ נָפְקִי לֵיהּ מֵעֲצֶרֶת הִיא, כְּלוֹמַר שֶׁיּוֹם שְׁמִינִי הוּא עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה וְלֹא שְׁאָר הַיָּמִים. אִי נָמֵי נָפֵק לֵיהּ מֵהַשְׁבִיעִי הַכָּתוּב בְּפֶסַח בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי, שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת הַשְּׁבִיעִי עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה וְלֹא הַשִּׁשִּׁי. וְאִי זוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? מִסָּרָן הַכָּתוּב לַחֲכָמִים, וְאַחַר שֶׁהַדָּבָר מָסוּר בְּיָדָם שֶׁלֹּא אָסְרָה הַתּוֹרָה אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ הֵם חִלְקוּ הַמְּלָאכוֹת כְּפִי רְצוֹנָם וְדַעְתָּם, וְנִמְצָא שֶׁכָּל מְלָאכָה שֶׁאָסְרוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֲסוּרָה לָנוּ מִדְּאוֹרַיְתָא, וַאֲשֶׁר הִתִּירוּ גַּם כֵּן מֻתֶּרֶת מִן הַתּוֹרָה, כִּי בְּיָדָם נִמְסַר אִסּוּר זֶה לְפִי מַשְׁמָעוּת הַנִּדְרָשׁ בַּכָּתוּב.

ה וְהֵם אָמְרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁכָּל מְלָאכָה שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בַּמּוֹעֵד יִמְצָא בָּהּ הֶפְסֵד הַרְבֵּה מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ, וְזֶהוּ אָמְרָם (מו״ק ב, א) מַשְׁקִין בֵּית הַשָּׁלְחִין בַּמּוֹעֵד, כְּלוֹמַר, גַּן יָרָק אוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ תָּמִיד, וְאִם לֹא יַשְׁקוּהוּ יִפָּסֵד. לְשׁוֹן שָׁלְחִין כְּמוֹ שָׁלְהִין, מִלְּשׁוֹן מְשַׁלְהֵי, שֶׁהוּא צָמֵא לַמַּיִם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּכְשֶׁהוּא מַשְׁקֶה אוֹתוֹ, לֹא יַשְׁקֶהוּ מִמֵּי הַבְּרֵכָה וּמִמֵּי הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּשׁ בְּדָבָר טֹרַח הַרְבֵּה, אֲבָל מַשְׁקִין אוֹתוֹ מִן הַמַּעְיָן, כְּלוֹמַר שֶׁמַּמְשִׁיכוֹ וּמַשְׁקֶה בּוֹ, חֲרֵי שֶׁהֶחְמִירוּ בָּזֶה קָצַת שֶׁלֹּא לִטְרֹחַ בַּדָּבָר טֹרַח רַב, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֵינוֹ נַעֲשֶׂה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה גִּנָּתוֹ רַעֲנָנָה, דְּשֶׁמָּא תִּיבַשׁ כֻּלָּהּ אוֹ מִקְצָתָהּ, אֲבָל בְּכָל מְלָאכָה הָאֲבֵדָה אוֹ דַּאי קְרוֹבָה לְהֶפְסֵד אִם לֹא יַעֲשֶׂנָּה בַּמּוֹעֵד, כְּגוֹן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֵיתִים וְיָרֵא שֶׁלֹּא יִפָּסֵד אִם לֹא יוֹצִיאוּ מֵהֶן שַׁמְנָן מִיָּד אוֹ עֲנָבִים אִם לֹא יִדְרֹךְ אוֹתָם מִיָּד, אוֹ כָּל דָּבָר כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, לֹא הֶחְמִירוּ בָּזֶה, וְלֹא חָשׁוּ לְטֹרַח רַב, אֶלָּא עוֹשֶׂה בָּהֶם כָּל צָרְכָּיו בְּלֹא שׁוּם שִׁנּוּי כְּדַרְכּוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחֹל. וְכֵן הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יב, ב) לִבְצֹר בַּמּוֹעֵד כֶּרֶם שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִבָּצֵר. וְעוֹד אָמְרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל (שם ח, ב) בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁהַהֶדְיוֹט תּוֹפֵר כְּדַרְכּוֹ, וְהָאֻמָּן מַכְלִיב, וּבְוַדַּאי לֹא בִּתְפִירָה לְבַד אָמְרוּ כֵּן, אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל הַמְּלָאכוֹת לְפִי הַדּוֹמֶה. וְשָׁאַלְתִּי פִּי מוֹרִי אִם נֹאמַר כֵּן בִּכְתִיבָה, שֶׁיִּכְתֹּב הַהֶדְיוֹט כְּדַרְכּוֹ? וְלֹא הִתִּירוּ לִי, אוּלַי מִפְּנֵי שֶׁמָּצָאנוּ בְּפֵרוּשׁ, שֶׁאָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יח, ב) לְהַגִּיהַּ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בְּסֵפֶר תּוֹרָה נַחְמִיר בִּכְתִיבָה.

ו וְאָסְרוּ לְכָל אָדָם (שם יב, ב) שֶׁלֹּא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ בַּמּוֹעֵד, כְּלוֹמַר שֶׁיְּנִיחַ מְלַאכְתּוֹ לְדַעַת קֹדֶם הַמּוֹעֵד בָּעִנְיָן שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ בַּמּוֹעֵד מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָּנוּי, כִּי לֹא לַעֲסֹק בִּמְלָאכָה הֻקְבְּעוּ יְמֵי חֹלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, כִּי אִם לִשְׁמֹחַ לִפְנֵי הַשֵּׁם, רוֹצֶה לוֹמַר, לְהִתְקַבֵּץ בַּמִּדְרָשׁוֹת וְלִשְׁמֹעַ נֹעַם אִמְרֵי סֵפֶר הִלְכוֹת הַפֶּסַח בַּפֶּסַח, וְהִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת, וְהִלְכוֹת חֶגֶ בֶּחָג, וְכָל הַמְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ בַּמּוֹעֵד וְעָשָׂה אוֹתָהּ בֵּית דִּין מְאַבְּדִין אוֹתָהּ וּמַפְקִירִין אוֹתָהּ לַכֹּל. וְאִם מֵת אוֹתוֹ שֶׁכִּוֵּן אוֹתָהּ מְלָאכָה בַּמּוֹעֵד אֵין קוֹנְסִין בְּנוֹ אַחֲרָיו, וְגַם אֵין מוֹנְעִין הַבֵּן מִלַּעֲשׂוֹת אוֹתָהּ מְלָאכָה בַּמּוֹעֵד כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאבַד. וְקוֹרֵא אֲנִי עַל בֵּן זֶה יָכִין וְצַדִּיק יִלְבַּשׁ (איוב כז יז). וְדֶרֶךְ כְּלָל הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יג, א) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צֹרֶךְ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה, וְכֵן לְבַעַל הַבַּיִת הִתִּירוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה לְצֹרֶךְ מִי שֶׁאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, וּפְרוּשׁ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל לְפִי הַדּוֹמֶה הוּא, מִי שֶׁאֵין לוֹ מָעוֹת בַּמֶּה שֶׁיִּקְנֶה צָרְכָיו וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, שֶׁאֵין מְחַיְּבִין לוֹ לְאָדָם לִמְכֹּר כֵּלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֵי חִלּוּקֵי מְלָאכוֹת הַמּוֹעֵד, רַבּוּ עַד מְאֹד, וְכֻלָּן יִתְבָּאֲרוּ יָפָה בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן.

ז וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדֶךָ, שֶׁהִלְכוֹת מוֹעֵד כְּהִלְכוֹת שְׁבוּתֵי שַׁבָּת, שֶׁאֵין לְךָ לְדַמּוֹת וּלְהוֹצִיא בָּהֶן דָּבָר מִדָּבָר, כִּי פְּעָמִים תִּמְצָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מַתִּירִין מְלָאכָה כְּבֵדָה בְּעִנְיָן אֶחָד, וּפְעָמִים יַחְמִירוּ עַל הַקַּלָּה בְּעִנְיָן אַחֵר, וְאַל תִּתְמַהּ עַל הַדָּבָר עִם הַהַקְדֵּמָה שֶׁהַקְדַּמְתִּי, כִּי הַתּוֹרָה לֹא אָסְרָה וְלֹא הִתִּירָה בְּחֹלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיַּסְכִּימוּ הֵם, וְכֵן בְּעִנְיַן שְׁבוּתֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב נִמְצָא בַּגְּמָרָא מְקוֹמוֹת שֶׁהֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם תּוֹרָה, וּפְעָמִים מְקִלִּין בָּהֶן בְּמָקוֹם שֶׁרָאוּ טוֹב לְהָקֵל, וְלֹא דָּבָר רֵיק בְּכָל דִּבְרֵיהֶם. וּזְכֹר בְּנֵי כָּלָל זֶה, שֶׁהִלְכוֹת מוֹעֵד כְּהִלְכוֹת שְׁבוּתֵי שַׁבָּת, שֶׁאֵין דָּנִין בָּהֶן דָּבָר מִדָּבָר, וְאַל תִּטְעֶה בּוֹ, כִּי גְּדוֹלֵי עוֹלָם אֲמָרוּהוּ. וְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (יום טוב ז ב) שֶׁכָּל אִסּוּר מְלָאכָה בְּחֹלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְכָל אוֹתָן הַכְּתוּבִים שֶׁאָמְרוּ לְמַעְלָה שֶׁהֵן בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת מַשְׁקִין יְרָצָה הָרַב לוֹמַר דְּאַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא נִינְהוּ. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפי׳ למוע״ק שם ובפי׳ עה״ת כאן) וְרַבִּים עִמּוֹ אָמְרוּ, שֶׁעִקַּר אִסּוּר מְלָאכָה בּוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁקִּבַּלְנוּ. וּפְרָטֵי הַמְּלָאכוֹת וְחִלּוּקֵיהֶן, נִמְסְרוּ לַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

מצוה שכד

א **מִצְוַת נְטִילַת לוּלָב** – מִצְוַת לוּלָב, שֶׁנִּנְקַח בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת בְּיָדֵינוּ, פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפּוֹת תְּמָרִים, וַעֲנַף עֵץ עָבֹת, וְעַרְבֵי נַחַל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג מ) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְכַפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל, וּבָא הַפְּרוּשׁ (סוכה לה א) כִּי פְּרִי עֵץ הָדָר זֶה הָאֶתְרוֹג וְכַפֹּת תְּמָרִים הוּא הַלּוּלָב, וְנִכְתַּב כַּפֹּת חָסֵר וָי״ו, לְרַמֵּז שֶׁהַחִיּוּב שֶׁנִּנְקַח לוּלָב אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה אוֹ יוֹתֵר וַעֲנַף עֵץ עָבֹת הוּא הַהֲדַס, וְעַרְבֵי נַחַל הִיא הָעֲרָבָה הַיְדוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְךָ בְּנִי כַּמָּה פְּעָמִים בַּמֶּה שֶׁקָּדַם, שֶׁהָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה תָּמִיד, וְרַעְיוֹנָיו וְכָל עֶשְׂתּוֹנֹתָיו נִתְפָּשׁוֹת אַחֲרֵי פֹּעַל יָדָיו, אִם טוֹב וְאִם רָע. וְעַל כֵּן כִּי רָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹת אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר הִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹת לִהְיוֹת נַפְשָׁם מִתְפַּעֶלֶת בָּהֶן לְטוֹבָה תָּמִיד כָּל הַיּוֹם. וּמִכְּלַל הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ לְהַתְפִּישׁ מַחְשַׁבְתֵּנוּ בַּעֲבוּרָתוֹ בְּטָהֳרָה, הִיא מִצְוַת הַתְּפִלִּין לִהְיוֹתָן מֻנָּחוֹת כְּנֶגֶד הָאָדָם הַיְדוּעִים בּוֹ לְמִשְׁכַּן הַשֵּׂכֶל, וְהֵם הַלֵּב וְהַמֹּחַ, וּמִתּוֹךְ פָּעֳלוֹ זֶה, תָּמִיד יֵיחֵד כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו לְטוֹב, וְיִזְכּוֹר וְיִזָּהֵר תָּמִיד כָּל הַיּוֹם לְכַוֵּן כָּל מַעֲשָׂיו בְּיִשֻּׁר וּבְצֶדֶק.

ג וּכְמוֹ כֵן מִצְוַת הַלּוּלָב עִם שְׁלֹשֶׁת מִינָיו מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ הִיא, לְפִי שֶׁיְּמֵי הֶחָג הֵם יְמֵי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל כִּי הוּא עֵת אֲסִיפַת הַתְּבוּאוֹת וּפֵרוֹת הָאִילָן לַבַּיִת, וְאָז יִשְׂמְחוּ בְּנֵי אָדָם שִׂמְחָה רַבָּה, וּמִפְּנֵי כֵן נִקְרָא חַג הָאָסִיף. וְצִוָּה הָאֵל לַעֲמוֹ לַעֲשׂוֹת לְפָנָיו חַג בְּאוֹתָהּ הָעֵת לְזַכּוֹתָם לִהְיוֹת עִקַּר הַשִּׂמְחָה לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וּבִהְיוֹת הַשִּׂמְחָה מוּשֶׁכֶת הַחֹמֶר הַרְבֵּה וּמְשַׁכַּחַת מִמֶּנּוּ יִרְאַת אֱלֹהִים, בָּעֵת הַהִיא צִוָּנוּ הַשֵּׁם לָקַחַת בֵּין יָדֵינוּ דְּבָרִים הַמַּזְכִּירִים אוֹתָנוּ כִּי כָּל שִׂמְחַת לִבֵּנוּ לִשְׁמוֹ וְלִכְבוֹדוֹ, וְהָיָה מֻרְצוֹנוֹ לִהְיוֹת הַמַּזְכִּיר מִין הַמְשַׁמֵּחַ כְּמוֹ שֶׁהָעֵת עֵת שִׂמְחָה, כִּי צֶדֶק כָּל אִמְרֵי פִיו, וְיָדוּעַ מִצַּד הַטֶּבַע כִּי אַרְבַּעַת הַמִּינִין כֻּלָּם מְשַׂמְּחֵי לֵב רוֹאֵיהֶם.

ד וְעוֹד יֵשׁ בְּאַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ עִנְיָן אַחֵר, שֶׁהֵם דּוֹמִים לְאֵבָרִים שֶׁבָּאָדָם הַיְקָרִים (עי׳ מדרש רבה ויקרא פ׳ ל׳ ומדרש תנחומא אמור אות יט). שֶׁהָאֶתְרוֹג דּוֹמֶה לַלֵּב, שֶׁהוּא מִשְׁכַּן הַשֵּׂכֶל, לְרַמֵּז שֶׁיַּעֲבֹד בּוֹרְאוֹ בְּשִׂכְלוֹ, וְהַלּוּלָב דּוֹמֶה לַשִּׁדְרָה שֶׁהִיא הָעִקָּר שֶׁבָּאָדָם לְרַמֵּז שֶׁיְּיַשִּׁיר כָּל גּוּפוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְהַהֲדַס דּוֹמֶה לָעֵינַיִם, לְרַמֵּז שֶׁלֹּא יָתוּר אַחַר עֵינָיו בְּיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ, וְהָעֲרָבָה דּוֹמָה לַשְּׂפָתַיִם, שֶׁבָּהֶן יִגְמֹר הָאָדָם כָּל מַעֲשֵׂהוּ בְּדִבּוּר, לְרַמֵּז שֶׁיְּשִׂיחַ רַק בְּפִיו וְיִכַּוֵּן דְּבָרָיו וְיִירָא מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַף בְּעֵת הַשִּׂמְחָה. וְטַעַם שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בַּמְּדִינָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד, לְפִי שֶׁיְּדוּעַ, כִּי עִקַּר הַשִּׂמְחָה, בְּיוֹם רִאשׁוֹן הוּא, וְאִם תִּשְׁאַל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל, לָמָּה לֹא הָיָה נִטָּל בּוֹ. הַתְּשׁוּבָה, כִּי יוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת כֻּלּוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במדבר ובה פ׳ כא אות כב ובמדרש הגדול שמות כט לו) מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וכו׳. כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, וּלְבַסּוֹף אָמַר לָהֶם עַכְּבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד, שֶׁקָּשָׁה עָלַי פְּרֵדַתְכֶם, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא עֲצֶרֶת, וְאִם כֵּן אֵין צָרִיךְ זִכָּרוֹן אַחֵר. וְחַג הַפֶּסַח אֵין צָרִיךְ הַזְכָּרָה בַּלּוּלָב, שֶׁהֲרֵי מַצָּה וּמָרוֹר וְגוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח בֵּין יָדֵיו, וְעוֹד שֶׁאֵינוֹ זְמַן שִׂמְחָה כְּמוֹ חַג הָאָסִיף, וְחַג הַשָּׁבוּעוֹת גַּם כֵּן אֵין צָרִיךְ הַזְכָּרָה אַחֶרֶת, כִּי עִקַּר הֶרֶגֶל אֵינוֹ אֶלָּא מִצַּד מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ, וְהִיא זִכְרוֹנֵנוּ הַגָּדוֹל לְיַשֵּׁר כָּל אָרְחוֹתֵינוּ. וְזֶהוּ הַנִּרְאֶה לִי בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ עַל צַד הַפְּשָׁט, וְהֶאֱמַנְתִּי כִּי יֵשׁ אֶל הַמְקֻבָּלִים סוֹדוֹת נִפְלָאִים בְּמִצְוַת הַלּוּלָב וּשְׁלֹשֶׁת הַמִּינִים.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות כז א) שֶׁאַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ, מִצְוָה אַחַת הֵן וּמְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, בְּשֶׁאֵין לוֹ, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ וּנְטָלָן בָּזֶה אַחַר זֶה יָצָא, דְּקִיְּמָא לַן לוּלָב אֵין צָרִיךְ אֶגֻד (תוס׳ שם ד״ה לא שנו בשם בה״ג). וְנוֹטְלִין לוּלָב אֶחָד, וְאֶתְרוֹג אֶחָד, וּשְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבָה, וּשְׁלֹשָׁה בַּדֵּי הֲדַס כָּשֵׁר, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּהְיוּ עָלָיו, עֲשׂוּיִין תְּלָתָא תְּלָתָא בְּקִינָא כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (סוכה לב, ב), וְלָזֶה רָמַז הַכָּתוּב כְּשֶׁקָּרָאוֹ עֲבוֹת. וְשִׁעוּר אָרְכּוֹ שֶׁל לוּלָב לְכָל הַפָּחוֹת אַרְבָּעָה טְפָחִים, וַהֲדַס וַעֲרָבָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים שֶׁהֵן עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת בְּגוּדָל, וְשִׁעוּר אֶתְרוֹג אֵין פָּחוֹת מִכַּבֵּיצָה. וְדִין הַדְּבָרִים שֶׁהַלּוּלָב וְהָאֶתְרוֹג וְהָעֲרָבָה וְהַהֲדַס נִפְסָלִין בָּהֶן (סוכה כט לד), וְדִין שֶׁתְּפִין שֶׁקָּנוּ אֶתְרוֹג בְּשֻׁתָּפוּת אוֹ אַחִים שֶׁקָּנוּהוּ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת (ב״ב קלז ב), שֶׁאִם קָנוּהוּ עַל דַּעַת לָצֵאת בּוֹ יוֹצְאִין בּוֹ כָּל אֶחָד מֵהֶם וְאֵין צְרִיכִין זְכִיָּה זֶה מִזֶּה, כֵּן הוֹרוּ לָנוּ מוֹרֵינוּ, יִשְׁמְרֵם אֵל. וְדִינֵי הַנִּעְנוּעַ (שם לח א) שֶׁהַחִיּוּב לְהוֹלִיךְ וּלְהָבִיא וּלְהַעֲלוֹת וּלְהוֹרִיד, וְהָעִנְיָן, לְעוֹרֵר הַנֶּפֶשׁ שֶׁתִּזְכֹּר בְּעֵת הַשִּׂמְחָה כִּי הַכֹּל לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מִמַּעְלָה עַד מַטָּה וְאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁהַכֹּל נִכְלָל בָּזֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה.

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְלֹא נָטַל אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁלֹּא חָל בְּשַׁבָּת בְּכָל מָקוֹם, וְכֵן בְּכָל שִׁבְעָה בַּמִּקְדָּשׁ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וּבַמִּקְדָּשׁ הָיָה נִטָּל בְּיוֹם רִאשׁוֹן, אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת.

מצוה שכה

א **מִצְוַת יְשִׁיבַת סָכָּה** – מִצְוַת סֻכָּה, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָשֶׁבֶת בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג מב) בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, וְיוֹם רִאשׁוֹן הוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּתִשְׁרֵי.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁמִּפֹּרָשׁ בַּכָּתוּב, לְמַעַן נִזְכֹּר הַנְּפָשִׁים הַגְּדוֹלִים שֶׁעָשָׂה הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם שֶׁסְּכָכָם בְּעַנְנֵי כָּבוֹד שֶׁלֹּא יַזִּיק לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ בַּיּוֹם וְקֹרַח בַּלַּיְלָה. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ (סוכה יא, ב), שֶׁסֻּכּוֹת מַמָּשׁ עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וּמִתּוֹךְ זְכִירַת נִפְלְאוֹתָיו שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ נִזְהַר בְּמִצְוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא, וְנִהְיֶה רְאוּיִים לְקַבָּלַת הַטּוֹבָה מֵאִתּוֹ, וְזֶהוּ חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁחָפֵץ לְהֵיטִיב.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב, א), סֻכָּה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה פְּסוּלָה, וְכֵן אִם הִיא נְמוּכָה לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבְרָחְבָּהּ צָרִיךְ שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה, וּפָחוֹת מִכֵּן פְּסוּלָה, וּצְרִיכָה שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת, וְצוּרַת פֶּתַח שֶׁהִיא קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן. וְדִין צִלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ שֶׁכְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו פְּסוּלָה, וְהַמְּעֻבָּה כְּמִין בַּיִת כְּשֵׁרָה, וְדִין הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ, וְדִין הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה, וְדִין סְכָךְ עַל גַּבֵּי אַכְסַדְרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּצִּימִין בֵּין מִבַּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ כְּשֵׁרָה, וְדִין הַסְּכָךְ שֶׁהַחִיּוּב לַעֲשׂוֹתוֹ מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן פְּסֹלֶת גֹּרֶן וְיֶקֶב, אֲבָל לֹא בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, וְדִין סְכָךְ פָּסוּל בָּאֶמְצַע אוֹ מִן הַצַּד, וְדִין אֲוִיר שְׁלֹשָׁה שֶׁפּוֹסֵל בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין מִן הַצַּד בְּסֻכָּה קְטַנָּה, וְדִין פֵּרַס עָלֶיהָ סָדִין מִפְּנֵי הַחַמָּה אוֹ תַּחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַגֶּשֶׁם שֶׁפְּסוּלָה, פָּרָסָן לְנָאוֹתָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁכָּל לְנָאוֹתָהּ כְּשֵׁרָה.

ד וְדִין סֻכָּה עַל גַּבֵּי סֻכָּה, וְדִין יָשֵׁן בִּכְלָה בַּסֻּכָּה, שֶׁאִם יֵּשׁ לָהּ גַּג אֲפִלּוּ גַּג טֶפַח אָסוּר וְאִם לָאו מֻתָּר, וְהַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בַּסֻּכָּה שֶׁאִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים אָסוּר, וְאִם לָאו מֻתָּר, וְאַף עַל גַּב דְּבִקְּינוּפוֹת אָסוּר אַף עַל גַּב דְּלֹא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה, שֶׁאֵנִי מִטָּה הוֹאִיל וּלְגַבָּהּ הִיא עֲשׂוּיָה, וְהַפּוֹרֵס סָדִין עַל שְׁנֵי נַקְלִיטִין מֻתָּר לִישַׁן תַּחְתָּיו, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ גַּג, וַהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה חָלָל בַּאֲצִילֵי יָדָיו שֶׁזֶּה וַדַּאי מֻתָּר. וְדִין סֻכָּה גְּזוּלָה שֶׁכְּשֵׁרָה, לְפִי שֶׁאֵין קַרְקַע נִגְזָלֶת, וַאֲפִילּוּ גָּזַל הָעֵצִים וְעָשָׂה מֵהֶן סֻכָּה כְּשֵׁרָה, מִתַּקָּנַת חֲכָמִים שֶׁתִּקְּנוּ לְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים. וְדִין מִצְטַעֵר שֶׁפָּטוּר מִן הַסֻּכָּה, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה תֵּשְׁבוּ כְּעֵין תָּדוּרוּ, וְכָל שֶׁכֵּן חוֹלֶה שֶׁפָּטוּר גַּם כֵּן מִטַּעַם זֶה, וַאֲפִלּוּ מְשַׁמְּשֵׁי חוֹלֶה פְּטוּרִים, וְכָל שְׁלוּחֵי מִצְוָה, וְכֵן הֶחָתָן וְכָל חֲבוּרָתוֹ, דְּמִצְוָה עָבְדֵי וְדִין הוֹלְכֵי דְּרָכִים, וְשׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, וְשׁוֹמְרֵי הָעִיר, וְדִין יָרְדוּ גְּשָׁמִים, וְדִין סַפַּת גנב"ך ורקב"ש שֶׁכְּשֵׁרָה. וְדִין עֲצֵי סֻכָּה שֶׁאֲסוּרִין כָּל שִׁבְעָה מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי וּתְשִׁיעִי בַּגּוֹלָה אֲסוּרִין מִשּׁוּם מֻקְצֶה. וְנוֹהֲגִין מִשּׁוּם בְּזוּיֵי מִצְוָה, מִשֶּׁם הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (במלחמות ה ביצה פ"ד), וְיֵתֵר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת סֻכָּה [א"ח סימן תרכה].

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא אָכַל אֲכִילָה שֶׁל פַּת בַּסֻּכָּה, אוֹ שֶׁלֹּא יָשַׁן בָּהּ וַאֲפִלּוּ שְׁנַת עֲרַאי, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹלֶה אוֹ מִצְטַעֵר אוֹ פָּטוּר מֵחֲמַת הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ בְּטֶל עֲשֵׂה זֶה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה ו'), שֶׁבֵּית דִּין כּוֹפִין עַל בְּטוּל עֲשֵׂה. וְלַיְלָה הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּל אָדָם מִדְּאוֹרַיְתָא לֶאֱכֹל בָּהּ כַּזַּיִת פַּת לְכָל הַפָּחוֹת שִׁאֹר הַיָּמִים רְשׁוּת, שֶׁאִם רָצָה לֶאֱכֹל חוּץ מִן הַסֻּכָּה אוֹכֵל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲכִילַת קֶבַע שֶׁל פַּת אֶלָּא בַּסֻּכָּה, וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא הָיוּ אוֹכְלִין שׁוּם דָּבָר כִּי אִם בַּסֻּכָּה (סוכה כו ב).

מצוה שכו

א **שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאֲדָמָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית** – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאֲדָמָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִיא נִקְרֵאת שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וכו' שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וּפְרָטֶיהָ וְכָל עִנְיָנֶיהָ כָּתוּב בְּאִם כֶּסֶף תַּלְוֶה (מצוה פד) [מצוה סו] וְקָחֲנוּ מִשָּׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד אַדְמָתוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בְּאַחַת מִן הָעֲבוֹדוֹת הָאֲסוּרוֹת מִדְּאוֹרַיְתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ שָׁם לוֹקֶה.

מצוה שכז

א **שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה עֲבוֹדָה גַּם בָּאִילָנוֹת** – שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה עֲבוֹדָה גַּם בְּאִילָנוֹת בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ד) וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר וּלְשׁוֹן סִפְרָא (בהר א ו) הַזֶּרַע וְהַזְּמִיר פֵּרוּשׁ, לֹא תִזְרַע וְלֹא תִזְמֹר, בְּכָל הָיוּ כְּלוֹמַר, בִּכְלַל שְׁבִיתָה הָיוּ, שֶׁכְּבָר אָמַר וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ, וְכֵן שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ, וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ אֲלֵיהֶם מָה זֶּרַע וְזָמִיר מְיֻחָדִין, שֶׁהֵן עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבְאִילָן וכו', כִּדְאִיתָא הָתָם. עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת. וּקְצָת פְּרָטֶיהָ כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן בְּפָרָשַׁת אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם (מצוד פד).

מצוה שכח

א **שֶׁלֹּא נִקְצֹר סְפִיחִים בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית** – שֶׁלֹּא נִקְצֹר מַה שֶּׁתַּצְמִיחַ הָאָרֶץ מֵעַצְמָהּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. וְלֹא מָה שֶּׁתַּצְמִיחַ בְּשָׁנָה זוֹ מִמָּה שֶּׁנִּזְרַע בָּהּ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְזֶהוּ נִקְרָא סְפִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר. רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁלֹּא נִקְצֹר אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹצְרִים תְּבוּאָתֵנוּ בִּשְׁאָר שָׁנִים (עי׳ סהמ״צ ל״ת רכב), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, אֲכִילָתוֹ הֻתְּרָה לָנוּ, וּבִלְבַד שֶׁנֹּאכְלֵהוּ דֶּרֶךְ הֶפְקֵר, כְּלוֹמַר בְּלִי הֲכָנָה, וּכְמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֵינוּ (מצוה שכט), כִּי לֹא תַקֶּפִיד הַתּוֹרָה בִּדְבָרִים אֵלּוּ, זוֹלָתִי שֶׁיִּרְאֶה מִמַּעֲשֶׂה הָאָדָם בְּכָל עִנְיָן שֶׁנָּה זוֹ כְּאִלּוּ אֵין דָּבָר מְיֻחָד בִּרְשׁוּתוֹ, רַק שֶׁהַכֹּל בִּרְשׁוּת אֲדוֹן הַכֹּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרָנוּ לְמַעְלָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתְבָנוּ בְּעִנְיָן זֶה בְּאִם כֶּסֶף תַּלְוֶה (במצוה פד).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שביעית פ״ד מ״ב), שֶׁאֲפִלּוּ עָבַר אָדָם וְנָטַע שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית וְצִמְחָה פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים בְּכָל שְׁאָר שָׁנִים שֶׁקּוֹצְרִים כָּל הַשָּׂדֶה וּמְעַמְּרִין כְּרִי וְדָשִׁין בַּבֹּקֶר, אֶלָּא הַדִּין הוּא מִדְּאוֹרַיְתָא לִקְצֹר מְעַט מְעַט וְלַחְבֹּט וְלֶאֱכֹל, אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ לִהְיוֹת הַסְּפִיחִין אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה, מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה שֶׁיִּזְרְעוּ גִּנָּתָם בַּסְּתָיו וְיֹאמְרוּ סְפִיחִין הֵן, וּגְזֵרָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא בִּירָקוֹת וּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְזָרְעָן, אֲבָל פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת וְהָעֲשָׂבִים, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְזָרְעָן מֻתָּרִין (עי רמב״ם שמיטה ויובל פ״ד).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד מִן הַתּוֹרָה, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, וּלְעִנְיַן שְׁאָר מְקוֹמוֹת הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי (מצוה פד). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת וְקָצַר תְּבוּאָה שֶׁזָּרַע כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים, כְּגוֹן שֶׁקָּצַר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי וְדָשׁ בַּבֹּקֶר כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹשִׂים בִּשְׁאָר שָׁנִים לוֹקֶה. וְהַמְלַקֵּט מִסְּפִיחֵי תְּבוּאוֹת הַנִּזְרָעוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָצַר הַכֹּל בְּיַחַד מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, שֶׁחֲכָמִים גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה שכט

א **שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסְפִין אוֹתָן בְּכָל שָׁנָה** – שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף מַה שֶּׁיּוֹצִיאוּ הָאִילָנוֹת בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסְפִין בְּנֵי אָדָם פֵּרוֹת אִילָנוֹתֵיהֶם בְּכָל שָׁנָה. אֲבָל יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת בַּדָּבָר שִׁנּוּי כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהַכֹּל כְּהֶפְקֵר בְּשָׁנָה זוֹ. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ (ויקרא כה ה) וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תִבְצֹר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים, שֶׁכֵּן בָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שביעית פ״ח מ״ו) מִכָּאן אָמְרוּ תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בַּמַּקֶּצָה, אֲבָל קוֹצֶה הוּא בַּחֲרָבָה, וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בַּגַּת, אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בָּעֲרָבָה, אֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בַּבַּד וּבַקֻּטֶב, אֲבָל כּוֹתְשָׁם הוּא וּמַכְנִיס לַבּוֹדָדָה.

ב וּפֵרוּשׁ נְזִירֶךָ כְּלוֹמַר, שֶׁהִנָּזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ אוֹתָם מִבְּנֵי אָדָם וְלֹא עָשִׂיתָ מֵהֶן הֶפְקֵר לֹא תִבְצֹר אוֹתָם עַד שֶׁתַּפְקִירֵם, כֵּן הוּא דַּעַת רַשִׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עה״ת שם) כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁהַשּׁוֹמֵר שָׂדֵהוּ וּפֵרוֹתָיו בַּשְּׁבִיעִית אֵין הַפֵּרוֹת נֶאֱסָרִין. וְכֵן כָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו בְּסֵפֶר (לט, ב ד״ה אבל) וּבִיבָמוֹת (קכב א ד״ה של). וְכֵן הַדָּבָר לָמֵד מִדִּין תּוֹרָה בִּרְאָיוֹת נְכוֹנוֹת.

ג וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (בהר א ג) וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר מִן הַשָּׁמוּר בָּאָרֶץ אִי אַתָּה בוֹצֵר, [אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמֻּפְקָר, נִפְרַשׁ לְדַעְתֵּנוּ זֶה מִן הַשָּׁמוּר בָּאָרֶץ אִי אַתָּה בוֹצֵר], בְּעוֹד שֶׁיֵּהֵא שָׁמוּר אָסוּר לְךָ לִבְצֹר מֵהֶם, אֲבָל לֹא שֶׁיֵּאָסְרוּ הַפֵּרוֹת בְּכָךְ. וְהָרַמְב״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפירוש עה״ת כאן) פֵּרֵשׁ נְזִירֶךָ כְּלוֹמַר, גָּפֶן שֶׁלֹּא עֲבָדוּהוּ וְלֹא זָמְרוּ אוֹתוֹ, כִּי כָּל גֶּפֶן שֶׁלֹּא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָבֵד אָמַר שֶׁיִּקָּרֵא כֵּן, וְיֹאמַר הַכָּתוּב שֶׁאֲפִלּוּ כֶּרֶם הַנִּזְירוּת לֹא נִבְצֹר כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹצְרִין בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, וְכָל שֶׁכֵּן כֶּרֶם שֶׁנֶּעֱבַד.

ד שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ עִם מִצְוַת שְׁבִיעִית שֶׁלְּפָנֶיהָ אֶחָד הוּא. וְהִנֵּה כָּתַבְתִּי לְךָ מְקוֹמָהּ אַיֵּה (מצוה פד), וְשָׁם תִּמְצָא בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְאֵיזֶה זְמַן, וּבַמֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל עִנְיָנִים אֵלֶּה וְהִיא מֶסֶכֶת שְׁבִיעִית שָׁם יִתְבָּאֲרוּ כָּל דִּינֵי מִצְוֹת אֵלּוּ בַּאֲרֻכָּה, תִּזְכֶּה וְתִלְמַד וּתְלַמֵּד.

מצוה של

א **מִצְוַת סְפִירַת שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת שָׁנִים** – לִמְנוֹת הַשָּׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁבַע פְּעָמִים עַד שֶׁנַּת הַיּוֹבֵל, בִּהְיוֹתֵנוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר הִתְנַחֲלֵנוּ בָּהּ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ח) וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים. וְזֹאת הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר, זֹאת הַסְּפִירָה שֶׁל שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה עַד שֶׁנַּת הַיּוֹבֵל הִיא נִמְסֶרֶת לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל, כְּלוֹמַר הַסַּנְהֶדְרִין. וְכֵן הִיא הַמִּצְוָה, שֶׁהָיוּ מוֹנִין שָׁנָה שָׁנָה וְשָׁבוּעַ שָׁבוּעַ שֶׁל שָׁנִים עַד שֶׁנַּת הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ מוֹנִין יְמֵי הָעֹמֶר, אַחַר כָּךְ מְקַדְּשִׁין שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים בִּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ וְלִקְרוֹת דְּרוֹר לְכָל הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת, וְכָל הַקַּרְקָעוֹת חוֹזְרִין לְבַעְלֵיהֶן.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עַל צַד הַפְּשָׁט, שֶׁרָצָה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְהוֹדִיעַ לְעַמּוֹ כִּי הַכֹּל שֶׁלּוֹ, וּלְבַסּוֹף יָשׁוּב כָּל דָּבָר לַאֲשֶׁר חָפֵץ הוּא לִתְּנָהּ בַּתְּחִלָּה, כִּי לוֹ הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ (שמות יט ה). וְעִם מִצְוָה זוֹ שֶׁל הַסְּפִירָה שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, יַרְחִיקוּ עַצְמָם שֶׁלֹּא יִגְזְלוּ קַרְקַע שֶׁל חֲבֵרָם וְלֹא יַחְמְדוּהָ בְּלִבָּם, בְּדַעְתָּם כִּי הַכֹּל שָׁב לַאֲשֶׁר חָפֵץ הָאֵל שֶׁתִּהְיֶה לוֹ.

ג וְעִנְיַן זֶה שֶׁל יוֹבֵל, דּוֹמֶה קְצָת לְמָה שֶּׁנָּהוּג לַעֲשׂוֹת בְּמַלְכוּתָא דְּאַרְעָא שֶׁלּוֹקְחִים אֲדָמוֹת מִזְּמַן לִזְמַן מֵעָרֵי הַבְּצוּרוֹת אֲשֶׁר לְשָׂרֵיהֶם, לְהַזְכִּיר לָהֶם יִרְאַת הָאָדוֹן, וְכֵן הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁרָצָה הַשֵּׁם שֶׁיָּשׁוּב כָּל קַרְקַע לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ בָּרוּךְ הוּא, וְכֵן כָּל עֶבֶד אִישׁ, יֵצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וְיִהְיֶה בִּרְשׁוּת בּוֹרְאוֹ, וְאוּלָם מַלְכֵי אֶרֶץ יַעֲשׂוּ כֵּן לִירֵאָתָם פֶּן יִמְרְדוּ הַשָּׂרִים בָּהֶם, וְהָאֵל בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לְעַמּוֹ כֵּן, לְזַכּוֹתָם וּלְהֵיטִיב לָהֶם, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ חָפֵץ לְהֵיטִיב לָהֶם בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל.

ד וְעוֹד שָׁמַעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיַן הַיּוֹבֵל סוֹד נִפְלָא, וְכִי בּוֹ נִרְמָז כָּל יְמֵי עוֹלָם וְשָׁנָיו (עי׳ רמב״ן ואבן עזרא ויקרא כה ב). גַּם בְּעִנְיַן הַשְּׁבִיעִיּוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְנוֹת הַשָּׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע וְלֹא שְׁמֹנֶה שְׁמֹנֶה, אוֹ תֵּשַׁע תֵּשַׁע אוֹ פָּחוֹת מֵהֶן, גַּם בָּזֶה אָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן שֶׁל חָכְמָה גְּדוֹל וְטוֹב: יָדָעוּהוּ הֵם וְלֹא יִרְצוּ לְמָסְרוֹ לְכָל אָדָם, וְאַף כִּי לֹא נִגְלָה לָנוּ סוֹדָם, הִשְׁגִּחֲנוּ בְּדָבָר זֶה, כִּי הַאֱמָנָם הֶקֵּף הַשְּׁבִיעִיּוֹת סָדוּר בְּהַרְבֵּה מִמְּצִוּוֹתֵינוּ, הִנֵּנוּ מַחְזִיקִין בַּמִּלְאכָה שֵׁשֶׁת יָמִים וּבַשְּׁבִיעִי נִשְׁבָּת, נַעֲבֹד הָאֲדָמָה שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשְּׁבִיעִית נִשְׁבָּת, וְאַחַר שֶׁבַע שְׁבִיעִיּוֹת שֶׁל שָׁנִים גַּם כֵּן נִשְׁבֹּת שָׁנָה אַחַת, וְזֶה הַיּוֹבֵל שֶׁבָּאנוּ עָלָיו. וְהִנֵּה חַג הַפֶּסַח שֶׁהוּא שִׁבְעָה יָמִים, וְחַג הַסֻּכּוֹת כְּמוֹ כֵן שִׁבְעָה, וְאַחַר הַשִּׁבְעָה נָחֹג הָעֲצֶרֶת, וּכְמוֹ כֵן נִמְנֶה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת מִפֶּסַח עַד עֲצֶרֶת וְאַחַר מִנְיַן הַשִּׁבְעָה, נָחֹג חַג הָעֲצֶרֶת, וּכְמוֹ כֵן נִמְצָא בְּרִיתַת בְּרִית שֶׁהוּא דָּבָר הַנַּעֲשֶׂה לְקִיּוּם עִנְיָן עַל חֶשְׁבּוֹן שִׁבְעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית כא ל) כִּי אֶת שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי. וְכֵן בִּלְעָם שֶׁהָיָה חָכָם, עָשָׂה מִזְבְּחוֹת שִׁבְעָה. וּכְמוֹ כֵן לְשׁוֹן שְׁבוּעָה שֶׁהוּא מִתֻּרְגָּם קִיּוּם, אָמְרוּ מִן הַחֲכָמִים שֶׁהוּא נִגְזָר מִלְּשׁוֹן שִׁבְעָה. וְכֵן רַבִּים, לֹא הֶעֱלִיתִים עַתָּה בְּפִי עֵטִי. וְאַתָּה הַבֵּן הַיַּקִּיר, תְּזָכֶּה וְתַחְקֹר וְתִרְאֶה וְתַרְבֶּה הַדַּעַת וְתָבִין בַּדְּבָרִים. וְאָנֹכִי כְּבָר הִשְׁלַמְתִּי מְלַאכְתִּי זֹאת לְהָעִיר רוּחַ בַּשְּׁאֵלָה.

ה וְאִם תִּשְׁאַל לָמָּה חִיְּבוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לִמְנוֹת שֶׁבַע שֶׁבַע מִדְּכְתִיב וְסָפַרְתָּ לָךְ, וְלֹא רָאִינוּ מֵעוֹלָם שֶׁיִּמְנֶה הַזָּב יְמֵי סִפּוּרוֹ, וְלֹא הַזָּבָה יְמֵי סְפִירָתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בָּהֶם (ויקרא טו יג) וְסָפַר לוֹ, וְסָפְרָה לָהּ זוֹלָתִי שֶׁחַיָּבִים שֶׁיִּתְּנוּ לֵב עַל הַיָּמִים, אֲבָל לֹא שֶׁיִּתְחַיְּבוּ לִמְנוֹתָם בַּפֶּה וּלְבָרֵךְ עַל מִנְיָנָן? תְּשׁוּבַת דָּבָר זֶה מָה שֶׁהִקְדַּמְתִּי לָךְ בְּרֹאשׁ סִפְרִי, כִּי כָּל עִנְיַן הַתּוֹרָה תָּלוּי בַּפֻּרּוּשׁ הַמְּקֻבָּל, וְכַמָּה כְּתוּבִים נִרְאִין בְּהֵפֶךְ זֶה מִזֶּה, וְכַמָּה קֻשְׁיוֹת וְכַמָּה סְתִירוֹת יִתְחַדְּשׁוּ עַל כָּל מִי שֶׁלֹּא יָדָעוֹ, וַאֲשֶׁר יֵדָעֶנּוּ עַל בֵּרְיוֹ יִרְאֶה כִּי כָּל דְּרָכָיו דְּרָכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתָיו שָׁלוֹם וֶאֱמֶת. וְכֵן בָּאתָנוּ הַקַּבָּלָה שֶׁצִּוּוּי וְסָפַרְתָּ לְךָ דִּיּוּבֵל צָרִיךְ מִנְיַן בַּפֶּה, וְצִוּוּי הַסְּפִירָה הַכָּתוּב בְּזָב וְזָבָה אֵינוֹ אֶלָּא הַשְׁגָּחָה בַּיָּמִים, וּמִנְהָגָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם כָּךְ הוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם נְבִיאִים בְּנֵי נְבִיאִים הֵם. וּכְעֵין עִנְיָן זֶה מָצָאנוּ בַּתּוֹרָה בִּלְשׁוֹן זְכִירָה, דִּכְתִיב בְּעִנְיַן עֲמָלֵק זְכִירָה, וְעַל דְּבַר מִרְיָם זְכִירָה וּכְתִיב גַּם כֵּן זְכִירָה בְּעִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְעַל זְכִירַת מִצְרַיִם בָּאתָנוּ הַקַּבָּלָה לַעֲשׂוֹתָהּ בַּפֶּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא, א) בִּבְרִכַּת אֱמֶת וְיַצִּיב, דְּאוֹרָיְתָא, וּשְׁאָר הַזְּכִירוֹת, דַּי לָנוּ בָּהֶם בִּזְכִירַת הַלֵּב בִּלְבַד וְהַשְׁגָּחָתָנוּ עַל הַדְּבָרִים.

ו מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא בהר א ב), שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוֹת מִנְיָן זֶה עַד אַחַר כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק הָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר (שם כה ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ. עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אַרְצוֹ. וּמִשֶּׁגָּלָה שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְגָד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁבָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת מֵאוֹתוֹ זְמַן וְאֵילָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ. בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ דַּוְקָא, וְגַם שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִים (עי׳ ערכין לב ב) אֶלָּא יוֹשְׁבִים בְּתַקָּנָתָם וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בָּאָרֶץ נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹבֵל הִיא, כְּלוֹמַר, בְּכָל מָקוֹם (קידושין לח ב). וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, נוֹהֵג דִּין עֶבֶד עִבְרִי, וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְדִין שְׂדֵה חֲרָמִים וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּמְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב.

ז וְנוֹהֶגֶת שְׁבִיעִית בָּאָרֶץ, וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה, וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג אֵין נוֹהֲגִין כָּל אֵלּוּ, זוֹלָתִי שְׁמִטַּת קַרְקַע בַּשְּׁבִיעִית שֶׁנּוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן שְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּשְּׁבִיעִית בְּכָל מָקוֹם מִדִּבְרֵיהֶם. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה אֵי זוֹ הִיא? הָכִי אַסִּיקְנָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה בְּמֵימְרָהּ דְּרַב הוּנָא בְּרֵהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ בְּפֶרֶק קַמָּא (ט, ב), שֶׁהִיא שְׁנַת שֶׁבַע עֶשְׂרֵה לִפְרָט לְדַעַת רַשׁ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְדַעַת רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְכָל עִנְיַן שְׁמִטַּת כְּסָפִים יִתְבָּאֵר יָפֶה בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית [הלכות שמיטה פ״]. וְיֶתֶר פְּרָטֵי כָּל דִּינֵי שְׁבִיעִית שָׁם בְּאוֹתָהּ מַסֶּכֶת הַבְּנוּיָה עַל זֶה. וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ שֶׁהִיא לִמְנוֹת הַשָּׁנִים, זָכְרוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה, כִּי זֹאת הַמִּצְוָה מְסוּרָה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל דְּהַיְנוּ הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִין עֵינֵי הָעֵדָה, וְשֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

מצוה שלא

א **מִצְוַת תְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל** – לְתִקַּע בְּשׁוֹפָר בָּעֲשִׂירִי בְּתִשְׁרֵי שֶׁהוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה ט י) וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה וְגוֹ׳ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם וְגוֹ׳ וּקְרָאתֶם דְּרוֹר וְגוֹ׳. וְיָדוּעַ שֶׁמִּצְוַת הַתְּקִיעָה בְּיוֹם זֶה הִיא לְפָרְסֵם חֵרוּת כָּל עֶבֶד עִבְרִי שֶׁיֵּצֵא בֶּן חוֹרִין (ע׳ ר״ה ח ב) בְּלִי דָּמִים, וְאֵין עִנְיָנָהּ כְּעִנְיַן תְּקִיעַת הַשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהַתְּקִיעָה הַהִיא אָנוּ עוֹשִׂים לְקִבּוּעַ מַחְשַׁבְתֵּנוּ עַל עִנְיַן עֲקֵדַת יִצְחָק, וּנְצַיֵּר בְּנַפְשֵׁנוּ לַעֲשׂוֹת גַּם אָנוּ כָּמוֹהוּ לְאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַעֲלֶה זִכְרוֹנֵנוּ לְפָנֵי הַשֵּׁם לְטוֹב, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּהְיֶה זְכָאִים לְפָנָיו, וְזֹאת הַתְּקִיעָה שֶׁל יוֹבֵל הִיא לְפַרְסֵם הַחֵרוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ (עי׳ סהמ״צ עשין קלז).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיָּדוּעַ כִּי קוֹל הַשּׁוֹפָר יְעוֹרֵר לֵב בְּנֵי אָדָם אִם לְשָׁלוֹם וְאִם לְמִלְחָמָה, וְעִנְיַן שִׁלּוּחַ הָעֶבֶד שֶׁעָבַד אֶת אֲדוֹנָיו זְמַן רַב הוּא קָשֶׁה מְאֹד בְּעֵינֵי אֲדוֹנָיו, עַל כֵּן לְעוֹרֵר לֵב הַבְּרִיּוֹת עַל הָעִנְיָן וּלְחַזֵּק נַפְשָׁם בְּשָׂמְעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר, בְּרַאוֹתָם כִּי הַדָּבָר הַשָּׁוֶה הוּא בְּכָל הָאָרֶץ וְשֶׁהַכֹּל עוֹשִׂים כֵּן נִצְטַוִּינוּ עַל זֶה, שֶׁאֵין דָּבָר שֶׁיְּחַזֵּק לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם כְּמוֹ מַעֲשֶׂה הָרַבִּים, וּכְמַאֲמַר הֶחָכָם צַעַר רַבִּים נָחָמָה (עי׳ דברים רבה ב כב). גַּם הָעֶבֶד בְּעַצְמוֹ מִתְעוֹרֵר לָצֵאת כְּכָל הָעֲבָדִים מִתַּחַת יְדֵי רַבּוֹ אֲשֶׁר אָהַב, בְּשָׁמְעוֹ קוֹל הַשּׁוֹפָר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ, הַמִּצְוָה מִתְקַיֶּמֶת לָשׁוּב הַכֹּל בִּרְשׁוּת אֲדוֹן הַכֹּל.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן בְּאֵיזֶה שׁוֹפָר תּוֹקְעִין בְּיוֹם זֶה, וְאֵיזוֹ בְּרָכָה מְבָרְכִין בּוֹ. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה כו, ב) דֶּרֶךְ כְּלָל בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁוֶה לַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לַתְּקִיעָה וְלַבְּרָכוֹת. וּבְמִצְוַת שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּסֵדֶר פִּנְחָס (מצוה תה), נְדַבֵּר בּוֹ קְצָת בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם כְּמִנְהָגֵנוּ. וּמִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ל, א) שֶׁשָּׁוִין הֵן חִלּוּק קְצָת יֵשׁ בֵּינֵיהֶם, דִּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין, וּבַיּוֹבֵל תּוֹקֵעַ כָּל יָחִיד וְיָחִיד כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין יוֹשְׁבִין, בֵּין בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם.

ד וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ח, ב): כִּי מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, הָיוּ הָעֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין בְּבֵית אֲדוֹנָם, לֹא נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶם, וְלֹא הָאָדוֹן מִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶן, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים תָּקְעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוֹפָר נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶם, וּכְמוֹ כֵן שָׁדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶם. וְרַבִּים מִפְּרָטֵי דִּינֵי הַיּוֹבֵל בַּעֲרָכִין, וְדִינֵי שׁוֹפָר בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (שם).

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וַהֲרֵי כָּתַבְתִּי לְךָ בְּסָמוּךְ (מצוה של), אֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וְשֶׁמִּצְוַת הַיּוֹבֵל מְסוּרָה לְבֵית דִּין, וְאִם עָבְרוּ בֵּית דִּין עַל זֶה וְלֹא תָּקְעוּ בַּשּׁוֹפָר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּלְחוּ הָעֲבָדִים וְהֶחֱזִרוּ הַשָּׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶן מִבְּלִי תְּקִיעָה בְּטֵלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שלב

א **מִצְוַת קִדּוּשׁ שְׁנַת הַיּוֹבֵל** – לְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים כְּמוֹ שְׁנַת הַשִּׁמְטָה. כְּלוֹמַר, בְּבִטּוּל הָעֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וְהֶפְקֵר הַצּוֹמֵחַ בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה י) וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה. וּבֵאֵר הַכָּתוּב שֶׁעִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה הוּא שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ וּתְבוּאָתָהּ נִפְקָרִים, וְשֶׁיִּהְיוּ הָעֲבָדִים יוֹצְאִין מִתַּחַת יַד הָאָדוֹן, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר כֵּן, וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ. כְּלוֹמַר, חֵרוּת לָעֲבָדִים, כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה הַתְּבוּאָה הֶפְקֵר, וְלֹא יַאסְפָהּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְרִשׁוּתוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת מִנְיַן הַשָּׁנִים (מצוה של), שֶׁרָצָה הַשֵּׁם לְזַכּוֹת עַמּוֹ בְּקַבָּלַת מַלְכוּתוֹ וכו׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּיו שָׁם, וְכָאן הָיָה מְקוֹמוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שמיטה ויובל פ״י הל׳ טו, טז) שֶׁכָּל שֶׁאָסוּר בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ אָסוּר בַּיּוֹבֵל. וְכָל שֶׁמֻּתָּר בָּהּ מֻתָּר בָּהּ. וְהַחִיּוּב עַל הָעוֹשֶׂה שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם. וְדִין הַפֵּרוֹת בַּאֲכִילָה וּבִמְכִירָה וּבְבִעוּר שָׁוֶה בִּשְׁנֵיהֶם. יִתְרָה שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל שֶׁהִיא מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים, וְדָזוֹקָא בְּסוֹפָהּ, וְיֶתֶר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁמְּשַׁמֶּטֶת קַרְקַע וּמוֹצִיא עֲבָדִים בִּתְחִלָּתָהּ. וּשְׁנַת יוֹבֵל אֵינָהּ עוֹלָה מִמִּנְיַן שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ אֶלָּא מוֹנִין תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁהֵן שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַּע פְּעָמִים, וְאַחַר שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה שֶׁהִיא בַּשְּׁבִיעִי הָאַחֲרוֹן עוֹשִׂין יוֹבֵל בִּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, וּשְׁנַת אַחַת וַחֲמִשִּׁים מַתְחִילִים לִמְנוֹת יוֹבֵל אַחֵר, וְהִיא הַתְּחָלַת שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל שָׁבוּעַ (עי׳ נדרים סא א).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהָיוּ הַסַּנְהֶדְרִין מִתְקַבְּצִין בְּקִדּוּשׁ הַשָּׁנָה וּמְבָרְכִין עָלֶיהָ לְקַדֵּשׁ שָׁנִים וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר, וְכֵן כָּל יָחִיד וְיָחִיד תּוֹקֵעַ גַּם כֵּן בִּרְשׁוּתוֹ, וְהַקּוֹל נִשְׁמַע בְּכָל הָאָרֶץ, וְהָעֲבָדִים נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶם, וְהַקַּרְקָעוֹת חוֹזְרִין לְבַעֲלֵיהֶם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם]. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד אַדְמָתוֹ בַּיּוֹבֵל עֲבוֹדָה הָאֲסוּרָה, וְכֵן אִם לֹא רָצָה לְשַׁלֵּחַ עֲבָדוֹ חָפְשִׁי, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה שלג), וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהוּא כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם.

מצוה שלג

א **שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל** – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵעֲבוֹדָתָהּ בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה. שֶׁנֶּאֱמַר בַּיּוֹבֵל לֹא תִזְרָעוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יא) בַּשְּׁמִטָּה, שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע. וּכְמוֹ שֶׁהַשְּׁמִטָּה נֶאֱסַר בָּהּ בֵּין עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בֵּין עֲבוֹדַת הָאֵילָנוֹת כָּךְ הַיּוֹבֵל, וּלְפִיכָךְ אָמַר לֹא תִזְרָעוּ עַל הַכְּלָל יְכֻלל אֶרֶץ וְאִילָן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַיּוֹבֵל, כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת מָה שֶּׁיְּכֻלַּתִּי.

ג דִּינֶיהָ בְּעִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָרֶץ וְהָאִילָנוֹת, כְּמוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּבְאֹם כֶּסֶף תַּלְוֶה (מצוה פד), כָּתַבְתִּי קְצָת מִן הָעִנְיָנִים לְעוֹרֵר לֵב הַקּוֹרֵא עַל עִנְיְנֵי הַמִּצְוָה כְּמִנְהָגִי, עַיֵּן שָׁם אִם תַּחְפֹּץ בּוֹ.

מצוה שלד

א **שֶׁלֹּא נְקַצֵּר סְפִיחֵי תְּבוּאוֹת שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל** – שֶׁלֹּא נְקַצֵּר וְנִלְקֹט סְפִיחֵי תְּבוּאוֹת שְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁאָדָם קוֹצֵר בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, אֲבָל יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת בַּדְּבָרִים שִׁנּוּי. שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תִקְצְרוּ וְגוֹ' וְכָל הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּסָמוּךְ בִּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית (מצוה שכח).

מצוה שלה

א **שֶׁלֹּא לֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדַרְכְּךָ שֶׁאוֹסְפִים אוֹתָן בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים** – שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִין אוֹתָן בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יא) וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נְזִרֶיהָ. וְהוּא אַזְהָרָה דֶּרֶךְ כְּלָל לְכָל פֵּרוֹת הָאִילָן. וְהִזְהִיר הַכָּתוּב בַּיּוֹבֵל בְּפֵרוֹת הָאִילָן אַזְהָרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּבִתְבוּאוֹת אַזְהָרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּמוֹ בַּשְּׁבִיעִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה שלג). וְהַדִּין בִּשְׁנֵיהֶם, כְּלוֹמַר, בַּשְּׁמִטָּה וּבַיּוֹבֵל, בְּלָאוִין אֵלֶּה אֶחָד הוּא, וּמִשֹּׁרֶשׁ אֶחָד יַעֲלֶה הַכֹּל לְפִי הַדּוֹמֶה, וְאֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ עַל כֵּן. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה של) כִּי כָּל זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ, וְעַל תְּנַאי שֶׁיִּהְיוּ כָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ, וְיִהְיֶה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט דָּר בִּמְקוֹמוֹ.

מצוה שלו

א **מִצְוַת עֲשֵׂית דִּין בֵּין לוֹקֵחַ וּמוֹכֵר** – שֶׁנִּדְּין בְּדִין מֵקַח וּמִמְכָּר כְּעִנְיָן שֶׁצִּוְּתָה הַתּוֹרָה עָלָיו. כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ צְדָדִין שֶׁתִּתְקַיֵּם הַמְּכִירָה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ. וְיֵשׁ צְדָדִין שֶׁאֵין לָהּ קִיּוּם, וְהוּא חוֹבָה עָלֵינוּ לָדוּן בֵּינֵיהֶם כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאוּ מִצְוֹת אֲחֵרוֹת עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (מצוה נח), שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בֵּין טוֹעֵן וְנִטְעָן וּבֵין מַזִּיק וְנִזָּק וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכָל מֵקַח וּמִמְכָּר בִּכְלַל טוֹעֵן וְנִטְעָן הוּא, אַף עַל פִּי כֵן בָּאָה הַמִּצְוָה עַל עִנְיַן הַמֵּקַח וְהַמִּמְכָּר מְיֻחֶדֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר תָּמִידִי אֶל הַבְּרִיּוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִבְנֵי אָדָם לְחִיּוֹת אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד זוּלָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמְרָה פָּרָשַׁת וְכִי תִמְכְּרוּ וְגוֹ'. וַאֲתָה מוֹצֵא שֶׁכָּךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שֶׁלִּפְעָמִים תִּתְיַחֵד הַמִּצְוָה בּוֹ, וּכְמוֹ כֵן תִּכְפֹּל הָאַזְהָרוֹת בְּדָבָר פְּעָמִים רַבּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּאַזְהָרַת עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּכְפְּלָה בְּאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת, וְיִחֵד הָאַזְהָרָה בַּמֹּלֵךְ לְבַדּוֹ, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְצוּיָה הַרְבֵּה אוֹתָהּ הָעֲבוֹדָה הָרָעָה, וְכֵן בָּאוּ בְּעִנְיַן שַׁבָּת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַזְהָרוֹת בַּתּוֹרָה, וְנִתְיַחֲדָה הָאַזְהָרָה בּוֹ בִּקְצָת מְלָאכוֹת, כְּמוֹ הַבְעָרָה וְהוֹצָאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִדְרָשׁ אִם לְחַלֵּק יָצָאת אִם לְלָאו אֵין הַמִּדְרָשׁ לָנוּ סְתִירָה, הַרְבֵּה פָּנִים לַתּוֹרָה.

ב שֹׁרֶשׁ הַדִּינִין יָדוּעַ. כִּי הוּא דָּבָר שֶׁשִּׂכֶל בְּנֵי אִישׁ מֵעִיד עָלָיו וּמְבַקֵּשׁ אוֹתוֹ, כִּי בַּדִּין יִתָּקְנִים יִשּׁוּב בֵּין בְּנֵי אָדָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כו כח), שֶׁדִּינֵי הַמֵּקַח וְהַמִּמְכָּר חֲלוּקִים לְפִי הַדְּבָרִים הַנִּמְכָּרִים וְהַנִּלָּקָחִים, שֶׁהַקַּרְקָעוֹת וְהָעֲבָדִים נִקְנִים בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבְחֲזָקָה, וּבְכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ כֵּיצַד בְּכֶסֶף, וְכֵיצַד בִּשְׁטָר, וְכֵן בַּחֲזָקָה, יֵשׁ בָּהֶם פְּרָטִים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק קַמָּא. וְהַמַּטַּלְטְלִין נִקְנִין בִּדְרָכִים אֲחֵרִים יֵשׁ מֵהֶן שֶׁנִּקְנִין בְּהַגְבָּהָה (עי' ב"ב עו ב), וְזֹאת הַקִּנְיָה גְּדוֹלָה וּמַסְפֶּקֶת לְכָל הַמַּטַּלְטְלִין, וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁנִּקְנִים בְּקִנְיָה פְּחוּתָה מִזּוֹ, וְהִיא הַמְּשִׁיכָה, וּמֵהֶן שֶׁנִּקְנִין בִּפְחוּתָה מִזּוֹ, וְהִיא הַמְּסִירָה. וְהֵבִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ מז, ב) רְאָיָה עַל הֱיוֹת הַמַּטַּלְטְלִין צְרִיכִין אֵלּוּ הַקִּנְיוֹת וְשֶׁאֵינָן נִקְנִין כְּמוֹ הַקַּרְקָעוֹת, מִדִּכְתִיב (ויקרא כה יד) אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ. וּפֵרְשׁוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִצַּד הַקַּבָּלָה בְּפֵרוּשׁ אוֹ קָנֹה מִיַּד כְּלוֹמַר, דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד. וּכְמוֹ כֵן הֵבִיאוּ רְאָיָה עַל קִנְיַת הַקַּרְקָעוֹת בְּכֶסֶף בִּשְׁטָר וּבַחֲזָקָה מִכְּתוּבִים אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבָּא שָׁם בְּקִדּוּשִׁין (שם).

ד וְאֵין סָפֵק כִּי אִלּוּ הַקְּנִיּוֹת כֻּלָּן מִסְתַּקְּנַת חֲכָמִים הֵן, וְהֵבִיאוּ הַכְּתוּבִים לִסְמֹךְ בָּהֶם דִּבְרֵיהֶם. וְהָאֱמֶת כִּי חָכְמָתָם הִיקְּרָה הָעֲתִידָה לְהִגָּלוֹת עַל יָדָם הָיְתָה רְמוּזָה וּגְנוּזָה בְּתוֹךְ הַכְּתוּבִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַכְּתוּבִים אֵינוֹ עַל אוֹתָן אַסְמַכְתּוֹת נִלְמָדוֹת הֵן מִתּוֹכָן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב״מ שם) דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת אַף בַּמִּטַּלְטְלִין, אֲבָל טַעַם הַצְּרִיכָם הַמִּשִׁיכָה בָּהֶן גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ נִשְׁרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּה. וּמִפְּנֵי שֶׁתַּקָּנַת הַמִּשִׁיכָה נַעֲשֵׂית עַל זֶה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט ב), שֶׁאִם הָיוּ הַמִּטַּלְטְלִין בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁכַּר אוֹתוֹ מָקוֹם לַמּוֹכֵר, מִכֵּיוָן שֶׁהָרְשׁוּת הוּא שֶׁל לוֹקֵחַ וְעֵינָיו תָּמִיד עָלָיו, וְאִם יֵאָרַע שׁוּם מִקְרֶה בְּאוֹתָן מִטַּלְטְלִין, גַּם הוּא יָכוֹל לְהַרְגִּישׁ בָּעִנְיָן כְּמוֹ הַמּוֹכֵר וְיִשְׁתַּדֵּל בַּהַצָּלָה, שֶׁבְּצַד זֶה לֹא יִקְנֶה בְּמִשִׁיכָה אֶלָּא בְּכֶסֶף כְּדִין תּוֹרָה. וְכֵן אִם הַלּוֹקֵחַ שׁוֹכֵר אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין בּוֹ גַּם בְּעִנְיָן זֶה לֹא תִּקְנוּ בָּהֶם מְשִׁיכָה וּמְסִירָה וְהַגְבָּהָה. וְאָמְרוּ (ב״ק עט, ב) גַּם כֵּן שֶׁהַקַּרְקַע נִשְׁכָּר עִם הַדְּבָרִים שֶׁהוּא נִלְקָח, וְהוּא כֶּסֶף וּשְׁטָר וַחֲזָקָה, שֶׁהַשְׁכִּירוּת קְנְיָה הִיא לְיוֹמָהּ. וְאָמְרוּ (ב״ב פה, א) גַּם כֵּן כְּשֵׁם שֶׁמְּקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנֶה לוֹ, כָּךְ כֵּלָיו קוֹנֶה לוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחַ אוֹתוֹ, וּמִכֵּיוָן שֶׁיִּהְיוּ הַמִּטַּלְטְלִין בְּתוֹךְ הַכֵּלִי אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ, אֶלָּא חֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁהִגְבִּיהָן אוֹ כְּמוֹ שֶׁהֲנִּחוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֲבָל כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַלּוֹקֵחַ לְהַנִּיחַ שָׁם הַכֵּלִי אֵין כֵּלָיו קוֹנֶה לוֹ שָׁם כְּגוֹן רְשׁוּת הָרַבִּים, וְכֵן רְשׁוּת הַמּוֹכֵר. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ חֲכָמִים לְעִנְיַן רְשׁוּת מוֹכֵר, שֶׁאִם אָמַר לוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ קְנֵה בִּכְלִי זֶה, אוֹ אֲפִלּוּ לֹא אָמַר לוֹ כֵּן, אֶלָּא שֶׁקָּנָה מִמֶּנּוּ בִּרְשׁוּת הַמּוֹכֵר כְּלִי אַחֵר וְהִגְבִּיהוֹ כְּדֵי לְקָנוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ קָנָה מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת וְהִנִּיחָן בְּתוֹךְ הַכֵּלִי מִיָּד קָנָה אוֹתָן, שֶׁמִּפְּנֵי הַהֲנָאָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַמּוֹכֵר בִּמְכִירַת הַכֵּלִי אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ שֶׁל כֵּלִי, וּכְאִלּוּ הַכֵּלִי בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ חָשְׁבִינַן לֵיהּ.

ה וְהַמְּסִירָה אֵינָהּ כֵּן, שֶׁאֵין הַמְּסִירָה קוֹנָה אֶלָּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְחָצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם (ב״ב עו ב). וְקִנְיַן הַמְּסִירָה הוּא בַּמֶּה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְרֹב גְּדָלָן לְהַגְבִּיהָן וְלֹא אֲפִלּוּ לְמִשְׁכָּן, כְּגוֹן הַסְּפִינוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִבְנֵי אָדָם לָזוּז אוֹתָן כִּי אִם בְּטֹרַח רַב וּבְרִבּוּי בְּנֵי אָדָם (רמב״ם מכירה פ״ג ה״ג).

ו וְהַמְּשִׁיכָה אֵינָהּ כֵּן, שֶׁאֵין הַמְּשִׁיכָה עוֹשָׂה קִנְיָן אֶלָּא בִּסְמָטָא, וְהוּא מָקוֹם סָמוּךְ לְצַד רְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ שָׁם כֵּלֵיהֶם, וְכָל הַקּוֹדֵם לְהַנִּיחַ שָׁם כֵּלָיו אֵין חֲבֵרוֹ רַשַּׁאי לְסַלְקוֹ, וּכְמוֹ כֵן קוֹנָה הַמְּשִׁיכָה בְּחָצֵר [שֶׁהִיא] (שֶׁאֵינָהּ) שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וְהַהַגְבָּהָה קוֹנָה בְּכָל מָקוֹם, לְפִי שֶׁבִּגּוּפוֹ הוּא מַגְבִּיהַּ, וּבוֹ הוּא קוֹנֶה, וְגוּפוֹ רְשׁוּתוֹ הוּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא.

ז וְעוֹד יֵשׁ קִנְיָה אַחֶרֶת בְּקַרְקָעוֹת וּמִטַּלְטְלִין דְּבַר תּוֹרָה וְהִיא הַחֲלִיפִין, וְזֹאת הַקִּנְיָה הָיְתָה מְרֻגֶּלֶת לָפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל. וְעִנְיַן הַחֲלִיפִין הוּא, שֶׁאָדָם מַחְלִיף בְּהֶמְתּוֹ בִּבְהֵמַת חֲבֵרוֹ, אוֹ כְּלֵי בִכְלֵי, אוֹ כֵּלִים בְּקַרְקָעוֹת, וְאָמְרוּ חֲכָמִים (רמב״ם מכירה ה ה) בְּכָל אֵלּוּ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ הָאֶחָד הַכֵּלִי מֵחֲבֵרוֹ זָכָה חֲבֵרוֹ בְּאוֹתוֹ הַכֵּלִי הָאַחֵר שֶׁהוּא רוֹצֶה לְקָנוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה, וְאִם יֵאָרַע בּוֹ שׁוּם אֲבֵדָה, נֶאֱבַד לְצֹרֶךְ זֶה שֶׁזָּכָה בּוֹ עַכְשָׁו בַּחֲלִיפִין. וְדִין קִנְיַת הַחֲלִיפִין אֵינוֹ אֶלָּא בִּכְלִים, אֲבָל לֹא בְּפֵרוֹת, שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת עוֹשִׂין חֲלִיפִין (ב״מ מז א), שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ מָצָאנוּ בְּאוֹתוֹ כָּתוּב שֶׁלָּמְדָנוּ מִמֶּנּוּ הַחֲלִיפִין שֶׁבִּכְלֵי הֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (רות ד ז) וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ, כְּלוֹמַר, בֵּית יָד שֶׁלּוֹ וְזֶהוּ הַכֵּלִי. וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת נַעֲשִׂין חֲלִיפִין לִקְנוֹת בָּהֶן כְּמוֹ בַּכֵּלִי, נִקְנִין הֵן בְּתוֹרַת חֲלִיפִין, כְּלוֹמַר, בִּכְלִי יָכוֹל אָדָם לִקְנוֹתָן כְּדֶרֶךְ חֲלִיפִין, שֶׁיִּתֵּן אָדָם לַחֲבֵרוֹ כְּלִי וְיִזְכֶּה בְּפֵרוֹת חֲבֵרוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַטְבֵּעַ, שֶׁהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְלֹא נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם עַל הַצּוּרָה, וְהַצּוּרָה עֲשׂוּיָה לְהִבָּטֵל בִּרְצוֹן הַמֶּלֶךְ אוֹ גְּדוֹלֵי הַמְּדִינוֹת, וְעַל מָה שֶׁאֵינוֹ דָּבָר קַיָּם אֵין לֵב הַבְּרִיּוֹת סוֹמֵךְ בּוֹ לִקְנוֹת בּוֹ, וְעַל כֵּן אֵינוֹ נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וְלֹא נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין. אֲבָל מַטְבֵּעַ שֶׁאֵין חֲשִׁיבוּתוֹ מֵחֲמַת הַצּוּרָה נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין וְנַעֲשֶׂה חֲלִיפִין כְּכָל שְׁאָר הַמִּטַּלְטְלִין, וְאֵיזֶהוּ? זֶה מַטְבֵּעַ שֶׁפְּסָלָתוּ מַלְכוּת אוֹ בְּנֵי הַמְּדִינָה, וְכִדְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ בְּפֶרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא מו, ב) אֲפִלּוּ כִּיס מָלֵא מָעוֹת, וְתִרְגְּמָהּ רַבִּי אַבָּא, בְּדִינָרָא נִיאָקָא וְאַנְגָּרָא, חַד פְּסָלָתוּ מַלְכוּת וְחַד פְּסָלָתוּ מְדִינָה.

ח וְאֵין הַכַּוָּנָה בְּאָמְרֵנוּ שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין וְלֹא נִקְנֶה בַּחֲלִיפִין, שֶׁמִּי שֶׁמָּשַׁךְ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ בְּכָךְ וְכָךְ מָעוֹת לֹא יִתְחַיֵּב לָתֵת לוֹ הַמָּעוֹת, דְּוַדַּאי מִתְחַיֵּב הוּא לְהַשְׁלִים לוֹ מְעוֹתָיו. מִכֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ פֵּרוֹתָיו, אֲבָל הָעִנְיָן הוּא שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה חֲלִיפִין שֶׁמִּי שֶׁהָיוּ לוֹ שַׂק שֶׁל מָעוֹת מִמַּטְבֵּעַ שֶׁאֵינוֹ נִפְסָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּמָשַׁךְ מֵחֲבֵרוֹ כֵּלִים אוֹ בְּהֵמָה אוֹ פֵּרוֹת, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ הֲרֵנִי מוֹשֵׁךְ פֵּרוֹת אֵלּוּ חֲלִיפֵי אוֹתוֹ שַׂק שֶׁל מָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לִי בַּבַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵאָה דִּינָרִין, אֵין חֲבֵרוֹ זוֹכֶה בְּאוֹתָן דִּינָרִין כְּלָל, וְאִם נֶאֱבְדוּ אַחַר שֶׁמָּשַׁךְ זֶה הַפֵּרוֹת בְּשׁוּם צַד וַאֲפִלּוּ בְּאֹנֶס לֹא נֶאֱבְדוּ לוֹ כְּלָל, אֶלָּא חֲבֵרוֹ מְחַיֵּב לָתֵת לוֹ מֵאָה דִּינָרִין מִכָּל מָקוֹם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד א) מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ כְּלוֹמַר מְחַיֵּב הוּא לְהַשְׁלִים לוֹ הַדָּמִים מִכָּל מָקוֹם, דְּלֹא בְּתוֹרַת חֲלִיפִין אִתְּמַר, אֶלָּא בְּתוֹרַת דָּמִים. וְכֵן הוּא מִבְּאָר בְּרֵישׁ פֶּרֶק הַזָּהָב שֶׁאָמְרוּ שָׁם (מה, ב) הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף מַאי לָאו בַּחֲלִיפִין? לֹא, בְּדָמִים. וּמַקְשֶׁה שָׁם אִי הָכִי, קוֹנֶה? מְחַיֵּב מִבָּעֵי לֵהּ כְּלוֹמַר, דְּלָא נָפִיל לְשׁוֹן קִנְיָן אֶלָּא בְּדָבָר יָדוּעַ, אֲבָל זֶה, מֵבִיא הוּא לוֹ אֵיזֶה דָּמִים שֶׁיִּרְצֶה. וּמְתָרֵץ, תְּנִי, מְחַיֵּב כְּלוֹמַר, מְחַיָּב הוּא לָתֵת לוֹ הַדָּמִים מִכֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ מִמֶּנּוּ אֶת הַפֵּרוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ.

ט אֲבָל הַנּוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ מָעוֹת לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בַּעַל הַפֵּרוֹת לְתִתָּם לוֹ, שֶׁזּוֹ הִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁלֹּא לִקְנוֹת בְּכֶסֶף אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חִיְּבוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד, א), לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע. לְפִי שֶׁחוֹזֵר בְּדִבּוּרוֹ, אַחַר שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה עִם חֲבֵרוֹ, שֶׁקִּבֵּל מִמֶּנּוּ מָעוֹת. וּקְנְיָה זוֹ שֶׁל חֲלִיפִין שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת לַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קִנְיָן הִיא קִנְיָה [חֲזָקָה] בְּכָל דָּבָר, בֵּין בְּמֶכֶר, בֵּין בְּמַתָּנָה, וּבְכָל תְּנָאִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּזֶה לְקַיֵּם כָּל דָּבָר וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל. וְדִין מִי הוּא רָאוּי לִמְכֹּר וְיִתְקַיֵּם מִמְכָּרוֹ, וּמִי אֵינוֹ רָאוּי כְּגוֹן בֶּן דַּעַת וְשֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת, וְדִין מוֹכֵר דְּבָרִים סְתָם וְאֵינוֹ מְפָרֵשׁ כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁצָּרִיךְ לְפָרֵשׁ, וְדִין מְשַׁיֵּר בְּמִמְכָּרוֹ שׁוּם דָּבָר, בַּגּוּף אוֹ בַּפֵּרוֹת, וְדִין מְצָרִים שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְהַזְכִּיר בְּמֶכֶר קַרְקַע, וְאִם הִזְכִּיר קְצָתָם וְלֹא כֻּלָּם הֵיאַךְ תּוֹרָתוֹ. וְדִין מוֹכֵר מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שָׁלוּ מַה דִּינוֹ, וְדִין מִי שֶׁנֶּאֱנַס לִמְכֹּר קַרְקָעוֹ מַה דִּינוֹ וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין תַּלּוּהּ וְזַבִּין וְתַלּוּהּ וְיָהֵיב. וְדִין הַמַּתָּנָה עִם חֲבֵרוֹ שֶׁאִם יִרְצֶה לִמְכֹּר קַרְקָעוֹ שֶׁיְּמַכְּרֶהוּ לוֹ, וְדִין הַמּוֹכֵר קַרְקָעוֹ עַל דַּעַת לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִנְיָן וְלֹא עָלָה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, אִם יִתְקַיֵּם מִכְרוֹ אִם לָאו, כְּגוֹן הַמּוֹכֵר אוֹתוֹ עַל דַּעַת לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְבַסּוֹף לֹא עָלָה שָׁם, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְזֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר עַל דַּעַת לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר, לֹא שֶׁיְּפָרֵשׁ הַמּוֹכֵר אוֹתוֹ דָּבָר בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר, אֶלָּא שֶׁהַבְּרִיּוֹת יוֹדְעוֹת מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו שֶׁכֵּן חֻפְּצוֹ (עי׳, קידושין מט ב ובתוס׳ שם).

י וְדִין מְכִירַת הֶקְדֵּשׁוֹת (ערכין כא ב) אוֹ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת כֵּיצַד, וּלְאֵיזֶה עִנְיָן הַתֵּר הַמֶּכֶר בָּהֶן, וְדִין קְנִיַּת שְׁטָרוֹת שֶׁצָּרִיךְ בָּהֶן מְסִירַת הַשְּׁטָר וּכְתִיבָה מִצַּד אַחֵר, שֶׁיְּפָרֵשׁ בּוֹ שֶׁהוּא מוֹכֵר לוֹ אוֹתוֹ שְׁטָר וְכָל שִׁעְבּוּדָא דְּאִית בֵּהּ (ב״ב עו א). וְדִין נוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לִקְנוֹת לוֹ דָּבָר וּקְנָאוֹ לְעַצְמוֹ בְּאוֹתָן מָעוֹת מַה יְּהֵא בָּזֶה. וְדִין שְׁלֹשָׁה שֶׁנָּתְנוּ מָעוֹת לְאֶחָד, וְהָלַךְ וְקָנָה בְּמִקְצָת הַדָּמִים הֵיאַךְ יְחַלְּקוּ, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שְׁבָאַרְבָּעָה פָּרָקִים בַּשָּׁנָה, מָעוֹת קוֹנוֹת לְעִנְיַן קוֹנֶה בְּהֵמָה, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (חולין פג א) שֶׁמַּשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח עַל כָּרְחוֹ, וּכְאוֹקִימְתָּא דְּרַבִּי אִלְעַאי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁפֵּרֵשׁ דְּבָאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ הֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, וְכִדְאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דִּבַּר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת. וְדִין מוֹכֵר בְּהֵמָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה, מַה דִּינוֹ (כתובות עו ב). וְדִין מוֹכֵר אוֹמֵר בְּמֶנָּה וְלוֹקֵחַ בַּחֲמִשִּׁים, הָלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאַחַר כָּךְ לְקָחוֹ סְתָם, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם (יבמות צג ב). וְדִין בַּעַל הַמֶּכֶר, וְדִין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם וְשֻׁתָּפוֹ בְּמִקָּחוֹ וּמִמְכָּרוֹ, בְּהֶפְסֵדוֹ וּבְשִׂכָרוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה רַבִּים, יִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין, וּבְפֶרֶק רְבִיעִי וּשְׁמִינִי וּתְשִׁיעִי מִמְּצִיעָא, וּבְפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי וַחֲמִישִׁי וְשִׁשִּׁי וּשְׁבִיעִי מִבָּתְרָא, וּקְצָת מֵהֶן בְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים מְפֻזָּרִים בַּגְּמָרָא. [ח״מ].

יא וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת דִּין. וּבִית דִּין הָעוֹבֵר עַל זֶה וְדָן בֵּין מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ שֶׁלֹּא כַּדִּין שְׁצִוְּתָה עַל זֶה תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וּוֹלְתִי אִם עָשָׂה כֵּן מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, שֶׁאִלּוּ בְּקַבָּלַת שְׁנֵיהֶם רַשַּׁאי, דְּכָל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן תְּנָאוֹ קַיָּם.

מצוה שלז

א **שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת בְּמֶקַּח וּמִמְכָּר** – שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בְּמֶקַּח וּבְמִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יד) וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (בהר ג ד) אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן, וּבַגְּמָרָא (ב״מ נו, ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מִיַּד עֲמִיתֶךָ, דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר, מַטַּלְטְלִין. וְאֵין כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ, שֶׁלֹּא יַזְהִיר הַכָּתוּב עַל אוֹנָאַת הַקַּרְקָעוֹת כְּמוֹ כֵן, אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא לוֹמַר, שֶׁדִּינֵי אוֹנָאָה כְּגוֹן הַחִלּוּקִין שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נ, ב), שֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בְּיִתֵּר מִשְּׁתוּת, וְדִינֶיהָ בְּפָחוֹת מִשְּׁתוּת וּבִשְׁתוּת, אֵינָן נוֹהֲגִין בְּקַרְקָעוֹת, אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין. וְעוֹד דָּרְשׁוּ בָּזֶה הַכָּתוּב (בספרא שם א) אִם בָּאתָ לִקְנוֹת קְנֵה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ. וְאוּלַי זֶה שֶׁדִּקְדְּקוּ בְּכָאן לִהְיוֹת דִּינֵי הָאוֹנָאָה בְּמִטַּלְטְלִין לְבַד, לְפִי שֶׁשָּׁנָה הַכָּתוּב בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁאָמַר וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר דְּמַשְׁמַע כָּל מִמְכָּר, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, וְאַחַר כָּךְ יְחֵד הָאַזְהָרָה בְּמִטַּלְטְלִין, שֶׁאָמַר אוֹ קָנֹה מִיַּד דְּמַשְׁמַע דָּוְקָא מִטַּלְטְלִין שֶׁהֵן נִקְנִין מִיָּד לְיָד. לָמְדוּ מִזֶּה לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ בְּמִטַּלְטְלִין דִּין מְחֻדָּשׁ שֶׁאֵינוֹ בְּקַרְקַע, וְזֶהוּ חֲזָרַת הַמָּמוֹן בְּקִצַּת צְדָדִין שֶׁבּוֹ.

ב אֲבָל עִקַּר הָאַזְהָרָה, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין הוּא בֶּאֱמֶת, שֶׁהַזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת לְדַעַת, אֲבָל הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם הוּא, שֶׁאִם נִמְצֵאת אוֹנָאָה בְּמִטַּלְטְלִין בְּיִתֵּר מִשְּׁתוּת שֶׁיְּבַטֵּל הַמֶּכֶר, שֶׁדַּעַת הַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא לִסְבֹּל אוֹנָאָה יְתֵרָה מִכֵּן בְּמִטַּלְטְלִין, אֲבָל בְּקַרְקַע לְפִי שֶׁהַקַּרְקַע דָּבָר קַיָּם לְעוֹלָם דֶּרֶךְ הַבְּרִיּוֹת לְמְחֹל בּוֹ כָּל אוֹנָאָה אַחַר שֶׁלָּקְחוּ אוֹתוֹ, וּכְעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק יד, ב) עַל דֶּרֶךְ הַהַפְלָגָה, שֶׁהַקַּרְקַע דָּבָר הַשָּׁוֶה כָּל כֶּסֶף הוּא. וְהָרְאָיָה לְדִבְרֵינוּ אֵלֶּה, כְּלוֹמַר, שֶׁאִסּוּר אוֹנָאָה אַף בַּקַּרְקַע, שֶׁהֲרֵי עִקַּר אַזְהָרָה זוֹ בְּקַרְקָעוֹת הוּא דִּכְתִיב, וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה, וְזֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַחֲמָשׁ.

ג שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי הוּא דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד עָלָיו. וְאִם לֹא נִכְתַּב דִּין הוּא שֶׁיִּכָּתֵב, שֶׁאֵין רָאוּי לָקַחַת מָמוֹן בְּנֵי אָדָם דֶּרֶךְ שֶׁקֶר וְתַרְמִית, אֶלָּא כָּל אֶחָד יִזְכֶּה בַּעֲמָלוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּחֲנְנוּ הָאֱלֹהִים בְּעוֹלָמוֹ בֶּאֱמֶת וּבְיֹשֶׁר, וּלְכָל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה תּוֹעֶלֶת, כִּי כְּמוֹ שֶׁהוּא לֹא יוֹנֶה אֲחֵרִים גַּם אֲחֵרִים לֹא יוֹנוּ אוֹתוֹ,

וְאַף כִּי אִם יִהְיֶה אֶחָד יוֹדֵעַ לְרַמּוֹת יוֹתֵר מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם, אוּלַי בָּנָיו לֹא יִהְיוּ כֵּן וִירַמּוּ אוֹתָם בְּנֵי אָדָם, וְנִמְצָא שֶׁהַדְּבָרִים שָׁוִים לַכֹּל, וְשֶׁהוּא תּוֹעֶלֶת רַב [ה] בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא לָשֶׁבֶת יְצָרוֹ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ נא, א), שֶׁהַמּוֹכֵר וְהַלּוֹקֵחַ שְׁנֵיהֶם מַזְהָרִים בְּאַזְהָרָה זוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר אוֹ קָנֹה, וְלֹא יֹאמַר הַלּוֹקֵחַ דֶּרֶךְ הַמּוֹכֵר לְדַעַת שׁוֹוִי מִמְכָּרוֹ, וְאַחַר שֶׁהוּא מוֹכְרוֹ לִי בְּדָמִים קַלִּים אֵין עָלַי עָוֹן, שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם בָּאַזְהָרָה, וּכְמוֹ כֵן שְׁנֵיהֶם הֵן בְּדִינֵי הָאוֹנָאוֹת כְּמוֹ שֶׁחִלְקוּם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְכֵן הוּא בַּמִּשְׁנָה (שם) אֶחָד הַמּוֹכֵר וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ יֵשׁ לָהֶם אוֹנָאָה, וְכָל מִי שֶׁנִּתְאַנָּה מֵהֶם יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט ב), שֶׁשִּׁעוּר הָאוֹנָאָה שֶׁמַּחְזִירִין אוֹתָהּ וְיִהְיֶה הַמֹּקָח קַיָּם הוּא שְׁתוּת הַמֹּקָח אוֹ שְׁתוּת הַדָּמִים, וְשִׁעוּר הָאוֹנָאָה שֶׁאֵין מַחְזִירִין אֲפִילּוּ אוֹתָהּ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְבַטְּלִין הַמֹּקָח בִּשְׁבִילָהּ הוּא פָּחוֹת מִשְּׁתוּת הַמֹּקָח וְהַדָּמִים, אֲבָל הָיָה בַּדָּבָר שְׁתוּת אֶחָד מֵהֶם, כְּלוֹמַר שְׁתוּת הַמֹּקָח אוֹ שְׁתוּת הַדָּמִים מַחְזִירִין הָאוֹנָאָה. וְשִׁעוּר הָאוֹנָאָה שֶׁמְּבַטְּלִת הַמֹּקָח כֻּלּוֹ, הוּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא יָתֵר מִשְּׁתוּת הַמֹּקָח וְהַדָּמִים, שֶׁהֲלָכָה הִיא כִּשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר בַּגְּמָרָא (שם) שְׁתוּת מָעוֹת נָמֵי שָׁנִינוּ. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָאוֹנָאָה אֵינָהּ יְתֵרָה עַל שְׁנֵיהֶם לֹא יִתְבַּטֵּל הַמֹּקָח, אֶלָּא יַחְזִיר הָאוֹנָאָה.

ה וּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁבְּאוֹנָאָה שֶׁיְּתֵרָה עַל שְׁתוּת יִתְבַּטֵּל הַמֹּקָח, וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הָלַךְ לְבֵיתוֹ בִּמְעוֹתָיו וְזֶה בְּפֵרוֹתָיו דַּוְקָא שֶׁבָּא לַחְזֹר בּוֹ מִי שֶׁנִּתְאַנָּה, אֲבָל בָּא לַחְזֹר בּוֹ הַמְאַנֶּה מֵחֲמַת שֶׁנִּתְיַקְּרוּ הַפֵּרוֹת בֵּינְתַיִם אוֹ בְּטַעֲנָה אַחֶרֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ מִי שֶׁנִּתְאַנֵּה אִי לָאו דְּאוֹנְיֵתַן לָא מָצֵית הָדְרַת בָּךְ, וְהַשְׁתָּא מָצֵית הָדְרַתְּ בָּךְ? וְכֵן הוּא הַלָּשׁוֹן בַּגְּמָרָא (ב״ב פד א) וְרַב חִסְדָּא הוּא דְּאָמַר לִשְׁמַעְתָּא בְּפֶרֶק הַסְּפִינָה. וְרַב אַלְפָס ז״ל פָּסָק בְּבִטּוּל מֹקָח וּפֵרוֹת, כְּלוֹמַר, דַּאֲמַר לֵיהּ מִי שֶׁנִּתְאַנֵּה בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר הֲרֵוַח הָיָה עִמְּךָ, וּכְבָר נִתְקַיֵּם מִמְכָּרֵנוּ אוֹ מִקֻּחֵנוּ מֻחְמָתְךָ, מָה זֶּה שֶׁבָּא לְבַטֵּל אוֹתוֹ, הָאוֹנָאָה שֶׁעָשִׂיתָ לִי, הֲרֵנִי מוֹחֲלָהּ, כִּי רַבּוֹתֵינוּ לֹא בִּטְּלוּ הַקְּנָיָן, אֶלָּא מֵחֲמַת הַמִּתְאַנֶּה, מִכְּיוָן שֶׁהוּא רוֹצֶה בַּדָּבָר הֲרֵי הוּא קַיָּם. וְזֶה שֶׁשָּׁנִינוּ (שם פג ב) יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת לוֹקֵחַ יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ. כְּלוֹמַר, וְלֹא מוֹכֵר, רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת מוֹכֵר יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ, כְּלוֹמַר, וְלֹא לוֹקֵחַ.

ו וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ נב א) בְּעִנְיְנֵי הָאוֹנָאָה, שֶׁאֵין רָאוּי לִהְיוֹת דִּין הַחֲזָרָה אוֹ הַבִּטּוּל נִמְשָׁךְ לְעוֹלָם, אֶלָּא זְמַן קָצוּב הוּא שֶׁנָּתְנוּ בַּדְּבָרִים, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ עִנְיְנֵי הַמֹּקָח וְהַמִּמְכָּר בֵּין בְּנֵי אָדָם, וְהַזְּמַן שֶׁנָּתְנוּ אֵינוֹ שָׁוֶה בְּכָל הַדְּבָרִים, וְגַם אֵינוֹ שָׁוֶה בְּלוֹקֵחַ וּמוֹכֵר, כִּי בְּכָל סְחוֹרָה שֶׁתִּהְיֶה בְּחִלּוּף הַמַּטְבְּעוֹת נָתְנוּ בָּהּ שָׁעוּר כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ לַשֵּׁלְחָנִי אִם הוּא בִּכְרָךְ. וְאִם הוּא בְּכָפָר יִהְיֶה הַשָּׁעוּר עַד יוֹם הַשּׁוּק שֶׁיַּעֲלֶה לִכְרַךְ, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁשָּׁלְחָנִי שָׁם. וּבְשָׁאָר כָּל הַסְּחוֹרוֹת אֵין חִלּוּק בֵּין כָּפָר לִכְרַךְ, וְהַשָּׁעוּר בָּהֶן הוּא כְּדֵי שֶׁיַּרְאֶה הָאָדָם מָה שֶׁלָּקַח לְתַגָּר אוֹ לְקָרוֹבוֹ, וְשִׁעוּר זֶה לְפִי רְאוּת עֵינֵי הַדַּיָּן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִקְבֹּעַ בְּעִנְיָן זֶה חֶשְׁבּוֹן שָׁעוֹת. וְרָבָא נָתַן טַעַם בַּגְּמָרָא (שם ב) בְּחִלּוּק הַמַּטְבֵּעַ מִשְּׁאָר סְחוֹרוֹת, וְאָמְרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל, טַלִּית לְכָל אֱנָשׁ קִים לֵיהּ, סֶלַע לַשֶּׁלְחָנִי הוּא דְּקִים לֵיהּ. עָבַר זֶה הָעֵת וְלֹא חָזַר בּוֹ הַלּוֹקֵחַ, אֲפִלּוּ יֵשׁ בָּאוֹנָאָה יָתֵר מִשְּׁתוּת כַּמָּה אֵין יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ מִן הַדִּין, אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים (שם) שֶׁמִּמִּדַּת הַחֲסִידוּת רָאוּי לְהַחְזִירָהּ לְעוֹלָם. וְשִׁעוּרִים אֵלּוּ הֵן בְּלוֹקֵחַ, אֲבָל הַמּוֹכֵר חוֹזֵר בּוֹ לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵין הַסְּחוֹרָה בְּיָדוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְמָלֵךְ עָלֶיהָ.

ז וְלֹא נֶאֶמְרוּ דִּינִין אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ, אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ מִן הַתַּגָּר, אֲבָל בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת אֵין בּוֹ אוֹנָאָה, וְלֹא בְּטוּל מֹקָח בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַקָּצוּב שֶׁאָמַרְנוּ, וְלֹא אַחַר כֵּן, שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ אֵלּוּ הַדְּבָרִים אֶלָּא בְּתַגָּרִים לְתִקּוּן הָעוֹלָם וּלְיִשּׁוּבֵי הַמְּדִינוֹת, אֲבָל בַּעֲלֵי בָּתִּים אֵין מוֹכְרִין כְּלֵיהֶם אֶלָּא בְּיֹקֶר, וּבְנֵי אָדָם בְּדַעְתָּם עִנְיָן זֶה שֶׁהוּא כֵּן מוּחְלִין הַדָּבָר לְעוֹלָם בְּבַעַל הַבַּיִת. וְאֵלּוּ דְּבָרִים (שם נו, א) שֶׁאֵין בָּהֶם דִּינֵי אוֹנָאָה לְשׁוּם אָדָם, וַאֲפִילּוּ נִמְכְּרוּ פִּי שְׁנַיִם כְּשָׁוִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אִסּוּר אוֹנָאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה לְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הַקַּרְקָעוֹת, וְהָעֲבָדִים, שֶׁהַקֶּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּלְמַד בַּגְּמָרָא (שם ב) מִדִּכְתִיב וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם. וְהַשְׁטָרוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, תָּנוּ רַבָּנָן, וְכִי תִמְכְּרוּ. וכו׳ אוֹ קָנֹה מִיַּד דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, יָצְאוּ הַקַּרְקָעוֹת שֶׁאֵינָן מִטַּלְטְלִין, וְיָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֶקֵּשׁוּ לְקַרְקָעוֹת, וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת דַּאֲמַר קְרָא מִמְכָּר, מִי שֶׁגּוּפוֹ קָנוּי, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין גּוּפָן קָנוּי אֶלָּא לְרָאָיָה שֶׁבָּהֶן. מִכָּאן אָמְרוּ הַמּוֹכֵר שְׁטָרוֹתָיו לַבַּשָּׁם יֵשׁ לָהֶם אוֹנָאָה. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁאֵין מוֹכְרִין לוֹ לִרְאָיָה שֶׁבָּהֶן, אֶלָּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּנְּיָר. וְקָא מַתְמַהּ עָלָיו בַּגְּמָרָא (שם): מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? כְּלוֹמַר פְּשִׁיטָא, וְכִי מִגְּרַע גְּרַע נְיָר מִכָּל שְׁאָר מִלֵּי? וּמְשַׁנֵּי לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַב כָּהֲנָא דְּאָמַר אֵין אוֹנָאָה לִפְרוּטוֹת, וְהֶקְדֵּשׁוֹת אִמְעִיטוּ מִדִּין אוֹנָאָה, מִדִּכְתִיב עֲמִיתֶךָ.

ח וְתֵדַע שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָאוֹנָאָה נֶאֶמְרוּ בְּשׁוּרֵי הַחֶפֶץ, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר שָׁוֶה שֵׁשׁ בְּחָמֵשׁ אוֹ שָׁוֶה חָמֵשׁ בְּשֵׁשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הַמְאַנֶּה בְּמִדָּתוֹ שֶׁל חֶפֶץ, בְּאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ, בְּעָבְיּוֹ אוֹ בְּמִשְׁקָלוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט חוֹזֵר. וְהַיְנוּ דְּאָמַר רָבָא (קידושין מב, ב) כָּל דָּבָר שֶׁבְּמִדָּה וְשֶׁבְּמִשְׁקָל וְשֶׁבְּמִנְיָן אֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכְּדֵי אוֹנָאָה חוֹזֵר. וְהָרוֹצֶה לְהִנָּצֵל מִכָּל חֲשָׁשׁ עִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ, יָכוֹל לוֹמַר לַלּוֹקֵחַ, חֶפֶץ זֶה שֶׁאֲנִי מוֹכֵר לְךָ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹנָאָה עַד כָּךְ וְכָךְ, אִם תִּרְצֶה לִקַּח אוֹתוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא יְהֵא לְךָ עָלַי אוֹנָאָה קָחֵנוּ, וְאִם לָאו הַנַּח אוֹתוֹ, אֵין לוֹ עָלָיו אוֹנָאָה אַחַר כֵּן, וְלֹא אֲפִלּוּ תַּרְעֹמֶת דְּבָרִים (כמבואר ב״מ נא ב). וְיֵשׁ פְּרָטִים בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִמְּצִיעָא [ח״מ סימן רכז].

ט וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה אוֹנָאָה לַחֲבֵרוֹ לְדַעַת בִּשְׁתּוּת אוֹ יוֹתֵר עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל בְּפָחוֹת מִשְׁתּוּת הִתִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְהִשְׁתַּכֵּר לְתַגָּר, מִפְּנֵי תִּקּוּן הַיִּשּׁוּב, שֶׁיִּמְצְאוּ בְּנֵי אָדָם צָרְכֵיהֶם מוּכָנִים בְּכָל מָקוֹם. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁנִּתַּן לְהִשָּׁבוֹן.

מצוה שלח

א **שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּדְבָרִים** – שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּדְבָרִים, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נֹאמַר לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים שֶׁיַּכְאִיבוּהוּ וְיִצְעֲרוּהוּ וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהֵעָזֵר מֵהֶם. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ נח, ב) כֵּיצַד, אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים, הָיוּ חֲלָאִים בָּאִין עָלָיו לֹא יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב (ד ו) הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ וְגוֹ׳. רָאָה חֲמָרִים מְבַקְּשִׁים תִּבְוְאָה לֹא יֹאמַר לָהֶם לְכוּ אֵצֶל פְּלוֹנִי וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, וְלֹא יֹאמַר לְתַגָּר בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִקַּח, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כה יז) וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ כִּי הוּא לָתֵת שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁבּוֹ הַבְּרָכָה מְצוּיָה בָּעוֹלָם, וְקָשָׁה הַמַּחְלֹקֶת כַּמָּה קְלָלוֹת וְכַמָּה תַּקָּלוֹת תְּלוּיוֹת בָּהּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כַּמָּה אַזְהָרוֹת וְכַמָּה זְרוּזִין שֶׁהַזְהִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה שֶׁלֹּא לְהַכְאִיב הַבְּרִיּוֹת בְּשׁוּם דָּבָר וְלֹא לְבַיְּשָׁם, וְהִפְלִיגוּ בַּדָּבָר עַד שֶׁאָמְרוּ (שם), שֶׁלֹּא יִתְלֶה עֵינָיו עַל הַמַּקָּח בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לוֹ דָּמִים, וְרָאוּי לְהַזָּהֵר שֶׁאֲפִלּוּ בְּרֶמֶז דְּבָרָיו לֹא יִהְיֶה נִשְׁמָע חֵרוּף לִבְנֵי אָדָם, כִּי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה הַרְבֵּה בְּאוֹנָאַת הַדְּבָרִים, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר קָשֶׁה מְאֹד לְלֵב הַבְּרִיּוֹת, וְהַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם יַקְפִּידוּ עֲלֵיהֶם יוֹתֵר מֵעַל הַמָּמוֹן. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גְּדוֹלָה אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁבְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הוּא אוֹמֵר וְיָרֵאת מֵאֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳. וְלֹא יִהְיֶה בְּאֶפְשָׁר לִכְתֹּב פֶּרֶט כָּל הַדְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן צַעַר לַבְּרִיּוֹת, אֲבָל כָּל אֶחָד צָרִיךְ לְהִזָּהֵר כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה, כִּי הַשֵּׂם בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ כָּל פְּסִיעוֹתָיו וְכָל רְמִיזוֹתָיו, כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וְהוּא יִרְאֶה לַלֵּבָב, וְכַמָּה מַעֲשִׂים כְּתֻבוּ לָנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּדְרָשִׁים לְלַמֵּד עַל זֶה מוּסָר, וְעִקַּר הָעִנְיָן בְּפֶרֶק רְבִיעִי מִפְּצִיעָא [שם].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּקְטַנִּים, וָאוּי לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהַכְאִיבָן בִּדְבָרִים יוֹתֵר מִדַּאי, זוּלָתִי בַּמֶּה שֶׁצְּרִיכִין הַרְבֵּה כְּדֵי שֶׁיִּקְחוּ מוּסָר, וַאֲפִלּוּ בְּבָנָיו וּבְנוֹתָיו בְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אָדָם, וְהַמֵּקֵל בָּהֶם שֶׁלֹּא לְצַעֲרָם בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה יִמְצָא חַיִּים בְּרָכָה וְכָבוֹד. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִכְאִיב אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבָרִים בְּאוֹתָן שֶׁפֵּרַשְׁנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבַעַל תְּשׁוּבָה וּבְחוֹלֶה וְכֵיצֵא בָּהֶן עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְכַמָּה מַלְקוּיוֹת מִבְּלִי רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל יֵשׁ בְּיַד הָאָדוֹן הַמְצַוֶּה עַל זֶה, יִתְעַלֶּה וְיִתְבָּרַךְ.

ה וְאוּלָם לְפִי הַדּוֹמֶה, אֵין בַּמַּשְׁמָע שֶׁאִם בָּא יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְהִתְחִיל וְהִרְשִׁיעַ לְצַעַר חֲבֵרוֹ בִּדְבָרָיו הָרָעִים שֶׁלֹּא יַעֲנֵהוּ הַשּׁוֹמֵעַ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הָאָדָם כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִים, וְעוֹד, שֶׁיִּהְיֶה בִּשְׁתִיקָתוֹ כְּמוֹדֶה עַל הַחֵרוּפִין. וּבֶאֱמֶת, לֹא תְצַוֶּה הַתּוֹרָה לִהְיוֹת הָאָדָם כְּאֶבֶן, שׁוֹתֵק לִמְחָרְפָיו כְּמוֹ לִמְבָרְכָיו, אֲבָל תְּצַוֶּה אוֹתָנוּ שֶׁנִּתְרַחֵק מִן הַמִּדָּה הַזֹּאת וְשֶׁלֹּא נַתְחִיל לְהִתְקוֹטֵט וּלְחָרֵף בְּנֵי אָדָם, וּבְכֵן יִנָּצֵל כָּל אָדָם מִכָּל זֶה, כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל קָטָטָה לֹא יְחָרְפוּהוּ בְּנֵי אָדָם, זוּלָתִי הַשּׁוֹטִים הַגְּמוּרִים, וְאֵין לָתֵת לֵב עַל הַשּׁוֹטִים. וְאִם אוּלַי יַכְרִיחֵנוּ מְחָרֵף מִבְּנֵי אָדָם לְהָשִׁיב עַל דְּבָרָיו רָאוּי לְחָכָם שֶׁיָּשִׁיב לוֹ דֶּרֶךְ סִלְסוּל וּנְעִימוּת וְלֹא יִכְעַס הַרְבֵּה כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ (קהלת ז ט). וְינַצֵּל עַצְמוֹ אֶל הַשּׁוֹמְעִים מֵחֵרוּפָיו וַיַּשְׁלִיךְ הַמַּשָּׂא עַל הַמְּחָרֵף, זֶהוּ דֶּרֶךְ הַטּוֹבִים שֶׁבִּבְנֵי אָדָם. וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד דָּבָר זֶה שֶׁמָּתָר לָנוּ לַעֲנוֹת כְּסִיל לְפִי הַדּוֹמֶה מֵאֲשֶׁר הִתִּירָה הַתּוֹרָה הַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת לְהַקְדִּים וּלְהָרְגוֹ (שמות כב א), שֶׁאֵין סָפֵק שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הָאָדָם לְסִבַּל הַנִּזְקִים מִיָּד חֲבֵרוֹ, כִּי יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנָּצֵל מִיָּדוֹ וּכְמוֹ כֵן מִדִּבְרֵי פִּיהוּ אֲשֶׁר מָלֵא מִרְמוֹת וְתוֹךְ, בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ. וְאוּלָם יֵשׁ כַּת מִבְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹלָה חֶסְידוּתָם כָּל כָּךְ שֶׁלֹּא יִרְצוּ לְהַכְנִיס עַצְמָם בְּהוֹרָאָה זוֹ לְהָשִׁיב חוֹרְפֵיהֶם דָּבָר, פֶּן יִגְבַּר עֲלֵיהֶם הַכַּעַס וְיִתְפַּשְׁטוּ בְּעִנְיָן זֶה יוֹתֵר מִדַּאי, וַעֲלֵיהֶם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת פח, ב) הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָם עוֹלְבִים, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (שופטים ה לא) וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ.

מצוה שלט

א **שֶׁלֹּא נִמְכֹּר שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְצְמִיתוּת** – שֶׁלֹּא נִמְכֹּר שָׂדֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְצְמִיתוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה כג), וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לְצָמְתֻת. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַתְנוּ בֵּינֵיהֶם מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ לַעֲשׂוֹת מִמְכָּרָם לְצְמִיתוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיּוֹבֵל מַפְקִיעָהּ בְּעַל כָּרְחָם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְהַתְנוֹת עַל זֶה, לְפִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד מִצְוַת הַתּוֹרָה, אַף עַל פִּי כֵן, אִם עָשׂוּ כֵּן עָבְרוּ עַל לָאו הַזֶּה, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ויובל יא א) וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בפירושו עה״ת כאן, ובסהמ״צ להרמב״ם ל״ת רכז) שֶׁדִּבְרֵי הָרַב בָּזֶה כָּעִנְיָן הַמְּזֻכָּר בָּרֹאשׁוֹן שֶׁל תְּמוּרָה (ד, ב), דְּאָמַר רָבָא הָתָם חוֹלֵק עַל אַבַּיֵי דְּכָל מִלְּתָא דַּאֲמַר רַחֲמָנָא לָא תַּעֲבֵד, אִי עָבֵד לָא מְהַנֵּי וְלָקֵי, מִשּׁוּם דְּעָבַר אַהֲרְמָנָא דְּמַלְכָּא וְהוּא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה פֵּרֵשׁ בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁמַּזְהִיר אוֹתָנוּ שֶׁלֹּא נַצְמִית הָאָרֶץ בְּיַד

הַגּוֹיִם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נִמְכְּרָנָה לָהֶם לְצְמִיתוּת. וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב כֵּן, לֹא תִמָּכֵר לְמִי שֶׁיַּחְזִיק בָּהּ לְעוֹלָם, וְזֶהוּ הַגּוֹי, אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵל יַחְזִיר אוֹתָהּ, וְאִם הִתְּנָה עִם הַגּוֹי לְהַחְזִירָהּ מֻתָּר לִמְכָּרָהּ לוֹ.

ב מִשְּׁרָשֵׁי מִצְוֹת הַיּוֹבֵל, מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת מִנְיַן שְׁנֵי הַיּוֹבֵל שֶׁבְּסֵדֶר וָזֶה (מצוה של).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ עט, א), שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה אוֹ יוֹתֵר, כְּלוֹמַר, כָּל זְמַן שֶׁיִּזָּכֵר לוֹ סְכוּם שָׁנִים אֵינוֹ חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל, שֶׁאֵין חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל אֶלָּא דָּבָר הַנִּמְכָּר לְצְמִיתוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹבְרִים עַל הַלָּאוֹ כְּשֶׁהַמֶּכֶר נַעֲשָׂה לְצְמִיתוּת, וְלֹא הוֹעִילוּ מַעֲשֵׂיהֶם, שֶׁאֵין מַתְנִין לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לְצְמִתָת, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּירִין בֵּינֵיהֶם סְכוּם שָׁנִים אֵין זֶה צְמִיתוּת, וְאוּלַי לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דָּבָר זֶה מֵאֲשֶׁר אָמַר הַכָּתוּב לֹא תִמָּכֵר לְצְמִיתוּת, וְלֹא אָמַר לֹא תִמָּכֵר אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל דְּמַשְׁמַע, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא מְכָרָהּ לַחֲלוּטִין אֵינָהּ חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל.

ד וּבְפֵרוּשׁ כָּתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּחִדּוּשָׁיו בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (ג, ב), שֶׁהַמַּתְנֶה עַל מְנָת שֶׁלֹּא תַּחְזֹר הַשָּׂדֶה בַּיּוֹבֵל שֶׁאֵין תְּנָאוֹ תְּנַאי וְחוֹזֵר הוּא בַּיּוֹבֵל אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁמִטָּה אֵינוֹ כֵּן, שֶׁהַמַּתְנֶה עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁמְטֶנָּה בַּשְּׁבִיעִית אֵינוֹ נִשְׁמָט בַּשְּׁבִיעִית, דְּכָל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם, וְנָתַן טַעַם בְּדָבָר, לְפִי שֶׁבִּשְׁמִטָּה לֹא הֻזְהַר עַל שְׁמִטַּת כְּסָפִים, כִּי אִם הַמַּלְוֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ (דברים טו ב). אֲבָל לֹא הַלּוֶה, שֶׁאִם רָצָה לִפְרֹעַ הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ הוּא, אֲבָל בְּעִנְיַן הַיּוֹבֵל שְׁנֵיהֶם הֻזְהָרוּ עָלָיו, מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁלִּשְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר לֹא תִמָּכֵר לְצְמִיתוּת, כְּלוֹמַר, לֹא יַתְנוּ בֵּינֵיהֶן מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ מְכִירַת צְמִיתוּת, כִּי לה׳ הָאָרֶץ, וְאֵין בְּיַד בֶּן אָדָם לְמָכְרָהּ לַחֲלוּטִין, וּמִכְּיוָן שֶׁהַחִיּוּב עַל שְׁנֵיהֶם אֵין בְּיַד אֶחָד מֵהֶם לְמְחֹל עַל הַדָּבָר, אֲבָל עַל כָּרְחָם, יָשׁוּב הַקַּרְקַע לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְנוּ אֶלֶף פְּעָמִים עַל מְנָת שֶׁלֹּא יָשׁוּב בַּיּוֹבֵל, וְטַעַם נָכוֹן הוּא.

ה וְכֵן מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין ל, א) שֶׁהַמּוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְהָיוּ לוֹ שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת, כְּלוֹמַר, שָׂדוֹת שֶׁקָּנָה הוּא אוֹ נִתְּנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה, וּמָכַר מֵאוֹתָן שָׂדוֹת כְּדֵי לִגְאֹל שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ שֶׁמָּכַר, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּמָצָא כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ, וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו עַד שֶׁיִּמְצָא לוֹ דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָצוּי בְּשָׁעָה שֶׁמָּכַר, וְכֵן אִם לָוָה וְרָצָה לִגְאֹל בְּאוֹתָהּ הַלְוָאָה אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִשִּׁיגָה יָדוֹ, וְלֹא שֶׁיִּלְוֶה.

ו וְעִנְיַן שְׂדוֹת אֲחֻזָּה יִקָּרְאוּ הַשָּׂדוֹת שֶׁנָּפְלוּ בִּירֻשָּׁה לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּחִלּוּק הָאָרֶץ, וְכֵן מִי שֶׁזָּכָה וְנוֹסָפָה אֲחֻזָּתוֹ מֵחֲמַת הַסָּעַת נַחֲלָה עַל יְדֵי בַּת יוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה, שֶׁדָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁלֹּא נֶאֱמַר (במדבר לו ז) וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה אֶלָּא בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר בִּלְבַד, אֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין שְׂדוֹת אֲחֻזָּה, וְנִתְחַדֵּשׁ דִּינָם בַּתּוֹרָה מִשְּׁאָר שָׂדוֹת לְעִנְיַן הַגְּאֻלָּה, שֶׁשְּׂדֵה אֲחֻזָּה נִגְאָל עַל יְדֵי הַמּוֹכֵר אוֹ עַל יְדֵי גּוֹאֲלוֹ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, וּשְׁאָר שָׂדוֹת שֶׁנִּקְרָאִין שְׂדֵה מִקְנָה אֵינָם נִגְאָלִין אֶלָּא בִּרְצוֹן הַלּוֹקֵחַ, אֶלָּא שֶׁיַּעַמְדוּ בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל.

ז וּבְחִלּוּק בָּתִּים מְשָׂדוֹת. כְּבָר כָּתַבְנוּ לְהַלָּן (מצוה שמ) בְּמִקּוֹמוֹ דִּינָם, כִּי בָּתֵּי הַחֲצֵרִים, דִּינָם כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה עַל כָּרְחוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בָּהֶן גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ, וְיָפָה כֹּחָן מִשָּׂדוֹת שֶׁהֵן נִגְאָלִין אֲפִלּוּ תּוֹךְ שָׁנָה, כְּדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, וּכְבָר כְּתַבְנוּהוּ לְהַלָּן גַּם כֵּן.

ח וּמִעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ קח, א) גַּם כֵּן, שֶׁהַלּוֹקֵחַ שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְנָטַע בָּהּ אִילָנוֹת וְהִשְׁבִּיחָהּ כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת, שָׁמִין שֶׁבַח הָאִילָנוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ לַלּוֹקֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָצָא מִמְּכַּר בַּיִת, וּבָא עָלָיו הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל מִמְּכַּר חוֹזֵר וְאֵין שֶׁבַח חוֹזֵר. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין כט, ב) גַּם כֵּן שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ, בֵּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה אוֹ שָׂדֶה אַחֵר אֵין רַשַּׁאי לְנָאֳלָהּ בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וַאֲפִילּוּ בִּרְצוֹן הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהַכָּתוּב צִוָּה, שֶׁיַּעֲמֹד הַמֶּכֶר קַיָּם שְׁתֵּי שָׁנִים עַל כָּל פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ, אֲזָהָרָה לַמּוֹכֵר, וְאַזְהָרָה לַלּוֹקֵחַ, מִדִּכְתִיב בְּמִסְפַּר שָׁנִים תִּקְנֶה, וּמִעוּט שָׁנִים שָׁנִים. וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁהָעִנְיָן הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּמְכֹּר כָּל אָדָם קַרְקָעוֹ בְּקֹשִׁי, וְאַל יַחְשֹׁב כִּי לְמָחָר יָשׁוּב וְיִקָּחֶנּוּ לוֹ מַיָּד הַלּוֹקֵחַ, אֲבָל יֵדַע שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל מִתְּבוּאוֹתָיו בְּשׁוּם פָּנִים, עַד שְׁתֵּי שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם מֵעֵת הַמְּכִירָה. וְגַם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גַּם כֵּן שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיֹּאכַל הַלּוֹקֵחַ שְׁתֵּי תְבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁנֵי תְבוּאוֹת, לְפִיכָךְ אִם הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים אֵלּוּ שְׁנַת שְׁדָפוֹן וְיֶרֶקוֹן אוֹ שְׁנַת שְׁבִיעִית אֵינָהּ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן [אֲבָל שָׁנָה בּוּרָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁעוֹלָה הִיא מִן הַמִּנְיָן]. מְכָרָהּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, אֵין הַמְּכִירָה מְכִירָה, וְחוֹזְרִין הַדְּמִים לְבָעָלָיו. מָכַר הָאִילָנוֹת לְבַד אֵין נִגְאָלִין לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְאִם לֹא גְּאָלָן בְּתוֹךְ שְׁנֵי יוֹבֵל אֵינָם חוֹזְרִין בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ וְלֹא לָאִילָנוֹת. מָכַר שָׂדֵהוּ לָרִאשׁוֹן וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי וְשֵׁנִי לִשְׁלִישִׁי וַאֲפִלּוּ מֵאָה אוֹ יוֹתֵר הַשָּׂדֶה חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל לָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ (ויקרא כז כד) וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף עֲרָכִין [הלכות שמיטה פי״א].

ט וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִים עָלֶיהָ, כִּי כָּל עִנְיְנֵי הַיּוֹבֵל אֵינָם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִים עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָכַר שָׂדֵהוּ לְצְמִיתוּת, וְכֵן הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ בְּעִנְיָן זֶה שְׁנֵיהֶם לוֹקִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ דִּבְרֵיהֶם, וְהוּא שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֶׂה בַּדָּבָר, שֶׁאֵין לוֹקִין בְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ

מַעֲשֶׂה, זֶה דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל לְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֵין בָּזֶה מַלְקוּת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה.

מצוה שמ

א **מִצְוַת הֲשָׁבַת קַרְקַע לְבַעֲלֶיהָן בַּיּוֹבֵל** – לְהָשִׁיב כָּל הַקַּרְקָעוֹת בֵּין בַּיִת בֵּין שָׂדֶה וְכֶרֶם וּפַרְדֵּסִין בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל לְבַעֲלֵיהֶן בְּלֹא כֶּסֶף וּבְלֹא מְחִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה כד) וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. כְּלוֹמַר, בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא אֲחֻזַּתְכֶם, גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. וְעִנְיַן הַגְּאֻלָּה בֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁהִיא חֲזָרַת הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה של).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. קָצָתָם מְבֹאָרִים בַּכָּתוּב אֵיךְ יִהְיֶה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַקּוֹנֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה לְפָדוֹת נַחֲלָתוֹ הַנִּמְכֶּרֶת קֹדֶם שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב שֶׁהוּא בֵּין מוֹכֵר בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה לְמוֹכֵר אוֹתוֹ בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת, שֶׁנִּקְרֵאת בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב עָרֵי הַחֲצֵרִים. שֶׁדִּין בָּתֵּי עָרֵי הַפְּרָזוֹת כְּדִין הַשָּׂדוֹת. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין לא, א) בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁאִם מָכַר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה לְאֶחָד וּמְכָרָהּ הַלּוֹקֵחַ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה מוֹנִין לָרִאשׁוֹן, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁלְמָה שָׁנָה לָרִאשׁוֹן הֶחְלַט הַבַּיִת לַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁעִנְיַן מוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁהוּא מֻחְלָט לְשָׁנָה כְּעִנְיַן קָנָס הוּא שֶׁקָּנָסָה תּוֹרָה לַמּוֹכֵר, מִפְּנֵי חִבַּת הָאָרֶץ, וּמִכֵּיוָן שֶׁעָמַד בְּיַד זוּלָתוֹ שָׁנָה רָאוּי הוּא שֶׁיֵּחָלֵט גַּם בְּיַד הַשֵּׁנִי. וְעוֹד, שֶׁהָרִאשׁוֹן מָכַר לַשֵּׁנִי כָּל זְכוּת שֶׁלּוֹ, וְאִלּוּ עָמְדָה שָׁנָה שְׁלֵמָה בְּיַד הָרִאשׁוֹן, כְּבָר הָיְתָה מֻחְלֶטֶת בְּיָדוֹ.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב) גַּם כֵּן, שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִמְצָא הַלּוֹקֵחַ [לַפְּדוּת מִמֶּנּוּ הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מְעוֹתָיו בְּבֵית דִּין וְשׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס לַבַּיִת, וְאִמְתַּי שֶׁיָּבוֹא הַלּוֹקֵחַ] יָבוֹא וְיִטֹּל מְעוֹתָיו. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַמּוֹכֵר בַּיִת בְּעָרֵי חוֹמָה וְהִגִּיעַ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנַת הַמֶּכֶר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר מִיָּד בַּיּוֹבֵל, אֶלָּא דֵּינוֹ כְּמוֹ בְּשָׁאַר שָׁנִים שֶׁבְּתוֹךְ שְׁנֵי הַיּוֹבֵל, שֶׁהוּא נֶחְלָט לְשָׁנָה אִם אֵין הַמּוֹכֵר רוֹצֶה לְגָאֳלָהּ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם לג, א) שֶׁהַמּוֹכֵר בַּיִת בְּעָרֵי הַחֲצֵרִים, שֶׁאִם רָצָה לִגְאֹל מִיָּד גּוֹאֵל כְּדִין בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְאִם לֹא רָצָה לִגְאֹל מִיָּד גּוֹאֵל אוֹתָהּ אֲפִלּוּ אַחַר שָׁנָה כְּדִין שָׂדוֹת, דְּכֹחַ יָפֶה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, וְשֶׁבְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה יֵשׁ לָהֶן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם לב א) שֶׁכָּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, כְּגוֹן גַּנּוֹת, מֶרְחֲצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת דֵּינָם כִּבְתֵּים, דְּמִדְּכְתִיב אֲשֶׁר בָּעִיר רַבָּה הַכֹּל אֲבָל אִם הָיוּ שָׂדוֹת בְּתוֹךְ הָעִיר דִּינָן כְּשָׂדוֹת שֶׁחוּץ לָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר וְקֶם הַבַּיִת. כְּלוֹמַר, בַּיִת וְכָל הַדּוֹמֶה לְבַיִת כְּגוֹן מֶרְחֲצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת וְאַף פַּרְדֵּסִין, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. וּבַיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אֵינוֹ נִקְרָא בַּיִת, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ נֶחְלָט. וּבִירוּשָׁלַיִם אֵין הַבַּיִת נֶחְלָט בָּהּ. וְעִיר שֶׁגְּגוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ אֵין דִּינָהּ כְּמֻקֶּפֶת חוֹמָה, אֶלָּא בָּעֵינַן שֶׁתְּהֶיה לָהּ חוֹמָה מִלְּבַד גַּגּוֹתֶיהָ, וּבָעֵינַן גַּם כֵּן שֶׁהֻקְּפָה חוֹמָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נִתַּיְשְׁבָה, אֲבָל נִתַּיְשְׁבָה וְאַחַר כָּךְ הֻקְּפָה אֵין זוֹ עִיר חוֹמָה. וְאֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל חוֹמָה הַמֻּקֶּפֶת בְּשָׁעָה שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ בְּחָרְבָּן רִאשׁוֹן בָּטְלָה קְדֻשַּׁת עִיר חוֹמָה, וּכְשֶׁעָלָה עֶזְרָא בְּבִיאָה שְׁנִיָּה נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הֶעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת, מִפְּנֵי שֶׁבִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא שֶׁהִיא בִּיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, מַה בִּיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מָנוּ שִׁמְטִין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה וְנִתְחַיְּבוּ בַּמַּעֲשֵׂר אַף בִּימֵי עֶזְרָא כֵּן, וְכֵן כְּשֶׁיָּבוֹא מָשִׁיחַ בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית, נַתְחִיל לִמְנוֹת שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת וְיִתְקַדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁיִּהְיוּ מֻקָּפִין בְּאוֹתָהּ הָעֵת, וְיִתְחַיְּבוּ כָּל מָקוֹם שֶׁנִּכְבַּשׁ בְּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל ה) וֶהֱבִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳ וְאָמְרוּ (שם ב), מַקִּישׁ יֵרָשָׁתְךָ לִירֻשַּׁת אֲבֹתֶיךָ וכו׳ וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [ה׳ שמטה פי״ב].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, וְהוּא בִּזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן בְּיִשּׁוּבָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְכָבַשׁ הַקַּרְקַע שָׁבְּיָדוֹ וְלֹא הֶחְזִירוֹ לְבַעֲלָיו בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

מצוה שמא

א **מִצְוַת פְּדִיּוֹן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה עַד הַשָּׁלֵמַת שָׁנָה** – שֶׁיִּהְיֶה פְּדִיּוֹן הַנְּחָלוֹת שֶׁהֵן תּוֹךְ הָעִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה עַד הַשָּׁלֵמַת שָׁנָה אַחַת, וְאַחַר הַשָּׁנָה תִּהְיֶה בְּחֻזְקַת הַקּוֹנֶה אוֹתָן וְלֹא יִהְיוּ חוֹזְרוֹת בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה כט) וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְגוֹ׳. כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה, (מצוה שמ) שֶׁעִנְיַן הֱיוֹת בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה נֶחְלָט לְשָׁנָה מִצַּד חִבַּת הָאָרֶץ הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל הַמּוֹכְרָהּ לִגְאֹל אוֹתָהּ מְהֵרָה.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין לא, א) שֶׁהַמּוֹכֵר יָכוֹל לְגָאֳלָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה תּוֹךְ שָׁנָה, וּכְשֶׁפּוֹדֶה אוֹתָהּ נוֹתֵן לוֹ כָּל הַדָּמִים שֶׁקִּבֵּל בִּמְכִירָתָהּ וְאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ כְּלוּם מֵחֲמַת הַזְּמַן שֶׁדָּר בָּהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּעֲלָמָא אָסוּר, דְּהַיְנוּ צַד אֶחָד בְּרִבִּית, הַתּוֹרָה הִתִּירַתּוּ כָּאן, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (שם). וּשְׁאָר הַקְּרוֹבִים אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ אֶלָּא הַמּוֹכֵר בְּעַצְמוֹ, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְלֹא נִרְאֶה כֵּן בְּקִדּוּשִׁין (כא א) וְאֵינוֹ לְוֶה וְגוֹאֵל, אֶלָּא יִמְכֹּר

נְכָסִים אֲחֵרִים אִם יֵשׁ לוֹ וְיִגְאָלֶנָּה, אוֹ אִם רָוַח מָעוֹת אוֹ נָתְנוּ לוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ בָּהֶם וְאֵינוֹ גּוֹאֵל אוֹתָהּ לַחֲצָאִין, כְּלוֹמַר שֶׁיִּפְרַע לוֹ קְצָת הַמָּעוֹת בְּפַעַם [אַחַת וּקְצָתָן בְּפַעַם] אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק קַמָּא (כ ב). וְאִם מֵת הַלּוֹקֵחַ תּוֹךְ שָׁנָה פּוֹדֶה אוֹתָהּ מִיַּד בְּנוֹ. וְאִם מֵת הַמּוֹכֵר פּוֹדֶה אוֹתָהּ גַּם כֵּן בְּנוֹ שֶׁל מוֹכֵר מִיַּד הַלּוֹקֵחַ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם].

ג וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

מצוה שמב

א **שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מִגְרְשֵׁי הַלְוִיִּם** – שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מִגְרְשֵׁי עָרֵי הַלְוִיִּם וּשְׁדוֹתֵיהֶן. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַחְזִירוּ הָעִיר מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר, וְלֹא הַשָּׂדֶה מִגְרָשׁ, וְלֹא הַמִּגְרָשׁ שָׂדֶה, וְהוּא הַדִּין מִגְרָשׁ (נ״א שָׂדֶה) עִיר אוֹ עִיר מִגְרָשׁ, (נ״א שָׂדֶה) שֶׁאֵין לְשַׁנּוֹת בְּעִנְיָנָם דָּבָר. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יָדוּעַ, כִּי הַתּוֹרָה צִוְּתָה (במדבר לה ב ז) שֶׁיִּתְּנוּ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים עָרִים יְדוּעִים לְשֵׁבֶט לֵוִי, וְהֵם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר עִם שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט שֶׁהָיוּ בָּהֶן, וְצִוְּתָה גַּם כֵּן לִהְיוֹת בְּאוֹתָן עָרִים אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ. כְּלוֹמַר מָקוֹם פָּנוּי לִרְוָחָה וְנוֹי לָעִיר, וְאַלְפַּיִם אַמָּה חוּץ לָהּ לְצֹרֶךְ שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְזֶה גַּם מִנּוֹיֵי הָעִיר וּמִמָּה שֶׁצָּרִיךְ לָהּ כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹטָה (כז, ב), וּבָאָה הַמְנִיעָה בָּזֶה שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת עִנְיָנִים אֵלֶּה לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר, שֶׁכֵּן בָּא הַפֵּרוּשׁ עַל לָשׁוֹן מְכִירָה זוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא יְשֻׁנֶּה, דְּאִלּוּ בִּמְכִירָה מַמָּשׁ, לָא קָאָמַר, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ כָּתוּב גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, מִכָּלָל שֶׁרְשׁוּת יֵשׁ לָהֶם לִמְכֹּר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעָרֵי הַלְוִיִּם הָיוּ נְכוֹנִים לְצָרְכֵי כָּל שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, כִּי הוּא הַשֵּׁבֶט הַנִּבְחָר לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְכָל עִסְקָם הָיָה בַּחָכְמָה שֶׁלֹּא הָיוּ טְרוּדִים בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כִּשְׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (דברים לג י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל. וּמִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁהַחָכְמָה בְּתוֹכָם, הָיָה עֶסֶק כָּל יִשְׂרָאֵל תָּמִיד עִמָּהֶם, מִלְּבַד שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ עָרֵיהֶם, עָרֵי מִקְלָט הָרוּצַחַ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ גַּם כֵּן הָיוּ עֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל עַל עָרֵיהֶם, כִּי לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה יֵּלֵד יוֹם וְלָכֵן הָיָה בְּדִין לִהְיוֹת אוֹתָן הֶעָרִים אֲשֶׁר יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן וְלֵב הַכֹּל עֲלֵיהֶן, לִהְיוֹתָן בְּתַכְלִית הַיְּפִי וְהַחָכְמָה, וְשֶׁבַח כָּל עַם יִשְׂרָאֵל בְּכָךְ, וּמִפְּנֵי כֵן בָּאָה הַצַּוָּאָה עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת בְּעִנְיָנָם דָּבָר, כִּי אֲדוֹן הַחָכְמָה יִסְּדָן וְתִקְּנָן וְהִגְבִּיל גְּבוּלָם, וַיַּרְא כִּי כֵן טוֹב וְכָל חִלּוּף אַחַר דְּבָרוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גֵּרוּעַ וּגְנַאי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יב א) מִלְּבַד אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה אֶלֶף אַמָּה שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהֵן בֵּין מִגְרָשׁ וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, נוֹתְנִין לְכָל עִיר בֵּית הַקְּבָרוֹת חוּץ לְתָחוּם זֶה שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה ג) וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם, וּבָא הַפֵּרוּשׁ בָּזֶה, לְחַיִּים נְתָנוּ וְלֹא לִקְבוּרָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (ערכין לג ב) גַּם כֵּן, שֶׁכְּהָנִים וּלְוִיִּם שֶׁמָּכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדוֹתֵיהֶם, אוֹ בַּיִת אֲפִלּוּ בְּעִיר חוֹמָה נִגְאָלִין לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה לג) גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרַשׁ אֲבִי אִמּוֹ לֵוִי הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל כַּלְוִיִּם וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּסוֹף עֲרָכִין.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, בֵּין בִּלְוִיִּם בֵּין בְּיִשְׂרְאֵלִים, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הָאֲמוּרִים לְעוֹלָם הָעִיר, וְהַמִּגְרָשׁ, וּמְקוֹם הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים. וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי כָּל מִי שֶׁשִּׁנָּה בָּהֶן בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב מַלְקוּת, וְלֹא יָדַעְתִּי שִׁעוּר לְשִׁנּוּי זֶה כַּמָּה יִהְיֶה וְיִתְחַיֵּב עָלָיו, חֲכַם בְּנִי וְדַעֲהוּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ויובל יג יב, יג) עַל מִצְוָה זוֹ, לָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָם עִם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדַּל לַעֲבֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וּלְשָׁרְתוֹ וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים, וּלְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם, לֹא עוֹרְכִין מִלְחָמָה כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נוֹחֲלִין, וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ גּוּפָן, אֶלָּא חֵיל יְיָ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וְגוֹ׳, וְהוּא, בָּרוּךְ הוּא, זִכָּה לָהֶם חֶלְקוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֲנִי חֶלְקֵךְ וְנַחֲלָתְךָ וְגוֹ׳. וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד בְּכָלַל זֶה, אֶלָּא כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִכָּאֵי הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ לְהִבָּדֵל וְלַעֲמֹד לְפָנַי יְיָ לְעָבְדוֹ לָדַעַת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וְהַצְּדִיקִים וּלְלַמֵּד לַאֲחֵרִים, פּוֹרֵק מֵעַל צַוָּארוֹ עֹל חִשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם, וַהֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ לִהְיוֹת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים וְיִהְיֶה יְיָ נַחֲלָתוֹ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְיִזְכֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּדָבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ כְּמוֹ שֶׁזָּכָה שֵׁבֶט לֵוִי, וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים טז, ה) ״יְיָ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי״.

מצוה שמג

א **שֶׁלֹּא לְהַלְוֹות בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל** – שֶׁלֹּא לְהַלְוֹות בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה לז) אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ, וְאֵין אֵלּוּ שְׁנֵי לָאוִין, שֶׁהָרִבִּית הוּא הַנֶּשֶׁךְ, וְהַנֶּשֶׁךְ הוּא הָרִבִּית. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּמְצִיעָא (סא, א) אִי אַתָּה מוֹצֵא נֶשֶׁךְ בְּלֹא רִבִּית, וְלֹא רִבִּית בְּלֹא נֶשֶׁךְ וְלָמָּה חִלְּקָם הַכָּתוּב? כְּלוֹמַר, לָמָּה חִלְּקָם וְלֹא כָּתַב אֶת כַּסְפְּךָ וְאָכְלְךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין, כְּלוֹמַר, לְהַרְבּוֹת הָאַזְהָרוֹת עָלָיו. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְמַעְלָה (מצוה שלו) כִּי הַתּוֹרָה תִּכְפֹּל הָאַזְהָרוֹת לְפָעָמִים עַל מָה שֶׁחָפֵץ הָאֵל לְהַרְחִיקֵנוּ מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, וְאֶפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר בָּזֶה כְּעֵין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לא ב) בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וּכְמוֹ כֵן תַּתְמִיד הַתּוֹרָה הַתַּרְאוֹת בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ עָלֵינוּ לְהִזָּהֵר בּוֹ, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּהַזְהִירָם זֶה אֶת זֶה בְּדָבָר חָמוּר, יַכְפִּלוּ תְּנָאָם וְיַרְבּוּ דִּבְרֵיהֶם עַל הַדָּבָר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמּוּזְהָר נִזְכָּר וְזָרִיז עַל הָעִנְיָן עַל כָּל פָּנִים. וְאִם אָמְנָם כִּי רָאוּי הָאָדָם

לְהִזָּהֵר בִּדְבַר הַשֵּׁם עַד מְאֹד וְאַף כִּי יִשְׁמַע דְּבָרוֹ בְּרֶמֶז קָטָן, כָּל זֶה מֵחֶסְדָיו הָרַבִּים עַל בְּרִיּוֹתָיו כָּפַל לָהֶם הָאַזְהָרוֹת פְּעָמִים רַבּוֹת בְּקָצָת מְקוֹמוֹת כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, עַל כֵּן נוֹדָה לִשְׁמוֹ הַגָּדוֹל סֶלָה בְּרֹב הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ בָּרוּךְ הוּא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי (מצוה סח) בְּאַזְהָרַת עֶרֶב וְעֵדִים וְסוֹפֵר שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בְּהַלְוָאַת רִבִּית בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן הַחֲלוּקִים שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאַזְהָרָה זוֹ, שֶׁאָמְרוּ שֵׁשׁ רִבִּית שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ סא ב) רִבִּית קָצוּצָה. וְיֵשׁ רִבִּית שֶׁהוּא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ וְהוּא אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָאוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲבַק רִבִּית, וְיֵשׁ רִבִּית אַחֶרֶת, שֶׁהוּא לְמַטָּה מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הָרִאשׁוֹנִים, וְהוּא (וְהָיָה) מִן הַדִּין מֻתָּר לְפִי שֶׁהוּא רָחוֹק הַרְבֵּה מִן רִבִּית הָאָסוּר מִן הַתּוֹרָה עַד שֶׁאֵין לְגֹזֶר עָלָיו כְּלָל, אֲבָל חֲכָמִים הֶחֱמִירוּ בָּעִנְיָן בִּרְאוֹתָם הַחֹמֶר שֶׁהֶחְמִירָה הַתּוֹרָה וְרֹב הָאַזְהָרוֹת בִּדְבַר הָרִבִּית, וַאֲסָרוּהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲרִימוּ בְּנֵי אָדָם לִטֹּל רִבִּית, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר אַחֵר. וְאֵלּוּ הֵן שְׁלֹשָׁה מִינֵי הָרִבִּית שֶׁאָמַרְנוּ, רִבִּית הָאָסוּרָה דְּבַר תּוֹרָה הוּא, כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ הַלְוֵנִי מָנֶה וְאֶתֵּן לְךָ מִמֶּנּוּ פְּרוּטָה בְּכָל יוֹם, אוֹ שְׁלֹשִׁים פְּרוּטוֹת בְּחֹדֶשׁ, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, עַד שֶׁאֶפְרָעֶנּוּ. וְכֵן כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַלְוֵנִי מֵאָה דִּינָרִים בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים לְשָׁנָה, וְכֵן הַמַּלְוֶה לַחֲבֵרוֹ מָעוֹת וּמִשְׁכַּן לוֹ בָּהֶן בַּיִת אוֹ חָצֵר, שֶׁיַּחֲזִיק בָּהֶם וְיִקַּח הַפֵּרוֹת עַד שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ מְעוֹתָיו, מִבְּלִי שֶׁיְּנַכֶּה לוֹ כְּלוּם מִן הַהַלְוָאָה זוֹ הִיא רִבִּית קָצוּצָה הָאֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה. וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סג ב) כָּל אֲגַר נְטַר לֵהּ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְהוּא שֶׁבָּא מִיָּד לְוֶה לַמַּלְוֶה זוֹ הִיא רִבִּית הָאֲסוּרָה מִדְּבַר תּוֹרָה, וְעָלֶיהָ יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סא, ב) רִבִּית קָצוּצָה יוֹצְאָה בְּדָיָנִין, כְּלוֹמַר, שֶׁבֵּית דִּין יוֹרְדִין לְנִכְסֵי הַמַּלְוֶה וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ בְּגַזְלוֹת וַחֲבָלוֹת. וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁפֵּרְשׁוּ יוֹצְאָה בְּדָיָנִין לְעִנְיַן כְּפִיָּה. כְּלוֹמַר, שֶׁכּוֹפִין בֵּית דִּין אֶת הַמַּלְוֶה לְהַחֲזִירָהּ בְּשׁוֹטִים, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לְכָל מִי שֶׁיֵּאמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִצְוֹת עֲשֵׂה.

ד כָּל שְׁאָר הָרִבִּית שֶׁאֶפְשָׁר לְקַבֵּל חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ, הֵן נִקְרָאִים רִבִּית דְּרַבָּנָן וְנִקְרָאִים אֲבַק רִבִּית, וְאֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדָיָנִין, וַאֲסָרוּם חֲכָמִים מִשּׁוּם גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יָבֹא הָאָדָם לִידֵי רִבִּית דְּאוֹרָיְתָא. וּמֵהֶם כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ע ב) שֶׁאֵין מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִישְׂרָאֵל, פֵּרוּשׁ צֹאן בַּרְזֶל הַמְקֻבָּל מָמוֹן עַל תְּנַאי שֶׁתְּהֶיהָ הַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לְבַעַל הַמָּמוֹן עַל הַמְקַבֵּל וְיִטֹּל חֶלְקוֹ בְּרֶוַח. וְכֵן אֵין פּוֹסְקִין עַל הַפֵּרוֹת, עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר, אֲבָל יָצָא הַשַּׁעַר פּוֹסְקִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה יֵשׁ לָזֶה, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין פּוֹסְקִין לְעוֹלָם עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר בְּשֶׁלֹּא הָיָה לוֹ, כְּלוֹמַר מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁפָּסַק עָלָיו, אֲבָל הָיָה לוֹ מִמֶּנּוּ כְּלוּם פּוֹסֵק עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא הַשַּׁעַר עֲדַיִן, וַאֲפִלּוּ לֹא הָיָה לוֹ מִמֶּנּוּ אֶלָּא סְאָה אַחַת פּוֹסֵק עָלָיו כַּמָּה סְאִין [כְּמוֹ בְּהַלְוָאָה דְּאָמְרִינַן] (שֶׁהַלָּכָה כִּשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר) הָכִי בַּגְּמָרָא (שם עה א). וְזֶה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין, יֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ (ב״י יו״ד סי׳ קעה), דַּוְקָא מֵאוֹתוֹ הַמִּין מַמָּשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ, שֶׁאִם הוּא פּוֹסֵק עַל חִטִּין חֲדָשׁוֹת לֹא יִפְסֹק אֲלֵיהֶן אִם הָיוּ לוֹ חִטִּים יְשָׁנוֹת, כְּעֵין אוֹתוֹ הַמִּין מַמָּשׁ מָה שֶׁפּוֹסֵק עָלָיו צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּין חָדָשׁ לְיָשָׁן, דְּכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין מֵהֶתּ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם הָיָה לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְחֻסָּר מְלָאכָה אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם פּוֹסֵק עִמּוֹ עָלָיו, אֲבָל אִם הָיָה מְחֻסָּר שָׁלֹשׁ מְלָאכוֹת הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ מֵאוֹתוֹ הַמִּין כְּלוּם. וּבַגְּמָרָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (ב״מ עד, א), בָּא הַבָּאוּר בַּאֲרֻכָּה בְּחִלּוּק מְלָאכוֹת אֵלּוּ בְּחִטִּים, וְכֵן בִּכְלֵי יוֹצֵר וּבִדְבָרִים אֲחֵרִים.

ה וְכֵן מִעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ (שם סו, א) לְהַלָּווֹת עַל הַקַּרְקַע מָעוֹת וּלְהַתְנוֹת עִם הַלְוֶה אִם לֹא תַּחְזִיר לִי הַמָּעוֹת מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי תִּהְא הַקַּרְקַע שֶׁלִּי, לְפִי שֶׁהַקַּרְקַע הַזֶּה אֵינוֹ מוֹעִיל מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַסְמַכְתָּא. כְּלוֹמַר, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם הָיְתָה סוֹמֶכֶת בְּכָךְ, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּחֲזִיר הַמָּעוֹת בִּשְׁעַת הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא הִשִּׂיגָה יָדוֹ לְהַשְׁלִים הַדָּבָר, וּכְעֵין אֹנֶס הוּא, וְכָל כִּי הַאי גַּוְנָא, יֵשׁ לָחוּשׁ בַּאֲכִילַת הַפֵּרוֹת מִשּׁוּם רִבִּית. וְהַרְבֵּה דְּרָכִים נֶאֶמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּאַסְמַכְתָּא בְּעִנְיָנִים רִבִּית וּבְעִנְיָנִים אֲחֵרִים, וְדֶרֶךְ כְּלָל לִמְּדָנוּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דִּינֵי הָאַסְמַכְתָּא, שֶׁכָּל שֶׁיִּתְּנָה הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ דֶּרֶךְ קְנָס, כְּלוֹמַר, אִם לֹא יִהְיֶה כֵּן יִתֵּן כַּמָּמוֹן כָּךְ וְכָךְ יִקָּרֵא אַסְמַכְתָּא, וְעַל זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם, ב) לְעוֹלָם דְּאַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא. וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) גַּם כֵּן, כֹּל דְּאִי לָא קָנֵי. אֲבָל כָּל תְּנַאי שֶׁיִּתְּנֶה הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ וְיֹאמַר אִם אַתָּה תַּעֲשֶׂה כָּךְ אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה כָּךְ וְכָךְ כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁמַּתְנִין בְּלָשׁוֹן זֶה, אֵין זֶה בִּכְלַל אַסְמַכְתָּא כְּלָל חָלִילָה, שֶׁאִם כֵּן, אֵיךְ נִמְצָא יְדֵינוּ וְרַגְלֵינוּ עַל כָּל תְּנָאֵי בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה, שֶׁכֻּלָּם בִּלְשׁוֹן ״אִם״ הֵם, דְּאִי אֶפְשָׁר בְּלָאו הָכִי, וְעוֹד בְּכָל הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בְּעִנְיַן גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין, שֶׁכֻּלָּן בִּלְשׁוֹן ״אִם״ מָה נֹאמַר בָּהֶן? אֶלָּא וַדַּאי טַעַם נָכוֹן מָה שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אַסְמַכְתָּא לָא קָנְיָא אֶלָּא בְּמֶה שֶׁיִּתְּנוּ בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה דֶּרֶךְ קְנָס, כְּגוֹן אִם לֹא פְּרַעְתִּיךָ עַד יוֹם פְּלוֹנִי תִּהְא הַשָּׂדֶה שֶׁלְּךָ, אוֹ הַמַּשְׁכּוֹן אֵיזֶה שֶׁיִּהְיֶה, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל לֹא בְּכָל שְׁאָר הַתְּנָאִים רַבִּים שֶׁמַּתְנִים בְּנֵי אָדָם, כְּגוֹן אִם תֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אֶתֵּן לְךָ כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אִם תַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילִי עִנְיָן פְּלוֹנִי אֶתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהֶבֶן זֶה, בְּנִי, וְתֵן לִבְּךָ עָלָיו, כִּי בָּזֶה תָּסִיר מִבֵּין עֵינֶיךָ עָנָן גָּדוֹל בִּדְבָרֵי הַגְּמָרָא בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה.

ו וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ (שם עה ב) שֶׁהוּא אֲבַק רִבִּית וְאָסוּר מִדְּרַבָּנָן רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְרִבִּית מְאֻחֶרֶת, כֵּיצַד? נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת מִמֶּנּוּ וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ סְבְלוֹנוֹת בִּשְׁבִיל שֶׁיַּלְוֶהוּ זֶהוּ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת. לָוָה מִמֶּנּוּ וְהֶחְזִיר לוֹ מְעוֹתָיו וְאַחַר כָּךְ שָׁלַח לוֹ סְבְלוֹנוֹת בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אָצְלוֹ זֶהוּ רִבִּית מְאֻחֶרֶת. וְכֵן אָמְרוּ מֻתָּר, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ חָצֵר וּמָרְחָץ וַחֲנוּת, בְּלֹא נִכּוּי הֲרֵי זֶה רִבִּית קְצוּצָה,

וּבְנִכּוּי חֲרֵי זֶה אֲבַל רַבִּית. אֲבָל הַמַּלְוֶה מָעוֹת בְּלֹא נִכּוּי עַל מְקוֹם שֶׁאֵין פֵּרוֹתָיו מְצוּיִין תָּדִיר, כְּגוֹן שָׂדֶה וְכֶרֶם, שֶׁאֵין פֵּרוֹתָיו מְצוּיִין, כִּי פְּעָמִים הַהוֹצָאָה בָּהֶם מְרֻבָּה עַל הַשֶּׁבַח חֲרֵי זֶה אֲבַק רִבִּית. וּבְנִכּוּי חֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֲפִלּוּ בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם בְּנִכּוּי אֲסָרוּהָ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא מָצְאוּ מַשְׁכּוֹנָה מֻתֶּרֶת אֶלָּא מַשְׁכַּנְתָּא דְּסוּרָא, שֶׁהָיוּ כּוֹתְבִין בְּמִשְׁלַם שְׁנֵיָא אִלֵּין תִּפּוּק אַרְעָא דָּא בְּלָא כְּסַף. וְהָאֱמֶת לְפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא לְרַבּוֹתֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל עִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים, שֶׁכָּל מַשְׁכּוֹנָא בְּנִכּוּי בֵּין בֵּית דִּירָה וּמֶרְחָץ שֶׁפֵּרוֹתֵיהֶן מְצוּיִין, וְכָל שֶׁכֵּן שָׂדֶה וְכֶרֶם, הַכֹּל בְּנִכּוּי מֻתָּר, וְכֵן נָהֲגוּ בְּאַרְצֵנוּ עַל פִּיהֶם, וְהַחוֹשֵׁשׁ לְדִבְרֵי גְּאוֹנֵי עוֹלָם שֶׁהֶחְמִירוּ בַּדָּבָר יִתְבָּרֵךְ מִן הַשָּׁמַיִם.

ז וְאֵיזֶהוּ רִבִּית הָאֲחֶרֶת שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה שֶׁאָסְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ הַלְוֵנִי מָנֶה, וְאָמַר לוֹ מָנֶה אֵין לִי, חִטִּים בְּמָנֶה יֵשׁ לִי, וְנָתַן לוֹ חִטִּים בְּמָנֶה וְחָזַר וּלְקָחָן מִמֶּנּוּ בְּתִשְׁעִים זֶה בְּוַדַּאי הָיָה מִן הַדִּין מֻתָּר, אֶלָּא שֶׁאָסְרוּהוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית, שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה נִרְאֶה הוּא כְּרִבִּית, שֶׁזֶּה נָתַן תִּשְׁעִים דִּינָרִין וְלוֹקֵחַ מֵאָה, אֲבָל אִם עָבַר וְעָשָׂה כֵּן מוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל הַמֵּאָה, שֶׁאֲפִלּוּ אֲבַק רִבִּית אֵין כָּאן, אֶלָּא מְשׁוּם גָּדֵר הוּא שֶׁהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה שָׂדֶה מְמַשְׁכֶּנֶת בְּיָדוֹ לֹא יַחְזֹר וְיִשְׁכִּיר אוֹתָהּ לְבַעַל הַשָּׂדֶה מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית. וְכֵיוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא (שם סח א). וְאַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ אָסְרוּ מְשׁוּם הַעֲרָמַת רִבִּית יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵן כְּעֵין רִבִּית מַמָּשׁ, וְהִתִּירוּ אוֹתָן חֲכָמִים שֶׁלֹּא רָאוּ לָחוּשׁ בָּהֶן וְלִגְזֹר כְּלָל, וְזֶה שֶׁהִתִּירוּ שֶׁיִּמְכֹּר אָדָם חוֹבוֹ בְּפָחוֹת, וְהִתִּירוּ גַּם כֵּן שֶׁיִּתֵּן אָדָם לַחֲבֵרוֹ דִּינָר שֶׁיֹּאמַר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר שֶׁיַּלְוֶהוּ מָנֶה. וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סט ב), שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא רִבִּית הַבָּאָה מִיָּד לְוֶה לַמַּלְוֶה, וְהָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה תִּבְחַר בָּרוּב לְעוֹלָם וְתַנִּיחַ הַפְּרָטִים, עַל כֵּן תַּזְהִיר לְלוֶה וּמַלְוֶה, כִּי כֵן דַּרְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ כֵּן וְהוּא הָאֱמֶת, רָאוּי לְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ לְהִתְרַחֵק מִכָּל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַעֲרָמַת רִבִּית בְּכָל כֹּחוֹ. וְכָל הַמְחַזֵּר וּמְבַקֵּשׁ צְדָדִים לִטֹּל רִבִּית מִיִּשְׂרָאֵל סוֹפוֹ מִתְרוֹשֵׁשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עא, א), שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּרִבִּית נְכָסָיו מִתְמַעֲטִים. גַּם אָמְרוּ (שם עה, ב) שֶׁפְּרוּטָה שֶׁל רִבִּית, גּוֹרֶמֶת לוֹ לָאָדָם לְאַבֵּד כַּמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁל מָמוֹן. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ [י״ד סי׳ קסז].

ח וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִלְוָה בְּרִבִּית הָאֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה עָבַר עַל לָאו, וּמוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ בְּדָיָנִין, שֶׁיּוֹרְדִין בֵּית דִּין לְנִכְסָיו, כְּדֶרֶךְ שֶׁיּוֹרְדִין בֵּית דִּין לַנְּכָסִים בִּגְזֵלוֹ אוֹ בִּנְזָקָיו, כְּדַעַת קָצָת מִן הַמְפָרְשִׁים אוֹ מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ כְּפִיָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא רָצָה לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּדַעַת קָצָת מֵרַבּוֹתֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל. וְאִם הִלְוָה בְּרִבִּית הָאֲסוּרָה מִדִּבְרֵיהֶם שֶׁהוּא הַנִּקְרָא אֲבַק רִבִּית עָבַר עַל לָאו דְּרַבָּנָן, וְאֵין רִבִּית זוֹ יוֹצְאָה בְּדָיָנִין, אֲבָל אִם תָּפַשׂ הַלְוֶה מִן הַמַּלְוֶה בִּכְדֵי אוֹתָהּ רִבִּית אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם עָבַר וְהִלְוָה בְּרִבִּית שֶׁאָסְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה מִפְּנֵי הַעֲרָמַת רִבִּית לְבַד, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִן הַמַּלְוֶה אִם לָקָחוֹ שֶׁאֲפִלּוּ מִן הַלְוֶה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לַמַּלְוֶה, מִכֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ וְהִתְנוּ בֵּינֵיהֶם בְּכָךְ, דְּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בַּדָּבָר אֶלָּא מְשׁוּם הַעֲרָמַת רִבִּית לֹא חָשְׁשׁוּ בַּדָּבָר בְּדִיעֲבַד, וּבְדִיעֲבַד נִקְרָא, מִכֵּיוָן שֶׁנִּתְקַיְּמוּ הַדְּבָרִים בֵּין מַלְוֶה לַלּוֶה.

מצוה שמד

א שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בְּעָבָד עִבְרִי עֲבֹדַת כְּנַעֲנִי – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבֹדָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּזָּיוֹן גָּדוֹל וְהַכְנָעָה שֶׁדֶּרֶךְ לַעֲבֹד כֵּן בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה לט) לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בַּסִּפְרָא (בהר ז ב) בְּפֶרוּשׁ עִנְיָן זֶה. שֶׁלֹּא יִטֹּל אַחֲרֵיךָ בְּלִינָטָא (עיין סהמצ״מ ל״ת רנז) וְהוּא כְּלִי שֶׁל בֶּגֶד קָטָן שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם לְיַשֵּׁב עָלָיו בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם כְּשֶׁהֵם יְגֵעִים, וְדֶרֶךְ הָעֶבֶד שֶׁנּוֹטֵל אוֹתוֹ כְּלִי וּמוֹלִיכוֹ אַחַר אֲדוֹנָיו, וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ (שם) וְלֹא יִטֹּל לְפָנָיו כֵּלִים לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְהֵם זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בֵּאֲרוּ אֵלּוּ הַמְּלָאכוֹת, וְהוּא הַדִּין שֶׁנִּלְמַד מֵהֶן לְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. נִמְצָא, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּתֵּן אֶל לִבּוֹ אֵיזוֹ מְלָאכָה יְצַוֶּה לְעַבְדּוֹ עִבְרִי, וְזֶהוּ מִכְּלַל מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כב, א) כָּל הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כְּשֶׁכִּיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ, יֵשׁ לִלְמֹד שֶׁיָּכוֹל אָדָם לְצַוּוֹתוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְצַוּוֹת הַשָּׂכִיר וְהַתּוֹשָׁב. וּבֶאֱמֶת, הַשָּׂכִיר שֶׁהוּא אָדָם בֶּן חוֹרִין, בָּרוּב אֵינָנוּ נִשְׂכָּר לִמְלָאכָה בְּזוּיָה, וּכְמוֹ כֵן הַתּוֹשָׁב שֶׁהוּא אָדָם שֶׁבָּא לָגוּר בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת, וְדַרְכָּן שֶׁל תּוֹשָׁבִים לַעֲבֹד בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהֵם מִתְגּוֹרְרִים עִמּוֹ לִרְצוֹנָם, וְעַל כֵּן לֹא יַעֲשֶׂה עִמּוֹ מְלָאכָה בְּזוּיָה בְּיוֹתֵר, וְעַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ שֶׁשָּׁנֵי אֲנָשִׁים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִתְגּוֹרְרִים עִמּוֹ לִרְצוֹנָם, וְעַל כֵּן לֹא יַעֲשֶׂה עִמּוֹ מְלָאכָה בְּזוּיָה בְּיוֹתֵר, וְעַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ שֶׁשָּׁנֵי אֲנָשִׁים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם עוֹבְדִים אֵין עֲבֹדָתָם עֲבֹדָה בְּזוּיָה בְּרוֹב הַפְּעָמִים. וְאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָעֶבֶד לִנְהֹג בְּעַצְמוֹ מִנְהַג עַבְדוּת וְיכַבֵּד אֲדוֹנָיו בְּכָל כֹּחוֹ, וְלֹא יִתְגָּאֶה בְּכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ.

ב מִשֹּׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, כִּי הָאֱמֶת שֶׁלָּנוּ הִיא הַנִּכְפֶּדֶת מִכֻּלָּן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֹאהַב אֱמִתּוֹ וְתוֹרָתוֹ, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ גַּם כֵּן, כִּי כְּמוֹ שֶׁזֶּה הָעֶבֶד הָעִבְרִי נִמְכַּר לוֹ מִפְּנֵי דָּחְקוֹ, כָּךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֶה לַקּוֹנֶה אוֹתוֹ, אוֹ לְאֶחָד מִבָּנָיו אִם יִגְרֹם לָהֶם הַחֶטְא, וּבְכַבְּדוֹ עַבְדּוֹ יַחְשֹׁב מַחְשָׁבָה זוֹ בְּלִי סָפֵק, וּמִתּוֹךְ מַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת, יָזֹהֵר מֵחֶטְא לַשֵּׁם. וְעוֹד תּוֹעֶלֶת אַחֶרֶת בַּדָּבָר, שֶׁיִּלְמַד הָאָדָם נַפְשׁוֹ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, וְיִתְרַחֵק מִמִּדַּת הָאַכְזָרִיּוּת הָרָעָה, וּבְהָכִין נַפְשׁוֹ אֶל הַטּוֹבָה תִּקָּבֵל הַטּוֹב, וְהַשֵּׁם חָפֵץ לְהַעֲנִיק מִבִּרְכוֹתָיו אֶל בְּרִיּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי פְּעָמִים הַרְבֵּה בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁדִּקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (כב ב), מִמַּה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים טו טז), כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ, עִמָּךְ בְּמַאֲכָל וְעִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה, שֶׁלֹּא תְּהֵא אַתָּה אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִבָּר, אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ, אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַתֶּבֶן. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרא ז ג) שֶׁלֹּא יָדוּר הָאָדוֹן בִּכְרַךְ, וְהָעֶבֶד בִּכְפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מא) ״וְיָצָא מֵעִמָּךְ״. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בַּסִּפְרָא וּבְקִדּוּשִׁין [יו״ד סימן רסז].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר (מצוה של) בְּאֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָאוּי לָאִשָּׁה שֶׁתִּקְנֶה עֶבֶד מִפְּנֵי הַחֲשָׁד בִּכְלַל הַמִּצְוָה הִיא מִכָּל מָקוֹם. וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ וְעָבַד בְּעֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבוֹדוֹת הַבְּזוּיוֹת עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל מִן הַדִּוֹמֶה שֶׁאֵין בָּזֶה חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, כִּי בִּדְבָרִים יְוֵסֶר עֶבֶד לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בְּזוּיָה אוֹ נִכְבֶּדֶת, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה רמא) כִּי כָּל לָאו שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין לְחַיְּבוֹ מַלְקוּת עָלָיו, דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה נִקְרָא מִכָּל מָקוֹם; זֶה דַּרְכִּי זָךְ בְּעֵינַי.

מצוה שמה

א **שֶׁלֹּא נִמְכֹּר עֶבֶד עִבְרִי עַל אֶבֶן הַמִּקֶּחָ** – שֶׁלֹּא נִמְכֹּר עֶבֶד עִבְרִי כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹכְרִין עֲבָדִים כְּנַעֲנִיִּים בְּהַכְרָזָה עַל אֶבֶן הַמִּקָּח, אֶלָּא בְּהֶצְנֵעַ וְדֶרֶךְ כָּבוֹד. וְכֵן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (בהר ו א) לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד, שֶׁלֹּא יִמְכְּרֵם בְּסִמְטָא וְיַעֲמִידֵם עַל אֶבֶן הַמִּקָּח.

ב שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהָקֵל בִּכְבוֹד חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶבִיאוּ עָוֹנָתָיו לִמְכֹּר, כִּי לֹא יֵדַע אִם אוּלַי לְמָחָר יָבוֹא גַּם הוּא לִכָּךְ. בֵּאוּר מִצְוָה זוֹ בְּקִדּוּשִׁין [שם], וְדִינֶיהָ כְּלוּלִים בְּעִקָּרָהּ, אֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם.

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג שֶׁאֵין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג, אֶלָּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה של). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָכַר עֶבֶד עִבְרִי כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעֲבָדִים כְּנַעֲנִיִּים נִמְכָּרִים עָבַר עַל לָאו, אֲבָל מִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה.

מצוה שמו

א **שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבֹדַת פֶּרֶךְ** – שֶׁלֹּא נַעֲבִיד עֶבֶד עִבְרִי בַּעֲבֹדַת פֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מג) לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ. וְאֵי זוֹ עֲבֹדַת פֶּרֶךְ? פִּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרא כאן ו), שֶׁהִיא עֲבֹדָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה, וְכֵן עֲבֹדָה שֶׁאֵין אָדָם צָרִיךְ לָהּ, אֶלָּא יַעֲשֶׂנָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל הָעֶבֶד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא יֹאמַר אָדָם לוֹ עֲדֹר תַּחַת הַגְּפָנִים עַד שֶׁאָבוֹא, שֶׁחֲרֵי לֹא נָתַן לוֹ קִצְבָּה, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ עֲדֹר עַד שָׁעָה פְּלוֹנִית אוֹ עַד מָקוֹם פְּלוֹנִי. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן בַּסִּפְרָא שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ הָחֵם לִי כּוֹס זֶה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הֵבִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמָשָׁל הַקַּלָּה שֶׁבְּמְלָאכוֹת וְהַנִּמְהֶרֶת לַעֲשׂוֹת וְכָל שֶׁכֵּן הָאֲחֵרוֹת. וְהַכְּלָל, שֶׁלֹּא נַעֲבִידֵהוּ זוּלָתִי בְּהִיוֹת הַצֹּרֶךְ לָנוּ לַעֲשׂוֹת הַמְּלָאכָה הַהִיא שֶׁנְּצַוּוּהוּ עָלֶיהָ. פְּרָטֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים, וְהִנֵּה כָּתַבְתִּי קְצָתָן.

ב וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְאֵין לְחַיֵּב מַלְקוּת עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלֶיהָ בְּדִבּוּר לְבַד מִבְּלִי מַעֲשֶׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַזֶּה לְפִי שֶׁאֵין קִנְיַן עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג, מִכָּל מָקוֹם רָאוּי לוֹ לָאָדָם לְהִזָּהֵר בְּעִנְיָן מִצְוָה זוֹ גַּם הַיּוֹם בִּהְיוֹת עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתוֹ וּלְהִזָּהֵר בָּהּ הַרְבֵּה, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי הָעֹשֶׁר וְהָעֲנִיּוּת גַּלְגַּל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם, וּמֵהַשֵּׁם הוּא, וְיִתְּנֵנוּ לַאֲשֶׁר יִישַׁר בְּעֵינָיו כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה וְלֹא יוֹתֵר וַאֲפִלּוּ רֶגַע, שֶׁגַּם כִּי יִצְבֹּר כְּעָפָר כֶּסֶף וְיִטְמְנֵהוּ בַּקַּרְקַע וְיִקְנֶה קַרְקָעוֹת עַד אֵין מִסְפָּר וְטוֹבָה הַרְבֵּה יִהְיֶה לוֹ, הַכֹּל יֹאבַד מִמֶּנּוּ יַחַד בְּחָטְאוֹ לְשֵׁם, וְאִם יִצְדַּק תִּתְקַיֵּם בּוֹ הַטּוֹבָה, כִּי כָּל מִין בְּמִינוֹ יִדְבַּק.

מצוה שמז

א **מִצְוַת עֲבוֹדָה בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם** – שֶׁנַּעֲבֹד בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נְשַׁחְרֵר אוֹתוֹ לְעוֹלָם וְשֶׁלֹּא יֵצֵא לְחֵרוּת כִּי אִם בְּשֶׁן וְעַיִן כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב (שמות כא כו כז), אוֹ בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים הַדּוֹמִין לָהֶם, כְּלוֹמַר, אֵבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא עַל זֶה הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (קידושין כד, א), שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה מו) לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין לח, ב) אָמַר רַב יְהוּדָה כָּל הַמְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר ״לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ״. וְעֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְרָא, אֶחָד מִכָּל הָאֻמּוֹת שֶׁקָּנָהוּ יִשְׂרָאֵל לְעַבְדּוּת, אֲבָל נִתְיַחֵס כָּל הָעֲבָדִים בְּשֵׁם כְּנַעַן, מִפְּנֵי שֶׁכְּנַעַן נִתְקַלֵּל לִהְיוֹת עֶבֶד הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהֶם תְּדַבֵּר בִּכְנַעֲנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה, וּכְתִיב לְמַעְלָה מִזֶּה לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, יְדוּעַ לַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּלָאו דַּוְקָא מִשְׁפַּחַת כְּנַעַן וַאֲשֶׁר בְּאַרְצָם נִקְרָאִים עֲבָדִים כְּנַעֲנִים, דְּהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם דִּין עֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר.

ב וְכֵן יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, כְּלוֹמַר, עַל אִשָּׁה מִן הָאֻמּוֹת שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הֲרֵי הַוָּלָד מִמֶּנָּה וּמִיִּשְׂרָאֵל כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי לְכָל דָּבָר (יבמות כב א), וַאֲפִלּוּ הִיא שִׁפְחָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּא עָלֶיהָ, וְכֵן אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית שֶׁלָּנוּ הֲרֵי הַבֵּן עֶבֶד כְּנַעֲנִי, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצָכֶם. אֲבָל עֶבֶד שֶׁלָּנוּ שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הָאֻמּוֹת אֵין הַבֵּן עֶבֶד, שֶׁהָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס. וְכֵן גֵּר תּוֹשָׁב כְּלוֹמַר, שֶׁקִּבֵּל שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְהוּא שׁוֹכֵן בְּאַרְצֵנוּ שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל הֲרֵי דִינוֹ כְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות מח ב) בְּעִנְיַן עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁמִּטַּפֵּל בּוֹ אֲדוֹנָיו עַד שָׁנָה אִם רוֹצֶה לִכְפֹּר בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּלְהַנִּיחָהּ וְשֶׁיִּמּוֹל וְיִטְבֹּל לְשֵׁם עַבְדוּת וְשֶׁיִּתְחַיֵּב בַּמִּצְוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יִשְׂרְאֵלִיּוֹת חַיָּבוֹת בָּהֶן מוּטָב, וְאִם לָאו אָסוּר לָנוּ לְהַשְׁהוֹתוֹ בְּבָתֵּינוּ יוֹתֵר מִשָּׁנִים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֶלָּא מוֹכְרִים אוֹתוֹ מִיָּד, וְעַל אֵלֶּה הָעֲבָדִים שֶׁמָּלוּ וְטָבְלוּ לְשֵׁם עַבְדוּת נִצְטַוִּינוּ לַעֲבֹד בָּהֶן לְעוֹלָם.

ג מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל הֵם מִבְחַר הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי וְנִבְרְאוּ לְהַכִּיר בּוֹרְאָם וְלַעֲבֹד לְפָנָיו וּרְאוּיִים לִהְיוֹת לָהֶם עֲבָדִים לְשַׁמֵּשׁ אוֹתָם, וְאִם אֵין לָהֶם עֲבָדִים מִן הָאֻמּוֹת, עַל כָּל פָּנִים יִצְטָרְכוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בַּאֲחֵיהֶם וְלֹא יוּכְלוּ לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לְהַחֲזִיק בָּאֵלּוּ לְתַשְׁמִישֵׁנוּ אַחַר שֶׁהֻכְשְׁרוּ וְנַעֲקָרָה עֲבוֹדָה זָרָה מִפִּיהֶם וְלֹא יִהְיוּ לְמוֹקֵשׁ בְּבָתֵּינוּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר כֵּן וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה וְגוֹ׳. כְּלוֹמַר, וּבְכֵן לֹא תִצְטָרְכוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאַחֵיכֶם, וְתִהְיוּ נְכוֹנִים כֻּלְּכֶם לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב שֶׁיָּבֹא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּעְבֵּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ בְּעֶבֶד עִבְרִי, שִׁבְעִים פָּנִים לַכְּתוּבִים.

ד וּמֵהֶיוֹת יְסוֹד הַמִּצְוָה כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ בְּנֵי אָדָם בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאָם בָּרוּךְ הוּא הִתִּירוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה [לַעֲבֹר] עַל מִצְוָה זוֹ בְּכָל עֵת שֶׁבִּטּוּל מִצְוָה זוֹ יִהְיֶה גּוֹרֵם לְמִצְוָה אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל מִצְוָה דְּרַבָּנָן אִם הִיא מִצְוָה דְּרַבִּים, כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ עֲשָׂרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּצְרִיכִים לְשַׁחְרֵר הָעֶבֶד וּלְהַשְׁלִים הַמִּנְיָן (עי׳ גּוֹרֵם לְמִצְוָה אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל מִצְוָה דְּרַבָּנָן אִם הִיא מִצְוָה דְּרַבִּים, כְּגוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ עֲשָׂרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּצְרִיכִים לְשַׁחְרֵר הָעֶבֶד וּלְהַשְׁלִים הַמִּנְיָן (עי׳ ברכות מז ב). וְאַל יִקָּשֶׁה עָלֶיךָ, וְאֵיךְ נִדְחֶה מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ דְּאוֹרָיְתָא בִּשְׁבִיל מִצְוָה דְּרַבָּנָן, כִּי מִפְּנֵי שֶׁיְּסוֹד הַמִּצְוָה אֵינוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְבּוֹת עֲבוֹדָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, אַחַר שֶׁבְּשִׁחְרוּרוֹ עַכְשָׁו נַעֲשֵׂית מִצְוָה, וְעוֹד שֶׁגַּם הוּא מִתְרַבֶּה בְּגוּפוֹ בְּמִצְוֹת שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב קֹדֶם הַשִּׁחְרוּר כֵּן, וְזֶה אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמֻּתָּר לְשַׁחְרְרוֹ, שֶׁכֵּן קִבְּלוּ הָעִנְיָן.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כב, ב) שֶׁהוּא קוֹנֶה עַצְמוֹ בְּכֶסֶף, וּבִשְׁטַר שִׁחְרוּר, וּבְרֹאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין, וְהֵם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֵבָרִים, וַאֲף עַל פִּי שֶׁדִּינוֹ לָצֵאת בְּרֹאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין צָרִיךְ גֵּט שִׁחְרוּר מִן הָאָדוֹן, וְכוֹפִין אֶת רַבּוֹ לְכָתְבוֹ לוֹ אַחַר שֶׁחִסְּרוֹ מֵאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֵבָרִים הַיְדוּעִים. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין מג ב) שֶׁהַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹיִם אוֹ לִכּוּתִים אוֹ אֲפִלּוּ לְגֵר תּוֹשָׁב יָצָא בֶּן חוֹרִין, וְכֵן יִשְׂרָאֵל הַדָּר בָּאָרֶץ שֶׁמְּכָרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מִן הָאָרֶץ, יָצָא בֶּן חוֹרִין. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מ, א) שֶׁאִם הִשִּׂיאוֹ רַבּוֹ לְעֶבֶד בַּת חוֹרִין אוֹ הִנִּיחַ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ לִקְרוֹת שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים בְּסֵפֶר תּוֹרָה בִּפְנֵי הַצִּבּוּר, וְכָל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בָּהֶן אֶלָּא בְּנֵי חוֹרִין יָצָא לְחֵרוּת בְּכָךְ, וְכוֹפִין אֶת רַבּוֹ אַחַר כָּךְ לִכְתֹּב לוֹ גֵּט שִׁחְרוּר, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ הָרַב לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת לוֹ מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים כְּלָל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה כֵּן לִכְבוֹד מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. וְדִינֵי כְּתִיבַת גֵּט הַשִּׁחְרוּר וְתוֹרָתוֹ וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּקִדּוּשִׁין וְגִטִּין [יו״ד סימן רסז וח״מ סימן קצו].

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהַנְּקֵבוֹת אֲסוּרוֹת לָהֶן לִקְנוֹת עֲבָדִים מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, מִכָּל מָקוֹם, אִם קָנוּ אוֹתָן אָסוּר לָהֶן לְשַׁחְרְרָן, אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשִׁחְרֵר עַבְדּוֹ שֶׁלֹּא לְדָבַר מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שמח

א **שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לְגוֹי לַעֲבֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי הַנִּמְכָּר לוֹ** – שֶׁלֹּא נַנִּיחַ הַגּוֹי הַשּׁוֹכֵן בְּאַרְצוֹתֵינוּ לְהַעֲבִיד בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לוֹ בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה נג) לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ. וְלֹא נֹאמַר אַחַר שֶׁזֶּה הָעִבְרִי, עֶבֶד עַל נַפְשׁוֹ וּמָכַר עַצְמוֹ לַגּוֹי נַנִּיחֵנּוּ לִסְבֹּל כָּל עֲבוֹדָה. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (בהר ח ח) לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ. אֵין אַתָּה מְצַוֶּה אֶלָּא לְעֵינֶיךָ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין אָנוּ חַיָּבִים לְחַזֵּר עָלָיו וּלְהַכְנֵס בְּבֵית הַגּוֹי לִרְאוֹת אִם יַעֲבִידֶנּוּ בְּפֶרֶךְ אִם לֹא, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁנִּרְאֶה הַדָּבָר נִמְנָעָנוּ מִמֶּנּוּ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה הוּא לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ. דִּינֶיהָ כְּלוּלִים בְּעִקָּרָהּ.

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁיֵּדְנוּ תַּקִּיפָה עַל הָאֻמּוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּנוּ כֹּחַ עֲלֵיהֶם לְצַוּוֹתָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְרָאָה הַגּוֹי מַעֲבִיד הַיִּשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, וְיֵשׁ כֹּחַ בְּיָדוֹ לְמָנְעוֹ וְלֹא מְנָעוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה שמט

א **שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית אֲפִלּוּ לַשֵּׁם** – שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶבֶן מַשְׂכִּית, אֲפִלּוּ לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו א) וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ, וְאֶבֶן מַשְׂכִּית תִּקָּרֵא אֶבֶן מְצֻיֶּרֶת (עי׳ סהמ״צ ל״ת יב), וְכֵן אַבְנֵי גְּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה בִּכְלַל אִסּוּר אֶבֶן מַשְׂכִּית.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ), שֶׁהוּא לְפִי שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כֵּן לַעֲבוֹדָה זָרָה, יָשִׂימוּ אֲבָנִים מְצֻיָּרוֹת בְּמִלְאכָה נָאָה לִפְנֵי הַצֶּלֶם, וְהָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים עָלֶיהָ לְפָנָיו. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן שֶׁהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לָאֶבֶן עַצְמָהּ, אַחַר שֶׁהֶכִינוּהָ וְצִיְּרוּהָ וְהִיא נָאָה יֵשׁ מָקוֹם לַחֲשֹׁד, אֲבָל הַמִּשְׁתַּחֲוֶה עַל גַּבֵּי בְּגָדִים נָאִים אֵין שָׁם מָקוֹם לַחֲשֹׁד, שֶׁהַבֶּגֶד דָּבָר שֶׁהוּא כְּלֶה בִּמְהֵרָה וְלֹא יַעֲשׂוּ בְּרִיָּה אֱלֹהוֹ, אֲבָל הָאֶבֶן שֶׁהוּא דָּבָר קַיָּם וְיֵשׁ לָהּ שַׂר בַּשָּׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּחֻלִּין (מ, א) הָא דְּאָמַר לָהָר, הָא דְּאָמַר לְגַבְעָא דְּהַר (למלאך הממונה על ההרים) יְפוֹל בָּהֶם הַחֲשֹׁד, וְהַתּוֹרָה תַּרְחִיק הָאָדָם הַרְבֵּה מִלַּעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁיֵּחָשֵׁד בּוֹ, וְעוֹד שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ אַחֲרָיו.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כב, ב) שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת בָּזֶה, אֶלָּא בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁנִּמְצָא כֻּלּוֹ מֻטָּל עַל הָאֶבֶן, שֶׁכֵּן בָּא הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל שֶׁזּוֹ הִיא הִשְׁתַּחֲוָיָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, אֲבָל בְּלֹא פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם אֵין בּוֹ מַלְקוּת, אֲבָל הָיוּ מַכִּין הָעוֹשֶׂה כֵּן מַכַּת מַרְדּוּת. וּלְעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה אֵין חִלּוּק בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁיִּכְבֹּשׁ הָאָדָם פָּנָיו בַּקַּרְקַע לְפָנֶיהָ נִסְקָל (הוריות ד א). וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם הל׳ עבו״ז ו, ז) שֶׁאִם פָּרַס מַחְצְלָאוֹת עַל רִצְפַּת הָאֲבָנִים וְכִסָּה אוֹתָן מֵתָר לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֵיהֶם, וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), דִּבְכָל מָקוֹם הוּא הָאִסּוּר, חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ שֶׁמֵּתָר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לה׳ עַל הָאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם, בְּאַרְצְכֶם אִי אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים, אֲבָל אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים הַמְּפֻצָּלוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְזֶה הָעִנְיָן לְפִי הַדּוֹמֶה מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְתִּי, כִּי יַחְשְׁדוּ בְּנֵי אָדָם הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הָאֲבָנִים אֱלוֹהַּ, וּמִפְּנֵי שֶׁהַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ נִבְחָר לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וּמְפֻרָסָם לְכָל הָעוֹלָם כַּשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַיּוֹם שֶׁאֵין עֲבוֹדָה שָׁם בִּלְתִּי לה׳ לְבַדּוֹ אֵין שָׁם מָקוֹם לַחֲשֹׁד, אֲבָל אִם כְּטַעַם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהוּא לְהַרְחִיק עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין לָהּ כֵּן, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהָיָה רָאוּי לְהַרְחִיק כָּל הַדּוֹמֶה לָהּ מִמְּקוֹם הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלֹּא לְפַגֵּל מַחְשֶׁבֶת הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַשֵּׁם בְּזָכְרוֹ אוֹתָם, וְאוּלָם יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְרַבֵּנוּ טַעַם נָכוֹן בְּכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה, וְנֶעְלַם לִפְעָמִים מֵחֶסְרוֹן הֶבְנַת הַשּׁוֹמֵעַ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוֹת בַּגְּמָרָא מְגִלָּה (כב א) [הלכות עבודה זרה פרק ו].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל הָאֲבָנִים בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם לוֹקֶה, וְשׁוֹמֵר מִצְוָה אַשְׁרָיו (משלי כט יח וְשׁוֹמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ).

מצוה שנ

א **מִצְוַת מַעֲרִיךְ אָדָם שָׁיְּתֵן דָּמִים הַקְּצוּבִים בַּתּוֹרָה** – לָדוּן בְּעֶרְכֵי אָדָם, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁאָמַר עֶרְכִּי עָלַי אוֹ עֶרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי, שְׁיִּתֵּן לַכֹּהֵן כְּפִי הָעֶרֶךְ שֶׁאָמַר וְלֹא פָּחוֹת, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב מְפֹרָשׁ בְּזָכָר וּנְקֵבָה וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז ב) אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיְיָ. וְעִנְיַן הָעֲרָכִין הוּא מִכְּלַל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ (במדבר ל ג), וּמִשּׁוּם לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ (דברים כג כב), וּמִשּׁוּם כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה (במדבר ל ג).

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם לֹא יִשְׁתַּתֵּף בָּעֲלִיּוֹנִים זוֹלְתִי בִּדְבוּר, וְהוּא כָּל הַחֵלֶק הַנִּכְבָּד שֶׁבּוֹ, וְזֶה יִקָּרֵא בָּאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה, כִּדְמִתְרְגֵם אוּנְקְלוֹס וַהֲוָת בָּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא, כִּי שְׁאָר חֶלְקֵי הַגּוּף מֵתִים הֵם, וְאִם יַפְסִיד הָאָדָם זֶה הַחֵלֶק הַטּוֹב יִשָּׁאֵר הַגּוּף מֵת וְכִכְלִי אֵין חֵפֶץ בּוֹ, עַל כֵּן נִתְחַיֵּב לְקַיֵּם דִּבּוּרוֹ בְּמָה שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בִּדְבָרִי שָׁמַיִם מִכָּל מָקוֹם, כְּגוֹן בַּהֶקְדֵּשׁוֹת וּבְכָל דִּבְרֵי הַצְּדָקוֹת. וּבְיֶתֶר כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיַחֲדוּ בָּהֶן עֲשֵׂה וְלָאו צִוּוּ חֲכָמִים וְהִזְהִירוּ כְּמָה אַזְהָרוֹת שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם בְּדִבּוּרוֹ, גַּם תִּקְּנוּ לְקַלֵּל הַמְשַׁנֶּה בְּדִבּוּרוֹ כָּל זְמַן שֶׁנַּעֲשָׂה בָּעִנְיָן מַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ עִנְיַן מִי שֶׁפָּרַע הַנִּזְכָּר לָהֶם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁאָמְרוּ בּוֹ, דְּבָרִים וּמָעוֹת קָאֵי בַּאֲבָל אָמְרוּ וכו׳ (ב״מ מד, א), כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק הַזָּהָב, וּכְבָר הֶאֱרַכְתִּי הַרְבֵּה בְּשָׁרְשֵׁי שְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים בְּסֵדֶר ״רַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ״ בְּמִצְוַת ״לֹא תִשָּׂא״ (מצוה ל).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין יח, ב), שֶׁשָּׁנִים אֵלּוּ הָאֲמוּרִין בָּעֲרָכִין, כָּךְ קִבַּלְנוּ שֶׁהֵם שָׁנִים הַנִּמְנִים מִיּוֹם לְיוֹם. כְּלוֹמַר, מִיּוֹם הַלֵּדָה, וְכָל הַשְּׁקָלִים הָאֲמוּרִים שָׁם גַּם כֵּן הֵם שִׁקְלֵי הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ יָדַעְנוּ בַּקַּבָּלָה שֶׁהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים גֵּרָעִינִי שְׁעוֹרָה מִכֶּסֶף טָהוֹר. וּכְבָר הוֹסִיפוּ חֲכָמִים עָלָיו וְעָשׂוּ מִשְׁקָלוֹ כְּמִשְׁקַל הַמַּטְבֵּעַ הַנִּקְרָא סֶלַע בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי, שֶׁהוּא מִשְׁקַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וּשְׁמֹנִים שְׁעוֹרָה בֵּינוֹנִית (כ״ה ברמב״ם שקלים א ב ג). וְסֶלַע זֶה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁהוּא (אַרְבָּעָה) דִּינָרִין, וְהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעִין, וּמָעָה הִיא הַנִּקְרֵאת בִּימֵי מֹשֶׁה גֵּרָה, כְּדִמְתַרְגֵּם אוּנְקְלוֹס גֵּרָה מָעָה, וּמִשְׁקָלָהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׁעוֹרוֹת.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ גַּם כֵּן (שם ב, א), שֶׁאֵין חִלּוּק בָּעֲרָכִין בֵּין יָפֶה, אוֹ כָּעוּר, אוֹ חוֹלֶה, אוֹ סוּמָא, אוֹ גִּדֵּם אֶלָּא הַכֹּל נֶעֱרָכִין לְפִי הַשָּׁנִים, כְּמוֹ שֶׁצִּוְּתָה הַתּוֹרָה בָּהֶן, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַדְּמִים אֵינָם כָּעֲרָכִין, שֶׁהָאוֹמֵר, דְּמֵי פְלוֹנִי עָלַי נוֹתֵן כַּמָּה שֶׁהוּא שָׁוֶה, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין בַּשָּׁנִים כְּלָל, שֶׁלֹּא צִוְּתָה הַתּוֹרָה לָתֵת עֵרֶךְ לְפִי הַשָּׁנִים, אֶלָּא בְּמַעֲרִיךְ דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. וְהָעֲרָכִין וְהַדְּמִים סְתָמָן לְבֶדֶק הַבַּיִת וְנוֹתְנִין הַכֹּל לְעוֹלָם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁהָיְתָה מוּכָנָת בַּמִּקְדָּשׁ לְקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת (כ״ה ברמב״ם ערכין א י). וְדִין טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס וְגוֹי וְעֶבֶד שֶׁהֶעֱרִיכוּ אוֹ שֶׁנֶּעֶרְכוּ, וְדִין הַגּוֹסֵס שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ וְלֹא דָּמִים, וְדִין הַיּוֹצֵא לֵהָרֵג, וְדִין הַמַּעֲרִיךְ אֶבֶר אֶחָד, וְדִין הָאוֹמֵר מִשְׁקָלִי עָלַי, וְדִין הָאוֹמֵר, קוֹמָתִי עָלַי אוֹ מְלֹא קוֹמָתִי עָלַי, וְהָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי כֶּסֶף וְזָהָב, וְלֹא פֵּרֵשׁ מֵאֵי זֶה מַטְבֵּעַ (מנחות קו ב). וְדִין מִי שֶׁהֶעֱרִיךְ וְלֹא הִשִּׂיגָה יָדוֹ לִפְרֹעַ מָה שֶׁהֶעֱרִיךְ, כֵּיצַד מְסַדְּרִין לוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים (שם כג ב) בְּעִנְיָן זֶה, חַיָּבֵי עֲרָכִין וְדָמִים מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָם, וְאֵין מַחְזִירִין לָהֶם הַמַּשְׁכּוֹן בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וּמוֹכְרִים כָּל הַנִּמְצָא לָהֶם מִן הַקַּרְקַע וּמִן הַמַּטַּלְטְלִין, אֲפִלּוּ כְּסוּת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֲבָדִים וּבְהֵמוֹת, וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶן לֹא כְּסוּת נְשׁוֹתֵיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וְלֹא אֲפִלּוּ בְּגָדִים שֶׁצְּבָעָם לִשְׁמָן, וְלֹא סַנְדָּלִים חֲדָשִׁים מִכֵּינָן שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן לְזֶה שֶׁהֶעֱרִיךְ, וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו לֹא הִקְדִּישׁ אֶת אֵלּוּ.

ה וְעִנְיַן הַסִּדּוּר הוּא, שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לָזֶה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֲרָכִין אוֹ דָּמִים, מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּכְסוּת הָרְאוּיָה לוֹ וְסַנְדָּלָיו וּתְפִלָּיו, אֲבָל לֹא שְׁאָר סְפָרִים, וּמִטָּה וּמַצָּע הָרְאוּיִים לוֹ, אֲבָל לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם וּבִכְסוּתָם, אֵין נוֹתְנִין לָהֶם מָזוֹן וּכְסוּת, וּכְשֶׁנּוֹתְנִין לוֹ לְבַדּוֹ כְּסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ דַּוְקָא מִכְּסוּת הָרְאוּיָה לוֹ, אֲבָל הָיָה לָבוּשׁ כְּלֵי מֶשִׁי וּבְגָדִים מְזֻהָבִין מְעַבְּירִין אוֹתָם מֵעָלָיו, וְנוֹתְנִין לוֹ כְּסוּת הָרְאוּיָה לְאִישׁ כְּמוֹתוֹ לַחֹל, אֲבָל לֹא לְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים (ב״מ קיג ב). וְאִם הָיָה אֻמָּן נוֹתְנִין לוֹ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שְׁנֵי כְּלֵי אֻמָּנוּת מִכָּל מִין וּמִין. כֵּיצַד? אִם הָיָה חָרָשׁ נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַעֲצָדוֹת וּשְׁנֵי מְגֵרוֹת. וְאִם הָיוּ לוֹ כֵּלִים מְרֻבִּין מִמִּין אֶחָד וּמוּעָטִין מִמִּין אַחֵר אֵין מוֹכְרִין מִן הַמְרֻבֶּה כְּדֵי לְקַח לוֹ מִן הַמּוּעָט, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים מִן הַמְרֻבִּין, וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט. וְאִם הָיָה חַמָּר אוֹ סַפָּן אֵין נוֹתְנִין לוֹ הַבְּהֵמָה אוֹ הַסְּפִינָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם מְזוֹנוֹת אֶלָּא מֵהֶם. וְכֵן אִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם וְאֵין לוֹ בַּמֶּה שֶׁיִּתְפַּרְנֵס כִּי אִם בִּשְׂכַר לִמּוּדוֹ, אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁאֵין מַנִּיחִין לוֹ סְפָרָיו, שֶׁאֵין זֶה גַּם כֵּן בִּכְלַל כְּלֵי אֻמָּנוּת. וּמִכָּאן יֵשׁ לִי רְאָיָה, שֶׁעַל הַתַּלְמִיד לְהָבִיא סֵפֶר לָרַב. וְיֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאוֹתָהּ מַסֶּכְתָּא שֶׁהוּא לוֹמֵד בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מַנִּיחִין לוֹ, וְיָפֶה אָמְרוּ, מְשׁוּם כְּבוֹד תּוֹרָה.

ו וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כג, א) שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל הָעֲרָכִין וְעַל הַדָּמִים כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר נְדָרִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (שם כד, א) שֶׁאִם הָיוּ בְּנִכְסֵי הַמַּעֲרִיךְ בְּהֵמוֹת אוֹ עֲבָדִים וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְאָמְרוּ הַמַּגְּרִים אִם יִלָּקַח לְעֶבֶד זֶה כְּסוּת בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָר מַשְׁבִּיחַ בּוֹ יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים, וְאִם הַמַּתִּינוּ לִבְהֵמָה זוֹ עַד חֹדֶשׁ יָמִים מַשְׁבַּחַת הִיא כְּפָלַיִם בְּדָמֶיהָ, וּמַרְגָּלִית זוֹ אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי תִּשָּׁוֶה מָמוֹן רַב אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם כְּלָל, אֶלָּא מוֹכְרִין הַכֹּל בִּמְקוֹמָם וּבִשְׁעָתָן שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיְיָ. וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו, שֶׁזֶּה הַכָּתוּב מְלַמֵּד עַל כָּל דְּבַר הֶקְדֵּשׁ, שֶׁאֵין מְפָרְנְסִין אוֹתָן, וְאֵין מַמְתִּינִין לָהֶם לְיוֹם הַשּׁוּק, וְאֵין מוֹלִיכִין אוֹתָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְזֶה הַכְּלָל, שֶׁאֵין לְךָ בָּהֶם אֶלָּא מְקוֹמָן וּשְׁעָתָן בִּלְבַד. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִטַּלְטְלִין, אֲבָל הַקַּרְקָעוֹת מַכְרִיזִין עֲלֵיהֶם שִׁשִּׁים יוֹם רְצוּפִים בִּקֵּר וָעֶרֶב, וְאַחַר כָּךְ מוֹכְרִין אוֹתָם.

ז וְהוֹאִיל וַאֲתָא לִידֵי עִנְיַן סִדּוּר, נִכְתֹּב כָּאן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן סִדּוּר בְּבַעַל חוֹב בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בְּבָבָא מְצִיעָא (קיג, ב,), דְּאָמְרִינַן הָתָם תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין כָּךְ מְסַדְּרִין בְּבַעַל חוֹב, וְהֵבִיאוּ (שם) בָּזֶה הָרִבּוּי קַשְׁיוֹת וְתֵרוּצִין, וְסוֹף הָעִנְיָן מֵבִיא בַּגְּמָרָא מַעֲשֶׂה דְּאֶלְיָהוּ דְּאַשְׁכְּחֵהּ רַבָּה בַּר אֲבוּהּ דַּהֲוָה קָאֵם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁל גּוֹיִם, אָמַר לֵהּ מַהוּ שֶׁיְּסַדְּרוּ בְּבַעַל חוֹב? וְרַשִׁ״י זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה וַאֲחֵרִים גָּרְסִי מִנַּיִן שֶׁיְּסַדְּרוּ בְּבַעַל חוֹב, כְּלוֹמַר, דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ לְרַבָּה בַּר אֲבוּהּ דִּמְסַדְּרִין, אֲבָל הָיָה שׁוֹאֵל מֵאֶלְיָהוּ מֵאֵיזֶה מִקְרָא אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ. וְאַהֲדַר לֵיהּ אֶלְיָהוּ דְּהָכִי הוּא דְּגָמְרִינַן מִיכָּה מִיכָּה מֵעֲרָכִין, כְּלוֹמַר, דִּכְתִיב גִּבְעַי הַלְוָאָה (ויקרא כה לה), וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ. דְּהַיְנוּ הַלְוָאָה, דִּכְתִיב בְּסוֹפָהּ אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְגוֹ׳, וּכְתִיב בַּעֲרָכִין (שם כז ח) וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ, וּבָא הַפֵּרוּשׁ הַמְקַבֵּל (ערכין כד א) הַחַיֵּהוּ מֵעֶרְכֶּךָ.

ח וְגָמְרִינַן מִיכָּה מִיכָּה לְסַדֵּר בְּבַעַל חוֹב כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין. וְאֵין לְפַקְפֵּק אַחַר דִּבְרֵי אֶלְיָהוּ, וְכֵן פָּסְקוּ כָּל הַגְּאוֹנִים וְרַבֵּנוּ אַלְפָסִי. וְאַף עַל גַּב דְּרַבִּי יַעֲקֹב מִשְׁמֵהּ דְּרַבִּי פְּדָת וְרַבִּי יִרְמְיָה מִשְּׁמֵהּ דְּאַלְפָא אָמְרוּ דֶּרֶךְ פְּשִׁיטוּת בַּגְּמָרָא דְּאֵין מְסַדְּרִין בְּבַעַל חוֹב, אָנוּ אֵין לָנוּ אַחַר דִּבְרֵי אֶלְיָהוּ פְּקָפּוּק, וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ לְרַבֵּנוּ תָּם שֶׁכָּתַב כְּמַאן דְּאָמַר אֵין מְסַדְּרִין וּרְאָיוֹתָיו בִּסְפָרוֹ, אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (שמות כג ב). גַּם הָרַמְבַּ״ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהלכות מלוה ולוה א ז) פָּסַק כְּשֶׁאָר הַגְּאוֹנִים דִּמְסַדְּרִין, וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי כֵן כָּתַב, דְּאֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין מַנִּיחַ לְבַעַל חוֹב אֶלָּא כֵּלִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא הֶם, כְּגוֹן מִטָּה וּמַצָּע וּמָה שֶׁהוּא לָבוּשׁ, וְנִרְאֶה שֶׁהִזְקִיקוֹ לָרַב לוֹמַר כֵּן, כְּשֶׁרָאָה בְּפֶרֶק זֶה דִּמְקַבֵּל גִּבֵּי שְׁלִיחַ בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (שם קיג א) הָיוּ לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים נוֹטֵל אֶחָד וּמַחְזִיר אֶחָד, אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם, וְלֹא מָנוּ כְּלֵי הָאֻמָּנוּת, וְזֶה וַדַּאי מִן הַנִּרְאֶה שֶׁאֵינוֹ הֶכְרֵחַ גָּדוֹל, דְּכֵינָן דְּקָנְמָא לַן דִּמְסַדְּרִין בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין שָׁוִין הֵם בְּכָל דָּבָר, וְאַף עַל גַּב דְּלָא חֲשִׁיב לְהוּ בַּמִּשְׁנָה אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, דְּלָאו כִּי רוֹכְלָא חֲשִׁיב וְתָנֵי בְּכָל מָקוֹם. וּנְקַט כַּר וּמַחֲרֵשָׁה, וְהוּא

הַדִּין לְכָל מַה שֶּׁרָאוּי לְהַנִּיחַ לוֹ. וּכְלָלָא דְּמִלְּתָא, לְפִי הַנִּרְאֶה וְהַמַּסְקָנָה לְכָל גְּאוֹנֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצָא לָהֶם שֵׁם בַּתּוֹרָה שֶׁמְּסַדְּרִין בְּבַעַל חוֹב כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּסַדְּרִין בַּעֲרָכִין בְּשָׁוֶה, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמוֹכוּ מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא וּמִדְּאֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב, כִּדְכָתְבִינַן.

ט וְאִם תִּשְׁאַל וְהֵיכִי מְסַדְּרִין לוֹ כְּסוּתוֹ, וַהֲרֵי אָמְרִינַן בַּגְּמָרָא (ב״ק יא, ב) מְנִיחַ וַאֲפִלּוּ מְגִלְיְמָא דְּעַל כַּתְפֵּהּ, אֶפְשָׁר לוֹמַר, דִּלְשׁוֹן גַּזָּמָא הוּא, אִי נָמֵי מְגִלְיְמָא הַחֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי וְזָהָב מֵאוֹתָם הוּא דְּאָמְרִינַן, שֶׁאֵינָם בִּכְלַל הַסְּדוּר. וְיֶתֶר רַבֵּי דִּינֵי עֲרָכִין, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה הִיא מַסֶּכֶת עֲרָכִין [ה׳ ערכין פי״ד].

י וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת עֲרָכִין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת כְּלוֹמַר נוֹהֶגֶת לְעִנְיַן שֶׁאִם הֶעֱרִיכוּ עֶרְכָּן נִתְפָּס וְהוּא קֹדֶשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ חֲכָמִים דְּבַזְּמַן הַזֶּה לְכַתְּחִלָּה אֵין מַעֲרִיכִין, וְכִדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה פֶּרֶק קַמָּא (יג, א) אֵין מַקְדִּישִׁין וְאֵין מַעֲרִיכִין וְאֵין מַחֲרִימִין בַּזְּמַן הַזֶּה, וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחֱרִים בְּהֵמָה תֵּעָקֵר, פֵּרוֹת כְּסוּת וְכֵלִים יֵרָקְבוּ, מָעוֹת וּכְלֵי מַתֶּכֶת יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח. וְאִי זֶהוּ עִקּוּר? נוֹעֵל דֶּלֶת בְּפָנֶיהָ, וְהִיא מֵתָה מֵאֵלֶיהָ. וְזֶה הַהֶקְדֵּשׁ פֵּרוּשׁוֹ, הֶקְדֵּשׁ דְּבֶדֶק הַבַּיִת, דְּהָא גַּבֵּי עֲרָכִין תָּנֵי לֵיהּ דִּסְתָמָן נָמֵי הָוֵי לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְאַף עַל גַּב דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל בַּעֲרָכִין (כט, א) הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה הֲרֵי זֶה מְחֻלָּל, וְהַיְנוּ נָמֵי הֶקְדֵּשׁ דְּבֶדֶק הַבַּיִת, דְּאִלּוּ הֶקְדֵּשׁ דַּעֲנִיִּים וַדַּאי אֵינוֹ בַּר חִלּוּל, אֶלָּא פּוֹרְעִין אוֹתוֹ מֵשֶׁלָּם, וְלָאו דַּוְקָא דְּקָאָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁחִלְּלוֹ דִּיעֲבַד, דְּהוּא הַדִּין דְּקָסָבַר דְּמַחֲלִלִין אוֹתוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה לְכַתְּחִלָּה, כִּדְמוֹכַח בַּגְּמָרָא מִבְּרֵר, לָא קַשְׁיָא מִדֵּי הַהִיא בְּהָא דְּאָמְרִינַן הָכָא בְּהֵמָה תֵּעָקֵר וכו׳, דְּהָכִי קָתָנֵי דִּינָא, וּשְׁמוּאֵל קָאָמַר תַּקָּנְתָא, וְהָכִי נִרְאֶה דְּתָרְצִינְהוּ רַבֵּנוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּהִלְכוֹתָיו בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, דְּמַיְתֵי לְהוּ הָתָם תַּרְוַיְהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי.

יא וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶעֱרִיךְ בִּזְמַן הַבַּיִת וְלֹא הִשְׁלִים לָתֵת בָּעֵרֶךְ הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה, אוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה בַּדָּבָר בַּזְּמַן הַזֶּה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִדִּינָא לְאַבֵּד הַכֹּל, אוֹ מַה שֶּׁאָמַר שְׁמוּאֵל בְּתַקָּנְתָא בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁמָּעַל מַעַל בַּשֵּׁם, וְאִם עָבְרוּ עָלָיו שִׁלְשָׁה רְגָלִים אַחַר שֶׁהֶעֱרִיךְ יֵשׁ בַּדָּבָר עוֹד עִנְּשׁ אַחַר שֶׁעוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ, שֶׁמִּיָּד עוֹבֵר גַּם כֵּן מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר. דִּבְכָל מִדֵּי דְּאִיהוּ חַיֵּב נַפְשֵׁהּ וַחֲזִי לְשַׁלּוּמֵי כְּצָדָקָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ לְאַלְתַּר אִית בֵּהּ מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר, לְאַפּוֹקֵי קָרְבָּן דְּלָאו אִיהוּ חַיֵּב נַפְשֵׁהּ, דְּלָא עָבַר עֲלֵהּ עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, וּכְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן (ר״ה ד, ב) עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְחַג הַמַּצּוֹת תְּחִלָּה. וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֲפִלּוּ בְּצָדָקָה וְכָל שֶׁכֵּן בְּשְׁאָר נְדָרִים גַּם כֵּן אֵין עוֹבְרִין מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר, עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, וְכִדְאַשְׁכְּחַן בַּגְּמָרָא (שם ה ב) גַּבֵּי לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, וְאֵין מְחַלְּקִין בֵּין חַיֵּב נַפְשֵׁהּ לְלֹא חַיֵּב נַפְשֵׁהּ. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ו, א) וּצְדָקָה מְחַיֵּב עָלָהּ, כְּלוֹמַר, לְאַלְתַּר מְחַיֵּב בָּהּ בַּעֲשֵׂה [הלכות ערכין פ״ד].

מצוה שנא

א שֶׁלֹּא נָמִיר הֶקְדָּשִׁים – שֶׁלֹּא נָמִיר הַהֶקְדֵּשׁ. כְּלוֹמַר בְּהֵמָה שֶׁהֻקְדְּשָׁה לַמִּזְבֵּחַ שֶׁלֹּא יְמִירוּהָ אַחַר כֵּן בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת, אֶלָּא תִּקָּרֵב הִיא בְּעַצְמָהּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כז י) לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ. וּמִכַּיָּן שֶׁהֻמֵּירוּהָ, כְּלוֹמַר, שֶׁאָמְרוּ זוֹ תַּחַת זוֹ אוֹ זוֹ תְּמוּרַת זוֹ וְכַיּוֹצֵא בִּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַתְּמוּרָה (תמורה כו ב), אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מַעֲשֶׂה יֵשׁ בַּדָּבָר חִיּוּב מַלְקוּת. וַאֲפִילּוּ הָיָה בַּדָּבָר שְׁגָגָה קָצַת יֵשׁ בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת. כֵּיצַד? הַמַּתְכִּוֵּן לוֹמַר הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לִי וְאָמַר תְּמוּרַת שְׁלָמִים שֶׁיֵּשׁ לִי, הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה וְלוֹקֶה. דְּמִכָּל מָקוֹם מֵזִיד הוּא בִּתְמוּרָה. אֲבָל אִם הָיְתָה מַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁמַּתָּר לְהָמִיר וַדַּאי אֵינוֹ לוֹקֶה, חָדָא דְּשׁוֹגֵג הוּא, וְעוֹד דְּלָא מַלְקִינַן אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה וַהֲרֵי אֵין כָּאן הַתְרָאָה.

ב וְאִם תִּשְׁאַל, וְלָמָּה לוֹקִין עַל הַתְּמוּרָה, וַהֲרֵי הוּא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, וְהוּא שֶׁאִם הֵמִיר יְהֵא הוּא וּתְמוּרָתוֹ קֹדֶשׁ? כְּבָר פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה טַעַם הַדָּבָר וְאָמְרוּ (תמורה ד, ב). מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי לָאוִין כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִדֶּר זֶה (מצוה שנב), וְלָא אָתֵי עֲשֵׂה וְעָקַר תְּרֵי לָאוֵי. וְעוֹד אָמְרוּ (שם) טַעַם אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵין לָאו דִּתְמוּרָה שָׁוֶה לַעֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, שֶׁהַצִּבּוּר וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה אִם הֵמִירוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מַזְהָרִים שֶׁלֹּא יָמִירוּ, וּמִכַּיָּן שֶׁאֵין הַלָּאו שָׁוֶה לַעֲשֵׂה לֹא נֹאמַר בָּזֶה שֶׁיִּהְא דִּינוֹ כְּלָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה. וְאִם תִּשְׁאַל עוֹד, וְלָמָּה לוֹקִין עַל לָאו זֶה, אַחַר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה בְּדִבּוּר לְבַד, וּכְלָלָא הוּא דְּקַיְמָא לַן, כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו, הַתְּשׁוּבָה כְּבָר כְּתַבְנוּהָ בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה, כִּי בְּפֵרוּשׁ הוֹצִיאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות כא, א) מִכְּלָל זֶה נִשְׁבָּע וּמֵמִיר, וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם, שֶׁהַתּוֹרָה הֶחְמִירָה בָּהֶם הַרְבֵּה, לְחַיֵּב בָּהֶם מַלְקוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם מַעֲשֶׂה.

ג וְאַל תִּתְרַהֵר דְּמִשּׁוּם עֶקִימַת שְׂפָתַיִם הוּא דְּהָוְיָא מַעֲשֶׂה, דְּהָא אַסִּיקְנָא בַּגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (סה, א), דְּלָא הָוְיָא מַעֲשֶׂה, אֲבָל וַדַּאי בְּלֹא מַעֲשֶׂה כְּלָל, אִיכָּא חִיּוּב מַלְקוּת בְּקָצָת עֲבֵרוֹת, וְהֵן שֶׁלֹּשׁ הַנִּזְכָּרוֹת, וּמוֹצִיא שֵׁם רַע, וְעֵד זוֹמֵם, מֵהֶם שֶׁהַמַּלְקוּת מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה בָּהֶם, כְּגוֹן מוֹצִיא שֵׁם רַע וְעֵד זוֹמֵם, וּמֵהֶם דְּנָפֵק לַן מִקְּרָא כְּגוֹן נִשְׁבָּע, כִּדְיָלְפִינַן בִּשְׁבוּעוֹת פֶּרֶק שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם (שבועות כא א), וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ קָצָת מְפָרְשִׁים מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה דְּנָפֵק מִנֵּהּ בַּסּוֹף כְּגוֹן הָא דְּמֵמִיר, שֶׁהַבְּהֵמָה נַעֲשֵׂית קֹדֶשׁ בְּדִבּוּרוֹ וְנֶהֱנֶה מִמֶּנָּה מָעַל בָּהּ (תמורה ג ב).

ד שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה וְקִצַּת דִּינֶיהָ הַכֹּל נִכְתָּב בְּסֵדֶר זֶה בַּמִּצְוָה הַבָּאָה [שם].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה אִם עָבַר אָדָם וְהִקְדִּישׁ בְּהֵמָה לַמִּזְבֵּחַ וְאַחַר כָּךְ נֶמְרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שנב

א **מִצְוַת הַמֵּמִיר בָּהֶמַת קָרְבָּן בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת שֶׁתִּהְיֶינָה שְׁתֵּיהֶן לְקֹדֶשׁ** – לְהְיוֹת הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ, כְּלוֹמַר הַמֵּמִיר בֶּהֱמַת קָרְבָּנוֹ בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁאָמַר זוֹ תִּהְיֶה לְקָרְבָּן תְּמוּרַת זוֹ שֶׁתִּהְיֶינָה הִיא וְהַתְּמוּרָה שְׁתֵּיהֶן קֹדֶשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז י) וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ. וְזֶה הַכָּתוּב מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא, כְּלוֹמַר, שֶׁתְּצַוֶּה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה לִהְיוֹת הַתְּמוּרָה קְדוּשָׁה וְלִנְהֹג קֹדֶשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן. וְהָרָאְיָה שֶׁזֶּה מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה (ד, ב) בְּעִנְיַן מֵמִיר לָא אָתֵי עֲשֵׂה וְעָקַר תְּרֵי לָאוִי כְּלוֹמַר, שֶׁהַמְנִיעָה בִּתְמוּרָה נִכְפְּלָה שְׁתֵּי פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ, וְלָא אָתֵי עֲשֵׂה דְּוָהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ וְעָקַר תְּרֵי לָאוִין אֵלּוּ. הִנֵּה הִתְבָּאֵר מָה שֶּׁרָצִינוּ דְּמִצְוַת עֲשֵׂה הוּא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה שֶׁרָצָה הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא לְהַטִּיל מוֹרָא בְּלֵב בְּנֵי אָדָם בְּכָל עִנְיְנֵי הַקֹּדֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּבִנְיַן הַבַּיִת הַקָּדוֹשׁ וְכֵלָיו בְּסֵדֶר וְיַקְחוּ לִי תְּרוּמָה (מצוה צה) בְּמִצְוָה זוֹ, שָׁם תִּרְאֶה עַל צַד הַפְּשָׁט כַּנָּתַנוּ בַּחֹמֶר הַגָּדוֹל הָרָאוּי לָנוּ לִנְהֹג בַּקֹּדֶשׁ, וְעַל כֵּן כְּדֵי לִקְבֹּעַ בְּלִבֵּנוּ מוֹרָאַת עִנְיַן הַקֹּדֶשׁ צִוָּה הַכָּתוּב לְבַל נְשַׁנֶּה הַדְּבָרִים, אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה הַבְּהֵמָה תִּהְיֶה בִּקְדֻשָּׁתָהּ לְעוֹלָם, וְלֹא נַחְשֹׁב לְהַפְקִיעָהּ מִקְּדֻשָּׁתָהּ וּלְהַחֲלִיפָהּ בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת, וְאִם יוֹצִיא הַדָּבָר מִפִּיו שֶׁתֶּהֱפֹךְ מַחְשַׁבְתּוֹ וְכָל מַעֲשֵׂהוּ וְתִהְיֶינָה שְׁתֵּיהֶן קֹדֶשׁ, כִּי הוּא בָּא בְּמַעֲשָׂיו לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁה, וְתִהְיֶה לְהֶפֶךְ, שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט יוֹתֵר וְתִתְפַּשֵּׁט הַכֹּל. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל, תמורה פ״ד הי״ג) כָּתַב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, וּבְמָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ בְּפִדְיוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁיָּרְדָה הַתּוֹרָה לְסוֹף מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם וְיִצְרוֹ רַע, שֶׁטִּבְעוֹ לְהַרְבּוֹת קִנְיָנָיו וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּדַר וְהִקְדִּישׁ, אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְזֹר בּוֹ וְיִנָּחֵם וְיִרְצֶה לִפְדּוֹתוֹ בְּפָחוֹת מִשָּׁוְיוֹ לְפִיכָךְ יוֹסִיף חֹמֶשׁ. וּכְמוֹ כֵן יַחְלִיף בְּהֵמָה שֶׁהִקְדִּישׁ בִּפְחוּתָה מִמֶּנָּה, וְאִם יִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לְהַחְלִיף רַע בְּטוֹב יַחֲלִיף טוֹב בְּרַע, וּלְפִיכָךְ סָתַם הַכָּתוּב הַדָּלֶת בְּפָנָיו. וְעוֹד הֶאֱרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה וְכָתַב, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה גְּזֵרוֹת הֵן, רָאוּי אַתָּה לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶן, (עַל) [וְכָל] שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן בּוֹ טַעַם תֵּן. וְיִזָּכֵר הָרַב לְטוֹבָה שֶׁפִּיֵּעַ יָדִי עִם דְּבָרָיו בִּמְלַאכְתִּי זֹאת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יז א) הַמֵּמִיר בְּכִלְאַיִם אוֹ בְּטְרֵפָה וְיוֹצֵא דֹּפֶן אוֹ בְּטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אֵין הַקְּדֻשָּׁה חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהֵמִיר בְּגָמָל אוֹ בַּחֲמוֹר, לְפִי שֶׁאֵין בְּמִינָן קָרְבָּן, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה. וּבְהֵמָה בַּעֲלַת מוּם עוֹשָׂה תְּמוּרָה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינָהּ קָרְבָּן. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם טא), שֶׁאֵין אָדָם מֵמִיר בְּהֶמְתּוֹ בְּקָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ, אֲבָל אִם אָמַר בַּעַל הַקָּרְבָּן כָּל הָרוֹצֶה לְהָמִיר יָמִיר, מֵמִיר בָּהּ כָּל אָדָם. וְהַמֵּמִיר בָּקָר בְּצֹאן אוֹ צֹאן בְּבָקָר אוֹ כְּבָשִׂים בְּעִזִּים אוֹ עִזִּים בִּכְבָשִׂים אוֹ נְקֵבוֹת בִּזְכָרִים אוֹ זְכָרִים בִּנְקֵבוֹת, אוֹ שֶׁהֵמִיר בְּהֵמָה אַחַת בְּמֵאָה אוֹ מֵאָה בְּאַחַת, בֵּין בִּבְּצַת אַחַת בֵּין בָּזוֹ אַחַר זוֹ הֲרֵי אֵלּוּ תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה כְּחָשְׁבוֹן הַבְּהֵמוֹת שֶׁהֵמִיר. וְאֵין הַתְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא וְלַד בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ עוֹשָׂה תְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ. וְדִקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יג א) עִם הַפְּרוּשׁ הַמְּקֻבָּל, הוּא וְלֹא וְלָדוֹ, וּתְמוּרָתוֹ וְלֹא תְּמוּרַת תְּמוּרָתוֹ. אֲבָל הַמֵּמִיר בִּבְהֵמָה וְחָזַר וְהֵמִיר בָּהּ אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים כֻּלָּן תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה עַל כָּל אַחַת. וְהָעוֹפוֹת וְהַמְּנָחוֹת אֵינָם עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּכָּתוּב אֶלָּא בְּהֵמָה. וְאֵין קָדְשֵׁי גוֹיִם עוֹשִׂין תְּמוּרָה מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן גּוֹי שֶׁהֵמִיר מוּמָר (רמב״ם תמורה א ו). וְהַכֹּל מְמִירִין, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים, לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר, אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ כֵּיצַד דִּין הַתְּמוּרָה לִקָּרֵב. וְדִין וַלְדוֹתֶיהָ וּוֹלְדֵי וְלָדוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִין בְּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה [ה׳ תמורה פ״א].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהֵמִיר וְלֹא נָהַג קְדֻשָּׁה בִּשְׁתֵּי הַבְּהֵמוֹת, כְּלוֹמַר, בָּרִאשׁוֹנָה וּבִתְמוּרָתָהּ בִּשֵּׁל עֲשֵׂה מִלְּבַד הָעֹנֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר שֶׁמּוֹעֵל בַּקֹּדֶשׁ.

מצוה שנג

א **מִצְוַת מַעֲרִיךְ בְּהֵמָה שֶׁיִּתֵּן כְּפִי שֶׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן** – לָדוּן בְּדִין עֶרְכֵי בְּהֵמָה כְּמוֹ שֶׁצִּוְּתָנוּ הַתּוֹרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז יא יב) וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ. וְלָתֵת כְּפִי הָעֵרֶךְ שֶׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן וְלֹא פָּחוֹת, שֶׁאֵין לְפָחוֹת וּלְשַׁקֵּר בְּמַה שֶּׁאָדָם פּוֹתֵחַ פִּיו לַשָּׁמַיִם, וַאֲפִלּוּ בִּדְבָרֵי הֶדְיוֹט אָסוּר לְשַׁקֵּר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (מצוה שנ).

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּדִין עֶרְכֵי אָדָם בְּרֹאשׁ הַסֵּדֶר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה לב, ב) שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה תְּמִימָה לַמִּזְבֵּחַ וְנָפַל בָּהּ מוּם וְנִפְסְלָה, הֲרֵי זוֹ נֶעֱרֶכֶת וְנִפְדֵּית, וְיָבִיא בְּהֵמָה אַחֶרֶת קָרְבָּן תַּחְתֶּיהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה וְגוֹ', שֶׁכֵּן בָּא עַל זֶה הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל שֶׁהוֹצִיאָהּ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן טֻמְאָה, וּבֵין שֶׁהִקְדִּישׁ אָדָם בְּהֵמָה טְהוֹרָה לַמִּזְבֵּחַ וְנָפַל בָּהּ מוּם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אוֹ טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת צְרִיכָה הַעֲמָדָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר וְהֶעֱמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְהוּא מַעֲרִיךְ אוֹתָהּ. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתַּעֲרֹךְ וְתִפָּדֶה אֵין מַעֲרִיכִין וְלֹא פּוֹדִין אוֹתָהּ אַחַר שֶׁמֵּתָה. וְאִם שָׁחַט בָּהּ שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּמֵתָה לְעִנְיַן שְׁחִיטָה כִּדְקָיְמָא לַן (חולין כח, א) שֶׁכֵּן נִצְטַוָּה מֹשֶׁה עַל רֹב אֶחָד בָּעוֹף וְרֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה, הֲרֵי הִיא כְּחַיָּה לְעִנְיַן עֲרָכִין, וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וּמַעֲרִיכָהּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בִּמְקוֹמוֹת מִתְמוּרָה וּמְעִילָה [הלכות ערכין פרק ד].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז יג, א) שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין וְאֵין מַעֲרִיכִין וְאֵין מַחֲרִימִין, וְאִם הִקְדִּישׁ אוֹ הֶעֱרִיךְ אוֹ הֶחֱרִים מִן הַדִּין הוּא שֶׁהַבְּהֵמָה תֵּעָקֵר, וּפֵרוֹת כְּסוּת וְכֵלִים יֵרָקְבוּ, אֲבָל אִם רוֹצֶה בְּתַקָּנָתָן עָבִיד לְהוּ כִּדְשְׁמוּאֵל דַּאֲמַר הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחֻלָּל, כִּדְכְתִיבְנָא. וְכֵינָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לָנוּ לִכְתֹּב, שֶׁאֵין דִּין הַעֲמָדָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן נוֹהֵג עַכְשָׁו כְּלָל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם דִּין עֶרְכֵּי בְּהֵמָה נוֹהֵג לְעִנְיַן שֶׁמִּי שֶׁעָבַר וְהֶעֱרִיךְ בְּהֵמָה בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בַּדָּבָר מָה שֶׁצִּוּוּנוּ חֲכָמִים, וּמִכֵּיוָן דִּבְדִיעֲבַד צְרִיכִין אָנוּ תַּקָּנָה בַּדָּבָר אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ לִי לִמְנוֹתָהּ הִיא וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה.

מצוה שנד

א **מִצְוַת מַעֲרִיךְ בָּתִּים שֶׁיִּתֵּן כָּעֶרֶךְ שֶׁיַּעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן וְתוֹסֶפֶת חֻמָּשׁ** – לָדוּן בְּעֶרְכֵי בָּתִּים. כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהִקְדִּישׁ בֵּיתוֹ וְרוֹצֶה לִפְדּוֹתוֹ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, הוּא אוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ יוֹרְשָׁיו שֶׁמַּעֲרִיךְ אוֹתוֹ הַכֹּהֵן, וְנוֹתֵן לוֹ כְּפִי הָעֶרֶךְ שֶׁיֹּאמַר הוּא, וְעוֹד חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כז יד) וְאִישׁ כִּי יַקְדִּשׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ וְגוֹ'.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בִּתְמוּרָה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שנב), כִּי הָאֵל רָצָה לְטוֹבָתֵנוּ לָתֵת מוֹרָאַת הַקֹּדֶשׁ בְּלֵב בְּנֵי אָדָם. וְאַף פִּי שֶׁהָיָה מֻחְסָדָיו הָרַבִּים לָתֵת לָהֶם מָקוֹם לִפְדּוֹתָן, רָצָה שֶׁיּוֹסִיפוּ חֹמֶשׁ בְּפִדְיוֹנָן כְּדֵי לְהִתְרַחֵק שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ מִדְּמֵי הַהֶקְדֵּשׁ כְּלוּם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁדֵה מִקְנָה אֵין בּוֹ חֹמֶשׁ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי שֶׁיַּקְדִּישׁ אָדָם שָׂדֶה מִקְנָתוֹ שֶׁחֲבִיבָה עָלָיו בְּיוֹתֵר, מִכֵּיוָן שֶׁקְּנָאָהּ בִּמְעוֹתָיו לֹא תַּקְפִּיד הַתּוֹרָה לְעוֹלָם בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ מָצוּי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם ערכין ה ג), שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בֵּיתוֹ וְכֵן בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁכָּל אֵלּוּ נֶעֱרָכִין בְּשָׁוְוֵיהֶן, בֵּין טוֹב בֵּין רַע. וּכְשֶׁבָּאִין הַכֹּהֲנִים לְהַעֲרִיךְ אוֹתָן כּוֹפִין הַבְּעָלִים לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן וְלוֹמַר בְּכָךְ וְכָךְ אֲנִי נוֹטְלָהּ לְעַצְמִי וְהַדָּמִים נוֹפְלִין לְבֶדֶק הַבַּיִת, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז יג א) שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, וְנִרְאֶה דַּאי, שֶׁאִם עָבַר וְהִקְדִּישׁ בֵּיתוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה לְבֶדֶק הַבַּיִת שֶׁמַּעֲרִיכִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְוֵיהּ וַעֲבִיד כְּתַקָּנְתָּא דִּשְׁמוּאֵל, אוֹ מַשְׁלִיךְ כָּל שָׁוְוֵיהּ לְיָם הַמֶּלַח. וּבֵין שֶׁהָיָה הַבַּיִת בְּעָרֵי חוֹמָה, בֵּין שֶׁהָיָה בְּעָרֵי הַחֲצֵרִים לְעוֹלָם יְכוֹלִים הַבְּעָלִים אוֹ יוֹרְשִׁים לִגְאֹל אוֹתָם מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ, אֲבָל גְּאֻלּוֹ אָדָם אַחֵר, אִם הָיָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה וְקָם בְּיַד הַגּוֹאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ נֶחֱלָט, וְאִם הָיָה בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים וְהִגִּיעַ יוֹבֵל וְהוּא בְּיַד הַגּוֹאֵל חוֹזֵר לִבְעָלָיו בַּיּוֹבֵל, וּמִמָּה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי יַקְדִּשׁ אֶת בֵּיתוֹ, וְלֹא אָמַר בַּיִת, דִּקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק סט, ב) מָה בֵּיתוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, אַף כָּל דָּבָר שֶׁאָדָם רוֹצֶה לְהַקְדִּישׁ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בִּרְשׁוּתוֹ, אֲבָל אִם אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישׁוֹ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סח ב) גָּזַל וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים שְׁנֵיהֶם אֵינָם יְכוֹלִים לְהַקְדִּישׁ, זֶה לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְזֶה לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. וְדַוְקָא בְּמִטַּלְטְלִין, אֲבָל קַרְקַע בְּחֶזְקַת בְּעָלֶיהָ עוֹמֶדֶת, וַאֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין שֶׁהִפְקִירָן כָּל שֶׁיָּכוֹל לְהוֹצִיאָן בְּדָיָנִין יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁאֵין דִּין עֶרְכֵי בָּתִּים נוֹהֵג כְּלוֹמַר לְהַקְדִּישׁ בַּיִת לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְדִּישׁ בֵּיתוֹ וְלֹא נָתַן הָעֵרֶךְ בִּזְמַן הַבַּיִת כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁלֹּא תִּקֵּן הַדָּבָר בַּזְּמַן הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, בְּטֵל עֲשֵׂה, וְעוֹד יֵשׁ לוֹ עֹנֶשׁ שֶׁמּוֹעֵל בַּהֶקְדֵּשׁ.

מצוה שנה

א **מִצְוַת מַעֲרִיךְ שָׂדֶה שֶׁיִּתֵּן כְּעֶרֶךְ הַקָּצוּב בַּפָּרָשָׁה** – לָדוּן בְּדִין עֶרְכֵי שָׂדוֹת. כְּלוֹמַר, הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְרָצָה לִפְדּוֹתָהּ שֶׁיִּתֵּן בָּעֶרֶךְ הַקָּצוּב בַּפָּרָשָׁה זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף לְכָל שְׁנֵי הַיּוֹבֵל שֶׁהֵם תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּלְפִי הַחֶשְׁבּוֹן מִכֵּיוָן יִהְיֶה עֵרֶךְ שָׂדֶה הָרָאוּי לְזוֹרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שֶׁהַשֶּׁקֶל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא נִקְרָא סֶלַע סְתָם בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים, וְהַגֵּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא הַמַּעָה בְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְהוֹסִיפוּ חֲכָמִים עַל הַשֶּׁקֶל הַנִּקְרָא סֶלַע כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁתוּת. וְהַסֶּלַע זֶה שָׁוֶה אַרְבָּעָה דִינָרִין, וְהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעִין, וְהַמַּעָה שְׁנֵי פוּנְדְיוֹנִין, נִמְצָא לְכָל שָׁנָה, סֶלַע וּפוּנְדְיוֹן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַסֶּלַע שְׁמֹנָה וְאַרְבָּעִים פוּנְדְיוֹנִין לְפִי חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה, מִכָּל מָקוֹם הָרוֹצֶה לְקַח סֶלַע מִן הַשֶּׁלְחָנִי, תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים פוּנְדְיוֹנִין הוּא צָרִיךְ לָתֵת כְּדֵי שֶׁיַּרְוִיחַ בּוֹ הַשֶּׁלְחָנִי פְּנְדְיוֹן אֶחָד, וְאַחַר שֶׁהוּא צָרִיךְ לָתֵת תִּשְׁעָה וְאַרְבָּעִים פוּנְדְיוֹנִין כְּפִי הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁיִּקַּחֵם הַמַּקְדִּישׁ מִן הַשֶּׁלְחָנִי מְחַשְּׁבִין לוֹ שֶׁיַּד הַהֶקְדֵּשׁ עַל הָעֶלְיוֹנָה לְעוֹלָם.

וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה טוֹבָה שֶׁאֵין בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָהּ, אוֹ שָׂדֶה רָעָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ לָרַע, כְּזֶה מַעֲרִיכִין אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא רָצָה הַכָּתוּב לְחַלֵּק בְּעִנְיָן זֶה, וְהִשְׁוָה כָּל הַקַּרְקָעוֹת לְעֶרֶךְ אֶחָד (ערכין יד א).

ב וְאַחַר שֶׁפֵּרַשְׁנוּ הַשְּׁקָלִים, רָאוּי שֶׁנְּפָרֵשׁ הַחֹמֶר כַּמָּה הוּא. דַּע, שֶׁהַחֹמֶר הוּא מִדָּה אַחַת שֶׁנִּקְרֵאת כּר וְהַכּר הוּא שְׁנֵי לְתָכִים, וְהַלֶּתֶךְ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְאִין נִמְצָא הַחֹמֶר שְׁלֹשִׁים סְאִין, שֶׁהֵן עֶשֶׂר אֵיפוֹת, שֶׁהָאֵיפָה שָׁלֹשׁ סְאִין. יָדוּעַ הַדָּבָר וּכְבָר יָדָעְנוּ גַּם כֵּן מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין כג ב), שֶׁמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה הוּא בֵּית סְאָה, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מִזְרַע סְאָה שְׂעוֹרִים, וְהֵן אַלְפַּיִם וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּתִשְׁבֹּרֶת. נִמְצָא שֶׁמָּקוֹם הָרָאוּי לְזֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סְאִין יֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף אַמָּה בְּתִשְׁבֹּרֶת.

ג וְכֵיצַד דֶּרֶךְ הַחֶשְׁבּוֹן בְּעֶרְכֵי שָׂדוֹת? שְׂדֵה אֲחֻזָּה חָלוּק בְּעִנְיָנוֹ מִשְּׂדֵה מִקְנָה, וּכְשֶׁמּוֹדְדִין אוֹתָהּ אֵין מוֹדְדִין בָּהּ, אֶלָּא מְקוֹמוֹת הָרְאוּיִים לִזְרִיעָה, וְעֶרְכָּהּ הוּא הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בֵּין יָפָה בֵּין רָעָה, וּמוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הָעֶרֶךְ הַזֶּה הַקָּצוּב. וּכְלָל זֶה יִהְיֶה בְּיָדֶךָ בְּכָל חֹמֶשׁ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא רְבִיעַ הַקֶּרֶן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַקֶּרֶן עִם הַחֹמֶשׁ הַנּוֹסָף עָלָיו הַכֹּל חֲמִשָּׁה. וְאִם כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁהִקְדִּישׁ אֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה כְּלָל פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ. וְאֵי זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת שְׂדֵה אֲחֻזָּה? זוֹ שָׂדֶה שֶׁיָּרְשָׁהּ אָדָם מֵאֲבוֹתָיו, וּשְׂדֵה מִקְנָה הוּא שָׂדֶה שֶׁלָּקָחָהּ אָדָם מִשֶּׁלּוֹ, אוֹ שֶׁזָּכָה בָּהּ בְּשׁוּם צַד שֶׁלֹּא מֵחֲמַת יְרֻשָּׁה.

ד וְדִין הַמַּקְדִּישׁ שְׂדֵה מִקְנָתוֹ שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ רוֹאִין כַּמָּה שָׁוֶה עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְאִם פָּדָאהּ הַמַּקְדִּישׁ אֵינוֹ מוֹסִיף בָּהּ חֹמֶשׁ, וּפִדְיוֹנָהּ לְבֶדֶק הַבַּיִת כִּשְׁאָר עֲרָכִין וְדָמִים (ערכין כד א), וּכְשֶׁגִּיעַ הַיּוֹבֵל תַּחְזֹר הַשָּׂדֶה לַבְּעָלִים שֶׁמִּכְרוּהָ בֵּין שֶׁנִּפְדֵּית מִיַּד הַגּוֹבֶה עַל יְדֵי שׁוּם אָדָם וְיוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יָדוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא נִפְדֵּית וְיוֹצְאָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ חוֹזֶרֶת לְעוֹלָם לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ וְאֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְזֶה הַקַּרְקַע לֹא הָיָה לַלּוֹקֵחַ כִּי אִם עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְלֹא כֵן שְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁאִם הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא פְּדָאוּהָ הַבְּעָלִים מִיַּד הֶקְדֵּשׁ אוֹ מִיָּד אַחֵר שֶׁקָּנָאָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ הַכֹּהֲנִים נוֹתְנִין דָּמֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן, וְהִיא אֲחֻזָּה לָהֶם לְעוֹלָם, וְאוֹתָן הַדָּמִים נוֹפְלִין לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת. וְכָל שָׂדֶה שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ לַהֶקְדֵּשׁ לִמְכֹּר אוֹתָהּ בְּדָמֶיהָ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ שִׁשִּׁים יוֹם בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, שֶׁהוּא שָׁעָה שֶׁהַפּוֹעֲלִים נִכְנָסִין לִמְלַאכְתָּן וְיוֹצְאִין, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַכֹּל בַּדָּבָר, וּמְסַמְּנִין מִצָּרָנֶיהָ וְאוֹמְרִים כָּךְ הִיא יָפָה וּבְכָךְ הִיא שׁוּמָה, וְכָל הָרוֹצֶה לִקַּח יָבֹא וְיִקַּח (שם כא ב). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת עֲרָכִין [שם].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין וְלֹא מַחֲרִימִין וְלֹא מַעֲרִיכִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה (מצוה של). וּמִכָּל מָקוֹם אִם עָבַר וְהִקְדִּישׁ קַרְקַע עַכְשָׁו לְבֶדֶק הַבַּיִת אֶפְשָׁר לִיהּ בְּתַקָּנָה כְּדִשְׁמוּאֵל, שֶׁמְּחַלְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר וּמַשְׁלִיכִם לְיָם הַמֶּלַח, וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה בְּתַקָּנָה זוֹ נִרְאֶה דַּאי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַעֲרִיכוֹ כַּמִּשְׁפָּט שֶׁכָּתַבְנוּ וּמַשְׁלִיךְ הַדָּמִים לְיָם הַמֶּלַח, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לְמִכְשׁוֹל לוֹ אוֹ לְבָנָיו, מוּטָב יֹאבְדוּ וְאַל יִכָּשְׁלוּ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם, מִשֶּׁנִּיחֵם בְּקֶרֶן זָוִית לְבֶדֶק הַבַּיִת, כִּי לֶעָתִיד לֹא נָחְסַר מָמוֹן לְחַזֵּק אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ.

מצוה שנו

א **שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת הַהֶקְדֵּשִׁים מִקֶּרְבָּן לְקָרְבָּן** – שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת הַהֶקְדֵּשִׁים מִקָּרְבָּן לְקָרְבָּן, כְּגוֹן שֶׁנַּחְזִיר הַשְּׁלָמִים אָשָׁם, אוֹ הָאָשָׁם שֶׁנַּחְזִירֵהוּ חַטָּאת בָּזֶה וְהַדּוֹמֶה לוֹ יֵשׁ בּוֹ לָאו, וְעַל דָּבָר זֶה נֶאֱמַר בְּכָאן בִּבְכוֹר (ויקרא כ״ז:כ״ז בו), לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַבְּכוֹר, לֹא עוֹלָה וְלֹא שְׁלָמִים וְלֹא קָרְבָּן אַחֵר. וּבָאָה הַקַּבָּלָה דְּלָאו דַּוְקָא בִּבְכוֹר הִקְפִּיד הַכָּתוּב, דְּהוּא הַדִּין לְכָל הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּסִּפְרָא (כאן ח ג) אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר, מְנַיִן לְכָל הַקָּדָשִׁים שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן מִקֶּדֶשָׁה לְקֶדֶשָׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר, בִּבְהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, יִרְמֹז בְּכָל בְּהֵמָה קְדוֹשָׁה בֵּין בְּקֶדוֹשָׁה לְקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ אוֹ אֲפִלּוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָהּ מִקֶּדֶשָׁתָהּ, וְעַל הַכֹּל נֶאֱמַר לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, אֲבָל יַנַּח כְּמוֹת שֶׁהוּא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת הַתְּמוּרָה (מצוה שנב), כִּי כָּל זֶה לְמוֹרָאַת הַקֹּדֶשׁ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה פ״ד הי״א), שֶׁאִם הִקְדִּישׁ לְבֶדֶק הַהֵיכָל לֹא יִשַּׁנֶּה לְבֶדֶק מִזְבֵּחַ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְעוֹד אָמְרוּ (תמורה כה א) גַּם כֵּן שֶׁאֵין מַעֲרִימִין עַל בְּהֶמַת הֶקְדֵּשׁ לְהַקְדִּישׁ עֲבוּרָהּ קֶדֶשָׁה אַחֶרֶת, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּקֶדֶשַׁת אִמּוֹ, שֶׁוַּלְדוֹת קָדָשִׁים מִמְּעֵי אִמָּן הֵן קְדוֹשִׁים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְכוֹר, שֶׁהַבְּכוֹר בִּיצִיאָתוֹ הוּא מִתְקַדֵּשׁ, דִּבְפֶטֶר רֶחֶם תָּלָה הַכָּתוּב, וּלְפִיכָךְ אֶפְשָׁר לְהַעֲרִים עַל הַבְּכוֹר קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד לְהַקְדִּישׁוֹ קֶדֶשָׁה אַחֶרֶת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר אֲשֶׁר יִבַּכֵּר לַיי לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ, מִשֶּׁיִּבַּכֵּר אִי אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ בְּבֶטֶן, וּלְפִיכָךְ מִי שֶׁאָמַר, אִם תֵּלֵד זָכָר הַמְבֻכֶּרֶת הֲרֵי הוּא עוֹלָה יַקְרִיב אוֹתוֹ לְעוֹלָה, אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ זִבְחֵי שְׁלָמִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְקִיעוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ, דִּקְדֻשַּׁת הַשְּׁלָמִים לְמַטָּה הִיא מִן הַבְּכוֹר, שֶׁהַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לְבַד, וְהַשְּׁלָמִים לְכָל אָדָם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק חֲמִישִׁי מִתְּמוּרָה [שם].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, מִי שֶׁעָבַר וְהִקְדִּישׁ בְּהֵמָה לְהֶקְדֵּשׁ אֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתָהּ לְהֶקְדֵּשׁ אַחֵר. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשִׁנָּה אוֹתָהּ מִקָּדֶשָׁה לְקָדֶשָׁה, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּישָׁהּ לִשְׁלָמִים וְאַחַר כָּךְ אָמַר שֶׁתְּהֵא קָדוּשָׁה לְעוֹלָה אוֹ לְקָרְבָּן אַחֵר, עָבַר עַל לָאו זֶה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה שנז

א **מִצְוֹת דִּין מַחְרִים מִנְּכָסָיו שֶׁהוּא לַכֹּהֲנִים** – לָדוּן בְּדִינֵי חֲרָמִים. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל מִי שֶׁהֶחֱרִים דָּבָר מִנְּכָסָיו סְתָם, כְּגוֹן שֶׁאָמַר דָּבָר פְּלוֹנִי מִמֶּה שֶׁיֵּשׁ לִי יְהִי חֵרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז כח) אַךְ כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרֹם אִישׁ וְגוֹ', אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר בְּפֵרוּשׁ שֶׁהַחֵרֶם יִהְיֶה לַיָּיִ, אוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין כח, ב) סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, וּרְאָיָתָם מִמֶּה שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בַּפָּרָשָׁה כִּשְׁדֶה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוּא הָעָם אֲשֶׁר בָּחַר הָאֵל מִכָּל שְׁאָר הָעַמִּים לַעֲבוֹדָתוֹ וּלְהַכִּיר שְׁמוֹ, וְהֵם אֵינָם תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת מַזָּלוֹת אֲשֶׁר חָלַק הַשֵּׁם לְכָל שְׁאָר הָעַמִּים, אֲבָל הֵם תַּחַת יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִבְּלִי אֶמְצָעוּת מַלְאָךְ וּמַזָּל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לב ט) כִּי חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁגָּאֲלָם מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיָה גַּם כּוֹלֵל כָּל הָאֻמָּה, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכִבּוֹדוֹ הוֹצִיאָם מִשָּׁם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שמות יב יב) וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ, וְהִכֵּיתִי כָּל בְּכוֹר אֲנִי וְלֹא שָׂרָף וְגוֹ'. כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּהַגָּדָה. וְלָכֵן בְּכָל עֵת הֱיוֹת יִשְׂרָאֵל מַחְזִיקִים בְּתוֹרָתוֹ וּמִתְעַטְּרִים בַּעֲבוֹדָתוֹ, לֹא תָּנוּחַ בָּהֶם רַק טוֹבָה, וְשֶׁפַע בְּרָכָה וּרְוִיחַ נְדִיבָה וּטְהוֹרָה תִּסְמְכֵם, וְהַהֶפֶךְ וְהֵיא הַמְּאֵרָה וְהַחֵרֶם עַל אוֹיְבֵיהֶם וְשׂוֹנְאֵיהֶם. וְעַל כֵּן כִּי יִקָּצֵר רוּחַ אֶחָד מֵהֶם וְיוֹצִיא מִפִּיו לָשׁוֹן קְלָלָה וְחֵרֶם עַל מָמוֹנוֹ וְקַרְקָעוֹתָיו, שֶׁהֵם תַּחַת הַבְּרָכָה הוֹדִיעוֹ הַכָּתוּב שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַמְּבֹרָךְ לִרְשׁוּת אַחֵר, לְפִי שֶׁכָּל אֲשֶׁר לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֵלֶק הַשֵּׁם לוֹ הוּא, וּמַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ (פסחים פח ב), אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, אַחַר שֶׁיְּדַעְנוּ בֶּאֱמֶת כִּי כַּוָּנַת הַמַּחְרִים לְהוֹצִיא אוֹתוֹ הַדָּבָר מֵרְשׁוּתוֹ רָאוּי לְהַשְׁלִים חֶפְצוֹ וְיָשׁוּב לִרְשׁוּת אֲדֹנָיו וְיִהְיֶה קֹדֶשׁ.

ג וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסָמוּךְ (ויקרא כז כט) כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת, שֶׁעִנְיָנוֹ עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, שֶׁהַמַּחֲרִים מִן הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, כְּגוֹן הַנִּלְחָמִים עַל אוֹיְבֵיהֶם שֶׁנּוֹדְרִים נֶדֶר אִם נָתַן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם (במדבר כא ב), שֶׁיָּמוּתוּ, כִּי שְׁאָר הָאֻמּוֹת אֵינָם בְּתוֹךְ מַעֲיַן הַבְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּלְשׁוֹן חֵרֶם נִתְפַּס עֲלֵיהֶן וּפוֹעֵל בָּהֶם, וְכֵן פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה [הָרַמְבַּ"ן] (הָרַמְבַּ"ם) זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עה"ת בחוקותי כז כט) עַל צַד הַפְּשָׁט. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בַּכָּתוּב מִדְרָשׁוֹת רַבִּים שִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה, וְכֻלָּם נִכְחִים לַמֵּבִין. וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ הוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כח א), שֶׁכָּל אֲשֶׁר לַלְוִיִּם וְלַכֹּהֲנִים, בֵּין קַרְקַע בֵּין מַטַּלְטְלִין, אֵין מַחְרִימִין אוֹתָם. כְּלוֹמַר, שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי עַל שָׂדֵהוּ שֶׁיְּהֵא חֵרֶם אֵין נִתְפָּס בּוֹ כְּלָל, כִּי הוּא כְּשׁוֹכֵן בֵּית אֲדוֹנָיו מְקוֹם הַבְּרָכָה וְהַחֶסֶד וְהַטּוֹב, וְכָל יֶשׁ לוֹ לְהַשֵּׁם הוּא, וּבְתוֹךְ הַבְּרָכָה, אֵין מָקוֹם לְחֵרֶם חָלִילָה.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב) מַה בֵּין חֲרָמֵי כֹּהֲנִים לְחֲרָמֵי שָׁמַיִם? שֶׁחֲרָמֵי שָׁמַיִם הֶקְדֵּשׁ, וְנִפְדִּין בְּשָׁוְוֵיהֶן, וְיִפָּלוּ הַדָּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְיֵצְאוּ הַנְּכָסִים לְחֻלִּין. וְחֲרָמֵי הַכֹּהֲנִים כְּלוֹמַר, חֵרֶם סְתָם שֶׁהוּא לַכֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פְּדְיוֹן לְעוֹלָם, אֶלָּא נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים כִּתְרוּמָה. וְעַל חֵרֶם כֹּהֲנִים נֶאֱמַר לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל. לֹא יִמָּכֵר לְאַחֵר וְלֹא יִגָּאֵל לַבְּעָלִים. וְאֶחָד הַמַּחֲרִים קַרְקַע אוֹ מַטַּלְטְלִין נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲרִים, וְחֲרָמֵי כֹּהֲנִים כָּל זְמַן שֶׁהֵם בְּבֵית הַבְּעָלִים הֲרֵי הֵם הֶקְדֵּשׁ לְכָל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד) כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַיָּיָ. נִתָּנִים לַכֹּהֵן הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דִּבְרֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר (שם) כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה, וּשְׁדֵה חֵרְמוֹ שֶׁל כֹּהֵן אֵינָהּ חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים לְעוֹלָם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מֵעֲרָכִין וְרִאשׁוֹן מִנִּדָּרִים [ה' ערכין פ"ו].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה כְּבָר אָמַרְנוּ בַּמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבִּסְדֶר זֶה (מצוה שנ) שֶׁאֵין מַחְרִימִין, אֲבָל אִם עָבַר וְהֶחֱרִים בַּזְּמַן הַזֶּה כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ערכין ח יא), שֶׁאִם הֶחֱרִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִטַּלְטְלִין סְתָם אוֹ קַרְקַע לַכֹּהֲנִים בִּפְרוּשׁ, שֶׁהֵם נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים הַנִּמְצָאִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, שֶׁהַקַּרְקַע שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ דִּינוֹ כְּמִטַּלְטְלִין לְעִנְיָן זֶה, אֲבָל אִם הֶחֱרִים קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ חֵרֶם, שֶׁאֵין שְׂדֵה חֲרָמִים נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶחֱרִים מִנְּכָסָיו וְלֹא נְתָנָם לַכֹּהֵן אוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת בְּאוֹתָן צְדָדִין שֶׁפֵּרַשְׁנוּ שֶׁנִּתָּנִין לְבֶדֶק הַבַּיִת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁמּוֹעֵל בַּקֹּדֶשׁ.

מצוה שנח

א **שֶׁלֹּא יִמָּכֵר קַרְקַע שֶׁהֶחֱרִימוּ אוֹתָהּ בְּעָלִים אֶלָּא תִּנָּתֵן לַכֹּהֲנִים** – שֶׁלֹּא יִמְכֹּר שְׂדֵה הַחֵרֶם. וְכֵן כָּל שְׁאָר קַרְקָעוֹת, וְהוּא הַדִּין לְמַטַּלְטְלִין שֶׁהֶחֱרִימוּ אוֹתָן בַּעֲלֵיהֶם, אֶלָּא יִנָּתְנוּ לַכֹּהֲנִים שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שנז) עֲשֵׂה ו. וַאֲפִלּוּ לְגִזְבַּר הַהֶקְדֵּשׁ אָסוּר לַבְּעָלִים לִמְכֹּרוֹ, אֶלָּא זוֹכֶה בּוֹ בְּלֹא

כְּלוּם, כִּי הַשֵּׁם זִכָּה הַחֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, וְזֶה יִהְיֶה בִּסְתָם חֲרָמִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה, דְּקָיְמָא לַן כְּמַאן דְּאָמַר, סְתָם חֲרָמִין לַכֹּהֲנִים. כְּלוֹמַר מִי שֶׁהֶחֱרִים וְלֹא פֵּרֵשׁ לְמִי, שֶׁאִלּוּ מַחֲרִים בְּפֵרוּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת לֹא זָכוּ בָּהֶם הַכֹּהֲנִים. וְעַל חֲרְמֵי כֹּהֲנִים נֶאֱמַר כָּאן, כָּל חֵרֶם לֹא יִמָּכֵר, אֲבָל הַכֹּהֲנִים יַדָּאֵי מוֹכְרִים אוֹתָם כִּרְצוֹנָם, שֶׁחֲרְמֵי כֹּהֲנִים אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִיַּד הַבְּעָלִים שֶׁהֶחֱרִימוּם וְהִגִּיעוּ לְיַד הַכֹּהֲנִים חֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח יד) כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה. אֲבָל בְּעוֹד שֶׁהֵם תַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לַיְיָ.

ב וְשׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ, כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה שנז), עַיֵּן שָׁם כִּי קָרוֹב הוּא [שם].

מצוה שנט

א **שֶׁלֹּא יִגָּאֵל שְׂדֵה הַחֵרֶם** – שֶׁלֹּא יִגָּאֵל שְׂדֵה הַחֵרֶם, וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר קַרְקָעוֹת וּמִטַּלְטְלִין הַמֻּחְרָמִין שֶׁאֵין לָהֶם פְּדְיוֹן, אֶלָּא נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים וְהֵם עוֹשִׂין בָּהֶם כָּל חֶפְצָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר, כָּל חֵרֶם וְלֹא יִגָּאֵל. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (יב ד), לֹא יִמָּכֵר לְאַחֵר, וְלֹא יִגָּאֵל לַבְּעָלִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתוּב לְמַעְלָה (מצוה שנז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין פ״ו ה״ד), שֶׁהַמַּחֲרִים לַשָּׁמַיִם הֶקְדֵּישׁ, אֲבָל נִפְדֶּה הוּא בְּשָׁוְיוֹ, וְיִפְלוּ הַדָּמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, וְיֵצְאוּ הַנְּכָסִים לְחֻלִּין, אֲבָל חֲרְמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶם פְּדְיוֹן לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵם לַכֹּהֲנִים וּלְזַרְעָם לְעוֹלָם. וְכֹהֵן שֶׁזָּכָה בִּשְׂדֵה חֲרָמִים וּמְכָרוֹ חוֹזֶרֶת לוֹ אוֹ לְזַרְעוֹ בַּיּוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ. מִלַּמֵּד שֶׁשְּׂדֵה חֶרְמוֹ לוֹ כִּשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ וְכָל עִנְיָנָהּ הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה שנז), וּמִתְבָּאֵר הַכֹּל בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין. וְאֵין סָפֵק כִּי שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ, שֶׁהֵן לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל, נוֹהֲגִין הַיּוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהַמַּחֲרִים בַּזְּמַן הַזֶּה קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּתָּן לַכֹּהֲנִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג שְׂדֵה חֲרָמִין בָּאָרֶץ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, כָּךְ כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר הַפְּלָאָה (שם ח יא יב).

מצוה שס

א **מִצְוֹת מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּכָל שָׁנָה** – לְעַשֵּׂר כָּל הַבְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת שֶׁהֵן בָּקָר וְצֹאן וְעִזִּים (בכורות נג א) הַנּוֹלָדִים בַּעֲדָרֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וּלְהָבִיא הַמַּעֲשֵׂר לִירוּשָׁלַיִם וּלְאָכְלוֹ שָׁם, אַחַר שֶׁיִּהְיֶה קָרֵב הַחֵלֶב וְהַדָּם בַּמִּזְבֵּחַ (זבחים נו ב), שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כז לב) וְכָל מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה׳. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּבְכוֹרוֹת (נח, ב) כֵּיצַד מְעַשְּׂרִין? כּוֹנְסָן לַדִּיר וְעוֹשֶׂה לָהֶם פֶּתַח קָטָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנַיִם יְכוֹלִים לָצֵאת כְּאֶחָד, וּמַעֲמִיד אִמּוֹתֵיהֶן מִבַּחוּץ וְהֵן גּוֹעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הַטָּלֶאִים קוֹלָם וְיֵצְאוּ מִן הַדִּיר לְקָרָאתָם מֵעַצְמָם וְלֹא מִכֹּחַ אַחֵר, וּמוֹנֶה אוֹתָן בְּשֵׁבֶט, אֶחָד שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה אַרְבָּעָה וְכֵן עַד עֲשָׂרָה, וְהַיּוֹצֵא עֲשִׂירִי סוֹקְרוֹ בְּסִקְרָא וְאוֹמֵר הֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא בָּחַר בָּעָם יִשְׂרָאֵל וְחָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ לְהִיוֹת כֻּלָּם עוֹסְקֵי תּוֹרָתוֹ וְיוֹדְעֵי שְׁמוֹ, וּבְחָכְמָתוֹ מְשָׁכָם בְּמִצְוָה זוֹ לְמַעַן יִלְמְדוּ יִקָּחוּ מוּסָר, כִּי יוֹדֵעַ אֱלֹהִים שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם נִמְשָׁכִים אַחַר הַחֹמֶר הַפָּחוּת, בְּשֶׁגַּם הוּא בָּשָׂר, וְלֹא יִתְּנוּ נַפְשָׁם בָּעֲמַל הַתּוֹרָה וּבְעִסְקָהּ תָּמִיד, עַל כֵּן סִבֵּב בְּחָכְמָתוֹ וְנָתַן לָהֶם מָקוֹם שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל דִּבְרֵי תּוֹרָתוֹ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי כָּל אָדָם נִמְשָׁךְ לִקְבַּע דִּירָתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁמָּמוֹנוֹ שָׁם. וְלָכֵן בְּהַעֲלוֹת כָּל אִישׁ מַעְשַׂר כָּל בָּקָר וְצֹאן שֶׁלּוֹ שָׁנָה שָׁנָה בְּמָקוֹם שֶׁעֵסֶק הַחָכְמָה וְהַתּוֹרָה שָׁם וְהִיא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁשָּׁם הַסַּנְהֶדְרִין יוֹדְעֵי דַּעַת וּמְבִינֵי מַדָּע, וּכְמוֹ כֵן נַעֲלֶה לְשֵׁם מַעְשַׂר תְּבוּאָתֵנוּ בְּאַרְבַּע שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ שֶׁמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי נֶאֱכָל שָׁם, וְכֵן נָטַע רְבָעִי שֶׁנֶּאֱכָל שָׁם, עַל כָּל פָּנִים אוֹ יֵלֵךְ שָׁם בַּעַל הַמָּמוֹן עַצְמוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה, אוֹ יִשְׁלַח שָׁם אֶחָד מִבָּנָיו שֶׁיִּלְמַד שָׁם וְיִהְיֶה נִזּוֹן בְּאוֹתָן פֵּרוֹת.

ג וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת מִכָּל יִשְׂרָאֵל אִישׁ חָכָם יוֹדֵעַ הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר יְלַמֵּד בְּחָכְמָתוֹ כָּל בֵּית אָבִיו, וּבְכֵן תִּמָּלֵא הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת הַשֵּׁם, כִּי אִם חָכָם אֶחָד לְבַד יִהְיֶה בְּעִיר אוֹ אֻפְלוּ עֲשָׂרָה, יִהְיוּ הַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעִיר וְכָל שֶׁכֵּן הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִפְנֵיהֶם כִּי אִם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, אוֹ אֻפְלוּ יִשְׁמְעוּ דִּבְרֵיהֶם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁבוּעַ, יֵלְכוּ לְבֵיתָם וְיַשְׁלִיכוּ כָּל דִּבְרֵי הֶחָכָם אַחֲרֵי גֵּוָם, אֲבָל בִּהְיוֹת הַמְלַמֵּד בְּכָל בַּיִת וּבַיִת שׁוֹכֵן שָׁם עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם וְיַזְהִירֵם תָּמִיד, אָז יִהְיוּ כֻּלָּם אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וִילָדִים מַזְהָרִין וְעוֹמְדִים, וְלֹא יִמָּצֵא בֵּינֵיהֶם שׁוּם דָּבָר חֵטְא וְעָוֹן, וְעַל יְדֵי זֶה יִזְכּוּ לְמָה שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו יא יב) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם. (ירמיה יא ד) וְהִיִּיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נג א), שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הַבָּקָר עַל הַצֹּאן, וְלֹא מִן הַצֹּאן עַל הַבָּקָר, אֲבָל מְעַשְּׂרִין מִן הַצֹּאן עַל הָעִזִּים, וּמִן הָעִזִּים עַל הַצֹּאן, שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹצִיאָם הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן צֹאן וּכְמִין אֶחָד נֶחְשָׁבִין. וְאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הַנּוֹלָד בְּשָׁנָה זוֹ לְשָׁנָה אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין בְּזֶרַע הָאָרֶץ

מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (דברים יד כב) הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִם עָבַר וְעִשֵּׂר מִן הַבְּהֵמָה הַיְשָׁנִים עַל הַחֲדָשִׁים אוֹ מִן הַחֲדָשִׁים עַל הַיְשָׁנִים, כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (הל׳ בכורות ז ה), שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ שֶׁהֵן מַעֲשֵׂר מִפְּנֵי חֶמְרַת מַעֲשֵׂר, שֶׁהֲרֵי לֹא כְּתִיב שָׁנָה שָׁנָה אֶלָּא בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְדַי לָנוּ שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנּוּ לִהְיוֹת מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה כָּמוֹהוּ לְעִנְיַן לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל לֹא דִּיעֲבַד.

ה וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נז ב), שֶׁאֵין הַטְּלָאִים הַנּוֹלָדִים כְּמוֹ הַטָּבָל שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּתְעַשֵּׂר, אֶלָּא מֻתָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁחֹט מִן הַטְּלָאִים כָּל מָה שֶּׁיִּרְצֶה, וּכְשֶׁגִּיעוּ הַזְּמַנִּים שֶׁקָּבְעוּ חֲכָמִים לְעַשֵּׂר וְהֵם נִקְרָאִין גֹּרֶן מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה, יְעַשֵּׂר אוֹתָן הַנִּמְצָאִים לוֹ. וּמִשֶּׁהִגִּיעוּ אוֹתָם זְמַנִּים אָסוּר לוֹ לִמְכֹּר וְלִשְׁחֹט עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר אוֹתָם, וְאִם עָבַר וְשָׁחַט חֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ו וּשְׁלֹשָׁה זְמַנִּים הֵם שֶׁקָּבְעוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה וְאֵלּוּ הֵן, יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ אָדָר, וְיוֹם שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מִסְּפִירַת הָעֹמֶר, וְיוֹם אַחֲרוֹן מֵחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְלָמָּה קָבְעוּ זְמַנִּים אֵלּוּ שֶׁהֵם סְמוּכִים לַמּוֹעֲדִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְּהֵמוֹת מְצוּיוֹת לְעוֹלֵי רְגָלִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר קֹדֶם מַעֲשֵׂר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִכָּל מָקוֹם נִמְנָעִים הָיוּ מִלִּמְכֹּר עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ אוֹתָן כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ בָּהֶן מִצְוָה. וְדִין הַמּוֹנֶה אוֹתָם וְטָעָה בְּמִנְיָנוֹ וְקָרָא לַשְּׁמִינִי עֲשִׂירִי אוֹ לְשִׁבְעִים עֶשֶׂר עֲשִׂירִי, שֶׁלֹּא נִתְקַדְּשׁוּ, וְאִם טָעָה בַּתְּשִׁיעִי וְאַחַד עָשָׂר וּקְרָאָן עֲשִׂירִי נִתְקַדְּשׁוּ מִפְּנֵי שֶׁהֵם סְמוּכִים לָעֲשִׂירִי, וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה יְדַעְנוּהוּ (שם כג א). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (ב״מ ו ב) שֶׁכָּל בְּהֵמָה שֶׁהִיא סָפֵק אִם בַּת מַעֲשֵׂר הִיא אוֹ אֵינָהּ בַּת מַעֲשֵׂר חֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר. וְהַכֹּל נִכְנָסִין לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר, בֵּין תְּמִימִים בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִין, חוּץ מִן הַכִּלְאַיִם וְהַטְּרֵפָה וּמְחֻסָּר זְמַן, וְכֵן הַיָּתוֹם שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ אוֹ שֶׁנִּשְׁחֲטָה עִם לְדָתוֹ, וּדְבָרִים אֵלּוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה יְדַעְנוּם (שם נז א). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק אֵחָרוֹן מִבְּכוֹרוֹת [הלכות בכורות פרק ו יד].

ז וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סהמ״צ עשין סח), שֶׁמִּצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בֵּין בְּיִשְׂרְאֵלִים בֵּין בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם, וּבָאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְזֶהוּ דִּין תּוֹרָה, וְאוּלָם בִּגְזֵרָה מִדְּרַבָּנָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָכֵל שֶׁלֹּא בְּמוּם, אַחַר שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ, וְנִמְצָא בָּא לִידֵי אִסּוּר גָּדוֹל, שֶׁהוּא שׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וּכְשֶׁיִּהְיֶה שָׁם מִקְדָּשׁ בְּנוֹי נוֹהֵג בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְעוֹד כָּתַב בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁאִם עָבַר וְעָשָׂה בַּזְּמַן הַזֶּה חֲרֵי זֶה מַעֲשֵׂר וְיֵאָכֵל בְּמוּמוֹ בְּכָל מָקוֹם, כִּי הוּא כְּחַלִּין גְּמוּרִים. וְהַתָּמִים שֶׁנֶּאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם בִּזְמַן הַבַּיִת דִּינוֹ שֶׁיֵּאָכֵל לַבְּעָלִים כַּלּוֹ כְּפֶסַח, חוּץ מִן הָאֲמוּרִין וְהַדָּם שֶׁהוּא קָרֵב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה.

מצוה שסא

א **שֶׁלֹּא לִמְכֹּר מַעֲשַׂר בְּהֵמָה אֶלָּא יֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם** – שֶׁלֹּא לִמְכֹּר מַעֲשַׂר בְּהֵמָה בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא יֹאכְלוּהוּ בְּעָלָיו אוֹ מִי שֶׁיִּרְצוּ הֵם בִּירוּשָׁלַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן בְּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה (ויקרא כז לג) לֹא יִגָּאֵל. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (יג ד), בְּמַעֲשֵׂר הוּא אוֹמֵר לֹא יִגָּאֵל, אֵינוֹ נִמְכָּר לֹא חַי וְלֹא שָׁחוּט וְלֹא תָמִים וְלֹא בַּעַל מוּם. וּלְשׁוֹן גְּאֻלָּה יְשַׁמֵּשׁ כָּאן בִּלְשׁוֹן מְכִירָה, לְפִי שֶׁהַגְּאֻלָּה מֵעֵין מְכִירָה הִיא, שֶׁהָאָדָם נוֹתֵן דָּמִים וְלוֹקֵחַ קַרְקַע.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן (מצוה שס), וּמִן הַטַּעַם הַהוּא שֶׁתִּרְאֶה שָׁם נִצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר הַמַּעֲשֵׂר בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא יֵאָכֵל עַל כָּל פָּנִים בִּירוּשָׁלַיִם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים נו ב), שֶׁמַּעֲשַׂר בְּהֵמָה הָיָה נֶאֱכָל כֻּלּוֹ לַבְּעָלִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְאֵין לַכֹּהֲנִים בָּהֶם כְּלוּם, אֲבָל הָיָה נִשְׁחָט בָּעֲזָרָה וּמַקְרִיבִין אֵמוּרָיו וְזוֹרְקִין דָּמוֹ זְרִיקָה אַחַת כְּנֶגֶד הַיְסוֹד. וְאִם נָפַל בּוֹ מוּם נֶאֱכָל בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל אִסְרוּ חֲכָמִים לְמָכְרוֹ בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ הוּא בַּעַל מוּם, וַאֲפִלּוּ שָׁחוּט אָסוּר לְמָכְרוֹ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִמְכְּרֶנּוּ חַי (בכורות לא ב), וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ שֶׁאֵין שׁוֹקְלִין מִמֶּנּוּ מָנֶה כְּנֶגֶד מָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמוֹכֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁדָּבָר זֶה הֻתַּר לַעֲשׂוֹת אֲפִילּוּ בִּכּוּר תָּמִים, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם א), כֹּהֲנִים שֶׁנִּמְנוּ עַל הַבִּכּוּר מֻתָּרִין לִשְׁקֹל מָנֶה כְּנֶגֶד מָנֶה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁמַּעֲשַׂר בְּהֵמָה שֶׁנִּשְׁחַט מֻתָּר לִמְכֹּר חֶלְבּוֹ וְגִידָיו וְעוֹרוֹ וְעַצְמוֹתָיו, שֶׁלֹּא אָסְרוּ לִמְכֹּר אֶלָּא בְּשָׂרוֹ בִּלְבַד, וְאִם הָיוּ הָעַצְמוֹת יְקָרִים וְהִבְלִיעַ דְּמֵי הַבָּשָׂר בָּעַצְמוֹת מֻתָּר. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בכורות ו ה), שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ שֶׁהַמּוֹכֵר מַעֲשֵׂר לֹא קָנָה לוֹקֵחַ, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו הַמּוֹכֵר, לְפִי שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ מוֹכֵר חֲרֵמֵי כֹּהֲנִים שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ, וּכְמוֹ מוֹכֵר יַפַּת תֹּאַר שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, עַד כָּאן. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, יִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת וּבְמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּתְחִלָּתָהּ.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, יִשְׂרְאֵלִים וְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְאַף עַל פִּי שֶׁחֲכָמִים אָסְרוּ לַעֲשׂוֹת בְּהֵמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכְלוּם תְּמִימִים, וְיִהְיֶה בַּדָּבָר אִסּוּר כָּרֵת שֶׁהוּא שְׁחִיטַת קָדָשִׁים בַּחוּץ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה, אַף עַל פִּי כֵן מִי שֶׁעָבַר וְעִשֵּׂר בַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ בּוֹ קְדֻשַּׁת מַעֲשֵׂר, וְאִם יִמְכְּרֶנּוּ בְּשׁוּם צַד יַעֲבֹר עָלָיו בַּלָּאו הַזֶּה שֶׁהוּא לֹא יִגָּאֵל, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּסָמוּךְ בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ה וּתְהִלָּה לָאֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא סַיְּמִנוּ סֵפֶר וַיִּקְרָא.

מצוה שסב

א **מִצְוַת שְׁלוּחַ טְמֵאִים חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה** – לְשַׁלֵּחַ הַטְּמֵאִים חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ. וְיָדוּעַ הָיָה לָהֶם בַּמִּדְבָּר עַד הֵיכָן גְּבוּל מַחֲנֵה שְׁכִינָה, וּכְמוֹ כֵן לְדוֹרוֹת תִּקְרָא מַחֲנֵה שְׁכִינָה וְהִיא בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכָל הָעֲזָרָה שֶׁהִיא לְפָנֶיהָ (זבחים קטז, ב). וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה אַזְהָרָה לַטְּמֵאִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ. וְאָמְרוּ בִּפְסָחִים (סח, א) וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (דברים כג יא) מִצְוַת עֲשֵׂה. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וּפֵרוּשׁוֹ (פסחים שם) מִחוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה. וּכְמוֹ כֵן נִכְפְּלָה בְּמָקוֹם זֶה בְּעֶצְמוֹ שֶׁחָזַר וְאָמַר פַּעַם שֵׁנִית אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי (מצוה רכח) כִּי בְּהִכָּפֵל הָאַזְהָרוֹת בַּמִּצְוָה, הוֹרָאָה קָצָת בְּחֹמֶר הַמִּצְוֹת, שֶׁהַשֵּׁם חָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו וְהִזְהִירָם וְחָזַר וְהִזְהִירָם עָלֶיהָ, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם יַזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה הַרְבֵּה פְּעָמִים בְּכָל דָּבָר הַצָּרִיךְ לָהֶם צֹרֶךְ רַב, וְאִם אָמְנָם שֶׁמָּצִינוּ גּוּפֵי תּוֹרָה נֶאֶמְרוּ בְּרֶמֶז, הַכֹּל בְּטַעַם נָכוֹן.

ב מִשְׁרָשֶׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיַן הַטֻּמְאָה יָדוּעַ לַחֲכָמִים שֶׁיַּחְלִישׁ כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית וְיַעַרְבֵּב אוֹתָהּ וְיַפְרִיד בֵּינָהּ וּבֵין הַשֵּׂכֶל עֶלְיוֹנִי הַשָּׁלֵם, וּתְהִי נִפְרֶדֶת עַד אֲשֶׁר תִּטְהַר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעִנְיַן הַטֻּמְאָה (ויקרא יא מג), וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵאתֶם בָּם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא לט, א) וְנִטְמֵתֶם בָּם. כְּלוֹמַר שֶׁמַּעְיְנוֹת הַשֵּׂכֶל מִטַּמְטְמִים בַּטֻּמְאָה. עַל כֵּן בַּמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר, אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים שָׁם אֵין רָאוּי לִהְיוֹת בּוֹ הָאִישׁ הַמְלֻכְלָךְ בְּטֻמְאָה. וְהָעִנְיָן הַזֶּה יֵשׁ לְרַמּוֹתוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְפַלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁמְּרַחִיקִין מִמֶּנּוּ כָּל אִישׁ צָרוּעַ וְנִמְאָס בְּגוּפוֹ אוֹ אֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשָׁיו, וּכְעֵין מָה שֶׁכָּתוּב (אסתר ד ב), כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן ובפסחים סז א), שֶׁהַמִּצְרָע שֶׁהוּא חָמוּר בְּטֻמְאָתוֹ שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, חָמוּר גַּם כֵּן בְּשִׁלּוּחוֹ, וְהוּא מִשְׁתַּלֵּחַ חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת דְּהַיְנוּ, חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. וְזָבִים וְזָבוֹת וְנִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת, שֶׁאֵין טֻמְאָתָם חֲמוּרָה כָּל כָּךְ שִׁלּוּחָם חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁהֵן מַחֲנוֹת כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, וְזֶהוּ חוּץ לְהַר הַבַּיִת, וּטְמֵא מֵת שֶׁאֵין טֻמְאָתוֹ חֲמוּרָה כָּל כָּךְ אֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּחַ אֶלָּא חוּץ לְמַחֲנֵה אַחַת, לְפִיכָךְ מֵתָר לִכָּנֵס בְּהַר הַבַּיִת. וּמָה הִיא הַחֲמָרָא בְּזֶבִין יוֹתֵר מִטְּמֵא מֵת? שֶׁהַזָּב מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב אֲפִלּוּ מִתַּחַת הָאֶבֶן, מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא כֵּן. וּטְמֵא מֵת וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת וְכָל הַגּוֹיִם דֶּרֶךְ כָּלָל מְשַׁלְּחִין אוֹתָם מִן הַחֵיל, אֲבָל טְבוּל יוֹם נִכְנָס לְשָׁם, עֻזֵּרֶת יִשְׂרָאֵל וְעֻזֵּרֶת נָשִׁים מְשַׁלְּחִין מִמֶּנָּה טְבוּל יוֹם, אֲבָל לֹא מְחֻסָּר כִּפּוּרִים, וּמֵעֻזֵּרֶת יִשְׂרָאֵל וְלִפְנִים, אֲפִלּוּ מְחֻסָּר כִּפּוּרִים אֵינוֹ נִכְנָס שָׁם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אֲבוֹת הַטֻּמְאָה, שֶׁהוּא פֶּרֶק רִאשׁוֹן מִסֵּדֶר טָהֳרוֹת [הלכות ביאת מקדש פ״ג ה״ט].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל זְמַן, שֶׁאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה (כדברי הרמב״ם בהל׳ בית הבחירה פ״ו הט״ו), שֶׁהַמִּקְדָּשׁ שָׁמֵם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ אָסוּר לְהִכָּנֵס בּוֹ טָמֵא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִכְנָס בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּעוֹדוֹ טָמֵא בַּצָּדָדִים שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, בִּשֵׁל עֲשֵׂה, מִלְבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּפְרַשׁ בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שסג) בְּעֻזֶּרֶת הַשֵּׁם.

מצוה שסג

א **שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא בְּכָל הַמִּקְדָּשׁ** – שֶׁנִּמְנַע כָּל טָמֵא מֵהִכָּנֵס בְּכָל הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁדִּמְיוֹנוֹ לְדוֹרוֹת כָּל הָעֲזָרָה מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר וְלִפְנִים, שֶׁהוּא תְּחִלַּת עֻזֶּרֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה ג) וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם. כְּלוֹמַר, מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וְהָרְאָיָה מִהְיוֹת זֶה מִכְּלַל הַלָּאוִין מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (יד ב) הַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא חַיָּב כָּרֵת, כְּתִיב עִנְּשׁ וּכְתִיב אַזְהָרָה, כְּתִיב עִנְּשׁ (שם יט כ) אֶת מִשְׁכַּן יְיָ טִמֵּא וְנִכְרְתָה. אַזְהָרָה וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם. וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) גַּם כֵּן צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה, בַּעֲשֵׂה, מִנַּיִן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? וּכְתִיב וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בְּמִלָּה אַחֶרֶת, וּכְתִיב (ויקרא יב ד) וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (ריש פ׳ תזריע) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין מִתּוֹכוֹ בֵּין מֵאֲחָרָיו, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּי שֶׁקָּרֵב לַמִּקְדָּשׁ מֵאֲחָרָיו וְהוּא טָמֵא שֶׁיִּהְא חַיָּב כָּרֵת? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּיוֹלֶדֶת וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא. כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין לְשׁוֹן בִּיאָה אֶלָּא בְּנִכְנָס לִפְנִים, וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁדִּין יוֹלֶדֶת וְדִין שְׁאָר טְמֵאִים שָׁוִין בָּזֶה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. בְּעִנְיַן הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִמְּקוֹם הַקֹּדֶשׁ כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה מִצְוָה רִאשׁוֹנָה (שסב) מָה שֶּׁיֵּדָעְתִּי, וְגַם מִדִּינֵי הַמִּצְוָה כָּתַבְתִּי קָצָת.

ג וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ כְּלָל בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁכָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם מִן הַתּוֹרָה, וְהִיא הַטֻּמְאָה שֶׁהַנָּזִיר שֶׁל תּוֹרָה מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, חַיָּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אִם נִכְנַס לְשָׁם קֹדֶם טְבִילָה וְהֶעֱרֶב שֶׁמֶשׁ, אֲבָל הַטָּמֵא בְּטֻמְאַת מֵת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, וְכֵן

הַנּוֹגֵעַ בִּכְלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים הַנּוֹגְעִים בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא רִאשׁוֹן לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה וּלְטַמֵּא בְּשַׂר הַקֳּדָשִׁים חֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, וּדְבָרִים אֵלּוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְהַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן אוֹ שֶׁאֵינוֹ מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר יִתְבָּאֵר הַכֹּל. וְהַזּוֹרֵק כֵּלִים טְמֵאִים לַמִּקְדָּשׁ, אֲפִלּוּ הָיוּ כֵּלִים טְמֵאִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, פָּטוּר מִן הַכָּרֵת אֲבָל חַיָּב מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז טז) וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ. וְלָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, (תו"כ אחרי יב יג) שֶׁעַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת, וְעַל כִּבּוּס בְּגָדִים לוֹקֶה אַרְבָּעִים. וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶן נִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִשְּׁבוּעוֹת, וּבְהוֹרָיוֹת, וּבִכְרֻתוֹת, וּבְמַקְוָאוֹת מִזְּבָחִים [הלכות ביאת מקדש פרק ג יג יז].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה יִתְחַיֵּב כָּרֵת הַנִּכְנָס לְשָׁם וְהוּא טָמֵא בַּצְּדָדִין שֶׁקִּדַּשְׁתָּ הַשֵּׁם עָלָיו אֲפִלּוּ הַיּוֹם שֶׁהוּא שָׁמֵם, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגלה כח, א), מִדִּכְתִיב (ויקרא כו לא) וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּאַחֲרֵי מוֹת (קפד).

מצוה שסד

א **מִצְוַת וִדּוּי עַל הַחַטָּא** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי הַשֵּׁם עַל כָּל הַחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ בְּעֵת שֶׁנִּתְנַחֵם עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ עִנְיַן הַוִּדּוּי שֶׁאֹמַר הָאָדָם בְּעֵת הַתְּשׁוּבָה אָנָּא הַשֵּׁם חָטָאתִי, עָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי כָּךְ וְכָךְ. כְּלוֹמַר שֶׁיַּזְכִּיר הַחֵטְא שֶׁעָשָׂה בְּפִרוּשׁ בְּפִיו. וִיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה עָלָיו וְיַאֲרִיךְ בַּדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁיִּהְיֶה צָחוּת לְשׁוֹנוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחִיְּבָה הַתּוֹרָה קָרְבָּן עֲלֵיהֶם, צָרִיךְ הָאָדָם אֶל הַוִּדּוּי עִם הַקָּרְבָּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר ה ו) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיי וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ. וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה ה) וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא, יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא שֶׁחָטָא עָלָיו, עַל חַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מִשֶּׁנִּשְׁחֲטָה, כְּלוֹמַר בְּעוֹד שֶׁבְּהֶמַת הַקָּרְבָּן חַיָּה, וְלֹא מִשֶּׁנִּשְׁחֲטָה. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם לָמַדְנוּ חִיּוּב הַוִּדּוּי לְמִטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה בָּא בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, מִנַּיִן אַתָּה מְרַבֶּה שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת? דִּכְתִיב דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ וְהִתְוַדּוּ. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּדְרָשׁ הַכָּתוּב כְּאִלּוּ לֹא נִכְתַּב עַל דָּבָר מְיֻחָד. וּמִנַּיִן שֶׁיֵּשׁ בַּמַּשְׁמָע הַזֶּה אַף מִיתוֹת וְכָרֵתוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר גַּבֵּי וִדּוּי אַהֲרֹן בְּאַחֲרֵי מוֹת (שם טז טז) לְכָל חַטֹּאתָם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְכִי יַעֲשׂוּ דִּכְתִיב כָּאן לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה, כְּלוֹמַר, אִם בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שֶׁחִיַּב לְהִתְוַדּוֹת עָלֶיהָ. וְעוֹד דָּרְשׁוּ שָׁם בַּמְּכִילְתָּא מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם, מִמָּה שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ עַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לָשׁוֹן הָרַע, וְזֶה הַוִּדּוּי, צָרִיךְ בֶּאֱמֶת שֶׁיָּשִׁיב הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו, שֶׁאִם לֹא כֵּן מוּטָב שֶׁלֹּא יִתְוַדֶּה עַל זֶה. לְמַעֵל מַעַל לְרַבּוֹת כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּהֱרָגִין עַל פִּי זוֹמְמִין, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא שֶׁהוּעַד עָלָיו עֵדוּת שֶׁקֶר, שֶׁיְּהֵא חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת עַל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה שָׁם אַשְׁמָה, אֲבָל לֹא כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין לוֹ חֵטְא אֶלָּא שֶׁהוּעַד שֶׁקֶר עָלָיו. הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁכָּל הָעֲוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים וְהַקְּטַנִּים וַאֲפִלּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּב הָאָדָם עֲלֵיהֶם הַוִּדּוּי.

ב וּלְפִי שֶׁבָּאָה מִצְוָה זוֹ שֶׁל וִדּוּי עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא דִּכְתִיב שָׁם (ה ו) וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ וְגוֹ, שֶׁמָּא יַעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, אֶלָּא מֵהַדְּבָרִים הַנִּגְרָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, עַל כֵּן הָיוּ צְרִיכִים לְבָאֵר בַּמְּכִילְתָּא שֶׁאֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא. וְכֵן אָמְרוּ שָׁם יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין מִתְרַדִּין, וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. כְּלוֹמַר שֶׁהַקַּבָּלָה בָּאָה לִדְרֹשׁ כֵּן. וַעֲדַיִן הָיִיתִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְוַדִּין בְּלֹא קָרְבָּן, מִכָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא יִהְיֶה חִיּוּב הַוִּדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ, כִּי שָׁם עִקַּר הַכַּפָּרָה, וְשָׁם הַקָּרְבָּנוֹת, וְעִקַּר הַכֹּל בָּהּ. מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּיוֹת? דִּכְתִיב (שם כו מ) וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֲוֹן אֲבוֹתָם. כְּלוֹמַר עֲוֹן אֲבוֹתָם שֶׁחָטְאוּ וְגֹרְשׁוּ מִן הָאָרֶץ. וְכֵן אָמַר דָּנִיֵּאל בְּחוּצָה לָאָרֶץ (ט ז) לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה. הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְנוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן בַּסִּפְרָא (אחרי ד ו) וְהִתְוַדָּה זֶה וִדּוּי דְּבָרִים.

ג מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁבְּהוֹדָאַת הֶעָוֹן בַּפֶּה תִּתְגַּלֶּה מַחְשֶׁבֶת הַחוֹטֵא וְדַעְתּוֹ, שֶׁהוּא מַאֲמִין בֶּאֱמֶת, כִּי גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא כָּל מַעֲשֵׂהוּ, וְלֹא יַעֲשֶׂה עַיִן רוֹאָה כְּאֵינָהּ רוֹאָה, גַּם מִתּוֹךְ הַזְּכָרַת הַחֵטְא בְּפָרָט וּבְהִתְנַחֲמוֹ עָלָיו יִזְהַר מִמֶּנּוּ יוֹתֵר פַּעַם אַחֶרֶת לְבַל יְהִי נִכְשָׁל בּוֹ, אַחַר שֶׁאֹמַר בְּפִיו כָּזוֹ וְכָזוֹ עָשִׂיתִי וְנִסְכַּלְתִּי בְּמַעֲשַׂי, יִהְיֶה נִגְדָּר שֶׁלֹּא יָשׁוּב לַעֲשׂוֹת כֵּן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִרָצֶה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ בָּרוּךְ הוּא. וְהָאֵל הַטּוֹב הֶחָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו הִדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ זוֹ יִזְכּוּ בָהּ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית טז, א) שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁיְּעַזֵּב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ וְיסִירֶנּוּ מִלִּבּוֹ וּמִמַּחְשַׁבְתּוֹ וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֵּן עוֹד. כְּדִכְתִיב (ישעיהו נה ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו. וְאַחַר כָּךְ יִתְוַדֶּה עָלָיו. כְּלוֹמַר שֶׁיֹּאמַר דִּבְרֵי הַתְּשׁוּבָה בְּפִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב לא) וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב. וְגַם כֵּן צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בְּפִרוּשׁ שֶׁלֹּא יָשׁוּב לַעֲשׂוֹת הַחֵטְא עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יד ד) וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְגוֹ׳. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עי׳ רמב"ם הל׳ תשובה פ"א הל"ב), שֶׁשָּׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ הָיָה מְכַפֵּר כְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, בֵּין שֶׁעָבַר

עֲלֵיהֶן בְּזָדוֹן אוֹ בִּשְׁגָגָה, בֵּין שֶׁהוֹדַע לוֹ אוֹ לֹא הוֹדַע לוֹ, אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה אֵין שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמַה הֵן הַקַּלּוֹת וּמַה הֵן הַחֲמוּרוֹת? עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת, וְכֵן שְׁבוּעַת שָׁוְא וְשֶׁקֶר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כָּרֵת מִן הַחֲמוּרוֹת הֵן, וּשְׁאָר מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהֶם כָּרֵת נִקְרָאוֹת קַלּוֹת כְּנֶגֶד הַחֲמוּרוֹת. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ, וְלֹא מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה אֵין לָנוּ אֶלָּא תְּשׁוּבָה, וְהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיָה רָשָׁע גָּמוּר כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה בָּאַחֲרוֹנָה אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם רִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג יב) וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל בּוֹ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְגוֹ׳. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַתְּשׁוּבָה לְבַדָּהּ מַסְפֶּקֶת בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן הָאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר אוֹ בוֹעֵל בְּעִילָה אֲסוּרָה, וְכֵן הַמְבַטֵּל אַחַת מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, אוֹ הַגּוֹזֵל מָמוֹנוֹ, אוֹ בְּכָל דָּבָר אַחֵר שֶׁהַזִּיקוֹ שֶׁלֹּא כַּדִּין בֵּין בְּמַעֲשֶׂה בֵּין בְּדִבּוּר, אֵין נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם בִּתְשׁוּבָה בִּלְבַד, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ וְעַד שֶׁיְּרַצֶּהוּ, וְאִם לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לְהִתְרַצּוֹת לוֹ כְּבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פז א), מָה תַּקָּנָתוֹ. וּמֵעַנְיַן הַמִּצְוָה כְּמוֹ כֵן, מָה שֶׁאָמְרוּ בַּתּוֹסָפְתָּא, שֶׁעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים הֵם שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, וְשָׁם מָנוּ אוֹתָן חֲכָמִים. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה יִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִיּוֹמָא [הלכות תשובה פ״א].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִתְוַדָּה עַל חֲטָאָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא יוֹם קָבוּעַ מֵעוֹלָם לִסְלִיחָה וְכַפָּרָה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאוֹי לוֹ לָאָדָם אִם יָמוּת בְּלֹא וִדּוּי וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ.

ו וְעִקַּר הַוִּדּוּי שֶׁקִּבַּלְנוּ מֵרַבּוֹתֵינוּ וְנָהֲגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאָמְרוֹ בִּימֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא, אֲבָל חָטָאנוּ אָשַׁמְנוּ וכו׳. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּת פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לב א) מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין, וְכֵן בְּמַסֶּכֶת שְׁמָחוֹת תַּנְיָא, נָטָה לָמוּת אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה עַד שֶׁלֹּא תָּמוּת, הַרְבֵּה שֶׁהִתְוַדּוּ וְלֹא מֵתוּ, וְהַרְבֵּה שֶׁלֹּא הִתְוַדּוּ וּמֵתוּ, וְהַרְבֵּה שֶׁמְּהַלְכִין בַּשּׁוּק וּמִתְוַדִּין, שֶׁבְּזְכוּת שֶׁאַתָּה מִתְוַדֶּה אַתָּה חַי. אִם יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת בְּפִיו יִתְוַדֶּה, וְאִם לָאו יִתְוַדֶּה בְּלִבּוֹ. וְכָתַב הָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בתורת האדם שער הסוף ענין הוידוי), שֶׁכָּךְ קִבֵּל מֵחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, שֶׁסֵּדֶר וִדּוּי שֶׁל שְׁכִיב מְרַע כָּךְ הוּא. מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁרְפוּאָתִי בְיָדֶךָ וּמִיתָתִי בְיָדֶךָ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתִּרְפָּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה, וְאִם אָמוּת תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל חֲטָאַי וַעֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּגַן עֵדֶן, וְזַכֵּנִי לָעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וְתִזְכֹּר הַסֵּדֶר הַזֶּה לוֹמַר חֲטָאִים תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ עֲוֹנוֹת וְאַחַר כָּךְ פְּשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי, לְפִי שֶׁכְּבָר חָלְקוּ בָּזֶה בַּגְּמָרָא (יומא לו, א) רַבִּי מֵאִיר וַחֲכָמִים, וְרַבִּי מֵאִיר סָבַר דְּאִיפְּכָא הוּא דְּאָמְרִינַן כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה (שמות לד ז) נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים שֶׁסָּבְרוּ שֶׁהַחֲטָאִים מַזְכִּיר תְּחִלָּה, וְטַעַם הָעִנְיָן מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (שם).

מצוה ששה

א **מִצְוַת סוֹטָה שֶׁיְּבִיאֶנָּה הַבַּעַל אֶל הַכֹּהֵן וְיַעֲשֶׂה לָהּ כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב** – לְהָבִיא הָאִשָּׁה הַסּוֹטָה אֶל הַכֹּהֵן, שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב עָלֶיהָ בַּפָּרָשָׁה. וְעִנְיַן הַסּוֹטָה מְפֹרָשׁ הוּא בַּכָּתוּב, שֶׁהִיא הָאִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קד ב) מַאי לְשׁוֹן סוֹטָה? כְּלוֹמַר, סָטַת מִן בַּעְלָהּ, כִּי רַב הַקְּנָאוֹת יָבוֹאוּ בְּסִבַּת פְּרִיצוּת הָאִשָּׁה, וְלָכֵן תִּקָּרֵא סוֹטָה מִבַּעְלָהּ מִכְּיוָן שֶׁקִּנֵּא בָּהּ, וְהַכָּתוּב הַמּוֹרֶה עַל מִצְוָה זוֹ הוּא (במדבר ה יב) ״אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ״ וְגוֹ׳ ״וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן״.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלֶה לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא שֶׁבַח גָּדוֹל בָּאָמָּה לִהְיוֹת לָנוּ תַּחְבּוּלָה לְהוֹצִיא מִתּוֹךְ לְבָבֵנוּ הַחָשָׁד בִּנְשׁוֹתֵנוּ וְלָדַעַת בֶּאֱמֶת אִם זָנְתָה הָאִשָּׁה תַּחַת בַּעְלָהּ אוֹ לֹא זָנְתָה, מָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכָל גּוֹי וּמַמְלָכָה לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶם בֵּן, וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר (משלי ל כ) אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן, כִּי מִי יְגַלֶּה עַל בְּנוֹתֵיהֶם כִּי תִּזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיהֶם כִּי תְּנָאַפְנָה. וְעַמְּנוּ נִתְקַדֵּשׁ בְּכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה וְנָתַן לָנוּ הָאֵל מוֹפֵת לְדַעַת עִנְיָן זֶה הַנֶּעֱלָם מִשְּׁאָר הָעַמִּים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ תִּתְרַבֶּה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אַהֲבָה וְשָׁלוֹם וְזֶרַע וְיִהְיֶה קָדוֹשׁ. וּמָה אַאֲרִיךְ עוֹד בִּפְרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, וְהַכֹּל נִגְלֶה בְּלֵב כָּל מֵבִין. וְלָכֵן בִּהְיוֹת טַעַם הָעִנְיָן גַּם בְּאֻמָּתֵנוּ וְכָבוֹד גָּדוֹל לָהֶם פָּסַק מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בַּעֲבֵרוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מז, א) מִשֶּׁרַבּוּ הַנּוֹאָפִים פָּסְקוּ מֵי סוֹטָה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד יד) לֹא אֶפְקֹוד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְגוֹ׳. וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לָהֶם הַנֵּס הַגָּדוֹל הַזֶּה לִהְיוֹת הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת הָאִשָּׁה אִם זָנְתָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ריש סוטה), שֶׁעִנְיַן הַקִּנּוּי הוּא כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים אַל תִּסְתְּרִי עִם פְּלוֹנִי, וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיהָ, אוֹ אָחִיהָ אוֹ גּוֹי אוֹ עֶבֶד, אוֹ שָׁחוּף וְהוּא הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד, וְנִסְתְּרָה עִם אֶחָד מֵהֶם בִּפְנֵי עֵדִים אוֹ שֶׁהָתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה, שֶׁהִיא כְּדֵי לְצֻלּוֹת בֵּיצָה וּלְגָמְעָהּ חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ, עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים וְיִבָּדֵק הַדָּבָר. וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה, תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל אָמַר לָהּ אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי אֵין זֶה קִנּוּי, וְלֹא תֵּאָסֵר עָלָיו בְּקִנּוּי זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ. קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְרָאָה אוֹתָהּ הוּא בִּלְבַד עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה עִם אוֹתוֹ שֶׁקִּנֵּא

לָהּ חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל פִּי עַצְמוֹ. וְכֵן אִם שָׁמַע הָעָם מְרַנְנִין אַחֲרֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה עִם הָאִישׁ שֶׁקִּנֵּא לָהּ עַד שֶׁהַנָּשִׁים הַטּוֹוֹת לְאוֹר הַלְּבָנָה מְדַבְּרוֹת עָלֶיהָ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כד, א) גַּם כֵּן, שֶׁיֵּשׁ נָשִׁים שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּאִין עֲלֵיהֶן, וְהֵן מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְלֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא כְּשֶׁשָּׁמְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהָעָם מְרַנְנִין אַחֲרֶיהָ מֵאָדָם אַחֵר, שֶׁקּוֹרְאִין לָהּ וְאוֹמְרִים לָהּ אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ, וְאִם נִסְתְּרָה עִמּוֹ אַחַר כֵּן בֵּית דִּין אוֹסְרִין אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְקוֹרְעִין כְּתֻבָּתָהּ, וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ נוֹתֵן לָהּ גֵּט. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יח ב) שֶׁאִם שָׁתְתָה מִי הַמָּרִים פַּעַם אַחַת עַל אִישׁ אַחֵר וְנִקְּתָה מֵהֶם וְחָזַר וְקִנֵּא לָהּ עָלָיו וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה עַל יָדוֹ פַּעַם אַחֶרֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא תֵּאָסֵר עַל בַּעְלָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, אֲבָל אִם קִנֵּא לָהּ בַּאֲנָשִׁים חֲלוּקִים אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים הֵיא שׁוֹתָה. וּלְעוֹלָם אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת, בֵּין שֶׁאָמְרָה נִטְמֵאתִי אוֹ שֶׁאָמְרָה אֵינִי טְמֵאָה וְאֵינִי שׁוֹתָה, אֶלָּא תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה וְתֵאָסֵר לְבַעְלָהּ לְעוֹלָם. וְאִם בַּעְלָהּ הוּא שֶׁאוֹמֵר אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ תֵּצֵא וְתִטֹּל כְּתֻבָּה.

ה וְיֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵינָן שׁוֹתוֹת אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ הֵן וּבַעֲלֵיהֶן, וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן אֲנוּסָה, וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, דִּכְתִיב (במדבר ה כט) תַּחַת אִישָׁהּ וְאֵלּוּ עֲדַיִן אֵינָן תַּחַת אִישׁ וּקְטַנָּה אֵשֶׁת גָּדוֹל, דִּכְתִיב אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה וְזוֹ אֵינָהּ אִשָּׁה עֲדַיִן, וּגְדוֹלָה אֵשֶׁת קָטָן, דִּכְתִיב תַּחַת אִישָׁהּ וְזֶה עֲדַיִן אֵינוֹ אִישׁ, וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס, דִּכְתִיב אִישָׁהּ וְזֶה אֵינוֹ אִישׁ גָּמוּר, וְאֵשֶׁת סוּמָא דִּכְתִיב וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְזֶה אֵין לוֹ עֵינַיִם, וְהַחִגֶּרֶת, דִּכְתִיב וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה, וְזוֹ אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד, וּמִי שֶׁאֵין לָהּ כַּף יָד, דִּכְתִיב וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ, וְזוֹ אֵין לָהּ כַּף. וְכֵן אִם הָיְתָה יָדָהּ עֲקֻמָּה אוֹ יְבֵשָׁה, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְקַח כִּי אִם בְּיָד אַחַת לְבַד אֵינָהּ שׁוֹתָה, דִּכְתִיב כַּפֶּיהָ. וְהָאַלְמֶת, דִּכְתִיב וְאָמְרָה הָאִשָּׁה, וּמִי שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת, דִּכְתִיב וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה. וְכֵן הוּא שֶׁהָיָה חִגֵּר אוֹ קָטוּעַ אוֹ אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ, וְכֵן הִיא שֶׁהָיְתָה סוּמָא, דִּכְתִיב אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה הִיא שְׁלֵמָה כָּמוֹהוּ וְהוּא כְּמוֹתָהּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, וְסֵדֶר הַשְׁקָאַת הַסּוֹטָה, וּבְאֵיזֶה צַד בּוֹדְקִין הַמַּיִם אוֹתָהּ וּבְאֵיזֶה צַד אֵין בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, הַכֹּל מְתֻבָּאר יָפֶה בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת סוֹטָה [א״ה סימן קמח].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, לְפִי שֶׁעֲלֵיהֶם מוּטָל שֶׁיַּעֲשׂוּ לַנָּשִׁים הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה כְּדֵי לְבַדֵּק אוֹתָן, אִם רָאוּ שֶׁצְּרִיכוֹת הֵן לְכָךְ, וְדָוְקָא כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁכָּךְ קִבַּלְנוּ (סוטה ז, ב) שֶׁאֵין מַשְׁקִין הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בַּמִּקְדָּשׁ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה וְלֹא הֻבִיאָה אֶל הַכֹּהֵן לַעֲשׂוֹת לָהּ הַמַּעֲשֶׂה הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שסו

א **שֶׁלֹּא נִתֵּן שֶׁמֶן בְּקָרְבַּן סוֹטָה** – שֶׁלֹּא נִתֵּן שֶׁמֶן בְּקָרְבַּן סוֹטָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה טו) וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנָהּ וְגוֹ׳ לֹא יִצֹק עָלָיו שָׁמֶן.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. אָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (מדרש רבה נשא ט יג) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר, שֶׁהַשֶּׁמֶן קָרוּי אוֹר, וְהִיא עָשְׂתָה בַּחֹשֶׁךְ, וְעָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה שֶׁנִּרְבַּעַת לַכֹּל, לְפִיכָךְ מִנְחָתָהּ גְּרוּעָה לִהְיוֹת שְׁעוֹרִים (סוטה טו א). וְהָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (במדבר שם) בְּעִנְיַן קָרְבָּנָהּ שֶׁל סוֹטָה עַל צַד הַפְּשָׁט גַּם כֵּן, כִּי הַקָּרְבָּן הַזֶּה, הַבָּעַל מֵבִיא אוֹתוֹ מְשֻׁלּוֹ עַל קִנְאָתוֹ שֶׁקִּנֵּא בָּהּ, כְּדֵי שֶׁיִּנָּקֹם הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ נִקְמָתוֹ מִמֶּנָּה. וְטַעַם הַשְּׂעוֹרִים שֶׁתִּהְיֶה סַעֲרַת הַשֵּׁם חֻמָּה יוֹצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל, עַל רֹאשׁ הָרְשָׁעָה הַזּוֹנָה יָחוּל, וּכְעִנְיַן צְלִיל לֶחֶם שְׂעוֹרִים הָאָמוּר בְּגִדְעוֹן (שופטים ז יג) שֶׁפָּתְרוּ אוֹתוֹ לְסַעַר וּמְהוּמָה רַבָּה, וְכֵן בִּכְלִי חֶרֶשׂ סִיָּמָן שֶׁתִּשָּׁבֵר כִּכְלִי יוֹצֵר, וְכֵן הֶעָפָר סִיָּמָן שֶׁתָּמוּת וְתָשׁוּב אֶל עָפָר. וּבְעִנְיַן הַשֶּׁמֶן לֹא דִּבֵּר מְאוּמָה, וְאֲנָנָה בּוֹ אֲנִי חֻלְקִי, כִּי הַשֶּׁמֶן עֶלְיוֹן עַל כָּל הַמַּשְׁקִין שֶׁהוּא צָף עַל כֻּלָּן, עַתָּה הַסּוֹטָה שֶׁקִּלְקְלָה מַעֲשֶׂיהָ, וַיִּסְרָהּ בַּעְלָהּ מִגְּבִירָה וּנְתָנָהּ לְמַטָּה בְּשֹׁפֶל וּבְזִיּוֹן, אֵין רָאוּי לְהָבִיא בְּקָרְבָּנָהּ הַשֶּׁמֶן הַנִּכְבָּד שֶׁהוּא נָכוֹן לְאוֹרָהּ וּלְגְדֻלָּה לְמָשְׁחָה בּוֹ הַמְּלָכִים וְהַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים. וּכְלָל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶם לְתַקֵּן מַחְשֶׁבֶת הָעוֹשִׂים בַּמְּלָאכָה וְלָתֵת אֶל לִבָּם כִּי הַמְקַלְקֵל בְּמַעֲשָׂיו כָּל דְּרָכָיו יָבוֹאוּ בְּחֶרְפָּה וּבְכִשָּׁת, וּכְדֵי בִּזָּיוֹן וָקֶלֶס, וְלַטּוֹבִים יֵיטִיב הַשֵּׁם וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר יַשִּׂיגֵם. מִצְוָה זוֹ עִם דִּינֶיהָ מְבֹאָרֶת בַּכָּתוּב וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהּ [הלכות סוטה פ״ג].

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוֹת סוֹטָה, שֶׁאֵין מַשְׁקִין הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בַּמִּקְדָּשׁ, וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְיָצַק שֶׁמֶן בְּמִנְחַת סוֹטָה עָבַר עַל לָאו וְלוֹקֶה.

מצוה שסז

א **שֶׁלֹּא לָשִׂים לְבוֹנָה בְּקָרְבַּן סוֹטָה** – שֶׁלֹּא לָשִׂים לְבוֹנָה בְּקָרְבַּן סוֹטָה. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה טו) וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה.

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּשֵּׁמֶן, כִּי הַלְּבוֹנָה הִדּוּר הַקְּרָבָּן וְרֵיחַ טוֹב, וְלָכֵן אֵין רָאוּי לְאִשֶּׁה הַחוֹטֵאת לְהַדֵּר קָרְבָּנָהּ. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל זֶה (מדרש רבה נשא ט יג), שֶׁהָאֻמָּהוֹת הַכְּשֵׁרוֹת וְהַצְּנוּעוֹת קְרוּיוֹת לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד ו) וְאֵל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה. וְזוֹ פְּרִשָּׁה מְדֻרְכֶיהָן. וּמִצְוָה זוֹ גַּם כֵּן מְבֹאֶרֶת בַּכָּתוּב, וְעִנְיָנָהּ כָּתוּב בַּחֻבָּרְתָּהּ, אֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהּ.

מצוה שסח

א **שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן אוֹ כָּל מִינֵי שֵׁכָר** – שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן אוֹ כָּל מִינֵי שֵׁכָר שֶׁעִקַּר עֵרוּבוֹ יִהְיֶה יַיִן, שֶׁהוּא מֵחַל הָעֲנָבִים. דְּאִלּוּ מֵחַל שְׂאָר פֵּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרָא שֵׁכָר לֹא נֶאֱסַר עַל הַנָּזִיר, אֶלָּא בְּתַעֲרֹבֶת הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר ו ג) מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר וגו׳. וְכָל מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה. כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל תַּעֲרֹבֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲנָבִים בִּכְלַל הָאִסּוּר. וְהִפְלִיג בַּמְּנִיעָה וְאָמַר, שֶׁאֲפִלּוּ נִתְחַמֵּץ הַיַּיִן אוֹ הַשֵּׁכָר שֶׁנִּתְעָרֵב הַיַּיִן עִמּוֹ, אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ, וְעַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב, חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה. וְאֵין אֵלּוּ שְׁנֵי לְאוִין, כְּלוֹמַר, לָאו בְּיַיִן וְלָאו אַחֵר בְּחֹמֶץ, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר יַיִן לֹא יִשְׁתֶּה וְחֹמֶץ יַיִן לֹא יִשְׁתֶּה. וְלָמַדְנוּ מֵעַתָּה, כִּי הַשְּׁוֹתֶה יַיִן וְחֹמֶץ אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל אַחַת.

ב מִשְּׁרָשֵׁי עִנְיַן הַנְּזִירוּת אֶכְתֹּב בְּמִצְוַת גִּדּוּל שֵׂעָר נָזִיר בְּסִדְרָה זֶה (מצוה שעד) מָה שֶּׁיֵּדַעְתִּי וְגַדֵּל הַרְחָקַת הַנָּזִיר מִכָּל תַּעֲרֹבֶת הַיַּיִן הַכֹּל מִן הַטַּעַם הַכָּתוּב שָׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר לד ב), שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן בֵּין פְּרִי בֵּין פְּסֹלֶת, כְּלוֹמַר, הַזָּג שֶׁהִיא הַקְּלִפָּה, וְהַחַרְצָן שֶׁהוּא הַזֶּרַע שֶׁבְּתוֹכוֹ, אָסוּר לַנָּזִיר. וּכְמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, אֲבָל הֶעָלִין וְהַלּוּלְבִין וְהַגַּפְנִים וְהַסְּמָדַר הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין שֶׁאֵינָן לֹא פְּרִי וְלֹא פְּסֹלֶת, אֶלָּא כְּמוֹ עֵץ הֵם נֶחְשָׁבִים. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִין בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת נָזִיר (פרק שלשה מינין).

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁכָּל מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת חַיָּב לְהַזִּיר מִיַּיִן וְשֵׁכָר, וְחֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר, וּמִכָּל מִשְׁרַת עֲנָבִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁתָה רְבִיעִית לֹג יַיִן, אוֹ אָכַל כַּזַּיִת עֲנָבִים לַחִים, אוֹ יְבֵשִׁים, אוֹ מִפְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶם שֶׁהוּא הַחַרְצַנִּים וְהַזַּגִּין חַיָּב מַלְקוּת. וַאֲפִלּוּ אָכַל כַּזַּיִת בֵּין הַכֹּל, כְּלוֹמַר שֶׁלָּקַח מְעַט מִכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ בֵּין כֻּלָּם שִׁעוּר כַּזַּיִת וַאֲכָלוֹ לוֹקֶה, שֶׁכָּל אִסּוּרֵי נָזִיר מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת לְהַלְקוֹת עֲלֵיהֶן, אֲבָל שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, חוּץ מִבְּשַׂר נִבְלָה עִם בְּשַׂר טְרֵפָה, וּפִגּוּל עִם נוֹתָר שֶׁמִּצְטָרְפִין. וְשִׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁבְּקָרְבַּן תּוֹדָה, שֶׁהֵן חֵלֶב וּבָשָׂר וְסֹלֶת וְשֶׁמֶן וְיַיִן וְלֶחֶם גַּם כֵּן מִצְטָרְפִין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד שֶׁמִּצְטָרֵף, כְּגוֹן נִבְלַת שׁוֹר וְנִבְלַת שֶׂה וְנִבְלַת צְבִי וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (רמב״ם מאכלות אסורות פ״ד הי״ז).

ה וְלִמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִסּוּר בְּאִסּוּר הוּא שֶׁמִּצְטָרֵף לְכַזַּיִת, כְּאִלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ, אֲבָל הֶתֵּר אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְאִסּוּר בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּי שֶׁאָכַל חֲצִי זַיִת אָסוּר וַחֲצִי זַיִת הֶתֵּר מְעֹרָבִין בְּיַחַד לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת, בֵּין בְּאִסּוּרֵי נָזִיר בֵּין בְּכָל שְׁאָר הָאִסּוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּקָדָשִׁים וּבָשָׂר בְּחָלָב וְגִעוּלֵי גּוֹיִם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְצָת חִדּוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּפְסָחִים (מד, ב) וּבְנָזִיר (לז, ב), גַּם כֵּן מִכְּיָוֹן שֶׁלֹּא אָכַל כַּזַּיִת מִן הָאָסוּר אֵין חִיּוּב מַלְקוּת בַּדָּבָר לְעוֹלָם, שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּסָבִירָא לֵהּ הָכִי בְּמַסֶּכֶת נָזִיר פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין (שם א) וְיָלִיף לָהּ מִקְּרָא דְּוָכָל מִשְׁרַת. אֶלָּא הֲלָכָה כְּרַבָּנָן דְּפְלִיגִי עֲלֵהּ וּמוֹקְמֵי הַאי קְרָא הָתָם וְכֵן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים, (שם) לִלְמֹד מִמֶּנּוּ שֶׁטַּעַם הָאִסּוּר אָסוּר כְּמוֹ עִקָּרוֹ, בֵּין בְּנָזִיר בֵּין בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם, וְהַאי וְכָל מִשְׁרַת לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא, הַהוּא מִבְּעֵי לֵהּ לְכִדְתַנְיָא מִשְׁרַת לִתֵּן טַעַם כְּעִקָּר, שֶׁאִם שָׂרָה עֲנָבָיו בְּמַיִם וְיֵשׁ בָּהֶם טַעַם יַיִן אָסוּר. מִכָּאן אַתָּה דָּן לְכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, וּמָה נָזִיר וכו׳, עַד הָא מַנִּי רַבָּנָן, וְאִיכָּא [וָאנָא] דְּאָמְרִי כְּרַבִּי עֲקִיבָא.

ו וּפְרוּשׁ טַעַם כְּעִקָּר הַרְבֵּה פֵּרוּשִׁים נֶאֱמְרוּ בּוֹ, וְאֶחָד מֵהֶם, וְהוּא הַטּוֹב לְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁכָּל אִסּוּר שֶׁאֵינוֹ בְּמִינוֹ אֶלָּא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּתוֹךְ הֶתֵּר וְנָתַן טַעַם בּוֹ, לְאַפּוֹקֵי אִם נִתְעָרֵב בְּמִינוֹ, שֶׁאֵין כָּאן נִתּוּנֵי טַעַם, עַל זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁטַּעַם הָאִסּוּר אָסוּר כְּמוֹ עִקָּרוֹ שֶׁל אִסּוּר, וְלָזֶה הֵצְרַךְ מִקְרָא זֶה דְּוָכָל מִשְׁרַת, שֶׁאִם לֹא שֶׁלָּמַדְנוּ דָּבָר זֶה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה הָיִיתִי דָן שֶׁכָּל שֶׁנִּתְעָרֵב אִסּוּר בְּהֶתֵּר בְּמִינוֹ אוֹ אֲפִלּוּ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, שֶׁיִּבָּטֵל בְּרֹב מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ מִדִּין הַתּוֹרָה דְּחַד בִּתְרֵי בָּטֵל, כְּלוֹמַר בְּרֻבָּא, דִּלְשׁוֹן תְּרֵי לָאו דַּוְקָא. וְאַחֵר שֶׁיָּדַעְנוּ זֶה יֵשׁ לָנוּ לָדוּן הַטַּעַם כְּמוֹ הַמַּמָּשׁ. וּמָה הוּא הַדִּין הַיָּדוּעַ לָנוּ בְּמַמָּשׁוֹ מִבְּלִי תַּעֲרֹבֶת? שֶׁמִּי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת אִסּוּר מִבְּלִי שְׁהִיַּת שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס שֶׁלּוֹקֶה עָלָיו, אֲבָל שָׁהָה יוֹתֵר מִזֶּה פָּטוּר, וְזֶה הַדִּין בְּעַצְמוֹ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּטַעְמוֹ, שֶׁאִם נִתְעָרֵב מִן הָאִסּוּר בְּהֶתֵּר כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס וְאָכַל מִמֶּנּוּ שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס מִבְּלִי שְׁהִיָּה הַנִּזְכֶּרֶת לוֹקֶה עָלָיו, אָכַל מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִכֵּן אוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מִן הָאִסּוּר פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ קְצָת הַמְּפָרְשִׁים, שֶׁבִּכְלַל אִסּוּר טַעְמוֹ וְלֹא מַמָּשׁוֹ לְהַלְקוֹת עָלָיו הוּא, כָּל זְמַן שֶׁנָּתַן הָאִסּוּר טַעַם בַּהֶתֵּר כָּל כָּךְ כְּאִלּוּ נִתְעָרֵב בּוֹ אִסּוּר כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ כַּמָּה שִׁעוּר נִכְנַס בּוֹ מִמַּמָּשׁוּת הָאִסּוּר. וְלֹא כָּךְ הַדַּעַת הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְפִי הַנִּרְאֶה מִדְּבָרָיו בְּהַפָּלָאָה (נזירות ה ד) וּקְדֵשָׁה (מאכלות אסורות טו, ג) אֶלָּא דְּלָא לָקֵי לְעוֹלָם לְדַעְתּוֹ עַד דַּעְתִּנוּ שֶׁאָכַל מַמָּשׁוּת הָאִסּוּר כַּזַּיִת,

אוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אוֹ בְּתַעֲרֹבֶת כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, וּלְפִי סְבָרָתוֹ זֹאת, מָה שֶׁאָמְרוּ שָׁם מִשְׁרַת לִתֵּן טַעַם כְּעִקָּר, כְּגוֹן שֶׁשָּׁרָה עֲנָבִים בַּמַּיִם לְעִנְיַן אִסּוּר הוּא שֶׁאָמְרוּ כֵּן וְלֹא לְמַלְקוּת.

מצוה שסט

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר עֲנָבִים לַחִים** – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר עֲנָבִים לַחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ג) וַעֲנָבִים לַחִים וגו׳ לֹא יֹאכֵל. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת נָזִיר (לה ב) וַעֲנָבִים לַחִים לֹא יֹאכַל לְהָבִיא אֶת הַבֹּסֶר. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַנְּזִירוּת אֶכְתֹּב לְמַטָּה בְּמִצְוַת גִּדּוּל שֵׂעָר נָזִיר (מצוה שעד).

מצוה שע

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר צְמוּקִים** – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר צְמוּקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ג) וַעֲנָבִים לַחִים וְיבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּה שְׁמָם שֶׁנִּקְרָאִים צְמוּקִים וְלֹא עֲנָבִים תֵּתְרוּ, לְפִיכָךְ בֵּאֵר הַכָּתוּב הָאִסּוּר גַּם בָּהֶם. וְכָל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וּמִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מֵהֶם לוֹקֶה.

מצוה שעא

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר גַּרְעִינֵי הָעֲנָבִים** – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר זֶרַע הָעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ד) מֵחַרְצַנִּים וְעַד זָג לֹא יֹאכֵל. כָּל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וְאִם אָכַל מֵהֶן כַּזַּיִת לוֹקֶה.

מצוה שעב

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר קְלִפַּת הָעֲנָבִים** – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנָּזִיר קְלִפַּת הָעֲנָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ד) וְעַד זָג לֹא יֹאכֵל. וּפֵרוּשׁ זָג הִיא הַקְּלִפָּה. כָּל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת. וְנִתְרַבּוּ הָאַזְהָרוֹת בְּהַרְחָקַת הַיַּיִן וּבְכָל הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן לְפִי הַדּוֹמֶה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה, כֹּחַ רַב לְהַגְדִּיל הַיֵּצֶר, וְזֶה יָדוּעַ לְחַכְמֵי הַטֶּבַע.

ב וְכָתַב הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מִימוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספה״מ ל״ת רו) וְהָרְאָיָה עַל הֱיוֹת אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה, כְּלוֹמַר הַיַּיִן וְהָעֲנָבִים, וְהַצִּמּוּקִים וְהַחַרְצָן וְהַזָּג, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ שֶׁהֲרֵי מִתְחַיֵּב אָדָם מַלְקוּת אַחַת עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה (נזיר לד, ב) וְחַיָּב עַל הַיַּיִן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הָעֲנָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן, וְאָמְרוּ כֵּן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר (לח, ב) אָכַל עֲנָבִים לַחִים וְיבֵשִׁים, חַרְצַנִּים וְזַגִּין, וְסָחַט אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים וְשָׁתָה לוֹקֶה חָמֵשׁ, וּכְשֶׁרָצוּ שָׁם לְקַיֵּם, שֶׁזֶּה הַתִּנָּא דְּתָנֵי מַלְקוּיוֹת, תְּנָא וְשִׁיּוֹר, וְשֶׁיִּתְחַיֵּב הַנָּזִיר יוֹתֵר מֵחֲמֵשׁ מַלְקוּיוֹת, וְאָמְרוּ וְהָא שִׁיֵּר לָאו דְּלֹא יַחֵל וְלֹא אָמְרוּ וְהָא שִׁיֵּר לָאו דְּחֹמֶץ, וְהַטַּעַם לְפִי שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב עַל הַיַּיִן וְעַל הַחֹמֶץ שְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִפְּנֵי שֶׁהַחֹמֶץ נֶאֱסַר מֵחֲמַת עִקָּרוֹ שֶׁהוּא יַיִן, וְעִנְיַן הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אָמַר שֶׁעִקַּר אִסּוּרוֹ שֶׁל יַיִן לֹא סָר מִמֶּנּוּ בְּהֶפְסֵדוֹ, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה בְּמִקּוֹמוֹ (מצוה שסח). וּמִמַּה שֶּׁרָאוּי שֶׁתֵּדָעֵהוּ, שֶׁאֵלֶּה אִסּוּרֵי נָזִיר מִצְטָרְפִין כֻּלָּן לְכַזַּיִת וְלוֹקִין עַל כַּזַּיִת, עַד כָּאן.

מצוה שעג

א **שֶׁלֹּא יְגַלַּח הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ** – שֶׁלֹּא יְגַלַּח הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ כָּל יְמֵי נְזִירוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ה) תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי לְמַטָּה בְּמִצְוַת גִּדּוּל שֵׂעָר נָזִיר (מצוה שעד).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר לט, א) שֶׁאֶחָד מְגַלֵּחַ בְּתַעַר אוֹ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, אוֹ שֶׁתָּלַשׁ הַשֵּׂעָר בְּיָדוֹ כָּל זְמַן שֶׁקִּצְּצָהּ מֵעִקָּרָהּ לוֹקֶה, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהִנִּיחַ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לָכֹף רֹאשׁוֹ לְעִקָּרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁאֵין זֶה כְּעֵין תַּעַר. הֶעֱבִיר עַל רֹאשׁוֹ סַם שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂעָר וְהִשִּׁיר אֶת שְׂעָרוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, [אֲלָא בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. נָזִיר שֶׁגִּלַּח כָּל רֹאשׁוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה] מִשּׁוּם הַתְגַּלְּחַת אֶלָּא אַחַת, וְאִם הִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל שֵׂעָר וְשֵׂעָר וְאָמְרוּ לוֹ אַל תְּגַלֵּחַ וְהוּא מְגַלֵּחַ לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (נ א) נָזִיר חוֹפֵף וּמְפַסְפֵּס, אֲבָל לֹא סוֹרֵק. כְּלוֹמַר, שֶׁחוֹפֵף שְׂעָרוֹ בְּיָדָיו וְחוֹכֵךְ בְּצִפָּרְנָיו, וְאִם נָפְלוּ שְׂעָרוֹת מִתּוֹךְ הַחֲפִיפָה וְהַפִּסְפּוּס אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, אַחַר שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהַשִּׁירוֹ, וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן שֶׁלֹּא יְהֵא נִשָּׂר מִפְּנֵי זֶה, אֲבָל לֹא סוֹרֵק בְּמַסְרֵק, לְפִי שֶׁהַמַּסְרֵק מַפִּיל וּמַשִּׁיר הַשֵּׂעָר בְּלִי סָפֵק, וְכֵן לֹא יָחֹף בַּאֲדָמָה מִפְּנֵי שֶׁמַּשֶּׁרֶת הַשֵּׂעָר וַדַּאי, אֲבָל אִם עָשָׂה כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת נָזִיר.

ד וּלְעִנְיַן בְּמִי נוֹהֶגֶת, וּבְאֵיזֶה זְמַן, וְעִנְיַן הָעוֹבֵר עָלֶיהָ, הַכֹּל כְּדִין שְׁאָר מִצְוֹת הַנָּזִיר שֶׁכָּתַבְנוּ. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְבָרֵר כָּאן שֶׁאִם גִּלַּח אֲפִלּוּ שַׁעֲרָה אַחַת יִתְחַיֵּב מַלְקוּת עָלֶיהָ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּנָזִיר פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין (נזיר מ, א) אָמַר רַב חִסְדָּא לִלְקוֹת בְּאַחַת לְעַכֵּב בִּשְׁתַּיִם, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא קִיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה דְּגִלּוּחַ כָּל זְמַן שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ בְּרֹאשׁוֹ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, לְסְתֹּר אֵינוֹ סוֹתֵר אֶלָּא בְּרֹב רֹאשׁוֹ, כְּלוֹמַר אֵינוֹ סוֹתֵר חֶשְׁבּוֹן יְמֵי נְזִרוֹ, אֶלָּא אִם גִּלַּח רֹב רֹאשׁוֹ, אֲבָל גִּלַּח מִעוּטוֹ אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּתַעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ, אֵינוֹ סוֹתֵר חֶשְׁבּוֹן הַיָּמִים בְּכָךְ.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁכָּל מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו נְזִירוּת וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה אָסוּר לְגַלַּח אֲפִלּוּ שַׁעֲרָה אַחַת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְגִלַּח אֲפִלּוּ שְׁעָרָה אַחַת חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שעד

א מִצְוַת גְּדוּל שְׂעַר נָזִיר – שֶׁנִּצְטַוָּה הַנָּזִיר וְהוּא הָאָדָם שֶׁהִפְרִישׁ עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, לְגַדֵּל שְׂעַר רֹאשׁוֹ כָּל יְמֵי הַזִּירוֹ לְהַשֵּׁם שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ה) גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) גַּדֵּל פֶּרַע מִצְוַת עֲשֵׂה, וּמִנַּיִן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקַּדָּמָה כְּבָר כָּתַבְתִּי בִּפְתִיחַת הַסֵּפֶר בַּהַקְדָּמָה כִּי בִּהְיוֹת בְּעוֹלָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִיָּה מְשֻׁתֶּפֶת מֵחֹמֶר וְשֵׂכֶל, וְזֶהוּ הָאָדָם, הָיָה דָּבָר רָאוּי וּמְחֻיָּב כְּדֵי לִהְיוֹת קִלּוּסוֹ בָּרוּךְ הוּא עוֹלֶה יָפֶה מִבְּרִיּוֹתָיו, שֶׁעִם בְּרִיָּה זוֹ לֹא יֶחְסַר מֵעוֹלָמוֹ כָּל הָאֶפְשָׁרוּת שֶׁיֵּשׁ בְּדַעְתֵּנוּ לְהַשִּׂיג וכו׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם. וְאֵין סָפֵק, כִּי לוּלֵא מִן הַטַּעַם הַזֶּה שֶׁנִּתְחַיֵּב שִׁכְלֵנוּ לִשְׁכֹּן בְּתוֹךְ הַחֹמֶר בַּעַל הַתַּאֲוֹות וְהַחֲטָאִים רָאוּי הָיָה שִׁכְלֵנוּ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ וּלְהַכִּיר כְּבוֹדוֹ כְּאֶחָד מִבְּנֵי אֱלֹהִים הַנִּצָּבִים עָלָיו, וְאָמְנָם מִפְּנֵי הַחִיּוּב הַזֶּה נִשְׁתַּעְבֵּד לִשְׁכֹּן בְּתֵי חֹמֶר, וְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד לָזֶה מֻכְרָח עַל כָּל פָּנִים לִנְטוֹת מֵעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ לִפְעָמִים וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּצָרְכֵי הַבַּיִת אֲשֶׁר יָדוּר שָׁם, כִּי לֹא יִתְקַיֵּם בִּנְיַן הַבַּיִת עֶצֶיו וַאֲבָנָיו וִיסוֹדוֹתָיו, מִבִּלְתִּי שֶׁיַּשְׁגִּיחַ הָאָדָם עָלָיו. וְאִם כֵּן אַחֲרֵי הֱיוֹת כַּוָּנַת הָאָדָם בִּיצִירָתוֹ עַל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ, בְּכָל עֵת שֶׁיּוּכַל שִׁכְלוֹ לְמַעֵט בַּעֲבוֹדַת הַחֹמֶר וְיָשִׂים מְגַמָּתוֹ לַעֲבוֹדַת קוֹנוֹ אָז טוֹב לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטּוֹשׁ מְלֶאכֶת הַבַּיִת לְגַמְרֵי וְיַחֲרִיבֵהוּ, כִּי גַּם זֶה יֶחְשַׁב לוֹ עָוֹן אַחַר שֶׁהַמֶּלֶךְ חָפֵץ לִהְיוֹת לוֹ בְּרִיָּה כָּזוֹ, וְכִדְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית פֶּרֶק שְׁלִישִׁי (כב, ב) שֶׁאֵין הַיָּחִיד רַשַּׁאי לְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית, וּפָרִישׁ רַב יְהוּדָה בְּשֵׁם רַב טַעְמֵהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי מִשּׁוּם דִּכְתִיב (בראשית, ב ז), וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה, אָמְרָה תּוֹרָה נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתִּי בְּךָ הַחַיֶּה, וְעַל זֶה אָמַר הַמֶּלֶךְ הֶחָכָם (קהלת ז טז) אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם. וְזוֹ הִיא קְדֻשַּׁת הַנָּזִיר וּמַעֲלָתוֹ בְּהַנִּיחוֹ מְלֶאכֶת הַחֹמֶר וְיִשְׁבֹּר תַּאֲוֹתָיו בַּמֶּה שֶׁאֵינוֹ חָרֵבָן גָּמוּר אֶל הַבַּיִת, כְּגוֹן מְנִיעַת שְׁתִיַּת הַיַּיִן וְגִדּוּל הַשֵּׂעָר, כִּי בָּזֶה יִכָּנַע הַיֵּצֶר וְלֹא יִדְלֹף הַבַּיִת בַּעֲבוּרוֹ וְלֹא יֶהֱרְסוּ פְּנוֹתָיו, אֲבָל תִּתְחַזֵּק בּוֹ עֲבוֹדַת הַשֵּׂכֶל וְיֵאוֹרוּ מַהֲלָכָיו וּכְבוֹד ה׳ תִּשְׁכֹּן עָלָיו, וְיִתְקַיֵּם בָּאִישׁ הַזֶּה כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה מִבְּלִי הִתְמַעֵט עֲבוֹדַת שִׂכְלוֹ אֶל בּוֹרְאוֹ מִפְּנֵי שִׁתּוּף הַחֹמֶר שֶׁבּוֹ. וְהָרָאְיָה שֶׁעִנְיַן גִּדּוּל הַשֵּׂעָר הוּא כְּמוֹ כֵן מִפְּנֵי הַכְנָעַת הַיֵּצֶר כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּנָזִיר רֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא (ד, ב) אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק מִיָּמַי לֹא אָכַלְתִּי אָשָׁם נָזִיר טָמֵא, אֶלָּא פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם אֶחָד לְפָנַי מִן הַדָּרוֹם, רְאִיתִיו יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וּקְוֻצּוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים, אָמַרְתִּי לוֹ מָה רָאִיתָ לְהַשְׁחִית שְׂעָרְךָ זֶה [הַנָּאֶה]? אָמַר לִי רוֹעֶה הָיִיתִי לְאַבָּא בְּעִירִי, וְהָלַכְתִּי לְמַלֹּאת מַיִם מִן הַמַּעְיָן וְנִסְתַּכַּלְתִּי בְּבָבוּאָה שֶׁלִּי, וּפָחַז יִצְרִי עָלַי וּבִקֵּשׁ לְטָרְדֵנִי מִן הָעוֹלָם, אָמַרְתִּי לוֹ רָשָׁע לָמָּה אַתָּה מִתְגָּאֶה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ, בְּמִי שֶׁהוּא עָתִיד לִהְיוֹת רִמָּה וְתוֹלֵעָה? הֲעָבוֹדָה שֶׁאֲגַלַּחֲךָ לַשָּׁמַיִם, מִיָּד, עָמַדְתִּי וּנְשַׁקְתִּיו עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתִּי לוֹ בְּנִי, כְּמוֹתְךָ יִרְבּוּ נוֹדְרֵי נְזִירוּת, עָלֶיךָ הַכָּתוּב אוֹמֵר (במדבר, ו ב) אִישׁ כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַיְיָ. וְעַל כֵּן, כְּדֵי לְהַכְנִיעַ הַיֵּצֶר, גַּם כֵּן נִצְטַוָּה לְגַלַּח כָּל שְׂעָרוֹ בְּמִלֹּאות יְמֵי נִזְרוֹ וְלֹא הֻרְשָׁה לְתַקֵּן אוֹתָם וְלִטֹּל מֵהֶם קְצָת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָשׁוּב יִצְרוֹ עָלָיו כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, אֲבָל נִתְחַיֵּב לְגַלְּחָם מִכֹּל וָכֹל כִּי אֵין סָפֵק שֶׁהַשֵּׂעָר הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר אוֹ הַגִּלּוּחַ הַגָּמוּר יַפְסִיד תֹּאַר הָאָדָם.

ג וְאַל תִּתְפַּשֵּׁנִי בְּטַעַם זֶה שֶׁכָּתַבְתִּי מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יט, א) יָבִיא כַּפָּרָה עַל עַצְמוֹ עַל שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, כִּי גַּם זֶה יִתָּכֵן עַל טַעְמֵנוּ, כִּי אַחַר שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁאֵין רְשׁוּת נִתּוּנָה לָאָדָם לְהַשְׁחִית בֵּיתוֹ וּלְקַלְקֵל דָּבָר בַּבִּנְיָן אֲשֶׁר בָּנָה הַבּוֹנֶה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לוֹ לְהָבִיא כַּפָּרָה עַל נַפְשׁוֹ, כִּי אוּלַי נָטָה מִן הַגָּדֵר הַמְחֻיָּב עָלָיו בְּעִנְיַן גּוּפוֹ וְנִשְׁמָתוֹ, כִּי שֶׁמָּא טִבְעוֹ וּבִנְיָנוֹ נָכוֹן עַל צַד שֶׁהַנְּזִירוּת עִנּוּי יוֹתֵר מִדַּאי עַל נַפְשׁוֹ, וְכָל דַּרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְשָׁרִים, וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָּם. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו (במדבר ו יא) עַל דֶּרֶךְ הַפָּשָׁט בְּטַעַם הַחַטָּאת שֶׁמֵּבִיא הַנָּזִיר לְכַפָּרָה, כִּי הָעִנְיָן הוּא שֶׁצָּרִיךְ כַּפָּרָה בְּשׁוּבוֹ לְהִטַּמֵּא בְּתַאֲוֹות הָעוֹלָם דְּמִכְּיָון שֶׁהֵיְתָה עָלָיו רוּחַ הַשֵּׁם וְהִתְחִיל לִהְיוֹת נָזִיר לַה׳ רָאוּי הָיָה לַעֲמֹד כֵּן כָּל יָמָיו, וְשִׁבְעִים פָּנִים יֵשׁ לַתּוֹרָה.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט, א) שֶׁאִם נִתְגַּלַּח הַנָּזִיר בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה וַאֲפִלּוּ בְּאֹנֶס, הֲרֵי זֶה סוֹתֵר מִנְיָנוֹ וּמַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁלְשִׁים יוֹם, דְּקִיְּמָא לַן (שם ה א) סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פֶּרַע, וּבְמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים (רמב״ם נזירות ו א) כְּשֶׁנִּתְגַּלַּח בְּרֹב רֹאשׁוֹ בֵּין בְּתַעַר בֵּין בְּמִין תַּעַר וְלֹא נִשְׁאַר כְּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן, אֲבָל גִּלַּח מְעוּט שְׂעַר רֹאשׁוֹ אֵינוֹ סוֹתֵר מִנְיָנוֹ מִפְּנֵי כֵן, וּכְמוֹ כֵן אֵינוֹ סוֹתֵר מִנְיָנוֹ מִפְּנֵי שְׁתִיַּת הַיַּיִן וַאֲפִלּוּ שָׁתָה מְמֻנּוּ יָמִים רַבִּים, אֲבָל סוֹתֵר הוּא מִנְיָנוֹ מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב.

ה וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן בְּעִנְיַן נְזִירוּת, דְּכָל כִּנּוּיֵי נְזִירוּת כְּנִזְירוּת, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁהָיָה עֹלֶה אוֹ מְקוֹמוֹת שֶׁהַכֹּל עִלְּגִין וְדַרְכָּן לוֹמַר בִּמְקוֹם נָזִיר, נָזִיק אוֹ נָזִיחַ אוֹ פָּזִיחַ, וְאָמַר אֶחָד מִלְּשׁוֹנוֹת אֵלּוּ עַל עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אֶהֱא נָזִיק אוֹ נָזִיחַ אוֹ פָּזִיחַ הֲרֵי זֶה נָזִיר, שֶׁאֵין אוֹמְרִים בִּנְזִירוּת שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי פִּיו בְּכִוּוּן כִּלְבָבוֹ כְּמוֹ בִּשְׁבוּעָה, אֶלָּא מִכְּיוָן שֶׁבִּלְבָבוֹ לְהַנְזִיר וְאָמַר דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לְהָבִין בָּהֶן שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִלּוֹת שֶׁאֵין עִנְיַן הַנְּזִירוּת מוּבָן מִתּוֹכָן פָּשָׁה הֲרֵי זֶה נָזִיר. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ שְׁיָדוֹת נְזִירוּת כְּנִזְירוּת, וּמָה הֵן הַיָּדוֹת? כְּגוֹן שֶׁאָמַר אֶהֱא וְהָיָה נָזִיר עוֹבֵר לְפָנָיו הֲרֵי זֶה נָזִיר. אוֹ שֶׁאָמַר אֶהֱא נָאָה וְתָפַס בִּשְׂעָרוֹ הֲרֵי זֶה נָזִיר וְכֵן הָאוֹמֵר הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַחַרְצַנִּים בִּלְבַד אוֹ מִן הַתִּגְלַחַת, אוֹ מִן הַטֻּמְאָה בִּלְבַד הֲרֵי זֶה נָזִיר גָּמוּר. וְהָאוֹמֵר הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאֶשְׁתֶּה יַיִן אוֹ אֶטְמָא לְמֵתִים אוֹ אֶגַלַּח הֲרֵי זֶה נָזִיר וְאָסוּר בְּכֻלָּם, מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּתְנָאוֹ בָּטֵל. וְנִשְׁאָלִים עַל הַנְּזִירוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל שְׁאָר הַנְּדָרִים. וְהָאָב מֵדִיר אֶת בְּנוֹ קָטָן עַד שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד בְּנָזִיר, אֲבָל לֹא הָאֵם, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה. וְהַגּוֹיִם אֵין לָהֶם נְזִירוּת, אֲבָל יֵשׁ נְזִירוּת בַּעֲבָדִים וּבְנָשִׁים. וְהַבַּעַל וְהָאָב מֵפֵר לְאִשָּׁה גֵּרֵד נְזִירוּת כְּמוֹ שְׁאָר נְדָרִים, וְכֵן הָאָדוֹן אִם יִרְצֶה כּוֹפֶה לָעֶבֶד לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא [ה׳ נזירות פ״א].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, שֶׁחַיָּב בְּגִדּוּל הַשֵּׂעָר כָּל מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלְּמְדוּנוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יט, ב) שֶׁהַנְּזִירוּת נוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר, שֶׁחַיָּב כָּל אָדָם לִהְיוֹת נוֹהֵג נְזִירוּתוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמִנְיַן הַיָּמִים שֶׁנָּדַר, וְשֶׁאֵין עוֹלִין לוֹ הַיָּמִים לִימֵי נֶדֶר נְזִרוֹ אֶלָּא שָׁם, בְּחוּצָה לָאָרֶץ גַּם כֵּן כָּל דִּקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו, לְפִיכָךְ מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר בַּזְּמַן הַזֶּה הֲרֵי זֶה נָזִיר לְעוֹלָם, לְפִי שֶׁעַכְשָׁו אֵין לָנוּ בֵּית כְּדֵי שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בִּמְלֹאת יְמֵי נְזִרוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם נזירות ב כא), שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ אִם יֵשׁ בָּנוּ כֹּחַ לְכוֹפוֹ לַעֲלוֹת לָאָרֶץ וְלִנְהֹג נְזִירוּתוֹ שָׁם עַד שֶׁיִּמּוֹת אוֹ עַד שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וַיַּשְׁלִים קָרְבְּנוֹתָיו.

מצוה שעה

א **שֶׁלֹּא יִכָּנֵס הַנָּזִיר לְאֹהֶל הַמֵּת** – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס הַנָּזִיר לְאֹהֶל הַמֵּת שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ו) עַל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִמְּקוֹם הַקֹּדֶשׁ, כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה (מצוה שסב) מָה שֶּׁיַּדַעְתִּי, וְהוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם לְהַרְחִיק הָאִישׁ הַקָּדוֹשׁ מִמֶּנָּה. וּבְטַעַם טֻמְאַת גּוּף הָאָדָם הַמֵּת, כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן מָה שֶׁהִשַּׂגְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (רסג).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר מג, א) שֶׁאֵין הַנָּזִיר חַיָּב מִשּׁוּם בִּיאָה בְּאֹהֶל הַמֵּת עַד שֶׁיִּכָּנֵס שָׁם כֻּלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֵּעֵת שֶׁיַּכְנִיס שָׁם חָטְמוֹ אוֹ אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו נִטְמָא מִכָּל מָקוֹם, אֵין נִקְרָא בִּיאָה, עַד שֶׁיִּכָּנֵס כֻּלּוֹ, לְפִיכָךְ נָזִיר שֶׁנִּכְנַס לְבֵית שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ בְּשִׁדָּה תֵּבָה וּמְגָדֵל וּבָא חַבְרוֹ וּפָרַע גַּג הַתֵּבָה מֵעָלָיו מַדַּעְתּוֹ לוֹקֶה שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם לֹא יָבֹא, וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא יִטְמָא, שֶׁהֲרֵי עַכְשָׁו טֻמְאָה וּבִיאָה בָּאִין כְּאַחַת. וְנָזִיר שֶׁנִּכְנַס בְּאֹהֶל הַמֵּת אוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בִּשְׁגָגָה וְאַחַר שֶׁנּוֹדַע לוֹ שָׁהָה שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה בַּמִּקְדָּשׁ חַיָּב מַלְקוּת. וְיֶתֶר פְּרָטָיו מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נָזִיר [שם פ״א].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְנִטְמָא בַּצָּדָדִין שֶׁאָמַרְנוּ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה שעו

א **שֶׁלֹּא יִטַּמָּא הַנָּזִיר בְּמֵת וּבְשְׁאָר טֻמְאוֹת** – שֶׁלֹּא יִטַּמָּא הַנָּזִיר בְּמֵת. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו ז) לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וכו׳ לֹא יִטַּמָּא וְגוֹ׳. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר כָּתַבְתִּי בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה שסב) טַעַם בְּהַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִן הַקֹּדֶשׁ, עוֹד אַגִּיד הָעֹלֶה עַל רוּחִי בְּטַעַם הַחֹמֶר הַגָּדוֹל שֶׁבַּנָּזִיר, שֶׁנִּצְטַוָּה שֶׁלֹּא יִטַּמָּא גַּם לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר קְרוֹבִים, וַהֲרֵי הַכֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁגַּם הוּא קָדוֹשׁ מִטַּמֵּא בָּהֶן. וְהָעִנְיָן הוּא לְפִי הַדּוֹמֶה, כִּי קְדֻשַּׁת הַכֹּהֵן חָלָה עָלָיו מִמֵּילָא לֹא הִסְכִּים הוּא עָלֶיהָ וּמַדַּעְתּוֹ לֹא נִהְיְתָה, כִּי אִם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן נִתְקַדֵּשׁ בְּכֹחַ שִׁבְטוֹ שֶׁכֵּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְהַנָּהָגָתוֹ עִם קְרוֹבָיו כְּכָל שְׁאָר בְּנֵי הָעוֹלָם, כִּי אֵין חִלּוּק בֵּין הָאִישׁ הַכֹּהֵן לִשְׁאָר הָעָם, זוּלָתִי כִּי לְעִתִּים יַעֲבֹד בֵּית אֱלֹהָיו. וְאָמְנָם לְעִתִּים גַּם כֵּן יִשְׁכֹּן בְּהֵיכָלוֹ וְיָגֵל עִם אוֹהֲבָיו לְשִׂמְחָה וּלְמִשְׁתֶּה יִקְרָא רֵעָיו וּקְרוֹבָיו, עַל כֵּן יֵחַם לְבָבוֹ עֲלֵיהֶם וְגַם הֵם עָלָיו, וּמִפְּנֵי זֶה הַרְשָׁה לְהִטַּמֵּא לָהֶם, כָּל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

ב אָכֵן הָאִישׁ הַנָּזִיר לַשֵּׁם כָּל יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ קָדוֹשׁ הוּא לַשֵּׁם, וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ לֹא יִטַּמָּא בְּתַאֲוֹת הָעוֹלָם, וְלֹא יִמְצֵא בֵּית מִשְׁתָּאוֹת וּבִסְעוּדַת רֵעִים, כִּי הַפָּרָשָׁתוֹ מִן הַיַּיִן מוֹכַחַת עָלָיו שֶׁנָּתַן לִבּוֹ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי הַשֵּׁם, וּלְתַקֵּן דַּרְכֵי נַפְשׁוֹ, וּלְהַנִּיחַ תַּעֲנוּגֵי הַגּוּף הֶחְשׁוּף, וְאַחֲרֵי שׁוּמוֹ כָּל לִבּוֹ וְכָל מַחְשְׁבוֹתָיו אַחַר נַפְשׁוֹ הַיְקָרָה, וְצָרְכֵי עַצְמוֹ וּבְשָׂרוֹ נָטַשׁ, מָה חֻפְצוֹ בְּהַקָּרַבַת רֵעָיו וְאוֹהֲבָיו עוֹד זוּלָתִי לְמִצְוָה אֵין סָפֵק, כִּי בְּהִתְעַלּוּת הַנֶּפֶשׁ, יֵקַל מְאֹד בְּעֵינֶיהָ הֲנָאַת הַגּוּף וְכָל עִנְיָנוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא תִּפְנֶה אַחַר חֶבְרַת גּוּפִים אֲחֵרִים וְאִם קְרוֹבִים הֵמָּה אוֹ רְחוֹקִים, וְלֹא תִּמְצָא תַּעֲנוּג בְּכָל דָּבָר מֵהַדְּבָרִים, זוּלָתִי בַּעֲבוֹדָה הַקְּדוֹשָׁה אֲשֶׁר נִתְקַשְּׁרָה בָּהּ, וְעֵינֶיהָ אֵלֶיהָ תָּמִיד. וְעַל כֵּן לְרֹב קְדֻשָּׁתוֹ וּמַעֲלָתוֹ וּפְרִישׁוּתוֹ מֵאֲחָיו תִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה

מֵהַטַּמֵּא לָהֶם, וּכְעִנְיַן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, כִּי מֻהֱיוֹתוֹ מְעֻלֶּה מְאֹד בְּעִנְיָנוֹ, וְנִפְרַשׁ מֵחֶבְרַת הָאוֹהָבִים, וְאֵין כָּל עֶסְקָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו זוּלָתִי בַּעֲבוֹדַת אֱלֹהָיו יִתְבָּרַךְ תִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה גַּם כֵּן מֵהַטַּמֵּא לְאָחָד מִכָּל קְרוֹבָיו, וְטַעַם הַנֶּאֱמָר עָלָיו בַּכָּתוּב בְּהַרְחָקַת הַטֻּמְאָה נֶאֱמַר גַּם עַל הַנָּזִיר, זוּלָתִי שֶׁבַּכֹּהֵן הַזְּכִיר שָׁמָּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָשׁוּחַ בּוֹ, וּבַנָּזִיר לֹא הִזְכִּיר שָׁמָּן, שֶׁבַּכֹּהֵן נֶאֱמַר (ויקרא כא כב) כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו. וּבְנָזִיר נֶאֱמַר כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ. וְאוּלַי תַּחְשֹׁב לְהָשִׁיב עָלַי, כִּי הַנָּזִיר לִזְמַן, בְּהַשְׁלִים זְמַנּוֹ יָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו וְיִרְדֹּף תַּאֲוֹתָיו, וְאִם כֵּן לָמָּה יִהְיֶה חָמוּר יוֹתֵר מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט? הַתְּשׁוּבָה כִּי הָאָדָם אַחַר הַזִּירוֹ לַשֵּׁם פַּעַם אַחַת תִּקְוָה יֵשׁ בּוֹ לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ וּלְהוֹסִיף יוֹם יוֹם בְּטוּבוֹ, וּמִן הַשָּׁמַיִם מַסְכִּימִין עַל יָדוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קד, א) בָּא לְטָהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וְאַחַר שֶׁהִזִּיר אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד יִסְתַּיֵּעַ וְיִשָּׁלִים כָּל יָמָיו בְּטָהֳרָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נזיר מט ב). שֶׁיֵּשׁ טֻמְאַת מֵת שֶׁאִם נִטְמָא הַנָּזִיר בָּהּ מְגַלֵּחַ וְסוֹתֵר הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים, וּמַתְחִיל לִמְנוֹת יְמֵי נְזִירוּתוֹ אַחַר כֵּן, וְיֵשׁ טֻמְאַת מֵת שֶׁאֵין מְגַלֵּחַ בַּעֲבוּרָהּ וְלֹא סוֹתֵר הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא טֻמְאַת שִׁבְעָה, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ וְכִי יִטְמָא לְנֶפֶשׁ, אֶלָּא וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו, דְּמַשְׁמַע, עַד שֶׁיִּטְמָא בְּטֻמְאוֹת שֶׁהֵן בְּעַצְמוֹ שֶׁל מֵת. וְאֵלּוּ הֵן הַטֻּמְאוֹת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן עַל הַנֶּפֶל, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בַּגִּידִין, וְעַל כַּזַּיִת מִן הַמֵּת, וְעַל כַּזַּיִת נֶצֶל, וְעַל הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן רֹב מִנְיַן הָעֲצָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹבַע הַקֶּבֶ, וְעַל עֲצָמוֹת שֶׁהֵן בְּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹבַע הַקֶּבֶ, וְעַל חֲצִי קֶבֶ עֲצָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב בְּנְיָנוֹ וְלֹא רֹב מִנְיָנוֹ, וּבִלְבַד שֶׁכָּל הָעֲצָמוֹת יִהְיוּ מִשֶּׁל מֵת אֶחָד וְלֹא מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְעַל שִׁדְרָה הַבָּאָה מִן הַמֵּת, וְעַל הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל מֵת אֶחָד, וְעַל אֵבֶר מִן הַמֵּת, וְעַל אֵבֶר מִן הַחַי מֵאָדָם, שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה בַּחַי, וְעַל חֲצִי לֹג דָּם שֶׁבָּא מִמֵּת אֶחָד, וְעַל מְלֹא חָפְנַיִם רָקָב הַמֵּת. וְאֵיזֶהוּ נֶצֶל? זֶה בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה, וְאֵין רָקָב הַמֵּת מְטַמֵּא, עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם בְּאָרוֹן שֶׁל שַׁיִשׁ וְיִהְיֶה כֻּלּוֹ שָׁלֵם. חָסֵר מִמֶּנּוּ אֵבֶר אֶחָד, אוֹ שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ, אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֲצָמוֹת אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת אֵין לוֹ רָקָב, וְלֹא אָמְרוּ רָקָב, אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד לְהוֹצִיא הָרוּג, שֶׁהֲרֵי חָסֵר דָּמוֹ. קָבְרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאַחַת, אוֹ שֶׁגָּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ אִשָּׁה עֻבָּרָה שֶׁמֵּתָה וְנִקְבְּרָה וְעֻבָּרָה בְּמֵעֶיהָ אֵין הָרָקָב שֶׁלָּהֶן מְטַמֵּא, וְכֵן אִם טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁיִּרְקַב מֵאֵלָיו. וְכֵן אִם נִטְמָא בְּרֹבַע הָעֲצָמוֹת הַבָּאִים מִשִּׁדְרָה אוֹ מִן הַגֻּלְגֹּלֶת [בְּאֶהֱלָן] הֲרֵי זֶה סְפֵק טָמֵא.

ד כָּל אֵלּוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה טֻמְאוֹת שֶׁמָּנִינוּ, אִם נָגַע נָזִיר בְּאַחַת מֵהֶן, אוֹ אִם נְשָׂאָהּ, אוֹ הֶאֱהִיל הַנָּזִיר עָלֶיהָ, אוֹ הֶאֱהִילָה הַטֻּמְאָה עַל הַנָּזִיר, אוֹ הָיָה הַנָּזִיר וְאַחַת מִטֻּמְאוֹת אֵלּוּ בְּאֹהֶל הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טָמְאָה, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָמְאָה, וְסוֹתֵר אֶת הַכֹּל, חוּץ מִן הָרָקָב שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגַּע בְּכֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד, אֲבָל אִם נְשָׂאוֹ אוֹ נִטְמָא בְּאָהֶל מְגַלֵּחַ. וְכֵן נָזִיר שֶׁנָּגַע בְּעֶצֶם הַמֵּת אֲפִלּוּ בְּעֶצֶם כַּשְּׂעוֹרָה, אוֹ נְשָׂאוֹ הֲרֵי זֶה מְגַלֵּחַ עָלָיו, וּמֵבִיא קָרְבַּן טָמְאָה, וְסוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִין, וְאֵין עֶצֶם אֶחָד מְטַמֵּא אָהֶל.

ה אֲבָל אִם נִטְמָא בְּגוּשׁ אֶרֶץ הָעַמִּים אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ שֶׁהֵן מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, אוֹ שֶׁהֶאֱהִילוּ עָלָיו וְעַל אַחַת מִן הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה טֻמְאוֹת הַנִּזְכָּרוֹת, וְשָׁרְיָגִים הַיּוֹצְאִים מִן הָאִילָנוֹת, אוֹ הַפְּרָעוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגֶּדֶר, אוֹ מֹטֶה, אוֹ גָּמָל וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְנִטְמָא בְּאָהֶלָן אוֹ בְּרֹבַע הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב מִנְיָן וְלֹא רֹב בְּנְיָן, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בִּרְבִיעִית דָּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּגוֹלֵל אוֹ בִּדֹּפֶק שֶׁהֵן מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֵבֶר מִן הַחַי אוֹ בְּאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר כָּרָאוּי, לְפִי הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ הֲרֵי זֶה אֵינוֹ סוֹתֵר, אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל אֵלּוּ הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּמַזֶּה בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, אֵינוֹ מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טָמְאָה, וְלֹא מֵבִיא קָרְבָּנוֹת וְלֹא סוֹתֵר אֶת הַקּוֹדְמִין, אֲבָל כָּל יְמֵי הַטֻּמְאָה אֵין עוֹלִין לוֹ לִמְנִין יְמֵי נְזִירוּתוֹ.

ו וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (נזיר מד א), שֶׁהַמְּטַמֵּא הַנָּזִיר אִם הָיָה הַנָּזִיר מְזִיד לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטָּמְאוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם (ויקרא יט יד) וְלִפְנֵי עִוֵּר וְגוֹ', וְאִם הַנָּזִיר שׁוֹגֵג וְזֶה שֶׁטָּמְאוֹ מְזִיד אֵין אֶחָד מֵהֶן לוֹקֶה, וְלָמָּה אֵינוֹ לוֹקֶה הַמְטַמֵּא הַנָּזִיר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּנָּזִיר (במדבר ו ט) וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת אֶלָּא בּוֹ כְּשֶׁהוּא מְטַמֵּא מַדַּעְתּוֹ. וְיֵתֵר פְּרָטֵיהֶ בְּמַסֶּכֶת נָזִיר [שס].

ז וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְטִמֵּא עַצְמוֹ בְּמֵזִיד בַּצְּדָדִין שֶׁבֵּאַרְנוּ לוֹקֶה. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נזירות ה, כ כא) שֶׁהַנָּזִיר שֶׁטִּמֵּא עַצְמוֹ בְּמֵזִיד יִתְחַיֵּב אַרְבַּע מַלְקוּיוֹת, מִשּׁוּם לֹא יְטַמֵּא, וּמִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, וּמִשּׁוּם לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ וּמִשּׁוּם לֹא יָבֹא, אִם הָיְתָה בִּיאָה וְטֻמְאָה בְּאֵין כְּאַחַת.

מצוה שעז

א **מִצְוַת גִּלּוּחַ הַנָּזִיר וַהֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו** – שֶׁיְּגַלַּח הַנָּזִיר שְׂעָרוֹ וְיָבִיא קָרְבְּנוֹת כְּשֶׁיִּשְׁלִים נְזִירוּתוֹ, וְכֵן כְּשֶׁיִּטְמָא שֶׁנֶּאֱמַר וּבְיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ וְגוֹ' וְכֵן וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו וְגוֹ'. וְאָמְרוּ בַּסִּפְרָא (מצורע ב, ו) שְׁלֹשָׁה מְגַלְּחִין וְתִגְלְחָתָן מִצְוָה, הַנָּזִיר וְהַמְּצֹרָע וְהַלְוִיִּם, אוּלָם שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה אֵינָם שָׁוִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם שֶׁגִּלּוּחַ הַלְוִיִּם הָיָה לְשֵׁעָה בַּמִּדְבָּר וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת וְגִלּוּחַ מְצֹרָע וְנָזִיר מִצְוָה וְנוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סה״מ עשה צג) שֶׁשְּׁנֵי

גִּלּוּחִים אֶלּוּ שֶׁל נָזִיר, שֶׁהֵן גִּלּוּחֵי טֻמְאָה וְגִלּוּחַ טָהֳרָה אֵין רָאוּי לְמָנוֹתָן כִּי אִם מִצְוָה אַחַת, לְפִי שֶׁעִנְיַן גִּלּוּחַ הַטֻּמְאָה אֵינוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כְּלָל, אֶלָּא דִּין מִדִּינֵי הַנְּזִירוּת הוּא, שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב שֶׁאִם נִטְמָא הַנָּזִיר בִּימֵי הַנְּזִירוּת שֶׁיְּגַלֵּחַ וְיָבִיא קָרְבָּן וְאָז יָשׁוּב וְיַגְדִּיל פֶּרַע בְּקֻדֻּשָּׁה כְּבַתְּחִלָּה מִנְיַן כָּל יְמֵי הַנְּזִירוּת שֶׁאָסַר עַל נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְמִצְרָע גַּם כֵּן שְׁתֵּי תּוֹרִים וְהֵן מִצְוָה אַחַת, וְאַחַר שֶׁאֵין זֶה עִקַּר הַמִּצְוָה אֶלָּא דִּין מִדִּינָיו אֵין רָאוּי לְמָנוֹתוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ בָּעִקָּר הַשְּׁבִיעִי. וּבְסֵדֶר זֹאת תִּהְיֶה (מצרע) (מצוה קעד) כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן בְּשֵׁם הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, מָה הִיא הַסִּבָּה בְּמָנוֹתֵנוּ תּוֹרָה וְקָרְבְּנוֹתָיו מִצְוָה אַחַת, וְתוֹרָה וְקָרְבְּנוֹתָיו שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְשָׁם תִּרְאֶנּוּ מְבֹאָר אִם תִּרְצֶה לִלְמֹד.

ב מִשְּׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ שֶׁל גִּלּוּחַ כָּל הַשֵּׂעָר בְּמִלֹּאת יְמֵי הַנְּזִירוּת וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת כָּתַבְתִּי בְּכְלַל שֹׁרֶשׁ מִצְוָה הַקּוֹדֶמֶת (שעד) מָה שֶּׁיְּדַעְתִּי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מדות ב, ה) הֵיכָן מְגַלְּחַ שְׂעָרוֹ? בְּעֲזָרַת נָשִׁים (רמב״ם נזירות ח ג) וְלִשְׁפַּת נְזִירִים הָיְתָה שָׁם בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, וְשָׁם מְבַשְּׁלִים שַׁלְמֵיהֶם וּמַשְׁלִיכִין שְׂעָרָן לָאֵשׁ, וְאִם גִּלַּח בַּמְּדִינָה יָצָא, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁמְּגַלְּחַ תַּחַת הַדּוּד מַשְׁלִיךְ שְׂעָרוֹ, וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיְּהֵא פָּתַח הָעֲזָרָה פָּתוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו יח) פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵין פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁיְּגַלֵּחַ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁבְּזִיוֹן מִקְדָּשׁ יִהְיֶה בָּזֶה. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצְוָה זוֹ (נזיר מו א) נָזִיר מְמֹרָט אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲבִיר תַּעַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר, וְכֵן אִם אֵין לוֹ כַּפַּיִם חֲרֵי זֶה מַקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו וְשׁוֹתֶה יַיִן אַחַר כֵּן וּמִשַּׁמֵּא, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ שֵׂעָר מִכֵּינָן שֶׁהֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גִּלַּח אֵין הַתִּגְלַחַת מְעַכֶּבֶת, וְשׁוֹתֶה וּמִטַּמֵּא לָעֶרֶב, דְּמִשֶּׁנִּזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים מִקָּרְבְּנוֹתָיו הֻתַּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עַל כַּפָּיו וְלֹא הֵנִיף, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְמִצְוָה וְלֹא לְעִכּוּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַתִּגְלַחַת מְעַכֶּבֶת מִצְוָה לְגַלֵּחַ אֲפִלּוּ לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה. וְנָזִיר שֶׁגִּלַּח בְּלֹא תַּעַר אוֹ שֶׁגִּלַּח בְּתַעַר וְשִׁיֵּר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם, וְלֹא קָיְמוּ מִצְוַת גִּלּוּחַ, בֵּין נָזִיר טָהוֹר, בֵּין נָזִיר טָמֵא. גִּלַּח עַל הַשְּׂלָמִים וְנִמְצָא פָּסוּל תִּגְלַחְתּוֹ פְּסוּלָה, וּזְבָחָיו לֹא עָלוּ לוֹ. גִּלַּח עַל שְׁלֹשֶׁת הַבְּהֵמוֹת שֶׁהוּא מַקְרִיב וְנִמְצְאוּ אַחַת מֵהֶן כְּשֵׁרָה תִּגְלַחְתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְיָבִיא שְׁאָר הַזְּבָחִים וְיִקָּרְבוּ כְּהִלְכָתָן. שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ הֵם, כֶּבֶשׂ לְעוֹלָה, וְכִבְשָׂה לְחַטָּאת, וְאַיִל לִשְׁלָמִים, וּמֵבִיא עִם הָאַיִל שִׁשָּׁה עֶשָׂרוֹנוֹת וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁית עִשָּׂרוֹן סֹלֶת וְאוֹפֶה מֵהֶן עֶשְׂרִים חַלּוֹת. וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶן בְּמַסֶּכֶת נָזִיר [שם פ״ז].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא גִּלַּח, אוֹ שֶׁגִּלַּח בְּלֹא תַּעַר, אוֹ שֶׁגִּלַּח וְשִׁיֵּר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּטֵל עֲשֵׂה. אֲבָל שִׁיֵּר אַחַת לְבַדָּהּ אֵין הַמִּצְוָה מִתְבַּטֶּלֶת בִּשְׁבִיל שֵׂעָר אַחַת, וַאֲפִלּוּ גִּלַּח וְשִׁיֵּר שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְאַחַר כָּךְ נָשְׂרָה אַחַת מֵהֶן מֵעַצְמָהּ, אִם גִּלַּח הָאַחֶרֶת אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁעָר אֵין כָּאן, שֶׁהֲרֵי שַׂעֲרָה אַחַת אֵינָהּ חֲשׁוּבָה שֵׂעָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִצְוַת גִּלּוּחַ יֵשׁ כָּאן, לְפִי שֶׁכְּבָר גִּלַּח כָּל רֹאשׁוֹ חוּץ מִן הַשְּׁתַּיִם, וּנְפִילַת הָאַחַת אֵינָהּ כְּלוּם, שֶׁשְּׂעָרָה אַחַת אֵינָהּ חֲשׁוּבָה לְכְלוּם, וּכְשֶׁגִּלַּח הָאַחֶרֶת הֲרֵי הַשְּׂלִים גִּלּוּחוֹ לְגַמְרֵי וְקָיְמוּ מִצְוַת גִּלּוּחַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתִּגְלַחַת אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת מִשְּׁתֵּית הַיַּיִן וּמֵהַטַּמֵּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, הֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת מְעַכֶּבֶת הַכֹּל, וְאִם לֹא הֵבִיאָן בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְהוּא אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא עַד שֶׁיְּבִיאֵם, וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּלַּח לֹא נִשְׁלְמָה הַמִּצְוָה עַד שֶׁהֵבִיא הַקָּרְבָּנוֹת.

מצוה שעח

א **מִצְוַת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בְּכָל יוֹם** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁיְּבָרְכוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ו כג) כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם.

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁחָפֵץ הַשֵּׁם בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְבָרֵךְ עַמּוֹ עַל יְדֵי הַמְּשָׁרְתִים הַחוֹנִים תָּמִיד בְּבֵית הַשֵּׁם, וְכָל מַחְשַׁבְתָּם דְּבֵקָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, וְנַפְשָׁם קְשׁוּרָה בְּיִרְאָתוֹ כָּל הַיּוֹם, וּבְזִכּוּתָם תָּחוּל הַבְּרָכָה עֲלֵיהֶם, וְיִתְבָּרְכוּ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וְיִהְיוּ נֹעַם הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם. וְאַל תִּתְמַהּ לֵאמֹר וְלוּ חֶפְץ הַשֵּׁם בְּבִרְכָתָם יְצַו אֹתָם אֶת הַבְּרָכָה, וְאֵין צֹרֶךְ בְּבִרְכַּת הַכֹּהֲנִים, כִּי כְּבָר הִקְדִּימוֹתִי לְךָ פְּעָמִים רַבּוֹת, כִּי בְּכֹחַ הֶכְשֵׁר מַעֲשֵׂינוּ תָּחוּל הַבְּרָכָה עָלֵינוּ, כִּי יָדוֹ בָּרוּךְ הוּא פְּתוּחָה לְכָל שׁוֹאֵל בְּהִיוֹתוֹ מֻכְשָׁר וּמוּכָן לְקַבָּלַת הַטּוֹב, וְעַל כֵּן כִּי בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וָרָצָה שֶׁנִּזְכֶּה בְּטוּבוֹ הִזְהִירָנוּ וְצִוָּנוּ לְהָכִין מַעֲשֵׂינוּ וּלְהַכְשִׁיר גּוּפֵינוּ בְּמִצְוֹתָיו, לִהְיוֹתֵנוּ רְאוּיִים אֶל הַטּוֹב, גַּם צִוָּנוּ בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַבְּרָכָה, וְשֶׁנִּשְׁאַל אוֹתָהּ עַל יְדֵי הַמְּשָׁרְתִים הַטְּהוֹרִים, כִּי כָּל זֶה יִהְיֶה זְכוּת לְנַפְשׁוֹתֵינוּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִזְכֶּה בְּטוּבוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כג, ב) שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. וְכֵיצַד הִיא נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם? (סוטה לח, ב רמב״ם תפלה יד ג ד) בְּשָׁעָה שֶׁיִּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לַעֲבוֹדָה, כְּלוֹמַר כְּשֶׁיִּרְצֶה לְהַתְחִיל בִּבְרַכַּת רְצֵה כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עוֹלִין לַדּוּכָן, וּפְנֵיהֶם לְמוּל הַהֵיכָל, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת עַל כַּפֵּיהֶם עַד שֶׁיְּשַׁלִּים שְׁלִיחַ צִבּוּר בִּרְכַּת הוֹדָאָה, וְאַחַר כָּךְ מַחְזִירִין פְּנֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם, וּמַתְחִילִין יְבָרֶכְךָ, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר אָמוֹר לָהֶם, וְהֵם עוֹנִים אַחֲרָיו בְּקוֹל נָאֶה, וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן כָּל הָעָם עוֹנִין אָמֵן וְכֵן בְּפָסוּק שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ הַשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מַתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּשִׂים שָׁלוֹם

וכו׳, וְהַכֹּהֲנִים מַחְזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ וְכוֹפְפִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר בִּרְכַּת שִׂים שָׁלוֹם וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן. וּמִנְהֶגֵנוּ הַיּוֹם, שֶׁהַכֹּהֲנִים אֵינָן עוֹלִים לַדּוּכָן, אֶלָּא עוֹמְדִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וְעוֹשִׂין כַּסֵּדֶר שֶׁכָּתַבְנוּ.

ד וְקֹדֶם שֶׁיַּחְזִירוּ פְּנֵיהֶם לְבָרֵךְ הָעָם מְבָרְכִים בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. וְכָל פּוֹנוֹת שֶׁיִּהְיוּ פּוֹנִין כְּגוֹן חֲזָרַת פְּנֵיהֶם לַצַּבּוּר אוֹ לַהֵיכָל יִהְיוּ לְעוֹלָם דֶּרֶךְ יָמִין. וְשִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין מִן הַכֹּהֲנִים נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם (רמב״ם תפלה טו, א) הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם, וְהַשְּׁנַיִם, וְהַיַּיִן, וּבְאוּר דְּבָרִים אֵלֶּה עִם יֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה הַכֹּל מְבֹאָר בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה וְתַעֲנִית, וּבַשְּׁבִיעִי מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה [א״ח סי׳ קכח].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בַּכֹּהֲנִים, כִּי עֲלֵיהֶם מִצְוָה זוֹ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. וּבְשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף וּבִנְעִילָה חַיָּבִין לְבָרְכָם, אֲבָל בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם אֵין שָׁם נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל אָדָם וְיֵשׁ שָׁם חֶשְׁשׁ יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. אֲפִילוּ בְּמִנְחַת תַּעֲנִית, גָּזְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, אַטּוּ מִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם, וְכִדְפָסַק רַב נַחְמָן בְּפֶרֶק בָּתְרָא דְּתַעֲנִית (כו, ב) אֲבָל אָמְרוּ שָׁם, אֶלָּא הָאִדָּנָא מַאי טַעְמָא פָּרְסֵי יְדֵיהוּ כָּהֲנֵי בְּמִנְחָתָא דְּתַעֲנִיתָא, הוֹאִיל וְסָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה מְצַלֵּי לַהּ כִּתְפִלַּת נְעִילָה דָּמְיָא.

מצוה שעט

א **מִצְוַת מֹשֶׁה הָאָרוֹן בַּכָּתֵף** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁיִּשְׂאוּ הָאָרוֹן עַל הַכָּתֵף כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ז ט) כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ. וְכָתַב הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסה״מ עשה לד) אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה זוֹ בָּאָה לַלְוִיִּם, בָּעֵת הַהִיא הָיָה, כְּלוֹמַר בַּמִּדְבָּר לְמִעוּט מִסְפַּר הַכֹּהֲנִים בַּיָּמִים הָהֵם וְאוּלָם לְדוֹרוֹת הַכֹּהֲנִים חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ וְהֵם יִשָּׂאוּהוּ, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (ג ו) וְסֵפֶר שְׁמוּאֵל.

ב וְהָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בהשגותיו על השרש השלישי בד״ה וראיתי) זֶה שֶׁאָמַר הָרַב שֶׁנָּעֲתְקָה הַמִּצְוָה לַכֹּהֲנִים אֵינוֹ אֱמֶת, חָלִילָה לָנוּ שֶׁנֹּאמַר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שׁוּם מִצְוָה בַּתּוֹרָה, שֶׁיִּהְיוּ נִפְסָלִין הַלְוִיִּם מִמַּשָּׂא הָאָרוֹן לְעוֹלָם, וְיָפֶה פֵּרֵשׁ. וְהַלְוִיִּם נְשָׂאוּהוּ בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א טו כו) וַיְהִי בְּעֶזֹר הָאֱלֹהִים אֶת הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ, וּכְתִיב וְכָל הַלְוִיִּם הַנֹּשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן וְגוֹ׳. אֲבָל בֶּאֱמֶת, כִּי הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם כֻּלָּם כְּשֵׁרִים בְּמַשָּׂא הָאָרוֹן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ לְוִיִּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יחזקאל מד טו) וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, וְכֵן כָּתוּב (דברי הימים שם יד טו) וַיִּתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְהַעֲלוֹת אֶת אֲרוֹן יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה כִּדְבַר יְיָ בִּכְתָפָם בַּמֹּטוֹת עֲלֵיהֶם. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי, וְהֵיכָן צִוָּה? וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן וגו׳, כִּי כֻּלָּם נִקְרְאוּ בְּנֵי קְהָת. וְעוֹד כָּתַב, כִּי מָה שֶׁאָמַר הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁהִתְבָּאֵר זֶה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ וּשְׁמוּאֵל לֹא מָצָא הוּא הַבֵּאוּר הַזֶּה, אֲבָל מָצָא בְּהֵפֶךְ, שֶׁהָרֵי נֶאֱמַר שָׁם (יהושע ג ג) וַיְצַו אֶת הָעָם לֵאמֹר כִּרְאוֹתְכֶם אֵת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאִים אֹתוֹ. אֲבָל הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁכָּל הַשָּׁבֶט כָּשֵׁר לְמַשָּׂא הָאָרוֹן, וְעוֹד שֶׁמִּפְּרָשׁ הוּא הַדָּבָר בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (לג, ב), שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כֵּיצַד עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן? בְּכָל יוֹם לְוִיִּם נוֹשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן, וְהַיּוֹם נְשָׂאוּהוּ כֹּהֲנִים, כְּלוֹמַר בַּיּוֹם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן נְשָׂאוּהוּ הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם, כִּי כֵן כָּתוּב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית כְּדֵי לְהַעֲשׂוֹת הַנֵּס עַל יְדֵי כֹּהֲנִים, שֶׁהֵם קְדֻשִׁים קָדָשִׁים בַּשֵּׁבֶט.

ג וּלְפִי הַדּוֹמֶה, מָה שֶׁאָמַר הָרַב מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁמִּבֹּאר הוּא בִּיהוֹשֻׁעַ מִזֶּה הַמִּקְרָא הוּא, וְאֵינֶנּוּ בֵּאוּר הֶכְרֵחִי כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר מְלָכִים (א ח, ו) וַיְבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. גַּם זֶה אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ, כִּי מִפְּנֵי שֶׁהַלְוִיִּם אֵינָם נִכְנָסִים לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים הִכְנִיסוּהוּ הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם. וְהָעִקָּר לְפִי הַדּוֹמֶה, כִּדְבְרֵי הָרַב מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁכָּל הַשֵּׁבֶט כָּשֵׁר לְמַשָּׂא הָאָרוֹן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברי הימים ב לה, ג) וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם וְגוֹ׳ תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף. עוֹד עִנְיָנוֹ, שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ יִשְׂרָאֵל לְשָׂא הָאָרוֹן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל, אֵין הָעִנְיָן שֶׁאִם יִצְטָרְכוּ לָשֵׂאת אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂאוּהוּ הַלְוִיִּם, וְזֶה דָּבָר בָּרוּר וְנִגְלֶה לַכֹּל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין כד, א) מוּמִין פּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים, וְאֵין שָׁנִים פּוֹסְלִין בַּכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא בַּעֲבוֹדַת הַכְּהֻנָּה שֶׁאֵין שָׁנִים פּוֹסְלִין בְּאוֹתָהּ עֲבוֹדָה, אֲבָל בַּעֲבוֹדַת הַמַּשָּׂא גַּם בַּכֹּהֲנִים פּוֹסְלִין שָׁנִים, כְּמוֹ בַּלְוִיִּם [ה׳ כלי מקדש פ״ב].

ד מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכָּל עִקַּר כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא הַתּוֹרָה שֶׁבָּהּ נִבְדְּלוּ מִשְּׁאָר הָעַמִּים וְנַעֲשׂוּ חֵלֶק הַשֵּׁם, עַל כֵּן רָאוּי וְכָשֵׁר לְשֵׂאת אוֹתָהּ בִּכְתֵפֵי הָאֲנָשִׁים הַנִּכְבָּדִים וְהַמְקֻדָּשִׁים שֶׁבָּנוּ, וְאֵין צָרִךְ לְהַאֲרִיךְ בְּמוּבָן לְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ מְבֹאָר בַּכָּתוּב, וְהוּא שֶׁיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם הָאָרוֹן בַּכָּתֵף בְּעֵת שֶׁיִּצְטָרְכוּ לְנָשְׂאוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כְּגוֹן בְּעֵת מִלְחָמָה אוֹ לְשׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְלֹא יִשָּׂאוּהוּ בַּעֲגָלָה אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, וּכְבָר שָׁמוּ חֲכָמִים (סוטה לה, א) לְדָוִד טוֹעָה בְּדָבָר שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין אוֹתוֹ, בְּנָשְׂאוֹ הָאָרוֹן עַל הָעֲגָלָה.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, כִּי אָז הָיוּ צְרִיכִין לָשֵׂאת אָרוֹן בְּרִית הַשֵּׁם מִפְּנֵי מִלְחָמָה אוֹ כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּה מַלְכָּם, אֲבָל עַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ וְלֹא אָרוֹן לָשֵׂאת בְּשׁוּם מָקוֹם. וּמִצְוָה זוֹ מֻטֶּלֶת עַל שֵׁבֶט לֵוִי וְעַל שְׁאָר יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּסְכִּימוּ עַל יָדָם. וְזֶה שֶׁנִּהֲגוּ בַּגָּלוּיוֹת הַיּוֹם לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרַאת מַלְכֵי הָאֻמּוֹת אֵין זֶה בְּחִיּוּב מִצְוָה זוֹ כְּלָל, שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַשָּׁאִים לִשָּׂא אוֹתוֹ, וְאִם מִדֶּרֶךְ כְּבוֹד הַתּוֹרָה יִבְחֲרוּ גַּם הַיּוֹם שֶׁיִּשָּׂאוּהוּ מִבְּנֵי לֵוִי תָּבוֹא עֲלֵיהֶם בְּרָכָה.

מצוה שפ

א **מִצְוַת פֶּסַח שֵׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּאִיָּר** – שֶׁיַּעֲשֶׂה פֶּסַח שֵׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּאִיָּר, כָּל מִי שֶׁלֹּא יָכֹל לַעֲשׂוֹת פֶּסַח רִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, כְּגוֹן מֻחְמַת טֻמְאָה אוֹ שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יא) בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ. וְעוֹד הוֹרוּנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים עג, א) דְּלָאו דַּוְקָא טֻמְאָה וְרִחוּק הַדֶּרֶךְ לְבַד, אֶלָּא כָּל שֶׁשָּׁגַג, אוֹ נֶאֱנַס, אוֹ אָפְלוּ הֶזִּיד וְלֹא הִקְרִיב בָּרִאשׁוֹן מַקְרִיב בַּשֵּׁנִי.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה לְפִי שֶׁמִּצְוֹת הַפֶּסַח הוּא אוֹת חָזָק וּבָרוּר לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם. כִּי אָז בָּעֵת הַהִיא עָשָׂה עִמָּנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא נִסִּים וְנִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת וְשִׁנָּה טֶבַע הָעוֹלָם לְעֵינֵי עַמִּים רַבִּים, וָרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי הַשְׁגָּחָתוֹ וְיכָלְתּוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים, וְאָז בָּעֵת הַהִיא הֶאֱמִינוּ הַכֹּל וַיַּאֲמִינוּ כָּל הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם לְעוֹלָם בֶּאֱמֶת שֶׁהוּא בָּרוּךְ הוּא בָּרָא הָעוֹלָם יֵשׁ מֵאַיִן בְּעֵת שֶׁרָצָה, וְהִיא הָעֵת הַיְדוּעָה, וַאֲף עַל פִּי שֶׁבְּרִיאַת הַיֵּשׁ מִן הָאַיִן הוּא דָּבָר נִמְנָע מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, כִּי כְּמוֹ כֵן נִמְנָע לִבְקֹעַ מְצוּלוֹת יָם עַד עֲבֹר בְּתוֹכוֹ עַם כָּבֵד בַּיַּבָּשָׁה וְיָשׁוּבוּ לִמְקוֹמָן, וּלְהַחֲיוֹת עַם גָּדוֹל וְרַב אַרְבָּעִים שָׁנָה מִלֶּחֶם הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם יוֹם יוֹם, וְיֶתֶר הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים שֶׁעָשָׂה לָנוּ בָּעֵת הַהִיא שֶׁכֻּלָּן נִתְחַדְּשׁוּ בְּהֶפֶךְ הַטְּבָעִים וְעִנְיַן חִדּוּשׁ הָעוֹלָם, הוּא הֶעָמּוּד הֶחָזָק בֶּאֱמוּנָתֵנוּ וּבְתוֹרָתֵנוּ, כִּי לְמַאֲמִינֵי הַקֶּדְמוּת אֵין לָהֶם תּוֹרָה וְחֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא עִם יִשְׂרָאֵל, יָדוּעַ הַדָּבָר, אֵין לְהַאֲרִיךְ בְּמִפֶּרְסָם. עַל כֵּן הָיָה מִרְצוֹנוֹ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת בְּמִצְוָה זוֹ הַנִּכְבֶּדֶת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַל יְעַכְּבֵהוּ אֹנֶס וְרִחוּק מָקוֹם מֵעֲשׂוֹתָהּ, כִּי אִם יִקְרָהוּ עָוֹן שֶׁנֶּאֱנַס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְלֹא זָכָה בָּהּ עִם הַקּוֹדְמִים יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי. וּלְפִי שֶׁהוּא יְסוֹד גָּדוֹל בַּדָּת, הִגִּיעַ הַחִיּוּב גַּם כֵּן אַף עַל הַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר בֵּין פֶּסַח רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי, וְכֵן קָטָן שֶׁהִגְדִּיל בֵּין שְׁנֵי הַפְּסָחִים שֶׁחַיָּבִים לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי. (רמב״ם קרבן פסח ו ז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּפְסָחִים פֶּרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (פסחים צה, א) מָה בֵּין רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי? הָרִאשׁוֹן חָמֵץ אָסוּר בְּבַל יֵרָאֶה וּבְבַל יִמָּצֵא. וְהַשֵּׁנִי חָמֵץ וּמַצָּה עִמּוֹ בַּבַּיִת, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵין שָׁם יוֹם טוֹב וְאִסּוּר מְלָאכָה, וְהָרִאשׁוֹן טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ וְהַשֵּׁנִי אֵין טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ, זֶה מַצָּא. וְהַשֵּׁנִי חָמֵץ וּמַצָּה עִמּוֹ בַּבַּיִת, וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵין שָׁם יוֹם טוֹב וְאִסּוּר מְלָאכָה, וְהָרִאשׁוֹן טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ וְהַשֵּׁנִי אֵין טָעוּן הַלֵּל בַּאֲכִילָתוֹ, זֶה וָזֶה טְעוּנִין הַלֵּל בַּעֲשִׂיָּתוֹ, וּשְׁנֵיהֶם נֶאֱכָלִין צָלִי עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, שֶׁבְּפֵרוּשׁ נֶאֱמַר בַּפָּתוּב כֵּן. וּשְׁנֵיהֶם דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וּבִשְׁנֵיהֶם אֵין מוֹתִירִין וְלֹא שׁוֹבְרִין עֶצֶם, שֶׁבְּפֵרוּשׁ הִזְהִיר הַכָּתוּב גַּם בָּזֶה, בְּלֹא תוֹתִירוּ וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ בוֹ.

ד וְאִם תִּשְׁאַל בְּנֵי וְלָמָּה לֹא יִשְׁווּ שְׁנֵיהֶם בְּכָל דָּבָר, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ נֶאֱמַר כָּאן בְּפֶסַח שֵׁנִי, כְּכָל חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ, דַּע, כִּי כְּבָר עוֹרְרוּ אוֹתָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה וּבֵאֲרוּ בְּפֶרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (שם), שֶׁבְּמִצְוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ שֶׁל פֶּסַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר, כְּגוֹן לֶאֱכָלוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ, וְשֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר בּוֹ עֶצֶם, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ. וְלָמַדְנוּ לוֹמַר כֵּן, מֵאֲשֶׁר פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב כָּאן בְּפֶסַח שֵׁנִי קָצַת מִדִּינָיו, וְאִלּוּ הָיָה שָׁוֶה לָגְמָרֵי עִם הָרִאשׁוֹן יֹאמַר כְּכָל חֻקַּת הַפֶּסַח וְגוֹ׳ וְדַיּוֹ. וְכֵן אָמְרוּ שָׁם מָה עֶצֶם מְיֻחָד שֶׁבְּגוּפוֹ, אַף כָּל וכו׳.

ה וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם צג א) גַּם כֵּן, שֶׁהַטָּמֵא שֶׁנִּדְחָה לְפֶסַח שֵׁנִי, הוּא מִי שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה הַמְעַכֶּבְתּוֹ מֵלֶאֱכֹל הַפֶּסַח, כְּגוֹן זָבִים וְזָבוֹת, נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת, וְכֵן טָמֵא מֵת שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁהַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּסֵדֶר נָשׂא (מצוה שעו). אֲבָל אִם הָיָה טָמֵא בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו, וְכֵן אִם נָגַע בִּנְבֵלָה וּבַשֶּׁרֶץ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וַאֲפִילּוּ בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר חֲרֵי זֶה טוֹבֵל, וְשׁוֹחֵט עָלָיו אַחַר טְבִילָה, וְלָעֶרֶב כְּשֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל פִּסְחוֹ. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בְּפֶרֶק מִי שֶׁהָיָה טָמֵא (שם ב), עַל דֶּרֶךְ הַהֲלָכָה הַמְקֻיֶּמֶת שֶׁדֶּרֶךְ רְחוֹקָה תִּקָּרֵא כָּל שֶׁהוּא רָחוֹק מֵחוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִילִין, אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן אֵין נִקְרָא דֶּרֶךְ רְחוֹקָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים [ה׳ קרבן פסח פ״ה].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים בְּתוֹרַת חִיּוּב, וּבִנְקֵבוֹת בְּתוֹרַת רְשׁוּת, שֶׁכֵּן הוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם צא, ב), שְׁנָשִׁים שֶׁנִּדְחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי מִפְּנֵי טֻמְאָה אוֹ מִפְּנֵי אֶחָד מֵהַדְּבָרִים שֶׁזְּכַרְנוּ, שֶׁעֲשׂוֹת הַפֶּסַח שֵׁנִי לָהֶן רְשׁוּת, רָצוּ שׁוֹחֲטִין, רָצוּ אֵין שׁוֹחֲטִין, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה אֵין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי עַצְמָן בַּשַּׁבָּת. וְהָאִישׁ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶזִּיד וּבִטֵּל עֲשֵׂה זוֹ וְלֹא הִקְרִיב פֶּסַח שֵׁנִי כְּשֶׁנֶּאֱנַס וְלֹא יָכֹל לְהַקְרִיב פֶּסַח רִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת, זוֹהִי דַּעַת רַבִּי בַּמִּשְׁנָה (שם צג, א), אֲבָל רַבִּי נָתָן וְרַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי עֲקִיבָא פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַכָּרֵת, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא הֶזִּיד בָּרִאשׁוֹן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הֶזִּיד וּבִטֵּל הָרִאשׁוֹן, וּבִטֵּל גַּם הַשֵּׁנִי בֵּין

בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה שֶׁחַיָּב כָּרֵת לְדִבְרֵי הַכֹּל, מִכֵּיוָן שֶׁהֻזְהַר וְלֹא הִקְרִיב קָרְבַּן ה׳ בְּמוֹעֲדוֹ. וְזֹאת הִיא אַחַת מִשְּׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁמִּתְחַיְּבִין עָלֶיהָ כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה ה).

מצוה שפא

א **מִצְוַת פֶּסַח שֵׁנִי שֶׁיֹּאכַל עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים** – שֶׁכָּל הַמְּחֻיָּב בְּפֶסַח שֵׁנִי שֶׁיֹּאכַל בְּשַׂר הַפֶּסַח עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יא) עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוַת כָּל עִנְיַן הַפֶּסַח כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה ה), וְאֵין סָפֵק כִּי כָּל עִנְיַן פֶּסַח שֵׁנִי אֵינוֹ כִּי אִם מִיְּסוֹדוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, יָדוּעַ הַדָּבָר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים מ, א) שֶׁהַמַּצּוֹת צְרִיכוֹת שִׁמּוּר גָּדוֹל שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי חִמּוּץ, עַד שֶׁחִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם חמץ ומצה ה ט) לְהַזְהֵר בָּהֶם אֲפִלּוּ מִזְּמַן קְצִירָה שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עֲלֵיהֶן מַיִם, פֵּן יָבוֹאוּ לִידֵי חִמּוּץ. וְיֶתֶר רִבּוּי פְּרָטֵיהֶן בְּעִנְיַן הַלֵּישָׁה וְהָאֲפִיָּה בְּפֶסַח רִאשׁוֹן, וּכְלַל הַכֹּל הוּא, שֶׁנַּעֲשֶׂה בָּהֶן שְׁמִירָה גְּדוֹלָה מֵחִמּוּץ. וְכֵן מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ בַּמְּרוֹרִים שֶׁכָּל עֵשֶׂב מַר הוּא בִּכְלַל מְרוֹרִים שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב, וְשֶׁאָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח בְּכֻלָּן, לְפִי שֶׁהַצָּוָאָה לָנוּ בְּמָרוֹר, זֶכֶר לְוַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם (שמות א יד), וּבְכָל עֵשֶׂב מַר יִזְכֹּר הַדָּבָר. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם בֵּרְרוּ לָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט א) לְאֻכָל הַחֲזֶרֶת, כִּי בָהּ זֵכֶר הַתַּמְרוּר מִצַּד הַקֶּלַח שֶׁטַּעְמוֹ מַר קָצָת, וְגַם יֵשׁ בָּהּ הִדּוּר לְמִצְוָה יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר עֲשָׂבִים מָרִים, גַּם כִּי שְׁמָהּ הָדוּר שֶׁנִּקְרֵאת חַסָּא, וְרֶמֶז בְּרָכָה בּוֹ שֶׁחָס רַחֲמָנָא עָלֵינוּ וּפְדָאָנוּ מִיַּד הַמִּצְרִיִּים הַקָּשִׁים, וּמִכָּל אֵלֶּה יֵשׁ הִתְעוֹרְרוּת וְזֵכֶר אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם בְּעִנְיַן הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָנוּ בְּמִצְרַיִם, וּלְפִיכָךְ הֻקְבְּעָה הֲהֶלְכָה שֶׁרָאוּי לָנוּ לְחַזֵּר אַחַר הַחֲזֶרֶת. פְּרָטֵיהָ גַּם כֵּן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים [שם].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, כִּי כְּמוֹ שֶׁאֵין שְׁחִיטַת פֶּסַח שֵׁנִי חוֹבָה לָהֶן אֶלָּא רְשׁוּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, כֵּן אֲכִילַת מַצָּה וּמָרוֹר עִמּוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לָהֶם, וּמְבֹאָר גַּם זֶה שָׁם בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (צה א). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל פֶּסַח שֵׁנִי מִבְּלִי מַצָּה וּמָרוֹר בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שפב

א **שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלוּם מִבְּשַׂר הַפֶּסַח שֵׁנִי לְמָחָרָתוֹ** – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלוּם מִבְּשַׂר הַפֶּסַח שֵׁנִי לְמָחָרָתוֹ שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאִיָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יב) לֹא יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר. כָּל עִנְיָנָהּ בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה בְּפֶסַח רִאשׁוֹן, הַכָּתוּב בַּסֵּדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וְהוּא שָׁם לָאו שֵׁנִי (מצוה ח).

מצוה שפג

א **שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מֵעַצְמוֹת פֶּסַח שֵׁנִי** – שֶׁלֹּא לִשְׁבֹּר עֶצֶם מִכָּל עַצְמוֹת הַפֶּסַח. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ט יב) וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ בוֹ. כָּל עִנְיָן לָאו זֶה מְכֻוָּן בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה גַּם כֵּן בְּפֶסַח רִאשׁוֹן בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְהוּא שָׁם (מצוה טז), תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אִם רְצוֹנְךָ לָדַעַת.

מצוה שפד

א **מִצְוַת תְּקִיעַת חֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ וּבַמִּלְחָמָה** – לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּכָל יוֹם בְּהַקְרִיב כָּל קָרְבָּן, וּכְמוֹ כֵן בִּשְׁעַת הַצָּרוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י ט) וְכִי תָבוֹאוּ מִלְחָמָה וכו׳, וּכְתִיב אַחֲרָיו גַּם כֵּן (שם י) וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וגו׳. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזְהִיר הַכָּתוּב בְּיוֹם שִׂמְחָה וּמוֹעֵד וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ לָאוֹ דַּוְקָא, דִּבְכָל יוֹם הָיוּ תּוֹקְעִין בַּמִּקְדָּשׁ בַּחֲצוֹצְרוֹת עַל הַקָּרְבָּן. וְכֵן מְבֹאָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ שָׁם (כט, א) הַכֹּל חַיָּבִין בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וּמַתְמַהּ תַּלְמוּדָא עֲלַהּ בַּגְּמָרָא, פְּשִׁיטָא, אִי הָנֵי לָא מְחַיְּבֵי מַאן מְחַיַּב? וּמַהְדַּר לֵיהּ, כֹּהֲנִים אִצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא הוֹאִיל וּכְתִיב יוֹם תְּרוּעָה וגו׳, וְהָנֵי כָּהֲנֵי הוֹאִיל וְאִיתַּנְהוּ בִּתְקִיעָה דְּכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, דִּכְתִיב וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וגו׳. וּמַהְדַּר לֵיהּ מִי דָּמֵי? הָתָם חֲצוֹצְרוֹת, הָכָא שׁוֹפָר. לָמַדְנוּ מִכָּל מָקוֹם דִּבְכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, כְּלוֹמַר בְּכָל יוֹם וְיוֹם, אִיכָּא חֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (יג א) אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת הַקָּרְבָּן הָיוּ צְרִיכִים לְכַוֵּן דַּעְתָּם יָפָה בְּעִנְיָנוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ, שֶׁהוּא נִפְסָל בְּמַחֲשָׁבוֹת יְדוּעוֹת, וְגַם כֵּן צָרִיךְ הַקָּרְבָּן כַּוָּנָה שְׁלֵמָה לִפְנֵי אֲדוֹן הַכֹּל שֶׁצִּוָּנוּ עָלָיו, וְגַם כֵּן בְּעֵת הַצָּרָה צָרִיךְ הָאָדָם כִּוּוּן גָּדוֹל בְּהִתְחַנְנוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ שֶׁיְּרַחֵם עָלָיו וְיַצִּילֵהוּ מִצָּרָתוֹ, וְלָכֵן נִצְטַוּוּ בִּתְקִיעַת הַחֲצוֹצְרוֹת בְּעִתִּים אֵלֶּה, לְפִי שֶׁהָאָדָם מֻהֱיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר צָרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה אֶל הַדְּבָרִים, כִּי הַטֶּבַע מִבְּלִי מֵעִיר יַעֲמֹד כְּיָשֵׁן, וְאֵין דָּבָר יְעוֹרֲרֵהוּ כְּמוֹ קוֹלוֹת הַנִּגּוּן,

יָדוּעַ הַדָּבָר, וְכָל שֶׁכֵּן קוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת, שֶׁהוּא הַקּוֹל הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל כְּלֵי נִגּוּן. וְעוֹד יֵשׁ תּוֹעֶלֶת נִמְצָא בְּקוֹל הַחֲצוֹצְרוֹת לְפִי הַדּוֹמֶה מִלְּבַד הַהִתְעוֹרְרוּת אֶל הַכַּוָּנָה, כִּי בְּכֹחַ הַקּוֹלוֹת יָסִיר הָאָדָם מִלִּבּוֹ מַחְשֶׁבֶת שְׁאָר עִסְקֵי הָעוֹלָם וְלֹא יִתֵּן לֵב בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּי אִם בִּדְבַר הַקָּרְבָּן, וּמָה אַאֲרִיךְ וְיָדוּעַ זֶה לְכָל אֲשֶׁר הִטָּה אָזֶן לִשְׁמֹעַ הַחֲצוֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר בְּכַוָּנָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (כח, א) שֶׁהַחֲצֹצְרָה הָיְתָה בָּאָה מִן הָעֶשֶׂת שֶׁל כֶּסֶף כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּכָּתוּב, וּמִשְּׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת פְּסוּלָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין יג, א) שֶׁאֵין פּוֹחֲתִין לְעוֹלָם בַּמִּקְדָּשׁ מִשְּׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל מֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּסִּפְרֵי (בהעלותך פיסקא עז) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו ב) וְגַם כֵּן בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (יט א) בֵּאֲרוּ שֶׁאָנוּ מְצַוִּין בִּתְקִיעַת הַחֲצוֹצְרוֹת בְּעֵת צָרָה [ה׳ תענית פרק א].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בַּכֹּהֲנִים, שֶׁעֲלֵיהֶם הַמִּצְוָה לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן בְּמַסַּע הַמַּחֲנוֹת, וּבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין הֵם עַל הַקָּרְבָּן אֶלָּא הַלְוִיִּם, אֵינוֹ כֵּן, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד פֶּרֶק שְׁבִיעִי (מ״ג) נָתְנוּ לוֹ יַיִן לְנַסֵּךְ, הַסְּגָן עוֹמֵד עַל הַקֶּרֶן וְהַסּוּדָרִין בְּיָדוֹ, וּשְׁנֵי כֹּהֲנִים עוֹמְדִים עַל שֻׁלְחַן הַחֲלָבִים וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בְּיָדָם, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. הֲרֵי נִתְבָּאֵר, שֶׁעַל יְדֵי כֹּהֲנִים נַעֲשֵׂית מִצְוָה זוֹ וְשֶׁהִיא מִצְוָה תְּמִידִית לָהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ תּוֹקְעִין, וְלֹא בְּיוֹם מוֹעֵד וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּלְבַד. אֲבָל רָאִיתִי לְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (כלי מקדש ג, ה) שֶׁכָּתַב, בִּימֵי הַמּוֹעֵד כֻּלָּן וּבְרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים הָיוּ הַכֹּהֲנִים תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וְהַלְוִיִּם אוֹמְרִים שִׁירָה. נִרְאֶה מִדְּבָרָיו, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁבִּשְׁאָר הַיָּמִים אַף הַלְוִיִּם תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה הַכֹּהֲנִים וְלֹא תָּקְעוּ בִּשְׁעַת הַקָּרְבָּן, וְכֵן אִם לֹא תָּקְעוּ בְּעֵת הַצָּרָה, בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה שפה

א **מִצְוַת חֲלָה** – לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִכָּל עֲרִיסָה וְלִתֵּן אוֹתָהּ לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו כ) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערובין פג, א) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם כְּדֵי עִסָּתְכֶם, וְעִסַּת הַמִּדְבָּר הָיְתָה עֹמֶר, וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵפָה הוּא, וְהָאֵפָה שָׁלֹשׁ סְאִין, וְהַסְּאָה שִׁשָּׁה קַבִּין, וְקַב אַרְבָּעָה לֻגִּין, וְלֹג שֵׁשׁ בֵּיצִים. נִמְצֵאת הָאֵפָה אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם בֵּיצִים וַעֲשִׂירִיתָהּ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, וְזֶהוּ שִׁעוּר עִסָּה הַמְחֻיֶּבֶת בַּחַלָּה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁחִיּוּתוֹ שֶׁל אָדָם בַּמְּזוֹנוֹת וְרֹב הָעוֹלָם יִחְיוּ בַּלֶּחֶם, רָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹתֵנוּ בְּמִצְוָה תְּמִידִית בְּלַחְמֵנוּ, כְּדֵי שֶׁתְּנוּחַ בְּרָכָה בּוֹ עַל יְדֵי הַמִּצְוָה וּנְקַבֵּל בָּהּ זְכוּת בְּנַפְשֹׁנוּ, וְנִמְצֵאת הָעִסָּה מָזוֹן לַגּוּף וּמָזוֹן לַנֶּפֶשׁ, וְגַם לְמַעַן יִחְיוּ בּוֹ מִשָּׁרְתֵי הַשֵּׁם, הָעוֹסְקִים תָּמִיד בַּעֲבוֹדָתוֹ וְהֵם הַכֹּהֲנִים מִבְּלִי יְגִיעָה כְּלָל, שֶׁאִלּוּ בִּתְרוּמַת הַגֹּרֶן יֵשׁ לָהֶם עָמָל לְהַעֲבִיר הַתְּבוּאָה בַּכְּבָרָה וְלִטְחֹן אוֹתָהּ, אֲבָל כָּאן יָבוֹא חֵקֶם לָהֶם מִבְּלִי צַעַר שֶׁל כְּלוּם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חלה ג, א) שֶׁאֵין חִיּוּב הָעִסָּה מְשֻׁנָּתָן הַקֶּמַח בָּעֲרִיסָה, אֶלָּא הַחִיּוּב הוּא מִשְּׁעַת גְּלִגּוּל, כְּלוֹמַר, מִשֶּׁיְּעָרֵב הַקֶּמַח וְהַמַּיִם מִיָּד חִיּוּב הַחַלָּה חָל. וַחֲמִשָּׁה הַמִּינִין הֵם שֶׁחַיָּבִים בַּחַלָּה הַחִטִּים וּשְׂעוֹרִים, וְכֻסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְשִׁיפּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹ׳. וְאֵין קָרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ, וְכֵלָן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר חַלָּה. וּמִי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ חַלָּה בָּעִסָּה מַפְרִישׁ אוֹתָהּ מִן הַלֶּחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם מְלַמֵּד שֶׁהַחִיּוּב גַּם בַּלֶּחֶם. וַאֲפִלּוּ הַלָּשׁ פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר שֶׁהוּא פָּטוּר מֵחַלָּה, אִם אַחַר כָּךְ לָשׁ פַּעַם אַחֶרֶת וְהִשְׁלִים הַשִּׁעוּר וְנִתְעָרֵב כָּל הַפַּת בִּכְלִי אֶחָד שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ הַכְּלִי מִצָּרְפָן לְחַלָּה. וְשָׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹרִי, יִשְׁמְרוֹ אֵל, דְּדַוְקָא בְּשֶׁנָּתַן הַפַּת מִן הַתַּנּוּר לְכְלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל דַּוְקָא, אֲבָל הִנִּיחַ אוֹתוֹ כְּשֶׁהוֹצִיאוֹ מִן הַתַּנּוּר עַל גַּבֵּי לוּחַ אוֹ עַל הַקַּרְקַע וּבְכָל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ אַחַר כֵּן בְּסַל כְּבָר נִטְפַּטֵּר מֵחַלָּה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ הָרוֹדֶה וְנוֹתֵן לַסַּל, דְּדַוְקָא לַסַּל בִּשְׁעַת רְדִיָּה מִן הַתַּנּוּר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַתַּנּוּר אֵינוֹ עוֹשֶׂה צֵרוּף לְחַלָּה (רמב״ם ביכורים ו טז). הַסָּבִין שֶׁבְּקֶמַח, קֹדֶם שֶׁרִקְּדוֹ מַשְׁלִים לַשִּׁעוּר, אֲבָל אַחַר שֶׁרִקְּדוֹ, אִם חָזַר וְעֵרְבוֹ אֵינוֹ מַשְׁלִים לַשִּׁעוּר (חלה פ״ב מ״ו).

ד הַחַלָּה אֵין לָהּ שִׁעוּר יָדוּעַ מִן הַתּוֹרָה, אֲפִלּוּ לֹא הִפְרִישׁ אֶלָּא כִּשְׁעוֹרָהּ מִן הָעִסָּה פָּטַר כָּל הָעִסָּה שֶׁבָּעֲרִיסָה מִדִּין חַלָּה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה אֶלָּא רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ. וְכָל שֶׁהוּא מֵרִים מִמֶּנָּה פָּטוּר הוּא בְּכָךְ. אֲבָל חֲכָמִים חִיְּבוּנוּ (שם מ״ז) לְהַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה חֵלֶק אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, וְסָמְכוּ הַדָּבָר בְּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּמִצְוָה זוֹ תִּתְּנוּ לַיְיָ. כְּלוֹמַר, תֵּן לַכֹּהֵן מַתָּנָה רְאוּיָה, וְשִׁעֲרוּ הֵם שֶׁהִיא כֵּן. וְהַנִּחָתוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עִסָּתוֹ לְמִכֹּר בַּשּׁוּק וְהִיא מְרֻבָּה, וְגַם צָרִיךְ לְהַרְוִיחַ, לֹא חִיְּבוּהוּ לָתֵת אֶלָּא אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, וּבֵין שֶׁהִרְבָּה בַּעַל הַבַּיִת בָּעִסָּה וּבֵין שֶׁמִּעֵט נַחְתּוֹם דִּינָם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה.

ה עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בִּשְׁתֵּי קְצוֹת הָעֲרִיסָה וְאֵין בְּאֶחָד מִן הַחֲלָקִים שִׁעוּר חַלָּה אֵינָהּ מִתְחַיֶּבֶת בַּחַלָּה, אֶלָּא אִם כֵּן נָשְׁכוּ זֶה אֶת זֶה וְהֵן מֵאִישׁ אֶחָד.

ו עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בֵּין בְּמַיִם בֵּין בְּכָל שְׁאָר מַשְׁקִים וּבֵין שֶׁאֲפָאָהּ בְּתַנּוּר אוֹ בְּקַרְקַע אוֹ בְּמַחֲבַת וּמַרְחֶשֶׁת, וּבֵין שֶׁהִדְבִּיק הַפַּת תְּחִלָּה בָּהֶן וּלְבַסּוֹף הִרְתִּיחַ, כְּלוֹמַר שֶׁהִדְלִיק הָאֵשׁ תַּחְתֶּיהָ, אוֹ הִרְתִּיחַ וּלְבַסּוֹף הִדְבִּיק, בְּכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ יֵשׁ חִיּוּב חַלָּה שֶׁבְּכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ לֶחֶם נִקְרָא, שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּמַאן (פסחים לז א)

דַּאֲמַר אֵין לֶחֶם אֶלָּא אָפוּי בַּתַּנּוּר בִּלְבַד, אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בְּקֵדָרָה אֵין בָּהּ חִיּוּב חַלָּה.

ז וְעִסַּת אַרְנוֹנָא, כְּלוֹמַר מְשֻׁתֶּפֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל וְגוֹי חַיֶּבֶת בַּחַלָּה אִם יֵשׁ בְּחֶלֶק הַיִּשְׂרְאֵל שִׁעוּר חַלָּה. עִסָּה (חלה א, ח) הַנַּעֲשֵׂית בִּשְׁבִיל בְּהֵמוֹת פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, וְאִם בִּשְׁבִיל בְּהֵמוֹת וְאָדָם חַיֶּבֶת בַּחַלָּה. עִסָּה מְתֻקֶּנֶת כְּלוֹמַר, שֶׁהוּרְמָה מִמֶּנָּה חַלָּה וְנִתְעָרְבָה בָּהּ עִסָּה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא הוּרְמָה מִמֶּנָּה חַלָּה כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵבִיא עִסָּה אַחֶרֶת וְסוֹמְכָהּ עָלֶיהָ וְנוֹטֵל חַלָּה עַל הַכֹּל, וְאִם אֵין לוֹ עִסָּה אַחֶרֶת נוֹטֵל מִמֶּנָּה חַלָּה בְּלֹא בְּרָכָה לְפִי הַדּוֹמֶה, לְפִי שֶׁנַּעֲשֵׂית כֻּלָּהּ טֶבֶל, וַאֲפִלּוּ מְעַט מִמֶּנָּה טוֹבֶלֶת כַּמָּה עִסּוֹת מְתֻקָּנוֹת, שֶׁהַטֶּבֶל אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רפד). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חַלָּה וְכֵן בְּמַסֶּכֶת עָרְלָה [ה׳ ביכורים פ״ה].

ח וְנוֹהֶגֶת בִּזְקֵנִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד מִדְּאוֹרַיְתָא. שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ. וְדַוְקָא בִּזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, כְּלוֹמַר רֻבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּבוֹאֲכֶם וּבָא הַפָּרוּשׁ עַל זֶה (כתובות כה, א) בְּבִיאַת כֻּלְּכֶם וְלֹא בְּבִיאַת מִקְצַתְכֶם. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים (רמב״ם ביכורים ה ז) לְהַפְרִישׁ חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל, וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין הַחִיּוּב בָּהּ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל, נָהֲגוּ לְהָקֵל בָּהּ (עי׳ הל, הרמב״ן פ״ד דבכורות) בְּעִנְיַן שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מֵעִסָּה גְּדוֹלָה אֶלָּא כַּזַּיִת, וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָהּ בָּאֵשׁ, וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת לְשׁוּם כֹּהֵן קָטָן אוֹ גָּדוֹל. וְשָׁמַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה גְּדוֹלָה כַּשְּׁעוּר שֶׁנָּתַנּוּ לָנוּ חֲכָמִים בָּהּ, וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לְכֹהֵן קָטָן שֶׁאֵין טַמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ אוֹ לְכֹהֶנֶת קְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה [נִדָּה], וַאֲפִלּוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁטָּבַל לְקֶרְיוֹ אוֹ לְזִיבָתוֹ נוֹתְנִין אוֹתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת, נֶהֱגוּ לְהַאֲכִילָהּ לוֹ בְּאוֹתָן מְקוֹמוֹת. וְעוֹד נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ לְהָקֵל בָּהּ עוֹד בְּחַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאָדָם יָכוֹל לְבַטְּלָהּ לְכַתְּחִלָּה בְּרֹב, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (צ״ל בכורות כז א) וּבִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים מֵהַגְּמָרָא, וְאֵין בְּכָל הָאֲסוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה כֵּן לְפִי יְדִיעָתִי, זוּלָתִי בְּעִצִּים שֶׁנִּשְׂרוּ מִן הַדֶּקֶל בְּיוֹם טוֹב לְתוֹךְ הַתַּנּוּר שֶׁמְּבַטְּלִין אוֹתָן גַּם כֵּן לְכַתְּחִלָּה, וְכִדְאָמְרִינַן בְּיוֹם טוֹב (ביצה ד, ב) אָדָם מַרְבֶּה עֲלֵיהֶם עֵצִים וּמַתִּירָן, וְאָמְרוּ בְּטַעַם הַדָּבָר מִשּׁוּם דִּמְקָלָא קָלֵי אִסּוּרַיְהוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁכָּלֶה בָּאֵשׁ, וְלָכֵן הֵקֵלּוּ בַּדָּבָר.

ט וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּסֵפֶר זְרָעִים הִלְכוֹת תְּרוּמָה וּבְכוּרִים פֶּרֶק חֲמִישִׁי (הל׳ ט יא) וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה מִפְּנֵי טֻמְאַת הַמֵּת מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, וְשׁוֹרֵף אוֹתָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְיֵשׁ לָהּ שָׁם עִקָּר מִן הַתּוֹרָה, וּמִכְּזַיִת עַד אֲמָנָה מַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה לְכֹהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ שִׁעוּר כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם.

י חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה, הוֹאִיל וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה אֶלָּא עַל כֹּהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ, כְּגוֹן בַּעֲלֵי קְרֵיִין וְזָבִין, וְזָבוֹת וְנִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת וּמְצֹרָעִין, אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִין בְּמַגַּע הַטֻּמְאוֹת, אֲפִילּוּ טְמֵא מֵת מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ. לְפִיכָךְ אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בְּסוּרְיָא בֵּין בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, רָצָה לְהַפְרִישׁ חַלָּה אַחַת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה, וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לְקָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי, וְלִקְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה נִדָּה, וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה לְאִשׁ, וְכֵן אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁטָּבַל מִשְׁכַּבַת זֶרַע אוֹ מִזִּיבָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, עַד כָּאן.

מצוה שפו

א **מִצְוַת צִיצִית** – לְהַטִּיל צִיצִית בַּבֶּגֶד שֶׁנִּתְכַּסֶּה בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לח) וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת וגו׳, וְזֶה הַחִיּוּב הוּא כְּשֶׁיִּהְיֶה לַבֶּגֶד אַרְבַּע כְּנָפַיִם אוֹ יוֹתֵר, דִּכְתִיב (דברים כב יב) עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ. וְיֵשׁ (רמב״ם ציצית פ״ג ה״א) בְּכָלָל אַרְבַּע חָמֵשׁ אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה שִׁעוּרוֹ גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְכַּסּוֹת בּוֹ רֹאשׁוֹ וְרֹב גּוּפוֹ שֶׁל קָטָן הַמִּתְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק לְבַדּוֹ מִבְּלִי שׁוּמַר. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, שִׁזְמַן זֶה הוּא כְּבַר שֵׁת כְּבַר שֵׁת שִׁבְעִים. וְשֶׁיִּהְיֶה הַטַּלִּית מִצֶּמֶר אוֹ מִפִּשְׁתִּים זֶה הַבֶּגֶד שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לְהַטִּיל בּוֹ צִיצִית כְּשֶׁנִּתְכַּסֶּה בּוֹ. הָיָה חֶסֶר דָּבָר אֶחָד מִכָּל אֵלֶּה, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבַּע כְּנָפַיִם, אוֹ שִׁעוּר גָּדְלוֹ פָּחוֹת מִזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ, אוֹ שֶׁהוּא מִשְּׁאָר הַמִּינִין פָּטוּר מִן הַצִּיצִית מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן בְּגָדֵי מֶשִׁי, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁל צֶמֶר גְּמַלִּים, אוֹ אַרְנָבִים, אוֹ מִנּוֹצָה שֶׁל עוֹפוֹת, כָּל אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַצִּיצִית מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵין נִקְרָא בֶּגֶד סְתָם, אֶלָּא בֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר רְחֵלִים וּכְבָשִׂים אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתִּים, וְכֵן לְעִנְיַן צַרְעַת הַבֶּגֶד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ (מצוה קעב).

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה בַּכָּתוּב, שֶׁהוּא לְמַעַן נִזְכֹּר כָּל מִצְוֹת הַשֵּׁם תָּמִיד, וְאֵין דָּבָר בָּעוֹלָם יוֹתֵר טוֹב לְזִכָּרוֹן, כְּמוֹ נוֹשֵׂא חוֹתָם אֲדוֹנָיו קָבוּעַ בְּכִסּוּתוֹ אֲשֶׁר יִכָּסֶה בָּהּ תָּמִיד, וְעֵינָיו וְלִבּוֹ עָלָיו כָּל הַיּוֹם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בַּכָּתוּב (במדבר טו לט) וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תנחומא קורח יב) כִּי מִלַּת צִיצִית תִּרְמֹז לְתַרְי״ג מִצְוֹת עִם צֵרוּף שְׁמֹנָה חוּטִין שֶׁבַּצִּיצִית וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִין שֶׁבּוֹ. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֶמֶז וְזִכָּרוֹן, שֶׁגּוּפוֹ שֶׁל אָדָם וְנַפְשׁוֹ הַכֹּל לְהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, כִּי הַלָּבָן רֶמֶז לַגּוּף שֶׁהוּא מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּבְרֵאת מִן הַשֶּׁלֶג שֶׁהוּא לָבָן, כִּדְאִשְׁכְּחַן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פ״ג) הָאָרֶץ מֵהֵיכָן נִבְרֵאת? מִשֶּׁלֶג שֶׁתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וְחוּטִין רֶמֶז אֶל הַגּוּף, כְּעִנְיַן אָמְרָם כִּי תְחִלַּת בְּרִיאַת הַגּוּף הוּא כְּעֵין חוּטִין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֶּרֶק הַמַּפֶּלֶת (נדה כה, ב) אָמַר רַב עַמְרָם תָּנָא שְׁנֵי יַרְכוֹתָיו כִּשְׁנֵי חוּטִין שֶׁל זְהוֹרִית, שְׁנֵי זְרוֹעוֹתָיו כִּשְׁנֵי חוּטִין שֶׁל זְהוֹרִית, וְהַתְּכֵלֶת אֲשֶׁר עֵינוֹ כְּעֵין הָרָקִיעַ יִרְמֹז לַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא מִן

הָעֶלְיוֹנִים, וְלָזֶה רָמְזוּ בְּאָמְרָם (מנחות מז ב) מָה נִשְׁתַּנְּתָה תְּכֵלֶת מִכָּל מִינֵי צִבְעוֹנִין? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמָה לַיָּם, וְהַיָּם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, וְהָרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וְאוֹמֵר (יחזקאל א כו) כְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא. וְתַחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד מָקוֹם שֶׁנִּפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת שָׁם, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ (מנחות לט א) שֶׁכּוֹרְכִין חוּט הַתְּכֵלֶת עַל הַלָּבָן, שֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא הָעֶלְיוֹנָה וְהַגּוּף תַּחְתּוֹן. וְאָמְרוּ שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ שֶׁבַע כְּרִיכוֹת אוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְרַמֵּז הָרְקִיעִים וְהָאֲוִירִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם) תָּנָא הַפּוֹתֵחַ לֹא יִפְחֹת מִשֶּׁבַע, כְּנֶגֶד שִׁבְעָה רְקִיעִים, וְלֹא יוֹסִף עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כְּנֶגֶד שִׁבְעָה רְקִיעִים וְשִׁשָּׁה אֲוִירִים שֶׁבֵּינֵיהֶם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מג ב) שֶׁהַכְּסוּת שֶׁל חָמֵשׁ כְּנָפַיִם, אוֹ יוֹתֵר אֵין מְטִילִין בּוֹ צִיצִית, אֶלָּא בְּאַרְבַּע כְּנָפַיִם מִמֶּנּוּ הַמֻּרְחָקוֹת. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם כח, א), שֶׁאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאַרְבַּעְתָּן מִצְוָה אַחַת. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם לח, א) שֶׁהַתְּכֵלֶת אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַלָּבָן, וְהַלָּבָן אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַתְּכֵלֶת, דְּאֵין הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת שֶׁהַכֹּל מִצְוָה אַחַת הִיא, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֵין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, כְּגוֹן אָנוּ הַיּוֹם שֶׁאֵין אָנוּ מוֹצְאִים תְּכֵלֶת, שֶׁלֹּא נִמְנַע מִפְּנֵי זֶה מֵהָטִיל חוּטִין לְבָנִים מִבְּלִי תְּכֵלֶת בַּטַּלִּית, וּנְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן כְּאִלּוּ הוּא בִּשְׁלֵמוּתוֹ עִם הַתְּכֵלֶת, וְכֵן בִּזְמַן שֶׁהַתְּכֵלֶת נִמְצָא, מִי שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ חוּטִין לְבָנִים, יָכֹל לְהָטִיל תְּכֵלֶת בְּסִדְּרִינוֹ וּמִתְעַטֵּף בּוֹ וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ.

ד וְצֶבַע הַתְּכֵלֶת הַזֶּה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ דּוֹמֶה לְעֵין הָרָקִיעַ בְּטָהֳרוֹ, וְהוּא נַעֲשֶׂה בְּדָם דָּג אֶחָד שֶׁנִּקְרָא חִלָּזוֹן, שֶׁעֵינוֹ דּוֹמֶה לְעֵין הַיָּם (מנחות מד א), וּבְיָם הַמֶּלַח הוּא מָצוּי, וְצוֹבְעִין בּוֹ פְּתִיל שֶׁל צֶמֶר. וְזֶה יָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל, לֹא שָׁמַעְנוּ מִי שֶׁזָּכָה לִתְכֵלֶת בְּטַלִּיתוֹ. וְצָרִיךְ לְצָבְעָהּ לְשֵׁם מִצְוָתוֹ וְהַחוּטִין הַלְּבָנִים גַּם כֵּן צְרִיכִין טְוִיָּה לְשֵׁם הַמִּצְוָה, וְאֵין טוֹוִין אוֹתָן מִצֶּמֶר הַנֶּאֱחָז בַּקּוֹצִים כְּשֶׁהַצֹּאן רוֹבְצִין, וְלֹא מִן הַנִּימִין הַנִּתְלָשִׁין מִן הַבְּהֵמָה, וְלֹא מִשִּׁיּוּרֵי שְׁתִי שֶׁהָאוֹרֵג מְשַׁיֵּר בְּסוֹף הַבֶּגֶד, וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתָן מִצֶּמֶר הַגָּזוּל, וְלֹא מִשֵּׁל עִיר הַנִּדַּחַת, וְלֹא מִשֶּׁל קָדָשִׁים, וְאִם עָשָׂה פָּסוּל. צִיצִית שְׁטָוָה (י״ג שֶׁתָּלָה) אוֹתָהּ גּוֹי פְּסוּלָה שֶׁנֶּאֱמַר דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ. אֲבָל עָשָׂאָהּ יִשְׂרָאֵל בְּלֹא כַּוָּנָה דְּיֵעָבַד כְּשֵׁרָה. וְשָׁמַעְתִּי מִגְּדוֹלִים (עי׳ ר״ת הביאו הומ״א סי׳ יד סעיף א), שֶׁהָעֲשִׂיָּה אֵינָהּ כְּשֵׁרָה בְּנָשִׁים.

ה כֵּיצַד עוֹשִׂין הַצִּיצִית? (רמב״ם שם א ו) מַעֲבִירִין אַרְבָּעָה חוּטִין בִּכְנַף הַבֶּגֶד, שֶׁהֵן שְׁמֹנָה רָאשֵׁי חוּטִין כְּשֶׁהֵן תְּלוּיִין בַּכָּנָף, וְאֵין תּוֹלֶה אוֹתָן סָמוּךְ מִמָּשׁ לְשִׂפַת הַבֶּגֶד, וְלֹא רָחוֹק אֶלָּא סָמוּךְ כְּשִׁעוּר גּוּדָל מֵרֹאשׁוֹ עַד הַפֶּרֶק הָרִאשׁוֹן, כִּדְאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בַּגְּמָרָא (שם מב, א), וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק כְּמִלֹּא קֶשֶׁר גּוּדָל. וְעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶם גָּדוֹל כְּדֵי שֶׁיִּכְרֹךְ בּוֹ הָאֲחֵרִים, וְקוֹשְׁרָן בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת קֶשֶׁר כָּפוּל (שם לט, א בתוס׳ ד״ה לא). וּבֵין קֶשֶׁר וְקֶשֶׁר עוֹשֶׂה שְׁלֹשׁ חֻלְיוֹת, וּבְאֶמְצָעוּת הַקֶּשֶׁר הָאֶחָרוֹן עוֹשֶׂה אַרְבַּע חֻלְיוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין כֻּלָּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה חֻלְיוֹת. וְעוֹשֶׂה הַחוּטִין אֲרֻכִּים בִּכְדֵי שֶׁיַּסְפִּיקוּ שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן שְׁנֵי חֲלָקִים עָנָף כְּלוֹמַר, בְּלֹא קְשָׁרִים וְחֻלְיוֹת, מִלְּבַד הַקְּשָׁרִים וְהַחֻלְיוֹת, וְהוּא עִקַּר מִצְוָתוֹ לְכַתְּחִלָּה. אֲבָל דִּיֵּעֲבַד אֲפִילּוּ בְּחֻלְיָה אַחַת יָצָא, וְכֵן בְּדִיֵּעֲבַד אִם נִתְמַעֲטוּ חוּטֵי הַצִּיצִית, (שם לח, ב) אֲפִילּוּ לֹא נִשְׁאַר בָּהֶן אֶלָּא כְּדֵי עֲנִיבָה כָּשֵׁר. אֲבָל נִפְסַק אֲפִלּוּ חוּט אֶחָד מֵהֶם מֵעִקָּרוֹ פָּסוּל.

ו וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּסוּת אַרְבַּע כְּנָפַיִם, כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּסֶּה בָּהּ אֵינוֹ חַיָּב לְהַטִּיל בָּהּ צִיצִית וַהֲלָכָה כְּרַב דְּאָמַר (שם מב, א) צִיצִית חוֹבַת גַּבְרָא, כְּלוֹמַר חִיּוּב הָאִישׁ הוּא לַעֲשׂוֹת צִיצִית בַּבֶּגֶד כְּשֶׁהוּא מִתְכַּסֶּה בּוֹ, אֲבָל בְּבֶגֶד הַמֻּנָּח בְּקֻפְסָא אֵינוֹ חַיָּב לְהָטִיל בּוֹ צִיצִית, שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּמַאן דְּאָמַר חוֹבַת מָנָא הִיא. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָיוּ לוֹ לָאָדָם כַּמָּה טַלִּיתוֹת שֶׁל אַרְבַּע כְּנָפַיִם בְּבֵיתוֹ, אֲפִלּוּ לֹא יִתְכַּסֶּה בָּהֶן לְעוֹלָם חַיָּב לְהַנִּיחַ בְּכֻלָּן צִיצִיּוֹת זֶה אֵינוֹ, אֶלָּא הֲלָכָה כְּרַב דְּאָמַר.

ז וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן מֻטִיל בּוֹ צִיצִיּוֹת שֶׁל פִּשְׁתָּן, דְּלִית הִלְכְתָא כְּבֵית שַׁמַּאי דְּאָמְרִי (שם מ א) סָדִין בְּצִיצִית פְּטוּרָה, כְּלוֹמַר דְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן מִכְּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַטִּיל בּוֹ תְּכֵלֶת לְעוֹלָם, מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, כִּי הַתְּכֵלֶת וַדַּאי עַמְרָא הוּא, שֶׁצֶּבַע הַתְּכֵלֶת לֹא הָיָה יָפֶה בְּפִשְׁתָּן לְעוֹלָם אֶלָּא בְּצֶמֶר, וְהַתּוֹרָה חִיְּבָה אוֹתָנוּ בְּתְכֵלֶת גְּמוּרָה, וּמִכְּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהָטִיל חוּט צֶמֶר בְּפִשְׁתָּן לְעוֹלָם מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אַף חוּטִין שֶׁל לָבָן כְּלוֹמַר שֶׁל פִּשְׁתָּן אֵין מַנִּיחִין בּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ סָדִין בְּצִיצִית בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וְאֵין הֲלָכָה כְּמוֹתָם, דְּטַעְמָא דִּידְהוּ מִשּׁוּם דְּלָא דָּרְשִׁי סְמוּכִין, וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל דְּדָרְשִׁי סְמוּכִין, וְסָבְרִי, דְּלָאו דְּכִלְאַיִם אִינוֹ בְּצִיצִית, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה (דברים כב יא), לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ. כְּלוֹמַר אֲבָל גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ מִשַּׁעַטְנֵז, וּמִשּׁוּם הָכִי קָא סָבְרִי בֵּית הִלֵּל דְּסָדִין בְּצִיצִית חַיֶּבֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁמַּנִּיחִין צִיצִית שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן, וַהֲלָכָה כְּמוֹתָם, אֲבָל אֵין מַנִּיחִין בּוֹ תְּכֵלֶת גְּזוּרָה מִשּׁוּם קָלָא אִילָן, כְּלוֹמַר גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִצְבְּעוּ אוֹתוֹ בְּצֶבַע אַחֵר שֶׁאֵינוֹ תְּכֵלֶת, וְיִהְיֶה כִּלְאַיִם שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִצְוָה, וְהִקְשׁוּ בַּגְּמָרָא בִּמְנָחוֹת (שם) עַל דָּבָר זֶה, לֹא יִהֵא אֶלָּא לָבָן? כְּלוֹמַר לְבֵית הִלֵּל דְּדָרְשִׁי סְמוּכִין לָמָּה נִגְזוֹר בָּזֶה? שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיֶה קָלָא אִילָן, מָה בְּכָךְ? הֲרֵי אָמַרְנוּ דִּכְלְאַיִם הֻתְּרוּ בְּצִיצִית? כְּלוֹמַר אֲפִלּוּ בְּלָבָן, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ לְהַנִּיחַ בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן צִיצִיּוֹת שֶׁל צֶמֶר לָבָן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּצֶמֶר צָבוּעַ בִּתְכֵלֶת כְּמִצְוָתוֹ? וּפָרִיךְ, הָנֵי מִלֵּי דְּאָמְרִי בֵּית הִלֵּל דִּכְלְאַיִם הֻתְּרוּ בְּצִיצִית מִדְּרָשָׁא דִּסְמוּכִין הֵיכָא דְּלֵיכָּא מִינַּהּ, כְּלוֹמַר הֵיכָא דְּלָא אֶפְשָׁר לָן בְּמִינַהּ כְּגוֹן טַלִּית שֶׁהִוא שֶׁל פִּשְׁתָּן, שֶׁאִם אַתָּה רוֹצֶה לְהָטִיל בּוֹ תְּכֵלֶת עַל כָּל פָּנִים אַתָּה צָרִיךְ צֶמֶר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַתְּכֵלֶת אֶלָּא מִצֶּמֶר, בְּעִנְיָן זֶה סָמְכִי בֵּית הִלֵּל אַדְּרָשָׁא דִּסְמוּכִין וּמְחַיְּבִי לְהָטִיל תְּכֵלֶת בְּסָדִין, אֲבָל הֵיכָא דְּאֵיכָא מִינַּהּ, כְּלוֹמַר הֵיכָא

שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהַנִּיחַ חוּטִין לְבָנִים בְּלֹא תְּכֵלֶת בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן אִי אֶפְשָׁר לְךָ לְהַנִּיחָם בּוֹ שֶׁל צֶמֶר מִפְּנֵי אוֹתָהּ דְּרָשָׁא דִּסְמוּכִין, שֶׁהֲרֵי חוּטִין לְבָנִים מִפִּשְׁתָּן אֶפְשָׁר לְךָ לַעֲשׂוֹתָם, וְהֵינוּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה אִם אַתָּה יָכוֹל לְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם מוּטָב, וְאִם לָאו יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה אֶת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְעַכְשָׁו יָכֹל אַתָּה לְקַיֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם, דְּכֵינָן שֶׁאִי אַתָּה רוֹצֶה לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּכֵלֶת לַגַּבֵּי לָבָן הֲרֵי בְּפִשְׁתִּים אֶפְשָׁר לָךְ, וְכֵינָן שֶׁכֵּן, אִם תַּעֲשֶׂה מִצֶּמֶר הָווּ לְהוּ כִּלְאַיִם וְאָסוּר, וְתוּ לָא מִידִּי. וּמִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה הַרְבֵּה פְּרוּשִׁים הֶאֱרַכְתִּי לְךָ מְעַט בְּכָאן, וּבַמֶּה שֶׁעָלָה בְּמִצּוּדָתִי עֲרַכְתִּי לְפָנֶיךָ שֻׁלְחָן, וְאִם תִּזְכֶּה בְּנֵי הָאֱמֶת תִּבְחַן, וְאִם אוּלַי מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר יֵרֶאֶה לְךָ לִסְתֹּר דַּרְכִּי בְּמָקוֹם זֶה אוֹ אֲפִלּוּ בְּאַחֵר לֹא תִּשָּׂא פְּנֵי אָב, וְרַבָּן, וְהִנְנִי קוֹרֵא מֵעַתָּה סְתִירָתְךָ בְּנָיִן.

ח וְדַע, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה (רמב״ם פ״ג הי״ח) אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם כְּסוּת אַרְבַּע כְּנָפַיִם, כְּמוֹ שֶׁאֵין חִיּוּב מִצַּוַּת מַעֲקֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּג, אַף עַל פִּי כֵן הִזְהִירוּהוּ חֲכָמִים בְּמִצְוָה זוֹ הַרְבֵּה וְאָמְרוּ (מנחות מא א) שֶׁרָאוּי לְחַזֵּר עָלֶיהָ, וְאָמְרוּ (שבת לב, ב) שֶׁהַזְּהִיר בָּהּ זוֹכֶה וּמְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ עֲבָדִים רַבִּים, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב שְׁקָלָהּ וְתָלָהּ בָּהּ כָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהַזְּהִיר בָּהּ וּבִתְפִלִּין וּבִמְזוּזָה מֻבְטָח הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ד יב) וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק.

ט וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ. בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי תִּמְצָא אוֹתָן [או״ח מסי׳ ח׳ עד כ״ב].

י וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת. וְאִם רָצוּ הַנְּקֵבוֹת לְהִתְעַטֵּף מִתְעַטְּפוֹת בְּלֹא בְּרָכָה, כְּדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים (רמב״ם פ״ג ה״ט). וּקְצָתָם אָמְרוּ אֲפִלּוּ בִּבְרָכָה (ר״ת בתוס׳ ר״ה לג א ד״ה הא ר׳ יהודה). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָבַשׁ בֶּגֶד צֶמֶר אוֹ פִּשְׁתִּים גָּדוֹל כִּשְׁעוּר שֶׁאָמַרְנוּ וְהוּא שֶׁלּוֹ וְלֹא הֵטִיל בּוֹ צִיצִית בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאִם הוּא שֶׁל שְׂאָר מִינִין בִּטֵּל מִצְוָה מִדְּרַבָּנָן. וְאִם אֵינוֹ שֶׁלּוֹ אֶלָּא שֶׁשָּׁאַל אוֹתוֹ, כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּלוֹמַר מִיּוֹם שֶׁשְּׁאָלָהּ עַד תַּשְׁלוּם שְׁלֹשִׁים יוֹם, פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית (רמב״ם שם ה״ד), מִכָּאן וְאֵילָךְ חַיָּב לְהָטִיל בּוֹ צִיצִית.

מצוה שפז

א **שֶׁלֹּא לָתוּר אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם** – שֶׁלֹּא נָתוּר אַחַר מַחְשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לט) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. עִנְיַן לָאו זֶה שֶׁנִּמְנָענוּ שֶׁלֹּא נְיַחֵד מַחְשְׁבוֹתֵינוּ לַחְשֹׁב בְּדֵעוֹת שֶׁהֵם הֶפֶךְ הַדַּעַת שֶׁהַתּוֹרָה בְּנוּיָה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לָבוֹא מִתּוֹךְ כָּךְ לְמִינוּת, אֲבָל אִם יַעֲלֶה עַל לִבּוֹ רוּחַ לַחְשֹׁב בְּאוֹתָן דֵּעוֹת הָרָעִים יְקַצֵּר מַחְשַׁבְתּוֹ בָּהֶם, וְיִשְׁנֶה לַחְשֹׁב בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה הָאֲמִתִּיִּים וְהַטּוֹבִים, וּכְמוֹ כֵן שֶׁלֹּא יִרְדֹּף הָאָדָם אַחַר מַרְאֵה עֵינָיו, וּבִכְלַל זֶה שֶׁלֹּא נִרְדֹּף אַחַר תַּאֲווֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי אַחֲרֵיתָם רָעָה וּכְדֵי בִּזָּיוֹן וָקֶצֶף, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יב, ב) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם זוֹ מִינוּת, וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם זוֹ זְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יד ג) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ נִגְלָה, כִּי בָּזֶה יִשָּׁמֵר הָאָדָם מֵחֲטֹא לַה׳ יִתְבָּרַךְ כָּל יָמָיו, וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת בֶּאֱמֶת יְסוֹד גָּדוֹל בַּדָּת, כִּי הַמַּחְשָׁבוֹת הָרָעוֹת אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, וְהַמַּעֲשִׂים יַלְדֵיהֶן, וְאִם יָמוּת הָאָדָם טֶרֶם יוֹלִיד אֵין זֵכֶר לְבָנִים, נִמְצֵאת זֹאת הַמְנִיעָה שֹׁרֶשׁ שֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת יוֹצְאוֹת מִמֶּנָּה. וְדַע בְּנִי וּתְהִי מַרְגְּלָא בְּפֻמָּךְ מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד ב) עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, שֶׁאִם תָּשִׂית דַּעְתְּךָ לְמַלֹּאת תַּאֲוָתְךָ הָרָעָה פַּעַם אַחַת תִּמָּשֵׁךְ אַחֲרֶיהָ כַּמָּה פְּעָמִים, וְאִם תִּזְכֶּה לִהְיוֹת גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִצְרְךָ לִכְבֹּשׁ וְלַעֲצֹם עֵינֶיךָ מֵרְאוֹת בְּרָע פַּעַם אַחַת יֵקַל בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת כֵּן כַּמָּה פְּעָמִים. כִּי הַתַּאֲוָה תִּמְשֹׁךְ הַבַּשָּׂר כְּמִשְׁךְ הַיַּיִן אֶל שׁוֹתָיו. כִּי הַסּוֹבְאִים לֹא תִּשְׂבַּע נַפְשָׁם לְעוֹלָם בַּיַּיִן, אֲבָל יִתְאַוּוּ אֵלָיו תַּאֲוָה גְּדוֹלָה, וּלְפִי הַרְגִּילָם נַפְשָׁם בּוֹ תֶּחֱזַק עֲלֵיהֶם תַּאֲוָתָם, וְלוּ יִשְׁתּוּ שָׁם כּוֹס מַיִם יָפִיג יְקוֹד אֵשׁ תַּאֲוַת הַיַּיִן וְיֵעָרֵב לָהֶם, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה כָּל אִישׁ בְּהַרְגִּילוֹ בְּתַאֲוּוֹת וּבְהַתְמִידוֹ בָּהֶן יֶחֱזַק עָלָיו יִצְרוֹ הָרַע יוֹם יוֹם, וּבְהִמָּנְעוֹ מֵהֶם יִשְׁמַח בְּחֶלְקוֹ תָּמִיד כָּל הַיּוֹם, וְיִרְאֶה כִּי עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְּשׁוּ חִשְׁבֹנוֹת רַבִּים. לְלֹא תוֹעֶלֶת שֶׁל כְּלוּם.

ג דִּינֵי מִצְוָה זוֹ קְצָרִים, חֲרֵי בְּאַרְנוּ בְּזֶה רֹב עִקָּרָן [הלכות עבודה זרה פרק ג].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְיִחֵד מַחְשַׁבְתּוֹ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ שֶׁמְּבִיאִין הָאָדָם לָצֵאת מִדֶּרֶךְ דֵּעוֹת תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה וְהַנְּקִיָּה וּלְהִכָּנֵס בְּדַעַת הַמַּהְבִּילִים הַכּוֹפְרִים רַע וָמָר. וְכֵן מִי שֶׁהוּא תָּר אַחַר עֵינָיו, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר תַּאֲוֹת הָעוֹלָם, כְּגוֹן שֶׁהוּא מֵשִׂים לִבּוֹ תָּמִיד לְהַרְבּוֹת תַּעֲנוּגִים גְּדוֹלִים לְנַפְשׁוֹ מִבְּלִי שֶׁיְּכַוֵּן בָּהֶם כְּלָל לְכַוָּנָה טוֹבָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיִּצְטַמֵּד בָּרִיא וְיוּכַל לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, רַק לְהַשְׁלִים נַפְשׁוֹ בְּתַעֲנוּגִים, כָּל מִי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זֶה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה תָּמִיד בְּכָל עֵת עִסְקוֹ, בְּמַה שֶׁאָמַרְנוּ. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין זֶה דָּבָר מְסֻיָּם שֶׁנּוּכַל לְהַתְרוֹת בּוֹ הָעוֹבֵר עָלָיו, כִּי מִהְיוֹת הָאָדָם בָּנוּי בְּעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יִרְאֶה בְּעֵינָיו לִפְעָמִים יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרָאוּי, וּכְמוֹ כֵן אִי אֶפְשָׁר לוֹ

שֶׁלֹּא תִתְפַּשֵּׁט הַמַּחְשָׁבָה לִפְעָמִים יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, עַל כֵּן אִי אֶפְשָׁר לְהַגְבִּיל הָאָדָם בָּזֶה בִּגְבוּל יָדוּעַ, גַּם כִּי פְּעָמִים אֶפְשָׁר לַעֲבֹר עַל לָאו זֶה מִבְּלִי שׂוּם מַעֲשֶׂה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה שמה שמו) שֶׁכָּל לָאו שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי הַדּוֹמֶה.

מצוה שפח

א מִצְוַת שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לִשְׁמֹר הַמִּקְדָּשׁ וְלָלֶכֶת סְבִיבוֹ תָּמִיד בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה כָּל הַלַּיְלָה (עי׳ בסהמ״צ לר׳ חיים הלר עשה כב). וּשְׁמִירָה זוֹ הִיא כְּדֵי לְכַבְּדוֹ וּלְרוֹמְמוֹ וּלְפָאֲרוֹ, לֹא מִהְיוֹת שׂוּם פַּחַד מֵאוֹיֵב חָלִילָה. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ד) וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת. הַכֹּהֲנִים מִבִּפְנִים, וְהַלְוִיִּם אַף מִבַּחוּץ, כְּלוֹמַר לְשַׁמֵּר אוֹתוֹ וְלָלֶכֶת סְבִיבוֹ. וּבַמְּכִילְתָּא אָמְרוּ (ספרי זוטא כאן) וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה וכו׳, הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁשְּׁמִירָתוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא. וְשָׁם נֶאֱמַר עוֹד גְּדֻלָּה לַמִּקְדָּשׁ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שׁוֹמְרִין, אֵינוֹ דּוֹמֶה פַּלְטֵרִין שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שׁוֹמְרִין לְפַלְטֵרִין שֶׁאֵין עָלֶיהָ שׁוֹמְרִין, וְיָדוּעַ שֶׁפַּלְטֵרִין שֵׁם הַהֵיכָל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מַה שֶּׁכְּבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי בִּכְבוֹד הַבַּיִת סִבָּה לָתֵת מוֹרָאוֹ אֶל לֵב בְּנֵי אָדָם, וּבְבוֹאֵנוּ שָׁם לְבַקֵּשׁ תְּחִנָּה וּסְלִיחָה מֵאֵת אֲדוֹן הַכֹּל יִתְרַכְּזוּ הַלְּבָבוֹת אֶל הַתְּשׁוּבָה בְּמְהֵרָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר וְאַתָּה תְּצַוֶּה (מצוה צח) וּמִכְבוֹדוֹ שֶׁל בַּיִת הוּא, לְמַנּוֹת עָלָיו שׁוֹמְרִים כְּדֶרֶךְ הַמְּלָכִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּמְּכִילְתָּא, אֵינוֹ דּוֹמֶה וכו׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסָמוּךְ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מדות א, א ב) שֶׁאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָדָם שׁוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכָל לַיְלָה בְּאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים מְקוֹמוֹת, הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת מִבִּפְנִים, וְהַלְוִיִּם מִבַּחוּץ, וּמֵעֲמִידִין אֶחָד שֶׁהָיָה מְחַזֵּר עַל הַמִּשְׁמָרוֹת כָּל הַלַּיְלָה וַאֲבוּקוֹת דּוֹלְקוֹת לְפָנָיו, וְאִישׁ הַר הַבַּיִת נִקְרָא, וְכָל מִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד וְאוֹמֵר לוֹ אִישׁ הַר הַבַּיִת שָׁלוֹם עָלֶיךָ, נִכָּר שֶׁהוּא יָשֵׁן, וְחוֹבְטוֹ בְּמַקְלוֹ, וּרְשׁוּת הָיָה לוֹ לִשְׂרֹף אֶת כְּסוּתוֹ, עַד שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בִּירוּשָׁלַיִם מַה קּוֹל בָּעֲזָרָה? קוֹל בֶּן לֵוִי לוֹקֶה וּבְגָדָיו נִשְׂרָפִין שֶׁיָּשַׁן עַל מִשְׁמָרוֹ.

ד וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, כְּגוֹן הֵיכָן הָיוּ הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים? וְאִם אֵרַע קֶרִי לְאֶחָד מֵהֶם כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? וְכֵיצַד סִדְרָן וּמַעֲשֵׂיהֶן סָמוּךְ לַשַּׁחַר? הַכֹּל מִתְבָּאֵר בָּפֶה בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת תָּמִיד וּמַסֶּכֶת מִדּוֹת [הלכות בית הבחירה פרק ח].

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם בִּזְקָרִים בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי הֵם נִתְיַחֲדוּ בְּצַוָּאַת שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא הַיִּשְׂרְאֵלִים. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה וּבִטְּלוּ שְׁמִירָה זוֹ בִּטְּלוּ עֲשֵׂה, מִלְּבַד שֶׁעָבְרוּ עַל לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה שצז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שפט

א שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ הַכֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדַת הַלְוִיִּם וְלֹא הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדַת כֹּהֲנִים – שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים, וְלֹא הַכֹּהֲנִים בְּעֵסֶק הַלְוִיִּם, אֶלָּא כָּל אֶחָד יַעֲשֶׂה מְלַאכְתּוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ, מִדִּכְתִיב (במדבר ד יט) אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ וְאֶל מַשָּׂאוֹ. וּלְשׁוֹן הַמְנִיעָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בַּלְוִיִּם (שם יח ג) אַךְ אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְאַחַר כֵּן שָׁב הַכָּתוּב וְדִבֵּר אֶל הַכֹּהֲנִים וְאָמַר וְלֹא יָמֻתוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם, יִרְצֶה לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁאַתֶּם כְּמוֹ כֵן יִכָּלֵל אֶתְכֶם לָאו זֶה, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַלְוִיִּם נִמְנָעִים מִמְּלַאכְתְּכֶם כָּךְ אַתֶּם מִמְּלַאכְתָּם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ אַזְהָרָה, וְלֹא יָמוּתוּ עֹנֶשׁ, אֵין לִי אֶלָּא הַלְוִיִּם שֶׁעָנוּשִׁין וּמֻזְהָרִין עַל עֲבוֹדַת הַכֹּהֲנִים, כֹּהֲנִים עַל עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם הֵם, וּמֵעֲבוֹדָה לַחֲבֶרְתָּהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם אַתֶּם. וּמָצָאנוּ (ספרי כאן) שֶׁבִּקֵּשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא לְסַיֵּעַ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גַּדְגְּדָה בַּהֲגָפַת דְּלָתוֹת, אָמַר לוֹ חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ, שֶׁכְּבָר אַתָּה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשֶׁךָ, שֶׁאֲנִי מִן הַשּׁוֹעֲרִים וְאַתָּה מִן הַמְּשׁוֹרְרִים. הִנֵּה הִתְבָּאֵר שֶׁכָּל לֵוִי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁלֹּא מְלַאכְתּוֹ הַמְיֻחֶדֶת לוֹ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ כֵן הַכֹּהֲנִים הַזָּהִרוּ שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ לִמְלֶאכֶת הַלְוִיִּם, וְאוּלָם אִם עָבְרוּ בָּזֶה אֵינָם בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּמַלְקוּת. וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרְבוּ יָכֹל אִם נָגְעוּ יְהוּ חַיָּבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר אַךְ, מִשּׁוּם עֲבוֹדָה הֵם חַיָּבִים וְלֹא מִשּׁוּם נְגִיעָה. אֵין לִי אֶלָּא הַלְוִיִּם עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים, הַכֹּהֲנִים עַל יְדֵי הַלְוִיִּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם אַתֶּם. וְשָׁם נֶאֱמַר הַלְוִיִּם עַל שֶׁל כֹּהֲנִים בְּמִיתָה, וְאֵין הַכֹּהֲנִים עַל שֶׁל הַלְוִיִּם אֶלָּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעֲבוֹדַת שְׁתֵּי כִּתּוֹת אֵלֶּה הִיא עֲבוֹדָה יְקָרָה וּמְקֻדֶּשֶׁת, עַל כֵּן צְרִיכָה הַמְּלָאכָה לְהִשָּׁמֵר מְאֹד מִן הַיֵּאוּשׁ, מִן הָעַצְלָה וְהַשִּׁכְחָה, וְאֵין סָפֵק, כִּי כָּל מְלָאכָה הַמֻּטָּלֶת עַל שְׁנֵי אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר הַפְּשִׁיעָה מִצִּדָּהּ בָּהּ יוֹתֵר מִמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עַל הָאֶחָד לְבַדּוֹ, כִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים יִסְמְכוּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד עַל חֲבֵרוֹ וְתִתְבַּטֵּל הַמְּלָאכָה מִבֵּינֵיהֶם, זֶה דָּבָר בָּרוּר לְכָל אָדָם, וְדֶרֶךְ מָשָׁל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב כד, ב) עַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה קַדְרָא דְּבֵי שַׁפְּפֵי לָא חֲמִימָא וְלָא קָרִירָא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שקלים ה, א). חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִמֵּנִּים הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ אֶחָד עַל הַזְּמַנִּים, כְּלוֹמַר לְכַוֵּן עֵת הַקָּרְבָּן, וּמֵיד מְזָרְזוּ אוֹתָם וְאוֹמֵר עִמְדוּ כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדָה וּלְוִיִּם לַדּוּכָן וְיִשְׂרָאֵל לַמַּעֲמָד, וְכֵיוָן שֶׁשּׁוֹמְעִין קוֹלוֹ בָּאִים כָּל אֶחָד לְמַלַּאכְתּוֹ. וְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם יְדוּעִים הָיוּ עוֹבְדִים שָׁם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כז, א) כִּי מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל הָרוֹאֶה וְדָוִד הַמֶּלֶךְ חִלְקוּם לְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִשְׁמָרוֹת, כִּדְאִיתָא בְּתַעֲנִית (שם), וְעוֹבֵד כָּל מִשְׁמָר שַׁבָּת אַחַת, וְחוֹזְרִין חֲלִילָה, וְכָל אַנְשֵׁי הַמִּשְׁמָר מְחַלֵּק אוֹתָם רֹאשׁ הַמִּשְׁמָר לְבָתֵּי אָבוֹת, וְכָל יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת עוֹבְדִין בּוֹ אֲנָשִׁים יְדוּעִים, וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת מְחַלְּקִין לָהֶם אֲנָשִׁים יְדוּעִים אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ, וְלֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה, וְכֵן הַלְוִיִּם לֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לְסַיֵּעַ הַמְּשׁוֹרֵר לַשּׁוֹעֵר, וְלֹא הַשּׁוֹעֵר לַמְּשׁוֹרֵר. וּמֵאֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר מִמֵּנִּים שֶׁזָּכַרְנוּ, הָרֹאשׁוֹן כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁהָיָה מְמֻנֶּה עַל הַזְּמַנִּים, וְהַשֵּׁנִי הָיָה מְמֻנֶּה עַל נְעִילַת שְׁעָרִים, שְׁלִישִׁי עַל הַשּׁוֹמְרִים, רְבִיעִי עַל הַמְּשׁוֹרְרִים, וכו׳. כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּשְׁנָה. וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶ בְּמָקוֹמוֹת בְּסֵדֶר קָדָשִׁים וּבַסִּפְרֵי וּבְמִכִילְתָא כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה [ה׳ כלי המקדש פ״ג].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם. וְלֵוִי הָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה בַּמִּקְדָּשׁ בְּמְלָאכְתָּ כֹּהֵן אוֹ אֲפִלּוּ בְּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ הַלֵּוִי חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְכֵן כֹּהֵן שֶׁעָבַר וְעָשָׂה בִּמְלֶאכֶת הַלֵּוִי עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה. וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי הַכֹּהֵן שֶׁסִּיֵּעַ בִּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ הַכֹּהֵן גַּם כֵּן בְּמִיתָה.

מצוה שצ

א **שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר בַּמִּקְדָּשׁ** – שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר בַּמִּקְדָּשׁ. כְּלוֹמַר כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ד) וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּכָּתוּב, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב) וְלֹא יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת עֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ (מצוה שצד).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין חִיּוּב אַזְהָרַת קְרִיבָה זוֹ, אֶלָּא הַקָּרֵב לַעֲבוֹדָה מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהֵן מְיֻחָדוֹת לַכֹּהֵן, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים לב א) מִקְבָּלַת הַדָּם וְאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה, כְּגוֹן יְצִיקוֹת, בְּלִילוֹת, תְּנוּפוֹת, הַגָּשׁוֹת, וְהַרְבֵּה עֲבוֹדוֹת כָּאֵלּוּ מְפֹרָשׁוֹת בַּגְּמָרָא שֶׁמִּצְוָתָן בְּכֹהֵן הֲרֵי אֵלּוּ כֵּלָּן בְּאַזְהָרָה לְזָר, וְהַקָּרְבָּן פָּסוּל. אֲבָל יֵשׁ שָׁם עֲבוֹדוֹת שֶׁאֵינָן בִּכְלַל אַזְהָרָה זוֹ, כְּגוֹן שְׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה בְּזָרִים, וַאֲפִילּוּ בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְכֵן הוֹלָכַת הָעֹצִים, וְכֵן הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁאִם הוֹצִיאָן הַכֹּהֵן לַחוּץ אַחֵר שֶׁהֵטִיב אוֹתָן שֶׁמַּתָּר לְזָר לְהַדְלִיקָן, וְיֵשׁ מֵהֶן אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת לְבַד מְיֻחָדוֹת שֶׁהֵן חֲמוּרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חִיּוּב מִיתָה, וְהֵם זְרִיקָה, הַקְטָרָה, הַקָּרָבָה, וְנִסּוּךְ, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא בְּפֶרֶק בָּרִאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִתְּרוֹם (כד א) וְיֵתֶר פְּרָטֵיהֶ, מְבֹאָרִים שָׁם בְּיוֹמָא וּבְפֶרֶק בָּתְרָא מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים [הלכות ביאת המקדש פ״ג].

ד וְנוֹהֶגֶ אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בִּזְמַן הַבַּיִת, וְאַף בַּזְּמַן הַזֶּה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שָׁמֵם בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה בַּמִּקְדָּשׁ אֲפִלּוּ הַיּוֹם אַחַת מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת שֶׁהֵם בַּכֹּהֲנִים עוֹבֵר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ (מצוה קפד, שסג), וְאִם עָשָׂה אַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

מצוה שצא

א **שֶׁלֹּא לְבַטֵּל שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ** – שֶׁלֹּא לְבַטֵּל שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ לְלֶכֶת סְבִיבוֹ תָּמִיד בְּכָל לַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח ה) וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. וְיָדוּעַ שֶׁלְּשׁוֹן שְׁמִירָה עוֹמֵד בְּמִקּוֹם לָאו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין צו, א) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה. וְאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, וּמִנַּיִן בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ. עַד כָּאן, וְאוּלַי דָּרְשׁוּ עֲשֵׂה וְלָאו כְּשֶׁיִּמְצְאוּ שְׁנֵי הַמִּקְרָאוֹת מוֹרִים עַל דָּבָר אֶחָד וּמֵאוֹתוֹ שָׁבָא דֶּרֶךְ צִוּוּי לְנוֹכֵחַ לָמְדוּ הַלָּאו, וְהַצִּוּוּי הַנִּסְתָּר שֶׁהוּא קַל מִמֶּנּוּ דָּרְשׁוּ בַּעֲשֵׂה, וְכָל שׁוֹקֵל הַדְּבָרִים בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק יוֹדֶה בָּזֶה שֶׁהַנִּסְתָּר קַל מִצִּוּוּי שֶׁהוּא לְנוֹכֵחַ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. עִם קֻצַּת דִּינֶיהָ כְּמִשְׁפַּט הַסֵּפֶר, כָּתוּב בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה (שפח).

מצוה שצב

א **מִצְוַת פִּדְיוֹן בְּכוֹר אָדָם** – לִפְדּוֹת בְּכוֹר אָדָם, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיִּפְדֶּה מִן הַכֹּהֵן בְּנוֹ שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח טו) אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם. וּמָצָאנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁתּוֹרָה הַכָּתוּב הַבְּכוֹרָה בְּפֶטֶר רֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (שמות יג ב) כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא, וּפְרוּשׁ פֶּטֶר רֶחֶם פְּתִיחַת רֶחֶם, כְּלוֹמַר, שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹן לִפְתֹּחַ רֶחֶם אִמּוֹ, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות מו, א), שֶׁהַבָּא אַחַר הַנְּפָלִים, כָּל נֶפֶל שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה מֵחֲמָתוֹ, הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ בְּכוֹר לַכֹּהֵן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פָּתַח זֶה רֶחֶם אִמּוֹ, שֶׁהַנֶּפֶל פָּתְחוּ

שֶׁקָּדַם לוֹ, אֲבָל כָּל נֶפֶל שֶׁאֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה בִּשְׁבִילוֹ, הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַכֹּהֵן. וּבַמֶּכֶת נִדָּה (כא, א) יִתְבָּאֵר חִלּוּק זֶה, וּבְמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (שם) יִתְבָּאֵר כְּמוֹ כֵן אֵיזֶהוּ בְּכוֹר לַכֹּהֵן וְלֹא לַנַּחֲלָה, אוֹ בְּכוֹר לַנַּחֲלָה וְלֹא לַכֹּהֵן? גַּם אָמַר שָׁם, שֶׁיֵּשׁ בְּכוֹר לַכֹּל, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ בְּכוֹר לְאֶחָד מֵהֶם.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי מָה שֶׁיָּדַעְתִּי בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְעַיֵּן שָׁם (מצוה יח).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט, א) שֶׁמִּצְוַת הַפִּדְיוֹן הוּא, מִשֶּׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמַעְלָה, שֶׁיָּצָא מִכְּלַל נֶפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח טז) וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה. וּמִצְוָה זוֹ (קדושין כט, א) מֻטֶּלֶת עַל הָאָב, עֲבַר הָאָב וְלֹא רָצָה לְפָדוֹתוֹ מִצְוָה עַל הַבֵּן לִפְדּוֹת עַצְמוֹ מִשֶּׁיַּגְדִּיל, וְהַפִּדְיוֹן הוּא, בֵּין בְּכֶסֶף הַשָּׁוֶה חֲמֵשׁ סְלָעִים, בֵּין בְּשָׁוֶה כֶּסֶף מִן הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן, יָצְאוּ עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׁטָרוֹת, שֶׁאִם פָּדָהוּ בָּהֶן אֵינוֹ פָּדוּי. חֲמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל פִּדְיוֹן הָאָב יָכוֹל לִתְּנָם לְכֹהֵן אֶחָד אוֹ לְכֹהֲנִים הַרְבֵּה, וְהַחִיּוּב לִתְּנוֹ לְכֹהֵן זָכָר וְלֹא לְכֹהֶנֶת דְּאַהֲרֹן וּבָנָיו כְּתִיב בְּכֶסֶף פִּדְיוֹן בְּכוֹר, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לְהַחְזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ יָצָא יְדֵי חוֹבָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְּנֶנּוּ הוּא לוֹ עַל מְנָת כֵּן. וְאִם נְתָנוֹ לוֹ עַל מְנָת כֵּן אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתְּנוֹ לוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה. וְאִם פֵּרֵשׁ וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחְזִיר וְנִתְפַּיֵּס הַכֹּהֵן בְּכָךְ בְּנוֹ פָּדוּי.

ד וְכֵן לְמִדּוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ, שֶׁבְּסֵדֶר כָּזֶה עוֹשִׂין פִּדְיוֹן הַבֵּן, מְבִיאִין כּוֹס יַיִן וַהֲדַס לְבֵית אֲבִי הַבֵּן אוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וְהַכֹּהֵן שֶׁיִּבְחַר בּוֹ הָאָב לָתֵת לוֹ פִּדְיוֹן בְּנוֹ מְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַיַּיִן וְעַל הַהֲדַס, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדַּשׁ עֲבָר בִּמְעֵי אִמּוֹ, וּלְאַרְבָּעִים יוֹם חָלַק אֶת אֵיבָרָיו מְאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֵבָרִים, וְאַחַר כָּךְ נָפַח בּוֹ נְשָׁמָה, כִּדְכְתִיב (בראשית ב ז) וַיִּפַּח בְּאַפָּיו וְגוֹ׳. עוֹר וּבָשָׂר הִלְבִּישׁוֹ, וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים סוֹכְכוֹ, כִּדְכְתִיב (איוב י יא) עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּסֹכְכֵנִי. וְצִוָּה לוֹ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, דִּבֵּשׁ וְחֶלֶב, לְהִתְעַנֵּג בּוֹ, וְזִמֵּן לוֹ שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְשָׁמְרוֹ בְּתוֹךְ מְעֵי אִמּוֹ, דִּכְתִיב חַיִּים וָחֶסֶד וְגוֹ׳ אִמּוֹ אוֹמֶרֶת זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי, שֶׁבּוֹ פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דַּלְתֵי בִּטְנִי, אָבִיו אוֹמֵר, זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי הוּא, וַאֲנִי מַזְהָר לִפְדּוֹתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יג) וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהַי, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁזִּכִּיתָ אֶת אָבִיו לִפְדּוֹתוֹ כֵּן תְּזַכֵּהוּ לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל לִפְדְיוֹנָם. וַאֲבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם (רמב״ם בכורים פי״א הל״ה) עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְשֶׁהֶחֱיָנוּ. וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן הַפִּדְיוֹן הַיָּדוּעַ, שֶׁהוּא חֲמֵשׁ סְלָעִים, כְּמוֹ שֶׁקָּצוּב בַּתּוֹרָה, וְהֵם שִׁשִּׁים ארגינ״ץ שֶׁל כֶּסֶף צָרוּף בְּמִשְׁקָל אַרְצֵנוּ, וְאַחַר הַפִּדְיוֹן, מְבָרֵךְ הַכֹּהֵן שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ.

ה עוֹד כָּתַב הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנּוֹתֵן הָאָב כֶּסֶף פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁנּוֹתֵן בְּנוֹ בְּיַד הַכֹּהֵן וְאוֹמֵר לוֹ הַכֹּהֵן אֵיזֶה חָבִיב עָלֶיךָ יוֹתֵר, בִּנְךָ אוֹ חֲמֵשׁ סְלָעִים הַלָּלוּ? וְהָאָב מֵשִׁיב בְּנִי חָבִיב עָלַי. מֵיָד נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַדִּינָרִין וּמוֹלִיכָן בְּיָדוֹ עַל רֹאשׁ הַבֵּן וְאוֹמֵר זֶה תַּחַת זֶה, חִלּוּף זֶה, זֶה מְחֻלָּל עַל זֶה, יֵצֵא זֶה לַכֹּהֵן, וְיִכָּנֵס זֶה הַבֵּן לְחַיִּים וּלְתוֹרָה וּלְיִרְאַת שָׁמַיִם, יְהִי רָצוֹן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לְפִדְיוֹן כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְנֹאמַר אָמֵן. וְנוֹתֵן הַכֹּהֵן אֶת יָדָיו עַל רֹאשׁ הַבֵּן וּמְבָרְכוֹ כְּפִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְבָרְכוֹ, כְּגוֹן יָיְ שׁוֹמְרֶךָ וְגוֹ׳ (תהלים קכא ה). כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְגוֹ׳ (משלי ג ב), יָיְ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ וְגוֹ׳ (תהלים שם ז). וּמוֹצִיאוֹ לְכָל חֻפְצוֹ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת [יו״ד סימן שה].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּיִשְׂרְאֵלִים הַזְּכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁכָּךְ קִבַּלְנוּ (קדושין כט א) שֶׁהָאִישׁ שֶׁהוּא חַיָּב לִפְדּוֹת עַצְמוֹ הוּא חַיָּב לִפְדּוֹת בְּנוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה שֶׁהִיא אֵינָהּ בַּת פְּדָיָה. וְכֵן אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם (בכורות ד א) מִקַּל וָחֹמֶר, אִם הֵם פְּטוּרִים יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר מִפִּדְיוֹן בְּכוֹרוֹת דִּין הוּא שֶׁיִּפְטְרוּ אֶת עַצְמָן, וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מז א), שֶׁאֲפִלּוּ בֶּן יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַכֹּהֶנֶת אוֹ הַלְוִיָּה, בְּנוֹ מְמֻנֶּה פָּטוּר מִפִּדְיוֹן, לְפִי שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בָּאֵם, שֶׁבְּפֶטֶר רֶחֶם תָּלָה הַכָּתוּב. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא פָּדָה בְּנוֹ מִשֶּׁהוּא רָאוּי, כְּלוֹמַר מִשֶּׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם מֵת קֹדֶם שֶׁיִּפְדֶּנּוּ בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְאוֹי לוֹ שֶׁנְּשָׁא עָוֹנוֹ עַל נַפְשׁוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְמִצְוָה זוֹ זְמַן קָבוּעַ, דִּבְכָל שַׁעֲתָא וְשַׁעֲתָא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם זְמַנָּהּ הִיא, אַף עַל פִּי כֵן חֲכָם לֵב יִקַּח מִצְוֹת. וְיַקְדִּים וְיַעֲשֶׂה אוֹתָן מִיָּד שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, וְחָפֵץ יְיָ בְּיָדוֹ יִצְלָח. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁהָאָב חַיָּב לְעוֹלָם לִפְדּוֹת בְּנוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל הַבֵּן הַמִּצְוָה מֻטֶּלֶת עַל הָאָב, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שמות יג יז) וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה. חֲרֵי שֶׁהִטִּיל הַמִּצְוָה עַל הָאָב, וְכֵן נִרְאֶה בְּקִדּוּשִׁין.

מצוה שצג

א שֶׁלֹּא לִפְדּוֹת בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה – שֶׁלֹּא נִפְדֶּה בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר, אוּלַי יַעֲלֶה עַל דַּעְתֵּנוּ לִפְדּוֹת גַּם כֵּן בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בִּבְהֵמָה אַחֶרֶת עַל כֵּן בָּאַתְנוּ הַמִּנְיָעָה בָּזֶה, שֶׁלֹּא נִפְדֶּה אוֹתוֹ לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עָבַר וּפָדָהוּ אֵינוֹ פָּדוּי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר יח יז) אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר אוֹ בְּכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ בְּכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם. בֵּאֵר הַכָּתוּב שְׁלֹשׁ הַבְּהֵמוֹת הַטְּהוֹרוֹת, שֶׁהֵן בְּחִיּוּב מִצְוַת בְּכוֹר, כִּי מִינֵי הַחַיָּה שֶׁהֵם שִׁבְעָה, אֵינָם בְּתוֹרַת בְּכוֹרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר ״בֹּא״ (מצוה יח).

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוַת הַבְּכוֹר לְתִתּוֹ לַכֹּהֵן, כָּתַבְתִּי שָׁם. וְעִנְיַן הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְפִדּוֹתוֹ נִקְשָׁר עִמּוֹ, וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בכורות א, יז) הַבְּכוֹר כְּמוֹ שֶׁאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ כָּךְ אֵין הַכֹּהֵן יָכוֹל לְמָכְרוֹ בְּעוֹדוֹ תָּם, דְּכֵינָן שֶׁהוּא עוֹמֵד לְקָרְבָּן אֵין לַכֹּהֵן זְכוּת בּוֹ לְמָכְרוֹ. וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין בַּיִת, הוֹאִיל וְלַאֲכִילָה עוֹמֵד חֲרֵי זֶה מֻתָּר לְמָכְרוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּמִים, בֵּין לְכֹהֵן, בֵּין לְיִשְׂרָאֵל, עַד כָּאן. וַדַּאי שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הוֹאִיל וְלַאֲכִילָה עוֹמֵד כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר לְכְשֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם. וּבְכוֹר בַּעַל מוּם יֵשׁ לַכֹּהֵן לְמָכְרוֹ בְּכָל זְמַן, בֵּין בְּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בְּפְנֵי הַבַּיִת, בֵּין חַי בֵּין שָׁחוּט, לְכָל אָדָם, וַאֲפִלּוּ לְגוֹי, דִּכְחֻלִּין גְּמוּרִין הוּא. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יב טו) הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. וּמִכָּל מָקוֹם, הִזְהִירוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא לְמָכְרוֹ בַּשּׁוּק דֶּרֶךְ פַּרְהֶסְיָא, אֶלָּא בַּבַּיִת. יֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פ״ה) [יו״ד סי׳ שו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ מִצְוַת קִדּוּשׁ בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁהוּא נוֹהֵג בָּאָרֶץ בִּלְבַד, כִּדְעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים (עי׳ ב״י סימן שו), בֵּין בְּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בְּפְנֵי הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד כג) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹ׳ וּבְכֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה כא, ב) מְקוֹם שֶׁאַתָּה מֵבִיא מַעֲשֵׂר, דְּהַיְנוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַתָּה מֵבִיא צֹאן וּבָקָר. וּמִי שֶׁהֵבִיא מִחוּצָה לָאָרֶץ בְּכוֹר לָאָרֶץ אֵין מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִקְרַב דְּחֻלִּין גְּמוּרִין הוּא. וְהַכֹּל חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ (רמב״ם שם ה״ז) כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טו יט) כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד וְגוֹ׳. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְטְרוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם מִפִּדְיוֹן בְּכוֹר אָדָם וּפֶטֶר חֲמוֹר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם בְּסִדֶּר זֶה (מצוה שצב), וּבְסִדֶּר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה כב) חַיָּבִים הֵם בָּזוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּפָדָה בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ לוֹ מַעֲשָׂיו וְאֵינוֹ פָּדוּי, אֶלָּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה עָבַר עַל לָאו, שֶׁלְּעִנְיַן הַעֲבָרַת הַלָּאוֹ לֹא אִכְפַּת לָן אִי אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו אוֹ לֹא, וְכִדְאִיתָא בִּתְמוּרָה פֶּרֶק רִאשׁוֹן (ד, ב) בְּמַחְלֹקֶת אַבַּיֵי וְרָבָא. אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה.

מצוה שצד

א **מִצְוַת עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם בַּמִּקְדָּשׁ** – לִהְיוֹת הַלְוִיִּם עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ לִהְיוֹת שׁוֹעֲרִים וּמְשׁוֹרְרִים בְּכָל יוֹם עַל הַקָּרְבָּן. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כג) וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי שׁוֹמֵעַ אֲנִי אִם רָצָה יַעֲבֹד, וְאִם לֹא רָצָה לֹא יַעֲבֹד תַּלְמוּד לוֹמַר וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא עַל כָּרְחוֹ. כְּלוֹמַר, שֶׁהַדָּבָר הָהוּא חוֹבָה, וְעִנְיַן זֶה מַשָּׂא עָלָיו בְּהֶכְרֵחַ. וְנִתְבָּאֵר כְּמוֹ כֵן בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵעֲרָכִין (יא, א), שֶׁהַשִּׁיר בַּפֶּה לֹא יֹאמַר אוֹתוֹ לְעוֹלָם, אֶלָּא הַלֵּוִי. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ז) וְשֵׁרַת בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו. וְאָמְרוּ שָׁם בַּעֲרָכִין אִי זֶהוּ שֵׁרוּת שֶׁהוּא בְּשֵׁם הַשֵּׁם? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ שִׁירָה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכְּבוֹד הַמֶּלֶךְ וְהַמָּקוֹם הוּא לִהְיוֹת שָׁם אֲנָשִׁים יְדוּעִים מִשֵּׁבֶט יָדוּעַ, קְבוּעִים לְשֵׁרוּתוֹ, וְלֹא יִכָּנֵס זָר בֵּינֵיהֶם לַעֲבוֹדָה, כְּעֵין מַלְכוּתָא דְּאַרְעָא, יְמֻנּוּ לָהֶם אֲנָשִׁים יְדוּעִים נִכְבָּדִים לִהְיוֹת כָּל מְלֶאכֶת הַהֵיכָל נַעֲשֵׂית עַל יָדָם, כִּי לֹא רָאוּי לַמֶּלֶךְ שֶׁיְּשַׁנֶּה בְּכָל יוֹם מִשְׁרָתִים לְפָנָיו וְיִהְיוּ הַכֹּל מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכֻתֶּר שֵׁרוּת הַמֶּלֶךְ זֶה דָּבָר בָּרוּר הוּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות ל, ב) שֶׁבֵּן לֵוִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו כָּל מִצְוֹת לְוָיָה חוּץ מִדָּבָר אֶחָד אֵין מְקַבְּלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל אֶת כֻּלָּם. וַעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶן הָיְתָה שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אֶת הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסִדֶּר זֶה, (מצוה שפח), וְהָיוּ מֵהֶם שׁוֹעֲרִים, לִפְתֹּחַ וְלִסְגֹּר שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ.

ד וְעִקַּר עֲבוֹדָתָם, לְשׁוֹרֵר עַל הַקָּרְבָּן וְלֹא הָיוּ אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא בְּעוֹלוֹת צִבּוּר שֶׁהֵן חוֹבָה, וְעַל שַׁלְמֵי עֲצֶרֶת בְּעֵת נִסּוּךְ הַיַּיִן, אֲבָל עַל עוֹלוֹת נְדָבָה שֶׁעוֹשִׂין הַצִּבּוּר לְקִיץ הַמִּזְבֵּחַ, וְכֵן בַּנְּסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם שִׁירָה. לֵוִי הָאוֹנֵן מֻתָּר לַעֲבֹד וּלְשׁוֹרֵר, וְאֵין פּוֹתְחִין לְעוֹלָם מִשְּׁנֵים עָשָׂר לְוִיִּם שֶׁעוֹמְדִין עַל הַדּוּכָן לוֹמַר שִׁירָה עַל הַקָּרְבָּן, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם, וְהַשִּׁירָה שֶׁאוֹמְרִים הַלְוִיִּם הִיא בַּפֶּה שֶׁעִקַּר שִׁירָה בַּפֶּה הִיא; וַאֲחֵרִים הָיוּ עוֹמְדִים שָׁם שֶׁמְּנַגְּנִים בִּכְלֵי שִׁיר, מֵהֶם לְוִיִּם וּמֵהֶם יִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִין שֶׁמַּשִּׂיאִין אוֹתָם לַכְּהֻנָּה, שֶׁאֵין עוֹלֶה עַל הַדּוּכָן לְעוֹלָם אֶלָּא מְיֻחָס. וְאֵין פּוֹתְחִין לְעוֹלָם מִתִּשְׁעָה כִּנּוֹרוֹת, וּמוֹסִיפִין עַד לְעוֹלָם. וְצִלְצָלִים הָיָה אֶחָד בִּלְבַד, וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי הַטַּעַם, לְפִי שֶׁקּוֹל הַמְצִלְתַּיִם גָּדוֹל וּמַבְעִית קָצָת, וְאִלּוּ הָיוּ הַרְבֵּה לֹא הָיוּ נִשְׁמָעִין יֶתֶר כְּלֵי הַנִּגּוּן שֶׁשָּׁם, וְכָל שֶׁכֵּן שִׁירַת הַפֶּה. וְהַחֲלִילִין שֶׁהָיוּ מְנַגְּנִין בָּהֶם הָיָה אַבּוּב שֶׁלָּהֶם שֶׁל קָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב, וּשְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ; וְהוּא דּוֹחֶה שַׁבָּת, לְפִי שֶׁהוּא מַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּן, וְקָרְבָּן דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. וְאֵין בֵּן לֵוִי נִכְנָס לַעֲבוֹדָה, עַד שֶׁיְּלַמְּדוּהוּ חֲמֵשׁ שָׁנִים, וּכְמוֹ שֶׁלָּמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִן הַכָּתוּב, וּמִכָּאן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין כד א), שֶׁתַּלְמִיד שֶׁלֹּא רָאָה סִימָן יָפֶה בְּתַלְמוּדוֹ חֲמֵשׁ שָׁנִים, שׁוּב אֵינוֹ רוֹאֶה. וְאֵינוֹ נִכְנָס לַעֲבֹד לְעוֹלָם עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר ״אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ״ וְאֵין הַלֵּוִי נִפְסָל לָעֲבוֹדָה בְּשָׁנִים, וְלֹא בְּמוּמִין, אֶלָּא בְּקִלְקוּל הַקּוֹל, כְּגוֹן הַזְּקֵנִים שֶׁמִּתְקַלְקֵל קוֹלָם לְעֵת זִקְנָה, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבֹדָה (במדבר ח, כה) אֵינוֹ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין הַמִּשְׁכָּן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם; וַאֲפִלּוּ בְּעֵת זִקְנָה שֶׁנִּתְקַלְקֵל קוֹלוֹ אֵינוֹ נִפְסָל לִשְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ וְלַהֲגָפַת דְּלָתוֹת. וְכָל זֶה עִם יֶתֶר פְּרָטֶיהָ יִתְבָּאֵר בָּהּ בִּמְקוֹמוֹת מִתְמִיד וּמִדּוֹת, גַּם בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵעֲרָכִין מְבֹאָר קְצָת מֵעִנְיָן זֶה. וְהָאֲרַכְתִּי לְךָ בְּנִי מְעַט בָּזֶה, כִּי מְהֻרָּה יִבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְתִצְטָרֵךְ לוֹ, אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם. [ה׳ כלי המקדש פ״ט].

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בַּלְוִיִּים. וְלֵוִי הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא שָׁר עַל הַקָּרְבָּן בְּיוֹמוֹ הַקָּבוּעַ לוֹ, כִּי יָמִים קְבוּעִים לָהֶם לְפִי חִלּוּק הַמִּשְׁמָרוֹת, אֶלָּא שֶׁשָּׁתַק, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בִּכְבוֹד עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְעַל כֵּן יִמְנָעֶנּוּ הָאֵל מִכָּבוֹד; וַאֲשֶׁר יַחְפֹּץ מִן הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וְהַבְּרָכָה וְהַכָּבוֹד יִהְיוּ אִתּוֹ.

מצוה שצה

א **מִצְוַת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** – שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָתֵת חֵלֶק אֶחָד מֵעֲשָׂרָה חֲלָקִים מִזֶּרַע הָאָרֶץ לַלְוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כד) ״כִּי אֶת מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם״, וְנֶאֱמַר בְּסֵדֶר ״אִם בְּחֻקֹּתַי״ (ויקרא כז ל): ״וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ׳ לַיְיָ הוּא״. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא ״מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן״.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁשִּׁבֵּט הַלֵּוִי בָּחַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּתוֹךְ אֶחָיו לַעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד בַּמִּקְדָּשׁ, עַל כֵּן הָיָה מֻחְסָּדוֹ עֲלֵיהֶם לָתֵת לָהֶם מִחְיָתָם דֶּרֶךְ כָּבוֹד, כִּי כֵן יֵאוֹת לְמִשְׁרְתֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁתִּהְיֶה אֲרוּחָתָם מְזֻמֶּנֶת לָהֶם עַל יְדֵי אֲחֵרִים שֶׁיְּכִינוּהָ לָהֶם וְלֹא יִצְטָרְכוּ הֵם לִיגַע בַּדָּבָר זוּלָתִי בַּעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ הַיְקָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם הָיוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, וּלְפִי חֶלְקָה שָׁוָה הָיָה רָאוּי שֶׁיִּטְּלוּ חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר, גַּם זֶה הִיתְרוֹן לָהֶם לִכְבוֹדָם. כִּי מִהְיוֹתָם מִבֵּית הַמֶּלֶךְ רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה חֶלְקָם יָתֵר עַל כֻּלָּם, וְיִתְרוֹן גָּדוֹל הוּא שֶׁיָּבוֹא לָהֶם חֵלֶק הֶעָשִׁירִי נָקִי מִכָּל הוֹצָאוֹת הַקַּרְקַע, וְהַמְּחֻיֶּה מִשָּׁרְתֵי הָאֵל בְּמָמוֹנוֹ, בִּרְכַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּנוּחַ עָלָיו בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ג מי״ג) מַעֲשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר. גַּם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית ט א) שֶׁאָסוּר לָאָדָם לַחְשֹׁב בִּלְבָבוֹ וְלוֹמַר ״אֲנַסֶּה אִם יֵיטִיב הַשֵּׁם לִי בְּהִתְעַסְּקִי בְּמִצְוֹתָיו״. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר ״לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם״ (דברים ו, טז), זוּלָתִי בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁמֻּתָּר לְנַסּוֹת אִם יְבָרְכֵהוּ הָאֵל בַּעֲשׂוֹתוֹ אוֹתָהּ וּבְהִיוֹתוֹ זָרִיז עָלֶיהָ, וּמִפְּרָשׁ הוּא עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְגוֹ׳ וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְיָ״ (מלאכי ג י).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פה ב) שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה אֲשֶׁר לַלְוִיִּם הוּא חֻלִּין גְּמוּרִים וּמֻתָּר לְאָכְלוֹ כָּל אָדָם, בֵּין לֵוִי, בֵּין יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ בְּטֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם״, כְּלוֹמַר: הַמַּעֲשֵׂר שֶׁהוּא מוּרָם מִתְּרוּמַת הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁהוּא לָכֶם ״כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכִמְלֵאָה מִן הַיֶּקֶב״. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מָה גֹּרֶן וְיֶקֶב חֻלִּין לְכָל דָּבָר, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ חֻלִּין לְכָל דָּבָר, פְּרוֹשׁ ״שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ״, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁהֵרִימוּ הַלְוִיִּם מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶם וּנְתָנוּהוּ לַכֹּהֲנִים, זֶהוּ הַנִּקְרָא ״תְּרוּמָתוֹ״ וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֵׂר ״קֹדֶשׁ״ אוֹ ״פְּדֻיָּה״ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי שֶׁכָּל שֶׁהוּא אֹכֶל אָדָם, וְנִשְׁמָר, וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר וּבִתְרוּמָה, וּמֵיתֵי לַהּ מִדְּכְתִיב בַּתְּרוּמָה ״רֵאשִׁית דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר״. שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: מָה דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר מֵאֲכַל אָדָם וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וְיֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״דְּגָנְךָ״ אַף כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. אֲבָל הַיְרָקוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכַל אָדָם אֵין בָּהֶם חִיּוּב מַעֲשֵׂר אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֵׂר ״כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ״ (דברים יד כב), וְיֵרָק אֵינוֹ נִקְרָא תְּבוּאָה. וּמִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא שֶׁאָנוּ סוֹמְכִין בָּהּ יוֹתֵר, נִרְאֶה שֶׁגַּם בְּכָל הַפֵּרוֹת חוּץ מִדָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר אֵין חִיּוּב הַמַּעֲשֵׂר בָּהֶן, אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, וְקָרָא דְּמֵיתוּ בְּסִפְרֵי אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא, הָכִי אַסִּיקְנָא בְּרֵישׁ פֶּרֶק ״הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים״ (ב״מ פח א) גַּבֵּי הַהִיא דְּפָרִיק רַב פַּפָּא תְּאֵנָה עוֹמֶדֶת בַּגִּנָּה וְנוֹפָהּ נוֹטֶה לֶחָצֵר. אָמְנָם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כָּתַב הֶפֶךְ מִזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁמָּצָא בְּסִפְרֵי. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ, וְלֹא מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַחִיּוּב עַל הַפָּטוּר, וְלֹא מִן הַפָּטוּר עַל הַחִיּוּב. וְאִם עִשֵּׂר, אֵינוֹ מְעֻשָּׂר, אֲבָל מְעַשְּׂרִין שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף, אַף עַל פִּי שֶׁבַּתְּרוּמָה אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאֵין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף, וּמִכָּל מָקוֹם בִּשְׁאָר דְּבָרִים שָׁוִים הֵן תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. דְּכָל שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בַּתְּרוּמָה ״אֵין תּוֹרְמִין, וְאִם תָּרַם תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה״. כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר ״אִם הִפְרִישׁ, מַעֲשְׂרוֹתָיו מַעֲשְׂרוֹת״. וְכָל שֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה, פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים מִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, נֵאָרִיךְ בַּדְּבָרִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְתִרְאֶנּוּ מִשָּׁם. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא הַגּוֹמֵר פֵּרוֹתָיו לְאָכְלָן לְעַצְמוֹ, אֲבָל הַגּוֹמְרָן לְמָכְרָן בַּשּׁוּק, פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְגוֹמֵר וְאָכַלְתָּ״ (דברים יד כב) וְכֵן הַלּוֹקֵחַ אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּמְרְחוּ בְּיַד מוֹכֵר פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר ״תְּבוּאַת זַרְעֶךָ״ (שם) כְּלוֹמַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן בִּרְשׁוּתְךָ. וְאֵין חִיּוּב מַעֲשֵׂר חָל בְּפֵרוֹת עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר ״מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ״ (ויקרא כז ל), כְּלוֹמַר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּרִי. וְכֵן הַתְּבוּאָה עַד שֶׁתְּהֵא תְּבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר ״תְּבוּאַת זַרְעֶךָ״ וּמִכָּאן לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת שֶׁהִיא מִשֶּׁיַּגִּיעוּ הַפֵּרוֹת לְהַזְרִיעַ וְלִצְמֹחַ, הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא, כֵּיצַד? הַתְּאֵנִים מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ רַכִּין שְׁרָאוּיִין לֶאֱכֹל. הַתַּפּוּחִים וְהָאֲתְרוֹגִים מִשֶּׁיִּתְעַגְּלוּ. וְכֵן לְכָל פְּרִי וּפְרִי קָבְעוּ עוֹנָתוֹ לְמַעֲשֵׂר, כְּלוֹמַר: שֶׁקֹּדֶם זְמַן זֶה הַקָּבוּעַ לָהֶם, אוֹכְלִין מֵהֶן כָּל הַצָּרִיךְ, לְפִי שֶׁאֵינָם בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר כְּלָל, אֲבָל אַחַר זְמַן זֶה אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן אֶלָּא עֲרַאי, עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ לָהֶם גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר, וְאַחַר שֶׁגָּרְנָן קָבוּעַ לְמַעֲשֵׂר, אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶם אֲפִילּוּ אֲכִילַת עֲרַאי. וְאֵיזֶהוּ גָּרְנָן לְמַעֲשֵׂר? הַתְּבוּאָה מִשֶּׁיִּמָּרַח, כְּלוֹמַר שֶׁיִּמָּרַח פָּנֶיהָ בִּרְחַת כִּדֶּרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם אַחַר שֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנָּה כְּרֵי. וּבֵירוּשַׁלְמִי (מעשרות פ״א ה״ד) מָצִינוּ עוֹד, שֶׁאִם אֵין דַּעְתּוֹ לְמָרַח, מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה מִתְּבוּאָתוֹ, הֲרֵי גָּרְנוֹ לְמַעֲשֵׂר, דִּבְגֹרֶן תָּלָה הַכָּתוּב, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא מְרִיחַ, כֵּיוָן שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לְמָרַח, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה מֻמָּנָּה גֹּרֶן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, גַּם שָׁם עֹשֶׂה הַגֹּרֶן קְבִיעוּת לְמַעֲשֵׂר. וְהָא דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מַעֲרִים אָדָם עַל תְּבוּאָתוֹ וּמַכְנִיסָהּ בַּמֹּץ שֶׁלָּהּ, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִמַּעֲשֵׂר, וְהֵיא

הַלָּכָה פְּסוּקָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (לא א) הַהִיא מִירֵי בְּשֶׁלֹּא הֶעֱמִיד מִמֶּנָּה עֲרֵמָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְכֵן שֶׁלֹּא מֵרְחָהּ, אֶלָּא דָּשׁ וְזָרָה מְעַט מְעַט בְּלֹא מֵרוּחַ וְנָתַן לְאוֹצָר מְעַט מְעַט, זֶהוּ הַנִּרְאֶה בְּעִנְיָן זֶה, וּבְזֶה הַדֶּרֶךְ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת עִלּוֹת בְּקֶנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁעוֹנַת הַקְּשׁוּאִין וְהָאֲבַטִּיחִין וְהַדְּלוּעִין מְשֻׁיְּשֶׁפֶשׁ, כְּלוֹמַר: שֶׁיְּסִיר אוֹתוֹ שֹׁעָר דַּק שֶׁעֲלֵיהֶן. וְעוֹנַת כַּלְכָּלָה שֶׁל פֵּרוֹת מְשֻׁיְּחָפָּה הַפֵּרוֹת שֶׁבָּהּ בְּעָלִין וּבְהוּצִין, וְכֵן לְכָל פְּרִי וּפְרִי קָבְעוּ זְמַן גָּרְנוֹ, לְפִי מָה שֶּׁהוּא, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת (פ״א מ״ה). וְעוֹד רָאִיתִי בְּעִנְיָן קְבִיעוּת הַמַּעֲשֵׂר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁדַּעַת קָצָת מִן הַמְפָרְשִׁים, שֶׁאֵין קְבִיעוּת מַעֲשֵׂר לְעוֹלָם בְּשׁוּם צַד, עַד רְאַיִת פְּנֵי הַבַּיִת, וְגַם שֶׁיִּהְיֶה בַּיִת הָרָאוּי לְכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר ״בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת״ (דברים כו יב); וְהוּא שֶׁיְּכִנְיסֵם לַפֵּרוֹת דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ״, אֲבָל הִכְנִיסָן דֶּרֶךְ גַּגִּין וְקַרְפֵּפוֹת פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה: נִרְאֶה לִי שֶׁאֵין לוֹקִין מִן הַתּוֹרָה עַל אֲכִילַת הַטֶּבֶל עַד שֶׁיְּקַבֵּץ בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵיתוֹ, אֲבָל אִם נִקְבַּע בִּשְׁאָר דְּבָרִים הַקּוֹבְעִין לְמַעֲשֵׂר, אֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת (יו״ד סי׳ שלח).

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּיִשְׂרְאֵלִים וּבְכֹהֲנִים וּבְלִוִּים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכֹּהֲנִים וּלְוִיִּם נוֹטְלִין הַמַּעֲשֵׂר מִיִּשְׂרְאֵל חַיָּבִים הֵם לַעֲשֵׂר הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהֶם בְּקַרְקַעוֹתֵיהֶם, וּבְאִסּוּר טֶבֶל הֵם עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיַּעֲשְׂרוּ אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר ״כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם״, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עָלָיו: ״אַתֶּם״ הַלְוִיִּם. ״גַּם אַתֶּם״, לְרַבּוֹת הַכֹּהֲנִים. אֲבָל אַחֵר שֶׁיַּעֲשְׂרוּ אוֹתָן, אִם רָצוּ, אוֹכְלִין הֵם בְּעַצְמָם הַמַּעֲשֵׂר אוֹ יִתְּנוּ אוֹתוֹ לְכֹהֵן אַחֵר. וּמִצְוָה זוֹ שֶׁל מַעֲשֵׂר וְגַם מִצְוַת הַתְּרוּמָה, אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַבַּדָּהּ, וּבִזְמַן שֶׁיִּהְיוּ שָׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. כֵּן פָּסַק הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּבְסֵדֶר ״שׁוֹפְטִים״ בְּמִצְוַת הַפָּרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, נָבְאַר עוֹד בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם הַחִלּוּקִין שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂר וּתְרוּמָה בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְסוּרְיָא אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ. וְאִם חֶפְצְךָ בְּנִי לָדַעַת, גְּמֹר אוֹתוֹ מִשָּׁם.

מצוה שצו

א **מִצְוַת הַלְוִיִּם לָתֵת מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר** – שֶׁנִּצְטַוּוּ הַלְוִיִּם לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁהֵם נוֹטְלִים מִיִּשְׂרְאֵל וְשֶׁיִּתְּנוּ אוֹתוֹ לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כו) וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְגוֹ׳ וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְיָ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר, וְזֶהוּ נִקְרָא בְּכָל מָקוֹם בַּגְּמָרָא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. וְכִנּוּ לָשׁוֹן זֶה עַל דֶּרֶךְ הַכָּתוּב, שֶׁאָמַר תְּרוּמַת הַשֵּׁם. וּבְאֵר הַכָּתוּב שֶׁהוּא נָתַן לַכֹּהֲנִים, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כח) וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת יְיָ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן, וְהִזְהִיר הַכָּתוּב לְהַפְרִישׁ זֶה הַמַּעֲשֵׂר מִן הַטּוֹב וְהַגְּבָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כט) מִכֹּל חֶלְבּוֹ אֶת מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ. וְעוֹד נֶאֱמַר עַל זֶה (שם לב) וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ, יוֹרֶה שֶׁאִם יוֹצִיאוּהוּ מִן הָרַע יִהְיֶה עֲלֵיהֶם חֵטְא, וְזֶה עִנְיָנוֹ כְּעִנְיָן לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, וְלָכֵן אֵין לְמָנוֹת אוֹתוֹ מִן הַלָּאוִין.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְדָּמָה, אֵין סָפֵק כִּי כָּל שִׁבְטֵי הַלֵּוִי הִבְדִּיל הַשֵּׁם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹדָתוֹ תָּמִיד, וְאָמְנָם בַּשִּׁבְטֵי עַצְמוֹ נִבְחַר בָּהֶם אֶחָד, לִהְיוֹת לְכֻלָּם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וּלְשַׂר הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם, וְהוּא קֹדֶשׁ מְקֻדָּשׁ בַּשִּׁבְטֵי לַעֲמֹד וּלְשָׁרֵת פְּנֵי הַשֵּׁם תָּמִיד, וּשְׁאָר כָּל הַשִּׁבְטֵי נָתַן תַּחְתָּיו לְסַיֵּעַ בָּעֲבוֹדָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וּלְשַׂר הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם, וְהוּא קֹדֶשׁ מְקֻדָּשׁ בַּשִּׁבְטֵי לַעֲמֹד וּלְשָׁרֵת פְּנֵי הַשֵּׁם תָּמִיד, וּשְׁאָר כָּל הַשִּׁבְטֵי נָתַן תַּחְתָּיו לְסַיֵּעַ בָּעֲבוֹדָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית אָבִיךָ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ, כְּלוֹמַר כִּי כָּל הַשִּׁבְטֵי יִקָּבֵל שְׁמִירַת הַמִּקְדָּשׁ, וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹן כְּהֻנַּתְכֶם, כְּלוֹמַר שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה, דְּהַיְנוּ הַכְּהֻנָּה עֲלֵיכֶם הִיא, וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ, וְגַם אֶת אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ, כְּלוֹמַר שֶׁאַתָּה הָעִקָּר, וְלֹא הֵם, וְכֵן כָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (במדבר ג ט) וְנָתַתָּ אֶת הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ. וְעַל כֵּן בִּהְיוֹת הַכְּהֻנִּים עִקַּר הַבַּיִת בַּעֲבוֹדַת אֱלֹהֵינוּ זָכוּ בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם, הַמְפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב, וּכְמוֹ שֶׁמָּנוּ אוֹתָם חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלג, ב): עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין. וּשְׁאָר שִׁבְטוֹ שֶׁהוּא נִבְחַר עִמּוֹ לְסַיֵּעַ עַל יָדוֹ זָכוּ גַּם כֵּן לִחְיוֹת בְּטוֹבָה מִבְּלִי יְגִיעָה, עִם מַעֲשַׂר הַפֵּרוֹת שֶׁנּוֹטְלִין מִכָּל יִשְׂרָאֵל. וּלְמַעַן יֵדְעוּ וְיִתְבּוֹנְנוּ כִּי כָּל חֶלְקָם בַּטּוֹבָה וְחֵלֶק אֲחֵיהֶם הִיא סִבַּת הָעֲבוֹדָה לַשֵּׁם, נִצְטַוּוּ לָתֵת מִכָּל אֲשֶׁר יִטְלוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֵלֶק הָעֲשִׁירִי לַמְּשָׁרְתִים הַגְּדוֹלִים, וּבְכֵן יִתְּנוּ אֶל לֹבָם כִּי יֵשׁ גְּבוֹהִים עֲלֵיהֶם, וְגָבוֹהַּ מֵעַל לְכֻלָּם, הוּא שׁוֹמֵר הַכֹּל יִתְעַלֶּה. גַּם כִּי יֵשׁ בָּזֶה זְכוּת וְכָבוֹד וּמַעֲלָה לַלְוִיִּם, לְבִלְתִּי יִגְרַע שְׂכָם מִמִּצְוַת מַעֲשֵׂר בְּחֶלְקָם בַּתְּבוּאוֹת, וְאַל יֹאמְרוּ בְּנֵיהֶם לְבָנֵיהֶם זְכֵיתֶם בַּתְּבוּאָה, וַאֲנַחְנוּ בַּמִּצְוָה, וְעַכְשָׁו יִהְיֶה הַמַּעֲנֶה יֵשׁ תּוֹרָה וְיֵשׁ קֶמַח.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ביצה יג, א) שֶׁבֶּן לֵוִי שֶׁלָּקַח הַמַּעֲשֵׂר שֶׁבָּלִים לֹא יִתֵּן תְּרוּמָתוֹ שִׁבֳּלִים, אֶלָּא קוֹנְסִין אוֹתוֹ לָדוּשׁ, וְלִזְרוֹת, וְלִתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מַעֲשֵׂר דָּגָן, וְאֵינוֹ חַיָּב לָתֵת מַעֲשֵׂר הַתָּבֶן אַחַר שֶׁיְּדוּשׁ הַכֹּל וְיִזָּרֶה. אֲבָל אִם תְּחִלָּה הִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר שִׁבֳּלִים וְדָשׁ וְזָרָה נוֹתֵן לוֹ חֶלְקוֹ מִן הַכֹּל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (תרומות יא, ח) שְׁתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁהָיָה בָּהּ אֶחָד מִשְּׁמֹנָה בַּשְּׁמִינִית מוֹלִיכָהּ לַכֹּהֵן, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא תְּרוּמָה וַדַּאִית וּטְהוֹרָה, פָּחוֹת מִכֵּן אֵינוֹ מִשַּׁפֵּל לְהוֹלִיכָהּ, אֶלָּא מַשְׁלִיכָהּ בָּאוּר וְשׁוֹרְפָהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (בכורים ב, ה) שְׁתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר מְפָרִישִׁין אוֹתָהּ שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כח) מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם תָּרִימוּ, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ יֵשׁ לְךָ מַעֲשֵׂר אֶחָד בִּמְדִינָה זוֹ וְאֶחָד בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אַתָּה מַפְרִישׁ תְּרוּמָה אַחַת עַל הַכֹּל; וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין ל א), שְׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין תּוֹרְמִין אוֹתָהּ אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וּבְמִקְוָאוֹת מִמַּסֶּכֶת דְּמַאי [הלכות תרומות פ״א].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם שֶׁתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר נוֹהֲגִין שָׁם, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת הַפְרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה (מצוה תקז), נְבֹאֵר הַכֹּל בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה שצו

א **מִצְוַת פָּרָה אֲדֻמָּה** – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לִשְׂרֹף פָּרָה אֲדֻמָּה, לִהְיוֹת אֶפְרָהּ מוּכָן לְמִי שֶׁיִּצְטָרֵךְ אֵלֶיהָ, וּמִטַּהֲרָה מִטֻּמְאַת מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגוֹ'. וּכְתִיב לְמַטָּה מִזֶּה (שם ט) וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת וְגוֹ'. אַף עַל פִּי שֶׁמְּלָאנִי לִבִּי לִכְתֹּב רְמָזִים מִטַּעְמֵי הַמִּצְוֹת שֶׁקָּרְמוּ עַל צַד הַפְּשָׁט, עִם הַהִתְנַצְּלוּת שֶׁמַּמְלָאכָה לְחַנֵּךְ בָּהּ בְּנֵי וְהַנַּעֲרִים חֲבֵרָיו יִשְׁמְרֵם אֵל, בְּמִצְוָה זוֹ רָפוּ יָדַי וָאִירָא לִפְצוֹת פִּי עָלֶיהָ כְּלָל גַּם בַּפְּשָׁט, כִּי רָאִיתִי לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הֶאֱרִיכוּ הַדִּבּוּר בְּעֹמֶק סוֹדָהּ וְגֹדֶל עִנְיָנָהּ, עַד שֶׁאָמְרוּ (במדבר רבה חוקת יט, תנחומא שם ו) שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה הִשִּׂיג לָדַעַת בְּרִבּוּי חָכְמָתוֹ כָּל טַעֲמֵי הַתּוֹרָה חוּץ מִזּוֹ, שֶׁאָמַר עָלֶיהָ (קהלת ז כג) אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי. גַּם אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (שם ח) רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה אֲדֻמָּה וְלֹא לַאֲחֵרִים, וְכֵיוָצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים רַבִּים. וַעֲתָּה אַל יַחְשֹׁב שׁוֹמֵעַ שֶׁעִנְיַן סוֹדָהּ וְסֵדֶר חֻקָּה, הוּא מֵהֶיוֹתָהּ מְטַהֶרֶת בְּהַגִּיעַ אֶפְרָהּ עַל גּוּף הַמִּטַּהֵר, שֶׁהֲרֵי כְּעֵין דָּבָר זֶה יִמָּצֵא בְּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת בְּעִנְיַן הַזָּב וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁתַּשְׁלוּם טַהֲרָתָן בְּקָרְבָּנָן הוּא.

ב אֲבָל עִקַּר הַפֶּלֶא לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי, הוּא עַל הֱיוֹתָהּ מְטַהֶרֶת הַטְּמֵאִים, וּמְטַמְּאָה הָעוֹסְקִים בִּשְׂרָפָתָהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל הַחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת מִן הַפָּרִים וּמִן הַשְּׂעִירִים הַדִּין כֵּן, שֶׁהַשּׂוֹרֵף אוֹתָם מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת שְׂרֵפָתָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ אֵפֶר, מִכָּל מָקוֹם אֵין אֶפְרָן מְטַהֵר. וְגַם כֵּן הַתֵּמַהּ הַגָּדוֹל בָּהּ בִּהְיוֹתָהּ נַעֲשֵׂית מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת, וְעַל דָּבָר זֶה מוֹנִין הָאֻמּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ, כִּי יַחְשְׁבוּ שֶׁהִיא נִזְבַּחַת לַשְּׂעִירִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה כְּמִנְהָגָם הַיּוֹם. וְאָמְנָם כַּמָּה תְּרוּפוֹת בְּעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה וּבַאֲילָנוֹת מִן הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן עַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר בַּקִּיר מְלֵאִים סְגֻלּוֹת בַּהֲפָכִים, יְקָרִרוּ הַחַמִּים וְיַחַמְּמוּ הַקָּרִים, וְאִלּוּ יָדַעְנוּ מַהוּת הַנֶּפֶשׁ וְשָׁרְשָׁהּ וּמַחֲלָתָהּ וּבְרִיאוּתָהּ, נָבִין (בַּחֹלִי) [בְּאוּלַי], כִּי סְגֻלַּת הַפָּרָה גַּם כֵּן לְהַחֲלִיא הַנֶּפֶשׁ וּלְטַמְּאָהּ בְּעֵסֶק הַשְּׂרָפָה, וְאַחֲרֵי הֱיוֹתָהּ אֵפֶר תְּרַפֵּא מַחֲלַת הַטֻּמְאָה, וְזֶה אֵינוֹ בָּרוּר לְהַשִּׂיג בָּעִנְיָן כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁחִבַּת הַקֹּדֶשׁ וְהַחֵשֶׁק לְהַשִּׂיג יְדִיעָה בַּנִּסְתָּר יָנִיד הַקָּנֶה לִכְתֹּב.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פרה א, א) שֶׁמִּצְוַת פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁתִּהְיֶה בַּת אַרְבַּע שָׁנִים אוֹ בַּת שָׁלֹשׁ, וְאִם הָיְתָה זְקֵנָה כְּשֵׁרָה. וְאֵין לוֹקְחִין עֶגְלָה וּמְגַדְּלִין אוֹתָהּ אֶלָּא פָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט ב) וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ תְּמִימָה, כְּלוֹמַר, תְּמִימוּת שֶׁל אַדְמִימוּת, שֶׁשְּׁתֵּי שְׂעָרוֹת שְׁחוֹרוֹת אוֹ לְבָנוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אֲפִילּוּ הָיָה כְּנוּסָה (נ"א נְנוּסָה פירוש ננסה) כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁכֻּלָּהּ אַדְמָה, שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה תְּמִימוּת יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת. וְאִם הָיוּ בָּהּ שְׂעָרוֹת שֶׁעִקָּרָן אָדֹם וְרֹאשָׁן מִצְּבַע אַחֵר הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר, וְגוֹזְזִין בְּמִסְפָּרַיִם אֶת רֹאשָׁן עַד הָאָדֹם.

ד וְהָעֲבוֹדָה פּוֹסֶלֶת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל, וְכָל הָעֲבוֹדוֹת הֵן כְּעֹל, לְפִיכָךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פרה ב, ג), שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן טָלִיתוֹ עָלֶיהָ פְּסוּלָה, אֲבָל הָיְתָה צְרִיכָה שְׁמִירָה וּקְשָׁרָהּ בְּמוֹסְרָה כְּשֵׁרָה (פרה אדומה א ז), אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה צְרִיכָה שְׁמִירָה פְּסוּלָה שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מַשּׁוֹי הוּא. וְהָיְתָה נִלְקַחַת מִמְּעוֹת תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה (שקלים ד, ב) וּפָרָה שֶׁגּוֹלַד בָּהּ פְּסוּל פּוֹדִין אוֹתָהּ וְיוֹצְאָהּ לְחֻלִּין. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יומא סח, ב) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהַשּׂוֹרֵף אוֹתָהּ שֶׁהוּא טָמֵא הוּא הַמְסַיֵּעַ בַּשְּׂרָפָה, כְּגוֹן הַמְהַפֵּךְ בַּבָּשָׂר וְהַמַּשְׁלִיךְ עֵצִים וְהַמְהַפֵּךְ בָּאֵשׁ, וְהַמְּחַתָּה בַּגָּחָלִים כְּדֵי שֶׁתִּבְעַר הָאֵשׁ וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל הַמַּצִּית אֶת הָאוּר לַכִּבְשָׁן, וְהַמְסַדֵּר אֶת הַמַּעֲרָכָה טָהוֹר, וְכֵן הַמִּתְעַסֵּק בָּהּ מְשֻׁנֶּעֱשִׂית אֵפֶר.

ה וּמַעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת עָשׂוּ חֲכָמִים בְּטַהֲרַת פָּרָה בִּשְׂרָפָתָהּ (רמב"ם פרה אדומה פ"ב), וּמֵהֶן שֶׁהָיוּ מַפְרִישִׁין שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם שְׂרֵפַת הַפָּרָה כֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אוֹתָהּ מִבֵּיתוֹ וּמֵאִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּפְרִישִׁין כֹּהֵן גָּדוֹל לַעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מִימֵי הַפְּרִישָׁה מַזִּין עָלָיו מֵאֵפֶר פָּרָה מִן הַפָּרוֹת שֶׁנִּשְׂרְפוּ כְּבָר, וְאֵין מַזֶּה עָלָיו אֶלָּא אָדָם שֶׁלֹּא נִטְמָא בְּמֵת מֵעוֹלָם, שֶׁהַמַּזֶּה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר. וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן שֶׁאֵין הַצָּרָךְ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עָלָיו טָהוֹר, הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיְּהֵא עָלָיו אִישׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא, מִכֵּיוָן שֶׁהַזָּה עָלָיו? אֵינוֹ כֵּן, דִּחְיִשִׁינַן שֶׁמָּא זֶה שֶׁהִזָּה עָלָיו, לֹא הָיָה טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת. וְכֵן כָּל הַכֵּלִים שֶׁמְּמַלְּאִין בָּהֶן לְהַזּוֹת עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אוֹתָהּ כֻּלָּם כְּלֵי אֲבָנִים הָיוּ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

ו וְאִם תִּשְׁאַל, כֵּיצַד יִמָּצֵא אִישׁ שֶׁלֹּא נִטְמָא מִטֻּמְאַת מֵת מֵעוֹלָם? אָמְרוּ חֲכָמִים (פרה ג, ב) שֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם חֲצֵרוֹת בְּנוּיוֹת עַל גַּבֵּי סֶלַע, וְתַחְתֵּיהֶן חָלוּל מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם. וּמְבִיאִין נָשִׁים עֲבָרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם וּמְגַדְּלוֹת שָׁם אֶת בְּנֵיהֶן, וּכְשֶׁרוֹצִין לְהַזּוֹת עַל הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף, מְבִיאִין שְׁוָרִין, מִפְּנֵי שֶׁכְּרֵסָן נָפוּחַ, וּמַנִּיחִין עַל גַּבֵּיהֶן דְּלָתוֹת, וְיוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן הַתִּינוֹקוֹת עַל גַּבֵּי הַדְּלָתוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אֹהֶל מַבְדִּיל בֵּינָם וּבֵין הָאָרֶץ מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ קֶבֶר הַתְּהוֹם, וְכוֹסוֹת שֶׁל אֶבֶן בְּיַד הַתִּינוֹקוֹת, וְהוֹלְכִין עַד מֵי הַשִּׁלֹחַ, וְיוֹרְדִין שָׁם וּמְמַלְּאִין, שֶׁאֵין לָחוּשׁ שָׁם מִפְּנֵי קֶבֶר הַתְּהוֹם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִקְבֹּר בַּנְּהָרוֹת, וְחוֹזְרִין וְעוֹלִין עַל הַדְּלָתוֹת שֶׁעַל הַשְּׁוָרִים וְהוֹלְכִין לְהַר הַבַּיִת, וְשָׁם יוֹרְדִין וְהוֹלְכִין בְּרַגְלֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַר הַבַּיִת וְהָעֲזָרוֹת אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶן חָלוּל מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ קֶבֶר הַתְּהוֹם,

וּמְהַלְכִין עַד פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְנוֹטְלִין מִן הָאֵפֶר וְנוֹתְנִין בַּכּוֹסוֹת, וּמַזִּין עַל הַכֹּהֵן הַשׁוֹרֵף, וּמַטְבִּילִין הָיוּ הַתִּינוֹקוֹת מִפְּנֵי חֻשְּׁשׁ שֶׁמָּא נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה אַחֶרֶת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ מִן הַמַּעֲלוֹת יְתֵרוֹת שֶׁבַּפָּרָה. וּבְהַר הַמִּשְׁחָה הָיְתָה נִשְׂרֶפֶת (פרה שם ו).

ז וְדִין כֵּיצַד שׁוֹרְפִין אוֹתָהּ, וּבְאֵיזֶה מְקוֹמוֹת מַנִּיחִין אֶפְרָהּ, וְכֵיצַד מְקַדְּשִׁין אֶת הַמַּיִם בְּאֵפֶר הַפָּרָה, וְכֵיצַד מְטַהֲרִין טְמֵאֵי מֵת בְּמֵי נִדָּה, וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְּחֻבֶּרֶת עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת פָּרָה [הלכות פרה אדומה פ״א].

ח וְנוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאָמַרְנוּ בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר, שֶׁהֵן מֻטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ה) שֶׁהִתְּשַׁע פָּרוֹת אֲדֻמּוֹת נַעֲשׂוּ מִשֶּׁנִּצְטַוּוּ בְּמִצְוָה זוֹ עַד שֶׁחָרַב הַבַּיִת בַּשְּׁנִיָּה, הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שְׁנִיָּה עָשָׂה עֶזְרָא, וְשֶׁבַע מֵעֶזְרָא עַד חָרְבַּן הַבַּיִת, וַעֲשִׂירִית יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁיִּגְאָלֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן. וּמִפְּנֵי שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה הוּא דָּבָר גָּדוֹל בְּאֻמָּתֵנוּ שֶׁהָיְתָה מְטַהֶרֶת מִידֵי טֻמְאָה חֲמוּרָה, וְזוּלָתָהּ אִי אֶפְשָׁר לְטָמֵא מֵת לַעֲשׂוֹת פֶּסַח, שֶׁהִיא מִצְוָה גְּדוֹלָה מְאֹד, נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת פָּרָשָׁה זוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשַׁבָּת לִקְרַאת הַחֹדֶשׁ, וּלְעוֹלָם אֵין מַפְסִיקִין בֵּין פָּרָשַׁת פָּרָה לְפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, וְהַשַּׁבָּת הַקָּבוּעַ לְפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, לְעוֹלָם הוּא שַׁבָּת קֹדֶם נִיסָן (עי׳ שו״ע או״ח סי׳ תרפ״ה ס״ז).

מצוה שצח

א **מִצְוַת טֻמְאָה שֶׁל מֵת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְנַהֵג בְּעִנְיַן טֻמְאַת מֵת כְּמוֹ שֶׁצִּוָּתָה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי עִנְיַן טֻמְאַת גּוּף הַמֵּת כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה (רסג) מָה שֶּׁיָּכֹלְתִּי, וּכְמוֹ כֵן קָצַת הַדְּיָנִים כְּמִנְהָגִי, וְקָחֻנוּ מִשָּׁם. וּבְמַסֶּכֶת אָהֳלוֹת, יִתְבָּאֲרוּ כָּל דִּינֵי טֻמְאַת מֵת [ה׳ טומאת מת פ״א]. וּבְסֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּמִצְוַת טֻמְאַת שְׂמֹאל שְׂרָצִים (מצוה קנט), תִּרְאֶה כָּתוּב גַּם כֵּן כִּי הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה יַחְלֹק עַל הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁלֹּא לַחְשֹׁב כָּל דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ.

מצוה שצט

א **מִצְוַת מֵי נִדָּה שֶׁמְּטַמְּאִין אָדָם טָהוֹר וּמְטַהֲרִין אָדָם טָמֵא מִשֶּׁמְּאַת מֵת בִּלְבַד** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּדְינֵי מֵי נִדָּה, כְּלוֹמַר, בְּדִינֵי מֵי הַזָּיָה, דְּהַיְנוּ מַיִם חַיִּים מְעֹרָבִים בְּאֵפֶר פָּרָה, שֶׁמַּזִּין בָּהֶם עַל הַטְּמֵאִים, וּלְשׁוֹן נִדָּה כְּלוֹמַר, הַזָּיָה, מִלְּשׁוֹן זְרִיקָה, כְּמוֹ (איכה ג נג) וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי. וְנִצְטַוִּינוּ בַּדִּינִים הַיְדוּעִים בַּכָּתוּב, שֶׁמְּטַהֲרִין הַטָּמֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יט) וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא וְגוֹ׳, וּמְטַמְּאִין הַטָּהוֹר טֻמְאָה חֲמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם כא) וּמַזֵּה מֵי הַנִּדָּה וְגוֹ׳. וּמָה נֹאמַר בְּמִצְוָה זוֹ וְחֻקַּת הַפָּרָה פְּלִיאָה נִשְׁגְּבָה לֹא אוּכַל לָהּ.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פרה ו, ה) שֶׁהַמַּיִם שֶׁנּוֹתְנִין עַל הָאֵפֶר, אֵין מְמַלְּאִין אוֹתָן אֶלָּא בִּכְלֵי מִן הַמַּעֲיָנוֹת הַנּוֹבְעִים וּמִן הַנְּהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין, וּנְתִינַת הָאֵפֶר עַל הַמַּיִם הוּא הַנִּקְרָא לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קִדּוּשׁ מֵי חַטָּאת, וְהַמַּיִם שֶׁהוּא נוֹתֵן עֲלֵיהֶם הָאֵפֶר הֵם נִקְרָאִים בַּכָּתוּב מֵי נִדָּה, וְהַכֹּל כְּשֵׁרִים לְמַלֹּאת וּלְקַדֵּשׁ, (שם י, ד) חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. וְהַמִּתְעַסֵּק בְּמִלָּאכָה אַחֶרֶת בְּשָׁעַת מִלּוּי הַמַּיִם וּבְהוֹלָכָתָן (שם ד, ד) פְּסָלָן, וְאַחַר שֶׁנָּתַן בָּהֶן הָאֵפֶר אֵין הַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כֵּן קִבַּלְנוּ הַדָּבָר. וְהַשָּׁכָר גַּם כֵּן פּוֹסֵל (בכורות כט, א) בַּקִּדּוּשׁ וּבַהַזָּיָה, כֵּיצַד ? הַנּוֹטֵל שָׂכָר לְקַדֵּשׁ אוֹ לְהַזּוֹת מֵימָיו כְּמֵי מְעָרָה, וְאֶפְרוֹ כְּאֵפֶר מַקֵּלָה, אֲבָל הַנּוֹטֵל שָׂכָר עַל הַמִּלּוּי אֵינוֹ פּוֹסֵל, וְיֶתֶר רֻבֵּי פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פָּרָה [הלכות פרה אדומה פ״א].

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁכֻּלָּם צְרִיכִין הַזָּאָה אִם נִטְמְאוּ בְּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ אוֹ יֹאכְלוּ הַקֳּדָשִׁים, וּמִי שֶׁעָבַר עַל זֶה וְלֹא קִבֵּל הַזָּאָה אִם צָרִיךְ לָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, כִּי הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, לֹא יִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת כָּל דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת, וּרְאָיוֹתָיו הַחֲזָקוֹת בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת שֶׁלּוֹ בְּמִצְוָה צו.

ד (פרשת בלק אין בה מצוה)

מצוה ת

א **מִצְוַת דִּינֵי נְחָלוֹת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת וְלָדוּן בְּעִנְיַן הַנַּחֲלָה כַּאֲשֶׁר דָּנָה הַתּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז ח ט) אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ וְאִם אֵין לוֹ בַּת וְגוֹ׳. וְסוֹף הַפָּרָשָׁה (שם יא) וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת עוֹלָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה. וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁאָמְרִי בָּזֶה שֶׁהַמִּצְוָה הִיא שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּעִנְיַן הַנַּחֲלָה כַּאֲשֶׁר דָּנָה הַתּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁיִּרְצֶה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מְצֻוֶּה מֵהָאֵל לָתֵת מָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְיוֹרְשׁוֹ עַל

כָּל פָּנִים, כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא לֹא רָצָה לְהוֹצִיא נִכְסֵי הָאָדָם מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כָּל חֶפְצוֹ בִּשְׁבִיל יוֹרְשׁוֹ כָּל עוֹד נִשְׁמָתוֹ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיַּחְשְׁבוּ חַכְמֵי הָאֱמוֹת, אֲבָל הוֹדִיעָנוּ שֶׁזְּכוּת הַיּוֹרֵשׁ קְשׁוּרָה בִּנְכְסֵי מוֹרִישׁוֹ, וּבְהִסְתַּלֵּק כֹּחַ הַמּוֹרִישׁ מִן הַנְּכָסִים בְּמוֹתוֹ מִיָּד נוֹפֶלֶת עֲלֵיהֶם זְכוּת הַיּוֹרֵשׁ, כְּעִנְיַן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַיְצִירוֹת שֶׁרָצָה הַיּוֹצֵר בָּרוּךְ הוּא זֶה אַחַר זֶה מִבְּלִי הֶפְסֵק. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה יִקְרְאוּ לִזְכוּת הַחֲזָקָה שֶׁיֵּשׁ לַיּוֹרֵשׁ בִּנְכְסֵי מוֹרִישׁוֹ בִּלְשׁוֹן מֹשְׁמוּשׁ, כִּלְשׁוֹן אָמְרָם בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת (ב״ב קטו ב) נַחֲלָה מְמַשְׁמֶשֶׁת וְהוֹלֶכֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁזְּכוּת הַיּוֹרֵשׁ בַּמּוֹרִישׁ כְּאִלּוּ הַגּוּפִים דְּבוּקִים זֶה בָּזֶה, שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא מִן הָאֶחָד נוֹפֵל עַל הַשֵּׁנִי.

ב וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קכו, ב) שֶׁאִם צִוָּה וְאָמַר הַמּוֹרִישׁ אַל יִרָשֵׁנִי בְּנִי, אוֹ בְּנִי פְּלוֹנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו, אוֹ בִּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּן, וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֵין בִּדְבָרָיו מַמָּשׁ, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לַעֲקֹר דְּבַר הָאֵל שֶׁאָמַר שֶׁיִּירַשׁ הַיּוֹרֵשׁ מוֹרִישׁוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ שֶׁנִּכְסָיו בְּיָדָיו לְכָל חֲפָצָיו, הָעִנְיָן הוּא לוֹמַר שֶׁיָּכֹל לִתְּנָם לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶם כָּל חֶפְצַת נַפְשׁוֹ וַאֲפִילּוּ לְאַבְּדָם, בְּכָל לָשׁוֹן, חוּץ מִזֶּה שֶׁל יְרֻשָּׁה, לְפִי שֶׁזֶּה הַדִּבּוּר הוּא כְּנֶגֶד דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם וּגְזֵרָתוֹ, כִּי הוּא אָמַר יִירַשׁ הַיּוֹרֵשׁ, וְעַל כֵּן אֵין כֹּחַ בְּיַד אָדָם לוֹמַר לֹא יִירַשׁ, וְהֵינוּ מַתְנִיתִין דְּיֵשׁ נוֹחָלִין (שם קל א) הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְכֵן הָאוֹמֵר פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בַּת, בִּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּן, לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר אִם אָמַר עַל מִי שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ דְּבָרָיו קַיָּמִים, וְעַל מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים, פֵּרוּשׁ אִם אָמַר עַל בֵּן בֵּין הַבָּנִים אוֹ עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת שֶׁיְּרָשָׁנוּ אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ דְּבָרָיו קַיָּמִים, וְדֵרֶשׁ לֵהּ בַּגְּמָרָא (שם) מִדִּכְתִיב (דברים כא טז) וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו, שֶׁהַתּוֹרָה נָתְנָה רְשׁוּת לָאָב לְהַנְחִיל מִי שֶׁיִּרְצֶה מִן הָרְאוּיִין לִירַשׁ, וְנִפְסְקָה שָׁם הֲלָכָה בָּזֶה כְּרַבִּי יוֹחָנָן לְגַבֵּי פְּשׁוּטִין, אֲבָל לֹא לְגַבֵּי בְּכוֹר, שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָב לַעֲקֹר יֶרֶשָׁה מִן הַבְּכוֹר בְּעִנְיָן זֶה.

ג וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (קכו, ב) הַמְּחַלֵּק נְכָסָיו רַבָּה לְאֶחָד וּמֵעֵט לְאֶחָד, וְהִשְׁוָה לָהֶם אֶת הַבְּכוֹר דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְאִם אָמַר מְשׁוּם יֶרֶשָׁה לֹא אָמַר כְּלוּם. כָּתַב בֵּין בִּתְחִלַּת דְּבָרָיו בֵּין בְּאֶמְצַע דְּבָרָיו בֵּין בַּסּוֹף מְשׁוּם מַתָּנָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין. וּלְפִי הַדּוֹמֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר לְשׁוֹן יֶרֶשָׁה, וּמַעֲשָׂיו אֵינָם כְּלוּם, כְּדִמְפָרֵשׁ בְּמַתְנִיתִין, בְּצַוּוֹתוֹ כֵּן הוּא מְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה שֶׁל יֶרֶשָׁה, מְשׁוּם דְּעָבַר אַהַרְמָנָא דְּמַלְכָּא. וְכֵן אִם שָׂמָא אַחַר מוֹתוֹ קִיְּמוּ בֵּית דִּין אֶת דְּבָרָיו אֱלֹהֶ, יֵשׁ עֲלֵיהֶם גַּם כֵּן עָוֹן בִּטּוּל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד עָנְשׁ לָאו דְּלֹא תַּסֶּה מִשְׁפָּט, וּלְפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁכָּל עִקַּר הָאַזְהָרָה אֵינָהּ רַק עַל הַבֵּית דִּין שֶׁדָּנוּ בְּעִנְיַן הַנַּחֲלָה כֵּן, וְזֶהוּ לְשׁוֹנוֹ שֶׁכָּתַב הוּא, מִצְוָה לְדוּן בְּדִין הַנַּחֲלָה, וּכְמוֹ שֶׁבֹּאֵר הָעִנְיָן בְּמִצְוַת הֲפָרַת נְדָרִים שֶׁלְּפָנֵינוּ.

ד מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיֵּדַע הָאָדָם וְיִתְבּוֹנֵן, כִּי הָעוֹלָם בְּיַד אָדוֹן מַשְׁגִּיחַ עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו, וּבִרְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ הַטּוֹב, זוֹכֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הָעוֹלָם בְּחֵלֶק הַנָּכָסִים שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּעוֹלָמוֹ, וּמַתְּנָתוֹ בָּרוּךְ הוּא מְבֹרֶכֶת, שֶׁתִּמָּשֵׁךְ לְעוֹלָם לַאֲשֶׁר יִתְּנֶנָּה לוֹ, אִם לֹא כִּי מֻחְטָא הַקַּדְמוֹנִי נִקְנָסָה מִיתָה בָּעוֹלָם, וּמִפְּנֵי סִלּוּק גּוּפוֹ אֵינוֹ בְּדִין לִהְיוֹת הֶפְסֵק לְמַתָּנַת הָאֵל הַמְּבֹרֶכֶת, אֲבָל תִּתְפַּשֵּׁט מֵאֵלֶיהָ בַּגּוּף הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל מִמֶּנּוּ שֶׁזֶּהוּ בְּנוֹ אוֹ בִּתּוֹ, וְאִם הוּא בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וּבָנִים לֹא יִהְיוּ לוֹ רְאוּיָה בִּרְכַּת הַשֵּׁם שֶׁתָּשׁוּב אֶל הַקָּרוֹב אֵלָיו, כִּי זֹאת הַבְּרָכָה שֶׁזָּכָה בָּהּ זֶה אוֹ זְכוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ, אוֹ זְכוּת אֲבוֹתָיו, אוֹ עִם הַקְּרוֹבִים לוֹ יוֹתֵר לָמַד כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה שֶׁזָּכָה עִמּוֹ לַנְּכָסִים, וְלָכֵן בְּהִסְתַּלֵּק הוּא וְזַרְעוֹ מֵהֶן בְּחֶטְאוֹ רְאוּיִים הַקְּרוֹבִים שֶׁסִּיְּעוּ אוֹתוֹ לִזְכוֹת, לִהְיוֹת קוֹדְמִין בָּהֶם לְכָל אָדָם.

ה מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַתְנִיתִין דְּיֵשׁ נוֹחָלִין (שם קטו א) סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא אִישׁ כִּי יָמוּת וְגוֹ׳ הַבֵּן קוֹדֵם לַבַּת, וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין לַבַּת, הַבַּת קוֹדֶמֶת לְאַחִין, וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶכָהּ שֶׁל בַּת קוֹדְמִין לְאַחִים. הָאַחִים אוֹ הָאֲחָיוֹת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אַחִים קוֹדְמִין לַאֲחִי הָאָב, וַאֲחִי אָבִיו, אוֹ אַחְיוֹת אָבִיו בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אַחִים לְאָב קוֹדְמִין לִשְׁאָר קְרוֹבִים. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקּוֹדֵם בַּנַּחֲלָה יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ קוֹדְמִין, וְהָאָב קוֹדֵם לְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁאָמְרוּ הוֹלֵךְ וְעוֹלֶה עַד רֹאשׁ הַדּוֹרוֹת, לְפִיכָךְ אֵין לְךָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ יוֹרֵשׁ.

ו וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שָׁם (קח א), שֶׁאֵין הָאֵם יוֹרֶשֶׁת בָּנֶיהָ, וְדָבָר זֶה קַבָּלָה, וְהָאַחִים מִן הָאֵם אֵינָם יוֹרְשִׁין זֶה אֶת זֶה, דִּמְשְׁפַּחַת אֵם אֵינָהּ קְרוּיָה מִשְׁפָּחָה, וְכֵן מַמְזֵר אוֹ אָח מַמְזֵר חֲרֵי זֶה יוֹרֵשׁ כִּשְׁאָר הַבָּנִים (רמב״ם נחלות א ו ז), וַאֲפִילּוּ בֵּן מַמְזֵר שֶׁהֵמִיר דָּת יוֹרֵשׁ הוּא, אֲבָל בֶּן שִׁפְחָה וְנָכְרִית אֵינוֹ יוֹרֵשׁ וְאֵינוֹ כִּבֵּן לְשׁוּם דָּבָר, וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ (שסא ח) שֶׁיְּהֵא הָאָדָם יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין וְסָמְכוּ הַדָּבָר מִן הַכָּתוּב.

ז וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ עשה רמח) וּמִכְּלָל זֶה הַדִּין שֶׁל נְחָלוֹת בִּלְי סָפֵק, הֱיוֹת הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, שֶׁזּוֹ הִיא מִכְּלַל מִצְוַת הַנְּחָלוֹת. וּפִי שְׁנַיִם פֵּרוּשׁוֹ, שְׁנֵי חֲלָקִים, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הָיוּ שְׁנֵי אַחִין עוֹשִׂין מִן הַמָּמוֹן שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְהַבְּכוֹר נוֹטֵל הַשְּׁנַיִם, וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה עוֹשִׂין מֵאַרְבָּעָה חֲלָקִים וְנוֹטֵל הַשְּׁנַיִם, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה לְעוֹלָם. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם אֶלָּא בַּנְּכָסִים הַמֻּחְזָקִים לְאָבִיו (רמב״ם שם ג א), כְּלוֹמַר, שֶׁבָּאוּ בִּרְשׁוּת אָבִיו בְּחַיָּיו, אֲבָל לֹא בָּרְאוּיִים לָבוֹא אֶל אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא יז) בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ. כֵּיצַד? אֶחָד מִמּוֹרִישֵׁי אָבִיו שָׁמֵת לְאַחַר מִיתַת אָבִיו אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּאוֹתָהּ יֶרֻשָּׁה פִּי שְׁנַיִם, וְכֵן (שם קכה, ב) אִם הָיָה לַאֲבִיהֶם חוֹב שֶׁחַיָּבִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁטָר, אוֹ אֲפִלּוּ הָיְתָה לוֹ סְפִינָה בַּיָּם אֵין לַבְּכוֹר בָּזֶה פִּי שְׁנַיִם, (שֶׁאֵין זֶה פִּי שְׁנַיִם), שֶׁאֵין זֶה מָצוּי לְאָבִיו. וְכֵן מִטַּעַם זֶה, אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בַּשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים אַחַר מִיתַת אָבִיו, כְּגוֹן שֶׁחַת שֶׁנַּעֲשָׂה דָּגָן, וְהָאִילָנוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ פֵּרוֹתֵיהֶן, שֶׁכָּל

זֶה לֹא הָיָה מָצוּי לְאָבִיו בְּיָמָיו, אֲבָל אִילָן קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הוֹצָאָה, אֶלָּא מֵעַצְמוֹ גָּדַל אַחַר מִיתַת אָבִיו קֹדֶם חֲלֻקָּה הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּזֶה פִּי שְׁנַיִם, דְּמָצוּי לְאָבִיו נִקְרָא מִכְּיָן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה עִנְיָנוֹ.

ח וְהָאָב נֶאֱמָן לוֹמַר (קדושין עד, א) זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי, וְנֶאֱמָן לוֹמַר זֶהוּ בְּנִי אוֹ זֶה אֵינוֹ בְּנִי, שֶׁהַתּוֹרָה הֶאֱמִינַתּוּ בָּזֶה, דִּכְתִיב (שם) כִּי אֶת הַבְּכוֹר וְגוֹ׳ יַכִּיר, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב קכז ב) יַכִּירֶנּוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲפִלּוּ הָיָה אֶחָד מֵחֶזֶק שֶׁהוּא בֶּן רְאוּבֵן וְאָמַר רְאוּבֵן שֶׁאֵינוֹ בְּנוֹ נֶאֱמָן עָלָיו וְלֹא יִרָשֶׁנּוּ. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נחלות ד, ב) וְיֵרָאֶה לִי שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ לַבֵּן בָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עָלָיו לוֹמַר אֵינוֹ בְּנוֹ לְעִנְיַן יְחוּס וְאֵין מַחְזִיקִין אוֹתוֹ מַמְזֵר עַל פִּיו, נֶאֱמָן הוּא לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה וְלֹא יִרָשֶׁנּוּ.

ט וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב קכט, ב) גַּם כֵּן בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהָאוֹמֵר לְאָדָם נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי, אִם הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ אֵין לַשֵּׁנִי בִּמְקוֹם רִאשׁוֹן כְּלוּם, דְּמִכְּיָן שֶׁזָּכָה בַּנְּכָסִים וְהוּא הָרָאוּי לִירֵשׁ אוֹתָם, אֵין לַיֶּרֶשָׁה הֶפְסֵק עוֹד מִפְּנֵי תְּנָאוֹ שֶׁל מוֹרִישׁ. וְעִם הַפֵּרוּשִׁים הַטּוֹבִים וְהַסְּבָרָא הַהוֹגֶנֶת לָמַדְנוּ בְּפֶרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (בבא בתרא קכה, ב), שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן מַעֲכָשָׁו, וּכְגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ נְכָסַי לְךָ, וּמֵעַכְשָׁו אַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי, אַף עַל פִּי כֵן אֵין לַשֵּׁנִי בִּמְקוֹם רִאשׁוֹן כְּלוּם, מִכְּיָן שֶׁהָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, אֲבָל אִם אֵין רִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ וְאָמַר לוֹ מֵעַכְשָׁו אַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי זָכָה הַשֵּׁנִי בִּגּוּף הַנְּכָסִים, וְהָרִאשׁוֹן יֹאכַל הַפֵּרוֹת לְבַד כָּל יְמֵי חַיָּיו, וְאִם לֹא אָמַר לוֹ מֵעַכְשָׁו (שם קלז, א) אֶלָּא נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי לֹא קָנָה שֵׁנִי אֶלָּא מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר לָרִאשׁוֹן (רמב״ם זכיה ומתנות יב ט), וְאִם מְכָרָן רִאשׁוֹן אֵין כֹּחַ בַּשֵּׁנִי לְהוֹצִיאָם מִיַּד לוֹקֵחַ לְעוֹלָם, שֶׁבְּחֶזְקַת הָרִאשׁוֹן עוֹמְדִין כָּל יְמֵי חַיָּיו לְכָל חֲפָצָיו בֵּין לְמָכְרָם בֵּין לְתִתָּם בְּמַתָּנָה לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, וְכָל כָּךְ הֵם נְכָסִים אֵלּוּ בְּחֶזְקָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, שֶׁאִם אָמַר הַנּוֹתֵן נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי, אִם מֵת שֵׁנִי בְּחַיֵּי רִאשׁוֹן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (שם קכט ב) שֶׁיַּחְזְרוּ הַנְּכָסִים לְיוֹרְשֵׁי רִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁהַנּוֹתֵן לֹא שִׂיֵּר כְּלוּם בְּמַתָּנָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן אֶלָּא שִׁיְּנָתָנוּ הַנְּכָסִים אַחֲרָיו לַשֵּׁנִי, וּמִיַּד הַשֵּׁנִי וּמִפִּחוּ יָבוֹאוּ לַשְּׁלִישִׁי, וּמִכְּיָן שֶׁהַשֵּׁנִי מֵת וְאִי אֶפְשָׁר לַשְּׁלִישִׁי עוֹד שֶׁיִּזְכֶּה בָּהֶן מִכֹּחַ הַשֵּׁנִי כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַנּוֹתֵן, יִשָּׁאֲרוּ הַנְּכָסִים בְּיַד מִי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ לוֹ וּלְיוֹרְשָׁיו לְעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לָדוּן עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ הֵיכָא שֶׁאָמַר הַנּוֹתֵן מַתָּנָתוֹ בִּלְשׁוֹן אִם (עי׳ טור חו״מ סי׳ רמח אות ד׳ בשם רבינו יונה), כְּגוֹן שֶׁאָמַר נְכָסַי לִפְלוֹנִי וְאִם מֵת יִנָּתְנוּ לִפְלוֹנִי, שֶׁאֵין אָנוּ בָּאִים לָדוּן כֵּן מִטַּעַם לְשׁוֹן אַחֲרֶיךָ, אֶלָּא טַעַם הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים כִּי הָרִאשׁוֹן זוֹכֶה בְּגוּפָן שֶׁל נְכָסִים וּבְפֵרוֹתֵיהֶן, וּלְעוֹלָם מַחְזִקִין בְּיָדוֹ עַד שֶׁנּוּכַל לְהוֹצִיאָן מִמֶּנּוּ בִּרְאָיָה חֲזָקָה. אֲבָל הֵיכָא שֶׁכָּתַב נוֹתֵן נְכָסַי לְךָ, וְאַחֲרֶיךָ לִי אוֹ לְיוֹרְשַׁי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר לְשׁוֹן מֵעַכְשָׁו בְּשִׁיּוּר זֶה, יֵשׁ לָנוּ לָדוּן שֶׁאִם מֵת מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁיַּחְזְרוּ הַנְּכָסִים לַנּוֹתֵן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו, וַאֲפִלּוּ יָרַד וּמָכַר הַמְקַבֵּל מַתָּנָה הַנּוֹתֵן מוֹצִיאָם מִיַּד לוֹקֵחַ לִכְשֶׁיָּמוּת מְקַבֵּל מַתָּנָה, שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים בָּזֶה (שם קלז, ב) שֶׁכָּל הַמְשַׁיֵּר לְעַצְמוֹ אוֹ לְיוֹרְשָׁיו אֵינוֹ אֶלָּא כְּמִפָּרֵשׁ מַתָּנָה זוֹ תִּהְיֶה לְךָ לַאֲכִילַת פֵּרוֹת כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ.

י וּכְלַל הַדְּבָרִים שֶׁעָלוּ בְּיָדֵינוּ בְּעִנְיָן זֶה אַחַר יְגִיעָה רַבָּה, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרִאשׁוֹן רָאוּי לִירֵשׁ, מִכְּיָן שֶׁאָמַר לוֹ הַמּוֹרִישׁ נְכָסַי לְךָ אֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְתִתָּם לְאַחֵר וַאֲפִלּוּ לְיוֹרְשׁוֹ, אַחַר שֶׁמֵּיָּד נִכְנְסוּ הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת יוֹרֵשׁ וְאֵינוֹ אַחַר כֵּן אֶלָּא כְּמַתְנָה תְּנָאִים בְּנִכְסֵי אָדָם אַחֵר, וְכָעִנְיָן הַנֶּאֱמָר בְּעִנְיָן זֶה בַּגְּמָרָא (שם קלג, א) הוּא סָבַר יֵשׁ לָהּ הֶפְסֵק, כְּלוֹמַר לְיֶרֶשָׁה וְרַחֲמָנָא אָמַר אֵין לָהּ הֶפְסֵק.

יא וּגְדוֹלָה מִזֹּאת לְמִדּוּנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל בְּרָאיוֹת חֲזָקוֹת וּבְרוּרוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הָאוֹמֵר לְמִי שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ נְכָסַי לְךָ וְאַחֲרֶיךָ לַהֶקְדֵּשׁ, אוֹ אֲפִלּוּ אָמַר וּמֵעַכְשָׁו אַחֲרֶיךָ לַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַיּוֹרֵשׁ זוֹכֶה בַּנְּכָסִים וְיֵשׁ לוֹ לְמָכְרָן וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶן כָּל חֶפְצַת נַפְשׁוֹ, וְאֵין כֹּחַ בַּהֶקְדֵּשׁ לְעוֹלָם לְהוֹצִיאָן מִיַּד לוֹקֵחַ אוֹ מְקַבֵּל מַתָּנָה מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ, וּמִכְּיָן שֶׁאָמַר הַמּוֹרִישׁ לְיָרְשׁוֹ נְכָסַי לְךָ זָכָה בַּנְּכָסִים, וְאֵין בְּיָדוֹ לְהַקְדִּישׁ אוֹתָן עוֹד, אֶלָּא חֲרֵי הוּא כְּמַקְדִּישׁ נִכְסֵי אֲחֵרִים. וּמָה שֶׁיֵּשׁ לְעַיֵּן בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁנִּרְאֶה בְּתִחַלַּת הְעִיוּן קַשְׁיָא, כְּגוֹן מַה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כח, ב) אֲמִירָתוֹ לַגַּבּוֹהַּ כִּמְסִירָתוֹ לַהֶדְיוֹט, וְעוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים, כְּבָר נָשָׁאנוּ וְנָתַנּוּ בָּהֶן וְדִקְדַּקְנוּ אֶת כֻּלָּן יָפֶה, וְעָלָה הָעִנְיָן מְבֹרָר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, יֶאֱרַךְ הָעִנְיָן אִם בָּאתִי לִכְתֹּב הַכֹּל, וְלֹא מִפְּלֶאכֶת סְפָרִי הוּא, וְאִם תִּזְכֶּה בְּנִי וְתִפְרֹשׁ מִכְמֹרֶת בְּיָם הַגְּמָרָא הִיא תַּעֲלֶה לְךָ הַכֹּל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמַּצָּוָה, מְבֹאָרִים בְּבָבָא בָּתְרָא פֶּרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין [ח״מ סי׳ רעו].

יב וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְצִוָּה בֵּין בָּרִיא בֵּין שָׂכִיב מְרַע, שֶׁלֹּא יִרָשֶׁנּוּ הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ בְּשֵׁם עֲשֵׂה זֶה, וְהוּא שֶׁצִּוָּה כֵּן בִּלְשׁוֹן יְרֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּדְבָרָיו מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בִּתְחִלַּת הָעִנְיָן. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, כִּי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה חִסֵּר בְּמָקוֹם זֶה שְׁתֵּי מִצְוֹת אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְאַחַת לֹא תַּעֲשֶׂה, וּשְׁתֵּיהֶן בַּבְּכוֹר, שֶׁהָאָדָם מְצֻוֶּה לְהַכִּיר הַבְּכוֹר בְּמַתַּת פִּי שְׁנַיִם לוֹ, וְזֹאת הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה עַל הָאָב, שֶׁלֹּא יָשִׂים אוֹתָהּ הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּמִנְיָנוֹ, וּכְמוֹ כֵן מַזְהָר עָלָיו לְהַעֲבִיר הַבְּכוֹרָה מִמֶּנּוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא טז) לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה וְגוֹ׳, וְזֹאת הָאַזְהָרָה גַּם כֵּן לֹא חָשַׁב אוֹתָהּ הָרַב הַנִּזְכָּר, אֶלָּא שֶׁכָּלַל הַכֹּל בְּמִצְוַת דִּין הַנְּחָלוֹת.

מצוה תא

א **מִצְוַת תְּמִידִין בְּכָל יוֹם** – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּקְרִיבוּ עַל יְדֵי מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרְךְ, שֶׁהֵם הַכֹּהֲנִים שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה בְּכָל יוֹם, הָאֶחָד בַּבֹּקֶר וְהַשֵּׁנִי בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי וְגוֹ׳. שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד. וּמִכָּל מָקוֹם, עִקַּר הָאַזְהָרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר, הַחֲכָמִים מוֹרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, כִּי עֲלֵיהֶם מֻטֶּלֶת מְלֶאכֶת הַצִּבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, אַזְהָרָה לְבֵית דִּין.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוֹת הַקָּרְבָּנוֹת כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַמִּקְדָּשׁ בְּסֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (מצוה צה) מָה שֶּׁעָלָה עַל רוּחִי בְּפִשַּׁט הָעִנְיָן, וְאַחַר אוֹתָם הַטְּעָמִים, אֲנִי מַמְשִׁיךְ גַּם כֵּן טַעַם הַתְּמִידִין לוֹמַר, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲבוֹדָה זוֹ הַתְּמִידִית שֶׁהִיא פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם בִּזְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וּבִנְטוֹתוֹ לָעֶרֶב, לְמַעַן נִתְעוֹרֵר מִתּוֹךְ הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה, וְנָשִׂים כָּל לִבֵּנוּ וְכָל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ לְדָבְקָה בַּשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁהָאָדָם נִפְעָל וְטִבְעוֹ מִתְעוֹרֵר לְפִי עֵסֶק מַעֲשֵׂהוּ, וְלָכֵן בִּהְיוֹת הָאָדָם נָכוֹן בְּטִבְעוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְתַקֵּן לוֹ מָזוֹן פַּעֲמַיִם, עֶרֶב וָבֹקֶר, נִצְטַוָּה שֶׁיְּשִׂים מְגַמָּתוֹ וְעִסְקוֹ בְּעֵסֶק עֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ גַּם כֵּן שְׁתֵּי פְּעָמִים לְבַל תִּהְיֶה עֲבוֹדַת הָעֶבֶד לְעַצְמוֹ יְתֵרָה עַל עֲבוֹדָתוֹ לְרַבּוֹ, וְכָל זֶה לָמָּה? כְּדֵי לְעוֹרֵר רוּחוֹ וְחֶפְצוֹ תָּמִיד לִזְכֹּר אֶת בּוֹרְאוֹ, וּבְכֵן יַכְשִׁיר מַעֲשָׂיו וְיִתְבָּרֵךְ מִמֶּנּוּ, כִּי חֶפֶץ חֶסֶד הוּא, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי, כְּלוֹמַר שֶׁכָּל חֵלֶק גְּבוֹהַּ מִכָּל קָרְבָּן אֵינוֹ, רַק חֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁעָשָׂה הָעֶבֶד מָה שֶּׁצִּוָּהוּ רַבּוֹ, לְמַעַן יִכְשַׁר לִזְכוֹת בְּטוּבוֹ בָּרוּךְ הוּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא כח, א) שֶׁזְּמַן שְׁחִיטָתָן שֶׁל תְּמִידִין הוּא הַכֶּבֶשׁ הָאֶחָד שֶׁל בֹּקֶר קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה חַמָּה, מִשֶּׁיְּאוֹר כָּל פְּנֵי מִזְרָח. וּפַעַם אַחַת דָּחֲקָה שָׁעָה אֶת הַצִּבּוּר (עדויות ו, א) בְּבֵית שֵׁנִי, וְהִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם. וְהַכֶּבֶשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם (פסחים נח, א) מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה, עַד סוֹף הַיּוֹם זֶהוּ זְמַנּוֹ, אֲבָל הָיוּ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם בְּשִׁמְנָה שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה. וּשְׁתֵּי שָׁעוֹת אֵלּוּ שֶׁמְּאַחֲרִין אוֹתוֹ הָיָה כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבְּנוֹת הַיְחִידִים אוֹ שֶׁל צִבּוּר בֵּינָתַיִם, לְפִי שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב קָרְבָּן אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּכְמַעֲשֶׂה תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר הָיָה מַעֲשֶׂה תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, אֶלָּא שֶׁאוֹתוֹ שֶׁל שַׁחַר נִשְׁחָט עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מַעֲרָבִית שֶׁל בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה, וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מִזְרָחִית עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד וּבְפֶרֶק שֵׁנִי מִיּוֹמָא [הלכות תמידין פרק א].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מֻטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר, וְיוֹתֵר עַל הַכֹּהֲנִים. וְאִם שָׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם יִתְרַשְּׁלוּ בָּהּ שֶׁלֹּא לְהַקְרִיבָם בְּכָל יוֹם בְּטֵלוּ עֲשֵׂה זֶה, וְהַשְׁגָּגָה נִתְלֵית עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹדְעִים בַּדָּבָר אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם לְתַקֵּן בְּשׁוּם צַד. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסוף ספר המצוות בד״ה ואתה אם תבין) חָשַׁב בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת שְׁנֵי תְּמִידִין לִשְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, לְפִי שֶׁהֵן מִצְוַת שֶׁאֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וּזְמַנָּהּ שֶׁל זוֹ לֹא זְמַנָּהּ שֶׁל זוֹ.

מצוה תב

א **מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף שֶׁל שַׁבָּת** – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב שְׁנֵי כְּבָשִׂים קָרְבָּן בְּכָל יוֹם שַׁבָּת, מוּסָף עַל קָרְבַּן הַתָּמִיד שֶׁל כָּל יוֹם, וְהוּא הַנִּקְרָא מוּסַף שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח ט) וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַמּוּסָפִין שֶׁל יָמִים טוֹבִים כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמוּסַף פֶּסַח (מצוה רצט) מַה שֶּׁנִּרְאֶה לִי עַל צַד הַפְּשָׁט, וּמוּסָף שַׁבָּת בְּאֶשְׁכּוֹל יֶתֶר הַמּוּסָפִין תָּלוּי גַּם הוּא, וְהָעִנְיָן, כְּדֵי שֶׁנִּקְבַּע בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ עִם מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּן, גֹּדֶל הַיּוֹם וְרֹב קְדֻשָּׁתוֹ וְכִי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְגוֹ׳. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, וְשָׁם כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן מְעַט מִדִּינֵי הַמּוּסָפִין וּכְלַל הָעִנְיָן, כְּמִנְהָגִי [שם].

מצוה תג

א **מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ** – שֶׁנִּקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל תָּמִיד שֶׁל כָּל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח יא טו) וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם, וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם״ וְגוֹ׳, וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. יָדוּעַ לְכָל חָכָם לֵב בִּבְנֵי אָדָם, כִּי גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ וְגַלְגַּל הַיָּרֵחַ, פּוֹעֲלִים בְּכֹחָם הַנֶּאֱצָל עֲלֵיהֶם מֵאֲדוֹן כָּל הַפְּחוֹת בָּעוֹלָם הַשָּׁפָל, פְּעֻלּוֹת גְּדוֹלוֹת בְּגוּפוֹת בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל מִינֵי שְׂאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, גַּם בְּכָל הַצּוֹמֵחַ בָּאָרֶץ, מִן הָאֲרָזִים הַגְּדוֹלִים עַד הָעֲשָׂבִים הַדַּקִּים, וְדֶרֶךְ כְּלָל בְּכָל שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע יְסוֹדוֹת, שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵהֶם וְתַחַת מֶמְשַׁלְתָּם, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵדֶר וְזֹאת הַבְּרָכָה (דברים לג יד), וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שֶׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים. וּמְפֻרָסָם בְּכָל הֲמוֹן הָעָם, נְעָרִים עִם זְקֵנִים, כִּי כֹּחַ הַלְּבָנָה נִכָּר בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בָּאָרֶץ, כַּיָּדוּעַ לְכֹרְתֵי הָאִילָנוֹת לַבְּנִינוֹת, כִּי לֹא יִכְרְתוּם בִּזְמַן שֶׁהַלְּבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ, עַד עֲבֹר

חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ יוֹתֵר, וְיוֹרְדֵי הַיָּם גַּם כֵּן אֵין מַפְלִיגִין בָּהּ עַד אַחַר חֲמִשָּׁה יָמִים שֶׁל חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה, וְכֵן נִזְהָרִים כָּל בְּנֵי אָדָם מֵהַקִּיז דָּם סָמוּךְ לְחִדּוּשָׁהּ, וְכַמָּה מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת קְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת צְרִיכוֹת שְׁמִירָה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָם בְּעוֹד שֶׁהַלְּבָנָה מִתְחַדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ, שֶׁהַפְּשָׁתָן שֶׁיִּמְצָא בַּמִּשְׁרָה אוֹ בְּתוֹךְ הַיְּאוֹרָה לְבַשֵּׁל בְּחִדּוּשׁ לְבָנָה שֶׁהוּא לוֹקֶה וְלֹא יִצָּלַח אַחַר כֵּן לַכֹּל. וּכְלָל עִנְיָנִים אֵלֶּה גְּלוּיִים וְנוֹדָעִים לַכֹּל, וְהָאֲרִיכוּת בָּהֶם יַלְדוּת. וְלָכֵן כִּי בְּחִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה לִפְעָלוֹת אָדָם יִתְחַדֵּשׁ עִנְיָן, וְהַכֹּל בִּדְבָרוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא וּבִגְזֵרָתוֹ, רָאוּי לָנוּ גַּם כֵּן לְחַדֵּשׁ וּלְהַקְרִיב קָרְבָּן נוֹסָף עַל שְׁאָר הַיָּמִים לְשָׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא, לְהָעִיר רוּחֵנוּ וְלִקְבֹּעַ בִּלְבָבֵנוּ כִּי כָּל הַחִדּוּשִׁים הַהוֹוִים בָּעוֹלָם מֵאִתּוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְכָל כֹּחָם שֶׁל גַּלְגַּלִּים לֹא יִמָּצֵא רַק מֵהַשֵּׁם לְבַדּוֹ, וְעִם הַמַּחֲשָׁבָה הַזֹּאת וְהָאֱמִתִּית תִּתְעַלֶּה נַפְשֵׁנוּ, וּבִרְכַּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ תָּחוּל עַל רֹאשֵׁנוּ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּעִנְיַן הַמּוֹסָפִין וּכְלַל הָעִנְיָן כְּמִנְהָגִי כָּתַבְתִּי בְּמוּסָף הַפֶּסַח בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רצט). וְעוֹד אוֹדִיעֲךָ כָּאן (סוכה נד, ב) שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שִׁיר שֶׁל מוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ הוֹחָה שִׁיר שֶׁל מוּסַף שַׁבָּת, כְּדֵי לְפָרְסֵם שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְיָדוּעַ (ר״ה לא, א) שֶׁשִּׁירַת מוּסְפֵי שַׁבָּת בַּמִּקְדָּשׁ הִיא שִׁירַת הַאֲזִינוּ, וְהָיוּ מְחַלְּקִין אוֹתָהּ לְשִׁשָּׁה פְּרָקִים בְּשִׁשָּׁה שַׁבָּתוֹת, וְהַסִּימָן הזי״ו ל״ך, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

מצוה תד

א **מִצְוַת קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת** – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב קָרְבַּן מוּסָף בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת, שֶׁהוּא יוֹם שִׁשִּׁי בְּסִיוָן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח כו) וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיְיָ בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם וְגוֹ׳. כְּבָר כָּתַבְתִּי פַּעֲמַיִם, כִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמוּסָף דְּפֶסַח (מצוה רצט), דִּבַּרְתִּי מֵעִנְיַן הַמּוּסָפִין.

מצוה תה

א **מִצְוַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תִּשְׁרֵי שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּכְדִתְנַן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב, א) בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כט א) יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּאן זֵכֶר לִתְרוּעָה זוֹ אִם בְּשׁוֹפָר, אוֹ בִּמְצִלְתַּיִם, אוֹ בְּכָל שְׁאָר כְּלֵי נְגוּן, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה לג, ב) שֶׁהִיא בְּשׁוֹפָר כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּיּוֹבֵל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ויקרא כה ט) שׁוֹפָר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בַּעַל חֹמֶר לֹא יִתְעוֹרֵר לַדְּבָרִים כִּי אִם עַל יְדֵי מְעוֹרֵר, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּעֵת מִלְחָמָה, יָרִיעוּ אַף יַצְרִיחוּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ יָפָה לַמִּלְחָמָה, וְגַם כֵּן בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא הַיּוֹם הַנּוֹעָד מִקֶּדֶם, לָדוּן בּוֹ כָּל בָּאֵי עוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יח, א) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו כִּבְנֵי מָרוֹן, כְּלוֹמַר, שֶׁהַשְׁגָּחָתוֹ עַל מַעֲשֵׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְרָט, וְאִם זְכוּיוֹתָיו מְרֻבִּין יֵצֵא זַכַּאי, וְאִם עֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין בִּכְדֵי שֶׁרָאוּי לְחַיְּבוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לָמוּת, אוֹ לְאַחַת מִן הַגְּזֵרוֹת כְּפִי מָה שֶׁהוּא חַיָּב, עַל כֵּן, צָרִיךְ כָּל אֶחָד לְהָעִיר טִבְעוֹ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲטָאָיו מֵאֲדוֹן הָרַחֲמִים, כִּי אֵל חַנּוּן וְרַחוּם הוּא, נִשָּׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לַשָּׁבִים אֵלָיו בְּכָל לִבָּם, וְקוֹל הַשּׁוֹפָר מְעוֹרֵר הַרְבֵּה לֵב כָּל שׁוֹמְעָיו, וְכָל שֶׁכֵּן קוֹל הַתְּרוּעָה כְּלוֹמַר, הַקּוֹל הַנִּשְׁבָּר (רמב״ם תשובה ג ד). וּמִלְבַד הַהִתְעוֹרְרוּת שָׁבוּ, יֵשׁ לוֹ לָאָדָם זֵכֶר בַּדָּבָר שֶׁיִּשְׁבֹּר יִצְרוֹ לִבּוֹ הָרַע בְּתַאֲוֹת הָעוֹלָם וּבִתְשׁוּקָיו בְּשָׁמְעוֹ קוֹלוֹת נִשְׁבָּרִים, כִּי כָּל אָדָם כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה בְּעֵינָיו, וּבְאָזְנָיו יִשְׁמַע יָכִין לְבָבוֹ וְיָבִין בַּדְּבָרִים, וְהֵינוּ דַּאֲמַר רַבִּי יְהוּדָה (שם כו, ב) בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים, כְּלוֹמַר, בְּקֶרֶן הַכְּבָשִׂים הַכָּפוּף, כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֵר הָאָדָם בְּרִאוֹתוֹ אוֹתוֹ שֶׁיָּכֹף לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, וְרַבִּי לֵוִי פָּסַק הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ וּמִנְהָגָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כֵּן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כז, ב) שֶׁשִּׁעוּר הַשּׁוֹפָר הוּא, כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזֶנּוּ אָדָם בְּיָדוֹ וְיֵרָאֶה לְכָאן וּלְכָאן. וְכָל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִים (עי׳ רמב״ן בדרשתו לראש השנה) חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן, פֵּרוּשׁ כָּל מָה שֶׁהוּא שׁוֹפָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חָלוּל, שֶׁלְּשׁוֹן הַשּׁוֹפָר מַשְׁמַע לְעוֹלָם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָל, כְּגוֹן הַשּׁוֹפָר שֶׁל כֶּבֶשׂ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָלָל, שֶׁהַזִּכְרוּת בְּתוֹכוֹ, וְכָל שׁוֹפָר בָּעוֹלָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָלָל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כָּשֵׁר לִתְקֹעַ בּוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לְאַפּוֹקֵי קַרְנֵי רְאֵם וּשְׁאָר חַיּוֹת שֶׁקַּרְנֵיהֶם אֵינָם נִכְלָלִין בִּלְשׁוֹן שׁוֹפָר כְּלָל, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן דָּבָר חָלוּל, אֶלָּא הַזִּכְרוּת לְבַד, אֲבָל קֶרֶן הַפָּרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּכְלַל שׁוֹפָר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ נִקְבוּת וְזִכְרוּת אֵינוֹ כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב כְּלָלוֹ עִם הַפְּסוּלִין שֶׁקָּרָאוֹ קֶרֶן, וּכְדִכְתִיב (דברים לג יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ וְגוֹ׳ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו. נִמְצָא לְפִי פֵּרוּשֵׁנוּ זֶה, שֶׁכָּל הַקְּרָנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם פְּסוּלִין לִתְקֹעַ בָּהֶן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, חוּץ מִקַּרְנֵי הַכְּבָשִׂים וְהָרְחֵלִים וְגַם הַתְּיָשִׁים וְעִזִּים, לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ בָּעוֹלָם קְרָנוֹת חֲלוּלִין חוּץ מֵאֵלּוּ וְשֶׁל פָּרָה, כִּי קַרְנֵי כָּל הַחַיּוֹת, אֵינָם חֲלוּלִין, וְנִמְצָא שֶׁאֵינָן בִּכְלַל לְשׁוֹן שׁוֹפָר שֶׁצִּוּוָּתָנוּ הַתּוֹרָה לִתְקֹעַ, וְשֶׁל פָּרָה גַּם כֵּן כְּבָר הוֹצִיאוֹ הַכָּתוּב מִכְּלַל הַכְּשֵׁרִים וְהִכְנִיסוֹ עִם כְּלַל הַפְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָאוֹ בִּשְׁמָם. וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לְדִבְרֵינוּ אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב קוֹרֵא שׁוֹפָר הַתְּיָשִׁים בִּלְשׁוֹן הַפְּסוּלִין, כְּדִכְתִיב (דניאל ח, ה) ״וְהַצָּפִיר קֶרֶן חָזוּת בֵּין עֵינָיו״. שֶׁהָעִנְיָן הַהוּא הָיָה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה נִרְאֶה לַנָּבִיא לְרֹב תֹּקֶף הַצָּפִיר, כְּאִלּוּ הָיָה

לוֹ קֶרֶן, כְּלוֹמַר, שֶׁהָיָה חָזָק מִבְּלִי נַקְבוּת, וְאֵין הָעִנְיָן שֶׁיַּכְנִיסוֹ הַכָּתוּב עִם הַפְּסוּלִין כְּלָל, כִּי אִם בְּהֶפֵךְ, לְכָל מֵבִין. וְהֶאֱרַכְתִּי לְךָ בְּנֵי מְעַט בְּכָאן, לְפִי שֶׁהַפֵּרוּשׁ הַזֶּה נִתְחַדֵּשׁ בְּמִשְׁנָה זוֹ מִזְּמַן קָרוֹב, וַאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים, פֵּרְשׁוּהָ בְּעִנְיָן אַחֵר.

ד וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כז, ב), שֶׁכָּל הַקּוֹלוֹת כְּשֵׁרִים בַּשּׁוֹפָר, וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאִם גִּרְדּוּ הַשּׁוֹפָר עַד שֶׁהֶעֱמִידוּ עַל גִּלְדּוֹ כָּשֵׁר. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כט, ב), שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל בְּשַׁבָּת אֵין תּוֹקְעִין בּוֹ שׁוֹפָר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטָּלֶנּוּ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְיוֹלִיכֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְיָבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה, וְדָבָר זֶה לֹא גָּזְרוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין שֶׁהוּא גָּדוֹל בְּחָכְמָה, וְדָוְקָא שֶׁתּוֹקְעִין אוֹתוֹ שָׁם בִּישִׁיבַת הַבֵּית דִּין. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, (שופר ב, ט) שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַבֵּית דִּין סָמוּךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין מְעֻלֶּה מֵאוֹתָן שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי שֶׁהָרַב רַבִּי יִצְחָק אַלְפָּסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, הָיָה תּוֹקֵעַ שׁוֹפָר בִּישִׁיבָתוֹ בְּשַׁבָּת. וְאַתָּה בְּנִי, אִם תִּזְכֶּה תִּבְחַר לְךָ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ.

ה וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לג, ב) שֶׁחַיָּב אָדָם לִתְקֹעַ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ, כְּלוֹמַר, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, שֶׁנִּמְצָא שֶׁהֵן שֵׁשׁ תְּקִיעוֹת וְשָׁלֹשׁ תְּרוּעוֹת. וּפֵרוּשׁ תְּרוּעָה כְּתַרְגּוּמוֹ יַבָּבָא, וְעִנְיַן יְבָבָא, הוּא קוֹל שָׁבוּר, כְּלוֹמַר קוֹל יְלָלָה. נִמְצָא, שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹת בַּשּׁוֹפָר, קוֹל הַדּוֹמֶה לִיְלָלָה, וּמִפְּנֵי שֶׁמִּקּוֹמוֹת הָעוֹלָם חֲלוּקִים בְּעִנְיַן הַיְלָלָה, שֶׁבְּמָקוֹם אֶחָד מְיַלְּלִין בִּגְנִיחוֹת גַּסּוֹת, וּבְמָקוֹם אַחֵר בְּדַקּוֹת, וּבְמָקוֹם אַחֵר עוֹשִׂין הַכֹּל גַּסּוֹת וְדַקּוֹת, נָהֲגוּ בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם לִהְיוֹת מַתְרִיעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַל דֶּרֶךְ שֶׁהָיוּ מְיַלְּלִין אִישׁ אִישׁ בְּמְקוֹמוֹ, וּבְכָךְ הָיוּ יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן בְּמִצְוָה שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה בְּקוֹל יְלָלָה, וּבְאֵי זֶה שֶׁיִּהְיֶה בְּשׁוּם מָקוֹם בְּכָךְ הָיָה יוֹצֵא יְדֵי תּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּמְקוֹמוֹ אֵין מְיַלְּלִין כֵּן שֶׁהֲרֵי קַיָּם כְּוָנַת הַכָּתוּב וְעָשָׂה בְּיוֹם זֶה יְלָלָה בְּשׁוֹפָר, עַד שֶׁקָּם רַבִּי אַבָּהוּ (שם לד, א) וְלֹא יָשַׁר בְּעֵינָיו לִהְיוֹת יִשְׂרָאֵל חֲלוּקִים בְּמִנְהַג הַתְּרוּעָה, זֶה בְּכֹה, וְזֶה בְּכֹה, שֶׁנַּעֲשָׂה תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, וְקִבֵּץ כָּל הַמִּנְהָגִים, וְהִתְקִין שֶׁיִּהוּ תּוֹקְעִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת בְּשָׁוֶה, וְלָצֵאת יְדֵי חוֹבָה מִכְּלַל הַיְלָלוֹת שֶׁנַּעֲשׂוֹת בָּעוֹלָם, תִּקֵּן לַעֲשׂוֹת הַתְּרוּעָה בִּשְׁלֹשָׁה צְדָדִין כְּעֵין גְּנִיחוֹת גַּסּוֹת, דְּהַיְנוּ שְׁבָרִים, וּכְעֵין גְּנִיחוֹת דַּקּוֹת דְּהַיְנוּ שֶׁאָנוּ קוֹרִין תְּרוּעָה. וְעוֹד בְּצַד אֶחָד גְּנִיחוֹת גַּסּוֹת, וְדַקּוֹת, כְּמִנְהָג אֶחָד מֵהַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין הַכֹּל כְּיִלְלוֹתֵיהֶם, וְנִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁאָנוּ צְרִיכִין לִתְקֹעַ שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שָׁלֹשׁ. וְדִין (שם כז, ב) שׁוֹפָר שֶׁנִּסְדַּק לְאָרְכּוֹ אוֹ לְרָחְבּוֹ, וְנִקַּב וּסְתָמוֹ בְּמִינוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, וְדִין נוֹתֵן שׁוֹפָר בְּתוֹךְ שׁוֹפָר, וְדִין תּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר וְהַדּוּת, וְדִין (שם, כח, א) שׁוֹפָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וְעִיר הַנִּדַּחַת, וְהַמַּדֵּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, וְדִין נִתְכַּוֵּן שׁוֹמֵעַ וְלֹא מַשְׁמִיעַ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה [א״ח סי׳ תקפה].

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁהִיא מִכְּלַל הַמִּצְוֹת שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּסֵדֶר תְּקִיעוֹת שֶׁאָמַרְנוּ שָׁלֹשׁ שֶׁל שָׁלֹשׁ לְכָל הַפָּחוֹת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְאִם שָׁמָעַן בְּהֶפְסֵק וַאֲפִלּוּ בְּכָל הַיּוֹם יָצָא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לד, ב) שֶׁאִם שָׁמַע אָדָם תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת הַמְּאֻרִיכוֹת בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת בַּיּוֹם וַאֲפִלּוּ מִתִּשְׁעָה בְּנֵי אָדָם יָצָא, וְלָמַדְתִּי מִן הַחֲכָמִים יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁצָּרִיךְ מִכָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ קוֹל פָּסוּל בָּאֶמְצַע.

מצוה תו

א **מִצְוַת דִּין הֲפָרַת נְדָרִים** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמִצְוַת הֲפָרַת נְדָרִים. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּדּוּן בְּמִי שֶׁנָּדַר כַּאֲשֶׁר צִוְּתָה הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ל ג) אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּפָּרָשָׁה. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּמִצְוָה זוֹ (מצות עשה צה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְאֵין הָעִנְיָן שֶׁנִּתְחַיֵּב לְהָפֵר עַל כָּל פָּנִים, וְזֶה הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ הֶבֵן מִמֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁתִּשְׁמָעֵנִי מוֹנֶה דִּין אֶחָד מֵהַדִּינִין, שֶׁאֵין זוֹ מִצְוָה בִּפְעָלָה מֵהַפְּעָלוֹת בְּהֶכְרֵחַ, וְאוּלָם הַמִּצְוָה הִיא בְּהִיוֹתֵנוּ מְצַוִּין שֶׁנָּדוּן בְּדִין זֶה בְּדָבָר זֶה, אוּלָם הֱיוֹת הַבַּעַל וְהָאָב מְפֻרִין כְּבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב זֶה, וְדִקְדֵּק בּוֹ, וּבָאַתְנוּ הַקַּבָּלָה, שֶׁהֶחָכָם יַתִּיר הַנֶּדֶר לַכֹּל, וּכְמוֹ כֵן הַשְּׁבוּעָה, וְהַהֶעָרָה עַל זֶה מַאֲמָרוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה י א) הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ, וְהַכְּלָל, שֶׁאֵין רְאָיָה עַל זֶה מִן הַכָּתוּב, וְהֵם עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם כְּבָר אָמְרוּ (שם) הֻתַּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶם עַל מָה שֶׁיִּסְמְכוּ, אֶלָּא הַקַּבָּלָה הָאֲמִתִּית לְבַדָּהּ, עַד כָּאן.

ב וְהָעוֹלֶה מִכָּל זֶה לְדַעְתּוֹ לְפִי הַדּוֹמֶה, כִּי בְּהַתִּיר הֶחָכָם הַמְּמֻחֶה אֶת הַנֶּדֶר בְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, אוֹ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וְיַעֲשׂוּ הָעִנְיָן כְּכָל אֲשֶׁר תְּצַוֶּה הַתּוֹרָה עָלָיו כַּהֹגֶן וְכַיָּשָׁר אָז קִיְּמוּ עֲשֵׂה, וְאִם הִתִּירוּ הַנֶּדֶר שֶׁלֹּא כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שְׁנֵי הֶדְיוֹטוֹת אוֹ יָחִיד שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהֶהֱרָם אֵינוֹ הֻתַּר יֵשׁ עֲלֵיהֶם עֹנֶשׁ בְּטוּל עֲשֵׂה זֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּעִנְיַן מִצְוַת הַנְּחָלוֹת (מצוה ת), שֶׁהָאוֹמֵר וּמְצַוֶּה אַל יִירָשֵׁנִי בְּנִי, אַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרָיו בְּטֵלִים יֵשׁ עָלָיו עֹנֶשׁ בְּטוּל הַמִּצְוָה, דְּעָבַר אַהַרְמָנָא דְּמַלְכָּא שְׁצִוָּה אוֹתָנוּ בַּדִּין הַיְרֵשָׁה. וְאוּלָם הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בהשגותיו לסהמ"צ שם), שֶׁאֵין לִמְנוֹת דִּין זֶה כְּלָל מֵחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן יֵרָאֶה שֶׁהֲפָרַת נְדָרִים לֹא תִּמָּנֶה, לְפִי שֶׁהִיא שְׁלִילוּת, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת כָּל הַיּוֹצֵא מִפִּינוּ וְשֶׁלֹּא נַחֵל דְּבָרֵינוּ, רַק עַל פִּי הָאָב אוֹ הַבַּעַל, עַד כָּאן. וְדִבְרֵי פִי חָכָם חֵן.

ג מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַנֶּדֶר וְהַשְּׁבוּעָה, וְהַהֶתֵּר שֶׁלָּהֶם, כְּבָר הִרְחַבְתִּי הַמַּאֲמָר בָּהֶן כַּאֲשֶׁר הִשִּׂיגָה יָדִי, בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" בְּאַזְהָרַת "לֹא תִשָּׂא" (במצוה ל).

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים ב, א) כָּל כִּנּוּיֵי נְדָרִים כִּנְדָרִים, חֲרָמִים כַּחֲרָמִים, שְׁבוּעוֹת כִּשְׁבוּעוֹת, נְזִירוּת כִּנְזִירוּת, כְּגוֹן (שם י, א) הָאוֹמֵר קוֹנָם, קוֹנָח, קוֹנָס, חֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לְקָרְבָּן. חֵרֶק, חֵרֶךְ, חֵרָף, חֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לְחֵרֶם. נָזִיק, נָזִיחַ, פָּזִיחַ, חֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לִנְזִירוּת. שְׁבוּתָה, שְׁקוּקָה, נָדַר בְּ"מוֹהָא" חֲרֵי אֵלּוּ כִּנּוּיִין לִשְׁבוּעָה. וְעִנְיַן לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהֵם נִדּוֹנִין כְּאֵלּוּ הוֹצִיא הָאָדָם בִּשְׂפָתָיו הַלָּשׁוֹן כְּתִקְנוֹ, וְלֹא נָחוּשׁ לְמָה שֶּׁאָנוּ מַצְרִיכִין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, וַהֲרֵי לֹא הוֹצִיא הַדָּבָר כְּתִקְנוֹ מִפִּיו, הַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בִּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ מַשְׁמָעוּת הָעִנְיָן שֶׁכָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִגְזֹר עָלָיו שְׁוּאת כַּוָּנַת הַנִּשְׁבָּע אוֹ הַנּוֹדֵר, וְאַחַר שֶׁכֵּן הוּא חֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ אָמַר הַדָּבָר מִבֹּאר כְּתִקְנוֹ, שֶׁאִם לֹא תֹּאמַר כֵּן נִמְצָא שֶׁאֵין בָּעִלְגִים נֶדֶר וּשְׁבוּעָה לְעוֹלָם (עי' רמב"ם נדרים א טז), וְזֶה אֵינוֹ בֶּאֱמֶת.

ה וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים ב ב) שֶׁאַרְבָּעָה נְדָרִים הֵן שֶׁהֵן מֻתָּרִין, כְּלוֹמַר מֻתָּרִין לְמַרִי, שֶׁאֵין צְרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, וּכְדַעַת שְׁמוּאֵל בְּפֶרֶק אַרְבָּעָה נְדָרִים (נדרים כא, ב) דְּהִלְכְתָא כְּוָתֵהּ, וְאֵלּוּ הֵן, נִדְרֵי זֵרוּזִין, נִדְרֵי הַבַאי, נִדְרֵי שְׁגָגוֹת, וְנִדְרֵי אֱנָסִין, וְשָׁם בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק מְבֹאָר כֵּיצַד בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְגַרְסִינַן בִּירוּשַׁלְמִי (נדרים ג, א) גַּבֵּי נִדְרֵי זְרוּזִין אָמַר רַבִּי זְעֵירָא חֲדָא דְּתֵימַר בְּשֶׁאֵין מַעֲמִידִין, אֲבָל אִם הָיוּ מַעֲמִידִין צְרִיכִין הֻתַּר חָכָם, כְּלוֹמַר אִם הָיוּ מַעֲמִידִין דִּבְרֵיהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נָדְרוּ אוֹתוֹ נֶדֶר לְזָרֵז, אֶלָּא בְּדַוְקָא נָדְרוּ אוֹתוֹ, צְרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, וְהוּא הַדִּין בְּרוֹבֵי אוֹתוֹ לִשְׁאָר הַשְּׁלֹשָׁה הַשְּׁנוּיִים בַּמִּשְׁנָה, שֶׁאִם הָיוּ מַעֲמִידִין דִּבְרֵיהֶם שֶׁצְּרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, וּמֵיהוּ בְּכָל עִנְיָן, הֶחָכָם מַתִּירָן כָּל זְמַן שֶׁיִּמְצָא פֶּתַח לְהַתִּיר, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּמְצָא שׁוּם עִנְיָן שֶׁיֹּאמַר עָלָיו הַנּוֹדֵר אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ בִּשְׁעַת הַנֶּדֶר דָּבָר זֶה לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר.

ו וַאֲפִלּוּ בְּנוֹלָד פּוֹתְחִין לְהֶתֵּר, וּבְלַבַד שֶׁיִּהְיֶה הַנּוֹלָד מָצוּי, אֲבָל לֹא בְּנוֹלָד שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, כֵּן הוּא מִפְּרָשׁ בַּגְּמָרָא בִּנְדָרִים (סד א). וְכֵן נָמֵי פּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה, וְכִדְפָסַק רָבָא מִשְּׁמֵהּ דְּרַב נַחְמָן בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (כב ב), דְּפּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה, וְנִזְקָקִין לְהַתִּיר אֲפִלּוּ לְמֵי שֶׁנִּשְׁבַּע בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא שְׁבוּעָה חֲמוּרָה, וְדַוְקָא בַּחֲרָטָה דְּמֵעִקָּרָא, כְּגוֹן "לֵב זֶה עָלֶיךָ", כְּלוֹמַר: שֶׁמִּתּוֹךְ הַכַּעַס נָדַר אוֹתוֹ הַנֶּדֶר, וְאַחַר שֶׁנִּתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ תּוֹהֶא בְּנִדְרוֹ לְגַמְרֵי וְאֵינוֹ רוֹצֶה בּוֹ כְּלָל, אֲבָל אִם נִתְחָרֵט עַכְשָׁו מֵחֲמַת עִנְיָן שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ לְאַחַר שֶׁנָּדַר, וְחָפֵץ הוּא בְּנִדְרוֹ עַד עַכְשָׁו, זוֹ אֵינָהּ חֲרָטָה מֵעִקָּרָא וְאֵין פּוֹתְחִין בָּהּ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי כָּל הַבָּא לְשָׁאֵל עַל נִדְרוֹ, וְדַאי מִתְחָרֵט הוּא עַכְשָׁו, וְאִם כֵּן לֹא הָיִינוּ צְרִיכִין בַּגְּמָרָא לְחַזֵּר לְמְצֹא פֶּתַח הֶתֵּר בְּנֶדֶר, וּמְצִינוּ בַּגְּמָרָא שֶׁהָיוּ מְחַזְּרִין לְמְצֹא פְּתָחִים לַנּוֹדְרִים. אֶלָּא וַדַּאי, הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, דְּבָעֵינַן חֲרָטָה דְּמֵעִקָּרָא. וְעוֹד, שֶׁכָּל יְסוֹד הֶתֵּר נְדָרִים, הוּא טַעֲנַת שְׁגָגָה אוֹ אֹנֶס (שבועות כו א), שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה "הָאָדָם בִּשְׁבוּעָה" (ויקרא ה ד), פֶּרֶט לְאָנוּס, וּכְמוֹ כֵן בָּעֵינַן פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין. וְאִם כֵּן מִשּׁוּם חֲרָטָה דְּמַעַכְשָׁו, אִי אֶפְשָׁר לְתְלוֹת שְׁגָגָה אוֹ אֹנֶס בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה כְּלָל. אֲבָל בַּחֲרָטָה דְּמֵעִקָּרָא, יֵשׁ טַעֲנַת שְׁגָגָה וְאֹנֶס, שֶׁהֲרֵי מוֹדֶה עַכְשָׁו שֶׁלֹּא הָיָה עוֹשֶׂה הַנֶּדֶר מֵעִקָּרָא אִם הָיָה יוֹדֵעַ זֶה.

ז וְיֵשׁ מִגְּדוֹלֵי הַמְפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ, דְּאַף עַל גַּב דְּפָסְקִינַן הֲלָכָה כְּרָבָא אָמַר רַב נַחְמָן דְּפוֹתְחִין בַּחֲרָטָה וְנִזְקָקִין לְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל – עַכְשָׁו נָהֲגוּ לְהַחְמִיר וְלֹא כַּהֲלָכָה, וְאֵין אָנוּ נִזְקָקִין לְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּמָה שֶׁהוּא כְּעֵין אַרְבָּעָה נְדָרִים הַשָּׁנוּיִין בַּמִּשְׁנָה, וְעוֹד דְּלָא מִזְדַּקְקִינַן לִשְׁבוּעוֹת אֶלָּא בְּמִלְתָא דְּאִית בַּהּ מִצְוָה, כְּגוֹן עֲשֵׂית שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אוֹ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה (בכורות לב ב), שֶׁהֻתַּר נְדָרִים, בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַאֲפִלּוּ דְּלָא גְּמִירִי וּסְבִירִי; וְהוּא, דְּמַסְבְּרִי לְהוּ וְסָבְרִי, וּכְשֶׁחַד מִנַּיְהוּ גְּמִיר מִכָּל מָקוֹם. וּכְמוֹ כֵּן אָמְרוּ, שֶׁהֻתַּר נְדָרִים – בְּיָחִיד אִם הוּא מֻמְחֶה; וְהוּא הַדִּין כָּל הֵיכָא שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַתִּיר נְדָרִים מִמִּי שֶׁהוּא סָמוּךְ, שֶׁדִּינוֹ כְּמֻמְחֶה. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ, שֶׁכָּל שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ הַיּוֹם שֶׁאֵין לָנוּ סְמִיכָה – יִקָּרֵא מֻמְחֶה; וַחֲבֵרָיו – חֲלוּקִין עָלָיו. וְדִין הַחוֹזֵר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר מִנְּדָרִים וּשְׁבוּעוֹת – שֶׁחֲזָרָתוֹ חֲזָרָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהָאָב מֵפֵר כָּל נֵדֶר, וְהַבַּעַל – נִדְרֵי עִנּוּי וּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ; וְדִין הָאוֹמֵר "כָּל נֵדֶר שֶׁאֶדֹּר כָּל שָׁנָה זוֹ" אוֹ "מִכָּאן עַד עֶשֶׂר שָׁנִים" – "הֲרֵי הֵן כְּטַלִּים"; וְדִין סְתָם נְדָרִים – לְהַחְמִיר, וּפֵרוּשָׁן – לְהָקֵל; וְדִין שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; וְדִין הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ "כִּכָּרִי אָסוּר עָלַיִךְ" אוֹ "כִּכָּר זֶה"; וְדִין הַמַּדֵּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ – שֶׁפּוֹרֵעַ לוֹ אֶת חוֹבוֹ; וְדִין הַנּוֹדֵר מִן הַבָּשָׂר – שֶׁמֻּתָּר בְּרוֹטֶב; וְאִם אָמַר "בָּשָׂר זֶה" – אָסוּר אַף בָּרוֹטֶב; וְדִין מִי שֶׁנֶּאֶסְרָה הֲנָאָתוֹ עָלָיו – שֶׁמֻּתָּר לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אֲבָל לֹא שֶׁבִּכְתָב, לְפִי שֶׁנּוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר; וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ "בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם" – בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ לָשׁוֹן וּבְאוֹתוֹ זְמַן שֶׁנָּדַר אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע; וְדִין הַתָּרַת נְדָרִים שֶׁהוּא כָּל הַיּוֹם, כְּלוֹמַר: לַיְלָה וְיוֹם, לֹא מֵעֵת לְעֵת, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּיוֹם שְׁמְעוֹ"; וְיֵתֶר רַבֵּי פְּרָטֵיהֶן, יִתְבָּאֲרוּ בַּאֲרֻכָּה בְּמַסֶּכֶת הַמְּחֻבֶּרֶת עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת נְדָרִים [י"ד סי' רלג].

ח וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לְהֻתַּר נְדָרִים, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִתִּיר אֶת הַנֵּדֶר שֶׁלֹּא כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה בַּצָּדָדִין שֶׁכָּתַבְנוּ – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הֻתַּר בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה.

מצוה תז

א **שֶׁלֹּא נַחֵל דְּבָרֵנוּ בִּנְדָרִים** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת מָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ בְּדִבּוּר (עי' סהמ"צ ל"ת קנז) וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְאֵלֶּה הֵם הַנְּדָרִים, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר הָאָדָם פֵּרוֹת הָעוֹלָם אוֹ פֵּרוֹת מְדִינָה פְּלוֹנִית אוֹ מִין פְּלוֹנִי שֶׁל פֵּרוֹת אֲסוּרִין עָלַיּ, וּכְמוֹ כֵּן שֶׁיֹּאמַר אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה עָלַיּ. וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָעִנְיָנִים שֶׁחַיָּב לְקַיֵּם עָלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (במדבר ל ג) לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרָיו חֻלִּין, כְּלוֹמַר שֶׁיְּחַיֵּב עַל נַפְשׁוֹ דָּבָר וְלֹא יְקַיְּמֶנּוּ, וּלְשׁוֹן גְּמָרָא שְׁבוּעוֹת (כ, ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, קוֹנָמוֹת עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. וְכֵן בְּכָל מָה שֶׁיִּדֹּר הָאָדָם לְקָרְבָּן אוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת אוֹ לְצְדָקָה אוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן עוֹבֵר עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם לֹא יַחֵל. אֲבָל בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים, כְּגוֹן הַנּוֹדֵר לַחֲבֵרוֹ דָּבָר אוֹ הָאוֹמֵר דָּבָר פְּלוֹנִי אֶעֱשֶׂה אוֹ לֹא אֶעֱשֶׂה, שֶׁלֹּא בִּלְשׁוֹן נֵדֶר וְאִסּוּר וְקוֹנָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִכְעָר וְלֹא יַעֲשׂוּ כֵּן רַק פְּחוּתֵי הַנֶּפֶשׁ בִּבְנֵי אָדָם אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא יַחֵל, אֶלָּא בְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ. וְאָמְנָם עַל הַכֹּל נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה מִדִּבַּר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְהָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בספר המצוות עשה צד) שֶׁשְּׁתֵּי מִצְוֹת חֲלוּקוֹת הֵן נִדְרֵי גָּבוֹהַּ וְנִדְרֵי בְּטוּי, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתֹּב לְמַטָּה, בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא, בְּמִצְוֹת קִיּוּם מוֹצָא שְׂפָתַיִם (מצוה תקעה).

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּעִנְיַן הַנְּדָרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת לְקַיֵּם כָּל דָּבָר כָּתַבְתִּי כְּבָר בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ", בְּלָאו "לֹא תִשָּׂא" (מצוה ל).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה י, א) הוּא אֵינוֹ מֻחָל, אֲבָל אֲחֵרִים מְחִלִּין לוֹ, כְּגוֹן שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת אוֹ יָחִיד מֻמְחֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וְהוּא הַדִּין גַּם כֵּן כְּשֶׁנִּשְׁאָלִין עַל הַהֶקְדֵּשׁוֹת וְעַל הַצְּדָקוֹת כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי גַּבַּאי, וַאֲפִלּוּ עַל הַתְּרוּמָה וְעַל הַחַלָּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים נט, א) שֶׁנִּשְׁאָלִין עֲלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיַד כֹּהֵן, וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים [י"ד, סי' רג].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנָדַר אוֹ אָסַר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ בְּלֹא שְׁבוּעָה וְלֹא קִיְּמוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה ג, א) שֶׁהַנִּשְׁבָּע וּמֵמֵר וּמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם מַעֲשֶׂה זֶהוּ נִשְׁבָּע, אֲבָל מִשּׁוּם לָאו דְּלֹא יַחֵל בְּנֵדֶר אוֹ אִסָּר שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה אֵין בּוֹ מַלְקוּת.

מצוה תח

א **מִצְוַת יִשְׂרָאֵל לָתֵת עָרִים לַלְוִיִּם לָשֶׁבֶת בָּהֶן וְהֵן קוֹלְטוֹת** – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לָתֵת לְשֵׁבֶט לֵוִי עָרִים לָשֶׁבֶת בָּהֶן אַחַר שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת. וְנֶאֱמַר בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה (שם ז) כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר. וּמֵאֵלֶּה הֶעָרִים שֶׁל לְוִיִּם, הָיוּ מֵהֶם עָרִים מְיֻחָדוֹת לִהְיוֹת מִקְלָט הָרוֹצֵחַ, וְאוּלָם, בְּכֻלָּן הָיָה לוֹ מִקְלָט, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים, בְּמִצְוַת עָרֵי מִקְלָט (מצוה תקכ) נִכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם מָה בֵּין מְיֻחָדוֹת לְכָךְ לְאוֹתָן הָאֲחֵרוֹת, וְהָיוּ קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ בְּצָדָדִים יְדוּעִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, וּמְבֹאָר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (י, א).

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא, כִּי שֵׁבֶט הַלֵּוִי מִבְחַר הַשְּׁבָטִים וְנָכוֹן לַעֲבוֹדַת בֵּית הַשֵּׁם, וְאֵין לוֹ חֵלֶק עִם יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֲבָל עָרִים הָיוּ צְרִיכִים לָהֶם עַל כָּל פָּנִים לָשֶׁבֶת, הֵם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם וְכָל חַיָּתָם, וּמִפְּנֵי גֹּדֶל מַעֲלָתָם וְכֹשֶׁר פָּעֳלָם וְחִין עֶרְכָּם נִבְחֲרָה אַרְצָם לִקְלֹט כָּל הוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, יוֹתֵר מֵאַרְצוֹת שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, אוּלַי תִּכָּפֵר עָלָיו אַדְמָתָם הַמְקֻדֶּשֶׁת בִּקְדֻשָּׁתָם, וְעוֹד טַעַם אַחֵר בַּדָּבָר כִּי בִּהְיוֹתָם אַנְשֵׁי לֵבָב יְדוּעִים בְּמַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת וְחָכְמוֹת נִכְבָּדוֹת, יָדוּעַ לַכֹּל שֶׁלֹּא יִשְׁטְמוּ אֶת הָרוֹצֵחַ שֶׁיִּנָּצֵל אֲלֵיהֶם וְלֹא יִגְעוּ בּוֹ, וְאַף כִּי יַהֲרֹג אֶחָד מֵאוֹהֲבֵיהֶם אוֹ מְגוֹאֲלֵיהֶם, אַחֵר אֲשֶׁר בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה יַהַרְגֶנּוּ, וְעַל הַשֵּׁבֶט הַזֶּה הַנִּבְחָר נֶאֱמַר (דברים לג ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ דָּבָר בָּעוֹלָם, זוּלָתִי מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר וְעַל כִּוּוּן הָאֱמֶת, וְלֹא יִשָּׂה לְבָם אַחַר אַהֲבַת אָדָם, וַאֲפִלּוּ אַהֲבַת אָב וָאֵם וְאַחִים וּבָנִים שֶׁהַטֶּבַע תְּחַיֵּב אַהֲבָתָם וְתַכְרִיחֵם, וְכָל שֶׁכֵּן אַהֲבַת שְׁאָר בְּנֵי אָדָם. וְעוֹד כָּתַבְתִּי בָּעִנְיָן, עוֹד טַעֲנָה אַחֶרֶת בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמב).

ג דִּינֵי מִצְוָה זוֹ קְצָרִים וּבַמִּצְוֹת הַנִּסְמָכוֹת אֵלֶיהָ, כְּגוֹן אַזְהָרַת שְׁדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר שֶׁבְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמב), כָּתַבְתִּי קְצָת מִן הַדִּינִים, וּכְמוֹ כֵן בְּמִצְוַת לְהַבְדִּיל עָרֵי מִקְלָט שֶׁבְּסֵדֶר שֹׁפְטִים (מצוה תקכ), נִכְתֹּב מֵהֶם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, שֶׁשְּׁלָשְׁתָּם מֵעִנְיָן אֶחָד הֵם, וְאִם נַפְשְׁךָ לָדַעַת הַפֹּה בָּהֶן [הלכות שמיטה פי״ג].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם, וְיוֹתֵר עַל רָאשֵׁי הָעָם, וְלָעָתִיד לָבוֹא אַחַר יֵרָשָׁה וְיִשִּׁיבָה, מִיָּד נִקְנִים מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ, בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

מצוה תט

א **שֶׁלֹּא לַהֲרֹג מְחַיֵּב מִדָּם שֶׁיַּעֲמֹד בַּדִּין** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ שֶׁלֹּא לַהֲרֹג הַחוֹטֵא, כְּשֶׁנִּרְאֶהוּ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה הַחֵטְא שֶׁיִּתְחַיֵּב עָלָיו מִיתָה, קֹדֶם שֶׁנְּבִיאֶהוּ לְבֵית דִּין, אֲבָל נִתְחַיְּבוּ לַהֲבִיאוֹ לִפְנֵי בֵּית דִּין, וְנָבִיא עָלָיו הָעֵדִים לִפְנֵיהֶם, וְהֵם יְדִינוּהוּ בְּמָה שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה יב) וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (ספרי זוטא כאן) יָכוֹל שֶׁיַּהַרְגוּ אוֹתוֹ מִשֶּׁהָרַג אוֹ שֶׁנָּאָף? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ וְגוֹ׳. וַאֲפִלּוּ רָאוּהוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁהָרַג, יִהְיוּ כֻּלָּם עֵדִים וְיִשְׁאוּ עֵדוּתָן אֵצֶל בֵּית דִּין אַחֵר שֶׁיְּדִינוּהוּ. וְעוֹד אָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא (שם) חֲרֵי עֵדָה שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, יָכֹל יַהַרְגוּ אוֹתוֹ עַד שֶׁלֹּא יַעֲמֹד אֵצֶל בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת הוּא דָּבָר קָשֶׁה מְאֹד (ר״ה כו א), שֶׁצָּרִיךְ דְּקְדּוּק גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, וְנִצְטַוּוּ הָעֵדָה לְהְיוֹת מַצִּילִים הַנִּדּוֹן בְּכָל דָּבָר הָרָאוּי לְהַצִּילוֹ בִּשְׁבִילוֹ, לֹא שֶׁיַּטּוּ הַדִּין כְּדֵי לְהַצִּילוֹ חָלִילָה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה (במדבר לה כד כה), כְּלוֹמַר, שֶׁצְּרִיכִים לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ, וְאִם יֵשׁ לוֹ זְכוּת יַצִּילוּהוּ, וְאִם לָאו יֵהָרֵג, וְעַל כֵּן הֻזְהַרְנוּ שֶׁיָּבוֹא הַדִּין עַל כָּל פָּנִים לִפְנֵי בֵּית דִּין, וְלֹא יִדִינוּהוּ הָעֵדִים שֶׁרָאוּ הַדָּבָר בְּעֵינֵיהֶם לְעוֹלָם, כִּי אוּלַי מִתּוֹךְ רְאוֹתָם הָעִנְיָן, לֹא יוּכְלוּ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ, כִּי יִתְעוֹרֵר לְבָבָם לְחַיְּבוֹ עַל כָּל פָּנִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עג, א) דְּבָמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁלֹּא נַהֲרֹג הַחוֹטֵא עַד שֶׁנְּבִיאֶהוּ לְבֵית דִּין? כְּשֶׁעָבַר וְעָשָׂה הַחֵטְא, אֲבָל מִי שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אוֹ אַחַר נַעֲרָה מְאֹרָסָה, וְהִזְהִירוּהוּ וְלֹא נִמְנַע מִלְּרָדְפָן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַתְרָאָה חַיָּבִים אָנוּ לְהָרְגוֹ וּמְזָהָרִין עָלָיו, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסוֹף סֵדֶר כִּי תֵצֵא בְּאַזְהָרַת וְקִצִּתָה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶיךָ (מצוה תר). וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [יב א].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל זְמַן, שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא לַהֲרֹג שׁוּם חוֹטֵא, וְאַף עַל פִּי שֶׁרְאִינוּהוּ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁיִּתְחַיֵּב מָוֶת בְּבֵית דִּין, וּבִזְמַן הַבַּיִת אָנוּ חַיָּבִים לַהֲבִיאוֹ לְבֵית דִּין וְהֵם יְדִינוּהוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהָרַג לְחוֹטֵא קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין, אֲפִלּוּ אִם הָיָה דִּינוֹ שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, דִּין הַהוֹרְגוֹ כְּדִין רוֹצֵחַ, וְנֶהֱרָג עָלָיו בִּזְמַן הַבַּיִת אִם יֵשׁ עֵדִים.

מצוה תי

א **מִצְוַת בֵּית דִּין לִשְׁלֹחַ מַכַּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה מֵעִירוֹ לְעָרֵי מִקְלָט וְעַל הָרוֹצֵחַ בְּעַצְמוֹ לָלֶכֶת שָׁם** – שֶׁנִּצְטַוּוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִשְׁלֹחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה מֵעִירוֹ וּלְהוֹשִׁיבוֹ בְּעָרֵי מִקְלָט, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה כה) וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ וְגוֹ׳. וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל, וְגַם הַמַּכֶּה גַּם הוּא בִּכְלַל מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (שם כח) כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעָוֹן הֲרִצִיחָה חָמוּר עַד מְאֹד, שֶׁבָּהּ הַשְׁחָתַת הָעוֹלָם, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם רוצח ד ט), שֶׁהַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּמֵזִיד, אֲפִלּוּ עָשָׂה כָּל הַמִּצְוֹת אֵינוֹ נִצָּל מִן הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כח יז) אָדָם עָשֵׁק בְּדַם נָפֶשׁ עַד בּוֹר יָנוּס אַל יִתְמְכוּ בוֹ. וְלָכֵן רָאוּי לְמִי שֶׁהָרַג אֲפִלּוּ שׁוֹגֵג, מִכְּיוָן שֶׁבָּאת

תַּקָּלָה גְּדוֹלָה כָּזוֹ עַל יָדוֹ שֶׁיִּצְטַעֵר עָלֶיהָ צַעַר גְּלוּת שֶׁשָּׁקוּל כְּמַעַט כְּצַעַר מִיתָה שֶׁנִּפְרַד הָאָדָם מֵאוֹהֲבָיו וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ, וְשׂוֹכֵן כָּל יָמָיו עִם זָרִים. וְעוֹד יֵשׁ תִּקּוּן הָעוֹלָם בַּמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁשֹּׁאֵר הַכָּתוּב, שֶׁיִּנָּצֵל עִם זֶה מִיַּד גּוֹאֵל הַדָּם לְבַל יַהֲרֶגְנּוּ עַל לֹא חָמָס בְּכַפָּיו שֶׁהֲרֵי שׁוֹגֵג הָיָה. וְעוֹד תּוֹעֶלֶת בַּדָּבָר, לְבַל יִרְאוּ קְרוֹבֵי הַמַּכֶּה אֶת הָרוֹצֵחַ לְעֵינֵיהֶם תָּמִיד בַּמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשְׂתָה הָרָעָה, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה נֹעַם.

ג וּמִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין ע, ב) שֶׁאֵין הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה גּוֹלֶה, אֶלָּא אִם כֵּן מֵת הַנִּזֶּהָרָג לְשָׁעָה שֶׁהֲרָגוֹ, אֲבָל חָבַל בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאָמְדוּהוּ לְמִיתָה וְחָלָה וּמֵת אֵין זֶה גּוֹלֶה, שֶׁמָּא הוּא בְּעַצְמוֹ קָרַב מִיתָתוֹ, אוֹ הָרוּחַ נִכְנְסָה בַּחַבּוּרָה וַהֲרָגַתּוּ, וַאֲפִלּוּ שָׁחַט בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִים וְעָמַד מִעַט אֵינוֹ גּוֹלֶה עַל יָדוֹ.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מכות ח, ב) שֶׁיִּשְׂרָאֵל גּוֹלֶה, אִם רָצַח עֶבֶד אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב, וְכָל שֶׁכֵּן עֶבֶד שֶׁהָרַג יִשְׂרָאֵל אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב וְכֵן עֶבֶד שֶׁהָרַג עֶבֶד אוֹ גֵּר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם״. אֲבָל גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, בֵּין מֵזִיד בֵּין שׁוֹגֵג נֶהֱרָג עָלָיו, וְגוֹי שֶׁהָרַג אֶת הַגּוֹי אֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטִין אוֹתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם, א) שֶׁהַבֶּן גּוֹלֶה עַל רְצִיחַת אָבִיו. וְהָאָב בִּרְצִיחַת הַבֵּן, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לִמּוּד אֲבָל בִּשְׁעַת לִמּוּד וְהוּא שׁוֹגֵג, שֶׁכְּבָר נִתְּנָה הָיְתָה לְלַמְּדוֹ וּלְהוֹעִיל לוֹ בְּחָכְמָה אוֹ בְּאֻמָּנוּת פָּטוּר מִגָּלוּת, וְכֵן הָרַב אֶת תַּלְמִידוֹ כְּמוֹ כֵן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם י, א) שֶׁתַּלְמִיד שֶׁגָּלָה מַגְלִין אֶת רַבּוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד מב) וְנָס אֶל אַחַת מִן הֶעָרִים הָאֵל וָחָי. וְדָרְשׁוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) עֲשׂוֹ לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה, וְהַחָכְמָה תְּחַיֶּה אֶת בְּעָלֶיהָ (קהלת ז יב). וְדִין אִשָּׁה וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה שֶׁגָּלוּ אִם חַיָּב הַבַּעַל אוֹ הָרַב בִּמְזוֹנוֹתָם שָׁם, וְדִין רוֹצֵחַ שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁיִּגְלֶה שְׁמוֹלִיכִין עַצְמוֹתָיו לְשָׁם, וְדִין רוֹצֵחַ שֶׁהָרַג בְּעִיר מִקְלָטוֹ, וְכֵן [בֶּן] לֵוִי שֶׁהָרַג בִּמְדִינָתוֹ, וְדִין אִי זֶהוּ שׁוֹנֵא שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו כִּי בְאֵיבָה הֲרָגוֹ. וְדִין מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ז, ב) שֶׁכָּל שֶׁהָרַג נֶפֶשׁ בְּדֶרֶךְ יְרִידָה גּוֹלֶה, וַאֲפִילּוּ עָלְיָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ יְרִידָה, וְכָל שֶׁבְּדֶרֶךְ עָלְיָה אֵינוֹ גּוֹלֶה, וַאֲפִלּוּ בִּירִידָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ עָלְיָה, וְדִין רוֹצֵחַ שֶׁרָצוּ בְּנֵי עִיר מִקְלָט לְכַבְּדוֹ, שֶׁחַיָּב לוֹמַר רוֹצֵחַ אֲנִי, וְאִם אָמְרוּ (לוֹ) אַף עַל פִּי כֵן מֻתָּר לְקַבֵּל, וְדִין מְזַבֵּחַ שֶׁקּוֹלֵט כְּמוֹ עִיר מִקְלָט רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, וַדַּוְקָא גַּגּוֹ וּבְמִזְבַּח בֵּית עוֹלָמִים, וְדַוְקָא כֹּהֵן וַעֲבוֹדָה בְּיָדוֹ אֲבָל לֹא אַחֵר, וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ שָׁם אֶלָּא לְשָׁעָה, וְאַחַר כָּךְ מוֹסְרִין לוֹ שׁוֹמְרִין וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְעִיר מִקְלָטוֹ, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִחֲיְבֵי גָּלוּת מִן הַדִּין, אֲבָל מִי שֶׁפָּחַד מִן הַמֹּלֵךְ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ בְּהוֹרָאַת שָׁעָה וּבָרַח לַמִּזְבַּח וְנִסְמַךְ, וַאֲפִלּוּ הוּא זָר חֲרֵי זֶה נִצָּל, וְאֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ מֵעַל הַמִּזְבַּח לְעוֹלָם, כֵּן רָאִיתִי שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [הלכות רוצח פ״ה].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד יוֹשְׁבִין בְּמְקוֹמָן הַמּוּכָן לָהֶם בִּירוּשָׁלַיִם לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה בֵּית דִּין שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם וְלֹא הִגְלוּ הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשָׁם גָּדוֹל מְאֹד, לְפִי שֶׁהוּא סִבָּה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים.

מצוה תיא

א **שֶׁלֹּא יוּרָה הָעֵד בְּדִין שֶׁהֵעִיד בּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת** – שֶׁלֹּא יְדַבֵּר הָעֵד בְּדִין אֲשֶׁר יָעִיד עָלָיו בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, זוֹלָתִי בְּהַגָּדַת עֵדוּתוֹ לְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשְׂכִּיל וְחָכָם, שֶׁהָעֵד אֵינוֹ נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה ל) וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות ל״ת רצא), וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּזֶה הָעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ו) לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד. כְּלוֹמַר, לֹא יֵהָרֵג בְּמִשְׁפַּט הָעֵד. וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (לג, ב לד, א) וְעֵד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וּבֵאֲרוּ שֶׁטַּעַם זֶה הוּא מִשּׁוּם דְּמִחְזֵי כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ. וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּלְבַד הוּא עִנְיָן זֶה, שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לַעֲנוֹת בּוֹ בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ (תט).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לד, א) שֶׁעֵד שֶׁהֵעִיד בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְאָמַר אַחַר כֵּן יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, מְשִׁתְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ לְהוֹרוֹת עָלָיו שׁוּם דָּבָר, אַחַר שֶׁהוּא עֵד עָלָיו, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת יֵשׁ לָעֵד לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, אֲבָל (שם ב) לֹא יִמְנֶה מִן הַדַּיָּנִין וְלֹא נַעֲשֶׂה דַּיָּן, שֶׁאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֶפִלּוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁצָּרִיךְ עֵדִים מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל בְּשֶׁל דִּבְרֵיהֶם עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן וּמִפְּנֵי כֵן נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת, דְּקִיְּמָא לַן (שם יח ב) קִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּרַבָּנָן, דְּמִדְּאוֹרַיְתָא עֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְּׁטָר נַעֲשֶׂה כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסַנְהֶדְרִין וּבְמַכּוֹת [הלכות עדות פרק ה].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים לָבַד, וּבִזְמַן הַבַּיִת, וְסַנְהֶדְרִין בִּמְקוֹמָן, כִּי אָז נָדִין נְפָשׁוֹת וְלֹא בִּזְמַן אַחֵר, וְאָז נִצְטָרֵךְ לְעֵדוּת אֲנָשִׁים עַל זֶה. וְעֵד שֶׁהֵעִיד וְעָבַר עַל זֶה וְדִבֵּר בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְהָרַמְבַּ״ן זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (לאוין שהוסיף מצוה ט) פֵּרֵשׁ זֶה הַכָּתוּב שֶׁל לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד בְּלָאו אַחֵר, וְהוּא שֶׁלֹּא לְקַבֵּל עֵדוּת מְיֻחֶדֶת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְזֶהוּ כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הָעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ אֶחָד מֵחֲלוֹן זֶה וְאֶחָד

מֵחַלּוֹן אַחֵר רָחוֹק מִן הָרִאשׁוֹן עַד כְּדֵי שֶׁאֵין הָעוֹמְדִין בַּחַלּוֹנוֹת יְכוֹלִין לִרְאוֹת זֶה אֶת זֶה, אֲבָל כֻּלָּן רוֹאִין בְּבַעַל הָעֲבֵרָה. וְנִתְבָּאֵר זֶה בְּפֶרֶק כֵּיצַד הָעֵדִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (ו, ב).

מצוה תיב

א **שֶׁלֹּא לַקֵּחַ כֹּפֶר לְהַצִּיל מְמֻוָּת הָרוֹצֵחַ** – שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר, כְּלוֹמַר פִּדְיוֹן, וַאֲפִילּוּ כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם לְהַצִּיל נֶפֶשׁ הָרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה לא) וְלֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁאִם הֵרְשׁוּ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ לִקַּח כֹּפֶר מִיַּד הָרוֹצֵחַ, נִמְצָא שֶׁכָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ וְעָשִׁיר מִמֶּנּוּ יַהַרְגֶנּוּ אִם יֵחֶרֶה אַפּוֹ עָלָיו וְיִתֵּן כָּפְרוֹ, וְנִמְצָא חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו, וְהַיְשׁוּב בָּטֵל.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות לז, ב) שֶׁאֲפִלּוּ רָצָה גּוֹאֵל הַדָּם לְפָטְרוֹ וְאָמַר לַדַּיָּן שֶׁהוּא מוֹחֵל עַל דָּמוֹ וְשֶׁיִּקְחוּ מִמֶּנּוּ כֹּפֶר אִם יִרְצוּ, אֵינָן רַשָּׁאִים לִקַּח הַכֹּפֶר וְלֹא לְפָטְרוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, אֶלָּא יוּמַת כְּמִצְוַת הָאֵל עָלֵינוּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [ה׳ רוצח פ״א].

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁעַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין לָנוּ עֵסֶק בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. וְאוֹמְרִים בְּכָאן שֶׁנּוֹהֵג אִסּוּר זֶה גַּם בִּנְקֵבוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵינָן דָּנוֹת, הָעִנְיָן הוּא שֶׁאִם אוּלַי בַּזְּמַן הַהוּא מְחֻמַּת מַלְכוּת אוֹ סִבָּה אַחֶרֶת יָבוֹא בְּיַד אִשָּׁה עִנְיָן שֶׁיִּשְׁאֲלוּ מִמֶּנָּה לְהַצִּיל נֶפֶשׁ רוֹצֵחַ בִּשְׁבִיל מָמוֹן, שֶׁהִיא מֻזְהֶרֶת מִשּׁוּם לָאו זֶה שֶׁלֹּא לִקַּח מָמוֹן וְתַצִּילֶנּוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, וְלָקַח כֹּפֶר לְהַצִּיל הָרוֹצֵחַ עָבַר עַל לָאו זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא סִבָּה לְאִבּוּד כַּמָּה נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

מצוה תיג

א **שֶׁלֹּא נִקַּח כֹּפֶר מִמְּחֻיָּב גָּלוּת לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת** – שֶׁלֹּא נִקַּח כֹּפֶר מֵהַמְּחֻיָּב גָּלוּת מֻחְמֶּת שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג לְפָטְרוֹ מִן הַגָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה לב) וְלֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ. וּלְפִי מַשְׁמָעוּת זֶה לְפִי הַדּוֹמֶה יִהְיֶה לָנוּס פָּעוּל, כְּלוֹמַר, לֹא תִקְחוּ כֹּפֶר עַל מִי שֶׁהוּא יָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אֲבוֹתָיו.

ב שׁוֹרֶשׁ אִסּוּר לְקִיחַת הַכֹּפֶר בְּהוֹרֶג שׁוֹגֵג וְכָל עִנְיָנוֹ כְּעִנְיַן הוֹרֶג מֵזִיד, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ הַדִּבּוּר.

מצוה תיד

א **שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדִינֵי הַתּוֹרָה** – שֶׁנִּמְנַע בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ רֹאשׁ הַגָּלוּת שֶׁלֹּא יַעֲמִיד דַּיָּן לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם שֶׁלֹּא לָמַד חָכְמַת הַתּוֹרָה וּבֵאוּר מִשְׁפָּטֶיהָ הַיְשָׁרִים וְהַצְּדִיקִים, וַאֲפִילּוּ הָיוּ בּוֹ כַּמָּה מִדּוֹת נִכְבָּדוֹת, אַחַר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וּבָקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, אֵין רָאוּי לְמַנּוֹתוֹ דַּיָּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים א יז) לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. וְכֵן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי) לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, זֶה הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב הַדַּיָּנִים כְּלוֹמַר, שֶׁאָלָיו בָּאָה אַזְהָרָה זוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמָּא תֹּאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה אוֹ גִּבּוֹר אוֹ עָשִׁיר אוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ בְּכָל לָשׁוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא תַכִּירוּ פָנִים וְגוֹ׳, לְפִי שֶׁנִּמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב, וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, נִגְלֶה הוּא לַכֹּל.

ג דִּינֶיהָ, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תנחומא שופטים ג) שֶׁכְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ הָרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן יוֹדֵעַ דִּינֵי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ כֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּעַל מִדּוֹת וְאָדָם כָּשֵׁר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ הַנִּדּוֹן טֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ, כְּלוֹמַר, קְשֹׁט עַצְמְךָ וְאַחַר כָּךְ קְשֹׁט אֲחֵרִים (סנהדרין יח, א), חֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה גַּבֵּי דַּיָּנִים אֲנָשִׁים חֲכָמִים, כְּלוֹמַר, יוֹדְעֵי הַחָכְמָה לָדוּן דִּין אֱמֶת, וידועים לִשְׁבָטֵיכֶם, אֵלּוּ שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶם, אַנְשֵׁי חַיִל שֶׁהֵם גִּבּוֹרִים בְּמִצְוֹת וּמְדֻקְדָּקִים עַל עַצְמָם וְכוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם עַד שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶם שׁוּם גְּנַאי וְשׁוּם כְּעוּר, וּפִרְקָם נָאֶה, וּבְכֻלָּל אַנְשֵׁי חַיִל שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לֵב אַמִּיץ לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשֵׁק, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב יז) וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן. וּמָה מֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה עָנִיו, אַף כָּל דַּיָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנִיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּסַנְהֶדְרִין וּבְמַקּוֹמוֹת אֲחֵרִים בְּפִזּוּר [ח״מ סימן יח].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמִנָּה דִּין שֶׁאֵינוֹ חָכָם מֵחָמַת עָשְׂרוֹ אוֹ טוּב מִדּוֹתָיו, אוֹ מֵאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ, אוֹ מֵחָמַת כְּבוֹד קְרוֹבָיו בִּשֵּׁל עֲשֵׂה [ל״ת] זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁכָּל עֹנֶשׁ דִּינֵי שֶׁקֶר שֶׁיָּדִין אוֹתוֹ דַּיָּן מֵחֶסְרוֹן יְדִיעָתוֹ תָּלוּי עָלָיו, כִּי הוּא הַגּוֹרֵם.

ה וּמִכְּלַל מִצְוָה זוֹ גַּם כֵּן לְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁכָּל מִי שֶׁבֵּרְרוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הַקָּהָל לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מְמֻנִּים לְשׁוּם עִנְיָן שֶׁיָּשִׂים כָּל הַשְׁגָּחָתוֹ וְכָל דַּעְתּוֹ, לְמַנּוֹת מֵהֶם הָרְאוּיִים וְהַטּוֹבִים עַל אוֹתוֹ מִנּוּי שֶׁהַקָּהָל צְרִיכִים אוֹתוֹ, וְלֹא יָגוּר מִפְּנֵי אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי. אָמְרוּ חֲכָמִים (ע״ז נב א, סנהדרין ז, ב) עַל מִי שֶׁהוּא מַעֲמִיד דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן כְּאִלּוּ הֵקִים מַצֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה. וְאִם הוּא מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁהוּא כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא) לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעוֹד אָמְרוּ (שם) שֶׁכָּל הַמְמַנֶּה דַּיָּן מֻחְמַת עָשְׁרוֹ עַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כ כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב וְעוֹד הֶאֱרִיכוּ בְּעִנְיָן זֶה וְאָמְרוּ (ירושלמי ביכורים פ״ג ה״ג), שֶׁדַּיָּן שֶׁנִּתַּן מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְמַנֶּה דַּיָּן אָסוּר לַעֲמֹד מִפָּנָיו, וּמְקַלְּלִין הָרַבֶּה בְּכְבוֹדוֹ. וְאָמְרוּ עָלָיו שֶׁהַסַּלְּית שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּמַרְדַּעַת הַחֲמוֹר. וְדֶרֶךְ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁבּוֹרְחִין מִלְּהִתְמַנּוֹת דַּיָּנִים (סנהדרין יד, א) אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין גָּדוֹל מֵהֶם.

מצוה תטו

א **שֶׁלֹּא יִרָא הַדַּיָּן בַּדִּין** – שֶׁנִּמְנַע הַדַּיָּן מִלִּירֹא מֵאִישׁ מִלְּדוֹן דִּין אֱמֶת, וַאֲפִלּוּ הוּא אִישׁ מַדִּיק עַז פָּנִים עָב הַמֹּחַ, אֶלָּא יַחְתֹּךְ אֶת הַדִּין, וְלֹא יָשִׂים לִבּוֹ כְּלָל לְמָה שֶׁיֵּקֶרֶה עָלָיו מֵהֶהָזֵק בִּשְׁבִיל דִּינוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים א יז) לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) שֶׁמָּא תֹּאמַר יָרֵא אֲנִי מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, שֶׁמָּא יַהַרְגֵנִי אוֹ יַהֲרֹג אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתִי, אוֹ שֶׁמָּא יַרְלִיק אֶת גְּדִישִׁי אוֹ שֶׁמָּא יְקַצֵּץ אֶת נְטִיעָתִי? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ הַשַּׂכֶל מֵעִיד עָלָיו.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ו, ב) שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ בְּדִין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד קָשֶׁה, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ אֲפִלּוּ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶן, וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם אֵינִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב וְנִמְצָא רוֹדֵף אַחַר הַדַּיָּן לְהָרְגוֹ, אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶן, וְתֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם אֵינִי נִזְקָק לָכֶם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ. וְכֵן (סנהדרין שם) תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לָעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהָיוֹת שׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לָדוּן, מִשֶּׁיּוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, מִירְאַת הַנִּדּוֹן, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאִם הִטָּה הַדִּין גַּם כֵּן מִירְאָתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט.

מצוה תטז

א **שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת מָמוֹן חֲבֵרוֹ** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ לִקְבַּע בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ לְהִתְאַוּוֹת מָה שֶׁבְּיַד אֶחָד מֵאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁקְּבִיעוּת הַמַּחֲשָׁבָה בְּתַאֲוָה עַל אוֹתוֹ דָּבָר יִהְיֶה סִבָּה לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלָה לָקַחַת אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ לְמָכְרוֹ, אוֹ עַל יְדֵי מִקָּח אוֹ חֲלִיפִין אוֹ בְּחָזְקָה, אִם לֹא נוּכַל בְּעִנְיָן אַחֵר. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ה יח) וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ וְגוֹ׳. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצוות ל״ת רסו) שֶׁאֵין שְׁנֵי הַלָּאוִין שֶׁהֵן לֹא תַחְמֹד שֶׁבְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, וְלֹא תִתְאַוֶּה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה לָאוִין כְּפוּלִין בְּעִנְיָן אֶחָד, אֲבָל הֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים, שֶׁלָּאו דְּלֹא תַחְמֹד יִמָּנְעֵנוּ מִלָּקַחַת בְּשׁוּם צַד, בֵּין בְּדָמִים בֵּין שֶׁלֹּא בְּדָמִים מָה שֶׁקָּנוּ זוּלָתֵנוּ אִם אֵינֶנּוּ חָפֵץ לִמְכֹּר אוֹתוֹ דָּבָר, וְלָאו זֶה דְּלֹא תִתְאַוֶּה יִמָּנְעֵנוּ אֲפִלּוּ הַתַּאֲוָה בּוֹ בְּתוֹךְ לִבֵּנוּ, כִּי עִם הַתַּאֲוָה, יָבוֹא לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְהַכְבִּיד עָלָיו לְמָכְרוֹ אוֹ לְהַחְלִיפוֹ לוֹ בִּכְלִי אַחֵר עַל כָּל פָּנִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מֵאֵלּוּ הַלָּאוִין מוֹשֵׁךְ אֶת חֲבֵרוֹ, שְׁנַיִם יֵחָשְׁבוּ מִכָּל מָקוֹם, וַהֲרֵי אַתָּה רוֹאֶה הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם.

ב וְאַל תִּתְמַהּ לוֹמַר וְאֵיךְ יִהְיֶה בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם, לִמְנֹעַ לְבָבוֹ מֵהִתְאַוּוֹת אֶל אוֹצַר כָּל כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁיִּרְאֶה בִּרְשׁוּת חֲבֵרוֹ, וְהוּא מִכֶּלֶם רֵיק וְרֵיקָם? וְאֵיךְ תָּבִיא הַתּוֹרָה מִנִיעָה בְּמֶה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לַעֲמֹד עָלָיו? שֶׁזֶּה הַדָּבָר אֵינוֹ כֵּן, וְלֹא יֹאמְרוּ אוֹתוֹ, זוּלָתִי הַטִּפְּשִׁים הָרָעִים וְהַחַטָּאִים בְּנַפְשׁוֹתָם, כִּי הָאָמְנָם, בְּיַד הָאָדָם לִמְנֹעַ עַצְמוֹ וּמַחְשְׁבוֹתָיו וְתַאֲוֹתָיו מִכָּל מָה שֶׁיִּרְצֶה, וּבִרְשׁוּתוֹ וּבְדַעְתּוֹ לְהַרְחִיק וּלְקָרֵב חָפְצוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים כִּרְצוֹנוֹ, וְלִבּוֹ מָסוּר בְּיָדוֹ, עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ, וְהַשֵּׁם אֲשֶׁר לְפָנָיו כָּל תַּעֲלוּמוֹת, חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן, רוֹאֶה כְּלָיוֹת וָלֵב, אֵין אַחַת קְטַנָּה אוֹ גְּדוֹלָה, טוֹבָה אוֹ רָעָה מִכָּל מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם, נֶעְלָמֶת מִמֶּנּוּ, וְלֹא נִסְתֶּרֶת מִנֶּגֶד עֵינָיו, יָשִׁיב נָקָם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ בִּלְבָבָם, וְנוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים לְאוֹהֲבָיו הַמְּפַנִּים לַעֲבוֹדָתוֹ מַחְשְׁבוֹתָם, שֶׁאֵין טוֹב לָאָדָם כְּמוֹ הַמַּחְשָׁבָה הַטּוֹבָה וְהַזֹּאת, כִּי הִיא רֵאשִׁית כָּל הַמַּעֲשִׂים וְסוֹפָן, וְזֶהוּ לְפִי הַדּוֹמֶה, עִנְיַן לֵב טוֹב שֶׁשִּׁבְּחוּ חֲכָמִים בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת (פ״ב מ״ט). וְהָרְאָיָה שֶׁאֵלּוּ

שְׁנֵי הַלָּאוִין שֶׁזְּכַרְנוּ חֲלוּקִים בְּעִנְיָנָם וְנֶחְשָׁבִין לִשְׁנַיִם מָה שֶּׁאָמְרוּ בַּמְּכִילְתָּא לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וְלֹא תִתְאַוֶּה לְחַיֵּב עַל הַתַּאֲוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְעַל הַחְמוּד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְשָׁם נֶאֱמַר מִנַּיִן שֶׁאִם נִתְאַוָּה, סוֹפוֹ לַחְמֹד ? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִתְאַוֶּה וְלֹא תַחְמֹד. מִנַּיִן שֶׁאִם חָמַד אָדָם, סוֹפוֹ לִגְזֹל ? תַּלְמוּד לוֹמַר (מיכה ב, ב) וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ.

ג שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא כִּי הַרְחָקַת הַגָּזֵל מִבֵּין בְּנֵי אָדָם, הִיא תּוֹעֶלֶת הַכֹּל, וְהַשִּׂכֶל עַד נֶאֱמָן בַּדָּבָר. וְאֵין בָּהּ אֲרִיכוּת דִּינִין שֶׁכָּל עִנְיָנָהּ מְבֹאָר בַּכָּתוּב [ח״מ סימן שנט].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, גַּם כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם מְחֻיָּבִין בָּהּ, לְפִי שֶׁהִיא עָנָף לְמִצְוַת גָּזֵל, שֶׁהִיא אַחַת מִן הַשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶן כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם. וְאַל תִּטְעֶה בְּנֵי בְזֶה הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁל שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ הַיְדוּעַ וְהַמְּזֻכָּר בַּתַּלְמוּד (סנהדרין נו ב), כִּי בֶּאֱמֶת שֶׁאוֹתָן שֶׁבַע, הֵן כְּעֵין כְּלָלוֹת, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם פְּרָטִים הַרְבֵּה. כְּמוֹ שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שֶׁאִסּוּר הָעֲרָיוֹת נֶחְשָׁב לָהֶם דֶּרֶךְ כְּלָל לְמִצְוָה אַחַת וְיֵשׁ בָּהּ פְּרָטִים, כְּגוֹן, אִסּוּר אֵם, וְאִסּוּר אֲחוֹת מִן הָאֵם, וְאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵשֶׁת אָב, וּזְכוּר, וּבְהֵמָה (סנהדרין נח, א). וְכֵן עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה כֻּלּוֹ נֶחְשָׁב לָהֶם מִצְוָה אַחַת וְיֵשׁ בָּהּ כַּמָּה וְכַמָּה פְּרָטִים, שֶׁהֲרֵי הֵם שָׁוִים בָּהּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחַיָּבִים בְּכָל מָה שֶּׁבִּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִים עָלֶיהָ (שם נו ב). וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר אַחַר שֶׁהַזְהָרוּ בְּעִנְיַן הַגָּזֵל שֶׁהַזְהָרוּ גַּם כֵּן בְּכָל הַרְחָקוֹתָיו, וְאֵין כַּוָּנָתִי לוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ כָּמוֹנוּ מַזְהָרִים עַל זֶה בִּלָּאוֹ, שֶׁהֵם לֹא נִזְהָרוּ בִּפְרָטֵי הַלָּאוִין כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל נִזְהָרוּ דֶּרֶךְ כְּלָל בְּאוֹתָן שֶׁבַע, כְּאִלּוּ תֹּאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁהִזְהִירָם הַכָּתוּב אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ אֶל הָאֵם וְאֶל הָאֲחוֹת וְכָל הַשְּׁאָר, וּכְמוֹ כֵן בַּעֲבוֹדָה זָרָה גַּם כֵּן דֶּרֶךְ כְּלָל, וְכֵן בְּגֵזֶל כְּאִלּוּ נֶאֱמַר לָהֶם אַל תִּגְזְלוּ, אֲבָל תִּתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ בְּתַכְלִית, וּבִכְלַל הַהַרְחָקָה, שֶׁלֹּא לַחְמֹד. אֲבָל בְּיִשְׂרָאֵל אֵין הָעִנְיָן כֵּן, שֶׁרָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹתָם וְהִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹת יוֹתֵר מֵהֶם, וְגַם בְּאוֹתָן שֶׁנִּצְטַוּוּנוּ אֲנַחְנוּ, לִהְיוֹת צְווּיֵינוּ עֲלֵיהֶן בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה וְלָאוִין נִפְרָדִים, וְכָל זֶה זְכוּת וְטוֹבָה לְנַפְשֵׁנוּ, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקוֹבֵעַ מַחְשַׁבְתּוֹ לְהִתְאַוּוֹת בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לְזוּלָתוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל עָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא סִבָּה לְכַמָּה תַּקָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ בְּמַעֲשֵׂה אַחְאָב וְנָבוֹת.

מצוה תיז

א **מִצְוַת אַחְדוּת הַשֵּׁם** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַאֲמִין כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא הַפּוֹעֵל כָּל הַמְּצִיאוּת, אֲדוֹן הַכֹּל, אֶחָד בְּלִי שׁוּם שִׁתּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד, וְזֶה מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא, אֵינָהּ הַגָּדָה, אֲבָל פֵּרוּשׁ שְׁמַע כְּלוֹמַר, קַבֵּל מִמֶּנִּי דָּבָר זֶה וְדָעֵהוּ וְהַאֲמֵן בּוֹ, כִּי הַשֵּׁם שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ אֶחָד הוּא. וְהָרְאָיָה שֶׁזּוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תָּמִיד בַּמִּדְרָשִׁים עַל מְנָת לְיַחֵד שְׁמוֹ, כְּדֵי לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם, כְּלוֹמַר הַהוֹדָאָה בַּיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי זֶה עִקַּר אֱמוּנַת כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם, וְהוּא הָעַמּוּד הֶחָזָק שֶׁלֵּב כָּל בֶּן דַּעַת סָמוּךְ עָלָיו.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סא, ב) שֶׁחַיָּב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהָרֵג עַל מִצְוַת יִחוּד, לְפִי שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּיִחוּדוֹ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר, שֶׁאֵין שְׁלֵמוּת הַמֶּמְשָׁלָה וְהַהוֹד אֶלָּא עִם הָאַחְדוּת הַגְּמוּרָה, וְלֵב כָּל חֲכַם לֵב יִבְחַן זֶה, וְאִם כֵּן הֲרֵי, מִצְוָה זוֹ מִכְּלַל אִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים לְהָרֹג עָלָיהָ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל שָׁעָה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְפֻזָּרִין בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבְמִקּוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, וְשָׁם מַעֲשִׂים הַרְבֵּה מִכַּמָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים שֶׁנֶּהֶרְגוּ עַל קִדֻּשַׁת יִחוּדוֹ בָּרוּךְ הוּא, זְכֹר כֻּלָּם לִבְרָכָה.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מַאֲמִין בְּיִחוּדוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה וְגַם כָּל שְׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה. כִּי כֻּלָּן תְּלוּיוֹת בֶּאֱמוּנַת אֱלֹהוּתוֹ וְיִחוּדוֹ, וְנִקְרָא כּוֹפֵר בָּעִקָּר, וְאֵינוֹ מִכְּלַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא מִכְּלַל הַמִּינִין, וְהִבְדִּילוֹ הַשֵּׁם לְרָעָה, וְהַמַּאֲמִין בַּשֵּׁם וּבוֹטֵחַ בּוֹ יִשָּׂגֵב. וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר שֶׁהָאָדָם חַיָּב בָּהֶן בְּהַתְמָדָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִפָּסֵק חִיּוּבָן מֵעָלָיו לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רֶגַע קָטָן.

מצוה תיח

א **מִצְוַת אַהֲבַת הַשֵּׁם** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, (רמב״ם יסודי התורה פ״ב ה״א) שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ה) וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה שֶׁנַּחְשֹׁב וְנִתְבּוֹנֵן בְּפִקּוּדָיו וּפְעֻלּוֹתָיו עַד שֶׁנַּשִּׂיגֵהוּ כְּפִי יְכָלְתֵּנוּ וְנִתְעַנֵּג בְּהַשְׂגָּחָתוֹ בְּתַכְלִית הָעֹנֶג, וְזֹאת הִיא הָאַהֲבָה הַמְיֻחֶדֶת. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד אוֹהֵב אָדָם אֶת הַמָּקוֹם. תַּלְמוּד לוֹמַר וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁעִם הִתְבּוֹנְנוּת בַּתּוֹרָה תִּתְיַשֵּׁב הָאַהֲבָה בַּלֵּב בְּהֶכְרֵחַ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁזֹּאת הָאַהֲבָה תְּחַיֵּב הָאָדָם לְעוֹרֵר בְּנֵי אָדָם בְּאַהֲבָתוֹ לְעָבְדוֹ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַבְרָהָם.

ב שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁלֹּא יִקַּיֵּם הָאָדָם מִצְוַת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא יָפֶה, רַק בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. שֶׁרָאוּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיָּשִׂים כָּל מַחְשַׁבְתּוֹ וְכָל מְגַמָּתוֹ אַחַר אַהֲבַת הַשֵּׁם, וְיַעֲרִיךְ בְּלִבּוֹ תָּמִיד, כִּי כָּל מָה שֶׁהוּא בָּעוֹלָם מֵעֹשֶׁר וּבָנִים וְכָבוֹד הַכֹּל כְּאַיִן וְכֶאֶפֶס וָתֹהוּ כְּנֶגֶד אַהֲבָתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְיִיגַע תָּמִיד כָּל הַיּוֹם בְּבַקָּשַׁת הַחָכְמָה לְמַעַן יַשִּׂיג יְדִיעָה בּוֹ, סוֹף כָּל דָּבָר, יַעֲשֶׂה כָּל יְכָלְתּוֹ לְהַרְגִּיל מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ כָּל הַיּוֹם בֶּאֱמוּנָתוֹ וְיִחוּדוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה רֵגַע אֶחָד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בֶּהֱקִיצוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא זוֹכֵר אַהֲבַת אֲדוֹנָיו בְּכָל לִבּוֹ. וְהָעִנְיָן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיְּהֵא נִזְכָּר בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם תָּמִיד, כְּזִכָּרוֹן הַחוֹשֵׁק תַּכְלִית הַחֶשֶׁק בַּחֲשׁוּקָתוֹ שֶׁיַּשִּׂיג לַהֲבִיאָהּ אֶל בֵּיתוֹ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמִקּוֹמוֹת בַּגְּמָרָא בְּפִזּוּר וּבַמִּדְרָשִׁים.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקוֹבֵעַ מַחְשַׁבְתּוֹ בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וּבְהַבְלֵי הָעוֹלָם שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, רַק לְהִתְעַנֵּג בָּהֶם לְבַד, אוֹ לְהַשִּׂיג כְּבוֹד הָעוֹלָם הַזֶּה הַכּוֹזֵב, לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ לֹא לְכַוָּנָה לְהֵטִיב לַטּוֹבִים וּלְחַזֵּק יְדֵי הַיְשָׁרִים בְּטֶל עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַתְּמִידִיּוֹת עַל הָאָדָם וּמַטָּלוֹת עָלָיו לְעוֹלָם.

מצוה תיט

א **מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה** – מִצְוַת עֲשֵׂה לִלְמֹד חָכְמַת הַתּוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ, כְּלוֹמַר כֵּיצַד נַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת, וְנִשְׁמֹר מִמָּה שֶׁמְּנָעָנוּ הָאֵל מִמֶּנּוּ, וְלָדַעַת גַּם כֵּן מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה עַל כִּוּוּן הָאֱמֶת, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים ו ז) וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי שם) בָּנֶיךָ אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב ג) וַיֵּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, וְשָׁם נֶאֱמַר וְשִׁנַּנְתָּם שֶׁיִּהְיוּ מְסֻדָּרִים בְּתוֹךְ פִּיךָ, כְּשֶׁאָדָם שׁוֹאֲלְךָ דָּבָר אַל תְּהֵא מְגַמְגֵּם לוֹ, אֶלָּא תְּהֵא אוֹמֵר לוֹ מִיָּד. וְנִכְפְּלָה מִצְוָה זוֹ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה א) וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם (שם יא יט).

ב שֹׂרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי בַּלִּמּוּד, יֵדַע הָאָדָם דַּרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזוּלָתוֹ לֹא יֵדַע וְלֹא יָבִין, וְנֶחְשָׁב כִּבְהֵמָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה מב, א) מֵאֵימָתַי מַתְחִיל הָאָב לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה? מִשֶּׁיַּתְחִיל לְדַבֵּר מְלַמְּדוֹ, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה (דברים לג ד), וּפָסוּק רִאשׁוֹן מִקְּרִיאַת שְׁמַע שֶׁהוּא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שֵׁשׁ אוֹ בֶּן שֶׁבַע שֶׁמּוֹלִיכוֹ אֵצֶל מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת. וְרָאוּי לְכָל בֶּן דַּעַת שֶׁיִּתֵּן לִבּוֹ שֶׁלֹּא לְהַכְבִּיד עַל הַיֶּלֶד בַּלִּמּוּד בְּעוֹדֶנּוּ רַךְ הָאֲבָרִים וְרַךְ הַלֵּבָב, עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִתְחַזֵּק כֹּחַ לִבּוֹ וְתֹקֶף אֵיבָרָיו, וְעַצְמוֹתָיו יִמְלְאוּ מֹחַ, וְיוּכַל לִסְבֹּל יְגִיעַת הַלִּמּוּד, וְלֹא יִקֶּרְנוּ חֹלִי הַהִתְעַלְּפוּת בְּסִבַּת הַיְגִיעָה הָרַבָּה עָלָיו, וְאוּלָם אַחַר הִתְחַזֵּק כֹּחוֹ וְיֵאוֹרוּ עֵינָיו לְהָבִין לְקוֹל מוֹרָיו, אָז רָאוּי וְכָשֵׁר הַדָּבָר, וּמֻחְלָט לְהָבִיא צַוָּארוֹ בְּעֻלָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְלֹא יְרַפּוּהוּ מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, וַיַּשְׁקוּהוּ תָּמִיד מֵיֵּין רִקָּחָהּ וַיַּאֲכִילוּהוּ מִדְּבָשָׁהּ.

ד וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין ל, א) עַד הֵיכָן חַיָּב אָדָם לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל כְּגוֹן זְבוּלוּן בֶּן דָּן, פֵּרוּשׁ אָדָם שֶׁהָיָה בְּדוֹרָם, שֶׁשָּׁמוֹ כֵּן שֶׁלִּמְּדוֹ אֲבִי אָבִיו מִקְּרָא, וּמִשְׁנָה, תַּלְמוּד, הֲלָכוֹת, וְאַגָּדוֹת. וְהִקְשׁוּ עַל זֶה בַּגְּמָרָא מַה שֶּׁהִקְשׁוּ, וְהָיָה הַתֵּרוּץ שֶׁהַחִיּוּב לְלַמְּדָם מִקְּרָא, דְּהַיְנוּ, תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֲבִי אָבִיו שֶׁל זְבוּלוּן, וְאַף עַל פִּי שֶׁזְּבוּלוּן בֶּן דָּן לִמְּדוֹ אֲבִי אָבִיו יוֹתֵר, וּמִי שֶׁהוֹסִיף עַל חִיּוּב הַמִּצְוָה כַּאֲבִי אָבִיו שֶׁל זְבוּלוּן בֶּן דָּן תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה, וּמִי שֶׁלֹּא לִמְּדוּ אוֹתוֹ אֲבוֹתָיו שֶׁהֵם חַיָּבִין בָּזֶה כְּגוֹן אָבִיו וַאֲבִי אָבִיו, חַיָּב לְלַמֵּד עַצְמוֹ כְּשֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל וְיַכִּיר בַּדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר וּלְמַדְתֶּם עַצְמְכֶם אֹתָם, וְאִם הָיוּ הָאָב וְהַבֵּן צְרִיכִין לִלְמֹד, וְאֵין בְּיָדוֹ שֶׁל אָב שֶׁיּוּכְלוּ שְׁנֵיהֶם לִלְמֹד תָּמִיד הוּא קוֹדֵם לִבְנוֹ, וְאִם בְּנוֹ נָבוֹן מִמֶּנּוּ וְתַלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ בְּנוֹ קוֹדְמוֹ. וְעַד אֵימָתַי חַיָּב כָּל אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה? (רמב״ם תלמוד תורה א י) עַד יוֹם מוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד ט) וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְעוֹד הִפְלִיגוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר עַל דֶּרֶךְ הַמּוּסָר וּלְלַמֵּד בְּנֵי אָדָם חֶפְץ וְאָמְרוּ (שבת פג ב), שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מִיתָה חַיָּב אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל. וְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה (יומא לה, ב) בֵּין עָנִי, בֵּין עָשִׁיר, בֵּין בָּרִיא, בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין נד א), שֶׁבְּעֵסֶק הַתּוֹרָה יִתְרַפְּאוּ כָּל הָאֲבָרִים. וַאֲפִלּוּ עָנִי הַמְּחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, וַאֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים הַכֹּל חַיָּבִים לְקַבֵּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א ח) וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה.

ה וּתְחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אַחַר הַמָּוֶת הוּא, עַל שֶׁנִּתְבַּטֵּל מִן הַלִּמּוּד, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מ, ב), מִדִּכְתִיב (משלי יז יד) פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן, כְּלוֹמַר מִי שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ מִן הַמַּיִם רֵאשִׁית קְטָטָה הוּא לְנַפְשׁוֹ אַחַר שֶׁיָּמוּת, וְאֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו נה א) הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם, וְנִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לְמַיִם, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת, אֶלָּא בְּאִישׁ דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ, וְלֹא בִּגְבַהּ לֵב, כְּמוֹ שֶׁהַמַּיִם גַּם כֵּן אֵין עוֹמְדִין בְּהָרִים, אֶלָּא בַּעֲמָקִים (תענית ז א). וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין ל, א), שֶׁחַיָּב אָדָם לְחַלֵּק זְמַנּוֹ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, שְׁלִישׁ בְּעֵסֶק תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּשְׁלִישׁ בְּעֵסֶק תּוֹרָה

שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּלוֹמַר, לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת בָּקִי בִּגְרַסַת הַמִּשְׁנָיוֹת וְהַבָּרַיְתוֹת, שֶׁתִּהְיֶינָה שְׁגוּרוֹת בְּפִיו, וּשְׁלִישׁ לְהָבִין הָעִנְיָנִים מִשֹּׁרֶשׁ, וְלֹא יָשִׁית כָּל לִבּוֹ בְּאַחַת מֵהֶן פֶּן יִשְׁכַּח הַשְּׁאָר, וּשְׁלָשְׁתָּן הֵן עִקַּר הַתּוֹרָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָדַעַת אוֹתָהּ זוּלָתָם.

ו וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (ב״ב כא ב), שֶׁחַיָּב הַצִּבּוּר שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם לְהוֹשִׁיב מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, וְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן תֵּחָרֵב, וְעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה תִּינוֹקוֹת מוֹשִׁיבִין אֵצֶל מְלַמֵּד אֶחָד. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (אבות פ״ב מ״ד), שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה שֶׁמָּא לֹא יִפָּנֶה לְעוֹלָם, כִּי לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה יֵּלֶד יוֹם. שֶׁעִסְקוֹ שֶׁל עוֹלָם מִתְחַדֵּשׁ יוֹם יוֹם, וּמַדִּיחַ אֶת הָאָדָם מִדָּבָר לְדָבָר וּמִטְרָדָה לְטִרְדָּה, וְנִמְצְאוּ כָּל יָמָיו יוֹצְאִין בְּבֶהָלָה, אִם לֹא יִתֵּן פָּנַאי עַל כָּל פָּנִים וְיִדְחַק עַצְמוֹ לְעִסְקָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְכָל שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן וְחָפֵץ בִּבְרָכָה, מִן הַשָּׁמַיִם מְסַיְּעִין אוֹתוֹ וּמְקִלִּין מֵעָלָיו טִרְדּוֹת הָעוֹלָם הַמַּבְהִילוֹת, וּמַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֻלָּן שֶׁל בְּרִיּוֹת, וְשׁוֹכֵן בְּשִׂמְחָה כָּל יָמָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וַאֲשֶׁרֵי הַמְדַבֵּר לְאֹזֶן שׁוֹמַעַת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק רֹאשׁוֹן וּבְמָקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד [יו״ד סימן רמו].

ז וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא יט) בְּנֵיכֶם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כט, ב) וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם. וְכֵן אִשָּׁה אֵינָהּ חַיֶּבֶת לְלַמֵּד אֶת בְּנָהּ, דְּכָל שֶׁאֵינוֹ בְּחִיּוּב לִלְמֹד אֵינוֹ בְּחִיּוּב לְלַמֵּד. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְכָל אִשָּׁה לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא יְהוּ בָּנֶיהָ עַמֵּי הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצֻוָּה מִדִּין הַתּוֹרָה, וְשָׂכָר טוֹב יֵשׁ לָהּ בַּעֲמָלָהּ (עפ״י סוטה כא א). וְגַם הָאִשָּׁה שֶׁלָּמְדָה תּוֹרָה שָׂכָר יֵשׁ לָהּ, וְאַף עַל פִּי כֵן צִוּוּ חֲכָמִים (סוטה כ א) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם לְבִתּוֹ תּוֹרָה, לְפִי שֶׁדַּעַת הַנָּשִׁים קַלָּה, וּמוֹצִיאִין דִּבְרֵי תּוֹרָה לְדִבְרֵי הֲבַאי בַּעֲנִיּוּת דַּעְתָּן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא לִמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה עַד שֶׁיִּדַּע לִקְרוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה וְיָבִין פֵּרוּשׁ הַכְּתוּבִים כִּפְשָׁטָן בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ סְפֵק בְּיָדוֹ לִלְמֹד בְּשׁוּם צַד הוּא בִּכְלַל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד אִם לֹא יְקַיְּמֶנּוּ, כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת הִיא אֵם לְכֻלָּן.

מצוה תכ

א מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם עַרְבִית וְשַׁחֲרִית פָּסוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה שֶׁבִּסְדָר זֶה, וְזֶהוּ (דברים ו ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד, וְעַל פָּסוּק זֶה נֶאֱמַר (שם) וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ, וּבָא הַפָּרוּשׁ עַל זֶה (ברכות י, ב) בְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִים וּבְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם קָמִים, וְקָא מַשְׁמַע לְהוּ לְרַבָּנָן (שם), שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִין יִקְרָא כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו ו) וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד. וְכֵן לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף (במדבר כג כד). דְּמַשְׁמַע כָּל שָׁעַת שְׁכִיבָה. וְעוֹד שֶׁבְּנֵי אָדָם חֲלוּקִים הֵם בְּמִדּוֹתָם בְּעִנְיַן הַשְׁכִּיבָה, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֵינָם שׁוֹכְבִים עַד חֲצִי הַלַּיְלָה, וְיֵשׁ עַד סוֹפָהּ, וְיֵשׁ שֶׁשּׁוֹכְבִים מֵיָּד בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ (שם), שֶׁזְּמַן קְרִיאַת שְׁמַע בָּעַרְבִין מִשָּׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתָן, דְּהַיְנוּ צֵאת הַכּוֹכָבִים, עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם קָמִים מַשְׁמַע לְהוּ מִתְּחִלַּת הַיּוֹם, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁהַבֹּקֶר אוֹר כְּשֶׁאָדָם מַכִּיר אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת, עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת שְׁלֵמוֹת (רמב״ם שם א יא). וְלָא מַשְׁמַע לְהוּ הַקִּימָה כָּל הַיּוֹם כְּמוֹ הַשְׁכִּיבָה, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אֶחָד מִבְּנֵי אָדָם שֶׁהוּא בָּרִיא שֶׁיָּקוּם מִמִּטָּתוֹ בְּסוֹף הַיּוֹם אוֹ אֲפִלּוּ בְּאֶמְצָעוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ט, ב) בְּקְרִיאַת שְׁמַע דְּשַׁחֲרִית דְּמִכָּל מָקוֹם מִכָּאן וְאֵילָךְ, כְּלוֹמַר, מִסּוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת עַד סוֹף הַיּוֹם, מִי שֶׁלֹּא קָרָא לֹא הִפְסִיד, שֶׁלֹּא יוּכַל לִקְרוֹתָהּ עִם בִּרְכוֹתֶיהָ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁרָצָה הַשֵּׁם לְזַכּוֹת עַמּוֹ שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּתוֹ וְיִחוּדוֹ בְּכָל יוֹם וָלַיְלָה כָּל הַיָּמִים שֶׁהֵם חַיִּים, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם בַּעַל חֹמֶר, נִפְתֶּה אַחַר הַבְלֵי הָעוֹלָם וְנִמְשָׁךְ לְתַאֲוֹתָיו צָרִיךְ עַל כָּל פָּנִים זִכָּרוֹן תָּמִידִי בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם לְשָׁמְרוֹ מִן הַחֵטְא, עַל כֵּן הָיָה מֻחְסָדוֹ לְזַכּוֹתֵנוּ וְצִוָּנוּ לְזָכְרוֹ שְׁנֵי הָעִתִּים הָאֵלֶּה בְּקֶבַע וּבְכַוָּנָה גְּמוּרָה, אַחַת בַּיּוֹם לְהוֹעִיל לְכָל מַעֲשֵׂינוּ שֶׁבַּיּוֹם, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם זוֹכֵר בַּבֹּקֶר אַחְדוּת הַשֵּׁם וּמַלְכוּתוֹ, וְכִי הִשְׁגָּחָתוֹ וְיָכְלְתּוֹ עַל הַפֹּל, וְיִתֵּן אֶל לִבּוֹ כִּי עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל כָּל דְּרָכָיו, וְכָל צְעָדָיו יִסְפֹּר, לֹא יִתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ דָּבָר מִכָּל דְּבָרָיו, וְלֹא יוּכַל מִמֶּנּוּ לְהַחְבִּיא אַחַת מִכָּל מַחְשְׁבוֹתָיו הֲלֹא יִהְיֶה לוֹ לְמִשְׁמָר מַחְשַׁבְתּוֹ זֹאת וְהוֹדָאַת פִּיו בַּדָּבָר הַזֶּה כָּל הַיּוֹם הַהוּא, וְיִהְיֶה לוֹ הוֹדָאַת הַלַּיְלָה בָּזֶה גַּם כֵּן לְמִשְׁמָר כָּל הַלַּיְלָה. וּמִפְּנֵי שְׁיְּסוֹד הַמִּצְוָה מָה שֶׁזָּכַרְנוּ חִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּהּ בְּכַוָּנַת הַלֵּב, וְאָמְרוּ שֶׁאִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ בָּהּ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁאֵין אָדָם נִזְכָּר בְּשׁוּם דָּבָר אֶלָּא אִם כֵּן יָשִׂים כַּוָּנָתוֹ בּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּבְרָכוֹת פֶּרֶק הָיָה קוֹרֵא (ברכות יג ב) תָּנוּ רַבָּנָן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד, עַד כָּאן צְרִיכָה כַּוָּנַת הַלֵּב. וְהִצְרִיכוּנוּ לְהַאֲרִיךְ בְּאֶחָד, וְכִדְתַנְיָא הֶתֵּם סוּמְכוֹס בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְאָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב וּבַדָּלֶ״ת, אָמַר רַב אָשֵׁי וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בַּחֵי״ת. וְאָמְרוּ שָׁם עַד כַּמָּה יְהֵיא אֲרִיכוּת זֶה? וְהָיְתָה הִתְּשׁוּבָה עַד כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכֻהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כְּלוֹמַר, שֶׁתְּכַוֵּן שֶׁמֶּמְשַׁלְתּוֹ בַּכֹּל הִיא, וְאֵין כָּל דָּבָר נַעֲלָם מִמֶּנּוּ, וּבְחָפְצוֹ קָיוּם כָּל הַדְּבָרִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁחִיּוּב פָּסוּק רִאשׁוֹן מִן הַפָּרָשָׁה הוּא מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֲבָל חֲכָמִים חִיְּבוּנוּ לִקְרוֹת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁהֵן שְׁמַע וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, וַיֹּאמֶר. וּמַקְדִּימִין (רמב״ם שם א, ב) לִקְרוֹת פָּרָשַׁת שְׁמַע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל יִחוּד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאַהֲבָתוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָתוֹ,

שֶׁהוּא הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ, וְאַחֲרֶיהָ פָּרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל שְׁאָר הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וְאַחֲרֶיהָ פָּרָשַׁת צִיצִית, שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת, וְאִם כֵּן, בֶּאֱמֶת, בִּהְיוֹת הָאָדָם זוֹכֵר אֵלֶּה בְּכָל יוֹם פַּעַם אַחַת וּבְכָל לַיְלָה פַּעַם אַחֶרֶת בְּכַוָּנָה, יִנָּצֵל מִן הָעֲבֵרוֹת עַל כָּל פָּנִים אִם יֵשׁ דַּעַת בּוֹ.

ד וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁחִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא א) לְבָרֵךְ קֹדֶם הַקְּרִיאָה וְאַחֲרֶיהָ בַּשַּׁחַר מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ יוֹצֵר אוֹר וְאַהֲבַת עוֹלָם, וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ, אֱמֶת וְיַצִּיב, וּבָעֶרֶב שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ, מַעֲרִיב עֲרָבִים וְאַהֲבַת עוֹלָם, וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ אֱמֶת וֶאֱמוּנָה וְהַשְׁכִּיבֵנוּ, וְאֵין צָרֵךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהֶן שֶׁיְּדוּעוֹת הֵן בְּכָל יִשְׂרָאֵל בְּפִתְיחָתָן וּבַחֲתִימָתָן וּבַנֹּסַח שֶׁלָּהֶן, וְעָזְרָא (רמב״ם שם ה״ז) וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל.

ה וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם טו א) שֶׁהַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ אֲבָל מִכָּל מָקוֹם קָרָא הַדְּבָרִים בְּשִׂפָתָיו יָצָא דִּיעֲבַד. וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁצָּרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ, וְאִם לֹא דִּקְדֵּק בָּהֶן יָצָא. וְאָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים (מאירי שם) שֶׁאֵין הָעִנְיָן שֶׁלֹּא יַזְכִּיר הַתֵּבוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת שֶׁבָּזֶה וַדַּאי לֹא נֶאֱמַר שֶׁאִם לֹא דִּקְדֵּק יָצָא, שֶׁכָּל שֶׁלֹּא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע כֻּלּוֹ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֲבָל עִנְיַן אִם לֹא דִּקְדֵּק בָּהֶם יָצָא הוּא שֶׁלֹּא נָתַן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים, כְּגוֹן בְּכָל לְבָבְךָ עֲשֵׂב בְּשָׂדְךָ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה, בְּכָל לְבַבְכֶם, הַכָּנֵף פְּתִיל, וְכֵן שֶׁלֹּא הִתִּיז זַי״ן דְּתִזְכְּרוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהַתִּיזָה, אוֹ שֶׁלֹּא הֶאֱרִיךְ בַּדָּלֶ״ת כְּפִי הָרָאוּי לְכַתְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת.

ו וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יג א) שֶׁאָדָם שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא חַיָּב לְכַבְּדוֹ, וּמֻשָּׁב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם בֵּין הַפָּרָקִים, וּבְאֶמְצָעָן שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, כְּלוֹמַר לְמַלְכֵי הָאֱמוֹת אוֹ לַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים (רמב״ם שם פ״ב הט״ז), וּמֻשָּׁב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד. וְזֶה כַּמָּה, שֶׁלֹּא רָאִינוּ מִי שֶׁיַּקְפִּיד עַל חֲבֵרוֹ כְּלָל אִם לֹא יַפְסִיק, וַאֲפִלּוּ בֵּין הַפָּרָקִים. וְיֵתֵר רַבֵּי דִינֵי הַמִּצְוָה וְכָל הָעִנְיָנִים שֶׁמְּבֹאָרִים בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ קְרִיאַת שְׁמַע, יִתְבָּאֲרוּ בִּבְרָכוֹת בְּפָרָקִים רִאשׁוֹנִים [או״ח סימן סא].

ז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁהִיא מִכְּלַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה בִּזְמַנָּהּ שֶׁקָּבְעוּ לָהּ חֲכָמִים בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסוף ספר המצוות ד״ה ואתה אם תבין) מָנָה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּיּוֹם מִצְוָה אַחַת, וּבַלַּיְלָה מִצְוָה אַחֶרֶת, לְפִי שֶׁזְּמַנָּהּ שֶׁל זוֹ לֹא זְמַנָּהּ שֶׁל זוֹ, וְזוֹ אֵינָהּ מִעַכֶּבֶת זוֹ.

מצוה תכא

א **מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד** – לִקְשֹׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד עַל הַיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ. וּבָא הַפְּרוּשׁ עַל זֶה הַמִּקְרָא, שֶׁנִּקְשֹׁר עַל יָדֵנוּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת, וְהֵן נִקְרָאוֹת תְּפִלִּין קְשׁוּהֵן קְשׁוּרוֹת בִּרְצוּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה בָּהֶן. וְאֵלּוּ הֵן אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שְׁתַּיִם מֵהֶן בְּסוֹף סֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וְהֵן פָּרָשַׁת קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר עַד וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה, שֶׁהִיא פָּרָשָׁה אַחַת בְּכָל סֵפֶר מְדֻיָּק, וּמְוֻהָּיָה כִּי יְבִיאֲךָ עַד סוֹף הַסֵּדֶר שֶׁגּוֹמֵר כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם, פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה. וּבְסוֹף סֵדֶר וָאֶתְחַנַּן בְּסֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל עַד וּבְשַׁעֲרֶיךָ פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית, וּבְסוֹף סֵדֶר וְהָיָה עֵקֶב פָּרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ עַד כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ פָּרָשָׁה רְבִיעִית. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, (מנחות לד, ב) כּוֹתְבִין בִּקְלָף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין סֵפֶר תּוֹרָה מִסּוֹפוֹ לְתְחִלָּתוֹ, וּמַנִּיחוֹ בְּבֵית שֵׁל עוֹר, וּמַעֲבִיר בְּקָצֵה הָעוֹר רְצוּעָה אַחַת, וְקוֹשֵׁר אוֹתוֹ הָעוֹר שֶׁהַפָּרָשִׁיּוֹת בְּתוֹכוֹ עַל זְרוֹעַ שְׂמֹאל, וְאַחַר שֶׁהֵן קְשׁוּרוֹת בַּזְּרוֹעַ הֵן שׁוֹכְבוֹת כְּנֶגֶד הַלֵּב, וְהֵן הַנִּקְרָאִין תְּפִלִּין שֶׁל יָד בְּכָל מָקוֹם.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם בִּהְיוֹתוֹ בַּעַל חֹמֶר יִמָּשֵׁךְ בְּהֶכְרֵחַ אַחַר הַתַּאֲוֹת, כִּי כֵן טֶבַע הַחֹמֶר לְבַקֵּשׁ כָּל הַנָּאוֹת אֵלָיו וְהֶעָרֵב, כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין, אִם לֹא שֶׁהִנָּפֵשׁ שֶׁחָנַנוֹ הָאֵל, תִּמְנָעֵנוּ לְפִי כֹּחָהּ מִן הַחֶטְא, וּמֵאֲשֶׁר תִּשְׁכֹּן בִּגְבוּלוֹ שֶׁהִיא הָאָרֶץ וּרְחוֹקָה מְאֹד מִגְּבוּלָהּ שֶׁהִיא הַשָּׁמַיִם, לֹא תוּכַל לוֹ, וְיִגְבַּר כֹּחוֹ עָלֶיהָ תָּמִיד, לָכֵן הִיא צְרִיכָה עַל כָּל פָּנִים לְהַרְבֵּה שׁוֹמְרִים לְשָׁמְרָהּ מִשְּׁכֶנָהּ הָרַע, פֶּן יָקוּם עָלֶיהָ וְיַהַרְגֶנָּה, אַחַר הֱיוֹתָהּ בִּגְבוּלוֹ וְתַחַת יָדוֹ. וְרָצָה הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹתֵנוּ אֲנַחְנוּ עַם הַקֹּדֶשׁ, וְצִוָּנוּ לְהַעֲמִיד שׁוֹמְרִים גִּבּוֹרִים סָבִיב לָהּ, וְהֵם שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַל נַפְסִיק מִדִּבְרֵי תוֹרָה מִפִּינוּ יוֹמָם וְלַיְלָה, וְשֶׁנִּתֵּן אַרְבַּע צִיצִיּוֹת בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתֵנוּ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחֵנוּ, וְהַתְּפִלִּין בְּיָדֵנוּ וּבְרֹאשֵׁנוּ, וְהַכֹּל לְהַזְכִּירֵנוּ לְמַעַן נָחְדַּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ וְלֹא נָתוּר אַחֲרֵי עֵינֵינוּ וְאַחֲרֵי יֵצֶר מַחְשָׁבוֹת לִבֵּנוּ, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים יט, א) שֶׁהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה פְּטוּרִין מֵהֶן. וּבִהְיוֹת מִיסוֹד הַתְּפִלִּין מָה שֶּׁזָּכָרְנוּ נִצְטַוִּינוּ עֲלֵיהֶם (מנחות לו, ב) לְבַל נַסִּיחַ מֵהֶן דַּעְתֵּנוּ. וְעַתָּה, בְּנִי, רְאֵה גַּם רְאֵה כַּמָּה כֹּחַ גּוּפֵנוּ גָּדוֹל עַל נַפְשֵׁנוּ, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יַעֲלֶה לְפָעָמִים וּפָרַץ גְּדֵרֵנוּ, הָאֵל בְּרַחֲמָיו יְהִי בְּעֶזְרֵנוּ, וְיִשְׁמְרֵנוּ, אָמֵן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם א ג) שֶׁעֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, בֵּין שֶׁל רֹאשׁ וּבֵין שֶׁל יָד, כֻּלָּם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְהַמְּשֻׁנֶּה בְּאֶחָד מִכֻּלָּן חֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם מֵהֶן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמֹנָה בְּחִפּוּיָן וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן, וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדִיו, וְשֶׁיִּהְיוּ

נִכְתָּבוֹת עַל הַקְּלָף, וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁמֹנָה שֶׁבְּחֻפִּין א) שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן בְּרִבּוּעַ, וְאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ, עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיוֹת שָׁווֹת. ב) שֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת שִׁ״ן מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל. ג) שֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית. ד) שֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָם בְּשֵׂעָר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה עַל הַמַּטְלִית, וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן שֶׁל עוֹר. ה) שֶׁיִּהְיוּ תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידִין. ו) שֶׁעוֹשִׂין לָהֶן מַעְבֹּרֶת מֵעוֹר הַחִפּוּי שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ תֵּבָה שֶׁלָּהּ. ז) שֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת. ח) שֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן יָדוּעַ בְּצוּרַת דָּל״ת.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (גיטין מה, ב) שֶׁאֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין וּרְצוּעוֹתֵיהֶן אֶלָּא יִשְׂרְאֵל, וְאֹרֶךְ (רמב״ם שם ג יב) הָרְצוּעָה שֶׁל יָד כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף הַזְּרוֹעַ בְּמָקוֹם הַנָּחָתָן בּוֹ וְיִקָּשֵׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר הַיָּדוּעַ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּצוּרַת יו״ד, וְתִמָּתַח עַד הָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת וְיִקָּשֵׁר, וְאִם הָיְתָה אֲרֻכָּה יָתֵר מִזֶּה כְּשֵׁרָה. וּבְאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַזְּרוֹעַ קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ? עַל הַקִּבָּרֶת, וְהוּא הַבָּשָׂר הַתָּפוּחַ שֶׁבֵּמַרְפֵּק שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ, שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לְצַלְעָיו יִהְיוּ הַתְּפִלִּין שׁוֹכְבִין כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקֻיָּם וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבְךָ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מנחות לח, א) שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ, וְשֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְעַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין, וְעַל שֶׁל יָד לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ אֶחָד מֵהֶן, אֲבָל אִם הִנִּיחַ שְׁנֵיהֶן יַחַד מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת בִּלְבַד וְהִיא לְהָנִיחַ תְּפִלִּין.

ה וּמֵינַיִן תְּחִלָּה שֶׁל יָד וְאַחַר כָּךְ שֶׁל רֹאשׁ, וּכְשֶׁהוּא חוֹלְצָן חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (ברכות ט, ב רמב״ם שם ד י) שְׁזֶמַן הַנָּחַת תְּפִלִּין בַּיּוֹם מִשֶּׁיִּרְאֶה חֲבֵרוֹ עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה, וְחֻקָּה זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין. וְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְהוּא הַדִּין לְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵינוֹ זְמַן הַנָּחַת תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (שם טז) וְהָיָה לְאוֹת, וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן אוֹת וְאֵין צְרִיכִין לְאוֹת אַחֵר.

ו וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבת מט, א) שֶׁתְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא מַאי גּוּף נָקִי? שֶׁיְּהֵא שָׁלֹא יָפִיחַ בָּהֶן, אֲבָל אֵין הָעִנְיָן לוֹמַר, שֶׁצְּרִיכִין גּוּף נָקִי מֵעֲבֵרוֹת אוֹ מִטֻּמְאָה, כִּי כָּל אָדָם וַאֲפִלּוּ טָמֵא וּבַעַל עֲבֵרוֹת מְחֻיָּב בְּמִצְוַת תְּפִלִּין, וּבִלְבַד שֶׁיֵּדַע לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יָפִיחַ בָּהֶן, וְאוּלַי מִתּוֹךְ הַהִתְמָדָתוֹ בְּמִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁהֵן זִכָּרוֹן גָּדוֹל לָאָדָם בְּמִלְאכֶת שָׁמַיִם יָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וְיִטְהַר מִכָּל גִּלּוּלָיו. וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה מב, א) חִיְּבוּנוּ בְּמִצְוַת הַתְּפִלִּין לְחַנֵּךְ בָּהּ אֲפִלּוּ הַנְּעָרִים הַקְּטַנִּים כָּל זְמַן שֶׁהִגִּיעוּ לְכָלָל שֶׁיֵּדְעוּ לִשְׁמֹר אוֹתָן. וּמִזֶּה יֵשׁ לְהָבִין שֶׁהַדַּעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לִהְיוֹת כָּל אָדָם מַחְזִיק בְּמִצְוָה זוֹ וְרָגִיל בָּהּ כִּי הִיא עִקָּר גָּדוֹל וּשְׁמִירָה רַבָּה מִן הָעֲבֵרוֹת, וְסֵלָם חָזָק לַעֲלוֹת עִמָּהּ לְהִכָּנֵס בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, וְהַמַּחְמִירִים בְּקִדֻּשַּׁת הַמִּצְוָה וּמְנִיאִים לֵב הֶהָמוֹן בְּדִבְרֵיהֶם מֵהִתְעַסֵּק בָּהּ, אוּלַי כַּוָּנָתָם לְטוֹבָה, אֲבָל בֶּאֱמֶת יֵשׁ בָּזֶה מְנִיעָה לִבְנֵי אָדָם בְּכַמָּה מִצְוֹת וְהִיא רָעָה רַבָּה. וְאִם יָדַעְתִּי כִּי יִסְמְכוּ הַדּוֹרְשִׁים דְּרָשׁוֹת אֵלּוּ עַל מַעֲשֶׂה שֶׁנּוֹזְכַר בַּיְרוּשַׁלְמִי (ברכות פ״ב ה״ג) בְּחַד בַּר נַשׁ דַּאֲפִקִיד גַּבֵּי חַבְרֵהּ כָּסָא דְּכַסְפָּא, וְלִזְמַן תַּבְעֵהּ נְהַלֵּהּ וְכָפַר בֵּהּ, וְאָמַר לֵהּ בַּעַל הַכּוֹס, לֹא לְךָ הֵימְנִית אֶלָּא לְאֵלִּין שֶׁבִּרְאשָׁךְ, וְכַוָּנָתָם לוֹמַר, שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם לְהִתְחַסֵּד בְּקִצָּת מִצְוֹת וּלְהַרְשִׁיעַ בְּקִצָּתָן, וְלֹא כֵן בֵּיתִי אֲנִי עִם הָאֵל, כִּי יָדַעְתִּי שֶׁאֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וְעִם כָּל זֶה לֹא נִמְנַעְתִּי מֵהִתְעַסֵּק בְּמִצְוָה בְּעֵת רוּחַ אֱלֹהִים טוֹבָה יִלְבָּשֶׁהוּ לַעֲשׂוֹת טוֹב, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם אוּלַי יִמָּשֵׁךְ בְּדַרְכּוֹ הַטּוֹבָה עַד עֵת מוֹתוֹ, וְהַמָּוֶת פִּתְאֹם יָבוֹא, וּכְבָר לִמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ד מ״ב), שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וְשֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה. בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וּמוֹסָרִים טוֹבִים, קִדְּמוּנוּ וְהוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְהַמִּתְחַכְּמִים לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵיהֶם אוֹ לִגְרֹעַ אֵינָהּ חָכְמָה.

ז וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (מנחות לד ב) שֶׁסִּדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּקְלַף הַתְּפִלִּין כָּךְ הוּא, שֶׁכּוֹתְבִים תְּחִלָּה פָּרָשַׁת קַדֵּשׁ לִי, וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ, וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ פָּרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, וַאֲשֶׁר אָמְרוּ שֶׁכּוֹתְבִין הֲוָיוֹת בְּאֶמְצַע, כְּלוֹמַר פָּרָשַׁת וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ וּפָרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ בָּאֶמְצַע, וּפָרָשַׁת קַדֵּשׁ לִי בָּרֹאשׁ, וּפָרָשַׁת שְׁמַע בַּסּוֹף, לֹא כְּוָנוּ הָעִנְיָן יָפֶה, וַהֲרֵי רַשִׁ״י וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְרַבֵּנוּ הַאי דַּעַת כֻּלָּם הִיא, שֶׁלֹּא נִכְתֹּב הֲוָיוֹת בָּאֶמְצַע, אֶלָּא כְּסֵדֶר הַתּוֹרָה, וְהָרְאָיָה מִמַּה שֶׁנִּמְצָא בְּפֶרֶק הַקּוֹמֵץ בִּמְנָחוֹת (שם), גַּבֵּי סִדּוּר הַתְּפִלִּין שֶׁאָמְרוּ שָׁם וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא כְּסִדְרָן כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הַקּוֹרֵא קוֹרֵא כְּסֵדֶר הַתּוֹרָה, וְנִסַּח זֶה, וַדַּאי לֹא מְצָאוּהוּ בַּסְּפָרִים אוֹתָם בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיָה דַּעְתָּם לוֹמַר דְּכָתְבִינַן הֲוָיוֹת בָּאֶמְצַע, וּמִכָּל מָקוֹם כֵּן הִסְכִּימוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, עַכְשָׁו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, שֶׁנִּכְתֹּבֶם כְּסֵדֶר הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה.

ח וְדִין כְּתִיבָתָן, וְדִין הַתָּגִין שֶׁבָּהֶן, וְדִין הַכּוֹתֵב בָּהֶן אֶת הַשֵּׁם בֵּין הַשִּׁטִּין אוֹ אוֹת אַחַת מֵהֶן מַה דִּינוֹ, וְדִין עִבּוּד הָעוֹר, וּמֵאֵיזֶה צַד מִן הָעוֹר הֵן נִכְתָּבִין, וְדִין אִם כְּתָבָן מִין אוֹ גּוֹי, וְדִין שֶׁאֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה, וַאֲפִלּוּ לְמֵאָה שָׁנָה, כְּמוֹ מְזוּזָה, וְדִין הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מַמְחֶה, וְדִין תְּפִירָתָן בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה, וְדִין תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת שֶׁלָּהֶם אוֹ רְצוּעוֹתֵיהֶן, וְדִין מִי שֶׁתְּפִלִּין עָלָיו וְצָרִיךְ לֶאֱכֹל, אוֹ לְהִכָּנֵס בְּבֵית הַכִּסֵּא קָבוּעַ אוֹ עֲרַאי, אוֹ שֶׁשָּׁכַח וְנִכְנַס בָּהֶן, וְדִין הַנִּכְנָס בָּהֶן לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בִּמְנָחוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי [א״ח סי׳ כה].

ט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, אֲבָל לֹא בִּנְקֵבוֹת, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, וּמִכָּל מָקוֹם אִם רָצוּ לְהָנִיחַ אֵין מְמַחִין בְּיָדָן, וְשָׁכָר יֵשׁ לָהֶן, אֲבָל לֹא כְּשָׂכַר הָאִישׁ, שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה שְׂכַר הַמְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה, כְּשָׂכַר שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה (קידושין לא א). וּבְמַסֶּכֶת עֵרוּבִין בְּרֵישׁ פֶּרֶק הַמּוֹצִא תְּפִלִּין (צו, א) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁמֵּיכַל בַּת שָׁאוּל הָיְתָה מַנַּחַת תְּפִלִּין וְלֹא מִחוּ בְּיָדָהּ חֲכָמִים וְשָׁם אָמְרוּ, אִשְׁתּוֹ שֶׁל יוֹנָה, הָיְתָה עוֹלָה לָרֶגֶל וְלֹא מִחוּ

בְּיָדָהּ חֲכָמִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה, וְאֵינוֹ מֵניחַ תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ בִּטֵּל שְׁמֹנָה עֲשֵׂה (מנחות מד א), שֶׁהֲרֵי בָּאַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת צִוָּה הַכָּתוּב עַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ.

מצוה תכב

א מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ – לְהָנִיחַ תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ח) וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. הִנֵּה כָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת מַהוּ עִנְיַן הַתְּפִלִּין שֶׁהוּא אַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה בְּסֵדֶר "בֹּא אֶל פַּרְעֹה", וּבְסֵדֶר "וָאֶתְחַנַּן", וּבְסֵדֶר "וְהָיָה עֵקֶב", וְנִצְטַוִּינוּ לִכְתֹּב אַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ בְּקֶלֶף וּלְהַנִּיחָן עַל רֹאשֵׁנוּ בֵּין עֵינֵינוּ, וְעַל זְרוֹעֵנוּ כְּנֶגֶד הַלֵּב. וְהָעִנְיָן בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר פָּרָשִׁיוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֵלּוּ קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְאַחְדוּת הַשֵּׁם, וְעִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁהוּא מַכְרִיחַ אֱמוּנַת חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְהַשְׁגָּחַת הָאֵל בַּתַּחְתּוֹנִים, וְאֵלּוּ הֵן יְסוֹדוֹת דַּת יְהוּדִית, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְהַנִּיחַ יְסוֹדוֹת אֵלּוּ כָּל הַיּוֹם בֵּין עֵינֵינוּ וְעַל לוּחַ לִבֵּנוּ, כִּי שְׁנֵי אֵלֶּה הָאֲבָרִים, אָמְרוּ חַכְמֵי הַטֶּבַע שֶׁהֵן מִשְׁכַּן הַשִּׂכֶל, וּבְהַנִּיחֵנוּ עֲלֵיהֶם דְּבָרִים אֵלֶּה לְזִכָּרוֹן נִתְחַזֵּק בָּהֶם וְנוֹסִיף זֵכֶר בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְנִזְכֶּה לְחַיֵּי עַד. וּקְצָת דִּינֵי הַתְּפִלִּין כְּתוּבִים לְמַעְלָה בְּשֶׁל יָד.

ב וְהִנְנִי אוֹדִיעֲךָ הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶן בְּעוֹרָן וּבְתְפִירָתָן. דַּע, שֶׁהָעוֹר שֶׁגּוֹנְזִין בְּתוֹכוֹ תְּפִלִּין שֶׁל יָד עוֹשִׂין אוֹתוֹ בַּיִת אֶחָד וּמַנִּיחִין שָׁם אַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ כְּתוּבוֹת בְּקֶלֶף אֶחָד, וְהָעוֹר שֶׁל רֹאשׁ עוֹשִׂין אוֹתוֹ חָלוּק לְאַרְבָּעָה בָּתִּים, וּבְכָל אֶחָד מַנִּיחִין פָּרָשָׁה אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ. וְעוֹשִׂין מִן הָעוֹר בְּעוֹדָנוֹ רָטֹב דְּמוּת שי"ן עִם שְׁלֹשָׁה רָאשֶׁיהָ מִימִין הַמְּנִיחַ תְּפִלִּין, וּדְמוּת שי"ן עִם אַרְבַּע רָאשֶׁיהָ מִשְּׂמֹאל הַמְּנִיחַ, וּמַכְנִיסִין רְצוּעַת הָרֹאשׁ בְּתוֹךְ אוֹתוֹ הָעוֹר הָעוֹדֵף בְּסוֹף הַבַּיִת, וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ חֲכָמִים מַעְבֹּרֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁמַּעֲבִירִין בָּהּ הָרְצוּעָה, וְאַחַר כָּךְ מַקִּיפִין מִן הָרְצוּעָה כְּשִׁעוּר הָרֹאשׁ שֶׁל מֵנִיחַ, וְעוֹשִׂין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם קֶשֶׁר אֶחָד הֶעָשׂוּי בְּצוּרַת דָּלֶ"ת, וְזֹאת הַצּוּרָה אִי אֶפְשָׁר לְצַיְּרָהּ בְּמִכְתָּב, אֲבָל כָּל אֶחָד מִלַּמְּדָהּ לְתַלְמִידָיו, וִידוּעָה הִיא בֵּינֵינוּ עִם הַקָּדוֹשׁ, וְזֶהוּ קֶשֶׁר תְּפִלִּין שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ט, א), שֶׁכָּל תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לֵדַע אוֹתוֹ, וּמָנוּ אוֹתוֹ עִם שְׁאָר דְּבָרִים גַּם כֵּן שֶׁאָמְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁרָאוּי לֵדַע אוֹתָן עַל כָּל פָּנִים, וְהֵן כְּתָב, וּשְׁחִיטָה, וּמִילָה, וּבִרְכַּת חֲתָנִים, וְצִיצִית. וְאֹרֶךְ רְצוּעַת הָרֹאשׁ כְּדֵי שֶׁיַּקִּיף בָּהּ הָרֹאשׁ וְיִקָּשֵׁר בָּהּ הַקֶּשֶׁר מֵאֲחוֹרָיו, וְיִהְיֶה בָּהּ כְּדֵי לְהִמָּתַח שְׁנֵי רָאשֵׁי הָרְצוּעָה עַד כְּנֶגֶד טַבּוּרוֹ, אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת, רֹאשָׁהּ הָאֶחָד עַד כְּנֶגֶד הַלֵּב, וְהָאַחֵר עַד כְּנֶגֶד הַטַּבּוּר. וּמְקוֹם הֲנָחַת תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ, כְּלוֹמַר, קְצִיצַת הָעוֹר שֶׁהַפָּרָשִׁיוֹת מֻנָּחוֹת בְּתוֹכָהּ הוּא כְּנֶגֶד הַמֹּחַ, מָקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס (מנחות לז א), וְזֶהוּ הַפְּרוּשׁ הַמֻּקְבָּל לָנוּ, בְּוַדַּאי לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ, שֶׁזֶּהוּ הַנִּקְרָא בֵּין הָעֵינַיִם, וְהַמְנִיחָן בֵּין הָעֵינַיִם מַמָּשׁ חֲרֵי זֶה מַכְחִישׁ דִּבְרֵי קַבָּלָה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ בַּחֲבֶרְתָּהּ הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה תכג

א לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפֶתַח – לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּמִזוּזַת בֵּיתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ט) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. וְעִנְיַן הַמְּזוּזָה הוּא, שֶׁכּוֹתְבִין שְׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת מִן הַתּוֹרָה בְּקֶלֶף אֶחָד, וְהֵן שְׁמַע עַד וּבִשְׁעָרֶיךָ, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ עַד עַל הָאָרֶץ, וְקוֹבְעִין אוֹתָהּ בְּמִזוּזַת פֶּתַח הַבַּיִת.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה לִהְיוֹת זִכָּרוֹן לָאָדָם בֶּאֱמוּנַת הַשֵּׁם בְּכָל עֵת בּוֹאוֹ לְבֵיתוֹ וְצֵאתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּעִנְיַן הַתְּפִלִּין, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִצְוָה זוֹ (מנחות, לג, א) אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַב מַתָּנָה, אָמַר שְׁמוּאֵל מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ בִּתְחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן, אָמַר רַבָּה [וְרָבָא] מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ בַּסָּמוּךְ לְרֹאשׁוּת הָרַבִּים, מַאי טַעְמָא? רַבָּנָן אָמְרִי כִּי הֵיכִי דְּתִפְגַּע בֵּהּ מִצְוָה מֵיד (שם ב).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כח, א) שֶׁשְּׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ, אֲפִלּוּ כְּתָב אֶחָד מְעַכְּבָן, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה כַּהֹגֶן, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין גְּוִיל מַקִּיף אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ מְעַכֶּבֶת בַּמְּזוּזָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם לד, א), שֶׁחִיּוּב הַמְּזוּזָה לְהַנִּיחָהּ בְּמִזוּזַת הַפֶּתַח מִימִין, שֶׁנֶּאֱמַר בֵּיתֶךָ, וּמִפָּרְשֵׁי (יומא יא, ב) לָהּ רַבָּנָן בִּיאָתֶךָ, וְכִי עָקַר אִינִישׁ רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא עָקַר בְּרִישָׂא, וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא שם), תָּנוּ רַבָּנָן וּבִשְׁעָרֶיךָ אֶחָד שַׁעֲרֵי בָּתִּים, חֲצֵרוֹת, מְדִינוֹת, עֲיָרוֹת, רֶפֶת, לוּלִין, מַתְבֵּן, אוֹצָרוֹת יַיִן, וְאוֹצָרוֹת שֶׁמֶן, כֵּלָן חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, יָכֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה, וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיִת מָה בַּיִת מְיֻחָד לְדִירָה, אַף כָּל שֶׁמְּיֻחָדִין לְדִירָה, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן מְיֻחָדִין לְדִירָה, יָכֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף בֵּית הַכִּסֵּא וּבֵית הַמֶּרְחָץ וּבֵית הַטְּבִילָה? תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיִת מָה בַּיִת הֶעָשׂוּי לְכָבוֹד אַף כֹּל הֶעָשׂוּי לְכָבוֹד יָצְאוּ אֵלּוּ, יָכֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה הַר הַבַּיִת, וְהַלִּשְׁכוֹת וְהָעֲזָרוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיִת מָה בַּיִת שֶׁהוּא חֹל, אַף כֹּל שֶׁהוּא חֹל יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁהֵן קֹדֶשׁ, וּבֵית הַכְּנֶסֶת (רמב"ם מזוזה ו ו) בִּכְלַל בָּתֵּי קֹדֶשׁ הוּא, כָּל זְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּירָה, אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ דִּירָה, כְּגוֹן בֵּית הַכְּנֶסֶת דְּכְפָרִים דְּדַיְרֵי בָּהּ אוֹרְחִים חַיָּבֶת.

ד וּמָה שֶׁאָמְרוּ (יומא שם), שֶׁמְּזוּזַת יָחִיד נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ וְשֶׁל רַבִּים פַּעֲמַיִם בַּיּוֹבֵל, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (מנחות כט, ב) גַּם כֵּן בַּמְּזוּזָה בְּעִנְיַן הַתָּגִין, אָמַר רָבָא [רַבָּה] שֶׁצַּע אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה צְרִיכִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה זֵינִין וְאֵלּוּ הֵן שַׁעַטְנֵ"ז גִּ"ץ, כְּלוֹמַר, כָּל אוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה מֵאֵלּוּ צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה תָּגִין. וּמָה

שֶׁאָמְרוּ (שם מד, א), שֶׁהַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהִדֵּר בְּפַנְדָּק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֲבָל הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיָּב בַּמְּזוּזָה מִיָּד. וְהַמַּשְׂכִּיר (רמב״ם שם פ״ה הי״א) בַּיִת לַחֲבֵרוֹ עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא מְזוּזָה וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ דְּחוֹבַת הַדָּר הִיא, וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא לֹא יִטְלֶנָּה בְּיָדוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַבַּיִת שֶׁל גּוֹי. וַעֲשָׂרָה תְּנָאִים צָרִיךְ לְבַיִת לִקְדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּמְזוּזָה, וְאֵלּוּ הֵן. א) שֶׁיִּהְיֶה כְּדֵי לְרַבֵּעַ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. ב) וְיִהְיוּ לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת. ג) וּמַשְׁקוֹף. ד) וְתִקְרָה. ה) וּדְלָתוֹת. ו) וְשֶׁיִּהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר. ז) וְיִהְיֶה הַבַּיִת חוֹל. ח) וְשֶׁיִּהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם. ט) וְשֶׁיִּהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד. י) וְשֶׁיִּהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה (שם לד, א רמב״ם שפ פ״ו ה״י) חַיָּב לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּכָל אֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָגִיל לְהִכָּנֵס בְּהַתְמָדָה, אֶלָּא בְּאֶחָד מֵהֶן, וּפֶתַח קָטָן שֶׁבֵּין בַּיִת וַעֲלִיָּה, שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם לִפְעָמִים בִּרְגְלֵי סֻלָּם שֶׁעוֹלִין בּוֹ בְּנֵי אָדָם לַעֲלִיָּה חַיָּב בִּמְזוּזָה, וְחֶדֶר שֶׁבַּבַּיִת אֲפִלּוּ חֶדֶר בְּחֶדֶר חַיָּבִין בִּמְזוּזָה כֻּלָּן, שֶׁכֻּלָּם עֲשׂוּיִן לְדִירָה. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק שְׁלִישִׁי [יו״ד סימן רפה].

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָנָה בַּיִת וְנָתַן עָלָיו תִּקְרָה וְלֹא הִנִּיחַ בָּהּ מְזוּזָה מִיָּד, אוֹ שֶׁשָּׂכַר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ אוֹ פַּנְדָּק בָּאָרֶץ וְעָבְרוּ עָלָיו יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הִנִּיחַ בָּהּ מְזוּזָה מִיָּד בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעָבְרָה הַשָּׁעָה שֶׁהָיָה חַיָּב לְהַנִּיחָהּ, מֵזֶהָר הוּא לְקָבְעָהּ לְעוֹלָם בְּכָל עֵת שֶׁיָּדוּר בַּבַּיִת.

מצוה תכד

א שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת נָבִיא אֱמֶת יוֹתֵר מִדַּאי – שֶׁנִּמְנְעָנוּ שֶׁלֹּא לְנַסּוֹת יוֹתֵר מִדַּאי הַנָּבִיא הַמְיַסֵּר אֶת הָעָם וְהַמְּלַמְּדָם דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה אַחַר שֶׁנִּוַּדַּע אֲמִתַּת נְבוּאָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ו טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה. כְּלוֹמַר, לֹא תְנַסּוּ גְּמוּלֵי הַשֵּׁם וַעֲנָשָׁיו שֶׁהוֹדִיעַ לָכֶם עַל יְדֵי נְבִיאָיו עַל צַד שֶׁתִּסְתַּפְּקוּ בָּהֶם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַיֵּתֶר בִּנְבִיא הָאֱמֶת יִמָּצֵא הֶפְסֵד, כִּי פְּעָמִים יַחְלְקוּ עָלָיו מִתּוֹךְ כָּךְ בְּנֵי אָדָם הַמְקַנְּאִים בּוֹ וְהַכּוֹאֲבִים לְמַעֲלָתוֹ, וּדְבַר הַנְּבוּאָה אֵינֶנּוּ עִנְיָן תָּמִידִי לְכָל נָבִיא, כִּי פְּעָמִים לֹא יִתְנַבֵּא כִּי אִם מְעַט, וְאִם בְּכָל פַּעַם וּפַעַם נַטְרִידֵהוּ לָתֵת אוֹת וּמוֹפֵת נֶאֱמָן שֶׁהוּא נָבִיא, יִהְיֶה סִבָּה לָעָם שֶׁיִּמְרְדוּ בּוֹ וְיָקֻלּוּ בִּדְבָרָיו הַרְבֵּה פְּעָמִים, וְעַל כֵּן הֻזְהַרְנוּ לְהַאֲמִין בּוֹ וְשֶׁלֹּא לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּאי אַחַר שֶׁיִּהְיֶה מֻחְזָק עִמָּנוּ כְּטוֹב וְנֶאֱמָן לְנָבִיא. וְהַדָּבָר הַזֶּה אֵרַע לִנְבִיאֵי הָאֱמֶת עִם נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, שֶׁהָיוּ מַכְחִישִׁים נְבוּאָתָם וּמְחַטְּטִים אַחֲרֵיהֶם וּמַכְחִישִׁים דִּבְרֵיהֶם עַד שֶׁלֹּא הָיָה מַסְפִּיק לָהֶם אוֹת אַחַר אוֹת וּמוֹפֵת אַחַר מוֹפֵת.

ג וּכְמוֹ כֵן בִּכְלַל הָאַזְהָרָה, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא עַל דֶּרֶךְ הַנָּסָיוֹן, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם מִצְוָה לְנַסּוֹת אִם יִגְמְלֵהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּצִדְקוֹ, לֹא לְאַהֲבַת הָאֵל וְיִרְאָתוֹ אוֹתוֹ. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק קַמָּא דְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (ט, א) עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר (דברים יד כב) עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר, שֶׁכְּבָר תֵּרְצוּהָ שָׁם וְאָמְרוּ, שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת נֶאֱמַר לֹא תְנַסּוּ, חוּץ מִזֶּה דְּמַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג י) הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת וְגוֹ׳. וְהַטַּעַם בָּזוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (משלי יט, יז) מַלְוֵה ה׳ חוֹנֵן דָּל. כְּלוֹמַר, שֶׁהוֹדִיעָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא כִּי בְּפַרְנְסָנוּ מִשָּׁרָתֵי בֵּיתוֹ בְּמַעֲשֵׂר, נִמְצָא הַתּוֹעֶלֶת וְהַבְּרָכָה בְּמָמוֹנֵנוּ עַל כָּל פָּנִים וְלֹא יְעַכֵּב זֶה שׁוּם דְּבַר חֵטְא וְעָוֹן. וְטַעַם אִסּוּר הַנָּסָיוֹן בַּמִּצְוֹת מִפְּנֵי שֶׁשָּׂכַר מִצְוֹת אֵינוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמָמוֹנֵנוּ עַל כָּל פָּנִים וְלֹא יְעַכֵּב זֶה שׁוּם דְּבַר חֵטְא וְעָוֹן. וְטַעַם אִסּוּר הַנָּסָיוֹן בַּמִּצְוֹת מִפְּנֵי שֶׁשָּׂכַר מִצְוֹת אֵינוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (ג, א) הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (דברים ז יא) וּלְמָחָר, כְּלוֹמַר לָעוֹלָם הַבָּא, לְטֹל שְׂכָרָם. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב י, ב) הָאוֹמֵר סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה בִּשְׁבִיל שֶׁיִּחְיֶה בָּנַי חָרֵי וְזֶה צַדִּיק גָּמוּר, תִּרְצוּהָ חֲכָמִים הַמְפָרְשִׁים, כְּשֶׁגּוֹמֵר הַנּוֹתֵן בְּלִבּוֹ לָתֵת אוֹתָהּ בֵּין שֶׁיִּחְיֶה אוֹ לֹא יִחְיֶה, שֶׁאֵין זֶה מְנַסֶּה אֶת הַשֵּׁם.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁהוֹדִיעוּנוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמֶּה תִּתְאַמֵּת לָנוּ נְבוּאַת הַנָּבִיא? עַד שֶׁלֹּא נְסַפֵּק בִּדְבָרָיו אַחַר כֵּן, הוּא שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם פַּעֲמַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ וְיֵאָמְנוּ דְּבָרָיו בְּכִווּן, וְלֹא נְחַיְּבֵהוּ לַעֲשׂוֹת אוֹת אוֹ מוֹפֵת בְּשִׁנּוּי הַטֶּבַע, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אוֹ כְּאֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע. וְגַם כֵּן צָרִיךְ הָאִישׁ שֶׁנַּחְזִיק אוֹתוֹ בְּנָבִיא וְנַאֲמִין בּוֹ לִהְיוֹת אִישׁ יָשָׁר תָּמִים הוֹלֵךְ, כִּי יָדוּעַ שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה (שבת צב א) כִּי אִם עַל הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. וְנָבִיא שֶׁהִכְטִיחַ עַל הָרָעָה שֶׁתָּבוֹא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאת אֵין סְתִירָה בִּנְבוּאָתוֹ בְּכָךְ, כִּי הַשֵּׁם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה כְּשֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, וּכְמוֹ בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁהוֹסִיפוּ מִן הַשָּׁמַיִם עַל יָמָיו אַחַר הַגְּזֵרָה שֶׁיָּמוּת, אֲבָל כָּל נָבִיא שֶׁהִכְטִיחַ עַל הַטּוֹבָה, אִם לֹא נִתְאַמְּתָה נְבוּאָתוֹ הִיא סְתִירָה בֶּאֱמֶת לִנְבוּאָתוֹ, שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁיְּגַזֵּר הָאֵל עַל יְדֵי נָבִיא שָׁלוּחַ, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם, וְזֶה מֵרֹב טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל, נִמְצָא שֶׁבְּדִבְרֵי הַטּוֹבָה יְבָחֵן הַנָּבִיא. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בִּמְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד [ה׳ יסוה״ת פ״י].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיָּקוּם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמְנַסֶּה הַנָּבִיא יוֹתֵר מִדַּאי עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תכה

א **מִצְוַת הֲרִיגַת שִׁבְעָה עַמָּמִין** – לַהֲרֹג שִׁבְעָה עַמָּמִים הַמַּחְזִיקִין בְּאַרְצֵנוּ טֶרֶם כָּבַשְׁנוּ אוֹתָהּ מֵהֶם. וְהֵם הַכְּנַעֲנִי, וְהָאֱמוֹרִי וְכוּ׳ וּלְאַבְּדָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצָאֵם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (דברים ז ב) הַחֵרֶם תַּחֲרִים אוֹתָם, וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה בְּסֵדֶר שִׁפְטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כ יז) כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְגוֹ׳.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁאִלּוּ הַשִּׁבְעָה עַמָּמִים הֵם שֶׁהֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל תּוֹעֲבַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר שָׂנֵא, וְעַל כֵּן בִּהְיוֹתָם עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן נִצְטַוִּינוּ עֲלֵיהֶם לְמַחוֹתָם וּלְאַבְּדָם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, לֹא יִזָּכְרוּ וְלֹא יִפָּקְדוּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, וּבְמִצְוָתֵנוּ זֹאת עֲלֵיהֶם לְהַחְרִימָם יִמָּצֵא לָנוּ תּוֹעֶלֶת, שֶׁנְּאַבֵּד זִכְרָם מִן הָעוֹלָם, וְלֹא נִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְגַם יֵשׁ לָנוּ לִקַּח מוּסָר בָּזֶה, שֶׁלֹּא נִפְּנֶה אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי בְּרָדְפֵנוּ אַחַר כָּל אִישׁ מֵהַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת לְהָרְגוֹ עַל הִתְעַסְּקָם בַּעֲבוֹדָה זָרָה, לֹא יַעֲלֶה עַל לֵב אִישׁ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם בְּשׁוּם פָּנִים.

ג וְאֵין לִשְׁאֹל כְּלָל לָמָּה נִבְרְאוּ הָאֻמּוֹת הָרָעוֹת אֵלּוּ אַחַר שֶׁסּוֹפָן לֵאָבֵד לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם (עי׳ בפירוש המשנה להרמב״ם בהקדמתו לסדר זרעים), כִּי כְּבָר יָדַעְנוּ שֶׁרְשׁוּת נִתְּנָה בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם לִהְיוֹת טוֹב אוֹ רַע, וְשֶׁלֹּא יַכְרִיחַ הַשֵּׁם אֶת הָאָדָם עַל אֶחָד מֵהֶם, וְאַחַר שֶׁכֵּן נֹאמַר, כִּי שִׁבְעָה עַמָּמִים אֵלּוּ, קִלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם וְהִרְשִׁיעוּ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ כֻּלָּן אֲבַדּוֹן וָמָוֶת, וּבִתְחִלַּת הַבְּרִיאָה, הָיוּ רְאוּיִים גַּם לְטוֹבָה. וְאֶל הַטַּעַם הַזֶּה נִסְמְכָה מִצְוַת כִּלְיוֹן עֲמָלֵק שֶׁבְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא, בְּסוֹף מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבַּסֵּדֶר (מצוה תרד). וְאִם נַחְפֹּץ נֹאמַר עוֹד כִּי אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה לָהֶם בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים שְׁעַת הַכֹּשֶׁר, וּמִפְּנֵי אוֹתָהּ הַסִּבָּה זָכוּ לְהִבָּרְאוֹת, אוֹ אוּלַי נֹאמַר שֶׁיָּצָא מִבֵּין כָּלָם אָדָם אֶחָד הָגוּן וּבִשְׁבִילוֹ זָכוּ לְהִבָּרְאוֹת, וּכְעִנְיַן שֶׁמָּצִינוּ חָכָם אֶחָד שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז י, ב) שֶׁהָיָה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל עֲמָלֵק וְהוּא אַנְטוֹנִינוּס, וְאֵין מִן הַנִּמְנָע אֵצֶל הַבּוֹרֵא לִבְרֹאת כַּמָּה בְּנֵי אָדָם בִּשְׁבִיל אֶחָד, כִּי הוּא בָּרוּךְ הוּא לֹא יִרְאֶה עָמָל בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ עֲשׂוֹהוּ, בְּהַנָּחַת חֻפְצוֹ יַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר חָפֵץ, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא הַמַּבְדִּיל אֶל כָּל מַעֲשֵׂינוּ, יוֹדֵעַ מָה צָּרִךְ לַאֲחֵרִים אֶל הָאֶחָד הַמְיֻחָד כִּי יִבָּרְאוּ כֻּלָּם בִּשְׁבִילוֹ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כ, ב רמב״ם מלכים פ״ה הל׳ א ב) שֶׁאֵין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה, שֶׁהִיא מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עַמָּמִין הַנִּזְכָּרִים, וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, וּמִלְחֶמֶת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִצַּר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם, וּבְמִלְחָמוֹת אֵלּוּ אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לְהָרְגָם. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצות עשה קפז) אוּלַי חוֹשֵׁב יַחְשֹׁב שֶׁזּוֹ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אַחַר שֶׁשִּׁבְעָה עַמָּמִין כְּבָר אָבְדוּ, וְזֶה אָמְנָם יַחְשְׁבֶהוּ מִי שֶׁלֹּא יָבִין עִנְיַן נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וּכְלַל דְּבָרָיו זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁיֵּשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל מִצְוָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עֲשָׂיָתָהּ נֶעְדֶּרֶת מֵחֲמַת שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, כְּגוֹן מִצְוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא אַחַר כֵּן בָּאָרֶץ, וְכֵן מִצְוֹת הַסָּבַת נַחֲלָה שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁהָיוּ בְּחִלּוּק הָאָרֶץ בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, כְּגוֹן אֵלּוּ הֵן שֶׁנִּקְרָאוֹת אֵינָן נוֹהֲגוֹת לַדּוֹרוֹת, אֲבָל כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא נֶעְדֶּרֶת מִמֶּנּוּ מֵחֲמַת שֶׁאֵינָהּ נִמְצֵאת לָנוּ שֶׁנּוּכַל לַעֲשׂוֹתָהּ, אֲבָל לֹא שֶׁהַכָּתוּב יִתְלֶה אוֹתָהּ בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים, כְּגוֹן זוֹ שֶׁל אָבְדַן שִׁבְעָה עַמָּמִים וַעֲמָלֵק, שֶׁהַכָּתוּב צִוָּנוּ לְמְחוֹת שְׁמָם וּלְאַבְּדָם לְעוֹלָם בְּכָל דּוֹר וְדוֹר שֶׁנִּמְצָאִים, וְאַף כִּי כְּבָר עָשִׂינוּ בָּהֶם הַמְּחֻיָּב עַל יְדֵי דָּוִד מִלְּכֵנוּ שֶׁהִשְׁחִיתָם כֻּלָּם עַד שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מֵהֶם רַק מְתֵי מִסְפָּר שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ וְנִטְבְּעוּ בֵּין הָאֻמּוֹת עַד שֶׁלֹּא נוֹדַע זִכְרָם, וְאֵין בְּיָדֵינוּ עַתָּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם וּלְהָרְגָם אַף עַל פִּי כֵן לֹא תִקָּרֵא מִצְוָה זוֹ מִפְּנֵי זֶה מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת, וְהֶבֵן זֶה הֶעָקֵר וְהַחְזֵק בּוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶם וְיָכֹל לְהָרְגוֹ מִבְּלִי שֶׁיִּסְתַּכֵּן בַּדָּבָר וְלֹא הָרָגוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (דברים כ טז) לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסוֹף סֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, בַּמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת אֶחָד מִכָּל שִׁבְעָה עַמָּמִים (מצוה תקכח).

מצוה תכו

א **שֶׁלֹּא לָחֹן וּלְרַחֵם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא נַחְמֹל עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא יִשַּׂר בְּעֵינֵינוּ דָּבָר מֵהֶם, כְּלוֹמַר, שֶׁנַּרְחִיק מִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ וְלֹא יַעֲלֶה עַל פִּינוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּמִי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה דְּבַר תּוֹעֶלֶת, וְלֹא יִהְיֶה מַעֲלָה חֵן בְּעֵינֵינוּ בְּשׁוּם עִנְיָן, עַד שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז ז א) שֶׁאָסוּר לוֹמַר כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה אוֹ מַה נֶּחְמָד וְנָעִים הוּא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז ב) וְלֹא תְחָנֵּם, וּבָא הַפֵּרוּשׁ עַל זֶה לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֵן, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁלָּמְדוּ מִלֹּא תְחָנֵּם, לֹא תִּתֵּן לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם, וְהַכֹּל שֹׁרֶשׁ אֶחָד. וּבִירוּשַׁלְמִי דַּעֲבוֹדָה זָרָה (פ״א ה״ט) אָמְרוּ לֹא תְחָנֵּם, לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֵן, בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁתְּחִלַּת כָּל מַעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם הִיא קְבִיעוּת הַמַּחְשָׁבָה בַּמַּעֲשִׂים וְהַעֲלוֹת הַדְּבָרִים עַל שִׂפַּת לָשׁוֹן, וְאַחַר הַמַּחְשָׁבָה וְהַדִּבּוּר בָּם תִּעָשֶׂה כָּל מְלָאכָה, וְעַל כֵּן בְּהִמָּנְעֵנוּ בְּמַחְשָׁבָה וּבְדִבּוּר מִמְּצֹא בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה תּוֹעֶלֶת וְחֵן, הִנְנוּ נִמְנָעִים בְּכָךְ מִלְּהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם וּמִלִּרְדֹּף אַחַר אַהֲבָתָם וּמִלִּלְמֹד דָּבָר מִכָּל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סה, א) כְּשֶׁאֵין נוֹתְנִין לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם דְּדַוְקָא לְמִי שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל לֹא לְמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּגַיּוּתוֹ לְאֻכְלוֹ שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּשְׁאָר כָּל הָעֲבֵרוֹת כְּגוֹן גֵּר תּוֹשָׁב, דְּמִכֵּיוָן שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת מְפֹרָנָסִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ מַתָּנַת חִנָּם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין כט, א) שֶׁאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גטין סא, א) שֶׁמַּתָּר לְפַרְנֵס עֲנֵיֵּי גּוֹיִם עִם עֲנֵיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְיֵשׁ פְּרָטִים, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה [י״ד סי׳ קנא].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשׁוֹבֵחַ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמַעֲשֵׂיהֶם, זוֹלָתִי בְּעִנְיָן שֶׁיִּמְצָא שֶׁבַח יָתֵר מְאֹד לְאֻמָּתֵנוּ מִתּוֹךְ שִׁבְחָם, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל עָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הוּא סִבָּה לְתַקָּלָה מְרֻבָּה שֶׁאֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין, כִּי הַדְּבָרִים יֵרְדוּ לְפְעָמִים בְּחַדְרֵי בֶּטֶן הַשּׁוֹמְעִים, וְכָל יוֹדֵעַ דַּעַת יָבִין זֶה.

מצוה תכז

א לֹא לְהִתְחַתֵּן בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּן עִם הָאֻמּוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מאיסורי ביאה יב א) לֹא עִם שִׁבְעָה עַמְּמִים וְלֹא עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז ג) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם. וְעִנְיַן הַחֲתְנוּת הוּא, שֶׁיִּתֵּן בִּתּוֹ לִבְנוֹ אוֹ בְּנוֹ לְבִתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם) בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. וְכָל שֶׁכֵּן הַמִּזְדַּוֵּג עִמָּהֶם, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ בִּכְלַל הָאִסּוּר, וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (לו, ב) דֶּרֶךְ חֲתָנוּת אָסְרָה תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה דִּלֹּא תִתְחַתֵּן בְּשִׁבְעָה עַמְּמִים הוּא דִּכְתִיב וּבְגֵרוּתָן דַּוְקָא, וְהָכִי מַשְׁמַע לְהוּ לְרַבָּנָן שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (יבמות עו, א) בְּגֵרוּתָן אִית לְהוּ חֲתָנוּת, בְּגַיּוּתָן לֵית לְהוּ חֲתָנוּת, בַּמֶּה שֶׁחָזַר הַכָּתוּב בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ יְרֻבֶּה שִׁבְעָה עַמְּמִים וְכָל שְׁאָר הָאֻמּוֹת בָּאִסּוּר אַף בְּגַיּוּתָן, אֲבָל שִׁבְעָה עַמְּמִין נָאֶסְרוּ אַף בְּגֵרוּתָן לְפִי שֶׁהָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, וּשְׁאָר עַמְּמִין מֵתָרִין בְּגֵרוּת, וְאִסּוּר זֶה יִהְיֶה דַּוְקָא כְּשֶׁהוּא מְיַחֲדָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, אֲבָל הַבָּא עַל הַגּוֹיָה דֶּרֶךְ מִקְרֶה, כְּאָדָם שֶׁבָּא עַל זוֹנָתוֹ שֶׁלֹּא בְּפַרְהֶסְיָא, אֵין בָּזֶה אֶלָּא אִסּוּר דִּבְרֵיהֶם, וְהוּא אִסּוּר נשג״ז (נדה, שפחה, גויה, זונה), הַמַּזְכָּר בַּעֲבוֹדָה זָרָה (שם).

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁרֹב הֲמוֹן הָעָם, דֶּרֶךְ טִפְּשׁוּת יִמְשְׁכוּ אַחַר עֲצַת נְשׁוֹתֵיהֶם, וְאִם יִשָּׂא אָדָם בַּת אֵל נֵכָר תִּמְשְׁכֶהוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹד כִּי גַּם בָּנֶיהָ הַנּוֹלָדִים מִמֶּנּוּ תְּגַדֵּל לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאוֹי לוֹ לַפּוֹסֵל אֶת זַרְעוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פא, א) הַבּוֹעֵל אֲרָמִית בְּפַרְהֶסְיָא, לְעִנְיַנֵי עֶשָׂרָה יִשְׂרָאֵל אוֹ יוֹתֵר קַנָּאִים פּוֹגְעִין בּוֹ, וּרְאָיָה לַדָּבָר מַעֲשֶׂה פִּנְחָס וְזִמְרִי, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין הַקַּנָּאי רַשַּׁאי לִפְגֹּעַ בּוֹ, אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה הַזִּמָּה, וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה ח) וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֻבָּתָהּ, אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ, אֲבָל מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וּמַלְקִין אוֹתוֹ, מִכֵּיוָן שֶׁעָשָׂה הַמַּעֲשֶׂה בְּפַרְהֶסְיָא. לֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִין וְלֹא הִלְקוּהוּ בֵּית דִּין יָדָעְנוּ מִדִּבְרֵי קַבָּלָה שֶׁהוּא בְּכָרֵת, דִּכְתִיב (מלאכי ב יא) וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר יִכְרֵת ה׳ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה. וְגוֹי הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, אִם הִיא אֵשֶׁת אִישׁ נֶהֱרָג עָלֶיהָ, וְאִם לָאו אֵינוֹ נֶהֱרָג. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַגּוֹיָה בְּזָדוֹן, וַאֲפִלּוּ דֶּרֶךְ זְנוּת הִיא תֵּהָרֵג מִכָּל מָקוֹם, מִפְּנֵי שֶׁבָּא לְיִשְׂרָאֵל תַּקָּלָה עַל יָדָהּ כְּדִין הַבְּהֵמָה, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא טז יז) הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם וגו׳. וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ. וְיֵשׁ פְּרָטֵי דְּבָרִים אֵלֶּה, מְבֹאָרִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וּבְסַנְהֶדְרִין, וּבְיָבָמוֹת, וְקִדּוּשִׁין [הלכות איסורי ביאה פ״ב].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִתְחַתֵּן עִם שִׁבְעָה עַמְּמִין בְּגֵרוּתָן, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּחֵד לוֹ אִשָּׁה מֵהֶם לְבְנוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן בִּתּוֹ לְאֶחָד מֵהֶן, הָאָב עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֲבָל הַבֵּן שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה הַבִּיאָה לוֹקֶה, וּבִשְׁאָר עַמְּמִים, וְכֵן בְּשִׁבְעָה עַמְּמִים בְּגַיּוּתָן, הַמְיַחֵד לוֹ אִשָּׁה מֵהֶן לָבוֹא עָלֶיהָ תָּמִיד לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה מֵאַחַר שֶׁיִּחֲדָהּ, וְהִיא תֵּהָרֵג, וְאִם לֹא יִחֲדָהּ, אֶלָּא שֶׁבָּא עָלֶיהָ פַּעַם אַחַת דֶּרֶךְ זְנוּת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן.

מצוה תכח

א שֶׁלֹּא לַהֲנוֹת מִצְּפּוּי עֲבוֹדָה זָרָה וּמִשְׁמְשֶׁיהָ – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לַהֲנוֹת מִצְּפּוּיֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, כְּגוֹן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יָד אָדָם, כְּגוֹן, הַר אוֹ בְּהֵמָה אוֹ אִילָן, שֶׁאֵינָן נֶאֱסָרִין בַּהֲנָאָה אֲבָל הַצְּפּוּי שֶׁעֲלֵיהֶם מִכָּל מָקוֹם אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁהִיא בִּכְלַל

מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאָסוּרִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז כה) לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר דֶּרֶךְ כְּלָל (שם יג יח) וְלָא יִדְבַּק בְּיָדְךָ וְגוֹ' נִתְיַחֵד לָאו בַּצִּפּוּי, לְפִי שֶׁיִּתְּנוּ עֵינֵיהֶם בּוֹ הַפְּתָאִים.

ב מְשָׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל הַנִּטְפָּל לָהּ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. יִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵעֲבוֹדָה זָרָה.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנֶהֱנָה בְּצִפּוּיָן, וַאֲפִלּוּ בְּכָל שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תכט

א **שֶׁלֹּא לֶהָנוֹת מִתַּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא נַדְבִּיק שׁוּם דָּבָר מֵעֲבוֹדָה זָרָה עִם מָמוֹנֵנוּ וּבִרְשׁוּתֵנוּ לֶהָנוֹת בּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז כו) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְגוֹ'.

ב מְשָׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה הַנִּמְאֶסֶת.

ג דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, גַּם כֵּן בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמַּסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה.

ד וּבֵאֲרוּ לָנוּ (מכות כב א), שֶׁהַמְבַשֵּׁל בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה, וּמִשּׁוּם וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים הֵם, אֶחָד הַמַּכְנִיס דְּבַר עֲבוֹדָה זָרָה לִרְשׁוּתוֹ כְּדֵי לֶהָנוֹת בּוֹ, וְאֶחָד הַנֶּהֱנֶה בּוֹ, שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם מַרְאֶה הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ הַחֵפֶץ עָלֶיהָ, וְלוֹקֶה עַל שְׁנֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁפָּתַבְנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם עִקָּר אֶחָד לָהֶם, וְהִיא הַהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַהֲנָאָה, מִכָּל מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ הֲנָאָה לוֹקֶה שְׁתַּיִם, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה בְּסֵדֶר אֱמֹר (מצוה רעג), בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּעַל אַלְמָנָה שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵי הַלָּאוִין עִקָּר אֶחָד לָהֶן, כְּמוֹ שֶׁפָּתַבְנוּ שָׁם.

ה וּבְכָלַל אִסּוּר זֶה. בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, בֵּין מְשַׁמְּשֶׁיהָ, בֵּין תִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ, וּבֵין עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁל גּוֹי. וּמָה בֵּין זוֹ לְזוֹ? (רמב"ם ע"ז פ"ז ה"ד), שֶׁל גּוֹי אָסוּרָה מִיָּד שֶׁנַּעֲשֵׂית, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם, מִשֶּׁפְּסָלוּ, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ אֲסוּרָה, עַד שֶׁתֵּעָבֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כז טו) וְשָׂם בַּסָּתֶר, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר.

ו וּמִן הַנִּכְלָל בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁלֹּא יַדְבִּיק הָאָדָם אֶל מָמוֹנוֹ שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל בְּצֶדֶק מָמוֹן אַחֵר שֶׁהוּא שֶׁל גֶּזֶל, אוֹ חָמָס אוֹ מַרְבִּית, אוֹ מִכָּל דָּבָר מְכֹעָר, שֶׁכָּל זֶה בִּכְלַל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה הוּא, שֶׁיֵּצֵר לֵב הָאָדָם רַע, חוֹמֵד אוֹתוֹ וּמְבִיאוֹ אֶל הַבַּיִת, וְהַיֵּצֶר הָרַע נִקְרָא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ב י א) שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל (שם טו ט) וּכְתִיב בְּעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה (שם יג יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ וְגוֹ'. וּבְמָמוֹנוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ, וּבְמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה עַל כֻּלָּן נֶאֱמַר וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמוֹהוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל הַנִּדְבָּק עִמּוֹ הוּא חֵרֶם, שֶׁאֵין בְּרִכַּת הָאֵל מְצוּיָה בּוֹ, וְאָבֵד וְכָלָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ עא, א), שֶׁפְּרוּטָה שֶׁל רִבִּית מְכַלָּה כַּמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁל מָמוֹן, שֶׁבָּא זֶה, וּמְאַבֵּד אֶת זֶה.

ז וְנוֹהֶגֶת אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָקַח שׁוּם דָּבָר מֵעֲבוֹדָה זָרָה וֶהֱבִיאוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְנֶהֱנָה בּוֹ לוֹקֶה שְׁתַּיִם מִשּׁוּם וְלֹא תָבִיא וְגוֹ' וּמִשּׁוּם וְלֹא יִדְבַּק וְגוֹ' כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ע"ז פ"ז ה"ב).

מצוה תל

א **לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם אַחַר אֲכִילַת הַמָּזוֹן** – לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אַחַר שֶׁיֹּאכַל הָאָדָם וְיִשְׂבַּע מִלֶּחֶם אוֹ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב (דברים ח ח), כְּשֶׁהוּא זָן מֵהֶם. וְלֶחֶם סְתָם נִקְרָא פַּת הָעֲשׂוּיָה מֵחִטָּה וּשְׂעוֹרָה, וּבִכְלַל הַחִטָּה הַכֻּסֶּמֶת, וּבִכְלַל הַשְּׂעוֹרָה שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפּוֹן, וְעַל כְּלָל שִׁבְעַת הַמִּינִין הַזָּנִין נֶאֱמַר (שם י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה וְגוֹ'. וְזֹאת הַשְּׂבִיעָה אֵינָהּ שָׁוָה בְּכָל אָדָם, אֶלָּא כָּל אָדָם יוֹדֵעַ שְׂבִיעָתוֹ, וְיָדַעְנוּ שִׂעוּר שְׂבִיעַת הַצַּדִּיק, שֶׁהוּא בְּאָכְלוֹ לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ, אֻרְצָה לוֹמַר, כְּדֵי מִחְיָתוֹ לְבַד, וְהָרְאָיָה, שֶׁאֵין חִיּוּב הַבְּרָכָה מִן הַתּוֹרָה רַק אַחַר הַשְּׂבִיעָה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֹּתוֹ בִּבְרָכוֹת (כ, ב) דָּרַשׁ רַב עֻוירָא וְכוּ', עַד אָמַר לָהֶם לֹא אֶשָּׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֲנִי כְּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ, וְהֵם דִּקְדְּקוּ עַל עֲצָמָם עַד כַּזַּיִת וְעַד כַּבֵּיצָה. וְעוֹד אַרְחִיב הַמַּאֲמָר בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה וּבַדִּינִין הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, וְאוֹדִיעַ הַמַּחְלֹקֶת שֶׁיֵּשׁ לְרַבּוֹתֵינוּ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקַּדָּמָה, הֲלֹא הִנַּדְתִּי לְךָ בְּנִי בְּמָה שֶׁקָּדַם, כִּי לְשֵׁם בָּרוּךְ הוּא כָּל הַכָּבוֹד וְהַהוֹד וְכָל הַטּוֹב וְכָל הַחָכְמָה וְכָל הַיְכֹלֶת וְכָל הַבְּרָכָה, וְדִבְרֵי בֶּן אָדָם וְכָל מַעֲשֵׂהוּ אִם טוֹב וְאִם רָע לֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע, עַל כֵּן צָרִיךְ אַתָּה לְהַבְחִין כִּי בְּאָמְרֵנוּ תָּמִיד בַּבְּרָכוֹת בָּרוּךְ אַתָּה הַשֵּׁם אוֹ יִתְבָּרַךְ, אֵין הַמַּשְׁמָעוּת לְפִי הַדִּוֹמֶה, לְהוֹסִיף בְּרָכָה בְּמִי שֶׁאֵינֶנּוּ צָרִיךְ לְשׁוּם תּוֹסֶפֶת חָלִילָה, כִּי הוּא הָאָדוֹן עַל הַכֹּל וְעַל הַבְּרָכוֹת, הוּא מְחַדֵּשׁ אוֹתָן, וּמַמְצִיאָן מֵאַיִן, וּמַשְׁפִּיעַ מֵהֶן שֶׁפַע רַב בַּאֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם רְצוֹנוֹ הַטּוֹב. עַל כֵּן צְרִיכִין אָנוּ לְחַפֵּשׂ כַּוָּנַת הָעִנְיָן מַהוּ, וְלֹא נוֹצִיא זְמַנֵּנוּ בַּמֶּה שֶׁהָעֶסֶק בּוֹ תָּמִיד מִבְּלִי הֲבָנָה בּוֹ כְּלָל. וַאֲנִי הַמְעוֹרֵר, אֵין מַחֲשַׁבְתִּי שֶׁיַּשִּׂיג שִׂכְלִי אֲפִלּוּ כְּטִפָּה מִן הַיָּם בַּאֲמַתַּת הָעִנְיָן, כִּי כְּבָר הֻגַּד לִי וְשָׁמַעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים, כִּי יֵשׁ בִּדְבָרִים אֵלֶּה, יְסוֹדוֹת חֲזָקִים וְסוֹדוֹת נִפְלָאִים, יוֹדִיעוּם חַכְמֵי הַתּוֹרָה לְתַלְמִידֵיהֶם כְּשֶׁהֵם נְבוֹנִים וּכְשֶׁרִים וּבְכָל מַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, אֲבָל רַב חֶפְצִי לְהַשִּׂיג בָּזֶה קְצָת טַעַם יַשִּׁאֵנִי לְדַבֵּר בּוֹ, וְאוּלַי הָיְתָה טוֹבָה הַשְׂתִּיקָה, אֲבָל הָאַהֲבָה תְּקַלְקֵל הַשּׁוּרָה.

ג יָדוּעַ הַדָּבָר וּמְפֻרְסָם, כִּי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, פּוֹעֵל כָּל הַנִּמְצָא וּבָרָא הָאָדָם וְהִשְׁלִיטוֹ עַל הָאָרֶץ וְעַל כָּל אֲשֶׁר בָּהּ, וּמִמְּדוֹתָיו בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא רַב חֶסֶד וְהוּא חָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו, וְרוֹצֶה לְהֵיטִיבָן וְאוֹיֵן וְנִפְאָיִן לְקַבֵּל טוֹבָה מֵאִתּוֹ, וְזֶה בֶּאֱמֶת מִשְׁלֻמּוּתוֹ בָּרוּךְ הוּא, כִּי לֹא יִקָּרֵא שָׁלֵם בְּטוֹבָה, רַק מִי שֶׁהוּא מֵיטִיב לַאֲחֵרִים זוּלָתוֹ, אֵין סָפֵק בָּזֶה לְכָל בֶּן דַּעַת. וְאַחַר הַסְכָּמָה זוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ בְּחִיּוּב מֻרֹּב שְׁלֵמוּת טוּבוֹ שֶׁחָפְצוֹ לְהָרִיק עָלֵינוּ מִבִּרְכָתוֹ, נֹאמַר שֶׁעִנְיַן הַבְּרָכָה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים לְפָנָיו אֵינֶנּוּ, רַק הַזְכָּרָה לְעוֹרֵר נַפְשֵׁנוּ בְּדִבְרֵי פִּינוּ כִּי הוּא הַמְבֹרָךְ, וּמְבֹרָךְ יִכְלֹל כָּל הַטּוֹבוֹת, וּמִתּוֹךְ הַהִתְעוֹרְרוּת הַטּוֹב הַזֶּה בְּנַפְשֵׁנוּ וְיִחּוּד מַחְשַׁבְתֵּנוּ לְהוֹדוֹת אֵלָיו שֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת כְּלוּלוֹת בּוֹ וְהוּא הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם לְשַׁלְּחָם עַל כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, אָנוּ זוֹכִים בַּמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב הַזֶּה לְהַמְשִׁיךְ עָלֵינוּ מִבִּרְכוֹתָיו, וְאַחַר הַזְכָּרָה וְהוֹדָאָה זוֹ לְפָנָיו, אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁאָנוּ צְרִיכִים דַּעַת, אוֹ סְלִיחָה לַעֲוֹנֹתֵינוּ, אוֹ רְפוּאָה, אוֹ עֹשֶׁר וְכָל דָּבָר. וְכֵן אַחַר הַבַּקָּשָׁה מִמֶּנּוּ, אָנוּ חוֹזְרִין וּמוֹדִים אֵלָיו בָּזֶה לוֹמַר, כִּי מִמֶּנּוּ יָבוֹא אֵלֵינוּ, וְזֶהוּ פְּתִיחָה וַחֲתִימָה שֶׁל הַבְּרָכוֹת, פֶּן נַחְשֹׁב כְּעֶבֶד פָּרָס מַרְבּוֹ וְהוֹלְךְ לוֹ בְּלֹא רְשׁוּת כְּמִתְגַּנֵּב. וְנִמְצָא לְפִי הַנָּחַת טַעַם זֶה, שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ תֹּאַר, כְּלוֹמַר, הוֹדָאָה עָלָיו כִּי הוּא כּוֹלֵל כָּל הַבְּרָכוֹת. וּבִלְשׁוֹן יִתְבָּרַךְ שֶׁאָנוּ מַזְכִּירִין תָּמִיד שֶׁהוּא מֵהִתְפָּעֵל נֶאֱמַר, שֶׁהַכַּוָּנָה בּוֹ שֶׁאָנוּ מִתְחַנְּנִים אֵלָיו שֶׁיִּהְיֶה רָצוֹן מִלְּפָנָיו לְסַבֵּב לֵב בְּרִיּוֹתָיו לִהְיוֹת נָכוֹן לְפָנָיו שֶׁיּוֹדוּ הַכֹּל אֵלָיו וּבוֹ יִתְהַלְלוּ, וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ יִתְבָּרַךְ כְּלוֹמַר, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁכָּל בְּנֵי הָעוֹלָם יִהְיוּ מְיַחֲסִים הַבְּרָכָה אֵלֶיךָ, וּמוֹדִים כִּי מִמְּךָ תִּתְפַּשֵּׁט בַּכֹּל, וְעִם הוֹדָאַת הַכֹּל בָּזֶה תָּנוּחַ בִּרְכָתוֹ בָּעוֹלָם, וְיִשְׁלַם חֶפְצוֹ, שֶׁהוּא חָפֵץ לְהֵטִיב, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְתַשְׁלוּם הַחֶפֶץ תַּכְלִית כָּל הַמְבֻקָּשׁ. וְהִנֵּה מָצָאנוּ קְצָת טַעַם אַף בִּלְשׁוֹן יִתְבָּרַךְ הַמַּתְמִיהַ. וּמִן הַפֵּרוּשׁ (נ״א הַשֹּׁרֶשׁ) הַזֶּה, מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ס ב) שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים, לוֹמַר, שֶׁחָפְצוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּעֻלָּה שֶׁיִּזְכּוּ בָּהּ לָפָנָיו וְיַמְשִׁיכוּ עֲלֵיהֶם מְטוּבוֹ, כִּי חָפֵץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד הוּא, וְלָתֵת עֲלֵיהֶם מִבִּרְכָתוֹ מְטוּב שִׂלְמוּתוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וְזֶהוּ הַשֹּׁרֶשׁ הַגָּדוֹל לְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם טוֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁזֶּה שְׁכָרוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם שֶׁמַּשְׁלִים חֶפְצוֹ, בַּאֲשֶׁר הוּא רוֹצֶה בְּטוֹבָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת.

ד וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁהַזְכָּרַת בָּרוּךְ הִיא הוֹדָאָה לְפָנָיו עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן לוֹ, וְשֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת אֵלָיו בָּזֶה בִּתְחִלַּת הַשְׁאָלָה וּבְסוֹפָהּ, לְבַל יְהִי כְּעֶבֶד שֶׁנָּטַל פְּרָס מֵאֵת רַבּוֹ וְהָלַךְ בְּלֹא רְשׁוּת, יָצְאוּ לְפִי דַּעְתִּי הַחִלּוּקִין שֶׁקָּבְעוּ לָנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יא, א) בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת, שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְחוֹתְמוֹת גַּם כֵּן בְּבָרוּךְ, וְיֵשׁ חוֹתְמוֹת וְלֹא פּוֹתְחוֹת, וְיֵשׁ פּוֹתְחוֹת וְלֹא חוֹתְמוֹת, כֵּיצַד ? כָּל בְּרָכָה שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בַּקָּשַׁת דָּבָר מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹ הַזְכָּרַת נֵס, וְאֵינָהּ סְמוּכָה לִבְרָכָה אַחֶרֶת, פּוֹתַחַת בְּבָרוּךְ וְחוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ. כְּגוֹן יוֹצֵר אוֹר דְּשַׁחֲרִית וּמַעֲרִיב עֲרָבִים דְּעַרְבִית, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן כַּמָּה מִן הַתַּעַם הַנִּזְכָּר. וְכָל בְּרָכָה הַסְּמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ חוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ, אֲבָל אֵינָהּ פּוֹתַחַת, מִן הַתַּעַם הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי מִכֵּיוָן שֶׁהוֹדָה וְנָתַן הַמַּמְשָׁלָה לָאֵל בְּסוֹף הַבְּרָכָה הַסְּמוּכָה לָזוֹ, וְלֹא הִפְסִיק אַחַר הוֹדָאָה זוֹ בְּדָבָר קָטָן אוֹ גָּדוֹל, אֵין רָאוּי לִכְפֹּל הוֹדָאַת קַבָּלַת הָאַדְנוּת פַּעֲמַיִם בְּבַת אַחַת בִּשְׁבִיל חִלּוּק הַשְׁאֵלוֹת שֶׁאָנוּ שׁוֹאֲלִים לְפָנָיו, אֲבָל רָאוּי לִהְיוֹת חוֹתֶמֶת בְּבָרוּךְ, כִּי אַחַר שֶׁהִפְסִיק בִּשְׁאֵלַת צָרְכָּיו רָאוּי לוֹ לַחְזֹר וּלְהַזְכִּיר וְלָתֵת אֶל לִבּוֹ פַּעַם אַחֶרֶת קַבָּלַת מַלְכוּתוֹ וְאַדְנוּתוֹ עָלָיו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּמְצָא לְפִי דַּעְתִּי טַעַם כֻּלָּן, אִם תַּחְשֹׁב בָּהֶן. וַאֲשֶׁר בָּהֶן סְמוּכוֹת יוֹצְאוֹת מִגֶּדֶר זֶה, כְּגוֹן בִּרְכַּת חֲתָנִים וְקִדּוּשָׁא וְאַבְדָּלְתָּא וַאֲחֵרוֹת, כְּבָר תֵּרְצוּם לָנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, וְהַטַּעַם שֶׁלִּמְּדוּנוּ בְּקָצָתָם, לְפִי שֶׁפְּעָמִים נֶאֱמְרוֹת אוֹתָן הַבְּרָכוֹת שֶׁלֹּא בִּסְמִיכוּת, וְרַבּוֹתֵינוּ לֹא רָצוּ לְחַלֵּק וְלוֹמַר, כְּשֶׁתָּבוֹא בִּסְמִיכוּת תֵּאָמֵר בְּעִנְיָן כֵּן, וּכְשֶׁלֹּא בִּסְמִיכוּת כֵּן, כִּי הֵם יִבְרְחוּ מִן הַחִלּוּקִין לְעוֹלָם בְּכָל מָה שֶׁמָּסוּר בְּיַד הֶהָמוֹן, וְכֵן הַדַּעַת.

ה וְכָל בְּרָכָה בָּעוֹלָם שֶׁאֵין בָּהּ בַּקָּשַׁת דָּבָר מֵהָאֵל וְלֹא הַזְכָּרַת נֵס שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן, הַבְּרָכוֹת שֶׁלְּפָנַי מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וְכָל הֲנָאוֹת הַגּוּף וְכֵן בִּרְכַּת נֵס שֶׁל יָחִיד, שֶׁאֵין בְּאֵלּוּ הַבְּרָכוֹת לְעוֹלָם נֹסַח אָרֹךְ, יְדוּעַ הַדָּבָר לְכָל יוֹדֵעַ סֵפֶר, שֶׁכֻּלָּן פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְלֹא חוֹתְמוֹת, מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר מַלְכוּת הַשֵּׁם וְאַדְנוּתוֹ וּמִיָּד גָּמַר דְּבָרָיו אֵינוֹ מִן הַחִיּוּב לַחְזֹר פַּעַם שֵׁנִית הַזְכָּרַת בָּרוּךְ, שֶׁיִּדְמֶה בְּכֶפֶל דָּבָר בְּמָה שֶׁאֵין צָרֶךְ, דָּבָר בָּרוּר הוּא.

ו וְכָל הַבְּרָכוֹת שֶׁהֵן קְבוּעוֹת לְשֶׁבַח הַשֵּׁם לְבַד, כְּגוֹן, הָרוֹאֶה יָם הַגָּדוֹל וְאֵילָנוֹת טוֹבִים וְכֵן שׁוֹמֵעַ קוֹל רְעָמִים, וְיֶתֶר הָעִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה, מֵהֶן פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְלֹא חוֹתְמוֹת, וּמֵהֶן חוֹתְמוֹת וְלֹא פּוֹתְחוֹת, וְהַכֹּל מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, כִּי הַמְזַכִּיר שְׁבָחִים, דַּי לוֹ לְפִי הַנִּרְאֶה בְּהַזְכָּרַת הָאַדְנוּת בַּתְּחִלָּה אוֹ אֲפִלּוּ בַּסּוֹף, אַחַר שֶׁאֵינֶנּוּ מְבַקֵּשׁ דָּבָר לוֹ וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁבִיל הֲנָאָה שֶׁיִּרְצֶה לְקַבֵּל, שֶׁאִלּוּ הַמְבַקֵּשׁ דָּבָר אוֹ רוֹצֶה לֵהָנוֹת רָאוּי בֶּאֱמֶת לְהָאִיר פֶּתַח דְּבָרָיו

וּלְהַתְחִיל בְּהַזְכָּרַת אַדְנוּתוֹ בָּרוּךְ הוּא, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁל נֶהֱנִין פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ וְכֵן בִּרְכוֹת הַמִּצְוֹת פּוֹתְחוֹת בְּבָרוּךְ לְרֹב הַתּוֹעֶלֶת שֶׁהוֹעִילָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בָּהֶן.

ז מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לה א), שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תְּחַיֵּב אוֹתָנוּ לְבָרֵךְ כִּי אִם אַחַר שֶׁנִּשְׂבַּע בַּמָּזוֹן, חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה חִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ גַּם כֵּן אַחַר כָּל דָּבָר שֶׁיֵּהָנֶה אָדָם מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁהוּא מִפֵּרוֹת שִׁבְעַת הַמִּינִין שֶׁנִּשְׂתַּבְּחָה בָּהֶן הָאָרֶץ אוֹ מִכָּל שְׁאָר דְּבָרִים. וְלָמְדוּ הַדָּבָר, בְּרָאוֹתָם שֶׁהַתּוֹרָה תְּחַיֵּב הָאָדָם לְבָרֵךְ הָאֵל אַחַר שֶׁיִּשְׂבַּע הָאָדָם מִן הַמָּזוֹן הַמְקֻיָּם גּוּפוֹ קִיּוּם חָזָק, וְהָלְכוּ הֵם אַחַר הַטַּעַם הַזֶּה, וְחִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ גַּם כֵּן עַל כָּל אֲשֶׁר יֹאכַל הַגּוּף מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מָזוֹן אוֹ שֶׁאֵינוֹ דָּבָר הַזָּן, מִכֵּיוָן שֶׁיֵּהָנֶה הָאָדָם בּוֹ, וּכְמוֹ כֵן חִיְּבוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְבָרֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה, וְלָמְדוּ לוֹמַר כֵּן מִן הַסְּבָרָא שֶׁרָאוּי לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא יֵהָנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, עָשׂוּ הַבְּרָכָה, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּנִטְילַת רְשׁוּת מִבַּעַל הַבַּיִת לֶאֱכֹל מִן הַנִּמְצָא בְּבֵיתוֹ.

ח וְיֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁדַּעְתָּן לוֹמַר, כִּי הַתּוֹרָה תְּחַיְּבֵנוּ בְּרָכָה אַחַר כָּל שִׂבְעַת הַמִּינִין כְּמוֹ שֶׁנִּתְחַיְּבנוּ בֶּאֱמֶת לְבָרֵךְ אַחַר אוֹתָן מֵהֶן שֶׁזָּנִין, כְּגוֹן תְּמָרִים וְיַיִן וּדְבֶלֶת תְּאֵנִים (עי, ברכות יב א), וְאָמְרוּ שֶׁעַל כֻּלָּן נֶאֱמַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁשִּׂבִיעָה דְּאוֹרָיְתָא הִיא בְּכַבֵּיצָה לְבַד, דִּבְהָכִי מִיַּתְבָא דַּעְתֵּהּ דְּאִינִישׁ. וְרוֹאֶה אֲנִי בָּזֶה רְאָיָה קָצָת לְדִבְרֵיהֶם מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּרֵישׁ פֶּרֶק כֵּיצַד בְּאוֹתָהּ שַׁקְלָא וְטַרְיָא שֶׁהִיא בַּגְּמָרָא לְמָצֹא חִיּוּב בָּרָכָה דְּאוֹרָיְתָא, אָמְרוּ שָׁם, מָה שִׂבְעַת הַמִּינִין דָּבָר שֶׁגְּדֵלָה וְטָעוּן בָּרָכָה אַף כָּל שֶׁגְּדֵלָה וְטָעוּן בָּרָכָה, נִרְאֶה מִכָּאן, שֶׁאֵין חִלּוּק בְּשִׂבְעַת הַמִּינִין, בֵּין אוֹתָן הַזָּנִין מֵהֶן לַאֲחֵרִים, שֶׁכֻּלָּן חִיּוּב הַבָּרָכָה מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, רָאִיתִי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ברכות א, א פ״ב יב ועי״ש בכסף משנה) וַאֲחֵרִים עִמּוֹ, שֶׁגָּרְאָה לִי מִדִּבְרֵיהֶם לוֹמַר, שֶׁאֵין עִקַּר חִיּוּב בָּרָכָה דְּאוֹרָיְתָא אֶלָּא עַל אֲכִילַת שְׂבִיעַת מָזוֹן וְלֹא עַל שְׁאָר מִינִין אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִשִּׂבְעַת מִינִין, כְּגוֹן רִמּוֹנִים, וַעֲנָבִים, וּתְאֵנִים לַחִים וְזֵיתִים, מִכֵּיוָן דְּלָא זַיְנִי, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תְּחַיֵּב אֶלָּא עַל מָזוֹן, וּמִפְּנֵי כֵן סָמַךְ לֶחֶם אֶל הַבְּרָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, וַהֲדַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וְאֶל הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּדוֹרֵנוּ נִשְׁמַע בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה.

ט וְאַחַר הַכְּרָעָה זוֹ, מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ מֵעֵין שָׁלֹשׁ אַחַר כָּל שִׂבְעָה מִינִין חַיָּב לְבָרֵךְ מִסָּפֵק, וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׂבִיעָה חַיָּב לְבָרֵךְ, וּבִלְבַד שֶׁאָכַל כַּבֵּיצָה, אֲבָל הָאוֹכֵל כַּזַּיִת אוֹ יוֹתֵר עַד כַּבֵּיצָה, וְנִסְתַּפֵּק אִם בֵּרַךְ אוֹ לֹא מִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְבָרֵךְ לְדִבְרֵי כֻּלָּם, שֶׁשָּׁעוּר זֶה דְּרַבָּנָן הוּא. וּלְפִי הַנִּרְאֶה לִי מִדִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא שָׂבַע בַּמָּזוֹן לֹא יִתְחַיֵּב לַחְזֹר וּלְבָרֵךְ מִסָּפֵק. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאוּלַי כִּי מָה שֶׁנִּרְאֶה רַבִּים מֵהֲמוֹן הָעָם מְקִלִּים בִּבְרַכַּת מֵעֵין שָׁלֹשׁ וְאֵין אֶחָד אֲפִלּוּ עַם הָאָרֶץ גָּמוּר מֵקֵל בִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן, כִּי הִיא מִיְּסוֹד הָרִאשׁוֹנִים שֶׁדַּעְתָּן לוֹמַר שֶׁעִקַּר צִוּוּי הַתּוֹרָה לֹא יָבֹא כִּי אִם עַל שְׂבִיעַת מָזוֹן וּמִפְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כָּךְ הָיָה נִרְאֶה. נִמְצָא, עִנְיַן הַבְּרָכוֹת כֵּן הוּא, שֶׁחִיּוּב מִצְוַת הַתּוֹרָה אֵינוֹ רַק לְבָרֵךְ אַחַר הַמָּזוֹן לֹא לְפָנָיו, וּבְדִבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים אַף עַל שִׂבְעַת מִינִין הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה.

י וְכָל שְׁאָר הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן הֵן מִדִּבְרֵיהֶן, חוּץ מֵאַחַת שֶׁהִיא מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (כא א), וְהִיא בִּרְכַּת הַתּוֹרָה לְפָנֶיהָ. גַּם הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (במצות עשה טו שהוסיף למנין הרמב״ם) יַחְשֹׁב אוֹתָהּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁחִיְּבָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּרָכָה בְּקִרְיֹאת הַתּוֹרָה לְפָנֶיהָ וּבַמָּזוֹן לְאַחֲרָיו מִן הַדּוֹמֶה שֶׁהַטַּעַם לְפִי שֶׁהוּא בָּרוּךְ הוּא, לֹא יִשְׂאַל מִן הַחֹמֶר לְעָבְדוֹ וּלְהוֹדוֹת בְּטוּבוֹ, רַק אַחַר שֶׁיְּקַבֵּל פְּרָס מִמֶּנּוּ, כִּי הַחֶלֶק הַבְּהֵמִי לֹא תַּכִּיר בַּטּוֹבָה רַק אַחַר הַהֶרְגֵּשׁ. אֲבָל קְרִיאַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא חֵלֶק הַשִּׂכֶל, וְהַשֵּׂכֶל יוֹדֵעַ וּמַכִּיר, וְקֹדֶם קַבָּלַת הַתּוֹעֶלֶת יָבִין אוֹתוֹ, עַל כֵּן יְחִיְּבֵנוּ הָאֵל לְהוֹדוֹת לְפָנָיו קֹדֶם קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת יִמְצָא טַעַם בִּדְבָרַי.

יא וְאַחֲרֵי זֹאת, נַגִּיד, דֶּרֶךְ כְּלָל חִיּוּב הַבְּרָכוֹת דְּרַבָּנָן, וְהֵם, לְבָרֵךְ קֹדֶם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם כְּלָל לַחִיךְ, וְאַחֲרָיו כְּמוֹ כֵן, וְכֵן חִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ עַל כָּל רֵיחַ טוֹב שֶׁנָּרִיחַ, קֹדֶם הֲרִיחַ, אֲבָל לֹא אַחֲרָיו, וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, עַל כָּל שֶׁהַגּוּף נֶהֱנֶה בּוֹ קֹבְעוּ בְּרָכָה, וְכֵן חִיְּבוּנוּ (פסחים ז, ב) לְבָרֵךְ הַשֵּׁם וּלְהוֹדוֹת לְפָנָיו עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ בַּעֲשׂוֹתָנוּ מִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת, וְאָמְרוּ שֶׁמְּבָרְכִין עֲלֵיהֶם וְעוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן. וְהָעִנְיָן הוּא לְדַעְתִּי כַּטַּעַם הַנִּזְכָּר סָמוּךְ בְּקִרְיֹאת הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ כֵן חִיְּבוּנוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת בְּשַׁחַר הַבּוֹרֵא עַל עִסְקֵנוּ גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן, הָרוֹאֶה הַיָּם לִפְרָקִים, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָעִנְיָנִים, כְּמוֹ שֶׁמְּזַכָּר בְּפֶרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נד, א).

יב וְנִסַּח הַבְּרָכוֹת כֻּלָּן (רמב״ם שם א ה) עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְנוּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות מח, ב) מֹשֶׁה תִּקֵּן בִּרְכַּת הַזָּן, יְהוֹשֻׁעַ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, עַל עִקַּר הָעִנְיָן אָמְרוּ כֵּן, אֲבָל כָּל נֹסַח הַבְּרָכוֹת עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְנוּם, וְאֵין רְאוּי לְהוֹסִיף אוֹ לִגְרֹעַ בַּנֹּסַח שֶׁלָּהֶם, וְכָל הַמְשַׁנֶּה בָּהֶן אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד מִי שֶׁשִּׁנָּה אוֹ שֶׁשָּׁכַח קָצָת מִנֹּסַח הַבְּרָכָה, כָּל זְמַן שֶׁהִזְכִּיר עִקַּר מַשְׁמָעוּתָהּ וְאָמַר חֲתִימָתָהּ כְּתִקָּנָהּ אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה לב, א), שֶׁהַבְּרָכוֹת נֶאֱמָרוֹת בְּכָל לָשׁוֹן, וּבִלְבַד בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם וּמַלְכוּת שָׁמַיִם.

יג וְחִבּוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כד א) לְהַזְכִּיר בִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן, קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּלוֹמַר, עִנְיַן שַׁבָּת אוֹ יָמִים טוֹבִים, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ, וְהַשּׁוֹכֵחַ וְלֹא זָכַר אוֹתָן בַּבְּרָכָה מַחְזִירִין אוֹתוֹ בְּאוֹתָן הַיָּמִים שֶׁחַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל עַל כָּל פָּנִים, וְהֵן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת מְחֻיָּבוֹת, דְּהַיְנוּ לֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח וְלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, וְדַעַת קָצָת

הַמְפָרְשִׁים, בְּכָל שַׁבָּת, וּבְכָל יוֹם טוֹב מַחְזִירִין אוֹתוֹ גַּם כֵּן.

יד וְאֶכְתֹּב לְךָ, בְּנִי, עוֹד מְעַט בְּדִינֵי בִּרְכוֹת הַסְּעוּדָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַרְבֵּה הִרְחַבְנוּ הַדִּבּוּר בְּזֹאת הַמִּצְוָה מֵחֶפְצֵי בִּבְרָכָה, וְלֹא כֵן דַּרְכִּי בְּמָקוֹם אַחֵר בְּזֹאת הַמְּלָאכָה. כָּל יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו קֹדֶם אֲכִילַת פַּת בְּמַיִם הָרְאוּיִין, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִפְסְלוּ מִלִּשְׁתּוֹת לַכֶּלֶב וְלֹא נֶעֶשְׂתָה בָּהֶן מְלָאכָה, וְשִׁעוּרָן רְבִיעִית לג, שֶׁהוּא בֵּיצָה וּמֶחֱצָה לִנְטִילָה אַחַת, וּלְכָל הַפָּחוֹת צָרִיךְ לִטֹּל לַאֲכִילַת פַּת עַד הַפֶּרֶק שֶׁבְּסוֹף הָאֶצְבָּעוֹת, וּמְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם. וּמְבָרֵךְ עַל אֲכִילַת הַפַּת בַּתְּחִלָּה בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וּלְבַסּוֹף אִם אָכַל מְמֻנּוּ כַּזַּיִת מְבָרֵךְ אַרְבַּע בְּרָכוֹת הַיְדוּעוֹת, הַזָּן, וּבְרִכַּת הָאָרֶץ, וּבוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם, וְהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שֶׁתִּקָּנוּ בְּיַבְנֶה.

טו וְכָל דָּבָר שֶׁבָּא בַּסְּעוּדָה מִשֶּׁהִתְחִיל לְבָרֵךְ עַל הַפַּת, בֵּין דְּבָרִים הַזָּנִים, כְּגוֹן, תַּבְשִׁילִין הַרְבֵּה שֶׁעוֹשִׂין מִבְּנֵי אָדָם מֵחֲמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן, בֵּין כָּל שְׁאָר מִינֵי פֵּרוֹת בָּעוֹלָם, כָּל שֶׁאוֹכֵל אוֹתוֹ אָדָם לְהַשְׁבִּיעַ רַעֲבוֹנוֹ לְמַלֵּא בִּטְנוֹ, בֵּין שֶׁיֹּאכַל אוֹתָן דְּבָרִים בְּאֶמְצַע סְעֻדָּתוֹ, בֵּין אַחַר שֶׁגָּמַר מִלֶּאֱכֹל פִּתּוֹ, הַכֹּל בִּרְכַּת הַפַּת פּוֹטֶרֶת לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו. וְכֵן הַדִּין אִם אֵינָן בָּאִים דְּבָרִים אֵלּוּ לְהַשְׁבִּיעַ אֶלָּא לְלַפֵּת הַפַּת שֶׁבִּרְכַּת הַפַּת פּוֹטַרְתָּן לְפָנֶיהָם וּלְאַחֲרֶיהָם, וְאִם אֵין בָּאִין לֹא לְהַשְׁבִּיעַ וְלֹא לְלַפֵּת אֶלָּא לְתַעֲנוּג בְּעָלְמָא בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה, אִי מִידִי דְּזַיִן הוּא, כְּגוֹן, תַּבְשִׁיל מֻחְמֶשֶׁת הַמִּינִין פָּטוּר בְּבִרְכַּת הַפַּת בֵּין לְפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו, וְאִי מִידִי דְּלָא עָבְדִי אֱנָשֵׁי לְמָזוֹן וּבָא לְתַעֲנוּג בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, כְּגוֹן, פֵּרוֹת שֶׁאוֹכְלִין בְּנֵי אָדָם לְתַעֲנוּג בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן מְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם, דִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן פּוֹטַרְתָּן, וּבִכְלַל תַּעֲנוּג זֶה הוּא מִי שֶׁאוֹכֵל בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה זַיִת מָלִיחַ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לִפְתֹּחַ תַּאֲוַת הַמַּאֲכָל, וּלְפִיכָךְ מְבָרֵךְ לִפְנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו. תְּמָרִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פֵּרוֹת, דִּין מָזוֹן יֵשׁ לָהֶם וּפְטוּרִין בְּבִרְכַּת הַפַּת לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶן.

טז הֵבִיאוּ לְפָנָיו מִינֵי פֵּרוֹת הָרְבֵּה, אִם בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת כְּגוֹן שֶׁכֻּלָּן שֶׁל עֵץ, מְבָרֵךְ עַל הָאֶחָד הֶחָבִיב לוֹ וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל כָּל הַשְּׁאָר בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם אֵין אֶחָד מֵהֶן חָבִיב לוֹ יוֹתֵר מִן הַשְּׁאָר, אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם מִשְּׁבְעָה פֵּרוֹת הַמְּנוּיִין בַּתּוֹרָה לְשֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַמְּקֻדָּם בַּפָּסוּק, וְכֻלָּן פְּטוּרִין מִבִּרְכָתָה. וְאִם אֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, כְּגוֹן פְּרִי עֵץ וּפְרִי אֲדָמָה מְבָרֵךְ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וּמַקְדִּים הֶחָבִיב לוֹ, כְּלוֹמַר, אוֹתוֹ שֶׁרְצוֹנוֹ לֶאֱכֹל בַּתְּחִלָּה, וְאִם אֵין שָׁם חָבִיב לוֹ יוֹתֵר מֻחְבָּרוֹ מַקְדִּים הֶחָשׁוּב בַּבְּרָכָה, דְּהַיְנוּ פְּרִי עֵץ, שֶׁהַבְּרָכָה מְיֻחֶדֶת לוֹ יוֹתֵר מִפְּרִי הָאֲדָמָה שֶׁכּוֹלֵל כָּל מָה שֶׁבָּאֲדָמָה. יַיִן (ברכות מא ב) אֵינוֹ בִּכְלַל פַּת כְּלָל, וְאֵין בִּרְכַּת הַפַּת פּוֹטַרְתּוֹ, וְעִנְיַן שְׁתִיָּה הוּא וּמְבָרְכִין עָלָיו אַפְלוּ בָּא בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן. וְעוֹד קָבְעוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נט ב), בְּרָכָה אַחֶרֶת עַל הַיַּיִן, הֵיכָא שֶׁהֵבִיאוּ יַיִן שֵׁנִי בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אוֹ אַחַר סְעוּדָה, מִלְּבַד אוֹתוֹ שֶׁהֵבִיאוּ תְּחִלָּה, וְהִיא הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הָאוֹכְלִים שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר. וְיַיִן שֶׁלְּפָנֵי הַמָּזוֹן (שם מב א) פּוֹטֵר מִבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה כָּל הַיַּיִן הַבָּא אַחֲרָיו, בֵּין בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין אַחֲרֶיהָ, אֲבָל יַיִן שֶׁבְּתוֹךְ הַמָּזוֹן אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת שֶׁל אַחַר הַמָּזוֹן מִבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, אֲבָל מִבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה בִּרְכַּת הַמָּזוֹן פּוֹטֶרֶת הַכֹּל, דְּיַיִן בִּכְלַל מָזוֹן הוּא, דְּאִיהוּ נָמֵי זָן וּמְשַׂמֵּחַ.

יז מַיִם אַחֲרוֹנִים (חולין קה, א) חוֹבָה, וּצְרִיכִים לִהְיוֹת מַיִם קָרִים, וְשֶׁיִּפְלוּ לִכְלִי אוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁחוֹצִץ בֵּינֵיהֶן וְלַקַּרְקַע, כְּגוֹן קְסָמִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמִי שֶׁלֹּא אָכַל דָּבָר מְזֹהָם, וְלֹא טִלְטֵל מֶלַח בִּסְעֻדָּתוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶן.

יח בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב צָרִיךְ אָדָם לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם לֹא הִזְכִּיר (רמב״ם שם פ״ב הי״ב) וּפָתַח בְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב חוֹזֵר לְרֹאשׁ, לֹא פָּתַח בּוֹ אֶלָּא שָׁחַתַם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית, אִם בְּשַׁבָּת אוֹמְרִים נִסַּח זֶה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּת (בברכות מט ב והגי׳ שַׁבָּתוֹת) מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְאוֹת וְלִבְרִית בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וְאִם בְּיוֹם טוֹב אוֹמְרִים, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. וְכֵן רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים יֵשׁ לָהֶם הַזְכָּרָה בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית, אֲבָל שָׁכַח וְחָתַם הַבְּרָכָה אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, וְאֵין מַזְכִּירִין כְּלָל. כָּךְ מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבּוֹתַי, יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁכָּל הַזְּהִיר בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן מְזוֹנוֹתָיו מְצוּיִין לוֹ בְּכָבוֹד כָּל יָמָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת [א״ח סי׳ קפ״ח].

יט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וּבִנְקֵבוֹת (ברכות כ ב) הוּא סָפֵק לְרַבּוֹתֵינוּ אִם חַיָּבוֹת בָּהּ מִן הַתּוֹרָה אִם לָאו. וְאִישׁ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מָזוֹן וְלֹא בֵּרַךְ אַחֲרָיו בְּשֵׁם עָשָׂה זֶה, וְאִשָּׁה שֶׁעָבְרָה וְלֹא בֵּרְכָה בְּטָלָה מִצְוָה דְּרַבָּנָן, וְאוּלַי מִצְוָה דְּאוֹרָיְתָא. וְכֵן כָּל שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה בַּשַּׁחֲרִית קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ הַמְּחֻקָּנוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ בִּרְכַּת אַהֲבַת עוֹלָם בְּטֵל מִצְוָה דְּאוֹרָיְתָא, וּלְפִיכָךְ מִי שֶׁשָּׁכַח אִם בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַתּוֹרָה בְּשַׁחֲרִית אִם לֹא בֵּרַךְ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, וּמִי שֶׁעָבַר וְלֹא בֵּרַךְ כָּל שְׁאָר הַבְּרָכוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, לְבַד אֵלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ בְּטֵל מִצְוֹת חֲכָמִים לְבַד, וּפֶרֶץ גָּדֵר יִשְׁכְּנוּ נָחָשׁ (קהלת י ח). וְהִזְהִיר בָּהֶן יִתְבָּרַךְ, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְצָרִיךְ הָאָדָם לְהִזָּהֵר מְאֹד מֵהַזְכִּיר בְּרָכָה לְבַטָּלָה, שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר עֹנֶשׁ חָמוּר שֶׁמַּזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם הַמְקֻדָּשׁ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, וַחֲכָמִים (ברכות לג, א) סָמְכוּ הַדָּבָר לְלָאו דִּלֹּא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא. וּבֹא וּרְאֵה כַּמָּה הָיוּ זְהִירִין בָּזֶה בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָרֵי שִׁמְשׁוֹן נְזִיר אֱלֹהִים נָשָׂא אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר אָהַב בְּנַחַל שׂוֹרֵק, וְהָיָה זָהִיר כָּל כָּךְ בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם שֶׁלֹּא לְהַזְכִּירוֹ כְּלָל, בֵּין לְצֹרֶךְ אוֹ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, שֶׁדְּלִילָה הִכִּירָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ, בְּהַזְכִּירוֹ אֱלֹהִים בְּתוֹךְ דְּבָרָיו בְּאָמְרוֹ אֵלֶיהָ כִּי נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי (שופטים טז יז). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו וַתֵּרֶא דְּלִילָה כִּי הִגִּיד לָהּ אֶת כָּל לִבּוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה

(סוטה ט, ב), מִנַּא יָדְעָה? וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ נִכְרִין דִּבְרֵי אֱמֶת, וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ עַל שֶׁהִזְכִּיר שִׁמְשׁוֹן אֱלֹהִים בְּתוֹךְ דְּבָרָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר דֶּרֶךְ שְׁבוּעָה אֶלָּא דֶּרֶךְ סִפּוּר.

מצוה תלא

א **מִצְוַת אַהֲבַת הַגֵּרִים** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לֶאֱהֹב הַגֵּרִים, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּזָּהֵר שֶׁלֹּא לְצַעֵר אוֹתָם, בְּשׁוּם דָּבָר, אֲבָל נַעֲשֶׂה לָהֶם טוֹבָה וְנִגְמֹל אוֹתָם חֶסֶד כְּפִי הָרָאוּי וְהַיְכֹלֶת. וְהַגֵּרִים הֵם, כָּל מִי שֶׁנִּתְחַבֵּר אֵלֵינוּ מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת שֶׁהִנִּיחַ דָּתוֹ וְנִכְנַס בְּדָתֵנוּ, וְעָלֵיהֶם נֶאֱמַר (דברים י יט) וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר וְגוֹ׳. וְאַף עַל פִּי שֶׁיְּכֻלְּלֵהוּ כְּמוֹ כֵן הַצִּוּוּי בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ (מצוה רמג), שֶׁחֲרֵי גֵּר צֶדֶק בְּכְלַל רֵעֲךָ הוּא, הוֹסִיף לָנוּ הַשֵּׁם בּוֹ מִצְוָה מְיֻחֶדֶת לוֹ בְּאַהֲבָתוֹ, וּכְמוֹ כֵן הַדָּבָר בַּמְּנִיעָה מִלְּרַמּוֹת אוֹתוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בִּכְלַל וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (מצוה שלח), הוֹסִיף לָנוּ הַכָּתוּב בּוֹ מִנִיעָה מְיֻחֶדֶת לוֹ, בְּאָמְרוֹ וְגֵר לֹא תוֹנֶה (מצוה סג). וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ב״מ נט, ב), שֶׁהַמְּאַנֶּה הַגֵּר עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תוֹנוּ וְגוֹ׳, וּמִשּׁוּם וְגֵר לֹא תוֹנֶה, וּכְמוֹ כֵן מְבַטֵּל מִצְוַת וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ, וּמִצְוַת וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר.

ב מִשְׁרָשֶׁי הַמִּצְוָה. כִּי הַשֵּׁם בָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ וְרָצָה לְזַכּוֹתָם, וְלָכֵן הִדְרִיכָם וְצִוָּם עַל דַּרְכֵי הַחֲנִינָה וְהַחֶמְלָה, וְהִזְהִירָם לְהִתְעַטֵּר בְּכָל מִדָּה חֲמוּדָה וְיָקָרָה לְמִצֹּא חֵן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ (יחזקאל לו כ) עַם יְיָ אֵלֶּה. וְכַמָּה הִיא דֶּרֶךְ נְעִימוּת וְחֶמְדָּה לְהִתְחַסֵּד וְלִגְמֹל טוֹבָה לַאֲשֶׁר הִנִּיחַ אֱמָתּוֹ וְקָרָה לְמִצֹּא חֵן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ (יחזקאל לו כ) עַם יְיָ אֵלֶּה. וְכַמָּה הִיא דֶּרֶךְ נְעִימוּת וְחֶמְדָּה לְהִתְחַסֵּד וְלִגְמֹל טוֹבָה לַאֲשֶׁר הִנִּיחַ אֱמָתּוֹ וְכָל מִשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיו וְאִמּוֹ, וַיָּבוֹא לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי אֱמָה אַחֶרֶת בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ, וּבִבְחִירָתוֹ בָּאֱמֶת וְשִׁנְאַת הַשֶּׁקֶר. וּבִהְיוֹתֵנוּ זוֹכִים לְמִדּוֹת טוֹבוֹת הַלָּלוּ תָּחוּל טוֹבַת הָאֵל עָלֵינוּ וְתִדְבַּק בָּנוּ, וְשׁוּם דָּבָר לֹא תִּמְנָעֵנוּ מִמֶּנּוּ, כִּי הַטּוֹבָה תִּתְפַּשֵּׁט בַּטּוֹבִים, וְהֶפְכָּהּ בָּרָעִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ נח, ב) שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַגֵּר זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין צד, א) גִּיּוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי לָא תְּבַזֵּי אֲרַמָּאָה בְּאַנְפֵּהּ, וְכָל זֶה שֶׁלֹּא לְצַעֲרוֹ בְּשׁוּם עִנְיָן. וְהַפְלָגַת הָאַהֲבָה שֶׁהִפְלִיגוּ בָּהֶם עַד שֶׁאָמְרוּ, שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב אַהֲבָתָם לְאַהֲבַת הַמָּקוֹם, שֶׁבָּהֶם נֶאֱמַר וַאֲהַבְתֶּם, וּבְאַהֲבַת הַמָּקוֹם וְאָהַבְתָּ וְגוֹ׳, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הַגֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים (מצוה סג). וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבְמִקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא [הל׳ דעות פ״ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וּמְצַעֵר אוֹתָם, אוֹ שֶׁמִּתְרַשֵּׁל בְּהַצָּלָתָם, אוֹ בְּהַצָּלַת מָמוֹנָם, אוֹ שֶׁמֵּקֵל בִּכְבוֹדָם מִצַּד שֶׁהֵם גֵּרִים וְאֵין לָהֶם עוֹזֵר בָּאָמָּה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁחֲרֵי בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עֲלֵיהֶם. וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִן הַמִּצְוָה הַיְקָרָה הַזֹּאת לְרַחֵם עַל אָדָם שֶׁהוּא בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ אַרְצוֹ מוֹלַדְתּוֹ וּמְקוֹם מִשְׁפָּחוֹת אֲבוֹתָיו, וְלֹא נַעֲבִיר עָלָיו הַדֶּרֶךְ בְּמוֹצְאֵנוּ אוֹתוֹ יְחִידִי וְרָחָקוּ מֵעָלָיו עוֹזְרָיו, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהַתּוֹרָה תַּזְהִירֵנוּ לְרַחֵם עַל כָּל מִי שֶׁצָּרִיךְ עֶזְרָ, וְעִם הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ נִזְכֶּה לִהְיוֹת מְרֻחָמִים מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבְרָכוֹת שָׁמַיִם יָנוּחוּ עַל רֹאשֵׁנוּ, וְהַכָּתוּב רָמַז טַעַם הַצִּוּוּי בְּאָמְרוֹ כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם, הִזְכִּיר לָנוּ שֶׁכְּבָר נִכְוִינוּ בַּצַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁיֵּשׁ לְכָל אִישׁ הָרוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹךְ אֲנָשִׁים זָרִים וּבְאֶרֶץ נָכְרִיָּה, וּבְזָכְרֵנוּ גֹּדֶל דַּאֲגַת הַלֵּב שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר, וְכִי כְּבָר עָבַר עָלֵינוּ, וְהַשֵּׁם בַּחַסְדָּיו הוֹצִיאָנוּ מִשָּׁם יִכָּמְרוּ רַחֲמֵנוּ עַל כָּל אָדָם שֶׁהוּא כֵּן.

מצוה תלב

א **מִצְוַת יִרְאַת הַשֵּׁם** – לִהְיוֹת יִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל פָּנֵינוּ תָּמִיד לְבִלְתִּי נֶחֱטָא. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּירָא בְּיִרְאַת עָנְשׁוֹ וְלֹא יִהְיֶה לְבָבֵנוּ בְּלִי מָגוֹר אֵלָיו כָּל הַיּוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים י כ) אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. וְהָרְאָיָה, שֶׁזֶּהוּ מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת מֵחֶשְׁבּוֹן תרי״ג מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ מָה שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (נו, א), עַל דֶּרֶךְ הַוּכּוּחַ בְּפֵרוּשׁ וְנוֹקֵב שֵׁם יְיָ וְגוֹ׳ (ויקרא כד טז) וְאֵימָא פָּרוּשֵׁי דִּכְתִיב אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת (במדבר א, יז). וְאַזְהָרָתֵהּ מִן אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, יְרֵצֶה לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ הַוּכּוּחַ, כִּי אוּלַי נָפְרֵשׁ וְנוֹקֵב בְּהַזְכָּרַת הַשֵּׁם לְבַד מִבְּלִי שֶׁיְּבָרֵךְ, וְהֶעָוֹן שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה לְפִי שֶׁהִפְסִידוּ הַיִּרְאָה, כִּי מִיִּרְאַת הַשֵּׁם שֶׁלֹּא יִזְכֹּר שְׁמוֹ לְבַטָּלָה, וְהֵשִׁיבוּ שָׁם דְּלֵיכָּא לְמֵימַר הָכִי דִּשְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר חֲדָא דְּבָעֵינָא שֵׁם בְּשֵׁם וְלֵיכָּא, כְּלוֹמַר שֶׁיְּבָרֵךְ הַשֵּׁם בַּשֵּׁם כְּגוֹן יַכֶּה יוֹסִי אֶת יוֹסִי, וְעוֹד אַזְהָרַת עֲשֵׂה הוּא, וְכָל אַזְהָרַת עֲשֵׂה לָאו שְׁמֵהּ אַזְהָרָה, כְּלוֹמַר דִּקְרָא דְּאֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּיִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נְגִלֶּה לְכָל רוֹאֵי הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי הַשְׁמִירָה הַגְּדוֹלָה מִן הַחֵטְא הִיא יִרְאַת עָנְשׁוֹ.

ג וְדִינֵי הַמִּצְוָה, כְּלוּלִים בִּפְשַׁט הַכָּתוּב [הלכות יסודי התורה פ״ב].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וּבְכָל מִין הָאָדָם, וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת הַתְּמִידִיּוֹת עַל הָאָדָם, שֶׁלֹּא יִפָּסֵק חִיּוּבָן מֵעַל הָאָדָם לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, וּמִי שֶׁבָּא דִּבֵּר עֲבֵרָה לְיָדוֹ חַיָּב לְהָעִיר רוּחוֹ וְלָתֵת אֶל לִבּוֹ בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק, שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בְּכָל מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם, וְיָשִׁיב לָהֶם נָקָם כְּפִי רֹעַ

הַמַּעֲשֶׂה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא שָׁת לִבּוֹ בְּכָךְ בְּאוֹתָן שָׁעוֹת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, שֶׁזּוֹ הִיא שְׁעַת קִיּוּם עֲשֵׂה זֶה בְּכִוּוּן. וְאוּלָם כָּל יְמֵי הָאָדָם וְכָל עִתּוֹתָיו בִּכְלַל הַמִּצְוָה לַעֲמֹד זָרִיז וְנִזְכָּר עָלֶיהָ.

מצוה תלג

א מִצְוַת תְּפִלָּה – לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י כ) אֹתוֹ תַעֲבֹד, וְנִכְפְּלָה זֹאת הַמִּצְוָה כַּמָּה פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם. וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ (שם יא יג), וּבְמָקוֹם אַחֵר וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספר המצוות מ״ע ה) אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא מֵהַמִּצְוֹת הַכּוֹלְלוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁכּוֹלְלוֹת כָּל הַתּוֹרָה, כִּי עֲבוֹדַת הָאֵל יִכְלֹל כָּל הַמִּצְוֹת, יֵשׁ בָּזוֹ כְּמוֹ כֵן פֶּרֶט, וְהוּא שֶׁיְּצַוָּנוּ הָאֵל לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (פיסקא דוהיה אם שמוע) וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם, אֵי זוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, זוֹ תְּפִלָּה. וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ, מִנַּיִן לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד (דברים ו יג).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁהִקְדִּימוּ כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי הַטּוֹבוֹת וְהַבְּרָכוֹת יָחוּלוּ עַל בְּנֵי אָדָם כְּפִי פְּעֻלָּתָם וְטוּב לִבָּם וְכִשֶּׁר מַחְשְׁבוֹתָם, וַאֲדוֹן הַכֹּל שֶׁבָּרָאָם חָפֵץ בְּטוֹבָתָם וְהִדְרִיכָם וְהִצְלִיחָם בְּמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת שֶׁיִּזְכּוּ בָּהֶן, וְהוֹדִיעָם גַּם כֵּן וּפָתַח לָהֶם פֶּתַח בַּאֲשֶׁר יַשִּׂיגוּ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֵיהֶם לְטוֹב, וְהוּא שֶׁיְּבַקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ בָּרוּךְ הוּא, אֲשֶׁר בְּיָדוֹ הַהִסְתַּפְּקוּת וְהַיְכֹלֶת כָּל חֶסְרוֹנָן, כִּי הוּא יַעֲנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם לִכְלֹא אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת. וּמִלְּבַד הַהוֹדָאָה לָהֶם בְּזֹאת הַמִּדָּה, צָוָם שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ מִמֶּנּוּ בָּהּ וְיַבַקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ תָּמִיד כָּל צָרְכֵיהֶם וְכָל חֶפְצַת לִבָּם, וּמִלְּבַד הַשָּׂגַת חֶפְצֵי לִבֵּנוּ, יֵשׁ לָנוּ זְכוּת בַּדָּבָר בְּהִתְעוֹרֵר רוּחֵנוּ וְקָרְבֵּנוּ כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ, כִּי הוּא הָאָדוֹן הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָנוּ, וְכִי עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל כָּל דְּרָכֵינוּ, וּבְכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע יִשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ אֵלָיו, לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, וְהַאֲמִינֵנוּ בְּמַלְכוּתוֹ וְיִכָּלְתּוֹ מִבְּלִי שׁוּם צַד פְּקָפּוּק, וְכִי אֵין לְפָנָיו מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ.

ג וְאָמְנָם אֵין לָנוּ בַּתּוֹרָה בְּזֹאת הַמִּצְוָה זְמַן קָבוּעַ לַעֲשׂוֹתָהּ, מִפְּנֵי כֵן מְסֻפָּקִים רַבּוֹתֵינוּ בָּעִנְיָן. הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּחִבּוּרוֹ הַגָּדוֹל (תפלה א, ב) שֶׁמִּצְוָה הִיא לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסה״מ מצ״ע ה) תָּפַשׂ עָלָיו וְאָמַר, שֶׁהַתּוֹרָה לֹא צִוַּתְנוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם וְגַם לֹא בְּכָל שָׁבוּעַ, וְלֹא תִּיחֵד זְמַן בַּדָּבָר כְּלָל, וְתָמִיד יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תְּפִלָּה דְּרַבָּנָן (ברכות כא א), וְהוּא כְּמַסְפֵּק יֹאמַר, שֶׁהַמִּצְוָה הִיא לְהִתְפַּלֵּל וְלִזְעֹק לְפָנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בְּעֵת הַצָּרָה. גַּם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעַצְמוֹ כָּתַב, שֶׁאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת וְלֹא מַטְבֵּעַ הַתְּפִלָּה מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין לַתְּפִלָּה זְמַן קָבוּעַ בַּיּוֹם מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חִיּוּב הַתּוֹרָה הוּא לְהִתְחַנֵּן לָאֵל בְּכָל יוֹם וּלְהוֹדוֹת לְפָנָיו, כִּי כָּל הַמֻּמְשָׁלָה אֵלָיו וְהַיְכֹלֶת לְהַשְׁלִים כָּל בַּקָּשָׁה, עַד כָּאן. וּמִן הַדּוֹמֶה, כִּי בִּהְיוֹת עִקַּר מִצְוַת הַתּוֹרָה בְּכָךְ וְלֹא יוֹתֵר, תִּקְּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְמִי שֶׁהוּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה וְאֵינוֹ יָכֹל לַעֲמֹד וּלְכַוֵּן בַּתְּפִלָּה כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּמִצְוַת הַתּוֹרָה, לוֹמַר צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין וְגוֹ׳ כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (כט, ב).

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לא, א) שֶׁחַיָּב אָדָם לְהִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּיוֹם שַׁחֲרִית, וּבֵין הָעַרְבַּיִם וּבַלַּיְלָה פַּעַם אַחַת, וְאֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת תִּקְּנוּם, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ מַקְרִיבִים בַּמִּקְדָּשׁ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּתְפִלַּת הָעֶרֶב גַּם כֵּן תִּקְּנוּ כְּנֶגֶד אֵיבְרֵי הָעוֹלָה שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁהָיוּ מִתְאַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה. וּמִפְּנֵי שֶׁזֹּאת הַתְּפִלָּה שֶׁל לַיְלָה, הִיא כְּנֶגֶד עִנְיַן מֻהַקָּרְבָּנוֹת שֶׁאֵינוֹ חוֹבָה, שֶׁאִם נִתְאַכְּלָה מִבְּעוֹד יוֹם עוֹלַת הָעַרְבַּיִם, לֹא הָיְתָה מִתְאַכֶּלֶת בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן (ברכות כז, ב), שֶׁתְּפִלַּת הָעֶרֶב רְשׁוּת הִיא, אִם יִהְיֶה פְּנַאי לָאָדָם וְיִמְצָא בְּעַצְמוֹ נַחַת לְהִתְפַּלֵּל יִתְפַּלֵּל, וְאִם לָאו לֹא יִתְפַּלֵּל וְאֵין עָלָיו אָשָׁם בְּכָךְ, וְאַף עַל פִּי כֵן נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם בְּכָל מָקוֹם לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הָעֶרֶב בְּקֶבַע בְּכָל לַיְלָה, וְאַחַר שֶׁקִּבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם דֶּרֶךְ חוֹבָה חַיָּב כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ עַל כָּל פָּנִים. וּכְמוֹ כֵן תִּקְּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים תְּפִלָּה רְבִיעִית, וְהִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת מוּסָף, וְהִיא כְּנֶגֶד הַקָּרְבָּן שֶׁהָיָה נוֹסָף בַּמִּקְדָּשׁ בִּזְמַן שֶׁהָיָה קַיָּם, וְעוֹד תִּקְּנוּ תְּפִלָּה חֲמִישִׁית בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְבַד, לְרֹב קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, וּבַעֲבוּר הֱיוֹתוֹ יוֹם סְלִיחָה וְכַפָּרָה לַכֹּל, וְהִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה, וְכָל נֹסַח הַתְּפִלּוֹת עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ תִּקְּנוּם. וּבִימֵי הַחֹל תִּקְּנוּ לְהִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת הַיְדוּעוֹת בְּכָל פִּנּוֹת יִשְׂרָאֵל, מִלְּבַד בִּרְכַּת הַמִּינִין שֶׁתִּקֵּן שְׁמוּאֵל הַקָּטָן בְּהַסְכָּמַת רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ, כִּדְאִיתָא בְּמַגִּלָּה (יז, ב ברכות כח, ב). וּמֵהֶן שָׁלֹשׁ מְסֻפָּרוֹת שֶׁבַּח הַשֵּׁם, וְשָׁלֹשׁ הוֹדָאָה לְאַחֲרָיו, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שֶׁנִּכְלַל בָּהֶן שְׁאֵלַת צָרְכֵי כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, סִדְּרוּם כַּסֵּדֶר שֶׁהֵן סִדּוּרוֹת הַיּוֹם בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל; הַשָּׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת בְּשֶׁבַח הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהָאֲמְצָעִיּוֹת בְּבַקָּשַׁת צְרָכִים, וְאַחֲרוֹנוֹת בְּהוֹדָאַת הָאֵל עַל כָּל הַטּוֹבָה שֶׁעוֹשֶׂה עִמָּנוּ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ לִזְמַן רַב, נִשְׁכַּח כִּוּוּן סִדּוּרָם, וְשִׁמְעוֹן הַפָּקוֹלִי יָדַע אוֹתָם וְהִסְדִּירָם עַל הַסֵּדֶר הַמְכֻוָּן, כְּמוֹ שֶׁסִּדְּרוּם עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ לִשְׁאֹל תְּחִלָּה דַּעַת, כִּי הוּא רֹאשׁ וְאָב לְכָל הַקְּנָיָנִים, שֶׁאִם אֵין דַּעַת אֵין כְּלוּם, וְאַחַר כָּךְ תְּשׁוּבָה וְכוּ׳. כְּמוֹ שֶׁהֵם מְסֻדָּרוֹת, וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים (ברכות כא, א) כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחַ עַל הַצִּבּוּר בְּיוֹם שִׂמְחָתָם, תִּקְּנוּ לְהִתְפַּלֵּל בָּהֶם שֶׁבַע בְּרָכוֹת לְבַד שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרָכָה אַחַת בָּאֶמְצַע, שֶׁמַּזְכִּירִין בָּהּ עִנְיַן הַיּוֹם, כָּל מוֹעֵד וּמוֹעֵד וְשַׁבָּת כְּפִי עִנְיָנוֹ, זוּלָתֵי בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁיֵּשׁ בַּמּוּסָף שֶׁלּוֹ תֵּשַׁע בְּרָכוֹת שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן, מַלְכוּיוֹת

זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּקֻבָּל בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּפִי הַתִּינוֹקוֹת, אֵין צָרֵךְ לַאֲרִיכוּת בְּדָבָרִים אֵלּוּ. וְאוּלָם יֵשׁ לְךָ לָדַעַת, כִּי בִּתְפִלַּת מוּסָף רֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵשׁ דִּין מְחֻדָּשׁ מִשְּׁאָר תְּפִלּוֹת, שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא בָּהֶן הַבָּקִי וְשֶׁאֵינוֹ בָּקִי, וּבִשְׁאָר הַיָּמִים אֵינוֹ מוֹצִיא הַבָּקִי, כֵּן תִּמְצָא הָעִנְיָן אִם תּוּכַּל לִלְמֹד עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.

ה וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁהִזְהִירוּ אוֹתָנוּ בְּכַוָּנַת הַלֵּב הַרְבֵּה בַּתְּפִלָּה, וְיוֹתֵר בַּבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ל, ב) שֶׁמִּי שֶׁלֹּא כִוֵּן בָּהּ מַחְזִירִין אוֹתוֹ. וְעִנְיַן הַכַּוָּנָה זוֹ שֶׁחִיְּבוּ בִּשְׁבִילָהּ חֲזָרָה, הִיא לְפִי הַדּוֹמֶה, שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, שֶׁלְּפָנֵי הַשֵּׁם הוּא מִתְפַּלֵּל וְאֵלָיו הוּא קוֹרֵא, וּיפַנֶּה מַחְשַׁבְתּוֹ מִכָּל שְׁאָר מַחְשָׁבוֹת הָעוֹלָם וְיִיחֵד אוֹתָהּ עַל זֶה, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב״ם הל, תפלה פ״ד ה״א) שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם מְעַכְּבִים אֶת הָאָדָם מֵהִתְפַּלֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, וּמֵהֶם טְהֹרַת הַיָּדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטָהֳרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה, וּדְבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ. כְּגוֹן, הַצָּרִיךְ לְנַקֵּבָיו. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם פ״ה ה״א) שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן, אֲבָל אֵין מְעַכְּבִין הַתְּפִלָּה בִּשְׁבִילָם, וְאֵלּוּ הֵן, עֲמִידָה, וּלְכַוֵּן שֶׁיִּתְפַּלֵּל נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ, וְשֶׁיִּתְקַן הַגּוּף, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּעֲמֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ כְּעֶבֶד הָעוֹמֵד לִפְנֵי רַבּוֹ, וְשֶׁיִּתְקַן מַלְבּוּשָׁיו, וְלֹא יַעֲמֹד לָבוּשׁ דֶּרֶךְ הֶדְיוֹטוֹת, וְיַשְׁוֶה הַקּוֹל לֹא גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא נָמוּךְ, וְיִכְרַע בַּבְּרָכוֹת הַיְדוּעוֹת, וְאֵלּוּ הֵן בְּאָבוֹת תְּחִלָּה וְסוֹף, וּבְהוֹדָאָה תְּחִלָּה וְסוֹף.

ו וּזְמַנֵּי הַתְּפִלּוֹת אֵלּוּ הֵן (שם פ״ג ה״א), תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מֵהָנֵץ הַחַמָּה עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית, וּמִי שֶׁעָבַר וְהִתְפַּלֵּל אַחַר כֵּן עַד חֲצוֹת יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה, אֲבָל לֹא חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, וּמִי שֶׁהִתְפַּלֵּל בִּשְׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן, הָרוֹצֶה לְהַשְׁכִּים לַדֶּרֶךְ אוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וּתְפִלַּת הַמִּנְחָה מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה בַּיּוֹם עַד הָעֶרֶב. וּתְפִלַּת הָעֶרֶב כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וְצָרִיךְ כָּל אָדָם לְהִזָּהֵר שֶׁיִּתְפַּלֵּל קֹדֶם שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּמְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּשַׁע.

ז ודין טעה ולא התפלל תפילה אחת. שמתפלל שתים מן הסמוכה לה, ודין המתפלל שלא יפסיק בשביל כבוד שום אדם, ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו, ואפילו נחש כרוך על עקביו לא יפסיק תפילתו, אם יודע ודאי שהוא מן הנחשים שאינם ממיתין. וכן מענין המצוה מה שאמרו (ברכות ח א) שחיב כל אדם לחזר על כל פנים להיות מתפלל עם הצבור, שתפילת הצבור נשמעת יותר מתפילת יחיד. ויתר פרטי המצוה, מבארים במסכת ברכות בארכה [או״ח סימן צח].

ח וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָמַד יוֹם וָלַיְלָה בְּלֹא תְּפִלָּה כְּלָל בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וּמִי שֶׁצַּר לוֹ וְלֹא קָרָא אֶל הַשֵּׁם לְהוֹשִׁיעוֹ בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁהוּא כְּמֵסִיר הַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם מֵעָלָיו.

מצוה תלד

א **לְהִדָּבֵק בְּחַכְמֵי הַתּוֹרָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהִתְחַבֵּר וּלְהִתְדַּבֵּק עִם חַכְמֵי הַתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁנִּלְמַד מֵהֶם מִצְוֹתֶיהָ הַנִּכְבָּדוֹת, וְיוֹרוּנוּ הַדֵּעוֹת הָאֱמִתִּיוֹת בָּהּ שֶׁהֵם מְקֻבָּלִים מֵהֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים י, כ) וּבוֹ תִּדְבָּק, וְנִכְפָּל הַצִּוּוּי בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר וּלְדָבְקָה בוֹ (שם יא, כב), וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות קיא, ב), וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה, וְהָא כְּתִיב כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא (דברים ד, כד)? אֶלָּא הַדָּבֵק לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וּלְתַלְמִידֵיהֶם כְּאִלּוּ נִדְבָּק בּוֹ בָּרוּךְ הוּא, וּמִזֶּה לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לוֹמַר, שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם וְהַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וּמְהַנֶּהוּ מִנְּכָסָיו כְּאִלּוּ נִדְבָּק בִּשְׁכִינָה. וְעוֹד דָּרְשׁוּ בְּסִפְרֵי (פיסקא דללכת בדרכיו), וּלְדָבְקָה בּוֹ לִמֵּד דִּבְרֵי אַגָּדָה שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה הוּא, כְּדֵי שֶׁנִּלְמַד לָדַעַת דַּרְכֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

ג וְדִינֵי הַמִּצְוָה, כְּבָר כָּתַבְתִּי קְצָתָן [הלכות דעות פ״ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, וְגַם הַנְּקֵבוֹת מִצְוָה עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲכָמִים, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מִתְחַבֵּר עִמָּהֶם וְקוֹבֵעַ בְּלִבּוֹ אַהֲבָתָם וּמִשְׁתַּדֵּל בְּטוֹבָם וְתוֹעַלְתָּם בְּעִתִּים שֶׁיֵּשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן מְבַטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הֵם קִיּוּם הַתּוֹרָה וִיסוֹד חָזָק לְתִשְׁוּעַת הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁכָּל הָרָגִיל עִמָּהֶם, לֹא בְּמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא, וְהַמֵּלֵךְ שְׁלֹמֹה אָמַר (משלי יג, כ) הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (אבות פ״א מ״ד), חֲוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בהשגותיו לספה״מ מצות עשה ז׳) כִּי עִקַּר מִצְוָה זוֹ, הִיא לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא לַקַּיֵּם מִצְוָה, וְהָרַאְיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּתִמּוּרָה (ג, ב) מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִים לְקַיֵּם הַמִּצְוָה? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט קו) נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וְהֵשִׁיבוּ שָׁם הַהוּא מִיבוֹ תִּדְבָּק נָפְקָא וְכוּ׳ כְּמוֹ שֶׁבָּא שָׁם.

מצוה תלה

א **לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּאֱמֶת** – לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּעֵת שֶׁנִּצְטָרֵךְ לְהַחְזִיק וּלְקַיֵּם דָּבָר אוֹ לְהַרְחִיקוֹ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גְּדֻלָּה בְּחֻקּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהַגְּבוּרָה וְהָרוֹמְמוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים י כ) וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, וּבְבֹאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה, ב) אָמְרָה תּוֹרָה הִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ, וְאָמְרָה תּוֹרָה אַל תִּשָּׁבַע, כְּלוֹמַר כִּי כְּמוֹ שֶׁהַשְּׁבוּעָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה הִיא נִמְנַעַת וְהִיא מִצְוָת לֹא תַעֲשֶׂה, כֵּן הַשְּׁבוּעָה בְּעֵת הַצֹּרֶךְ, הִיא חוֹבָה וְהִיא מִצְוָת עֲשֵׂה, וּלְפִיכָךְ, אֵין נִשְׁבָּעִין לְעוֹלָם בְּשׁוּם דָּבָר מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סג, א), כָּל הַמִּשְׁתַּתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם וְדָבָר אַחֵר נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם. וְאָמְנָם זֶה נֶאֱמַר, בְּמִי שֶׁמְּכַוֵּן לְהִשָּׁבַע בְּאוֹתוֹ דָּבָר מִן הַנִּבְרָאִין לְבַד, אֲבָל הַנִּשְׁבָּע בַּשָּׁמַיִם אוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וּבַיָּרֵחַ לְכַוָּנַת הָאָדוֹן שֶׁעֲלֵיהֶם שֶׁבָּרָאָם, זֶה אֵינוֹ בִּכְלַל הָאִסּוּר כְּלָל, וְתָמִיד נִרְאֶה שֶׁנִּשְׁבָּעִין כֵּן בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, כִּי בִּהְיוֹתֵנוּ מְקַיְּמִים דְּבָרֵינוּ בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל תִּתְחַזֵּק בְּלִבֵּנוּ הָאֱמוּנָה בּוֹ וְהַשְׁגָּחָתוֹ עָלֵינוּ וְעַל כָּל דְּבָרֵינוּ, וְזֶה דָּבָר בָּרוּר.

ג וּבְדִינֵי מִצְוַת הַשְּׁבוּעוֹת וְהַנְּדָרִים. הֶאֱרַכְתִּי בָּהֶם הַרְבֵּה בְּסֵדֶר "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" (מצוה ל) [יו"ד סימן רלז].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמוֹ לְעֵת הַצֹּרֶךְ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֲבָל הָרַמְבַּ"ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (מ"ע ז ובפי' לדברים ו יג) שֶׁאֵין הַשְּׁבוּעָה בִּשְׁמוֹ גַּם בְּעֵת הַצֹּרֶךְ מִצְוַת עֲשֵׂה כְּלָל, כִּי אִם רְשׁוּת גְּמוּרָה, שֶׁאִם נִרְצָה נִשָּׁבַע, וְאִם לֹא נִרְצָה לְהִשָּׁבַע לְעוֹלָם אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וְגַם כִּי יֵשׁ בַּמִּנְיָעָה מֵהַשְּׁבוּעָה מִצְוָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (מטות א) אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁהַתֵּר לָכֶם לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמִי אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת, אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיוּ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד, וּבוֹ תִּדְבָּק, וְאַחַר כָּךְ וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ. וְאִם נִרְצָה נוֹכַל לוֹמַר שֶׁיָּבוֹא וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ לְתֵת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה לַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר, בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ וְלֹא בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְעִנְיָן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה ג ב), שְׁנִשְׁבָּעִים לְקַיֵּם הַמִּצְוָה כְּבָר כָּתַב הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי מִּוּבוֹ תִּדְבָּק נְפָקָא לָן.

מצוה תלו

א **לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְאַבֵּד בָּתֵּי הָעֲבוֹדָה זָרָה כֻּלָּם בְּכָל מִינֵי אִבּוּד, בְּשִׂרְפָה, וּבְשִׁבְרוֹן, וּבַהֲרִיסָה, וּבִכְרִיתָה, כָּל מִין בְּמָה שֶׁרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר, בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר מַשְׁחִית וּמְמַהֵר בְּחָרְבָּנוֹ, וְהַכַּוָּנָה שֶׁלֹּא נַנִּיחַ רֹשֶׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב ב) אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת וְגוֹ', וְנֶאֱמַר גַּם כֵּן (שם ז ה), כִּי אִם כֹּה וְגוֹ' מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּן וְאָמַר עוֹד (שם יב ג) וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְגוֹ' וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִצְוַת עֲשֵׂה מָה שֶׁאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (צ, א) בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַאי מִצְוַת עֲשֵׂה אִיכָּא, כְּלוֹמַר לְאַבְּדָהּ? תִּרְגְּמָהּ רַב חִסְדָּא וְנִתַּצְתֶּם וְגוֹ'. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קָצַץ אֲשֵׁרָה וְהֶחְלִיפָהּ אֲפִילּוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁחַיָּב אָדָם לְקָצְצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר אַבֵּד תְּאַבְּדוּן וְגוֹ' וְנֶאֱמַר שָׁם עוֹד וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם וְאִי אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לִמְחוֹת שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְכָל זִכְרָהּ מִן הָעוֹלָם.

ג וְדִינֶיהָ כְּלוּלִים בְּפָשַׁט הַכָּתוּב.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לְאַבֵּד שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדֵינוּ (עי' רמב"ם ע"ז ז א), אֲבָל אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶ לְאַבְּדָהּ, אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיָּדֵינוּ תַּקִּיפָה עַל עוֹבְדֶיהָ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא אִבְּדָהּ כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תלז

א **שֶׁלֹּא לְאַבֵּד דְּבָרִים שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ עֲלֵיהֶם** – שֶׁלֹּא נְאַבֵּד וְנִמְחֶה הַדְּבָרִים שֶׁשֵּׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ וּשְׁמוֹתָיו הַיְקָרִים בָּרוּךְ הוּא, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב ד) לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אַחַר שֶׁקָּדַם הַמִּצְוָה לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וְלִמְחוֹת שְׁמָהּ וְלַהֲרֹס בָּתֶּיהָ וּמִזְבְּחוֹתֶיהָ כֻּלָּם מָנַע וְאָמַר לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם. וּבְסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (כב, א) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִי שֶׁשָּׁרַף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתָהּ מִוְּאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן. וְגוֹ' וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ שָׁם, שֶׁהַמּוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתָהּ מִזֶּה הַכָּתוּב בְּעַצְמוֹ.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה, כִּי בְּגֶשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּאֵימָה בְּרִתֵּת וּבְזִיעַ, מִתּוֹךְ כָּךְ יַכְנִיסוּ בְּלִבָּם הַפַּחַד וְהַיִּרְאָה גְּדוֹלָה אֶל הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות לה א), שֶׁשִּׁבְעָה שֵׁמוֹת הֵם בְּאִסּוּר לָאו זֶה, וְאֵלּוּ הֵם שֵׁם שֶׁל יו״ד הֵ״א וָא״ו הֵ״א, שֶׁיִּקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים שֵׁם הַמְפֹרָשׁ, וְכֵן הַשֵּׁם שֶׁנִּכְתַּב אָל״ף דָּל״ת נו״ן יו״ד, וְאֵל, וֶאֱלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת.

ד וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) הֱיוֹת שֶׁכָּל אוֹת שֶׁנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו מַתָּר לְמָחֳקוֹ, כְּגוֹן לָמֶ״ד מ״לַיְ״, בֵּי״ת מ״בֵּאלֹהִים״, אֲבָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מֵאַחֲרָיו, כְּגוֹן כָּ״ף שֶׁל ״אֱלֹהֵיכֶם״, וְכָ״ף מֵ״ם שֶׁל ״אֱלֹהֵיכֶם״, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם אֵין נִמְחָקִים מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשׁ, וְהַכּוֹתֵב אֵל מֵ״אֱלֹהִים״ ו״יה״ מ״ה״ אֵינוֹ נִמְחָק, מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ הֵם שֵׁמוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, אֲבָל הַכּוֹתֵב ״שד״ מִ״שַׁדַּי״ וְ״צב״ מִ״צְבָאוֹת״ חַיָּב נְמְחָק. וּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמְּשַׁבְּחִין בָּהֶם הַשֵּׁם, כְּגוֹן רַחוּם וְחַנּוּן גָּדוֹל גִּבּוֹר וְנוֹרָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, חֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁמַּתָּר לְמָחֳקָן לְצֹרֶךְ שׁוּם דָּבָר, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קטז א) שֶׁכָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ וּפֵרוּשֵׁיהֶן בְּכְלַל אִסּוּר זֶה הוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁאָסוּר לְאַבְּדָם וּלְשָׂרְפָן. וְכָל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ (רמב״ם שם ה״א) בְּשֶׁכְּתָבָן יִשְׂרָאֵל, אֲבָל כְּתָבָן מִין יִשְׂרָאֵל שׁוֹרְפִין הַכֹּל, וּמִצְוָה לְשָׂרְפָם, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם לַמִּינִין וּלְכָל מַעֲשֵׂיהֶם, אֲבָל גּוֹי שֶׁכָּתַב הַשֵּׁם גּוֹנְזִין אוֹתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שבועות שם) שֶׁכָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּאַבְרָהָם בְּעִנְיָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבָּאוּ אֵלָיו קֹדֶשׁ; וְהָאֲמוּרִין בְּלוֹט חֹל, חוּץ אֶחָד אַל נָא אֲדֹנָי, הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ (בראשית יט יט). וְכָל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין (שופטים יט כא) קֹדֶשׁ, וְכָל הָאֲמוּרִים בְּמִיכָה (שם יח לא) מֵהֶם חוֹל וּמֵהֶם קֹדֶשׁ אֵל חֹל, יָהּ קֹדֶשׁ, חוּץ מֵאֶחָד שֶׁהוּא אֵל וְהוּא קֹדֶשׁ כָּל יְמֵי הֱיוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה. וְכָל הָאֲמוּרִים בְּנָבוֹת (מלכים א כא) קֹדֶשׁ, כָּל שְׁלֹמֹה הָאָמוּר בְּשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ, וְהוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִים, חוּץ מֵאֶחָד הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה (שם ח יב), כָּל מַלְכֵיָא הָאֲמוּרִין בְּדָנִיֵּאל חוֹל, חוּץ מֵאֶחָד (ב לז) אַנְתְּ מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִים. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָחַק אֶפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשִּׁבְעָה הַשֵּׁמוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ חַיָּב מַלְקוּת, וְאִם סָתַר אוֹת אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת לְאַחֲרֵיהֶן מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת, וְכֵן הַסּוֹתֵר אֶפִלּוּ אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה מִן הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ מִן הַהֵיכָל, וּמִשְּׁאָר הָעֲזָרָה, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תלח

א **שֶׁיְּבִיא כָּל נָדָרָיו בָּרֶגֶל רִאשׁוֹן** – שֶׁכָּל מִי שֶׁנָּדַר אוֹ הִתְנַדֵּב שׁוּם קָרְבָּן לַמִּזְבֵּחַ אוֹ שׁוּם דָּבָר לְבֶדֶק הַבַּיִת בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה, שֶׁיְּבִיא אוֹתוֹ בָּרֶגֶל שֶׁפָּגַע בּוֹ רִאשׁוֹן אַחַר נִדְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב ה) וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָּׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְגוֹ׳. וְנִדְרֵיכֶם זֶהוּ נֶדֶר, כְּלוֹמַר דַּאֲמַר חֲרֵי עָלַי קָרְבָּן, וּלְעוֹלָם חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיב אוֹתוֹ. וְנִדְבוֹתֵיכֶם זוֹ נְדָבָה, כְּגוֹן, דַּאֲמַר חֲרֵי זוֹ עוֹלָה, וְאִם נֶאֱבְדָה אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ. וְאָמְרוּ בְּסִפְרִי (כאן) וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָּׁמָּה לְקֻבָּעִם חוֹבָה לַהֲבִיאָם בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן, וְכֵן מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב, מִיָּד שֶׁתָּבוֹא שָּׁמָּה, דְּהַיְנוּ רֶגֶל רִאשׁוֹן וְהֲבֵאתֶ הַקָּרְבָּן.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּתְעַצֵּל בַּמֶּה שֶּׁנָּדַר לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, כֵּיוָן בֵּין בְּנֵי אָדָם, שֶׁזְּהִירִים הַרְבֵּה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוַת מַלְכֵי אֶרֶץ, כָּל שֶׁכֵּן מִצְוַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא תַּטְרִיחֲנוּ הַתּוֹרָה לַעֲלוֹת מִיָּד, פֶּן יִמְנְעוּ בְּנֵי אָדָם מִנְּדָרִים וּנְדָבוֹת, אֲבָל בָּרֶגֶל שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַעֲלוֹת שָׁם, יַזְהִירֵם לְשַׁלֵּם נִדְרָם. וּלְעִנְיָן לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּבַל תְּאַחֵר אֵינוֹ אֶלָּא עַד שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלָיו רֶגֶל אֶחָד וְלֹא הֱבִיאוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְכֵן אָמַר רָבָא בַּגְּמָרָא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ו, א) בְּפֵרוּשׁ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, שָׁם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁאָז לָנוּ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, וְהָיָה לָנוּ מָקוֹם לְהַקְרִיב, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה יג, א), שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי (מצוה שנ) וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁעָבַר וְהִקְדִּישׁ אֵין סַפֵּק בְּיָדוֹ הַיּוֹם לַהֲבִיאוֹ לַמִּקְדָּשׁ, לְפִי שֶׁהַבַּיִת חָרֵב בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ.

מצוה תלט

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לָעֲזָרָה** – שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת שׁוּם דָּבָר מֵהַקָּרְבָּנוֹת חוּץ לָעֲזָרָה, וְזֶה יִקָּרֵא מַעֲלָה בַּחוּץ וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יג) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם. פֵּרוּשׁ עֲלֵיהֶ שְׂרֵפָה. וְאָמְרוּ בְּסִפְרִי (כאן) אֵין לִי אֶלָּא עוֹלוֹת, שְׁאָר קָדָשִׁים מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם יד) וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ, וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר עוֹלָה בַּעֲשֵׂה, שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר שָׁם תַּעֲלֶה, דִּמַשְׁמַע עוֹלָה לְבַד, וְכֵן הוּא גַּם כֵּן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה, דִּמַשְׁמַע עוֹלָה לְבַד, שְׁאָר קָדָשִׁים לֹא יְהוּ אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, כְּלוֹמַר, שֶׁהַמַּקְרִיב קָדָשִׁים בַּחוּץ, לֹא יְהֵא עוֹבֵר אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וְשָׁם תַּעֲשֶׂה וְגוֹ׳,

דְּמַשְׁמַע, וְשָׁם תַּעֲשֶׂה וְלֹא בַּחוּץ, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר וְשָׁם תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ, עוֹלָה בְּכָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצָאת? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ וְלוֹמַר לְךָ מָה עוֹלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, כָּךְ כָּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה חֲרֵי הוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. כָּל עִנְיָנָהּ, כְּמוֹ לָאו דִּזְבִיחָה בַּחוּץ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּאַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפו).

מצוה תמ

א מִצְוָה לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית הַבְּחִירָה – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב כָּל קָרְבָּן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא בַּחוּץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יד) כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְגוֹ' שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ. וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי (כאן) אֵין לִי אֶלָּא עוֹלוֹת, שְׁאָר קָדָשִׁים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כָּל וְגוֹ' וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר עוֹלָה בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, פְּרוּשׁ עֲשֵׂה זֶה שֶׁזְּכַרְנוּ, וְלָאו מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּרָשָׁה הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה, שֶׁהִזְכִּיר עוֹלוֹתֶיךָ בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל שְׁאָר קָדָשִׁים לֹא יְהוּ אֶלָּא בַּעֲשֵׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר שָׁם תַּעֲשֶׂה וְכוּ'. כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּסֵדֶר זֶה בְּסָמוּךְ (מצוה תלט). וּכְלַל הָעִנְיָן שֶׁאַפִּלּוּ בִּשְׁאָר קָדָשִׁים הַמַּקְרִיבָן בַּחוּץ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי בִּהְיוֹת מָקוֹם מְיֻחָד בָּעוֹלָם לַקָּרְבָּנוֹת, וְהַהַתְמָדָה בּוֹ לְבַקֵּשׁ מִשָּׁם אֶת הַשֵּׁם יִתְקַדֵּשׁ הַמָּקוֹם וְנָחָה עָלָיו רְצוֹן הָאֵל, וְשֶׁפַע בִּרְכָתוֹ שׁוֹפַעַ עָלָיו תָּמִיד, וְיִהְיוּ לִבְבוֹת בְּנֵי אָדָם מִתְפַּחֲדִים וּמִתְרַכְּכִים לְזָכְרוֹ, וְיָשׁוּב כָּל אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפָּיו בִּרְאוֹתוֹ אוֹתוֹ, וְאִם כָּל הַמְּקוֹמוֹת יִכָּשְׁרוּ לְהַקְרָבָה לֹא יִהְיֶה כֵּן בְּכֻלָּן, יָדוּעַ הַדָּבָר, וְזֶה נֹאמַר אֶל הַיְלָדִים, עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ בַּחָכְמָה וְיָבִינוּ בְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה סוֹדוֹת נִפְלָאִים.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּלָאו תל"ט הַסָּמוּךְ כָּתוּב שֶׁבְּסֵדֶר זֶה כָּתַבְנוּ קְצָת מֵהֶן. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת זְבָחִים [הלכות מעשה הקרבנות פי"ז].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אֶרְצָה לוֹמַר, שֶׁהֶעוֹבֵר עַל זֶה אַפִּלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה וְהִקְרִיב קָרְבָּן חוּץ לְבֵית הַבְּחִירָה שֶׁהוּא מְבַטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעוֹבֵר עַל לָאו הַבָּא עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תלט), אֲבָל אֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה עָלֵינוּ חִיּוּב לְהַקְרִיב קָרְבָּן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ עַכְשָׁו שֶׁהוּא חָרֵב, זֶה דָּבָר בָּרוּר הוּא.

מצוה תמא

א לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנִּפַּל בָּהֶם מוּם – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנִּפַּל בָּהֶם מוּם וְלוֹקְחִין בִּדְמֵיהֶן בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְקָרְבָּן, וְאַחַר הַפִּדְיוֹן הֵם יוֹצְאִין לְחֻלִּין וְזוֹבְחִין וְאוֹכְלִין אוֹתָן הַבְּעָלִים כְּחֻלִּין גְּמוּרִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב טו) רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר וְגוֹ' הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. אַחַר שֶׁהִזְכִּירָה הַפָּרָשָׁה הַקָּרְבָּנוֹת הַתְּמִימִים, וְחִיְּבָה שֶׁלֹּא לְהַקְרִיבָם, כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ, אָמַר אַחֲרֵי כֵן עַל הַקָּרְבָּנוֹת בְּעַצְמָם שֶׁאִם נִפַּל בָּהֶם מוּם שֶׁנִּפְדֶּם וְנֹאכְלֵם בְּכָל אַוַּת נַפְשֵׁנוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁנַּעֲשֶׂה בָּהֶם כָּל חֶפְצֵנוּ כְּמוֹ בִּצְבִי וְאַיָּל, שֶׁאֵין גּוּפָן קָדוֹשׁ לְעוֹלָם. וְכֵן בָּא אֵלֵינוּ הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר זֶה הַפָּסוּק, אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָיָה מֻחְסָרֵי הָאֵל עָלֵינוּ לְהַרְשׁוֹת אוֹתָנוּ לֵהָנוֹת מִבְּהֵמוֹת הַקָּרְבָּן, אַחַר שֶׁנִּפַּל בָּהֶם מוּם, וַאֲף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִפְרְשׁוּ לִהְיוֹת קֹדֶשׁ וְכֹחַ שֶׁם שָׁמַיִם חָל עֲלֵיהֶם, צַדִּיק הוּא הַשֵּׁם וּצְדָקָה יַעֲשֶׂה עִם בְּרִיּוֹתָיו וְשֶׁבֶט מַלְכוּתוֹ וְרוֹמְמוּתוֹ יָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וְלֹא יְדַקְדֵּק עִמָּם לֵאמֹר אַל תִּגְּעוּ בַּקֹּדֶשׁ מֵאַחַר שֶׁהָיָה לִי אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, וְעוֹד הִפְלִיא חַסְדּוֹ עִמָּנוּ וְחִיְּבָנוּ בַּדָּבָר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁאִלּוּ הִנִּיחַ הַדָּבָר בִּרְשׁוּתֵנוּ לְבַד אוּלַי עֲדַיִן נָחוּשׁ מִדֶּרֶךְ חֲסִידוּת לִגַּע בָּהֶן, אֲבָל אַחַר שֶׁיֵּשׁ קִיּוּם מִצְוָה בְּדָבָר לֹא יִשָּׂאֵר שׁוּם חֶשְׁשׁ בְּעִנְיָן, וּמִטַּעַם זֶה בֵּאֵר הַכָּתוּב בְּאוֹר רָחֵב לֵאמֹר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין קֵיּוּם מִצְוָה בְּדָבָר לֹא יִשָּׂאֵר שׁוּם חֶשְׁשׁ בְּעִנְיָן, וּמִטַּעַם זֶה בֵּאֵר הַכָּתוּב בְּאוֹר רָחֵב לֵאמֹר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת הַגּוּף חָלָה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, אִכְלוּהוּ מִבְּלִי פְּקֻפּוּק כְּלָל.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה לב, א) שֶׁאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה תִּקָּבֵר, כְּדִין קָדָשִׁים הַתְּמִימִים שֶׁמֻּתִּים, שֶׁהֵם נִקְבָּרִים, שֶׁלֹּא יֵהָנֶה אָדָם בָּהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְדּוֹתָהּ אַחַר מִיתָה, שֶׁהַכָּתוּב הִצְרִיכָהּ הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקֹּתַי (מצוה שנג) וְאִם יָלָדָה קֹדֶם פִּדְיוֹן, הַוָּלָד שֶׁהוּא תָּמִים מַקְרִיבִין אוֹתוֹ, אֲבָל אִם נִתְעַבְּרָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה, וְיָלְדָה אַחַר שֶׁנִּפְדֵּית הַוָּלָד אָסוּר וְאֵינוֹ נִפְדֶּה, אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? סָמוּךְ לְפִדְיוֹן אִמּוֹ מַתְפִּיס וְלָדָהּ לְשֵׁם הַזֶּבַח שֶׁהִקְדִּישׁ אִמּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַקְרִיבוֹ מִכֹּחַ אִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קֻדָּשָׁה דְּחוּיָה מֻחֲמֶת מוּמָהּ.

ד וְכָל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין כְּשֶׁיִּפָּדוּ מֻתָּר לִשְׁחֹט אוֹתָם בְּשׁוּק הַטַּבָּחִים וְלִמְכֹּר אוֹתָם שָׁם וְלִשְׁקֹל בְּלִיטְרָא כִּשְׁאָר הַחֻלִּין, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָם בְּכָל מָקוֹם, אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁנֶּאֱכָלִין בְּמוּמָן וְאֵין צָרִךְ לְקָנוֹת בִּדְמֵיהֶן בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְקָרְבָּן, אֵין שׁוֹחֲטִין וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּשׁוּק שֶׁל מוֹכְרִין אוֹתָם בְּכָל מָקוֹם, אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁנֶּאֱכָלִין בְּמוּמָן וְאֵין צָרִךְ לְקָנוֹת בִּדְמֵיהֶן בְּהֵמָה אַחֶרֶת לְקָרְבָּן, אֵין שׁוֹחֲטִין וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּשׁוּק שֶׁל

טַבָּחִים. וּבְעִנְיָן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּקָּרְבָּן, כְּבָר דִּבַּרְתִּי בָּהֶן בְּסֵדֶר אֱמֹר (מצוה ערה). וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת וּבִתְמוּרָה וּבִמְקוֹמוֹת מְחֻלִּין וַעֲרָכִין וּמְעִילָה [הלכות איסורי מזבח פ״א].

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. אֲבָל עַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה יג א), שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין, וְהוּא הַדִּין שֶׁאֵין פּוֹדִין, וְכָל הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי (סימן שנ), קָחֻנוּ מִשָּׁם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם, שֶׁמִּי שֶׁהִקְדִּישׁ אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהֶקְדֵּשׁוֹ נִתְפָּס וְצָרִיךְ תַּקָּנָה לַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, מִכָּל מָקוֹם לְעִנְיַן הַפְּדְיָה, וַדַּאי יֵשׁ לָנוּ לִכְתֹּב שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַזֶּה בְּשׁוּם צַד, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּדִין עֶרְכֵּי בְּהֵמָה (מצוה שנג), מִשָּׁם תִּרְאֶה כַּוָּנָתִי בָּזֶה.

מצוה תמב

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל דָּגָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ. וְהַכָּתוּב הַבָּא אַחֲרָיו יוֹרֶה עָלָיו, שֶׁבְּמַעֲשַׂר שֵׁנִי הוּא מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ. וְאִלּוּ שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת לָעֲנִיִּים אוֹ לַלְוִיִּם הֵם. וְעִנְיַן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מַהוּ כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וֶה (מצוה תעג), וְטַעַם וֶיְיוּתוֹ נֶאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקּוֹתַי בְּמִצְוַת מַעְשַׂר בְּהֵמָה (מצוה שס).

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יט ב), שֶׁאֵין חַיָּבִין מַלְקוּת עַל אֲכִילָתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בְּלִי פִּדְיוֹן אַחַר שֶׁרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת, וְכֵן אָמְרוּ בְּסוֹף מַכּוֹת מֵאֵימָתַי חַיָּבִין עָלָיו? מִשֶּׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת (עי׳ בספה״מ להרמב״ם ל״ת קמא). וּכְבָר הִרְחַבְתִּי דְּבָרַי בְּדִינֵי קְבִיעוּת פֵּרוֹת לְמַעֲשֵׂר בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה) וְשָׁם תִּרְאֶנּוּ אִם תַּחְפֹּץ. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי [הלכות מעשר שני פ״ג ה״ה].

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁחִיּוּב מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נוֹהֵג, וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקז), נְבָאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם הַזְּמַן וְהַמְּקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֵג שָׁם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּדַּיִת מְמֶנּוּ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תמג

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל תְּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁל תִּירוֹשׁ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ׳ וְתִירֹשְׁךָ.

ב כָּל עִנְיַן מִצְוַת אִסּוּר הַתִּירוֹשׁ כְּעִנְיַן מִצְוַת הַדָּגָן, אֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהּ הַדִּבּוּר.

מצוה תמד

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שְׁנִי שֶׁל יִצְהָר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁל יִצְהָר (פרוש שמן) חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ׳ וְיִצְהָרֶךָ. כָּל עִנְיַן הַיִּצְהָר כְּעִנְיַן הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ. וְשִׁעוּר אֲכִילַת הַשָּׁמֶן לְחַיֵּב עָלָיו הוּא בְּכַזַּיִת, לְפִי מָה שֶׁשָּׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי יִשְׁמְרוֹ אֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַשְׁקֶה, לַאֲכִילָה הוּא עוֹמֵד לְכָל בְּנֵי אָדָם, וְאִם יָדַעְנוּ כִּי מִקְצָת מִן הַיִּשְׁמְעֵאלִים יִשְׁתּוּהוּ, בָּטְלָה דַּעְתָּם אֵצֶל כָּל בְּנֵי אָדָם.

ב וְאַל תַּחְשֹׁב לוֹמַר, שֶׁזֶּה הַלָּאו דְּלֹא תוּכַל שֶׁיִּהְיֶה לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, שֶׁכָּל עִנְיַן וְעִנְיַן הוּא לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (צ״ל כריתות ד ב), אֲכַל מַעֲשַׂר דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְקָא פָּרֵיךְ הָתָם וְכִי לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת? וּמַהֲדַּר לֵיהּ קְרָא יִתֵּירָא הוּא, מִכְּדֵי כְּתִיב וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, לִכְתֹּב רַחֲמָנָא לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל אוֹתָם בִּשְׁעָרֶיךָ, פָּרְשִׁינְהוּ כֵּלְהוּ הָכָא לָמָּה לִי? שְׁמַע מִנַּהּ לְיַחוֹדֵי לְהוּ לָאו לְכָל חַד וְחַד (מכות יח, א). וְזֶה הַכָּתוּב שֶׁל וְאָכַלְתָּ הוּא בְּסוֹף סֵדֶר וֶה.

ג וּמָה שֶׁהִזְכִּיר בְּמִקְרָא זֶה וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם לַכֹּהֲנִים, בְּסִפְרֵי נִדְרָשׁ כִּי בָּא לְהַקִּישׁ מַעֲשֵׂר לַבְּכוֹר וְכוּ׳.

מצוה תמה

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם** – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וּכְמוֹ כֵן שֶׁלֹּא יֹאכַל זֵר מִן הַבְּכוֹר בְּשׁוּם מָקוֹם, כִּי הַמִּצְוָה בּוֹ שֶׁיֹּאכְלוּהוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם, מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (מצוה יח). וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ'. וּבְכוֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן, ועיין מכות יז א) וּבְכוֹרוֹת זֶה הַבְּכוֹר, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְזָר שֶׁאָכַל בְּכוֹר, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקָה שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁלֹּא יְלַמֵּד הַכָּתוּב זוּלָתִי עִנְיָן זֶה (עי' ספה"מ להרמב"ם ל"ת קמד), אֲבָל יֹאמַר שֶׁזֶּהוּ בִּכְלַל הַלָּאו הַזֶּה. וְנִמְצָא שֶׁכְּלוּלִים בּוֹ שְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁזָּכַרְנוּ, מִנְיַעַת הַזָּר מִלֶּאֱכֹל בְּכוֹר תָּמִים בְּשׁוּם מָקוֹם, וּמְנִיעַת הַכֹּהֵן כְּמוֹ כֵן מִלֶּאֱכֹל אוֹתוֹ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים תְּלוּיִם בִּבְכוֹר תָּמִים. וְשָׁם בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה כָּתַבְתִּי מִצְוֹת הַבְּכוֹר בְּאֵיזֶה זְמַן וּבְאֵי זֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת, וְחִלּוּק הַדֵּעוֹת לָרַבּוֹתַי יִשְׁמְרֵם אֵל בְּעִנְיַן הַבְּכוֹר בַּזְּמַן הַזֶּה. וּבְטַעַם הֱיוֹתוֹ נֶאֱכָל בִּירוּשָׁלַיִם אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ, כִּי הוּא מִכְּלַל הַקָּדָשִׁים, וּכְמוֹ שֶׁבָּא בַּמִּשְׁנָה בִּזְבָחִים פֶּרֶק ה' (מ"ח), הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים וְכוּ'. וּכְבָר הֶעְתַּרְתִּי דְּבָרַי בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (מצוה שס) בְּטַעַם אֲכִילַת הַקָּדָשִׁים בְּמָקוֹם הַמְקֻדָּשׁ וֶאֱכֹל אוֹתָם מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מִי הוּא הַזָּר אֲצָל אֲכִילַת הַבְּכוֹר, וְהַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בּוֹ, וּזְמַן אֲכִילָתוֹ הַכֹּל מְבֹאָר בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת וּבְמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים מִקָּדָשִׁים קָצָת מִדִּינִין אֵלּוּ [הלכות בכורות פ"א]. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּדַּיִת מִבְּכוֹר תָּמִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְכֵן יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תמו

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם וַאֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים חוּץ לַקְּלָעִים. וּפֵרְשׁוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה, שֶׁאִסּוּר זֶה, הוּא בִּכְלַל (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יז, א) לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לַקְּלָעִים, שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וּכְמוֹ כֵן אוֹכֵל קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לַחוֹמָה בִּכְלַל אִסּוּר זֶה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (שם), שֶׁאָמְרוּ שָׁם, שֶׁכָּל הָאוֹכֵל דָּבָר חוּץ לִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ קָרִינָא בֵּהּ, וְאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לָזֶה הַכַּוָּנָה לוֹמַר, שֶׁגַּם זֶה בִּכְלָל.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לֶאֱכֹל כָּל קָרְבָּן בְּמָקוֹם מְיֻחָד, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ לְבָם אוֹכְלָיו עַל הַכַּפָּרָה שֶׁנֶּאֱכָלִין בִּשְׁבִילָהּ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נט, ב) כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וְאִלּוּ יֹאכְלוּם בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים יַסִּיחוּ כַּוָּנָתָם מִן הָעִנְיָן, יָדוּעַ דָּבָר זֶה וּבָרוּר.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בִּזְבָחִים [הלכות מעשה הקרבנות פי"א].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּקְדִּישׁ הַיּוֹם חַטָּאת וְאָשָׁם וְעָבְרוּ וְאָכְלוּ מֵהֶם אֲפִלּוּ הַכֹּהֲנִים כַּדַּיִת חַיָּבִין מַלְקוּת מִזֶּה הַלָּאו, מִלְּבַד הָאִסּוּר שֶׁהוּא בְּנֶהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ (עי' קידושין נז ב).

מצוה תמז

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּשַׂר הָעוֹלָה** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שׁוּם דָּבָר מִבְּשַׂר הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' נִדָּרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יֹאמַר לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל כָּל נִדָּרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (מכות יז, א) נִדָּרֶיךָ זוֹ עוֹלָה, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֵּדְךָ לְאוֹכֵל עוֹלָה, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים, בֵּין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים בֵּין חוּץ לַקְּלָעִים שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. גַּם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם ספר המצוות ל"ת קמו) שֶׁזֶּה הַלָּאו, הוּא אַזְהָרָה לְכָל מוֹעֵל בַּקָּדָשִׁים. כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (מצוה צה), מָה שֶׁיֵּדַעְתִּי עַל צַד הַפְּשָׁט בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּן, וְהַתּוֹעֶלֶת הַיּוֹצֵא לָנוּ בְּשָׁרְפֵנוּ בַּעֲלֵי חַיִּים בַּבַּיִת הַגָּדוֹל, וְהָאַזְהָרָה בָּהֶם שֶׁלֹּא נֹאכַל מֵהֶם אֶלָּא שֶׁיִּשָּׂרֵף הַכֹּל נִמְשָׁךְ אַחַר אוֹתוֹ הַטַּעַם, קֶשֶׁר אֶחָד הוּא. וְנִתְיַחֲדָה הָאַזְהָרָה בָּעוֹלָה כִּי הִיא מִצְוָתָהּ לִהְיוֹתָהּ כָּלִיל, וּבִכְלַל הָאַזְהָרָה כָּל מוֹעֵל בַּקָּדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי.

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה וּבְמָקוֹמוֹת מִסְפָּר קָדָשִׁים (שם).

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּקְדִּישׁ בְּהֶמְתּוֹ הַיּוֹם לְעוֹלָה אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה כְּלוּם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מִבְּשַׂר בֶּהֱמַת עוֹלָה, וְכֵן כָּל הָאוֹכֵל גַּם כֵּן מִשְּׁאָר קָדָשִׁים מָעַל, וְחַיָּב מַלְקוּת בְּמִזִּיד כְּשֶׁיֵּשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁיָּדוּעַ בְּכָל מָקוֹם, וְאִם הוּא שׁוֹגֵג יַקְרִיב קָרְבַּן מְעִילָה וְיִחְזִיר מָה שֶּׁנֶּהֱנָה בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה. וּבְפֶרֶק תְּשִׁעִי מִסַּנְהֶדְרִין (פג, א) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הֶזִּיד בַּמְּעִילָה, רַבִּי אוֹמֵר בְּמִיתָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּאַזְהָרָה. וְיֵשׁ לָדוּן גַּם כֵּן שֶׁאִסּוּר זֶה וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן הַבַּיִת.

מצוה תמח

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שׁוּם דָּבָר מִבְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים, וְקָדָשִׁים קַלִּים הֵן כְּמוֹ תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֵאוֹתָן הַשְּׁנוּיִים בְּמַסֶּכְתָּ זְבָחִים פֶּרֶק חֲמִישִׁי (מח), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְנִדְבוֹתֶיךָ, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כְּאִלּוּ אָמַר לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל נִדְבוֹתֶיךָ. וְאָמְרוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יז, א) לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לָאוֹכֵל תּוֹדָה וּשְׁלָמִים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֶל לִבֵּנוּ שֶׁרָאוּי לָנוּ לְהַקְדִּים לְעוֹלָם תּוֹעֶלֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ לְתוֹעֶלֶת גּוּפֵנוּ בְּכָל דָּבָר בָּעוֹלָם, עַל כֵּן אֵין רָאוּי שֶׁיֵּהָנֶה הַגּוּף בַּאֲכִילָה טֶרֶם זְרִיקַת דָּמִים שֶׁבָּאִין לְכַפָּרָה עַל הַנֶּפֶשׁ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. גַּם כֵּן מְבֹאָרִים בְּמְעִילָה וּבְמְקוֹמוֹת מִקְדָּשִׁים [שם].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הַמַּקְדִּישׁ בְּהֶמְתּוֹ הַיּוֹם לְקָדָשִׁים קַלִּים, וְעָבַר וְאָכַל מִמֶּנָּה אַחַר כֵּן כַּזַּיִת חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תמט

א **שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן בְּכוּרִים קֹדֶם הַנָּחָתָם בָּעֲזָרָה** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ (עי' רמב"ם ספה"מ ל"ת קמט) מִלֶּאֱכֹל בְּכוּרִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יז) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ, וּפֵרְשׁוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (מכות יז, א). וּתְרוּמַת יָדֶךָ אֵלּוּ הַבְּכוּרִים, וְנִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם יז א), שֶׁאֵין חַיָּבִים עֲלֵיהֶן אֶלָּא קֹדֶם שֶׁיֵּנָּחוּ בָּעֲזָרָה, אֲבָל מִשֶּׁהֻנְּחוּ בָּעֲזָרָה אָדָם פָּטוּר עֲלֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרִי, לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לָאוֹכֵל בִּכּוּרִים שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻנְּחוּ בָּעֲזָרָה, אֲבָל אִם הֻנְּחוּ שָׁם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן אֵין בָּהֶן חִיּוּב מַלְקוּת, וּכְמוֹ כֵן (שם) יֵשׁ בָּהֶן לְעִנְיַן חִיּוּב מַלְקוּת הַתְּנַאי שֶׁהוּא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתָן עַד שֶׁיִּרְאוּ פְּנֵי הַבַּיִת תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ שֶׁיֹּאכַל מֵהֶם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, בְּעִנְיַן זֶה יֵשׁ בָּהֶן חִיּוּב מַלְקוּת לַכֹּהֵן הָאוֹכֵל מֵהֶם, וְיִשְׂרָאֵל חַיָּב בָּהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כָּל זְמַן שֶׁיֹּאכַל מֵהֶם, וַאֲפִילּוּ אַחַר שֶׁקָּרָא עֲלֵיהֶם הַקְּרִיאָה הַיְדוּעָה, וְהִיא הַמִּפְרֶשֶׁת בְּסֵדֶר וְהָיָה כִּי תָבֹא. וְכֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורים פ"ב מ"א) הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים חַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ בְּשׁוֹגֵג, וּמִיתָה בְּמֵזִיד, וְזֶהוּ כְּדִין הַתְּרוּמָה בְּשָׁוֶה, שֶׁאַחַר שֶׁקָּרָאן הַכָּתוּב לַבִּכּוּרִים בְּשֵׁם תְּרוּמָה נִתְחַיְּבוּ בְּדִינֵי הַתְּרוּמָה.

ב וְהֶבֵן בְּנֵי זֶה הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן, וּזְכֹר אוֹתוֹ, שֶׁהַכֹּהֵן כְּשֶׁיֹּאכַל בִּכּוּרִים מִשֶּׁיִּרְאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתוֹ מִלֹּא תוּכַל וְגוֹ', וְאַל תִּתְמַהּ לוֹמַר אֵיךְ יִתְחַיֵּב מַלְקוּת הַכֹּהֵן עֲלֵיהֶם, אַחַר שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יֹאכְלֵם אַחַר הַנָּחָה בָּעֲזָרָה? שֶׁהֲרֵי כְּמוֹ כֵן בְּשָׁוֶה, הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁיִּתְחַיֵּב הַיִּשְׂרָאֵל עָלָיו מַלְקוּת בְּאָכְלוֹ אוֹתוֹ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ אוֹכֵל אוֹתוֹ בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לוֹ. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֹּאכַל בִּכּוּרִים כָּל זְמַן שֶׁיֹּאכְלֵם חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאַזְהָרָתוֹ מִכָּל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא יֹאכַל שׁוּם זָר תְּרוּמָה (מצוה רפ).

ג מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַבָּאַת הַבִּכּוּרִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיֹּאכְלוּם מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם כָּתַבְתִּי בַּדָּבָר מָה שֶּׁיַּדַּעְתִּי בְּפָרָשַׁת כֶּסֶף תַּלְוֶה סֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה צא). וְטַעַם מִצְוָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאכְלוּם הַכֹּהֲנִים קֹדֶם שֶׁיַּנִּיחוּ אוֹתָם בָּעֲזָרָה, וְשֶׁלֹּא יֹאכַל מֵהֶם יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּם עִנְיָן, נִמְשָׁךְ אַחַר אוֹתוֹ הַשֹּׁרֶשׁ הַכָּתוּב שָׁם, יִמְצָאֵהוּ מְבֹאָר וְנִגְלֶה, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה לָדַעַת טוֹב וָרָע, וְלַהַג הַרְבֵּה בְּמָה שֶּׁאֵינוֹ צָרִיךְ יְגִיעַת בָּשָׂר.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכְתָּ מַכּוֹת.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְדַוְקָא בִּזְמַן הַבַּיִת (רמב"ם בכורים פ"ב ה"א), כִּי אָז הַחוֹבָה עָלֵינוּ בַּהֲבָאַת הַבִּכּוּרִים. וְהַחִיּוּב מִן הַתּוֹרָה דַּוְקָא בְּפֵרוֹת יְדוּעִים וּבִמְקוֹמוֹת יְדוּעִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּכֶסֶף תַּלְוֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרִנוּ שָׁם, שֶׁחִיּוּב מִצְוַת הֲבָאַת הַבִּכּוּרִים, הוּא עַל הַזְּכָרִים לְבַד, וְלֹא עַל הַנְּקֵבוֹת, בְּאִסּוּר אֲכִילָתָן בְּכָל מָקוֹם, שָׁוֶה אִשָּׁה לְאִישׁ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב"ק טו א) דֶּרֶךְ כְּלָל בַּפָּסוּק אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם (במדבר ה ו) הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לָאִישׁ לְכָל עֲנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה. וְכֹהֵן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל מִבִּכּוּרִים כַּזַּיִת בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ עָבַר עַל לָאו וְחַיָּב מַלְקוּת, וְכֵן יִשְׂרָאֵל שֶׁיֹּאכַל מֵהֶן כַּזַּיִת בְּשׁוּם צַד, כְּלוֹמַר בֵּין קֹדֶם שֶׁהֻנְּחוּ בָּעֲזָרָה אוֹ לְאַחַר מִכֵּן.

מצוה תנ

א **שֶׁלֹּא לַעֲזֹב הַלֵּוִי, מִלְּתֵּן לוֹ מַתְּנוֹתָיו** – שֶׁהִזְהִרָנוּ שֶׁלֹּא לַעֲזֹב הַלֵּוִים וְלֹא נִתְרַשֵּׁל מֵהַשְׁלִים לָהֶם חֻקָּם. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁהֶה לָהֶם מַעֲשְׂרוֹתָם, וְכָל שֶׁכֵּן בָּרְגָלִים שֶׁאָנוּ מַזְהָרִין עֲלֵיהֶן בְּיוֹתֵר כְּדֵי לְשַׂמְּחָן בַּמּוֹעֵד, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב יט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתֶךָ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּטוּב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ לְעָם וְרָצָה לְזַכּוֹתָם וְלַעֲשׂוֹתָם סְגֻלָּה בְּעוֹלָמוֹ, עִם חָכָם וְנָבוֹן, לְמַעַן יַכִּירוּם כָּל רוֹאֵיהֶם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ ה׳, אַנְשֵׁי אֱמֶת אַנְשֵׁי שֵׁם, וּבִהְיוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ בָּרוּךְ הוּא הֵבִיא עֲצוֹת מֻרְחוֹק לְסַבֵּב דְּרָכִים לִהְיוֹת עִסְקָם בַּחָכְמָה, וְתָמִיד כָּל הַיּוֹם יִהְיוּ עָלֶיהָ שׁוֹקְדִים, וְהִנְהִיג וְסִדֵּר אוֹתָם בְּמִנְהָגִים נְכוֹנִים וּנְעִימִים וּבְנִימוּסִים יְקָרִים וַחֲזָקִים, לְמַעַן יִלְמְדוּ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם מִקָּטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם, וְיַעֲמֹד זַרְעָם וּשְׁמָם קַיָּם לְעוֹלָם. וּמִן הַחֻקִּים הַמַּחֲזִיקִים וְהַמַּעֲמִידִים הַחָכְמָה בְּתוֹכָם, הָיָה לִהְיוֹת שֵׁבֶט אֶחָד כֻּלּוֹ בָּהֶם מִבְּלִי חֵלֶק וְנַחֲלָה בַּקַּרְקָעוֹת, וְשֶׁלֹּא יֵצֵא הַשָּׂדֶה לַחֹרֶשׁ וְלִזְרֹעַ וְלַחְפֹּר בּוֹרוֹת לְהַשְׁקוֹת, וְכָל זֶה לִהְיוֹת סִבָּה אֲלֵיהֶם לְהוֹצִיא עִתּוֹתָיו עַל כָּל פָּנִים לִלְמֹד חָכְמוֹת וּלְהָבִין דַּרְכֵי הָאֵל הַיְשָׁרוֹת, וְהֵמָּה יוֹרוּ מִשְׁפָּטָיו לַאֲחֵיהֶם בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל הָעֲיָרוֹת, וְעַל כֵּן בִּהְיוֹת הַשֵּׁבֶט הַזֶּה נִבְחָר הוּא וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם אֶל עֵסֶק הַחָכְמָה וְהַתְּבוּנָה, וְכָל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִפִּיהֶם וּלְהַסְפִּים דַּעְתָּם וְלָלֶכֶת אַחַר עֲצָתָם כִּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אוֹתָם, הָיָה מִרְצוֹנוֹ שֶׁיְּסִפְּקוּ לָהֶם אַחֵיהֶם כָּל מִחְיָתָם, פֵּן תִּתְבַּלַּע חָכְמָתָם בְּחֶסְרוֹן חֻקָּם. וּמִן הַיְסוֹד הַזֶּה, בָּאָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל הָאַזְהָרָה כְּפוּלָה בָּזֶה הַכָּתוּב בְּהִשָּׁמֶר וּפֶן לְבִלְתִּי עָזְבָם וּלְבִלְתִּי הִתְרַשֵּׁל כְּלָל בְּכָל עִנְיָנָם. וְהִזְכִּיר לָהֶם בָּאַזְהָרָה הָאַדָּמָה, שֶׁאָמַר כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתֶךָ. לוֹמַר, הִזָּהֲרוּ מְאֹד בָּהֶם כִּי לָכֶם נַחֲלַת הָאַדָּמָה, וְהַשֵּׁם שֶׁהוּא מַצְמִיחַ זֵרוּעֶיהָ הוּא נַחֲלָתוֹ, כְּלוֹמַר, וְאַל תַּחְשְׁבוּ לְהִתְגָּאוֹת כְּנֶגְדּוֹ בִּשְׁבִיל נַחֲלַתְכֶם בָּאָדָמָה, כִּי הוּא הַגְּבִיר. אוֹ נֹאמַר שֶׁהַזְכָּרַת הָאָדָמָה הוּא לוֹמַר כִּי צָרִיךְ הוּא אֵלֶיךָ עַל כָּל פָּנִים, שֶׁאַתָּה בַּעַל הַנַּחֲלָה, וְהַכֹּל צְרִיכִין אֵלֶיהָ, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע אֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ כַּמָּה כְּסָפִים צָרִיךְ הוּא רַחֲמִים, כִּי הַכֹּל מִן הַקַּרְקַע, וְאֵין כָּל דָּבָר קַיָּם לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ סָמוּךְ עָלָיו כָּמוֹהוּ. וּבַעֲלֵי הַקַּרְקָעוֹת הֵם הַמְגַדְּלִים עֶגְלֵי מַרְבֵּק וּבַרְבֵּרִים אֲבוּסִים, לָהֶם תַּרְנְגוֹלוֹת פְּטוּמוֹת וְיוֹנֵי שׁוֹבָךְ וּגְדָיִים וּטְלָאִים, וּכְדֶרֶךְ מַלְכֵי אֶרֶץ וְשָׂרֶיהָ יָבִיאוּ לָהֶם עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה מִכָּל אֵלֶּה בַּחַגִּים, הֻזְהֲרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ כֵן לַלְוִיִּם, וְעַל זֶה נִכְפְּלוּ כַּמָּה אַזְהָרוֹת בַּכָּתוּב בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּאָמְרוֹ (שם יד כז) וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ. וְעִנְיַן אָמְרוֹ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיְּחַזְּרוּ עַל הַפְּתָחִים חָלִילָה, רַק לוֹמַר, שֶׁאֵין לוֹ נַחֲלַת קַרְקָעוֹת כְּמוֹ לְיִשְׂרָאֵל.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בַּכָּתוּב.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעוֹזֵב אֶת הַלֵּוִי מִלְּשַׁמְּחוֹ וּמִלְּשָׁהֵא מִמֶּנּוּ מַעֲשְׂרוֹתָיו בָּרְגָלִים עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וּבְמִצְוָה הַזֹּאת, יֵשׁ לְלַמֵּד לְכָל מֵבִין לִסְעֹד וּלְהֵיטִיב אֶל כָּל הַמִּשְׁתַּדְּלִים תָּמִיד בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, כִּי הֵם הַמַּעֲמִידִים דַּת הָאֱמֶת וּמְחַזְּקִים הָאֱמוּנָה, מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וְאוֹהֲבִים הַבְּרִיּוֹת, וּשְׂמֵחִים בִּישׁוּב הַמְּדִינָה, בְּצֶדֶק יֻחֲזוּ פָּנֵימוֹ, כָּל הַצָּרִיךְ חֲנִינָה, שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי לְשׂוֹטֵט בַּחוּצוֹת אַחַר מִחְיָתָם הִנָּה וָהֵנָּה, עַל כֵּן הַמְּרַחֲמָם וּמְבַקֵּשׁ תּוֹעַלְתָּם יְרֻחָם מִן הַשָּׁמַיִם, וְחֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכַל עַמָּהֶם לָעוֹלָם הַבָּא.

מצוה תנא

א **מִצְוַת שְׁחִיטָה** – שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל בְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף, שֶׁיִּשְׁחֹט אוֹתָם תְּחִלָּה כָּרָאוּי, וְלֹא יְהֵיֶה לוֹ הֶתֵּר אֶלָּא בִּזְבִיחָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב כא) וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) מַה מֻקְדָּשִׁים בִּשְׁחִיטָה, אַף חֻלִּין בִּשְׁחִיטָה. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עַל הַוֶּשֶׁט וְעַל הַגַּרְגֶּרֶת, וְעַל רֹב אֶחָד בָּעוֹף, וְעַל רֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה, פֵּרוּשׁ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה כֵּן בְּמַשְׁמַע הַכָּתוּב, אֶלָּא שֶׁהַצִּוּוּי הַזֶּה בָּאָה הַקַּבָּלָה עָלָיו שֶׁהָיָה כֵּן שֶׁנִּצְטַוָּה בְּכָל עִנְיַן הַשְּׁחִיטָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ לָנוּ, בְּסֵכֶּין, וְשִׁעוּר מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּוֶּשֶׁט וּבְקָנֶה, וּשְׁאָר הָעִנְיָנִים.

ב וְאַף עַל פִּי (חולין כז ב) שֶׁלֹּא הִזְכִּיר הַכָּתוּב רַק בָּקָר וְצֹאן, יָדַעְנוּ שֶׁהַחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה, שֶׁהַכָּתוּב הִקִּישָׁן, דִּכְתִיב בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים (דברים יב כב) אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ. וְהָעוֹף גַּם כֵּן צָרִיךְ שְׁחִיטָה (שם כז, א) דְּאִתַּקַּשׁ לִבְהֵמָה, דִּכְתִיב (ויקרא יא מו) זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף. אֶלָּא שֶׁחָכָמִים דִּקְדְּקוּ וְהַקַּבָּלָה שֶׁמִּסַּיְעָתָם, דִּמְכֵּיוָן שֶׁהִטִּילוֹ הַכָּתוּב לָעוֹף בֵּין בְּהֵמָה שֶׁצְּרִיכָה שְׁחִיטָה לָדָגִים שֶׁאֵין בָּהֶם שְׁחִיטָה דִּכְתִיב זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׁת בַּמָּיִם, שֶׁבִּשְׁחִיטַת סִימָן אֶחָד דַּי לְךָ. וּמֵהֵיכָן לָמְדוּ לוֹמַר שֶׁאֵין שְׁחִיטָה בְּדָגִים? דִּכְתִיב בְּהוּ (במדבר יא כב) אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם, בַּאֲסִיפָה בְּעָלְמָא, בֵּין שֶׁהֵם נֶאֱסָפִין חַיִּים אוֹ אֲפִלּוּ מֵתִים. וְכֵן כָּל מִין חָגָב אֵין לוֹ שְׁחִיטָה (כריתות כא ב), שֶׁבָּהֶן כָּתוּב גַּם כֵּן לְשׁוֹן אֲסִיפָה כְּמוֹ בְּדָגִים, דִּכְתִיב אֹסֶף הֶחָסִיל. (ישעיה לג, ד) וְעוֹד דִּבָּתַר דָּגִים אַדִּכְרִינְהוּ קְרָא בְּסוֹף סֵדֶר בְּיוֹם הַשִּׁמִינִי, שֶׁנֶּאֱמַר זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׁת בַּמָּיִם, אֲלוּ דָּגִים, וּלְכָל נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת עַל הָאָרֶץ, אֵלּוּ חֲגָבִים, וְעוֹד דְּקִשְׁקְשִׁין אִית לְהוּ בְּגוּפָן כְּדָגִים.

ג כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסוֹף סֵדֶר צַו בְּאִסּוּר דָּם (מצוה קמח), וּבְרֹאשׁ אַחֲרֵי מוֹת מִצְוָה דְּכִסּוּי הַדָּם (מצוה קפז), בְּעִנְיַן הַהַרְחָקָה שֶׁהַרְחִיקָה מִמֶּנּוּ הַתּוֹרָה דַּם כָּל בָּשָׂר מָה שֶׁיַּדְעְתִּי. וְאוֹמַר גַּם כֵּן עַל צַד הַפְּשָׁט, כִּי מִצְוַת הַשְּׁחִיטָה הִיא מֵאוֹתוֹ הַטַּעַם, לְפִי שֶׁיִּדּוּעַ כִּי מִן הַצְּוָאר יֵצֵא דַּם הַגּוּף יוֹתֵר מִבִּשְׂאָר מְקוֹמוֹת הַגּוּף, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְשָׁחֳטוֹ מִשָּׁם טֶרֶם שֶׁנֹּאכְלֵהוּ, כִּי מִשָּׁם יֵצֵא כָּל דָּמוֹ, וְלֹא נֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. וְעוֹד נֹאמַר בְּטַעַם הַשְּׁחִיטָה מִן הַצַּוָּאר וּבְסַכִּין בָּדוּק, כְּדֵי

שֶׁלֹּא נִצְעֲרוּ בַּעֲלֵי הַחַיִּים יוֹתֵר מִדַּאי, כִּי הַתּוֹרָה הִתִּירָן לָאָדָם לְמַעֲלָתוֹ לִזּוֹן מֵהֶם וּלְכָל צָרְכָּיו וְלֹא לְצַעֲרָן חִנָּם. וּכְבָר דִּבְּרוּ חֲכָמִים הַרְבֵּה בְּאִסּוּר צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים בְּבָבָא מְצִיעָא (לב, א) וְשַׁבָּת (קכח, ב) אִם הוּא בְּאִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא, וְהֶעֱלוּ לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁאִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא הוּא (עי׳ רמב״ם הל׳ רוצח פי״ג הי״ג).

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ט, א) שֶׁחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הֵם שֶׁמַּפְסִידִין הַשְּׁחִיטָה אִם אֵרַע אֶחָד מֵהֶן בַּשְּׁחִיטָה, וְאֵלּוּ הֵן שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר. עִנְיַן הַשְּׁהִיָּה הוּא כְּגוֹן אַחַר שֶׁהִתְחִיל לִשְׁחֹט הַוֵּשֶׁט וְקָדַם שֶׁנִּשְׁחַט רֻבּוֹ פָּסַק מִלִּשְׁחֹט, אִם שָׁהָה בְּהַפְסָקָה זוֹ כְּשִׁעוּר שְׁחִיטָה אַחֶרֶת שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה. פֵּרוּשׁ כְּדֵי שְׁחִיטַת הָעוֹר וְהַסִּימָנִים שֶׁל בְּהֵמָה אַחֶרֶת כְּמוֹתָהּ, וּכְדֵי שְׁחִיטַת בְּהֵמָה דַּקָּה לָעוֹף. וְיֵשׁ מַחְמִירִין, שֶׁאֵין הַשִּׁעוּר אֶלָּא כְּדֵי שְׁחִיטַת רֹב הַסִּימָנִים בִּבְהֵמָה וְרֹב אֶחָד בְּעוֹף, אֲבָל הַשּׁוֹחֵט בְּסַכִּין רָעָה (דהינו קהה) אֲפִלּוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה, זוֹלָתִי אִם הוֹלִיךְ וְהֵבִיא אוֹתוֹ אַחַר שֶׁשָּׁחַט בִּבְהֵמָה רֹב סִימָן אֶחָד לְבַד, שֶׁאִם בְּאוֹתוֹ הַמְּעוּט הַנִּשְׁאָר מִמְּנוּ הוֹלִיךְ וְהֵבִיא סַכִּין רָעָה כְּשִׁעוּר שְׁהִיָּה שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

ה וְעִנְיַן הַדְּרָסָה (רמב״ם שחיטה פ״ג הי״א) הוּא מִי שֶׁדָּרַס הַסַּכִּין בְּעֵת הַשְּׁחִיטָה כְּמוֹ שֶׁחוֹתְכִין הַצְּנוֹן, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הוֹלִיךְ וְהֵבִיא הַסַּכִּין, בְּעִנְיַן זֶה שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

ו וְעִנְיַן חֲלָדָה הוּא, שֶׁקִּבְּלוּנוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹחֲטִין, צָרִיךְ לַעֲמֹד הַסַּכִּין מְגֻלֶּה, וּמִפְּנֵי כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ל, ב) שֶׁאִם הִטְמִין הַסַּכִּין תַּחַת סִימָן הָאֶחָד וְשָׁחַט הַשֵּׁנִי (שם הל׳ ט י), אוֹ אֲפִלּוּ טָמַן אוֹתוֹ תַּחַת הָעוֹר וְשָׁחַט הַסִּימָנִין, אוֹ אֲפִלּוּ תַּחַת הַצֶּמֶר הַמְסֻבָּךְ, אוֹ אֲפִלּוּ תַּחַת מַטְלִית דְּבוּקָה הַרְבֵּה בַּצַּוָּאר, הַשְּׁחִיטָה פְּסוּלָה. אֲבָל אִם אֵינָהּ דְּבוּקָה הַרְבֵּה אֵינָהּ נִפְסֶלֶת בְּכָךְ.

ז וְעִנְיַן הַגְרָמָה הוּא שֶׁקִּבְּלוּנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁחִיטָה הִיא מִן הַצַּוָּאר, גְּבוּלִים יְדוּעִים הֵם בַּצַּוָּאר שֶׁהַשְּׁחִיטָה כְּשֵׁרָה בָּהֶן, וְלֹא לְמַטָּה מֵאוֹתוֹ גְּבוּל וְלֹא לְמַעְלָה. וּגְבוּל מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּקָּנֶה, הוּא מִשְּׁפוֹי כּוֹבַע וּלְמַטָּה (שם יט, א) עַד רֹאשׁ הַכְּנָפַיִם הַקְּטַנִּים שֶׁל רֵאָה, לֹא עַד עִקָּרָן שֶׁל כְּנָפַיִם שֶׁמְּחֻבָּרִים בָּרֵאָה, אֶלָּא עַד רֹאשָׁן. וְשִׁעוּר זֶה, הוּא, כָּל מָקוֹם מִן הַצַּוָּאר שֶׁהַבְּהֵמָה פּוֹשֶׁטֶת אוֹתוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ בְּלֹא אֹנֶס, וּבְוֵשֶׁט (שם מד א) מַנִּיחַ לְמַעְלָה כְּדֵי תְּפִיסַת יָד, וּלְמַטָּה, שִׁעוּרוֹ עַד הַמָּקוֹם שֶׁהַוֵּשֶׁט מַשְׁעִיר, כְּלוֹמַר, שֶׁעוֹמֵד שָׁם פְּרָצוֹת פְּרָצוֹת כְּדִמּוּת הַכֶּרֶס, וּפֵרוּשׁ תְּפִיסַת יָד, יֵשׁ אוֹמְרִים (עי׳ רש״י ותוס׳ שם) שֶׁהוּא כְּדֵי שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים כְּדֵי שֶׁיִּתְפֹּס בִּשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַצַּוָּאר, וְזֶהוּ שִׁעוּר רֹחַב אֶצְבַּע. וְשִׁעוּר זֶה הוּא בִּבְהֵמָה וְחַיָּה, אֲבָל בְּעוֹף הַכֹּל לְפִי גָּדְלוֹ וְקָטְנוֹ. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם יט א), שֶׁמִּי שֶׁהִתְחִיל לִשְׁחֹט בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה בַּקָּנֶה, וְשָׁחַט שְׁלִישׁ וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַסַּכִּין מִמְּקוֹם הַשְּׁחִיטָה, דְּהַיְנוּ לְמַעְלָה מִשִּׁפּוּי כּוֹבַע, וְחָתַךְ בּוֹ שְׁלִישׁ, וְאַחַר כֵּן חָזַר הַסַּכִּין בִּמְקוֹם הַשְּׁחִיטָה וְשָׁחַט בּוֹ שְׁלִישׁ, שֶׁזּוֹ הַשְּׁחִיטָה פְּסוּלָה, דִּלְעוֹלָם בָּעֵינַן בִּדְיֵן זֶה שֶׁל הַגְרָמָה, שֶׁיְּהֵא רֹב מִיתַת הַבְּהֵמָה בִּשְׁחִיטָה, וּבִשְׁעַת יְצִיאַת הַחַיּוּת מִמֶּנָּה דְּהַיְנוּ שְׁלִישׁ אֶמְצָעִי, שֶׁיִּהְיֶה אָז רֻבּוֹ בִּשְׁחִיטָה, כָּל שֶׁהִיא כֵּן כְּשֵׁרָה, בְּעִנְיַן אַחֵר פְּסוּלָה. וְעִנְיַן זֶה שֶׁל הַגְרָמָה, אֵינוֹ נִמְצָא כִּי אִם בַּקָּנֶה וּלְמַעְלָה סָמוּךְ לְשִׁפּוּי כּוֹבַע, דְּאִלּוּ לְמַטָּה סָמוּךְ רֵאָה נְקוּבָתָהּ שָׁם בְּמַשֶּׁהוּ וְלֹא שַׁיָּךְ בָּהּ דִּין הִגְרִים שְׁלִישׁ כְּלָל. וְכֵן בַּוֵּשֶׁט בֵּין לְמַעְלָה בֵּין לְמַטָּה נְקוּבָתוֹ בְּמַשֶּׁהוּ וְלָא שַׁיָּךְ בֵּהּ דִּין הִגְרִים שְׁלִישׁ כְּלָל.

ח כָּל (רמב״ם שחיטה פ״ד ה״א) מִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלֶּה שֶׁהֵן פּוֹסְלִין הַשְּׁחִיטָה אֵינוֹ רַשַּׁאי לִשְׁחֹט, וְאִם שָׁחַט אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם אַחַר שֶׁשָּׁחַט שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ אִם נִזְהַר בָּהֶן וְאָמַר הֵן הֵן, אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, דְּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא יָדַע אוֹתָן מִתְּחִלָּה, שֶׁמָּא פָּשַׁע בָּהֶן וְאֵינוֹ זָכוּר כְּלָל.

ט וּמִלְּבַד אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁזְּכַרְנוּ שֶׁצָּרִיךְ כָּל שׁוֹחֵט לָדַעַת חִיבּוּנוּ חֲכָמִים עוֹד לָדַעַת דָּבָר חֲמִישִׁי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוּ מֵהִלְכוֹת שְׁחִיטָה, מִפְּנֵי שֶׁעִנְיָן זֶה תָּמִיד יָבוֹא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְהַבְּהֵמָה נַעֲשֵׂית נְבֵלָה בַּדָּבָר, וְאִם לֹא יֵדַע אוֹתוֹ הַשּׁוֹחֵט יַאֲכִיל נְבֵלוֹת לַכֹּל, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ גַּם כֵּן בָּזֶה, כָּל טַבָּח שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתוֹ אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ, וְהוּא הָאִסּוּר הַנִּקְרָא עִקּוּר, וְעִנְיָנוֹ הוּא שֶׁנֶּעֱקְרוּ הַקָּנֶה וְהַוֵּשֶׁט שְׁנֵיהֶם אוֹ אֶחָד מֵהֶם מִמְּקוֹם חִבּוּרָן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּלֶּחִי וּבַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו וְנֶעֱקְרוּ מִשָּׁם לְגַמְרֵי, אוֹ אֲפִלּוּ לֹא נֶעֱקְרוּ לְגַמְרֵי אֶלָּא שֶׁנִּנַּדְלְדְּלוּ רֻבָּם הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. וְהוּא דְּאִפְּרוּק אִפְּרוּקֵי (חולין מד, א), כְּלוֹמַר, כְּשֶׁאָנוּ אוֹסְרִין אוֹתָהּ כְּשֶׁנִּנַּדְלְדְּלוּ רֻבָּן, כְּלוֹמַר, שֶׁיִּהְיֶה הַדְּלְדּוּל כָּאן וְכָאן, דְּכָל שֶׁהוּא כְּעִנְיָן זֶה אֲפִלּוּ מָה שֶׁמְּחֻבָּר מֵהֶן אֵינוֹ חִבּוּר יָפֶה, וַהֲרֵי הֵן נֶחְשָׁבִים כַּעֲקוּרִים לְגַמְרֵי, אֲבָל אִם נִדְלְדֵּל הַסִּימָן בְּצַד אֶחָד, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּפְסַק וְנֶעֱקַר מִן הַלֶּחִי בְּמָקוֹם אֶחָד לְבַד, אֲפִלּוּ נֶעֱקַר מִמֶּנּוּ רֻבּוֹ, כֵּיוָן שֶׁהֶעָקוּר אֵינוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּרֹב הַסִּימָן וְלֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ אֶלָּא הַמְּעוּט מְחֻבָּר חִבּוּר קַיָּם, אוֹתוֹ מְעוּט מַצִּיל, וּכְשֵׁרָה, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁנַּכְשִׁיר אוֹתוֹ הֵיכָן שֶׁהַסִּימָן כֻּלּוֹ מְחֻבָּר אֶל הַבָּשָׂר שֶׁבַּלֶּחִי, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמַם הַלֶּחִי וְנִטַּל לְגַמְרֵי מִמְּקוֹם חִבּוּרוֹ בְּרֹאשׁ חִבּוּר הַבָּשָׂר עִם הַסִּימָן, מַצִּיל, נִמְצָא שֶׁהָעִקּוּר הָאוֹסֵר, הוּא כְּשֶׁנֶּעֱקְרוּ הַסִּימָנִים בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הֵנָּה וְהֵנָּה בְּרֶבֶן, אֲבָל בְּכָל עִנְיָן בְּמָקוֹם אֶחָד, אֵין אִסּוּר הָעִקּוּר אוֹסֵר. וְעִקּוּר זֶה שֶׁאָמַרְנוּ, אֵינוֹ עוֹשֶׂה הַבְּהֵמָה טְרֵפָה, אֲבָל כָּךְ לָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁסִּימָנִין עֲקוּרִים אֵינָם בְּנֵי שְׁחִיטָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוַת הַשְּׁחִיטָה לֹא הָיְתָה בְּסִימָנִין שֶׁהֵן עֲקוּרִים, וּלְפִיכָךְ הַשּׁוֹחֵט בְּסִימָנִין עֲקוּרִים הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ לֹא שָׁחַט וּכְאִלּוּ שֶׁמֻּתָּה הַבְּהֵמָה מֵאֵלֶיהָ שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְעוֹף אַף עַל פִּי שֶׁהֶכְשְׁרוּ בְּסִימָן אֶחָד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כָּל זְמַן שֶׁנֶּעֱקַר הָאֶחָד קֹדֶם שֶׁשָּׁחַט הָאַחֵר אֵין הַשְּׁחִיטָה מַתִּירָה אוֹתוֹ וְאָסוּר, כָּךְ לָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. אֵלּוּ חֲמִשָּׁה הֲלָכוֹת שֶׁזָּכַרְתִּי, שֶׁהֵן שְׁהִיָּה, דְּרָסָה, חֲלָדָה, הַגְרָמָה וְעִקּוּר, צָרִיךְ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל

לֵדַע אוֹתָם לִהְיוֹת בָּקִי בָּהֶן קֹדֶם שֶׁיִּשְׁחַט, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶם וְשָׁחַט אָסוּר לֶאֱכֹל מִשְּׁחִיטָתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִשְׁאַל אַחֲרֵי כֵן וְאָמַר בָּרֵי לִי שֶׁשָּׁחַטְתִּי כָּרָאוּי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ כְּלָל.

י וְגַם כֵּן צָרִיךְ לָדַעַת (רמב״ם שחיטה פ״א הכ״ג) כָּל הָרוֹצֶה לִשְׁחֹט, עִנְיַן בְּדִיקַת הַסַּכִּין שֶׁהִצְרִיכוּ חֲכָמִים לִבְדֹּק אוֹתוֹ עִם הַצִּפֹּרֶן וְעִם הַבָּשָׂר וּבְשָׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ שֶׁל סַכִּין, וְאִם נַרְגִּישׁ בּוֹ פְּגִימָה אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהִיא הַשְּׁחִיטָה אֲסוּרָה. וּמֵתֶר לִשְׁחֹט בְּכָל דָּבָר שֶׁחוֹתֵךְ יָפֶה וְאֵין בּוֹ פְּגִימָה כְּלָל, וְאִם נִמְצֵאת הַסַּכִּין פְּגוּמָה אַחַר הַשְּׁחִיטָה, נֹאמַר שֶׁבָּעוֹר נִפְגְּמָה, וְהַסִּימָנִין נִשְׁחֲטוּ בְּסַכִּין פָּגוּם, וְזֶה נֹאמַר הֵיכָא שֶׁלֹּא נִשְׁבְּרוּ עֲצָמוֹת בְּאוֹתוֹ סַכִּין אַחַר שְׁחִיטָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נָגַע הַסַּכִּין בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּפָּגֵם בּוֹ, אֲבָל אִם יָדַעְנוּ בְּוַדַּאי שֶׁנָּגַע הַסַּכִּין אַחַר שְׁחִיטָה בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהִפָּגֵם בּוֹ תָּלִינַן פְּגִימָתוֹ בְּאוֹתוֹ דָּבָר, וְכָל זְמַן שֶׁיִּסְתַּפֵּק לָנוּ אִם נָגַע בְּדָבָר הַפּוֹגֵם אוֹתוֹ אִם לָאו תָּלִינַן בָּעוֹר, זֶהוּ הַנִּרְאֶה יָפֶה בְּפִלְגְּתָא דְּרַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא בְּעִנְיָן זֶה בְּרֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא דְּחֻלִּין (שם י, א). וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ג, ב) שֶׁכָּל הַמְּצוּי אֵצֶל שְׁחִיטָה מַחְזִיקִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא מֻמְחֶה, וַאֲפִלּוּ הוּא בְּפָנֵינוּ אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְבָדְקוֹ, דְּסָמְכִינַן אַחֶזְקָתָהּ. וּמִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאִם יֶשְׁנוֹ לְפָנֵינוּ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין בִּשְׁנֵי פְּרָקִים רִאשׁוֹנִים [י״ד מסי׳ א׳ עד כח].

יא וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף הַנְּקֵבוֹת מֻזְהָרוֹת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף אֶלָּא אַחַר שְׁחִיטָה הָרְאוּיָה, וּרְשׁוּת יֵשׁ לָהֶן לִשְׁחֹט וּשְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה לְכָל אָדָם, אִם יוֹדְעוֹת הִלְכוֹת שְׁחִיטָה וּבְקִיאוֹת בָּהֶן. וַאֲפִילּוּ שְׁחִיטַת הַקַּטַנִּים, אָמְרוּ חֲכָמִים (ריש חולין) שְׁכְשֵׁרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם גָּדוֹל וּבָקִי בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה רוֹאֶה אוֹתָן שׁוֹחֲטִין כָּרָאוּי, אֲבָל הִזְהִירוּנוּ חֲכָמִים (שם יב, א) שֶׁלֹּא נִמְסֹר לָהֶם לִשְׁחֹט לְכַתְּחִלָּה, לְפִי שֶׁהֵם מוּעָדִים לְקַלְקֵל מִפְּנֵי מְעוּט דַּעְתָּם, וְיִמָּצֵא הֶפְסֵד בַּדָּבָר.

יב וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא נִזְהַר מִלֶּאֱכֹל בְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף שֶׁאֵרַע בָּהֶן אֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה פְּסוּלִין שֶׁזְּכַרְנוּ, אוֹ שֶׁנִּשְׁחֲטָה גַּם כֵּן בְּסַכִּין שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק בְּשֵׁל עֲשֵׂה זֶה, מִלְבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, וְלוֹקֶה בַּאֲכִילַת כַּזַּיִת מֵהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תעב). וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק שְׁנֵי דְּחֻלִּין (לב, א) כֹּל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ נְבֵלָה. כְּלוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁנִּפְסְלָה הַבְּהֵמָה בְּמָקוֹם שְׁחִיטָתָהּ, דְּהַיְנוּ הַסִּימָנִין, כְּגוֹן שֶׁאֵרַע בָּהֶן אֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה פְּסוּלִין שֶׁזְּכַרְנוּ, אוֹ שֶׁשְּׁחָטָן בְּסַכִּין שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק, חֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נְבֵלָה. וְכֹל שֶׁשְּׁחִיטָתָהּ כָּרָאוּי וְדָבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ לְהִפָּסֵל, חֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, כְּלוֹמַר, אִם לֹא אֵרַע שׁוּם פְּסוּל בְּעִנְיַן הַשְּׁחִיטָה, בִּבְדִיקַת הַסַּכִּין, וּבִסִּימָנִין, אֶלָּא שֶׁדָּבָר אַחֵר גּוֹרֵם לָהּ לְהִפָּסֵל, כְּגוֹן שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֶחָד מִשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה טְרֵפָיוֹת הַיְדוּעִים שֶׁזְּכַרְתִּי לְמַעְלָה (מצוה עג) חֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת טְרֵפָה, כְּלוֹמַר, וְלוֹקִין עַל זוֹ מִשּׁוּם טְרֵפָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם מַלְקוּת אֹכֶל, נָפְקָא לַן מִנַּהּ לְעִנְיַן הַתְרָאָה. וְזֶה שֶׁשָּׁנִינוּ כֹּל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ נְבֵלָה, אֵין הָעִנְיָן שֶׁעִקַּר הַנִּבְלָה הַנִּזְכֶּרֶת בַּכָּתוּב תִּהְיֶה הַמִּתְנַבֶּלֶת בִּשְׁחִיטָתָהּ, דְּוַדַּאי נְבֵלָה סְתָם תִּקָּרֵא בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה מֵאֵלֶיהָ מֵחֲמַת חֹלִי אוֹ בְּאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁתָּמוּת, אֲבָל בַּעַל הַמִּשְׁנָה בָּא לְלַמֵּד, שֶׁכֹּל שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי כְּמֵתָה מֵאֵלֶיהָ הִיא חֲשׁוּבָה.

מצוה תנב

א שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי, כְּלוֹמַר אֵבֶר שֶׁנִּחְתַּךְ מִבַּעַל חַיִּים בְּעוֹדָנוּ חַי, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב כג) וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר, וְכֵן אָמְרוּ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר זֶה אֵבֶר מִן הַחַי, וְאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (קב, ב) אָכַל אֵבֶר מִן הַחַי וּבָשָׂר מִן הַחַי לוֹקֶה שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ עַל זֶה שְׁנֵי לָאוִין, הָאֶחָד זֶה שֶׁזְּכַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי (שמות כב ל) וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה שֶׁהוּא לֹא תַעֲשֶׂה בְּאוֹכֶל בָּשָׂר מִן הַחַי, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל הַטְּרֵפָה (מצוה עג). וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּאֵבֶר מִן הַחַי בְּמָקוֹם אַחֵר בְּפָרָשַׁת נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ט ד) אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת, שֶׁהִיא מִדָּה מְגֻנָּה בְּיוֹתֵר, וּבֶאֱמֶת שֶׁאֵין אַכְזָרִיּוּת בָּעוֹלָם גָּדוֹל מִמִּי שֶׁיַּחְתֹּךְ אֵבֶר אוֹ בָּשָׂר מִבַּעַל חַיִּים בְּעוֹדָנוּ חַי לְפָנָיו וְיֹאכְלֶנּוּ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים הַתּוֹעֶלֶת הַגָּדוֹל לָנוּ בְּקִנְיָנוֹתֵינוּ הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְנִתְרַחֵק מִן הָרָעוֹת כִּי הַטּוֹב יִדָּבֵק בְּטוֹב. וְהָאֵל הַטּוֹב חָפֵץ לְהֵטִיב, וְלָכֵן יְצִוָּה עַמּוֹ לִבְחֹר בַּטּוֹב. זֶהוּ דַּרְכֵּי בְּרֹב הַמִּצְוֹת עַל צַד הַפְּשָׁט.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קא, ב) שֶׁאִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בִּטְהוֹרִים, אֲבָל לֹא בְּטְמֵאִים. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם מאכלות אסורות ה, ב ג) שֶׁאֶחָד אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִדִּים וַעֲצָמוֹת, כְּגוֹן הַיָּד וְהָרֶגֶל, וְאֶחָד אֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם, כְּגוֹן הַלָּשׁוֹן וְהַבֵּיצִים וְהַטְּחוֹל וְהַכְּלָיוֹת וְהַלֵּב, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן בְּאִסּוּר זֶה, אֶלָּא שֶׁהָאֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם, בֵּין שֶׁנִּחְתַּךְ מִקְצָתוֹ חֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. וְהָאֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם, אֵינוֹ חַיָּב מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וּגִידִים וַעֲצָמוֹת, אֲבָל אִם פֵּרַשׁ מִן הַחַי הַבָּשָׂר בִּלְבַד חַיָּב מִשּׁוּם טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. הָאוֹכֵל מֵאֵבֶר מִן הַחַי כַּזַּיִת לוֹקֶה עָלָיו, וַאֲפִלּוּ אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם אִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת חַיָּב, פָּחוֹת מִכַּזַּיִת פָּטוּר. חָתַךְ מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וּגִידִים אֵבֶר מִן הַחַי. הָאוֹכֵל מֵאֵבֶר מִן הַחַי כַּזַּיִת לוֹקֶה עָלָיו, וַאֲפִלּוּ אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם אִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת חַיָּב, פָּחוֹת מִכַּזַּיִת פָּטוּר. חָתַךְ מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וּגִידִים וַעֲצָמוֹת כַּזַּיִת וַאֲכָלוֹ לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ בָּשָׂר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא, אֲבָל אִם הִפְרִיד הָאֵבֶר אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ מִן הַחַי, וְהִפְרִישׁ הַבָּשָׂר מִן הַגִּידִין וּמִן הָעֲצָמוֹת אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת מִן הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ, וְאֵין הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִין מִצְטָרְפִין בּוֹ לְכַזַּיִת, מֵאַחַר שֶׁשִּׁנָּה בְּרִיָּתוֹ.

ד חִלְקוֹ לְאֵבֶר זֶה וַאֲכָלוֹ מְעַט מְעַט, אִם יֵשׁ בְּמַה שֶּׁאָכַל כַּזַּיִת בָּשָׂר חַיָּב, וְאִם לָאו פָּטוּר (רמב״ם שם ה״ד). לָקַח כַּזַּיִת מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר גִּידִין וַעֲצָמוֹת וַאֲכָלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּחְלַק בְּפִיו קֹדֶם שֶׁבָּלָעוֹ חַיָּב, לְפִי שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ אֲכִילָה. תָּלַשׁ אֵבֶר מִן הַחַי וְנִטְרְפָה בִּנְטִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ, חַיָּב שְׁתַּיִם, מְשׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמְשׁוּם טְרֵפָה, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאֶחָד, וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ חֵלֶב מִן הַחַי וַאֲכָלוֹ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם, מְשׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמְשׁוּם חֵלֶב. תָּלַשׁ חֵלֶב מִן הַטְּרֵפָה וַאֲכָלוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. בָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּל בַּבְּהֵמָה וְאֵבֶר הַמְּדֻלְדָּל בָּהּ אִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחְזוֹר וְלִחְיוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אֶלָּא שֶׁנִּשְׁחֲטָה, אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ נָפַל מֵחַיִּים, לְפִיכָךְ לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, אֲבָל הַיָּכוֹל לַחְזוֹר וְלִחְיוֹת, אִם נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה הֲרֵי זֶה מֵתָר. אִם נִשְׁמַט אֵבֶר מִן הַחַי, אוֹ מֵעָכוֹ, אוֹ דְּכוֹ, כְּגוֹן: הַבֵּיצִים שֶׁמִּעֲךְ אוֹתָן אוֹ נִתְקָן הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת חַיִּים, וּלְפִיכָךְ אֵין מַסְרִיחַ, וְאַף עַל פִּי כֵן, אָסוּר לְאָכְלוֹ מִמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ יִשְׂרָאֵל מִקֶּדֶם, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְאֵבֶר מִן הַחַי. עֻצַּם שֶׁנִּשְׁבַּר, אִם הָיָה הַבָּשָׂר חוֹפֶה רֹב עָבְיוֹ שֶׁל עֻצַּם הַנִּשְׁבָּר וְרֹב הֶקֵּף הַשָּׁבֻר הֲרֵי זֶה מֵתָר, וְאִם יָצָא הָעֻצָּם לַחוּץ הֲרֵי הָאֵבֶר אָסוּר, וּכְשֶׁיִּשְׁחֹט הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף יַחְתֹּךְ הָאֵבֶר וּמִמָּקוֹם הַשֶּׁבֶר מְעַט וְיַשְׁלִיכֶנּוּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. נִשְׁבַּר הָעֻצָּם וְהָיָה הַבָּשָׂר חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ אִם הָיָה אוֹתוֹ הַבָּשָׂר מְרֻסָּס שֶׁנִּתְאַכֵּל כְּבָשָׂר שֶׁהָרוֹפֵא גּוֹרְדוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה הַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו נְקָבִים נְקָבִים, אוֹ שֶׁנִּסְדַּק הַבָּשָׂר, אוֹ שֶׁנִּגְרַד כְּמִין טַבַּעַת, אוֹ שֶׁנִּגְרַד הַבָּשָׂר מִלְּמַעְלָה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר עַל הַבָּשָׂר אֶלָּא כְּקִלְפָּה, אוֹ שֶׁנִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר לְמַטָּה מִכָּל הָעֻצָּם שֶׁנִּשְׁבַּר, עַד שֶׁנִּמְצָא הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה, אֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּעֻצָּם, בְּכָל אֵלּוּ מוּתָּר לְאִסּוּר, עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא הַבָּשָׂר, וְאִם אָכַל מִכָּל אֵלּוּ מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. הַמּוֹשִׁיט יָדוֹ לְמֵעֵי הַבְּהֵמָה וְחָתַךְ מִן הַטְּחוֹל וּמִן הַכְּלָיוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן וְהִנִּיחַ הַחֲתִיכוֹת תּוֹךְ מֵעֶיהָ וַאֲחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ, הֲרֵי אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ. אֲבָל אִם חָתַךְ מִן הָעֵבֶר שֶׁבְּמֵעֶיהָ וְלֹא הוֹצִיאוֹ, וַאֲחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ הֲרֵי חֲתִיכוֹת הָעֵבֶר מֻתָּרוֹת, הוֹאִיל וְלֹא יָצָא.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל אֵבֶר מִן הַחַי אוֹ כַּזַּיִת מִמֶּנּוּ, בָּעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ חַיָּב מַלְקוּת. וְזֹאת אַחַת מִן הַשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁהֵן עַל כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם בִּכְלָל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם חִלּוּק יֵשׁ בִּפְרָטֵי הַמִּצְוָה בֵּין יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יַתְרוֹ (מצוה כו). וּמִן הַדּוֹמֶה, שֶׁהַחִיּוּב לִשְׁאָר הָאֻמּוֹת בְּאֵבֶר מִן הַחַי בֵּין בִּטְהוֹרִים בֵּין בִּטְמֵאִים, וְכֵן הוֹרָה זָקֵן (עי׳ רמב״ם הל׳ מלכים ט יג).

מצוה תנג

א **לְהָבִיא קָדָשִׁים בְּבֵית הַבְּחִירָה** – לְהָבִיא אֶל בֵּית הַבְּחִירָה וּלְהַקְרִיב שָׁם מָה שֶּׁנִּחַיֵּב נְפָשֹׁנוּ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה וּשְׁלָמִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבְּהֵמוֹת הֶהֵן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, חוֹבָה עָלֵינוּ לְהָבִיאָם אֶל הַמָּקוֹם הַנִּבְחָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יב כו) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאתָנוּ מִצְוָה לְהַקְרִיב כָּל קָרְבָּן בְּבֵית הַבְּחִירָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תמ), אַף עַל פִּי כֵן בָּאָה לָנוּ מִצְוָה מְיֻחֶדֶת עַל קָרְבָּנוֹת חוּצָה לָאָרֶץ, וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי: רַק קָדָשֶׁיךָ, אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ, תִּשָּׂא וּבָאתָ, מְלַמֵּד שֶׁחַיָּב בְּטִפּוּל הַבָּאתָם עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה. וְשָׁם אָמְרוּ שֶׁזֶּה הַחִיּוּב הוּא בְּחַטָּאת וְאָשָׁם וְעוֹלָה וּשְׁלָמִים. וְאָפְשָׁר שֶׁנֹּאמַר, שֶׁנִּתְיַחֲדָה לָנוּ מִצְוָה בְּקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ לְהַזְהִירֵנוּ עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי שֶׁהַטַּרַח בָּהֶן מְרֻבֶּה מִבְּקָדְשֵׁי הָאָרֶץ, שֶׁהֵן קְרוֹבִים אֶל הַבַּיִת יוֹתֵר.

ב אֲבָל הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ספהמ״צ מצ״ע פה) כָּתַב, שֶׁבְּכָל הַקָּדָשִׁים בֵּין בְּקָדְשֵׁי הָאָרֶץ אוֹ שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ הַכֹּל מִצְוָה אַחַת הִיא, וְלֹא נַעֲשֶׂה שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי בְּסִפְרֵי נִדְרָשׁ לְקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ, אֵין זֶה בֶּאֱמֶת רְאָיָה לַעֲשׂוֹתָן שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּבְמַסֶּכֶת תְּמוּרָה בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי (יז, ב), דָּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁאָמְרוּ שָׁם רַק קָדָשֶׁיךָ, אִלּוּ הַתְּמוּרוֹת, אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ, אִלּוּ הַוְלָדוֹת, וּנְדָרֶיךָ זֶה נֶדֶר, תִּשָּׂא וּבָאתָ, יָכוֹל יַכְנִיסֵם לְבֵית הַבְּחִירָה וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמָזוֹן כְּדֵי שֶׁיְּמוּתוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בְּעוֹלָה, כָּךְ אַתָּה נוֹהֵג בִּתְמוּרָה, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בִּשְׁלָמִים, כָּךְ אַתָּה נוֹהֵג בִּוְלָדֵי שְׁלָמִים וּבִתְמוּרָתָן. כָּל עִנְיָן מִצְוָה זוֹ, כְּעִנְיַן מִצְוָה ג׳ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תמ), וְשֹׁרֶשׁ אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהּ הַרְבּוּר.

מצוה תנד

א **שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַמִּצְוֹת וּפֵרוּשָׁן** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ שֶׁלֹּא נוֹסִיף בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג א) לֹא תֹסֵף עָלָיו. וְכֵיצַד יִהְיֶה הַתּוֹסֶפֶת? כְּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ממרים ב, ט) כְּגוֹן הַמּוֹרֶה שֶׁבְּשַׁעַר עוֹף בְּחֶלְבּ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְזֶה מוֹסִיף עַל דְּבַר הַקַּבָּלָה, שֶׁכְּבָר קִבַּלְנוּ בְּפֵרוּשׁ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי וְגוֹ׳ שֶׁבְּשַׁעַר בְּהֵמָה וְחַיָּה נֶאֶסְרוּ לְבַשֵּׁל בְּחֶלְבּ, אֲבָל לֹא בְּשַׂר עוֹף. וְכֵן אִם הוֹרָה שֶׁבְּשַׁעַר חַיָּה מֻתָּר בְּחֶלְבּ עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תִגְרַע, לְפִי שֶׁזֶּה גּוֹרֵעַ הוּא, שֶׁכְּבָר קִבַּלְנוּ שֶׁבְּשַׁעַר בְּהֵמָה וְחַיָּה בִּכְלַל הָאִסּוּר, עַד כָּאן.

ב וְרַבִּי הַמְפָרְשִׁים (ראב״ד ממרים שם) יֹאמְרוּ דְּלָא שַׁיָּךְ לֹא תוֹסֵף כְּלָל, אֶלָּא בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהָעִנְיָן הוּא לְפִי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי אֲנִי מִפִּי מוֹרִי, יִשְׁמְרוֹ אֵל, כְּגוֹן מִי שֶׁמַּנִּיחַ שְׁנֵי תְּפִלִּין כְּשֶׁרִין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּיָדוֹ, וְכֵן הָעוֹשֶׂה חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת בַּתְּפִלִּין, וּכְמוֹ כֵן הַנּוֹטֵל שְׁנֵי לוּלָבִין כְּשֵׁרִין בְּיָדוֹ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן הַיּוֹשֵׁב בַּסֻּכָּה אַחַר הֶחָג בְּכַוָּנָה לַעֲשׂוֹת מִצְוַת סֻכָּה, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, שֶׁאֵין עוֹבְרִין מִשּׁוּם בַּל תּוֹסִיף, אֶלָּא כְּשֶׁמְּכַוִּין לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, וְכֵן הַנּוֹטֵל לוּלָב אַחַר הֶחָג וּמְכַוִּין לַעֲשׂוֹת בּוֹ מִצְוָה, עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁעָבַר הֶחָג. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין (ראש השנה כח, ב) דְּמַסִּיק הָתָם אֶלָּא אָמַר רָבָא לְצֵאת לָא בְּעֵי כַּוָּנָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוֹת אֵין צְרִיכוֹת כַּוָּנָה, לַעֲבֹר בִּזְמַנּוֹ לָא בְּעֵי כַּוָּנָה, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בָּעֵי כַּוָּנָה. אֲבָל הַנּוֹטֵל לוּלָב בֶּחָג אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים בַּיּוֹם עַל דַּעַת לָצֵאת בְּכָל פַּעַם וּפַעַם אֵין כָּאן בַּל תּוֹסִיף, וְכֵן הַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַנּוֹטֵל לוּלָב פָּסוּל, וְכֵן אִם אָגַד עִמּוֹ מִין פָּסוּל אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא דְּקַיְמָא לַן אֵין צָרִיךְ אֶגֶד שֶׁאֵין כָּאן מִשּׁוּם בַּל תּוֹסִיף. וְזֶהוּ כְּלַל הַדְּבָרִים בְּעִנְיַן אִסּוּר זֶה שֶׁהֶעֱלוּ מוֹרַי, יִשְׁמְרֵם אֵל, מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא אַחַר יְגִיעָה רַבָּה. וַעֲתָה בְּנִי, אִם תִּזְכֶּה וְתֹאכַל יְגִיעַ כַּפֶּיךָ גַּם אָתָּה, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הָאָדוֹן הַמְצַוֶּה אוֹתָנוּ עַל הַתּוֹרָה בָּרוּךְ הוּא בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וְכָל מַעֲשָׂיו וְכָל צִוּוּיָיו הֵם שְׁלֵמִים וְטוֹבִים, וְהַתּוֹסֶפֶת בָּהֶם חִסָּרוֹן, וְכָל שֶׁכֵּן הַגִּרָעוֹן, זֶה דָּבָר בָּרוּר הוּא.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (פח, ב), וּכְמוֹ כֵן בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק רָאוּהוּ בֵּית דִּין (שם), וְגַם בְּעֵרוּבִין דִּבְּרוּ בָּעִנְיָן פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (עירובין צו א).

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹסִיף בְּמִצְוֹת, כְּגוֹן שֶׁעוֹשֶׂה חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת בַּתְּפִלִּין אוֹ מֵנִיחַ שְׁנֵי תְּפִלִּין כְּשֵׁרִין עֲשׂוּיִין כְּתִקָּנָן בְּרֹאשׁוֹ, וְכֵן הַנּוֹטֵל שְׁנֵי לוּלָבִין בְּיָדוֹ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן הַיּוֹשֵׁב בְּסֻכָּה אַחַר הֶחָג אוֹ הַנּוֹטֵל לוּלָב בְּכַוָּנָה לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, עוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְחַיָּב מַלְקוּת וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ בְּכָל מָקוֹם.

מצוה תנה

א **שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִמִּצְוֹת הַתּוֹרָה** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ דָּבָר מִמָּה שֶׁחִיְּבָתְנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג א) וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ. וְכֵיצַד יִהְיֶה זֶה הָאִסּוּר? כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כח, ב) שֶׁאִם נִתְעָרֵב דָּם הַנִּתָּן בְּמַתָּנָה אַחַת עִם דָּם הַנִּתָּן בְּמַתָּנָה אַרְבַּע, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִנָּתְנוּ בְּמַתָּן אַרְבַּע, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר יִנָּתְנוּ בְּמַתָּנָה אֶחָת, שֶׁאִם אַתָּה נוֹתֵן בְּמַתָּן אַרְבַּע עוֹבֵר עַל בַּל תּוֹסִיף וְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, וּכְשֶׁאַתָּה נוֹתֵן בְּמַתָּנָה אַחַת אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה עוֹבֵר עַל בַּל תִּגְרַע אִי אַתָּה עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, עַד כָּאן. יָדַעְנוּ מִזֶּה, שֶׁבְּדֶרֶךְ זוֹ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ, הוּא לָאו דְּלֹא תִגְרַע.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ בְּמִצְוֹת בַּל תּוֹסִיף הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, וְיֶתֶר כָּל עִנְיָנֶיהָ, כְּמוֹתָהּ.

מצוה תנו

א **שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ מִמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא נִשְׁמַע נְבוּאַת הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִשְׁאָלֵהוּ וְנַחְקְרֵהוּ עַל אוֹת אוֹ מוֹפֵת שֶׁיִּתֵּן עַל נְבוּאָתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים בְּמִתְנַבֵּא בְּשֵׁם הַשֵּׁם, אֲבָל נִמְנָעֵהוּ מִן הַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁרָאוּי בְּכָל פּוֹשֵׁעַ וְאָשֵׁם, וְאִם יַחֲזִיק בְּרָעָתוֹ נְקַיֵּם בּוֹ הָעֹנֶשׁ הַיָּדוּעַ שֶׁחִיְּבָתְנוּ הַתּוֹרָה, וְהוּא לַהֲמִיתוֹ בְּחֶנֶק, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ד) לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַטָּעוּת נִמְצָא אֵצֶל בְּנֵי אָדָם תָּמִיד, וְשִׂכְלָם אֵינֶנּוּ בָּרִיא לָבוֹא עַד תַּכְלִית הָאֱמֶת בִּדְבָרִים, וְתָחוּשׁ הַתּוֹרָה כִּי אוּלַי מִתּוֹךְ הַטָּעָנוֹת הַמַּכְזִיבוֹת וַאֲרִיכוּת הַדִּבּוּר וְהַוּכּוּחַ עִם הַזֵּד הוֹבֵר שְׁקָרִים הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, יִתְפַּתֶּה הָאָדָם לִדְבָרָיו וְאַף כִּי לֹא יִתְפַּתֶּה אֵלָיו, אוּלַי יַסְקִפֵּק בִּלְבָבוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת לִהְיוֹת שׁוּם סֵרֶךְ בְּכִזְבֵיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁיְּדַעְנוּ שֶׁאֵין תְּקוּמָה לִדְבָרָיו רַק לְשָׁעָה, כִּי הָאֱמֶת יוֹרֶה דַּרְכּוֹ וְיָעִיד עַל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא כִּי שֶׁקֶר בְּפִיו, אַף עַל פִּי כֵן חָסָה הַתּוֹרָה עָלֵינוּ לְבַל נְאַבֵּד אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת מִכָּל יָמֵינוּ בְּפִקְפּוּק הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה הַהִיא.

ג וְדִינֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק אֶחָד עָשָׂר מִסַּנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁמַע אֶל הַנָּבִיא הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּגוֹן, שֶׁהֶאֱרִיךְ עִמּוֹ בִּדְבָרִים אוֹ שֶׁשָּׁאַל מִמֶּנּוּ אוֹת אוֹ מוֹפֵת עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תנז

א **שֶׁלֹּא לֶאֱהֹב הַמַּסִּית** – שֶׁנִּמְנָענוּ כְּמוֹ כֵן שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אֹזֶן לְדִבְרֵי מֵסִית וְלֹא לְחַבֵּב אוֹתוֹ בְּשׁוּם דָּבָר. וְעִנְיַן מֵסִית הוּא, מִי שֶׁמֵּסִית אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּגוֹן שֶׁיְּשַׁבֵּחַ לוֹ פְּעֻלַּת עֲבוֹדָה זָרָה וְיֹאמַר לוֹ כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ אַחֲרֶיהָ וְיַעַבְדֶהָ וְיֵצֵא מִתַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) לֹא תֹאבֶה לוֹ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן הַכָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ, וְדִינֶיהָ וְהַנְהָגָתָהּ בַּכֹּל תַּגִּיד עָלֶיהָ חֲבֵרְתָּהּ.

מצוה תנח

א **שֶׁלֹּא לַעֲזֹב שִׂנְאָתוֹ עַל הַמַּסִּית** – שֶׁתִּהְיֶה שִׂנְאַת הַמֵּסִית קְבוּעָה בְּלִבֶּבְנוּ. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נָקֵל בִּנְטִירַת הַנְּקָמָה מִמֶּנּוּ עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב לַעֲשׂוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו. כְּלוֹמַר, אַל תְּהִי נִשְׁמָע אֵלָיו לְהַעֲבִיר מִלִּבְּךָ נְטִירַת נְקָמָתְךָ מִמֶּנּוּ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) בְּפֵרוּשׁ זֶה הַכָּתוּב מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ. וְתַרְגֵּם אֲנְקְלוֹס מִשְׁבָּק תִּשְׁבֹּק מָה דִּי בְלִבָּךְ עֲלוֹהִי, יָכוֹל אַתָּה עוֹזֵב לָזֶה הַמֵּסִית גַּם כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הַקּוֹדְמוֹת שֶׁהַכֹּל לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה לְבִלְתִּי הִכָּשֵׁל בָּהּ בְּשׁוּם עִנְיָן.

ג וְדִינֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין (פ״ז) וּשְׁאָר כָּל עִנְיָנֶיהָ כְּמוֹתָן.

מצוה תנט

א **שֶׁלֹּא לְהַצִּיל הַמַּסִּית** – שֶׁנִּמְנַע הַמּוֹסֶת שֶׁלֹּא לְהַצִּיל הַמֵּסִית כְּשֶׁיִּרְאֶהוּ בְּסַכָּנַת מָוֶת וְאִבּוּד, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי) מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ, יָכוֹל אִי אַתָּה עוֹמֵד עַל דְּמוֹ שֶׁל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה כָּתוּב בַּקּוֹדְמוֹת הַבָּאוֹת עַל מֵסִית, וְכָל עִנְיָנֶיהָ כְּמוֹתָן.

מצוה תס

א **שֶׁלֹּא לְלַמֵּד זְכוּת לַמַּסִּית** – שֶׁנִּמְנַע הַמּוֹסֶת שֶׁלֹּא לִטְעֹן דָּבָר שֶׁל זְכוּת עַל הַמֵּסִית וַאֲפִלּוּ יוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת, וְלֹא יְלַמְּדֵהוּ וְלֹא יַזְכִּירֵהוּ עָלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג, ט) וְלֹא תַחְמֹל. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרי) לֹא תְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. וְעִנְיָנָהּ, כְּמוֹ הָאֲחֵרוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ בְּסָמוּךְ.

מצוה תסא

א **שֶׁלֹּא לְמָנַע מִלְּלַמֵּד עַל הַמַּסִּית חוֹבָה** – שֶׁלֹּא יַחֲרִישׁ הַמּוֹסֶת מִלְּלַמֵּד חוֹבָה עַל הַמֵּסִית, אֲבָל יְלַמְּדֵהוּ עָלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג ט) וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ לֹא תְכַסֶּה (ספרי) אִם אַתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִשְׁתֹּק. כָּל עִנְיָנָהּ כְּמוֹ בְּחַבְרוֹתֶיהָ הַסְּמוּכוֹת לָהּ.

ב וּמֵרֹב אַזְהָרוֹת אֵלֶּה עַל הַמֵּסִית, יֵשׁ לִי לְהָבִין שֶׁמֻּתָּר וְגַם מִצְוָה עָלֵינוּ לִשְׂנֹא גַּם כֵּן אֲפִלּוּ הָרְשָׁעִים בִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת אַחַר רְאוֹתֵינוּ שֶׁהִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ מַעֲשֵׂיהֶם עַד שֶׁאֵין תִּקָּוָה בָּהֶם, וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל מוֹרִים אֲבָל יָבוּזוּ דִּבְרֵיהֶם וְלִמְלַמְּדָם לֹא יַטּוּ אֹזֶן, אֲבָל לְהַזִּיקָם מִגַּמַּת פְּנֵיהֶם, הִנֵּה אֵלֶּה רְשָׁעִים שֶׁהָיָה דָּוִד אוֹמֵר עֲלֵיהֶם (תהלים קלט כא) הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא וּבְתְקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט.

מצוה תסב

א **שֶׁלֹּא לְהָסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא נָסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָעוֹשֶׂה כֵּן נִקְרָא מֵסִית, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה שֶׁל מֵסִית (דברים יג יב) וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה לַכֹּל.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן, מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סז, א), כֵּיצַד הוּא עִנְיַן הַהֶסֶתָּה שֶׁל מֵסִית? כְּגוֹן, הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית אוֹ נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ אוֹ נֵלֵךְ וְנְקַטֵּר, אוֹ נֵלֵךְ וְנִנַּסֵּךְ, אוֹ נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה. אוֹ שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ בִּלְשׁוֹן יָחִיד אֵלֵךְ אֶעֱבֹד, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, אוֹ אַקְטִיר אֲנַסֵּךְ אֶשְׁתַּחֲוֶה, בֵּין בִּלְשׁוֹן יָחִיד בֵּין בִּלְשׁוֹן רַבִּים, הֲרֵי זֶה נִקְרָא מֵסִית, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה לֹא הַמֵּסִית וְלֹא הַמּוּסָת, אַף עַל פִּי כֵן דִּינוֹ כְּדִין מֵסִית מִפְּנֵי הַדִּבּוּר לְבַד. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם) שֶׁהַמֵּסִית לִשְׁנַיִם הֵן הֵן עֵדָיו, וְהֵן מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פִּיהֶם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם פ ב) שֶׁהַמֵּסִית אֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה, מִפְּנֵי חֹמֶר עִנְיָנוֹ שֶׁהוּא עִנְיָן רַע, וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות לג, א) בְּעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁאֵינָן צְרִיכִין הַתְרָאָה לְרֹב רָעָתָם, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקכד). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (סנהדרין סז א) שֶׁהַמֵּסִית לְאָדָם אֶחָד שֶׁחַיָּב הַמּוּסָת לֵאמֹר אֵלָיו יֵשׁ לִי חֲבֵרִים שֶׁרוֹצִים בְּכָךְ, אֶמֹר לָהֶם גַּם כֵּן, וְזֶה יַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיְּעִידוּ עָלָיו שְׁנַיִם וְיִהְיֶה נִדּוֹן עַל פִּי בֵּית דִּין. וְעוֹד אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאִם לֹא רָצָה לְהָסִית לִשְׁנַיִם, שֶׁמִּצְוָה לְהַכְמִין לוֹ עֵדִים, וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁמַּסְתִּיר עֵדִים בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְאוּ הֵם הַמֵּסִית וְהוּא לֹא יִרְאֶם וְנִכְנַס עִמּוֹ בְּאוֹתָן דְּבָרִים שֶׁאָמַר לוֹ בְּיִחוּד, וְהַמּוּסָת מְשִׁיבוֹ הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנַעֲבֹד הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים, וְאִם חָזַר בּוֹ מֵסִית אוֹ שָׁתַק פָּטוּר, וְאִם אָמַר לוֹ כָּךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת וְכֵן יָפֶה לָנוּ, מְבִיאִין אוֹתוֹ הָעֵדִים לְבֵית דִּין לְדוֹן. וְכָל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין לָהֶם עֵדִים, חוּץ מִזֶּה, וְכָל עִנְיָן זֶה, לְהַרְחָקַת עֲבוֹדָה זָרָה. וְאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) שֶׁמִּצְוָה הוּא בְּיָד הַמּוּסָת בְּעַצְמוֹ לְהָרְגוֹ אַחַר שֶׁדָּנוּהוּ בֵּית דִּין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג י) יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ. וְזֹאת הַמִּצְוָה לְהָרְגוֹ חֵלֶק מִצְוָה הִיא וְאֵין לָנוּ לַחְשֹׁב אוֹתָהּ לְמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְכָל הָעוֹבֵר עַל זֶה, בֵּין שֶׁהוּא הֶדְיוֹט אוֹ חָכָם וְנָבִיא, וְהַסֵּית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, בָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, חַיָּב סְקִילָה.

מצוה תסג

א **מִצְוַת חֲקִירַת הָעֵדִים הֵיטֵב** – לַחְקֹר הָעֵדוּת חֲקִירָה גְּדוֹלָה וְלִדְרֹשׁ אוֹתָהּ הֵיטֵב בְּכָל כֹּחֵנוּ, כְּדֵי לָדַעַת שֹׁרֶשׁ הַדָּבָר וַאֲמִתָּתוֹ עַל הַכִּוּוּן הַגָּמוּר. וּמִיְּסוֹד עִנְיָן זֶה אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות א א) הֱוֵי מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַכֹּל לְמַעַן נִתְיַשֵּׁב עַל הַדָּבָר וְנֵדַע בּוֹ כָּל הָאֱמֶת וְלֹא נִהְיֶה נִמְהָרִין בַּדִּין, פֶּן נְמִית הַזַּכַּאי אוֹ נַפְסִיד מָמוֹנוֹ בְּהַעֲלָמַת הָאֱמֶת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר. כָּל אֲשֶׁר עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ יַבִּיט וְיִרְאֶה כִּי רִבּוּי הָאַזְהָרוֹת וְכֻלָּם הָעִנְיָן בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁתִּכְפֹּל הַתּוֹרָה בְּדָבָר זֶה הוּא לְהַזְהִירֵנוּ יָפֶה בָּעִנְיָן, כִּי דָּבָר גָּדוֹל הוּא וְעָמוּד חָזָק שֶׁדַּם נֶפֶשׁ הַבְּרִיּוֹת מֻנָּח עָלָיו.

ב וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּשֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, כִּי נִגְלֶה הוּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין מ, א) שֶׁבְּשָׁבַע חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין כָּל עֵד, וְאֵלּוּ הֵן, בְּאֵיזוֹ שְׁמִטָּה מְשָׁבֵּעַ שְׁמִטּוֹת שֶׁבַּיּוֹבֵל אֵרַע הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא מֵעִיד עָלָיו, וּבְאֵיזוֹ שָׁנָה מִשָּׁבַע שָׁנִים שֶׁבַּשְּׁמִטָּה, וּבְאֵיזֶה חֹדֶשׁ מִן הַשָּׁנָה, וּבְכַמָּה יָמִים בַּחֹדֶשׁ, וּבְאֵיזֶה יוֹם מִשִּׁשֶּׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ אָמַר הַיּוֹם הֶרְגוֹ אוֹ אֶמֶשׁ, שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כָּל זֶה.

ד וּמִלְּבַד שֶׁבַע הַחֲקִירוֹת אֵלּוּ שֶׁשָּׁווֹת בְּכָל עֵדוּת, יֵשׁ בִּכְלַל מִצְוַת הַחֲקִירָה לִשְׁאֹל אוֹתוֹ אִם הֵעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה אֵיזוֹ עֲבוֹדָה זָרָה עָבַד? וּבְאֵיזוֹ עֲבוֹדָה? וְאִם הֵעִיד שֶׁחִלֵּל שַׁבָּת אוֹמְרִים לוֹ, בְּאֵיזוֹ מְלָאכָה חִלַּלְתָּ? וְהֵיאַךְ עָשָׂה הַמְּלָאכָה? וְאִם הֵעִיד שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים לוֹ, אֵיזֶה מַאֲכָל אָכַל? וְכַמָּה אָכַל? וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה וּמִלְּבַד כָּל זֶה שֶׁזָּכַרְנוּ, שֶׁהֵן נִקְרָאוֹת חֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת, שֶׁהֵן עִקַּר הָעֵדוּת וְעִמָּהֶן יִתְחַיֵּב אוֹ יִפָּטֵר הַנִּדּוֹן וּבָהֶן יוּזְמוּ הָעֵדִים, עוֹד מַרְבִּים הַבֵּית דִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בְּעִנְיָנִים אֲחֵרִים שֶׁאֵינָם עִקַּר גָּדוֹל בָּעֵדוּת, וְעַל שֶׁאֵינָן עִקַּר יִקָּרְאוּ אוֹתָם זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה בְּדִיקוֹת, וַעֲלֵיהֶן אָמְרוּ כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת מְשֻׁבָּח. וּמַהוּ זֶה שֶׁנִּקְרָא בְּדִיקוֹת? כְּגוֹן מַה הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג, אוֹ הַהוֹרֵג? וּכְמוֹ כֵן שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ עַפֵּר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ, אִם הָיָה לָבָן אוֹ אָדֹם? וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה. וְאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁבַּחֲקִירוֹת אִם כֵּן הָעֵד הָאֶחָד עֵדוּתוֹ וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, עֵדוּתָן בְּטֵלָה, אֲבָל בִּבְדִיקוֹת אֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִין, עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וְכָל שֶׁכֵּן אִם אָמַר הָאֶחָד לְבַד אֵינִי יוֹדֵעַ. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה, אֲבָל הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה אֲפִלּוּ בַּבְּדִיקוֹת, עֵדוּתָן בְּטֵלָה.

ו וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת אוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּכְלַל מִצְוָה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד כב) מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנְעֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין, שֶׁלֹּא נַצְרִיךְ בְּעֵדֵי מָמוֹן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. כֵּיצַד? אָמְרוּ הָעֵדִים בְּפָנֵינוּ הִלְוָה זֶה אֶת זֶה מָנֶה בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּוְּנוּ אֶת הַחֹדֶשׁ וְאֶת הַמָּקוֹם שֶׁהִלְוָה בּוֹ וְלֹא אֶת הַמָּנֶה מֵאֵיזֶה מַטְבֵּעַ, אֲבָל עֵדוּת שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה בְּשִׁוּוּי הַמָּנֶה עֵדוּתָן קַיֶּמֶת בְּכָךְ, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וּמַתָּנוֹת

וּמְכִירוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, אֲבָל בְּדִינֵי קְנָסוֹת צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמַלְקוּת וּבְגָלוּת. וּכְמוֹ כֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לב, ב) שֶׁאִם רָאָה הַדַּיָּן אֲפִלּוּ בְּדִינֵי הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת שֶׁהַדִּין מְרַמֶּה, שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. וְאִם הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת עֵדוּתָן בְּטֵלָה, אֲבָל אִם הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בַּבְּדִיקוֹת עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. כֵּיצַד? אִם אָמַר הָאֶחָד בְּנִיסָן לָוָה וְהָאַחֵר אָמַר לֹא כִי אֶלָּא בְּאִיָּר, אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם וְהָאַחֵר אָמַר לֹא כִי, אֶלָּא בְּלוּד, וְכֵן שֶׁאָמַר הָאֶחָד חָבִית יַיִן לָוָה וְהָאַחֵר אָמַר לֹא כִי אֶלָּא חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן, זֶהוּ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה, וְעֵדוּתָן בְּטֵלָה. אֲבָל אִם אָמַר הָאֶחָד מָנֶה שָׁחוֹר לָוָה וְהַשֵּׁנִי אָמַר מָנֶה לָבָן וְעֵרֶךְ שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה, אוֹ שֶׁהָאֶחָד אוֹמֵר בַּדְּיוֹטָא הָעֶלְיוֹנָה הָיוּ כְּשֶׁהִלְוָהוּ וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר בַּדְּיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה זֶהוּ בְּדִיקוֹת, וְעֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין [פרק ד ה].

ז וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן מָמוֹן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בְּזָכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, וְלֹא לְנָשִׁים. וּלְעִנְיַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּמַלְקוּיוֹת וּקְנָסִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ בִּזְמַן שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה מז, מט) וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא חָקַר הָעֵדִים כָּרָאוּי בִּשֵּׁל עֲשָׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סִבָּה לְחַיֵּב נְפָשׁוֹת וּלְהַפְסִיד מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין, וְהוּא רָשָׁע וּמַחְטִיא אֶת הָרַבִּים לְהַאֲכִילָם מָמוֹן שֶׁל אֲחֵרִים, וּמִי שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת י א) שֶׁזְּכוּתוֹ גְּדוֹלָה, וְדָמוּ אוֹתוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בָּעִנְיָן, קִיּוּם הָעוֹלָם וְיִשּׁוּבוֹ.

מצוה תסד

א **שְׂרֻפַת עִיר הַנִּדַּחַת וְלָהַרֹג אֲנָשֶׁיהָ** – לִשְׂרֹף עִיר הַנִּדַּחַת וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ. וְעִיר הַנִּדַּחַת נִקְרֵאת עִיר מִישְׂרָאֵל שֶׁנִּדְּחוּ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים בְּנֵי בְּלִיַּעַל לָצֵאת מִתַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִירוּת לִבָּם הָרָע לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג יז) וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֲנָשִׁים רָעִים וְחַטָּאִים כָּאֵלֶּה שֶׁהִסְכִּימוּ יַחַד הַסְכָּמָה רָעָה וְנִמְאֶסֶת כָּזוֹ, רָאוּי לִמְחוֹת שְׁמָם וּלְאַבֵּד זִכְרָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא יִשָּׁאֵר בָּעוֹלָם מְקוֹם זֵכֶר לָהֶם כְּלָל, וְאֵין לָהֶם כְּלָיוֹן חָרוּץ יוֹתֵר מִן הַשְּׂרֵפָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קיא ב) שֶׁאֵין הָעִיר נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, כְּלוֹמַר, לָדוּן אוֹתָם בְּדִין עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁאֲנָשֶׁיהָ נֶהֱרָגִין בְּסַיִף וּמָמוֹנָם נִשְׂרָף עִם הָעִיר, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר עַל שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים וְגוֹ', וְיִהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט וּמֵאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ. וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּ רַבָּה וְיִהְיוּ הַמַּדָּחִים מִמְּאָה וְעַד רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט. אֲבָל אִם הֵדַח רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט אֵינָם נִדּוֹנִין בְּדִין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא כִּיחִידִים, שֶׁהֵם נִסְקָלִים וּמָמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְלֹא כְּפָר קָטָן וְלֹא כְּרַךְ גָּדוֹל, וּפָחוֹת מִמְּאָה כְּרַךְ קָטָן, וְרֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט כְּרַךְ גָּדוֹל. וְדִין עָרֵי מִקְלָט וְכֵן יְרוּשָׁלַיִם שֶׁאֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, וְכֵן עִיר שֶׁהִיא בַּסָּפָר אֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת. וְדִין הֵיאַךְ עוֹשִׂין אוֹתָהּ עִיר הַנִּדַּחַת, וְהַהַתְרָאוֹת שֶׁשּׁוֹלְחִין לָהּ עַל יְדֵי שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּעִנְיַן רְחוֹבָהּ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ בְּנִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ שֶׁלֹּא הֻדְּחוּ עִמָּהּ, וְדִין הֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְדִין פֵּרוֹת דְּקָלִים שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְדִין נִכְסֵי אַנְשֵׁי עִיר אֲחֶרֶת שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹ נִכְסֵי אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁבְּמָקוֹם אַחֵר, וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין [פרק יא].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם הַמִּשְׁפָּט, וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, וּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בִּמְקוֹמָן, שֶׁאֵין דָּנִין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר, וְיוֹתֵר עַל הַסַּנְהֶדְרִין. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה, כְּגוֹן שֶׁיָּדְעוּ עַל אַחַת מֵעָרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁרָאוּיָה לְהֵעָשׂוֹת עִיר הַנִּדַּחַת וְלֹא עָשׂוּ בָּהּ דִּין, בְּטָלוּ עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשָׁן גָּדוֹל מְאֹד, פֶּן תִּתְפַּשֵּׁט רָעָתָהּ בַּעֲיָרוֹת אֲחֵרוֹת.

מצוה תסה

א **שֶׁלֹּא לִבְנוֹת עִיר הַנִּדַּחַת** – שֶׁלֹּא לִבְנוֹת עִיר הַנִּדַּחַת לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג יז) וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה כְּעִנְיַן מַה שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל בְּסֵדֶר זֶה בִּשְׂרֵפַת עִיר הַנִּדַּחַת (מצוה תסד).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קיא, ב) בְּפֵרוּשׁ לֹא תִבָּנֶה, שֶׁאֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹתָהּ מְדִינָה, דְּהַיְנוּ בָּתִּים כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, אֲבָל מֵתָר לַעֲשׂוֹתָהּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהֶ, מִבְּאָרִים בְּפֶרֶק עֲשִׂירִי מִסַּנְהֶדְרִין. וְאִסּוּר זֶה נוֹהֵג בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן שֶׁדִּין עִיר הַנִּדַּחַת נוֹהֵג, וְהוּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן וְסַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה תסד).

מצוה תסו

א **שֶׁלֹּא לַהֲנוֹת בְּמָמוֹן עִיר הַנִּדַּחַת** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ מִלֵּהָנוֹת וְלָקַחַת דָּבָר מִמָּמוֹן עִיר הַנִּדַּחַת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יג יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. וְגַם בִּכְלַל הַלָּאו הַזֶּה גַּם כֵּן כָּל דָּבָר עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר וְהָיָה עֵקֶב בְּאַזְהָרָה אַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסֵּדֶר (מצוה תכט), וּבָהּ כָּתַבְתִּי מִשְׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, וְכָל עִנְיָנָהּ שָׁוֶה.

מצוה תסז

א **שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד כְּמוֹ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה** – שֶׁלֹּא לְהִתְגּוֹדֵד גּוּפֵנוּ כְּמוֹ שֶׁעֲשׂוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד א) לֹא תִתְגֹּדְדוּ. וְנִכְפַּל לָאו זֶה בְּמִלָּה אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט, כח) וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וְגוֹ׳. וּבְמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (יג, ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא תִתְגֹּדְדוּ מִבְּעֵי לְגוּפֵהּ, דַּאֲמַר רַחֲמָנָא לֹא תַּעֲשׂוּ חַבּוּרָה, וְשָׁם נֶאֱמַר עוֹד, לֹא תִתְגֹּדְדוּ עַל מֵת. וּבְמַסֶּכֶת מַכּוֹת אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כא, א) שֶׁשְּׁרִיטָה וּגְדִידָה דָּבָר אֶחָד הוּא, וְשָׁם נֶאֱמַר שֶׁהַשׂוֹרֵט עַל הַמֵּת, בֵּין בַּיָּד בֵּין בִּכְלִי, חַיָּב, וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה, בִּכְלִי חַיָּב, וּבַיָּד פָּטוּר, שֶׁכֵּן הָיָה מִנְהָגָם לְהִתְגּוֹדֵד לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה בִּכְלִי, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (מלכים יח, א כח) וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים. וּמִכָּל מָקוֹם לְפִי הַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כב) שֶׁאֵין חִיּוּב הַלָּאו, רַק בְּמִתְגּוֹדֵד עַל מֵת אוֹ עַל עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל הַמִּתְגּוֹדֵד בְּלֹא טַעֲנָה אוֹ מִתּוֹךְ כַּעַס עַל בֵּיתוֹ שֶׁנִּפַּל אוֹ סְפִינָתוֹ שֶׁטָּבְעָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּבָר נִמְאָס בְּיוֹתֵר וּמְכֹעָר וְאָסוּר, אֵין חִיּוּב הַלָּאו עַל זֶה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה בָּנוּ שׁוּם עִנְיָן בָּעוֹלָם דּוֹמֶה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּלָאו דְּהַקָּפַת הָרֹאשׁ בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רנא). וְנִמְנַעְנוּ מִן הַגְּדִידָה עַל מֵת, כִּי לֹא יֵאוֹת לָעָם הַנִּבְחָר בַּעֲלֵי חָכְמַת הַתּוֹרָה הַיְקָרָה לְהִצְטַעֵר בְּדָבָר מִמַּעֲשֵׂה הָאֵל, רַק עַל הָעִנְיָן שֶׁצִּוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לְהִצְטַעֵר בּוֹ, וּמִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה רִאשׁוֹנָה (מצוה רסד), אֲבָל שֶׁנִּשְׂחִית גּוּפֵינוּ וּנְקַלְקֵל עַצְמֵנוּ כְּשׁוֹטִים, לֹא טוֹב לָנוּ וְלֹא דֶּרֶךְ חֲכָמִים וְאַנְשֵׁי בִּינָה, רַק מַעֲשֶׂה חֲמוֹן הַנַּעֲשִׂים הַפְּחוּתוֹת וְחַסְרֵי הַדַּעַת שֶׁלֹּא הֵבִינוּ דָּבָר בְּמַעֲשֵׂה הָאֵל וְנִפְלְאוֹתָיו. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בפירוש החומש כאן) כָּתַב, מִכָּאן סָמְךְ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מועד קטן כז ב) בְּאָסְרָם לְהִתְאַבֵּל עַל מֵת יוֹתֵר מִדַּאי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כ, ב) שֶׁהַשׂוֹרֵט עַל הַמֵּת חַיָּב עַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה מַלְקוּת אַחַת, וְהוּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְהַשׂוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים חַיָּב חֲמֵשׁ מַלְקוּיוֹת, וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (עבודה זרה יב, יד) כִּי עוֹד דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכְלַל אַזְהָרָה זוֹ שֶׁלֹּא יְהוּ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג בְּמִנְהָג אֶחָד וְזֶה נוֹהֵג בְּמִנְהָג אַחֵר, שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחְלֹקֶת, וּלְשׁוֹן לֹא תִתְגֹּדְדוּ כְּלוֹמַר, לֹא תֵּעָשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיוּ חֲלוּקִין אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. מִמּוֹרֵי יִשְׁמְרוּ אֵל לָמַדְתִּי שֶׁאֵין אִסּוּר זֶה אֶלָּא בַּחֲבוּרָה אַחַת שֶׁחוֹלְקִין קְצָתָן עַל קְצָתָן וְהֵן שָׁוִין בְּחָכְמָה שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת כָּל כַּת מֵהֶן כִּדְבָרָיו, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם מַחְלֹקֶת בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא יִשְׂאוּ וְיִתְּנוּ בַּדָּבָר הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּסְכִּימוּ כֻּלָּם לְדַעָה אַחַת, וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּכָךְ יַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַמַּחְמִירִים, אִם הַמַּחְלֹקֶת הוּא עַל דָּבָר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל בִּשְׁנֵי בָּתֵּי דִינִים חֲלוּקִין וְהֵן שָׁוִין בְּחָכְמָה לֹא נֶאֱמַר עַל זֶה לֹא תִתְגֹּדְדוּ, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מִמַּעֲשֶׂה דְּמַסֶּכֶת חֻלִּין שֶׁאָמְרוּ שָׁם (צ״ל עבודה זרה מ, א) נָפְקִי שִׁפּוּרֵי דְּרַב וְאָסְרִי, וְנָפְקִי שִׁפּוּרֵי דִּשְׁמוּאֵל וּשְׂרוּ.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת בְּכָל מָקוֹם שֶׁבְּגוּפוֹ עַל מֵת אוֹ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תסח

א **שֶׁלֹּא לִקְרֹחַ עַל מֵת** – שֶׁלֹּא לִקְרֹחַ שְׂעַר הָרֹאשׁ עַל הַמֵּתִים, כְּמוֹ שֶׁעֲשׂוּ חַסְרֵי הַדַּעַת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד א) וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת. וְנִכְפַּל לָאו זֶה עַל הַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם (ויקרא כא, ה) לֹא יְקָרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם. וְלָמַדְנוּ מִשָּׁם לְחַיֵּב עַל כָּל הָרֹאשׁ כְּמוֹ בְּבֵין הָעֵינַיִם, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (כ, א). וּמִן הַכָּתוּב הַזֶּה לָמְדוּ גַּם כֵּן שֶׁאֵין הַחִיּוּב בְּקָרְחָה כִּי אִם הַקּוֹרֵחַ עַל מֵת דַּוְקָא, וְנִמְצָא עִם שְׁנֵי הַכְּתוּבִים תַּשְׁלוּם הַמִּצְוָה וּבֵאוּרָהּ בֵּין בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין בַּכֹּהֲנִים, שֶׁהַכֹּל מִתְחַיְּבִין עַל כָּל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם. וְאֵין לְךָ לִשְׁאֹל בַּמָּקוֹם הַזֶּה וּבְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ לָמָּה לֹא בָּא בְּאוּר הַכָּתוּב כֻּלּוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד, עִם הַהַקְדָּמָה שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ בְּרֹאשׁ סֵפֶר זֶה שֶׁל אֵלֶּה הַדְּבָרִים, הֲלֹא הִיא תַּנִּיחַ דַּעְתְּךָ בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהַקּוֹרֵחַ קָרְחָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְהַקּוֹרֵחַ חָמֵשׁ קָרְחוֹת עַל מֵת אֶחָד לוֹקֶה חָמֵשׁ (רמב״ם ע״ז יב טו), כְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הַקּוֹרֵחַ בְּיָד אוֹ בְּסַם חַיָּב, וַאֲפִלּוּ הִטְבִּיל אֶצְבְּעוֹתָיו בְּסַם וְהִנִּיחָן בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּרֹאשׁוֹ בְּבַת אַחַת, הוֹאִיל

וְקָרַח חָמֵשׁ קָרְחוֹת לוֹקֶה חָמֵשׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא הַתְרָאָה אַחַת, הוֹאִיל וְכֻלָּן בָּאִין כְּאַחַת. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּסוֹף מַכּוֹת, וְכָל עִנְיָנָהּ כְּדִין חֲבֶרְתָּהּ הַקּוֹדֶמֶת בְּשָׁוֶה.

מצוה תסט

א שֶׁלֹּא לָאֱכֹל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין – שֶׁלֹּא נֹאכַל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. וְהַלָּאו הַזֶּה בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (לד, א), שֶׁהוּא דַּוְקָא כְּשֶׁנַּעֲשָׂה אֲנַחְנוּ הַמּוּם בַּמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּסְלוּ עַל יָדֵינוּ, וַאֲחַר כָּךְ אִם נֹאכַל מֵהֶן אָז יִהְיֶה בַּאֲכִילָתָן לָאו. וּכְמוֹ כֵן אִם יִפָּסֵל הַקָּרְבָּן בְּשׁוּם צַד אַחַר וְבִיחָתוֹ בָּזֶה גַּם כֵּן יֵשׁ בּוֹ לָאו, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד ג) לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּסִפְרֵי (כאן) לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְשָׁם נֶאֱמַר עוֹד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר מִנַּיִן לְצוֹרֵם אֹזֶן הַבְּכוֹר וְאָכַל מְמֻנּוּ, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ בִּכְלַל זֶה הַלָּאו אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פִּגּוּל וְנוֹתָר, וּכְבָר כָּתַבְתִּי עִנְיָנָם בְּסֵדֶר צַו (מצוה קמד), וְכֵן כָּל אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קיד, ב), לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה, כֹּל שֶׁתִּתְעַבְתִּי לָךְ הֱוֵי הוּא בְּבַל תֹּאכַל, וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִקְרָא לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, לְפִי שֶׁעִקָּרוֹ לֹא בָּא אֶלָּא עַל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, וּשְׁאָר הָאִסּוּרִין יוֹצְאִין מִכְּלָלָן, כְּלוֹמַר מִמָּה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב אַזְהָרָה זוֹ בִּלְשׁוֹן כְּלָל שֶׁאָמַר כָּל תּוֹעֵבָה, וְלֹא אָמַר לֹא תֹאכַל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין בְּפֵרוּשׁ, וּמִפְּנֵי כֵן נַחְשְׁבֵהוּ לָאו מְיֻחָד לְעִקָּרוֹ, וְנִלְמַד מִמֶּנּוּ אַזְהָרָה לִשְׁאָר הָעִנְיָנִים. וְקִבֵּל הָאֱמֶת מִמִּי שֶׁאָמָרוֹ.

ב כְּבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, כִּי מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוֹת שֶׁתִּמְנָעֵנוּ הַתּוֹרָה מֵהִתְקָרֵב אֶל הַקֹּדֶשׁ וּמִנִּגּוּעַ בְּקָצֵהוּ הוּא כְּדֵי לָתֵת מוֹרָאַת הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה אֶל לִבֵּנוּ וּלְיַקְּרָם בְּעֵינֵינוּ לְמַעַן יִתְעוֹרֵר רוּחֵנוּ וְיֶהֱמוּ רַעְיוֹנֵנוּ וְיֵרֵךְ לְבָבֵנוּ, וְיִתְחַדֵּשׁ בָּנוּ רוּחַ נָכוֹן בְּבוֹאֵנוּ לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה עַל עֲוֹנוֹתֵינוּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵעָתֵר לָנוּ הָאֵל בָּרוּךְ הוּא וְיוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל צָרוֹתֵינוּ וְנִהְיֶה טוֹבִים, וְאַף גַּם זֹאת לְטוֹבָה זוֹ נִפְרֶשׁ שָׂרְשָׁהּ.

ג וְדִינֵי הַמִּצְוָה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז יג א) שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה אֵין מַקְדִּישִׁין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ סֵדֶר בְּחֻקֹּתַי (מצוה שנ) מִכָּל מָקוֹם מִי שֶׁהִקְדִּישׁ בְּהֵמָה לְקָרְבַּן קְדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו, וְדִין קָדָשִׁים יֵשׁ לָהּ, וּמִי שֶׁהִטִּיל בָּהּ מוּם וְאָכַל מִמֶּנָּה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, וְחַיָּב מַלְקוּת מִשּׁוּם זֶה, כְּשֶׁאָכַל מִמֶּנָּה כַּזַּיִת וְיֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה.

מצוה תע

א לְבַדִּיק בְּסִימָנֵי הָעוֹף – לְבַדִּיק בְּסִימָנֵי הָעוֹף, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד יא) כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (עי, מ״מ מאכלות אסורות ב ד) כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, שָׁרְשָׁהּ וְדִינֶיהָ וּבְאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְאֵיזֶה זְמַן, הַכֹּל כָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ סֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (מצוה קנג) בְּעִנְיַן בְּדִיקַת סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה וְדָגִים וַחֲגָבִים, שֶׁדִּין כֻּלָּם שָׁוֶה. וְגַם שָׁם כָּתַבְתִּי, שֶׁהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, יַחְלֹק עִם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, בְּחָשְׁבוֹ הַבְּדִיקָה בַּבְּהֵמָה וּבִשְׁאָר הַמִּינִין מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא סוֹבֵר שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא לִתֵּן עֲשֵׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה לֶאֱכֹל מִן הַטָּמֵא, וְשָׁם בְּאוֹתוֹ סֵדֶר כָּתַבְתִּי (מצוה קנז) בְּסִימָנֵי הָעוֹף קָצַת מִמָּה שֶׁשָּׁמַעְתִּי בָּהֶן מֵרַבּוֹתַי, יִשְׁמְרֵם אֵל, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תעא

א שֶׁלֹּא לָאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, כְּגוֹן הַזְּבוּבִים וְהַדְּבוּרִים וְהַצְּרָעוֹת וְזוֹלָתָן מִמִּינִין אֵלּוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד יט), וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף וְגוֹ׳ מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.

ב וְדַע כִּי מִפְּנֵי שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים וְהִזְכִּירָן בְּפֵרוּשׁ, לְפִי שֶׁהֵן מוּעָטִין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּאֲרָכָה בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא (מצוה קנז) נִשְׁאֲרוּ כָּל שְׁאָר הָעוֹפוֹת בְּחֶזְקַת הֶתֵּר, הַצְּרוֹךְ הַכָּתוּב לֶאֱסֹר שֶׁרֶץ הָעוֹף לְהוֹדִיעֵנוּ, שֶׁאֵינוֹ מִכְּלַל הַמֻּתָּרִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַסִּימָנִין שֶׁל טְהוֹרִים מְקֻבָּלִים וִידוּעִים הֵם לָנוּ. אוֹ נֹאמַר, כִּי מִהְיוֹת שֶׁרֶץ הָעוֹף מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ הֵצְרִכוּ לֶאֱסָרָן בְּפֵרוּשׁ. וְהִנֵּה בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (יא יג) אָמַר וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף, וְכָאן אָמַר וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, נִתְיַחֵד בָּהֶן לָאו, כִּי עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף שְׁנֵי עִנְיָנִים חֲלוּקִין הֵם לְגַמְרֵי.

ג מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוֹת הַבָּאוֹת בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, כָּתַבְתִּי מָה שֶׁעָלָה בְּמַחְשַׁבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּאִסּוּר טְרֵפָה (מצוה עג), וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (פ״ג).

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִשְּׁרָצֵי הָעוֹף אוֹ שֶׁאָכַל שֶׁרֶץ אֶחָד מִן הָעוֹף כֻּלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת, מִכֵּיוָן שֶׁאָכָלוֹ כֻּלּוֹ, אוֹ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת וַאֲפִילּוּ גָּדוֹל, חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר הֶאֱרַכְתִּי בְּבֵאוּר אִסּוּר שְׁרָצִים וְחִמֵּר אִסּוּר שְׁרָצִים בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, כִּי שָׁם מְקוֹמוֹ.

מצוה תעב

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁמֻּתּוּ מֵאֲלֵיהֶן** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִבְּשַׂר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁמֵּתוּ מֵאֲלֵיהֶן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד כא) לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת שְׁחִיטָה (מצוה תנא), הַכְּלָל שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּכֹל שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָתָהּ תִּקָּרֵא גַּם כֵּן נְבֵלָה, וְעִנְיַן טֻמְאָתָהּ, כָּתַבְתִּי גַּם כֵּן בְּסֵדֶר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּג טָמֵא (מצוה קנו), וְהִיא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר טְרֵפָה (מצוה עג).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז סז, ב) שֶׁנְּבֵלָה הָרְאוּיָה לַגֵּר הִיא קְרוּיָה נְבֵלָה, וְיֵשׁ חִיּוּב בַּאֲכִילָתָהּ, אֲבָל נְבֵלָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַגֵּר, כְּלוֹמַר נְבֵלָה מֻרְחֶקֶת אֵין חִיּוּב בַּאֲכִילָתָהּ, וּמִפְּנֵי זֶה הֶאֱרִיךְ הַכָּתוּב לְמֵימַר לַגֵּר תִּתְּנֶנָּה, לְלַמֵּד זֶה, שֶׁאִם לֹא כֵּן אֵין צֹרֶךְ לְלַמְּדֵנוּ לְמִי נִתֵּן מָה שֶּׁיֵּשׁ לָנוּ, וְאֵין לוֹמַר שֶׁבָּא לְהַתִּירָהּ בַּהֲנָאָה, שֶׁכְּבָר כָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר (ויקרא ז, כד) וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה. וּמִכָּאן לָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סה ב) דַּיִן נוֹתֶן טַעַם לִפְגָם מֵהֶתֵּר, שֶׁיְּדַעְנוּ בָּזֶה שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תֶּאֱסֹר וּתְחַיֵּב כִּי אִם עַל אֲכִילַת הַדְּבָרִים שֶׁרְאוּיִים לַאֲכִילַת בְּנֵי אָדָם, לֹא עַל דָּבָר שֶׁנִּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בּוֹ, דִּכְעָפָר בְּעָלְמָא הוּא חָשִׁיב, וְזֶהוּ הַהֶתֵּר הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּחֹמֶץ שֶׁל אִסּוּר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ גְּרִיסִין, מִפְּנֵי שֶׁפּוֹגֵם בָּהֶן. וּמִן הַיְסוֹד הַזֶּה נָהֲגִנוּ לְהַגְעִיל הַכֵּלִים שֶׁאֵינָן בְּנֵי יוֹמָן בְּמַיִם רוֹתְחִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּמַּיִם שִׁשִּׁים חֲלָקִים כְּנֶגֶד הַכֶּלִי, מִפְּנֵי שֶׁהַבֶּלַע מֵהֶן כְּשֶׁאֵינָן בְּנֵי יוֹמָן הוּא פָּגוּם, וּמִכֵּיוָן שֶׁיָּצָא הַבֶּלַע מִן הַכֶּלִי בְּכֹחַ הַמַּיִם שֶׁטִּבְּלָן לְמָרָק וּלְהוֹצִיא כָּל הַבֶּלַע שֶׁבַּכֶּלִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֶּלִי עוֹמֵד אַחַר כֵּן עִם בִּלְעוֹ שֶׁהֵקִיא בְּתוֹךְ הַמַּיִם רוֹתְחִין בְּפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים וְחוֹזֵר וּבוֹלֵעַ מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּכָךְ, לְפִי שֶׁהוּא כִּנְבֵלָה מֻרְחֶקֶת שֶׁהִתִּירָה הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ד וְאוּלַי תֹּאמַר וְאֵיךְ אָנוּ מַתִּירִין אֲפִלּוּ נְבֵלָה מֻרְחֶקֶת לְאָכְלָהּ לְכַתְּחִלָּה, הָא אִפְשָׁא בָּהּ מִשּׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ? (עי׳ רמב״ם מאכ״ס יז כט). הַתְּשׁוּבָה בָּזֶה, דְּכָל שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט כָּזֶה, וְעוֹד שֶׁנִּבְלַע בִּכְלִי וְנִפְגַּם בְּתוֹכוֹ וְנֶחְלַשׁ כֹּחוֹ, בִּכְעִנְיָן זֶה דַּאי לֵיכָּא מִשּׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ, וּמֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. וְאֵין לְךָ לְהַקְשׁוֹת כְּלָל שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט כָּזֶה, וְעוֹד שֶׁנִּבְלַע בִּכְלִי וְנִפְגַּם בְּתוֹכוֹ וְנֶחְלַשׁ כֹּחוֹ, בִּכְעִנְיָן זֶה דַּאי לֵיכָּא מִשּׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ, וּמֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. וְאֵין לְךָ לְהַקְשׁוֹת כְּלָל וְלוֹמַר, אִם כֵּן כְּלֵי מִדְיָן אֵיךְ הִתִּירָה אוֹתָם הַתּוֹרָה בְּהַגְעָלָה, וַהֲלֹא לֹא הָיָה הַבֶּלַע פָּגוּם, לְפִי מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם סז ב) דְּלָא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא קְדֵרָה בַּת יוֹמָא? שֶׁיֵּשׁ לִי לוֹמַר לְךָ שֶׁהִגְעִילוּ אוֹתָן הַכֵּלִים בְּמַיִם רַבִּים שֶׁהָיָה בָּהֶן שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד הַכֵּלִים (עי׳ תוס׳ חולין קח, ב ד״ה שנפל).

ה וּמִזֶּה יֵשׁ לִלְמֹד גַּם כֵּן שֶׁאִם נָפַל אֶחָד מִכָּל הַשְּׁרָצִים הַמְּאוּסִים שֶׁבָּעוֹלָם בִּקְדֵרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֹכֶל בַּקְּדֵרָה שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד אוֹתוֹ הַשֶּׁרֶץ, שֶׁהַכֹּל מַתִּר אַחַר שֶׁנּוֹצִיא מִן הַקְּדֵרָה גּוּפוֹ שֶׁל שֶׁרֶץ, וְלֹא נָחוּשׁ לִפְלִיטָתוֹ כְּלָל, הוֹאִיל וְהוּא מִן הַמְּאוּסִים וּפוֹגֵם טַעַם הַקְּדֵרָה, שֶׁהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לִנְבֵלָה מֻרְחֶקֶת, שֶׁאֵין בָּהּ אִסּוּר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּמִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּמָה שֶּׁבַּקְּדֵרָה שְׁנֵי חֲלָקִים כְּנֶגֶד גּוּפוֹ שֶׁל שֶׁרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּבָּטֵל בְּרוֹב, שֶׁאִם לֹא כֵּן, יִהְיֶה נִדּוֹן הָאֹכֶל כְּגוּפוֹ שֶׁל שֶׁרֶץ מַמָּשׁ, וְגוּפוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְאוּס הַתּוֹרָה אָסָרַתּוּ. וְיֵתֶר רַבֵּי עִנְיָנִים אֵלֶּה, יִתְבָּאֲרוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין עִם סִפְרֵי הַמִּפָּרְשִׁים הַטּוֹבִים. וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ בְּנֵי אֵינוֹ כְּנֶגֶד רֹב הַדִּינִין שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן זֶה כְּנֶקְדָּה דַּקָּה בְּשֶׁטַח הָאָרֶץ, וּכְבָר הוֹדַעְתִּיךָ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין כַּוָּנָתִי רַק לְהָעִיר רוּחֲךָ בָּעִנְיָנִים, וּמֵרֹאשׁ מָקוֹם אֲנִי לְךָ, וְאִם תִּזְכֶּה וְתוֹרָה תִּהְיֶה אֻמָּנוּתְךָ תָּבִין כָּל הַדְּבָרִים וְתִשְׂמַח בָּהֶם.

ו וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת מִנְּבֵלָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תעג

א **מִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – לְהוֹצִיא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִן הַתְּבוּאָה בְּאַרְבַּע שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה. כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁנִּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הַנִּתָּן לַלְּוִיִּם שֶׁנִּפְרִישׁ עוֹד מַעֲשֵׂר אַחֵר, וְעַל כֵּן הוּא נִקְרָא שֵׁנִי. וְזֶה הַמַּעֲשֵׂר הוּא דִּינוֹ שֶׁיֹּאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד כב) עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ. וּבֵאֵר הַכָּתוּב שֶׁאִם יִרְחַק מִמֶּנּוּ הַמָּקוֹם וְלֹא נוּכַל שְׂאֵתוֹ שָׁם רַק בְּטֹרַח גָּדוֹל וּבְהוֹצָאָה מְרֻבָּה, שֶׁנִּפְדֶּה אוֹתוֹ וְנַעֲלֶה דָּמָיו בִּירוּשָׁלַיִם וְנוֹצִיאֵם שָׁם בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה לְבַד. וּבֵאֵר הַכָּתוּב כְּמוֹ כֵן, שֶׁהַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ בְּדָמִים כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הוּא שָׁוֶה אַרְבָּעָה דִינָרִים שֶׁיֹּאכַל בִּמְקוֹמוֹ חֲמִשָּׁה דִינָרִים בִּירוּשָׁלַיִם, וְעַל

זֶה נֶאֱמַר (ויקרא כז, לא) וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ חֲמִשִּׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו. וְדִקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כד, א) מִמַּעֲשְׂרוֹ וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר חֲבֵרוֹ, אִישׁ מִמַּעֲשְׂרוֹ וְלֹא אִשָּׁה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת מַעְשַׂר בְּהֵמוֹת בְּסֵדֶר אִם בְּחֻקֹּתַי (מצוה שס), וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעִנְיָן מְבֹאָר טַעְמוֹ בַּכָּתוּב שֶׁהוּא לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ. וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי, שָׁנָה שָׁנָה, מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין אוֹתוֹ מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, אֵין לִי אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁבּוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב, מִנַּיִן לְרִבּוֹת שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה ב, א), שָׁיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשַׂר הָאִילָנוֹת, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל אִילָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט מִתְעַשֵּׂר בְּמַעֲשֵׂר שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה, שֶׁאִם הִיא שְׁנַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִם הִיא שְׁנַת מַעֲשֵׂר עָנִי מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ מַעֲשַׂר עָנִי. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר ״וַיִּקַּח קֹרַח״ בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן (מצוה שצה), עוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר בְּמִקְצָת מִן הָאִילָנוֹת, וְשָׁם כָּתוּב, שֶׁעִקַּר חִיּוּב מַעֲשֵׂר מִדְּאוֹרַיְתָא אֵינוֹ אֶלָּא בְּדָגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וְכֹל הַשָּׁאָר דְּרַבָּנָן. וְיֵתֶר רַבֵּי דִּינֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי כֻּלָּם מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

ד וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָם וּירוּשָׁלַיִם בְּיִשּׁוּבָהּ, נִזְכֶּה וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בַּטּוֹבָה. וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת תְּרוּמָה (מצוה תקז), אֶכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֵג שָׁם מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּתְרוּמָה.

מצוה תעד

א **לְהַפְרִישׁ מַעְשַׂר עָנִי** – לְהוֹצִיא מַעְשַׂר עָנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית מִן הַשְּׁמִטָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יד כח) מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ וְגוֹ׳ וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ׳. וּבַשָּׁנָה הַזֹּאת הָיוּ מַפְרִישִׁין מַעְשַׂר עָנִי בְּמָקוֹם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁאָר שָׁנִים, וְאֵין מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי כְּלָל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. בְּעִנְיָן זֶה, מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַלָּוָאָה לָעָנִי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם מתנות עניים פ״ו הל׳ ז י), שֶׁבַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁעָבְרוּ עָלָיו עֲנִיִּים נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מֵהֶם מִן הַמַּעֲשֵׂר כְּדֵי שָׂבְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ. וְכַמָּה כְּדֵי שָׂבְעוֹ? מִן הַחִטִּים לֹא יִפְחֹת מֵחֲצִי קַב, מִשְּׁעוֹרִים לֹא יִפְחֹת מִקַּב, כֻּסְּמִין לֹא יִפְחֹת מִקַּב וָחֲצִי, דְּבֵלָה לֹא יִפְחֹת מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים סֶלַע, יַיִן לֹא יִפְחֹת מֵחֲצִי לֹג, שֶׁמֶן מֵרְבִיעִית לֹג, אֹרֶז רֹבַע קַב, יָרָק מִשְׁקַל לִיטְרָא, חָרוּבִין שְׁלֹשָׁה קַבִּין, אֱגוֹזִים עֲשָׂרָה, אֲפַרְסְקִים חֲמִשָּׁה, רִמּוֹנִים שְׁתַּיִם, אֶתְרוֹג אֶחָד. הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט וְהָעֲנִיִּים מְרֻבִּים מַנִּיחַ לִפְנֵיהֶם, וְהֵם מְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶם. וּמַעֲשַׂר עָנִי הַמִּתְחַלֵּק בַּגֹּרֶן אֵין בּוֹ טוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים, וְאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ לִטֹּל נוֹתְנִין תְּחִלָּה לָאִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ לָאִישׁ. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְתְבָּאָרִים בַּמַּסֶּכְתּוֹת פֵּאָה, וּמַעַשְׂרוֹת, וּדְמַאי, וּבִמְקוֹמוֹת מְזֻרָעִים, וּמַכְשִׁירִים וְיָדַיִם. וּבְסֵדֶר שׁוֹפְטִים (מצוה תקז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם אֶכְתֹּב בְּאֵיזֶה מָקוֹם נוֹהֶגֶת וּבְאֵיזֶה זְמַן.

מצוה תעה

א **שֶׁלֹּא לְחַבֵּעַ חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית** – שֶׁלֹּא לִתְבֹּעַ הַחוֹב בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֲבָל יְהֵא נִשְׁמָט, וְלֹא נִתְבָּעֶנּוּ עוֹד, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ב) לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ, כְּמִנְהָגִי כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה (תע״ז) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְתָבַע הַלָּוָאתוֹ אַחַר שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בִּזְמַן הַבַּיִת עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תעו

א **מִצְוָה לִנְגֹּשׂ אֶת הַנָּכְרִי** – לִנְגֹּשׂ הַנָּכְרִי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיִּפְרַע מָה שֶׁהוּא חַיָּב לָנוּ, וְלֹא נַחְמֹל וּנְרַחֵם עָלָיו לְהַאֲרִיךְ לוֹ הַמִּלְוָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ג) אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁלֹּא נְלַמֵּד נַפְשׁוֹתֵינוּ לַחְמֹל וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם, לְמַעַן לֹא נִמָּשֵׁךְ אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם וְאַחַר עֲצָתָם בְּשׁוּם דָּבָר. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בספר המצוות שרש ו) שֶׁאֵין זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה כְּלָל, אֲבָל עִנְיַן הַכָּתוּב לְהַזְהִיר עַל הַחֶמְלָה בְּיִשְׂרָאֵל בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, וְאָמַר אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וְלֹא אָחִיךָ,

וְהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, דְּקָיְמָא לַן, שֶׁהוּא כְּמוֹ עֲשֵׂה, וְהַלָּאו הַמִּבְאָר בּוֹ כְּמוֹ כֵן, וּלְאָחִיךְ לֹא תִּגֹּשׂ. וְכֵן הָעִנְיָן מַמָּשׁ בְּאִסּוּר רִבִּית, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר כִּי תֵצֵא (מצוה תקעג) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בְּבֵאוּר בַּכָּתוּב לְפִי דַּעְתִּי.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְהֶאֱרִיךְ זְמַן פְּרִעוֹנוֹ מִן הַנָּקְרִי עַל צַד הַחֶמְלָה עָלָיו לְבַד, לֹא מִצַּד הַיִּרְאָה לַלָּוֶה, אוֹ לְהֶפְסֵד חוֹבוֹ, אוֹ לְשׁוּם תּוֹעֶלֶת אַחֵר בִּטֵּל עֲשֵׂה לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וּלְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה, הַנּוֹגֵשׂ יִשְׂרָאֵל בְּחוֹבוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֲרִיכוּת חוֹב לְנָקְרִי לֹא מַעֲלֶה וְלֹא מוֹרִיד.

מצוה תעז

א **שֶׁיִּשְׁמְיט כָּל הַלָּוָאוֹתָיו בַּשְּׁבִיעִית** – לַעֲזֹב הַחוֹבוֹת בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ג) וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ, וְנִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה בְּזֹאת הַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב) וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ. וְאָמְרוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (מובא בגיטין לו, א) בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת שְׁמִטַּת קַרְקַע וְאַחַת שְׁמִטַּת כְּסָפִים.

ב כְּבָר כָּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת (מצוה פד), מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי בְּשֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה, וּשְׁמִטַּת כְּסָפִים גַּם כֵּן, אַחַר אוֹתוֹ הַטַּעַם נִמְשָׁךְ, לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדּוֹת מְעֻלּוֹת מִדַּת הַנְּדִיבוּת וְעַיִן טוֹבָה, וְלִקְבֹּעַ בְּלִבֵּנוּ הַבִּטָּחוֹן הַגָּדוֹל בַּשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְאָז תִּכְשַׁר נַפְשֵׁנוּ לְקַבֵּל טוֹב מֵאֵת אֲדוֹן הַכֹּל כְּלוּל הַבְּרָכָה וְהָרַחֲמִים, וְגַם נִמְצָא מִזֶּה גָּדֵר חָזָק וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל לְהִתְרַחֵק מְאֹד מִן הַגָּזֵל וּמִן הַחֶמְדָּה בְּכָל אֲשֶׁר לְרֵעֵנוּ, כִּי נִשָּׂא קַל וָחֹמֶר בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ לֵאמֹר אֲפִלּוּ הִלְוֵיתִי מָמוֹנִי וְהִגִּיעַ שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה אָמְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁמִיט בְּיַד הַמַּלְוֶה, שֶׁלֹּא לִגְזֹל וְשֶׁלֹּא לַחְמֹד מִשֶּׁלּוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁרָאוּי לִי לְהִתְרַחֵק עַד הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן?

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן), שֶׁאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶלָּא בְּסוֹפָהּ, כְּשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית שֶׁנֶּאֱמַר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים, וּמְשַׁמֶּטֶת אֲפִלּוּ מִלְוָה שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, וְאִם סִיֵּם לוֹ שָׂדֶה בְּהַלְוָאָתוֹ אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ט, ו) וְתֵמַהּ הוּא, דְּרַבִּי יוֹחָנָן דָּחֵי לַהּ בְּפֶרֶק הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין לז א).

ד הַקֻּפַּת חֲנוּת וּשְׁכַר שָׂכִיר אֵינוֹ נִשְׁמָט, וְאִם זָקְפוּ אוֹתָם בִּמְלוָה, נִשְׁמָט, וְכֵן הַדִּין בִּקְנָסוֹת. הַמְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ קֹדֶם שְׁמִטָּה אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת, אֶלָּא אִם כֵּן פָּגְמָה אוֹ זָקְפָתָהּ עָלָיו בִּמְלוָה. וְהַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זְכִרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שמיטה ויובל פ״ט הי״ד). וּבְפֶרֶק הַזָּהָב (ב״מ מח, ב) אָמְרִינַן, דְּאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא פְּלַג חוֹבוֹ, וְהָנֵי מִלֵּי בְּמַשְׁכּוֹן שֶׁל מִטַּלְטְלִין אֲבָל בְּמַשְׁכּוֹן שֶׁל קַרְקַע בְּאַתְרָא דְּמִסַּלְקֵי, שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת, וּבְכוֹר אֵינוֹ נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם, לְפִי שֶׁהוּא כְּחוֹב גָּמוּר, אֲבָל בְּאַתְרָא דְּלָא מְסַלְקֵי אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ. וְהַשְׁתָּא דְּקָיְמָא לַן סְתָם מַשְׁכַּנְתָּא שַׁתָּא, דְּהָכִי אַסִּיקְנָא בַּגְּמָרָא (שם סח, א) לְדַעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים, כָּל הַמַּשְׁכּוֹנוֹת כְּאַתְרָא דְּלָא מְסַלְקֵי דָּיְנִינַן לְהוּ, וְאֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת מַשְׁכּוֹנָא, וּבְכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם, וּבַעַל חוֹב דְּיתוֹמִים גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, דִּכְקַרְקַע שֶׁלָּהֶם הוּא.

ה וְהַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם אַתֶּם גִּבוּ לִי חוֹב זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ, וְזֶה כְּבָר נָתְנוֹ בְּיַד בֵּית דִּין. וּמִזֶּה הַטַּעַם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גטין לז, א) שֶׁחוֹב שֶׁיֵּשׁ לְיתוֹמִים עַל אֲחֵרִים אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ, דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבֵית דִּינוֹ אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים, וְאַחֲרֵיהֶם כָּל בֵּית דִּין שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וּכְאִלּוּ מָסְרוּ שְׁטָרוֹתֵיהֶם בְּיַד בֵּית דִּין דָּמֵי. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶּׁאָמְרוּ (מכות ג, ב) שֶׁהַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְעֶשֶׂר שָׁנִים אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ, דְּכִי אָמַר רַחֲמָנָא לֹא יִגֹּשׂ בְּחוֹב הֶרְאוּי לְנָגְשׂ, וְזֶה לֹא הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְנָגְשׂ עֲדַיִן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁהַמַּתְנֶה עִם חֲבֵרוֹ בְּחוֹבוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תְּשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית חֲרֵי זֶה מְשֻׁמָּט, לְפִי שֶׁהוּא כְּמַתְנֶה עַל מָה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אֲבָל אָמַר לוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תְּשַׁמֵּט חוֹב זֶה וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁדִּין שְׁבִיעִית לְהַשְׁמִיט, אִם מַתְנֶה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט חוֹב זֶה אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן קַיָּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמג) בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לְהַלְווֹת בְּרִבִּית לְיִשְׂרָאֵל. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית [פרק עשירי].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ מִדְּאוֹרַיְתָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְכָל מָקוֹם בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה של) בְּאֵיזֶה זְמַן הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג אֵין שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת וּכְסָפִים נוֹהֶגֶת מִדְּאוֹרַיְתָא (רמב״ם שמיטה ויובל שם הל׳ ב ג), אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים נוֹהֶגֶת שְׁמִטַּת כְּסָפִים אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה וַאֲפִילּוּ בְּכָל מָקוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת הַשְּׁמָטַת כְּסָפִים מִיִּשְׂרָאֵל. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי בְּסוֹף מִצְוָה רִאשׁוֹנָה אֵיזוֹ הִיא שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה לְדַעַת הַמְּפָרְשִׁים הַגְּדוֹלִים הַיּוֹדְעִים דַּרְכֵי הַתַּלְמוּד.

ז וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְתָבַע אֶת חֲבֵרוֹ עַל חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שָׁנָה שְׁבִיעִית בִּזְמַן הַבַּיִת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תעה), וּבַזְּמַן הַזֶּה קָא עָבִיד אִסּוּרָא דְּרַבָּנָן. וְאִם יָדְעוּ הַבַּיִת דִּין שֶׁשְּׁבִיעִית עָבְרָה עָלָיו אֵין נִזְקָקִין לְנַגֵּשׁ אוֹתוֹ כְּלָל, וַאֲפִילּוּ בִּזְמַן הַזֶּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים עַכְשָׁו דְּרַבָּנָן וְקָיְמָא לַן (קידושין יג ב) שְׁעִבּוּדָא דְּאוֹרָיְתָא, הָא אִפְּסְקָא הִלְכְתָא, דִּבְכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, יֵשׁ כֹּחַ בְּיַד חֲכָמִים לִדְחוֹת דִּבַר תּוֹרָה, מִטַּעַם דְּהֶפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר (גיטין לו ב).

מצוה תעח

א **שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ אֶת לְבָבוֹ עַל הָעָנִי** – שֶׁלֹּא נִמְנַע הַחֹסֶד וְהַצְּדָקָה מֵאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל שֶׁכֵּן מִן הַקְּרוֹבִים, בְּדַעְתֵּנוּ חֻלְשַׁת עִנְיָנָם וְיֵשׁ בָּנוּ יְכֹלֶת לְסַעֲדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ז) לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן, כְּלוֹמַר, אַל תַּשְׁלִיט עָלֶיךָ מִדַּת הַכְּזִילוּת וְהַנְּבָלָה, אֲבָל הָכֵן לְבָבְךָ עַל כָּל פָּנִים בְּמִדַּת הַנְּדִיבוּת וְהַחֶמְלָה, וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁיִּהְיֶה לְךָ בַּדָּבָר חֶסְרוֹן מָמוֹנְךָ, כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַהוּא יְבָרֶכְךָ הַשֵּׁם וְיָפֶה לְךָ בִּרְכָתוֹ רֶגַע קָטָן מִכַּמָּה אוֹצָרוֹת שֶׁל זָהָב וָכֶסֶף.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת הַצְּדָקָה כָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים וּקְצָת דִּינֶיהָ וְעִנְיָנָהּ כְּמִנְהָגִי.

מצוה תעט

א **מִצְוַת צְדָקָה** – לַעֲשׂוֹת צְדָקָה עִם הַצָּרִיךְ אֵלֶיהָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב. כְּלוֹמַר, שֶׁנִּתֵּן מִמָּמוֹנֵנוּ לְמִי שֶׁיֶּחְסַר לוֹ, וּלְחַזֵּק הֶעָנִי בְּכָל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְמִחְיָתוֹ בְּכָל יְכָלְתֵּנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ח) פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ לא, א) אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְעוֹד נֶאֱמַר (ויקרא כה, לה) וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ, וְאָמַר עוֹד (שם לו) וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת הַלָּוָאָה לֶעָנִי בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ, מָה שֶּׁיַּדָּעְתִּי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב י ב) שֶׁעִקַּר מִצְוָה זוֹ לִתֵּן הַצְּדָקָה לְיַד גַּבַּאי שֶׁיִּתְּנֶנָּה לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ הַמְקַבֵּל כְּשֶׁהוּא מְקַבְּלָהּ מִיָּד הַנּוֹתְנָהּ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְאֶנּוּ, וְגַם הַנּוֹתֵן לֹא יְבַיֵּשְׁנּוּ עָלֶיהָ לְעוֹלָם, שֶׁזֶּה אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָהּ, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי מְקַבְּלָהּ.

ד וְאַתָּה בְּנִי, אַל תַּחְשֹׁב שֶׁעִנְיַן מִצְוַת הַצְּדָקָה לֹא יִהְיֶה רַק בְּעָנִי אֲשֶׁר אֵין לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה, כִּי אַף בַּעֲשִׁירִים גְּדוֹלִים גַּם כֵּן תִּתְקַיֵּם מִצְוַת הַצְּדָקָה לִפְעָמִים, כְּגוֹן עָשִׁיר שֶׁהוּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְצָרִיךְ לִלְווֹת, וַאֲפִלּוּ בְּעָשִׁיר שֶׁהוּא בְּעִירוֹ וּבְמָקוֹם מַכִּירָיו פְּעָמִים שֶׁיִּצְטָרֵךְ מִפְּנֵי חֹלִי אוֹ מִפְּנֵי שׁוּם מִקְרֶה אַחֵר לְדָבָר אֶחָד שֶׁהוּא בְּיָדְךָ וְלֹא יִמְצָא מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, גַּם זֶה בִּכְלַל מִצְוַת הַצְּדָקָה הוּא בְּלִי סָפֵק, כִּי הַתּוֹרָה תִּבְחַר לְעוֹלָם בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, וּתְצַוֶּה אוֹתָנוּ לְהַשְׁלִים רְצוֹן הַנִּבְרָאִים בְּנֵי בְּרִית בַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדֵנוּ. וּכְלַל הָעִנְיָן, שֶׁכָּל הַמְהַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין בְּמָמוֹן בֵּין בְּמַאֲכָל אוֹ בִּשְׂאָר צְרָכָיו אוֹ אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים טוֹבִים, דְּבָרִים נִחוּמִים (ב״ב ט ב), בִּכְלַל מִצְוַת הַצְּדָקָה הִיא וּשְׂכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד. וְיִכָּנְסוּ דְּבָרַי בְּאָזְנֶיךָ, כִּי טוֹבִים הֵמָּה בְּאָזֶן תִּבְחַן מִלִּים.

ה וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות סז, ב) שֶׁעָנִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַח מַעֲרִימִין עָלָיו וְנוֹתְנִין לוֹ לְשֵׁם הַלְוָאָה, וְאַחַר כָּךְ אֵין שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, אֲבָל עָשִׁיר הַמְסַגֵּף עַצְמוֹ וְעֵינוֹ רָעָה בְּמָמוֹנוֹ אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֹר לוֹ, וְאַל תַּחְסֹרוֹ אַתָּה מְצַוֶּה לְהַשְׁלִים חֶסְרוֹנוֹ, אֲבָל אֵין אַתָּה מְצַוֶּה לְהַעֲשִׁירוֹ. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מתנות עניים ט, ג) כִּי מֵעוֹלָם לֹא רָאָה וְלֹא שָׁמַע עִיר שֶׁיִּהְיוּ בָּהּ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין ז, ב) שֶׁאֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה חַיָּב לַעֲשׂוֹת צְדָקָה אִם יִמְצָא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ שֶׁצָּרִיךְ לָהּ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שמות רבה לוג) שֶׁאֵין שׁוּם אָדָם בָּא לָעֲנִיּוּת לְעוֹלָם בִּשְׁבִיל רִבּוּי הַצְּדָקָה שֶׁיַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו לב יז) וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם. וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּזְכוּת הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בִּמְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר, וְרֻבָּם בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (פרק שישי) וּבְבָבָא בָּתְרָא [פ״א].

ו וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא עָשָׂה צְדָקָה בְּעֵת שֶׁנִּשְׁאַל עָלֶיהָ אוֹ שֶׁרָאָה שֶׁצָּרִיךְ הַדָּבָר וְיֵשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תפ

א **שֶׁלֹּא נִמָּנַע מִלְּהַלְוות קֹדֶם שְׁמִטָּה** – שֶׁלֹּא לְהִמָּנַע מֵהַלְוות אֶל הָצְּרִיכִים מִפְּנֵי קָרְבַת הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא תִּפָּקַע הַחוֹב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו ט), הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) הִשָּׁמֶר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, פֶּן יִהְיֶה בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר, שֶׁאִלּוּ שְׁנֵי לָאוִין בָּאוּ בְּזֶה הָעִנְיָן, זֶה אַחַר זֶה לְחִזּוּק.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְחַזֵּק וְלִקְבַּע בְּלִבֵּנוּ מִדַּת הַנְּדִיבוּת, וּלְהַרְחִיק תַּכְלִית הַהַרְחָקָה מִדַּת הַכְּילוּת, וְאֵין נָדִיב בְּעוֹלָם כְּמַלְוֶה מְעוֹתָיו עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַזְּמַן קָרֵב לְהַשְׁמִיט הַלְוָאתוֹ וּלְהַפְסִידָהּ מִמֶּנּוּ, אִם אוּלַי יֵאָרַע בּוֹ אֹנֶס אוֹ שׁוּם מִקְרֶה שֶׁלֹּא יוּכַל לְתְבֹּעַ הַלְוָאתוֹ קֹדֶם שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה. וְכָל מֵבִין דַּרְכֵי הַתּוֹרָה וּמַשִּׂיג לָדַעַת אֲפִלּוּ מְעַט בְּחֵין עֶרְכָּהּ יֵדַע בְּבֵרוּר, כִּי הַמְפַזֵּר מָמוֹנוֹ אֶל הַצְּרִיכִים, נוֹסֵף עוֹד, וְחוֹשֵׁךְ מִיֹּשֶׁר אַךְ לְמַחְסוֹר, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יָדִין אֶת הָאָדָם לְפִי מַעֲשָׂיו, וְיַעֲנִיקֵהוּ מִבִּרְכָתוֹ כְּפִי הִתְקָרְבוֹ אֵלָיהָ, וּמִדַּת הַכִּילוּת מְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל בֵּינוֹ וּבֵין הַבְּרָכָה, וְהַנְּדִיבוּת חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַבְּרָכָה, וְנִמְצָא הַמִּתְנַהֵג בָּהּ שֶׁהוּא בְּתוֹכָהּ, יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים כְּלוּלִים בְּפִשְׁטוּת הַכָּתוּב לְפִי דַּעְתִּי.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאַף בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, מִכָּל מָקוֹם אָנוּ מֻזְהָרִים גַּם כֵּן שֶׁלֹּא נִמָּנַע מִלְּהַלְוות אֶל הַצָּרִיךְ מִפְּנֵי קִרְבַת שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה שֶׁמַּשְׁמֶטֶת מִדְּרַבָּנָן בַּזְּמַן הַזֶּה, וּמִן הַתּוֹרָה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִמְנַע מִלְּהַלְוות אֶל הַצָּרִיךְ מִפְּנֵי זֶה, עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

ה וְאוּלַי יַעֲלֶה בְּמַחְשַׁבְתְּךָ בְּנִי לֵאמֹר, וְאֵיךְ יִמָּנַע אָדָם מֵהַלְוָאָה לְעוֹלָם מִפְּנֵי זֶה, וְלָמָּה נִכְתַּב עַל זֶה לָאו, וַהֲלֹא בְּיָדוֹ לְהַתְנוֹת עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תַּשְׁמִיטֶנּוּ בִּשְׁבִיעִית, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין תָּמִיד בְּשִׁטְרוֹתֵינוּ? אַל יַבְהִילְךָ דָּבָר זֶה, כִּי הַתּוֹרָה תַּזְהִירֵנוּ בִּדְבָרִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר בְּתַקָּנוֹת וּתְנָאִים.

מצוה תפא

א **שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּחַ עֶבֶד עִבְרִי רֵיקָם** – שֶׁלֹּא נוֹצִיא עֶבֶד עִבְרִי בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת מֵעֲבֹדוֹתֵנוּ כְּשֶׁיֵּצֵא בֶּן חוֹרִין לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנִים, אֲבָל נַעֲנִיקֵהוּ מֵהוֹנֵנוּ עַל כָּל פָּנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יג) וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ וּמְקוֹם בֵּאוּרָהּ, כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּהַעֲנָקָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תפב).

מצוה תפב

א **לְהַעֲנִיק לוֹ בְּצֵאתוֹ לַחָפְשִׁי** – לָתֵת מִמָּה שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לְעֶבֶד עִבְרִי בִּזְמַן שֶׁיֵּצֵא מִתַּחַת יָדֵינוּ לְחֵרוּת וְלֹא נְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיָדַיִם רֵיקָנִיּוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יד) הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְמַעַן נְקֹנֶה בְּנַפְשֵׁנוּ מִדּוֹת מְעֻלּוֹת יְקָרוֹת וַחֲמוּדוֹת, וְעִם הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה וְהַמְּעֻלָּה נִזְכֶּה לְטוֹב, וְהָאֵל הַטּוֹב, חָפֵץ לְהֵיטִיב לְעַמּוֹ, וְהוֹדִנוּ וְהַדְרֵנוּ הוּא שֶׁנִּרְחֵם עַל מִי שֶׁעָבַד אוֹתָנוּ וְנִתֵּן לוֹ מִשֶּׁלָּנוּ בְּתוֹרַת חֶסֶד מִלְּבַד מָה שֶׁהִתְנִינוּ עִמּוֹ לָתֵת לוֹ בִּשְׁכָרוֹ, וְדָבָר מֻשְׂכָּל הוּא, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין טז, ב) שֶׁאֶחָד הָעֶבֶד הַיּוֹצֵא בְּסוֹף שֵׁשׁ אוֹ בַּיּוֹבֵל אוֹ בְּמִיתַת אָדוֹן, וְכֵן אָמָה שֶׁיָּצְאת בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ בְּסִימָנִין חֲרֵי אֵלּוּ מַעֲנִיקִין לָהֶם, אֲבָל הַיּוֹצְאִין בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף אֵין מַעֲנִיקִין לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי, וְזֶה לֹא שִׁלְּחוֹ הוּא, אֶלָּא שֶׁהֶעֱבֶד הוּא שֶׁגָּרַם בִּנְתִינַת הַכֶּסֶף לָצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ. וְכֵן מָה שֶּׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יז, א) בְּמָה שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב צֹאן וְגֹרֶן וְיֶקֶב, שֶׁבִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בְּרָכָה מֻחְמֶּצֶת עַצְמָם הוּא שֶׁחַיָּב אָדָם לְהַעֲנִיקָם, אֲבָל לֹא כְּסָפִים וּבְגָדִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁאֵין פּוֹחֲתִין לוֹ מִשְּׁלֹשִׁים סֶלַע, וּבֵין נִתְבָּרֵךְ בַּעַל הַבַּיִת לְרַגְלוֹ אוֹ לֹא נִתְבָּרֵךְ חַיָּב לְהַעֲנִיק לוֹ, וְעֶנֶק הָעֶבֶד לְעַצְמוֹ, וְאֵין בַּעַל חוֹבוֹ גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁאֵין דִּין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּמֶּה שֶׁקָּדַם (מצוה מב), וּמִכָּל מָקוֹם אַף בַּזְּמַן הַזֶּה, יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח, שֶׁאִם שָׂכַר אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוֹ זְמַן מְרֻבֶּה אוֹ אֲפִלּוּ מוּעָט שֶׁיַּעֲנִיק לוֹ בְּצֵאתוֹ מֵעִמּוֹ מֵאֲשֶׁר בֵּרְכוֹ הַשֵּׁם.

מצוה תפג

א **שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בַּקָּדָשִׁים** – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד עֲבוֹדָה בִּבְהֵמוֹת הַקָּדָשִׁים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יט) לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ, וּשְׁאָר הַקָּדָשִׁים, נִלְמָדִים מִן הַבְּכוֹר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בִּבְכוֹרוֹת (כה, א).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיקֵנוּ מֵהִתְקָרֵב אֶל הַקָּדָשִׁים וּמִנֹּגַע בָּהֶן, כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּלָאו דְּאִסּוּר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין (מצוה תסט) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורות שם) כָּל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים אֲסוּרִים בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה (עי׳ רמב״ם מעילה פ״א הל׳ א ז), וְאָסוּר לַהֲדִיוֹט לֵהָנוֹת מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, בֵּין מִדְּבָרִים הַקְּרֵבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, בֵּין מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִקָּדְשֵׁי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מָעַל. דְּבָרִים שֶׁהַתִּרוּ בַּאֲכִילָה מִן הַקָּרְבָּנוֹת, כְּגוֹן, בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם אַחַר זְרִיקַת דָּמָן אוֹ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אַחַר זְרִיקַת דַּם שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים אֵין בָּהֶן מְעִילָה, אֲפִלּוּ אָכַל הַזָּר מֵאֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, הוֹאִיל וְהֵן מֻתָּרִין לְמִקְצָת בְּנֵי אָדָם לֵהָנוֹת בָּהֶן, כָּל הַנֶּהֱנֶה מֵהֶן לֹא מָעַל, וַאֲפִלּוּ נִפְסְלוּ וְנֶאֶסְרוּ בַּאֲכִילָה, הוֹאִיל וְהָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הֶתֵּר אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה.

ד כָּל הַמּוֹעֵל בְּזָדוֹן לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם מָה שֶּׁפָּגַם מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ, וְהָאַזְהָרָה שֶׁל מְעִילָה, מִזֶּה שֶּׁנֶּאֱמַר לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ׳ וּנְדָרֶיךָ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמַדְנוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לָאוֹכֵל בְּשַׂר עוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְמַעְלָה (מצוה תמז), הוֹאִיל וְכֻלָּהּ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כָּל קֹדֶשׁ שֶׁהוּא לְהַשֵּׁם לְבַדּוֹ, בֵּין מִקָּדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, אִם נֶהֱנָה מֵהֶן בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה לוֹקֶה. מָעַל בִּשְׁגָגָה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וְתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, וּמֵבִיא אַיִל בִּשְׁתֵּי סְלָעִים וּמַקְרִיבוֹ אָשָׁם וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם מְעִילוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה טו טז) בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְיָ וְגוֹ׳ וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַיְיָ וְגוֹ׳ וְאֶת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת חֲמִישִׁתּוֹ יוֹסֵף עָלָיו, וְשִׁלּוּם הַקֶּרֶן עִם הַתּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּן מִצְוַת עֲשֵׂה (מצוה קכז). תַּשְׁלוּם הַקֶּרֶן וַהֲבָאַת הָאָשָׁם, מְעַכְּבִין אֶת הַכַּפָּרָה, וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ, אַיִל וְאָשָׁם מְעַכְּבִין, וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. הֵבִיא מְעִילָתוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֲשָׁמוֹ לֹא יָצָא. נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם מָעַל אִם לֹא מָעַל, פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין וּמִן הַקָּרְבָּן. וְהַחֹמֶשׁ הֲרֵי הוּא כִּתְחִלַּת הַהֶקְדֵּשׁ, וְאִם נֶהֱנָה בּוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים (מצוה שנה) שֶׁהַחֹמֶשׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה עַל הַקֶּרֶן, עַד שֶׁיִּהְיֶה הוּא וְחֶמְשׁוֹ חֲמִשָּׁה. וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, אֲבָל אָסוּר לֵהָנוֹת בָּהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהַנֶּהֱנֶה מֵהֶם מְשַׁלֵּם קֶרֶן לְבַד, וְאֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת מְעִילָה (פ״ג).

ה וְכָל קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים, אֲסוּרִין בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ, וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים, וְהַגּוֹזֵז אֶת הַשּׁוֹר אוֹ הָעוֹבֵד בּוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וְתוֹלֵשׁ אֵינוֹ כְּגוֹזֵז. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם ה״ז) יֵרָאֶה לִי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּגְזֹז כְּדֵי רֹחַב הַסְּיט כָּפוּל, לֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִשַּׁבָּת. סְפֵק קָדָשִׁים (שם ה״ח), כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁהִיא סְפֵק בְּכוֹר וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בְּגִזָּה וּבַעֲבוֹדָה, וְהַגּוֹזֵז אוֹ הָעוֹבֵד בָּהֶן אֵינוֹ לוֹקֶה. בְּהֶמַת הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם וְנִפְדֵּית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצוה תמא), אֵינָהּ מֻתֶּרֶת בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה, וַהֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ, עַד שֶׁתִּשָּׁחֵט. נִשְׁחֲטָה אַחַר פִּדְיוֹנָהּ הֻתְּרָה בַּאֲכִילָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁקָּדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת מוּמָן אוֹ קָדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן, אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ לַמִּקְדָּשׁ אֵינָהּ אֲסוּרָה בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, נִפְדֵּית הֲרֵי הִיא כְּחֻלִּין לְכָל דָּבָר, וְתֵצֵא לְחֻלִּין, לְהִגָּזֵז וּלְהֵעָבֵד, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁהַקְדָּשָׁה חָלָה עַל גּוּפָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין מִתְּחִלָּה, וְאֵינָן יוֹצְאִין לְחֻלִּין לִגָּזֵז וְלֵעָבֵד לְעוֹלָם. וְאָסוּר לְהַרְבִּיעַ בִּבְכוֹר אוֹ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. וּמֻתָּר לִתְלֹשׁ אֶת הַשֵּׂעָר לְכַתְּחִלָּה מִן הַקָּדָשִׁים, כְּדֵי לְהַרְאוֹת הַמּוּם לַמַּמְחֶה, וְאוֹתוֹ הַשֵּׂעָר שֶׁתָּלַשׁ, אוֹ שֶׁנִּשַּׁאַר מִן הַבְּהֵמָה, אוֹ מִן הַבְּכוֹר, אוֹ מִן הַמַּעֲשֵׂר הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁיִּשְׁחֲטוּ מִפְּנֵי מוּמָן, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַשְׁהֶה אוֹתָן, הוֹאִיל וְאֵינָן בְּנֵי כַּפָּרָה. אֲבָל צֶמֶר הַנּוֹשֵׁר מִן הַחַטָּאת וְאָשָׁם מֻתָּר בַּהֲנָאָה לְאַחַר שְׁחִיטָתָן מִפְּנֵי מוּמָן, הוֹאִיל וּלְכַפָּרָה הֵן בָּאִין אֵינוֹ מַשְׁהֶה אוֹתָן, וְאִם נִתְלַשׁ מִן הָעוֹלָה הֲרֵי זֶה סָפֵק. וְכָל שֶׁנִּתְלַשׁ מִן הַקָּדָשִׁים אַחַר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא תָּלַשׁ בְּיָדוֹ, חוּץ מִן הַבְּכוֹר, שֶׁאַף הַנִּתְלָשׁ מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁנָּפַל בּוֹ מוּם אָסוּר בַּהֲנָאָה. הַשּׁוֹחֵט בְּכוֹר אוֹ שְׁאָר הַמֻּקְדָּשִׁין תּוֹלֵשׁ הַשֵּׂעָר מִכָּאן וּמִכָּאן לַעֲשׂוֹת מָקוֹם לַסַּכִּין, וְלֹא יְזִיזֶנּוּ מִמְּקוֹמוֹ. קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, אֲפִלּוּ בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵינָן אֲסוּרִין, לְפִיכָךְ הַגּוֹזֵז אוֹתָן אוֹ הָעוֹבֵד בָּהֶן אֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. הַמַּקְדִּישׁ עֵבֶר לַמִּזְבֵּחַ אִמּוֹ אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲבָל מִן הַתּוֹרָה אֵינָהּ אֲסוּרָה, אֲבָל לִגְזֹז אוֹתָהּ מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁעֲבוֹדָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אֶת הָעֵבֶר גָּזְרוּ בָּהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת בְּגִזָּה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ הֶפְסֵד לַוָּלָד. הִקְדִּישׁ אֵבֶר אֶחָד מִן הַבְּהֵמָה, בֵּין לְבֶדֶק הַבַּיִת בֵּין לַמִּזְבֵּחַ, הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, אִם אֲסוּרָה כֻּלָּהּ בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה, לְפִיכָךְ אֵין לוֹקִין עָלֶיהָ. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (שם).

ו וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה יג א) שֶׁאֵין מַקְדִּישִׁין בְּהֵמָה לְקָרְבָּן, וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים, מִכָּל מָקוֹם מִי שֶׁהִקְדִּישׁ הֶקְדֵּשׁוֹ הֶקְדֵּשׁ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָבַד בְּבֶהֱמַת קָדָשִׁים כָּעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תפד

א שֶׁלֹּא לְגָזֹז הַצֶּמֶר בְּקָדָשִׁים – שֶׁלֹּא נָגֹז הַצֶּמֶר מִבְּהֶמַת הַקָּדָשִׁים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טו יט) וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ, וְכָל שְׁאָר הַקָּדָשִׁים נִלְמָדִים מִן הַבְּכוֹר בְּאִסּוּר זֶה. וְכָל עִנְיַן אִסּוּר הַגִּזָּה כְּאִסּוּר הָעֲבוֹדָה, אֵין רָאוּי לְהַאֲרִיךְ בּוֹ עוֹד. הִנֵּה כָּתַבְתִּי קְצָת דִּינֵי הַגִּזָּה לְמַעְלָה, עִם דִּינֵי הָעֲבוֹדָה.

מצוה תפה

א שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת – שֶׁלֹּא נֹאכַל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז ג) לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ. כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת קצט) מִלַּת ״עָלָיו״ שָׁבָה עַל כָּבֶשׂ הַפֶּסַח, שֶׁהַחוֹבָה בִּזְבִיחָתוֹ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְאָמְרוּ מֵעֵת שֶׁשִּׁגִּיעַ זְמַן זְבִיחָתוֹ לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ. וּבִפְסָחִים (כח ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִנַּיִן לְאוֹכֵל חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה שֶׁהוּא בִּלְא תַּעֲשֶׂה? שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ וְשָׁם (ד ב) נֶאֱמַר לְכֵלִי עָלְמָא מִיהַת חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה דְּאוֹרָיְתָא, כֵּן מָצָאנוּ לְשׁוֹן כָּל הַנִּסְחָאוֹת הַמְדֻיָּקוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ עַל זְקֵנֵי הַתַּלְמוּד. וְשָׁם נֶאֱמַר בְּטַעַם אִסּוּר הֶחָמֵץ בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית, עֲבַדוּ רַבָּנָן הַרְחָקָה יְתֵרָה כִּי הֵיכִי דְּלָא לִגַּע בְּאִסּוּרָא דְּאוֹרָיְתָא. וּמִי שֶׁיַּעֲבֹר וְיֹאכַל חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת לוֹקֶה, עַד כָּאן.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִנְיַן אִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח הוּא אִסּוּר חָמוּר בְּיוֹתֵר, מִצַּד שֶׁעִנְיָן זֶה יְסוֹד גָּדוֹל בְּדָתֵנוּ, כִּי יְצִיאַת מִצְרַיִם הוּא אוֹת וּמוֹפֵת מֻכְרָח בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם שֶׁהוּא הֶעָמּוּד הַגָּדוֹל שֶׁאוּלַּמֵי הַתּוֹרָה נִסְמָכִים בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים, וְעַל כֵּן כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא לְזֵכֶר יְצִיאַת מִצְרַיִם חֲמוּרָה עָלֵינוּ וַחֲבִיבָה הַרְבֵּה. עַל כֵּן מִצַּד הַחֹמֶר הַגָּדוֹל שֶׁבָּהּ תַּזְהִירֵנוּ הַתּוֹרָה לְהַתְחִיל בָּהּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת קֹדֶם הַגִּיעַ זְמַן הַנּוֹעָד לְאוֹתוֹ הַנֵּס שֶׁהוּא הַתְחָלַת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְכָל זֶה, לְמַעַן נִתֵּן אֶל לִבֵּנוּ חֹמֶר הַמִּצְוָה וְגֹדֶל עִנְיָנָהּ בְּרֹאוֹתֵינוּ כִּי הַתּוֹרָה תַּעֲשֶׂה לָנוּ גָּדֵר סָבִיב לָהּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא, ב) שֶׁאוֹכְלִין חָמֵץ כָּל אַרְבַּע שָׁעוֹת מִיּוֹם זֶה, וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ, כְּלוֹמַר לֹא אוֹכְלִין גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹם הַמְעֻנָּן, וְלֹא שׁוֹרְפִין, אֶלָּא נֶהֱנִין לְהַאֲכִילוֹ לְכָל בְּרִיָּה אוֹ לְמָכְרוֹ לְאָדָם, וְשׁוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּתְחִלַּת שָׁעָה שִׁשִּׁית, וְזוֹ הִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים בַּמִּצְוָה, כְּדֵי לְהַרְחִיק הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה, שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל לְאָכְלוֹ בִּתְחִלַּת שָׁעָה שְׁבִיעִית, שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם מִכָּתוּב אַחֵר, שֶׁאָמְרוּ שָׁם בְּפֶסָחִים (ד, ב) כְּתִיב (שמות יב יט) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאוֹר וְגוֹ׳ וּכְתִיב (שם טו) אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ׳ הָא כֵּיצַד? לְרַבּוֹת אַרְבָּעָה עָשָׂר לַבִּעוּר, וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ רִאשׁוֹן, כְּמוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם וּלְהַשְׁבִּיתוֹ בּוֹ, וְאַחַר שֶׁכֵּן, מִקְצָתוֹ שֶׁל יוֹם מֻתָּר, וְלֹא בֵּאֵר לָנוּ הַכָּתוּב, אֵיזֶה חֵלֶק מִמֶּנּוּ הוּא שֶׁמֻּתָּר, נְחַלְּקֵהוּ אֲנַחְנוּ בְּשָׁוֶה מִן הַסְּבָרָא הָאֲמִתִּית, שֶׁאִם תְּחַלְּקֵהוּ בְּעִנְיָן אַחֵר, לֹא יִהְיֶה שׁוֹרֶשׁ בַּדָּבָר כְּלָל, וְזֶהוּ אָמְרָם שָׁם, אַךְ חֵלֶק. וְהַמְפָרְשִׁים כִּי מִלַּת אַךְ באח״ס בט״ע חָץ, לֹא יָבִינוּ דִּבְרֵי חֲכָמִים. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים פֶּרֶק רִאשׁוֹן.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבַּן פֶּסַח. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל כַּזַּיִת חָמֵץ אַחַר חֲצוֹת חַיָּב מַלְקוּת לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, כִּי הוּא סוֹבֵר, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר דְּחָמֵץ לִפְנֵי זְמַנּוֹ אֲרָצָה לוֹמַר: בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן מֵחֲצוֹת הַיּוֹם וּלְמַעְלָה, עוֹבֵר עָלָיו הָאוֹכְלוֹ בְּלָאו זֶה שָׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכַל עָלָיו זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו לסהמ״צ שם) חוֹלֵק עָלָיו, וּלְדַעְתּוֹ אֵין בָּזֶה לָאו, שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּפָלֵג עַלֵּה דְּרַבִּי יְהוּדָה וְאָמַר, בֵּין לִפְנֵי זְמַנּוֹ בֵּין לְאַחַר זְמַנּוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא כְּלוּם, וְדָרַשׁ מִלְּתֵהּ, מִדִּכְתִיב לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת, בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֶאֱכֹל מַצָּה יֵשׁ לוֹ בִּבְל תֹּאכַל חָמֵץ, וּבְשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ בְּקוּם אֱכֹל מַצָּה, דְּהַיְנוּ בֵּין לִפְנֵי זְמַן הַפֶּסַח בֵּין לְאַחֲרָיו, אֵינוֹ בְּאַזְהָרַת בַּל תֹּאכַל חָמֵץ. וּלְדַעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִלַּת עָלָיו תָּשׁוּב עַל אֲכִילָתוֹ שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהָיָה נֶאֱכָל לָעֶרֶב, וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ בַּיְרוּשַׁלְמִי (פסחים א ד), שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, מִלַּת עָלָיו שָׁבָה עַל שְׁחִיטָתוֹ, וּלְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן עַל אֲכִילָתוֹ, שֶׁהָיָה נֶאֱכָל לָעֶרֶב. וְזֶה שֶׁבָּא בַּגְּמָרָא לְכֵלִי עָלְמָא מִיהַת חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה אָסוּר. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ עֲבַדוּ רַבָּנָן הַרְחָקָה יְתֵרָה, דְּלֹא לִגַּע לִידֵי אִסּוּרָא דְּאוֹרָיְתָא, כָּל זֶה אֱמֶת, שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא בְּנֶהֱנֶה מִן הֶחָמֵץ אַחַר חֲצוֹת, וְאָמְנָם הָאִסּוּר הוּא דְּקֵאֵי עָלֶיהָ בְּמִצּוֹת הַשְׁבָּתָה מִדְּאוֹרַיְתָא מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה, אֲבָל וַדַּאי אֵין בּוֹ אִסּוּר לָאו כְּלָל, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּקַיְמָא לַן כְּוָתֵהּ. וְכֵן הוּא מְפֹרָשׁ הָעִנְיָן שָׁם בַּגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ, דִּכְלֵי עָלְמָא מִיהַת חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה דְּאוֹרָיְתָא, מְנָא לַן? אָמַר אַבַּיֵי תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי וְכוּ׳ וְסִיּוּם דְּבָרָיו שָׁם הָא כֵּיצַד? לְרַבּוֹת אַרְבָּעָה עָשָׂר לְבִעוּר. הִנֵּה זֶה מְבֹאָר שֶׁאֵין הָאִסּוּר בּוֹ אֲפִלּוּ בְּהִלְכְתָא זוּלְתִי מִצּוֹת הַשְׁבָּתָה דְּאוֹרָיְתָא. הִנֵּה לְדַעְתּוֹ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֵין לָאו זֶה דְּלֹא תֹאכַל בִּכְלַל מִנְיַן הַמִּצְוֹת, הַט בְּנִי אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים, אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, וְדַע כִּי יֵשׁ בַּתּוֹרָה שִׁבְעִים פָּנִים וְכֻלָּם נִכְחִים.

מצוה תפו

א **שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר מִקָּרְבַּן חֲגִיגָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי** – שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר דָּבָר מִבְּשַׂר חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהוּא הַקָּרְבָּן הַבָּא עִם הַפֶּסַח לְהַגְדִּיל הַשִּׂמְחָה, אֶלָּא יֹאכַל כֻּלּוֹ בְּתוֹךְ שְׁנֵי הַיָּמִים, שֶׁהֵם אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז ד) וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר. וּבָא הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל עַל זֶה (פסחים עא, א) שֶׁבַּחֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁזְּמַן אֲכִילָתוֹ עַד שְׁנֵי יָמִים, וְעַל זֹאת הַחֲגִיגָה אָמַר הַכָּתוּב (שם ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר. כְּלוֹמַר, שֶׁיָּבִיא עִם הַפֶּסַח קָרְבָּן אַחֵר לַחֲגִיגָה, כְּלוֹמַר, לְהַרְבּוֹת הַשִּׂמְחָה.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַיְסוֹד הַקָּבוּעַ לָנוּ בְּמִצְוַת עִנְיַן הַפֶּסַח שֶׁהִיא מִצְוָה וִיסוֹד חָזָק בְּתוֹרָתֵנוּ, וְעַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת יוֹם שִׂמְחָה, וְאֵין שִׂמְחָה שְׁלֵמָה לִבְנֵי אָדָם, רַק בִּרְבּוּי בָּשָׂר, וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹתִיר כְּלָל מִכָּל בָּשָׂר הַנִּשְׁחָט לִכְבוֹד שִׂמְחַת הַפֶּסַח עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, אֶלָּא יֹאכַל כֻּלּוֹ בְּיוֹמוֹ לְהַרְבּוֹת בּוֹ גִּילָה וְשִׂבְעַ שְׂמָחוֹת, וְזֶה נֶאֱמַר בְּכָאן מִלְּבַד הַשַּׂעַם הַכָּתוּב בְּנוֹתָר בְּסֵדֶר צַו (מצוה קמג) שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לִשְׁבָח בְּכָל אִסּוּר הַנּוֹתָרוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ע, א) שֶׁחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר אֵין אָדָם יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ מֵחִיּוּב חֲגִיגַת הַמּוֹעֵד, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לָחֹג בָּרֶגֶל (מצוה פח), אֲבָל יוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ מֵחִיּוּב שִׂמְחַת הַמּוֹעֵד שֶׁהוּא מִצְוַת עֲשֵׂה גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תפח), לְפִי שֶׁעִנְיַן חִיּוּב הַשִּׂמְחָה אֵינוֹ אֶלָּא לְהַרְבּוֹת בָּשָׂר כְּדֵי לִשְׂמֹחַ, וְהֵרֵי יֵשׁ בָּשָׂר. וּמִזֶּה הַטַּעַם אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ז, ב) שֶׁיּוֹצְאִין יְדֵי שַׁלְמֵי שִׂמְחָה אֲפִלּוּ בְּנֶדֶר אוֹ נְדָבָה שֶׁל שְׁלָמִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁחָטָן לְדֶרֶם הֶרֶגֶל, וּבִלְבַד שֶׁיֹּאכַל מֵהֶן בָּרֶגֶל, שֶׁשַּׁלְמֵי שִׂמְחָה אֵין צָרִיךְ לִשְׁחֹט בִּשְׁעַת שִׂמְחָה, וְגַם כֵּן אֵין אָדָם צָרִיךְ לְשָׁחֳטָן לְשֵׁם שַׁלְמֵי שִׂמְחָה, שֶׁאֵין עִקַּר הַמִּצְוָה, רַק לְהַרְבּוֹת הַשִּׂמְחָה בְּכָשֶׁר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה וּבְמָקוֹמוֹת מִמַּסֶּכֶת פְּסָחִים.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּשַׁלְמֵי שִׂמְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא, כְּמוֹ שֶׁהֵן חַיָּבוֹת בַּשְּׁבִיתָה בּוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹתִיר כְּלוּם מֵחֲגִיגָה זוֹ לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי חַיָּב לִשְׂרֹף אוֹתוֹ בָּאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁהַדִּין בְּנוֹתָר, וּלְפִיכָךְ אֵין חִיּוּב מַלְקוּת בְּלָאו זֶה, אַחַר שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה, מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ בָּזֶה.

מצוה תפז

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבַּן פֶּסַח בְּבָמַת יָחִיד** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מֵהַקְרִיב שָׁה הַפֶּסַח בְּבָמַת יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמוֹת. וְעִנְיַן הַבָּמוֹת הוּא, שֶׁהָיָה כָּל יָחִיד וְיָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁרְצוֹנוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן בּוֹנֶה בִּנְיָן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה וּמַקְרִיב שָׁם קָרְבְּנוֹתָיו לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְדֶם בִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַהוּא שֶׁהָיָה מֻתָּר לָהֶם לַעֲשׂוֹת כֵּן, דַּוְקָא בִּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת, אֲבָל קָרְבַּן הַפֶּסַח אֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם אֶלָּא בְּבָמַת רַבִּים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה הַמִּשְׁכָּן שָׁם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז ה) לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכֶת מְגִלָּה (ט, ב) אֵין בֵּין בָּמָה גְּדוֹלָה לְבָמָה קְטַנָּה אֶלָּא פְּסָחִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְקַבֵּעַ בְּנַפְשֵׁנוּ גֹּדֶל עִנְיַן הַפֶּסַח וְיִקָּר הַמִּצְוָה מִן הַטַּעַם שֶׁכָּתַבְתִּי בּוֹ כַּמָּה פְּעָמִים, וּבֶאֱמֶת כִּי כְּבוֹד הַמִּצְוָה וּפְרִסוּמָהּ יוֹתֵר כְּשֶׁיַּעֲשׂוּהָ בְּמָקוֹם מְסֻיָּם הַכֹּל יַחַד, וְלֹא כָּל יָחִיד וְיָחִיד בְּמְחוֹז חֶפְצוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בִּמְגִלָּה פֶּרֶק רִאשׁוֹן (שם).

ד וְנוֹהֶגּ אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת כִּי אָז נַקְרִיב קָרְבַּן הַפֶּסַח בִּזְכָרִים, וּנְקֵבוֹת, שֶׁאַף הֵן חַיָּבוֹת בְּקָרְבַּן הַפֶּסַח, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת הַפֶּסַח בְּסֵדֶר בֹּא בְּסִימָן ה׳. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאַף בַּזְּמַן הַזֶּה הָעוֹבֵר וְהַקְּדִישׁ שֶׁה לְפֶסַח וְהִקְרִיבוֹ בְּבָמַת יָחִיד עָבַר עַל לָאו זֶה וְחַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תפח

א **מִצְוָה לִשְׂמֹחַ בָּרְגָלִים** – לִשְׂמֹחַ בָּרְגָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז יד) וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ, וְהָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן הָרָמוּז בְּשִׂמְחָה זוֹ הוּא, שֶׁנַּקְרִיב שְׁלָמִים עַל כָּל פָּנִים בְּבֵית הַבְּחִירָה, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים, וַהֲדַר וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ. וּבִשְׁבִיל הַקָּרְבַּת הַשְּׁלָמִים אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ו, ב) נָשִׁים חַיָּבוֹת בַּשִּׂמְחָה, לוֹמַר שֶׁאַף הֵן חַיָּבוֹת לְהָבִיא שַׁלְמֵי שִׂמְחָה. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ח א) שִׂמַּח בְּכָל מִינֵי שִׂמְחָה, וּבִכְלַל זֶה הוּא אֲכִילַת הַבָּשָׂר וּשְׁתִיַּת הַיַּיִן, וְלִלְבֹּשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים, וְחִלּוּק פֵּרוֹת וּמִינֵי מְתִיקָה לַנָּעָרִים וְלַנָּשִׁים, וּלְשַׂחֵק בִּכְלֵי שִׁיר בַּמִּקְדָּשׁ לְבַד, וְזוֹ הִיא שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה הַנִּזְכֶּרֶת בַּגְּמָרָא (סוכה נ א), כָּל זֶה שֶׁזְּכַרְנוּ בִּכְלַל וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (קט, א) חַיָּב אָדָם לְשַׂמֵּחַ בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ בָּרֶגֶל, וְשָׁם נֶאֱמַר, תַּנְיָא, רַבִּי

יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כז ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְגוֹ׳. עַכְשָׁו אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד טו) וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ. וְאָמְרוּ עוֹד בַּמֶּה מְשַׂמְּחָן? אֲנָשִׁים בָּרְאוּי לָהֶם בְּיַיִן, וְנָשִׁים בָּרְאוּי לָהֶם בִּבְגָדִים נָאִים, וְהִזְהִירַתְנוּ הַתּוֹרָה כְּמוֹ כֵן לְהַכְנִיס בְּכָל הַשִּׂמְחָה הָעֲנִיִּים וְהַגֵּרִים וְהַחֲלוּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם נָכוֹן עַל עִנְיַן שֶׁצָּרִיךְ טִבְעוֹ לִשְׂמֹחַ לְפָרָקִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ אֶל הַמָּזוֹן עַל כָּל פָּנִים, וְאֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַשֵּׁנָה, וְרָצָה הָאֵל לְזַכּוֹתֵנוּ, אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ, וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַשִּׂמְחָה לִשְׁמוֹ לְמַעַן נִזְכֶּה לְפָנָיו בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ. וְהִנֵּה קָבַע לָנוּ זְמַנִּים בַּשָּׁנָה לַמּוֹעֲדִים, לְזִכָּר בָּהֶם הַנִּפִּים וְהַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גְּמָלָנוּ, וְאָז בָּעִתִּים הָהֵם צִוָּנוּ לְכַלְכֵּל הַחֹמֶר בִּדְבַר הַשִּׂמְחָה הַצְּרִיכָה אֵלָיו, וְיִמְצָא לָנוּ תְּרוּפָה גְּדוֹלָה, בִּהְיוֹת שִׂבַּע הַשְׂמָחוֹת לִשְׁמוֹ וּלְזִכְרוֹ, כִּי הַמַּחְשָׁבָה הַזֹּאת תִּהְיֶה לָנוּ גְּדֵר לְבַל נֵצֵא מִדֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר יוֹתֵר מִדַּאי, וַאֲשֶׁר עִמּוֹ הִתְבּוֹנָנוּת מִבְּלִי הַחֵפֶץ בְּקִטְרוּג יִמְצָא טַעַם בִּדְבָרַי.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי קָצָתָן לְמַעְלָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה וּבְמָקוֹמוֹת מִן הַגְּמָרָא בְּפִזּוּר.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן הַשִּׂמְחָה, אֲבָל לֹא לְעִנְיַן הַקָּרְבָּן בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מְשַׂמֵּחַ עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ וְהָעֲנִיִּים כְּפִי יְכָלְתּוֹ לְשֵׁם מִצְוַת הֶרֶגֶל בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ב מי״ב) וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם.

מצוה תפט

א **לְהֵרָאוֹת בָּרֶגֶל בְּבֵית הַבְּחִירָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהֵרָאוֹת כָּל זָכָר בִּירוּשָׁלַיִם בְּבֵית הַבְּחִירָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים קְבוּעִים בַּשָּׁנָה. וְהֵן, פֶּסַח וְשָׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז טז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁיַּעֲלֶה כָּל אָדָם עִם כָּל בֶּן זָכָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׁיּוּכַל לָלֶכֶת לְבַדּוֹ בְּרַגְלָיו לַמְּקֻדָּשׁ וְיִתְרָאֶה שָׁם. וּמֵחִיּוּב רְאִיָּה זוֹ, שֶׁיַּקְרִיב שָׁם קָרְבַּן נִקְרָא עוֹלַת רְאִיָּה וְאֵין לְקָרְבָּן זֶה שִׁעוּר, אֲפִילּוּ תּוֹר אֶחָד אוֹ גּוֹזָל פּוֹטֵר. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּמִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לָחֹג בָּרֶגֶלִים (מצוה פח), מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה י ב) שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בָּרֶגֶל, חֲגִיגָה רְאִיָּה, שִׂמְחָה, וְעַל כָּל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ, הָיוּ מְבִיאִין קָרְבָּן, וְנִקְרָאִים, קָרְבַּן חֲגִיגָה, שַׁלְמֵי שִׂמְחָה, עוֹלַת רְאִיָּה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְמַעַן יִרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִתְּנוּ אֶל לִבָּם בִּפְעֻלַּת הַקָּרְבָּן הַמְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת, כִּי כֻּלָּם מִקְּטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם חֵלֶק הַשֵּׁם וְנַחֲלָתוֹ, עַם קָדוֹשׁ וְנִבְחָר, נוֹצְרֵי עֲדוּתוֹ, סְגֻלַּת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם, לִשְׁמֹר חֻקָּיו וּלְקַיֵּם דָּתוֹ, עַל כֵּן יָבוֹאוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בֵּית הַשֵּׁם, וְהוּא כְּאָמְרָם עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הִנְנוּ לָאֵל לַעֲבָדִים, נִכְנָסִים וּבָאִים בְּצֵל קוֹרָתוֹ, וּבְחֻזְקָתוֹ סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבִירְאָתוֹ, וְזֶר לֹא יָבֹא בְּתוֹכֵנוּ, כִּי אֲנַחְנוּ לְבַדֵּנוּ בְּנֵי בֵּיתוֹ. וְעִם הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה, תִּתְעוֹרֵר דַּעְתֵּנוּ, וְנִכָּנִיס בְּלִבֵּנוּ מוֹרָאוֹ, וְנִקְבַּע בְּרַעְיוֹנֵנוּ אַהֲבָתוֹ, וְנִזְכֶּה לְקַבֵּל חַסְדּוֹ וּבִרְכָתוֹ. וּבָא עָלֵינוּ הַחִיּוּב בַּזְּכָרִים לְבַד, כִּי הֵם עִקַּר הַבַּיִת, וְהַטַּף וְהַנָּשִׁים טְפֵלָה לָהֶם, וְעִם הַחֻזְקָה בָּהֶם לַעֲבָדִים, נַעֲשֵׂית הַחֻזְקָה בְּכָל שֶׁהוּא תַּחַת יָדָם. וּמִזֶּה הַיְסוֹד, נִתְיַחֲדָה לָנוּ מִצְוָה בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת, לְהַקְהִיל שָׁם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּרִים, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, מְשֻׁחְרֶרֶת הַכֹּל וּמַפְקַעַת הַשִּׁעְבּוּד מִכָּל הָחַי מִכָּל בָּשָׂר, לְהָשִׁיב הַכֹּל תַּחַת יַד הָאָדוֹן הַשֵּׁם צְבָאוֹת, וְאָז בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, לֹא תּוֹעִיל חָזְקָתָם לַאֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם, שֶׁאֵין שֵׁם אַדְנוּת בָּאָרֶץ בָּעֵת הַהִיא. וְעוֹד יֵשׁ עִמָּנוּ טַעַם אַחֵר בְּמִצְוַת הַקָּהָל, נִכְתֹּב אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בְּסֵדֶר אֹתָם נִצָּבִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם חגיגה א ח) שֶׁעוֹלַת רְאִיָּה וְשַׁלְמֵי שִׂמְחָה אֵין דּוֹחִין לֹא שַׁבָּת וְלֹא טֻמְאָה, אֲבָל דּוֹחִין יוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בְּיוֹם טוֹב נְדָרִים וּנְדָבוֹת. וְעוֹד כָּתַבְתִּי קָצָת מִדִּינֶיהָ בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת חֲגִיגָה (מצוה פח), וְשָׁם כָּתַבְתִּי בְּמִי נוֹהֶגֶת, וּבְמִי אֵינָהּ נוֹהֶגֶת, וְכָל עִנְיָנָהּ, כְּמִנְהָג הַסֵּפֶר.

מצוה תצ

א **שֶׁלֹּא נַעֲלֶה לָרֶגֶל בְּלֹא קָרְבָּן** – שֶׁלֹּא נַעֲלֶה לְבֵית הַבְּחִירָה בָּרֶגֶל בִּלֹּא קָרְבָּן שֶׁנַּקְרִיב שָׁם, וְהוּא הַקָּרְבָּן שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תפט), שֶׁנִּקְרָא עוֹלַת רְאִיָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז טז) וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי יְיָ רֵיקָם, פֵּרוּשׁ פְּנֵי יְיָ כְּמוֹ לִפְנֵי. וְשָׁם כָּתַבְתִּי מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ. וְזֹאת הָאַזְהָרָה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בִּנְקֵבוֹת, כְּמוֹ שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה הַבָּאָה עַל זֶה, אֵינָהּ נוֹהֶגֶת בָּהֶן.

מצוה תצא

א **לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים** – לְמַנּוֹת (עי׳ סהמ״צ להרמב״ם עשין קעו) שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים שֶׁיַּכְרִיחוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְיַחְזִירוּ הַנּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת אֵלֶיהָ בְּעַל כָּרְחָם, וְיצַוּוּ בָּרַאוּי לַעֲשׂוֹת, וְיִמְנְעוּ הַדְּבָרִים הַמְּגַנִּים. וְיַקְנִימוּ הַגְּדָרִים עַל הָעוֹבֵר, עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת הַתּוֹרָה וּמְנִיעוֹתֶיהָ צְרִיכוֹת לֶאֱמוּנַת כָּל אִישׁ וְאִישׁ. וּמִתְּנָאֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ הַדַּיָּנִין, מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה מִמַּדְרֵגָה, וְזֶה שֶׁנַּעֲמִיד בְּכָל עִיר וָעִיר עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִין מְקֻבָּצִין כַּלָּן בְּמָקוֹם אֶחָד מִשִּׁבְטֵי הַמְּדִינָה הָרְאוּיָה לָזֶה הַמִּנְיָן, וְזֹאת הִיא סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, וְנַעֲמִיד בִּירוּשָׁלַיִם בֵּית דִּין גָּדוֹל מִשִּׁבְעִים דַּיָּנִים, וְנַעֲמִיד אֶחָד עַל הַשִּׁבְעִים הָהֵם וְהוּא הַנִּקְרָא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְהוּא אֲשֶׁר יִקָּרְאוּ הַחֲכָמִים נָשִׂיא כְּמוֹ כֵן, וְיִהְיוּ כֻּלָּן מְקֻבָּצִין בְּמָקוֹמָן הַמְיֻחָד לָהֶם. וּמָקוֹם שֶׁהוּא מְעַט הַמִּנְיָן, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, יַעֲמִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יִשְׁפְּטוּ הֵם הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן לְמִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהֶם. וּכְמוֹ כֵן יְמַנּוּ נוֹגְשִׁים בָּעָם הַסּוֹבְבִים בָּעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת, יַבִּיטוּ עִנְיְנֵי בְּנֵי אָדָם בִּסְחֹרַת מִמְכָּרָם וּמִקָּחָם, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם הָעָוֶל, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט. וְהַמִּצְוָה שֶׁבָּאָה בָּזֶה, הוּא אָמְרוֹ יִתְבָּרַךְ שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן ועי׳ סנהדרין טז, ב) מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין לְכָל יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר שׁוֹפְטִים וְשֹׁטְרִים, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּם, תַּלְמוּד לוֹמַר תִּתֶּן לְךָ, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים בֵּית דִּין לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ, מִצְוָה עַל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט לְהִיוֹת דָּן אֶת שִׁבְטוֹ, וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם, עַל כָּרְחָם. וּכְבָר נִכְפְּלָה הַמִּצְוָה לְמַנּוֹת שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְבָּרַךְ לְמֹשֶׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (במדבר יא טז) אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי בהעלותך בפסיקתא דאספה לי), כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי הֲרֵי הוּא קַיָּם לְעוֹלָם, וְכֵן (שמות כח מא) וְכִהַנּוּ לִי וְכוּ׳ כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא מִצְוָה נִצְחִית וְאֵינָהּ לְפִי שָׁעָה, אֲבָל יִהְיֶה זֶה עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. נִגְלֶה הוּא, שֶׁעִם הַדָּבָר הַזֶּה, נַעֲמִיד דָּתֵנוּ בִּהְיוֹת אֵימַת אַלּוּפֵינוּ וְשׁוֹפְטֵינוּ עַל פְּנֵי הֶהָמוֹן, וּמִתּוֹךְ הֶרְגֵּלָם בַּטּוֹב וּבַיֹּשֶׁר מֵחֲמַת יִרְאָה יִלָּמְדוּ הָעָם טִבְעָם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וָצֶדֶק מֵאַהֲבָה בְּהַכָּרָתָם דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וּכְעִנְיָן שֶׁיֹּאמְרוּ הַחֲכָמִים שֶׁרֹב הַהֶרְגֵּל הוּא מָה שֶׁאַחַר הַטֶּבַע, כְּלוֹמַר, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַטֶּבַע יַכְרִיחַ הָאָדָם לְמָה שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ כֵּן הַהֶרְגֵּל הַגָּדוֹל חוֹזֵר בּוֹ כְּעֵין טֶבַע קַיָּם וְיַכְרִיחֵנּוּ לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַהֶרְגֵּל לְעוֹלָם. וּבְלֶכֶת הָעָם בְּדַרְכֵי הַיֹּשֶׁר וְהָאֱמוּנָה וּבוֹחֲרִים בַּטּוֹב יִרְבַּק בָּהֶם הַטּוֹב, וְיִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לו, ב עי׳ רמב״ם סנהדרין א ג) שֶׁהַגָּדוֹל שֶׁבַּשִּׁבְעִים יוֹשֵׁב לְמַטָּה מִן הַנָּשִׂיא, וְהוּא הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין, וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין לְפִי שְׁנוֹתֵיהֶם וּכְפִי מַעֲלָתָם קָרוֹב לַנָּשִׂיא, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל הַגָּדוֹל מֻחֲבָרוֹ בְּחָכְמָה סָמוּךְ לוֹ יוֹתֵר, וְהַשָּׁוִין בְּחָכְמָה הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר רֹב שָׁנִים. וְכֻלָּן יוֹשְׁבִים בְּעִגּוּל עָשׂוּי כְּמוֹ חֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִים כֻּלָּם אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ. וְעוֹד מַעֲמִידִין לִפְנֵיהֶם שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, כַּת אַחַת מֵהֶן עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְכַת אַחֶרֶת עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְהַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל כַּת וְכַת רֹאשׁ לַכַּת שֶׁלּוֹ.

ד וְאֵין מַעֲמִידִין בַּסַּנְהֶדְרִין (שם יז, א שם סנהדרין פ״ב הל׳ א ב) בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְיוֹדְעִין גַּם כֵּן קְצָת מִשְׁאָר הַחֲכָמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת וְחֶשְׁבּוֹן, תְּקוּפוֹת, וּמַזָּלוֹת, וְאִצְטַגְנִינוּת, וְדַרְכֵי הַמְּעוֹנָנִים, וְהַקּוֹסְמִים, וְהַמְכַשְּׁפִים, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ יוֹדְעִין לָדוּן הָעָם בְּכָל דְּרָכִים אֵלּוּ אִם יִצְטָרְכוּ לָכָךְ. וְאֵין מַעֲמִידִין בַּסַּנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים מְיֻחָסִים הָרְאוּיִין לְהַשִּׂיא בְּנֹתָם לַכְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא, טז) בְּמֹשֶׁה וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין לז ב) בְּדוֹמִין לָךְ.

ה וְאֵין מַעֲמִידִין סַנְהֶדְרִין לְעוֹלָם בֵּין סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה בֵּין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, אֶלָּא סְמוּכִין. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ סָמַךְ לְתַלְמִידוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּיָדָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם כז כג) וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וּכְמוֹ כֵן סָמַךְ לִשְׁבְעִים הַזְּקֵנִים שֶׁאָסַף אֵלָיו, וְאוֹתָן הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לַאֲחֵרִים, עַד סוֹף כָּל הַסְּמוּכִים. וְאָמְנָם הַסְּמִיכָה בְּכָל הַדּוֹרוֹת לֹא הָיְתָה בַּיָּד כְּמוֹ סְמִיכָה שֶׁל מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהָיוּ רוֹצִים לִסְמֹךְ, אִם הָיָה בָּקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְאִם הָיָה שִׂכְלוֹ בָּרִיא וְשָׁלֵם, וְאִם הוּא אִישׁ אוֹהֵב אֱמֶת וְשׁוֹנֵא הָעָוֶל וְכָל עִנְיָנוֹ. וְאַחַר חֲקִירָה רַבָּה בְּעִנְיָנוֹ וּבְחָכְמָתוֹ אוֹמְרִין לוֹ שְׁלֹשָׁה חֲכָמִים סְמוּכִים, אוֹ אֲפִלּוּ כְּשֶׁאֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ, הֲרֵי אַתָּה סָמוּךְ, וְקוֹרִין לוֹ רַבִּי מֵאוֹתָהּ שָׁעָה, וְהָיָה לוֹ רְשׁוּת לְאַחַר מִכֵּן לָדוּן אֲפִילּוּ דִּינֵי קְנָסוֹת. וְדִין זָקֵן מֻפְלָג, וְסָרִיס, וְסוּמָא, אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת סַנְהֶדְרִין, וְדִין מַלְכֵי בֵּית דָּוִד שֶׁדָּנִין וְדָנִין אוֹתָן, אֲבָל לֹא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁאֵינָם בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת כְּמוֹ הֵם. וְדִין עַד אֵימָתַי יוֹשְׁבִין בַּדִּין, סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה אוֹ קְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִין בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר, סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ שָׁם סְמִיכָה, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין סוֹמְכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם כָּל הַנִּסְמָךְ בָּאָרֶץ רָאוּי לִשְׁפֹּט אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְזֶה מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ז, א) סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאוּלָם אֵין לָהֶם רְשׁוּת לָדוּן בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, לֹא בָּאָרֶץ וְלֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא בִּזְמַן הַבַּיִת וּבִזְמַן שֶׁיִּהְיוּ סַנְהֶדְרִין קְבוּעִין בִּירוּשָׁלַיִם.

ז וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת הַמֻּטָּלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם. וְצִבּוּר הָרָאוּי לִקְבֹּעַ בֵּינֵיהֶם בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ב ב), וְלֹא קָבְעוּ לָהֶם, בְּטֻלוֹ עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשָׁן גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת עֲמוּד חָזָק בְּקִיּוּם הַדָּת, וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִזֶּה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָנוּ הַיּוֹם בַּעֲוֹנֹתֵינוּ סְמוּכִים, שֶׁיֵּשׁ לְכָל קָהָל וְקָהָל שֶׁבְּכָל מָקוֹם לְמַנּוֹת בֵּינֵיהֶם קְצָת מִן הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם כֹּחַ עַל כֻּלָּם לְהַכְרִיחָם בְּכָל מִינֵי הֶכְרֵחַ שֶׁיִּרְאֶה בְּעֵינֵיהֶם, בְּמָמוֹן אוֹ אֲפִלּוּ בַּגּוּף, עַל עֲשַׂיַּת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְלִמְנֹעַ מִקִּרְבָּם כָּל דָּבָר מְגֻנֶּה וְכָל הַדּוֹמֶה לוֹ, וְאֵלּוּ הַמְמֻנִּים גַּם כֵּן רָאוּי לְיַשֵּׁר דַּרְכָּם וּלְהַכְשִׁיר מַעֲשֵׂיהֶם, וְיָסִירוּ חֶרְפַּת הָעָם מֵעֲלֵיהֶם פֶּן יַעֲנוּ אוֹתָם עַל מוּסָרָם שֶׁיִּטְּלוּ קוֹרָה מִבֵּין עֵינֵיהֶם, וְיִשְׁתַּדְּלוּ תָּמִיד בְּתוֹעֶלֶת חַבְרֵיהֶם הַסְּמוּכִים עֲלֵיהֶם לְלַמְּדָם דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְלָתֵת שָׁלוֹם בְּכָל כֹּחָם בֵּינֵיהֶם, וְיִטְּשׁוּ וְיַנִּיחוּ וְיַשְׁכִּיחוּ מִלִּבָּם כָּל תַּעֲנוּגֵיהֶם, וְעַל זֶה יָשִׁיתוּ לִבָּם, וּבוֹ יִהְיֶה רֹב מַחְשְׁבוֹתָם וְעִסְקֵיהֶם, וְיִתְקַיֵּם בָּהֶם מִקְרָא שֶׁכָּתוּב (דניאל יב, ג) וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד.

מצוה תצב

א **שֶׁלֹּא לָטַעַת אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ** – שֶׁלֹּא לִנְטֹעַ אִילָנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז כא) לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'. בְּטַעַם אִסּוּר זֶה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, (ספהמ"צ ל"ת יג), לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּבָתֵּי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם שֶׁנּוֹטְעִין שָׁם אִילָנוֹת יָפִים, וּכְדֵי לְהַרְחִיק כָּל הַדּוֹמֶה לָהֶם מִמַּחְשֶׁבֶת בְּנֵי אָדָם הַבָּאִים לַעֲבוֹדַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא בַּמָּקוֹם הַהוּא הַנִּבְחָר נִמְנַעְנוּ מִלִּנְטֹעַ שָׁם כָּל אִילָן, וְקָרוֹב הוּא עַל צַד הַפְּשָׁט.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) שֶׁאֵין הָאִסּוּר בִּנְטִיעַת הָאִילָן אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מַמָּשׁ כִּפְשַׁט הַכָּתוּב, אֶלָּא אַף הַנִּטְּעָה בְּכָל הָעֲזָרָה לוֹקֶה, שֶׁכָּל הָעֲזָרָה נִקְרֵאת אֵצֶל מִזְבֵּחַ, וּבֵין הַנִּטְּעָה אִילָן מֵאֲכָל אוֹ אִילָן סְרָק הַכֹּל בִּכְלַל הָאִסּוּר וְלוֹקֶה עֲלֵיהֶם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים (שם) לְגֶדֶר אִסּוּר זֶה, שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת אַכְסַדְרָאוֹת שֶׁל עֵץ בַּמִּקְדָּשׁ כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי אָדָם בְּחַצְרוֹתֵיהֶם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּבְנָיָן וְלֹא בִּנְטִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר כָּל עֵץ, אֶלָּא כָּל הַסְּבָכוֹת וְאַכְסַדְרָאוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַכְּתָלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁל אֶבֶן הָיוּ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד (כח ב).

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בֵּין בִּזְכָרִים בֵּין בִּנְקֵבוֹת, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, הַנּוֹטֵעַ אִילָן בְּכָל הָעֲזָרָה חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תצג

א **שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה** – שֶׁלֹּא לְהָקִים מַצֵּבָה בְּשׁוּם מָקוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים טז כב) וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְעִנְיַן הַמַּצֵּבָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה, כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ע"ז פ"ו ה"ו), שֶׁהוּא בִּנְיָן גְּבוֹהַּ שֶׁל אֲבָנִים אוֹ שֶׁל עָפָר, שֶׁהָיָה מִנְהַג הָעוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה לִבְנוֹת וּלְהִתְקַבֵּץ עָלָיו לַעֲבֹדָתָם הָרָעָה, וְלָכֵן הִרְחִיקָנוּ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה כָּמוֹהוּ אֲנַחְנוּ, וַאֲפִלּוּ לַעֲבֹד עָלָיו הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, כְּדֵי לְהַרְחִיק וּלְהַשְׁכִּיחַ כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה מִבֵּין עֵינֵינוּ וּמִמַּחְשַׁבְתֵּנוּ, כְּטַעַם שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ בִּנְטִיעַת אִילָן בַּמִּקְדָּשׁ עַל דַּעַת הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְאֵין בִּכְלַל אִסּוּר זֶה בִּנְיַן הַמִּזְבֵּחַ, כִּי עָלָיו נֶאֱמַר בְּפֵרוּשׁ (שם כז ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח וְגוֹ'. אֶלָּא שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה כֵּן בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת.

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים.

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֵקִים מַצֵּבָה עַל דַּעַת לַעֲבֹד עָלֶיהָ וַאֲפִלּוּ לַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תצד

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קָרְבָּן בַּעַל מוּם עוֹבֵר** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא נַקְרִיב קָרְבָּן מִבְּהֵמָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ מוּם, וַאֲפִלּוּ הוּא מוּם עוֹבֵר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז א) לֹא תִזְבַּח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם וְגוֹ', וְנִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי (כאן), שֶׁבְּבַעַל מוּם עוֹבֵר הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה רע"ז ורפ"ז (מצוה רפו), וְגַם בְּלָאו (מצוה רעה) יֵשׁ רֶמֶז מִזֶּה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן, הַחִלּוּקִים שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לז ב) שֶׁהֵן בִּבְהֵמָה, בֵּין מוּם קָבוּעַ לְמוּם עוֹבֵר, שֶׁכָּל בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם קָבוּעַ נִפְדֵּית, וְגַם מִצְוַת עֲשֵׂה לְפָדוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי בְּמִצְוֹת פְּדִיַּת קָדָשִׁים שֶׁנִּפְּלַל בָּהֶם מוּם (מצוה תמא). וְאִם יֵשׁ לָהּ מוּם עוֹבֵר לֹא קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית, אֶלָּא מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתִּתְרַפֵּא אוֹ עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב. וּבְעִנְיַן מוּמִים קְבוּעִים וּמִסְפָּרָם, כְּבָר כָּתַבְתִּי קְצָת מִזֶּה כְּמִנְהָגִי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּמִצְוָה רפ"ז (רפו).

וְהִנֵּה אֲזַכִּיר לְךָ, מַהוּ מוּם עוֹבֵר, כְּגוֹן גָּרָב לַח, וַחֲזָזִית שֶׁאֵינָהּ מִצְרִית, וְכֵן מַיִם הַיּוֹרְדִים מִן הָעַיִן וְאֵינוֹ חֹלִי קָבוּעַ, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְיֶתֶר דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּעִנְיַן מוּם קָבוּעַ וּמוּם עוֹבֵר מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פ״ו).

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז בְּיָדֵינוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, וּבְכָלָל אִסּוּר זֶה שֶׁל זְבִיחָה בֵּין כֹּהֲנִים, בֵּין יִשְׂרְאֵלִים, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַשְׁחִיטָה בַּקָּרְבָּנוֹת כְּשֵׁרָה הִיא בְּזָרִים וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר, שֶׁעוֹבְרִים עָלֶיהָ אִם עֲשָׂאוּהָ שֶׁלֹּא כַּדִּין.

מצוה תצה

א **לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל בֵּית דִּין בְּכָל זְמַן** – לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וְלַעֲשׂוֹת כָּל מָה שֶׁיְּצַוּוּ אוֹתָנוּ בְּדַרְכֵי הַתּוֹרָה בְּאָסוּר וּמֻתָּר, וְטָמֵא וְטָהוֹר, וְחַיָּב וּפָטוּר, וּבְכָל דָּבָר שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם שֶׁהוּא חִזּוּק וְתִקּוּן בְּדָתֵנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ. וְנִכְפָּל בְּסָמוּךְ (שם יא) לְחִזּוּק הַדָּבָר עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בָּזֶה, בֵּין הַדָּבָר שֶׁיִּרְאוּהוּ הֵם מִדַּעְתָּם, אוֹ הַדָּבָר שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ בְּהֶקֵּשׁ מִן הַהֶקֵּשִׁים שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, אוֹ הַדָּבָר שֶׁיַּסְכִּימוּ עָלָיו שֶׁהוּא סוֹד הַתּוֹרָה, אוֹ בְּכָל עִנְיָן אַחֵר שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם שֶׁהַדָּבָר כֵּן, עַל הַכֹּל אָנוּ חַיָּבִים לִשְׁמֹעַ לָהֶן. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִמִּנְיַן מִצְוַת עֲשֵׂה, אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (שם), וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה, זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים (מצוה עח).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם ממרים א, ב) עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ, אֵלּוּ הַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, וְעַל הַמִּשְׁפָּט, אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁיִּלְמְדוּ אוֹתָם מִן הַדִּין בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן. מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, זֶה הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ, וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פח, ב), שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם כָּל מַחְלֹקֶת שֶׁהָיָה לְכָל בֵּית דִּין בְּמְקוֹמוֹ, שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְעוֹשִׂין עַל פִּיהֶם, וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין, כָּל מַחְלֹקֶת שֶׁתִּהְיֶה בֵּין חֲכָמֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, וְהַחוֹלְקִים יִהְיוּ שָׁוִים בְּחָכְמָה, אִם אֵין אָנוּ רְאוּיִין לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶן, וְלֹא נֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, בְּשֶׁל תּוֹרָה יֵשׁ לָנוּ לֵילֵךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, וּבְשֶׁל סוֹפְרִים אַחַר הַמֵּקֵל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (עדיות פ״א מ״ה) שֶׁאֵין בֵּית דִּין רַשַּׁאי לְבַטֵּל מָה שֶׁאָסַר בֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ, וַאֲפִלּוּ אִם יִרְאֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵין אוֹתוֹ הַדָּבָר אָסוּר מִדִּין הַהֲלָכָה, כָּל זְמַן שֶׁיִּרְאֶה שֶׁפָּשַׁט אוֹתוֹ הָאִסּוּר בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא גָּדוֹל מִן הַבֵּית דִּין שֶׁאָסַר הַדָּבָר בְּחָכְמָה וְגַם בְּמִנְיָן. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיּוּכַל לְבַטֵּל כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן? כְּשֶׁלֹּא אָסַר הַבֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ אוֹתוֹ דָּבָר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לָעָם בְּאִסּוּרִין, אֲבָל אִם אָסַר הַבֵּית דִּין הַקּוֹדֵם לוֹ אוֹתוֹ אִסּוּר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בּוֹ גָּדֵר לָעָם בְּאִסּוּרִין אֵין כֹּחַ בְּבֵית דִּין הַבָּא אַחֲרָיו לְבַטֵּל תַּקָּנָתוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. וְאַחַר שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין, יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין בְּדוֹרוֹ לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר וְלַחְקֹר הַרְבֵּה, וְלָתֵת לֵב בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁיִּרְאֶה שֶׁהַדּוֹר נוֹהֵג בּוֹ, שֶׁלֹּא לִפְרֹץ וּלְהוֹרוֹת עָלָיו לְהָקֵל, כִּי שָׁמָא הַקּוֹדֵם לוֹ, לִגְדֹּר הָעָם אֲסָרוֹ, עִם הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר מֻתָּר מִדִּין הַהֲלָכָה, וּפוֹרֵץ גָּדֵר וְכוּ׳ (קהלת י, ח) וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל מְצֻוִּין לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יוֹרוּ. וּבִכְלַל הַמִּצְוָה גַּם כֵּן לִשְׁמֹעַ וְלַעֲשׂוֹת בְּכָל זְמַן וּזְמַן כְּמִצְוַת הַשּׁוֹפֵט, כְּלוֹמַר, הֶחָכָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵינוּ בִּזְמַנֵּינוּ, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה כה, ב) וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, יִפְתַּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּצְוָה עָלֵינוּ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כְּמוֹ לִשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לַעֲצַת הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּדּוֹר בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ מְבַטֵּל עֲשֵׂה גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁזֶּהוּ הָעַמּוּד הֶחָזָק שֶׁהַתּוֹרָה נִשְׁעֶנֶת בּוֹ, יָדוּעַ הַדָּבָר לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת.

מצוה תצו

א **שֶׁלֹּא לָסוּר מִדְּבָרֵיהֶם** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלַּחְלֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם וּמִלְּשַׁנּוֹת אֶת דִּבְרֵיהֶם וְלָצֵאת מִמִּצְוָתָם בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יא) לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי (כאן), לֹא תָסוּר, זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה (עי׳ רמב״ן עה״ת יז יא). לְפִי שֶׁדֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה, לֹא יִשְׁתַּוּוּ לְעוֹלָם הַרְבֵּה דֵּעוֹת בִּדְבָרִים, וְיֵדַע אֲדוֹן הַכֹּל בָּרוּךְ הוּא שֶׁאִלּוּ תִּהְיֶה כַּוָּנַת כְּתוּבֵי הַתּוֹרָה מְסוּרָה בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי אָדָם, אִישׁ אִישׁ כְּפִי שִׂכְלוֹ, יִפָּרֵשׁ כָּל אֶחָד מֵהֶם דִּבְרֵי הַתּוֹרָה כְּפִי סְבָרָתוֹ, וְיִרְבֶּה הַמַּחְלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמָעוּת הַמִּצְוֹת, וְתֵעָשֶׂה הַתּוֹרָה כְּכַמָּה תּוֹרוֹת, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה עח). עַל כֵּן, אֱלֹהֵינוּ שֶׁהוּא אָדוֹן כָּל הַחָכְמוֹת הִשְׁלִים תּוֹרָתֵנוּ תּוֹרַת אֱמֶת עִם הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁצִּוָּנוּ לְהִתְנַהֵג בָּהּ עַל פִּי הַפֵּרוּשׁ הָאֲמִתִּי הַמְקֻבָּל לַחֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹמוֹנִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר גַּם כֵּן שֶׁנִּשְׁמַע אֶל הַחֲכָמִים הַנִּמְצָאִים שֶׁקִּבְּלוּ דִּבְרֵיהֶם, וְשָׁתוּ מַיִם מִסְּפְרֵיהֶם, וְיִגְעוּ כַּמָּה יְגִיעוֹת בַּיָּמִים וּבַלֵּילוֹת לְהָבִין עֹמֶק מִלֵּיהֶם

וּפְלִיאוֹת דֵּעוֹתֵיהֶם, וְעִם הַהַסְכָּמָה הַזֹּאת נָכוֹן אֶל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת בִּידִיעַת הַתּוֹרָה. וְזוֹלַת זֶה, אִם נִתְפַּתֶּה אַחַר מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וַעֲנִיּוּת דַּעְתֵּנוּ לֹא נִצְלַח לַכֹּל. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְהַשָּׁבַח הַגָּדוֹל בְּזֹאת הַמִּצְוָה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) לֹא תָסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל, אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל לֹא תָסוּר מִמִּצְוָתָם, כְּלוֹמַר, שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיוּ הֵם טוֹעִים בְּדָבָר אֶחָד מִן הַדְּבָרִים אֵין רָאוּי לָנוּ לַחְלֹק עֲלֵיהֶם, אֲבָל נַעֲשֶׂה כְּטָעוּתָם, וְטוֹב לִסְבֹּל טָעוּת אַחַת וְיִהְיוּ הַכֹּל מְסוּרִים תַּחַת דַּעְתָּם הַטּוֹב תָּמִיד, וְלֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי דַּעְתּוֹ, שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה חֻרְבַּן הַדָּת, וְחִלּוּק לֵב הָעָם, וְהֶפְסֵד הָאֱמֶת לְגַמְרֵי. וּמִפְּנֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, נִמְסְרָה כַּוָּנַת הַתּוֹרָה אֶל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִצְטַוּוּ גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיוּ לְעוֹלָם כַּת מוּעֶטֶת מִן הַחֲכָמִים כְּפוּפָה לְכַת הַמְרֻבִּים מִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי שָׁם בְּמִצְוַת לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים.

ג וְעַל דֶּרֶךְ עִנְיָן זֶה שֶׁעוֹרַרְתִּיךָ בְּנִי עָלָיו, אֲפָרֵשׁ לְךָ אַגָּדָה אַחַת שֶׁהִיא בְּבָבָא מְצִיעָא בְּסוֹף פֶּרֶק הַזָּהָב (בבא מציעא נט, ב) גַּבֵּי הַהוּא מַעֲשֶׂה דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל בְּתַנּוּרוֹ שֶׁל עַכְנַאי, הַמַּתְמַהַּ כָּל שׁוֹמְעָהּ. אָמְרוּ שָׁם אַשְׁכְּחֵהּ רַבִּי נָתָן לְאֵלִיָּהוּ וְכוּ׳ אֲמַר לֵהּ מַאי עָבֵד קָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּהַהִיא שַׁעְתָּא? אָמַר לָהּ חָיֵךְ וְאָמַר נִצְחוּנִי בָּנַי, כְּלוֹמַר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ עַל שֶׁהִיוּ בָּנָיו הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וּבְמִצְוָתָהּ לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים. וּמָה שֶּׁאָמַר נִצְּחוּנִי בָּנַי, חָלִילָה לִהְיוֹת נִצָּחוֹן לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל פֵּרוּשׁ הַדָּבָר הוּא עַל עִנְיָן זֶה, שֶׁבַּמַּחְלֹקֶת הַזֹּאת שֶׁהָיְתָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר עִם חֲבֵרָיו הָאֱמֶת הָיְתָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּכְדִבְרֵי הַבַּת קוֹל שֶׁהִכְרִיעָה כְּמוֹתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הָאֱמֶת אִתּוֹ בָּזֶה, בְּיִתְרוֹן פְּלִפּוּלוֹ עַל חֲבֵרָיו לֹא יָרַד לְסוֹף דַּעְתּוֹ, וְלֹא רָצוּ לְהוֹדוֹת לִדְבָרָיו אֲפִלּוּ אַחַר בַּת קוֹל, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה מִן הַדִּין הַקָּבוּעַ בַּתּוֹרָה שֶׁצִּוַּתְנוּ לָלֶכֶת אַחֲרֵי הָרַבִּים לְעוֹלָם, בֵּין יֹאמְרוּ אֱמֶת אוֹ אֲפִלּוּ טוֹעִים, וְעַל זֶה הֵשִׁיב הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא נִצְּחוּנִי בָּנַי, כְּלוֹמַר, אַחַר שֶׁהֵם נוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא הָיָה מְכַוֵּן בָּזֶה אֶת הָאֱמֶת, וְהֵם בָּאִים עָלָיו מִכֹּחַ מִצְוַת הַתּוֹרָה שֶׁצִּוִּיתִים לִשְׁמֹעַ אֶל הָרוֹב לְעוֹלָם, אִם כֵּן עַל כָּל פָּנִים יֵשׁ לְהוֹדוֹת לָהֶם בַּפַּעַם הַזֹּאת כִּדְבָרֵיהֶם שֶׁתִּהְיֶה הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת, וַהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ בַּעַל הָאֱמֶת נָצוּחַ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פז א) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹבֵר עַל מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמִים בְּדִבְרֵי הַתּוֹרָה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה דְּלֹא תָסוּר, מִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹ לָאָדָם דִּין זָקֵן מַמְרֵא הַיָּדוּעַ בַּגְּמָרָא בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פט א) שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, עַד שֶׁיְּהֵא חוֹלֵק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל (עי׳ רמב״ם ממרים ג ה ז), וְשֶׁיְּהֵא הוּא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ לְסַנְהֶדְרִין, וְיַחְלֹק עֲלֵיהֶם בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, וּבֵין שֶׁהוּא מֻקָּל וְהֵם מַחְמִירִין אוֹ בְּהֶפֶךְ, וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא מַעֲשֶׂה עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר יַגִּידוּן וְלֹא שִׁיּוֹרֶה לְבַד. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְהוֹרָה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר, מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר מֻפְלָא. וְכֵן אִם מְצָאָן חוּץ לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְהִמְרָה עֲלֵיהֶם פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם, מְלַמֵּד שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה.

ה וּבֵין שֶׁחָלַק עֲלֵיהֶם בְּדָבָר מֻפְשָׁט שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת (רמב״ם שם ד ב) אוֹ בְּדָבָר הַמֻּבְיָא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת חַיָּב. כֵּיצַד בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בִּזְדוֹנוֹ כָּרֵת? כְּגוֹן, שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּאִשָּׁה אַחַת אִם הִיא עֶרְוָה אוֹ אֵינָהּ, אִם דָּם זֶה מְטַמֵּא אוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא, אִם אִשָּׁה זוֹ זָבָה אוֹ אֵינָהּ זָבָה, אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר אוֹ מֻתָּר, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵיצַד בְּדָבָר הַמֻּבְיָא לִידֵי דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִיּוּב זֶה? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה, שֶׁמֻּבְיָא לִידֵי אֲכִילַת חָמֵץ בַּפֶּסַח, וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִין מִדִּינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁלְּדִבְרֵי הָאֶחָד כְּדִין נָטַל זֶה מָמוֹן מֵחֲבֵרוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ הָאִשָּׁה מְקֻדֶּשֶׁת, וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג חַיָּב חַטָּאת, וּלְדִבְרֵי הָאַחֵר פָּטוּר. וְכֵן בְּכָל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לְהוֹצִיא מָמוֹן כְּגוֹן חַיָּבֵי חֲרָמִים וַעֲרָכִים אִם חַיָּבִים לִתֵּן אוֹ אֵינָם חַיָּבִין, כָּל שֶׁלָּקְחוּ מֵהֶם גְּזֵל, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ הָאִשָּׁה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ חָלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת חַיָּב עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת בְּבֵית דִּין חַיָּבִים לְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֶבְלוֹ וּבְדִין יִטֹּל מֵהֶם תַּשְׁלוּמָיו.

ו וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (ממרים א, ב) בְּעִנְיָן לָאו זֶה דְּלֹא תָסוּר שֶׁאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָם חֲכָמִים מִפִּי הַקַּבָּלָה, וְאֶחָד הַדְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן בְּדַעְתָּן בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה, וְהֵם: הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת (עי׳ רש״י יומא עד א ד״ה ואליבא) בְּכָל אֶחָד מֵהַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶם, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אַחַת מֵהֶם עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה תָּפַשׂ עָלָיו הַרְבֵּה וְאָמַר (בספר המצוות בהשגתו שרש א), הִנֵּה סָבוּר הָרַב שֶׁיֵּשׁ בִּכְלַל לָאו דְּלֹא תָסוּר כָּל מָה שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, בֵּין שֶׁהֵן מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מִקְרָא מְגִלָּה וְנֵר חֲנֻכָּה, בֵּין שֶׁהֵן מִן הַתַּקָּנוֹת כְּגוֹן בְּשַׂר עוֹף בְּחָלָב וּשְׁנִיּוֹת לָעֲרִיוֹת, בֵּין שֶׁהֵן בְּקוּם עֲשֵׂה, כְּגוֹן שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם וּמֵאָה בְּרָכוֹת וְלוּלָב שִׁבְעָה בַּגְּבוּלִין, וּבֵין שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כְּגוֹן, כָּל שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְכֵן יוֹם טוֹב שֵׁנִי בַּגּוֹלָה וְתִשְׁעָה בְּאָב, וְדֶרֶךְ כְּלָל כָּל מָה שֶׁיֵּאָסֵר אוֹתוֹ הַתַּלְמוּד אוֹ יְצַוֶּה עָלָיו. וְהִנֵּה הָרַב בּוֹנֶה חוֹמָה בְּצוּרָה סָבִיב לְדִבְרֵי חֲכָמִים, אֲבָל הֵיא כְּפֶרֶץ נֹפֵל נִבְעֶה בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה אֲשֶׁר פִּתְאֹם לְפָתַע יָבֹא שִׁבְרָהּ, לְפִי שֶׁהִיא סְבָרָה נִפְסֶדֶת בְּרֹב מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, כִּי הִנֵּה לְדַעְתּוֹ, הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בִּמְחֻבָּר כְּגוֹן הַנִּסְמָךְ עַל הָאֵילָן בְּשַׁבָּת, אוֹ הַמְטַלְטֵל מֵחַמָּה לְצֵל, אוֹ שֶׁאָמַר לַגּוֹי וְעָשָׂה, אוֹ אֲפִלּוּ הַמַּפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה בְּשַׁבָּת, עוֹבֵר הוּא עַל עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה מִן הַתּוֹרָה וְרָאוּי הוּא לְלָקוֹת אַרְבָּעִים, אֶלָּא שֶׁפְּטָרוֹ הָרַב שָׁם בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמַּמְרֶה עַל דִּבְרֵיהֶם מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק. וְהִנֵּה לְדִבְרָיו לוֹקֶה הוּא לְדַעַת הָאוֹמֵר בַּתַּלְמוּד לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת

בֵּית דִּין לוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁהֻזְהַר בְּפֶרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (שבת קנד, ב). וְרָאוּי לְפִי הַדַּעַת הַזֹּאת לְהַחְמִיר מְאֹד בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁכֻּלָּם תּוֹרָה הֵם, אֵין בֵּינֵיהֶם וּבֵין הַמִּצְוֹת הַמְפֹרָשׁוֹת בַּכָּתוּב שׁוּם הֶפְרֵשׁ, וְאֵין בַּתּוֹרָה דָּבָר חָמוּר מִן הַשְּׁבוּת שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם אֶלָּא מָה שֶּׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, אֲבָל לֹא כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב עֲשֵׂה אוֹ לָאו, שֶׁהֲרֵי בְּכָל דִּבְרֵיהֶם לְדַעְתּוֹ יֵשׁ חִיּוּב עֲשֵׂה וְלָאו, עֲשֵׂה דְּוָעֲשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, וְלָאו דְּלֹא תָסוּר.

ז וְהִנֵּה נִרְאֶה לְרַבּוֹתֵינוּ בְּכָל הַגְּמָרָא אוֹמְרִים הֶפֵךְ מִזֶּה, שֶׁהֲרֵי הֵם דָּנִים כָּל דִּבְרֵי סוֹפְרִים לְהָקֵל, כְּמוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ תָּמִיד (ביצה ג ב) סְפֵקָא דְּאוֹרָיְתָא לְחֻמְרָא, סְפֵקָא דְּרַבָּנָן לְקֻלָּא, וְהֵקֵלּוּ בַּחֲשַׁשׁ אִסּוּרִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לוֹמַר בָּהֶם שֶׁאֲנִי אוֹמֵר. וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִפְּסָחִים (ט ב) אֲמוּר דְּאָמְרִינַן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּדְרַבָּנָן, בִּדְאוֹרָיְתָא מִי אָמְרִינַן שֶׁאֲנִי אוֹמֵר? וְהֶאֱמִינוּ הַקַּטָּנִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְהָעִיד בְּמָה שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שָׁם (ד ב) בְּדִיקַת חָמֵץ דְּרַבָּנָן, וְהֵימְנִינְהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן. וְכֵן בְּעִנְיַן תְּחוּמִין נֶאֱמָן הַקָּטָן לוֹמַר עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת, קָסָבַר תְּחוּמִין דְּרַבָּנָן, וְהֵימְנִינְהוּ רַבָּנָן בִּדְרַבָּנָן, כְּדְאִיתָא בְּעֵרוּבִין (נח ב) וּבִכְתֻבּוֹת (כח ב). וְעוֹד הֵקֵלּוּ בִּדְרַבָּנָן כְּמוֹ כֵן בִּסְפֵקוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא, א) סָפֵק הִתְפַּלֵּל סָפֵק לֹא הִתְפַּלֵּל אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, סָפֵק אָמַר אֱמֶת וְיַצִּיב סָפֵק לֹא אָמַר חוֹזֵר, וְאָמְרוּ מַאי טַעְמָא? תְּפִלָּה דְּרַבָּנָן, אֱמֶת וְיַצִּיב דְּאוֹרָיְתָא, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה הֵקֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לד, א) אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ, אֶחָד עֵרֵב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם וְכוּ׳, כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם. וְגַם נִרְאֶה בַּגְּמָרָא, שֶׁעוֹקְרִין דִּבְרֵיהֶם תָּדִיר מִשּׁוּם אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (ד א), הִדְבִּיק פַּת בַּתַּנּוּר הִתִּירוּ לוֹ לְרַדּוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לִידֵי אִסּוּר סְקִילָה. וְשָׁם בְּשַׁבָּת (קכח ב) אָמְרוּ, בְּטוּל כְּלִי מֻהֳכָנוֹ דְּרַבָּנָן, וְצַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים דְּאוֹרָיְתָא, וְאָתֵי דְּאוֹרָיְתָא וּמְבַטֵּל דְּרַבָּנָן וְכוּ׳, כְּמוֹ שֶׁבָּא לְשָׁם, וְזֶה רַב מְאֹד בַּתַּלְמוּד אָתֵי עֲשֵׂה דְּאוֹרָיְתָא וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן. וְכֵן בְּמַחְלֹקֶת שֶׁתָּבוֹא בֵּין הַחֲכָמִים אָמְרוּ (ע״ז ז, א) אִם הָיָה אֶחָד גָּדוֹל בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן הַלֵּךְ אַחֲרָיו, וְאִם לָאו בְּשֶׁל תּוֹרָה, הַלֵּךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, וּבְשֶׁל סוֹפְרִים אַחַר הַמֵּקֵל, וּגְדוֹלָה מִזֶּה אָמְרוּ (ערובין סז, ב) בְּשֶׁל סוֹפְרִים עוֹשִׂין מַעֲשֶׂה וְאַחַר כָּךְ דָּנִין. וּבְפֶרֶק מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ (שבת קנד, ב) אָמְרוּ מַהוּ דְּתֵימָא לְהֶפְסֵד מוּעָט נָמֵי חָשְׁשׁוּ קָא מַשְׁמַע לַן, שֶׁהֲרֵי חִדּוּשׁ הוּא אֶצְלָם כְּשֶׁאֵינָן דּוֹחִין דִּבְרֵי סוֹפְרִים אֲפִלּוּ לְהֶפְסֵד מוּעָט. וְאָמְרוּ (ברכות יט, ב) שְׁמַטְמְאִין כֹּהֲנִים עַצְמָם בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לִרְאוֹת מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁאִם יִזְכֶּה יִבְחֹין מָה בֵּין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳. וְאַף בְּעָנְשָׁן שֶׁל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם אֶלָּא נִדּוּי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (פסחים נב, א) מְנַדִּין עַל שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלִיּוֹת. וְאָמְרוּ בָּעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּפוּרִים וְלִשְׁמָתֵהּ מָר. וּבְמָקוֹמוֹת יֵשׁ לָהֶם מַפַּת מַרְדּוּת, וְהוּא לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל דִּבְרֵיהֶם שֶׁהֵן כְּעֵין תּוֹרָה, וְהֵן כָּל הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בָּהֶם מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָהּ עָלָיו אוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּתּוֹסֶפְתָּא דְּסַנְהֶדְרִין. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁדִּבְרֵי סוֹפְרִים חֲלוּקִים הֵם בְּכָל דִּינֵיהֶם מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, לְהָקֵל בְּקָצָתָן וּלְהַחְמִיר בְּקָצָתָן. אֲבָל הַדָּבָר הַבָּרוּר הַמֻּנָּקֶה מִכָּל שִׁבּוּשׁ הוּא שֶׁאֵין הַלָּאו הַזֶּה דְּלֹא תָסוּר אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ תּוֹרָה, לְגוֹן הַדְּבָרִים הַנִּדְרָשִׁים בִּגְזֵרָה שָׁוָה אוֹ בִּבְנְיַן אָב וּשְׁאָר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם אוֹ בְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב עַצְמוֹ, וְכֵן בַּמֶּה שֶׁקִּבְּלוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְעַל זֶה יֹאמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיֵּשׁ עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בַּדָּבָר, וְאִם בְּעִנְיַן הַזֶּה נֶחְלַק אֶחָד הָרָאוּי לְהוֹרָאָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ עַל דְּוֹנוֹ כָּרֵת וּבִשְׁגִגָתוֹ חַטָּאת עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶם זָקֵן מַמְרֶא בִּזְמַן שֶׁנָּדִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) אֲפִלּוּ יֹאמְרוּ לְךָ עַל שְׂמֹאל שֶׁהִיא יָמִין, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּךְ הִיא הַמְּצְוָה לָנוּ מֵאֲדוֹן הַתּוֹרָה יִתְבָּרַךְ שֶׁנֶּאֱמִין אֶל הַגְּדוֹלִים בַּמֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ, וְלֹא יֹאמַר בַּעַל הַמַּחְלֹקֶת הֵיאַךְ אַתִּיר לְעַצְמִי, וַאֲנִי יוֹדֵעַ בְּנַדַּאי שֶׁהֵם הַטּוֹעִים? שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיֶה כֵּן הוּא מִצִּוָּה לְהַאֲמִין לָהֶם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה, וּכְעִנְיַן שֶׁנָּהֲג רַבָּן גַּמְלִיאֵל עִם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּזֻכָּר בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כה א).

ח וְיֵשׁ בָּעִנְיָן הַזֶּה תְּנַאי אֶחָד לְפִי מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת (ב, ב), שֶׁאִם הָיָה בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין אִישׁ חָכָם וְרָאוּי לְהוֹרוֹת אוֹ שֶׁהוּא מִכְּלַל הַסַּנְהֶדְרִין, וְהוֹרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁלֹּא כְּדַעְתּוֹ, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַתִּיר עַצְמוֹ בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר הָאָסוּר לְדַעְתּוֹ עַד שֶׁיִּשָּׁא וְיִתֵּן עִמָּהֶם עַל הַדָּבָר, וַאֲחַר שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּם אוֹ רֻבָּם בְּבִטּוּל הַדַּעַת הַהוּא, וְיִשַּׁבְּשׁוּ עָלָיו סְבָרָתוֹ, וְיַעֲשׂוּ הַסְּכָמָה שֶׁהוּא טוֹעֶה, אָז הוּא רַשַּׁאי לִנְהֹג לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בַּמֶּה שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לֶאֱסֹר, וְגַם מִצְוָה הוּא עַל זֶה לְקַבֵּל דַּעְתָּם עַל כָּל פָּנִים. אֲבָל הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁעָשׂוּ חֲכָמִים לְמִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה וּלְגָדֵר שֶׁלָּהּ אֵין לָהֶם בְּלָאוֹ זֶה אֶלָּא סֵמֶךְ בְּעָלְמָא, וְאֵין בָּהֶם דִּין הַמְּרָאָה כְּלָל. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

ט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן זָקֵן מַמְרֶא בִּזְמַן הַבַּיִת, וּלְעִנְיַן הַחִיּוּב עָלֵינוּ לִשְׁמֹעַ לְדִבְרֵי חֲכָמֵינוּ הַקַּדְמוֹנִים וְאֶל גְּדוֹלֵינוּ בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְשׁוֹפְטֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּפוֹרֵץ גָּדֵר בְּדָבָר אֶחָד מִכָּל מָה שֶׁלִּמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה, כְּגוֹן בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אוֹ בְּדָבָר שֶׁהוּא אָסוּר מֵהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ, עָבַר עַל לָאו זֶה מִלְּבַד שֶׁבִּטֵּל עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין בְּזָקֵן מַמְרֶא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה תצז

א **לְמַנּוֹת מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת עָלֵינוּ מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּקַּבְּצֵנוּ כֻּלָּנוּ וְנִנָּהֵיגֵנוּ כְּחֶפְצוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז טו) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ וְגוֹ'. וּבְסִפְרֵי שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ מִצַּוֹת עֲשֵׂה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּלָאו דְּנָשִׂיא (מצוה עא), וְשָׁם הֵאֲרַכְתִּי בְּתוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא לָעָם בִּהְיוֹת עֲלֵיהֶם אִישׁ אֶחָד לְרֹאשׁ וּלְקָצִין, כִּי לֹא יִתָּקְנִים יִשּׁוּב הָעָם בְּשָׁלוֹם בִּלְתִּי זֶה, וְהִנֵּה תִּרְאֶה בְּסִפְרֵי הַנְּבוּאָה בָּא בַּקְּלָלָה, לִהְיוֹת אֲנָשִׁים רַבִּים לְרֹאשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב {ראה בספר שופטים ט לו}.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מלכים א ג) שֶׁאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל בַּתְּחִלָּה אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְעַל פִּי נָבִיא, כֵּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבֵית דִּינוֹ, וּכְשָׁאוּל וְדָוִד שֶׁמִּנָּה אוֹתָם שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי וּבֵית דִּינוֹ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (בספרי) שֶׁאֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בַּמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר מֶלֶךְ וְלֹא מַלְכָּה, וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ הָיוּ מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה (רמב"ם שם ה"ז), וּמֵאַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה זָכָה בְּמַלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ, הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל. הִנֵּיחַ בֶּן קָטָן מְשַׁמְּרִין לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיִּגְדַּל, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע לְיוֹאָשׁ, וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה קָדַם לִירֻשַּׁת הַמְּלוּכָה, וְהַבֵּן הַגָּדוֹל קוֹדֵם לַקָּטָן מִמֶּנּוּ. וְלֹא הַמַּלְכוּת בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַשָּׁרוֹת שֶׁהֵן בְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּשֵׁם כָּבוֹד מִן הַשֵּׁמוֹת הַנִּכְבָּדִים, וְכָל הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל בִּירֻשָּׁה הֵם לוֹ לָאָדָם, שְׁזוֹכֶה בָּהּ בְּנוֹ אַחֲרָיו, וּבֶן בְּנוֹ וּבֶן בֶּן בְּנוֹ עַד לְעוֹלָם, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מְמֻלֶּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, אֲבָל כָּל שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ בְּמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שָׁרָאוּי לְשִׁנֹאתוֹ וּלְהַרְחִיקוֹ, וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד שָׂנֵאתִי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן (תהלים ה, ו).

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין יט ב) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ, כְּלוֹמַר, שֶׁנִּירָא אוֹתוֹ וְנַאֲמִין לִדְבָרָיו בְּכָל דָּבָר שֶׁלֹּא יְצַוֶּה כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, וּנְכַבְּדֵהוּ בְּתַכְלִית הַכָּבוֹד הָרָאוּי לְבָשָׂר וָדָם, וְכָל מִי שֶׁיַּעֲבֹר מִצְוַת מֶלֶךְ שֶׁהוּקַם עַל פִּי הַתּוֹרָה אוֹ מוֹרֵד בְּשׂוּם עִנְיָן, הָרְשׁוּת בְּיַד הַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ, וְאֵין עָלָיו צַד עָוֹן בְּכָךְ, עַד שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת נו, א), שֶׁאוּרְיָה נִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, כְּשֶׁאָמַר בִּפְנֵי דָּוִד וַאדֹנִי יוֹאָב (שמואל ב יא יא), שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְהַזְכִּיר אֲדֻנוּת לְשׂוּם אָדָם בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כ, ב), שֶׁרְשׁוּת בְּיַד הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ בְּאֶמְצַע הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים, וְשֶׁהוּא יָכוֹל לָדוּן בְּנֵי אָדָם כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ הָאֱמֶת, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא עֵדִים בְּרוּרִים. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם כב, א) שֶׁאֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין נוֹשְׁאִין אַלְמְנָתוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, וְלֹא בְּכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, וְכָל זֶה לְמַעֲלָתוֹ וּלְכָבוֹדוֹ, וּכְשֶׁהוּא מֵת כֵּלָיו נִשְׂרָפִין לְפָנֵי מִטָּתוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יט ב), שֶׁמֶּלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל, וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ הַכֹּל לְטוֹבַת הָעָם וּלְתוֹעַלְתָּם, וְדִינֵי הַמֶּלֶךְ עַל הָעָם, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (א, ח יא יז). וְיֵשׁ פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין, וּבְפֶרֶק רִאשׁוֹן מִכְּרֻתוֹת, וּבְפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסּוֹטָה. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם עַל הַזְּכָרִים, כִּי לָהֶם יֵאוֹת לַעֲשׂוֹת עִנְיָנִים אֵלֶּה.

ה וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כ, ב) שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. וְאַל תְּהַרְהֵר בְּנֵי אַחֲרֵי דְּבָרַי לוֹמַר, וְאֵיךְ יֵחָשֵׁב אָבִי זֹאת הַמִּצְוָה מִן הַנּוֹהֶגוֹת לְדוֹרוֹת, וַהֲלֹא מִשֶּׁנִּמְשַׁח דָּוִד הַמֶּלֶךְ נִסְתַּלְּקָה זֹאת הַמִּצְוָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם לְמַנּוֹת עוֹד מֶלֶךְ, כִּי דָּוִד וְזַרְעוֹ נִשְׁיאִים עֲלֵיהֶם עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה שֶׁיִּהְיֶה מִזַּרְעוֹ מֶלֶךְ לְעוֹלָם בְּמִהֵרָה בְיָמֵינוּ? שֶׁעִנְיַן הַמִּצְוָה אֵינוֹ לְמַנּוֹת מֶלֶךְ חָדָשׁ לְבַד, אֲבָל מֵעִנְיָנָהּ הוּא כָּל מָה שֶּׁזָּכַרְנוּ, לְמַנּוֹת מֶלֶךְ חָדָשׁ אִם תִּהְיֶה סִבָּה שֶׁנִּצְטָרֵךְ לוֹ, וְגַם כֵּן לְהַעֲמִיד הַמְּלוּכָה בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ, וְלָתֵת מוֹרָאוֹ עָלֵינוּ, וְנִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּכָל דָּבָר כַּתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה הַיְדוּעָה, וְזֶה בֶּאֱמֶת נוֹהֵג הוּא לְעוֹלָם.

מצוה תצח

א **שֶׁלֹּא לְהָקִים עָלֵינוּ מֶלֶךְ נָכְרִי** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּהָקִים מֶלֶךְ עָלֵינוּ אִישׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה גֵּר צֶדֶק, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז טו) לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵי לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי, זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וּכְמוֹ כֵן שְׁאָר הַמִּנּוּיִין אֵין רָאוּי שֶׁנְּמַנֶּה עָלֵינוּ בְּדָבָר מֵהַדְּבָרִים, לֹא מִנּוּי תּוֹרָה וְלֹא מִנּוּי מַלְכוּת, אִישׁ שֶׁיִּהְיֶה מִקְּהַל גֵּרִים, עַד שֶׁתִּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, מִדִּכְתִיב שׂוֹם תָּשִׂים וְגוֹ', וְדִקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין עו, ב) כָּל שִׂימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים עָלֶיךָ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, כִּי מִהְיוֹת הַמְּמֻנֶּה לְרֹאשׁ נִשְׁמָע לַכֹּל בְּכָל אֲשֶׁר יְדַבֵּר, צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל כָּל פָּנִים מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם רַחְמָנִים בְּנֵי רַחְמָנִים, כְּדֵי שֶׁיְּרַחֵם עַל הָעָם שֶׁלֹּא לְהַכְבִּיד עֲלֵיהֶם בְּשׂוּם דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וְיֶאֱהַב הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר, כַּיָּדוּעַ בְּכָל שֶׁהוּא מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כָּל טוֹבוֹת אֵלּוּ, וּכְעֵין

שֶׁאָמְרוּ חַכְמֵי הַטַּבַּע, שֶׁטֶּבַע הָאָב צָפוּן בְּבָנָיו.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין שם), שֶׁאֵין מַעֲמִידִין אֶלָּא מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל רֹאשׁ שְׁרָרָה, וַאֲפִלּוּ מְמַזֵּג עַל אֲמַת הַמַּיִם, שֶׁמְּחַלֵּק מְמֻנֶּה לַשָּׁדוֹת, וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (שם פב א), שֶׁאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל לְמִי שֶׁהוּא סַפָּר אוֹ בַּלָּן אוֹ בֶּרְסְקִי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּסוּלִים לְמַלְכוּת, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֻמָּנוּתָן נִקְלָה מְזַלְזְלִין בָּהֶם הָעָם לְעוֹלָם, וּמִי שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּמְלָאכוֹת אֵלּוּ אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, נִפְסָל לִשְׁרָרוֹת אֵלּוּ.

ד וּבְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל כְּבָר זָכָה בּוֹ דָּוִד וְזַרְעוֹ לְעוֹלָם, וְאֵין בְּיָדֵינוּ עוֹד לְשַׁנּוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁאֵין בְּיָדֵינוּ עוֹד לְשַׁנּוֹת הַכְּהֻנָּה מִזֶּרַע אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו (שמואל ב ז טז) כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קהלת רבה פרשה ז) כֶּתֶר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָּוִד, וְכָל הַמַּאֲמִין בְּתוֹרַת מֹשֶׁה יוֹדֶה עַל זֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמִקוֹמוֹת מִיְּבָמוֹת, וְסַנְהֶדְרִין, וְסוֹטָה וְנִדָּה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי קְצָת בְּדִינֵי הַמְּלוּכָה כְּמִנְהָגִי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת מִנּוּי הַמֶּלֶךְ.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה לְעִנְיַן הַמְּלוּכָה, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן בְּיִשּׁוּבָן, וְהִיא מִן הָאֲזָהָרוֹת שֶׁהֵם עַל כְּלַל הַצִּבּוּר, וּלְעִנְיַן שְׁאָר שָׂרָרוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל נוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, שֶׁאָסוּר לָהֶם מִן הַתּוֹרָה לְמַנּוֹת עַל הַצִּבּוּר אָדָם שֶׁאֵינוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ו וּמִשֹּׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. אַתָּה דָּן, שֶׁאָסוּר גַּם כֵּן לְמַנּוֹת עַל הַצִּבּוּר אֲנָשִׁים רְשָׁעִים וְאַכְזָרִים, וְהַמְמֻנֶּה אוֹתָם מִפְּנֵי קִרְבָתוֹ, אוֹ מִיִּרְאָתוֹ לָהֶם, אוֹ לְהַחֲנִיפָם, לֹא תָסוּר רָעָה מִבֵּיתוֹ, וְעַל קָדְקֳדוֹ חֲמָסוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע יֵרֵד. וּמִי שֶׁלֹּא יִירָא מִכָּל אָדָם לְהוֹעִיל לָרַבִּים בְּכָל כֹּחוֹ שְׁכָרוֹ יִהְיֶה אִתּוֹ מֵאֵת הַשֵּׁם תָּמִיד בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְנַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין לָעוֹלָם הַבָּא, וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ.

מצוה תצט

א **שֶׁלֹּא יַרְבֶּה הַמֶּלֶךְ סוּסִים** – שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּמְלֹךְ עָלֵינוּ סוּסִים זוּלָתִי הַצְּרִיכִים לְמֶרְכַּבְתּוֹ וּמֶרְכֶּבֶת פָּרָשָׁיו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יז טז) לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ סוּסִים שֶׁיְּרוּצוּ לְפָנָיו לְכָבוֹד בְּעָלְמָא, וַאֲפִלּוּ עַל סוּס אֶחָד בָּטֵל יִהְיֶה עוֹבֵר עַל זֶה. וְאָמְנָם אִם יִהְיוּ לוֹ סוּסִים בְּאִצְטַבְלָאוֹת שֶׁלּוֹ מוּכָנִים לְמִלְחָמָה וּפְעָמִים שֶׁיִּרְכְּבוּ עֲלֵיהֶם פָּרָשָׁיו אֵין זֶה בִּכְלָל לָאו זֶה כְּלָל, שֶׁאֵין עִקַּר הָעִנְיָן אֶלָּא עַל הַצַּד שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁלֹּא יַנְהִיג לְפָנָיו תָּמִיד סוּסִים בְּטֵלִים לְמַעֲלָה וּלְכָבוֹד, אֲבָל יִהְיֶה לוֹ בְּהֵמָה אַחַת לִבַּד לְמֶרְכַּבְתּוֹ.

ב וּכְבָר אָמַר הַכָּתוּב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא לְבַל יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וְגוֹ׳. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁלַח לְמִצְרַיִם מֵעִמּוֹ שֶׁיִּקְבְּעוּ דִּירָתָם בְּמִצְרַיִם לְגַדֵּל לוֹ שָׁם סוּסִים, שֶׁאֵין הָאָסוּר רַק בִּקְבִיעוּת דִּירָה שָׁם, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי סנהדרין פ״י ה״ח) לִישִׁיבָה אִי אַתָּה חוֹזֵר, אֲבָל אַתָּה חוֹזֵר לִפְרִקְמַטְיָא. וְגַם שֶׁלֹּא יָרוּם לְבָבוֹ בְּהַרְבּוֹת לוֹ סוּסִים וְכֶסֶף וְזָהָב, כִּי הַסּוּסִים לְרֹב יָפְיָם וְקַלּוּתָם, יִתְגָּאוּ בָּהֶם אֲדוֹנֵיהֶם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה, בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ, שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ מֶלֶךְ, וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עַל הַמֶּלֶךְ לִבַּד. וּמֶלֶךְ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹסִיף אֲפִלּוּ סוּס אֶחָד פָּנוּי לִהְיוֹת רַק לְפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁאָר מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תק

א **שֶׁלֹּא לְשָׁכֹּן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעוֹלָם** – שֶׁלֹּא נוֹסִיף לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם לְעוֹלָם. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נֵלֵךְ לְקִבַּע דִּירָתֵנוּ בְּמִצְרַיִם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז טז) וַיְיָ אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא בשלח יד יג) בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָשׁוּב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בִּשְׁלֹשָׁה חֲזָרוּ, וּבִשְׁלָשְׁתָּן נֶעֱנְשׁוּ, וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת אֵלּוּ אֶחָד מֵהֶם הוּא שֶׁזְּכַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי הוּא (דברים כח סח) בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא תֹסִיף עוֹד וְגוֹ׳. וְהַשְּׁלִישִׁי (שמות יד יג) כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִיפוּ וְגוֹ׳. וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַגְּלָלָה שֶׁבּוֹ נִרְאֶה שֶׁיִּהְיֶה סִפּוּר, בָּאָה הַקַּבָּלָה עָלָיו, שֶׁהוּא מִנְיָעָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁאֲנָשֵׁי מִצְרַיִם רָעִים וְחַטָּאִים, וְהָאֵל בָּרוּךְ הוּא הוֹצִיאָנוּ מִשָּׁם וּגְאָלָנוּ בַּחֲסָדָיו מִיָּדָם לְזַכּוֹתֵנוּ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, וְרָצָה בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ, לְבִלְתִּי נָשׁוּב עוֹד לְהִטַּמֵּא בְּתוֹכָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירוֹתֵיהֶם, וְלֹא נֵלֵךְ בְּדַרְכֵיהֶם הַמְּגֻנִּים אֵצֶל תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה נא, ב), שֶׁלֹּא הָעִיר מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הִיא, בִּכְלַל הָאִסּוּר, אֶלָּא אַף בְּכָל אַלְכְּסַנְדְּרִיָּא אָסוּר לִשְׁכֹּן, וּמִיָּם אַלְכְּסַנְדְּרִיָּא בְּאֹרֶךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה וּבְרֹחַב אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה בְּאִסּוּר זֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקָבַע דִּירָתוֹ שָׁם עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת הַכְּנִיסָה מַתָּר הוּא, וּבְהִשְׁתַּקְּעוֹ שָׁם אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מלכים ה, ח) שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ, שֶׁאִם כָּבַשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל פִּי בֵּית דִּין אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁמַּתָּר יִהְיֶה לָנוּ לִשְׁכֹּן בָּהּ, וְדִבְרֵי פִי חָכָם חֵן.

מצוה תקא

א **שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ נָשִׁים** – שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ נָשִׁים הַרְבֵּה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. וְטַעַם הַמִּצְוָה מְבֹאָר בַּכָּתוּב, כִּי הַנָּשִׁים מְסִירוֹת לֵב בַּעְלֵיהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁמְּפַתּוֹת אוֹתָם לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי בְּהַתְמָדָתָן עֲלֵיהֶם, תַּחֲרוּת, וְרִבּוּי דְּבָרִים, וַחֲלַקְלַקּוֹת.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, א) שֶׁעַד שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה נָשִׁים הוּא מֻתָּר לִשָּׂא וְלֹא יוֹתֵר, וְאַפִּלּוּ הֵן כַּאֲבִיגַיִל שֶׁהָיְתָה צַדָּקָנִית וּזְרִיזָה וְטוֹבָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּפֶרֶק שְׁנֵי מִסַּנְהֶדְרִין. וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עַל הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ.

ג וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ מֶלֶךְ. וְאִם עָבַר עַל זֶה וְהוֹסִיף לִקַּח אַחַת עַל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, חַיָּב מַלְקוּת. וְיֵשׁ לוֹ לְגָרְשָׁהּ.

מצוה תקב

א **שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף וְזָהָב** – שֶׁלֹּא יַרְבֶּה הַמֶּלֶךְ מָמוֹן רַב, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּחַת יָדוֹ אֶלָּא כְּשִׁעוּר מָה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְמֶרְכַּבְתּוֹ וַעֲבָדָיו הַמְיֻחָדִים לוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יז) וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ.

ב מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁמְּבֹאָר בַּכָּתוּב לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ וְגוֹ׳.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, א) שֶׁלְּעַצְמוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מַרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא לְצָרְכּוֹ יִשְׂרָאֵל וּלְתוֹעַלְתָּם, כְּלוֹמַר לְשַׁמֵּר אוֹתָם וְעֶרְיֵהֶם וּמְקֹמָתָם מִן הָאוֹיְבִים. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בְּסַנְהֶדְרִין (פ״ב). וּמֶלֶךְ הָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׂם מְגַמָּתוֹ לְמַלֵּא אוֹצָרוֹת מִמָּמוֹן לְהַשְׁלִים חֶפְצוֹ לְבַד, לֹא שֶׁתְּהֵא כַּוָּנָתוֹ לְתוֹעֶלֶת הָעָם וּשְׁמִירָתָם, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל לִמְאֹד, כִּי כָּל הָעָם תְּלוּיִים בַּמֶּלֶךְ, עַל כֵּן צָרִיךְ הוּא לְהָשִׂים כָּל הַשְׂגָּחָתוֹ בְּטוֹבַת עַמּוֹ וְלֹא בִּכְבוֹד עַצְמוֹ וְהַשְׁלָמַת תַּאֲוֹתָיו.

מצוה תקג

א **שֶׁיִּכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר תּוֹרָה שֵׁנִי לְעַצְמוֹ** – שֶׁמִּצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּהְיֶה עַל יִשְׂרָאֵל, לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה מְיֻחָד לוֹ מִצַּד הַמְּלוּכָה, שֶׁתִּהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד וְיִקְרָא בּוֹ, מִלְּבַד סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר שֶׁמִּצְוָה עָלָיו לִכְתֹּב כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּמִּצְוָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסֵּפֶר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תריג). וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יז יח) וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְגוֹ׳.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ לֹא יַצְטִיבֵהוּ אָדָם עַל מַעֲשָׂיו וְלֹא יִגְעַר בּוֹ, וּבְשֶׁבֶט פִּיו יַכֶּה אַרְצוֹ וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית מִי שֶׁיִּרְצֶה בְּכָל עַמּוֹ, עַל כֵּן בָּאֱמֶת צָרִיךְ שְׁמִירָה גְּדוֹלָה וְזִכָּרוֹן טוֹב יַעֲמֹד נֶגְדּוֹ, יַבִּיט אֵלָיו תָּמִיד לְמַעַן יִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרוֹ וְיַשָּׂה לִבּוֹ אֶל יוֹצְרוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, ב) יוֹצֵא לְמִלְחָמָה וְסֵפֶר תּוֹרָה עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין וְהוּא עִמּוֹ, מֵסֵב לֶאֱכֹל וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ. כְּלָל הַדְּבָרִים, שֶׁלֹּא הָיָה זָז מִנֶּגֶד עֵינָיו אֶלָּא בְּעֵת שֶׁהוּא נִצְרָךְ לִנְקָבָיו אוֹ נִכְנָס לַמֶּרְחָץ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ו) שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה שֶׁל מֶלֶךְ מִצְוָה עָלָיו לְהַגִּיהוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה עַל פִּי בֵּית דִּין, כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּן עַל פִּי מַעֲשָׂיו בְּיֹשֶׁר. וְיֶתֶר פְּרָטֵי דִּינֵי סֵפֶר תּוֹרָה, אֶכְתֹּב אוֹתָם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בַּמִּצְוָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּסֵּפֶר. וְזֹאת אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁאָמְרוּ בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר, שֶׁהֵם מֻטָּלוֹת עַל הַמֶּלֶךְ לְבַד. וְאֵין צָרִיךְ לִכְתֹּב בָּהּ בְּאֵיזֶה זְמַן הִיא נוֹהֶגֶת, שֶׁיָּדוּעַ הַדָּבָר שֶׁאֵין מַלְכוּת בְּיִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁאָרָצָם בְּיִשּׁוּבָהּ, תֶּחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בִּמְהֵרָה בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל, וּמֶלֶךְ עָלֵינוּ בְּתוֹכָהּ.

מצוה תקד

א **שֶׁלֹּא יִנְחַל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** – שֶׁלֹּא לִטֹּל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בָּאָרֶץ, זוּלָתֵי הֶעָרִים הַיְדוּעוֹת וּמִגְרְשֵׁיהֶן, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בַּכָּתוּב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח א) לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל עִסְק הַשֵּׁבֶט הַזֶּה, בַּעֲבוֹדַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא. וְלֹא יִצְטָרְכוּ לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה, וּשְׂאָר הַשְּׁבָטִים נוֹתְנִין לָהֶם חֵלֶק מִכָּל אֲשֶׁר לָהֶם, מִבְּלִי שֶׁייִגְעוּ הֵם בְּדָבָר כְּלָל, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּסֵדֶר וַיִּקְח קֹרַח (מצוה שצה).

ג מְדִינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בְּפָשַׁט הַכָּתוּב לְפִי הַדּוֹמֶה.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בַּלְוִיִּם, בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָהּ.

מצוה תקה

א **שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה** – שֶׁלֹּא יִטֹּל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק בַּבִּזָּה בְּמָה שֶׁשָּׁלְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּהִכָּנְסָם בָּאָרֶץ (עי׳ ספה״מ לאוין קע), וּבְמָה שֶׁיִּשְׁלְלוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם אַחֲרֵי כֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח א) לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים חֵלֶק וְנַחֲלָה, וְכֵן בָּא בְּסִפְרֵי, חֵלֶק בַּבִּזָּה, וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ בָּזֶה הַלָּאו עִנְיַן לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּבָר בָּאוּ בַּכָּתוּב עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה שְׁנֵי לָאוִין, וְהֵם לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם חֵלֶק וְנַחֲלָה, וְאָמַר עוֹד אַחַר כֵּן וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לּוֹ וְגוֹ׳. וְנִכְפְּלוּ שְׁנֵי הַלָּאוִין אֵלּוּ בְּעַצְמָם בַּכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַהֲרֹן (במדבר יח כ) בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי שם) בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל בִּשְׁעַת חִלּוּק הָאָרֶץ, וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם, בַּבִּזָּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּהֲנִים בִּכְלַל שֵׁבֶט לֵוִי הָיוּ, נִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּהֶם לְחַזּוּק, וְכֵן כָּל מָה שֶׁדּוֹמֶה לָזֶה בַּתּוֹרָה שֶׁתִּכְפֹּל הַלָּאוִין בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה, הַכֹּל לְחִזּוּק הָעִנְיָן אוֹ לְהַשְׁלִים הַדִּין כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁלֵם מֵהַלָּאו הָאֶחָד, וְתָבִין מִמָּה שֶׁכָּתַבְתִּי לְךָ בְּרֹאשׁ סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים לָמָּה יְחַסְּרֵנוּ הָאֵל בְּמָקוֹם אֶחָד וְיַשְׁלִימֵנוּ בְּאַחֵר. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות שם) אֵלּוּ מָנִינוּ אֵלּוּ הַלָּאוִין שֶׁהֵם בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְגוֹ׳ בַּכֹּהֲנִים תּוֹסֶפֶת עַל הַלָּאוִין הַנֶּאֱמָרִים בַּלְוִיִּם, שֶׁהֵם לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְגוֹ׳ יִהְיֶה רָאוּי לָנוּ כְּמוֹ כֵן לְפִי זֶה הַהֶקֵּשׁ, שֶׁנִּמְנֶה אִסּוּר הַגְּרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל, בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין נוֹסָפִין עַל הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁבָּאוּ עַל זֶה בְּכָל כֹּהֵן, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט, וְאִם אָמַר אוֹמֵר שֶׁכֵּן הוּא, נְשִׁיבֵהוּ מִמָּה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּקִדּוּשִׁין (עז, ב) שֶׁאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב בִּגְרוּשָׁה אֶלָּא אַחַת, וְאִילּוּ יִהְיֶה הַדִּין כֵּן יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם כֹּהֵן שֶׁהַגְּרוּשָׁה אֲסוּרָה עָלָיו, וְהַשֵּׁנִית מִצַּד שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל וְהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בְּלָאו הָאֲחֵר. וּמִזֶּה הַמִּין בְּעַצְמוֹ, הֵן הַמְּנִיעוֹת שֶׁבָּאוּ לַכֹּהֲנִים בְּלֹא יִקָּרֵחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם שָׂרָטֶת לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת (ויקרא כא ה), שֶׁכְּבָר קָדְמוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, בְּאָמְרוֹ לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת וְגוֹ׳ וְלֹא תַשְׁחִיתוּ קָרְחָה. וְשֶׁרֶט לָנֶפֶשׁ וְגוֹ׳ (שם יט כח). וְאָמְנָם נִכְפְּלוּ אֵלּוּ בַּכֹּהֲנִים לְהַשְׁלִים הַדִּין כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת (כ, א) וּלְפִיכָךְ, כֹּהֵן הָעוֹבֵר עַל אַחַת מֵאֵלֶּה אֵינוֹ מִתְחַיֵּב אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, וְהֶבֵן זֶה הָעִקָּר וְשָׁמְרֵהוּ.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהֵם מְשָׁרְתֵי הַשֵּׁם לֹא נָאֶה לָהֶם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי הַחֻטּוּפִים מִיַּד בְּנֵי אָדָם בְּמִלְחָמָה בְּחֶרֶב חֲנִית וְכִידוֹן, כִּי לֹא יָבוֹא בֵּית הַשֵּׁם רַק דָּבָר הַבָּא דֶּרֶךְ שָׁלוֹם וְיֹשֶׁר וֶאֱמוּנָה, וְלֹא שֶׁיִּדָּאֵג עָלָיו לֵב אִישׁ וְאִשָּׁה.

ג וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת, בְּשֵׁבֶט הַלְוִיִּם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנוֹטֵל חֵלֶק מִן הַבִּזָּה עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, וְנִתָּן לְהִשָּׁבוֹן.

מצוה תקו

א **לָתֵת זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה לַכֹּהֵן** – שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל לָתֵת הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, מִכָּל בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁנִּזְבַּח לַכֹּהֵן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ג) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים וְגוֹ׳. כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלד, ב) בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, כִּי בִּזְכוּת פִּנְחָס אֲבִיהֶם, שֶׁקִּנֵּא לֵאלֹהָיו עַל דְּבַר כָּזְבִי וּמָסַר נַפְשׁוֹ לַהֲרֹג נְשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל עַל קֻדֶּשֶׁת הַשֵּׁם זָכוּ בָּנָיו הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם בְּמַתָּנָה זוֹ מֵאֵת הָאֵל. הַזְּרוֹעַ כְּנֶגֶד יַיקֹח רֹמַח (במדבר כה ז). הַלְּחָיַיִם בִּזְכוּת שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל צַעֲרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קו ל) וַיַּעֲמֹד פִּנְחָס וַיְפַלֵּל. וְהַקֵּבָה כְּנֶגֶד (במדבר שם ח) וְהָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ. וְלָמַדְנוּ מִזֶּה, שֶׁהַמְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם בְּגָלוּי זוֹכֶה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִלְבַד זְכוּתוֹ שֶׁקַּיֶּמֶת לְנַפְשׁוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

ב מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֵיזֶהוּ זְרוֹעַ? זֶה זְרוֹעַ יָמִין מִפֶּרֶק הָאַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד, שֶׁהֵן שְׁנֵי אֲבָרִים, זֶה מְעֹרֶה בָּזֶה, וְהַלְּחָיַיִם מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לֶחִי עַד הַפֶּרֶק שֶׁל גַּרְגֶּרֶת, שֶׁהִיא טַבַּעַת גְּדוֹלָה, עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְהַקֵּבָה נוֹתְנִין אוֹתָהּ לַכֹּהֵן עִם חֵלֶב שֶׁבָּהּ, וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּהֲנִים לְהַנִּיחַ חֵלֶב

הַקֻּבָּה לַבְּעָלִים. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (שם קלב, א), שֶׁאֵין חִיּוּב הַמַּתָּנוֹת, אֶלָּא בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה וְלֹא בְּחַיָּה שֶׁנֶּאֱמַר אִם שׁוֹר אִם שֶׂה, וּבִכְלַל הַשֶּׂה וּמִינוֹ הַתַּיִשׁ. וְעוֹד דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אִם שׁוֹר לְרַבּוֹת הַכּוֹי, וַאֲפִלּוּ לְמַאן דְּאָמַר בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, אִם שֶׂה לְרַבּוֹת הַכִּלְאַיִם, כְּגוֹן, וָלָד הַבָּא מֵעֵז וְכֶבֶשׂ, וְאִם בָּא מִצְּבִי וּתְיָשָׁה חַיָּב בַּחֲצִי מַתָּנוֹת לְבַד, מִשּׁוּם דִּכְתִיב אִם שֶׂה, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) אֲפִלּוּ מִקְצָת שֶׂה, אֲבָל תַּיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה אֵין הַוָּלָד חַיָּב בְּמַתָּנוֹת כְּלָל, מִשּׁוּם דִּמְסַפְּקָא לְהוּ לְרַבָּנָן אִי חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב, אִי לֹא, וְכֵינָן שֶׁכֵּן, יֵשׁ לוֹ לְיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לַכֹּהֵן הָבֵא רְאָיָה דְּחוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב וְאֶתֵּן לְךָ חֲצִי מַתָּנוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל. וּלְפִיכָךְ, יֵשׁ לִי לִכְתֹּב, דִּבְתַיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה אֵין בָּהּ חִיּוּב מַתָּנוֹת כְּלָל.

ג כְּבָר כָּתַבְתִּי דַּעַת רַבֵּנוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וּמְפָרְשִׁים אֲחֵרִים בְּעִנְיַן חֲשַׁשׁ זֶרַע הָאָב בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ בְּמִצְוַת שֶׁלֹּא לְהַרְבִּיעַ בְּהֵמָה כִּלְאַיִם (מצוה רמד). וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלב, ב), שֶׁמַּתָּר לֶאֱכֹל מִן הַבְּהֵמָה עַד שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מִמֶּנָּה הַמַּתָּנוֹת, שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁאָמַר, שֶׁהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה קֹדֶם שֶׁהוּרְמוּ מַתָּנוֹתֶיהָ כְּאִלּוּ אוֹכֵל טְבָלִים, כִּי מְפֹרָשׁוֹת וּמְיֻחָדוֹת הֵן בְּמָקוֹם אֶחָד, וּמִפְּנֵי כֵן אֵינָן טוֹבְלוֹת. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין בְּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ, הַמְיֻחָד בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּבְהֵמוֹת שֶׁל חֻלִּין, אֲבָל לֹא בְּשֶׁל מֻקְדָּשִׁין, וּבִזְכָרִים וּנְקֵבוֹת יִשְׂרְאֵלִים, אֲבָל לֹא בַּכֹּהֲנִים מִשּׁוּם דִּכְתִיב בְּהוּ מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם, מִכְּלָל שֶׁאֵינָן בַּכֹּהֲנִים, וְעוֹד דִּכְהֲנִים לָא אִקְּרוּ עַם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר. וְהַלְוִיִּם יֵשׁ לָהֶם בְּעִנְיָן זֶה דִּין מְיֻחָד, שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין מֵהֶם הַמַּתָּנוֹת, לְפִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְרַבּוֹתֵינוּ אִם נִקְרְאוּ עַם אִם לֹא, וּלְפִיכָךְ אֵין כֹּחַ בְּיָדָם לִטֹּל מֵהֶם מִסָּפֵק, וְאִם נָטְלוּ לֹא יַחְזִירוּ.

ה וּלְעִנְיַן אִם נוֹהֲגוֹת עַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אִם לֹא, כְּבָר חָלְקוּ עַל זֶה הָרַבֶּה מִגְּדוֹלֵי הַמְפָרְשִׁים וְהָעוֹלֶה מִן הַשְּׁמוּעָה בְּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ עִם הַפֵּרוּשׁ הַטּוֹב, שֶׁנּוֹהֲגוֹת הֵן הַיּוֹם, וְכֵן דַּעַת רַבֵּינוּ אַלְפָסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. אֲבָל עַכְשָׁו אֵין בָּנוּ כֹּחַ עַל הַשַּׁבָּחִים לְהַכְרִיחָם לִתְּנָם, וְקוֹוֵי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ (ישעיה מ, לא).

ו וְשָׁם בְּפֶרֶק הַזְּרוֹעַ (שם ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שְׁנוֹתְנִין הַמַּתָּנוֹת לַכֹּהֲנוֹת כְּמוֹ לַכֹּהֲנִים, וַאֲפִלּוּ הֵן נְשׂוּאוֹת לְיִשְׂרְאֵל, וְכֵן אִתְּמַר הָתָם, כִּי אֲתָא עוּלָּא אָמַר, הָבוּ מַתָּנְתָא לְכָהֲנָתָא, אַלְמָא קָסָבַר עוּלָּא כֹּהֵן וָלָד, וְשָׁם (ע״א) נָאֱמַר עוֹד רַב כָּהֲנָא אָכִיל בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן רַב פָּפָּא וְרַב יִימַר וְרַב אִידִי.

ז וְיִשְׂרָאֵל הָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁחַט בְּהֶמְתּוֹ וְלֹא נָתַן הַמַּתָּנוֹת לְכֹהֵן אוֹ לְכֹהֶנֶת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלד, ב) שֶׁאִם אֵין עִמּוֹ כֹּהֵן אוֹ כֹּהֶנֶת מַעֲלֶה הַמַּתָּנוֹת בְּדָמִים וְאוֹכְלָן, מִפְּנֵי הֶפְסֵד כֹּהֵן, שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן הַדָּמִים לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

מצוה תקז

א **לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה לַכֹּהֵן** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מִן הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר תְּרוּמָה, וְנִתֵּן אוֹתָהּ לַכֹּהֵן, וְהִיא הַנִּקְרֵאת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ד) רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְגוֹ׳ תִּתֶּן לוֹ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלז, ב) כִּי מִדִּין הַתּוֹרָה אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת כְּרִי גָּדוֹל, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ (תרומות ד ג) לְהַפְרִישׁ יוֹתֵר, וְאָמְרוּ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַיִן בֵּינונִית מַפְרִישׁ חֵלֶק אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְסָמְכוּ הַדָּבָר עַל לְשׁוֹן תְּרוּמָה, כְּלוֹמַר, תְּרֵי מִמְּאָה, דְּהַיְנוּ אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים.

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר הֵן עִקַּר מִחְיָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, וְהָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן רָאוּי לָאָדָם לִזְכֹּר אֶת בּוֹרְאוֹ עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַכוֹ, וְשֶׁיַּפְרִישׁ קְצָת מִמֶּנּוּ לִשְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא וְיִתְּנֶנּוּ לְמִשְׁרָתָיו שֶׁהֵם הַכֹּהֲנִים הָעֲסוּקִים תָּמִיד בִּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם טָרֵם יִגַּע בּוֹ יַד אָדָם וְיִהְיֶה מְמֻנּוּ כְּלָל. וּמִן הַיְסוֹד הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת אֶת הַכְּרִי, כִּי זְכִירַת הָאַדְנוּת עַל הַדָּבָר אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין רַב לִמְעָט. אָמְנָם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוֹסִיפוּ בַּדָּבָר לָתֵת בּוֹ שִׁעוּר רָאוּי, כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לֵב הָאָדָם בָּעִנְיָן יוֹתֵר, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם בַּעַל חֹמֶר לֹא יָשִׁית אֶל לִבּוֹ עַל הַדָּבָר הַמּוּעָט כְּמוֹ עַל הַמְרֻבֶּה שֶׁיִּמָּלֵא עֵינָיו, וְיָעִידוּ עָלָיו יוֹתֵר תְּנוּעוֹתָיו, כְּדֶרֶךְ טָבַע הָאָדָם וְהֶרְגֵּלוֹ, שֶׁיִּשְׂמַח בְּמַאֲכָל רַב. וּכְבָר כָּתַבְתִּי עוֹד בְּטַעַם מְנוֹת הַכֹּהֲנִים בְּסֵדֶר וַיִּקְח קֹרַח בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מָה שֶׁיָּדַעְתִּי (מצוה שצה ו).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁנִּרְאֶה בַּגְּמָרָא (ר״ה יב, א ועיי״ש בתוס׳ ד״ה תנא דרבנן) שֶׁעִקַּר חִיּוּב הַתְּרוּמָה דְּאוֹרָיְתָא וְכֵן הַמַּעֲשְׂרוֹת הוּא בְּדָגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר לְבַד, לְפִי שֶׁהֵן עִקַּר מִחְיָתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים חַיָּב גַּם כֵּן כָּל שֶׁהוּא אֹכֶל אָדָם וְנִשְׁמָר וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּצָאנוּ בְּסִפְרֵי שֶׁסָּמְכוּ הַדָּבָר לִקְרָא, אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצ״ה) בְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר, שֶׁאָמְרוּ שָׁם רֵאשִׁית דְּגָנְךָ, מַה דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר מַאֲכַל אָדָם, וּגְדוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, וְיֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר דְּגָנְךָ, אַף כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי חלה פ״ד, ה״ד ועי׳ רמב״ם תרומות ב ב ה) שֶׁהַכַּרְשִׁינִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַאֲכַל אָדָם, הוֹאִיל וְאוֹכְלִין אוֹתָן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. וְהַפּוּאָה וְהָאֱזוֹב וְהַקּוֹרָנִית

שֶׁזְּרָעָן תְּחִלָּה לָאָדָם חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. זְרָעָן לִבְהֵמָה אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְלַךְ וְחָשַׁב עֲלֵיהֶן לָאָדָם כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין פְּטוּרִין, שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת אָדָם בְּחִבּוּר אֵינָהּ כְּלוּם. עָלוּ מֵאֲלֵיהֶן בֶּחָצֵר, אִם חָצֵר הַמְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ הִיא הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁסְּתָמָן לְאָדָם, וְאִם אֵינָהּ מְשַׁמֶּרֶת פְּטוּרִין. זֵרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין, כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וְזֶרַע צְנוֹן וְזֶרַע בְּצָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מַאֲכַל אָדָם. אֲבָל הַקֶּצַח חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. זֶרַע (תְּמָרוֹת) שֶׁל תִּלְתָּן וְשֶׁל חַרְדָּל וְשֶׁל פּוֹל הַלָּבָן וְשֶׁל צָלָף וְשֶׁל קַפְּרִיסִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן פְּרִי, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁזְּרָעָן לְזֶרַע, אֲבָל זְרָעָן לְיֶרֶק הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. וְכֵן הָאֶבְיוֹנוֹת שֶׁל צָלָף חַיָּבִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן פְּרִי. כֵּיצַד שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, זְרָעוֹ לְיֶרֶק מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת מִן הַיֶּרֶק וּמִן הַזֶּרַע. וְכֵן הַשֶּׁבֶת, זְרָעָהּ לְזֶרַע פָּטוּר, זְרָעָהּ לְיֶרֶק מִתְעַשֶּׂרֶת זֶרַע וְיֶרֶק. הַגַּרְגִּר שֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיֶרֶק, שֶׁאִם לָקַח הַיֶּרֶק לְאָכְלוֹ מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל, וּכְשֶׁיִּיבַשׁ וְיֵאָסֵף הַזֶּרַע שָׁלוֹ מַפְרִישׁ מִן הַזֶּרַע.

ד וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה שם) שֶׁאֵין חִיּוּב תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת בְּפֵרוֹת, עַד שֶׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהָעוֹלְלוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱמִיד מֵהֶן כְּרִי בְּבֵית פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם ג ד) שֶׁאֵין תּוֹרְמִין הַתְּרוּמָה לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִנְיָן אֶלָּא בְּאֹמֶד, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ בַּתּוֹרָה שִׁעוּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמַּעֲשְׂרוֹת. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּרֹאשׁ הַמִּצְוָה שֶׁעִנְיַן בֵּינוֹנִי, מַפְרִישׁ אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים בְּאֹמֶד, וְלֹא יִתֵּן הַפֵּרוֹת בְּסַל וּבְקֻפָּה שֶׁמִּדָּתָן יְדוּעָה, אֲבָל תּוֹרֵם בָּהֶן חֶצְיָן אוֹ שְׁלִישָׁן. וּמֵתָר לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף, וְאַף עַל פִּי כֵן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין עוֹשִׂין כֵּן, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם יז). וּמָה שֶׁאָמְרוּ (קדושין מא, א) שֶׁעוֹשֶׂה אָדָם שָׁלִיחַ יִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח כח) כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם, לְרַבּוֹת הַשָּׁלִיחַ שֶׁהוּא בֶּן בְּרִית כְּמוֹ כֵן, וְעוֹד דִּינִין רַבִּים בַּגְּמָרָא מֵעִנְיַן הַשְּׁלִיחוּת. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם שם ו א) שֶׁהַתְּרוּמָה נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, לָהֶם וְלִנְשֵׁיהֶם, וּלְעַבְדֵיהֶם הַכְּנַעֲנִיִּים, וַאֲפִילּוּ לִבְהֶמְתָּם, וְעוֹד דִּינִין רַבִּים בַּגְּמָרָא עַל זֶה, כְּגוֹן אִשָּׁה שֶׁמָּרְדָה, וְהָעֶבֶד שֶׁבָּרַח, וְדִין גֵּרוּשִׁין וְאֵרוּסִין וְכַמָּה כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. וְדִינֵי הַתְּרוּמָה בְּעִנְיַן בִּטּוּלָהּ שֶׁנָּתְנוּ לָהּ שִׁעוּר חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאֶחָד וּמֵאָה. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֶיהָ, בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מֵהַתַּלְמוּד בְּפִזּוּר קְצָת מִדִּינֶיהָ.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת הַתְּרוּמָה גַּם מִצְוֹת הַמַּעֲשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה סוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן מֵהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, הַתְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, אֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל וַאֲפִילּוּ בִּימֵי עֶזְרָא אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁאֵין לְךָ תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן שֶׁהָיוּ שָׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו יח ושם בְּבוֹאֲכֶם) כִּי תָבֹאוּ. בֵּיאַת כֻּלְּכֶם כְּשֶׁהָיוּ בִּירֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה, וּכְמוֹ שֶׁהֵם עֲתִידִים לַחְזֹר בִּירֻשָּׁה שְׁלִישִׁית, וְלֹא כְּשֶׁהָיוּ בַּיְּרֻשָּׁה בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהָיְתָה בִּיאַת מִקְצָתָם, וּלְפִיכָךְ לֹא הָיְתָה מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הַדִּין נִרְאֶה לִי בַּמַּעֲשְׂרוֹת, שֶׁאֵין חַיָּבִין בָּהֶן בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם כַּתְּרוּמָה, עַד כָּאן. וְהָרַאֲב״ד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה תָּפַס עָלָיו בְּעִנְיַן זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אָמַר אַבְרָהָם, לֹא כֵּוֵן לַהֲלָכָה יָפָה, דְּהָא קַיְמָא לַן כְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמְרִינַן בִּיבָמוֹת (פא, א) תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה דְּאוֹרָיְתָא, כְּלוֹמַר, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהוּא עַצְמוֹ נִרְאֶה שֶׁכָּךְ כָּתַב בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר. וְאִם אִיתָא לְהָא מִלְּתָא בְּחַלָּה הוּא דְּאִיתָא, עַד כָּאן. וְעַתָּה אִם הָאֱמֶת כְּדִבְרֵי הָרַאֲב״ד זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הָיָה לָנוּ לַחְשֹׁב בְּכָלַל הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת עַכְשָׁו בָּאָרֶץ מִדְּאוֹרַיְתָא זֹאת הַמִּצְוָה, וְגַם שִׁשָּׁה עוֹד שֶׁהֵם בְּעִנְיַן הַתְּרוּמָה בְּסֵדֶר אֱמֹר, וְהֵן (מצוות רעט-רפד), וְאַחַת שֶׁהִיא בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה עב), וּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח, מִצְוַת מַעֲשֵׂר, וּמַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר (מצוה שצה ו). אֲבָל אֲנִי דִּבְרֵי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה אָשִׂים בֵּין עֵינַי וּמִבּוֹרוֹ אֶשְׁאָב, כִּי הוּא סִבַּת זֶה הָעֵסֶק שֶׁל חֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת לִי וּלְכָל שֶׁבָּאוּ אַחֲרָיו. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין חוֹלֵק בָּעוֹלָם, שֶׁנּוֹהֲגוֹת מִדְּרַבָּנָן אַף בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְרֹב יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים וְשָׁבִים שָׁם, וְגַם הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגִין תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת אַף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְבִיבוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ו וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הֵן אַרְצוֹת שֶׁכָּבַשׁ אוֹתָן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אוֹ שׁוֹפֵט אוֹ נָבִיא מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ שֶׁיִּקְרְאוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כִּבּוּשׁ רַבִּים, אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֶׁבֶט שֶׁנָּתְנוּ כָּבוֹד לַעֲצָמָם וְכָבְשׁוּ מָקוֹם אֶחָד, וַאֲפִילּוּ הוּא תּוֹךְ תְּחוּמֵי הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַמְּקוֹמוֹת שֶׁחִלֵּק יְהוֹשֻׁעַ לַשְּׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשׁוּ כֻּלָּם דִּינָן כְּדִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה רַבָּה כְּכִבּוּשׁ יָחִיד כְּשֶׁעָלָה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ. הָאָרֶץ שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד, כְּגוֹן אֲרָם נַהֲרַיִם וַאֲרָם צוֹבָה כָּל יַד פְּרָת עַד בָּבֶל וְדַמֶּשֶׂק וְאַחְלָב וְחָרָן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁבְּרִשּׁוּת בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כְּבָשָׁם, אֵינָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, אֶלָּא יָצְאוּ מִכְּלַל חוּצָה לָאָרֶץ, וּלְכָלַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא בָּאוּ, וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם סוּרְיָא, וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁדִּינָם כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ שֶׁדִּינָם כְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁתִּמְצָא בַּגְּמָרָא בִּמְקוֹמוֹת בְּפִזּוּר. וְהַטַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָשׁ אוֹתָם לְזֶרַע שֶׁיִּכְבֹּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִלּוּ תָּפַשׂ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִגְבוּלוֹתֶיהָ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ כְּבָשָׁם הָיוּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּכָל דָּבָר. וּלְעִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית, אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהוּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם בָּאָרֶץ הוּא הַחִיּוּב מִן הַתּוֹרָה, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ לְרַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּבְאוֹתָן מְקוֹמוֹת מִדְּרַבָּנָן בְּכָל זְמַן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעָלוּ מִגָּלוּת מִצְרַיִם וְנִתְקַדֵּשׁ עַל יָדָם, מִכַּיָּן שֶׁגָּלוּ גָּלוּת רִאשׁוֹנָה בָּטְלָה אוֹתָהּ קְדֻשָּׁה, לְפִי שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּהָ כִּי אִם בִּכְבוּשׁ בִּלְבַד לְשָׁעָה, אֲבָל כְּשֶׁעָלוּ שֵׁנִית מִגָּלוּת בָּבֶל עִם עֶזְרָא הַסּוֹפֵר קִדְּשׁוּהָ קְדֻשָּׁה שְׁנִיָּה לְשָׁעָתָהּ וְלֶעָתִיד לָבוֹא, כְּלוֹמַר קְדֻשָּׁה הָעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין חִיּוּב תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה שָׁם, לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְיֻשָּׁבִים שָׁם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי

בְּסָמוּךְ. וּמִקְצָת מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם בַּתְּחִלָּה עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶן בַּשְּׁנִיָּה עוֹלֵי בָּבֶל הִנִּיחוּם וְלֹא קִדְּשׁוּם, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא פָּטְרוּ אוֹתָם מִתְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עֲלֵיהֶם עֲנֵיֵי עוֹלָם בַּשְּׁבִיעִית.

ז נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְעִנְיַן מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ נֶחְלָק לְשָׁלֹשׁ מַחֲלָקוֹת, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְסוּרְיָא, וְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶחְלֶקֶת לִשְׁנֵי חֲלָקִים, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָּבֶל אֶחָד, וְהַשְּׁאָר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד חֵלֶק שֵׁנִי. וְחוּצָה לָאָרֶץ נֶחְלֶקֶת גַּם כֵּן לִשְׁנֵי חֲלָקִים, אֶרֶץ מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר וַעֲמוֹן וּמוֹאָב מִצְוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגִין בָּהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּשְׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת אֵין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶן כְּלָל. וְאֵי זוֹ הִיא הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם? מֵרֶקֶם שֶׁהִיא בְּמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד הַיָּם הַגָּדוֹל, וּמֵאַשְׁקְלוֹן שֶׁהִיא לִדְרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד עַכּוֹ שֶׁהִיא בַּצָּפוֹן, וּמִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ מֵעַכּוֹ לְכְזִיב כָּל הָאָרֶץ שֶׁהִיא עַל יְמִינוֹ שֶׁהִיא בְּמִזְרַח הַדָּרֶךְ, הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת חוּצָה לָאָרֶץ, טְמֵאָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים, וּפְטוּרָה מִמַּעֲשֵׂר וּשְׁבִיעִית, עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ מָקוֹם הוּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכָל הָאָרֶץ שֶׁעַל שְׂמאלוֹ שֶׁהוּא מַעֲרַב הַדָּרֶךְ הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּטְהוֹרָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים, וְחַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר וּשְׁבִיעִית, עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ הַמָּקוֹם הוּא חוּצָה לָאָרֶץ. וְכֹל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְלִפְנִים הוּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וַלְחוּץ הוּא חוּצָה לָאָרֶץ. וְהַנִּסִּין שֶׁבַּיָּם רוֹאִים אוֹתָם כְּאִלּוּ חוּט מָתוּחַ עֲלֵיהֶם מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְעַד נַחַל מִצְרַיִם, מִן הַחוּט וְלִפְנִים אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִן הַחוּט וְלַחוּץ חוּצָה לָאָרֶץ. וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ.

ח וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הוֹצִיא תְּרוּמָה מִדָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שֶׁבְּאֶרֶץ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁם בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁאוֹכֵל טְבָלִים, וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רפד) עִנְשׁ הָאוֹכֵל טֶבֶל, וּבְשְׁאָר פֵּרוֹת בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן, וּבְדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים, גַּם בְּשְׁאָר פֵּרוֹת יֵשׁ בָּהֶן חִיּוּב דְּאוֹרָיְתָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וּבִזְמַן הַזֶּה גַּם כֵּן, מִי שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ וְכֵן מִפֵּרוֹת סוּרְיָא וְכֵן מִפֵּרוֹת אוֹתָן מְקוֹמוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ שֶׁחַיָּבִין בַּתְּרוּמָה מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר וְעַמּוֹן וּמוֹאָב בִּטֵּל עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן. אֲבָל בְּפֵרוֹת שְׁאָר אֲרָצוֹת אֵין בָּהֶן חִיּוּב תְּרוּמוֹת לְעוֹלָם, לֹא דְּאוֹרָיְתָא וְלֹא דְּרַבָּנָן.

מצוה תקח

א **לָתֵת לַכֹּהֵן רֵאשִׁית הַגָּז** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָתֵת רֵאשִׁית גִּזַּת הַצֹּאן לַכֹּהֲנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ד) וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵשׁ צֹאן, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין טְלָאִים בֵּין כְּבָשִׂים גְּדוֹלִים, אֲפִלּוּ גְּזָזָן כַּמָּה פְּעָמִים, בְּכָל פַּעַם חַיָּב לָתֵת מִן הַצֶּמֶר מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וְאֵין לְמַתָּנָה זוֹ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל רַב וּשְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (קלז, ב) רֵאשִׁית הַגֵּז בְּשִׁשִּׁים, כְּלוֹמַר שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֵלֶק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וּלְפִי שֶׁהַזְכִּיר הַכָּתוּב לְשׁוֹן נְתִינָה בָּזֶה, שֶׁאָמַר תִּתֶּן לוֹ, אָמְרוּ חֲכָמִים (שם קלה א) שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּזּוֹת הַרְבֵּה וְרוֹצֶה לְחַלְּקָם לְהַרְבֵּה כֹּהֲנִים לֹא יִתֵּן לְכָל אֶחָד פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל חֲמִשָּׁה סְלָעִים מְלֻבָּן כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ בֶּגֶד קָטָן, לֹא שֶׁיְּלַבְּנוּ הַיִּשְׂרְאֵלִי וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לוֹ, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַעֲשׂוֹת כָּל כָּךְ אַחַר שֶׁיְּלַבְּנוּ הַכֹּהֵן, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בּוֹ מַתָּנָה הַמּוּעֶלֶת, וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלז ב), שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוָה זוֹ, אֶלָּא בְּחָמֵשׁ צֹאן, שֶׁתַּעֲלֶה הַגִּזָּה שֶׁלָּהֶן לְשִׁשִּׁים סְלָעִים, וְלֹא תְּהֵא כָּל אַחַת מֵהֶן פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שְׁנֵים עָשָׂר סֶלַע.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּמַּעֲשֵׂר הַנִּתָּן לַלְוִיִּם, בְּסֵדֶר וַיִּקַּח קֹרַח (מצוה שצה). וְהַכֹּהֲנִים כְּמוֹ כֵן שֶׁהֵם הַמְשָׁרְתִים תָּמִיד פְּנֵי הַשֵּׁם וְאֵין לָהֶם נַחֲלָה בְּקַרְקָעוֹת, וְלֹא בִּגְזָזָה זָכָה לָהֶם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כָּל צֹרֶךְ מִחְיָתָם עַל יְדֵי אֲחֵיהֶם, וְהִנֵּה נָתַן לָהֶם הַתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁהֵם לַחְמָם וְיֵינָם, וּמַתָּנוֹת בְּהֵמָה, שֶׁהֵם זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה, וְחֻלְקָם בְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בָּשָׂר דֵּי סִפְקָם, וַעֲדַיִן חָסֵר לָהֶם מַלְבּוּשׁ, זָכָה לָהֶם רֵאשִׁית הַגֵּז לְמַלְבּוּשֵׁיהֶם, וְעוֹד זָכָה לָהֶם שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְגֶזֶל הַגֵּר, וְהַחֲרָמִים, וּפִדְיוֹן בְּכוֹרוֹת, לִשְׁאָר הוֹצָאוֹת וּצְרָכִים שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קלז א), שֶׁאֵין בְּחִיּוּב מִצְוָה זוֹ, אֶלָּא גִּזַּת הַכְּבָשִׂים שֶׁצָּמְרָן רַךְ וְרָאוּי לִלְבֹּשׁ, אֲבָל הָיָה הַצֶּמֶר קָשֶׁה וְאֵינוֹ רָאוּי לִלְבִישָׁה פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז, מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְתִּי, כִּי לִצֹּרֶךְ לִבִישָׁה זָכוּ בָּזֶה הַכֹּהֲנִים. אֲבָל הָיָה הַצֶּמֶר אָדֹם, אוֹ שָׁחוֹר, אוֹ שָׁחוּם חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, מִכֵּיוָן שֶׁרָאוּי לִלְבִישָׁה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּחֻלִּין בְּפֶרֶק אֶחָד עָשָׂר.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת יִשְׂרְאֵלִים וּלְוִיִּם, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת, בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, וַדַּוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכִדְאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק בְּפֶרֶק רֵאשִׁית הַגֵּז (חולין קלו, ב) נָהוּג עָלְמָא כִּתְלָתָא סָאבֵי, כְּרִבִּי אִלְעַאי בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. כְּלוֹמַר דְּפָטַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא הָתָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא נָתַן רֵאשִׁית גִּזּוֹתָיו לַכֹּהֵן, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּזָּה הָרְאוּיָה עַל הָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקט

א **לִהְיוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִם עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמָרוֹת** – שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִם עוֹבְדִים בַּמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמָרוֹת (ספה״מ להרמב״ם עשין לו), כְּלוֹמַר, לְכִתּוֹת יְדוּעוֹת, וְלֹא תִּהְיֶה יַד הַכֹּל מִתְעַסֶּקֶת יַחַד בָּעֲבוֹדָה, חוּץ מִן הַיָּמִים טוֹבִים בִּלְבַד, שֶׁהָיוּ הַכֹּל עוֹבְדִים יַחַד, כָּל הַבָּא יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ לְשִׁמְחַת הָרֶגֶל. וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים (א׳ כד כו) מְבֹאָר אֵיךְ חִלְקוּ אוֹתָם דָּוִד וּשְׁמוּאֵל, שֶׁעָשׂוּ מֵהֶן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת כֹּהֲנִים, וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת לְוִיִּם, כְּדֵי שֶׁיַּעֲבֹד כָּל מִשְׁמָר מֵהֶם שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת בַּשָּׁנָה. וּבְמַסֶּכֶת סֹכָה (נה, ב) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁבָּרְגָלִים הָיְתָה יַד הַכֹּל שָׁוָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח ו) וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי וגו׳. וּבְכֻלַּל הַלֵּוִי הַכֹּהֵן, כִּי הַלֵּוִי הָיָה אָב לְכָל הַשֵּׁבֶט, וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ. וְשֶׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהָיו כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, יָכוֹל לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בָּרְגָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר, לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאָבוֹת, מָה שֶׁמָּכְרוּ אָבוֹת זֶה לָזֶה, טֹל אַתָּה בְּשַׁבַּתְּךָ, וַאֲנִי בְּשַׁבַּתִּי, כְּלוֹמַר הַסְכָּמָתָם בְּסֵדֶר מִשְׁמְרוֹת הָעֲבוֹדָה, כָּל שֶׁבוּעַ מִשְׁמָרָה, וְכֵן פֵּרְשׁוּ הַתַּרְגּוּם בַּר מִמַּטָּרְתָּא דְיֵיתֵי בְּשַׁבְּתָא, דְּכֵן אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא.

ב מִשְׁרָשֵׁי מִצְוַת הַמִּשְׁמָרוֹת יְדוּעוֹת וּקְבוּעוֹת, לְפִי שֶׁכָּל הַמְּלָאכוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל מִסְפַּר אֲנָשִׁים יְדוּעִים נַעֲשׂוֹת כָּרָאוּי, וְאֵין הָעַצְלָה וְהַיְאוּשׁ וְהַקַּפְדָנוּת מְצוּיָה בָּהֶן, אֲבָל הַמּוּטָל עַל הָרַבִּים מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲנָשִׁים יְדוּעִים לַעֲשׂוֹתָהּ, פְּעָמִים יְטִילוּ אוֹתָהּ קְצָתָן עַל קְצָתָן, וּפְעָמִים יַקְפִּידוּ אֵלּוּ עַל אֵלּוּ בְּעִנְיָן, אֵין לְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים אֵלּוּ, יְדוּעוֹת הֵן בְּכָל אַנְשֵׁי מִנְיָן. אֲבָל בָּרֶגֶל מִפְּנֵי הַשִּׂמְחָה נִצְטַוּוּ לִהְיוֹת יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם כלי מקדש ד א), שֶׁבְּכָל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר הָיָה מְמֻנֶּה אִישׁ אֶחָד, וְהוּא רֹאשׁ לְכָל אַנְשֵׁי הַמִּשְׁמָר, וְהוּא מְחַלֵּק אוֹתָן לְבָתֵּי אָבוֹת, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ מְחַלְּקִים רָאשֵׁי הָאָבוֹת בֵּינֵיהֶם, אֲנָשִׁים יְדוּעִים לַעֲבוֹדָה, אִישׁ אִישׁ עַל עֲבֹדָתוֹ, וּמִיּוֹם שַׁבָּת לְיוֹם שַׁבָּת מִתְחַלְּפִים הַמִּשְׁמָרוֹת, וְחוֹזְרִים חֲלִילָה.

ד וּבְיִאִים רִאשׁוֹנִים תִּקְּנוּ (רמב״ם שם א ג) שֶׁיִּתְמַנּוּ מִיִּשְׂרְאֵלִים כְּמוֹ כֵן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים וְיִרְאֵי חֵטְא, וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם בַּתַּלְמוּד אַנְשֵׁי מַעֲמָד, כְּלוֹמַר שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי יִשְׂרָאֵל, לַעֲמֹד עַל קָרְבָּנוֹת צִבּוּר, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כז א) אֶפְשָׁר יְהֵא קָרְבָּנוֹ שֶׁל אָדָם קָרֵב, וְהוּא אֵינוֹ עוֹמֵד עַל גַּבָּיו? וְעַל כָּל מַעֲמָד הָיָה אֶחָד גָּדוֹל מִמֶּנּוּ עַל כֻּלָּם, וְהוּא הַנִּקְרָא רֹאשׁ הַמַּעֲמָד, וְכֵן הָיָה דַּרְכָּם שֶׁל אַנְשֵׁי הַמַּעֲמָד, בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת מִתְקַבְּצִים, מִי שֶׁהוּא מֵהֶם בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ סָבִיב לָהּ נִכְנָס לַמִּקְדָּשׁ, וּבֵין בִּירוּשָׁלַיִם, בֵּין בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת מִתְקַבְּצִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּמַרְבִּין בִּתְפִלּוֹת, וּמִתְעַנִּין יוֹם שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי וַחֲמִישִׁי מִן הַשָּׁבוּעַ, וּשְׁאָר כָּל עִנְיָנָם בִּתְפִלָּה וּבְקְרִיאַת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (שם), וּמְגִלָּה (כב, א). וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה נה, ב) בְּמִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה שֶׁבָּרְגָלִים אֵין יַד הַכֹּל שָׁוָה בָּהֶן, כִּי אִם בְּקָרְבְּנוֹת הָרְגָלִים, וּבְחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים, וּבְחִלּוּק שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת, אֲבָל נְדָרִים וּנְדָבוֹת וּתְמִידִין אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָם, וַאֲפִלּוּ בָּרֶגֶל, אֶלָּא מִשְׁמָר שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ, שֶׁנֶּאֱמַר חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד וְגוֹ׳. כְּלוֹמַר, חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכְלוּ בְּקָרְבָּנוֹת צִבּוּר וְאֵינָם חֵלֶק כְּחֵלֶק בִּשְׂאָר דְּבָרִים, שֶׁכְּבָר חִלְקוּ אוֹתָם הָאָבוֹת וְקָבְעוּ אוֹתָם כָּל מִשְׁמָר וּמִשְׁמָר בְּשַׁבָּתוֹ. וְכֹהֵן (רמב״ם שם ה״ז) שֶׁהָיָה לוֹ קָרְבָּן חֲרֵי זֶה בָּא לַמִּקְדָּשׁ, וּמַקְרִיבוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁנֶּאֱמַר וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ. כְּלוֹמַר בְּקָרְבָּן שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, בְּכָל עֵת יָבוֹא לְהַקְרִיבוֹ, וְהָעוֹר שֶׁלּוֹ. וְיֵתֵר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית, וּמְגִלָּה, וּבְסוֹף סֹכָה.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְכְרֵי כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָחָה בְּיַד חֲבֵרוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ מ״ע ל״ו), הִשִּׂיג בְּזֹאת הַמִּצְוָה עַל הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְאָמַר, שֶׁהֱיוֹת הַכֹּהֲנִים עוֹבְדִים לְמִשְׁמָרוֹת אֵינוֹ בְּמַשְׁמַע הַכָּתוּב כְּלָל, כְּדַעְתּוֹ שֶׁל הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, אֶלָּא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, שֶׁיְּחַלְּקוּ בֵּינֵיהֶם הָעֲבוֹדָה לְמִשְׁמָרוֹת, וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ הוּא שֶׁהִתְחִיל תְּחִלָּה לְחַלְּקָם, וְהוּא עָשָׂה מֵהֶן שְׁמֹנָה מִשְׁמָרוֹת, אַרְבָּעָה מֵאִיתָמָר וְסִיעָתוֹ, וְאַרְבָּעָה מֵאֶלְעָזָר וְסִיעָתוֹ, כָּךְ הִיא הַקַּבָּלָה. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לְבַד מִמְכָּרָיו וגו׳, שְׁלִילוּת הוּא, וְלֹא מִצְוָה כְּלָל, כְּלוֹמַר, שֶׁיַּעַבְדוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָל אַוַּת נַפְשָׁם בְּכָל עֵת בֵּין בַּחֹל בֵּין בָּרֶגֶל, לְבַד אִם רָצוּ וְהִסְכִּימוּ לְחַלֵּק בֵּינֵיהֶם הָעֲבוֹדָה לְמִשְׁמָרוֹת, וְקִבְּלוּ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, כְּדֵי שֶׁתֵּעָשֶׂה הַמְּלָאכָה כַּסֵּדֶר וּבְזְרִיזוּת, זֶהוּ תֹּרֶף דִּבְרֵי הָרַב זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (רמב״ם פ״ז שם).

מצוה תקי

א **שֶׁלֹּא לְקַסֵּם** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְקַסֵּם, וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל״ת לא) שֶׁעִנְיַן הַקְּסִימָה הוּא, הַמְּנִיעַ כֹּחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לַחְשֹׁב בְּמִין מִמִּינֵי הִתְנוּעָה, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בַּעֲלֵי הַכּוֹחוֹת כֻּלָּם, שֶׁיַּגִּידוּ מָה שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ קֹדֶם הֱיוֹתוֹ, וְאָמְנָם יִתְאַמֵּת לָהֶם זֶה, בִּהְיוֹת כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה וְהַשִּׁעוּר מֵהֶם חָזָק מְאֹד. פֵּרוּשׁ לְפֵרוּשׁוֹ כְּלוֹמַר שֶׁמִּתְבּוֹדְדִים בְּמַחְשַׁבְתָּם וְקוֹבְעִים כָּל הַכַּוָּנָה וְכָל הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁלָּהֶם עַל אוֹתוֹ הָעִנְיָן שֶׁיַּחְפְּצוּ לָדַעַת, וּמִתּוֹךְ הַהִתְבּוֹדְדוּת וְהַקְּבִיעוּת הַחֲזָקָה וְהִתְפַּשְׁטוּת כָּל הַמַּחְשָׁבָה מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַגּוּפָנִי תִּתְעָרֵב נַפְשָׁם עִם הָרוּחָנִיִּים הַקּוֹלְטִים הָעֲתִידוֹת הַקָּרוֹבוֹת, כַּיָּדוּעַ בֵּין הַחָכָמִים, אֲבָל מִכָּל

מָקוֹם, אֵין כֹּחַ בָּהֶם לְעוֹלָם, וְלֹא אֲפִלּוּ בַּשֵּׁדִים, לָדַעַת הָעֲתִידוֹת הָרְחוֹקוֹת, וְלֹא יַעֲלֶה אֶל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, זוּלָתִי נְבִיאֵי אֱמֶת, וְגַם בָּעֲתִידוֹת הַקְּרוֹבוֹת לֹא יַשִּׂיגוּ בָּהֶן הַקּוֹסְמִין כָּל הָאֱמֶת, אֲבָל יִתְקַיְּמוּ דִּבְרֵיהֶם בָּרֹב. וּבָעִנְיָן הַזֶּה בְּעַצְמוֹ אֵין כָּל הָאֲנָשִׁים שָׁוִים בּוֹ, אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִתְרוֹן גָּדוֹל בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ, כְּיִתְרוֹן בְּנֵי אָדָם בִּגְבוּרָה וְעִנְיָנִים אֲחֵרִים קְצָתָן עַל קְצָתָן. וְאֵלֶּה בַּעֲלֵי הַפְּחוֹת אֵין פְּעֻלָּתָם בָּעִנְיָן הַזֶּה שָׁוָה, כִּי יֵשׁ מֵהֶם שֶׁיִּתְבּוֹדְדוּ בַּמִּדְבָּרוֹת לַחְשֹׁב בָּזֶה, וּמֵהֶם שֶׁיַּכֶּה בְּמַטֵּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ בָּאָרֶץ מַכּוֹת מְמַהֲרוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וְיִצְעַק צְעָקוֹת מְשֻׁנּוֹת, וְנִנִּיחַ מַחְשַׁבְתּוֹ וְיַבִּיט לָאָרֶץ זְמַן אָרֹךְ, עַד שֶׁיָּבִין בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה. וְהֵעִיד הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה שֶׁהוּא רָאָה זֶה בַּמַּעֲרָב פַּעַם אַחַת. וּמֵהֶם מִי שֶׁיְּיַשֵּׁר הַחוֹל וְיַעֲשֶׂה בּוֹ צוּרוֹת, וְזֶה יַעֲשׂוּ הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם בַּמַּעֲרָב, וּמֵהֶם מִי שֶׁיַּשְׁלִיךְ אֲבָנִים דַּקּוֹת בַּחֲתִיכַת עוֹר וְיַאֲרִיךְ לְהַבִּיט בָּם, וְאַחַר כֵּן יִסְפֹּר דְּבָרִים, וּמֵהֶם מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה זוֹ בְּשַׁעֲלֵי שְׁעוֹרִים, וְגַרְגִּיר מֶלַח, וּפֶחָם מְעֹרָב בּוֹ, וְזֶה מְפֻרְסָם בֵּינֵינוּ, יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ תָּמִיד לְעֵינֵינוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִיּוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁיַּשְׁלִיךְ חַגּוֹרַת עוֹר בָּאָרֶץ וְיַבִּיט בָּהּ וְיַגִּיד, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כֻּלּוֹ לְהָעִיר כֹּחַ נֶפֶשׁ הַמַּבִּיט. וּמִכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ תַּרְחִיקֵנוּ תּוֹרָתֵנוּ הַשְּׁלֵמָה, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וְגוֹ׳.

ב וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּאַזְהָרַת לֹא תְנַחֲשׁוּ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים (מצוה רמט) בְּטַעַם אִסּוּר עִנְיָנִים אֵלּוּ, מָה שֶׁיְּיַדְעְתִּי. וְרָאִיתִי בְּסִפְרֵי הָרִאשׁוֹנִים בְּטַעַם אִסּוּר זֶה, לְפִי שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ, מַטְעִים הֶהָמוֹן, וְיַחְשְׁבוּ בִּשְׁבִיל שֶׁיְּצַדְּקוּ עֲלֵיהֶם קְצָת מִן הַדְּבָרִים שֶׁיַּגִּידוּ לָהֶם בַּעֲלֵי הַקֶּסֶם, שֶׁכָּל הַפְּעֻלּוֹת שֶׁהֵן בָּעוֹלָם סִבָּתָם הַמַּזָּלוֹת וְהַכּוֹכָבִים, וְכִמְעַט יִקָּרְאוּ מִן הַפַּת הָרָע הָאוֹמְרִים עָזַב אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ (יחזקאל ח, יב). וּבְעֵד זֶה הָעִנְיָן שֶׁהָיָה מְפֻרְסָם הַרְבֵּה בִּזְמַן הַנְּבִיאִים אָמַר הַנָּבִיא (הושע ד, יב) עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת מִסַּנְהֶדְרִין וְתוֹסָפְתָא דְּשַׁבָּת וּבְסִפְרֵי [י״ד קפט].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה עַצְמוֹ קוֹסֵם עַל דֶּרֶךְ אֶחָד מִכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁזָּכַרְנוּ אוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר וְיַגִּיד לִבְנֵי אָדָם הַדְּבָרִים שֶׁיִּרְאֶה בְּקֶסֶמָיו, חַיָּב מַלְקוּת, וְהוּא שֶׁעָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה בַּדָּבָר, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה. אֲבָל הַשּׁוֹאֵל מִן הַקּוֹסֵם אֵינֶנּוּ בְּחִיּוּב מַלְקוּת, וְאָמְנָם הוּא מְגֻנֶּה מְאֹד כָּל הַקּוֹבֵעַ מַחְשְׁבוֹתָיו וּמוֹצִיא עִתָּיו בַּהֲבָלִים אֵלֶּה, כִּי לַאֲשֶׁר חָנָנוֹ הָאֵל דֵּעָה וְהִנְחִילוֹ דַּת הָאֱמֶת לֹא יֵאוֹת לוֹ לַחְשֹׁב בַּהֲבָלִים אֵלּוּ, רַק שֶׁיִּקְבַּע מַחְשְׁבוֹתָיו בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְעָלֶה, וְלֹא יִירָא מִדִּבְרֵי קוֹסֵם, כִּי הַשֵּׁם בַּחַסְדָּיו יְשַׂגֶּה מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים וִיבַטֵּל כֹּחַ הַמַּזָּלוֹת לְהֵטִיב לַחֲסִידָיו. וְיִדּוּעַ שֶׁאֲנַחְנוּ עַם הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאֵין אָנוּ תַּחַת כּוֹכָב וּמַזָּל, ה׳ הוּא נַחֲלָתֵנוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר אֵלֵינוּ, וּכְעִנְיָן שֶׁמָּצִינוּ בָּאָבוֹת שֶׁשָּׁם הָאֵל מַעֲלָתָם לְמַעְלָה מִשָּׁרֵי מַעְלָה, כָּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בְּיַעֲקֹב (בראשית לב, כט) כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְגוֹ׳. כְּלוֹמַר, שֶׁעָשָׂו הָאֵל שַׂר עַל הַשָּׂרִים. וְכֵן יִצְחָק נִקְרָא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מו, ח) אֵלֶּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו. וְכֵן אַבְרָהָם נִקְרָא יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּפִתְיחַת הַסֵּפֶר, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּעִנְיַן מַחְלֹקֶת הַנָּבִיא אֵלְיָהוּ עִם נְבִיאֵי הַבַּעַל שֶׁאָמַר כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל (מלכים א, יח לא), שֶׁהוּא הָיָה מוֹכִיחָם לָמָּה הָיוּ פּוֹנִים לַעֲבֹד הַפְּחוֹת וּמַנִּיחִין עֲבוֹדַת הָאָדוֹן ה׳ צְבָאוֹת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לְבַטֵּל כָּל פְּעֻלּוֹת הַפְּחוֹת וְהַמַּזָּלוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁעָשָׂה בָּאָבוֹת שֶׁשָּׁם הַמַּזָּלוֹת תַּחַת יָדָם, וְזֶהוּ אָמְרוֹ בַּמָּקוֹם הַהוּא (מלכים שם) כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְיָ אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ, כְּלוֹמַר שֶׁעָשָׂו שַׂר עַל הַשָּׂרִים לְשַׁנּוֹת מַעֲרָכְתָּם וְכֹחָם בִּזְכוּתוֹ, כְּלוֹמַר וְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּנֵי יַעֲקֹב, גַּם הֵם שָׂרִים עַל שָׂרֵי מַעְלָה, וְעַל כֵּן הָיָה רָאוּי לָהֶם שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בִּלְתִּי לַשֵּׁם לְבַדּוֹ, וְכֵן מָצִינוּ בִּיהוֹשָׁעַ שֶׁגָּזַר עַל הַשֶּׁמֶשׁ וְהֵרַחַ לַעֲמֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (י, יב) שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן, וְעָמְדוּ, וְכֵן כַּמָּה חֲסִידִים מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַעֲרֶכֶת הַמַּזָּלוֹת [וְכֹחָם] בִּזְכוּתָם, יַאֲרִיךְ הָעִנְיָן לְהָבִיא כַּמָּה מַעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּעִנְיָן זֶה.

מצוה תקיא

א שֶׁלֹּא לְכַשֵּׁף – שֶׁלֹּא נִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מַעֲשֶׂה כִּשּׁוּף כְּלָל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ׳ וּמְכַשֵּׁף. וְעִנְיַן הַכִּשּׁוּף יָדוּעַ לַכֹּל דֶּרֶךְ כְּלָל, שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּנֵי אָדָם תַּחְבּוּלוֹת בְּלִי מִסְפָּר בְּמִינֵי עֲשָׂבִים וַאֲבָנִים וְהַרְבֵּה מִן הַדְּבָרִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן בְּנֵי אָדָם אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, וּמֵהֶם שֶׁיְּכַוְּנוּ הַמַּעֲשִׂים הָרָעִים הֵהֵם בְּעִתִּים יְדוּעוֹת וּבֶחֱדָשִׁים מְכֻוָּנִין לְאוֹתָן מְלָאכוֹת, וּמִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמְּגֻנִּים וְהַמְּכֹעָרִים תַּרְחִיקֵנוּ הַתּוֹרָה תַּכְלִית הָרְחוּק כִּי הֶבֶל הֵמָּה, וְאֵין רָאוּי לְעַם קָדוֹשׁ מַחְזִיקֵי דַּת הָאֱמֶת לָתֵת מַחְשָׁבָה בְּכִעוּרִין אֵלּוּ רַק בַּעֲבוּדָתוֹ יִתְעָלֶה, כִּי הוּא יַשְׂלִים כָּל חֵפֶץ עִמּוֹ לְטוֹב, בַּחֲסוֹתָם בְּשִׁמּוֹ הַגָּדוֹל וְשׁוּמָם כָּל מִבְטָחָם וּמִשְׁעַנְתָּם עַל חַסְדָּיו לְבַד. וּמֵהֶיוֹת הָעִנְיָנִים אֵלּוּ רְחוֹקִים מְאֹד וּכְעוּרִים לְפָנָיו בָּרוּךְ הוּא וּבָהֶם נִיצוֹץ מֵעִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה הִזְהִירָנוּ עַל זֶה בְּלָאו, וְחִיֵּב סְקִילָה כָּל הָעוֹבֵר וּמִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה אִם הוּא מְזִיד, וְחַטָּאת קְבוּעָה אִם הוּא שׁוֹגֵג. וְגַם מֵחֹמֶר הָעִנְיָן הִזְהִיר הַכָּתוּב בָּזֶה מִבִּשְׂאָר עֲבֵרוֹת עַל הַבַּיִת דִּין שֶׁלֹּא לְמַחֵל לָעוֹבֵר עַל זֶה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב, יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה. וּכְבָר דִּבַּרְתִּי מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ בְּלָאו דְּמְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה בְּסֵדֶר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (מצוה סב).

ב דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמָקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסַּנְהֶדְרִין. וְכָל שֶׁהוּא דַּיָּן עַל זֶה צָרִיךְ לָדַעַת חָכְמַת הַכִּשּׁוּף, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לְהַבְחִין בַּמַּעֲשֶׂה הַנַּעֲשֶׂה אִם הוּא מִן מִמִּינֵי הַכִּשּׁוּף אוֹ אוּלַי הוּא מִן הַדְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּכֹחַ הַטֶּבַע וּבִצְדָדִין הַמֻּתָּרִין, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת סז, א) כָּל שֶׁיֵּשׁ

בּוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה אֵין בּוֹ מִשּׁוּם דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי, וּכְבָר דִּבַּרְתִּי עַל זֶה שָׁם בְּלָאו דְּמְכַשָּׁפָה כְּפִי כֹּחִי. וּדְבָרִים אֵלּוּ צְרִיכִין עִיּוּן רַב, כִּי הִנֵּה נִמְצָא בַּגְּמָרָא מַעֲשִׂים שֶׁאִם לֹא יָדַעְנוּ אוֹתָם מִפִּיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הָיִינוּ אוֹסְרִין אוֹתָם מִשּׁוּם חֲשַׁשׁ אִסּוּר זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם אֲשֶׁר יִשָּׂא נַפְשׁוֹ לִכְנֹס בְּתַחְבּוּלוֹת אֵלּוּ וְיַדֵּמֶה דָּבָר לְדָבָר מֵהַדְּבָרִים שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, חֲרִי הוּא כְּפוֹתֵחַ לוֹ פֶּתַח לָבוֹא בְּגֵיהִנֹּם.

ג וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

מצוה תקיב

א **שֶׁלֹּא לַחֲבֹר חָבָר** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלַּעֲשׂוֹת הַשְׁבָּעוֹת עַל שׁוּם עִנְיָן. וְזֶה הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיֹּאמַר אָדָם דְּבָרִים וְיֹאמַר לִבְנֵי אָדָם שֶׁאוֹתָם הַדְּבָרִים יוֹעִילוּ אוֹ יַזִּיקוּ לְאֶחָד מִכָּל הָעִנְיָנִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְחוֹבֵר חָבָר. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן), אֶחָד חוֹבֵר אֶת הַנָּחָשׁ וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת הָעַקְרָב, כְּלוֹמַר, שֶׁיֹּאמַר עֲלֵיהֶם דְּבָרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ לְפִי דַּעְתּוֹ (עי' רמב"ם סהמ"צ ל"ת לה), וְכֵן הָאוֹמֵר דְּבָרִים עַל הַמַּכָּה כְּדֵי שֶׁיָּנוּחַ מֵעָלָיו הַכְּאֵב. וְיֵשׁ שֶׁפֵּרְשׁוּ חֹבֵר חָבָר שֶׁמְּקַבֵּץ בְּתַחְבּוּלוֹתָיו וְהַשְׁבָּעוֹתָיו נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת לְמָקוֹם אֶחָד. וְהַכֹּל בִּכְלַל הָאִסּוּר.

ב וְאוּלַי בְּנֵי תַּקְשֶׁה עָלַי בְּהָא דְּגָרְסִינַן בִּשְׁבוּעוֹת בְּפֶרֶק יְדִיעוֹת הַטָּמְאָה (שבועות טו, ב) שִׁיר שֶׁל פְּגָעִים בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים, וְאוֹמֵר יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן עַד כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי (תהלים צא, א ט), וְאוֹמֵר יְיָ מָה רַבּוּ צָרָי עַד לַיְיָ הַיְשׁוּעָה (שם ג, ב ט), וּפְרוֹשׁ פְּגָעִים, כְּלוֹמַר שֶׁאֲמִירַת אֵלּוּ הַמִּזְמוֹרִים תּוֹעִיל לִשְׁמֹר מִן הַנְּזָקִין. וְאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מְסַדֵּר לְהוּ לְהָנֵי קְרָאֵי וְגָנֵי? וְאֵין הַדָּבָר חָלִילָה דּוֹמֶה לְעִנְיַן חֹבֵר חָבָר שֶׁזָּכַרְנוּ, וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל זֶה (שבועות שם), אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תוֹרָה, אֲבָל הִזְכִּירוּ לוֹמַר מִזְמוֹרִים אֵלּוּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם דְּבָרִים יְעוֹרְרוּ נֶפֶשׁ הַיּוֹדֵעַ אוֹתָם, לַחֲסוֹת בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּלְהָשִׂים בּוֹ כָּל מִבְטַחוֹ, וְלִקְבֹּעַ בִּלְבָבוֹ יִרְאָתוֹ וְלִסְמֹךְ עַל חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ, וּמִתּוֹךְ הִתְעוֹרְרוּת עַל זֶה יִהְיֶה נִשְׁמָר בְּלִי סָפֵק מִכָּל נֶזֶק. וְזֶהוּ שֶׁהֵשִׁיבוּ בַּגְּמָרָא בְּעִנְיָן זֶה דְּקָא פָּרֵיךְ הָתָם, וְהֵיכִי עָבֵיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן, וְהָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָסוּר לְהִתְרַפְּאוֹת בְּדִבְרֵי תוֹרָה, וְאָמְרוּ לְהָנֵּךְ שָׁאנֵי, כְּלוֹמַר, לֹא אָסְרָה תּוֹרָה שֶׁיֹּאמַר אָדָם דִּבְרֵי תוֹרָה לְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לְטוֹבָה, כְּדֵי שֶׁיָּגֵן עָלָיו אוֹתוֹ הַזְּכוּת לְשָׁמְרוֹ.

ג מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

ד דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִשַּׁבָּת.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָשָׂה הַשְׁבָּעוֹת בְּמֵזִיד חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תקיג

א **שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּבַעַל אוֹב** – שֶׁלֹּא נִשְׁאַל בַּעַל אוֹב שֶׁיּוֹדִיעֵנוּ דָּבָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח י יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב. וְעִנְיַן הַכִּשּׁוּף הַזֶּה הוּא, שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂין מַכַּשְׁפוּת שֶׁשְּׁמוֹ פִּיתוֹם, שֶׁהוּא מַעֲלֶה אֶת הַמֵּת מִבֵּין שֶׁחְיוֹ וְשׁוֹמֵעַ הַשּׁוֹאֵל מִן הַמֵּת תְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלוֹתָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ בְּעִנְיְנֵי הַכִּשּׁוּף.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּסִפְרֵי (כאן) וּבְסַנְהֶדְרִין, (סה א), וְשָׁם בְּסַנְהֶדְרִין אָמְרוּ שֶׁהָעוֹשֶׂה כִּשּׁוּף זֶה, הוּא בִּסְקִילָה, וְהַשּׁוֹאֵל בָּהֶם בְּאַזְהָרָה, כְּלוֹמַר בְּחִיּוּב לָאו, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

מצוה תקיד

א **שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל בְּיִדְּעוֹנִי** – שֶׁלֹּא לִשְׁאֹל יִדְּעוֹנִי. וְהָעִנְיָן הַזֶּה הוּא שֶׁמְּשִׁים הַמְכַשֵּׁף עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ "יַדּוּעַ" לְתוֹךְ פִּיו, וְאוֹתוֹ הָעֶצֶם מְדַבֵּר עַל יְדֵי כִּשָּׁפָיו. וְזֹאת הַחַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ יַדּוּעַ רָאִיתִי בְּסֵפֶר מִן הַגְּאוֹנִים (עי' ר"ש כלאים פ"ח מ"ה) שֶׁהִיא גְּדֵלָה בְּחֶבֶל גָּדוֹל שֶׁיּוֹצֵא מִן הָאָרֶץ כְּעֵין חֶבֶל הַקְּשׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין, וְצוּרָתוֹ כְּצוּרַת אָדָם בְּכָל דָּבָר בִּפְנִים וְגוּף וְיָדַיִם וְרַגְלַיִם, וּמְשַׁבְּרוֹ מְחֻבָּר לַחֶבֶל, וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְקָרֵב אֵלֶיהָ כְּמִלּוֹא הַחֶבֶל, לְפִי שֶׁהִיא רוֹעָה סְבִיבוֹתֶיהָ כְּמִלּוֹא הַחֶבֶל, וְטוֹרֶפֶת כָּל מָה שֶׁיְּכוֹלָה לְהַשִּׂיג, וּכְשֶׁבָּאִין לְצוּדָהּ מוֹרִין בְּחִצִּים אֶל הַחֶבֶל עַד שֶׁנִּפְסָק, וְהִיא מֵתָה מִיָּד. וּבַיְרוּשַׁלְמִי דְּכִלְאַיִם (פ"ח ה"ד) אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֵרוּשׁ כִּי עִם אַבְנֵי הַשָּׂדֶה בְּרִיתֶךָ (איוב ה, כג), בַּר נַשׁ דְּטוּר הוּא, וְהוּא חָיֵי מִן טְבוּרֵהּ, אִי פָּסַק טְבוּרֵהּ לָא חָיֵי.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. וְכָל עִנְיָנָהּ, בְּדִינֶיהָ וּבְחִיּוּבָהּ כְּעִנְיַן מִצְוַת אוֹב שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ (מצוה תקיג).

מצוה תקטו

א **שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים** – שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ אֶל הַמֵּתִים. וְעִנְיַן דְּרִישָׁה זוֹ הוּא (עי׳ רמב״ם ל״ת לח), שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם מַרְעִיבִים עַצְמָם וְהוֹלְכִים וְלָנִים בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא לָהֶם הַמֵּת בַּחֲלוֹם וְיוֹדִיעֵם מָה שֶׁיִּשְׁאֲלוּ עָלָיו, וְיֵשׁ אֲחֵרִים שֶׁלּוֹבְשִׁין בְּגָדִים יְדוּעִים וְאוֹמְרִים דְּבָרִים וּמְקַטְּרִים קְטֹרֶת יְדוּעָה וְיוֹשְׁנִים לְבַדָּם כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת שֶׁהֵם רוֹצִים בּוֹ וְיִסַּפֵּר לָהֶם בַּחֲלוֹם, וְעַל כָּל מְלָאכוֹת אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּם נֶאֱמַר (דברים יח י יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ׳ וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּאִסּוּר כִּשּׁוּף בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקיא) וּבְסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סב).

ג וְדִינֵי הַמִּצְוָה. בְּסַנְהֶדְרִין (פרק שביעי).

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלָיו וְעָשָׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעֵהוּ שׁוּם דָּבָר, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תקטז

א **מִצְוָה לִשְׁמֹעַ אֶל נְבִיא הָאֱמֶת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל כָּל נָבִיא מֵהַנְּבִיאִים בְּכָל מָה שֶׁיְּצַוֵּנוּ, וַאֲפִלּוּ יְצַוֶּה אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹת בְּהֶפֶךְ מִצְוָה אַחַת מִן הַמִּצְוֹת אוֹ אֲפִלּוּ הַרְבֵּה מֵהֶן לְפִי שָׁעָה, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה שׁוֹמְעִין לוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת, אַחַר שֶׁהוּא נָבִיא אֱמֶת כָּל כַּוָּנוֹתָיו לְטוֹבָה, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הוּא עוֹשֶׂה לְחַזֵּק הַדָּת וּלְהַאֲמִין בַּשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח טו) נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן אֲפִלּוּ יֹאמַר לְךָ לַעֲבֹר עַל אַחַת מִן הַמִּצְוֹת לְפִי שָׁעָה שְׁמַע לוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁתַּכְלִית מַעֲלַת הָאָדָם הִיא הַשָּׂגַת הַנְּבוּאָה, וְאֵין לוֹ לְבֶן אָדָם בְּעוֹלָמוֹ אֲמִתַּת יְדִיעָה בִּדְבָרִים, כַּאֲמִתַּת יְדִיעָתוֹ בִּנְבוּאָה, שֶׁהִיא הַיְדִיעָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ פְּקָפּוּק, כִּי הִיא תָּבוֹא מִמַּעְיַן הָאֱמֶת, וּמְעַטִּים מִבְּנֵי הָעוֹלָם זוֹכִים בָּהּ וְעוֹלִים אֵלֶיהָ, כִּי הַסֵּלָם גָּדוֹל מְאֹד, רַגְלוֹ בָּאָרֶץ וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וּמִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא הַשֵּׁם יִזְכֶּה וְיַעֲלֶה בְּהַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ? אֶחָד מֵאַלְפֵי רְבָבוֹת אֲנָשִׁים הוּא הַמַּשִּׂיג לְמַעֲלָה זוֹ, וּבְדוֹר שֶׁרָאוּי לְכָךְ. עַל כֵּן צִוָּתָנוּ הַתּוֹרָה, כִּי בְּהַגִּיעַ אִישׁ אֶחָד בַּדּוֹר אֶל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת, וְיִהְיֶה יָדוּעַ אֲצָלֵנוּ בְּעִנְיָנוֹ וּבְכֹשֶׁר מַעֲשֵׂהוּ כִּי נֶאֱמָן לְנָבִיא, שֶׁנִּשְׁמַע אֵלָיו בְּכָל אֲשֶׁר יְצַוֶּה, כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת וְיַדְרִיכֵנוּ בּוֹ, וְלֹא נִשָּׂא נַפְשֵׁנוּ לְהַמְרוֹת פִּיו וְלַחְלֹק עִמּוֹ, כִּי הַמַּחְלֹקֶת עָלָיו בְּשׁוּם דָּבָר, הוּא טָעוּת גָּמוּר, וְחֶסְרוֹן יְדִיעַת הָאֱמֶת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מִבְּאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל זְמַן שֶׁיִּמָּצֵא נָבִיא בֵּינֵינוּ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא יִשְׁמַע אֵלָיו חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי וְגוֹ׳ אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (פט, א) שְׁלֹשָׁה מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם, הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ, וְכָל זֶה בְּמַשְׁמַע הַכָּתוּב, שֶׁאָמַר אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע וְגוֹ׳. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קְרִי בֵּהּ ״לֹא יִשָּׁמַע״, וּקְרִי בֵּהּ ״לֹא יַשְׁמִיעַ״.

מצוה תקיז

א **שֶׁלֹּא לְהַנָּבֵא בְּשֶׁקֶר** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר, כְּלוֹמַר: שֶׁלֹּא יֹאמַר שׁוּם אָדָם שֶׁנֶּאֶמְרוּ לוֹ דְּבָרִים בִּנְבוּאָה מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא אָמָרָם. וְכֵן בִּכְלַל הַלָּאו אֲפִלּוּ אִם יֹאמַר דְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בִּנְבוּאָה לְזוּלָתוֹ וְיֹאמַר בְּשֶׁקֶר שֶׁהוּא נִצְטַוָּה לְאָמְרָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח כ) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְגוֹ׳. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסַנְהֶדְרִין (פט, א) אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו, הוּא לֹא צִוִּיתִיו, אֲבָל לַחֲבֵרוֹ צִוִּיתִיו, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מָה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְנֶאֱמַר לַחֲבֵרוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּהְיֶה בָּזֶה חֻרְבַּן גָּדוֹל וְרָעָה רַבָּה בְּדָתֵנוּ הַמְקֻדָּשֶׁת וְהַשְׁלֵמָה, כִּי עִקַּר הָאֱמֶת מִבְּלִי סִיג הַמַּגִּיעַ אֶצֶל בְּנֵי אָדָם הוּא עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, וְהַתּוֹרָה תְּצַוֵּנוּ לְהַאֲמִין בָּהֶם וְלָלֶכֶת אַחַר עֲצָתָם הַנְּכוֹנָה וְדַעְתָּם הַשְּׁלֵמָה, וְעַל כֵּן בְּקוּם בְּנֵי בְלִיַּעַל לֵאמֹר דְּבָרִים שֶׁלֹּא צִוָּם הַשֵּׁם יוֹצִיאוּ לַעַז בַּנְּבוּאָה, שֶׁהִיא הָעִקָּר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ עִם הַקֹּדֶשׁ, וִיפַקְפֵּק בְּסִבָּתָם לֵב כָּל הָעָם אַף בִּנְבִיאֵי הָאֱמֶת. וְאִם יֹאמַר אָדָם גַּם כֵּן מָה שֶׁנִּצְטַוָּה אָדָם אַחֵר עָלָיו יֵשׁ בָּזֶה חֻרְבָּה

גְּדוֹלָה, כִּי הָאִישׁ הַזֶּה בְּאָמְרוֹ שֶׁהוּא נָבִיא וְנִצְטַוָּה בָּזֶה, וְנִרְאֶה דְּבָרָיו מִתְקַיְּמִין כְּדִבְרֵי נְבִיאֵי הָאֱמֶת, נַחְזִיק אוֹתוֹ כְּאִישׁ אֱלֹהִים, קָדוֹשׁ, שְׁלִיחַ הָאֵל, וְנַאֲמִין אֲלָיו וְנִקַּח רְאָיָה בְּכָל הַנָּהָגוֹתֵינוּ מִמַּעֲשָׂיו, וְאוּלַי אַחַר שֶׁאֵין זְכוּתוֹ וְעִנְיָנוֹ גָּדוֹל לִהְיוֹת הוּא שָׁלִיחַ בְּאוֹתָהּ נְבוּאָה שֶׁאָמַר, אֵינֶנּוּ רָאוּי לִסְמֹךְ בּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְיֹאמַר, וְיִטְעֶה הֶהָמוֹן בְּלֶכְתָּם אַחַר עֲצָתוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, וְהֵם בְּסַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנִבָּא בְּשֶׁקֶר, כְּלוֹמַר, שֶׁהִגִּיד דְּבָרִים בְּשֵׁם הָאֵל שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הָאֵל, וְכֵן הַמִּתְנַבֵּא מָה שֶׁאָמַר הָאֵל לַחֲבֵרוֹ וְלֹא לוֹ, חַיָּב מִיתָה, וּמִיתָתוֹ הִיא בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם נב, ב) שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק.

מצוה תקיח

א שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁלֹּא לְהִתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית צִוְּתָה לְעָבְדָהּ, וְתַבְטִיחַ גְּמוּל לְעוֹבְדֶיהָ, וְתַפְחִיד מֵעֹנֶשׁ לְמִי שֶׁלֹּא יַעַבְדָהּ. כְּמוֹ שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים נְבִיאֵי הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה, כְּמוֹ שֶׁהֻזְכַּר בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים. וְכֵן בִּכְלַל זֶה אִם יֹאמַר שֶׁהָאֵל צִוָּה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית. וְלֹא בָּא עַל זֶה בַּכָּתוּב בְּאַזְהָרָה מִבֹּאֶרֶת מְיֻחֶדֶת בָּזֶה, אָמְנָם נִתְבָּאֵר בַּכָּתוּב עֹנֶשׁ הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר עַל זֶה (דברים יח כ) וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. וּמִיתָה זוֹ הִיא חֶנֶק, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ. וּכְבָר יָדַעְנוּ הָעִקָּר שֶׁהוֹרוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר שֶׁיִּהְיֶה אַזְהָרַת הָעִנְיָן הַזֶּה בְּכָלָל וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ (שמות כג, יג), שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים לְלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר (מצוה פו). וְאֵין בִּנְמִנָּע לִהְיוֹת לָאו אֶחָד מוֹנֵעַ דְּבָרִים רַבִּים, וְלֹא יִהְיֶה דִּינוֹ כְּדִין לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת מִכֵּיוָן שֶׁיִּתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצות סוף שרש יד).

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּכָל עִנְיָן עֲבוֹדָה זָרָה יָדוּעַ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פט, א) אֶחָד הָאוֹמֵר אָמְרָה לִי עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית, אוֹ כּוֹכָב פְּלוֹנִי, שֶׁמִּצְוָה לַעֲשׂוֹת כֵּן וְכֵן אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, אֲפִלּוּ כְּוִין אֶת הַהֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא, וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר, דִּינוֹ בְּמִיתָה, בְּמַזִּיד, כְּשֶׁיֵּשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה כַּיָּדוּעַ בְּכָל מָקוֹם. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסַנְהֶדְרִין בְּפֶרֶק אַחַד עָשָׂר.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

מצוה תקיט

א שֶׁלֹּא נִיָּרֵא מֵהֲרִינַת נְבִיא הַשֶּׁקֶר – שֶׁלֹּא נִירָא מִלַּהֲרֹג נְבִיא הַשֶּׁקֶר (עי׳ רמב״ם סנהדרין יד ג), וְלֹא נִפְחַד שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ בָּזֶה שׁוּם עֹנֶשׁ, וַאֲפִלּוּ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, אַחַר שֶׁשֶּׁקֶר בְּפִיו אֵין לָנוּ עֹנֶשׁ בְּמִיתָתוֹ, אֲבָל הִיא עָלֵינוּ מִצְוָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יח כב) לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ, לֹא תִּמְנַע עַצְמְךָ מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסָמוּךְ בְּמִתְנַבֵּא בְּשֶׁקֶר.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, וְהֵם בְּסַנְהֶדְרִין (פרק הנחנקין).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָן, כִּי אָז בְּיֵדֵינוּ לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ב א) שֶׁאֵין דָּנִין נְבִיא הַשֶּׁקֶר אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

מצוה תקכ

א מִצְוָה לְהָכִין שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט – לְהַבְדִּיל שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט מֵעָרֵי הַלְוִיִּם, שֶׁתִּהְיֶינָה מוּעָדוֹת לָנוּס שָׁמָּה מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְשֶׁיְּתַקְּנוּ הַדְּרָכִים לְעֵמַת הֶעָרִים וְיִתְיַשְּׁרוּ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות י, ב), שֶׁמִּקְלָט מִקְלָט הָיוּ כּוֹתְבִין בְּפָרָשַׁת הַדְּרָכִים, וּמְפַנִּים הַדְּרָכִים שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶן דָּבָר שֶׁיְּאַחֵר הַבּוֹרֵחַ מִן הַמְּרוּצָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט ג) תָּכִין לְךָ הַדָּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ וְגוֹ׳.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּמַת הַהוֹרֵג שׁוֹגֵג עַל יְדֵי גּוֹאֲלֵי הַדָּם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עי׳ רמב״ם הל׳ רוצח פ״ח הל׳ ב ד) כִּי שֵׁשׁ עָרִים אֵלֶּה שָׁלֹשׁ מֵהֶן הִבְדִּיל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְשָׁלֹשׁ הִבְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְלֹא קָלְטוּ שֶׁל מֹשֶׁה, עַד שֶׁהִבְדִּלוּ הַשָּׁלֹשׁ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וְאִם כֵּן, לָמָּה הִבְדִּילָן מֹשֶׁה? אָמַר מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדֵי אֲקֵיְמָנָּה, וּבִימֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹסִיף עוֹד שָׁלֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיִסַּפְתָּ לָךְ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה וְגוֹ׳. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם הל׳ ט י) שֶׁכָּל עָרֵי הַלְוִיִּם הָיוּ קוֹלְטוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם וְגוֹ׳ הִקִּישָׁן הַכָּתוּב כֻּלָּן. אֲבָל הֶפְרֵשׁ זֶה הָיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁעָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת, בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת, וּשְׁאָר עָרֵי הַלְוִיִּם אֵינָן קוֹלְטוֹת אֶלָּא לְדַעַת. וְרוֹצֵחַ הַדָּר בְּעָרֵי מִקְלָט אֵינוֹ נוֹתֵן שְׂכַר בַּיִת, וּבִשְׁאָר הֶעָרִים נוֹתֵן שְׂכַר בַּיִת. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב ק, ב) שֶׁרֹּחַב דֶּרֶךְ עִיר מִקְלָט צָרִיךְ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמּוֹת, וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר, בֵּית דִּין שׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים, לְתַקֵּן אֶת הַדְּרָכִים, וְאִם נִתְרַשְּׁלוּ בָּדָבָר כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָמִים. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות יא, ב) שֶׁכָּל עִיר הַקּוֹלֶטֶת תְּחוּמָהּ קוֹלֵט. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּסַנְהֶדְרִין וּמַכּוֹת וּשְׁקָלִים וְסוֹטָה.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים עַל אַדְמָתָן, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַמֶּלֶךְ, וְעַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן.

מצוה תקכא

א **שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹצֵחַ וְחוֹבֵל** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלַּחְמֹל עַל מִי שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ אוֹ חִסֵּר אֶחָד מֵאֵיבָרָיו, שֶׁלֹּא יֹאמַר הַדַּיָּן, עָנִי זֶה שֶׁכָּרַת יַד חֲבֵרוֹ אוֹ סִמֵּא עֵינוֹ, לֹא בְּכַוָּנָה עָשָׂה זֶה, וְיִחְמֹל עָלָיו וִירַחֲמֵהוּ מִלְּשַׁלֵּם לוֹ כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט, כא) וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ, נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ וְגוֹ׳. וְנִכְפְּלָה הַמְּנִיעָה בָּזֶה בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג) לֹא תָחֹס עֵינְךָ עָלָיו, וּבִעַרְתָּ דַּם הַנָּקִי.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁאִם לֹא נִיסַּר הַמַּזִּיקִין וּנְבַעֵר הָרָע מִקִּרְבֵּנוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ, וְלֹא יִתְיַשְּׁבוּ הַמְּדִינוֹת, אֵין הַצֹּרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בּוֹ הַדִּבּוּר.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה קְצָרִים, מְבֹאָרִים בְּלְשׁוֹן הַכָּתוּב.

ד וְנוֹהֶגֶת אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁפָּט, וּבִזְמַן הַבַּיִת. וְהַדַּיָּן הָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֶעֱלִים עֵינוֹ מִלַּעֲנֹשׁ הַמְּחֻיָּב כְּפִי רִשְׁעָתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, מִן הַסַּעַם שֶׁזָּכַרְנוּ שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר חֶרְבַּן בְּיִשּׁוּב הָעוֹלָם, וְאַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לָדִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת חַיָּבִין כָּל בֵּית דִּין לַעֲנֹשׁ הַמְּחֻיָּבִין כְּפִי רִשְׁעָתָן כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדָם, הֵן בְּמָמוֹן אוֹ בַּגּוּף, אִם יוּכְלוּ לָהֶם כְּפִי שֶׁיִּרְאוּ שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקִיּוּם הָעָם, אִם אֵין הַשֵּׁבֶט נָטוּי תָּמִיד עַל גַּו כְּסִילִים.

מצוה תקכב

א **שֶׁלֹּא לְהַסִּיג גְּבוּל** – שֶׁלֹּא נַסִּיג גְּבוּל. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁלֹּא נְשַׁנֶּה גְּבוּל שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵינוּ וּבֵין זוּלָתֵנוּ עַד שֶׁיִּתָּכֵן לַמְשַׁקֵּר שֶׁיֹּאמַר שֶׁאֶרֶץ זוּלָתוֹ הִיא שֶׁלּוֹ, וְכֵן אִם שִׁנָּה סִימָנֵי הַגְּבוּל וּקְבָעָם בְּתוֹךְ קַרְקַע שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיֹאמַר שֶׁלֹּא שִׁנָּהוּ וְשֶׁהַקַּרְקַע הוּא שֶׁלּוֹ עַד הַגְּבוּל, עַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט יד) לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ וְגוֹ׳, וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי לֹא תַסִּיג גְּבוּל וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תִגְזֹל. וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תַסִּיג? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הָעוֹקֵר תְּחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, יָכוֹל אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד. נִמְצָא הָעִנְיָן כֵּן, הַמַּסִּיג גְּבוּל אֲפִילּוּ מְלוֹא אֶצְבַּע, אִם בְּחֶזְקָה עָשָׂה עָבַר עַל לֹא תִגְזֹל, וְאִם בַּסֵּתֶר עוֹבֵר עַל לֹא תַּגְנֹב, וְזֶה יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין.

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה בְּכָל עִנְיַן גֶּזֶל יָדוּעַ הוּא, כִּי הוּא דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל מֵעִיד עָלָיו, וְתוֹעֶלֶת הַכֹּל הוּא.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים [ח״מ סימן שעו].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה עָבַר עַל לָאו, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, מִן הַכְּלָל הַיָּדוּעַ לָנוּ, שֶׁלָּאו הַנִּתָּק לְתַשְׁלוּמִין אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מצוה תקכג

א **שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר הָעֲדוּת בְּעֵד אֶחָד** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ שֶׁלֹּא נַעֲמִיד גְּבוּלֵי הָעִנְיָן בְּגוּף הַנֶּעֱנָשׁ, וְכֵן שֶׁלֹּא נוֹצִיא מָמוֹן, עַל פִּי עֵדוּת עֵד אֶחָד, וַאֲפִלּוּ הוּא בְּתַכְלִית הַכַּשְׁרוּת וְהַחָכְמָה, אוֹ אֲפִלּוּ נָבִיא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים יט טו) לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיֵּצֶר לֵב הָאָדָם רַע וְלִפְעָמִים יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ טִינָא עַל חֲבֵרוֹ, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה הָאָדָם בְּתַכְלִית הַכֹּשֶׁר לֹא יִנָּצֵל מֵחֵטְא לִפְעָמִים, וְאַף כִּי יַעֲמֹד אָדָם יָמִים רַבִּים בְּדַרְכֵי הַיֹּשֶׁר אֵינוֹ מִן הַנִּמְנָע לְהִתְהַפֵּךְ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ וּלְהַרְשִׁיעַ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כט, א) כִּי יוֹחָנָן שִׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדֹלָה וּלְבַסּוֹף נַעֲשָׂה צָדוֹקִי, גַּם אָמְרוּ בַּחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר שֶׁהָיָה תְּחִלָּה נְבִיא אֱמֶת, וּלְבַסּוֹף נַעֲשָׂה נְבִיא שֶׁקֶר. עַל כֵּן הוּא רָאוּי וְכָשֵׁר הַדָּבָר שֶׁלֹּא לִסְמֹךְ עַל לֵב אָדָם לַעֲנֹשׁ חֲבֵרוֹ עַל פִּיו, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה הַנֶּעֱנָשׁ רָשָׁע גָּמוּר וְהֶדְיוֹט שֶׁבַּהֶדְיוֹטוֹת וְהַמֵּעִיד חָכָם גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. אֲבָל בִּהְיוֹת הַמְּעִידִים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים חֲזָקָה בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַסְכִּימוּ לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר, וּגְדוֹלָה חֲזָקָה בְּכָל הַדְּבָרִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבועות מ א) בְּעֵד אֶחָד, דִּלְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת הוּא דְּאֵינוֹ קָם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נַעֲנִישׁ שׁוּם אָדָם עַל פִּי עֵד אֶחָד, בְּעִנְיַן גּוּף אוֹ בְּעִנְיַן מָמוֹן, וְהוּא פְּרוּשׁ עָוֹן וְחַטָּאת, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה, כְּלוֹמַר, שֶׁמְּחַיֵּב הוּא שְׁבוּעָה לְאוֹתוֹ שֶׁמֵּעִיד עָלָיו, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ תֵּן לִי מָנֶה שֶׁהִלְוִיתִיךָ, אָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד כְּדִבְרֵי הַתּוֹבֵעַ, חַיָּב הַנִּתְבָּע לְהִשָּׁבַע. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ גַּם כֵּן שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעֵד אֶחָד לֹא הֶאֱמִינַתּוּ תּוֹרָה לַעֲנֹשׁ עַל פִּיו חֲבֵרוֹ בְּגוּף אוֹ בְּמָמוֹן, מִכָּל מָקוֹם נֶאֱמָן הוּא בְּאִסּוּרִין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא (גטין ב, ב) עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין, כְּלוֹמַר שֶׁיָּעִיד בָּשָׂר זֶה אוֹ יַיִן זֶה אָסוּר הוּא אוֹ כָּשֵׁר נֶאֱמָן, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ו, ב), שֶׁבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת מְקַבְּלִין עֵדוּת מְיֻחֶדֶת, כֵּיצַד? אֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי הִלְוָהוּ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ מְצָטָרְפִין. וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאִם הֵעִיד אֶחָד בְּבֵית דִּין זֶה וְאֶחָד בְּבֵית דִּין אַחֵר יָבוֹא בֵּית דִּין אֵצֶל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ עֵדוּתָן, וְכִדְאָמְרִינַן בְּרֹאשׁ פֶּרֶק גֵּט פָּשׁוּט (ב״ב קסה, ב) שִׁלַּחוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ לְרַבִּי יִרְמְיָה, עַד אֶחָד בִּכְתָב וְעֵד אֶחָד בְּעַל פֶּה, מַהוּ שֶׁיְּצָטָרְפוּ? שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ אֶחָד בְּבֵית דִּין זֶה וְאֶחָד בְּבֵית דִּין אַחֵר, מָה הוּא שֶׁיָּבוֹא בֵּית דִּין זֶה אֵצֶל בֵּית דִּין זֶה וְיִצְטָרְפוּ? שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין זֶה וְחָזְרוּ וְהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין זֶה, מַהוּ שֶׁיָּבוֹא אֶחָד מִכָּל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ? שְׁלַח לְהוּ אֲנִי אֵינִי כְּדַאי שֶׁאַתֶּם שְׁלַחְתֶּם לִי, אֲבָל דַּעַת תַּלְמִידְכֶם נוֹטָה שֶׁיִּצְטָרְפוּ, וְכֵן הֲלָכָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בִּכְתֻבּוֹת פֶּרֶק הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה (כא, א), שֶׁעֵד וְדַיָּן, אֵין מִצְטָרְפִין בְּמָה שֶׁהוּא מִדְּאוֹרַיְתָא.

ד וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם עדות פ״ה ה״ב) שֶׁבִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, בְּסוֹטָה שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים, וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁלֹּא תֵּעָרֵף, כְּלוֹמַר אִם מֵעִיד אֶחָד שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּהֲרִיגַת הַנֶּרְצָח אֵין עוֹרְפִין אֶת הָעֶגְלָה, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה (דברים כא א) לֹא נוֹדַע, וַהֲרֵי נוֹדַע לְאִישׁ אֶחָד. וַחֲכָמִים הֶאֱמִינוּ עֵד אֶחָד שֶׁיָּעִיד בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַגֵּן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות פח, א) בְּטַעַם זֶה, שֶׁהִיא מְדַקְדֶּקֶת אַחַר הָאֱמֶת בָּזֶה, שֶׁאִם שָׁמָא תִּנָּשֵׂא וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא בַּעְלָהּ תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וַהֲוָלַד מַמְזֵר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם ה״ג), שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁתּוֹעִיל עֵדוּת עֵד אֶחָד מוֹעִילָה גַּם כֵּן עֵדוּת אִשָּׁה וּפָסוּל, חוּץ מֵעֵד אֶחָד שֶׁל שְׁבוּעָה, שֶׁאֵין מְחַיְּבִין שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּעֵדוּת עֵד כָּשֵׁר.

ה וְכֵן מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁפְּעָמִים יְשַׁלֵּם הַנִּתְבָּע מָמוֹן עַל פִּי עֵד אֶחָד, כֵּיצַד (רמב״ם טוען ונטען פ״ד ה״ח) ? הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וַהֲרֵי עֵד אֶחָד מֵעִיד עָלָיו, וְהַנִּטְעָן אוֹמֵר כֵּן הוּא, אֲבָל אַתָּה חַיָּב לִי מָנֶה כְּנֶגֶד אוֹתוֹ מָנֶה, הֲרֵי זֶה מְחֻיָּב שְׁבוּעָה בִּשְׁבִיל עֵדוּת הָעֵד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע לְהַכְחִישׁ הָעֵד, שֶׁהֲרֵי הוּא מוֹדֶה בְּמֵה שֶׁהָעֵד מֵעִיד בּוֹ, וְהַדִּין הוּא כֵּן, שֶׁכָּל מְחֻיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע שֶׁמְּשַׁלֵּם. וְאֵין נִשְׁבָּעִין בְּהֶעָדֵת עֵד אֶחָד לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן יַכְחִישׁ הַנִּשְׁבָּע אֶת הָעֵד וְיִכְפֹּר בְּעֵדוּתוֹ וְיִשָּׁבַע עַל זֶה, וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) שֶׁשְּׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵד אֶחָד וְהַנִּתְבָּע טוֹעֵן שֶׁפָּרָעוֹ, שֶׁעַכְשָׁו אֵינוֹ מַכְחִישׁ עֵדוּת הָעֵד שֶׁמֵּעִיד בַּהַלְוָאָה, שֶׁמְּשַׁלֵּם, וַחֲלוּקִין עָלָיו אֲחֵרִים (עי׳ ראב״ד שם). וְכֵן כַּפְרָן שֶׁבָּא עָלָיו עֵד אֶחָד, וְטָעַן שֶׁפָּרַע אוֹ שֶׁהֶחְזִיר הַפִּקָּדוֹן, בְּכָל זֶה אָמְרִינַן שֶׁהוּא מְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע וּמְשַׁלֵּם. וּבַגְּמָרָא בְּבָבָא בָּתְרָא בְּפֶרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (בבא בתרא לג, ב) מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָטַף לָשׁוֹן שֶׁל כֶּסֶף מֵחֲבֵרוֹ בִּפְנֵי עֵד אֶחָד, וְאָמַר כֵּן הוּא הָאֱמֶת שֶׁחָטַפְתִּיהָ מִמֶּנּוּ, אֲבָל שֶׁלִּי חָטַפְתִּי, וַאֲתָא לְקַמֵּהּ דְּרַבִּי אַמִּי, וְאָמַר, הֵיכִי לְדַיְּנוּהוּ דַּיָּנֵי לְהַאי דִּינָא? לִשַׁלֵּם, לֵיכָּא תְּרֵי סָהֲדֵי, לִפְטְרֵהּ, אִבָּא חַד סָהֲדָא, לִשְׁתְּבַע דְּלָא חָטַף, וְהָא קָא מוֹדֶה וַאֲמַר אֵין חָטַפְתִּי, וַהֲוָה יָתֵב רַבִּי אַבָּא קַמֵּהּ וְאָמַר, הָוֶה לֵהּ מְחֻיָּב שְׁבוּעָה כְּלוֹמַר, מִפְּנֵי עֵדוּת הָעֵד, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁ דִּבְרֵי הָעֵד, וְכָל הַמְחֻיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם. וְכֵן הַדִּין בְּכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו וּמִי שֶׁתָּבַע חֲבֵרוֹ מָנֶה הִלְוִיתִיךָ, וְכָפַר בּוֹ וְאָמַר לוֹ לֹא הִלְוִיתַנִי כְּלוּם מֵעוֹלָם, וְהֵבִיא עֵד אֶחָד שֶׁלָּוָה מִמֶּנּוּ בְּפָנָיו, הוֹאִיל וְאִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם, הָיָה מֵחֲזַק כַּפְרָן וְדִינוֹ שֶׁיְּשַׁלֵּם, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עַל פִּי עֵד אֶחָד, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁשְּׁנַיִם מְחַיְּבִין אוֹתוֹ מָמוֹן אֶחָד מְחַיְּבוֹ שְׁבוּעָה, חָזַר וְאָמַר פָּרַעְתִּי, מְשַׁלֵּם בְּלֹא שְׁבוּעָה, לְפִי

שֶׁהוּא מְחַיֵּב שְׁבוּעָה מִפְּנֵי עֵדוּת הָעֵד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַכְחִישׁוֹ בְּעֵדוּת הַהַלְוָאָה אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר פָּרַעְתִּי, וּכְבָר אָמַרְנוּ שֶׁכָּל מְחַיֵּב שְׁבוּעָה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם. וְיֵשׁ פָּרָטֵי הַמִּצְוָה רַבִּים, מְבֹאָרִים בְּמָקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים, בִּיבָמוֹת וּכְתֻבּוֹת וְסוֹטָה וְגִטִּין וְקִדּוּשִׁין וּבְכָל סֵדֶר נְזִיקִין.

ז וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין הַיּוֹם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקִּים גְּבוּלֵי הָעֹנֶשׁ, זוֹלָתִי בַּצְּדָדִין שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, הֵן בְּגוּף הֵן בְּמָמוֹן, בְּעֵד אֶחָד, עָבַר עַל לָאו זֶה.

מצוה תקכד

א **לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת לְעֵדִים אֲשֶׁר הֵעִידוּ עֵדוּת שֶׁקֶר, כְּפִי מַה שֶּׁבִּקְּשׁוּ לְהַזִּיק בְּעֵדוּתָם לַאֲשֶׁר הֵעִידוּ עָלָיו, הֵן בְּמָמוֹן, הֵן בְּמַלְקוּת, הֵן בְּמִיתָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, כִּדְאִיתָא פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין סה, ב) לוֹקִין הֵם מֵרִבּוּיָא דִּקְרָא (דברים כה, א) וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְגוֹ'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם יט יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. וְזֶהוּ דִּין עֵדִים זוֹמְמִים הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת. וְעִנְיַן הַהֶזֵּמָה הוּא, שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְיַכְחִישׁוּ הָרִאשׁוֹנִים עַל עֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמְרוּ לָהֶם, וְאֵיךְ אַתֶּם מְעִידִים עַל דָּבָר פְּלוֹנִי, וַהֲלֹא בְּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁהָיָה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, לֹא הֱיִיתֶם אַתֶּם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁם, אֲבָל עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם אַחֵר? זוֹ הִיא עִקַּר הֶזֵּמַת הָעֵדוּת, וְהַתּוֹרָה צִוַּתְנוּ לְהַאֲמִין הָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים עַל הָרִאשׁוֹנִים, בֵּין שֶׁהָרִאשׁוֹנִים שְׁנַיִם, אוֹ אֲפִלּוּ מֵאָה אוֹ יוֹתֵר, דִּלְעִנְיַן עֵדוּת תְּרֵי כְּמֵאָה וּמֵאָה כִּתְרֵי.

ב מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְיַסֵּר כָּל אִישׁ אֲשֶׁר מְלָאוֹ לִבּוֹ לְהָעִיד בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתוֹ בֶּאֱמֶת וּבְבֵרוּר, בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַדָּבָר עִנְיָן שֶׁכָּל אֲשֶׁר לַבְּרִיּוֹת תָּלוּי עָלָיו, הֵן מָמוֹן, הֵן גּוּף. וּבַאֲשֶׁר תֹּאמַין הַתּוֹרָה הָאַחֲרוֹנִים עַל הָרִאשׁוֹנִים לֹא יָדַעְנוּ טַעַם בָּרוּר בָּזֶה, אָכֵן הִגִּיד לִי אֶחָד מִן הַחֲכָמִים קְצָת טַעֲנָה בַּדָּבָר, כִּי הַתּוֹרָה תַּאֲמִין עֵדִים, וְאֵין סָפֵק שֶׁאִלּוּ יָעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים עַל שִׁלְשָׁה אֲנָשִׁים אוֹ יוֹתֵר, שֶׁהָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמָנִים הַשְּׁנַיִם הַמְּעִידִים וַאֲפִילּוּ יַכְחִישׁוּם הַמְרֻבִּים, מִפְּנֵי שֶׁאִלּוּ הֵם עֵדִים, וְהָאֲחֵרִים בַּעֲלֵי דָּבָר, וּבְעֵדִים זוֹמְמִין כְּמוֹ כֵן אַחַר שֶׁהָאַחֲרוֹנִים מְעִידִים עַל הָעֵדִים עַצְמָן לוֹמַר לָהֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הַהֶזֵּמָה, חָזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים בַּעֲלֵי דָּבָר וְהָאַחֲרוֹנִים מְעִידִים עַל הָעֵדִים עַצְמָן לוֹמַר לָהֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הַהֶזֵּמָה, חָזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים בַּעֲלֵי דָּבָר, וְהָאַחֲרוֹנִים עֵדִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות ה, א), שֶׁעִנְיַן הַהֶזֵּמָה, הֵיא בָּעֵדִים בְּעַצְמָן כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמְרוּ לָהֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֲבָל בְּעִנְיַן הַכְחָשָׁה אֵין מַאֲמִינִין אֶלּוּ עַל אֵלּוּ, וּתְהֵא עֵדוּת כֻּלָּם בְּטֵלָה. וּמַהוּ עִנְיַן הַהַכְחָשָׁה? כְּגוֹן שֶׁמְּעִידִין בָּעֵדוּת בְּעַצְמָהּ, שֶׁהַכַּת הָרִאשׁוֹנָה אוֹמֶרֶת הָיָה דָּבָר פְּלוֹנִי, וְהָאַחֲרוֹנָה אוֹמֶרֶת לֹא הָיָה, אוֹ שֶׁיָּבֹא מִכְּלַל דִּבְרֵיהֶם שֶׁלֹּא הָיָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ג ב) שֶׁאֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין מָמוֹן וְלֹא לוֹקִין עַד שֶׁיּוּזְמוּ שְׁנֵיהֶם. וּמָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם), שֶׁעֵדִים זוֹמְמִין אֵין צְרִיכִים הַתְרָאָה, אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁהוּזְמוּ נִדּוֹנִין, וְעֵדִים שֶׁהֻכְחֲשׁוּ תְּחִלָּה וּלְבַסּוֹף הוּזְמוּ הֲרֵי אֵלּוּ גַּם כֵּן נִדּוֹנִין, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק ג ב) הַכְחָשָׁה תְּחִלַּת הֶזֵּמָה הִיא. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (כתובות כ, א), שֶׁאֵין מְזִמִּין הָעֵדִים, אֶלָּא בִּפְנֵיהֶם, אֲבָל מַכְחִישִׁין אוֹתָם שֶׁלֹּא בִּפְנֵיהֶם. וְאִם הוֹצִיאוּ בְּעֵדוּתָם מָמוֹן מַחְזִירִין בֵּית דִּין הַמָּמוֹן לְבַעֲלָיו, וּמְשַׁלְּמִין הָעֵדִים כְּסַךְ הַמָּמוֹן שֶׁחָשְׁבוּ לְהַפְסִידוֹ. אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אֵינוֹ כֵּן, שֶׁאִם נֶהֱרַג אֶחָד עַל פִּיהֶם וְהוּזְמוּ אַחַר כֵּן, אֵינָם נֶהֱרָגִים, שֶׁכֵּן בָּאָה הַקַּבָּלָה (מכות ה, א) לֹא הָרְגוּ נֶהֱרָגִין, הָרְגוּ אֵינָם נֶהֱרָגִין. וְיֵשׁ לוֹמַר קְצָת טַעַם לַדָּבָר, כִּי אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִין, וְלוּלֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב הַנִּדּוֹן בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים לֹא נִגְמַר עָלָיו מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁפָּט, אֲבָל וַדַּאי רָאוּי הָיָה לְכָךְ, וּגְלְגְּלוּ עָלָיו דִּינוֹ מִן הַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי זֶה הָרָשָׁע, וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר (משלי טז, ד) וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה. וְאַחַר שֶׁנִּתְגַּלָּה הַדָּבָר לְעֵינֵינוּ, כִּי זֶה הָאִישׁ בֶּן מָוֶת הָיָה לֹא רָצְתָה הַתּוֹרָה שֶׁנַּהֲרֹג הָעֵדִים עָלָיו, וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, מִי שֶׁהָרַג אֶת הַטָּרְפָּה שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, גַּם זֶה כְּמוֹ כֵן, מִכֵּיוָן שֶׁיָּדַעְנוּ עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה, אֵין לוֹ דָּמִים. וְיֵשׁ פָּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (פ"א).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בֵּית דִּין סָמוּךְ, לְפִי שֶׁתַּשְׁלוּמִין שֶׁל עֵדִים זוֹמְמִין קָנָס הוּא, וְיָדוּעַ שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת, אֶלָּא בְּבֵית דִּין סָמוּךְ. וּבֵית דִּין הָרָאוּי לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת שֶׁלֹּא עָשָׂה לְעֵדִים זוֹמְמִים כַּאֲשֶׁר זָמְמוּ לַעֲשׂוֹת לַאֲחֵיהֶם, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקכה

א **שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וּלְפַחֵד בַּמִּלְחָמָה** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וּלְפַחֵד מִן הָאוֹיְבִים בְּעֵת הַמִּלְחָמָה, וְשֶׁלֹּא נִבְרַח מִפְּנֵיהֶם, אֲבָל הַחוֹבָה עָלֵינוּ, לְהִתְגַּבֵּר כְּנֶגְדָּם וּלְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמֹד בִּפְנֵיהֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים ז כא) לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם, וְנִכְפְּלָה הַמִּנִיעָה בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּאָמְרוֹ (שם ג, כב) "לֹא תִירָאוּם".

ב מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, לָשׂוּם בַּשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מִבְטַחוֹ, וְלֹא יִירָא עַל גּוּפוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיּוּכַל לָתֵת כָּבוֹד לַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּלְעַמּוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן, מָה שֶׁהִזְהִירוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם מלכים ז, טו) שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב אָדָם בְּעֵת הַמִּלְחָמָה, לֹא בְּאִשְׁתּוֹ, וְלֹא בְּבָנָיו, וְלֹא בְּמָמוֹנוֹ, אֶלָּא יִפְנֶה לִבּוֹ מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְעוֹד יַחְשֹׁב, שֶׁכָּל דְּמֵי יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִין עָלָיו, וַחֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ שָׁפַךְ דְּמֵי כֻּלָּם אִם יִפְחַד וְיָשׁוּב אָחוֹר יְמִינוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שם כ ח) וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ, וּמְפֹרָשׁ בִּדְבְרֵי קַבָּלָה (ירמיהו מח י), אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת יְיָ רְמִיָּה, וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם. וְאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם) שֶׁכָּל הַנִּלְחָם בְּכָל לְבָבוֹ וְכַוָּנָתוֹ לְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם מֻבְטָח הוּא שֶׁלֹּא יִמְצָא נֶזֶק וְיִזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו לִהְיוֹת לָהֶם בַּיִת נָכוֹן בְּיִשְׂרָאֵל וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שמואל א כה, כח) כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה יְיָ לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן כִּי מִלְחֲמוֹת יְיָ אֲדֹנִי נִלְחָם וְגוֹ׳. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסּוֹטָה [הלכות מלכים פ״ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לְהִלָּחֵם בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִתְחִיל לְחַשֵּׁב וּלְהַרְהֵר וּלְהַבְהִיל עַצְמוֹ בַּמִּלְחָמָה עָבַר עַל לָאו זֶה (עי׳ רמב״ן בסהמ״צ לאוין נח בהשגתו על דברי הרמב״ם) וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

מצוה תקכו

א **מִצְוָה לְמָשֵׁחַ כֹּהֵן לַמִּלְחָמָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן אֶחָד בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּלְמַנּוֹתוֹ לִהְיוֹת מְדַבֵּר עִם הָעָם בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, וְזֶהוּ הַכֹּהֵן נִקְרָא ״מְשׁוּחַ מִלְחָמָה״ וּמִן הַמִּצְוָה זוֹ שֶׁיֹּאמַר הַכֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה (דברים כ ה ז), מִי הָאִישׁ וגו׳, וּמִי הָאִישׁ וְגוֹ׳, וּמִי הָאִישׁ וְגוֹ׳. וְיוֹסִיף עוֹד מִשֶּׁלּוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים יְעוֹרְרוּ בְּנֵי אָדָם לַמִּלְחָמָה וְיִשָּׁאוּם לְסַכֵּן בְּנַפְשָׁם לַעֲזֹר דָּת הָאֵל וּלְשָׁמְרָהּ וּלְהִנָּקֵם מֵהַסְּכָלִים הַמַּפְסִידִים סִדְרֵי הַמְּדִינוֹת. וְכֵן אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מג, א) וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים, כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, צְרִיכִין אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה חִזּוּק, וּמִפְּנֵי שֶׁהָאָדָם נִשְׁמָע יוֹתֵר כְּשֶׁהוּא נִכְבָּד, צִוְּתָה הַתּוֹרָה לִהְיוֹת הַמְמֻנֶּה לְחַזֵּק בִּדְבָרִים טוֹבִים, מִן הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵם מִבְחַר הָעָם. וְהָעִנְיָן לִהְיוֹת מַחְזִירִין מִן הַמִּלְחָמָה מִי שֶׁנָּטַע כֶּרֶם וְלֹא אָכַל מִמֶּנּוּ אוֹ אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לָקָחָהּ אוֹ בָּנָה בַּיִת וְלֹא שָׁכַן בּוֹ, וְכֵן הַיָּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, גַּם זֶה הַדָּבָר רָאוּי וְכָשֵׁר, כִּי כָּל אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם חֲלוּשִׁים מְאֹד מִבּוֹא בַּמִּלְחָמָה, כִּי מַחְשַׁבְתָּם נִתְפָּסֶת הַרְבֵּה עַל הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב, וְאֵלּוּ יָנִיאוּ לֵב חַבְרֵיהֶם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו, וְכֵן הַיָּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ רָאוּי לְהַחְזִירוֹ, פֶּן יִפְּפוּ אֲחֵרִים בַּעֲוֹנוֹ, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה יֹשֶׁר וֶאֱמוּנָה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד ב) שֶׁאֵין מַחְזִירִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב אֶלָּא בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֲפִלּוּ חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (מלכים ז, ד) שֶׁאַחַר שֶׁחָזְרוּ בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת כָּל הַחוֹזְרִין, שֶׁהַנִּשְׁאָרִים מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת, וּפוֹקְדִין שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם, וּמַעֲמִידִין מֵאֲחוֹרֵי כָּל מַעֲרָכָה שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְכֹשִׁילִין שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחְזוֹר מִן הַמִּלְחָמָה הָרְשׁוּת בְּיָדָם לַחְתֹּךְ אֶת שׁוֹקָיו מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה [ה׳ מלכים ומלחמותיהם פ״ו ופ״ז].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים בִּזְמַן שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּישׁוּבָהּ, וְזוֹ מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּם. וְאִם עָבְרוּ הָעָם עַל זֶה שֶׁלֹּא מִנּוּ בֵּינֵיהֶם כֹּהֵן מָשִׁיחַ עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ וְלֹא דִּבֵּר אֶל הָעָם הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים בַּכָּתוּב, בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקכז

א **לְשָׁלֵחַ שָׁלוֹם לָעָרִים שֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶן** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּהִלָּחֲמֵנוּ בְּעִיר אַחַת מִצַּד הָרְשׁוּת שֶׁנִּקְרָא לְהִלָּחֵם בָּהּ, וְזוֹ הִיא שֶׁנִּקְרֵאת מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, שֶׁנַּבְטִיחַ אוֹתָם שֶׁלֹּא נַהֲרֹג מֵהֶם כָּל זָכָר שֶׁבָּעִיר אִם יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ וְיִהְיוּ לָנוּ לַעֲבָדִים, כְּלוֹמַר מַעֲלִים מַס לְמַלְכֵּנוּ וּכְבוּשִׁים תַּחַת יָדֵינוּ. וְאִם לֹא יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר אָנוּ מְצַוִּים לַהֲרֹג מֵהֶם כָּל זָכָר שֶׁבָּעִיר הַהִיא שֶׁהִגִּיעַ לְפִרְקוֹ וְנִקַּח לָנוּ הַטַּף וְהַנָּשִׁים וְכָל שְׁלָלָהּ, וְעַל זֶה כַּוָּנוּ יֹאמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) אִם אָמְרוּ מְקַבְּלִין אָנוּ עָלֵינוּ מִסִּים וְלֹא שִׁעְבּוּד, שִׁעְבּוּד וְלֹא מִסִּים, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם זוֹ וָזוֹ.

ב מִשֹּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמָנוּת הִיא מִדָּה טוֹבָה וְרָאוּי לָנוּ זֶרַע הַמְּקֻדָּשׁ לְהִתְנַהֵג בָּהּ בְּכָל עִנְיָנֵנוּ גַּם עִם הָאוֹיְבִים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְמַעֲלָתֵנוּ אֲנַחְנוּ, לֹא מִצַּד הֱיוֹתָם הֵם רְאוּיִים לְרַחֲמִים וְחֶסֶד, וְגַם כִּי יֵשׁ בַּדָּבָר הַזֶּה תּוֹעֶלֶת לָנוּ לִהְיוֹת לְמַלְכֵּנוּ עֲבָדִים יַעַבְדוּהוּ לְהַעֲלוֹת לוֹ מַס תָּמִיד וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכוֹתָיו אִם יִצְטָרֵךְ מִבְּלִי שֶׁיּוֹצִיא בָּהֶם הוֹצָאָה שֶׁל כְּלוּם, וּבַהֲמִיתֵנוּ אוֹתָם לֹא יִהְיֶה בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת אַחַר שֶׁהֵם רוֹצִים לַעֲמֹד כְּבוּשִׁים תַּחְתֵּינוּ, אֲבָל יִהְיֶה בַּדָּבָר הַשְׁחָתָה וְהוֹרָאָה עָלֵינוּ בְּמִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת, וְיַחְפְּדֵנוּ שׁוֹמֵעַ, וּלְהוֹעִיל עַל כָּל שֶׁזָּכַרְנוּ נִצְטַוִּינוּ בָּזֶה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם מלכים פ״ו) שֶׁדִּין קְרִיאַת הַשָּׁלוֹם הוּא בְּכָל מָקוֹם, כְּלוֹמַר בֵּין בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה בֵּין בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת, וּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הִיא כְּגוֹן שִׁבְעָה עֲמָמִין וַעֲמָלֵק. וְהַכֹּל אִם הִשְׁלִימוּ עִמָּנוּ, כְּלוֹמַר שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַס וַעֲבדוּת, וּכְמוֹ כֵן שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם שֶׁבַע מִצְוֹת, אֵין הוֹרְגִין מֵהֶם כָּל נְשָׁמָה וְיִהְיוּ לָמַס וַעֲבדוּנוּ, אֲבָל כְּשֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ יֵשׁ חִלּוּק בֵּין מִלְחֶמֶת מִצְוָה לִרְשׁוּת, שֶׁבְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה אֵין מְחַיִּין מֵהֶם כָּל נְשָׁמָה, וּבְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת מְנִיחִין מֵהֶם הַטַּף וְהַנָּשִׁים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסָמוּךְ, וְכֵן מְנִיחִין רוּחַ אַחַת בְּעִיר מָצוֹר בְּמִלְחֶמֶת רְשׁוּת שֶׁיִּבָּרְחוּ מִשָּׁם, וְכִדְאִיתָא בְּסִפְרֵי, וְיַלְפִּינַן זֶה מִדִּכְתִיב (במדבר לא, ז) וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ וְגוֹ׳ וּבְמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין מַקִּיפִין אוֹתָם מִכָּל צַד, וּמִכָּל מָקוֹם מוֹדִיעִים אוֹתָם תְּחִלָּה שֶׁאִם רְצוֹנָם לְהַנִּיחַ הָעִיר וְשֶׁיֵּלְכוּ לָהֶם הָרְשׁוּת בְּיָדָם.

ד וְכֵן מֵעִנְיָן זֶה מָה שֶּׁאָמְרוּ גַּם כֵּן, דְּבִין מִלְחֶמֶת רְשׁוּת אוֹ מִצְוָה מֵתָר לַחֲלוֹצִי הַצָּבָא כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ בִּגְבוּל הַגּוֹיִם וְהֵם רְעֵבִים וְאֵין בְּיָדָם צֵידָה לֶאֱכֹל אוֹכְלִין אֲפִלּוּ מַאֲכָלוֹת אֲסוּרִים, כְּגוֹן נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת וַחֲזִירִים וְלִשְׁתּוֹת יַיִן נָסְךְ, וְכֵן דָּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין יז, א) וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב (דברים ו, יא), אֲפִלּוּ קָדְלֵי דַּחֲזִירֵי הִתִּירוּ לָנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם כ י) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר וְגוֹ׳ עַד גְּמַר הַפָּרָשָׁה. וְיֵתֵר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִסַּנְהֶדְרִין וּשְׁמִינִי מִסּוֹטָה.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵם רְאוּיִים לַמִּלְחָמָה, וְהִיא מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר וְיוֹתֵר עַל הַמֶּלֶךְ וְעַל רָאשֵׁי הָעָם. וְאִם עָבְרוּ עַל זֶה וְלֹא שָׁלְחוּ אֶל הָעִיר לִקְרוֹת אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם וּלְהִתְנַהֵג עִמָּהֶם עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ, בִּטְּלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקכח

א **שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת נְשָׁמָה מִשִּׁבְעָה עַמָּמִין** – שֶׁהֻזְהַרְנוּ בְּלֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁלֹּא נְחַיֶּה אֶחָד מִשִּׁבְעָה עַמָּמִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצְאֵם וְנוּכַל לְהָרְגָם בְּלִי סַכָּנָה לְנַפְשׁוֹתֵינוּ. וְשִׁבְעָה עַמָּמִים הֵן, הַכְּנַעֲנִי, וְהַפְּרִזִּי, וְהַחִוִּי, וְהַיְבוּסִי, וְהַחִתִּי, וְהַגִּרְגָּשִׁי, וְהָאֱמוֹרִי. וְעַלֵיהֶם נֶאֱמַר (דברים כ טז) לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כִּי דָּוִד הַמֶּלֶךְ הָרַג מֵהֶם רַבִּים עַד אֲשֶׁר כִּמְעַט כִּלָּה אוֹתָם וְאִבֵּד זִכְרָם, עֲדַיִן נִשְׁאֲרוּ מֵהֶן קְצָת שֶׁטָּבְעוּ בֵּין הָאֻמּוֹת, וְכָל מִי שֶׁיִּמָּצֵא מֵהֶם חַיָּב לְאַבְּדָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם. וְכָל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר וָאֶתְחַנַּן בְּמִצְוַת הֲרִיגַת שִׁבְעָה עַמָּמִין (מצוה תכה), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקכט

א **שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלִּכְרֹת הָאִילָנוֹת כְּשֶׁנָּצוּר עַל עִיר כְּדֵי לְהָצֵר לְאַנְשֵׁי הָעִיר וּלְהַכְאִיב לִבּוֹתָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כ יט) לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ וְגוֹ׳ וְאוֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, וּכְמוֹ כֵן נִכְנָס תַּחַת זֶה הַלָּאו, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם הֶפְסֵד, כְּגוֹן לִשְׂרֹף, אוֹ לְקַרֵעַ בֶּגֶד אוֹ לְשַׁבֵּר כְּלִי לְבַטָּלָה, וּבְכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ וּבְכָל כַּיּוֹצֵא בָּם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם הַשְׁחָתָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה תָּמִיד בַּגְּמָרָא (קידושין לב, א) וְהָא קָא עָבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּשְׁחִית, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין מַלְקִין אֶלָּא בְּקוֹנֵץ אִילָנֵי מַאֲכָל, שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, אֲבָל בִּשְׁאָר הַהַשְׁחָתוֹת מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת (עי׳ רמב״ם מלכים ו י).

ב שׁוֹרֶשׁ הַמִּצְוָה יָדוּעַ, שֶׁהוּא כְּדֵי לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ לֶאֱהֹב הַטּוֹב וְהַתּוֹעֶלֶת וּלְהִדָּבֵק בּוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ תִּדְבַּק בָּנוּ הַטּוֹבָה, וְנַרְחִיק מִכָּל דָּבָר רַע וּמִכָּל דְּבַר הַשְׁחָתָה. וְזֶהוּ דֶּרֶךְ הַחֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, אוֹהֲבִים שָׁלוֹם וּשְׂמֵחִים בְּטוּב הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבִים אוֹתָן לַתּוֹרָה, וְלֹא יְאַבְּדוּ אֲפִלּוּ גַּרְגֵּר שֶׁל חַרְדָּל בָּעוֹלָם, וְיֵצֵר עֲלֵיהֶם בְּכָל אֲבַדּוֹן וְהַשְׁחָתָה שֶׁיִּרְאוּ, וְאִם יוּכְלוּ לְהַצִּיל יַצִּילוּ כָּל דָּבָר מֵהַשְׁחִית בְּכָל כֹּחָם. וְלֹא כֵן הָרְשָׁעִים אֲחֵיהֶם שֶׁל מַזִּיקִים, שְׂמֵחִים בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָם, וְהִמָּה מַשְׁחִיתִים אֶת עַצְמָם, בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ. כְּלוֹמַר, בָּהּ הוּא נִדְבָּק לְעוֹלָם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (משלי יז, ה) שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה. וְהֶחָפֵץ בַּטּוֹב וְשָׂמֵחַ בּוֹ נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין לְעוֹלָם, זֶה יָדוּעַ וּמְפֹרָסָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק צא, ב), שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לְקַץ אִילָנֵי מַאֲכָל, אֶלָּא בְּקוֹנֵץ אוֹתָם דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה, אֲבָל וַדַּאי מֵתָר לָקַץ אִם יִמְצָא בַּדָּבָר תּוֹעֶלֶת, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ דְּמֵי אוֹתוֹ הָעֵץ יְקָרִים וְזֶה רָצָה לְמָכְרוֹ, אוֹ לְסַלֵּק בְּקִצְיָצָתָן נָזָק, כְּגוֹן, שֶׁהָיָה מַזִּיק אִילָנוֹת אֲחֵרִים טוֹבִים מִמֶּנּוּ, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים, בְּכָל צְדָדִין אֵלּוּ וּבְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מֻתָּר. וְכָל אִילָן סָרָק, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁמֻּתָּר לָקַץ וַאֲפִלּוּ בְּשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכָל אִילָן מַאֲכָל שֶׁהוּא זָקֵן מְאֹד עַד שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא מְעַט פֵּרוֹת, שֶׁאֵין רָאוּי לְטָרַח בּוֹ בִּשְׁבִילָן, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בַּזַּיִת כָּל שֶׁהִיא עוֹשָׂה פָּחוֹת מֵרֹבַע זֵיתִים מֵתָר לָקַץ אוֹתָהּ, וּבַדֶּקֶל שֶׁיַּעֲשֶׂה פָּחוֹת מִקַּב תְּמָרִים.

ד וְדֶרֶךְ כְּלָל אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לַעֲשׂוֹת כָּל דָּבָר שֶׁל הַשְׁחָתָה, וְהַמַּשְׁחִית שׁוּם דָּבָר מִתּוֹךְ חֲמָה אָמְרוּ עָלָיו (שבת קה, ב) שֶׁהוּא כְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע, הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כֵּן וְאִם יַאֲמִין אוֹתוֹ לְמָחָר יֹאמַר לוֹ לֵךְ עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר שֶׁכָּל אָדָם חַיָּב לִגְעֹר בְּיִצְרוֹ וְלִכְבֹּשׁ תַּאֲוָתוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיר נֶפֶשׁ הַמַּשְׁכֶּלֶת עַל נֶפֶשׁ הַמִּתְאַוָּה עַד שֶׁתִּהְיֶה לָהּ לְאָמָּה, וְהִיא גְּבֶרֶת לְעוֹלָם וָעֶד. וְאָמְנָם הֵבִיאוּ בַּגְּמָרָא (שם) מַעֲשִׂים בְּקָצָת הַחֲכָמִים שֶׁמָּרְאִים

עַצְמָן כְּעוּסִים, כְּדֵי לַיְּסֵר בְּנֵי בֵּיתָם וּלְזָרְזָן וּמַשְׁלִיכִין מִיָּדָם שׁוּם מַאֲכָל אוֹ שׁוּם דָּבָר, וּמִכָּל מָקוֹם הַשְׁגָּחָתָם הָיְתָה בָּהֶם לְעוֹלָם שֶׁלֹּא יַשְׁלִיכוּ דָּבָר שֶׁיְּהֵא נִשְׁחָת בָּזֶה. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, בְּבָבָא בָּתְרָא פֶּרֶק שֵׁנִי [ה׳ מלכים פ״ז].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל עָבַר עַל לָאו זֶה וְחַיָּב מַלְקוּת. וְעַל שְׁאָר הַשְׁחָתָה בְּכָל שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְפָרְשִׁים מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

מצוה תקל

א **לַעֲרֹף אֶת הָעֶגְלָה בַּנַּחַל** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרֵיפַת עֶגְלָה בְּנַחַל אֵיתָן, פֵּרוּשׁ אֵיתָן (רמב״ם רוצח ט, ב) שֶׁמֵּימָיו שׁוֹטְפִין בְּחָזְקָה. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה הוּא, כְּשֶׁנִּמְצָא בַּשָּׂדֶה אוֹ בְּדֶרֶךְ הָרוֹג וְלֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁבָּא מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא א) כִּי יִמָּצֵא חָלָל וְגוֹ׳ עַד גְּמַר הַפָּרָשָׁה, וְזֶהוּ עִנְיַן עֶגְלָה עֲרוּפָה הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא (סוטה פ״ט).

ב מִשְּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לֵב כָּל הָעָם בִּרְאוֹתָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה, אֲסִיפַת זְקֵנֵי הָעִיר וּגְדוֹלֶיהָ, וְיִקְחוּ פָּרָה שֶׁהִיא בְּהֵמָה גְּדוֹלָה וְיֵלְכוּ בַּאֲסִיפָה וּבְהָמוֹן, שֶׁהַכֹּל חֲפֵצִים לִרְאוֹת עִנְיָנִים אֵלֶּה, אֶל מְחוּץ לָעִיר, וּלְקוֹל עֲרִיפָתָהּ יֵחָרְדוּ כָּל הַשּׁוֹמְעִים וְיִתְעוֹרֵר רַעְיוֹנָם עַל הַדָּבָר, וְכָל הַיּוֹדֵעַ בַּדָּבָר, מִיָּד יֶהֱמֶה לְבָבוֹ וְתָעִיר מַחְשַׁבְתּוֹ לְהַגִּיד מָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לִפְנֵי הַזְּקֵנִים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יְבַעֲרוּ הָרָעִים וְהָרוֹצְחִים מִקִּרְבָּם. וּמִלְבַד הַיְּדִיעָה יֵשׁ תּוֹעֶלֶת רַב בְּמַעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה, לְהַרְאוֹת וּלְפַרְסֵם בֶּהָמוֹן פְּרִסּוּם גָּדוֹל, כִּי חֶפְץ הַזְּקֵנִים וְאַנְשֵׁי הַדַּעַת יִהְיֶה לִמְצֹא הָרוֹצֵחַ לִנְקֹם מִמֶּנּוּ נְקֻמַת הַנִּרְצָח, וְכֵן מָצָאתִי לְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מורה נבוכים חלק שלישי פרק מ׳).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מה ב) שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם אֵינָהּ מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּזֶה ״בַּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ״. וִירוּשָׁלַיִם לֹא נִתְחַלְּקָה לְשִׁבָטִים. וְכֵן אִם נִמְצָא סָמוּךְ לַסְּפָר אוֹ לְעִיר שֶׁרֻבָּהּ גּוֹיִם אֵין מְבִיאִין עֶגְלָה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁהַגּוֹיִם הָרָגוּהוּ. הָיוּ שָׁם שְׁתֵּי עֲיָרוֹת, אַחַת קְרוֹבָה וְאַחַת אֵינָהּ קְרוֹבָה אֲבָל יֵשׁ בָּהּ רִבּוּי אֲנָשִׁים יוֹתֵר מִן הַקְּרוֹבָה, הוֹלְכִין אַחַר הָרְחוֹקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רֹב, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (ב״ב כג, ב) רֹב וְקָרוֹב הֹלֵךְ אַחַר הָרֹב. וְאַף עַל פִּי שֶׁרֹב וְקָרוֹב שְׁנֵיהֶם דְּאוֹרָיְתָא, כְּלוֹמַר שֶׁהַתּוֹרָה תְּצַוֵּנוּ לָחוּשׁ עַל הַקָּרוֹב וְעַל הָרֹב, הָרֹב עָדִיף. וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מֵחָטְמוֹ שֶׁל הָרוּג. וְדִין עֲרִיפָתָהּ שֶׁהוּא בְּקוֹפִּין מֵאֲחוֹרֶיהָ, וְדִין רְחִיצַת הַיָּדַיִם, וְדִין נִמְצָא הַגּוּף בְּמָקוֹם אֶחָד וְהָרֹאשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְדִין מָה שֶּׁאָמְרוּ (סוטה מד, ב מה, א) חָלָל וְלֹא חָנוּק, בָּאֲדָמָה וְלֹא טָמוּן בַּגַּל, נֹפֶל וְלֹא תָּלוּי בָּאִילָן, בַּשָּׂדֶה וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה [הלכות רוצח פרק ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁהִיא בִּישׁוּבָהּ, וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן. וְחִיּוּבָהּ עַל הַזְּכָרִים, וְיוֹתֵר עַל גְּדוֹלֵי הָעִיר, וּכְעִנְיַן שֶׁכָּתוּב וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הָהִיא. וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב תְּחִלָּה וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ, עַל זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם הוּא מְדַבֵּר, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מד, ב) שְׁחָמְשָׁה זְקֵנִים שֶׁל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין וּמוֹדְדִין, וַעֲלֵיהֶם מִצְוַת הַמְּדִידָה, וְעַל זִקְנֵי הָעִיר מִצְוַת הָעֶגְלָה, וּרְחִיצַת הַיָּדַיִם, וּקְרִיאַת אוֹתָם הַכְּתוּבִים, שֶׁנֶּאֱמַר יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ, כְּלוֹמַר (שם מה ב), לֹא בָּא לְיָדֵינוּ הַנֶּהֱרָג וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ אוֹתוֹ יוֹצֵא מֵעִירֵנוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה.

מצוה תקלא

א **שֶׁלֹּא לַעֲבֹד וְלִזְרֹעַ בְּאוֹתוֹ קָרְקַע** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלַּעֲבֹד וְלִזְרֹעַ בְּנַחַל אֵיתָן, הוּא הַנַּחַל שֶׁנֶּעֶרְפָה שָׁם הָעֶגְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא ד) אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּמִצְוַת עֲרֵיפַת הָעֶגְלָה, (מצוה תקל), שֶׁעִנְיַן הָעֲרֵיפָה, לְפַרְסֵם עִנְיַן הָרְצִיחָה כְּדֵי לְעוֹרֵר הֶהָמוֹן עַל הַדָּבָר, וְיַכְנִיסוּ יִרְאָה בְּלִבָּם עַל הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה, וְגַם מְנִיעַת הָעֲבוֹדָה וְהַזְּרִיעָה שָׁם לְעוֹלָם מִן הַטַּעַם הַזֶּה בְּעַצְמוֹ הִיא לְפִי הַדּוֹמֶה עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּדֵי לְהַזְכִּיר לְעוֹלָם בְּלֵב כָּל עוֹבְרֵי דֶּרֶךְ כִּי עַל דָּבָר שֶׁנִּרְצָח אִישׁ אֶחָד בַּדֶּרֶךְ נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה בַּמָּקוֹם הַהוּא וְנִשְׁאַר חָרֵב לְעוֹלָם, וְיָנִיעוּ לְבָבָם עִם זֶה לְהַרְחִיק עִנְיַן הָרְצִיחָה מְאֹד. וְאִם תַּקְשֶׁה בְּטַעַם זֶה, כִּי הַנַּחַל לֹא מְקוֹם זֶרַע, נָשִׁיב שֶׁרָאוּי הוּא לְכָךְ אַחַר שֶׁתִּמְנָעֲנוּ הַתּוֹרָה מִלְּזָרְעַ בּוֹ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מו, ב) מָה זְרִיעָה בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע אַף עֲבוֹדָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה הִיא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, כְּגוֹן חוֹרֵשׁ וְחוֹפֵר וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, אֲבָל מֻתָּר לִסְרֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וְלַעֲשׂוֹת שָׁם כָּל עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ בְּגוּף הַקַּרְקַע. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּסוֹף מַסֶּכֶת סוֹטָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה

שְׁמִצְוַת דִּין עֶגְלָה עֲרוּפָה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן הַבִּית כְּשֶׁאָנוּ דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אִסּוּר הֶעֲבוֹדָה בְּנַחַל אֵיתָן נוֹהֵג הוּא לְפִי הַדּוֹמֶה לְעוֹלָם, אִלּוּ יָדַעְנוּ בְּקַבָּלָה אֲמִתִּית שֶׁיֵּשׁ שָׁם בְּאַרְצֵנוּ נַחַל שֶׁעָרְפוּ בּוֹ עֶגְלָה בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ בִּישׁוּבָהּ, כִּי לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּאִסּוּר הֶעֲבוֹדָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם זְמַן, וְאִם כֵּן יֵשׁ לָנוּ לְכָתְבָהּ עִם הַמִּצְוֹת הַנּוֹהֲגוֹת הַיּוֹם בְּאַרְצֵנוּ.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְזָרַע בְּנַחַל אֵיתָן חַיָּב מַלְקוּת, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (כב, א), כְּשֶׁזָּכְרוּ שָׁם מְחַיְּבֵי מַלְקוּת, אָמְרוּ וְהָא אִיכָּא זוֹרֵעַ בְּנַחַל אֵיתָן, וְאַזְהָרָתֵהּ מֵהָכָא אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ. הִנֵּה הִתְבָּאֵר לָנוּ מִזֶּה, שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ, שֶׁהַכֹּל אַזְהָרָה אַחַת, כְּלוֹמַר שֶׁהָעוֹבֵד וְהַזּוֹרֵעַ שָׁם לֹא עָבַר אֶלָּא עַל לָאו אֶחָד וְלֹא נְחַיְּבֵהוּ בִּשְׁנֵי לָאוִין, בַּעֲבוֹדָה וּבִזְרִיעָה. וְלָמַדְנוּ שָׁם גַּם כֵּן שֶׁיֵּשׁ בַּדָּבָר חִיּוּב מַלְקוּת.

מצוה תקלב

א **לָדוּן דִּין יָפַת תֹּאַר כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּאֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר לַעֲשׂוֹת לָהּ כַּמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא יא) ״וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר״, כְּלוֹמַר, שֶׁתִּהְיֶה יָפָה בְּעֵינָיו (עי׳ רמב״ם מלכים ח ג). וְעִנְיַן הַצִּוּוּי בָּהּ שֶׁיְּבִיאֶנָּה הַיִּשְׂרְאֵל אֶל בֵּיתוֹ וְיִצְוֶה אוֹתָהּ לְגַלַּח רֹאשָׁהּ, וּלְגַדֵּל צִפָּרְנֶיהָ, וּלְהָסִיר מֵעָלֶיהָ הַכְּסוּת הַנָּאָה שֶׁהֵבִיאָה מִבֵּיתָהּ, שֶׁכֵּן הָיְתָה דַּרְכָּם שֶׁל הָאֻמּוֹת שֶׁבְּנוֹתֵיהֶם מִתְקַשְּׁטוֹת בַּמִּלְחָמָה לִזְנוּת, וְיַרְשָׁה אוֹתָהּ לְבָכוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ חֹדֶשׁ יָמִים כִּרְצוֹנָהּ. אִלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַמְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב בְּדִין אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר, וּמִן הַדּוֹמֶה שֶׁעַל כָּל אֵלֶּה יָבוֹא חִיּוּב הָעֲשֵׂה.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין כא, ב) לְפִי שֶׁלֹּא הִתִּירָה הַתּוֹרָה יְפַת תֹּאַר בַּשִּׁבְיָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, שֶׁאִם לֹא הִתִּירָהּ הַכָּתוּב יִשָּׂאֶנָּה בְּאִסּוּר, לְתֹקֶף יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע בְּעִנְיַן הַחֶשֶׁק, וְעַל כֵּן סָתַם הַכָּתוּב דֶּלֶת בְּפָנָיו לְהַבְאִישָׁהּ בְּעֵינָיו, וְצִוָּה לְגַלַּח רֹאשָׁהּ כְּדֵי לְאַבֵּד תֹּאַר שֶׁעָרוֹתֶיהָ הַנָּאוֹת, וּלְגַדֵּל צִפָּרְנֶיהָ כְּדֵי לְנַוֵּל תֹּאַר יָדֶיהָ, וְשֶׁיַּרְשֶׁה אוֹתָהּ לִבְכּוֹת חֹדֶשׁ רִאשׁוֹן לְנַוֵּל פָּנֶיהָ וּלְכַלּוֹת בִּדְמָעוֹת עֵינֶיהָ, גַּם חִיֵּב הַכָּתוּב שֶׁתֵּשֵׁב עִמּוֹ בְּבֵיתוֹ בַּעֲשׂוֹתָהּ כָּל זֶה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, וְהַכֹּל לְהַמְאִיסָהּ בְּעֵינָיו שֶׁיְּהֵא נִכְנָס וְיוֹצֵא וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וְרוֹאֶה בְּנִוּולָהּ. וְאָמְרוּ מִן הַמְפָרְשִׁים (ר״ת קדושין כב א תוס׳ ד״ה שלא), שֶׁהֻתַּר יְפַת תֹּאַר בְּיָאָה רִאשׁוֹנָה הִיא בְּגִיּוּתָהּ, וּקְרוֹבִים דִּבְרֵיהֶם, אַחַר שֶׁהַהֶתֵּר שֶׁלָּהּ הוּא מִפְּנֵי תֹּקֶף יֵצֶר הָרַע, אֲבָל מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵינָהּ מֻתֶּרֶת כְּלָל עַד לְאַחַר כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ שֶׁזָּכַרְנוּ, וּמִפְּשַׁט הַכְּתוּבִים נִרְאֶה כֵּן, וְגַם בִּירוּשַׁלְמִי (מכות פ״ב ה״ו) חָלְקוּ עַל זֶה.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין שם) שֶׁאֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ. וְאֵין מַתָּר לִקַּח שְׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ וְלֹא בָהּ וּבַחֲבֶרְתָּהּ. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם כב, א) שֶׁלֹּא יִלְחָצֶנָּה בַּמִּלְחָמָה אֶלָּא יְחַדֶּנָּה לוֹ בַּבַּיִת, שֶׁלֹּא תְּהֵא סָבוּר שֶׁהַתִּירָתָהּ הַתּוֹרָה בְּכָל עִנְיָן וַאֲפִילּוּ בְּפַרְסוּם, וּצְרִיכָה לְהִתְגַּיֵּר קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה, וְאַחַר הַגֵּרוּת, נוֹשְׂאָהּ בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין וְדִינָהּ כְּדִין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאִם לֹא רָצְתָה לְהִתְגַּיֵּר מְגַלְּגֵל עִמָּהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וּמְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ. וְאַחַר חֹדֶשׁ הַבְּכִיָּה מַמְתִּין לָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים עוֹד. וְאִם (סנהדרין כא, א) נִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה הַוָּלָד גּוֹי, וְאֵינוֹ בְּנוֹ לְשׁוּם דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין סח ב), בְּנִךְ הַבָּא מִן הַגּוֹיָה אֵינוֹ בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, וְתָמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְפַת תֹּאַר הָיְתָה, וְאַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ נוֹלַד אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, וְנִמְצֵאת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם מֵאִמּוֹ, וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַמְנוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמואל ב יג, יב) דַּבֶּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּקִדּוּשִׁין פֶּרֶק רִאשׁוֹן וּבְסַנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, כִּי אָז הָיְתָה לָהֶם רְשׁוּת וְיכֹלֶת בְּיָדָם לְהִלָּחֵם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא עָשָׂה הַמַּעֲשִׂים שֶׁזָּכַרְנוּ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקלג

א **שֶׁלֹּא לִמְכֹּר יְפַת תֹּאַר** – שֶׁלֹּא לִמְכֹּר יְפַת תֹּאַר אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ הַחוֹשֵׁק בָּהּ בִּיאָה אַחַת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא יד) וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ מִדּוֹת טוֹבוֹת וְיקָרוֹת, וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת כִּי הַנֶּפֶשׁ הַיְקָרָה, רְאוּיָה לְקַבֵּל הַטּוֹבוֹת וְעָלֶיהָ יָחוּלוּ הַבְּרָכוֹת לְעוֹלָם, וְכִי חָפֵץ הָאֵל בְּטוּב עַמּוֹ הִכְתִּירָם בְּכָל מִדָּה חֲמוּדָה וּמְהֻדֶּרֶת, וְאֵין סָפֵק כִּי מִמִּדַּת הַנְּבָלִים הַפְּחוּתִים בְּתַכְלִית לִמְכֹּר הָאִשָּׁה אַחַר שֶׁהִשְׁכִּיבוּהָ בְּחֵיקָם, יָדוּעַ הַדָּבָר, אֵין לְהַאֲרִיךְ בּוֹ. וְעִנְיַן יְפַת תֹּאַר וּקְצָת דִּינֶיהָ וּמְקוֹם בֹּאוּרָן בַּגְּמָרָא, וְהַזְּמַן שֶׁדִּין יְפַת תֹּאַר נוֹהֵג הַכֹּל כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקלב).

מצוה תקלד

א **שֶׁלֹּא לְהַעֲבִידָהּ אַחַר שֶׁבְּעָלָהּ** – שֶׁלֹּא נַעֲבֹד בְּאֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר אַחַר בִּיאָה עָלֶיהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא יד) לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ. פֵּרוּשׁ תִּתְעַמֵּר לְשׁוֹן שִׁמּוּשׁ. וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ, לֹא תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ. וְהָעִנְיָן הוּא שֶׁלֹּא נַעֲמִידָהּ כְּפִלֶגֶשׁ אוֹ שִׁפְחָה לְעַבְדוּת, וְאֵין עִנְיָן הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּכָל שִׁמּוּשׁ שֶׁהַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת לְבַעֲלֵיהֶן, אֲבָל הַכָּתוּב יֵאָסֵר מִלַּעֲשׂוֹתָהּ שִׁפְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָסוּר מִלָּמְכְרָהּ גַּם כֵּן לְשִׁפְחָה, וְהַכַּוָּנָה אַחַת. וּכְמוֹ כֵן בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם כד ז) וְהִתְעַמֵּר בּוֹ, פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פה, ב) שֶׁיְּכַנִּיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.

ב בְּשֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ הַסָּמוּךְ (מצוה תקלג). וּשְׁאָר הָעִנְיָן כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקלב).

מצוה תקלה

א **לְתָלוֹת הַמְּחַיָּב לְתָלוֹת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִי שֶׁיִּתְחַיֵּב תְּלִיָּה בְּבֵית דִּין, וְיָדוּעַ שֶׁכָּל הַנִּתְלִין נִסְקָלִין בַּתְּחִלָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כא כב) וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ. וְדִין הַתְּלִיָּה הוּא, בִּמְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה לְבַדָּם כִּדְבְרֵי חֲכָמִים בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (סנהדרין מה, ב), דִּפְלִיגִי עֲלֵהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָת אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, כָּתַבְתִּי קְצָת בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה מז) שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָמִית הָעוֹבְרִים עַל קְצָת מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וְשָׁם כָּתַבְתִּי מַחְלֹקֶת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה עִם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה. וְעוֹד נֹאמַר כִּי דִּין הַתְּלִיָּה, כְּדֵי לְהַגְבִּיהַּ הַנִּדּוֹן וּלְפָרְסְמוֹ לְעֵין כֹּל, גַּם בְּרֹאוֹתָם עֵסֶק זְקִיפַת הָעֵץ וּקְשִׁירַת הַנִּדּוֹן עָלָיו, תִּפָּגֵם יִרְאָה וָפַחַד בְּלִבָּם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מו, א) שֶׁמִּצְוַת הַנִּתְלִין אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתוֹ מַשְׁקִיעִין קוֹרָה בָּאָרֶץ וְהָעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ עַל זוֹ וְתוֹלִין אוֹתוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ עִם הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה בּוֹ, וְעִם הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקַל בּוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה בּוֹ פְּלוֹנִי. וְאִם הֶלִינוּהוּ שָׁם עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקלו) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שִׁשֵּׁי מִסַּנְהֶדְרִין [הלכות סנהדרין פי״ד וט״ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁהָיָה כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּבִזְכָרִים דַּוְקָא, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁפָּט.

מצוה תקלו

א **שֶׁלֹּא לָהֲלִין הֶתָלוּי** – שֶׁלֹּא נַעֲזֹב הַתָּלוּי לְהָלִין עַל הָעֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כג) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. כָּל עִנְיַן הַמִּצְוָה, כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקלז), וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּמָה שֶׁאֵין צֹרֶךְ בּוֹ. וְשָׁם כָּתוּב, שֶׁאַף הַמֵּלִין מֵתוֹ שֶׁלֹּא לִכְבוֹדוֹ עוֹבֵר בְּלָאו.

מצוה תקלז

א **לִקְבֹּרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם וְכֵן כָּל הַמֵּתִים** – לִקְבֹּר מִי שֶׁנִּתְלָה בַּיּוֹם הַהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כג) כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כאן) כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא, מִצְוַת עֲשֵׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה בְּפֶרֶק נִגְמַר הַדִּין (סנהדרין מו, ב) שֶׁאָמְרוּ שָׁם כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי? מִפְּנֵי שֶׁקִּלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וְנִמְצָא בְּהַזְכִּירָם זֶה וּבְהַעֲלוֹתָם הַדָּבָר בְּפִיהֶם שֶׁהֵם מְחַלְּלִים שֵׁם שָׁמַיִם וְגוֹמְלִים רַע לְנַפְשָׁם, וְהָאֵל שֶׁחָפֵץ בְּטוֹבַת בְּרִיּוֹתָיו מְנָעָם מִזֶּה מִפְּנֵי כָּךְ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין שם, א) שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ בַּנִּתְלֶה זוֹ בַּנִּתְלֶה לְבַד, אֶלָּא אַף כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין מִצְוָה לְקָבְרָם בְּיוֹם הֲרִיגָתָם. גַּם בִּכְלַל הַמִּצְוָה לִקְבֹּר כָּל מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ, וּמִפְּנֵי כֵן יִקָּרְאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמֵּת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ מֵת מִצְוָה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּצְוָה עַל הַכֹּל לִקְבֹּרוֹ מִצַּד הַצִּוּוּי הַזֶּה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּשְׁנָה הַנִּזְכֶּרֶת (שם) שֶׁשְּׁנֵי קְבָרוֹת הָיוּ נִתְקָנִין לְבֵית דִּין, אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, שֶׁדִּינָם חָמוּר, וְאֶחָד לַנֶּהֱרָגִים וְלַנֶּחְנָקִים, שֶׁדִּינָם קַל, וְאַחַר שֶׁנִּתְעַכֵּל בְּשַׂר הַנִּדּוֹן לְשָׁם מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּקְבָרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ בַּפֶּרֶק הַנִּזְכָּר [יו״ד סי׳ שפ״ב].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בִּזְמַן שֶׁנּוֹהֵג דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּלְעִנְיַן שְׁאָר מִתֵּי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁמִּצְוָה לְקָבְרָם בְּיוֹם מִיתָתָה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהָלִין אֶת הַמֵּת שֶׁלֹּא לִכְבוֹדוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקלו).

מצוה תקלח

א **לְהָשִׁיב אֲבֵדָה לְיִשְׂרָאֵל** – לְהָשִׁיב אֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב א) הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ. וּבְבָאוּר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ ל, א) הֲשָׁבַת אֲבֵדָה עֲשֵׂה הוּא, וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה בְּמָקוֹם אַחֵר בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אָחִיךָ וְגוֹ׳ הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ.

ב שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, כִּי יֵשׁ בָּזֶה תּוֹעֶלֶת הַכֹּל וְיִשּׁוּב הַמְּדִינָה, שֶׁהַשִּׂכְחָה בַּכֹּל הִיא מְצוּיָה, גַּם בְּהֶמְתָּם וְכָל חַיָּתָם בּוֹרְחִים תָּמִיד הִנָּה וָהֵנָּה, וְעִם הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁהִיא בְּעִמְּנוּ, יִהְיוּ נִשְׁמָרוֹת הַבְּהֵמוֹת וְהַכֵּלִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ בְּאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, כְּאִלּוּ הֵן תַּחַת יַד הַבְּעָלִים, וְכָל פְּקוּדֵי יָיְ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (תהלים יט, ט).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כא א), שֶׁיֵּשׁ מְצִיאוֹת שֶׁהָאָדָם מוֹצֵא בְּעִנְיָן וּבְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לַהֲשִׁיבָן לִבְעָלֶיהָן אֶלָּא זוֹכֶה בָּהֶן לְעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא חִיְּבָנוּ הַתּוֹרָה בָּאֵלּוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (שם) אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת, כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, פֵּרוּשׁ עֲמָרִים, עִגּוּלֵי דְּבֵלָה, כְּפָרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם, וּמַחְרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים, וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר, וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָם, וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְנָמֶן. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם כג, א) אָמַר רַב זְבִיד הִלְכְתָא כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חֲרֵי אִלּוּ שֶׁלּוֹ, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אִי דֶּרֶךְ נְפִילָה חֲרֵי אִלּוּ שֶׁלּוֹ, וְאִי דֶּרֶךְ הַנָּחָה חַיָּב לְהַכְרִיז, וְשָׁם בְּאָרוּ כֵּיצַד הוּא דֶּרֶךְ הַנָּחָה אוֹ דֶּרֶךְ נְפִילָה, וְזֶה בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן, אֲבָל בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, בֵּין דֶּרֶךְ נְפִילָה בֵּין דֶּרֶךְ הַנָּחָה חַיָּב לְהַכְרִיז, חוּץ מִן הַדְּבָרִים הַנִּמְצָאִים בְּזוֹטוֹ שֶׁל יָם וּבִשְׂלוּלִיתוֹ שֶׁל נָהָר, שֶׁבְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת אַף עַל גַּב דְּאִית בֵּהּ סִימָן רַחֲמָנָא שַׁרְיֵהּ, וְדִקְדְּקוּ זֶה (שם כב א) מִמָּה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ, מִי שֶׁאָבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם, כְּלוֹמַר בַּשְּׁוָקִים וּבַדְּרָכִים אוֹתָהּ אַתָּה חַיָּב לְהָשִׁיב, יָצְאתָה זאת שֶׁל נָהָר, שֶׁאָבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם, שֶׁאֵין אַתָּה חַיָּב לַהֲשִׁיבָהּ, אֶלָּא הַמּוֹצֵא זוֹכֶה בָּהּ. וְטַעַם הֱיוֹת הָאָדָם זוֹכֶה בִּמְצִיאָה שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כג, א) לְפִי שֶׁבַּעְלָהּ מִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁמִּסַּלֵּק דַּעְתּוֹ וּזְכוּתוֹ מֵעָלֶיהָ, אַחַר שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ סִימָן, אוֹ (שם כד א) אֲפִלּוּ בְּשֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן כְּשֶׁנִּפַּל בְּמָקוֹם שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָאֲשִׁים מִמֶּנּוּ עַל כָּל פָּנִים, כְּגוֹן שְׁוָקִים שֶׁרַבָּן גּוֹיִם, וַהֲרֵי הַמּוֹצְאָהּ, כְּזוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר.

ד וְדִינֵי הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם חַיָּב לְהַכְרִיז, וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה הַהַכְרָזָה, וְאֵיזֶה דָּבָר יִהְיֶה סִימָן שֶׁנִּשִּׁיב הָאֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ בּוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בָּזֶה (שם כח, א) דְּמֵדָּה וּמִנְיָן וּמִשְׁקָל וּמָקוֹם חֲוִי סִימָן. וְדִין זֶה אוֹמֵר מִדַּת אָרְכּוֹ וְזֶה אוֹמֵר מִדַּת רָחְבּוֹ, אוֹ זֶה אוֹמֵר אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ וְזֶה מִשְׁקָלוֹתָיו, וְדִין רָאָה סֶלַע שֶׁנָּפְלָה מֵחֲבֵרוֹ וּנְטָלָהּ לְפָנֵי יֵאוּשׁ אוֹ לְאַחַר יֵאוּשׁ, כְּלוֹמַר אַחַר שֶׁשָּׁמַע מֵחֲבֵרוֹ שֶׁאָמַר יַי לִי עַל מָה שֶׁאָבַד, אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְדִין מָה שֶׁאָמְרוּ (שם כז, א) שֶׁאֲבֵדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה שֶׁאֵין חַיָּב לְהַטְּפֵל בָּהּ וְלֹא לַהֲשִׁיבָהּ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם כח, ב) דְּמִשָּׁרְבוּ הָרַמָּאִים אוֹמְרִים לוֹ הָבֵא עֵדִים שֶׁאֵין אַתָּה רַמַּאי וְטֹל, וְדִין כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל אוֹ הָאוֹכֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מָה דִּינָם, וְכַמָּה זְמַן יַטְפֵּל בְּבָרָה וַחֲמוֹר וּבַעֲגָלִים וּסְיָחִים וְאַוָּזִים וְתַרְנְגוֹלִים, וְדִין סְפָרִים אוֹ תְּפִלִּין אוֹ כֵּלִים שֶׁל צֶמֶר וּפִשְׁתָּן אוֹ כֵּלִים אֲחֵרִים אֵיךְ יִתְנַהֵג בָּהֶם, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ל, א) שֶׁיֵּשׁ צְדָדִים שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב הַמּוֹצֵא לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה, כְּגוֹן זָקֵן וְאֵינָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ אוֹ כֹּהֵן וְהוּא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בְּכֻלָּם מְצִיעָא בְּפֶרֶק שֵׁנִי.

ה וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמָצָא מְצִיאָה שֶׁחַיָּב לַהֲשִׁיבָהּ עַל הָעִנְיָן שֶׁזִּכַּרְנוּ וְלֹא הֲשִׁיבָהּ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בַּלָּאוִין (מצוה תקלט) בְּסָמוּךְ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקלט

א **שֶׁלֹּא לְהַעֲלִים עֵינָיו מִמֶּנָּה** – שֶׁלֹּא נַעֲלִים עַיִן מֵאֲבֵדַת אַחֵינוּ (ב״מ כו ב), אֲבָל נִקְחֶהָ וּנְשִׁיבָהּ אֵלָיו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ג) לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם.

ב כָּל עִנְיַן הַמִּצְוָה כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקלח) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה.

מצוה תקמ

א **שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ בְּהֶמַת חֲבֵרוֹ נוֹפֶלֶת תַּחַת מַשָּׂאָהּ** – שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁאִם נִרְאֶה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנָּפַל לוֹ חֲמוֹרוֹ אוֹ בְּהֶמָה אַחֶרֶת מִפֹּבֶד הַמַּשָּׂא אוֹ בְּסִבָּה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ (עי׳ רמב״ם בסהמ״צ לאוין ער) שֶׁלֹּא לְהַנִּיחוֹ בַּדֶּרֶךְ וְנֵלֵךְ, אֲבָל נַעֲזֹרֵהוּ וְנָקִים עִמּוֹ בְּהֶמְתּוֹ וְנַעֲמֹד שָׁם עַד שֶׁיִּתַּקֵּן מַשָּׂאוֹ אוֹ

עַל גַּבּוֹ אוֹ עַל בְּהֶמְתּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ד) לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אָחִיךָ וגו׳. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (כאן) לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר וגו׳, מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

ב וְהִנֵּה הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא סִיַּע חֲבֵרוֹ בַּדֶּרֶךְ עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה זֶה, וְעַל עֲשֵׂה הַנִּזְכָּר בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (מצוה פ) בְּמִצְוַת הֲסָרַת הַמַּשָּׂא מֵעַל הַבְּהֵמָה. וְשָׁם בְּאַרְנוּ שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ וְכָל עִנְיָנָהּ כְּמִנְהָגֵנוּ בְּסֵפֶר זֶה, תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם [יו״ד סימן רע״ב].

מצוה תקמא

א **לִטְעֹן הַמַּשָּׂא שֶׁנָּפַל עִם חֲבֵרוֹ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲזֹר אֶת אַחֵינוּ כְּשֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִים לָתֵת הַמַּשָּׂא עַל הַבְּהֵמָה אוֹ עַל הָאִישׁ וְאֵין מִי שֶׁיַּעַזְרֵם עַל הַדָּבָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ד) הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ. וְזֶה יִקָּרֵאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ לב א) טְעִינָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁנּוֹטְלִין שָׂכָר עַל הַטְּעִינָה, אֲבָל עַל הַפְּרִיקָה, כְּלוֹמַר לַעֲזֹר אֶת אָחִיו לִפְרֹק הַמַּשָּׂא מֵעָלָיו אוֹ מֵעַל בְּהֶמְתּוֹ הַחִיּוּב הַזֶּה הוּא עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּחִנָּם.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ וּקְצָת דִּינֶיהָ כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת פְּרִיקָה בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים, בְּמִצְוַת לְהָסִיר הַמַּשָּׂא מֵעַל הַבְּהֵמָה (מצוה פ). וְכָל עִנְיָנָהּ תַּגִּיד עָלֶיהָ חֲבֵרְתָּהּ.

מצוה תקמב

א **שֶׁלֹּא תִלְבַּשׁ אִשָּׁה עַדִי אִישׁ** – שֶׁלֹּא יִלְבְּשׁוּ הַנָּשִׁים מַלְבּוּשֵׁי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יִזְדַּיְּנוּ בְּזִיּוּנָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ה) לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה. וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס לֹא יֶהֱא תִּקּוּן זַיִן דִּגְבַר עַל אִתְּתָא (עי׳ נזיר נט א). וּמִן הַדּוֹמֶה כִּי מִפְּנֵי כֵן פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב בִּכְלֵי זַיִן, לְפִי שֶׁהֵם הַכֵּלִים הַמְיֻחָדִים לַגְּמֵרֵי לָאֲנָשִׁים, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אִשָּׁה בָּעוֹלָם לָצֵאת בִּכְלֵי זַיִן, אֲבָל הוּא הַדִּין שֶׁאָסוּר לָהֶם מִדְּאוֹרַיְתָא לָצֵאת בְּמַלְבּוּשִׁים שֶׁדֶּרֶךְ הָאֲנָשִׁים בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, כְּגוֹן שֶׁתָּשִׂים בְּרֹאשָׁהּ מִצְנֶפֶת אוֹ שְׁאָר כֵּלִים הַמְיֻחָדִים לָאִישׁ (עי״ש בתרגום יונתן בן עוזיאל).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיק מֵאֲמָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה דְּבַר עֶרְוָה וְכָל עִנְיָן וְכָל צַד שֶׁיִּהְיֶה הַכְּשָׁלוֹן בְּאוֹתוֹ דָּבָר מָצוּי מִתּוֹכוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל (סנהדרין קו א) שֶׁאֱלֹהֵינוּ שׂוֹנֵא זִמָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁלְּאַהֲבָתֵנוּ הִרְחִיקָנוּ מִן הַזִּמָּה, שֶׁהוּא דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, וְיִקַּח לֵב הָאָדָם, וּמַדִּיחוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה וּמַחְשָׁבָה רְצוּיָה לְדֶרֶךְ רָעָה וּמַחְשָׁבָה שֶׁל שְׁטוּת, וְאֵין סָפֵק כִּי אִם יִהְיוּ מַלְבּוּשֵׁי הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים שָׁוִים יִתְעָרְבוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ תָּמִיד, וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה. וְעוֹד אָמְרוּ בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיָה בְּכָךְ. וְאֵלּוּ שְׁנֵי הַטְּעָמִים מְצֻאתִים בְּסִפְרֵי הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ לאוין מ, מורה נבוכים ג, לז) אַחַר כָּתְבִי אוֹתָם.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, בְּפִשַּׁט הַכָּתוּב הֵם נִכְלָלִים [שם קפב].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּנְקֵבוֹת. וְאִשָּׁה הָעוֹבֶרֶת עַל זֶה וְלָבְשָׁה הַמַּלְבּוּשִׁים הַמְיֻחָדִים בָּאֲנָשִׁים לָבַד בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהִיא בּוֹ, חַיֶּבֶת מַלְקוּת.

מצוה תקמג

א **שֶׁלֹּא יִלְבַּשׁ אִישׁ מַלְבּוּשֵׁי אִשָּׁה** – שֶׁלֹּא יִלְבְּשׁוּ הָאֲנָשִׁים מַלְבּוּשֵׁי הַנָּשִׁים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ה) וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כ, ב) שֶׁאֵין הָאִסּוּר וְהַמַּלְקוֹת בִּלְבוּשׁ לָבַד, דְּהוּא הַדִּין בְּתִקּוּן שֶׁלָּהֶם, שֶׁכָּל הַמְתַקֵּן עַצְמוֹ בְּתִקּוּנִים הַמְיֻחָדִים לַנָּשִׁים חַיָּב מַלְקוּת, כְּגוֹן הַמְּלַקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחוֹרוֹת מֵרֹאשׁוֹ אוֹ מִזְּקָנוֹ, וְכֵן הַצּוֹבֵעַ שַׂעֲרוֹתָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשִׁים צוֹבְעוֹת אוֹתָן, וְכֵן תִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס וְלָא יְתַקֵּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם ע״ז יב י) שֶׁטַּמְטוּם וַאֲנְדְּרוֹגִינוֹס אֵינוֹ עוֹטֶף רֹאשׁוֹ כְּאִשָּׁה, וְאֵינוֹ מְגַלֶּחַ רֹאשׁוֹ כְּאִישׁ, וְאִם עָשָׂה כֵּן אֵינוֹ לוֹקֶה. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם, נוֹתְנִין עֲלֵיהֶם חֻמְרֵי הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, וְאִם עָבְרוּ אֵינָם לוֹקִין, לְפִי שֶׁהֵן סָפֵק. אֲבָל אִם עָבְרוּ בְּאִסּוּר שֶׁאִישׁ וְאִשָּׁה שָׁוִין בּוֹ בָּזֶה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלּוֹקִין עָלָיו. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת נָזִיר פֶּרֶק שְׁנֵי נְזִירִים (נזיר נט א).

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָבַשׁ מַלְבּוּשֵׁי הַנָּשִׁים אוֹ שֶׁתִּקֵּן עַצְמוֹ בְּתִקּוּנֵי הַנָּשִׁים, כְּגוֹן שֶׁלִּקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחוֹרוֹת אוֹ שֶׁצָּבַע אֲפִילּוּ שְׂעָרָה אַחַת, חַיָּב מַלְקוּת מִשֶּׁלִּקֵּט אוֹתָהּ אוֹ יִצְבָּעֶנָּה.

מצוה תקמד

א שֶׁלֹּא לִקַּח אֵם עַל בָּנִים – שֶׁלֹּא נִקַּח קַן צִפּוֹר הָאֵם וְהָאֶפְרוֹחִים אוֹ הַבֵּיצִים בִּכְלָלוֹ, אֶלָּא שֶׁנִּשַּׁלֵּחַ הָאֵם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ו) לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וּקְצָת דִּינֶיהָ וְכָל עִנְיָנָהּ כָּתַבְתִּי בַּעֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסִדֶר זֶה (מצוה תקמה), תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם, וְשָׁם דִּבַּרְנוּ גַּם כֵּן עַל הַלָּאו הַזֶּה שֶׁהוּא נִתָּק לַעֲשֵׂה דְּשַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם. וּכְבָר לִמְּדונוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (מכות טו, ב) שֶׁכָּל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה, קַיִּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ פָּטוּר, לֹא קַיִּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד חַיָּב מַלְקוּת, וְכִדְאִתְּמַר הָתָם, דַּאֲמַר לֵהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא, תְּנִי קַיְּמוֹ וְלֹא קַיְּמוֹ, וְזוֹ הִיא הַגְּרָסָא הַנְּכוֹנָה (כגרסת הרי״ף והרמב״ן שם). וּמִן הַדַּעַת הַזּוֹ לָמַדְנוּ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁמֻּתָּה הָאֵם אוֹ שִׁלְּחָהּ אָדָם אַחֵר, שֶׁחַיָּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁעַכְשָׁו לֹא בִטֵּל הוּא הָעֲשֵׂה בְּיָדָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא הֻמְּתָה הוּא אֶלָּא שֶׁמֻּתָּה מֵאֵלֶיהָ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הֻמְּתָה הוּא בְּיָדָיו שֶׁחַיָּב לְכַלֵּי עָלְמָא. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁשִּׁלְּחָהּ קֹדֶם שֶׁמֻּתָּה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁלְּחָהּ בְּשָׁעָה שֶׁלְּקָחָהּ מִן הַקֵּן לֹא בִטֵּל הַלָּאו וְלֹא הָעֲשֵׂה, מִכְּיָן שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּקוֹ לַעֲשֵׂה, וַהֲרֵי קַיְּמוֹ. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, דְּשָׂמָא תָּמוּת הָאֵם אוֹ הַמְּשַׁלֵּחַ קֹדֶם שִׁלּוּחַ וְלֹא יוּכַל לְתַקֵּן, וְעוֹד שֶׁהַזְּרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת, וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב (משלי טו, כג).

מצוה תקמה

א לְשַׁלַּח הָאֵם אִם לָקָחָהּ עַל הַבָּנִים – לְשַׁלַּח הָאֵם מִן הַקֵּן קֹדֶם שֶׁיִּקַּח הַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב ז) שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֶל לִבֵּנוּ שֶׁהַשְׁגָּחַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹתָיו בְּמִין הָאָדָם בִּפְרָט, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב לד, כא) כִּי עֵינָיו עַל כָּל דַּרְכֵי אִישׁ וְגוֹ׳ וּבִשְׁאָר מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים בַּמִּינִים דָּרֶךְ כְּלָל, כְּלוֹמַר שֶׁחֶפְצוֹ בָּרוּךְ הוּא בְּקִיּוּם הַמִּין, וְעַל כֵּן לֹא יִכְלֶה לְעוֹלָם מִין מִכָּל מִינֵי הַנִּבְרָאִים, כִּי בְּהַשְׁגָּחַת הַחַי וְקַיָּם לָעַד בָּרוּךְ הוּא עַל הַדָּבָר יִמְצָא בּוֹ הַקִּיּוּם. וּבְהַנִּיחַ הָאָדָם דַּעְתּוֹ עַל זֶה יָבִין דַּרְכֵי הַשֵּׁם, וְיִרְאֶה כִּי הַמְשָׁכַת קִיּוּם הַמִּינִין בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא כָּלָה וְאָבַד אֶחָד מִכֻּלָּם, מִבֵּיצֵי כִּנִּים וְעַד קַרְנֵי רְאֵמִים מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ, הַכֹּל בְּמַאֲמָרוֹ וְחֶפְצוֹ עַל זֶה. וּכְמוֹ כֵן יֵדַע הָאָדָם כִּי אֲשֶׁר יִשְׁמֹר מִצְוַת בּוֹרְאוֹ וְיַיְשִׁיר כָּל דְּרָכָיו וְהוּא נָקִי כַּפַּיִם וּבַר לֵבָב, תִּהְיֶה הַשְׁגָּחַת הָאֵל עָלָיו וְיִתְקַיֵּם גּוּפוֹ זְמַן רַב בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנַפְשׁוֹ לָעַד לָעוֹלָם הַבָּא, וּכְגוֹן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ח ב), מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּי בִּהְיוֹת זֶה הָאִישׁ נוֹתֵן דַּעְתּוֹ כִּי הַקִּיּוּם וְהַטּוֹבָה בְּהַשְׁגָּחַת הָאֵל בַּדְּבָרִים וְלֹא בְּסִבָּה אַחֶרֶת, יִזְכֶּה הוּא גַּם כֵּן שֶׁיִּפְנֶה עָלָיו הָאֵל לְטוֹבָה וְיקַיֵּם אוֹתוֹ, וּבִשְׁכַר הַקִּיּוּם וְהַיְכֹלֶת שֶׁהוּא מַאֲמִין בַּבּוֹרֵא בְּעִנְיָן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמִּדְרָשׁ (דברים רבה פ, כי תצא ו) שֶׁהָאָדָם זוֹכֶה לְבָנִים בְּשִׂכַר מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּמְשֵׁךְ קִיּוּמוֹ, שֶׁהַבָּנִים הֵם קִיּוּם הָאָדָם וְזִכְרוֹ. וְדִקְדְּקוּ הַדָּבָר לְפִי הַדּוֹמֶה מֵאָמְרוֹ שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, כְּלוֹמַר בָּנִים תִּקַּח לְנַפְשְׁךָ, שֶׁיְּהֵא יָכוֹל לוֹמַר תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְלֹא וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ. וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לג, ב) שֶׁהָאוֹמֵר בִּתְפִלָּתוֹ רַחֵמְנוּ, שֶׁאַתָּה הַמְרַחֵם כִּי עַל קַן צִפּוֹר יַגִּיעוּ רַחֲמֶיךָ, שֶׁמְּשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הָעִנְיָן רַחֲמִים, אֶלָּא כְּדֵי לְזַכּוֹתֵנוּ עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְתִּי. וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה בַּגְּמָרָא (שם) מִפְּנֵי שֶׁעוֹשֶׂה מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחֲמִים, וְאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת, וְאֵין הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם חָלִילָה, שֶׁהֲרֵי הוּא נִקְרָא רַחוּם, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קלג, ב) מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחוּם אַף אַתָּה הֱיֵה מְרַחֵם, אֲבָל כַּוָּנָתָם לוֹמַר, שֶׁאֵין מִדַּת הָרַחֲמָנוּת בּוֹ חָלִילָה כְּמוֹ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁהָרַחֲמָנוּת בָּהֶם מֻכְרָח בִּטְבָעָם שֶׁשָּׁם בָּהֶם הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל הָרַחֲמָנוּת אֵלָיו, מֻחְפְצוֹ הַפָּשׁוּט שֶׁחִיְּבָה חָכְמָתוֹ לְרַחֵם מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדָּה טוֹבָה, וְכָל הַטּוֹבוֹת נִמְצָאוֹת מֵאִתּוֹ, וְאָמְרוּ כִּי בְּצַוּוֹתוֹ אוֹתָנוּ עַל זֶה לֹא מִצַּד הֱכְרֵחַ מִדַּת הָרַחֲמָנוּת צִוָּנוּ בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי הִתִּיר לָנוּ הַשְׁחִיטָה בָּהֵן, כִּי כָּל הַמִּינִין לְצֹרֶךְ הָאָדָם הֵן נִבְרָאִין, אֲבָל הַצַּוָּאָה עַל זֶה וּבְאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ שֶׁהִיא כַּיּוֹצֵא בָּהּ וּבִשְׁאָר מִצְוֹת רַבּוֹת, אֵינוֹ אֶלָּא כִּגְזֵרָה לְפָנָיו שֶׁגָּזַר עַל זֶה בְּחֶפְצוֹ הַפָּשׁוּט, וְאִלּוּ רָצָה בְּהֶפֶךְ מִזֶּה לֹא יַכְרִיחֵנוּ דָּבָר וְלֹא יִמְנָעֵנוּ סִבָּה חָלִילָה כָּמוֹנוּ אֲנַחְנוּ הַבְּנוּיִים בְּכֹחַ הַטְּבָעִים, שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמָנוּת תְּעַכְּבֵנוּ מִלְּהַשְׁחִית אוֹ תַּכְרִיחֵנוּ לְהֵיטִיב לִפְעָמִים. זֶהוּ עִנְיָן אָמְרָם אֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת, וּמִשֹּׁרֶשׁ הָעִנְיָן מָה שֶׁזָּכַרְנוּ.

ג וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ (במורה נבוכים ח״ג פמ״ח, י״ג הָרַמְבַּ״ן בפי׳ לחומש כאן) וּבְטַעַם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לְפִי שֶׁיֵּשׁ לַבְּהֵמוֹת דְּאָגָה גְּדוֹלָה בִּרְאוֹתָן צַעַר בְּנֵיהֶן כְּמוֹ לִבְנֵי אָדָם, כִּי אַהֲבַת הָאֵם לַבֵּן אֵינָנּוּ דָּבָר נִמְשָׁךְ אַחַר הַשֵּׂכֶל, אֲבָל הוּא מִפְּעֻלּוֹת כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה הַמְצוּיָה בַּבְּהֵמוֹת כַּאֲשֶׁר הִיא מְצוּיָה בָּאָדָם. וְאָמַר הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה, וְאַל תָּשִׁיב מִלִּין מִמַּאֲמַר הַחֲכָמִים הָאוֹמְרִים עַל קַן צִפּוֹר וְכוּ׳, כִּי זוֹ סְבָרַת מִי שֶׁיְּרָאֶה שֶׁאֵין טַעַם לַמִּצְוֹת אֶלָּא חֵפֶץ הַבּוֹרֵא, וְאָנוּ מַחְזִיקִים בַּסְּבָרָא הַשֵּׁנִית, שֶׁהִיא שֶׁיֵּשׁ בְּכָל הַמִּצְוֹת טַעַם. וְהֶקְשָׁה עָלָיו מָה שֶׁנִּמְצָא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פרשה מד א) וְכִי מָה אִכְפַּת לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין שׁוֹחֵט מִן הַצַּוָּאר לְשׁוֹחֵט מִן הָעֹרֶף? הָא לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל ב) כָּל אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה.

ד וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה תֵּרֵץ הַקֻּשְׁיוֹת וּבֵרֵר הָעִנְיָן בְּרוּר שָׁלֵם וְנֶחְמָד, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַתּוֹרָה שָׁלוֹ: זֶה הָעִנְיָן שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּמִּצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם, דָּבָר מְבֹאָר הוּא מְאֹד, כִּי בְּכָל אַחַת יֵשׁ טַעַם וְתוֹעֶלֶת וְתִקּוּן לָאָדָם, מִלְּבַד שְׁכָרָן מֵאֵת הַמְצַוֶּה עֲלֵיהֶן יִתְבָּרַךְ. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כא, ב) מִפְּנֵי מָה לֹא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵי תּוֹרָה וְכוּ׳. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קיט, א) וְלִמְכֻסֶּה עָתִיק (ישעיה כג, יח), זֶה הַמְכֻסֶּה דְּבָרִים שֶׁכִּסָּה עַתִּיק יוֹמִין, וּמַאי נִיהוּ? טַעֲמֵי תּוֹרָה. וּכְבָר דָּרְשׁוּ בְּפָרָה אֲדֻמָּה (במדבר רבה חקת י״ט ו) שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה, עַל הַכֹּל עָמַדְתִּי וּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי (קהלת ז, כג). וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה, אֲבָל לְאַחֵר חֻקָּה, דִּכְתִיב (זכריה יד, ו) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן. דְּבָרִים הַמְכֻסִּין מִכָּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, עֲתִידִין לִהְיוֹת צוֹפִין לְעוֹלָם הַבָּא כְּהֲדֵין סַמְיָא דְּצָפֵי, דִּכְתִיב (ישעיה מב, טז) וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ. וּכְתִיב (שם) אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים. שֶׁכְּבָר עֲשִׂיתִים לְרַבִּי עֲקִיבָא, כְּלוֹמַר, שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא יָדָעַם בָּעוֹלָם הַזֶּה.

ה הִנֵּה בֵּאֲרוּ שֶׁאֵין מְנִיעַת טַעֲמֵי תּוֹרָה מִמֶּנּוּ אֶלָּא עִוָּרוֹן בִּשְׂכָלֵנוּ, וְשֶׁכְּבָר נִתְגַּלָּה טַעַם הַחֲמוּרָה שֶׁבָּהֶן לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֶאֱלֶּה רַבּוֹת בְּדִבְרֵיהֶם, וּבַתּוֹרָה וּבַמִּקְרָא דְּבָרִים רַבִּים. וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה הִזְכִּיר מֵהֶם, אֲבָל אֵלּוּ הָאַגָּדוֹת אֲשֶׁר נִתְקַשּׁוּ עַל הָרַב כְּפִי דַּעְתּוֹ עִנְיָן אַחֵר לָהֶם, שֶׁרָצוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַתּוֹעֶלֶת בַּמִּצְוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת בָּאָדָם עַצְמוֹ, לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ נֶזֶק אוֹ אֱמוּנָה רָעָה אוֹ מִדָּה מְגֻנָּה אוֹ לִזְכֹּר נְסִים וְנִפְלָאוֹת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם, וְזֶהוּ לְצָרֵף בָּהֶם, שֶׁיִּהְיוּ כְּכֶסֶף צָרוּף, כִּי הַצּוֹרֵף כֶּסֶף, אֵין מַעֲשֵׂהוּ בְּלֹא טַעַם, אֲבָל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל סִיג. וְכֵן הַמִּצְוֹת לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כָּל אֱמוּנָה רָעָה וּלְהוֹדִיעֵנוּ הָאֱמֶת וּלְזָכְרוֹ תָּמִיד. וּלְשׁוֹן זוֹ הָאַגָּדָה עַצְמָהּ בִּילַמְּדֵנוּ בְּפָרָשַׁת זֹאת הַחַיָּה (תנחומא שמיני ח) וְכִי מָה אִכְפַּת לֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין שׁוֹחֵט בְּהֵמָה וְאוֹכֵל לְנוֹחֵר וְאוֹכֵל? כְּלוּם אַתָּה מוֹעִילוֹ אוֹ אַתָּה מַזִּיקוֹ? אוֹ מַה אִכְפַּת לוֹ בֵּין אוֹכֵל טְהוֹרוֹת לְאוֹכֵל נְבֵלוֹת? וְאִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ. (משלי ט, יב). הָא לֹא נִתְּנוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא לְצָרֵף בָּהֶן אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב, ז) אִמָּרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה (שם יח, לא). לָמָּה? שֶׁיִּהְיֶה מָגֵן עָלֶיךָ.

ו הִנֵּה מִפְּרָשׁ בְּכָאן שֶׁבָּאוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַתּוֹעָלוֹת אֵלָיו יִתְבָּרַךְ בַּמִּצְוֹת, דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְאוֹרָה עַל שֶׁצִּוָּה לְהַדְלִיק אֶת הַמְּנוֹרָה, אוֹ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְמַאֲכַל הַקָּרְבָּנוֹת וְרֵיחַ הַקְּטֹרֶת כַּנִּרְאֶה מִפְּשׁוּטֵיהֶם, וַאֲפִלּוּ הַזֶּכֶר לְנִפְלְאוֹתָיו שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, אֵין הַתּוֹעֶלֶת רַק שֶׁנֵּדַע אֲנַחְנוּ הָאֱמֶת וְנִזָּכֶה בּוֹ עַד שֶׁנִּהְיֶה רְאוּיִין לִהְיוֹת מָגֵן עָלֵינוּ, כִּי כְּבוֹדֵנוּ וְסִפּוּרֵנוּ בְּתִהְלּוֹתָיו מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ. וְהֵבִיא רְאָיָה מִן הַשּׁוֹחֵט מִן הַצַּוָּאר וְהָעֹרֶף לוֹמַר שֶׁכֵּלָּן לָנוּ וְלֹא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לוֹמַר בַּשְּׁחִיטָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ תּוֹעֶלֶת וְכָבוֹד לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בַּצַּוָּאר יוֹתֵר מִן הָעֹרֶף אוֹ הַנִּחוּר, אֶלָּא לָנוּ הֵם לְהַדְרִיכֵנוּ בִּנְתִיבוֹת הָרַחֲמִים גַּם בְּעֵת הַשְּׁחִיטָה. וְהֵבִיא רְאָיָה אַחֶרֶת (תנחומא שם) אוֹ מַה אִכְפַּת לוֹ בֵּין אוֹכֵל טְהָרוֹת, וְהֵן הַמַּאֲכָלִים הַמֻּתָּרִין, לְאוֹכֵל טְמֵאִים וְהֵם הַמַּאֲכָלִים הָאֲסוּרִים, שֶׁאָמְרָה בָּהֶם הַתּוֹרָה (ויקרא יא כו) טְמֵאִים הֵם לָכֶם, רַק שֶׁהוּא לְהִיוֹתֵנוּ נְקִיֵּי הַנֶּפֶשׁ חֲכָמִים מַשְׂכִּילֵי הָאֱמֶת. וְאָמְרָם אִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ, הִזְכִּירוּ כִּי הַמִּצְוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת, כְּגוֹן שְׁחִיטַת הַצַּוָּאר לְלַמְּדֵנוּ מִדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהַמִּצְוֹת הַגְּזוּרוֹת בַּמִּינִין לְזַקֵּק אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה (שם כ כה) וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא. אִם כֵּן, כֻּלָּם הֵם לְתוֹעַלְתֵּנוּ בִּלְבַד, וְזֶה כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֱלִיהוּא (איוב לה ו) אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעָל בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ. וְאָמַר (שם ז) אוֹ מַה מִּיָּדְךָ יִקָּח, וְזֶה דָּבָר מֻסְכָּם בְּכָל דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ.

ז וְשָׁאֲלוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי בִּנְדָרִים (פ״ט ה״א) אִם פּוֹתְחִין לָאָדָם בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם? וְהֵשִׁיבוּ עַל הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת אֵיזֶהוּ כְּבוֹד הַמָּקוֹם? כְּגוֹן סָכָה שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה לוּלָב שֶׁאֵינִי נוֹטֵל, תְּפִלִּין שֶׁאֵינִי נוֹשֵׂא, וְהַיְנוּ כְּבוֹד הַמָּקוֹם, מַשְׁמַע דִּלְנַפְשֵׁהּ הוּא דְּמִתַּנֵּי, כַּהֲדָא אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ אוֹ מַה מִּיָּדְךָ יִקָּח, אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעָל בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ.

ח הִנֵּה בֵּאֲרוּ שֶׁאֲפִלּוּ הַסֻּכָּה וְהַלּוּלָב וּתְפִלִּין, שֶׁצִּוָּה בָּהֶן שֶׁיִּהְיוּ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְיָ מִמִּצְרַיִם, אֵינָן לִכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲבָל לְרַחֵם עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ. וּכְבָר סִדְּרוּ לָנוּ בִּתְפִלַּת יוֹם הַכִּפּוּרִים, אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ, כִּי מִי יֹאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה, וְאִם יִצְדַּק מַה יִּתֶּן לָךְ, וְכֵן אָמְרוּ בַּתּוֹרָה (דברים י, יג) לְטוֹב לָךְ. וְכֵן (שם ו, כד) וַיְצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים. וְהַכַּוָּנָה בְּכֻלָּם לְטוֹב לָנוּ וְלֹא לוֹ יִתְעַלֶּה, אֲבָל כָּל מָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּהְיוּ נַפְשׁוֹתֵינוּ צְרוּפוֹת וּמְזֻקָּקוֹת בְּלֹא סִיגֵי מַחְשָׁבוֹת רָעוֹת וּמִדּוֹת מְגֻנּוֹת. וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ לְפִי שֶׁעוֹשֶׂה גְּזֵרוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַחֲמִים וְאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרוֹת, לוֹמַר שֶׁלֹּא חָס הָאֵל עַל קַן צִפּוֹר וְלֹא הִגִּיעוּ רַחֲמָיו עַל אוֹתוֹ וְאֶת בָּנוֹ, שֶׁאֵין רַחֲמָיו מַגִּיעוֹת בְּבַעֲלֵי נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית לִמְנֹעַ אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹת בָּהֶם צָרְכֵינוּ, שֶׁאִם כֵּן, הָיָה אוֹסֵר הַשְּׁחִיטָה, אֲבָל טַעַם הַמְּנִיעָה לְלַמֵּד אוֹתָנוּ מִדַּת הָרַחֲמָנוּת וְשֶׁלֹּא נִתְאַכְזֵר, כִּי הָאַכְזָרִיּוּת תִּתְפַּשֵּׁט בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, כַּיָּדוּעַ בַּסַּתָּחִים שׁוֹחֲטֵי הַשְּׁוָרִים הַגְּדוֹלִים וְהַחֲמוֹרִים, שֶׁהֵם אַנְשֵׁי דָּמִים, זוֹבְחֵי אָדָם, אַכְזָרִיִּים מְאֹד, וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ (קדושין פב, א) טוֹב שֶׁבַּטַּבָּחִים שֶׁתָּפוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. וְהִנֵּה הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף אֵינָן רַחֲמִים עֲלֵיהֶן, אֲבָל גְּזֵרוֹת בָּנוּ לְהַדְרִיכֵנוּ וּלְלַמֵּד אוֹתָנוּ הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, עַד כָּאן בְּפֵרוּשֵׁי הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ט וְהִנֵּה הֶאֱרַכְתִּי לִכְתֹּב לְךָ בְּנִי עַל זֶה, לְהָעִיד עַל כָּל שָׁרְשֵׁי סִפְרֵי עֵדִים נֶאֱמָנִים שְׁנֵי עַמּוּדֵי עוֹלָם, חֲכָמִים גְּדוֹלִים וּנְבוֹנִים, בַּעֲלֵי שֵׂכֶל מְזֻקָּק, וּבְסִתְרֵי הַתּוֹרָה מְקֻבָּלִים, כִּי הִנֵּךְ רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ דַּעַת שְׁנֵיהֶם, כִּי יֵשׁ בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה טַעַם לְהוֹעִיל בְּנֵי אָדָם בְּדֵעוֹתֵיהֶם, לְהַכְשִׁירָם וּלְהַרְגִּילָם לְהַכְשִׁיר בָּהֶן כָּל פְּעֻלּוֹתֵיהֶם, וְשֶׁאֵין הַתּוֹעֶלֶת בַּעֲשׂיָתָן חָלִילָה לַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא. וְאִם אָמְנָם כִּי יֵשׁ מִן הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא הִשַּׂגְנוּ בְּטַעְמָן בְּמִעוּט שִׂכְלֵנוּ מֵרֹב עָמְקָן וְתַכְלִית גְּדָלָן, לֹא נִמְנַע מִמֶּנּוּ מֵהַגִּיד בָּהֶן כָּל אֲשֶׁר נַשִּׂיג לִמְצֹא מִן הַתּוֹעֶלֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם בַּעֲשׂיָתָן. וְזֶה דַּרְכִּי בְּכָל שִׂיחָתִי בְּסִפְרֵי זֶה, שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְוֹת תּוֹעֶלֶת מְצוּיָה לָנוּ אַף לֹא אֶל הַמְצֻוֶּה בָּהֶן, וְאִם תִּתֵּן לִבְּךָ בַּדְּבָרִים תִּמְצָא זֹאת הַכַּוָּנָה בְּכֻלָּן. וְהַרְבֵּה יָגַעְתִּי בְּמִקְצָתָן לְהַשִּׂיג בַּעֲנִיּוּת דַּעְתִּי לִרְאוֹת בָּהֶן מְעַט קָט מֵרֹב הַתּוֹעָלוֹת שֶׁבָּהֶן, וּכְתַבְתִּיו עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְזֶה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי.

י מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין קלט, ב) כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ, מָה דֶּרֶךְ שֶׁאֵין קָנוּי לְךָ, אַף כָּל וְכוּ׳. מִכָּאן אָמְרוּ יוֹנֵי שׁוֹבָךְ, וְיוֹנֵי עֲלִיָּה, וְצִפָּרִין שֶׁקִּנְּנוּ בִּטְפִיחִין וּבְשִׁיחִין וּבְבוֹרוֹת וּבְמְעָרוֹת, וְתַרְנְגוֹלִין, וַאֲוָזִין שֶׁקִּנְּנוּ בַּפַּרְדֵּס חַיָּב לְשַׁלְּחַ, קִנְּנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְכֵן יוֹנִים דּוֹרְסִיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ. וְאָמַר רַב יְהוּדָה הַמּוֹצֵא קַן בַּיִם חַיָּב לְשַׁלֵּחַ, שֶׁבְּכְלַל לְשׁוֹן בַּדֶּרֶךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, טז) הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ. הָיְתָה הָאֵם מְעוֹפֶפֶת עַל הַקֵּן וְאֵין כְּנָפֶיהָ נוֹגְעוֹת בַּקֵּן פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ. הָיְתָה רוֹבֶצֶת עַל בֵּיצִים מוּזָרוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב ו) אֶפְרוֹחִים אוֹ בֵּיצִים, מָה אֶפְרוֹחִים בְּנֵי קַיָּמָא, אַף בֵּיצִים כְּמוֹ כֵן. שִׁלְּחָהּ וְחָזְרָה, אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, חַיָּב לְשַׁלֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח. וְיֵתֵר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מֵחֻלִּין.

יא וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בְּזִכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָקַח הָאֵם בְּעוֹדָהּ עַל הַבָּנִים בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו דְּלֹא תִקַּח הָאֵם. וְאִם מֵתָה הָאֵם קֹדֶם שֶׁיְּשַׁלְּחֶנָּה אוֹ שֶׁשִּׁלְּחָהּ אָדָם אַחֵר אֵין לוֹ תַּקָּנָה לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה וּלְתַקֵּן הַלָּאו, אֲבָל אִם שִׁלְּחָהּ הוּא קֹדֶם שֶׁתָּמוּת נִתְקַן לָאוֹ בְּכָךְ וּפָטוּר, שֶׁזֶּה הַלָּאו נִתַּק הוּא אֶל הָעֲשֵׂה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ (מצוה תקמד) בַּלָּאו הַבָּא עַל זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקמו

א **מִצְוַת מַעֲקֶה** – לְהָסִיר הַמִּכְשׁוֹלִים וְהַנְּגָפִים מִכָּל מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ח) וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ. וְהָעִנְיָן הוּא שֶׁנִּבְנָה קִיר סְבִיב הַגַּגּוֹת וּסְבִיב הַבּוֹרוֹת וְהַשִּׁיחִין וְדוֹמֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפָּשֵׁל בְּרִיָּה לִפֹּל בָּהֶם אוֹ מֵהֶם. וּבִכְלַל מִצְוָה זוֹ, לִבְנוֹת וּלְתַקֵּן כָּל כֹּתֶל וְכָל גָּדֵר שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָבוֹא תַּקָּלָה מִמֶּנּוּ, וְזֶה שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב לְגַגֶּךָ, דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה, מִצְוַת עֲשֵׂה (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם עשה קפד).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִם הֱיוֹת הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בִּפְרָטֵי בְּנֵי אָדָם וְיוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, וְכָל אֲשֶׁר יִקֶּרֶה לָהֶם טוֹב אוֹ רַע בִּגְזֵרָתוֹ וּבְמִצְוָתוֹ, לְפִי זְכוּתָן אוֹ חִיּוּבָן, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין ז, ב), אֵין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְמַטָּה אֶלָּא אִם כֵּן מַכְרִיזִין עָלָיו מִלְמַעְלָה, אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ הָאָדָם לִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִן הַמִּקְרִים הַנְּהוּגִים בָּעוֹלָם, כִּי הָאֵל בָּרָא עוֹלָמוֹ וּבְנָאוֹ עַל יְסוֹדוֹת עֲמוּדֵי הַטֶּבַע, וְגָזַר שֶׁתִּתְהֶיֶה הָאֵשׁ שׁוֹרֶפֶת וְהַמַּיִם מְכַבִּין הַלֶּהָבָה, וּכְמוֹ כֵן יְחַיֵּב הַטֶּבַע, שֶׁאִם תִּפֹּל גְּדוֹלָה עַל רֹאשׁ אִישׁ שְׁתַּרְצֵץ אֶת מֹחוֹ, אוֹ אִם יִפֹּל הָאָדָם מֵרֹאשׁ הַגַּג הַגָּבוֹהַּ לָאָרֶץ שָׁיָּמוּת, וְהוּא בָּרוּךְ הוּא חָנַן גּוּפוֹת בְּנֵי אָדָם וַיִּפַּח בָּהֶם נִשְׁמַת חַיִּים בְּעַלַּת דַּעַת, לִשְׁמֹר הַגּוּף מִכָּל פֶּגַע, וְנָתַן שְׁנֵיהֶם, הַנֶּפֶשׁ וּגוּפָהּ בְּתוֹךְ גַּלְגַּל הַיְסוֹדוֹת, וְהֵמָּה יְנַהֲגוּם וְיִפְעֲלוּ בָּם פְּעֻלּוֹת, וְאַחַר שֶׁהָאֵל שִׁעְבֵּד גּוּף הָאָדָם לַטֶּבַע, כִּי כֵן חִיְּבָה חָכְמָתוֹ מִצַּד שֶׁהוּא בַּעַל חֹמֶר, צִוָּהוּ לִשְׁמֹר מִן הַמִּקָּרֶה, כִּי הַטֶּבַע שֶׁהוּא מָסוּר בְּיָדוֹ יַעֲשֶׂה פְּעֻלָּתוֹ עָלָיו אִם לֹא יִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ.

ג וְאָמְנָם יְהִיוּ קְצָת מִבְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרָם, לְרֹב חֲסִידוּתָם וּדְבֵקוּת נַפְשָׁם בִּדְרָכָיו בָּרוּךְ הוּא, הֵמָּה הַחֲסִידִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם, כְּמוֹ הָאָבוֹת הַגְּדוֹלִים וְהַקְּדוֹשִׁים וְהַרְבֵּה מִן הַבָּנִים שֶׁהָיוּ אַחֲרֵיהֶם, כְּמוֹ דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְדוֹמֵיהֶם, שֶׁמָּסַר הָאֵל הַטֶּבַע בִּידֵיהֶם, וּבְתַחְלָתָם הָיָה הַטֶּבַע אָדוֹן עֲלֵיהֶם, וּבְסוֹפָן לִגְדֹּל הִתְעַלּוּת נַפְשָׁם נֶהְפַּךְ הוּא, שֶׁהָיוּ הֵם אֲדוֹנִים עַל הַטֶּבַע, כַּאֲשֶׁר יָדַעְנוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהִפִּילוּהוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְלֹא הֶזִּק, וְאַרְבַּעַת (וּשְׁלֹשֶׁת) הַחֲסִידִים הַנִּזְכָּרִים, שֶׁשָּׂמוּ אוֹתָם לְגוֹ אַתּוּן נוּרָא יָקִידְתָּא וּשְׁעַר רֵאשְׁהוֹן לָא אִתְחָרַךְ. וְרֹב בְּנֵי אָדָם בְּחֶטְאָם לֹא זָכוּ אֶל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, וְעַל כֵּן תְּצַוָּנוּ הַתּוֹרָה, לִשְׁמֹר מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ וּמְקוֹמוֹתֵינוּ, לְבַל יִקָּרֵנוּ מָוֶת בִּפְשִׁיעוּתֵנוּ, וְלֹא נִסְכֹּן נַפְשׁוֹתֵינוּ עַל סְמַךְ הַנֵּס, וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים אמור פרשתא ח), שֶׁכָּל הַסּוֹמֵךְ עַל הַנֵּס אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּרְאֶה רֹב עִנְיְנֵי הַכְּתוּבִים בְּכָל מָקוֹם, כִּי גַּם בְּהִלָּחֵם יִשְׂרָאֵל מִלְחֶמֶת מִצְוָה עַל פִּי הַשֵּׁם, הָיוּ עוֹרְכִין מִלְחַמְתָּן וּמְזַיְּנִים עַצְמָן וְעוֹשִׂין כָּל עִנְיָנָם, כְּאִלּוּ יִסְמְכוּ בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע לְגַמְרֵי, וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת לְפִי הָעִנְיָן שֶׁזִּכַּרְנוּ, וַאֲשֶׁר לֹא יַחְלֹק עַל הָאֱמֶת מֹרַע לֵב יוֹדֶה בָּזֶה.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (סוכה ג א), שֶׁאֵין חִיּוּב הַמַּעֲקֶה אֶלָּא בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּירָה. אֲבָל בֵּית הָאוֹצָרוֹת וּבֵית הַבָּקָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְכָל בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת פָּטוּר מִן הַמַּעֲקֶה, וְכֵן בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירָה. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם הָיְתָה רְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה מִגַּגּוֹ אֵין זָקוּק לְמַעֲקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא בְּתוֹכוֹ, וְשִׁעוּר גֹּבַהּ מַעֲקֶה עֲשָׂרָה טְפָחִים.

ה וְהָרְבֵּה דְּבָרִים אָסְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם הל׳ רוצח פי״א הל׳ ה ז) כְּדֵי לְהִשָּׁמֵר מִן הַנִּזָּקִים וּמִן הַמִּקְרִים הָרָעִים, שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּשׁ בּוֹ דֵּעָה, לְסַכֵּן בְּנַפְשׁוֹ, וְעַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּתֵּן לִבּוֹ לְכָל הַדְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לוֹ נֶזֶק בָּהֶם, וְהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶם חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן, מֵהֶן מָה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא יַנִּיחַ אָדָם פִּיו עַל הַסְּילוֹן וְיִשְׁתֶּה, וְכֵן לֹא יִשְׁתֶּה מִן הַנְּהָרוֹת וְהָאֲגַמִּים שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה עֲלוּקָה, וְאָסְרוּ (חולין י, א) מַיִם מְגֻלִּין מִפְּנֵי חֲשָׁשׁ, שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה מֵהֶן הָרַחַשׁ בַּעַל הָאֶרֶס, וְשָׁעוּר גְּלוּיָן כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הָרַחַשׁ מֵאָזְן כְּלִי וְיִשְׁתֶּה. וְאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁיֵּשׁ מַשְׁקִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גְּלוּי וּמֵהֶן שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גְּלוּי. וּמְחַשֵּׁשׁ (רמב״ם שם פי״ב הל׳ ב, ד) זֶה בְּעַצְמוֹ אָסְרוּ נְקוּרֵי תְּאֵנִים וַעֲנָבִים וְרִמּוֹנִים וְקִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין וְהַמְלָפְפוֹנוֹת, אֲפִלּוּ הֵן כְּכָר, וְדָרֵךְ כְּלָל כָּל פְּרִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֵחָה וְנִמְצָא נָשׁוּף אָמְרוּ שֶׁהוּא אָסוּר. וּכְמוֹ כֵן אָסְרוּ שֶׁלֹּא יִתֵּן אָדָם מָעוֹת לְתוֹךְ פִּיו שֶׁמָּא יֵשׁ עֲלֵיהֶן רוֹק יָבֵשׁ שֶׁל מַכֵּה שְׁחִין, אוֹ מְצֹרָעִין, אוֹ זָעָה, שֶׁכָּל זֵעַת אָדָם הִיא סַם הַמָּוֶת חוּץ מִשֶּׁל פָּנִים. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִין בְּבָבָא קַמָּא וּבִמְקוֹמוֹת מְסֻנְהָדְרִין וּבְשֻׁלְחָן יְרוּשַׁלְמִי פֶּרֶק רִאשׁוֹן [הלכות רוצח ושמירת נפש פי״א].

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמַנִּיחַ גַּגּוֹ אוֹ בוֹרוֹ בְּלֹא מַעֲקֶה בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקמז) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקמז

א **שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ מִכְשׁוֹל** – שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ הַמִּכְשׁוֹלִים וְהַמּוֹקְשִׁים בְּאַרְצוֹתֵינוּ וּבְבָתֵּינוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּתוּ (רמב״ם הל׳ רוצח פי״א) וְלֹא יִזּוֹקוּ בָּם בְּנֵי אָדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ח) וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ, עֲשֵׂה, וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, לֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וְכָל עִנְיָנָהּ כָּתַבְתִּי בָּעֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקמו) שֶׁבִּסֵּדֶר זֶה, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם אִם נַפְשְׁךָ לָדַעַת.

מצוה תקמח

א **שֶׁלֹּא לְזָרֹעַ כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם** – שֶׁלֹּא לִזְרֹעַ מִינֵי הַתְּבוּאָה בַּכֶּרֶם וְלֹא קַנְבּוֹס וְלוּף, וְזֶה הַמִּין מִן הַכִּלְאַיִם יִקָּרֵא כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ט) לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי כאן) מַה אֲנִי צָרִיךְ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם (ויקרא יט, יט)? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְקֻיָּם כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין לט א), שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים שֶׁל תְּבוּאָה עִם גַּרְעִינֵי הָעֲנָבִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּזְרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד, דְּהָכִי מַשְׁמַע לְהוּ כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם, כְּלוֹמַר, דְּבָעִינַן כִּלְאַיִם לְבַד מִכַּרְמְךָ.

ב מִשְׁרְשֵׁי מִצְוֹת כִּלְאַיִם כָּתַבְתִּי עַל צַד הַפְּשָׁט כְּמִנְהָגִי, בְּלָאו דְּהַרְבָּעָה בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רמד), וְקָחֵנוּ מִשָּׁם. וַעֲדַיִן צְרִיכִין אָנוּ לְדַבֵּר פֹּה מָה טַעַם נִתְחַדֵּשׁ הָאִסּוּר בַּכֶּרֶם דְּבָעִינַן בּוֹ כִּלְאַיִם מִלְּבַד הַכֶּרֶם? וְאוּלַי נֹאמַר, כִּי מִהְיוֹת כֶּרֶם דָּבָר חָשׁוּב מְאֹד וְכֹחַ טִבְעוֹ רַב, יִהְיֶה בָּטֵל עִמּוֹ מִין אֶחָד לְעוֹלָם וְלֹא יֵחָשֵׁב לְכִלְאַיִם וְלִכְלוּם, וְעַל כֵּן הִצְרִיךְ הַכָּתוּב שְׁנֵי מִינִים מִלְּבַד הַכֶּרֶם. וְאוּלַי מִכֹּחַ טַעַם זֶה נֹאמַר גַּם כֵּן, שֶׁשְּׁנֵי הַמִּינִים הִצְרִיכָן הַכָּתוּב שֶׁיִּהְיוּ מִמִּינֵי הַתְּבוּאוֹת, שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים בְּעִנְיָנָם, כְּמוֹ קַנְבּוֹס וְלוּף שֶׁהֵם חֲשׁוּבִין בְּעִנְיָנָם, אֲבָל שְׁאָר הַמִּינִין כֻּלָּם יִתְבַּטְּלוּ עִם הַגִּפָּנִים וְאֵינָם אֲסוּרִים מִדְּאוֹרַיְתָא אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות טו א), שֶׁאֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִינֵי תְּבוּאָה וְקַנְבּוֹס וְלוּף בִּלְבַד, אֲבָל לִזְרֹעַ יְרָקוֹת וּשְׁאָר מִינִין וְחַרְצָן אָסוּר מִדְּרַבָּנָן, וְכֵן אָסְרוּ רַבָּנָן לִזְרֹעַ מִינֵי תְּבוּאוֹת, וְכֵן יְרָקוֹת בְּצַד הַגִּפָּנִים, אוֹ לִסַּע גֶּפֶן בְּצַד הַיָּרָק אוֹ הַתְּבוּאָה, מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ הַרְכָּבָה, לְפִי שֶׁהַגֶּפֶן רַךְ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר אִילָנוֹת חָשְׁשׁוּ בָּהּ יוֹתֵר, וְאִם עָשָׂה כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה חֲרֵי זֶה קָדֵשׁ, וְנֶאֶסְרוּ שְׁנֵיהֶם בַּהֲנָאָה וְשׁוֹרְפִין הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ הַקַּשׁ שֶׁל הַתְּבוּאָה וְהָעֵצִים שֶׁל הַגִּפָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע וְגוֹ', וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין נו, ב) פֶּן תּוּקַד אֵשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁהַכֹּל רָאוּי לִשָּׂרֵף, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסָמוּךְ (מצוה תקמט). וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם [יו״ד סימן רצו].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, מִן הַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבַד, וּמִדְּרַבָּנָן אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְאַף עַל פִּי שֶׁכִּלְאֵי זְרָעִים אֵינָם נוֹהֲגִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִילּוּ מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים (מצוה רמה) הֶחְמִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם לְאָסְרָן אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַחַר שֶׁהֵם חֲמוּרִים כָּל כָּךְ, שֶׁאֲסוּרִים בַּהֲנָאָה בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ טַעַם זֶה בְּסוֹף פֶּרֶק רִאשׁוֹן מִקִּדּוּשִׁין (לט, א).

ה וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְזָרַע חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יד, בָּאָרֶץ לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא מִיָּד שֶׁזָּרָעָן, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן, אֲבָל לִמְנִין שֶׁיֶּאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה אֵינָם אֲסוּרִים מִיָּד שֶׁזָּרָעָן, עַד אַחַר הַשְׁרָשָׁה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כה, א): זָרוּעַ מֵעֻקָּרוֹ בְּהַשְׁרָשָׁה, זָרוּעַ וּבָא בְּתוֹסֶפֶת.

מצוה תקמט

א שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלֶּאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם לְבַד, וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ בְּמִצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, מַהוּ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב ט) פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין נו, ב) פֶּן תּוּקַד אֵשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין רָאוּי לִהְיוֹת תּוֹעֶלֶת, שֶׁהַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְהָרְאָיָה שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לָאו, שֶׁכָּתוּב בַּמְּנִיעָה "פֶּן" וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין צו, א), שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הַקְּדָמָה, יָדוּעַ הַדָּבָר בְּכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, כִּי כָּל דָּבָר לְפִי הַכִּשָּׁלוֹן שֶׁמָּצוּי בּוֹ יוֹתֵר יַרְחִיקֵנוּ הָאֵל מִמֶּנּוּ, וְאֵין סָפֵק כִּי נְטִיעַת הַכֶּרֶם סִבָּה לַיַּיִן, שֶׁבּוֹ כַּמָּה מִכְשׁוֹלוֹת לִבְנֵי אָדָם, הִפִּיל רַבִּים חֲלָלִים בְּחָמְדָם אוֹתוֹ כִּי יִתְאַוֶּה, מְעוֹרֵר יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע וּמַדִּיחַ יֵצֶר טוֹב, וְכָל עֲצָתוֹ אָכוֹל וְשָׁתֹה וְלִשְׂכַּב לִהְיוֹת נִרְדָּם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (חבקוק ב, ה) וְאַף כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד, וַאֲשֶׁר יַזִּיר מִמֶּנּוּ יִקְרָא קָדוֹשׁ כַּכָּתוּב (במדבר ו ח). וְאוּלָם הִתִּירוֹ לָנוּ הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל קָצָת תּוֹעֶלֶת שֶׁנִּמְצָא בְּמִעוּטוֹ אֶל הַגּוּפִים. וְאַחַר שֶׁלֹּא הֻתַּר רַק לְצֹרֶךְ גָּדוֹל חִיְּבָנוּ הַכָּתוּב, שֶׁאִם גַּם בְּתַחְלַת נְטִיעָתוֹ אוֹ זְרִיעָתוֹ יִהְיֶה בְּעִנְיָנוֹ צַד עָוֹן וְחַטָּא שֶׁלֹּא נְקַיְּמוֹ וְלֹא נֶהֱנָה בּוֹ כְּלָל, אֲבָל יִשָּׂרֵף הַכֹּל וְיֹאבַד מִן הָעוֹלָם, הֲלֹא דַּי בְּרוֹב הַמִּכְשׁוֹלוֹת הַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ אַחַר גְּמַר בִּשּׁוּלוֹ, לֹא טוֹב לִהְיוֹת עוֹד גַּם הַתְחָלָתוֹ בַּעֲבֵרָה, אֲבָל תּוּקַד הַכֹּל, הַפְּרִי וְהַקֶּשׁ וְהָעֵצִים וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלאים פ"ה מ"ה) אֶחָד הַזּוֹרֵעַ וְאֶחָד הַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בְּכַרְמוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁרָאָה שֶׁצָּמְחוּ כִּלְאַיִם בְּכַרְמוֹ וְהִנִּיחָן שָׁם נִתְקַדְּשׁוּ, כְּלוֹמַר נִתְחַיְּבוּ בִּשְׂרֵפָה, וְהוּא שֶׁעָמְדוּ בַּכֶּרֶם לִרְצוֹנוֹ אַחַר שֶׁיָּדַע בָּהֶם, שִׁעוּר שֶׁהוֹסִיפוּ בִּגְדוּלָן חֵלֶק אֶחָד מִמָּאתַיִם מִמַּה שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים בְּשָׁעָה שֶׁיָּדַע בָּהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כה, א) זָרוּעַ מֵעַקְּרוֹ בְּהַשְׁרָשָׁה, זָרוּעַ וּבָא בְּתוֹסֶפֶת, וְזֹאת הַתּוֹסֶפֶת פֵּרְשׁוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה, שֶׁהוּא בְּמָאתַיִם. וְזֶה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יִתְקַדֵּשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הוּא רוֹצֶה בְּקִיּוּמָן, מִשּׁוּם דִּכְתִיב בְּהוּ אֲשֶׁר תִּזְרָע, כְּלוֹמַר לְדַעְתְּךָ. וְטַעַם דָּבָר זֶה מִבֹּאָר בְּשׁוֹרֶשׁ כִּלְאַיִם דְּהַרְבָּעָה וּמְכַשְּׁפָה, שֶׁכָּתְבְתִּי בְּמִקּוֹמָן בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים (מצוה רמד) וּמִשְׁפָּטִים (מצוה סב), וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"ק ק א) מְחִיצַת הַכֶּרֶם שֶׁנִּפְרָצָה אוֹמְרִים לוֹ גְּדֹר, כְּלוֹמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם בְּעוֹדֶנּוּ מִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת הַגָּדֵר לֹא קִדֵּשׁ, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא נִפְרְצָה וְלֹא עָמְדָה פְּרוּצָה לִרְצוֹנוֹ, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב"ם מאכלות אסורות ה ח), שֶׁהַמְסַכֵּךְ גַּפְנוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ חֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ גַּפְנוֹ, וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה הַתְּבוּאָה, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה גַּם כֵּן, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין אִסּוּר זֶה אֶלָּא לְדַעַת הַבְּעָלִים, וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ גַּם כֵּן, שֶׁהַמְסַכֵּךְ גֶּפֶן חֲבֵרוֹ עַל גַּבֵּי תְּבוּאַת חֲבֵרוֹ לֹא קִדֵּשׁ אַחַת מֵהֶן, וּמִטַּעַם זֶה (רמב"ם שם) הַזּוֹרֵעַ כִּרְמוֹ בַּשְּׁבִיעִית לֹא קִדֵּשׁ, שֶׁבְּשָׁנָה שְׁבִיעִית הָאָרֶץ הֶפְקֵר הִיא לַכֹּל. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיָן זֶה (כלאים שם), שֶׁהַזּוֹרֵעַ יָרָק, אוֹ תְּבוּאָה בַּכֶּרֶם, אוֹ הַמְקַיְּמוֹ עַד שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם חֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ מִן הַגְּפָנִים שֶׁסְּבִיבוֹתָיו שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְהַבָּא לְזָרֵעַ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה בְּצַד הַכֶּרֶם צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְכֶרֶם נִקְרָא חֲמֵשׁ גְּפָנִים, וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ נְטוּעוֹת כְּסֵדֶר הַזֶּה: שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב. וְאָמְרוּ שֶׁמַּרְחִיקִין הַתְּבוּאָה וְהַיָּרָק מִגֶּפֶן יְחִידִית שְׁלֹשָׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהַגֶּפֶן רַכָּה וְשָׁרְשֵׁי הַתְּבוּאָה נִכְנָסִין בָּהּ, וְיֵשׁ בָּזֶה אִסּוּר הַרְכָּבָה, אֲבָל בִּשְׂאָר אִילָנוֹת שֶׁהֵן קָשִׁין אֵין בָּהֶן חֲשָׁשׁ זֶה וְאֵין צָרִיךְ לְהַרְחִיק מֵהֶם כְּלוּם. וְיֵשׁ פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִדְּאוֹרַיְתָא, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מִדְּרַבָּנָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דִּבְחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר הַזְּרִיעָה נוֹהֵג בָּהּ אִסּוּר הַהֲנָאָה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְדִבְרֵיהֶם צְרִיכִין חִזּוּק. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְאָכַל אוֹ נֶהֱנָה בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיָּב מַלְקוּת, וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁאָכְלָן שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נֶהֱנָה בַּאֲכִילָתָן, חַיָּב עֲלֵיהֶן וְלוֹקֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכָל שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָם, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּהָנֶה הָאָדָם בָּהֶן, וְכִדְאָמַר אַבַּיֵי בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִפְּסָחִים (כד, ב) הַכֹּל מוֹדִים בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם אֶלָּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָם, כְּלוֹמַר שֶׁיֵּהָנֶה הָאָדָם בָּהֶן, וְכִדְאָמַר אַבַּיֵי בְּפֶרֶק שֵׁנִי מִפְּסָחִים (כד, ב) הַכֹּל מוֹדִים בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן, מַאי טַעְמָא? דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ אֲכִילָה, דִּכְתִיב בְּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, פֶּן תִּקְדַּשׁ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, פֶּן תּוּקַד אֵשׁ. וּבִכְלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, הָאוֹכֵל אוֹ הַנֶּהֱנֶה מֵהֶן עוֹבֵר אִסּוּר מִדְּרַבָּנָן, לְדַעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה תקנ

א שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשָׁנֵי מִינֵי בְּהֵמוֹת – שֶׁלֹּא לַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו, וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה שֶׁהָאַחַת הִיא טְהוֹרָה וְהָאַחַת הִיא טְמֵאָה. וְלָאו דַּוְקָא חֲרִישָׁה לְבַד אֲסוּרָה, אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל מְלָאכָה מֵהַמְּלָאכוֹת, כְּגוֹן דִּישָׁה אוֹ לִמְשֹׁךְ עֲגָלָה וְכָל שְׁאָר מְלָאכוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב י) לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ט, והרמב"ן בפי' לחומש) שֶׁהוּא מִשֹּׁרֶשׁ אִסּוּר הַרְבָּעַת הַבְּהֵמָה כִּלְאַיִם, כִּי דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי אֲדָמָה לְהָבִיא הַצֶּמֶד בְּרֶפֶת אַחַת וְשָׁמָּא [וְשָׁמָּה] יַרְכִּיב אוֹתָם, וְשֹׁרֶשׁ אִסּוּר הַרְבָּעָה כְּתַבְתִּיו בְּמִקּוֹמוֹ בְּסֵדֶר קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רמד). וְאַחַר רְשׁוּת אֲדוֹנִי הָרַב הַנָּזְכָּר וְהוֹדָאָה עַל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אַעֲנֶה אַף אֲנִי חֶלְקִי, וְאוֹמַר כִּי מִטַּעֲמֵי מִצְוָה זוֹ, עִנְיַן צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ לְמִינֵי

הַבְּהֵמוֹת וְלָעוֹפוֹת דְּאָנָּה גְּדוֹלָה לִשְׁפֹּן עִם שֶׁאֵינָם מִינָן וְכָל שֶׁכֵּן לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶן מְלָאכָה, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ בְּאוֹתָם שֶׁאֵינָם תַּחַת יָדֵינוּ, כִּי כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכֹּן, וְכָל הַבְּהֵמוֹת וּשְׁאָר הַמִּינִין גַּם כֵּן יִדְבְּקוּ לְעוֹלָם בְּמִינֵיהֶן, וְכָל חֲכַם לֵב מִזֶּה יִקַּח מוּסָר שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת שְׁנֵי אֲנָשִׁים לְעוֹלָם בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁיִּהְיוּ רְחוֹקִים בְּטִבְעָם וּמְשֻׁנִּים בְּהַנְהָגָתָם, כְּמוֹ צַדִּיק וְרָשָׁע, וְהַנְּקֵלָה בַּנִּכְבָּד, שֶׁאִם הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה עַל הַצַּעַר שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה לְבַעֲלֵי חַיִּים שֶׁאֵינָם בְּנֵי שֵׂכֶל, כָּל שֶׁכֵּן בִּבְנֵי אָדָם אֲשֶׁר לָהֶם נֶפֶשׁ מַשְׂכֶּלֶת לָדַעַת יוֹצְרָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם ספהמ״צ ל״ת ריח ובהל׳ כלאים פ״ט ה״ז) שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוָה זוֹ מִן הַתּוֹרָה כִּי אִם בִּשְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵם כְּגוֹן שׁוֹר וַחֲמוֹר, שֶׁהָאֶחָד טָהוֹר וְהַשֵּׁנִי טָמֵא, שֶׁטִּבְעָם רָחוֹק מְאֹד זֶה מִזֶּה, אֲבָל בִּשְׁנֵי מִינִין טְהוֹרִים אוֹ טְמֵאִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם מִין אֶחָד, כְּגוֹן שׁוֹר וְתַיִשׁ אוֹ חֲמוֹר וְסוּס אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן הוּא שֶׁאָסוּר בְּכָל שְׁנֵי מִינִים שֶׁהֵם כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה, וְאֶחָד בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה בִּכְלַל הָאִסּוּר. וְאֶחָד הַחוֹרֵשׁ בָּהֶן אוֹ זוֹרֵעַ אוֹ מוֹשֵׁךְ בָּהֶן עֲגָלָה, וְכֵן (רמב״ם שם ט) אִם הָיָה אֶחָד יוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה וְאֶחָד מַנְהִיג שְׁנֵיהֶן לוֹקִין, מִפְּנֵי שֶׁיִּשַּׁטְתּוֹ בָּעֲגָלָה גּוֹרֶמֶת לַבְּהֵמָה שֶׁתִּמָּשֵׁךְ. וַאֲפִלּוּ מֵאָה שֶׁהִנְהִיגוּ כְּאֶחָד כֻּלָּם לוֹקִין. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב״ם שם ה״י) שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה בְּאָדָם וּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, וְלֹא בְּאָדָם וַחֲמוֹר אוֹ בְּאָדָם וְשׁוֹר, וְטַעַם הָעִנְיָן לְפִי הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁאָמַרְנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הִתְחַבְּרוּת הַבְּהֵמָה צַעַר לָאָדָם, כִּי אֵין לוֹ עִמָּהּ חֶבְרָה כְּלָל, וַהֲרֵי הוּא כָּעוֹשֶׂה מְלָאכָה אֵצֶל עֵץ אֶחָד אוֹ אֶבֶן אַחַת, וְאֵינוֹ בָּא כְּלָל בְּגֶדֶר הַדָּבָר שֶׁדִּבַּרְנוּ עָלָיו. וְכֵן מֵעִנְיַן הַמִּצְוָה, מָה שֶׁאָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּסוֹף מְכוֹת (כב, א) שֶׁהַמַּנְהִיג בְּשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין לוֹקֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא גּוּף אֶחָד עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב כִּשְׁנֵי גּוּפִין לְלָקוֹת עָלָיו. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִמַּסֶּכֶת כִּלְאַיִם [שם רצז].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְזָרַע אוֹ חָרַשׁ אוֹ מָשַׁךְ אוֹ הִנְהִיג בִּכְלַאֲיִם שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינִין אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, חַיָּב מַלְקוּת מִדְּאוֹרַיְתָא. וַאֲפִלּוּ הִנְהִיגָן כְּאֶחָד בְּקוֹל לְבַד, כְּדֶרֶךְ הַבְּהֵמוֹת שֶׁהוֹלְכוֹת לִפְעָמִים בְּגַעֲרַת בֶּן אָדָם חַיָּב מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר יַחְדָּו. מִכָּל מָקוֹם דְּקְדְּקוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בָּזֶה מִדִּבְרֵי הַכָּתוּב, לְחַיֵּב מַלְקוּת בְּדִבּוּר בִּלְי מַעֲשֶׂה. וְאִם בִּשְׁנֵי מִינִין טְמֵאִים אוֹ טְהוֹרִים, שֶׁהֵן כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה זֶה בָּזֶה, חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת מִדְּרַבָּנָן.

מצוה תקנא

א **שֶׁלֹּא לִלְבֹּשׁ שַׁעַטְנֵז** – שֶׁלֹּא נִלְבַּשׁ בֶּגֶד הַמְחֻבָּר מִצֶּמֶר וּפִשְׁתִּים, וְזֶהוּ נִקְרָא שַׁעַטְנֵז, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב יא) לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו.

ב רֶמֶז מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּעִנְיַן מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה (מצוה סב). וְהָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בסהמ״צ ל״ת מב ובמורה נבוכים ח״ג פל״ז) בְּטַעַם הָאִסּוּר, לְפִי שֶׁהָיוּ כּוֹמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה לוֹבְשִׁין בַּזְּמַן הַהוּא כֵּן, וְהוּא כָּתַב עוֹד כִּי הַיּוֹם עֲדַיִן מְפֻרָסָם הַדָּבָר אֵצֶל כּוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְרַיִם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות ה, ב רמב״ם כלאים י, ב) שֶׁאֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים אֶלָּא בִּשְׁוֹעֵ טָווּי וְנוּז, כְּלוֹמַר שֶׁהַצֶּמֶר שׁוֹעֵ בְּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּלוֹמַר טָרוּף וְטָווּי בְּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנוּז בְּפְנֵי עַצְמוֹ, פֵּרוּשׁ נוּז שָׁזוּר (עי׳ נדה סא ב ברש״י ור״ת שם בתוס׳), וְכֵן הַפִּשְׁתָּן כְּמוֹ כֵן שׁוֹעֵ טָווּי וְנוּז בְּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ חִבְּרָם יַחַד כְּגוֹן שֶׁאָרָגָן אוֹ אֲפִלּוּ קְשָׁרָן זֶה בָּזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁעָשָׂה בָּהֶן שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶהוּ שַׁעַטְנֵז דְּאוֹרַיְתָא לִלְקוֹת עָלָיו, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ בָּהֶן שְׁלֹשׁ הַמְּלָאכוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ אֵין זֶה שַׁעַטְנֵז דְּאוֹרַיְתָא אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כְּדַעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן אָסוּר כָּל שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן אַחַת מִן הַמְּלָאכוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ אוֹ שׁוֹעֵ אוֹ טָווּי אוֹ נוּז, וְזֶהוּ אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כלאים פ״ט מ״ט) הַלְּבָדִין אֲסוּרִין, כְּלוֹמַר מִדְּרַבָּנָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוֹעֵ. וּמִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ דִּבְמָלְאכָה אַחַת מֵאֵלּוּ אֲסוּרִין מִדְּאוֹרַיְתָא, וּכְשֶׁאָמְרוּ בְּכָאן אֲסוּרִין, כְּלוֹמַר מִדְּאוֹרַיְתָא.

ד וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא סט, א) בְּעִנְיַן זֶה, אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה מַצָּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה וְכִלְאַיִם תַּחְתֵּיהֶן אָסוּר לִשְׁכַּב עֲלֵיהֶן, דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא תִּכָּרֵךְ נִימָא עַל בְּשָׂרוֹ, וְדָבָר זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם ה׳ יב, יג), כְּשֶׁאוֹתָן הַכִּלְאַיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת הֵן רַכִּין, כִּי אָז יֵשׁ בַּדָּבָר חֲשָׁשׁ זֶה שֶׁל כְּרִיכָה, וְאִסּוּר זֶה הוּא מִדְּרַבָּנָן, דְּאִלּוּ מִדְּאוֹרַיְתָא מֻתָּר וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן רַכִּין, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ (ויקרא יט, יט), אֲבָל אַתָּה מַצִּיעוֹ תַּחְתֶּיךָ. וּבִירוּשַׁלְמִי (כלאים ט, א) אָמְרוּ דְּכָרִים וּכְסָתוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהֵן קָשִׁים בְּמִלְאִים אָסוּר לִשְׁכַּב עֲלֵיהֶן מִדְּרַבָּנָן, לְפִי שֶׁהֵן נִכָּפִים עַל הַיּוֹשֵׁב בָּהֶם אֲבָל (בירושלמי בְּרֵיקָן) בְּרַכִּין דְּלֵיכָּא חֲשַׁשׁ הַעֲלָאָה מֻתָּר לִשְׁכַּב בָּהֶן, מִכֵּיוָן שֶׁהֵם קָשִׁין. וְטַעַם הָעִנְיָן מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב אָסַר שַׁעַטְנֵז בִּלְשׁוֹן לְבִישָׁה, כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ הוּא שֶׁאָסוּר וְלֹא בְּעִנְיַן אַחֵר. וּמִטַּעַם זֶה הִתִּירוּ לָנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, לָתֵת עַל רֹאשֵׁנוּ כּוֹבָעִים הָעֲשׂוּיִים מִלְּבָדִים לְהָגֵן מִן הַשֶּׁמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם גַּם כֵּן קָשִׁים מְאֹד, וּלְפִיכָךְ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כִּלְאַיִם הִתִּירוּ אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְבִישָׁה בְּדָבָר קָשֶׁה כָּל כָּךְ, וְיֵשׁ שֶׁרוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ בָּזֶה, וְלֹא מִחוּ בְּיָדוֹ. וּמִטַּעַם זֶה שֶׁדֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ אָסְרָה תּוֹרָה הִתִּירוּ גַּם כֵּן לְמוֹכְרֵי כְּסוּת לִמְכֹּר כְּדַרְכָּן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְכַוְּנוּ לְהִתְחַמֵּם בָּהֶן כְּלָל, וּמִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהִתִּירוּ דָּבָר זֶה, הַסַּרְסוּרִין הַצְּנוּעִים וְטוֹבִים מַפְשִׁילִים בִּגְדֵי הַכִּלְאַיִם כְּשֶׁמּוֹכְרִין אוֹתָם בְּמֵקֶל לַאֲחוֹרֵיהֶן, שֶׁלֹּא יִגְּעוּ בָּהֶן. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם

שם ה״ה), שֶׁהַכִּלְאַיִם אֵין לָהֶן שִׁעוּר, אֲפִלּוּ חוּט אֶחָד בְּבֶגֶד גָּדוֹל אוֹסֵר הַכֹּל עַד שֶׁיָּסִיר אוֹתוֹ. הַכָּלָךְ (רמב״ם שם ה״א), שֶׁהוּא כְּעֵין צֶמֶר, וְהוּא גֶּדֶל עַל הָאֲבָנִים שֶׁבְּתִים הַמֶּלַח, אָסוּר עִם הַפִּשְׁתָּן מִדְּרַבָּנָן, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. וְיֵתֵר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת כִּלְאַיִם (פ״ט) וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת וּבְסוֹף מַכּוֹת.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלָבַשׁ כִּלְאַיִם דְּאוֹרָיְתָא אוֹ הִתְפַּשָּׂה בָּהֶן, חַיָּב מַלְקוּת. וּבְכִלְאַיִם דְּרַבָּנָן חַיָּב מַכַּת מַרְדּוּת. וְהַלּוֹבֵשׁ כִּלְאַיִם וַאֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת, אֲבָל הוֹצִיא רֹאשׁוֹ מִן הַבֶּגֶד וְהֶחְזִירוֹ, הוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהֶחְזִירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת עַל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? כְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ הַתְרָאָה אַחַת, אֲבָל אִם הִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ פְּשֹׁט וְהוּא לָבוּשׁ בּוֹ, וְשָׁהָה כְּדֵי לִלְבֹּשׁ וְלִפְשׁוֹט אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, חֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל שְׁהִיָּה וּשְׁהִיָּה שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עָלֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט.

מצוה תקנב

א **לִשְׁאָ אִשָּׁה בִּכְחֻבָּה וְקִדּוּשִׁין** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְנוֹת אִשָּׁה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ דְּרָכִים קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין, וּדְרָכִים אֵלּוּ בֵּאֲרוּ חֲכָמִים (קדושין ב, א), שֶׁהֵן בְּכֶסֶף, אוֹ בִּשְׁטָר, אוֹ בִּבְיאָה עָלֶיהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב יג) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ, כְּלוֹמַר אִם יִרְצֶה אִישׁ לִקַּח לוֹ אִשָּׁה יִקְנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בְּבִיאָה. וּמָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שם כד ב) וְיָצְאָה וְהָיְתָה, בָּא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, כִּי כְּמוֹ שֶׁיְּצִיאַת הָאִשָּׁה הִיא בִּשְׁטָר, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקעט) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, כֵּן הַהֲוָיָה אֵלָיו, כְּלוֹמַר קִנְיַת הָאִשָּׁה הִיא בִּשְׁטָר. וְלָמְדוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ד ב) גַּם כֵּן שֶׁהִיא נִקְנֵית בְּכֶסֶף, מִדִּכְתִיב בְּאָמָה הָעִבְרִיָּה (שמות כא יא) וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כֶּסֶף, וּבָא עָלָיו הַפֵּרוּשׁ (שם ג, ב) אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה, אֲבָל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמַנּוּ? אָב.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁתְּצַוָּנוּ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה, יוֹרֶה עִנְיַן זִוּוּגָם טֶרֶם יִשְׁכַּב עִמָּהּ, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ כְּבוֹא עַל הַזּוֹנָה, מִבְּלִי מַעֲשֶׂה אַחֵר קוֹדֶם בֵּינֵיהֶם. וְגַם נֹאמַר שֶׁהוּא כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן אֶל לִבָּהּ לְעוֹלָם, שֶׁהִיא קְנוּיָה לְאוֹתוֹ הָאִישׁ, וְלֹא תִּזָּנֶה תַּחְתָּיו וְלֹא תִּמְרֹד בּוֹ, וְתִתֵּן לוֹ יְקָר וְהוֹד לְעוֹלָם כְּעֶבֶד לַאֲדוֹנָיו, וּבְכֵן יִהְיֶה שִׂבְתָּם וְקִימָתָם בְּשָׁלוֹם לְעוֹלָם, וְיִתְקַיֵּם הַיָּשׁוּב בְּרָצוֹן הָאֵל שֶׁחָפֵץ בּוֹ.

ג וּמֵהֵיוֹת מִיסוֹד הַמִּצְוָה מָה שֶׁזָּכַרְתִּי נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ בְּטַבַּעַת לִהְיוֹת בְּיָדָהּ תָּמִיד לְמַזְכֶּרֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׁוֶה פְּרוּטָה לְבַד אֶפְשָׁר לְקַדֵּשׁ מִן הַדִּין. וְאָמְנָם בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵין מְקַדְּשִׁין, שֶׁכָּךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ג, א) דִּבְפָחוֹת מִכֵּן לָא מַקְנְיָא נַפְשַׁהּ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תְּחוּשׁ מַעֲשֶׂה קָטָן כָּזֶה לִכְלוּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא נִקְנֵית בִּשְׁטָר וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, שְׁטָר מַעֲשֶׂה חָשׁוּב הוּא בְּעֵינֶיהָ, שֶׁכֵּן רֹב קִנְיוֹת הָעוֹלָם הֵן בִּשְׁטָר, וּמִזֶּה הַטַּעַם אֵין חֲלִיפִין קוֹנִין בָּהּ, לְפִי שֶׁחֲלִיפִין הֵן בִּכְלִי וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב א), שֶׁהַמְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, דְּכָל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אֵינוֹ מָמוֹן וְאֵין הָאִשָּׁה נִקְנֵית בּוֹ. וְאוֹמֵר לָהּ הַמְקַדֵּשׁ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכֶסֶף זֶה אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף זֶה, אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי אוֹ הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה, וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדָבָר זֶה כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. וְאִם אֵין שָׁם עֵדִים, וַאֲפִלּוּ אָמְרוּ שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה שֶׁקִּדְּשָׁהּ אֵינָן קִדּוּשִׁין (קידושין סה א). וְהָאִישׁ הוּא שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר דְּבָרִים אֵלֶּה שֶׁמַּשְׁמָעָן שֶׁקָּנָה אוֹתָהּ לוֹ, וְיִתֵּן לָהּ הַכֶּסֶף (רמב״ם אישות פ״ג הל׳ א ז). אֲבָל נָתְנָה הִיא לוֹ שׁוּם דָּבָר וְאָמְרָה לוֹ הֲרֵנִי מְקֻדֶּשֶׁת לְךָ אוֹ בְּכָל לְשׁוֹן הַקָּנָאָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְכֵן אִם נָתְנָה הִיא לוֹ וְאָמַר הוּא, אֲבָל נָתַן הוּא וְאָמְרָה הִיא, הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת (קדושין ו ב).

ה וְהַמְקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁכָּתַב עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס אוֹ עַל הֶעָלֶה וְעַל כָּל שֶׁאָר דְּבָרִים הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי וְכֵיוֹצֵא בִּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, וְנוֹתֵן לָהּ אוֹתוֹ כְּתָב בִּפְנֵי עֵדִים הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת. וְצָרִיךְ לִכְתֹּב לְשֵׁם הָאִשָּׁה וּלְדַעְתָּהּ, וְאִם כְּתָבוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אֲפִלּוּ נְתָנוֹ לָהּ לְדַעְתָּהּ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה אוֹמֵר לָהּ גַּם כֵּן הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּבִיאָה זוֹ, וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים וּבוֹעֲלָהּ, וּכְשֶׁיִּגְמֹר בִּיאָתוֹ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, דְּמִסְתָּמָא הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה דַּעְתּוֹ עַל גְּמַר בִּיאָה, וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אוֹ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ו וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ה ב), שֶׁהָאוֹמֵר לְאִשָּׁה כְּשֶׁיְּקַדְּשֶׁנָּה הֲרֵנִי בַּעֲלֵךְ, אוֹ אִישֵׁךְ אוֹ אֲרוּסְתִּךְ אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין, לְפִי שֶׁעִנְיַן לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁהוּא הִקָּנָה עַצְמוֹ לָהּ, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַלָּשׁוֹן, שֶׁהוּא קָנָה אִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ אִשְׁתִּי, אוֹ אֲרוּסָתִי, אוֹ קְנוּיָה לִי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ שֶׁלִּי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ בִּרְשׁוּתִי, אוֹ זְקוּקָה לִי, לְקוּחָתִי, חֲרוּפָתִי וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁמַּשְׁמָעָן, שֶׁהוּא קָנָה אִשָּׁה, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּכָל אֶחָד מִלְּשׁוֹנוֹת אֵלּוּ, וְהַכֹּל מִן הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁכָּתַבְנוּ. אָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְיֻחֶדֶת לִי, אוֹ מְיֻעֶדֶת לִי, אוֹ הֲרֵי אַתְּ עֶזְרָתִי, נֶגְדִּי, צַלְעָתִי, סְגוּרָתִי, תַּחְתַּי, תְּפוּשָׂתִי, בְּכָל לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, וְהוּא שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין, אֲבָל לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים עַל זֶה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת כְּלָל בִּלְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ.

ז וְדִין הַמְקֻדָּשׁ אִשָּׁה לַחֲצָאִין, וְדִין הַמְקֻדֶּשׁ בְּמִלְוָה וּפְרוּטָה, וְהַמְקֻדָּשׁ בְּמַשְׁכּוֹן (שם ח, א). וּמָה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, בֵּין אִשָּׁה יְדוּעָה, בֵּין אִשָּׁה סְתָם, וְכֵן הַשָּׁלִיחַ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, וְהַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי, וְכֵן עַד כַּמָּה, אִם צְוָה הַמְקֻדָּשׁ בָּזֶה, וְכֵן אִשָּׁה גְּדוֹלָה עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֶׁיהָ, וְהָאָב זוֹכֶה בְּקִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ קְטַנָּה, וְיָכוֹל לְקַדְּשָׁהּ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִלּוּ בְּעַל כָּרְחָהּ, בֵּין עַל יְדֵי עַצְמוֹ, בֵּין עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וְאוֹמֵר אָדָם לְבִתּוֹ קְטַנָּה צְאִי וְקַבְּלִי קִדּוּשַׁיִךְ. וְאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ, אֲבָל בְּעַל כָּרְחָהּ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֲבָל הָאִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ לְקַדֵּשׁ חֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהַמְקֻדָּשׁ אִשָּׁה, שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו (רמב״ם שם פ״ד הל׳ יב יג) אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת חוּץ מִן הַנִּדָּה, שֶׁקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ בְּעוֹדָהּ נִדָּה וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֲבָל קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאִסּוּרֵי לָאוִין וַעֲשֵׂה, וְכָל שֶׁכֵּן בַּשְּׁנִיּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִשָּׁה אִישׁ שֶׁקִּבְּלָה קִדּוּשִׁין מֵאַחֵר שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֵין לְךָ עֶרְוָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, לֹא אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא בִּכְנֵי בַּעְלָהּ דַּוְקָא, וּמִטַּעַם שֶׁאָנוּ מַחְזִיקִין אוֹתָהּ שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ אַחַר שֶׁהִיא מְעֻזָּה פָּנֶיהָ לוֹמַר כֵּן. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם נו, ב), שֶׁהַמְקֻדֶּשׁ אִשָּׁה בְּאִסּוּרֵי הֲנָאָה, כְּגוֹן, חָמֵץ בְּפֶסַח וּבָשָׂר בְּחָלָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן מִכָּל שְׁאָר אִסּוּרֵי הֲנָאָה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וַאֲפִילּוּ בְּאִסּוּר הֲנָאָה דְּרַבָּנָן כְּגוֹן חָמֵץ בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְהוֹרוּנוּ חֲכָמֵינוּ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ, שֶׁהָרוֹצֶה לִשְׁמֹר בִּתּוֹ גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא יְקַדְּשֶׁנָּה שׁוּם אָדָם שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, יֹאמַר לָהּ, שֶׁהֶאֱסֹר עַל נַפְשָׁהּ כָּל כֶּסֶף וְשָׁוֶה כֶּסֶף בָּעוֹלָם, שֶׁיִּתֵּן לָהּ שׁוּם אָדָם לְשֵׁם קִדּוּשִׁין שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ, וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה רַבִּים, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכֶת הַמְחֻבֶּרֶת עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין.

ח וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְנָשָׂא אִשָּׁה מִבְּלִי שֶׁיְּקַדְּשֶׁנָּה תְּחִלָּה בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה (עי׳ רמב״ם אישות פ״א הל׳ א ב ובכ״מ ובלחם משנה שם).

ט וְחִיְּבוּנוּ חֲכָמִים לְבָרֵךְ עַל מִצְוָה זוֹ הַמְקֻדֵּשׁ (עי׳ רמב״ם שם פ״ג הכ״ג ובסמ״ג עשין מא) אוֹ אַחֵר בַּעֲבוּרוֹ וְהוּא עוֹנֶה אָמֵן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת, דְּקֵיְמָא לַן בִּבְרַכַת הַמִּצְוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא מוֹצִיא, וְנִסַּח הַבְּרָכָה כָּךְ הִיא, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָעֲרָיוֹת, וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת, וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין (עי׳ רמב״ם שם פ״ג הכ״ד). וְהוּ נֹסַח בִּרְכַּת אֵרוּסִין, שֶׁנְּהֲגוּ לְבָרֵךְ בְּאַרְצֵנוּ. וּמִנְהָגֵנוּ לְהַסְדִּירָהּ עַל אֲשִׁישָׁה מְלֵאָה יַיִן, וּלְבָרֵךְ אוֹתָהּ אַחַר מַעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה, כִּי מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֵׂה הַקִּדּוּשִׁין תָּלוּי בְּדַעַת אַחֵר, דְּהַיְנוּ הָאִשָּׁה אֵינוֹ רָאוּי לְבָרֵךְ הַבְּרָכָה לְדֶם הַמִּצְוָה כְּשֶׁאָר הַמִּצְוֹת. וְאָמְנָם הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (אישות פ״ג הכ״ג), שֶׁאִם קִדֵּשׁ וְלֹא בֵּרַךְ תְּחִלָּה כְּמוֹ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ אַחַר כֵּן שֶׁתִּהְיֶה בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

מצוה תקנג

א **מִצְוָה שֶׁתֵּשֵׁב אִשָּׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם** – שֶׁנִּצְטַוָּה מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁתֵּשֵׁב תַּחְתָּיו לְעוֹלָם וַאֲפִילּוּ הִיא עֲקֶרֶת אוֹ מֻכַּת שְׁחִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב יט) וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה. וּמִכְּלַל דִּין זֶה, שֶׁנִּצְטַוּוּ בֵּית דִּין גַּם כֵּן לְהַלְקוֹתוֹ עַל אֲשֶׁר הוֹצִיא שֵׁם רַע בְּשֶׁקֶר וּלְעָנְשׁוֹ מֵאָה סְלָעִים כֶּסֶף מְזֻקָּק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּרָשָׁה, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות מו, א) שֶׁאֲזָהֲרַת מוֹצִיא שֵׁם רַע, הִיא בִּכְלָל לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ (מצוה רלו).

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְיַסֵּר הַנִּבָלִים מֵעֲשׂוֹת נְבָלוֹת רָעוֹת כָּאֵלֶּה, וּכְעִנְיַן שֶׁנִּכְתַּב לְמַשָּׁה בְּסָמוּךְ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם, בְּדִין אוֹנֵס (מצוה תקנז).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נערה בתולה פ״ג הל׳ ו ז) כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רַע? הוּא שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין וְיֹאמַר נַעֲרָה זוֹ בָּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים, וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי עַל הַדָּבָר נוֹדַע לִי שֶׁזָּנְתָה תַּחְתַּי אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיהָ, וְאֵלּוּ הֵם עֵדֵי שֶׁזְּנָתָה בְּפָנֵיהֶם. וּבֵית דִּין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים וְחוֹקְרִין עֵדוּתָן, אִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת נִסְקֶלֶת, וְאִם הֵבִיא הָאָב עֵדִים וְהֵזַמּוּ הָעֵדִים שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל, וְנִמְצָא שֶׁהָעֵדִים הֵעִידוּ שֶׁקֶר, יִסָּקְלוּ, וְיִלָּקֶה הוּא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּזֶה מַעֲשֶׂה אֶלָּא דִּבּוּר, הַתּוֹרָה חִיְּבָתּוּ כְּאִן בְּמַלְקוּת כְּדִכְתִיב וְיִסְּרוּ אוֹתוֹ, וְיִתֵּן מֵאָה סֶלַע, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאָלָה בְּתוֹלֵי בִּתִּי, אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁיָּזְמוּ עֲדֵי הַבַּעַל. חָזַר הַבַּעַל וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים וְהֵזִם עֲדֵי הָאָב חֲרֵי הַנַּעֲרָה וְעֲדֵי הָאָב נִסְקָלִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ הִיא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֵדִים זוֹמְמִין וְזוֹמְמֵי זוֹמְמִין. הוֹצִיא שֵׁם רַע עָלֶיהָ וְהִיא בּוֹגֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזָּנְתָה תַּחְתָּיו כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה חֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקֶּנָס, וְאִם נִמְצָא הַדָּבָר אֱמֶת חֲרֵי זוֹ תִּסָּקֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת הוֹאִיל וּבְעֵת שֶׁזְּנָתָה הָיְתָה נַעֲרָה הָיְתָה. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִמַּכּוֹת וּבְפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי מִכְּתֻבּוֹת [א״ה קע״ז].

ד וְנוֹהֶגֶת לְעִנְיַן הַמַּלְקוּת וְהַקֶּנָס בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהָיוּ דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת, וּלְעִנְיַן שֶׁתֵּשֵׁב אִשָּׁה תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם אַף בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁמִּצְוָה עָלָיו בְּכָךְ, שֶׁזֶּה בֶּאֱמֶת מִצְוָה הִיא וְלֹא קֶנָס.

מצוה תקנד

א **שֶׁלֹּא יְגָרְשֶׁנּוּ כָּל יָמָיו** – שֶׁנִּמְנַע מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ וְנִמְצָא שֶׁקֶּרֶן בִּדְבָרָיו שֶׁלֹּא לְגָרְשָׁהּ לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב יט) לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וְכֵיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רַע וּקְצָת דִּינֶיהָ כְּמִנְהָגִי כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקנג), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקנה

א **מִצְוָה עַל בֵּית דִּין לְסַקֵּל הַמְּחַיֵּב** – שֶׁנִּצְטַוּוּ בֵּית דִּין לִרְגּוֹם בָּאֲבָנִים מִי שֶׁעָבַר עַל קֶצֶת עֲבֵרוֹת, וְאַחַת מֵהֶן הַבָּא עַל נַעֲרָה מְאֹרָסָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב כד) וּסְקַלְתֶּם אוֹתָם בָּאֲבָנִים. וְזוֹ הִיא אַחַת מֵאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין הַיְדוּעוֹת שֶׁהֵן סְקִילָה שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק, וּבְמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סנהדרין מט, ב), חָלְקוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן, סְקִילָה וּשְׂרֵפָה אֵי זוֹ מֵהֶן חֲמוּרָה יוֹתֵר? וְרַבָּנָן הוּא דְּאָמְרִי, סְקִילָה חֲמוּרָה. וְעִנְיַן הַסְּקִילָה כָּךְ הוּא (עי׳ רמב״ם סנהדרין טו א), רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, מַפְשִׁיטִין הָאִישׁ הַמְּחַיֵּב סְקִילָה בְּגָדָיו, עַד שֶׁנִּשְׁאַר עָרוֹם וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד, וּבֵית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וְעוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו וְיָדָיו אֲסוּרוֹת, וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ, וְאִם לֹא מֵת בַּדְּחִיפָה מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת שָׁם מַשָּׂא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וּמַרְפִּים יָדֵיהֶם וּמַשְׁלִיכִין הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ, וְאִם לֹא מֵת בָּזֶה רְגִימָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יז ז) יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוַת אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין, כָּתַבְתִּי קְצָת בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה מח).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שט פי״ד ה״ד) סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה, וּשְׂרֵפָה מֵהֶרֶג, וְהֶרֶג מֵחֶנֶק, וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, בֵּין מִשְּׁתֵּי עֲבֵרוֹת אוֹ מֵעֲבֵרָה אַחַת נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה, וְכָל (שם ה״ו) חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה וְלֹא הִכִּירוּ אוֹתָם, נִדּוֹנִין כֻּלָּן בַּסְּקִלָּה שֶׁבָּהֶן. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִין בְּסַנְהֶדְרִין בְּפֶרֶק שֹׁשִׁי.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת, וּבֵית דִּין שֶׁעָבְרוּ עַל זֶה וְלֹא סָקְלוּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב סְקִילָה, אֲפִלּוּ הֶמִיתוּהוּ בְּמִיתָה אַחֶרֶת בִּטְלוּ עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקנו

א **שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ הָאָנוּס בְּחַטָּא** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ שֶׁלֹּא לָדוּן מִי שֶׁהוּא אָנוּס בְּחֵטְא שֶׁיַּעֲשֶׂה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין לָנוּ לַעֲנֹשׁ שׁוּם אָדָם בְּדָבָר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב כו) וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר וְגוֹ׳. וְזֶהוּ לָאו כּוֹלֵל כָּל מִי שֶׁהוּא אָנוּס בִּפְעֻלָּה רָעָה שֶׁיַּעֲשֶׂה שֶׁאֵין לָנוּ לַעֲנֹשׁ אוֹתוֹ בָּהּ, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (צ״ל נדרים כז א) אָנוּס רַחֲמָנָא פְּטְרֵהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר.

ב שׁוֹרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. יָדוּעַ לְכָל בֶּן דַּעַת, שֶׁאֵין רָאוּי לַעֲנֹשׁ שׁוּם בְּרִיָּה בְּמָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם סנהדרין פ״כ ה״ב) שֶׁאָפְלוּ עָבַר אָדָם בְּאֹנֶס עַל אַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאָדָם חַיָּב לְהָרֵג עֲלֵיהֶן וְלֹא יַעֲבֹר אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ עֲלֵיהֶן, זוּלָתִי אִם עָבַר עַל הָעֲרָוָה שֶׁבָּזוֹ מִמִּיתִין עָלֶיהָ, שֶׁאֵין זֶה אֹנֶס גָּמוּר לְפִי שֶׁאֵין קִשֵּׁי אֶלָּא לְדַעַת, אֲבָל הָאִשָּׁה שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאֹנֶס פְּטוּרָה, וַאֲפִלּוּ אִם אַחַר שֶׁהִתְחִיל הָאוֹנֵס לְאָנְסָהּ אָמְרָה הַנִּיחוּ לוֹ פְּטוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁיְּצָרָהּ מִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, שֶׁאָנוּ מְחֻיָּבִים שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ הָאָנוּס בְּשׁוּם עֹנֶשׁ. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְעָנַשׁ הָאָנוּס עָבַר עַל לָאו זֶה וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן דַּיָּן שֶׁצִּוָּה לְהַלְקוֹתוֹ אוֹ שֶׁצִּוָּה לַעֲנֹשׁ אוֹתוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁאֵין הַדָּיָן עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בַּדָּבָר. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב (בשורש השמיני בספהמ״צ ל״ת רצד), שֶׁאֵין זֶה הַלָּאו מְנִיעָה, אֲבָל הוּא שְׁלִילוּת לְפִטּוֹר הַנַּעֲרָה הָאָנוּסָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵהּ זֶה הַלָּשׁוֹן בֶּאֱמֶת רְאָיָה שֶׁהוּא פָּטוּר, לֹא אַזְהָרָה.

מצוה תקנז

א **מִצְוָה עַל הָאוֹנֵס שֶׁיִּשָּׂא אֲנוּסָתוֹ** – שֶׁנִּצְטַוָּה הָאוֹנֵס נַעֲרָה בְּתוּלָה שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ לְאִשָּׁה וְשֶׁיִּתֵּן לְאָבִיהָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב כט) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְיַסֵּר הַנִּבְלִים מִן הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הַזֶּה וְשֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל כְּהֶפְקֵר, שֶׁאִם יַחְשֹׁב הָאוֹנֵס לְמַלֹּאת נַפְשׁוֹ בָּהּ וְיֵלֵךְ לוֹ, יִקַּל בְּעֵינָיו לַעֲשׂוֹת כֵּן פְּעָמִים הַרְבֵּה, אֲבָל אִם בְּדַעְתּוֹ שֶׁתִּהְיֶה קְשׁוּרָה עִמּוֹ וּמֻטֶּלֶת עָלָיו כָּל יָמָיו לְחִיּוּב שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וַאֲפִלּוּ אִם יָקוֹץ בָּהּ לֹא יִהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לְגָרְשָׁהּ לְעוֹלָם, וְשֶׁיִּתְחַיֵּב לִתֵּן לְאָבִיהָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, מִיָּד בֶּאֱמֶת יִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ וְיִמָּנַע מֵעֲשׂוֹת הַנִּבְלָה עִם הַקְּנָס הַזֶּה. וְגַם יֵשׁ בָּזֶה קְצָת תַּנְחוּמִין עַל הָעֲנִיָּה הַמְּבֻיֶּשֶׁת שֶׁתִּשָּׁאֵר עִמּוֹ לְעוֹלָם, פֶּן יְבַיְּשֶׁנָּה אִישׁ אַחֵר בַּדָּבָר הָרַע שֶׁאֵרַע לָהּ, וּפִקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (תהלים יט, ט).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (נערה בתולה א, ג ה) כָּל הַנִּבְעֶלֶת בַּשָּׁדֶה בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה, וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר בְּחֶזְקַת פִּתּוּי, עַד שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהִיא אֲנוּסָה. וְאָמְרוּ חֲכָמִים (כתובות לט, ב), שֶׁהָאֲנוּסָה שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא אוֹ אָבִיהָ שֶׁתִּנָּשֵׂא לוֹ אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ, אֲבָל לֹא רָצָה הוּא כּוֹפִין אוֹתוֹ, וַאֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת אוֹ סוּמָא וּמְצֹרַעַת, וְאֵינוֹ מוֹצִיאָהּ לְעוֹלָם. וְלָזוֹ אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, דְּמָה טַעַם תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הָאִשָּׁה קַלָּה בְּעֵינֵי בַּעְלָהּ לְגָרְשָׁהּ, וְזוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ. הָיְתָה הָאֲנוּסָה אֲסוּרָה עָלָיו, וַאֲפִלּוּ מֵחִיּוּב עֲשֵׂה, וַאֲפִלּוּ שְׁנֵיָּה חֲרֵי זוֹ לֹא יִשָּׂאֶנָּה, וְכֵן אִם נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זְמָה אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה יִגָּרְשֶׁנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה, אִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ.

ד וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם ה״ח) שֶׁאֵין הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה חַיָּב בִּקְנָס, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ וּבְעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה. וּבִכְתֻבּוֹת פֶּרֶק רְבִיעִי (מו, ב) נִרְאֶה הֶפֶךְ, דִּבְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אֵין חִלּוּק בֵּין כְּדַרְכָּהּ לְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ לְמַכּוֹת וְלָעֲנָשִׁין אֶלָּא בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע בִּלְבַד. וְאֵין בָּהּ חִיּוּב קְנָס עַד שֶׁתְּהֵא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת, וּמִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת עַד שֶׁתִּבְגַּר יֵשׁ לָהּ קְנָס. וּבוֹגֶרֶת (רמב״ם אישות פ״ב ה״ב) נִקְרֵאת אַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשֶּׁנִּרְאָה בָּהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהֵן שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וּבְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים אֵלּוּ נִקְרֵאת נַעֲרָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט, א) אֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד. וְאַחַר שֶׁבָּגְרָה (רמב״ם נערה בתולה פ״א ה״ח), אֵין לָהּ קְנָס, שֶׁנֶּאֱמַר נַעֲרָה בְּתוּלָה, וּבָא עָלֶיהָ הַפְּרוּשׁ (שם לח א) בְּתוּלָה וְלֹא בְּעוּלָה, נַעֲרָה וְלֹא בּוֹגֶרֶת. וּמְמָאֶנֶת וְאַיְלוֹנִית. וְעִנְיַן סִימָנֵי הָאַיְלוֹנִית, יָדוּעַ. וְכָל שֶׁלֹּא נִרְאָה בָּהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן וְהִיא בַּת שְׁלֹשִׁים וְחֲמֵשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ סִימָנֵי אַיְלוֹנִית, בְּחֶזְקַת אַיְלוֹנִית הִיא. וּבֵין שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב אוֹ שֶׁאֵין לָהּ אָב יֵשׁ לָהּ קְנָס. וְעָשָׂר נָשִׁים מָנוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס (רמב״ם נערה בתולה פ״ג הל׳ ט י), וְאִלּוּ הֵן, בּוֹגֶרֶת, מְמָאֶנֶת, מְגֹרֶשֶׁת, אַיְלוֹנִית, שׁוֹטָה, חֵרֶשֶׁת, גּוֹיֶרֶת, שְׁבוּיָה, מְשֻׁחְרֶרֶת, וְהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רַע, וּשְׁאָר הַבָּנוֹת יֵשׁ לָהֶן קְנָס. וְכָל שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְנָס יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת וּפֶגָם אִם נִתְפַּתְּתָה, אֲבָל אִם נֶאֱנְסָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ קְנָס יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת, דְּלָא גְּרָעָה מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁחַיָּב עָלָיו בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. וְהָרַמְבַּ״ם זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם פ״ב ה״י) כָּתַב, דַּאֲפִילּוּ בַּאֲנוּסָה כָּל שֶׁאֵין לָהּ קְנָס אֵין לָהּ בֹּשֶׁת, וְתָמֵהַּ אֲנִי עָלָיו. וּדְמֵי דְּבָרִים אֵלּוּ הֵן שֶׁל אָב, שֶׁהַתּוֹרָה זִכְתָה שֶׁבַח נְעוּרִים לָאָב, וְאִם אֵין לָהּ אָב, לְעַצְמָהּ. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה בִּכְתֻבּוֹת בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, לְעִנְיַן הֶכְרֵחַ פִּרְעוֹן הַקְּנָס, בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיָדֵינוּ לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, וּלְעִנְיַן שֶׁיִּשָּׁאֶנָּה הָאוֹנֵס אַף בַּזְּמַן הַזֶּה הִיא מִצְוָה עָלָיו, שֶׁהַנִּשּׂוּאִין מִצְוָה הִיא וְלֹא קְנָס.

מצוה תקנח

א **שֶׁלֹּא יְגָרְשֶׁנָּה כָּל יָמָיו** – שֶׁנִּמְנַע הָאוֹנֵס מִלְּגָרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ לְעוֹלָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כב כט) תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּה לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וּקְצָת דִּינֶיהָ וְכָל עִנְיָנָהּ, כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקנז), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

ג וְזֶה הַלָּאו אָמְרוּ זְכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (טו, א) שֶׁכְּבָר קְדָמָהוּ עֲשֵׂה, וְהָעֲשֵׂה הוּא מָה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה. וְשָׁם נֶאֱמַר, אוֹנֵס שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אִם יִשְׂרָאֵל הוּא מַחְזִיר אוֹתָהּ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁכְּבָר נִתְקַן הַלָּאו בַּעֲשֵׂה שֶׁקְּדָמוֹ, שֶׁחֲרֵי הִיא לוֹ לְאִשָּׁה, וְאִם כֹּהֵן הוּא הָאוֹנֵס וְגֵרְשָׁהּ לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַחְזִיר אוֹתָהּ, שֶׁחֲרֵי כִּהֵן אָסוּר בִּגְרוּשָׁה, וּמִכֵּיוָן שֶׁגֵּרְשָׁהּ אֵינוֹ רָאוּי לְהַחֲזִירָהּ עוֹד, לְפִיכָךְ הוּא לוֹקֶה. וְדַע שֶׁאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל וְגֵרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחְזִירֶנָּה אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר שֶׁחֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל עוֹד לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה, לוֹקֶה עַל כָּל פָּנִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא לֹא בִטֵּל הַלָּאו בְּיָדוֹ מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּטֵּל בְּסִבָּה חַיָּב מַלְקוּת, מִכֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עוֹד לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁהוּא הָעִקָּר אֲצָלֵנוּ, אֲצָל קַיְמוֹ וְלֹא קַיְמוֹ, כַּאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה, בְּמִצְוַת שִׁלּוּחַ הַקֵּן בַּלָּאו שֶׁלּוֹ (מצוה תקמד).

מצוה תקנט

א **שֶׁלֹּא יִשָּׂא סָרִיס בַּת יִשְׂרָאֵל** – שֶׁנִּמְנַע מִי שֶׁנִּפְסְדוּ לוֹ כְּלֵי הַמַּשְׁגֵּל עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהוֹלִיד, עַל יְדֵי מַכַּת אָדָם אוֹ בְּהֵמָה אוֹ עֵץ, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיָה בִּידֵי שָׁמַיִם, מִלְּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, וַעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ב) לֹא יָבֹא פְצוּעַ דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְיָ.

ב מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ לְבָלְתִּי הַפְסִיד כְּלֵי הַזֶּרַע בְּשׁוּם צַד (עי׳ מורה נבוכים ח״ג פמ״ט), כַּיָּדוּעַ בַּמְּלָכִים שֶׁמְּסָרְסִים הַזְּכָרִים לְמַנּוֹתָם שׁוֹמְרִים לַנָּשִׁים, וְיֵשׁ מִן הַזְּכָרִים הַפְּחוּתִים שֶׁרוֹצִים בַּדָּבָר כְּדֵי לִזְכּוֹת בְּשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ וּלְהַרְוִיחַ מָמוֹן, וַאֲנַחְנוּ עַם הַקֹּדֶשׁ בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכֹּל הַסָּרִיס בִּידֵי אָדָם, יִפָּסֵל מֵהִתְחַבֵּר עוֹד עִם בַּת יִשְׂרָאֵל וּמִלְּשָׁבֶת בַּיִת אוֹ דֶּרֶךְ אִישׁוּת, נַרְחִיק הָעִנְיָן וְנִמְאַס אוֹתוֹ. וְעִם טַעֲנָה זוֹ נִמְצָא טַעַם בְּחִלּוּק הֶאָסוּר בֵּין הַנִּפְסָד בִּידֵי אָדָם לְנִפְסָד בִּידֵי שָׁמַיִם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁפֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות ע, א רמב״ם איסורי ביאה פט״ז ה״ג) אֵיזֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא? כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ, וּכְרוּת שֶׁפְּכָה שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד שֶׁלּוֹ. וּשְׁלֹשָׁה אֲבָרִים הֵם שֶׁמּוֹלִיד הַזָּכָר בָּהֶן, בַּגִּיד וּבַבֵּיצִים וּבַשְּׁבִילִין שֶׁבָּהֶם יִתְבַּשֵּׁל הַזֶּרַע, וְהֵן נִקְרָאִין חוּטֵי בֵּיצִים, וּלְפִיכָךְ מִכֵּיוָן שֶׁנִּפְצַע אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֲבָרִים אֵלּוּ אוֹ נִכְרַת אוֹ נִדּוֹךְ, חֲרֵי הוּא פָּסוּל. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִיְּבָמוֹת.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוּא פְּצוּעַ דַּכָּא אוֹ כְּרוּת שָׁפְכָה וְנָשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבְעָלָהּ חַיָּב מַלְקוּת, אֲבָל מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת. וְיֵשׁ מִן הַמְּפָרְשִׁים שֶׁאָמְרוּ, דִּבְּרִיאָה לְבַד בְּלֹא נְשׁוּאִין עוֹבֵר, וְהָכִי אִיתָא בַּיְרוּשַׁלְמִי.

מצוה תקס

א **שֶׁלֹּא יִשָּׂא מַמְזֵר בַּת יִשְׂרָאֵל** – שֶׁנִּמְנַע הַמַּמְזֵר מִלִּשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ג) לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְיָ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יָבֹא לִשָּׂא אִשָּׁה מִבְּנוֹת קְהַל הַשֵּׁם, אֲבָל לְהִכָּנֵס עִמָּהֶם בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְלִשָּׂא וְלִתֵּן עִמָּהֶם בְּכָל הַדְּבָרִים מֻתָּר בֶּאֱמֶת מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (הוריות יג, א), שֶׁמַּמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם בִּקְרִיאַת הַתּוֹרָה לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ (עי׳ רמב״ם בפי׳ המשנה פ״ה מגיטין מ״ז).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁתּוֹלֶדֶת הַמַּמְזֵר רָעָה מְאֹד (עי׳ מסכת כלה פ״א), שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּטֻמְאָה וּבְמַחְשֶׁכֶת פְּגוּל וַעֲצַת חֵטְא, וְאֵין סָפֵק, כִּי טֶבַע הָאָב צָפוּן בַּבֵּן, וְלָכֵן הַשֵּׁם בְּחַסְדּוֹ הִרְחִיק זֶרַע הַקֹּדֶשׁ מִמֶּנּוּ, כַּאֲשֶׁר הִבְדִּילָנוּ וְהִרְחִיקָנוּ מִכָּל דָּבָר רַע (עי׳ רמב״ם מו״נ ח״ג פמ״ט).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות מט, א רמב״ם אסורי ביאה פט״ו ה״א), שֶׁהַמַּמְזֵר שֶׁאָסְרָה הַתּוֹרָה, הוּא שֶׁנּוֹלַד מִן הָעֲרָיוֹת הַנִּזְכָּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִן הַנִּדָּה שֶׁהַבֵּן מִמֶּנָּה פָּגוּם וְאֵינוֹ נִקְרָא מַמְזֵר, וּבֵין הַבָּא עַל הָעֲרָיוֹת בְּרָצוֹן אוֹ בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה, בְּכָל עִנְיָן נִקְרָא מַמְזֵר. וְגוֹי וְעֶבֶד הַבָּאִים עַל בַּת יִשְׂרָאֵל הַוָּלָד כָּשֵׁר, בֵּין פְּנוּיָה, בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בְּרָצוֹן, וְגוֹי (שם מה, ב רמב״ם שם הל׳ ג ד) וְעֶבֶד הַבָּאִים עַל הַמַּמְזֶרֶת הַוָּלָד מַמְזֵר, וּמַמְזֵר הַבָּא עַל הַגּוֹיָה הַוָּלָד גּוֹי, וְאִם נִתְגַּיֵּר חֲרֵי הוּא כָּשֵׁר מִיָּד כְּכָל הַגֵּרִים שֶׁבָּאֻמּוֹת, וְאִם בָּא עַל הַשִּׁפְחָה הַוָּלָד עֶבֶד, וְאִם שִׁחְרְרוֹ, הַוָּלָד כָּשֵׁר כִּשְׁאָר עֲבָדִים הַמְשֻׁחְרָרִים וּמֻתָּרִין בְּבַת יִשְׂרָאֵל. זֶה הַכְּלָל, בֵּן הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַגּוֹיָה אוֹ מִן הָעֶבֶד אוֹ מִן הַגּוֹי אוֹ מִן הַמַּמְזֵר הַוָּלָד כָּמוֹהָ, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הָאָב כְּלָל. וּמִפְּנֵי דָּבָר זֶה הִתִּירוּ חֲכָמִים (קדושין סט, א) לְמַמְזֵר לִשָּׂא שִׁפְחָה כְּדֵי לְטַהֵר בָּנָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא מְשַׁחְרֵר אוֹתָם וְנִמְצְאוּ בְּנֵי חוֹרִין. וּמַמְזֵר (רמב״ם שם הל׳ ז ט) מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת, וּמַמְזֶרֶת מֻתֶּרֶת לְגֵר, שֶׁנֶּאֱמַר בִּקְהַל יְיָ, וּקְהַל גֵּרִים לָא אִקְרֵי קָהָל, וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם. וַאֲפִלּוּ גֵּר שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת הַבֵּן מֻתָּר בְּמַמְזֶרֶת מִן הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ וְלִדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה, וַאֲפִלּוּ בָּנָיו וּבְנֵי בָּנָיו, עַד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שֵׁם גִּיּוּת מֵהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִוָּדַע שֶׁהוּא גֵּר, אֲבָל גֵּר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל אוֹ בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיֹּרֶת הַוָּלָד יִשְׂרְאֵל לְכָל דָּבָר וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִיְּבָמוֹת וְסוֹף קִדּוּשִׁין [א״ה סי׳ ד׳].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוּא מַמְזֵר וְנָשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵל שֶׁנָּשָׂא מַמְזֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁבָּעַל אַחַר הַקִּדּוּשִׁין לוֹקִין הוּא וְהִיא. אֲבָל בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ אֵינָם לוֹקִין, שֶׁאֵין לְךָ בְּכָל חַיְבֵי לָאוִין מִי שֶׁלּוֹקֶה עַל בְּעִילָה בִּלֹא קִדּוּשִׁין אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִקּוֹמוֹ בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (מצוה רעג), וְזֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) אֲבָל יֵשׁ מִן הַמְפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ (ראב״ד בהשגותיו שם הל׳ ב), דִּבְּרִיאָה לְחוֹדָהּ בִּלֹא קִדּוּשִׁין לוֹקִין.

מצוה תקסא

א **שֶׁלֹּא יָבוֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל הַשֵּׁם** – שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּן עִם הַזְּכָרִים מִבְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב לְעוֹלָם וַאֲפִילּוּ אַחַר שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג ו) לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ עַד עוֹלָם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁמְּפֹרָשׁ בַּפָּרָשָׁה, עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ וְגוֹ׳ וְהוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב מִזֶּה, גֹּדֶל מַעֲלַת גְּמִילוּת חֲסָדִים וְהַרְחָקַת מִדַּת הַגְּבָלָה וְהַכְּילוּת, וְעַל כֵּן צִוָּנוּ לִקְבֹּעַ שִׂנְאָה עִמָּהֶם שֶׁהִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ לְהַרְאוֹת תַּכְלִית רִשְׁעָם וְנִבְלוּתָם, שֶׁלֹּא לְהַקְדִּים אֲפִלּוּ בַּלֶּחֶם

וּבַמַּיִם לִקְרַאת קָהָל גָּדוֹל עַיְפֵי הַדֶּרֶךְ הָעוֹבְרִים בִּגְבוּלָם, וַאֲשֶׁר שָׂכַר עֲלֵיהֶם מוֹאָב אֶת בִּלְעָם לְקַלְלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּצְרִים שֶׁעָבְדוּ בָּנוּ וְצִעֲרוּנוּ זְמַן רַב לֹא נִתְרַחֲקוּ מֵהֶם כִּי אִם עַד דּוֹר שְׁלִישִׁי. וְיַדַּעְנוּ בָּזֶה שֶׁיָּפֶה לוֹ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת כַּמָּה חֲטָאִים וְלֹא נְבָלָה אַחַת גְּדוֹלָה, כִּי בְּהַסְכָּמָתוֹ בַּעֲשִׂיַּת הַנְּבָלָה הַמְכֹעֶרֶת, וְלֹא יָחוּשׁ לְגַלּוֹת דַּעְתּוֹ וּבָשְׁתּוֹ נֶגֶד עַמִּים רַבִּים מַרְאֶה בָּזֶה רֹעַ מִזְגּוֹ וְתַכְלִית פְּחִיתוּתוֹ, וְכִי אֵין בּוֹ עוֹד תַּקָּנָה לְהַכְשִׁיר עַצְמוֹ וּלְהֵיטִיב מַעֲשֵׂהוּ, וְנִתְחַזֵּק עִוָּותוֹ עַד שֶׁלֹּא יוּכַל לִתָּקֵן, וְאִישׁ כָּמוֹהוּ אֵינֶנּוּ רָאוּי לְהִתְעָרֵב בְּעַם הַקֹּדֶשׁ הַמְבֹרָךְ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עו, ב), שֶׁהַזְּכָרִים דַּוְקָא מִבְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב הֵם וּבְנֵיהֶם עַד עוֹלָם הוּא שֶׁאָסוּרִין לָבוֹא בַּקָּהָל, אֲבָל הַנְּקֵבוֹת מֻתָּרוֹת מִיָּד שֶׁתִּתְגַּיְּרְנָה, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה, לְפִי שֶׁהָאִישׁ דַּרְכּוֹ לְקַדֵּם, אֲבָל לֹא הַנְּקֵבוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן לֹא הָיְתָה יָדָן בַּנְּבָלָה כְּשֶׁלֹּא קִדְּמוּ יִשְׂרָאֵל בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָאִשָּׁה לָצֵאת, וְהָאֵל לֹא יַעֲוִית מִשְׁפָּט לַעֲנֹשׁ הָאִשָּׁה בִּשְׁבִיל נְבָלַת הָאִישׁ, חָלִילָה לָאֵל מֵרַשַּׁע, וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִן יְבָמוֹת וְסוֹף קִדּוּשִׁין [א״ה סימן ד].

ד וְאִסּוּר זֶה, הָיָה נוֹהֵג קֹדֶם שֶׁעָלָה סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְגַם בִּלְבֵּל כָּל הָאֻמּוֹת וְעֵרְבָן זֶה בָּזֶה, שֶׁהוּא מָלַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם, אֲבָל אַחַר שֶׁבִּלְבֵּל סַנְחֵרִיב הָעוֹלָם וְנִתְעָרְבוּ בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב עִם שְׁאָר אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֻתְּרוּ הַכֹּל מִיָּד שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, שֶׁחָזְקָה הִיא שֶׁכָּל הַפּוֹרֵשׁ וּבָא לְהִתְגַּיֵּר שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִשָּׁאָר אֻמּוֹת שֶׁהֵן רֹב בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב וּכְנֶגֶד מִצְרִיִּים וַאֲדוֹמִיִּים שֶׁנֶּאֶסְרוּ גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בָּהֶן בְּסָמוּךְ (מצוה תקסג ד) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם. וּלְפִיכָךְ כָּל שֶׁיִּתְגַּיֵּר בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין לָנוּ לַחְקֹר עָלָיו כְּלָל אִי מִזֶּה עַם הוּא, אֶלָּא מֵתָּר מִיָּד מֵאֵיזֶה עַם שֶׁיִּהְיֶה.

מצוה תקסב

א **שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם בְּמִלְחָמָה** – שֶׁנִּמְנָענוּ מֵהַשָּׁלִים עִם עַמּוֹן וּמוֹאָב עַד עוֹלָם. וְהָעִנְיָן הַזֶּה הוּא שֶׁהָאֵל צִוָּנוּ כְּשֶׁנָּצוּר עַל הַמְּדִינוֹת, שֶׁנִּשְׁאַל מֵהֶם הַשָּׁלוֹם קֹדֶם הַמִּלְחָמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת לִקְרֹא שָׁלוֹם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת (מצוה תקכז), וּבְעַמּוֹן וּמוֹאָב נִמְנָענוּ מֵהִתְנַהֵג עִמָּהֶם כְּמִנְהָג זֶה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ז) לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם וְגוֹ׳, וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרִי, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (שם כ י) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְגוֹ׳. יָכוֹל אַף כָּאן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם.

ב מִשֹּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁכָּתַבְתִּי בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, מִהְיוֹתָם בְּנֵי הַנְּבָלָה עַד שֶׁאֵין רְאוּיִים לְשָׁלוֹם וְטוֹבָה, אֲבָל הָאַכְזָרִיּוּת עֲלֵיהֶם שֶׁבַח וּמַעֲלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ [הלכות מלכים פ״ו ה״ו].

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בְּפָשַׁט הַכָּתוּב וּבְמָה שֶׁהֵבֵאנוּ מִלְּשׁוֹן סִפְרִי. וְאִסּוּר זֶה, הָיָה נוֹהֵג בִּזְכָרִים שֶׁהֵם בְּנֵי מִלְחָמָה בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָן, שֶׁהָיוּ נִלְחָמִים עִם עַמּוֹן וּמוֹאָב, שֶׁהֵם בְּאִסּוּר זֶה מֵהַשָּׁלִים עִמָּהֶם, אֲבָל עַכְשָׁו בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהִלָּחֵם, וְגַם הָאֻמּוֹת הָאֵלֶּה כְּבָר אָבַד שְׁמָם בִּבְלְבּוּל סַנְחֵרִיב, כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה תקסג

א **שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק אֲדוֹמִי דּוֹר שְׁלִישִׁי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל** – שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק זֶרַע עֵשָׂו אַחַר שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נִמְנַע מֵהִתְחַתֵּן עִמָּהֶם, שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר כְּמוֹ בְּעַמּוֹן וּמוֹאָב, אֶלָּא מֻתָּרִין הֵם אַחַר שְׁנֵי דּוֹרוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ח) לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא וְגוֹ׳ בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְיָ, וְדוֹר שְׁלִישִׁי, הוּא בֶּן בְּנוֹ שֶׁל הַגֵּר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עח, א), שֶׁמִּצְרִית מְעֻבֶּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה בְּעוֹדָהּ מְעֻבֶּרֶת, בְּנָהּ הוּא נִקְרָא שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ בְּעוֹד שֶׁהָאֵם מִצְרִית.

ב שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוָה נִגְלֶה, כִּי הוּא לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁלֹּא נִתְנַהֵג בְּאִסּוּר עִם זֶרַע אֱדוֹם וְלֹא נַרְחִיקֵם בְּקַל וָחֹמֶר מִבְּנֵי עַמּוֹן לוֹמַר, עַמּוֹן וּמוֹאָב בִּשְׁבִיל פַּעַם אַחַת שֶׁלֹּא קִדְּמוּ אוֹתָנוּ בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם הִרְחִיקָנוּ הָאֵל מֵהֶם, אֲדוֹמִיִּים וּמִצְרִיִּים שֶׁצָּעֲרוּ כָּל כָּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה? עַל כֵּן בָּאַתְנוּ הָאַזְהָרָה עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לְהָמָנַע מֵהִתְחַתֵּן בָּם, כִּי הַשִּׁעְבּוּדִין שֶׁשִּׁעְבְּדוּ הֵם בָּנוּ גְּזֵרַת הַשֵּׁם הָיְתָה עָלֵינוּ, וְאֵין לָנוּ לִקְבֹּעַ עֲלֵיהֶם שִׂנְאָה בִּלְבָבֵנוּ עַל כָּךְ, וְאַחֵינוּ יִקָּרְאוּ בְּהִתְגַּיְּרָם וּבוֹאָם לַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וּבְעַמּוֹן וּמוֹאָב טַעַם אַחֵר יֵשׁ עַל שׂוֹנְאָתָן, וְהוּא עִנְיַן הַנְּבָלָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר מָצְאוּ אֶת לְבָבָם לַעֲשׂוֹת, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ (מצוה תקסא).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות עח א), מִצְרִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית וְנִתְגַּיְּרוּ בְּעוֹדָהּ מְעֻבֶּרֶת, הַוָּלָד נִקְרָא שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם וְגוֹ׳, הַכָּתוּב תְּלָאָן בְּלֵדָה. וְגֵר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא מִצְרִית הַוָּלָד עַמּוֹנִי, גֵּר מִצְרִי שֶׁנָּשָׂא עַמּוֹנִית הַוָּלָד מִצְרִי. זֶה הַכְּלָל, בָּאֻמּוֹת לְבַדָּם הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר, וּכְמוֹ

שֶׁמָּצָאנוּ שֶׁנִּתְיַחֲסוּ בַּכָּתוּב אַחַר הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב כ, יב) בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן, נִתְגַּיְרוּ הֹלֶךְ אַחַר הַפָּחוּת. וְיֶתֶר פָּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מְיֻבָּמוֹת וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין [א״ה סי׳ ד].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה, שֶׁנִּמְנָעְנוּ מֵהַרְחִיקָם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְרוּ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהֶעוֹבֵר עַל זֶה וְהִסְכִּים בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בָּם אֲפִילּוּ אַחַר שְׁנֵי דּוֹרוֹת, מִצַּד שֶׁהֵצַר לְיִשְׂרָאֵל אוֹ מִצַּד שֶׁקָּבַע בְּלִבּוֹ שִׂנְאָה עִמָּהֶם מִפְּנֵי שֶׁבָּאוּ מֵאֻמָּה אַחֶרֶת, עָבַר עַל לָאו זֶה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תקסד

א **שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק מִצְרִי דּוֹר שְׁלִישִׁי** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ (עי׳ רמב״ם ל״ת נה) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק וּלְתַעֵב הַמִּצְרִי מֵהִתְחַתֵּן עִמּוֹ בַּדּוֹר הַשְּׁלִישִׁי אַחַר שֶׁיִּתְגַּיֵּר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג ח) לֹא תְתַעֵב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ בְּמִצְרִי, כְּעִנְיַן מִצְוַת אֲדוֹמִי הַקּוֹדֶמֶת, אֵין צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בָּהּ.

ב וְאַל תִּשְׁמַע מִדְּבָרֵנוּ שֶׁנִּהְיֶה מְצֻוִּים לְהִתְחַתֵּן עִם הַמִּצְרִי אוֹ עִם הָאֲדוֹמִי אַחַר שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, שֶׁאֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְצַוּוֹתֵנוּ לְהִתְחַתֵּן עִמָּם חָלִילָה, וְהַמִּשְׁפָּחוֹת הַמְיֻחָסוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יֵרְדוּ מִמַּעֲלָתָן לְהִתְחַתֵּן עִמָּהֶם, אֲבָל יִמְנָעְנוּ הַכָּתוּב מֵהַרְחִיק חִתּוּנָם בְּטַעֲנַת אִסּוּר, וְיוֹדִיעֵנוּ שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר כְּלָל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסָמוּךְ.

מצוה תקסה

א **שֶׁלֹּא יִכָּנֵס טָמֵא לְהַר הַבַּיִת** – שֶׁנִּמְנַע כָּל טָמֵא (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם ל״ת עח) מֵהִכָּנֵס בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה שֶׁהִזְהִירָנוּ לְדוֹרוֹת הַר הַבַּיִת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יא) כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לָיְלָה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּפְסָחִים (סח, א) וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה זוֹ מַחֲנֵה שְׁכִינָה, לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה זוֹ מַחֲנֵה לְוִיָּה. מַתְקֵף לַהּ רָבִינָא, וְאֵימָא אִידִי וְאִידִי בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְלַעֲבֹר עָלָיו בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה? אִם כֵּן נִכְתֹּב קְרָא לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ, כְּלוֹמַר שֶׁאִם כֵּן דִּבְמַחֲנֶה אַחַת לָבַד יָדַבֵּר, הָיָה לוֹ לוֹמַר לֹא יָבֹא תּוֹכָהּ, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר מַחֲנֶה בְּרֹאשׁ הַכָּתוּב, הַמַּחֲנֶה לָמָּה לִי? לְתֵּן לוֹ מַחֲנֶה אַחֶרֶת, כְּלוֹמַר מִשֶּׁהִזְכִּיר מַחֲנֶה פַּעַם אַחֶרֶת לְמַחֲנֶה אַחֵר רָמַז הַכָּתוּב, וְהֵיא מַחֲנֵה לְוִיָּה, שֶׁלֹּא יָבוֹא בָּהּ כָּל טָמֵא.

ב מִשְּׁרָשֶׁי הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִמְּקוֹם הַקֹּדֶשׁ, כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים בְּסִפְרִי (מצוה שסב).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמַּסֶּכְתָּ כֵּלִים [הלכות ביאת מקדש פ״ג].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא לְהַכְנֵס טָמֵא, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בְּהַר הַבַּיִת אֲפִלּוּ בִּזְמַן הַזֶּה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ויקרא כו, לא) וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. וְדָרְשׁוּ בּוֹ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגלה כח, א) קְרֻשָּׁתָן עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן שׁוֹמְמִין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה קפד, שסג).

מצוה תקסו

א **מִצְוָה לְהַחֲזִיק מָקוֹם לְהַפְנוֹת בּוֹ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּשֶׁיֵּצְאוּ חֵילוֹתֵינוּ לַמִּלְחָמָה, שֶׁנָּכִין וּנְיַחֵד לַחַיִל מָקוֹם יָדוּעַ (עי׳ תוספתא מגילה פ״ג הט״ו), שֶׁיִּהְיֶה שָׁם כָּל אִישׁ יוֹצֵא לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ צָרְכֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם וּבֵינוֹת הַמְּלוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ הָאֻמּוֹת (סנהדרין קד ב), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יג) וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְגוֹ׳, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי, אֵין יָד אֶלָּא מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו, יב) וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ וְהָיָה מַחֲנֶךָ קָדוֹשׁ וְגוֹ׳, כְּלוֹמַר שֶׁנִּפְשׁוֹתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דְּבֵקוֹת בַּשְּׁכִינָה לְעוֹלָם, וְכָל שֶׁכֵּן בַּמַּחֲנֶה שֶׁכֻּלָּן נְקֵיֵּי הַנֶּפֶשׁ, כִּי כָּל הַיֹּצֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ כְּבָר הָלַךְ לוֹ וְשָׁב אֶל הַבַּיִת, וְנִשְׁאֲרוּ הַטּוֹבִים אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים שׁוֹכֶן בְּתוֹכָם, וְרָאוּי לָהֶם לַעֲמֹד בִּנְקִיּוּת, כַּאֲשֶׁר יָדוּעַ וּמְפֹרָסָם, שֶׁהַנְּקִיּוּת מִדָּה מִן הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת הַמְּבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְכִדְדָרֵשׁ רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה (כ, ב), וְגַם יֵשׁ בָּזֶה שֶׁבַח לָאֻמָּה כִּי יָבוֹאוּ אֲלֵיהֶם מַלְאֲכֵי גּוֹי וְיִרְאוּ מַחֲנֵיהֶם קָדוֹשׁ וְנָקִי מִכָּל טִנּוּף (עי׳ מו״נ ח״ג פמ״ח).

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּלוּלִים בִּפְשָׁט הַכָּתוּב.

ד וְנוֹהֶגֶת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּזְכָרִים, כִּי הֵם הַנִּלְחָמִים, לֹא הַנְּקֵבוֹת. וְהֶעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִתְקִין לוֹ מָקוֹם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְלִכְלֵךְ מְקוֹם הַמַּחֲנוֹת בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד שֶׁגּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה לְהִסְתַּלֵּק מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ, כְּלוֹמַר, בְּהִיוֹתְכֶם בְּתוֹךְ הַלִּכְלוּךְ תַּרְחִיקוּ עַצְמְכֶם מִן הַטּוֹב.

מצוה תקסז

א **מִצְוָה לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר בּוֹ** – לְהִיוֹת לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי הַחַיִל, יָתֵד תְּלוּיָה עִם כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, אוֹ כְּלִי אַחֵר שֶׁרָאוּי לַחְפֹּר בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחְפֹּר בּוֹ מָקוֹם בָּאָרֶץ לַעֲשׂוֹת בּוֹ צָרְכָיו בַּדֶּרֶךְ הַמּוּכֶנֶת לָזֶה (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם עשה קצג ובהל׳ מלכים פ״י), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יד) וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ. פֵּרוּשׁ אָזְנֶךָ כְּלִי זַיִן.

ב וְשֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ, וְכָל עִנְיָנָהּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ. וְזֶה הַפָּסוּק הוֹאִיל וּבָא לְיַדֵּינוּ נִכְתַּב עָלָיו הַמִּדְרָשׁ שֶׁפָּמְכוּ לוֹ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא שֶׁאָמְרוּ (כתובות ה, ב), לָמָּה אֶצְבְּעוֹתָיו שֶׁל אָדָם עֲשׂוּיוֹת כִּיתֵּדוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן מְשֻׁפּוֹת ? שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן יִתֵּן אֶצְבָּעוֹ לְתוֹךְ אָזְנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ אַל תִּקְרֵי אָזְנֶךָ אֶלָּא אָזְנְךָ.

מצוה תקסח

א **שֶׁלֹּא לְהַסְגִּיר עֶבֶד שֶׁבָּרַח אֶל אֲדוֹנָיו** – שֶׁנִּמְנָענוּ (עי׳ רמב״ם ספהמ״צ ל״ת רנד) שֶׁלֹּא לְהָשִׁיב עֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵאֲדֹנָיו מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ אֲדוֹנָיו יִשְׂרָאֵל, לֹא נִשְׁבֵּהוּ אֵלָיו, אֲבָל נְשַׁחְרֵר אוֹתוֹ וְנִכְתֹּב חוֹב עַל עַצְמוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג טז) לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו, וְכֵן הוּא מִבְאָר בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין (מה, א), שֶׁבְּעֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאָמְרוּ שָׁם, שֶׁהַדִּין בּוֹ, שֶׁנִּכְתֹּב שְׁטַר בְּדָמָיו עָלָיו וְנִכְתֹּב לוֹ גֵּט חֵרוּת, וְלֹא נְשִׁיבֵהוּ לָעֲבוֹדָה בְּשׁוּם פָּנִים, בַּעֲבוּר שֶׁנִּכְנַס בַּבְּקָעָה הַטְּהוֹרָה הַנִּבְחֶרֶת לַעֲבֹד בָּהּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

ב מִשֹּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁזִּכְּרָנוּ שֶׁרָצָה הָאֵל לִכְבּוֹד הָאָרֶץ שֶׁהַבּוֹרֵחַ לְשָׁם יִנָּצֵל מֵעַבְדוּת, כְּדֵי שֶׁנִּתֵּן אֶל לִבֵּנוּ כְּבוֹד הַמָּקוֹם, וְנִקְבַּע בִּלְבָבֵנוּ בִּהְיוֹתֵנוּ שָׁם יִרְאַת הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה, וְכָל זֶה לְהוֹעִיל לְעַמּוֹ וּלְזַכּוֹתָם כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מְבֹאָרִים שָׁם בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין (שם).

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שֶׁהַכֹּל מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא לַהֲשִׁיבוֹ אֶל אֲדוֹנָיו אַחַר שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ אֶל הָאָרֶץ הַנִּבְחֶרֶת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּתְפָשׂוֹ וְהֶשִׁיבוֹ אֶל אֲדוֹנָיו, עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל לְפִי הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא כְּשֶׁמַּחְזִירוֹ לְעַבְדוּת, וְשָׁמָּא לֹא יַעֲבֹד בּוֹ אֲדוֹנָיו עוֹד, וְאֵין מַלְקִין מִסָּפֵק.

מצוה תקסט

א **שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת עֶבֶד הַבּוֹרֵחַ אֵלֵינוּ מֵחוּצָה לָאָרֶץ** – שֶׁנִּמְנָענוּ שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הָעֶבֶד הַבּוֹרֵחַ אֵלֵינוּ מֵחוּצָה לָאָרֶץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יז) עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בַּטּוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי לֹא תוֹנֶנּוּ, זוֹ אוֹנָאַת דְּבָרִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא נְחָרְפֵהוּ וּנְבַזֵּהוּ בִּדְבָרִים וְכָל שֶׁכֵּן בְּמַעֲשֶׂה.

ב וּמִשֹּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בְּלָאו דְּאוֹנָאַת הַגֵּר בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סג), כִּי טַעַם שְׁנֵיהֶם שָׁוֶה. וְעַל כֵּן הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁהוֹסִיף לָאו בְּאוֹנָאַת הַגֵּר לְחֻלְשַׁת נַפְשׁוֹ בִּהְיוֹתוֹ נָכְרִי בְּתוֹךְ הָעָם, כְּמוֹ כֵן הוֹסִיף לָאו בְּאוֹנָאַת הָעֶבֶד, שֶׁהוּא יוֹתֵר חָלוּשׁ הַנֶּפֶשׁ וְנִבְזֶה מִן הַגֵּר, שֶׁלֹּא תֹּאמַר זֶהוּ עֶבֶד וְאֵין עָלָיו קְפִידָא וְלֹא עָלֵינוּ מִמֶּנּוּ חֵטְא מֵאוֹנָאַת דְּבָרִים.

ג וְיֵדָעֲנוּ בְּבֵרוּר שֶׁזֶּה הָעֶבֶד וְהַגֵּר שֶׁהַזְהָרָנוּ מִלְּהוֹנוֹת אוֹתָם אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים שְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ הַתּוֹרָה עַל עַצְמָם, כְּלוֹמַר שֶׁגֵּר זֶה הוּא גֵּר צֶדֶק, וְהָעֶבֶד הוּא עֶבֶד שֶׁמָּל וְטָבַל לְשֵׁם עֲבָדוּת. וְשָׁם בְּאוֹנָאַת הַגֵּר וּכְמוֹ כֵן בְּלָאו אוֹנָאַת הֶחָבֵר יִשְׂרָאֵל בְּסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שלח) כָּתַבְתִּי מְעַט בְּדִינֵי אוֹנָאַת דְּבָרִים וּבְאוֹנָאַת מָמוֹן [שם].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת הָעֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵאֲדֹנָיו לָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמוֹנֶה אוֹתוֹ, בֵּין בִּדְבָרִים בֵּין בְּמָמוֹן, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלָיו מִבְּלִי עֲשֹׂית מַעֲשֶׂה.

מצוה תקע

א **שֶׁלֹּא לִבְעֹל אִשָּׁה בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלִּבְעֹל אִשָּׁה בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יח) לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בסהמ״צ ל״ת שנה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה הָעִנְיָן בְּלָשׁוֹן אַחֵר בַּכָּתוּב (ויקרא יט כט) אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ

לְהַזְנוֹתָהּ. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (קדושים ז ג) אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ, זֶה הַמּוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, וְכֵן הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת (עי׳ רמב״ם נערה בתולה פ״ב הי״ז). וּשְׁמַע מִמֶּנּוּ לְאֵיזֶה דָּבָר נִכְפַּל זֶה הַלָּאו בְּזֶה הַלָּשׁוֹן וְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹסִיף בּוֹ, וְזֶה שֶׁכְּבָר קָדַם מִדִּינָיו שֶׁהַבּוֹעֵל בְּתוּלָה, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מְפַתֶּה אוֹ אֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב שׁוּם עֹנֶשׁ מִן הָעֲנָשִׁים, אֶלָּא לִשְׁקֹל מָמוֹן לְבַד וְשִׁישָּׁא הָאִשָּׁה הַהִיא שֶׁבָּעַל, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בַּכָּתוּב, וְיִהְיֶה עוֹלֶה בְּמַחְשַׁבְתֵּנוּ שֶׁאַחַר שֶׁזֶּה הַדָּבָר אֵין בּוֹ אֶלָּא פְּרִעוֹן מָמוֹן, שֶׁיִּהְיֶה הוֹלֵךְ דִּינוֹ אַחַר דִּין דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וּכְמוֹ שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לָאָדָם לָתֵת לַחֲבֵרוֹ מִמָּמוֹנוֹ מָה שֶׁיִּרְצֶה וְיִנִּיחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ בְּשָׁלוֹ, גַּם כֵּן יִהְיֶה רְשׁוּת בְּיָדוֹ שֶׁיִּקַּח לוֹ בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה וְיִתְּנָהּ לְאִישׁ שֶׁיִּבְעַל אוֹתָהּ אַחַר שֶׁזֶּהוּ חֻקּוֹ הֶרְאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר הַחֲמִשִּׁים כֶּסֶף שֶׁהֵם לַאֲבִי הַנַּעֲרָה, זֶה יִתְּנֶנָּה לוֹ כְּמוֹ כֵן עַל תְּנַאי שֶׁיִּקַּח מִמֶּנּוּ כָּךְ וְכָךְ דִּינָר, וְנִמְנַע מִזֶּה וְנֶאֱמַר לוֹ אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ, לְפִי שֶׁזֹּאת שֶׁדַּנְתִּי בָּהּ לָקַחַת מָמוֹן לְבַד אָמְנָם הוּא כְּשֶׁיִּקָּרֶה מִקָּרֶה שֶׁיִּפַּתֶּה אִישׁ אוֹ יֶאֱנֹס, אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם יַחַד וּבְפִרְסוּם אֵין שׁוּם צַד הֶתֵּר לָזֶה בְּשׁוּם עִנְיָן. וְהֶרְאָה טַעַם בָּזֶה וְאָמַר (ויקרא שם) לֹא תִזָּנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה. לְפִי שֶׁהַפִּתּוּי וְהָאֹנֶס יִמְעַט מְצִיאוּתָם, וּכְשֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן בִּבְחִירָה וְרָצוֹן יִרְבֶּה זֶה וְיִתְפַּשֵּׁט בָּאָרֶץ. וְזֶה טַעַם יָפֶה מְאֹד וּמְשֻׁבָּח בְּזֶה הַפָּסוּק, וְהוּא דּוֹמֶה לְכָל מָה שֶׁזָּכְרוּ אוֹתוֹ הַחֲכָמִים וּלְמָה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו הַדִּינִים הַתּוֹרִיִּים, עַד כָּאן מִלְּשׁוֹנוֹ זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגתו לספר המצוות שם) תָּפַשׂ עָלָיו בָּזֶה וְאָמַר כִּי אֵין הַלָּאו הַזֶּה דְּקֻדָּשָׁה בָּא לְהַזְהִיר לְבוֹעֵל בִּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין בָּזֶה אִסּוּר תּוֹרָה, שֶׁהַכְּתֻבָּה אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה כְּלָל מִצְוָה וְקִנְיָן בָּאִשָּׁה. אֲבָל עִקַּר הַלָּאו בָּא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא לָבֹא עַל אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, בְּעִנְיָן שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (יבמות סא, א) שֶׁאֵין הַזּוֹנָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם בַּתּוֹרָה אֶלָּא בְּאִשָּׁה שֶׁבָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, וְזֶהוּ הַזְּנוּת שֶׁתַּרְחִיק הַתּוֹרָה וְתִמְאַס לְעוֹלָם, וְתַזְהִיר הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת עַל זֶה. וּכְמוֹ כֵן מִיְּסוֹד הָעִנְיָן הַזֶּה הוּא שֶׁיַּזְהִיר הַכָּתוּב הַבַּיִת דִּין שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אִשָּׁה מֻפְקֶרֶת בֵּינֵיהֶם, לְפִי שֶׁסּוֹפָהּ לְהִבָּעֵל לַאֲנָשִׁים שֶׁהִיא עֶרְוָה לָהֶם עַד שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לָהֶם בָּהּ, שֶׁאֵין סָפֵק כִּי הַמֻּפְקֶרֶת לָרַבִּים לֹא תַקְפִּיד אַחַר כֵּן בֵּין חֲתִיכַת שֵׁמֶן לַחֲתִיכַת חֵלֶב, וּכְמוֹ כֵן הַזֹּהַר אָבִי הַבַּת עַל זֶה בִּפְרוּשׁ בְּפָסוּק אַחֵר שֶׁלֹּא לְהַפְקִירָהּ לִזְנוּת וְלֹא לְמָסְרָהּ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ. וְהַכֹּל מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, כִּי תִּבָּעֵל לְמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, לֹא מִטַּעַם כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

ב וְעוֹד אָמַר הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם), כִּי בַּעַל הַתַּרְגּוּם כְּשִׁתְרְגֵּם, לֹא תְּהֵא [אִתְּתָא מ]בְּנַת יִשְׂרָאֵל לְגִבְרָא עֲבֶד וְלֹא יִסַּב גַּבְרָא וְגוֹ׳ יְחֵד בָּזֶה שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב עִם הָעֲבָדִים, שֶׁהִיא גַּם כֵּן בִּיאָה שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן, וּמִפְּנֵי כֵן נֶאֱמַר בְּלָשׁוֹן הַזֶּה לֹא יִהְיֶה וְגוֹ׳, שֶׁאָלוּ אָמַר הַכָּתוּב לֹא יִהְיֶה בְּךָ קָדֵשׁ וּקְדֵשָׁה הָיוּ הָעֲבָדִים נִכְלָלִין בִּכְלַל הָאִסּוּר, שֶׁגַּם הֵן חַיָּבִין בַּמִּצְוֹת זוּלָתִי בִּמְקוֹמוֹת מוּעָטִים שֶׁפֹּרַט בָּהֶן יִשְׂרָאֵל בְּפִרוּשׁ, כְּמוֹ בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ שֶׁכָּתוּב שָׁם מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ כֵן בְּכָאן שֶׁאָמַר מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִכָּלָּן שֶׁהָאֲזְהָרָה לְיִשְׂרָאֵל לְבַד, לֹא עַל הָעֲבָדִים. וּבְעִנְיָן הַלָּאו הַזֶּה דְּלָא יִהְיֶה קֶדֶשׁ כְּבָר כָּתַבְתִּי הַמַּחְלֹקֶת שֶׁיֵּשׁ לִשְׁנֵי הַחֲכָמִים הַנִּזְכָּרִים בּוֹ בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת בְּלָאו דְּמִשְׁכַּב זְכוּר (מצוה רט) עַיֵּן שָׁם.

ג מִשָּׁרְשֵׁי עִנְיַן הַרְחָקַת הַזִּמָּה כָּתַבְתִּי מָה שֶׁיְּדַעְתִּי בּוֹ בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפח) וּבְסֵדֶר וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ בְּלָאו דְּלֹא תִּנְאָף (מצוה לה).

ד וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין [א״ה סימן ו].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְשָׁכַב עִם הַפְּנוּיָה חַיָּבִים מַלְקוּת הוּא וְהִיא, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁבָּא עָלֶיהָ אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין, לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּלְדַעַת הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לֹא יִתְחַיְּבוּ פְּנוּיָה הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה אֶלָּא בְּמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו עַד שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּבִכְלַל הַלָּאו גַּם כֵּן בֵּית דִּין שֶׁיָּדְעוּ שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם אִשָּׁה שֶׁהִפְקִירָה עַצְמָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְבַעֵר הָרָע מִקִּרְבָּם, וְאֵין עֲלֵיהֶם חִיּוּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהֵם אֵינָן עוֹשִׂין מַעֲשֶׂה, אֲבָל עָנְשָׁם גָּדוֹל מְאֹד, שֶׁכָּל קִלְקוּל הַדּוֹר נִתְלֶה בְּמִי שֶׁבִּיָּדוֹ לִמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה.

מצוה תקעא

א **שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מֵהַקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג יט) לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַקָּרְבָּן הוּא בָּא לְטַהֵר מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם וּלְהַכְשִׁיר מַעֲשֵׂהוּ בְּכֹחַ הַפְּעֻלָּה הַהִיא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה בְּמִצְוָה צה, וּבְהֵיוֹת קָרְבָּנוֹ בָּא מֵאֶתְנַן זוֹנָה, שֶׁהִיא עֲבֵרָה מְטֻנָּפֶת, שֶׁמָּא יַחְשֹׁב בְּעֵת קָרְבָּנוֹ בְּאוֹתוֹ עִנְיָן רַע, וְיַפְגִּל מַחְשַׁבְתּוֹ בְּאוֹתָהּ הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה וְהַבְּזוּיָה, וְגַם כֵּן מְחִיר הַכֶּלֶב מִטַּעַם זֶה, כִּי הַקָּרְבָּן יָבִיא הָאָדָם לְכַפָּרָה עַל נַפְשׁוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁקָּרְבָּנוֹ נִשְׁחָט וְנִזְרָק לִנְתָחִים רְאוּיִ לוֹ לְבַעַל הַקָּרְבָּן לְחַשֵּׁב, שֶׁהָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת לוֹ כֵּן בְּגוּפוֹ עַל דְּבַר חֶטְאוֹ, אִם לֹא שֶׁחָסַד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הָיָה עָלָיו לְקַח מִמֶּנּוּ כֹּפֶר קְצָת מָמוֹנוֹ, וְעִם הַפְּעֻלָּה הַזֹּאת רָאוּי לוֹ שֶׁיְּרַחֵק לְבָבוֹ וְיִתְרַחֵק נַפְשׁוֹ עַל חֲטָאָיו, עַד שֶׁתָּשׁוּב וְתִנָּחֵם עַל מָה שֶׁעָשְׂתָה וְתִסְכִּים לְבַל תּוֹסִיף לַחֲטֹא עוֹד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת וּבִסֵּדֶר הַנִּזְקָר, וְהַכְּלָבִים יָדוּעַ שֶׁהֵן

עַזֵּי נֶפֶשׁ, וְשֶׁמָּא מִתּוֹךְ חֶשְׁבּוֹ בָּהֶם וּבְטִבְעָן הֶחָזָק תֶּחֱזַק נַפְשׁוֹ וְיִקְשֶׁה עָרְפּוֹ מֵהִנָּחֵם עַל חֶטְאָיו כַּאֲשֶׁר רָאוּי לוֹ. וְאִם אָמְנָה, בְּנִי, שֶׁאִלּוּ דִּבְרֵי יַלְדוּת הֵן, עִמָּם תִּתְעוֹרֵר וְטַעַם זְקֵנִים תִּקָּח.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תמורה כט, א רמב״ם איסורי מזבח פ״ג ה״ח), שֶׁהָאֶתְנַן הוּא הָאוֹמֵר לָאִשָּׁה הֵא לָךְ דָּבָר זֶה בִּשְׁכָרֵךְ, וְאֶחָד זוֹנָה גּוֹיָה אוֹ שִׁפְחָה אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, אוֹ מְחֻיָּבֵי לָאוִין אֶתְנַנָּהּ אָסוּר. וְכֵן אֶתְנַן הַזְּכוּר בִּכְלָל אֶתְנַן זוֹנָה הוּא, אֲבָל אֶתְנַן אִשְׁתּוֹ נִדָּה אֵינוֹ בְּאִסּוּר אֶתְנַן. וְהַפּוֹסֵק עִם הַזּוֹנָה לָתֵת לָהּ טָלֶה אֶחָד, אִם נָתַן לָהּ אַחַר כָּךְ אֲפִלּוּ אֶלֶף טְלָאִים כֻּלָּן אֲסוּרִין מִשּׁוּם אֶתְנָן (רמב״ם שם י״א). וְאֵין אָסוּר מִשּׁוּם אֶתְנָן וּמְחִיר אֶלָּא גּוּפָן, לְפִיכָךְ אֵין הָאִסּוּר חָל אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי לִקָּרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ (רמב״ם שם הל׳ יד טו), וְהַנּוֹתֵן לָהּ בֶּהֱמַת קָדָשִׁים בְּמִתָּנָה לֹא נֶאֱסְרָה, שֶׁכְּבָר קָדַם וְזָכָה בָּהּ הֶקְדֵּשׁ. וְאֵיזֶהוּ מְחִיר כֶּלֶב? זֶה הָאוֹמֵר הֵא לְךָ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה, וַאֲפִלּוּ נָתַן לוֹ כַּמָּה טְלָאִים תַּחַת כֶּלֶב אֶחָד כֻּלָּן אֲסוּרִין. וְיֵתֶר פְּרָטָיו מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מִמַּסֶּכֶת תְּמוּרָה [הלכות איסורי מזבח פ״א].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִקְרִיב אֶתְנַן זוֹנָה אוֹ מְחִיר כֶּלֶב, עִם הֱיוֹת הַקָּרְבָּן פָּסוּל, חַיָּב הַמַּקְרִיב מַלְקוּת כְּדִין מַקְרִיב בַּעַל מוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, יַחְשֹׁב אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב לִשְׁנֵי לָאוִין בְּמִנְיָנוֹ בַּמִּצְוֹת.

מצוה תקעב

א **שֶׁלֹּא יִתֵּן הַלָּוֶה רִבִּית לְיִשְׂרָאֵל** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלְּתֵת רִבִּית לְיִשְׂרָאֵל (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם לאוין רלו), וּכְמוֹ כֵן גַּם מִלָּקַחַת אוֹתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כ) לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר וְגוֹ׳. וּבָא הַפְּרוּשׁ עַל זֶה, לֹא תַשִּׁיךְ לֹא תְנַשֵּׁךְ, כְּלוֹמַר לֹא תִתֵּן רִבִּית, שֶׁהַנּוֹתְנוֹ הוּא הַנָּשׁוּךְ, וּבְבֹאוּר אָמְרוּ בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ (ב״מ עה, ב) הַלָּוֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תַשִּׁיךְ, וּמִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל (ויקרא יט, יד). וְאִלּוּ לֹא בָּאָה הַמְּנִיעָה מִפֹּרֶשׁ עַל זֶה הָיִיתִי סָבוּר שֶׁהַמַּלְוֶה הוּא שֶׁאָסוּר לְקַחְתּוֹ, אֲבָל הַלָּוֶה אִם רָצָה לְמָחֹל וְרוֹצֶה בְּאוֹנָאָתוֹ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר, כְּעִנְיַן אוֹנָאָה שֶׁהַמְּאַנֶּה הוּא עוֹבֵר לֹא הַמִּתְאַנֶּה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי אִסּוּר הָרִבִּית וְהַרְחָקָתוֹ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּתַבְתִּי בּוֹ מָה שֶׁיְּדַעְתִּי בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים (מצוה סח) וּבְסֵדֶר בְּהַר סִינַי (מצוה שמג), קְצָת דִּינֵי הָרִבִּית כְּמִנְהָגִי וְכָל הַצָּרִיךְ לְמִצְוָה זוֹ כְּמִנְהַג הַסֵּפֶר, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקעג

א **לְהַלְוֹות לַנָּכְרִי בְּרִבִּית** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַקֵּשׁ רִבִּית מִן הָאֻמּוֹת כְּשֶׁנִּלְוֶה לָהֶם וְלֹא נִלְוֶה לָהֶם בְּלֹא רִבִּית, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כא) לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ. וּכְמוֹ כֵן מֻתָּר לִלְוֹות מֵהֶן בְּרִבִּית וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי, לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ, מִצְוַת עֲשֵׂה, וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ, לֹא תַעֲשֶׂה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁאֵין רָאוּי לָנוּ לִגְמֹל חֶסֶד זוּלָתִי אֶל הָעָם יוֹדְעֵי הָאֵל וְעוֹבְדִים לְפָנָיו וּבְהִמָּנַע הַחֶסֶד מִשָּׁאר בְּנֵי הָאָדָם וְנַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לְאַלּוּ נִבְחַן כִּי עִקַּר הָאַהֲבָה וְהַחֶמְלָה עֲלֵיהֶם, מִצַּד הֲחֶזְקָם בְּתוֹרַת אֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ, וְהִנֵּה עִם הַכַּוָּנָה הַזֹּאת יִהְיֶה לָנוּ שָׂכָר בְּמִנְיַעַת הַחֶסֶד מֵהֶם, כְּמוֹ בַּעֲשׂוֹתֵנוּ אוֹתוֹ אֶל בְּנֵי עַמֵּנוּ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ עא, א), שֶׁמִּצְוָה לְהַקְדִּים הַלְוָאַת יִשְׂרָאֵל בְּחִנָּם מֵהַלְוָאַת הַגּוֹי בְּרִבִּית. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם עב, א רמב״ם מלוה ולוה פ״ה ה״א), שֶׁהַגּוֹי שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגַּיֵּר גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ כָּל מָה שֶׁעָלָה מֵרִבִּית עַד שֶׁנִּתְגַּיֵּר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִפְרַע הָרִבִּית נִתְגַּיֵּר. וּכְעִנְיָן שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְבַקֵּשׁ מֵהֶם רִבִּית, כְּמוֹ כֵן מֻתָּר לָתֵת לָהֶם רִבִּית, שֶׁלֹּא אָסַר לָנוּ הַכָּתוּב אֶלָּא רִבִּית שֶׁל יִשְׂרָאֵל, יָדוּעַ הַדָּבָר. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עא, ב רמב״ם שם ה״ד) שֶׁהַגּוֹי שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וּבִקֵּשׁ לְפָרְעָם לוֹ וּמְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְאָמַר לוֹ תְּנֵם לִי, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ רִבִּית מֵהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאִם הֶעֱמִידוֹ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַגּוֹי הַמָּעוֹת בְּיָדוֹ, הוֹאִיל וּמִדַּעַת יִשְׂרָאֵל נָתַן הֲרֵי זֶה רִבִּית קְצוּצָה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ע, ב רמב״ם שם ה״ב) שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָרִבִּית שֶׁלָּהֶם מֻתָּר מִן הַדִּין אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַלְוֹות לָהֶם בְּרִבִּית קְצוּצָה אֶלָּא בִּכְדֵי חַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא רָגִיל עִמּוֹ תָּמִיד וְיִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו, אֲבָל אַבַּק רִבִּית מֵהֶם מֻתָּרֶת אֲפִלּוּ בְּיוֹתֵר מִכְּדֵי חַיָּיו, דְּמִשּׁוּם אַבַּק רִבִּית לֹא יְהֵא רָגִיל עִמּוֹ כָּל כָּךְ. וְתַלְמִיד חָכָם מֻתָּר לְהַלְוֹותוֹ בְּכָל מָה שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁאֵין חֲשָׁשׁ עָלָיו שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשָׂיו, כִּי הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם וְתִשְׁמְרֵנוּ לְעוֹלָם (קהלת ז יט). וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ [יד קנט וקס].

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִלְוָהוּ בְּלֹא רִבִּית מִתּוֹרַת חֶסֶד לְבַד, לֹא מִתְקָנָה אֲלָיו לְהַרְוִיחַ עִמּוֹ מִצַּד אַחֵר אוֹ מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגתו לשורש השישי ובסוף השגותיו לסהמ״צ), לֹא יִמְנֶה בְּחֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה זֶה, וְאָמַר שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה לֹא בָּא אֶלָּא לִתֵּן עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה בְּמַלְוֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וְזוֹ הִיא כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ בְּסִפְרֵי בְּאָמְרוֹ זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן נִרְאֶה כִּדְבָרָיו בַּגְּמָרָא בְּסוֹף פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ, וְעִם כָּל זֶה דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נִלַּךְ לֹא נָטָה יָמִין וּשְׂמֹאל מֵחֶשְׁבּוֹנוֹ, וְגָדוֹל הוּא מִי שֶׁשִּׁגְגוֹתָיו סְפוּרוֹת.

מצוה תקעד

א **שֶׁלֹּא לְאַחֵר נְדָרָיו יוֹתֵר מִשָּׁלֹשָׁה רְגָלִים** – שֶׁלֹּא נְאַחֵר הַנְּדָרִים וְהַנְּדָבוֹת וּשְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהֵם חוֹבָה עָלֵינוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כב) כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ. וּבָאָה הַקַּבָּלָה (ר״ה ד, ב), שֶׁאֵין עוֹבְרִין עַל זֶה הַלָּאו עַד שֶׁיַּעַבְרוּ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים אַחַר שֶׁנָּדַר. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּתַבְתִּיו מְבֹאָר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקעה) שֶׁבְּסֵדֶר זֶה, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקעה

א **לְקַיֵּם מוֹצָא שְׂפָתָיו כְּמוֹ שֶׁנָּדָר** – שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לְקַיֵּם כָּל מָה שֶׁנִּחַיֵּב עַצְמֵנוּ בְּדִבּוּר מִשְׁבּוּעָה וּנְדָרִים וְזוּלַת זֶה, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כד) מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְגוֹ׳.

ב וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספהמ״צ עשה צד) וּכְבָר הִפְרִישׁוּ מִלּוֹת זֶה הַפָּסוּק וְשָׁמוּ כָּל מִלָּה מִמֶּנּוּ לְעִנְיָן, וְאוּלָם הַמַּגִּיעַ מִכָּל מָה שֶׁזָּכַרְתִּי לְךָ הוּא, שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה הוּא שֶׁיְקַיֵּם הָאָדָם כָּל מָה שֶׁיְּדַבֵּר בּוֹ מֵחִיּוּב עַצְמוֹ בְּדָבָר מֵהַדְּבָרִים. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּשׁוֹן בְּזֹאת הַמִּצְוָה, וְהוּא אָמְרוֹ (במדבר ל, ג) כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה. עַד כָּאן.

ג וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בהשגותיו שם), תָּפַס עָלָיו וְאָמַר, כִּי הוּא כָּלַל שְׁתֵּי מִצְוֹת בְּכָאן שֶׁהֵן חֲלוּקוֹת בְּדִינֵיהֶן וְעִנְיְנֵיהֶן וַעֲשָׂאָן אַחַת, כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה שֶׁל מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ וְגוֹ׳ נֶאֱמַר בְּעִנְיַן מַה שֶּׁאָדָם מְחַיֵּב נַפְשׁוֹ לַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר מִקָּרְבָּנוֹת אוֹ מִצְּדָקוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי דָרוֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ מֵעִמָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִפִּךָ הַמָּמוֹן הַנִּדָּר לוֹ וְיִהְיֶה לְךָ בְּאַחְוּרוֹ חֵטְא, וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ר״ה ד, א) חַיָּבֵי הַחֲרָמִים וְהָעֲרָכִים וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת וְהַחַטָּאוֹת וְהָאֲשָׁמוֹת וְעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, צְדָקוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר. אֲבָל בְּכָל מָה שֶׁיְּחַיֵּב הָאָדָם עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי הָרְשׁוּת שֶׁקָּרְאוּ חֲכָמִים בְּטוּי, וְהוּא שֶׁנָּדַר אוֹ נִשְׁבַּע אוֹכַל אוֹ לֹא אוֹכַל, אֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ לֹא אֵלֵךְ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, זֶה אֵינוֹ נִכְנָס בִּכְלַל מִצְוַת הַכָּתוּב הַזֶּה, וְזֶהוּ שֶׁהֵצְרַךְ הַכָּתוּב לְהַבְטִיחַ וְכִי תֶּחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא, שֶׁאִלּוּ בְּנִדְרֵי בִּטּוּי יְדַבֵּר בֶּאֱמֶת לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּנוּ חֵטְא אִם נֶחְדַּל מִנִּדְרֵי בִּטּוּי, וְאָמְנָם בְּנִדְרֵי בִּטּוּי מִצְוָה אַחֶרֶת נִתְיַחֲדָה בּוֹ, וְהִיא פָּרָשַׁת נְדָרִים בְּסֵדֶר רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת, שֶׁשָּׁם כָּתוּב (במדבר ל, ג) לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה, וּפָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי שם) לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר.

ד וְהַהֶפְרֵשׁ עוֹד שֶׁבֵּין נִדְרֵי בִּטּוּי לִנְדָרֵי גְּבוֹהַּ, שֶׁבִּנְדְרֵי גְּבוֹהַּ אֵין צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בּוֹ נֶדֶר, אֶלָּא שֶׁיֹּאמַר בְּהֵמָה זוֹ קָרְבָּן אוֹ כְּלִי זֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת אוֹ אֶתֵּן מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת אוֹ לַעֲנִיִּים, וּבָזֶה בִּלְבַד הוּא מְחַיֵּב לְקַיֵּם דִּבְרֵי פִּיו בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה הַנִּזְכָּר בָּזֶה הַכָּתוּב, שֶׁאִם עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְלֹא קִיֵּם נִדְרָיו עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר, אֲבָל מִשּׁוּם בַּל יֵחֵל דְּבָרוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר, עַד שֶׁיַּעַבֹר עַל הַנֶּדֶר בְּעִנְיָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד. אֲבָל בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהֶן נֶדֶר אוֹ דָּבָר הַמּוֹרֶה עָלָיו, כְּגוֹן מַה שֶׁיִּקְרְאוּ יְדוֹת הַנִּדְרִים אוֹ בְּטוּיִים, אֲבָל אָמַר בְּדִבּוּר בִּלְבַד אוֹכַל כְּכָר זֶה אוֹ אֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אֶתֵּן מָנֶה לְפְלוֹנִי עָשִׁיר, אֵינָנּוּ מִתְחַיֵּב בַּעֲשֵׂה כְּלָל. אֲבָל רָאוּי לְכָל מִי שֶׁחָנָנוֹ הָאֵל דַּעַת לְקַיֵּם כָּל דְּבָרָיו, וּכְמוֹ כֵן בִּנְדְרֵי בִּטּוּי שֶׁאֵינָנוּ עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר, וַאֲפִילוּ לְאַחַר כַּמָּה רְגָלִים.

ה וְהַיּוֹצֵא מִכָּל זֶה לְדַעְתּוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁנִּמְנָה מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת לְקַיֵּם הָאָדָם מוֹצָא שְׂפָתָיו בִּנְדְרֵי גְּבוֹהַּ, וְנִמְנָה מִצְוָה אַחֶרֶת לְקַיֵּם הַנִּדָּרִים וְהַשְּׁבוּעוֹת שֶׁל בִּטּוּי.

ו מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּתַבְתִּי בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי בְּמִצְוַת חִיּוּב הֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן (מצוה תלח).

ז מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ו, א), שֶׁהַצָּדָקָה מְחַיֵּב הָאָדָם לַעֲשׂוֹתָהּ מִיָּד, וְאָמְרוּ בְּטַעַם זֶה מִשּׁוּם דְּהָא קָיְמִי עֲנִיִּים, כְּלוֹמַר מִכְּיוָן שֶׁבְּיָדוֹ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה מִיָּד חִיּוּב הֶעָשֶׂה גַּם כֵּן עָלָיו מִיָּד. וּמִכָּל מָקוֹם לְעִנְיַן לַעֲבֹר עָלָיו בְּבַל תְּאַחֵר אֵין עוֹבְרִין עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, שֶׁדֶּרֶךְ כָּלָל תִּחַיֵּב הַתּוֹרָה בְּכָל נִדְרֵי שָׁמַיִם בְּבַל תְּאַחֵר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְלֹא קֹדֶם לָכֶן, וּכְדִבְרֵי הַבְּרִיְתָא שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוָה זוֹ בְּסָמוּךְ, וְזֶהוּ דַּעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים. אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁאַף בְּבַל תְּאַחֵר מֵחַיְבִינַן בְּצָדָקָה בְּשֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵעַ אוֹתָהּ לְאַלְתַּר. וְאָמְרוּ שֶׁחִלּוּק יֵשׁ בֵּין מַה שֶּׁאָדָם מְחַיֵּב עַצְמוֹ בּוֹ, כְּגוֹן

צְדָקָה, לְמָה שֶׁאֵין אָדָם מְחַיֵּב עַצְמוֹ, כְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, דְּמָה שֶׁחִיֵּב הוּא עַצְמוֹ בּוֹ וּבְיָדוֹ לְקַיֵּם דְּאִית בֵּהּ הָנֵי תַּרְתֵּי, כְּגוֹן צְדָקָה מְחַיֵּב עֲלֵהּ בְּבַל תְּאַחֵר מִיָּד, אֲבָל בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה לֹא חִיֵּב הוּא עַצְמוֹ בָּהֶן. וְקָרְבָּנוֹת שֶׁחִיֵּב הוּא עַצְמוֹ בָּהֶן אֵין בְּיָדוֹ לְהַקְרִיבָם מִיָּד, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶן עַד אַחַר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים. תִּזְכֶּה בְּנִי וְתִבְחַן דִּבְרֵיהֶם. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, כְּלוֹמַר בֵּאוּר הַדִּקְדּוּק, כְּלוֹמַר לְהַזְהִיר הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁחִיֵּב לַעֲשׂוֹתוֹ, וְאֵיךְ יִנָּצֵל מִזֶּה כְּשֶׁיִּפֹּל לוֹ סָפֵק בַּמֶּה שֶׁאָמַר, הַכֹּל מְבֹאָר בְּמִקּוֹמוֹת מִשְּׁבוּעוֹת, וּנְדָרִים, וְסוֹף מְנָחוֹת, וּבְמַסֶּכֶת קִנִּים כְּמוֹ כֵן.

ח וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא קִיֵּם דְּבָרוֹ בְּנִדְרֵי גְּבוֹהַּ כְּגוֹן קָרְבָּנוֹת וְנִדְרֵי בֶּדֶק הַבַּיִת בְּזְמַן הַבַּיִת, תֵּכֶף שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תלח) בְּשֵׁל עֲשֵׂה זֶה. וּכְשֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים וְלֹא קִיֵּם דְּבָרוֹ עָבַר עַל לָאו דְּלֹא תְאַחֵר, וּכְמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקעד). וּבִזְמַן הַזֶּה הַנּוֹדֵר צְדָקָה וְלֹא פְּרָעָהּ בַּיּוֹם שֶׁנִּדְרָהּ לַגַּבָּאִים אוֹ לָעֲנִיִּים אִם יֶשְׁנָם שָׁם, בְּשֵׁל עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר בְּבַל תְּאַחֵר מִיָּד, כְּדַעַת קְצָת הַמְּפָרְשִׁים, וְאִם אַחַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר שְׁלֹשָׁה רְגָלִים לְדִבְרֵי הַכֹּל עָבַר בְּבַל תְּאַחֵר.

ט וּלְעִנְיַן חִיּוּב נִדְרֵי בִּטּוּי כְּבָר נִתְיַחֲדָה בָּהֶן מִצְוָה שֶׁחִיֵּב לְקַיְּמָן בְּסֵדֶר רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְאִם אַחַר לְקַיְּמָן עַד שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בִּטּוּל, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְקַיְּם אוֹתָן, אָז נֶאֱמַר בָּהֶן שֶׁבִּטֵּל עֲשֵׂה דְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה וְהַלָּאו דִּלֹא יַחֵל דְּבָרוֹ (מצוה תו) וְלֹא קֹדֶם לָכֵן, וַאֲפִלּוּ עָבְרוּ עָלָיו כַּמָּה רְגָלִים.

מצוה תקעו

א מִצְוָה לְהַנִּיחַ הַשָּׂכִיר לָאֳכֹל מֵהַמְּחֻבָּר שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַשָּׂכִיר אוֹכֵל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה מֵהַדָּבָר אֲשֶׁר יַעֲבֹד בּוֹ כְּשֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר הַהוּא דָּבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כה) כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְגוֹ', וּבָא עָלָיו הַפְּרוּשׁ (ב״מ פז ב), שֶׁבְּשָׂכִיר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכֵן תִּרְגֵּם אֲנְקְלוֹס אֲרֵי תִתְּגַר, וְכֵן כָּתוּב כְּמוֹ כֵן כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְגוֹ', וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבָבָא מְצִיעָא בְּפֶרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל (פח, ב), שֶׁמִּשֶּׁנִּי אֵלֶּה הַכְּתוּבִים לָמַדְנוּ, שֶׁהָאָדָם אוֹכֵל בִּמְחֻבָּר בִּשְׁעַת גְּמַר מְלַאכָה, וּבְאָרוּ שָׁם, שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לָנוּ לִלְמֹד מָה שֶּׁצָּרִיךְ מֵאֶחָד מִן הַכְּתוּבִים בִּלְתִּי הָאַחֵר.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְלַמֵּד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לָהֶם נֶפֶשׁ יָפָה וְרָצוֹן טוֹב, וּמִתּוֹךְ כָּךְ תָּחוּל בִּרְכַּת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם. וּבֶאֱמֶת שֶׁהַדִּקְדּוּק עִם הַפּוֹעֵל שֶׁלֹּא יֹאכַל בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל בְּעוֹדוֹ הוּא עָמֵל בַּדָּבָר, וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין בְּגִדּוּלֵי הַקַּרְקַע, שֶׁהָאָדָם שָׂמֵחַ בּוֹ בִּבְרִכַּת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לוֹ, שֶׁיֵּשׁ הוֹרָאָה בָּזֶה עַל הַנִּבְלָה וְעַל הַמֶּזֶג רַע מְאֹד, וּכְבָר כָּתַבְתִּי כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁהַמְּאֵרָה וְהָרָעוֹת יִדְבְּקוּ בָּרָעִים, וְהַטּוֹבוֹת בַּטּוֹבִים, מִין בְּמִינוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פז, א), מַה בֵּין הָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ לְעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר? שֶׁהָעוֹשֶׂה בְּתָלוּשׁ אוֹכֵל עַד שֶׁלֹּא יִגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ וּמְשַׁיְּגִמֹר עֲבוֹדָתוֹ אָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל, וְהָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר כְּגוֹן קוֹצֵר וּבוֹצֵר אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא כְּשֶׁיִּגְמֹר עֲבוֹדָתוֹ, כְּגוֹן קוֹצֵר וּבוֹצֵר אַחַר שֶׁיְּמַלֵּא הַסַּל (עי׳ רמב״ם שכירות פי״ב ב), וְהוּא דִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ, מִפְּנֵי הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִמְּלַאכְתָּה שֶׁיֹּאכְלוּ בַּהֲלִיכָתָן מֵאוֹמָן לְאוֹמָן וּבַחֲזִירָתָן. וְהַמִּתְבַּטֵּל בִּשְׁעַת הַמְּלָאכָה וְאוֹכֵל עוֹבֵר בְּלָאו, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּסֵדֶר זֶה בְּסָמוּךְ בַּלָּאוִין שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (מצוה תקעז) וְכֵן מָה שֶׁאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה (שם פט א) שֶׁהַחוֹלֵב וְהַמְחַבֵּץ וְהַמְגַבֵּן וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע, הַמְּנַכֵּשׁ בַּבְּצָלִים וּבַשּׁוּמִים אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹלֵשׁ קְטָנִים מִבֵּין גְּדוֹלִים אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה גְּמַר מְלָאכָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְכָל דָּבָר הַמְּחֻבָּר לַקַּרְקַע שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין כְּלָל. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם), שֶׁאֵין הַפּוֹעֵל אוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וְכֵן לְחַלָּה. הַקּוֹצֵר וְהַדָּשׁ וְהַזּוֹרֶה וְהַבּוֹרֵר וְהַמּוֹסֵק וְהַבּוֹצֵר וְהַדּוֹרֵךְ וְכָל כַּיּוֹצֵא בִּמְלָאכוֹת אֵלּוּ חֲרֵי הֵן אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה, וְשׁוֹמְרֵי גְּרָנוֹת וַעֲרֵמוֹת וְכָל דָּבָר הַתָּלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לַמַּעֲשֵׂר אוֹכְלִין מֵהִלְכוֹת מְדִינָה, אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין הַשּׁוֹמֵר עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, וְלֹא הֻתְּרָה הָאֲכִילָה אֶלָּא לְפוֹעֵל שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה (רמב״ם שם הל׳ ח-ט). וּבְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה אֵין חִלּוּק כְּשֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּיָדָיו אוֹ בְּרַגְלָיו אוֹ אֲפִלּוּ בִּכְתֵפָיו, הַכֹּל אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה. הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים. כְּלוֹמַר וְלֹא דָּבָר אַחֵר, וְהָעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זוֹ לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים בְּגֶפֶן אַחֵר, וְאָסוּר לַפּוֹעֵל לָמֹץ בָּעֲנָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכַלְתָּ, לֹא מְצִיצָה. וְלֹא יֹאכַל אֲכִילָה גַּסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁבְעֶךָ, אֲבָל לֹא יוֹתֵר. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים בְּבָבָא מְצִיעָא.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִנִּיחַ שְׂכִירוֹ לֶאֱכֹל עַל הָעִנְיָן הַנִּזְכָּר, בְּשֵׁל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקעז

א שֶׁלֹּא יִקַּח הַפּוֹעֵל בְּיָדוֹ יוֹתֵר עַל אֲכִילָתוֹ – שֶׁנִּמְנַע הַשָּׂכִיר מִלָּקַחַת מִמָּה שֶׁיַּעֲבֹד בּוֹ, יוֹתֵר עַל אֲכִילָתוֹ (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם לאוין רסח), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כה) וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן. כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ מְבֹאָר גַּם כֵּן בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקעו). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה,

בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְלָקַח מִמֶּה שֶׁהוּא עוֹבֵד בּוֹ יוֹתֵר עַל אֲכִילָתוֹ, עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, וּכְבָר קָדַם לָנוּ הַכְּלָל שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות טז א), שֶׁכָּל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין אֵין לוֹקִין עָלָיו.

ב וְאִם תִּשְׁאַל, וְלָמָּה הָיָה צָרִיךְ לָאו עַל זֶה? וַהֲלֹא הוּא. הַתְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁיָּדַמָּה הַפּוֹעֵל שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ חֵטְא בְּלָקְחוֹ מִגְּדוּלֵי הַקַּרְקַע בְּעֵת הַקָּצִיר אוֹ הַבָּצִיר, שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד בַּדָּבָר כָּל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁהֵם מַקְפִּידִים בְּמָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תּוֹךְ הַבַּיִת, עַל כֵּן הָיָה מֻחְסָדָיו בָּרוּךְ הוּא, לְהַרְבּוֹת עָלָיו הָאַזְהָרוֹת בְּמָה שֶׁהַכַּשְׁלוֹן מָצוּי, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (שם כג ב), רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

מצוה תקעח

א שֶׁלֹּא יֹאכַל הַפּוֹעֵל בְּשָׁעַת מְלַאכְתָּה – שֶׁלֹּא יֹאכַל הַשָּׂכִיר בִּשְׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מֵהַדָּבָר אֲשֶׁר יַעֲבֹד בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, וְהוּא בַּהֲלִיכָתוֹ מֵאוֹמָן לְאוֹמָן, כְּשֶׁהוּא עוֹבֵד בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע לֹא הֻתַּר לֶאֱכֹל בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה (ע״י ספהמ״צ להרמב״ם לאוין רסז), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כג כו) וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ, שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ פז, ב) חֶרְמֵשׁ, לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חֶרְמֵשׁ, וּבִשְׁעַת חֶרְמֵשׁ, כְּלוֹמַר עֵת הַקָּצִיר, לֹא תִּקְצֹר לְעַצְמְךָ. וּכְבָר נוֹדַע שֶׁזֶּה הַכָּתוּב בָּא בְּשָׂכִיר, וּפָרוּשׁ כִּי תָבוֹא, כְּלוֹמַר, כִּי תָּבוֹא בִּשְׂכָרְךָ לַעֲשׂוֹת עִם בַּעַל הַשָּׂדֶה, כִּדְמִתַּרְגֵּם אֲנְקְלוֹס אֲרֵי תִתָּעֵר.

ב עִנְיַן מִצְוָה זוֹ מִתְבָּאֵר גַּם כֵּן בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקעו). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהֵנִיף חֶרְמֵשׁ עַל קָמַת רֵעֵהוּ כָּעִנְיָן שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, עָבַר עַל לָאו זֶה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת.

מצוה תקעט

א הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה בְּגֵט – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּשֶׁנִּרְצֶה לְגָרֵשׁ נְשׁוֹתֵנוּ, לְגָרֵשׁ אוֹתָן בִּכְתָב, וְעַל זֶה הַכָּתָב יֹאמַר הַכָּתוּב סֵפֶר כְּרִיתוּת, וְהוּא שֶׁיִּקָּרְאוּ אוֹתוֹ רַבּוֹתֵינוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה גֵּט, וּכְמוֹ כֵּן הַמִּתַּרְגֵּם תִּרְגֵּם סֵפֶר זֶה גֵּט, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד א) וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה נִבְרֵאת לְעֵזֶר לָאָדָם, וְהִיא לוֹ כְּאֶחָד מִכְּלֵי חֶמְדָּתוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כב, ב) אֵין הָאִשָּׁה כּוֹרֶתֶת בְּרִית אֶלָּא לְמִי שֶׁעֲשָׂאָהּ כְּלִי, וְאַחַר שֶׁכֵּן, הָיָה מִרְצוֹנוֹ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּקְיוֹץ נַפְשׁוֹ בַּכְּלִי הַזֶּה שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ מִבֵּיתוֹ. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה, יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁיֹּאמְרוּ בַּגְּמָרָא גִּטִּין (צ, א), שֶׁאֲפִלּוּ הִקְדִּיחָה תַּבְשִׁילוֹ יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ, כְּלוֹמַר מִפְּנֵי דָּבָר קָטָן, אַחַר שֶׁאֵינָהּ לוֹ אֶלָּא כִּכְלִי יָקָר שֶׁבַּבַּיִת. וּמֵהֶם שֶׁיֹּאמְרוּ כִּי מִהְיוֹת הַכְּלִי הַזֶּה בְּצַלְמוֹ בִּדְמוּתוֹ וַחֲנָנָה הָאֵל לְצָרְכּוֹ וּלְכִבּוּדוֹ, עֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ וְנֶפֶשׁ שִׂכְלִית, אֵין רָאוּי לְהוֹצִיאָהּ וּלְשַׁלְּחָהּ מֵעָלָיו כִּי אִם בְּטַעֲנָה גְּדוֹלָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם דִּבְרֵי הַכֹּל שֶׁכְּשֶׁמָּצָא בָהּ דָּבָר גָּדוֹל, שֶׁרָאוּי לְגָרְשָׁהּ מִן הַטַּעַם שֶׁזָּכַרְתִּי, שֶׁהִיא לֹא נִבְרֵאת אֶלָּא בִּשְׁבִילוֹ, וְאַחַר שֶׁהִיא לוֹ מֹרַת רוּחַ וְנַפְשׁוֹ קָצָה בָהּ, אֵין הֶכְרֵחַ עָלָיו לִהְיוֹת אִתָּהּ עַל כָּל פָּנִים, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ קָצַת מִן הָאֻמּוֹת, שֶׁיִּכָּרְתוּ בְּרִית עִם הָאִשָּׁה אֶלָּא בִּשְׁבִילוֹ, וְאַחַר שֶׁהִיא לוֹ מֹרַת רוּחַ וְנַפְשׁוֹ קָצָה בָהּ, אֵין הֶכְרֵחַ עָלָיו לִהְיוֹת אִתָּהּ עַל כָּל פָּנִים, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ קָצַת מִן הָאֻמּוֹת, שֶׁיִּכָּרְתוּ בְּרִית עִם הָאִשָּׁה בְּרִית חֲזָקָה עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית, וְלֹא תִּירָא עַל הַפְּרוּד, וְאִם תַּעֲשֶׂה לְעֵינָיו הַזִּמָּה, וְתַחְרִיב כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת, וְתִבְעִיר בָּאֵשׁ כָּל אֲשֶׁר לוֹ, מִגְּדִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת. וְאָמְנָם צִוָּתְנוּ הַתּוֹרָה בְּשַׁלְּחָנוּ אוֹתָהּ לְבִלְתִּי שַׁלְּחָהּ בְּדִבּוּר לְבַד, פֶּן יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִהְיוֹת זִמָּה בְּתוֹךְ עַמֵּנוּ, שֶׁתִּטְעַן הַמַּזָּנָה עַל בַּעְלָהּ כִּי הוּא גֵּרְשָׁהּ מִמֶּנּוּ, גַּם יִהְיֶה מַעֲשֶׂה הַגֵּרוּשִׁין מָצוּי הַרְבֵּה. אָכֵן עַתָּה שֶׁנִּתְחַיַּבְנוּ לִכְתֹּב הַדְּבָרִים בְּסֵפֶר וְהָעֵד עֵדִים צְרִיכָה לְהַרְאוֹת שְׁטָר כָּל הַטְּוֹעֶנֶת גֵּרוּשִׁין. וְעוֹד תּוֹעֶלֶת בַּדָּבָר, כִּי בְּתוֹךְ כָּךְ תָּנוּחַ חֲמַת הָאִישׁ לִפְעָמִים וְיִנָּחֵם מִלְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ, וְנָדוֹל הַשָּׁלוֹם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מא, א) שֶׁהַגֵּט הַזֶּה שֶׁזִּכַּרְנוּ צָרִיךְ הָאִישׁ לִתְּנוֹ בְּיַד הָאִשָּׁה אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ, שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. וְכֵן יָכוֹל לִתְּנוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ וּמִתְגָּרֶשֶׁת בְּכָךְ, וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה עוֹמֶדֶת שָׁם בְּתוֹךְ רְשׁוּתָהּ, לְפִי שֶׁהַגֵּט חוֹב הוּא לָהּ, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם גירושין פ״ב הל׳ א-ב) גַּם כֵּן שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב שֶׁיִּכְתֹּב הוּא בְּיָדוֹ, אֶלָּא אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדָהּ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ, לֹא נֶאֱמַר וְכָתַב אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב, וְלֹא נֶאֱמַר וְנָתַן אֶלָּא לוֹמַר שֶׁלֹּא תִּקַּח מֵעַצְמָהּ. וְהָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם כִּתְבוּ גֵּט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי, חֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לָהּ, וַהֲרֵי אֵלּוּ שְׁלוּחֶיהָ וְהֵן הֵן עֵדֶיהָ. וְאִי אֶפְשָׁר לִנְתִינַת גֵּט בְּלֹא עֵדִים, שֶׁנֶּאֱמַר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר. וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זוֹ עֲרָוָה הַיּוֹם וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין, וּלְמָחָר תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת בְּלֹא עֵדִים, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם נָתַן לָהּ גֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וַאֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ גֵּט כְּלָל. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּכְתַב יְדֵי סוֹפֵר, אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בִּכְתַב יָדוֹ וְחָתַם עָלָיו עֵד אֶחָד הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. וּלְפָנֵינוּ נִבְאַר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם מַה בֵּין גֵּט פָּסוּל לְשֶׁאֵינוֹ גֵּט כְּלָל.

ד וַעֲשָׂרָה (רמב״ם שם א א) דְּבָרִים הֵם הַנִּקְרָאִין עִקְרֵי גֵּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן, א) שֶׁלֹּא יִגְרֹשׁ הָאִישׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ, וּמֵהֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי. ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר. ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב, שֶׁגֵּרְשָׁהּ וֶהֱסִירָהּ מִקִּנְיָנוֹ. ד) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, ה) וְשֶׁיְּהֵא נִכְתָּב לִשְׁמָהּ. ו) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַגֵּט מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ אֶלָּא נְתִינָתוֹ. ז) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ. ח) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. ט) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין. י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אוֹ שְׁלוּחוֹ הוּא שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ. וְכָל אֵלּוּ מִבְּאָרִין בְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמַן וַחֲתִימַת הָעֵדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְעִקָּרוֹ שֶׁל גֵּט הוּא (גיטין פה, א) שֶׁיֹּאמַר הָאִישׁ לָאִשָּׁה אֲנִי פְלוֹנִי מְגָרֵשׁ אוֹתָךְ פְּלוֹנִית שֶׁהָיִית אִשְׁתִּי קֹדֶם מַעֲשֶׂה גֵּט זֶה, וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וּמִכָּל מָקוֹם נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב הַגֵּט בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִכְתְּבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן לְכַתְּחִלָּה. וְזֶהוּ נֹסַח הַגֵּט שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הַכֹּל בְּאַרְצֵנוּ.

ה בְּיוֹם פְּלוֹנִי בַּשַּׁבָּת, כָּךְ וְכָךְ יָמִים לְיֶרַח פְּלוֹנִי, וְאִם עָשׂוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים, אוֹמְרִים בְּכָךְ וְכָךְ לְיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן אוֹ לַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁגֵּט מְאֻחָר פָּסוּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשֹׁאָר שְׁטָרוֹת, בְּשָׁנַת כָּךְ וְכָךְ לַיְצִירָה דִּרְגִילְנָא לְמִמְנֵנָא בֵּהּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֵיךְ אֲנָא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי דִּמְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְכָל שׁוּם אָחֶרֶן וַחֲנִיכָא דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתַי וּלְאַתְרֵי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתַי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בִּדְלָא אֲנִיסְנָא, וּפְטָרִית וּשְׁבַקִית וְתָרְכִית יָתִיכִי לִיכִי אַנְתְּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי דִּמְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם אָחֶרֶן וַחֲנִיכָא דְּאִית לִיכִי וְלַאֲבָהָתִיכִי וּלְאַתְרִיכִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִיכִי, דֵּי חֲוִית אִנְתְּתִי מִן קֳדָמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פְּטָרִית וּשְׁבַקִית וְתָרְכִית יָתִיכִי לִיכִי דְּתִהְוְיִיין רַשָּׁאָה וְשָׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיכִי לְמֶהֱךְ לְאִתְנְסָבָא לְכָל גְּבַר דְּתִצְבְּיִין, וְאֶנָשׁ לָא יְמַחֵה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם, וַהֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, וְדֵן דִּי יֶהֱוֵי לִיכִי מִנִּי סֵפֶר תֵּרוּכִין וְגֵט פְּטוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין, כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

ו וְהָעֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה. וְנָהֲגוּ הָעָם לִכְתְּבוֹ בִּשְׁתִּים עֶשְׂרֵה שִׁטִּין כְּמִנְיַן גֵּט (גיטין ב, א תוס׳ ד״ה המביא), וּבִשְׁטָה הָאַחֲרוֹנָה כּוֹתְבִין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל לְבַד.

ז וּכְמוֹ כֵן גֵּט שִׁחְרוּר גַּם כֵּן כּוֹתְבִין בִּשְׁתִּים עֶשְׂרֵה שִׁטִּין. וְנֹסַח גֵּט שִׁחְרוּר כַּנֹּסַח הַנִּזְכָּר, לְבַד לְשׁוֹן הַשִּׁחְרוּר שֶׁמְּשַׁנִּין בּוֹ, וְזֶהוּ:

ח בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת, בְּכָךְ וְכָךְ יָמִים לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת פְּלוֹנִית לִבְרִיאַת עוֹלָם, לְמִנְיָן שֶׁאָנוּ מוֹנִין כָּאן בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי דְּיָתֵיב עַל נְהַר פְּלוֹנִי, אוֹ עַל כְּךְ יַמָּא, אֵיךְ אֲנָא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי וְכָל שׁוּם אָחֶרֶן וַחֲנִיכָא דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתַי וּלְאַתְרִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתַי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בִּדְלָא אֲנִיסְנָא, וּפְטָרִית וְשַׁחְרִירִית וּשְׁבַקִית יָתָךְ לָךְ, אַנְתְּ פְּלוֹנִי הַדָּר עַכְשָׁו בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם וַחֲנִיכָא דְּאִית לִיךְ וּלְאַתְרָךְ דַּהֲוַית עָבְדִי מִן קֳדָמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פְּטָרִית וּשְׁבַקִית וְשַׁחְרְרִית יָתִיךְ לִיךְ, דִּיתִיהְוִיִין רַשָּׁאָה וְשָׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיךְ, וֶאֱנָשׁ לֹא יִמְחֵה בִּידָךְ מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם, וַהֲרֵי אַנְתְּ לְעַצְמָךְ, וַהֲרֵי אַתְּ בֶּן חוֹרִין וְתִשְׁתְּרֵי אַתְּ וְזַרְעִיךְ לְמֵעַל בְּקָהָלָא דְּיִשְׂרָאֵל, וּרְשׁוּ דֶּאֱנָשׁ לֵית עֲלָךְ וְעַל זַרְעָךְ. וְדֵן דִּי יֶהֱוֵי לָךְ מִנִּי סֵפֶר שִׁחְרוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין וְגֵט פְּטוּרִין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

ט וְכוֹתְבִין כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁטָה אַחֲרוֹנָה, וְחוֹתְמִין הָעֵדִים.

י וּמִנְהָג הָעוֹלָם לְהַזְהִיר הַמְגֻרָשׁ (רמב״ם שם פ״ו ה״כ), שֶׁיְּבַטֵּל כָּל מוֹדָעָא וּמוֹדָעָא דְּמוֹדָעָא, וְאוֹמְרִים לוֹ, שֶׁיֹּאמַר כִּתְבוּ גֵּט זֶה לְשֵׁם אִשְׁתִּי פְּלוֹנִית, וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ שָׁם עַל הַסּוֹפֵר, וּמִכָּל מָקוֹם אִם הָלַךְ לוֹ אַחַר שֶׁצִּוָּה לִכְתֹּב הַגֵּט וְלַחְתֹּם וְלָתֵת, נוֹתְנִין אוֹתוֹ וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִיתָה כִּי נַעֲמִיד אוֹתוֹ בְּחֶזְקַת חַי. וְהַזְהִירוּנוּ זְכִרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם פ״ד הי״ג), שֶׁלֹּא יִכְתֹּב בַּגֵּט וְדֵן בְּיוֹ״ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא וְדִין, וְיִהְיֶה הַמַּשְׁמָע, כְּלוֹמַר מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֵךְ, וְהַגֵּט צָרִיךְ לָשׁוֹן בָּרוּר מִבְּלִי סָפֵק. וּכְמוֹ כֵן אָמְרוּ, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב אִגֶּרֶת בְּיוֹ״ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא אִי גַּרְתְּ, כְּלוֹמַר אִם זָנִית. וְלֹא יִכְתֹּב לְמֵהַךְ בְּיוֹ״ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא לִי מֵהַךְ, כְּלוֹמַר, לִי שְׁחוֹק, וְלֹא יִכְתֹּב תְּהָוִיין וְתִצְבְּיִין בְּשִׁתֵּי יוֹ״דִין, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא תִּהָוִין תִּצְבְּיִין, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נָשִׁים, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְגֻרָשׁ לָזוֹ אֶלָּא לִשְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת. וְכֵן יַאֲרִיךְ בְּנֵי״ו דְּתִרוּכִין וְשִׁבּוּקִין שֶׁמָּא תִּדְמֶה לִיוֹ״ד, וְיִהְיֶה מַשְׁמָעוֹ תְּרֵיכִין וּשְׁבֵיקִין כְּלוֹמַר שֶׁהִיא שָׁבָקָה אוֹתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ צְרִיכִין לְהִזָּהֵר בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מַשְׁמַע שְׁנֵי עִנְיָנִים. וּכְמוֹ כֵן (רמב״ם שם פ״ד ה״י) צָרִיךְ הַכּוֹתֵב לְהִזָּהֵר בַּכְּתִיבָה, שֶׁתִּהְיֶה כְּתָב מְבֹאָר, עַד שֶׁיֵּדְעוּ לִקְרוֹתוֹ הַקַּטָּנִים שֶׁאֵינָם לֹא סְכָלִים וְלֹא נְבוֹנִים, וְיָכוֹל לִכְתְּבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה הַלָּשׁוֹן וְהַכְּתָב בָּרוּר עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ, וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לִכְתְּבוֹ בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי וּבִכְתָב אַשּׁוּרִי (שו״ע אבה״ע סי׳ קכו סעיף ב).

יא וְהִנֵּה אֶכְתֹּב לְךָ בְּנִי, מְעַט בְּכָאן בְּנֹסַח שְׁטָרוֹת דְּעָלְמָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה מִכְּלַל הַמְּצָוָה וּמֵעִנְיָנָהּ. שֵׁם גֵּט שֶׁדִּבַּרְנוּ עָלָיו שֵׁם כּוֹלֵל הוּא לְכָל שְׁטָר וּמִן הַשֵּׁם הוּא זֶה. תְּחִלַּת כָּל דָּבָר אֹמַר, שֶׁרָאוּי לְכָל עֵדִים כְּשֵׁרִים, לַחְקֹר וּלְהָבִין עִקְרֵי הַדְּבָרִים שֶׁיָּעִידוּ עֲלֵיהֶם, מֵאֵי זֶה עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, וְשֶׁיּוֹדִיעוּ לְבַעֲלֵי הַדָּבָר, שֶׁיָּעִידוּ לָהֶן בְּלָשׁוֹן בָּרוּר כָּל הַתְּנָאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְיַחְזְרוּ לְפָנֵיהֶם כָּל הַדְּבָרִים עַד שֶׁיַּשְׂכִּילוּ אוֹתָם יָפֶה, וְלֹא כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הָעֵדִים הַסְּכָלִים, הַמַּפְשִׁיטִים גְּלִימוֹת בְּנֵי אָדָם וְנִכְסֵיהֶם וְקִנְיָנָם בִּזְנַב גְּלִימָתָם, שֶׁלּוֹחֲשִׁים מְעַט בְּאָזְנֵי הֶהָמוֹן הַטִּפְּשִׁים, וְטָרַם יוֹדִיעוּם וְיָבִינוּ עִקְרֵי הַתְּנָאִים, הוֹלְכִין וְכוֹתְבִין וְחוֹתְמִין כַּטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיּוֹצִיאוּ אוֹתָם נְקִיִּים מִנִּכְסֵיהֶם. וַאֲנַחְנוּ עַם הַקֹּדֶשׁ, לֹא כֵן נָתַן לָנוּ הַשֵּׁם אֱלֹהֵינוּ לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר כִּי אִם בְּדֶרֶךְ אֱמֶת, וְעַל כֵּן נִכְפְּלָה הָאַזְהָרָה עַל הָאוֹנָאוֹת בַּתּוֹרָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּדִכְתִיב וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת (ויקרא יט לג, כה יד, כה יז).

יב וְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה גַּם כֵּן הוֹדִיעוּנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּגְּמָרָא, לְקַיֵּם כָּל דָּבָר אַחַר אֲמִתַּת הָעִנְיָנִים וּכְדַעַת הַמּוֹכְרִים וְהַלּוֹקְחִים, וְלֹא נַטָּה הַדִּין כֻּלּוֹ אַחַר הַדִּבּוּרִים, כִּי אִם אַחַר כַּוָּנַת הָאֲנָשִׁים, בִּהְיוֹת לָנוּ כַּוָּנָתָם בְּרוּרָה, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּכְתֻבּוֹת (צז, א) בְּפֶרֶק אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת, זַבִּין וְלָא אִצְטְרִיכוּ לֵיהּ זוּזֵי דְּהַדְרֵי זְבִינֵי, וְהוּא דְּגַלֵּי אַדַּעְתֵּיהּ דְּמִשּׁוּם דְּצָרִיךְ לֵיהּ לְזוּזֵי לְמֶעְבַּד בֵּהּ כָּךְ וְכָךְ הוּא דְּמִזַּבֵּן. וְאָמְרִינַן נָמֵי בִּקְדוּשִׁין (נ, א) בְּפֶרֶק הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ בּוֹ וּבְשָׁלוּחוֹ, הַהוּא גַּבְרָא דְּזַבְנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ אַדַּעְתָּא לְמִסַּק לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, סְלִיק וְלָא אִתְּדַר לֵיהּ, אָמַר רָבָא כֹּל דְּסָלֵק אַדַּעְתָּא לְמִתְּדַר הוּא וְלָא אִתְּדַר לֵיהּ, כְּלוֹמַר וְהַדְרֵי זְבִינֵי. הִנֵּה שֶׁדַּעְתָּם לוֹמַר שֶׁיִּגְמְרוּ הַמַּעֲשִׂים כֻּלָּן אַחַר הֶאֱמֶת וְכַוָּנַת הָעוֹשִׂים, וְהוּא דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבֹר לוֹ הָאָדָם וּבָהּ יַצְלִיחַ בְּכָל מַעֲשָׂיו.

יג הַנֹּסַח הַנָּהוּג בְּכָל שִׁטְרֵי מְכִירוֹת וּמַתָּנוֹת זְכִיּוֹת וּמְחִילוֹת בֵּינֵינוּ כֵּן הוּא: יוֹדְעִים אָנוּ עֵדִים חֲתוּמֵי מַטָּה עֵדוּת בְּרוּרָה שֶׁאָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי הֱיוּ עָלַי עֵדִים וּקְנוּ מִמֶּנִּי וּתְנוּ לוֹ לְרַבִּי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, לִהְיוֹת לוֹ לִרְאָיָה וְלִזְכוּת, מֻחֶמֶת שֶׁנָּטַלְתִּי מִיָּדוֹ כָּךְ וְכָךְ מָעוֹת, וּמָכַרְתִּי לוֹ בָּהֶם כֶּרֶם אוֹ שָׂדֶה אוֹ בַּיִת פְּלוֹנִי, כְּמוֹ שֶׁמְּסֻמָּן וּמְמֻצָּר בְּסִימָנָיו וּבִמְצָרָיו, וְאֵלּוּ הֵן מְצָרָיו אוֹתוֹ מָקוֹם, מֻצָּר פְּלוֹנִי כֵּן וּמֻצָּר פְּלוֹנִי וְכוּ׳, עַד שֶׁמְּמַצֵּר אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו, כָּל מָה שֶׁיֵּשׁ תּוֹךְ מְצָרִים אֵלּוּ מָכַרְתִּי אֲנִי פְּלוֹנִי מִכְרָה גְּמוּרָה בְּקִנְיָן גָּמוּר מֵעַכְשָׁו בַּמָּמוֹן הַנִּזְכָּר וְכוּ׳. וְאַחַר כָּךְ מַזְכִּיר בִּפְרָט עִנְיָנִי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, כְּגוֹן עֵצִים וַאֲבָנִים קוֹרוֹת, וְקִירוֹת וְתִקְרָאוֹת, וְכָל זֶה לְשֶׁפְרָא דִּשְׁטָרָא. וְצָרִיךְ לְהַזְכִּיר (ב״ב סג ב) עֻמְקָא וְרוּמָא. וּכְמוֹ כֵּן נָהֲגוּ עַכְשָׁו לִכְתֹּב בִּשְׁטָרֵי חוֹב עַל מְנָת שֶׁלֹּא תַּשְׁמִיטֻנּוּ בַּשְּׁבִיעִית, דְּאִי לָאו, שְׁבִיעִית תִּהְיֶה מְשַׁמֶּטֶת, דְּקַיְמָא לַן שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדְּרַבָּנָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (מצוה תעז).

יד וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קסז, א) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל שְׁטָרוֹת, דְּלָא לִכְתּוֹב אֱנִישׁ מֵחֶשְׁבּוֹן שְׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה בְּסוֹף שִׁטָּה, דִּלְמָא מְזַיֵּף וְיִכְתֹּב מִשְּׁלֹשָׁה שִׁלְשִׁים, וּמֵאַרְבָּעָה אַרְבָּעִים, וּמֵחֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁים, וְכוּ׳, וְאִי אִתְרְמֵי לֵיהּ בְּסוֹף שִׁטָּה נְהַדְּרֵהּ תְּרֵי תְּלָתָא זִמְנֵי וְאֶפְשָׁר דְּמִתְרְמֵי לֵיהּ בְּאֶמְצַע שִׁטָּה. וְכֵן אָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה (שם קסה ב) שֶׁאִם כָּתוּב בַּשִּׁטָר מִלְמַעְלָה מָנֶה וּמִלְמַטָּה מָאתַיִם אוֹ בְּהֶפֶךְ שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן. וְכֵן אָמְרוּ (שם קסז, ב) שֶׁכּוֹתְבִין שְׁטָר לַמּוֹכֵר אוֹ לַלֹּוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַלּוֹקֵחַ אוֹ הַמַּלְוֶה עִמּוֹ, אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת וְקַבָּלָנוּת וּשְׁטָרֵי בֵּרוּרִין וְכָל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם. וְאָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף בְּפֶרֶק גֵּט פָּשׁוּט (בבא בתרא קסא, ב) שֶׁכָּל הַמְּחֻקִּין כֻּלָּן צָרִיךְ אֱנִישׁ לְמִכְתַּב קִיּוּמַיְהוּ. וְצָרִיךְ גַּם כֵּן לַחְזֹר מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּשִׁטָּה אַחֲרוֹנָה, לְפִי שֶׁאֵין לְמִדִּין מִשִּׁטָּה אַחֲרוֹנָה, וּמִפְּנֵי כֵּן אִם הִרְחִיקוּ הָעֵדִים מִן הַכְּתָב שִׁטָּה אַחַת כָּשֵׁר, וְזֶה שֶׁנָּהֲגוּ (תוס׳ שם קסב א ד״ה לפי) לִכְתֹּב הַכֹּל שָׁרִיר וְקַיָּם בִּשְׁטָה אַחֲרוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁהַלָּשׁוֹן אֵינוֹ מְעֻכָּב בַּשִּׁטָר, וַאֲפִלּוּ אִם נִלְמַד מִמֶּנּוּ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאָמַר רָבָא שָׁם (קסג א) שֶׁשְּׁטָר הַבָּא הוּא וְעֵדָיו עַל הַמְּחָק שֶׁכָּשֵׁר, וְאִם תֹּאמַר מוֹחֵק וְחוֹזֵר וּמוֹחֵק, אֵינוֹ דּוֹמֶה וְכוּ׳. אָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵהּ דְּרַב אִידִי בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב״מ מז, א) דִּכְתִבִינַן בִּשְׁטָרוֹת וְקָנְיָנָא מִנֵּהּ בְּמָנָא דְּכָשֵׁר לְמִקְנְיָא בֵּהּ, בְּמָנָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר קוֹנִין בְּפֵרוֹת, דְּכָשֵׁר לְאַפּוֹקֵי מִדִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר קוֹנִין בְּמוֹרִיקָא, לְמִקְנְיָא לְאַפּוֹקֵי מִדְּלֵוִי דְּאָמַר בְּכֶלְיוֹ שֶׁל מַקְנֶה, וְרַב וְאִיתֵימָא רַב אָשֵׁי אָמַר, דְּכָשֵׁר לְמַעוֹטֵי אִסּוּרֵי הֲנָאָה.

טו וְנֹסַח שְׁטַר חֲזָקָה כָּךְ הוּא: בְּפָנֵינוּ אָנוּ עֵדִים חֲתוּמֵי מַטָּה וְכוּ׳, נָתַן פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי מַפְתְּחוֹת מָקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁמָּכַר לוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְחָתוּם בִּשְׁטַר הַמְּכִירָה שֶׁעָשָׂה לוֹ שֶׁעֲדָיו פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּבְפָנֵינוּ אָנוּ עֵדִים אָמַר לוֹ פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי לֵךְ חֲזַק וּקְנֵי, וְרַבִּי פְּלוֹנִי הַנִּזְכָּר פָּתַח וְנָעַל בְּפָנֵינוּ וְהֶחְזִיק בּוֹ חֲזָקָה גְּמוּרָה, וּמָה שֶׁהָיָה בְּזְמַן פְּלוֹנִי.

טז נֹסַח שְׁטַר מְכִירַת חוֹב: אֲנִי פְּלוֹנִי מוֹכֵר לְךָ פְּלוֹנִי שְׁטַר חוֹב פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּב לִי פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מַחְזִיק כֵּן וְכֵן, וְתִזְכֶּה בּוֹ וּבְכָל שִׁעְבּוּדוֹ בְּכֹחַ שְׁטַר זֶה וּבִמְסִירַת הַשְּׁטַר, וְאִם אֵין הַשְּׁטַר בְּיָדָם מְזַכֶּה אוֹתוֹ בָּהּ אַגַּב אַרְבַּע אַמּוֹת קַרְקַע, וְכָל מִלְוָה עַל פֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין מח, א ועי׳ ב״ב עז ב תוד״ה רב פפא) שֶׁאֵינָהּ נִקְנֵית כִּי אִם בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן, וְזֶה מִתְּלַת מִלֵּי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (גיטין יד, א) שֶׁהֵן הִלְכָתָא בְּלֹא טַעְמָא.

יז נֹסַח שְׁטַר צַוָּאָה: אָנוּ עֵדִים חֲתוּמֵי מַטָּה נִכְנְסוּנוּ אֶצֶל רַבִּי פְּלוֹנִי לְבַקְּרוֹ וּמְצָאנוּהוּ חוֹלֶה וּמוּטָל בַּמִּטָּה, וּדְבָרָיו מְכֻוָּנִים בְּפִיו, וְדַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו לְהָשִׁיב עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו לָאו, וְאָמַר לָנוּ, הֲרֵינִי חוֹלֶה וּמִתְיָרֵא שֶׁמָּא אָמוּת מֵחֳלִי זֶה, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הְיוּ עֵדַי צַוָּאָתִי, וַהֲרֵינִי מְצַוֶּה בְּפְנֵיכֶם מֻחֶמֶת מִיתָה וְנוֹתֵן אֲנִי לִבְנִי פְּלוֹנִי כֵּן וְכֵן, וְלִבְנִי הָאַחֵר כֵּן וְכֵן, וְלִפְלוֹנִי כֵּן וְכֵן. וְאַחַר כָּל דְּבָרָיו כּוֹתְבִין, כָּל זֶה צַוָּה בְּפָנֵינוּ רַבִּי פְּלוֹנִי הַנִּזְכָּר מֻחֶמֶת מִיתָה, וְיָדַעְנוּ בְּבֵרוּר שֶׁמִּתּוֹךְ אוֹתוֹ חֳלִי נִפְטַר לְבֵית עוֹלָמוֹ, וְחַיִּים לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הִנִּיחַ.

יח נֹסַח שְׁטַר קִיּוּם בֵּית דִּין: בְּמוֹתַב תְּלָתָא דַּחֲדָא חֲוִינָא כַּד הָנָפֵק שְׁטָרָא דְּנָא קֳדָמָנָא אֲנַחְנָא בֵּי דִינָא דַּחֲתִימִין לְתַתָּא, וְאִתְבָּרַר לַנָא חֲתִימוֹת יְדָא דְּסַהֲדָיָא אִלֵּין דַּחֲתִימִין לְעֵיל בִּשְׁטָרָא דְּנָא דְּהִיא הִיא חֲתִימוֹת יְדֵיהוֹן, וַאֲשַׁרְנוּהוּ וְקַיְּמְנוּהוּ כְּדַחֲזֵי וַהֲוֵי הוּא מְאֻשָּׁר וּמְקֻיָּם. וְחוֹתְמִין שְׁמוֹתֵיהֶם.

יט וְיֵשׁ רַבֵּי הַפְּרָטִים הַיּוֹצְאִים בְּעִנְיְנֵי הַגֵּט וּבִשְׁאָר שְׁטָרוֹת, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַבְּנוּיָה עַל זֶה, וְהִיא מַסֶּכֶת גִּטִּין, וּבְבָבָא בָּתְרָא בְּפֶרֶק גֵּט פָּשׁוּט וּבְקִצָּת מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד בְּפִזּוּר.

כ וְנוֹהֶגֶת מִצְוַת גִּטִּין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלֹא כָּתַב לָהּ הַגֵּט כְּמִצְוַת הַתּוֹרָה וְכָעִנְיָן שֶׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּשֵּׁל עֲשֵׂה זֶה וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, לְפִי שֶׁדִּינָהּ כְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְהוּא מַחְזִיק אוֹתָהּ כְּמִגֹּרֶשֶׁת, וְעֹנֶשׁ אֵשֶׁת אִישׁ יָדוּעַ, כִּי הוּא מִן הָעֲבֵרוֹת הַיּוֹתֵר הַחֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה.

מצוה תקפ

א **שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלְּהַחְזִיר הָאִשָּׁה אַחַר שֶׁגֵּרַשְׁנוּהָ וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְדַוְקָא נִשֵּׂאת אוֹ נִתְאָרְסָה, אֲבָל זָנְתָה אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מֻתָּר לְהַחְזִירָהּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ד) לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ, וְזֶה יְדַבֵּר אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר תְּחִלָּה וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר, דְּאִלּוּ קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא מֻתָּר לְהַחְזִירָהּ, וְגַם רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן אִם אֵינָהּ רְשָׁעָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי לְהַרְחִיק כָּל עִנְיַן הַזִּמָּה וְכָל הַדּוֹמֶה לוֹ, וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (מצוה קפח) וּבְלָאו דִּלֹּא תִּנְאָף בְּסֵדֶר יַשְׁמַע יִתְרוֹ (מצוה לה), רִבּוּי הַנְּזָקִים שֶׁהֵן בַּזִּמָּה, וְיָדוּעַ הַדָּבָר, וּכְעֵין זִמָּה הִיא לְהִיוֹת אִשָּׁה יוֹצֵאת מִן הָאֶחָד וּמְשַׁמֶּשֶׁת לַאֲחֵרִים וְאַחַר כָּךְ לָשׁוּב אֶל הָרִאשׁוֹן.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. בְּמִקּוֹמוֹת מִיָּבָמוֹת [א״ה סי׳ י].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶן בָּאָה הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְהַחְזִירָן, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם הַנָּשִׁים בִּכְלַל הָאִסּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַלָּאו לָאֲנָשִׁים. וְהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספהמ״צ לאוין לדעת הרמב״ן ט״ו) יִמְנֶה בָּזֶה הַכָּתוּב שְׁנֵי לָאוִין, הָאֶחָד שֶׁלֹּא לְהַחְזִיר הַגְּרוּשָׁה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, וְהָאֶחָד שֶׁלֹּא יָבוֹא הַבַּעַל עַל אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁזְּנָתָה בְּעוֹדָהּ תַּחְתָּיו.

מצוה תקפא

א **שֶׁלֹּא יֵצֵא חָתָן מִבֵּיתוֹ כָּל הַשָּׁנָה אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי צִבּוּר** – שֶׁנִּמְנַע הֶחָתָן מִלָּצֵאת מִבֵּיתוֹ כָּל הַשָּׁנָה, כְּלוֹמַר לְלֶכֶת בְּמַסָּעוֹת רְחוֹקִים. וְנִמְנַע גַּם כֵּן שֹׂר הַצָּבָא מִלְּהוֹצִיאוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ, כְּלוֹמַר לְהוֹצִיאוֹ לְלֶכֶת לַמִּלְחָמָה, אוֹ לַעֲשׂוֹת מֵהַמְּלָאכוֹת הַצְּרִיכוֹת בִּשְׁבִיל הַמִּלְחָמָה, כְּגוֹן לְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן לְאֶחָיו, אוֹ לְתַקֵּן עִנְיְנֵי הָעִיר לְשָׁמְרָהּ מֵהָאוֹיֵב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ה) וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר. וְאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (מד, א) לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא, יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא דְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יְתַקֵּן כְּלֵי זַיִן וִיסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר. וְאָמְרוּ עוֹד, עָלָיו הוּא דְּאִין אַתָּה מַעֲבִיר, אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים, כְּלוֹמַר לַשָּׁבִים מֵהַמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל רַכּוּת הַלֵּב, אוֹ בִּשְׁבִיל חִנּוּךְ בַּיִת וְכֶרֶם. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, וְכִי מֵאַחַר דְּנָפְקָא לֵהּ מִלֹּא יַעֲבֹר עָלָיו, לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא לְמָה לִי? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין.

ב וּכְבָר כָּתַבְתִּי הַצָּרִיךְ בְּמִצְוָה זוֹ, לְפִי עִנְיַן הַסֵּפֶר בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקפב), קָחֵנוּ מִשָּׁם.

מצוה תקפב

א **מִצְוָה שֶׁיִּשְׂמַח חָתָן עִם אִשְׁתּוֹ שָׁנָה אַחַת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשְׂמַח הֶחָתָן עִם אִשְׁתּוֹ שָׁנָה אַחַת, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִסַּע חוּץ לָעִיר לָצֵאת לְמִלְחָמָה וְלֹא לְעִנְיָנִים אֲחֵרִים לָשֶׁבֶת זוּלָתָהּ יָמִים רַבִּים, אֶלָּא יֵשֵׁב עִמָּהּ שָׁנָה שְׁלֵמָה מִיּוֹם הַנִּשּׂוּאִין, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ה) נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. כִּי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לְפָנָיו לִבְרֹאת הָעוֹלָם, וְחָפְצוֹ שֶׁיִּתְיַשֵּׁב בִּבְרִיּוֹת טוֹבוֹת הַנּוֹלָדוֹת מִזָּכָר וּנְקֵבָה, שֶׁיִּזְדַּוְּגוּ בְּהֶכְשֵׁר, כִּי הַזְּנוּת תּוֹעֵבָה הִיא לְפָנָיו, עַל כֵּן גָּזַר עָלֵינוּ הָעֵם אֲשֶׁר בָּחַר לִהְיוֹת נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנִּשֵּׂב עִם הָאִשָּׁה הַמְיֻחֶדֶת לָנוּ לְהָקִים זֶרַע שָׁנָה שְׁלֵמָה, מֵעֵת שֶׁנִּשָּׂא אוֹתָהּ, כְּדֵי לְהַרְגִּיל הַטֶּבַע עִמָּהּ וּלְהִדָּבֵק הָרָצוֹן אֶצְלָהּ וּלְהַכְנִיס צִיּוּרָהּ וְכָל פָּעֳלָהּ בַּלֵּב, עַד שֶׁיָּבוֹא אֵצֶל הַטֶּבַע כָּל מַעֲשֵׂה אִשָּׁה אַחֶרֶת וְכָל עִנְיָנֶיהָ דֶּרֶךְ זָרוּת, כִּי כָּל טֶבַע בָּרֹב יְבַקֵּשׁ וְיֶאֱהַב מָה שֶּׁרָגִיל בּוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַרְחִיק הָאָדָם דַּרְכּוֹ מֵאִשָּׁה זָרָה, וְיִפְנֶה אֶל הָאִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ מַחְשַׁבְתּוֹ, וְיִכְשְׁרוּ הַוְלָדִים שֶׁתֵּלֵד לוֹ, וְיִהְיֶה הָעוֹלָם מַעֲלֶה חֵן לִפְנֵי בוֹרְאוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מד, א), שֶׁאֶחָד הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּתוּלָה, אוֹ אֶת הָאַלְמָנָה, אוֹ אֶת הַיְבָמָה חַיָּב בָּזֶה, שֶׁכֵּלָּן רְאוּיִין לְכָךְ לְפִי הַטַּעַם הַנִּזְכָּר, אֲבָל לֹא הַמַּחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה שם רמב״ם מלכים פ״ז הי״א), שֶׁכָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ אֵינוֹ יוֹצֵא לְמִלְחָמָה וְאַף לֹא מְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן לְאֶחָיו שֶׁהֵם בַּמִּלְחָמָה, וְלֹא נוֹתֵן לְפַסֵּי הָעִיר, וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר, כְּלוֹמַר לֹא לְצָרְכֵי הַמִּלְחָמָה, וְלֹא לְצָרְכֵי הָעִיר. וְיֵתֵר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסּוֹטָה.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְמַן הַבַּיִת, לְעִנְיַן שֶׁאֵין בְּנֵי הָעִיר מַכְרִיחִין אוֹתוֹ לַמִּלְחָמָה, כִּי אָז הָיֵינוּ נִלְחָמִים לְפָעָמִים. וּלְעִנְיַן שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם לְשַׂמְּחָהּ וְלִשֵּׂב עִמָּהּ שָׁנָה אַחַת, נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּפֵרֵשׁ מִמֶּנָּה תּוֹךְ שָׁנָה לַעֲמֹד זוּלָתָהּ יָמִים רַבִּים, וַאֲפִלּוּ בִּמְחִילָתָהּ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם הָרוֹצֶה לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה אוֹ לִשְׂמֹחַ עִם רֵעָיו עַל דַּעַת שֶׁיָּשׁוּב לְיָמִים מוּעָטִים בְּשִׂמְחָה, מִן הַדּוֹמֶה שֶׁאֵין בָּזֶה בִּטּוּל הַמִּצְוָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבִּמְחִילָתָהּ מֻתָּר (עי, שו״ע אבהע״ז סי׳ סד ס״א ובבית שמואל וחלקת מחוקק שם).

מצוה תקפג

א **שֶׁלֹּא יְמַשְׁכֵּן בְּחוֹבוֹ כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶם אֹכֶל נָפֶשׁ** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלְּמַשְׁכֵּן הַכֵּלִים שֶׁהֵן סִבַּת הֲכָנַת מָזוֹן לִבְנֵי אָדָם בָּהֶן, כְּגוֹן (עי׳ רמב״ם בסהמ״צ לאוין רמב) כְּלֵי הַטְּחִינָה וּכְלֵי הַלִּישָׁה וּכְלֵי הַבִּשּׁוּל וּכְלֵי שְׁחִיטַת בַּעֲלֵי חַיִּים וְזוּלָתָם, מִפְּנֵי שֶׁיִּכְלְהוּ דְּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נָפֶשׁ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ו) לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב״מ קטו, א) לֹא רֵחַיִם וָרֶכֶב בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נָפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל.

ב וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם) וְנִשְׁאַר שֶׁנְּבָאֵר לְךָ הֵנָּה אָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב, שֶׁזֶּה יָבִיא לַחְשֹׁב שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן בְּאָמְרָם וְחַיָּבִין עַל הָרֵחַיִם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל הָרֶכֶב בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְעִנְיַן זֶה שֶׁכָּל מִי שֶׁיְּמַשְׁכֵּן כְּלֵי שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר. וּמִי שֶׁמְּשַׁכֵּן כֵּלִים רַבִּים, כָּל אֶחָד מֵהֶן עוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, חַיָּב עַל כָּל כְּלִי וּכְלִי, כְּגוֹן שֶׁיְּמַשְׁכֵּן כְּלֵי הַטְּחִינָה וּכְלֵי הַלֶּחֶם וּכְלֵי הַלִּישָׁה, וְזֶה מָה שֶּׁאֵין צָרִיךְ בּוֹ לְדַבֵּר, שֶׁהוּא כְּמוֹ מִי שֶׁחָבַל בֶּגֶד אַלְמָנַת רְאוּבֵן וּבֶגֶד אַלְמָנַת שִׁמְעוֹן וּבֶגֶד אַלְמָנַת לֵוִי, שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל כָּל בֶּגֶד וּבֶגֶד. וְאָמְנָם דִּין הַשְּׁאֵלָה בְּמִי שֶׁחָבַל שְׁנֵי כֵּלִים וּבְכֻלָּן יַעֲשֶׂה אֹכֶל נֶפֶשׁ, וְלֹא יַסְפִּיק הָאֶחָד מִבִּלְתִּי הָאַחֵר בַּעֲשִׂיַּת אֹכֶל נֶפֶשׁ, נֹאמַר, אַחַר שֶׁהָאֹכֶל אָמְנָם יִשְׁלַם בְּכֻלָּן הֵם כִּכְלִי אֶחָד, וְיִהְיֶה חַיָּב מִשּׁוּם כְּלִי אֶחָד, אוֹ נֹאמַר, אַחַר שֶׁהוּא שְׁנֵי כֵּלִים חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּבֵאֲרוּ לָנוּ, שֶׁהוּא חַיָּב עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּקִבּוּץ שְׁנֵיהֶם נַעֲשֵׂית הַמְּלָאכָה, כְּגוֹן רֵחַיִם וָרֶכֶב, שֶׁלֹּא יִטְחַן אֶחָד מֵהֶן בִּלְתִּי הָאַחֵר, שֶׁהוּא אִם חָבַל רֵחַיִם וָרֶכֶב יִהְיֶה כְּמִי שֶׁחָבַל מִשְׁאֶרֶת שֶׁל עִסָּה וְסַכִּין שְׁחִיטָה, וְהֵן שְׁנֵי כֵּלִים, כָּל אֶחָד עוֹמֵד לִמְלַאכְתּוֹ, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרוֹ וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵּלִים, לֹא שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְזֶה לְשׁוֹן סִפְרִי, בָּזֶה הָעִנְיָן שֶׁבֵּאַרְתִּי לְךָ, אָמְרוּ מָה רֵחַיִם וָרֶכֶב מְיֻחָדִים שְׁנֵי כֵּלִים וּמְשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת וְחַיָּבִים עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּךְ כָּל שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת חַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. בֵּאוּר הַדָּבָר וְעִנְיָנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מְלָאכָה אַחַת חַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּכְשֶׁעָבַר וּמִשְׁכֵּן יִלָּקַח מִמֶּנּוּ וְיוּשַׁב לָאֲמָן.

ג שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ, שֶׁהוּא לְתִקּוּן הָעוֹלָם וְצֹרֶךְ יִשּׁוּבוֹ.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם מלוה ולוה פ״ג ה״ב) שֶׁבְּעִנְיַן אִסּוּר זֶה אֵין חִלּוּק, בֵּין שֶׁמִּשְׁכָּנוֹ בְּיָדוֹ אוֹ עַל פִּי בֵּית דִּין, בְּכָל צַד חַיָּב עֲלֵיהֶן, וְאִם חָבַל מַחְזִירִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין בְּעַל כָּרְחוֹ. וּפֵרְשׁוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל, שֶׁאִסּוּר זֶה אֵינוֹ אֶלָּא כְּשֶׁמִּשְׁכָּנָן הַכֵּלִים הַנִּזְכָּרִים, שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֲבָל בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, וַדַּאי מֻתָּר לְמַשְׁכֵּן כָּל כֵּלִים שֶׁבָּעוֹלָם, דְּלָא גָּרַע מִמֶּכֶר, שֶׁאֵין מוֹנְעִין לוֹ לָאָדָם מִלְּמְכוֹר כָּל כֵּלָיו אוֹ לְמַשְׁכְּנָן. וּמִפְּנֵי שֶׁטָּעוּ בָּזֶה מִגְּדוֹלֵי גְּאוֹנֵי עוֹלָם הֶאֱרַכְתִּי בּוֹ. וְהַחוֹבֵל כֵּלִים הַרְבֵּה שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ וְלֹא הֶחְזִירָן עַד שֶׁנִּשְׁרְפוּ אוֹ אָבְדוּ, חַיָּב מַלְקוּת עַל כָּל אַחַת מֵהֶן, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁנֵי כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין מְלָאכָה אַחַת, כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁרְפוּ אוֹ אָבְדוּ, חַיָּב שְׁתֵּי מַלְקוּיוֹת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁרְפוּ עַד שֶׁלֹּא הֶחְזִירָן (רמב״ם שם ה״ג). וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִמִּצִיעָא.

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן.

מצוה תקפד

א **שֶׁלֹּא לְתָלֹשׁ סִימָנֵי צָרַעַת** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלָּקוֹץ סִימָנֵי צָרַעַת אוֹ לִכְווֹתָהּ עַד שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה מַרְאֶהָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד ח) הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת וְגוֹ׳. וּלְשׁוֹן סִפְרִי, הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת, בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (נגעים פ״ז, מ״ד), הַתּוֹלֵשׁ סִימָנֵי טֻמְאָה וְהַכֹּוֶה אֶת הַמִּחְיָה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

ב מִשְׁרָשֵׁי מִצְוָה זוֹ. כָּתַבְתִּי בְּסִדֶּר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ בְּאַזְהָרַת וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֶּחַ (מצוה קע), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה, מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם טומאת צרעת פ״י ה״א), שֶׁהַתּוֹלֵשׁ סִימָנֵי טֻמְאָה בֵּין כֻּלָּן, אוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתָן, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁהִכְוָה אֶת הַמִּחְיָה כֻּלָּהּ, אוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ, בֵּין מִן הַבָּשָׂר אוֹ מִן הַבֶּגֶד אוֹ מִן הַבַּיִת, בֵּין קֹדֶם שֶׁיֵּרָאֶה הַכֹּהֵן הַנֶּגַע, בֵּין תּוֹךְ יְמֵי הֶסְגֵּר, בֵּין תּוֹךְ יְמֵי הֶחְלֵט, אוֹ אֲפִלּוּ אַחַר

הַפְּטוֹר, בְּכָל זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה וְחַיָּב מַלְקוּת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, כְּלוֹמַר כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת וְלֹא שֶׁיִּתְלֹשׁ אוֹ יָקֵץ הַנֶּגַע, וּכְבָר קָדַם לָנוּ הַכְּלָל הַיְדוּעַ (מכות יג ב), שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם), שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה עַל זֶה עַד שֶׁיּוֹעִילוּ לוֹ מַעֲשָׂיו, כְּלוֹמַר שֶׁבְּהִסְתַּלֵּק מָה שֶׁסִּלֵּק מִן הַנֶּגַע יִשָּׁאֵר פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר בַּמּוֹתָר, אֲבָל אִם נִשְׁאַר כְּשִׁעוּר טֻמְאָה בַּמּוֹתָר, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בָּהּ בַּהֶרֶת וּבָהּ שָׁלֹשׁ שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת וְתָלַשׁ אַחַת אוֹ כָּוָה מִקְצָת הַמִּחְיָה וְנִשְׁאַר מִמֶּנָּה כַּעֲדָשָׁה, אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא טָמֵא כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּתְּחִלָּה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאֵין הָעִנְיָן כֵּן בַּנֶּתֶק, שֶׁאֵין לוֹקֶה בַּנֶּתֶק בְּגַלְּחוֹ מִקְצָת הַנֶּתֶק, עַד שֶׁיְּגַלַּח כָּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בִּמְקוֹמוֹ בְּסֵדֶר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ (מצוה קע).

ד וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קלב ב) בְּעִנְיַן אִסּוּר זֶה, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צָרַעַת בְּעָרְלָתוֹ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לָהּ מִלְּמוֹל, שֶׁמִּצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל מִילָה דּוֹחָה לָאו זֶה, כִּדְקָיְמָא לַן בְּכָל מָקוֹם, דְּאָתֵי עֲשֵׂה וְדָחֵי לֹא תַעֲשֶׂה, וְהוּא דְּאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּם עֲשֵׂה אֶלָּא בְּבִטּוּל הַלָּאו, כְּגוֹן זֶה דְּמִילָה בְּצָרַעַת, וְאָמְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות ג, ב) דְּלָא אִתְּמַר כְּלָלִין דִּין בְּכָל הַלָּאוִין, אֶלָּא דַּוְקָא בְּלֹא תַּעֲשֶׂה קַל, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת, כְּמוֹ לֹא תַעֲשֶׂה דְּלֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז (דברים כב יא) דְּדָחֵינַן לֵהּ מִשּׁוּם עֲשֵׂה דִּגְדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ, וּכְמוֹ כֵן זֶה הַלָּאו דְּלָא יָקֵץ בַּהֶרְתּוֹ, שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת גַּם כֵּן, וּבְאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֲרֵי הַדָּבָר כְּאֵלּוּ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ, לֹא מִנַּעְתִּיךָ מֵהֶם בִּמְקוֹם עֲשֵׂה זֶה, אֲבָל כָּל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת לָא דָּחֵינַן מִשּׁוּם עֲשֵׂה, הוֹאִיל וְהֻחְמִיר הַכָּתוּב בּוֹ כָּל כָּךְ שֶׁחִיֵּב עָלָיו כָּרֵת הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ אָמַר בְּפֵרוּשׁ, עֲשֵׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לַעֲבֹר בַּעֲשָׂיָתוֹ בְּלָאו פְּלוֹנִי. וְיֵתֵר פְּרָטֵי מִצְוָה זוֹ, מִבְּאָרִים בְּמַסֶּכֶת נְגָעִים (פרק שביעי).

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, שְׁמִי שֶׁנִּצְטָרַע וּמַכִּיר בְּסִימָנֵי צָרַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לָקֵץ אוֹתָן. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְתָלַשׁ אוֹתָן עַל הָעִנְיָן שֶׁזָּכַרְנוּ, חַיָּב מַלְקוּת.

מצוה תקפה

א **שֶׁלֹּא לְמַשְׁכֵּן בַּעַל חוֹב בִּזְרוֹעַ** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלְּמַשְׁכֵּן בְּיֵדֵינוּ בַּעַל חוֹב, כְּלוֹמַר הַלְוָיָה, אֶלָּא בְּמִצְוַת הַשּׁוֹפֵט וְעַל יְדֵי שְׁלוּחוֹ, לֹא שֶׁנִּקְפֹּץ אֲנַחְנוּ וְנָבוֹא בְּבֵית בַּעַל הַחוֹב וּנְמַשְׁכְּנֶהוּ אוֹ שֶׁנִּמְצָאֵהוּ בַּשּׁוּק וְנַחְטֹף הַמַּשְׁכּוֹן מִיָּדוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד י) לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ, וְלָאו דַּוְקָא בַּיִת, אֶלָּא הוּא הַדִּין הַחוֹטֵף מִיָּדוֹ בַּשּׁוּק. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב״מ קיג א) הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵית דִּין, וְלֹא יִכָּנֵס בְּבֵיתוֹ לִטֹּל מַשְׁכּוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) בַּחוּץ תַּעֲמֹד.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנֵי אָדָם כּוֹפְקֵר וְיִרְבֶּה הֶחָמָס בָּאָרֶץ, שֶׁהַגָּדוֹל יִהְיֶה בּוֹלֵעַ הַקָּטָן וִימַשְׁכֵּן אוֹתוֹ בִּזְרוֹעַ מִבְּלִי פַּחַד אֵלָיו, וְהַקָּטָן לֹא יוּכַל לָקַחַת דִּינוֹ מִן הַגָּדוֹל מִפַּחְדּוֹ אֵלָיו לְמַעֲלָתוֹ, וְעַל כֵּן הִשְׁוָה הַכָּתוּב בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְמַשְׁכֵּן אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ עַל חוֹבוֹ, אֶלָּא יַעֲשֶׂה הַכֹּל עַל פִּי הַדַּיָּן, וּבָזֶה יִהְיֶה תִּקּוּן יְשׁוּב הָעוֹלָם, כְּחֻפֶּץ הַשֵּׁם שֶׁבָּרָאוֹ לְהִתְיַשֵּׁב.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם מלוה ולוה פ״ג ה״ד) שֶׁאֶחָד הַמַּלְוֶה וְאֶחָד שְׁלִיחַ בֵּית דִּין אֵינוֹ רַשַּׁאי לִכָּנֵס לְבֵית הַלְוָיָה וּלְמַשְׁכְּנוֹ, אֶלָּא הַלְוָיָה יוֹצִיא אֲלֵיהֶם הֶעָבוֹט בַּחוּץ. מָה בֵּין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין לְבַעַל הַחוֹב עַצְמוֹ? שֶׁשְּׁלִיחַ בֵּית דִּין יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְנַתֵּחַ הַמַּשְׁכּוֹן מִיַּד הַלְוָיָה בִּזְרוֹעַ כְּשֶׁמּוֹצְאוֹ בַּחוּץ, וְהַמַּלְוֶה אֵינוֹ רַשַּׁאי לְנַתְּחוֹ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּמְסְרֶנּוּ לוֹ הַלְוָיָה מִדַּעְתּוֹ. וְיֵתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מ״מְצִיעָא״.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּבִנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּמִשְׁכֵּן בַּעַל חוֹבוֹ בֵּין בַּבַּיִת בֵּין בַּחוּץ בִּזְרוֹעַ עָבַר עַל לָאו זֶה, אֲבָל אֵין בּוֹ מַלְקוּת לְפִי שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הַעֲבוֹט, אֲבָל אִם לֹא קִיֵּם אֶת הָעֲשֵׂה שָׁבוֹ וְאָבַד אוֹ נִשְׂרַף הַמַּשְׁכּוֹן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד, חַיָּב מַלְקוּת, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּשִׁלּוּחַ הַקֵּן (מצוה תקמד), דְּקָיְמָא לַן כְּרִבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר לָהּ לְתַנָּא תְּנִי קַיְּמוּ וְלֹא קַיְּמוּ (מכות טז ב). וְנוֹטֵל הַמַּלְוֶה הַמַּשְׁכּוֹן בְּפִרְעוֹן חוֹבוֹ בְּשָׁוְיוֹ וְתוֹבֵעַ הַשְּׁאָר מִן הַלְוָיָה בַּדִּין, זֶהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (שם). וְעוֹד כָּתַב שֶׁהַמַּלְוֶה חַיָּב מַלְקוּת כָּל זְמַן שֶׁנֶּאֱבַד הַמַּשְׁכּוֹן, אַחַר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ עוֹד לְתַקֵּן הַלָּאו. וְתָמֵהַּ אֲנִי, אַחַר שֶׁזֶּה מָמוֹן הוּא, לָמָּה לֹא יִפָּטֵר מִן הַמַּלְקוּת בְּתַשְׁלוּמִין.

מצוה תקפו

א **שֶׁלֹּא לִמְנֹעַ הַמַּשְׁכּוֹן מִבְּעָלָיו הָעָנִי** – שֶׁהַזְהִירָנוּ שֶׁלֹּא לִמְנֹעַ הַמַּשְׁכּוֹן מִבְּעָלָיו בְּעֵת שֶׁהוּא צָרִיךְ אֵלָיו, אֶלָּא שֶׁנָּשִׁיב לוֹ כְּלֵי יוֹם בַּיּוֹם וּכְלֵי לַיְלָה בַּלַּיְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד יב) לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרִי, לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבוֹטוֹ אֲצָלְךָ, אֶלָּא תַּחֲזִירֶהוּ לוֹ כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ בַּמֶּה יַחְלִיפֶנּוּ לְחַלְשַׁת עָנְיוֹ (עֲנִיּוּתוֹ), כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב כִּי הוּא כְּסוּתָהּ לְבַדָּהּ, הִיא שִׂמְלָתוֹ לְעוֹרוֹ וְגוֹ׳ (שמות כב, כו).

ב כָּל עִנְיַן מִצְוָה זוֹ, כְּתַבְתִּיו בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ (מצוה תקפז) דְּהָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט שֶׁבְּסֵדֶר וֶה. וְהָעוֹבֵר עַל וֶה וְלֹא הֶחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן לְעָנְיֵי בְּעֵת שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עָבַר עַל לָאו וֶה, אֲבָל אֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תקפז

א **לְהַחְזִיר הַמַּשְׁכּוֹן לְבַעֲלִים בְּעֵת שֶׁצָּרִיךְ לוֹ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב הַמַּשְׁכּוֹן לִבְעָלָיו הַיִּשְׂרְאֵלִי בְּעֵת שֶׁיִּצְטָרֵךְ אֵלָיו, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם הַמַּשְׁכּוֹן הוּא מָה שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם בַּיּוֹם, כְּגוֹן כְּלֵי מְלַאכְתּוֹ, יְשִׁיבֶהוּ אֵלָיו בַּיּוֹם, וְהַלּוָֹה יַחְזִירֶהוּ לוֹ בַּלַּיְלָה. וְאִם הוּא כְּלֵי שֶׁצָּרִיךְ אֵלָיו בַּלַּיְלָה, כְּגוֹן כֶּסֶת וּמְכָסֶה, יְשִׁיבֶהוּ לוֹ בַּלַּיְלָה, וְהַלּוָֹה יַחְזִירֶהוּ לַמַּלְוֶה בַּיּוֹם. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָּא (משפטים פסקא קפו), עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ (שמות כב כה) זֶה כְּסוּת יוֹם, שֶׁאַתָּה מַחְזִירוֹ [כָּל הַיּוֹם, כְּסוּת לַיְלָה שֶׁאַתָּה מַחְזִירוֹ] כָּל הַלַּיְלָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, מִכָּאן אָמְרוּ, מְמַשְׁכְּנִין כְּסוּת יוֹם בַּלַּיְלָה, וּכְסוּת לַיְלָה בַּיּוֹם. וְהָרְאָיָה שֶׁזֶּה מִמְּנַיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (טז, א) כִּי לָאו דִּלְא תָּבֵא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ הוּא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, וְהָעֲשֵׂה הוּא הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ וְגוֹ'.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁהָאֵל בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בְּטוּב בְּרִיּוֹתָיו וּזְכוּתָם, וְרָצָה שֶׁיִּלְמְדוּ נַפְשׁוֹתָם בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהַחֶמְלָה לְמַעַן יִזְכּוּ לְטוּב, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוָה סו וּבְהַרְבֵּה מִצְוֹת.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל (ב״מ קיג, א) הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְמַשְׁכְּנוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, וְאִם מְמַשְׁכְּנוֹ חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה, וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ, אֲבָל מִשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ, כְּגוֹן הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, אֵינוֹ חַיָּב לְהַחְזִירוֹ לוֹ כָּלָל. וְעַד מָתַי חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן? עַד לְעוֹלָם.

ד וְאִם תִּשְׁאַל, אִם כֵּן הוּא, מָה יוֹעִיל לוֹ הַמַּשְׁכּוֹן לַמַּלְוֶה? יוֹעִיל לוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב בַּשְּׁבִיעִית, דְּקַיְמָא לַן, הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטְתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת שְׁמִטָּה לְמַעְלָה (מצוה תעז), וּכְמוֹ כֵן יוֹעִיל לוֹ לְעִנְיַן שֶׁאִינוֹ נַעֲשֶׂה אוֹתוֹ מַשְׁכּוֹן מִטַּלְטְלִין אֵצֶל בָּנָיו שֶׁל לוֹוֶה, דְּקַיְמָא לַן, מִטַּלְטְלֵי דִּיתְמֵי, לְבַעַל חוֹב לָא מִשְׁתַּעְבְּדִי, אֶלָּא אִם כֵּן הִקְנָה לוֹ בְּפֵרוּשׁ הַלּוֶה לַמַּלְוֶה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין הַיּוֹם בְּשִׁטְרוֹתֵינוּ, וּמַשְׁכּוֹן זֶה אַחַר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת הַמַּלְוֶה, אֲפִלּוּ מֵת הַלּוֶה בְּעוֹד שֶׁהַמַּשְׁכּוֹן בְּבֵיתוֹ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מִטַּלְטְלִין אֵצֶל בָּנָיו, אֶלָּא שׁוֹמְטוֹ הַמַּלְוֶה וְנִפְרָע מִמֶּנּוּ. וְעוֹד יוֹעִיל לוֹ שֶׁאִם רָצָה לְהִפָּרַע מֵחוֹבוֹ, מוֹכְרוֹ וְנִפְרָע מִמֶּנּוּ אִם לֹא רָצָה הַלּוֶה לִפְדּוֹתוֹ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ לְהַחְזִיר עַד לְעוֹלָם אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא רָצָה הַמַּלְוֶה לְהִפָּרַע מֵחוֹבוֹ. וְאִם הַמַּשְׁכּוֹן הוּא מִכֵּלִים שֶׁאֵינָם צְרִיכִים לְמָלְאכָה בַּיּוֹם וְלִכְסוּת בַּלַּיְלָה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ שם ורמב״ם מלוה ולוה פ״ג ה״ו), שֶׁמַּנִּיחָן אֶצְלוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הַלּוֶה לְחַזֵּר אַחַר מָעוֹת שֶׁיִּפְרַע לוֹ, וְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם אִם לֹא פָּרַע מוֹכְרוֹ בְּבֵית דִּין. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים שָׁם בְּפֶרֶק הַמְקַבֵּל בְּבָבָא מְצִיעָא.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהָעוֹבֵר עַל וֶה וְלֹא הֵשִׁיב אֶת הָעֲבוֹט עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בִּטֵּל עֲשֵׂה וֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב אוֹתוֹ בְּסֵדֶר וֶה (מצוה תקפו), בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תקפח

א **לָתֵת שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ** – לָתֵת שְׂכַר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ וְלֹא נְאַחֵר לוֹ שְׂכָרוֹ לְיוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד טו) בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, וּבֵאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק תְּשִׁיעִי (קיא, א) דְּבֵין בְּשָׂכִיר יִשְׂרָאֵל אוֹ אֲפִלּוּ בְּגֵר תּוֹשָׁב חִיּוּב הַמִּצְוָה לְפָרְעוֹ בְּיוֹמוֹ, אֲבָל לֹא תַּעֲשֶׂה הַבָּא עַל וֶה אֵינוֹ בְּגֵר תּוֹשָׁב.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁמְּבֹאָר בַּכָּתוּב, כִּי כָל שָׂכִיר בָּרוּב צָרִיךְ לִשְׂכָּרוֹ לִמְזוֹנוֹתָיו, עַל כֵּן אֵין רָאוּי לְאַחֵר לוֹ מְזוֹנוֹתָיו, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וּפֵרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיב, א) עַל הַשָּׂכָר הַזֶּה עָלָה בַּכֶּבֶשׁ וְנִתְלָה בְּאִילָן, וְהָאֵל בַּחַסְדָּיו צִוָּנוּ לְלַמֵּד נַפְשֵׁנוּ בְּמִדַּת הַחֶמְלָה וְהַחֶסֶד, וְנִשָּׂלִים לְכָל בְּרִיָּה חֻקָּה בְּעֵת הַצָּרֵךְ, לְמַעַן נִזְכֶּה וְנִכְשַׁר לְקַבֵּל טוּבוֹ, כִּי חָפֵץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי הַרְבֵּה פְּעָמִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שכירות פי״א הל׳ א ב), אֶחָד שְׂכַר הָאָדָם, וְאֶחָד שְׂכַר הַבְּהֵמָה, וְאֶחָד שְׂכַר הַכֵּלִים חַיָּב לִתֵּן לִבְעָלָיו בִּזְמַנּוֹ, וְאֵיזֶהוּ זְמַנּוֹ? שְׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט, יג) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שַׁבָּת שְׂכִיר שָׁנָה שְׂכִיר שָׁבוּעַ, יָצָא בַּיּוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, יָצָא בַּלַּיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. וּמָה שֶׁאָמְרוּ (שם ה״ג), שֶׁהַקַּבָּלָנוּת לְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ דִּינוֹ כְּמוֹ שְׂכִירוּת, דְּמִכֵּיוָן שֶׁגָּמַר הַמְּלָאכָה וְהֶחְזִירָהּ לְבָעֶלֶיהָ חַיָּב לָתֵת לוֹ שְׂכָרוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם, אֲבָל לֹא הֶחְזִיר הַמְּלָאכָה לְבָעֶלֶיהָ אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו, וּכְעִנְיַן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ קיב א), הַנּוֹתֵן

טַלִּיתוֹ לְאָמָּן, גְּמָרָה וְהוֹדִיעוֹ אֲפִילּוּ אַחַר עֲשָׂרָה יָמִים, כָּל זְמַן שֶׁהַכְּלִי בְּיַד הָאָמָּן אֵינוֹ עוֹבֵר, וּמָה שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם שם ה״ד), שֶׁאֵין הַשּׂוֹכֵר עוֹבֵר אֶלָּא כְּשֶׁתִּבָּעוֹ הַשָּׂכִיר, אֲבָל לֹא תִּבָּעוֹ אוֹ שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם שֶׁיִּפָּרַע לוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר, שֶׁלֹּא חִיֵּב הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּבֵיתוֹ, אוֹ שֶׁיָּכוֹל לְפָרְעוֹ, אֲבָל אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְפָרְעוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם, אֶלָּא אִם כֵּן יְאַבֵּד הַרְבֵּה מִשֶּׁלּוֹ לֹא חִיֵּב הַכָּתוּב בָּזֶה, לְפִי הַדּוֹמֶה, וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי לְכָל בֶּן דַּעַת לִהְיוֹת הַכֶּסֶף בְּיָדוֹ טֶרֶם יִשְׁכֹּר הַפּוֹעֲלִים. וְהַשּׂוֹכֵר בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְנִדְחָה מִלְּפָרֵעַ הַשָּׂכָר בִּשְׁבִיל שַׁבָּת, יֵשׁ לָדוּן בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר עוֹד בְּשֶׁל תּוֹרָה, הוֹאִיל וְאִדְּחֵי אִדְּחֵי אֲבָל חַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם, מְשׁוּם אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים שָׁם בְּבָבָא מְצִיעָא פֶּרֶק תְּשִׁיעִי.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא פָּרַע שְׁכִירוֹ עַל הָעִנְיָן שֶׁכְּתַבְנוּ בְּטֶל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל לָאו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסֵדֶר זֶה, בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם [אולי צ״ל בסדר קדושים].

מצוה תקפט

א **שֶׁלֹּא יַעִיד קָרוֹב זֶה אֶל זֶה** – שֶׁנִּמְנְעָנוּ מִלְּקַבֵּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים קָצָתָן עַל קָצָתָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד טז) לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת. וּבָזֶה בָּא הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל (סנהדרין כז, ב) לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת בְּעֵדוּת בָּנִים, וְלֹא בָּנִים בְּעֵדוּת אָבוֹת. וְהוּא הַדִּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁאֵין מַאֲמִינִין הַקְּרוֹבִים קָצָתָן עַל קָצָתָן, וְאָמְנָם נִזְכַּר זֶה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת עַל צַד הַגְּזֵרָה, שֶׁלֹּא נֹאמַר אַחַר שֶׁזֶּה אֲבֵדַת נֶפֶשׁ לֹא נַחְשֹׁד בּוֹ הַקָּרוֹב אֲבָל נַעֲשֶׂה כְּעֵדוּתוֹ, אַחַר שֶׁעֵדוּתוֹ הִיא לְאַבֵּד נֶפֶשׁ קְרוֹבוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזְכִּיר הַכָּתוּב הָאָבוֹת וְהַבָּנִים בִּלְבַד, וְהוּא הַדִּין לְקָצָת מִן הַקְּרוֹבִים הָאֲחֵרִים, אֲבָל הִזְכִּיר בָּנִים וְאָבוֹת עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁהֵן אוֹהֲבִין מְאֹד זֶה אֶת זֶה, וְאָמַר שֶׁגַּם אִלּוּ אֵינָם נֶאֱמָנִים זֶה עַל זֶה לְחִיּוּב, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפִטּוּר, וְהוּא הַדִּין לְקָצָת מִן הַקְּרוֹבִים, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה אֵלֵינוּ הַקַּבָּלָה בָּהֶן, וּבְדִינֵי הַמִּצְוָה נַזְכִּיר אוֹתָם בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁעִקַּר כָּל עִנְיְנֵי בְּנֵי אָדָם תְּלוּיִין בְּעֵדוּת אֲנָשִׁים, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בִּתְחִלַּת סִפְרִי, וְעַל כֵּן רָצָה הַמָּקוֹם לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת דִּין בֵּין בְּנֵי אָדָם, רַק בְּעֵדוּת חָזָק אֲמִתִּי נָקִי מִכָּל חֶשְׁד. וּלְחִזּוּק עִנְיָן זֶה הִרְחִיק כָּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים אַף בְּחִיּוּב, פֶּן תִּתְפַּשֵּׁט הֶרְגֵּל עֵדוּתָן זֶה עַל זֶה לְקַבְּלוֹ אַף לִזְכוּת. וְהָעִנְיָן הַזֶּה הוּא מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה הַשְּׁלֵמָה שֶׁתַּרְחִיק לְעוֹלָם הַמִּכְשׁוֹלוֹת וְהַדְּבָרִים הַקְּרוֹבִים לְהִמָּצֵא בָּהֶם הַהֶזֵּק אֵצֶל בְּנֵי אָדָם. וְעוֹד נִמְצָא לָנוּ תּוֹעֶלֶת אַחֵר בַּדָּבָר, כִּי מִהְיוֹת הַקְּרוֹבִים שׂוֹנְאִים תָּמִיד זֶה אֵצֶל זֶה, יִשְׁיבָתָם וְקִיּוּמָם יַחַד, אִי אֶפְשָׁר לָהֶן לְהִנָּצֵל שֶׁלֹּא יִתְקוֹטְטוּ זֶה עִם זֶה לְפָעָמִים, וְאִלּוּ יַאֲמִינוּ בְּעֵדוּתָן זֶה עַל זֶה, אוּלַי בְּכַעֲסָם תָּמִיד אִלּוּ עִם אִלּוּ תַּעֲלֶה חֲמָתָם לִפְי שָׁעָה וְיָבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן וְיַחֲיבוּ אֶת רֹאשָׁם לַמֶּלֶךְ, וּכְשֹׁךְ הַחֲמָה כִּמְעַט שֶׁיַּחְנֹק עַצְמוֹ הַקָּרוֹב מַדְאֲגָתוֹ עַל קְרוֹבוֹ וְעַל מַעֲשֵׂהוּ, וְכָל דַּרְכֵי הַשֵּׁם יְשָׁרִים.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם עדות פי״ג ה״א) שֶׁאֵין פְּסוּל קָרֳבָה מִדִּין תּוֹרָה אֶלָּא קְרוֹבִים מִמִּשְׁפַּחַת אָב בִּלְבַד, וְהֵן הָאָב עִם הַבֵּן וְעִם בֶּן הַבֵּן, וְהָאַחִים מִן הָאָב זֶה עִם זֶה, וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַדּוֹד עִם בֶּן אָחִיו, אֲבָל שְׁאָר הַקְּרוֹבִים מִן הָאֵם, וְכֵן הַקְּרוֹבִים מִצַּד אִישׁוּת כֵּלֶן פְּסוּלִין מִדִּרַבָּנָן, וְזֹאת הַסְּבָרָא הִיא בַּמִּשְׁנָה הָאַחֲרוֹנָה הַשָּׁנוּיָה בְּפֶרֶק זֶה בּוֹרֵר (סנהדרין שם) שֶׁהִיא כֻּלָּהּ הֲלָכָה קְיֶמֶת, לְדַעַת קְצָת הַמְפָרְשִׁים. אֲבָל מֵהֶם יֵשׁ גְּדוֹלִים וַחֲכָמִים וּנְבוֹנִים שֶׁפָּסְקוּ אַף בְּכָל קְרוֹבֵי אַחְוָה מִן הָאֵם, וְכֵן גִּיסוֹ וְחוֹרְגוֹ וּבְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ דִּפְסוּלִין מִדְּאוֹרַיְתָא כְּמוֹ הַקָּרוֹב מִצַּד אָב, דְּמֵרִבּוּי דִּקְרָא אָבוֹת תֵּרֵי זִמְנֵי לְמֵדוּ אוֹתָן בַּגְּמָרָא, וּרְאָיוֹתֵיהֶם בְּסִפְרֵיהֶם, תִּזְכֶּה בְּנִי וְתִבְחַן הָאֱמֶת.

ד וְהָאַחִין (רמב״ם שם הל׳ ג-ה) זֶה עִם זֶה יִקָּרְאוּ חֲכָמִים רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, וְכֵן הָאָב עִם בְּנוֹ נִקְרָא כְּמוֹ כֵן, רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, וּבְנֵי אַחִים זֶה עִם זֶה נִקְרָאִים, שְׁנֵי בְּשֵׁנִי, וּבְנֵי בְּנֵי אַחִים זֶה עִם זֶה נִקְרָאִין שְׁלִישֵׁי בִּשְׁלִישֵׁי. וְקִיְּמָא לַן, שְׁלִישֵׁי בְּרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁלִישֵׁי בְּשֵׁנִי, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁלִישֵׁי בִּשְׁלִישֵׁי שֶׁכָּשֵׁר, אֲבָל שֵׁנִי בְּשֵׁנִי פְּסוּלִין, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁנִי בְּרִאשׁוֹן שֶׁפָּסוּל, וּלְפִי זֶה הָאָב עִם בְּנוֹ וְעִם בֶּן בְּנוֹ פָּסוּל, אֲבָל עִם בֶּן בֶּן בְּנוֹ כָּשֵׁר, שֶׁהוּא עִמּוֹ שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן, אֲבָל יֵשׁ קְצָת מִן הַמְפָרְשִׁים (רשב״ם ב״ב קכח א ד״ה וליתן) שֶׁדַּעְתָּן לוֹמַר כִּי כָּל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ שֶׁל אָדָם פְּסוּלִין לוֹ. וְהָאָח עִם הָאָחוֹת (רמב״ם שם ה״ה) כְּמוֹ כֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן נִקְרָאִים כְּמוֹ בָּאַחִים, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ מוֹנִין בַּזְּכָרִים דּוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, כָּךְ נִמְנֶה בַּנְּקֵבוֹת.

ה וְכֵן בְּעִנְיָן זֶה מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם ה״ו) שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא פָּסוּל עִם הָאִשָּׁה פָּסוּל עִם בַּעְלָהּ, שֶׁהַבַּעַל כִּגוּף אֶחָד עִם אִשְׁתּוֹ לְעִנְיָן זֶה, וּכְמוֹ כֵן נֹאמַר שֶׁכָּל הַפָּסוּל לְהָעִיד עַל הַבַּעַל כְּמוֹ כֵן פָּסוּל לְהָעִיד עַל אִשְׁתּוֹ, שֶׁהַבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ, וְהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ. וְחַד בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ הוּא דְּאָמְרִינַן, אֲבָל תְּרֵי בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ לָא אָמְרִינַן, כְּגוֹן חָתָן גִּיסוֹ כָּשֵׁר לְהָעִיד לוֹ, פְּרוּשׁ גִּיסוֹ בַּעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, דְּגִיסוֹ הוּא שֶׁפָּסוּל לוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה לוֹ, אֲבָל חָתָנוֹ שֶׁל גִּיסוֹ לֹא נִפְסֹל אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נָשׂוּי לְבַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא פְּסוּלָה עִמּוֹ, דִּתְרֵי בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ בְּעִנְיָן זֶה לֹא נֹאמַר. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁשְּׁתֵּי הַנָּשִׁים הֵן עֶרְוָה עָלָיו אָמְרִינַן תְּרֵי בַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ, כְּגוֹן שְׁנֵי אֲנָשִׁים נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פְּסוּלִין זֶה בָּזֶה, שֶׁשְּׁתֵּיהֶן עֶרְוָה עַל שְׁנֵיהֶם, וְכֵן בַּעַל חוֹרַגְתּוֹ שֶׁשְּׁתֵּי הַנָּשִׁים עֶרְוָה עָלָיו, שֶׁהֲרֵי הֵן אֵם וּבִתָּהּ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. זֶה הָעוֹלֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא לְפִי מָה שֶׁלִּמְּדוּנִי מוֹרַי יִשְׁמְרֵם אֵל עִם הַפְּרוּשִׁים הַטּוֹבִים.

ו וְאָמְרוּ בְּעִנְיָן זֶה בִּכְתֻבּוֹת (כח, א) דְּנֶאֱמָנִים קְרוֹבִים לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ עַל כְּתִיבַת אָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ אָחִיו שֶׁרָאָה בְּקָטְנוֹ. וּפְסוּל קְרוֹבִים הוּא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת, בֵּין שֶׁהָעֵדִים קְרוֹבִים לְבַעַל דָּבָר אוֹ לְעֶרֶב, אוֹ הֵם זֶה לָזֶה, אוֹ הֵם לְבֵית דִּין, אוֹ בֵּית דִּין לְבַעֲלֵי דָּבָר, אוֹ בֵּית דִּין זֶה לָזֶה.

ז בְּעִנְיָן קָרוֹב וְנִתְרַחֵק קָנְמָא לַן דְּכָשֵׁר, (סנהדרין כח ב) וַאֲפִילּוּ יֵשׁ שָׁם בָּנִים, דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דִּסְבִירָא לֵהּ שֶׁאִם יֵשׁ שָׁם בָּנִים פָּסוּל.

ח אֲחֵי הָאָח מִן הָאֵם מְעִידִין זֶה לָזֶה (רמב״ם שם הל׳ יב-יד), שֶׁהֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶן קְרָבָה כְּלָל, אֶלָּא שֶׁאָחִיו שֶׁל זֶה הוּא אָחִיו שֶׁל זֶה, וְזֶה אֵינוֹ נֶחְשָׁב לְקָרָבָה. וְהָאִישׁ עִם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן הֵן, לְפִיכָךְ אֵין הַבַּעַל מֵעִיד לֹא לִבְנָהּ, וְלֹא לְאֶשֶׁת בְּנָהּ, וְלֹא לְבַעַל בִּתָּהּ, וְלֹא לְבַעַל בִּתָּהּ, וְלֹא לְאָבִיהָ, וְלֹא לְאִמָּהּ, וְלֹא לְבַעַל אִמָּהּ, וְלֹא לְאֶשֶׁת אָבִיהָ. וְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה לְעִנְיָן הִיא עַצְמָהּ, פְּסוּלָה, אֲבָל לֹא לִקְרוֹבֶיהָ עַד שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה. וְדֶרֶךְ כָּלָל לִמְּדוּנוּ מוֹרֵינוּ יִשְׁמְרֵם אֵל בְּעִנְיַן עֵדוּת, שֶׁכָּל שֶׁיֵּדַע עֵדוּת לַחֲבֵרוֹ וְהָיָה בִּתְחִלָּתוֹ בְּכַשְׁרוּת, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה פָּסוּל לוֹ, וְנִפְסַל בֵּינְתַיִם וְחָזַר לְכַשְׁרוּת, כְּגוֹן שֶׁנִּתְרַחֵק, כָּשֵׁר הוּא לְהָעִיד לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינְתַיִם, וְאִם הָיָה תְּחִלָּתוֹ בְּפַסְלוּת, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת, פָּסוּל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר תְּחִלָּתוֹ בְּכַשְׁרוּת וְסוֹפוֹ בְּפַסְלוּת שֶׁפָּסוּל, כְּיָן דְּבִשְׁעַת הָעֵדוּת הוּא פָּסוּל. וְיֵתֵר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי מִסַּנְהֶדְרִין.

ט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ לְעִנְיַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין הַיּוֹם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁעֲלֵיהֶם לְקַבֵּל עֵדוּת, שֶׁהֵן בַּעֲלֵי הַדִּין וְלֹא הַנְּקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְקִבֵּל עֵדוּת קָרוֹב שֶׁאֵין רָאוּי לְהָעִיד וְדָן עַל פִּי עֵדוּתוֹ עָבַר עַל לָאו זֶה. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

מצוה תקצ

א **שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר וְיָתוֹם** – שֶׁנִּמְנַע הַדַּיָּן מֵהַעֲלִים עַיִן לְהַטּוֹת דִּין הַגֵּר אוֹ הַיָּתוֹם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד יז) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְגוֹ׳. בְּעִנְיַן הַטָּיַת מִשְׁפָּט כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים (מצוה רלג) וּמִשְׁפָּטִים (מצוה פא) הַצָּרִיךְ לְפִי עִנְיַן הַסֵּפֶר, וְקָחֵנוּ מִשָּׁם.

ב וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהִטָּה מִשְׁפַּט הַגֵּר עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. הָאֶחָד זֶה הַנִּזְכָּר בְּכָאן, וְהַשֵּׁנִי עַל לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט הַנִּזְכָּר בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (ויקרא יט, טו). וְאִם הָיָה גֵּר וְיָתוֹם עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה, אֶחָד מִשּׁוּם גֵּר וְאֶחָד מִשּׁוּם יָתוֹם שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּכָאן, וְאֶחָד מִשּׁוּם לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. וְעִקַּר הָאַזְהָרָה בָּזֶה אֵין סָפֵק שֶׁהִיא עַל הָאֲנָשִׁים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי הַמִּשְׁפָּט, וּמִכָּל מָקוֹם הַנָּשִׁים בִּכְלָל הָאִסּוּר הֵן [סנהדרין פרק ב].

מצוה תקצא

א **שֶׁלֹּא לְמַשְׁכֵּן בֶּגֶד אַלְמָנָה** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלְּמַשְׁכֵּן אֶת הָאַלְמָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יז) וְלֹא תַחְבֹּל בֶּגֶד אַלְמָנָה. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (ב״מ קטו א), אַלְמָנָה בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. שֶׁחָס הַשֵּׁם עַל בְּרִיּוֹתָיו וְרָצָה לְזַכּוֹתֵנוּ לִקְנוֹת בְּנַפְשֵׁנוּ מִדַּת הַחֶמְלָה וְצִוָּנוּ שֶׁנְּרַחֵם עַל הָאַלְמָנָה, שֶׁלְּבָבָהּ שָׁבוּר וְדוֹאֵג, שֶׁלֹּא לְמַשְׁכְּנָהּ, וְכָל דַּרְכֵי הַתּוֹרָה נֹעַם, וּנְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (שם קיג, א) שֶׁאֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ לֹא עַל פִּי עַצְמוֹ וְלֹא עַל פִּי בֵּית דִּין (רמב״ם מלוה ולוה פ״ג ה״א), כְּלוֹמַר בְּשׁוּם צַד אֵין מְצַעֲרִין אוֹתָהּ לְמַשְׁכְּנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַחְבֹּל בֶּגֶד אַלְמָנָה. וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבֹּאָרִין בְּפֶרֶק תְּשִׁיעִי מִבָּבָא מְצִיעָא.

ד וְנוֹהֶגֶת אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְחָבַל בְּגָדֶיהָ אוֹ כֵּלֶיהָ אוֹ שׂוּם דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר לָהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין מִמֶּנּוּ אֵלֶיהָ בְּעַל כָּרְחוֹ (רמב״ם שם). וְאִם תּוֹדָה לוֹ הַחוֹב בֵּית דִּין מַכְרִיחִין אוֹתָהּ לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִיא חַיֶּבֶת. וְאִם תִּכְפֹּר תִּשָּׁבַע וְתִפָּטֵר. וְאִם אָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ שֶׁנִּשְׁרַף קֹדֶם שֶׁיַּחְזִירֶנּוּ חַיָּב מַלְקוּת, כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם זְכרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וּבְוַדַּאי יְקַבֵּל אוֹתוֹ בַּעַל הַחוֹב בְּפִרְעוֹן חוֹבוֹ, וְאִם כֵּן אֲנִי תָּמֵהַּ הֵיאַךְ הוּא לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם.

מצוה תקצב

א **לְהַנִּיחַ לָעֲנִיִּים הַשִּׁכְחָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ כְּשֶׁנִּשְׁכַּח עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לְהַנִּיחוֹ שָׁם, וְלֹא נָשׁוּב לְקַחְתּוֹ כְּשֶׁיִּזְדַּע אֵלֵינוּ הַדָּבָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כד יט) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ יִהְיֶה, כְּלוֹמַר, הַנִּיחֵהוּ שָׁם לָהֶם.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָעֲנִיִּים וְהָאֲבְיוֹנִים בְּחֶטְאָם וּבַעֲנִיּוּתָם תּוֹלִין עֵינֵיהֶם עַל הַתְּבוּאוֹת, בִּרְאוֹתָם בַּעֲלֵי הַשָּׂדוֹת מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה כִּבְרֹכַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם, וְחוֹשְׁבִים בְּלִבָּם לֵאמֹר, מִי יִתֵּן וְהָיָה לִי כֵּן, לֶאֱסֹף עֳמָרִים לְבֵיתִי, וְלוּ אַחַת אוּכַל לְהָבִיא אֶשְׂמַח בָּהּ. וְעַל כֵּן הָיָה מֻחְסָדָיו בָּרוּךְ הוּא עַל בְּרִיּוֹתָיו, לְמַלֹּאת תְּשׁוּקָתָם זוֹ, כְּשֶׁיִּהְיֶה מִקְרֶה שֶׁיִּשְׁכָּחֶנָּה בַּעַל הַשָּׂדֶה. גַּם יֵשׁ בָּזֶה תּוֹעֶלֶת לְבַעַל הַשָּׂדֶה, שֶׁיִּזְכֶּנָּה בָּזֶה נֶפֶשׁ טוֹבָה, כִּי בֶּאֱמֶת בְּמִדַּת הַנְּדִיבוּת וְנֶפֶשׁ בְּרָכָה לְבַלְּתִּי תֵּת לִבּוֹ עַל הָעֹמֶר הַנִּשְׁכָּח וְיַנִּיחֵהוּ לָאֲבְיוֹנִים, וְעַל בַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ טוֹבָה יָנוּחַ בִּרְכַּת הַשֵּׁם לְעוֹלָם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פאה ו, ו ורמב״ם מתנות עניים פ״ה הי״ח) עֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם אֵינוֹ שִׁכְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר וְלֹא תָּדִישׁ, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם ה, ז ורמב״ם שם), עֹמֶר שֶׁשְּׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים וְלֹא בַּעַל הַשָּׂדֶה, אוֹ בַּעַל הַשָּׂדֶה וְלֹא פּוֹעֲלִים, אוֹ שֶׁשְּׁכָחוּהוּ שְׁנֵיהֶם וְיֵשׁ שָׁם אֲחֵרִים שֶׁלֹּא שְׁכָחוּהוּ, אֵין זֶה שִׁכְחָה עַד שֶׁיִּשָּׁכַח מִכָּל אָדָם. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת פֵּאָה [יו״ד סימן שלב].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בִּזְקָרִים וּנְקֵבוֹת, בְּמִקּוֹמוֹת שֶׁתְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגִים שָׁם. וּכְבָר כָּתַבְתִּי כָּל עִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וּמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שָׁם בַּאֲרֻכָּה בְּסֵדֶר שׁוֹפְטִים בְּמִצְוַת הַפְּרָשַׁת תְּרוּמָה גְּדוֹלָה (מצוה תקז). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְחָזַר לָשׁוּב לְקַחְתּוֹ בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה, וּמַרְאֶה בְּעַצְמוֹ נֶפֶשׁ רָעָה.

מצוה תקצג

א **שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת הַשִּׁכְחָה** – שֶׁנִּמְנָעְנוּ מִלָּקַחַת עֹמֶר הַשִּׁכְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יט) וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם לאוין ריד). וּמִצְוַת הַשִּׁכְחָה הִיא גַּם כֵּן בָּאִילָן.

ב וְזֶה הַלָּאו הוּא מִן הַלָּאוִין הַנִּתָּקִין לַעֲשֹׂה, שֶׁכָּל מִי שֶׁעָבַר וְלָקַח הַשִּׁכְחָה חַיָּב לְהַחְזִיר אוֹתָהּ לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה. וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר זֶה בְּעִנְיַן שִׁלּוּחַ הַקֵּן (מצוה תקמד), שֶׁכָּל לֹא תַּעֲשֶׂה הַנִּתָּק לַעֲשֹׂה קַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה, וְאִם לֹא קִיְּמוֹ וְגַם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ עוֹד, וּכְגוֹן שֶׁאָבַד אוֹ נִשְׂרַף אוֹתוֹ הַדָּבָר, לוֹקֶה. וְהַמָּשָׁל בָּזֶה, הַפֵּאָה שֶׁיֵּשׁ לָאוּ בְּקָצִירָתָהּ (מצוה ריז), וְאִם קָצַר אוֹתָהּ לֹא יִתְחַיֵּב מַלְקוּת עַל הַקָּצִירָה, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עִוֵּת שֶׁיִּתְּנֶנָּה לָעֲנִיִּים בְּשִׁבֳּלִים, וַאֲפִילּוּ דָּשׁ הַחִטָּה וּטְחָנָהּ וַאֲפָאָהּ יִתֵּן מֵהַפַּת שִׁעוּר הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים, וַהֲרֵי עֲדַיִן בְּיָדוֹ לְתַקֵּן וְלֹא יִלְקֶה. אֲבָל אִם יִקֵּר מִקְרֶה שֶׁתֹּאבַד הַחִטָּה הַהִיא כֻּלָּהּ אוֹ תִּשָּׂרֵף, יִלְקֶה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹ עוֹד לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ, וּכְבָר עָבַר עַל הַלָּאו וְלֹא יוּכַל לְתַקֵּן, וְזֶה יִקָּרֵא בְּגִמְרָא לֹא קִיְּמוֹ. וְאִם הוּא בְּיָדָיו אִבֵּד הַחִטָּה אוֹ אֲכָלָהּ כֻּלָּהּ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ הַמַּלְקוּת, וְזֶה נִקְרָא בְּגִמְרָא בְּטָלוֹ, כִּי הוּא הַגּוֹרֵם לְבַטֵּל הַלָּאו בְּטוּל שֶׁאֵין בּוֹ עוֹד תַּקָּנָה בְּיָדָיו. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ בְּמַכּוֹת (טז, א) בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין גַּבֵּי מִצְוַת שִׁלּוּחַ הַקֵּן בְּעִנְיַן קִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת, וְנוֹדַע שֶׁהָאַחֶרֶת הַהִיא הִיא פֵּאָה, כִּדְמַסִּיק הָתָם, אֶלָּא זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת אַהָא, כְּלוֹמַר מִן הַפֵּאָה, וְנִשְׁאַר הָעִנְיָן כֵּן, אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיִּרְצֶה לוֹמַר שֶׁשִּׁלּוּחַ הַקֵּן וְהַפֵּאָה בִּלְבַד הֵן בְּדִין זֶה דְּקִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ, אֲבָל כַּוָּנָתָם לוֹמַר הַפֵּאָה וְכָל מָה שֶּׁדִּינוֹ כָּמוֹהָ, כְּמוֹ הַפֶּרֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַלֶּקֶט וְהָעוֹלֵלוֹת, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הוּא לָאוּ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְיִתָּכֵן בָּהֶם כָּל מָה שֶׁיִּתָּכֵן בַּפֵּאָה מִן קִיְּמוֹ וְלֹא קִיְּמוֹ אוֹ בְּטָלוֹ וְלֹא בְּטָלוֹ, כִּי הַכָּתוּב שֶׁלִּמְּדָנוּ מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּשׁ בְּפֵאָה קוּם עֲשֵׂה הוּא מָה שֶּׁכָּתוּב בָּהּ לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם (ויקרא יט י), וּבְעֹמֶר הַשִּׁכְחָה וּבִשְׁאָר הַנִּזְכָּרִים יֵשׁ בָּהֶן כְּמוֹ כֵן לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה תַּעֲזֹב אֹתָם, אוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה. וְקִבֵּל זֶה הָעִנְיָן וַהֲבִינֵהוּ, שֶׁהוּא נֶעֱלָם קְצָת מֵאֲשֶׁר בָּא בַּגְּמָרָא הַלָּשׁוֹן סָתוּם בְּמִקְצָת, שֶׁאָמְרוּ אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת.

ג מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. וְעִנְיָנָהּ כָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּשִׁכְחָה שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקצב).

מצוה תקצד

א **מִצְוָה לְהַלְקוֹת לָרָשָׁע** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ הַבֵּית דִּין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לְהַלְקוֹת הָעוֹבְרִים עַל קְצָת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ עִנְיַן מַלְקוּת הַנִּזְכָּר בַּגְּמָרָא, וְכָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְתִּי בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב מַלְקוּת, וְאֶכְתֹּב בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בְּמָה שֶׁאֲנִי עָתִיד לִכְתֹּב, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ב) וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ וְגוֹ׳.

ב מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם, וְרָצָה בָּרוּךְ הוּא לְיַסְּרָם עַל הָעֲבֵרוֹת, כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ אֵלָיו וְיִזְכּוּ בָּאַחֲרוֹנָה בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (משלי יט, יח) יַסֵּר בִּנְךָ כִּי יֵשׁ תִּקְוָה וְאֶל הֲמִיתוֹ אַל תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ. וּמִזֶּה הַיְסוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כב, ב) שֶׁאוֹמְדִין הַמְחַיֵּב מַלְקוּת שֶׁלֹּא יָמוּת בְּמַכַּת הַמַּלְקוּת, וּכְפִי מַה שֶּׁהָיוּ מְשַׁעֲרִין בּוֹ שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל מִן הַמַּכּוֹת וְלֹא יָמוּת, בָּהֶן הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁאָמְדוּהוּ וְהִתְחִילוּ לְהַכּוֹתוֹ, אִם רָאוּ יָמוּת בְּמַכַּת הַמַּלְקוּת, וּכְפִי מַה שֶּׁהָיוּ מְשַׁעֲרִין בּוֹ שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל מִן הַמַּכּוֹת וְלֹא יָמוּת, בָּהֶן הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁאָמְדוּהוּ וְהִתְחִילוּ לְהַכּוֹתוֹ, אִם רָאוּ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִסְבֹּל הָאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ, מַנִּיחִין אוֹתוֹ, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (שם) לָקָה מִקְצָת וְרָאוּ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקַבֵּל מָה שֶׁאָמְדוּהוּ פָּטוּר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שָׁם בַּפֶּרֶק הַנִּזְקָק (שם) כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת שְׁתֵּי יָדָיו לָעַמּוּד, וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו, אִם נִקְרְעוּ נִקְרָעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרָמוּ, עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ, וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאֲחוֹרָיו, וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה אֶחָד לִשְׁנַיִם, וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה, וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ, יָדָהּ טֶפַח וּרְחָבָהּ טֶפַח, וּמַכֶּה אוֹתוֹ שְׁלִישׁ מַכּוֹת מִלְּפָנָיו, וּשְׁתֵּי יָדוֹת מֵאֲחוֹרָיו, וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא אִם לֹא תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת... וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ וְגוֹ' (דברים כח נח-נט). וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בַּפֶּרֶק הַנִּזְקָק בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [ה' סנהדרין פ"ו].

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין סָמוּךְ. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ב, א) מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, כְּלוֹמַר שֶׁשְּׁלֹשָׁה בֵּית דִּין סְמוּכִין מַלְקִין, וְאֵין צָרִיךְ לְעִנְיַן מַלְקוּת בֵּית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּבֵית דִּין הָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִלְקָה הַמְחֻיָּב מַלְקוּת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד, כִּי בְּיִרְאַת הַדִּין תִּתְקַיֵּם הַדָּת בֶּהָמוֹן.

מצוה תקצה

א **שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף לָהֶכּוֹתוֹ** – שֶׁנִּמְנַע הַדַּיָּן מֵהַכּוֹת הַחוֹטֵא הַכָּאוּת גְּדוֹלוֹת. וּבְאוּר זֶה הָעִנְיָן, כָּךְ הוּא, שֶׁכָּל הַמְחֻיָּב מַלְקוּת, תַּכְלִית מָה שֶׁיִּלְקֶה אַרְבָּעִים הַכָּאוֹת חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּאָה בַּקַּבָּלָה (ספהמ"צ להרמב"ם לאוין ש). וְלֹא יַכֶּה לְשׁוּם אָדָם עַד שֶׁיְּשַׁעֵר הַהַכָּאָה שֶׁתִּהְיֶה כְּפִי יְכֹלֶת הַמַּכֶּה וְשָׁנָיו וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ, וְאִם יָכוֹל לִסְבֹּל הַכָּאַת גְּבוּל הָעֹנֶשׁ כֻּלּוֹ יַכֶּה, וְאִם לֹא יוּכַל לְסָבְלוֹ כֻּלּוֹ יַכֶּה כְּפִי יְכָלְתּוֹ. וְאֵין פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ הַכָּאוֹת לְעוֹלָם, וְתַכְלִית חֶשְׁבּוֹן מִנְיַן הַמַּכּוֹת לְעוֹלָם אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּבָאָה הַמְּנִיעָה מֵהוֹסִיף לְהַכּוֹתוֹ אֲפִלּוּ הַכָּאָה אַחַת עַל הַמִּנְיָן הַזֶּה אוֹ עַל מָה שֶׁיִּשַּׁעֵר הַשּׁוֹפֵט שֶׁיִּסְבְּלֵהוּ, וְעַל כָּל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ג) "לֹא יוֹסִיף", וְכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי אִם הוֹסִיף עוֹבֵר בִּלֹּא תַּעֲשֶׂה, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן עַל כָּל אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יוֹסִיף, פֶּן יוֹסִיף.

ב וַחֲכָמִים הֵם חִסְּרוּ אַחַת מֵהָאַרְבָּעִים לְגֶדֶר לָאו דְּ"לֹא יוֹסִיף", כֵּן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (סנהדרין יז, א), וְהוּא תֵּמַהּ לְפִי הַגְּמָרָא. וְזֶה הַלָּאו הִיא אַזְהָרָה מֵהַכּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאִם הַחוֹטֵא זֶה אָנוּ מַזְהָרִים עָלָיו שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, שְׁאָר כָּל אָדָם לֹא כָל שֶׁכֵּן? וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מָנְעוּ אוֹתָנוּ אֲפִלּוּ מִלְּרְמֹז לְהַכּוֹת, אָמְרוּ (שם נח, ב) כָּל הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, יג) וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ.

ג שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ. נִגְלֶה הוּא לַכֹּל, שֶׁאֵינוֹ בְּדִין וְאֵינוֹ רָאוּי לְהַכּוֹת בְּרִיָּה, כִּי אִם כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ לְיַסְּרוֹ עַל פִּי בֵּית דִּין.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין טז ב), כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה מַכּוֹת הוּא יָכוֹל לִסְבֹּל אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֲמָדוּהוּ שֶׁהוּא יָכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים אֵין אוֹמְרִין יִלְקֶה אַחַת וְעֶשְׂרִים שֶׁהֵן מִשְּׁלָשׁוֹת, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. וּמִי שֶׁאֲמָדוּהוּ לִלְקוֹת וּכְשֶׁהִתְחִילוּ לְהַלְקוֹת נִתְקַלְקֵל בִּרְעִי אוֹ בְּמֵי רַגְלַיִם, אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה ג) וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, מִכָּאן שֶׁנִּקְלָה נִפְטָר. נִפְסְקָה הָרְצוּעָה קֹדֶם שֶׁגָּמְרוּ לְהַלְקוֹתוֹ וַאֲפִילּוּ בַּמַּכָּה הָרִאשׁוֹנָה, פָּטוּר. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד וְנִתַּק הַמֵּיתָרִים בְּכֹחוֹ וּבָרַח, פָּטוּר. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִקְלָה אָחִיךָ, כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה אָחִיךָ הוּא. וְאַף כָּל מְחֻיְּבֵי כְּרִיתוֹת שֶׁלָּקוּ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כג א) שֶׁנִּפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת [פרק שלישי].

ה וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה לְעִנְיַן שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת, אֲבָל לְעִנְיַן אִסּוּר הַמּוֹסִיף בְּמַלְקוּת אֵינוֹ נוֹהֵג אוֹתוֹ הָעִנְיָן אֶלָּא בִּזְמַן יִשּׁוּב הָאָרֶץ, שֶׁהָיָה לָנוּ בֵּית דִּין הָרְאוּיִין לְהַלְקוֹת. וְהָעוֹבֵר (רמב"ם שם יב) עַל זֶה וְהִכָּה יִשְׂרָאֵל הַכָּאָה גְּדוֹלָה שֶׁיִּתְחַיֵּב לוֹ עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמִין שֶׁל פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר אֵינוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוּת, לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, וְקַיְמָא לַן אֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם. וְאִם הִכָּהוּ מַכָּה קַטָּנָה שֶׁאֵין מִתְחַיֵּב עָלֶיהָ שָׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ יוֹתֵר חַיָּב עָלֶיהָ מַלְקוּת. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁרָאוּי לוֹמַר, דִּין זֶה חִדּוּשׁ הוּא שֶׁחִדְּשָׁה הַתּוֹרָה.

מצוה תקצו

א **שֶׁלֹּא לַחְסֹם בְּהֵמָה בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּהּ** – שֶׁלֹּא נִמְנַע הַבְּהֵמָה מִלֶּאֱכֹל מִמָּה שֶׁתַּעֲבֹד בּוֹ בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, כְּגוֹן שֶׁתְּדוּשׁ תְּבוּאָה אוֹ תִּשָּׂא תֶּבֶן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם עַל גַּבָּהּ, שֶׁאֵין רְשׁוּת לָנוּ לִמְנָעָהּ מִלֶּאֱכֹל מִמֶּנָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ד) לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְלַמֵּד עַצְמֵנוּ לִהְיוֹת נַפְשֵׁנוּ נָפֶשׁ יָפָה בּוֹחֶרֶת הַיֹּשֶׁר וּמְדַבֶּקֶת בּוֹ וְרוֹדֶפֶת אַחַר הַחֶסֶד וְהַחֶמְלָה, וּבְהַרְגִּילֵנוּ אוֹתָהּ עַל זֶה אַף עַל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ רַק לְשַׁמְּשֵׁנוּ, לָחוּס עֲלֵיהֶן לְחַלֵּק לָהֶן חֵלֶק מִיְּגִיעַת בְּשָׂרָן, תִּקֵּן לָהּ הַנֶּפֶשׁ דַּרְכָּהּ בְּהָרְגֵּל זֶה, לְהֵטִיב אֶל בְּנֵי אָדָם וְלִשְׁמוֹר אוֹתָם מֵהַעֲבִיר עֲלֵיהֶם הַדֶּרֶךְ בְּשׁוּם דָּבָר שֶׁרָאוּי לָהֶם, וּלְשַׁלֵּם שְׂכָרָם כְּכָל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ טוֹב, וּלְהַשְׁבִּיעָם מֵאֲשֶׁר יִיגְעוּ בּוֹ. וְזֶה הַדֶּרֶךְ רָאוּי יֵלְכוּ בָּהּ עַם הַקֹּדֶשׁ הַנִּבְחָר.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ פט, א רמב״ם שכירות פי״ג הל׳ א ב) שֶׁאִסּוּר חֲסִימָה הוּא כְּשֶׁעוֹשֶׂה הַבְּהֵמָה בְּגִדּוּלֵי הַקַּרְקַע, בֵּין בִּמְחֻבָּר בֵּין בְּתָלוּשׁ. וְאֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד כָּל מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים בִּכְלַל אִסּוּר זֶה. וְאֶחָד הַדָּשׁ וְאֶחָד כָּל שְׁאָר מִינֵי מְלָאכוֹת שֶׁל גִּדּוּלֵי קַרְקַע, וְלֹא נֶאֱמַר שׁוֹר בְּדִישׁוֹ אֶלָּא בַּהֹוֶה. וְהַחוֹסֵם אֶת הַפּוֹעֵל פָּטוּר. וְאֶחָד הַחוֹסֵם אוֹתָהּ בִּשְׁעַת מְלָאכָה אוֹ קֹדֶם מְלָאכָה וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה בָּהּ מְלָאכָה חַיָּב מִשּׁוּם חֲסִימָה. וְדִין הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל גּוֹי (שם צ, א), וְהָאוֹמֵר לְגוֹי חֲסֹם פָּרָתִי וְדוֹשׁ בָּהּ, וְדִין אִם הָיָה רַע לִבְנֵי מֵעָיהָ מָה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה בּוֹ, וְדִין פָּרוֹת הַמְּהַלְּכוֹת עַל הַתְּבוּאָה (שם פט, ב), וְיֵתֶר פְּרָטֶיהָ, מִבְּאָרִין בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי מִבָּבָא מְצִיעָא [ח״ה סי׳ שלח].

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר (שם צ, ב) עַל זֶה וְחָסַם פָּרָתוֹ וְדָשׁ בָּהּ, חַיָּב מַלְקוּת. וַאֲפִלּוּ חָסָמָהּ בְּקוֹל לוֹקֶה, כְּגוֹן שֶׁמּוֹנֵעַ הַפָּרָה מִלֶּאֱכוֹל בְּקוֹל גַּעֲרוֹתָיו, שֶׁעַקִּימַת שְׂפָתָיו בָּזֶה הוּא חֲשׁוּב מַעֲשֶׂה גָּדוֹל לְהַלְקוֹתוֹ עָלָיו, כַּנִּרְאֶה בְּסַנְהֶדְרִין (סה ב). (וְתַמַּהּ הוּא מַאי שְׁנָא הָכָא מִשְּׁאָר דּוּכְתֵי דְּאֵין לוֹקִין עַל לָאו דְּאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה). וְהַשּׁוֹכֵר בְּהֵמָה וַחֲסָמָהּ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים אַרְבַּעַת קַבִּין לַפָּרָה, וּשְׁלֹשֶׁת קַבִּין לַחֲמוֹר.

מצוה תקצו

א **שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא הַיְבָמָה לְאַחֵר עַד שֶׁתַּחְלֹץ** – שֶׁנִּמְנַע כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִלָּבוֹא עַל הַיְבָמָה בְּעוֹדָנָּה תַּחַת זִקַּת הַיָּבָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ה) לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוֹת הַיִּבּוּם אֶכְתֹּב מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי בּוֹ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל יִבּוּם שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תקצח). וְגַם שָׁם אֶכְתֹּב קְצָת דִּינֵי הַמִּצְוָה וְעִנְיָנָהּ כְּמִנְהָג סֵפֶר זֶה. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָא עַל הַיְבָמָה וְהִיא תַּחַת זִקַּת הַיָּבָם, חַיָּב מַלְקוּת. וְעִקַּר אַזְהָרָה זוֹ הִיא עַל הָאֲנָשִׁים, וְגַם הִיא בִּכְלַל הָאִסּוּר שֶׁלֹּא תָּבוֹא וְתִנָּשֵׂא לְשׁוּם אָדָם עַד שֶׁתִּפָּטֵר מִן הַיָּבָם. וְאֶפְשָׁר שֶׁאִם עָבְרָה וְנִבְעֲלָה לְרִצּוֹנָהּ וְעוֹדָהּ זְקוּקָה לַיָּבָם שֶׁגַּם הִיא בְּחִיּוּב הַמַּלְקוּת [א״ה סימן קעג].

מצוה תקצח

א **מִצְוַת יִבּוּם** – שֶׁנִּצְטַוָּה מִי שֶׁמֵּת אָחִיו וְלֹא הִנִּיחַ בָּנִים לְקַח אֵשֶׁת אָחִיו הַמֵּת לוֹ לְאִשָּׁה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא יָבָם בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ה) יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאִישׁ חָרֵי הִיא כְּאָחֹת מֵאֵיבָרָיו, שֶׁכֵּן יְחַיֵּב הַשָּׁבַע מִפְּנֵי מַעֲשֶׂה הָאָב הָרִאשׁוֹן שֶׁלִּקָּחָהּ אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו וּמִמֶּנָּה בָּנָה לוֹ הָאֵל אִשָּׁה, וְהָאִישׁ הַזֶּה שֶׁמֵּת בְּלֹא בָנִים, שֶׁיִּהְיֶה חֵלֶק מִמֶּנּוּ לְזָכְרוֹן לוֹ וּלְמַלֹּאת מְקוֹמוֹ בָּעוֹלָם לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְעוֹד אֵין זֵכֶר לוֹ בָּעוֹלָם הַגּוּפָנִי זוּלָתִי זֹאת הָאִשָּׁה, שֶׁהִיא עֶצֶם מֵעֲצָמָיו וּבָשָׂר מִבְּשָׂרוֹ, הָיָה מֻחְסָדֵי הָאֵל עָלָיו לְהָקִים לוֹ זֶרַע מִמֶּנָּה עַל יְדֵי אָחִיו שֶׁהוּא גַּם כֵּן כַּחֲצִי בְּשָׂרוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַזֶּרַע מְמַלֵּא מְקוֹמוֹ וְעוֹבֵד בּוֹרְאוֹ תַּחְתָּיו, וְיִזְכֶּה עַל יָדוֹ בְּעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת אֲשֶׁר הוּא שָׁם, כְּמוֹ שֶׁיִּדּוּעַ, דִּבְרָא מְזַכֶּה אַבָּא, שֶׁכֵּן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קד, א) בְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא, אַבָּא לָא מְזַכֶּה בְּרָא, וּכְמוֹ כֵן בֶּאֱמֶת הָאָח הַחַי אֲשֶׁר הוֹלִיד הַבָּנִים מִן הַיְבָמָה גַּם אֵלָיו חֵלֶק בָּהֶם וְזוֹכֶה גַּם הוּא בִּזְכוּתָם, אָמְנָם לֹא לוֹ יִהְיֶה כָּל הַזְּכוּת, כִּי גַּם אָחִיו יֵשׁ חֶלְקוֹ בִּשְׁבִיל הַחֵלֶק הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהֶם, וְהִיא הָאִשָּׁה שֶׁנָּפְלָה לְחֶלְקוֹ בַּחֻלָּקָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ג וּלְפִי זֶה שֶׁזָּכַרְנוּ עַל צַד הַפְּשָׁט, כְּשֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב (בראשית לח, ט) וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע, עִנְיָנוֹ לוֹמַר כִּי כָּל זְכוּת הַזֶּרַע לֹא יִהְיֶה לוֹ, שֶׁאָחִיו יְטוֹל חֵלֶק בָּהֶם, וּלְמִקְצָת הַזְּכוּת לֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ. גַּם כִּי אוּלַי שֶׁעִקַּר הַזְּכוּת לָאָח הַמֵּת, לְפִי שֶׁהוּא כְּבַעַל הַקַּרְקַע, וְהָאָח הַחַי כְּאָרִיס, וְכָעִנְיָן שֶׁיִּדּוּעַ בָּאֲרִיסִין שֶׁיֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיִּתְּנוּ הַזֶּרַע מִשֶּׁלָּהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות כב, ב) שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לְאָחִיו שׁוּם זֵכֶר בָּעוֹלָם, בֵּן אוֹ בַת אוֹ בְּנֵי בָנִים מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת וַאֲפִלּוּ מַמְזֵרֶת, שֶׁפּוֹטְרִים אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַיִּבּוּם, נִרְאֶה בָּזֶה, שֶׁאֵין הָעִנְיָן, רַק לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ וְלָתֵת לוֹ חֵלֶק וּזְכוּת בְּעוֹלָם הַזֶּה הַגּוּפָנִי (עי׳ מורה נבוכים ח״ג פמ״ט). וְהִנְנִי עִם דַּעְתִּי שֶׁיֵּשׁ בַּמִּצְוָה הַזֹּאת עִקָּר גָּדוֹל וְטַעַם נָכוֹן אֲמִתִּי אֲצָל הַמְקֻבָּלִים, אֶסְמֹךְ עַל מָה שֶׁכָּתַבְתִּי בִּרְאשׁ סִפְרִי, וְעָרַכְתִּי שָׁם הִתְנַצְּלוּתִי לְבַל אֶחְשַׁךְ עַצְמִי מִכְּתֹב כָּל מַחְשַׁבְתִּי בִּכְשֶׁשׁ טַעַם הַמִּצְוֹת, לְעוֹרֵר רוּחַ הַיְלָדִים לִשְׁאוֹל שְׁאֵלוֹת בָּהֶם אֶל גְּדוֹלֵיהֶם וּמוֹרֵיהֶן, מִתּוֹךְ הָעֵסֶק בָּהֶם אוּלַי יִתְגַּלְגֵּל זְכוּת עַל יָדִי לְגַלּוֹת אֲמִתַּת עִנְיְנֵיהֶם, וְאָזְכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי עִמָּהֶם.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יג, ב רמב״ם יבום א א) שֶׁמִּצְוַת הַיִּבּוּם הִיא, בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָחִיו מִן הַנִּשּׂוּאִין אוֹ אֲפִלּוּ מִן הָאֵרוּסִין. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם יז, ב רמב״ם שם ז) שֶׁלְּעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה וְלִירֻשָּׁה אֵינָם חֲשׁוּבִים אַחִים אֶלָּא אַחִים מֵאָב, אַף עַל פִּי שֶׁלְּעִנְיַן אֲבֵלוּת וּלְעִנְיַן עֵדוּת נִקְרָאִים אַחִים אֲפִלּוּ אַחִים מֵאֵם. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (שם מג, ב רמב״ם שם ט, יב) שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וּמֵת וְלֹא הִנִּיחַ בֵּן מֵאַחַת מֵהֶן שֶׁאֶחָד מִן הָאַחִים מְיַבֵּם אוֹ חוֹלֵץ לְאַחַת מֵהֶן וְיִתְרוּ כֻּלָּן, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְיַבֵּם שְׁתַּיִם, לֹא הוּא וְלֹא שְׁאָר אֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו וּבָא הַפְּרוּשׁ עָלָיו (שם

מד א) בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, כְּלוֹמַר הָאָח הָאֶחָד, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים, וְגַם אִם עָשָׂה כֵּן עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ, וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְלֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ.

ה וּמִצְוָה (שם כד, א רמב״ם שם ב ו) לְכַתְּחִלָּה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם. וּכְמוֹ כֵן אֵין יְכוֹלִין לַחְלֹץ כִּי אִם לְאַחַת. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְחַלְּצָה הָאַחַת נֶאֱסָרָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ עַל הַחוֹלֵץ וְעַל כָּל שְׁאָר הָאַחִים, מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שְׁנִיּוֹת, אֲבָל וַדַּאי אֵין בָּהֶן אִסּוּרֵי תּוֹרָה מֵאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד נִסְתַּלֵּק אִסּוּר מֵעַל נָשָׁיו, לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן קִדּוּשִׁין כַּשְּׁנִיּוֹת. וְהַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ אֲסוּרוֹת לוֹ, וְהַקְּרוֹבוֹת זְכָרִים בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת, וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לְבָנוֹ אוֹ לְאָחִיו, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, חֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ. וְכֵן אִם מֵתָה יְבָמָה קֹדֶם יִבּוּם וַחֲלִיצָה חֲרֵי דִינָהּ לְעִנְיַן קְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁמֵּתָה תַּחְתָּיו. וְכָל אִסּוּרִין אֵלּוּ, מִדִּבְרֵיהֶם.

ו וּמָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מא, א) שֶׁהַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַחְלֹץ עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וּמִיּוֹם הַיִּבּוּם אוֹ יוֹם הַחֲלִיצָה, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע שְׁנֵי הָאַחִין, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא תַחְלֹץ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה לָמְדוּ הַדָּבָר מִדְּרָשָׁא בַּגְּמָרָא (שם ב). וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן זֶה (שם לה, ב), שֶׁאִם הִנִּיחַ הָאָח הָרִאשׁוֹן אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהִפִּילָה אַחַר מוֹתוֹ, חֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם אוֹ תַּחְלֹץ. וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי, פְּטוּרָה מִן הַיִּבּוּם וּמִן הַחֲלִיצָה וַאֲפִילּוּ מֵת הַוָּלָד מִיָּד מִדִּין תּוֹרָה, אֲבָל חֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁלֹּא תִּפָּטֵר עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו לַוָּלָד, אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

ז וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן זֶה (שם נג, ב רמב״ם יבום פ״ב הל׳ ג ד) שֶׁהַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין שֶׁהוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא עֶרָה אוֹ יְשֵׁנָה, בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, וְאֶחָד הַמְּעָרֶה אוֹ הַגּוֹמֵר בִּיאָתוֹ עָלֶיהָ, חֲרֵי זֶה יִבּוּם וְקָנָה אוֹתָהּ. וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְעֹל, אֲבָל לֹא נִתְכַּוֵּן לִבְעֹל לֹא קָנָה. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים (שם נב, א) שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ בִּפְנֵי עֵדִים, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא בַּגְּמָרָא מַאֲמָר, וְאֵין מַאֲמָר זֶה קוֹנֶה בַּיְבָמָה קִנְיָן גָּמוּר, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ. הִנֵּה שֶׁעִנְיַן הַיְבָמָה תָּלוּי בַּבִּיאָה.

ח וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם עט, ב רמב״ם שם פ״ו ה״ח) בְּעִנְיַן זֶה שֶׁיֵּשׁ נָשִׁים שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַיִּבּוּם וְגַם מִן הַחֲלִיצָה, וְאֵלּוּ הֵן, אֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְאֵשֶׁת הַשּׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת הַקָּטָן, וְהָאֵילוֹנִית, וּמִי שֶׁהִיא עֲרָוָה עַל הַיָּבָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, פָּרַט לִסְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁשְּׁמָם מָחוּי הוּא, הוֹאִיל וְאֵינָם רְאוּיִים לְיַלֵּד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן חֲרֵי הֵן כְּמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנֶאֱמַר וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד, פָּרַט לָאֵילוֹנִית, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיַלֵּד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ, לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה, פָּרַט לְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה וְקָטָן, שֶׁאֵין לָהֶם אֵישׁוּת כְּלָל, וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, פָּרַט לְעֶרְוָה שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לְקוּחִין. וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים שֶׁאֵין בָּהֶן לְקוּחִין מָנוּ חֲכָמִים (ריש יבמות), שֶׁהֵן פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. וְאָמְרוּ גַּם כֵּן (רמב״ם שם פ״ו הל׳ ו ז), שֵׁשׁ מִן הַנָּשִׁים שֶׁמִּתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת, וּמֵהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וְיֵשׁ אַחַת גַּם כֵּן שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לֹא לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה וְאֵין לָהֶם זִקָּה כְּלָל, וְיֵשׁ שֶׁהֵם רְאוּיִים לַחֲלִיצָה וְאֵינָם רְאוּיִים לְיִבּוּם, וְיֵשׁ שֶׁהֵם רְאוּיִים לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה. וְיֶתֶר רַבֵּי פְּרָטֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה, מְבֹאָרִים כֻּלָּם מֻשְׁלָם בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְחֻבֶּרֶת עַל זֶה וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.

ט וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא יִבֵּם יְבִמְתּוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ בִּיאָה אַחַת, שֶׁהִיא עִקַּר מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה אוֹ שֶׁלֹּא פְּטָרָהּ בַּחֲלִיצָה, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תקצט

א **מִצְוַת חֲלִיצָה** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַיְבָמָה (עי׳ ספהמ״צ עשה ריז) חוֹלֶצֶת לַיָּבָם נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ כְּשֶׁלֹּא יִרְצֶה לִשָּׂא אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה ט) וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ.

ב מִשֶּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה הַזֹּאת הָיְתָה רְאוּיָה לְשַׁמֵּשׁ הָאִישׁ הַזֶּה תַּחַת אָחִיו, מִן הַטַּעַם שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה בְּמִצְוַת יִבּוּם, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ, צִוְּתָה הַתּוֹרָה שֶׁתַּעֲשֶׂה אִלְּיוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁמּוֹשׁ זֶה שֶׁל חֲלִיצַת נַעַל, שֶׁהוּא שְׁמוּשׁ הָעֶבֶד הַקָּנוּי בְּפִרְסוֹם לִפְנֵי בֵּית דִּין, לְהַרְאוֹת לַכֹּל שֶׁקָּנוּיָה הָיְתָה לוֹ לְגַמְרֵי, וְכִי רָאוּי הָיָה לוֹ לְיַבֵּם אוֹתָהּ, מִן הַטַּעַם הַנִּזְכָּר בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת, וּלְפִי שֶׁהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁמֻּטָּל עָלָיו, לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם הִיא יוֹצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ, וְיָרְקָה בְּפָנָיו לְהוֹדִיעַ שֶׁנִּפְטְרָה מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, וְאֵינָהּ מְשֻׁעְבֶּדֶת לוֹ עוֹד לַחְלֹק לוֹ כָּבוֹד בְּשׁוּם דָּבָר, אֲבָל הוּא חָשׁוּב אֵלֶיהָ כְּאִישׁ זָר שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו מִלִּירוֹק בְּפָנָיו, וְתֵלֵךְ לָהּ מֵעַתָּה וְתַנָּשֵׂא לְכָל מִי שֶׁתִּרְצֶה.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות יז, ב) כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו, פָּרָט לְאֵשֶׁת אָח שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בָּהּ חִיּוּב שֶׁל יִבּוּם וְלֹא שֶׁל חֲלִיצָה, כְּגוֹן שֶׁנּוֹלַד וֶה הָאָח הַחַי אַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו. וּמָה שֶּׁדָּרְשׁוּ גַּם כֵּן (שם) אַחִים יַחְדָּו, הַמְיֻחָדִים בְּנַחֲלָה, פָּרָט לְאַחִים מִן הָאֵם, שֶׁאֵינָם בְּחִיּוּב יִבּוּם וַחֲלִיצָה. וּבֵן אֵין לוֹ, עַיֵּן עָלָיו, כְּלוֹמַר שֶׁאִם יֵשׁ לָאָח בֵּן אוֹ בַּת מִכָּל מָקוֹם אוֹ בֶּן בֵּן, אוֹ בַּת בַּת, אוֹ בֶּן בַּת, אוֹ בַּת בַּת וְכָל יוֹצְאֵי יָרֵךְ אֵין שָׁם מִצְוַת יִבּוּם וַחֲלִיצָה מִן הַסַּעַם שֶׁזָּכַרְנוּ בְּמִצְוַת יִבּוּם.

ד וְזֶהוּ סֵדֶר חֲלִיצָה, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדְנוּהוּ מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּגְּמָרָא (פרק מצות חליצה), וְכֵן נָהוּג הַיּוֹם. יִבְּרְרוּ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים שֶׁיּוֹדְעִים לְהַקְרוֹת הַיָּבָם וְהַיְבָמָה מָה שֶּׁחַיָּבִים לִקְרוֹת, וְהֵם הַנִּקְרָאִים דַּיָּנִים, וְיוֹסִיפוּ עוֹד עִמָּהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ חֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפָרְסוּמֵי מִלְתָא, אוֹ עַד עֲשָׂרָה (שם קא ב), וְכֵן נָהֲגוּ הָעָם. וְיִזָּהֲרוּ (שם קד, א) הַחֲמִשָּׁה דַּיָּנִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, וְלֹא לַיָּבָם וְלַיְבָמָה, וְיֹאמְרוּ זֶה לָזֶה נֵלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְנִקְבַּע מָקוֹם לַחֲלִיצָה שֶׁל פְּלוֹנִית, כִּי כֵן אָמַר רָבָא (שם קא, ב), צְרִיכִי דַּיָּנֵי לְמִקְבַּע דֵּכְתָּא, וְיֵלְכוּ שָׁם וְיֵשְׁבוּ הַדַּיָּנִין, וְהַיָּבָם וְהַיְבָמָה יַעַמְדוּ כְּמוֹ בְּדִין, שֶׁהַדַּיָּנִין בִּישִׁיבָה, וּבַעֲלֵי הַדִּין בַּעֲמִידָה, וּבָזֶה אֵין עִכּוּבָא, שֶׁאִם עָשׂוּ בִּישִׁיבָה אֵין חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה בְּכָךְ, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁאֲלוּ הַדַּיָּנִין אִם הַיָּבָם הוּא גָּדוֹל בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וְשֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְיֵדְעוּ גַּם כֵּן בְּבֵרוּר אִם זֹאת הָאִשָּׁה הַחוֹלֶצֶת הִיא אֵשֶׁת הַמֵּת אָחִיו שֶׁל זֶה הַחוֹלֵץ, כִּדְאָמַר רָבָא, אֵין חוֹלְצִין, אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין (שם קו, א). וּכְשֶׁיֵּדְעוּ כָּל זֶה בְּוַדַּאי וְיִתְבָּרֵר לָהֶם הַדָּבָר, יִשְׁאֲלוּ גַּם כֵּן עַל הָאִשָּׁה אִם אָכְלָה אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאִם אָכְלָה אֵין חוֹלְצִין אוֹתָהּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא אָכְלָה דְּבָרִים הַמְּבִיאִין אוֹתָהּ לִידֵי רְקִיקָה, וּבָעֵינַן רְקִיקָה מֵעַצְמָהּ, כִּדְאָמַר רָבָא (שם ב), אָכְלָה תּוּמְא וְרָקְקָה, אָכְלָה גַּרְגְּשְׁתָּא וְרָקְקָה לֹא כְּלוּם הוּא, וְיֵרָקֶה מֵעַצְמָהּ בָּעֵינַן וְלֵיכָּא. מִיהוּ אֵין דָּבָר זֶה מְעַכֵּב, וְאִם חָלְצוּ בְּעִנְיָן זֶה חֲלִיצָתָן כְּשֵׁרָה בְּדִיעֲבַד, שֶׁהֲרֵי רְקִיקָה עַצְמָהּ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת.

ה וְאַחַר כָּךְ, אִם רוֹאִים בֵּית דִּין שֶׁהַיָּבָם וְהַיְבָמָה הֲגוּנִים זֶה לָזֶה (שם קו ב) יִפְתְּחוּ לוֹ בִּיבּוּם וְיֹאמְרוּ לוֹ, אִי נִיחָא לָךְ לְיַבּוּמֵי יַבֶּם, וְאִי לָאו חָלֵץ. וְאִם חָפֵץ לַחְלֹץ יִקַּח לוֹ סַנְדָּל שֶׁכֻּלּוֹ שֶׁל עוֹר, אוֹ מִנְעָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין סַנְדָּל, שֶׁכְּבָר נָהֲגוּ בּוֹ כָּל הָעָם (שם קב א), וְיִזָּהֵר שֶׁיִּהְיֶה תָּפוּר כֻּלּוֹ מֵעוֹר (שם ב), וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה גָּדוֹל בְּיוֹתֵר אֶלָּא בֵּינוֹנִי כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַלֵּךְ בּוֹ, וְגַם לֹא יוֹתֵר קָטָן, אֶלָּא יִהְיֶה חוֹפֶה מִכָּל מָקוֹם אֶת רֹב רַגְלוֹ. וְצָרִיךְ לְכַתְּחִלָּה שֶׁיַּחְלֹץ בִּמְנְעָל שֶׁלּוֹ וּבִמְנְעָל שֶׁל יָמִין, מִיהוּ בְּדִיעֲבַד אֵין דָּבָר זֶה מְעַכֵּב. וְיִהְיוּ שְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל עוֹר אוֹ שֶׁל שֵׂעָר תְּפוּרוֹת בַּמִּנְעָל (שם קז ב), וְיִהְיוּ גְּדוֹלוֹת כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִכְרֹךְ אוֹתָן סָבִיב הָרֶגֶל, וְיִתֵּן הַמִּנְעָל בְּרַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְהוּא יָחֵף וְלֹא עִם בָּתֵּי שׁוֹקַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֵעַל דְּמֵעַל, וְאִם חָלַץ בַּשְּׂמֹאל חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה (שם קד א), וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַמִּנְעָל אָרוֹךְ כָּל כָּךְ, שֶׁיַּעֲלֶה לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה, שֶׁזֶּה גַּם כֵּן הוּא מֵעַל דְּמֵעַל. אֲבָל לְמַטָּה מִן הָאַרְכֻּבָּה אֵינוֹ נִדְאֶה מֵעַל דְּמֵעַל, וְאַחַר כָּךְ יִכְרֹךְ הָרְצוּעוֹת סָבִיב רַגְלוֹ, וְיִקְשֹׁר אוֹתָן שְׁנֵי קְשָׁרִים. וְיַעֲמֹד הַיָּבָם אֵצֶל הַכֹּתֶל אוֹ אֵצֶל עַמּוּד וְיִדְחֹס רַגְלוֹ בָּאָרֶץ, כִּדְאָמַר אֲמֵימָר הַאי מַאן דְּחָלֵץ צָרִיךְ לְמִדְחַסֵּה לְכַרְעֵהּ (שם קג, א).

ו וְאַחַר כָּךְ (שם קו ב) בֵּית דִּין מַקְרִין אֶת הַיְבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מִן מֵאַן יְבָמִי עַד לֹא אָבָה יַבְמִי. וְתִזָּהֵר שֶׁלֹּא תַּפְסִיק בֵּין לֹא אָבָה, אֶלָּא תִּקְרָא שְׁתֵּי תֵּבוֹת אֵלּוּ בְּבַת אַחַת בְּלֹא הֶפְסֵק, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִשְׁתְמַע אָבָה יַבְמִי. וּמַקְרִין לַיָּבָם לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ.

ז וְאַחַר כָּךְ בָּאָה הַיְבָמָה אֵצֶל הַיָּבָם, וְנִגְּשָׁה אֵלָיו וּמַתֶּרֶת אֶת הָרְצוּעוֹת בְּלֹא סִיּוּעַ שֶׁל הַיָּבָם כְּלָל, וּמַשְׁמֶטֶת אֶת הַמִּנְעָל מֵרַגְלוֹ, וּבָזֶה גַּם כֵּן לֹא יְסַיֵּעַ הַיָּבָם כְּלָל, אֶלָּא שֶׁיַּעֲמֹד סָמוּךְ לַכֹּתֶל וְיִדְחֹס רַגְלוֹ יָפָה בַּקַּרְקַע, וְהַכֹּל מְעַכֵּב כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּלְפִי הַגְּמָרָא שָׁלָנוּ (שם קב א), הִיא חוֹלֶצֶת בֵּין בִּשְׂמֹאל בֵּין בְּיָמִין, שֶׁלֹּא מָצִינוּ בַּגְּמָרָא קְפִידָא עַל זֶה. אֲבָל בַּיְרוּשַׁלְמִי (שם י״ב א) אָמְרוּ שֶׁצְּרִיכָה לַחְלֹץ בְּיָמִין, לְפִיכָךְ הַחוֹלֶצֶת תָּחוּשׁ לְעַצְמָהּ וְתַחְלֹץ לְכַתְּחִלָּה בְּיָמִין, וְאִם הִיא גְּדֻמַּת תַּחְלֹץ בַּשְּׂנִיָּה לְכַתְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (שם קה א).

ח וְאַחַר כָּךְ וְיָרְקָה בְּפָנָיו רוֹק שֶׁהוּא נִרְאֶה לַדַּיָּנִים, כִּדְאָמַר רָבָא (שם קו, ב) צְרִיכִין דַּיָּנֵי לְמִחְזֵי רֻקָּא כִּי נָפֵק מִפֻּמַּהּ דִּיבָמָה, וּבָעֵינַן דְּמָטֵי רֻקָּא לַהֲדֵי אַפֵּהּ דְּיָבָם כִּדְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא, שֶׁאִם הוּא אָרֹךְ וְהִיא גּוּצָה וּקְלָטַתּוּ הָרוּחַ, קָרֵינַן בֵּהּ בְּפָנָיו, וְאִם הִיא אֲרֻכָּה וְהוּא גּוּץ וּקְלָטַתּוּ הָרוּחַ, לָא מְהַנֵּי מִידִי, דְּבָעֵינַן דְּמָטֵי עַד לַהֲדֵי אַפֵּהּ, מִיהוּ בָּתַר דְּמָטָא לַהֲדֵי אַפֵּהּ, אִי קְלָטַתּוּ הָרוּחַ לִית לַן בַּהּ.

ט וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין אוֹתָהּ בֵּית דִּין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מִן כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ עַד חֲלוֹץ הַנַּעַל, וְאַחַר כָּךְ עוֹנִין כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם חֲלוּץ הַנַּעַל חֲלוּץ הַנַּעַל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כִּדְתַנְיָא (שם) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה פַּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן, וּבָאת יְבָמָה לַחְלֹץ, אָמַר, עֲנוּ כֻּלְּכֶם חֲלוּץ הַנַּעַל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שם) אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מִצְוַת חֲלִיצָה קוֹרְאָה וְקוֹרֵא, חוֹלֶצֶת וְרוֹקֶקֶת וְקוֹרֵאת, מַאי קָמַשְׁמַע לַן? מַתְנִיתִין הִיא ! קָמַשְׁמַע לַן מִצְוָה, וְאִי אַפֵּהּ לִית לַן בַּהּ, וְכֵן הֲלָכָה.

י וְאַחַר שֶׁחָלְצָה בְּבֵית דִּין כָּרָאוּי, בֵּית דִּין כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה, כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא בּוֹ לַשּׁוּק. וְכָתַב הָרַב אַלְפָּסִי זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּהִלְכוֹתָיו (יבמות לה ב מדפי הרי״ף), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וְכֵן כְּתָב גֵּט חֲלִיצָה צָרִיךְ לְסַרְגּוֹלֵהּ בִּמְסַרְגּוֹלָא וְלָא בִּדְיוֹתָא, וְצָרִיךְ לִמְכְתַּב בִּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא, וּמְחַתֵּם עֲלֵהּ תְּלָתָא וּבִלְבַד שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת.

יא וְדִין הוּא גֵּט חֲלִיצָה: בְּיוֹם פְּלוֹנִי דְּהוּא יוֹם כְּדֵין לְיַרֵחַ פְּלוֹנִי דְּהוּא כְּדֵין לִבְרִיאַת הָעוֹלָם לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא בְּמָתָא פְּלוֹנִית, אֲנַחְנָא דַיָּנֵי, דְּמִקָּצָתָנָא חֲתִימִין לְתַתָּא בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא חֲוֵינָא בְּבֵי דִינָא, וּסְלִיקַת קֳדָמָנָא פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, אַרְמַלְתָּא דְּפְלוֹנִי, וְהַקְרִיבַת קֳדָמָנָא גַּבְרָא חַד דְּשְׁמֵהּ פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְכֵן אָמְרָה לָנָא פְּלוֹנִית דָּא, פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי אֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי מֵאֲבוּהּ, חֲוֵינָא נְסִיבְנָא לֵהּ וּשְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרִית וּמוֹחֲסִין וּמוֹקֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וְהָדִין פְּלוֹנִי, אֲחוּהִי חֲזֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי, כְּעַן, רַבָּנָן דַּיָּנֵי, אִמְרוּ לֵהּ אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי יְתֵי, וְאִי לָא לִטְלַע לִי קֳדָמֵיכוֹן רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא וְאֶשְׂרֵי סֵינֵהּ מֵעַל רַגְלֵהּ וְאָרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי, וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהִי לְפְלוֹנִי דְּנָא דַּאֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי מֵאֲבוּהּ הוּא, וַאֲמַרְנָא לֵהּ, אִי צָבֵית לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ יַבֵּם, וְאִי לָא אַטְלַע לַהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ יַמִּינָא וְתִשְׂרֵי סֵינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ. וְעָנֵי וְאָמַר, לֵית אֲנָא צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתַהּ, מִיָּד אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא מֵאַן יְבָמֵי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְמִי. וַאֲף לְהַאי פְּלוֹנִי אַקְרִינָא לֵהּ לֹא חָפֵצְתִּי לְקַחְתָּהּ. וְאַטְלַע לַהּ רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא וּשְׂרָת סֵינֵהּ מֵעַל רַגְלֵהּ וְרַקַּת בְּאַנְפּוֹהִי רֳקָא דְּאִתְחֲזֵי לָנָא מִן פֻּמָּא עַל אַרְעָא, וְתוּב אַקְרִינוּהָ לִפְלָנִיתָא דָּא כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו. וְתוּב אַקְרִינוּהָ וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וַאֲנַחְנָא דַיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ יָתְבִין תַּמָּן עֲנֵינָא בָּתְרֵהּ חֲלוּץ הַנָּעַל תְּלָתָא זִמְנֵי. וּמִדְּאִתְעֲבַד עוֹבָדָא דְּנָא קֳדָמָנָא, שְׁרִינוּהָ לִפְלָנִיתָא דָּא לְמֶהֱךְ לְהִתְנַסְּבָא לְכָל גְּבַר דְּתִצְבֵּי, וְאֶנֶשׁ לֹא יִמְחֵה בִּידֵהּ מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וּבָעֵית מִנָּנָא פְּלָנִיתָא דָּא, גְּטָא דַּחֲלִיצוּתָא דְּנָא, וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהַבְנָא לֵהּ לְזָכוּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. וַחֲתִימִין תְּלָתָא עֲלַהּ.

יב וְיֵתֵר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת עַל מִצְוַת יִבּוּם וַחֲלִיצָה, וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת, וּמִפְּנֵי כֵן נִקְרֵאת "יְבָמוֹת" וְלֹא חֲלִיצוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם לט ב) מִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה.

יג וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא רָצָה לְיַבֵּם יְבִמְתּוֹ וְלֹא לַחְלֹץ בְּרֹעַ לְבָבוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תר

א **מִצְוָה לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדְפוֹ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף מִיָּד מִי שֶׁיִּרְדְּפֵהוּ לְהָרְגוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּנַפְשׁ הָרוֹדֵף כְּלוֹמַר שֶׁאָנוּ מְצַוִּין לַהֲרֹג הָרוֹדֵף אִם לֹא נוּכַל לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף אֶלָּא אִם כֵּן נַהֲרֹג הָרוֹדֵף, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יב) וְקִצַּתָּה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ. וְאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם עשין רמז), וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו, מָה אוֹתוֹ מָקוֹם מְיֻחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת וְנֶאֱמַר עַל זֶה וְקִצַּתָּה אֶת כַּפָּהּ, כָּךְ כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת הֲרֵי הוּא בְּקִצַּתָּה אֶת כַּפָּהּ, וּמִנַּיִן שֶׁאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ בִּלְבַד, שֶׁחַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשָׁהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אִשָּׁה הָאֶחָד, דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם אֶצְלוֹ תָּמִיד וּמִשְׁתַּדֶּלֶת לְהַצִּילוֹ מִיָּד מַכֵּהוּ בְּכָל כֹּחָהּ, אֲבָל הוּא הַדִּין בְּכָל אָדָם.

ב מִשֶּׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא בָּרָא הָעוֹלָם וְרָצָה בְּיִשּׁוּבוֹ, וְיִשּׁוּב הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם בְּתִשּׁוּעַת הַחַלָּשׁ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ, וְעוֹד כִּי הַנִּרְדָּף לְעוֹלָם עֵינָיו וְלִבּוֹ אֶל הַשֵּׁם לְהוֹשִׁיעוֹ מִיַּד רוֹדְפוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (קהלת ג, טו) וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת נִרְדָּף. כְּלוֹמַר הַנִּרְדָּף מְבַקֵּשׁ לֵאלֹהִים וּמִתְחַנֵּן אֵלָיו, עַל כֵּן צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לַעֲזֹר לוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עב, ב הרמב״ם רוצח ושמירת נפש א ו ז) שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה הַנִּרְדָּף קָטָן וְהָרוֹדֵף גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל דָּבָר הַכֹּל חַיָּבִין לְהַצִּילוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף, וּבַמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּצִּילִין בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף? בְּשֶׁאֵי אֶפְשָׁר לָנוּ לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו, אֲבָל כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לְהַצִּילוֹ בְּאֶחָד מִן הָאֵבָרִים וְהִצִּיל בְּנֶפֶשׁ זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מט, א) בְּעִנְיָן מִיתַת אַבְנֵר כְּשֶׁהָרְגוֹ יוֹאָב, שֶׁכָּתוּב שָׁם (שמואל ב ג, כז) וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו. בָּאָה הַקַּבָּלָה עַל זֶה שֶׁתִּבָּעוֹ יוֹאָב לְאַבְנֵר עַל דַּם עֲשָׂהאֵל וְדָנוֹ בְּדִין סַנְהֶדְרִין, כְּלוֹמַר הֲרָגוֹ בְּטַעֲנָה שֶׁהָיָה רָאוּי לָמוּת עָלֶיהָ עַל פִּי סַנְהֶדְרִין, אָמַר לוֹ לָמָּה הָרַגְתָּ עֲשָׂהאֵל? אָמַר לוֹ אַבְנֵר עֲשָׂהאֵל רוֹדֵף הָיָה, אָמַר לוֹ יוֹאָב הָיָה לְךָ לְהַצִּיל עַצְמְךָ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו, אָמַר לוֹ אַבְנֵר לֹא יָדַעְתִּי לְכַוֵּן לוֹ, אָמַר לוֹ יוֹאָב בִּדְפֵן חֲמִישִׁית כִּוַּנְתָּ לוֹ, בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו לֹא יָדַעְתָּ לְכַוֵּן לוֹ? וְעַל זֶה נֶאֱמַר וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו.

ד וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין עב, ב רמב״ם שם ה״ז) בְּעִנְיַן רוֹדֵף, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַתְרָאָה, מִכָּיוָן שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְהוּא עֲדַיִן רוֹדֵף אֵין לוֹ דָּמִים וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ.

ה וּמִטַּעַם רוֹדֵף הוֹרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם ה״ט) בְּאִשָּׁה הַמְקֻשָּׁה לְיֹלֵד, לְחַתְּךְ הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ, בֵּין בְּסַם בֵּין בְּיָד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לְהָרְגָהּ, וְאִם הוֹצִיא רֹאשׁוֹ אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, שֶׁאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ, וְזֶה טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלָם.

ו וְאֶחָד הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ אוֹ אַחַר כָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת לְבוֹעֲלָן מַצִּילִין אוֹתָן מֵהֶם בְּנַפְשׁוֹתָם שֶׁל רוֹדְפִים, וְהוּא הַדִּין לְרוֹדֵף אַחַר הַזָּכוּר לָבוֹא עָלָיו, אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר הַבְּהֵמָה וְכֵן הָרָץ לַעֲשׂוֹת אַחַת מִכָּל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וַאֲפִילּוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר הָעֲבֵרָה, שֶׁדַּיָּנִין

אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין, שֶׁבִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת אֵלּוּ לְבַד, בָּאָה הַקַּבָּלָה שֶׁמְּצִילִין אוֹתָן בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף, אֲבָל בְּכָל שְׁאָר הָעֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה מְבִיאִין אוֹתָם לְבֵית דִּין וְהֵם דָּנִים אוֹתָם. וְיֵשׁ פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק שְׁמִינִי.

ז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְיָכוֹל לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף וְלֹא הִצִּילוֹ בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו שֶׁל רוֹדֵף אוֹ אֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה, מִלְּבַד שֶׁעָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין, שֶׁהֵן לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ, וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ (ויקרא יט טז), כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּלָּאוִין (מצוה תרא), וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל מְאֹד כְּאִלּוּ הוּא מְאַבֵּד נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל.

מצוה תרא

א **שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף** – שֶׁנִּמְנָענוּ מִלַּחְמֹל עַל נֶפֶשׁ הָרוֹדֵף, וּבְאוּר זֶה הָעִנְיָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסֵדֶר זֶה (מצוה תר), שֶׁבָּאָה הַקַּבָּלָה עָלֵינוּ בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת, שֶׁהֵן רְצִיחָה וַעֲרָיוֹת, שֶׁכֹּל שֶׁנִּרְאֶהוּ רוֹדֵף לַעֲשׂוֹת אַחַת מֵהֶן שֶׁנִּמְנָעֶהוּ בְּכָל כֹּחֵנוּ, וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְהִמָּנַע מֵעֲשׂוֹת הָעֲבֵרָה בִּדְבָרִים וְנוּכַל לְהַצִּיל מִיָּדוֹ הַנִּרְדָּף אוֹ הַנִּרְדֶּפֶת בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו שֶׁנִּקְטָעֵהוּ, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לָנוּ לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף אִם לֹא נַהֲרֹג הָרוֹדֵף שֶׁנַּהַרְגֵּהוּ, וְעַל זֶה בָּאָה הַמְּנִיעָה עָלֵינוּ, שֶׁלֹּא נַחְמֹל עָלָיו אֶלָּא שֶׁנַּהַרְגֵּהוּ עַל כָּל פָּנִים אִם אִי אֶפְשָׁר לָנוּ בְּשׁוּם צַד לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף אֶלָּא בְּנַפְשׁוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יב) וְקָצַתָּה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ, וּלְשׁוֹן סִפְרִי, וְקָצַתָּה אֶת כַּפָּהּ, מְלַמֵּד שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ, לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשָׁהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ.

ב וּמִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְעִנְיָנָהּ כְּמִנְהַג הַסֵּפֶר, מְבֹאָר בְּמִצְוַת עֲשֵׂה הַנִּזְכָּר שֶׁבַּסֵּדֶר הַזֶּה.

מצוה תרב

א **שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת מִשְׁקָלוֹת וּמִדּוֹת חֲסֵרוֹת** – שֶׁנִּמְנָענוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת אֶת הַמִּשְׁקָלִים וְהַמֹּאזְנַיִם הַחֲסֵרִים בְּבָתֵּינוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשָּׂא וְנִתֵּן בְּמִקָּחֵנוּ וּבְמִמְכָּרֵנוּ בָּהֶן, פֵּן יִהְיֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יג) לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה. וְכֵן (דברים כה יד) לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּבָבָא בָּתְרָא (פט, ב) אָסוּר לָאָדָם שֶׁיַּשְׁהֶא מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא עָבִיט שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם.

ב וְכָתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בספר המצוות ל״ת רעב), וְאַל תַּחְשֹׁב שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת אַחַר שֶׁהֵן שְׁנֵי לָאוִין, אָמְנָם בָּאוּ לְהַשְׁלִים דִּינֵי הַמִּצְוָה עַד שֶׁיִּכְלְלוּ שְׁנֵי מִינֵי הַשִּׁעוּר, וְהֵם הַמִּשְׁקָל וְהַמִּדָּה, כְּאִלּוּ הוּא אוֹמֵר לֹא יִהְיֶה לְךָ שְׁנֵי שִׁעוּרִין לֹא בַּמִּדָּה וְלֹא בַּמִּשְׁקָל, כְּמוֹ לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ (דברים כג, כ), שֶׁהַכֹּל לָאו אֶחָד, כִּי לֹא בְּהִכָּפֵל הַלְּשׁוֹנוֹת תִּרְבֶּינָה הַמִּצְוֹת כְּשֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן אֶחָד, וְכֵן לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר (שמות יג ז). שֶׁהֵן לָאו אֶחָד, לְפִי שֶׁהָעִנְיָן אֶחָד אֶלָּא שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְבֵאוּר תַּשְׁלוּם הָעִנְיָן.

ג מִשָּׁרְשֵׁי מִצְוָה זוֹ, וּקְצָת דִּינֶיהָ כְּמִנְהָגִי בַּסֵּפֶר הַזֶּה כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר קְדֹשִׁים תִּהְיוּ (מצוה רנט) בְּמִצְוַת צִדּוּק הַמֹּאזְנַיִם (מצוה רנח) וְהָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּר בָּהֶם, וּמִשָּׁם תִּרְאֶה מָה שֶּׁצָּרִיךְ לְךָ בָּזוֹ.

ד וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עָלֶיהָ וְשׁוֹהֶה מִשְׁקָל חָסֵר אוֹ מֹאזְנַיִם חֲסֵרוֹת בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא יִשְׁקֹל בָּהֶם לְעוֹלָם, עָבַר עַל לָאו זֶה, וְאֵין בּוֹ מַלְקוּת, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְעוֹד שֶׁאֲפִלּוּ עָבַר וְשָׁקַל בָּהֶם, לְתַשְׁלוּמִין נִתָּן, וּכְבָר נוֹדַע שֶׁאֵין לוֹקִין אֲלָאו שֶׁנִּתָּן לְתַשְׁלוּמִין.

מצוה תרג

א **לִזְכֹּר מָה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִזְכֹּר מָה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהִתְחִיל לְהִתְגָּרוֹת בָּם בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, בְּטֶרֶם נָשָׂא גּוֹי וּמַמְלָכָה יָדוֹ עֲלֵיהֶם, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (במדבר כד, כ) רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק. וְתַרְגּוּמוֹ, רֵישׁ קָרַבְיָא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמָלֵק, שֶׁהַכֹּל הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם בְּשָׁמְעָם הַיַּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה לָהֶם הַשֵּׁם בְּמִצְרַיִם, וְהָעֲמָלֵקִים בְּרֹעַ לִבָּם וּבְמִזְגָּם הָרַע לֹא שָׁתוּ לִבָּם לְכָל זֶה וַיִּתְגָּרוּ בָּם, וְהֶעֱבִירוּ מִתּוֹךְ כָּךְ יִרְאָתָם הַגְּדוֹלָה מִלֵּב שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וּכְעִנְיָן שֶׁמָּשָׁלוּ בָּזֶה רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסיקתא רבתי פרשה יב תנחומא כאן) מָשָׁל לְיוֹרָה רוֹתַחַת שֶׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לֵרֵד לְתוֹכָהּ וּבָא אֶחָד וְקִפֵּץ וְיָרַד לְתוֹכָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְוָה הֵקֵר אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים. וְעַל זְכִירַת עִנְיָנָם זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יז) זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לָתֵת אֶל לִבֵּנוּ שֶׁכָּל הַמַּצֵר לְיִשְׂרָאֵל שָׂנוּאִי לְפָנֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, וְכִי לְפִי רָעָתוֹ וְעָרְמַת רֹב נִזְקוֹ תִּהְיֶה מַפַּלְתּוֹ וְרָעָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָתָה מוֹצֵא בַּעֲמָלֵק כִּי מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה רָעָה גְּדוֹלָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְחִיל הוּא לְהַזִּיקָם, צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לְאַבֵּד זִכְרוֹ מִנִּי אֶרֶץ וּלְשָׁרֵשׁ אַחֲרָיו עַד כְּלֵה (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם עשה קפט).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה יח, א) שֶׁחִיּוּב זְכִירָה זוֹ הִיא בַּלֵּב וּבַפֶּה (עי׳ מצוה של), וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי (ריש פ׳ בחוקותי), זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה וְגוֹ׳ יָכוֹל בִּלְבָבְךָ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא תִּשְׁכָּח הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אֲמוּרָה, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם זָכוֹר? שֶׁתְּהֵא שׁוֹנֶה בְּפִיךָ, עַד כָּאן בְּסִפְרֵי. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח הַדָּבָר, פֶּן תֶּחֱלַשׁ אִיבָתוֹ וְתֶחְסַר מֵהַלְּבָבוֹת בְּאֹרֶךְ הַזְּמַנִּים.

ד וְאֶל הַזְּכִירָה הַזֹּאת בַּלֵּב וּבַפֶּה, לֹא יָדַעְנוּ בָּהּ זְמַן קָבוּעַ בַּשָּׁנָה אוֹ בַּיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בִּזְכִירַת יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה, וְהַטַּעַם כִּי בַּזְּכִירָה הַהִיא, עִקַּר הַדָּת, וּכְמוֹ שֶׁהִרְחַבְנוּ הַדִּבּוּר עַל זֶה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּסֵּפֶר, אֲבָל טַעַם זְכִירַת מָה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק, אֵינוֹ רַק שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּח שִׂנְאָתוֹ מִלִּבֵּנוּ, וְדַי לָנוּ בָּזֶה לִזְכֹּר הָעִנְיָן פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה אוֹ בִּשְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ שָׁלֹשׁ. וְהִנֵּה בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרְאֵל קוֹרְאִים סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת אוֹ בִּשְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ לְכָל הַפָּחוֹת, וְהִנֵּה הֵם יוֹצְאִים בְּכָךְ מִצְוָה זוֹ. וְאוּלַי נֹאמַר כִּי מִנְהָגָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּפָרָשַׁת זָכוֹר לִקְרוֹתָהּ בְּשַׁבָּת מְיֻחָד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה תּוֹרָה הִיא, וּמִפְּנֵי מִצְוָה זוֹ הוּא שֶׁקִּבְּעוּ כֵּן, וְהוּא הַשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי פּוּרִים לְעוֹלָם, וְדִין יְהִיֶה לִקְרוֹתָהּ בְּיוֹם פּוּרִים, לְפִי שֶׁהוּא מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם, כִּי הָמָן הָרָשָׁע הָיָה מִזַּרְעוֹ, אֲבָל לְהוֹדִיעַ שֶׁקֶדֶם נַס זֶה נִצְטַוִּינוּ בִּזְכִירָה זוֹ קָבְעוּ הַפָּרָשָׁה קֹדֶם לְפוּרִים, אֲבָל סְמָכוּהָ לְפוּרִים עַל דֶּרֶךְ מָה שֶּׁאִמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות כא, ב) בִּמְקוֹמוֹת סְמָכוּ עִנְיָן לוֹ.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, כִּי לָהֶם לַעֲשׂוֹת הַמִּלְחָמָה וְנִקְמַת הָאוֹיֵב, וְלֹא לַנָּשִׁים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא זָכַר וְקָרָא בְּפִיו מֵעוֹלָם מָה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁטַ עֲשֵׂה זֶה, וְגַם עָבַר עַל לָאו שֶׁבָּא עַל זֶה, שֶׁהוּא ״לֹא תִּשְׁכָּח״, כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּלָּאוִין (מצוה תרה) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

מצוה תרד

א **לִמְחוֹת זַרְעוֹ מִן הָעוֹלָם** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק וּלְאַבֵּד זִכְרוֹ מִן הָעוֹלָם, זָכָר וּנְקֵבָה, גָּדוֹל וְקָטָן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כה יט) ״תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק״, שֶׁבִּכְלַל זֵכֶר הוּא הַפֹּל. וּכְבָר טָעָה בְּנִקּוּד תֵּבָה זוֹ גְּדוֹל הַדּוֹר, וְהוּא יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה, וְהִשְׁאִיר מֵהֶם הַנְּקֵבוֹת, לְפִי שֶׁרַבּוֹ לֹא הִשְׂגִּיחַ יָפֶה עָלָיו כְּשֶׁלִּמְּדוֹ מִקְרָא זֶה וְנִשְׁתַּבֵּשׁ יוֹאָב וְקָרָא זָכָר בִּמְקוֹם זֵכֶר כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּבָבָא בָּתְרָא פֶּרֶק לֹא יַחְפֹּר (כא, ב).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. הָעִנְיָן שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמִּצְוָה הַקּוֹדֶמֶת לָהּ.

ג דִּינֵי הַמִּצְוָה. קְצָרִים, וְהֵם מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִסּוֹטָה.

ד וְזֹאת מִן הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל הַצִּבּוּר כֻּלָּן, וּכְעִנְיַן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין כ, ב), שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ, לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק. וּבֶאֱמֶת כִּי גַּם עַל כָּל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל הַזְּכָרִים מוּטָל הַחִיּוּב לְהָרְגָם וּלְאַבְּדָם מִן הָעוֹלָם, אִם יֵשׁ כֹּחַ בְּיָדָם בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, אִם יִמְצָא אֶחָד מִכָּל זַרְעָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וּבָא לְיָדוֹ אֶחָד מִזֶּרַע עֲמָלֵק וְיֵשׁ סִפֵּק בְּיָדוֹ לְהָרְגוֹ וְלֹא הָרָגוֹ, בְּטֵל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תרה

א **שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מָה שֶּׁעָשָׂה לָנוּ** – שֶׁנִּמְנַעְנוּ מִלִּשְׁכֹּחַ מָה שֶּׁעָשָׂה עִמָּנוּ עֲמָלֵק, כְּלוֹמַר, הַתְחָלָתוֹ לְהַזִּיק לָנוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ שֶׁל עֲמָלֵק (דברים כה יט) לֹא תִּשְׁכָּח. וְכָתוּב בְּסִפְרֵי זָכוֹר בַּפֶּה, לֹא תִּשְׁכָּח בַּלֵּב, כְּלוֹמַר לֹא תַּשְׁלִיךְ שִׂנְאָתוֹ וְלֹא תְּסִירָהּ מִנַּפְשְׁךָ בְּעִנְיַן שֶׁתִּשְׁכַּח אוֹתָהּ.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה וְכָל עִנְיָנָהּ כָּתוּב בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלּוֹ שֶׁבְּסִדְרָה זֶה (מצוה תרג), וְקָחֲנוּ מִשָּׁם וְתַרְוֶה צִמְאוֹנְךָ.

מצוה תרו

א **מִצְוַת קְרִיאָה עַל הַבִּכּוּרִים** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּהַבְיאֵנוּ הַבִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ לִקְרוֹת עֲלֵיהֶם הַכְּתוּבִים אֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְהֵן, מֵאֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי עַד הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי יְיָ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳. וְזֹאת הַמִּצְוָה יִקָּרְאוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה לב א) מִקְרָא בִּכּוּרִים. וּמִצְוֹת הֲבָאָתָן כְּתִבְתִּיו בְּסֵדֶר מִשְׁפָּטִים בְּמִצְוַת הֲבָאַת הַבִּכּוּרִים (מצוה צא), וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה לַהֲבִיאָן כְּמוֹ כֵן בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּכְבָר נוֹדַע כִּי הַרְבֵּה מִן הַמִּצְוֹת נִכְפָּלוֹת בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן לְעִנְיָן וּלְצֹרֶךְ גָּדוֹל.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהָאָדָם מְעוֹרֵר מַחְשְׁבוֹתָיו וּמְצַיֵּר בִּלְבָבוֹ הָאֱמֶת בְּכֹחַ דִּבְרֵי פִּיו, עַל כֵּן, בְּהֵיטִיב אֵלָיו הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּבֵרְכוֹ אוֹתוֹ וְאֶת אַדְמָתוֹ לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת וְזָכָה לַהֲבִיאָם לְבֵית אֱלֹהֵינוּ רָאוּי לוֹ לְעוֹרֵר לִבּוֹ בְּדִבְרֵי פִּיהוּ וְלַחְשֹׁב כִּי הַכֹּל הִגִּיעַ אֵלָיו מֵאֵת אֲדוֹן הָעוֹלָם, וְיִסַּפֵּר חַסָדָיו יִתְבָּרַךְ עָלֵינוּ וְעַל

כָּל עַם יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ כְּלָל, וְעַל כֵּן, מַתְחִיל בְּעִנְיַן יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁחִלְּצוֹ הָאֵל מִיַּד לָבָן, וְעִנְיַן עֲבוֹדַת הַמִּצְרִיִּים בָּנוּ, וְהֵצִילָנוּ הוּא בָּרוּךְ הוּא מִיָּדָם, וְאַחַר הַשָּׁבַח מְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו לְהַתְמִיד הַבְּרָכָה עָלָיו, וּמִתּוֹךְ הִתְעוֹרְרוּת נַפְשׁוֹ בְּשֶׁבַח הַשֵּׁם וּבְטוּבוֹ זוֹכֶה וּמִתְבָּרֶכֶת אַרְצוֹ, וְעַל כֵּן צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא עַל זֶה, כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בכורים א, ה), שֶׁאֵין חִיּוּב מִצְוַת מִקְרָא בִּכּוּרִים עַל כָּל מֵבִיא בִּכּוּרִים בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁיֵּשׁ מְבִיאִין וְאֵינָן קוֹרִין, וְאֵלּוּ הֵן: הָאִשָּׁה וְהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, לְפִי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי, כִּי הָאָרֶץ לֹא נִתְחַלְּקָה אֶלָּא לִזְכָרִים וַדָּאִין. וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפִּין אֵינָן קוֹרִין, שֶׁמְּבִיאִין בִּכּוּרִים בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, וְכֵן הָעֶבֶד וְהַשָּׁלִיחַ אֵינָן קוֹרִין, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר גַּם כֵּן אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי, שֶׁהָאָרֶץ אֵינָהּ שֶׁלָּהֶם.

ד וּמִן הָעִנְיָן הַזֶּה יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד בִּתְפִלּוֹתֵינוּ וְתַחֲנוּנֵינוּ לִפְנֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא, לְדַקְדֵּק מְאֹד וּלְהִזָּהֵר בַּלָּשׁוֹן, שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר לִפְנֵי הַשֵּׁם כִּי אִם בְּדִקְדּוּק גָּדוֹל, וּזְכֹר זֶה בְּנִי וְשָׁמְרֵהוּ.

ה וְעוֹד אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מ״ד) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהַגֵּרִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה לָהֶם הָאָרֶץ מְבִיאִין וְקוֹרִין, כִּי לְאַבְרָהָם נִתְּנָה תְּחִלָּה וְהוּא נִקְרָא אַב הֲמוֹן גּוֹיִם (בראשית יז ד), כְּלוֹמַר שֶׁכָּל הַמִּתְגַּיֵּר נֶחְשָׁב לוֹ כְּבֵן.

ו וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם מ״ו) שֶׁהַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ בַּגְּמָרָא (ב״ב פא, ב) אִם יֵשׁ לְקוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת קַרְקַע אִם לֹא, אֲבָל הַקּוֹנֶה שְׁלֹשָׁה מֵבִיא וְקוֹרֵא. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה, מְבֹאָרִין בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים וּבְפֶרֶק שְׁבִיעִי מִסּוֹטָה.

ז וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ, וּבִזְכָרִים וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּמִדְּרַבָּנָן הָיוּ מְבִיאִים בִּכּוּרִים בִּזְמַן הַבַּיִת מֵעָרֵי סִיחוֹן וְעוֹג וּמִסּוּרְיָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהֵבִיא בִּכּוּרִים וְלֹא קָרָא עֲלֵיהֶן בְּאוֹתוֹ זְמַן בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תרז

א **מִצְוַת וְדִבַּרְתָּ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַתְוַדּוֹת לִפְנֵי הַשֵּׁם בָּרוּךְ הוּא וּלְהַגִּיד בְּפִינוּ בְּבֵית מִקְדָּשׁוֹ, שֶׁהוֹצִיאָנוּ חֻקֵּי הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַתְּרוּמוֹת מִתְּבוּאוֹתֵינוּ וּמִפֵּרוֹתֵינוּ, וְשֶׁלֹּא נִשְׁאַר כְּלוּם מֵהֶם בִּרְשׁוּתֵנוּ שֶׁלֹּא נָתַנּוּ אוֹתוֹ, וְזֶה נִקְרָא מִצְוַת וִדּוּי מַעֲשֵׂר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגוֹ׳.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁסְּגֻלַּת הָאָדָם וְגִדֻּל שִׂבְחוֹ, הוּא הַדִּבּוּר שֶׁהוּא יָתֵר בּוֹ עַל כָּל מִינֵי הַנִּבְרָאִים, שֶׁאִלּוּ מִצַּד יֶתֶר הַתְּנוּעוֹת גַּם שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים יִתְנוֹעֲעוּ כָּמוֹהוּ, וְעַל כֵּן יֵשׁ הַרְבֵּה מִבְּנֵי אָדָם שֶׁיֵּרָאִין מִלְּפַסֵּל דִּבּוּרָם, שֶׁהוּא הַהוֹד הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם, יוֹתֵר מִלַּחֲטֹא בְּמַעֲשֶׂה. וּבִהְיוֹת עִנְיַן הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהַתְּרוּמוֹת דָּבָר גָּדוֹל, וְגַם כִּי בָּהֶם תְּלוּיָה מִחְיַת מִשְׁרָתֵי הָאֵל, הָיָה מֻחְסָדָיו עָלֵינוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא נֶחֱטָא בָּהֶן לְהַזְהִירֵנוּ עֲלֵיהֶם לְהַפְרִישׁ אוֹתָן וְשֶׁלֹּא לְגַע וְלֶהָנוֹת בָּהֶם בְּפֹעַל, וְגַם שֶׁנָּעִיד עַל עַצְמֵנוּ בְּפִינוּ בַּבַּיִת הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שִׁקַּרְנוּ בָּהֶם וְלֹא עִבַּבְנוּ דָּבָר מֵהֶם, וְכָל כָּךְ כְּדֵי שֶׁנִּזָּהֵר מְאֹד בָּעִנְיָן.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כ, ב) אֵין מִתְוַדִּין וִדּוּי זֶה אֶלָּא בַּיּוֹם, וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לְוִדּוּי מַעֲשֵׂר, וְהוּא נֶאֱמָר בְּכָל לָשׁוֹן (סוטה לב ב). וּמִצְוָתוֹ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ. אֲבָל אִם הִתְוַדָּה בְּכָל מָקוֹם יָצָא. וְצָרִיךְ הַמִּתְוַדֶּה שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר אֶצְלוֹ דָּבָר מִכָּל הַמַּתָּנוֹת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. וְאֵימָתַי הוּא מִתְוַדֶּה? אַחַר שָׁנָה שְׁלִישִׁית, שֶׁמַּפְרִישִׁין בָּהּ מַעְשַׂר עָנִי, בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית שֶׁאַחֲרֶיהָ, בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְכֵן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. וְיֶתֶר פְּרָטֶיהָ, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

ד וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן הַבַּיִת, בִּזְכָרִים. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא הִתְוַדָּה וִדּוּי זֶה שֶׁל מַעֲשְׂרוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה.

מצוה תרח

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת. וְעִנְיַן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי כְּתַבְתִּיו בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תעג). וְעִנְיַן הָאֲנִינוּת דְּאוֹרָיְתָא הוּא, מִי שֶׁמֵּת לוֹ אֶחָד מִקְרוֹבָיו שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁיָּמוּת וְיִקְבְּרֵנוּ נִקְרָא אוֹנֵן, וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁיּוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה בִּלְבַד הוּא עִקַּר הָאֲנִינוּת דְּאוֹרָיְתָא, וּבְיוֹם דַּוְקָא וְלֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא י, יט) וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם. וְדָרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זבחים ק ב) הַיּוֹם אָסוּר וּבַלַּיְלָה מֻתָּר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו יד) לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ. לוֹמַר, שֶׁאִם אָכַל בַּאֲנִינוּת הָיָה עוֹבֵר. וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד אָסוּר לְאָכְלוֹ בַּאֲנִינוּת אֶלָּא אַף כָּל הַקָּדָשִׁים, מִי שֶׁאָכָלָן בַּאֲנִינוּת לוֹקֶה עֲלֵיהֶן (רמב״ם מעשר שני פ״ג ה״ז).

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁהַקָּדָשִׁים שֻׁלְחַן גָּבוֹהַּ הֵם, וְאֵין רָאוּי לְמִי שֶׁהוּא דּוֹאֵג וְכוֹאֵב מְאֹד בִּלְבָבוֹ לִקְרֵב אֶל שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (אסתר ד, ב) כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק. וְעוֹד טַעַם אַחֵר, כִּי בַּאֲכִילַת הַקָּדָשִׁים תִּמְצָא כַּפָּרָה אֶל הַבְּעָלִים, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים נט, ב), כֹּהֲנִים אוֹכְלִין וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִין. וְאֵין סָפֵק, כִּי בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם, הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָם בְּכַוָּנָה וּבְדַעַת שְׁלֵמָה, וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם וְכָל תְּנוּעוֹתֵיהֶם נְכוֹנוֹת נֶגֶד הַשֵּׁם, וּבִהְיוֹת הָאָדָם צָעוּר דּוֹאֵג וְחָרֵד בְּיוֹם מוֹת קְרוֹבוֹ אֵין דַּעְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ מְיֻשֶּׁבֶת כְּלָל, וְעַל כֵּן אֵין רָאוּי לֶאֱכֹל קָדְשֵׁי שָׁמַיִם, וְכָשֵׁר הַדָּבָר בְּעֵינַי אוֹמְרוֹ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (רמב״ם שם), שֶׁאֵין חִיּוּב מַלְקוּת לְאוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת אֶלָּא לְאוֹכֵל אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, וּמָה שֶּׁאָמְרוּ, שֶׁהָאוֹכֵל אוֹתוֹ בַּאֲנִינוּת דַּרְבָּנָן שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, וְאֵיזֶהוּ אֲנִינוּת דְּרַבָּנָן? זֶה הַלַּיְלָה שֶׁאַחַר יוֹם הַקִּבּוּרָה, וְכֵן כָּל הַיָּמִים שֶׁיִּשְׁתַּהֶה הַמֵּת בֵּין יוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה (רמב״ם שם ה״ו). וְיֵשׁ פְּרָטֵי הַמִּצְוָה וּמִשְׁפְּטֵי הָאֲנִינוּת, מְבֹאָרִים בְּפֶרֶק שְׁמִינִי מִפְּסָחִים וְשֵׁנִי מִזְּבָחִים.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהָיָה שָׁם מַעֲשְׂרוֹת דְּאוֹרָיְתָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בַּזְּמַן הַהוּא, וְאָכַל כַּזַּיִת קָדָשִׁים אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת דְּאוֹרָיְתָא, לוֹקֶה.

מצוה תרט

א **שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה** – שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מַעֲשַׂר שֵׁנִי בְּטֻמְאָה וַאֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַד שֶׁיִּפָּדֶה (רמב״ם בספהמ״צ ל״ת קנ), שֶׁהָעִקָּר אֲצָלֵנוּ שֶׁמַּעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא פּוֹדִין אוֹתוֹ וַאֲפִילּוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יט, ב), וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו יד) לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאִ, וְהוּא כְּאִלּוּ אָמַר לֹא תְּבַעֵר מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאִ, כְּלוֹמַר לֹא תֹּאכַל מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאִ, כִּי אַחַר שֶׁהַשֵּׁם צִוָּנוּ שֶׁנֹּאמַר לֹא עָשִׂיתִי כֵּן וְכֵן, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ צִוָּנוּ לֹא תַּעֲשֶׂה כֵּן, וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה נַחְשֹׁב לְשׁוֹנוֹת אֵלּוּ שֶׁבְּפָסוּק זֶה לְלָאוִין, וְהִנֵּה סוֹף הַפָּסוּק אוֹמֵר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי, לוֹמַר, שֶׁהוּא הִזְהִירָנוּ עַל כָּל זֶה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַרְחָקַת הַטֻּמְאָה מִן הַקֹּדֶשׁ, כָּתַבְתִּי בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה מִן הַסֵּפֶר, מָה שֶּׁיָּדַעְתִּי בּוֹ (עי׳ מצוה שסב).

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרי), לֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאִ, בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא, כְּלוֹמַר שֶׁבְּכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי צְדָדִין אֵלּוּ לוֹקִין עֲלֵיהֶן, וְהוּא שֶׁיֹּאכַל אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתוֹ, שֶׁכֵּן פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא שָׁם, אֲבָל הָאוֹכְלוֹ בְּטֻמְאָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו, אֶלָּא מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת דְּרַבָּנָן. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ, מְבֹאָרִין בְּסוֹף מַכּוֹת (יט ב).

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, שֶׁהָיוּ לָנוּ מַעֲשְׂרוֹת דְּאוֹרָיְתָא.

מצוה תרי

א **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּמֵי מַעֲשַׂר שֵׁנִי אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה** – שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּמֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אֶלָּא בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כו, יד) וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי, כְּלוֹמַר, לֹא הוֹצֵאתִי מִמֶּנּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקֻיָּם אֶת הַגּוּף.

ב בְּשׁוֹרֶשׁ מִצְוַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר רְאֵה אָנֹכִי (מצוה תעג) תָּבִין טַעַם הָעִנְיָן, לָמָּה נִצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיאוֹ כִּי אִם בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְלֹא נוּכַל לְהוֹצִיאוֹ אֲפִלּוּ לִקְנוֹת בּוֹ כְּלֵי כֶּסֶף וְזָהָב אוֹ עֲבָדִים וּשְׁאָר הַדְּבָרִים, וְקָחֻנוּ מִשָּׁם.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מעשר שני פ״ב, מ״א), שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיאוֹ בִּדְבָרִים שֶׁיָּסוּךְ גּוּפוֹ בָּהֶם, שֶׁהַסִּיכָה בִּכְלָל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, דִּכְעֵין מָזוֹן הִיא, לְחַזֵּק הַגּוּף וּלְהוֹעִילוֹ. וּמָה שֶּׁאָמְרוּ (רמב״ם מעשר שני פ״ג ה״י), שֶׁאָסוּר לְהוֹצִיא דָּמָיו בְּשׁוּם דָּבָר אַחֵר, חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה, וַאֲפִלּוּ יִהְיֶה דָּבָר מְצוָה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי שֶׁלֹּא לָקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין. וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מעשר שני פ״א, מ״ז), שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוֹצִיא מִמֶּנּוּ כְּלוּם לְשׁוּם דָּבָר, חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה, שֶׁתַּשְׁלוּם זֶה הוּא שֶׁיְּשַׁלֵּם מָעוֹת כְּנֶגְדָּן וְיֹאכַל מֵהֶן בִּירוּשָׁלַיִם צָרְכֵי סְעוּדָה, וּמִן הַדּוֹמֶה דְּכֵינָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּשְׁלוּמִין אֵין בּוֹ חִיּוּב מַלְקוּת. וְיֵשׁ פְּרָטֵיהָ מִבֹּאָרִין בְּמַסֶּכֶת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

ד וְנוֹהֵג אִסּוּר זֶה בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת בִּזְמַן הַבַּיִת, כִּי אָז הָיוּ לָנוּ מַעֲשְׂרוֹת דְּאוֹרָיְתָא. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹצִיא בַּזְּמַן הַהוּא מָעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּשׁוּם דָּבָר חוּץ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְסִיכָה, עָבַר עַל לָאו, וּמְשַׁלֵּם מִכִּיסוֹ דָּמִים כְּמוֹתָם, וְלוֹקֵחַ מֵהֶם צָרְכֵי אֲכִילָה וְאוֹכְלָן בִּירוּשָׁלַיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

מצוה תריא

א **מִצְוָה לָלֶכֶת וּלְהִדָּמוֹת בִּדְרָכָיו הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂינוּ בְּדֶרֶךְ הַיֹּשֶׁר וְהַטּוֹב בְּכָל כֹּחֵנוּ, וּלְהַטּוֹת כָּל דְּבָרֵינוּ אֲשֶׁר בֵּינֵינוּ וּבֵין זוּלָתֵנוּ, עַל דֶּרֶךְ הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים, כַּאֲשֶׁר יָדַעְנוּ מִתּוֹרָתֵנוּ שֶׁזֶּהוּ דֶּרֶךְ הַשֵּׁם וְזֶה חֶפְצוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו, לְמַעַן יִזְכּוּ לְטוּבוֹ כִּי חֶפֶץ חֶסֶד הוּא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים כח ט) וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו. וְנִכְפְּלָה הַמִּצְוָה עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו (דברים י, יב; יא, כב).

ב וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בספרי עקב יא כב) בְּפֵרוּשׁ זֹאת הַמִּצְוָה, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא חַנּוּן, אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא צַדִּיק, אַף אַתָּה הֱיֵה צַדִּיק, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה קָדוֹשׁ. וְהָעִנְיָן כֻּלּוֹ לוֹמַר שֶׁנִּלְמַד נַפְשֵׁנוּ לָלֶכֶת בִּפְעֻלּוֹת טוֹבוֹת כָּאֵלּוּ וּמִדּוֹת נִכְבָּדוֹת אֲשֶׁר יִסַּפֵּר בָּהֶם יִתְבָּרֵךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לוֹמַר שֶׁמִּתְנַהֵג בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת אֵלּוּ עִם בְּרִיּוֹתָיו. וְהוּא בָּרוּךְ הוּא יִתְעַלֶּה עַל כָּל עִלּוּי גָּדוֹל שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ וְדַעַת לְהַשִּׂיג גְּדֶל מַעֲלָתוֹ וְרֹב טוּבוֹ וְלֹא בְּכָל הַנִּבְרָאִים, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁאָמְרוּ (רמב״ם דעות פ״א ה״ו) יִקָּרְאוּ הַנְּבִיאִים לְאֵל בָּרוּךְ הוּא כָּל הַכִּנּוּיִים: צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, גִּבּוֹר, חָזָק, רַב חֶסֶד, אֶרֶךְ אַפַּיִם, כִּי בְּאֶמְרָם אֶרֶךְ אַפַּיִם אֵין הָעִנְיָן חֲלִילָה שֶׁיִּהְיֶה כַּעַס לְפָנָיו לְעוֹלָם, כִּי אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, לְמְחוֹת עוֹלָם וּלְבָרֹאת, וְאֵין אוֹמֵר לוֹ מָה תַּעֲשֶׂה לָמָּה יִכְעַס? גַּם כִּי הַכַּעַס אֵינֶנּוּ שְׁלֵמוּת בַּכּוֹעֵס, וְאֵלָיו בָּרוּךְ הוּא כָּל הַשְּׁלֵמוּת. אֲבָל הָעִנְיָן בֶּאֱמֶת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁזָּכַרְנוּ, כְּלוֹמַר שֶׁהֵן הַמִּדּוֹת הַמְּעֻלּוֹת שֶׁמִּתְנַהֵג עִם בְּרִיּוֹתָיו, וְיֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד וְלַעֲשׂוֹת כָּל דְּרָכֵינוּ בְּדִמְיוֹנוֹ.

ג וְאוּלַי, בְּנִי, תַּחְשֹׁב לָבֹא עָלַי בְּמָה שֶׁכָּתוּב וְאַל זֹעֵם בְּכָל יוֹם (תהלים ז, יב), וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ז, א) וְכַמָּה זַעֲמוֹ? רֶגַע. וְאַתָּה בְּנִי אַל תִּטְעֶה בָּזֶה, חֲלִילָה לָאֵל מֵרַשַּׁע וּמִלְּבָבְךָ לְהַאֲמִין בּוֹ בָּרוּךְ הוּא כִּי אִם תַּכְלִית כָּל שְׁלֵמוּת, וְעִנְיַן הַכַּעַס לֹא יֵאָרַע בָּנוּ רַק מִצַּד הֱיוֹתֵנוּ בַּעֲלֵי הַחֹמֶר הַגָּרוּעַ. וּבֶאֱמֶת כִּי הַזַּעַם שֶׁזָּכְרוּ בּוֹ אֵינֶנּוּ רַק עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל עַל עִנְיַן הָעוֹלָם, כַּוָּנָתָם לוֹמַר כִּי בִּהְיוֹת רֹב בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם נִמְשָׁכִים אַחַר תַּאֲוָתָם, וּמֵהֶם רַבִּים עוֹבְדִים לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וְגַם לָעֵצִים וְלָאֲבָנִים, יִתְחַיֵּב הָעוֹלָם מִתּוֹךְ כָּךְ כְּלָיָה תָּמִיד, וְאוּלַי אָמְרָם שֶׁזַּעְמוֹ רֶגַע בְּכָל יוֹם, הַשַּׁעַם לְפִי שֶׁהָעוֹלָם נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מִתְחַיֵּב הָעוֹלָם עַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, וְאוֹתוֹ רֶגַע יַשְׁלִים הָרֹב חוֹטֵא אֶחָד בְּחֶטְאוֹ יְדֵמוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְזַעַם הָאֵל, לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ רֶגַע חָרוֹן אַף בָּעוֹלָם וְחִיּוּב עֲלֵיהֶם, שֶׁהַכֹּל רְאוּיִים בְּאוֹתוֹ רֶגַע מִכֹּחַ מִדַּת הַדִּין לִכְלוֹת, אֶלָּא שֶׁמִּדַּת הָרַחֲמִים מַכְרַעַת מֵיָד וּמַעֲמִידוֹ. וְקַבֵּל זֶה בְּנִי מִמֶּנִּי עַד שֶׁמְּעֻכָּךְ טוֹב מִמֶּנּוּ.

ד שֹׁרֶשׁ מִצְוָה זוֹ יָדוּעַ הוּא, כִּי הִיא וְשָׁרְשָׁהּ דָּבָר אֶחָד.

ה דִּינֶיהָ גַּם כֵּן קְצָרִים. עִנְיָנָהּ הוּא דֶּרֶךְ כְּלָל שֶׁיִּבְחַר לוֹ הָאָדָם בְּכָל עִנְיָנָיו וּבְכָל מַעֲשָׂיו, בֵּין בַּאֲכִילָה בֵּין בִּשְׁתִיָּה, בֵּין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֵּין בְּדִבְרֵי תוֹרָה, בֵּין בַּתְּפִלָּה, בֵּין בְּשִׂיחָה וּבְכָל דָּבָר, הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַמְּתֻצַּעַת, וְלֹא יִתְרַחֵק אֶל הַקְּצָוּוֹת לְעוֹלָם, וְעַל כְּלַל הָעִנְיָן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה, ב), שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׁם דֵּעוֹתָיו תָּמִיד כְּלוֹמַר, שֶׁיְּחַשֵּׁב בְּעִנְיָנָיו לַעֲשׂוֹת אוֹתָם עַל דֶּרֶךְ הַמּוּצוּעַ וְהַיָּשָׁר, וְסָמְכוּ הַדָּבָר לְקְרָא דִּכְתִיב (תהלים נ כג) וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים. דָּרְשׁוּ הֵם (מועד קטן ה, א), אַל תִּקְרֵי וְשָׂם אֶלָּא וְשָׁם.

ו וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, בִּזְכָרִים וּנְקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ מִשְׁתַּדֵּל לְהַיְשִׁיר דְּרָכָיו וְלִכְבֹּשׁ יִצְרוֹ וּלְתַקֵּן מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו לְאַהֲבַת הָאֵל וּלְקַיֵּם הַמִּצְוָה הַזֹּאת בְּטֶבַע עָשָׂה זֶה.

מצוה תריב

א **לְהַקְהִיל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּחַג הַסֻּכּוֹת** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּקָּהֵל עַם יִשְׂרָאֵל כֻּלּוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, בְּמוֹצָאֵי שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת בְּיוֹם שֵׁנִי בֶּחָג וְלִקְרֹא קְצָת מִסֵּפֶר מִשְׁנֶה תּוֹרָה בְּאָזְנֵיהֶם, שֶׁהוּא אֵלֶּה הַדְּבָרִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים לא, יב) הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגוֹמֵר. וְזֹאת הִיא מִצְוַת הַקְהֵל הַנִּזְכֶּרֶת בַּגְּמָרָא, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּרֵאשׁוֹן שֶׁל קִדּוּשִׁין (לד, א) וַהֲרֵי הַקְהֵל דִּמְצַוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא הוּא וְנָשִׁים חַיָּבוֹת? וּפֵרְשׁוּ בְּסוֹף הָעִנְיָן, אֵין לְמֵדִין מִן הַכְּלָלוֹת, כְּלוֹמַר שֶׁהָאֱמֶת שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּזֹאת הַמִּצְוָה.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה. לְפִי שֶׁכָּל עִקָּרָן שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, הִיא הַתּוֹרָה, וּבָהּ יִפָּרְדוּ מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן לִהְיוֹת זוֹכִין לְחַיֵּי עַד, תַּעֲנוּג נִצְחִי שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ בַּנִּבְרָאִים, עַל כֵּן בִּהְיוֹת כָּל עִקָּרָן בָּהּ רָאוּי שֶׁיִּקָּהֲלוּ הַכֹּל יַחַד בִּזְמַן אֶחָד מִן הַזְּמַנִּים לִשְׁמֹעַ דְּבָרֶיהָ, וְלִהְיוֹת הַקּוֹל יוֹצֵא בְּתוֹךְ כָּל הָעָם, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטָף לֵאמֹר מָה הַקִּבּוּץ הָרַב הַזֶּה שֶׁנִּתְקַבְּצוּ יַחַד כֻּלָּנוּ? וְתִהְיֶה הִתְּשׁוּבָה, לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא כָּל עִקָּרֵנוּ וְהוֹדָנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ, וְיָבוֹאוּ מִתּוֹךְ כָּךְ לְסַפֵּר בְּגֹדֶל שִׁבְחָהּ וְהוֹד עֶרְכָּהּ וְיַכְנִיסוּ הַכֹּל בְּלִבָּם חִשְׁקָהּ, וְעִם הַחֵשֶׁק בָּהּ יִלְמְדוּ לָדַעַת אֶת הַשֵּׁם וְיִזְכּוּ לְטוּבָה, וְיִשְׁמַח הַשֵּׁם בְּמַעֲשָׂיו, וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ בְּזֹאת הַמִּצְוָה וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת יְיָ.

ג מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶּׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מא, א רמב״ם חגיגה פ״ג ה״ג) שֶׁהַמֶּלֶךְ הוּא הָיָה הַמְחֻיָּב לִקְרֹא בְּאָזְנֵיהֶם. וּבְעֶזְרַת הַנָּשִׁים הָיָה קוֹרֵא. וְקוֹרֵא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְאִם קָרָא מְעֻמָּד חֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּמֵהֵיכָן הוּא קוֹרֵא? מִתְּחִלַּת סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עַד סוֹף פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וּמְדַלֵּג לְוְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, וְגוֹמֵר אוֹתָהּ פָּרָשָׁה, וּמְדַלֵּג לְעַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, וְקוֹרֵא מַעֲשֵׂר תְּעַשֵּׂר עַל הַסֵּדֶר עַד סוֹף בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת עַד מִלְבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב, וּפוֹסֵק.

ד וְכֵיצַד הוּא קוֹרֵא (רמב״ם שם הי״ד) ? תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּכָל יְרוּשָׁלַיִם, וּמְבִיאִין בִּימָה גְּדוֹלָה, וְשֶׁל עֵץ הָיְתָה, וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּאֶמְצַע עֶזְרַת נָשִׁים, וְהַמֶּלֶךְ הוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ קְרִיאָתוֹ, וְכָל יִשְׂרָאֵל הָעוֹלִים לָחָג מִתְקַבְּצִים סְבִיבָיו. וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנוֹ לִרְאֹשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנוֹ לַסָּגָן, וְהַסָּגָן נוֹתְנוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְהַכֹּהֵן גָּדוֹל נוֹתְנוֹ לַמֶּלֶךְ, כְּדֵי לְהַדְּרוֹ בְּרֹב בְּנֵי אָדָם. וְהַמֶּלֶךְ מְקַבְּלוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד וְאִם רָצָה יוֹשֵׁב, וּפוֹתֵחַ וּמְבָרֵךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ כָּל קוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְקוֹרֵא הַפָּרָשִׁיוֹת שֶׁאָמַרְנוּ, וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וּמוֹסִיף שֶׁבַע, וְאֵלּוּ הֵן, רְצֵה ה׳ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְכוּ׳, וּמוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ, אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, עַד מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין בַּתְּפִלָּה, חֲרֵי שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת כְּמַטְבֵּעָן. רְבִיעִית מִתְפַּלֵּל עַל הַמִּקְדָּשׁ, וְגוֹמֵר בָּהּ הַשּׁוֹכֵן בְּצִיּוֹן. חֲמִישִׁית מִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּעֲמֹד מַלְכוּתָם, וְחוֹתֵם הַבּוֹחֵר בְּיִשְׂרָאֵל. שִׁשִּׁית מִתְפַּלֵּל עַל הַכֹּהֲנִים שֶׁיְּרֻצֶּה הָאֵל, וְחוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ הַכֹּהֲנִים. שְׁבִיעִית מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל בָּהּ כְּפִי מָה שֶׁהוּא יָכוֹל וְחוֹתֵם בָּהּ הוֹשֵׁעַ הַשֵּׁם אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהוֹשֵׁעַ. בָּרוּךְ אַתָּה הַשֵּׁם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

ה וְנוֹהֶגֶת מִצְוָה זוֹ, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עַל אַדְמָתָם. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה וְלֹא בָּא בַּמּוֹעֵד הַזֶּה לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה, וְכֵן הַמֶּלֶךְ אִם לֹא רָצָה לִקְרוֹת, בְּטֵלוּ עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשָׁם גָּדוֹל מְאֹד, כִּי זֹאת הַמִּצְוָה עַמּוּד חָזָק וְכָבוֹד גָּדוֹל בַּדָּת.

מצוה תריג

א **לִכְתֹּב כָּל אֶחָד סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ** – שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת לְכָל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל סֵפֶר תּוֹרָה (עי׳ ספהמ״צ להרמב״ם עשה יח), אִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ חֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח וְנֶאֱהָב מְאֹד, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות ל, א) כְּתָבוֹ כְּלוֹמַר בְּיָדוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מֵהַר סִינַי. וּמִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לִכְתֹּבוֹ בְּיָדוֹ יִשְׁכֹּר מִי שֶׁיִּכְתְּבֶנּוּ לוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (דברים לא, יט) וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר כִּתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זֹאת.

ב מִשָּׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה, לְפִי שֶׁיָּדוּעַ בִּבְנֵי אָדָם שֶׁהֵם עוֹשִׂין כָּל דִּבְרֵיהֶם לְפִי הַהֲכָנָה הַנִּמְצֵאת לָהֶם, וְעַל כֵּן צִוָּנוּ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל סֵפֶר תּוֹרָה מוּכָן אֶצְלוֹ שֶׁיּוּכַל לִקְרוֹת בּוֹ תָּמִיד וְלֹא יִצְטָרֵךְ לָלֶכֶת אַחֲרָיו לְבֵית חֲבֵרָיו, לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם, וְיֵדַע וְיַשְׂכִּיל בְּמִצְוֹתָיו הַיְקָרוֹת וְהַחֲמוּדוֹת מִזֶּהָב וּמִפָּז רָב. וְנִצְטַוִּינוּ לְהִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו, לְמַעַן יִרְבּוּ הַסְּפָרִים בֵּינֵינוּ וְנוּכַל לְהַשְׁאִיל מֵהֶם לַאֲשֶׁר לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִקְנוֹת, וְגַם לְמַעַן יִקָּרְאוּ בְּסְפָרִים חֲדָשִׁים כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, פֶּן תָּקוּץ נַפְשָׁם בְּקָרְאָם בַּסְּפָרִים הַיְשָׁנִים שֶׁיָּנִיחוּ לָהֶם אֲבוֹתֵיהֶם.

ג וְדַע בְּנִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הַחִיּוּב דְּאוֹרָיְתָא אֵינוֹ רַק בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה, אֵין סָפֵק שֶׁגַּם בִּשְׁאָר הַסְּפָרִים שֶׁנִּתְחַבְּרוּ עַל פִּרוּשׁ הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְכָל אֶחָד לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כְּפִי הַיְכֹלֶת, מִן הַטַּעֲמִים שֶׁאָמַרְנוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו מֵהֶן רַבִּים. וְזֶהוּ דֶּרֶךְ כָּל אַנְשֵׁי מַעֲלָה יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֵינוּ, לִקְבֹּעַ מִדְרָשׁ בְּבֵיתָם לְסוֹפְרִים לִכְתֹּב סְפָרִים רַבִּים, כְּבִרְכַּת הַשֵּׁם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם.

ד מִדִּינֵי הַמִּצְוָה. מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מנחות שם ועי׳ רמב״ם ה׳ ספר תורה פ״ז הל׳ ד-ט) כֵּיצַד כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה? כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת וְטוֹבָה וְנָאָה, וְיָפֶה בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה כִּמְלוֹא אוֹת קְטַנָּה, וּבֵין כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה כִּמְלוֹא שִׁיטָה. וְאֹרֶךְ כָּל שִׁיטָה שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְזֶהוּ רֹחַב כָּל דַּף וְדַף. וְלֹא תִּהֵא שִׁיטָה קְצָרָה מִזֶּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַדַּף כְּאִגֶּרֶת, וְלֹא אֲרֻכָּה יָתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עֵינָיו מְשֻׁטְטוֹת בַּכְּתָב. וְזַדַּאי לוֹ תֵּבָה בַּת חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת לֹא יִכְתֹּב שְׁתַּיִם בְּתוֹךְ הַדַּף וְשָׁלֹשׁ חוּץ לַדַּף, אֶלָּא כּוֹתֵב שָׁלֹשׁ בְּתוֹךְ הַדַּף וּשְׁתַּיִם חוּץ לַדַּף. לֹא נִשְׁאַר מִן הַדַּף כְּדֵי לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁטָּה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לֹא יְזָרֶקֶנָּה בֵּין הַדַּפִּין, אֶלָּא יַחְזֹר לִתְחִלַּת הַשִּׁיטָה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תֵּבָה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ הַדַּף, אִם יָכוֹל לִכְתֹּב חֶצְיָהּ בְּתוֹךְ הַדַּף וְחֶצְיָהּ חוּץ לַדַּף כּוֹתֵב, וְאִם לָאו מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה.

ה וּמַנִּיחַ בֵּין כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין פְּנוּיוֹת בְּלֹא כְּתִיבָה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, וְיַתְחִיל הַחֲמֵשׁ מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה הַחֲמִישִׁית, וּכְשֶׁיִּגְמֹר הַתּוֹרָה צָרִיךְ שֶׁיִּגְמֹר בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף. אִם נִשְׁאַר מִן הַדַּף שִׁיטִין הַרְבֵּה מְקַצֵּר וְעוֹלֶה, וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה וְלֹא יִגְמֹר אֶת הַשִּׁיטָה, וּמְתַכְּוֵן עַד שֶׁיִּהְיֶה

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאֶמְצַע שִׁיטָה בְּסוֹף הַדַּף.

ו וְיִזָּהֵר (רמב״ם שם ח-ט) בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת וּבָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת וּבָאוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדוֹת, וּבָאוֹתִיּוֹת שֶׁצּוּרָתָן מְשֻׁנָּה, כְּגוֹן הַפֵּי״ן הַלְּפוּפוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת הָעֲקֵמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ הַסּוֹפְרִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְיִזָּהֵר בַּתָּגִין וּבְמִנְיָנָם, יֵ״שׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ תָּג אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ שִׁבְעָה, וְכָל הַתָּגִין כְּצוּרַת זַיִן הֵם דַּקִּין כְּחוּט הַשַּׂעָרָה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, לֹא נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר, וְאִם שָׁגָה בְּתִקּוּן זֶה, אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בַּתָּגִין וְכַתַּב כָּל הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקָּנָן, אוֹ שֶׁקָּרֵב אֶת הַשִּׁיטִין, אוֹ הִרְחִיקָן, אוֹ הֶאֱרִיכָן אוֹ קִצְּרָן, הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיק אוֹת בְּאוֹת, וְלֹא חִסֵּר וְלֹא הוֹתִיר וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שִׁנָּה בִּפְתוּחוֹת וּסְתוּמוֹת, הֲרֵי זֶה סֵפֶר תּוֹרָה כָּשֵׁר. וְיֶתֶר פְּרָטֵי הַמִּצְוָה מְבֹאָרִים בְּמַסֶּכֶת מְנָחוֹת פֶּרֶק שְׁלִישִׁי, וּבְפֶרֶק רִאשׁוֹן מִמָּבָא בָּתְרָא, וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת.

ז וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן בִּזְכָרִים, שֶׁהֵן חַיָּבִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וּכְמוֹ כֵן לִכְתֹּב אוֹתָהּ, וְלֹא הַנְּקֵבוֹת. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְלֹא כָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה אִם אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם עִנְיָן, בִּטֵּל עֲשֵׂה זֶה. וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל, כִּי הִיא סִבָּה לִלְמֹד מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְכָל הַמְּקַיֵּם אוֹתָהּ יִהְיֶה בָּרוּךְ וְיֶחְכַּם הוּא וּבָנָיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.